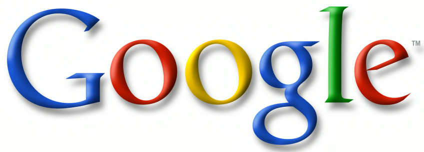
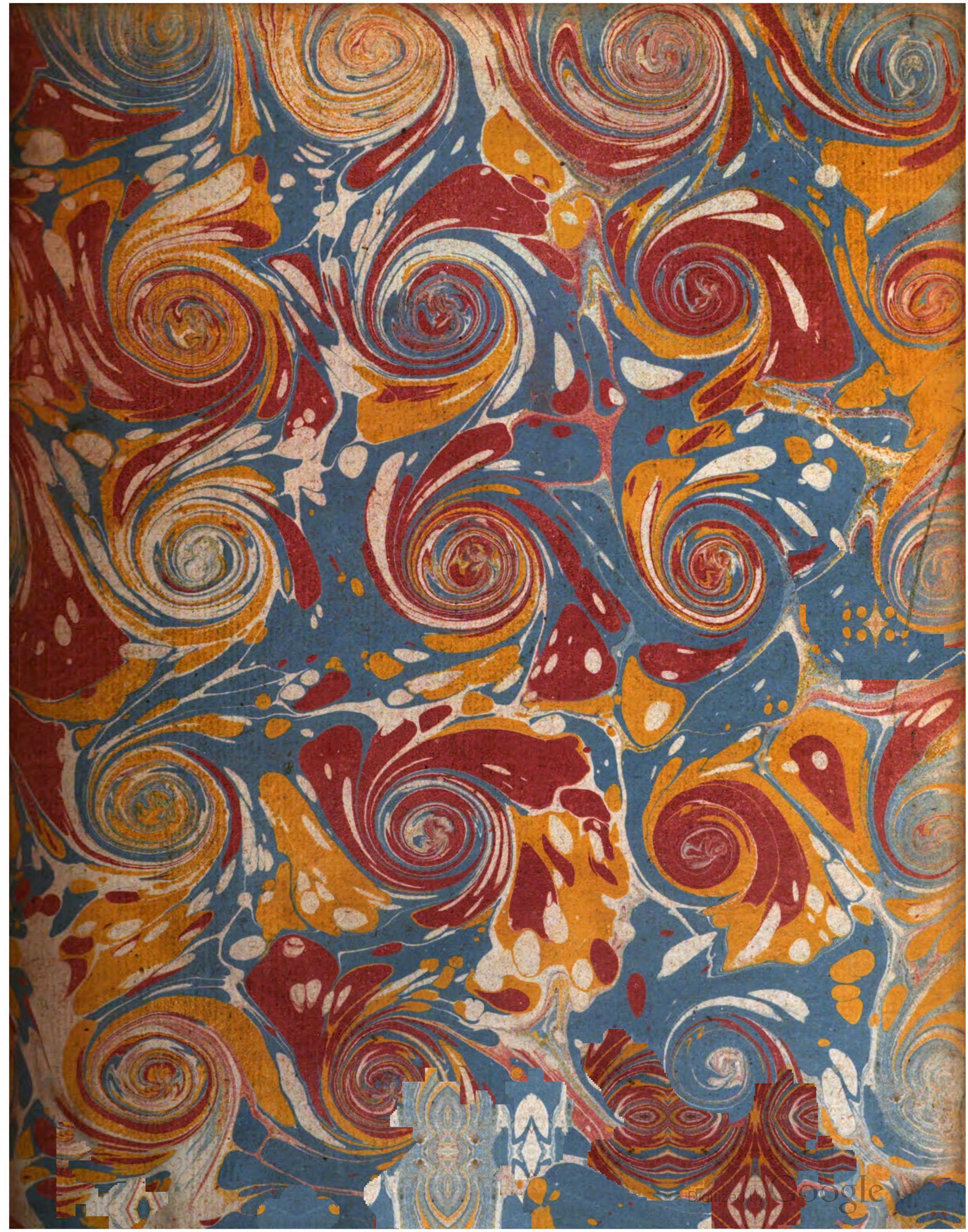

SCRIPTORES
REI RVSTICAE
VETERES LATINI

TOMVS ALTER

IN QVO

PALLADIVS
VEGETIVS DE MVLO-MEDICINA

GARGILII MARTIALIS FRAGMENTVM

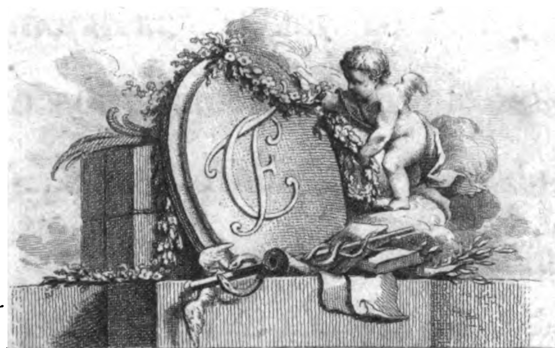
CVM EDITIONIBVS PROPE OMNIBVS ET MSS. PLVRIBVS COLLATI

LEXICON REI RVSTICAE

ALIAQVE CONTINENTVR

CVRANTE

IO. MATTHIA GESNERO.

EDITIO SECVNDA.

LIPSIAE

SVMTIBVS CASPARI FRITSCH

MDCCLXXIIII.

LECTORI S.

In praefatione primi huius operis Tomi promiſi integras PONTEDERAE EPISTOLAS hoc Tomo repetere, quae ad emendationem et interpretationem Ruſticorum pertinerent. Sed cum ad rem ventum eſſet, tamen conſultius viſum eſt mutare rationem, ne iuſto maior eius moles fieret. Itaque hunc laborem ſuſcepi, vt eas in compendium redigerem, et emendationes atque interpretationes breuiter et perſpicue commemorarem. Quod conſilium deinde res ipſa mihi magis probauit, cum ſentirem ipſe moleſtiam ambagium, per quas ſaepe vir doctiſſimus lectores duceret. Ego quidem omnes rei criticae peritos hoc laudis Pontederae tributuros, confido, vt in plerisque eum bene iudicaſſe fateantur. Ceterum harum emendationum copiam et facultatem ille debuit variis lectionibus, e MSS. et edd. primis a Gesnero

col-

collectis; nec dubitamus, hunc eodem fere modo iudicaturum et textum emendaturum fuisse, si ei libuisset, totum textum ex copiis illis Lectionum variarum constituere, et non maluisset interpretem agere; quem plerique maxime requirunt. Non poenitebit rei Criticae studiosos comparasse in his emendationibus cognoscendis Lectiones Codicis Sangermanensis, quas saepissime consentire cum lectionibus melioribus MSS. Gesnerianorum reperient.

PALLA-

PALLADII RVTILII
TAVRI AEMILIANI
DE
RE RVSTICA
LIBRI XIV. ETC.

CAPITA
REI RVSTICAE
EX RHEGIENSI EDITIONE*
ANNI CIↃ CCCC LXXXII
PALLADII RVTILII
TAVRI AEMILIANI.

TITVLI LIBRI I.

Ex membranis MSS.

Tituli Mensis Ianuarii.

Tituli mensis Februarii.

* Cum his titulis plane consentiunt ii, qui sunt in MS. Erfurtensi.

Tituli mensis Martii.

Tituli mensis Aprilis.

Tituli mensis Maii.

Tituli mensis Nouembris.

Tituli mensis Decembris.

TITVLI LIBRI XIV.

De insitione, ex impressis libris.

PALLA-

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS, DE RE RVSTICA LIBER I.

TIT. I.

Pars est prima prudentiae, ipsam, cui praecepturus sis [a], aestimare personam. Neque enim formator agricolae debet artibus et eloquentia rhetores aemulari, quod [b] a plerisque factum est: qui dum diserte loquuntur rusticis, assecuti sunt, vt eorum doctrina nec a disertissimis [c] possit intelligi. Sed nos recidamus praefationis moram, ne, quos reprehendimus, imitemur. Dicendum autem [d] nobis est 2
(si diuina fauerint) de omni agricultura, et pascuis, et aedificiis rusticis, secundum fabricandi magistros, et [e] aquae inuentionibus, et omni genere eorum, quae vel facere vel nutrire oportet agricolam ratione voluptatis, et fructus [f], suis tamen temporibus per vniuersa distinctis [g]. Sane in primis [h] hoc seruare constitui, vt eo mense quo ponenda sunt singula cum sua omni exequar disciplina.

II. PRIMO

VARIETAS LECTIONIS.

[*Scripturae varietas quae in* Palladio *occurrit.* LIBRI PRIMI. TIT. I.] a) *es E. P. Lugd.* b) *quod plerique fecere Iuntt.* c) *quidem* inf. *Iuntt.* d) *a* inf. *Lugd.* abest *est E.* e) *eorumque* omn. f) *vsufructus I. B. R. vsusfructus I. I. — G.* g) punct. om. *I. I — G.* h) *pomis I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

PALLADII RVTILII) In veteribus membranis scribitur *Palladius Rutulus*, teste Barthio animaduers. ad Rutilium 1, 208. SCHVRZFL. Mss. Erf. *Rutili.*

1, 1 FORMATOR) Qui vulgo nunc informator. Horatius Od. 3, 24, 52 — *et tenerae nimis Mentes asperioribus Formandae studiis.* Columella praef. n. 4 *Denique animi sibi quisque formatorem praeceptoremque virtutis e coetu sapientum arcessat.* Sic *informare* idem est, quod *formare* simplex, quod obseruarunt Hottomannus et Passeratius ad Cic. pro Quinctio c. 10. Munckerus ad Hyginum fab. 64. SCHOETTG.

1, 1 DISERTE LOQVVNTVR RVSTICIS) Ex *his* verbis elicit Franc. Floridus Sabinus Subcis. Lect. 2, 1 non omnes rusticos intellexisse comtam atque Romanam scribendi rationem, sed alia potius et vulgari lingua vsos esse. Et hoc ipsum aliquoties obseruauimus, praecipue apud Columellam, qui latinam linguam, rusticorum scilicet, a Romana eruditiorum aliquoties distinxit. Legat lector caput Floridi citatum, in quo certe non vulgaria occurrunt. SCHOETTG. Collegimus ea, quae rusticis propria, scriptores ipsi nostri tradunt in Indice v. *Rusticae voces.* Caeterum nescio, an Columellam pungat, eloquentem profecto virum, sed ita, (nam alias hoc nomine vix dignus videretur) vt orationis luminibus res obscuras alioquin et humiles illustret atque iniuria ipsi obiiciatur studium eloquentiae. Palladium ipsum rhetoricari nonnunquam obserues v. g. Mart. 10, 36; April. 2, 2; Iun. 7, 6; Iul. 3, 2; Nou. 1, 2; add. Cl. SCHOETTGENIVS ad illa verba 4, 1 *frigus tepore suo mulceat.*

1, 2 ET AQVAE INVENTIONIBVS) Conieceram olim legendum *aquarumque inuentionibus* pro vulgato *eorumque*, quod noster in hoc argumento satis copiosus est Aug 8 — 12. Tanto facilius obtemperaui ALMELOVEENII et SCHOETTGENII obseruationi, qui monuerunt Hadria. Iunium ep. 201 p. 378 e codice Lugdunensi et ex Basileensi Barthium 37, 3 ita legisse, vt iam edendum curauimus.

1, 2 IN PRIMIS) *In pomis* mauult Hadr. Iunius l. c. Sed nescio, an satis feliciter. Certe non

II. PRIMO igitur eligendi et bene [a] colendi agri ratio, quatuor rebus constat, aëre, aqua, terra, industria. Ex his tria naturalia; vnum facultatis et voluntatis [b]. Naturae est quod in primis spectare [c] oportet, vt eis locis quae colere destinabis, aër sit salutaris [d] et clemens, aqua salubris et facilis, vel ibi nascens, vel [e] adducta, vel imbre collecta: terra vero foecunda et situ commoda.

III. AERIS igitur salubritatem declarant, loca ab infimis vallibus libera, et nebularum noctibus absoluta, et habitatorum considerata corpuscula [a], si eis [b] color sanus, capitis firma sinceritas, inoffensum lumen oculorum, purus auditus, [et [c] si] fauces commeatum liquidae vocis exercent [d]. Hoc genere benignitas aëris approbatur. His autem contraria noxium caeli illius spiritum confitentur [e].

IV. AQVAE vero salubritas sic agnoscitur [a]. Primum ne a lacunis, aut a [b] palude ducatur [c]: ne de metallis originem fumat; sed sit perspicui coloris, neque vllo aut sapore aut odore vitietur, nullus illi [d] limus insidat [e], frigus tepore [f] suo mulceat,

[T. II.] a) *bene* deest *P.* b) *est* add. *E. I. B. R.* c) *spectari Lugd.* d) *salubris P. naturalis E.* e) *aliunde* inf. a recent. manu *Lugd.* [T. III.] a) *Corpora Cr.* b) *ei I. B. R. enim P.* c) *et si* om. *E. Lugd. I. B. R. et* om. *Cr.* d) *emittunt P. emittant Cr.* e) *His — confitentur* om. *E.* [T. IV.] a) *cognoscitur Lugd.* b) *a* om. *E. Lugd. I. B. R. I. I.* c) *deducatur P.* d) *ibi E. I. B. R.* e) *insideat E.* f) *tempore P. I. B. R.*

non in pomis modo sed in aliis etiam hoc seruauit Palladius.

3 Retulit hunc titulum in L. I c. I extr. Crescentius.

3 NEBVLARVM NOCTIBVS) Similis fere locutio ei, *virtus virium*, quam in Curtio taxat Clericus in Arte Critica. Nam *nox* h. l. idem est, quod nebula seu densa caligo, qua notione occurrit apud principem Poëtam Aeneid. 3, 194 *Tum mihi coeruleus supra caput adstitit imber, Noctem hiememque ferens.* Vbi Seruius: *Noctem hiememque, pluuiam cum tenebris.* Et paullo post v. 198 *Inuoluere diem nimbi, et nox humida coelum Abstulit.* Seruius iterum: *Nox humida, nubes caliginosa.* SCHOETTG.

3 ABSOLVTA) idem, quod simplex, *soluta*, h. e. libera. Sic et *absoluere somnium* pro soluere dixit Sulpicius Seuerus 1, 11, 6. SCHOETTG.

3 CORPVSCVLA) Lego *corpora*; nam *corpuscula* de homine hoc in loco ineptissime dici inficiabitur nemo. Id tamen ex Petro Crescentio probare possumus, qui libr. 1 c. 11 hunc locum ita transcripsit: *Praeter haec vero dixit Palladius, quod aëris salubritatem declarant loca infimis vallibus libera, et nebularum noctibus absoluta, et habitantium corpora considerata.* PONTED.

3 LIQVIDAE VOCIS) *Vox liquida* est clara et sine raucedine prolata. Horatius Od. 1, 24, 3 — *Melpomene, cui liquidam pater Vocem cum cithara dedit.* Calpurnius Ecl. 4, 150 *Tam liquidum, tam dulce canunt, vt etc. Liquidae* autem voci opponitur torrida apud eundem Ecl. 3, 59 *Ah dolor! et post hoc placuit tibi torrida Mopsi Vox? et carmen inops, et acerbae stridor auenae?* SCHOETTG.

4, 1 DE METALLIS) Obseruandum *metalla* non metallorum quae κατ' ἐξοχὴν ita vocamus, tantum fodinas notare, sed etiam quod et in Isidori verbis obseruare licet, marmoris. Vide Rigaltium ad Grammaticos Veteres p. 280. ed. Goesii, Goesium Ind. Agrar. v. *Metalla*, et locis ab eo adductis adde sequentes. Statius Silu. 3, 1, 5 *Sed nitidas postes, Graiisque effulta metallis Culmina.* Lucanus 4, 303 *Tunc exhausta super multo sudore iuuentus Extrahitur duris silicum lassata metallis.* Id. 6, 34. Inscriptio in basi obelisci Constantiniani apud Ios. Castalionem Var. Lect. c. 20, et Gruterum p. CLXVIII, 3 *Nunc veluti rursus rufis auulsa metallis Emicuit.* Vnde et *metallum* pro petra posuit Sedulius 1, 139 — *Subitas arente metallo Hausit aquas.* Loquitur de populo Israëlitico, qui in deserto de petra a Mose percussa bibit. Miror autem, quare Palladius aquas de metallis non adprobet, quum alias aquae ex fodinis et mineralibus praecipue saluberrimae esse soleant. Nisi hic quoque intelligamus marmorum metalla, ex quibus aqua non adeo potest esse salubris. SCHOETTG.

4, 1 FRIGVS TEPORE SVO MVLCEAT) Nimium cito sui oblitus est Palladius, qui titulo 1 dixerat *agricolae formatorem artibus et eloquentia rhetorem aemulari non debere.* Ecce enim annon hi sunt rhetorum flosculi? titulo antecedente dixit: *fauces commeatum liquidae vocis exercent.* Iam de aqua pergit: *frigus tepore suo mulceat, aestatis incendia frigore moderetur.* Haec certe oratorem et declamatorem melius decuissent, quam rustici praeceptorem, qui dixisset *aquam,*

mulceat, aestatis incendia [g] frigore moderetur. Sed quia solet his omnibus ad speciem [h] custoditis occultiorem noxam tectior [i] seruare natura, ipsam quoque ex incolarum salubritate noscamus [k]. si fauces bibentium [l] purae sunt, si saluo [m] capite, in pulmonibus ac [n] thorace aut nulla est aut rara causatio. nam plerumque has noxas 2
corporis ad inferiorem partem, quae supra sunt corrupta demittunt; [[o] vt vitiato capite ad pulmones [p] vel stomachum morbi causa decurrat] tunc culpandus aër potius inuenitur. Deinde si venter, aut viscera, vel latera, vel renes nullo dolore aut inflatione vexantur [q]; si vitia nulla vesicae sunt. Haec [r], atque his similia si apud incolas pro maiori parte constare videris, nec de aëre aliquid nec de fontibus suspiceris.

V. IN terris vero quaerenda foecunditas: ne alba et [a] nuda sit gleba, ne macer sabulo sine admistione terreni [b], ne creta sola [c], ne arenae squallentes, ne ieiuna glarea, ne aurosi [d] pulueris lapidosa macies, ne salsa vel amara, ne vliginosa terra, ne tofus arenosus atque ieiunus, ne vallis nimis opaca et solida [e]: sed gleba putris et fere

g) *suo* inf. *P. frigore* om. *I. B. R. suo rigore E. Iuntt.* h) *specimen Lugd.* i) *tectorum aquarum inferre Cresc.* k) *E. cognoscamus.* l) *bidentium H. Steph.* m) *si saluum caput, si Cresc.* n) *aut Lugd.* o) *sed* inf. *I. B. R. aut v. E.* p) *pulmonem I. B. R.* q) *vexentur* ante *Com. vexantur* etiam *Lugd.* r) *Haec et similia P. bis* om. etiam *E. Lugd.* [T. V.] a) *aut E.* b) *terrena* a m. f. *E.* c) absunt *E.* d) *arenosi Cresc.* et recent. manus in *Lugd. aut aur. E.* e) *squalida* iidem.

aquam, quae bona sit, hieme tepidam, aestate vero frigidam esse debere. SCHOETTG.

4, 1 SED QVIA SOLET) Crescent. 1, 3 extr.

4, 1 CAVSSATIO) morbus. *Caussa* etiam malam valetudinem notat. Prudentius περὶ στεφάνων 1, 19 *Inde larga fonte ab ipso dona terris influunt, Supplicum caussas petitis quae medelis inrigant.* Paullinus Petrocorius de Vita Martini 2, 641 *Quin et contactus tantum, vel fimbria vestis Raptaque certatim, disrupto vellere, fila Omnibus in caussis celeres habuere medelas.* Loquitur de veste Martini, quam varios morbos sanasse testatur etiam Sulpicius Seuerus. Videatur Vlitius ad Gratium v. 53 et 346; it. Rhod. ad Scribo. comp. 128. Sumta est autem haec locutio ex militia Romana, in qua qui vel aetatem, vel vitium aut morbum corporis poterant *caussari*, *caussaria missione* missi dicebantur. Vtitur hac voce ea significatione Sulpicius Seuerus tom. 1 epist. 3, 13 vbi Martinum suum ita loquentem introducit: *Grauis quidem est, Domine, corporeae pugna militiae et iam satis est, quod hucusque certaui; sed si adhuc in eodem labore pro castris tuorum stare me praecipis, non recuso, nec fatiscentem caussabor aetatem.* Ille quoque qui *caussaria missione* missus erat dicitur *Caussarius* in Notis Tyronis et Senecae p. 8. Caeterum ne de caussaria missione prolixi simus, conferendi Bapt. Pius annot. prior. c. 4; Politianus Misc. c. 92; Godeleuaeus ad Liuium 6, 6; Marcellus Donatus ad Spartiani Hadrianum p. 1075; Lipsius de Militia Romana 5 Dial. 19. SCHOETTG.

4, 2 [VT VITIATO CAPITE) Quae inclusi, glossam puto. Certe ἐπεξήγημα esse eorum quae praecedunt, apparet. Si quis tussit aut nauseat, post capitis aliquam noxam aut grauedinem; aëris culpa accusatur: sed si tussiat, si nauseat saluo capite; penes aquam vitium esse intelligitur. Hanc sententiam esse Palladii, etiam hic aduersus professionem suam rhetoricantis, arbitror. Verum recte ille philosophatus sit, viderint Medici.

5 Hunc titulum in librum suum retulit Crescen. 2, 26 et 27 Palladius autem hausit pleraque ex Col. 2, 2: quem ante oculos habuit etiam Plinius 17, 4, 5 f. 3, qui tamen pleraque signa ambigua et fallacia esse docet.

5, 1 AVROSI PVLVERIS) Lexica ab *auro* deriuant. Puto singularem quendam colorem indigitari, adeoque *aurosus puluis* esset *grandior et coloris aurei, metallicaeque duritiae*, prout explicat Barthius Adu. 39, 8. Occurrit apud Vegetium art. vet. 2, 17, 1 *Si auroso colore fuerit* (membrana pupillae) *insanabilem scias.* SCHOETTG. *Arenosum* puluerem praetulerim, eumque dici puto minutissimum arenae genus duritiem et rigorem arenae habens, et nihil vel parum viscidae illius et limosae naturae, qua proprie aluntur plantae. Quod in Lexicis praesidium arcessitur huic voci ex Lampridii Eleogab. c. 31 extr. nihil est. Verba sunt, *scobe auri porticum strauit, et argenti.* Nolui tamen receptam lectionem loco mouere.

5, 1 NE TOFVS ARENOSVS ATQVE IEIVNVS.) In Crescentio: *Ne mons arenosus, atque ieiunus.* Sed illa lectio optima videtur; nam ab illo Columellae loco libr. 4 cap. 22 *arenosus etiam tofus, et plus iusto ieiunus sabulo*, haec accepisse Palladius videtur. PONTED.

5, 1 VALLIS — SOLIDA.) Mons e saxo constans solidus iure vocatur, vallis autem, quae terra

fere nigra, et ad tegendam ſe graminis ſui crate[f] ſufficiens; aut miſti coloris, quae etſi
2 rara ſit, tamen pinguis ſoli adiunctione glutinetur. Quae protulerit nec ſcabra ſint, nec[g] retorrida[h], nec ſucci naturalis egentia[i]. Ferat, quod frumentis dandis vtile ſignum eſt, ebulum, iuncum, calamum, gramen, trifolium non macrum, rubos pingues, pruna ſilueſtria. Color tamen[k] non magnopere quaerendus eſt, ſed
3 pinguedo atque dulcedo. Pinguem ſic agnoſcis: Glebam paruulam[l] dulci aqua cum[m] ſpargis et ſubigis, ſi glutinoſa eſt et adhaeret, conſtat illi ineſſe pinguedinem. Item ſcrobe effoſſa et repleta, ſi ſuperauerit terra, pinguis eſt: ſi defuerit, exilis: ſi conuenerit aequata, mediocris. Dulcedo autem cognoſcitur, ſi ex ea parte agri quae magis diſplicet, glebam fictili vaſe dulci aqua madefactam iudicio ſaporis ex-
4 plores. Vineis quoque vtilem[n] per haec ſigna cognoſces[o]: ſi coloris et corporis rari aliquatenus, atque reſoluti eſt; ſi virgulta, quae protulit, leuia[p], nitida, procera, foecunda ſunt, vt piros ſilueſtres, prunos[q], rubos, caeteraque huiusmodi, ne-
5 que intorta, neque ſterilia[r], neque macra exilitate languentia. Situs vero terrarum neque planus, vt ſtagnet; neque praeruptus, vt defluat; neque obrutus, vt in[s] imum deiecta valle ſubſidat; neque arduus, vt tempeſtates immodice ſentiat et calores: ſed ex his omnibus vtilis ſemper eſt[t] aequata mediocritas[u], et vel campus apertior,

f) *raritate E.* g) *nec* om. *P.* h) *retorta I. B. R.* i) *egentia ferat.* *Quod* ante Commel. *ferat* om. *P.* k) *namque I. I —— G. tamen* etiam *Lugd.* l) *parum P.* m) *conſpargis P. B. R. conſpergis E. I. I —— G.* n) *terram* inſ. rec. manus in *Lugd.* o) *cognoſcis E.* p) *laeuia Iuntt.* q) *p̄nus, rubus P. piros, ſilueſtres prunos,* vt ante *ſilueſtria pruna E.* r) *de ilia Cr.* s) *ſubſideat E. vt ima valle ſubſidat Mſ.* ap. Barth. 38, 10. t) *et P. et adaequata Cr. eſt exaequata E.* u) *requiratur* inſ. *Cr.*

terra a ſuperioribus partibus deuoluta aggeratur, quo pacto? Egregie itaque excerpſit Creſcentius: *ne vallis nimis opaca et ſqualida.* PONTED.

5, 1 PVTRIS) ab aëre et aqua bene diſſoluta. Virg. Ge. 1, 43 *Vere nouo gelidus canis cum montibus humor Liquitur, et Zephyro putris ſe gleba reſoluit.* Vbi Probus: *Putris, i. e. humecta, mollificata et ſolubilis. Venti enim occidentales mollificant et humectant.* SCHOETTG.

5, 1 GLVTINETVR) In excerptis Pithoeanis et gloſſis Iſidori: *glis, glitis, humus tenax.*; pro quo tamen Tollius ad Auſonium Idyll. 12, p. 489 legi iubet: *glus, glutinis.* Inde *glutinare,* quod eſt, pinguis terrae immiſtione terram raram craſſiorem et pinguiorem facere. SCHOETTG. Solum pingue niſi ſimul cretoſum ſit, ad ſabulonem temperandum ſatis eſſe non poteſt. Quod Columellae teſtimonio comprobatur, qui libro 2 cap. 16 *Si tamen,* inquit, *nullum genus ſtercoris ſuppetet, ei multum proderit feciſſe, quod M. Columellam patruum meum, doctiſſimum ac diligentiſſimum agricolam, ſaepenumero vſurpaſſe memoria repeto, vt ſabuloſis locis cretam ingereret; cretoſis ac nimium denſis ſabulum.* Quare facile aſſentior Creſcentio qui tranſcripſit: *Tamen pinguis et cretoſi ſoli adiunctione glutinetur.* PONTED.

5, 2 SCABRA) Haec vox quotieſcumque de frugibus adhibetur, ſemper notat *rubiginoſum.* *Rubiginis* enim epitheton *ſcabra* eſt apud Virgil. Georg. 1, 495: et *ſcabies* quoque pro rubigine ferri vſurpauit Guntherus Ligurin. 8, 666. SCHOETTG.

5, 2 RETORRIDA) *Retorridus* eſt ſucci naturalis egens. Plinius H. N. 17, 5 *Frigidam autem* (terram oſtendunt) *retorride nata.* Coniungit cum *ſcabro* etiam Columella 3, 11 *Igitur ſi non retorrida et ſcabra, ſed leuia et nitida et prolixa foecundaque viderimus:* et c. 13 *aut ſcabras et retorridas facere.* SCHOETTG.

5, 2 FERAT —— EBVLVM) Eadem plane exſtant apud Columellam 2, 2. Anatolius Geopon. 2, 10 ἔνιοι γλυκεῖαν τεκμαίρονται τὴν γῆν καὶ ἀπὸ τῶν φυομένων ἐν αὐτῇ ὁλοσχοίνων, ἢ καλάμου πλωτοῦ, ἢ βάτου. *Quidam dulcem terram coniectant et ex naſcentibus in ipſa iuncis boloſchoenis appellatis, aut calamo natatili, aut rubo.* SCHOETTG.

5, 3 SCROBE EFFOSSA) Vid. Geop. 2, 11; Virgil. 2, 227 ſq.

5, 5 SCLIVO FALLENTE) *Cliuus fallens* eſt modicus, qui ſenſim aquam deducat. *Fallere* enim eſt tecte rem gerere, quam non ſperes. Minucius Felix: *oram curui molliter littoris iter fabulis fallentibus legebamus.* Auienus ora maritima: *Formam locorum et arua naturalia Fefellit arte.* BARTHIVS 39, 8. Plinius epiſt. 5, 6, 14 *Ita leniter et ſenſim cliuo fallente conſurgit.* SCHOETTG.

5, 5 MOL-

tior, et humorem pluuium cliuo fallente subducens; vel collis molliter per latera
inclinata deductus; vel vallis cum quadam moderatione, et aëris laxitate submissa;
vel mons alterius culminis defensus obiectu, et a molestioribus ventis aliquo liber
auxilio [x], vel sublimis, asper, sed nemorosus, et herbidus [y]. Sed cum sint genera 6
terrarum plurima, vt pinguis aut macra, spissa vel rara, sicca vel humida, et ex his
pleraque vitiosa, tamen propter seminum differentiam saepe necessaria [z] maxime,
sicut supra dixi, eligendus est pinguis ac resolutus ager, qui minimum laborem
poscit [zz], et fructum maximum reddit. Secundi meriti est spissus, qui labore quidem maximo, tamen ad vota respondet. Illud vero deterrimum genus est, quod
erit siccum simul et spissum, et macrum vel frigidum: qui ager pestiferi more
fugiendus est.

VI. SED vbi haec [a], quae naturalia sunt, neque humana ope curari possunt,
diligentius aestimaueris, exsequi te conuenit partem, quae restat industriae: cuius
haec erit cura vel [b] maxima, vt has, quas subieci, ex omni opere rustico in primis
debeas tenere sententias. PRAESENTIA domini prouectus est agri. Color terrae non magnopere desideretur, quia bonitatis [c] incertus est auctor. Genera 2
omnium surculorum vel frugum praeclara, sed terris tuis experta committe. in
nouo enim genere seminum, ante experimentum non est spes tota ponenda. Locis humidis semina citius quam siccis degenerant: quare subinde succurrat electio.
Ferrarii, lignarii, doliorum cuparumque factores necessario h[illegible]i sunt, ne a labore

x) *quolibet exilio E.* mox *nec vel* f. *vel asper.* y) *herdus I. B. R.* z) *necessariam* omn. mox *dixi* om. *E.* zz) *petit I. B. R. petit Cr.* et *Lugd.* qui om. *et*, vt *E.* [T. VI.] a) *haec* om. *E.* b) *vel* om. *E.* c) *bonitatis* om. *P. benignitatis E.*

5, 5 MOLLITER) leuiter. Caesar B. C. 2, 10; Minucius Felix 3, 4; Col. 1, 2, 4: et opponitur *arduo*, quod celeriter in altitudinem excrescit, et difficile superatu est. Idem notant verba paullo post sequentia: *cum quadam moderatione.* SCHOETTG.

5, 6 NECESSARIA) Legendum *necessaria*, non *necessariam*: praeterea τὸ *maxime* sequenti periodo annectendum videtur. Haec ex Crescentio emendauimus. PONTED. *Necessariam* peperit sequens *maxime*: quo lubentius Clmo viro obsecuti sumus.

5, 6 SECVNDI MERITI EST SPISSVS AGER.) Ager spissus, nisi pinguis, maxime improbandus erit: esset enim non *secundi meriti*, sed *deterrimi generis*, vt ipse Palladius adiecit: *Illud vero deterrimum genus, quod erit siccum simul et spissum, et macrum et frigidum.* Potior itaque est lectio in Crescentio: *Secundi meriti est spissus et pinguis ager.* PONTED.

5, 6 AD VOTA RESPONDET) *Votum* rustici vt terra sit frugifera, huic *respondet* siue satisfacit terra, quando optatos fructus profert. Virgilius Georg. 1, 38 *Illa demum seges votis respondet auari Agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit.* Columella 2, 9, 7 *Ea* (satio bimestris) *locis praegelidis ac niuosis, vbi aestas est humida, et sine vaporibus, recte committitur: caeteris admodum raro respondet.* Idem 3, 3, 4. *Nam frumenta maiore quidem parte Italiae quando cum quarto responderint, vix meminisse possumus.* Et sic idem locis quamplurimis. Plura Gronouius Obs. 2, 4: Schefferus ad Fragmentum Petronii Tragurianum p. 214. SCHOETTG.

5, 6 PESTIFERI MORE) Videtur superstitio apud veteres fuisse, agros quosdam esse pestilentes. Sic apud Plautum Trinummo seruus tertio vel quarto quoque sulco boues in domini sui agro mori dicit. BARTHIVS 38, 10. De superstitione nescio. Sed *pestilentem fundum* vitari iubent v. g. Cato 1, 2. Varro 1, 12, 2. Col. 1, 3, 1 sq. vid. quae notantur mox ad 6, 5.

6, 1 PRAESENTIA DOMINI) Vid. quae dicta sunt ad Cato 4, 2 et Col. 1, 1, 18.

6, 1 BONITATIS INCERTVS) Sic etiam de probatione terrae per visum Anatolius Geop. 2, 10 ἀσθενὴς αὕτη καὶ οὐ πολλοῦ ἀξία. SCHOETTG. Iam laudauimus Plin. 17, 4 f. 3.

6, 2 TERRIS TVIS EXPERTA) Colum. Arb. 20, 1.

6, 2 SPES TOTA) Quid si *tuta?*

6, 2 FACTORES) Τὸ *factor* in Christianis Poëtis et alibi perperam latinitate damnarunt

boresolenni [d] rusticos causa desiderandae vrbis auertat. Locis frigidis a Meridie vineta ponantur; calidis, a Septentrione; temperatis, ab Oriente, vel, si necesse
3 sit, Occidente [e]. Operarum ratio vnum modum tenere non potest in tanta diuersitate terrarum: et ideo [f] soli et prouinciae consuetudo facile ostendet [g], qui [h] numerus [i] vnamquamque rem faciat, siue in surculis, siue in omni genere satorum. Quae florent, constat non esse tangenda. Bene eligi serenda non possunt, nisi hoc officium prius eligens [k] assumat. In rebus agrestibus maxime officia iuuenum con-
4 gruunt, imperia seniorum. In vitibus putandis tria consideranda sunt, fructuum spes, successura materies, locus qui seruet ac reuocet. Vitem si maturius putes, plura sarmenta: si serius, fructus plurimos consequeris. De locis deterrimis sicut arbores, ita vites [l] conuenit ad meliora transferre. Post bonam vindemiam strictius, post exiguam latius [m] puta. In omni opere inserendi, putandi, ac recidendi, duris et acutis vtere ferramentis. In vite vel arbore quae facienda sunt, perage ante apertionem floris et gemmae. In [n] vineis aratro praetermissa fossor emendet. Locis calidis, siccis, apricis, pampinandum non est, cum magis vitis optet [o] operiri. Et vbi vineas Vulturnus exurit, aut flatus aliquis regioni [p] inimicus, vi-
5 tem tegamus straminibus vel aliunde quaesitis. Ramus laetus [q], viridis et sterilis in media olea abscindendus est, velut totius arboris inimicus. Sterilitas et pestilentia aequo modo fugiendae [r] sunt [rr]. In pastinato solo inter nouellas vites omnino nihil est

d) *solemni Lugd.* e) *ab occ. E.* bene. f) Pro *ideo* alia vox sed inducta, vt legi non possit, in *Lugd.* g) *ostendit I. I. —— G.* h) *quis P. I. B. R.* i) *modus I. B. R.* k) *electus MS.* apud Barth. 38, 10. *Lugd lectus E.* l) *hominis Lugd. I. B. R.* m) *largius E. Lugd.* n) *Quae inuenies ar. P.* o) *oportet E. I. B. R.* p) *regionis* omnes praeter *Lugd.* q) *lentus E.* r) *fugienda I. B. R.* rr) *vel si secum vtreque non fuerint* inser. *P.* et *Lugd.*

runt eruditi. Eo vtitur Cato 64 de R. R. BARTHIVS 38, 10.

6, 2 LOCIS FRIGIDIS) Vide Democritum Geop. 5, 4. SCHOETTG.

6, 3 OPERAR. RATIO) Pungit, credo, et hic Columellam, qui diligenter, nescio quam feliciter, hanc rei rusticae partem exsecutus est.

6, 3 IN TANTA DIVERSITATE) MS. Codex habet: *potest intemperata diuersitate terrarum.* Ego hoc melius arbitror. BARTHIVS l. c.

6, 3 NISI HOC OFFICIVM) Non intelligere me istuc, fateor, neque si *electus* praeferamus.

6, 3 OFFICIA IVVENVM) Respicit illud Hesiodi: Ἔργα νέων, βυλαὶ τε μέσων, εὐχαὶ τε γερόντων. SCHOETTG.

6, 4 OPTET OPERIRI) Scripta lectio: *vites oportet operiri.* Vulgata melior est. Nam *fateri respondere, poscere, petere, velle,* mille talia ab hominibus scriptores ad plantas referunt. Sic Horatius de boue: *Optat ephippia bos piger, optat arare caballus.* BARTHIVS l. c. Accommodatiora, spero, exempla huius rei sunt, quae damus in Indice, tit. Varronis metaphorarum.

6, 4 VVLTVRNVS) Ita in partibus prouinciae Baeticae vocabatur Eurus teste Columella 5, 5, 15 vbi de eadem re agit. SCHOETTG.

6, 5 RAMVS LAETVS, VIRIDIS ET STERILIS) Ita omnes editi, et codex quoque Lugd. Commelinus autem τὸ *laetus* vncis inclusit, quasi commode abesse possit, quod tamen non est. Nam haec tria verba quam optime coniuncta stare possunt in textu. *Ramus laetus* est, qui nimius est in proferendis fructibus; *viridis,* qui multum quidem succum habet, sed non semper fructus. Ergo sensus auctoris est: Ramus laetus, viridis et sterilis in media olea aeque abscindendi sunt. *Laetus,* ne nimis luxuriet, totique arbori damnum adferat; *viridis,* quia omnem fere succum ad se trahit, et ob id reliquis ramis detrahit; *sterilis* vero, quia eius nulla plane vtilitas. SCHOETTG. Vid. quae notamus ad Pall. F. 12, 2.

6, 5 FVGIENDAE SVNT) Vbi distinctio est, inseruntur in libro scripto haec verba: *Vel si sec. vtreque non fuerint.* Quibus quid faciant videant eruditi. Eandem et in alio Codice Basileensis Academiae inueni. BARTHIVS 38, 10 Scribendum vt erat in Leidensi: *Sterilitas et pestilentia aequo modo fugiendae sunt, vel si secum vtraeque non fuerint. In pastinato etc.* id est: etiam si non sint vna, coniunctum vitium in vno loco. Potest enim esse sterilitas, vbi non est pestilentia: et potest esse pestilentia etiam in vbertate. Varro: *Contraque in pestilenti calamitas, quamuis in feraci agro, colonum ad fructus peruenir*

est conferendum. Graeci iubent, exceptis caulibus, tertio anno quae libebit, in-
iungere. Omnia legumina Graecis auctoribus, seri iubentur in sicca terra: faba
tantummodo in humida debet [s] spargi. Domino vel colono confinia possidenti, 6
qui fundum vel agrum suum locat, damnis suis ac litibus studet. In agro pericli-
tantur interiora, nisi colantur extrema [t]. Omne triticum in [u] solo vliginoso post
tertiam sationem in genus siliginis [x] commutatur. Tria mala aeque nocent [y], ste-
rilitas, morbus, vicinus. Qui terram sterilem vineis occupat, et laboribus [z] suis 7
et sumtibus est inimicus. Campi largius vinum, colles nobilius ferunt. Aquilo
vites sibi obiectas foecundat, Auster nobilitat. Ita in arbitrio nostro [a] est, vtrum [b]
plus habeamus, an melius. NECESSITAS feriis caret. Quamuis temperatis
agris serendum sit, tamen si siccitas longa est, semina occata [c] tutius in agris, quam
in horreis seruabuntur. Viae [d] malitia aeque [e] et voluptati [f] et vtilitati aduersa
est. Qui agrum [g] colit, grauem tributis [h] creditorem patitur, cui sine spe abso- 8
lutionis astrictus [i] est. Qui arando crudum solum inter sulcos relinquit, suis fru-
ctibus derogat, terrae vbertatem [k] infamat. FOECVNDIOR est culta exiguitas,
quam magnitudo neglecta. Nigras vites omnino repudies, nisi in prouinciis, et [l] 9
eius generis quo acinaticium [m] fieri consueuit. Longius adminiculum vitis incre-
menta producit. Teneram et viridem vitem ferri acie ne recidas. Omnis incisu-
ra sarmenti auertatur a gemma, ne eam stilla, quae fluere consueuit, extinguat.
Pro

s) *terra iubetur P. aspergi Lugd.* t) *exteriora E.* mox om. *in.* u) *in* om. *Lugd. I. B. R.* x) *saliginis I. B. R.* y) *tria m. sunt quae n. E.* z) *lateribus Lugd.* mox *iniquus E.* a) *nostro* om. *P. E.* b) *vtrum* om. *E. Lugd. I. B. R.* c) *locata I. I* —— *St. occata* etiam *Lugd.* d) *Viae* deest *P.* e) *aquae vol. P.* f) *voluptatis et vtilitatis I. B. R.* g) *agrum* om *B. R.* h) *tributi Lugd.* i) *obstrictus E.* melius. k) *vber* idem. l) *et* om. *E. in quibus eius I. I* —— *G.* m) *acinaticum Barth. acinacium E. Lugd.* erasa syllaba *ti.*

peruenire non patitur. Columella: *Neminem enim sanum debere facere sumtus in cultura sterilis soli: nec rursus pestilenti, quamuis feracissimo pinguique, agro dominum ad fructus peruenire.* Plinius: *Atilius Regulus ille Punico bello bis Cos. aiebat neque foecundissimis locis insalubrem agrum parandum, neque effoetis saluberrimum.* Haec *Gronouius* Obseru. 2, 16. Cf. Sect. 6.

6, 5 GRAECIS AVTORIBVS) Leontius Geop. 2, 13. SCHOETTG.

6, 7 LABORIBVS) Multo concinnior videbatur nobis Lugdunensis Codicis lectio, *lateribus*: quae vox ad dicentium quidem contentionem alias fere pertinet, sed etiam de reliquo corporis motu adhibetur commode, in primis vbi anhelitus et gemitus solet intercedere. Ita *ex lateribus et lacertis suis nobilitatum* Milonem habes Cic. de Senect. 9. Quid sit *lateri parcere*, et contra *exhaustum latus* apud Iuuen. 6, 37 et in nequioribus carminibus, non doceo.

6, 7 CAMPI LARGIVS VINVM) Hausit haec ex Col. 2, 3, 6. SCHOETTG.

6, 7 OCCATA) Vid. Col. 2, 8, 4 in primis illa, *nam quod sicco loco ingestum et inoccatum est, perinde ac si repositum in borreo non corrumpitur* etc. Qui metuit, ne *occata* etiam ad horrea referatur, parum attendit.

6, 8 TERRAE VBERTATEM) Idem praecipit 2, 3 *Vber* vero scripta lectio praefert. Ita ipse hoc libro cap. 7 *in degeneres surculos vber soli feracis expenderit*; et cap. 33 *Pratis vero recentia stercora proficient ad vber herbarum.* Et notum est illud Appuleianum: *Vbi vber, ibi tuber.* BARTHIVS 38, 10. Eadem cum ipso habet Zinzerlingius Promulf. Crit. iuu. c. 25 qui alium codicem et exempla profert. Similem porro locutionem obseruauimus apud Aeneam Gazaeum in Theophrasto tom. 12. Bibl. P. P. p. 630. *τὰ δὲ Φυτὰ διαβάλλειν, ὅτι μὴ τὴν γῆν οἷα βῦς ἐργάζεται.*

6, 9 NIGRAS VITES) Vuas nigras non saepe alias occurrentes ita describit Florentinus Geopon. 5, 2 quod densos habeant acinos, et album medullam, bonumque et multum et durabile vinum producant.

6, 9 ET EIVS GENERIS, QVO ACINATICIVM) Forte bona lectio est haec: *in prouinciis eius generis, quibus acinaticium fieri consueuit.*

6, 9 ACINATICIVM) Vinum est generosissimum, quod copiose admodum describit Cassiodorus Var. 12, 4. SCHOETTG.

Pro macie vel soliditate vitium nutrienda sarmenta putator iniungat. Terra profunda (quod Graeci asserunt) oleae grandes arbores efficit, fructus minores, et aquatos ac seros, magisque amurcae proximos. Aër oleas tepidus iuuat, et ventis [n] me-
10 diocribus sine vi et horrore perflabilis. Vitis quae ad iugum colitur, per aetates [o] ad hoc perducenda est, vt locis molestioribus quatuor pedibus a terra [p], placidioribus vero septem summitas eius insurgat. Hortus qui caelo clementi subiacet, et fontano humore percurritur, prope est vt [q] liber sit, et nullam serendi disciplinam requirat. Subligatio acerbis vuis facienda est, quando excutiendi aut rumpendi
11 acini nulla formido est. Ligatura in vitibus locum debet mutare, ne vnum semper assiduitas conterat vinculorum. Fossorem si apertus vitis oculus viderit, caecabitur spes magna vindemiae: et ideo, dum est clausus [r], fodietur [s]. Terrae altitudinem cum foecunditate, si ad frumenta, duobus pedibus explora: quatuor vero, si ad arbusta vel vites. Vitis nouella vt facile incrementum dilecta [t] consequitur;
12 ita interitum celerem [u], si negligatur, incurrit. Modum tene aestimatis facultatibus tuis in assumtione culturae, ne superatis viribus, excedente mensura, turpiter deseras, quod arroganter assumis. Semina plusquam annicula esse non debent, ne vetustate corrupta non prodeant. Frumentum collis quidem [x] grano robustius, sed mensurae minus refundet. Omnia quae seruntur, crescente luna, et diebus
13 tepidis sunt serenda. nam tepor euocat [y], frigus includit. Si tibi ager est siluis inutilibus tectus, ita eum diuide, vt loca pinguia puras reddas nouales, loca sterilia siluis tecta esse patiaris, quia illa naturali vbertate respondent, haec beneficio laetantur incendii. Sed sic vrenda distingues, vt ad incensum agrum post quinquennium reuertaris: ita efficies, vt aequaliter vel sterilis gleba cum foecunda [z] conten-
14 dat. Graeci iubent oliuam, cum plantatur et legitur, a mundis pueris atque virginibus

n) *ventus mediocris I. I —— G.* nobiscum etiam *Lugd.* o) *aetatem I. I —— G.* p) om. *a terra E.* q) *vt* deest *I. B. R.* r) *clausa I. B. R.* s) *et* om *E. fodietur I. B. R. fodiatur E. I. I —— G.* t) *cultu I. I —— G. dilecta* etiam *Lugd.* u) *facilem vel celerem E.* x) *quidem* deest *I. B. R.* y) *reuocat E. vocat I. B. R.* z) *foecunditate E. Lugd. I. B. R.*

6, 9 QVOD GRAECI —— SEROS) Florentinus Geop. 9, 4 *Τὴν δὲ βαθύγειον οὐκ ἐπαινοῦμεν — πολὺ δὲ μᾶλλον φευκτέον τὴν κατορωρυγμένην. τὸν γὰρ καρπὸν ἀλιπῆ φέρει, καὶ τὸ γέννημα ὑδατῶδες.* De *sero* fructu nihil Graeci. Neque apparet cur *seros* posuerit Palladius inter *aquatos* atque *amurcae proximos.* Suspicor *serosos* vel *ἐπεξηγηματικῶς* adiecisse Palladium, vel alium, qui insolitam vocem, *aquosas* interpretari vellet.

6, 11 LOCVM DEBET MVTARE) Vid. Col. 5, 6, 27.

6, 11 FOSSOREM) Elegantissimum est illud, neque puto Palladii, quem scio omnia fere exscripsisse ex antiquioribus. Et talibus pari acumine dictis hodieque rustici mirifice capiuntur, meliusque ea memoria seruant. BARTHIVS 38, 10. In Varrone praesertim hanc elegantiam obseruamus vid. Ind. Sed frequenter satis etiam talis Palladius affectator talis eloquentiae, quidquid etiam in ipso prooemio dicat. Caeterum si demseris allegoriam hoc vult, ne immittatur vineae florenti fossor, cum facile nimis flores, vindemiaeque spes decutiantur.

6, 11 DILECTA) Egregie Ms. Codex: *incrementum dilecta consequitur.* Sic Septimius in opusculis: *Inquit amicus ager domino Si bene mi facias, memini.* BARTHIVS l. c.

6, 13 INCENDII) Hoc ne vult, vt silua incensa cineribus ipsis terra stercoretur? Si ita est, quomodo ad incensum agrum post quinquennium reuerti nos iubet? Quinque igitur annis iacere in cineribus patiemur agrum? An quinis annis interiectis fruges, stramenta certe et culmos, incendamus? Illud tolerabilius: sed non satis dilucide dictum.

6, 14 GRAECI IVBENT) Flor. Geop. 9, 2 *καθαρὰ δὲ οὖσα ἡ ἐλάια βούλεται καθαροὺς εἶναι καὶ τοὺς δρεπόντας αὐτὴν, καὶ ὀμνύναι ἀπὸ μόνης τῆς ἑαυτῶν γυναικὸς, ἀφικνεῖσθαι, οὐκ ἀπ' ἀλλοτρίας εὐνῆς. οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῷ ἐπιόντι καιρῷ πλεῖστον παρέξει καρπόν. Φασὶ δὲ* etc. Ista consuetudo dicam an superstitio hodieque apud nos recepta est, vt arbores, quae prima vice ferunt fructus, nonnisi

ginibus operandum: credo recordati [a] arbori huic esse praesulem Castitatem. No-
mina frumentorum superfluum est praecipere, quae aut loco subinde, aut aetate
mutantur. Hoc satis est, vt eligamus praecipua in ea regione quam colimus, vel
exploremus aduecta. Lupinus et vicia pabularis, si virides succidantur, et statim
supra sectas eorum radices aretur, stercoris similitudine agros foecundant: quae si
exaruerint [b] ante quam proscindas [c], in his terrae succus aufertur. Ager aquosus 15
plus stercoris quaerit; siccus, minus. Calidis, maritimis, siccis, apricis, campe-
stribus locis omne opus vinearum maturius inchoëtur [d]; frigidis, mediterraneis
humidis, opacis, montanis locis tardius: quod non solum de mensibus aut diebus
dixerim, sed [etiam [e] de] horis operandi. Omne opus rusticum, cum fieri prae-
cipitur, neque cito est, si ante quindecim dies; neque tarde, si post quindecim
fiat. Frumenta omnia maxime laetantur patenti campo et soluto, et ad solem re-
cliui [f]. Spissa et cretosa et humida terra bene far [g] et triticum nutrit. ordeum agro [h] 16
soluto delectatur, et sicco: nam si [i] in lutoso [k] spargatur [l], moritur [m]. Trimestris [n]
satio locis frigidis [et [o]] niuosis conuenit, vbi qualitas aestatis humecta est, cae-
teris raro respondet euentu. Semen trimestre locis tepidis melius respondebit, si
seratur autumno: si necessitas coget [p] in [q] salsa terra aliquid operari [r], extremo au-
tumno plantanda est vel conserenda, vt malitia eius hibernis imbribus eluatur.
Aliquid etiam terrae dulcis, vel arenae fluuialis [s] subiiciendum est, si illi virgulta
committimus. Seminarium mediocri terra [t] instituere debemus, vt ad meliorem, 17
quae sata fuerint, transferantur. Lapides qui supersunt [u], hieme rigent, aestate
feruescunt: idcirco satis arbustis et vitibus nocent [x]. Terra, quae circa arbores
mouetur, ita est vicibus permutanda, vt ei quae in summo fuerat [y], ima succedat.
In laetandis arboribus [z] crates faciemus, terram prius trunco admouentes, et mox 18
laetamen; vt sic opus natura [a] beneficii alternante cumuletur. Agri praesulem non
ex dilectis, [et] [b] tenere [educatis] seruulis ponas; quia fiducia [c] praeteriti amoris
impunitatem [d] culpae praesentis expectat.

VII. IN

a) *recordari I. B. R. recordate E.* b) *ex se aruerint Lugd. Barth. I. B. R.* c) *proscindantur E.* mox *auferetur.* d) *incboatur E.* e) *etiam de* om. *E. Lugd. I. B. R.* f) *reclini Lugd. recliuo E.* g) *farrem Barth.* h) *agro* om. *E. Lugd. I. B. R.* i) *si* om. *I. I —— G.* k) *agro* add. *E. Lugd. I. B. R.* l) *sparsum I. I —— G.* m) *immoritur E. morietur Lugd. I. B. R.* n) *trimenstris Lugd.* o) *et* om. *E. Lugd. I. B. R.* p) *coget et de salsa terra sperari aliquid, post autumnum Lugd. cogit E.* q) *de I. B. R. E.* r) *sperari, post autumnum Barth. I. B. R. E.* s) *fluuialis* abest *G. Gr. St.* t) *terrae E.* u) *insuper sunt I. I —— G.* nobiscum etiam *Lugd.* x) *quid enim latenti prosunt in terris calidis et siccis, dummodo eis terra subsit?* inser. *I. B. R.* y) *fuerit E.* z) *in laetaminandis arb. E.* a) *beneficiis E. naturae beneficio* post *I. B. R.* b) Inclusa a *Commel.* etiam om. *Lugd. et* item *educatis* om. *E.* c) *fiduciam I. B. R.* d) *ad imp. I. B. R.*

nisi a pueris et iuuenibus decerpi patiantur. SCHOETTG. *Operandam* legi vult Barth. ad Stat. To. 2 p. 654. Sed nihil opus est mutatione. Castitatem πρόσωπον hic esse, Pallada, iam ad Fabrum notauimus.

6, 14 IN HIS TERRAE SVCCVS) Nimirum in liberum aera dissipatur succus terrae, qui erat in viridi lupino. Praestat igitur inarare viridem, et ita humectare suo sibi succo terram.

6, 16 MORITVR) Alias *mori* dicuntur semina in terram iacta, vt suo tempore denuo resurgant. 1 Cor. 15, 36. Hoc vero loco ea semina *mortua* dicuntur, quae plane non oriuntur. Vid. Bochartum initio Hieroz. SCHOETTG.

6, 18 DILECTIS ET TENERE EDVCATIS) Glossatoris hic manus fuit, quam tamen non agnouissem, si sine Ms. fuisset. In eo optimo libro ita legitur: *Agri praesulem non ex dilectis temere seruulis ponas.* Et plurima talia infra notabimus. BARTHIVS 38, 10. Vid. Col. 1, 8, 1. et Var. lect.

7, 2 VI.

VII. IN eligendo agro vel emendo, conſiderare debebis, ne bonum naturalis
foecunditatis colentium deprauauerit inertia, et in [a] degeneres ſurculos vber ſoli
feracis expenderit: quod quamuis emendari poſſit inſitione meliorum, tamen ha-
rum rerum ſine culpa melior vſus eſt, quam cum ſpe corrigendi ſerus euentus. In
2 ſeminibus ergo frumentorum praeſens emendatio poterit [b] eſſe. In vineis maxime
conſiderandum atque vitandum eſt, quod plerique fecerunt ſtudendo famae tantum,
et latitudini paſtinorum [c], ſemina vitium ſtatuentes, vel ſterilia, vel ſaporis indigni:
quod grandi tibi labore conſtabit vt corrigas, ſi agrum compares vitiis [d] talibus oc-
3 cupatum. Poſitio ipſius agri, qui eligendus eſt, ea ſit. In frigidis prouinciis
Orienti, aut Meridiano lateri ager eſſe debet oppoſitus, ne alicuius magni montis
obiectu, his duabus partibus excluſis algore rigeſcat; aut per partem ſeptentrionis
remoto, aut per Occidentis in veſperam ſole dilato. In calidis vero prouinciis,
4 pars potius Septentrionis optanda eſt, quae et vtilitati et voluptati, et ſaluti aequa
bonitate reſpondeat. Si vicinus eſt fluuius, vbi ſtatuimus fabricae [e] ſedem parare,
eius debemus explorare naturam, quia plerumque quod exhalat [f], inimicum eſt, a
quo (ſi talis ſit) conueniet refugere conditorem. Palus tamen omni modo [g] vi-
tanda eſt, praecipue quae ab Auſtro [h] eſt vel Occidente, et ſiccari conſueuit aeſtate
propter peſtilentiam, vel animalia inimica quae generat.

VIII. AEDIFICIVM pro agri merito, et pro fortuna domini oportet inſti-
tui: quod plerumque immodice ſumtum, difficilius eſt ſuſtinere quam condere. Ita
igitur aeſtimanda eſt eius magnitudo, vt ſi aliquis caſus incurrerit, ex agro, in quo
eſt, vnius anni, aut [vt [a]] multum, biennii penſione reparetur. Ipſius autem prae-
2 torii ſitus ſit loco aliquatenus [b] erectiore et ſicciore quam caetera, [et [c]] propter
iniuriam fundamentorum, et vt laeto fruatur aſpectu. Fundamenta autem hoc
modo ponenda ſunt, vt latiora ſint ex vtraque parte ſemipedis ſpatio, quam parietis [d]
[inſuper [e] ſtruendi] corpus increſcet. Si lapis vel tofus occurrat, facilis cauſa eſt
collocandi,

[T. VII.] a) *indegeneres* iunct. *I. B. R. Inde generes Lugd.* b) *poteſt E. Lugd.* c) *paſtinatorum Lugd.* d) *vitibus E.* ſed in litura. e) *fabricae* om. *P.* f) *balat Lugd.* g) *omnino E.* bene. h) *Auſtro vel et Occid. P.* [T. VIII.] a) om. *E. Lugd. ad I. B. R.* b) *aliquanto P.* c) *et* om. *Lugd. I. B. R.* d) *parietes ponendi ſunt. Si P.* e) *inſuper ſtruendi* om. *E. I. B. R. Barth. Lugd.* mox *increſcat E.*

7, 2 VITIIS TALIBVS) Luſitne Palladius, quam vulgo *adliterationem* vocant, *vitiis* non *vitibus*?

7, 3 PARTEM SEPTENTRIONIS) Aut ſimpliciter *partem* vocat, quam vulgo *plagam* dicimus, aut illud indicat, vnius plagae vel cardinis plures eſſe partes, quas *intermedias plagas* dicunt. Per ſeptentrionalem partem ſ. plagam ſol plane remouetur, differtur in pomeridianum per occidentalem.

7, 4 PALVS — VITAND.) Vid. Col. I, 5, 6.

8 Bonam partem huius tituli deſcripſit Creſcentius I, 10.

8, 2 FVNDAMENTA AVTEM etc.) Hunc locum ita expreſſit Creſcentius libr. I cap. 11: *Fundamenta igitur, vt ait Palladius, ſtabilia et durabiliora latiora ſint ex vtraque parte ſemipedis ſpatio, quam parietis corpus excreſcat.* Quod porro ad illud ſpectat *inſuper ſtruendi*, quod neque in Ienſonianis aut Bruſchianis libris neque in Vaticanis codicibus legitur, quod etiam Commelinus lineis incluſit, vt ſemper ea ſolet de quibus dubitat, extiteritne quondam apud Creſcentium, incertum habeo. Illos profecto qui huius opera vernaculae conſuetudini nobis tradiderunt, inueniſſe exiſtimo, niſi fortaſſe ex Palladio deſumſerint; nam ſic locum interpretati ſunt: *I fondamenti dunque ſtabili, e che lungamente durano, ſecondo che ſcriue Palladio, deone eſſere da ciaſcuna parte più ampli che 'l corpo della pariete che andera ſuſopreſſo, per iſpazio d' un mezo piede.* Sed, vt haec mittamus, ea quae in tribus vetuſtis codicibus ſaepe laudatus Georgius inuenit,

collocandi, in quo ſculpi tantum fundamenti forma debebit, vnius pedis altitudine
vel duorum. [Et] ſi ſolida vel conſtricta [f] inuenietur argilla, quinta vel ſexta pars
altitudinis eius, quae ſupra terram [g] futura eſt, fundamentis deputetur. Quod ſi
terra laxior fuerit, modo [h] maioris altitudinis obruantur [i], donec munda ſine rude-
rum ſuſpicione [k] occurrat argilla; quae ſi omnino deſit, quartam merſiſſe ſufficiet.
Studendum praeterea vt hortis et pomariis cingi poſſit, aut pratis. Sed totus fa- 3
bricae tractus vnius lateris longitudine, in quo frons erit, meridianam partem re-
ſpiciat, in primo angulo excipiens ortum ſolis hiberni, et paululum ab occidente
auertatur hiemali. Ita proueniet, vt per hiemem ſole illuſtretur, et calores eius
aeſtate [l] non ſentiat [m].

IX. FORMA tamen eſſe debet eiusmodi, vt ad habitationem breuiter colle-
ctas et aeſtati et hiemi praebeat manſiones. Quae hiemi parantur ita ſint conſtitu-
tae, vt poſſit eas hiberni ſolis totus propemodum curſus hilarare. In his pauimen-
ta opportuna eſſe debebunt. Primum in fabricis planis earum obſeruandum eſt, 2
vt aequalis et ſolida contignatio fiat, ne gradus ambulantium tremorem [a] fabricae
titubantis excutiat. Deinde vt axes [b] quernae cum aeſculeis non miſceantur. nam
quercus humore concepto, cum coeperit [c] ſiccari, torquebitur [d], et rimas in paui-
mento faciet: aeſculus autem ſine vitio durat. Sed ſi quercu ſuppetente aeſculus 3
deſit, ſubtiliter quercus ſecetur [e], et tranſuerſus atque directus duplex [f] ponatur
ordo tabularum, clauis frequentibus fixus. De cerro [g], aut fago, aut farno [h] diu-
tiſſime tabulata durabunt, ſi ſtratis ſuper paleis vel filice humor calcis nusquam ad
tabulati

f) *ſtricta Barth. conſtricta Lugd.* ante *Et* om. *E.* poſt *inueniatur.* g) *ſupra petram E.* h) *modo* om. *Cr. H.* i) *obruatur H.* k) *ſuſpicatione E.* l) *nocte P.* m) *ſentiet Lugd.* [T. IX.] a) *tremorem I. I — G. tremor* al. *E.* b) *aſſeres Sylb. in Indice I. B. R.* c) *ſe coep. ſiccare* a. *V. E.* d) *torquetur E. I. B. R.* e) *ſiccetur* a. *V. E.* f) *duple E.* g) *acerno I. B. R.* h) *fraxino I. B. R.*

inuenit, apponam: *Fundamenta autem hoc modo ponenda ſunt, vt latiora ſint ex vtraque parte ſemipedis ſpatio vel plus vti placuerit, quam parietis corpus increſcat.* PONTED.

9, 2 TREMOREM — EXCVTIAT) Titubante pauimento ſane gradus euntium excutiuntur. BARTH. 38, 10 Praetuli hanc lectionem, quod altera nimis videretur hyperbolica. Quis enim non plane inſanus ita aedificet, vt *tremor fabricae excutiat gradus ambulantium*, quod in nauibus fieri poteſt fluctuantibus, aut aſſeribus temere poſitis: in fabrica tali illud iam vitioſum cenſetur merito, ſi *gradus ambulantium tremorem illi excutiant.*

9, 2 AXES QVERNAE) Mſ. Pal. teſte Sylburgio in Indice, legit *aſſeres querneae.* Sed bonum eſt τὸ *axes*, quae vox tigna notat, vt oſtendimus in Antiquitatibus triturae §. 13. Inde *coaxare* ſaepius apud Vitruuium. SCHOETTG. Caeterum iuuat comparare locum Vitruuii, quem prae oculis videtur habuiſſe noſter, L. 7, 1 *Danda eſt opera, ne commiſceantur axes eſculini quernis, quod querni ſimul ac humorem perceperunt, ſe torquentes rimas faciunt in pauimentis* etc.

9, 3 SVBTILITER QVERCVS SECETVR) Exſcripta ſunt haec ex Vitruuio 7, 1 Epitome eius c. 19 haec verba ſic exprimit: *in tenuiſſimos axes quercus ſecetur: et primo in directo iactatis axibus* etc. SCHOETTG.

9, 3 TRANSVERSVS) Plin. 36, 24 *binas per transuerſum coaſſationes vocat.*

9, 3 DE CERRO, AVT FAGO, AVT FARNO) Haec verba nullo apice exſtant in libris Mſſ. BARTHIVS. Extant tamen in codice Lugdunenſi (et Erf.) et ipſo quoque Vitruuio. *Cerrus* eſt ſpecies arboris glandiferae, vt meminit Plinius H. N. 16, 6. Meminit etiam noſter infra 3, 18. *Farnum* querneae arboris ſpeciem eſſe teſtatur Philander ad Vitruuium, qui, vt et hoc moneamus, auctori noſtro prorſus contradicit. Verba Vitruuii ſunt: *Namque de cerro, aut fago, ſeu farno nullus ad vetuſtatem poteſt permanere:* et ſic quoque Epitome. SCHOETTG. Qualis arbor *farnus*, incertum. Veteres excuſi: fraxino. Ita Ioannes Cuba, libro, qui *hortus ſanitatis* inſcribitur, ex Palladii codicibus tranſcripſit. PONTED. Mihi videbatur *farni* vox orta ex correptione quadam librarii, qui *fraxinum* cum nollet integre ſcribere *frānum* poſuit, e quo deinde leui transpoſitione *farnus* ortus eſt. Vel quod magis fere placet, labente aeuo *franum* etiam dixere

4 tabulati corpus accedat. Tunc ſuperſtatuminabis [i] rudus, id eſt ſaxa [k] contuſa
duabus partibus et vna calcis temperante conſtitues. Hoc cum ad ſex digitorum
craſſitudinem feceris, et regula exploraueris aequale, ſi loca hiemalia ſunt, ta-
le pauimentum debebis imponere, in quo vel nudis pedibus ſtantes miniſtri
hieme non rigeſcant. Inducto itaque rudere vel teſtaceo pauimento, congeſtos
et calcatos ſpiſſe carbones cum ſabulone et fauilla et calce permiſcebis, et huius
impenſae craſſitudinem ſex vnciis iubebis imponi: quod exaequatum nigra paui-
5 menta formabit, et ſiqua fundentur ex poculis, velociter rapta deſuget [l]. Sed ſi
aeſtiuae manſiones ſunt, Orientem ſolſtitialem, et partem Septentrionis aſpiciant,
et vel teſtaceum (ſicut ſupra diximus accipiant pauimentum, vel marmora, vel
teſſeras, aut ſcutulas, quibus aequale reddatur angulis lateribusque [m] coniunctis.
Si haec deerunt, ſupra marmor tuſum cernatur [n], aut arena cum calce inducta
leuigetur.

X. PRAETEREA ſcire eſt neceſſarium conſtruenti, quae calcis et arenae
natura ſit vtilis. Arenae ergo foſſiciae [a] genera ſunt tria, nigra, cana, rufa:
omnium [b] praecipue rufa melior: meriti ſequentis eſt cana: tertium locum nigra
poſſidet. Ex iis quae compreſſa [c] manu edit ſtridores, erit vtilis fabricanti. Item
ſi panno vel linteo candidae veſtis inſperſa [d] et excuſſa nihil maculae reliquerit [e] aut
2 ſordis, egregia eſt. Sed ſi foſſilis arena non fuerit, de fluminibus [aut] [f] glarea,
aut littore colligetur. Marina arena tardius ſiccatur, et ideo non continue, ſed
intermiſſis temporibus conſtruenda eſt, ne opus onerata corrumpat: camerarum
quoque tectoria ſalſo humore diſſoluit. Nam foſſiles arenae cementitiis [g] parieti-
bus et cameris [h] celeri ſiccitate vtiles ſunt, melioresque, ſi ſtatim, cum effoſſae
ſunt, calci [i] miſceantur. nam diutino ſole, aut pruina, aut imbre vaneſcunt. Fluuia-
3 les tectoriis magis poterunt conuenire. Sed ſi vti neceſſe ſit maris arena, erit com-
modum prius eam lacuna humoris dulcis immergi, vt vitium ſalis aquis ſuauibus
elota [k] deponat. Calcem quoque [ex] [l] albo ſaxo duro, vel Tiburtino, aut colum-
bino

i) *ſuper teſtacium minabis rudus* ex Mſ. Sylb. in Ind. *ruder E.* k) *ſaxi contuſi duas partes et cum vna ca. temperatae I. I — G.* nobiſcum *Lugd.* l) Sic *Lugd. deſugent* reliqui. m) *lateribus E.* n) *ſternatur I. B. R.* [T. X.] a) *foſſiciae* om. *E.* male. b) *Omnes P. omnibus Lugd. E.* c) *comprehenſa E. Lugd. I. B. R.* d) *impreſſa Lugd. E.* e) *relinquet Lugd.* f) *aut* om. *I. B. R.* mox *colligatur E.* g) *tectoriis et cam. Lugd. E. Barth. I. B. R.* h) *et celeri ſiccitati Lugd.* i) *calci* om. *I. B. R. E.* k) *eluta E.* l) *ex* om. *Lugd. E.* et habet *albam.*

dixere *fraxinum*, e quo Gallorum etiam *Freſne* ſ. *Frêne* ortum eſt.

9, 3 PALEIS VEL FILICE) commemorat etiam Plinius loco citato.

9, 4 SVPERSTATVMINABIS RVDVS) Ita etiam reliquae editiones, ſed duabus vocibus, *ſuper ſtatuminabis. Super* pro ſupra *oben drauf.* Philander l. c. haec ita citat: *Statuminabis rudus*, vnde adparet, eum quoque diuiſim haec duo verba legi voluiſſe. Mſ. Pal. *ſuper teſtaciam minabis rudus*, quae lectio valde eſt corrupta. Certe mihi placet plurimum lectio voces diuiſim iungentium, idque probo ex Vitruuio, quem noſter vt iam monui exſcribit. Verba eius ſunt iſta: *Tunc inſuper ſtatuminetur ne minore ſaxo, quam quod poſſit manum implere* etc. SCHOETTG. Vid. de re ipſa Cato 18, 4.

10 Totum hoc caput noſter hauſit ex Vitruuio 2, 4 et 5.

10, 2 NE OPVS ONERATA CORRVMPAT) Vitruuius: *neque onerari ſe continenter paries patitur.*

10, 2 VANESCVNT) Vitr. *reſoluuntur et fiunt terroſae.*

10, 3 CALCEM QVOQVE) Haec verba non habet Vitruuius, et leguntur tamen in Epitome illius c. 9 vbi Mſ. ita habet. *Calx itaque de albo ſaxo, vel Tiburtino aut Columbino fluuiatilique coquatur, aut rubro, aut fungia.* Vnde τὸ *aut* Palladio reſtituimus. Videant autem viri docti,

bino fluuiali [m] coquemus, aut rubro, aut spongia, aut marmore [n] postremo quae erit ex spisso et duro saxo, structuris conuenit: ex fistuloso vero aut molliori lapide tectoriis adhibetur vtilius. In duabus arenae partibus calcis vna miscenda [o] est. In fluuiali [p] vero arena si tertiam partem testae [cretae [q]] addideris, operum soliditas mira praestabitur [r].

XI. QVOD si latericios [a] parietes in praetorio [b] facere volueris, illud seruare
debebis, vt perfectis parietibus, in summitate, quae trabibus subiacebit, structura
testacea cum coronis prominentibus fiat sesquipedali [c] altitudine, vt si corruptae
tegulae aut imbrices fuerint, parietem non possint [d] [stillicidia [e]] penetrare per
pluuiam. Deinde prouidendum est, vt siccis et asperatis parietibus lateritiis indu- 2
catur tectorium [f], quod humidis ac leuibus adhaerere non poterit; et ideo tertio
eos prius debebis obducere, vt tectorium sine corruptione suscipiant.

XII. IN primis studendum est in agresti fabrica, vt multa luce clarescat: deinde vt partes temporibus diuisas, sicut supra dixi, congruis partibus [a] offeramus, id est aestiuas septentrioni, hibernas meridiano, vernas et autumnales orienti. Mensura vero haec seruanda est in tricliniis atque cubiculis, vt quanta latitudo et longitudo fuerit, in vnum computetur, et eius medietas in altitudinem conferatur.

XIII. CA-

m) *arenae P.* inserit. n) *postremo marmore. quae I. B. R. marmore quod Lugd. E.* o) *mittenda P.* p) *vero* om. *E.* q) *coctae I. B. R. tectae cretae E.* r) *parabitur E.* bene. [T. XI.] a) *sic Lugd. laterit* al. b) *praetoriis P.* c) *quae pedali sit alt. P.* d) *possit P.* e) *stillicidia* om. *E. I. B. R. pluuia penet. Deinde P. parietes non possint stillicidio penetrari Barth.* 38, 10. *par. non p. pen. perpluuia Lugd.* f) *onus tectorum E.* f. *opus.* [T. XII.] a) *coeli regionibus I. I——G.*

docti, annon Vitruuio eadem sint restituenda, quod aliqua ex parte agnoscere videtur Philander. *Tiburtinus lapis* est, qui iuxta *Tibur* oppidum occurrit. *Columbinus*, Isidoro teste Orig. 19, 10 *a colore auis nuncupatus, natura vicinus gypso, et mollitie simillimus. Fluuiatilis silex*, ait idem, *semper velut madens est.* Latinus de limitibus p. 304 edit. Goesii: *Lapis fluuialis cromaticus dicitur. Lapis Tiburtinus Caesalis dicitur. Lapis albus silicineus, si peralbus fuerit, Galliensis nuncupatur.* SCHOETTG.

10, 3 AVT SPONGIA) Vid. ad Col. 11, 3, 43.

10, 3 TESTAE CRETAE) Vitr. *succretae.* Non videtur de participiali forma cogitasse Sylburgius, cum vocem eam vncis inclusit: quin ex eodem fonte etiam *coctae* vetustarum editionum, et *tostae*, quod est in epitome Vitruuii, ortum videtur.

11, 1 QVAE TRABIBVS SVBIAC.) An pro *trabibus* legendum *tegulis*; nam in Vitr. 2, 8 ex quo excerpsit Palladius, non absimilis haec lectio occurrit: *Summis parietibus structura testacea sub tegula subiiciantur altitudine circiter sesquipedali, habeatque proiecturas coronarum.* PONTED. *Trabes* intelligo, quibus nititur tectum ipsum, tegulis quae ex assulis suspensae sunt constans.

11, 1 PARIETEM NON — PLVVIAM) Τὸ *stillicidia* virgulis in editione sua circumscripsit H. Commelinus, indicium ea voce Mſ. caruisse. Et caret, vt ipsi notauimus, quum eodem codice vsi sumus beneficio P. Scriuerii, qui et alterum suum nobis vtendum dedit. Barthii memb. *parietes non possunt stillicidio penetrari.* demtis duabus vocibus, quas nunquam ille genuino Palladio adfuisse arbitratur. In quo fallitur et manifeste passus est ibi codex ille malam manum. Germanum habet Mſ. membr. Bibliothecae Leidensis: *parietem non possint penetrare perpluuia.* Omisso τοῦ *stillicidia*, quod addiderant homines inepti, qui elegantissimam vocem, *perpluuia*, ferre non quiuerunt. *Perpluuia* sunt illae ipsae stillae siue humor ille pluuialis, qui structuram permeat aut potius rimae, qua pluuia delabitur et perfluit. Festus: *paterami perplouere in sacris cum dicitur, significat pertusam esse. Perpluuia a Perpluo*, vt *a diluo diluuium*, ab *eluo eluuies.* Haec GRONOVIVS Obseru. 1, 20 cuius emendationem etiam confirmat Vitruuius 2, 8 vbi eandem nostri sententiam his verbis exprimit: *Cum enim tecto tegulae fuerint fractae, aut a ventis deiectae, qua possit ex imbribus aqua perpluere, non patietur lorica testacea laedi laterem.* SCHOETTG.

11, 2 TERTIO—OBDVCERE) h. e. tribus distinctis temporibus. *Obducere* hic est *trullissare, corium, loricam inducere.* Ita Vitruu. 7, 3 *parietes quam asperrime trullissentur — subare-*

scente

XIII. CAMERAS in agreſtibus aedificiis ex ea materia vtilius erit formare quae facile inuenietur in villa [a]. Itaque aut tabulis faciemus, aut cannis, hoc genere: Aſſeres ligni Gallici vel cupreſſi directos et aequales conſtituemus in eo loco vbi camera facienda eſt, ita ordinatos, vt inter ſe ſeſquipedalis menſura ſit vacua. Tunc eos catenis ligneis ex iunipero, aut oliua, aut buxo, aut cupreſſo factis ad contignationem ſuſpendemus, et binas inter eos perticas dirigemus tomicibus alligatas.
2 Poſtea paluſtrem cannam, vel hanc craſſiorem quae in vſu eſt, contuſam, facta et ſtrictim iuncta crate ſubnectemus [b], et per omne ſpatium cum ipſis aſſeribus et perticis alligabimus [c]. Dehinc primo impenſa pumicea [d] induemus, et trulla aequabimus, vt inter ſe cannarum membra conſtringat. Poſt arena et calce coaequabimus. Tertio tuſi marmoris puluerem miſtum cum calce ducemus, et poliemus ad ſummum nitorem.

XIV. OPVS quoque albarium ſaepe delectat, cui calcem debebimus [a] adhibere, cum multo tempore fuerit macerata. ergo vt [b] vtilem probes [c], aſcia calcem quaſi lignum dolabis. Si nusquam acies eius offenderit, et [ſi [d]] quod aſciae adhaeret, fuerit molle atque viſcoſum, conſtat albariis operibus conuenire.

XV. PARIETVM vero tectura ſic fiet fortis et nitida. Prima [a] trullis frequentetur inductio. cum ſiccari coeperit, iterum inducatur, ac tertio poſt haec tria coria ex marmoreo [b] grano cooperiatur ad trullam. quae inductio ante tam diu ſubigenda [c] eſt, vt rutrum, quo calx ſubigitur, mundum leuemus. Haec quoque marmoris grani inductio cum ſiccari incipiet [d], aliud corium ſubtilius oportet imponi: ſic et ſoliditatem cuſtodiet et nitorem.

XVI. VITANDVM eſt autem, quod plerique fecerunt aquae cauſa, villas [in [a]] infimis vallibus mergere, et paucorum dierum voluptatem praeferre habitatorum ſaluti: quod etiam [b] magis metuemus [c], ſi prouincia quam colimus, de morbis aeſtate ſuſpecta eſt. Cui [d] ſi fons deſit, aut puteus, ciſternas conſtruere conueniet, quibus omnium conduci poſſit aqua tectorum. Fiunt autem hoc modo.

XVII. SI-

[T. XIII.] a) *quae f. inuenietur. In villa E.* poſt *tabulas —— cannas.* poſt *tignationem.* b) *ſubnectimus a. V. E.* c) *alligamus E. I. I —— G.* d) *pumica I. B. R. E.* [T. XIV.] a) *debemus E.* b) *vt* om. *P.* c) *calcem probans, quaſi P.* d) *ſi* om. *P. Lugd. E.* [T. XV.] a) *Primo I. B. R.* b) *marmore Lugd.* c) *ambigenda E.* d) *inceperit I. B. R. coeperit I. I —— G.* [T. XVI.] a) *in* om. *Lugd. E.* b) *etiam* om. *Lugd. P. E.* c) *metuimus E. mutuemus P.* d) *cum Lugd. E.*

ſcente iterum ac tertio inducatur. Tectorium eſt ſubtilior ex gypſo vel marmore impenſa, laeuigationem recipiens, reliquis coriis inducta. Conf. Tit. 15.

13, 1 ASSERES) Hauſit haec pro more ſuo ex Vitruuio 7, 3 vbi Philander rerum ſingularum hic deſcriptarum imagines exhibet. SCHOETTG.

13, 1 CATENIS LIGNEIS) Vide quae dicta ſunt ad Ca. 18, 9; locum praeſertim Vitruvii, quem noſter deſcribendo aliquantum obſcurauit. Illud quidem tenendum, *catenas* pertinere ad aequalem tenorem et firmum aſſeribus iunctis conſeruandum (fabri noſtri vocant *riegel, leiſten,*) *ſuſpendi* autem aſſeres clauis ferreis tum per aſſeres, tum per ipſas etiam catenas adactis.

14 Sumſit ex Vitruuio 7, 2. SCHOETTG.

15 Ex Vitruuio 7, 3. SCHOETTG.

15 MARMOREO GRANO) Ita etiam Vitruuius. Sed Epitome c. 22 legit, *ex marmore Graio:* vbi vir doctus in margine auguratur, *grandi.* SCHOETTG. Mihi non diſplicebat *granum marmoreum* h. e. marmor non in puluerem leuigatum, ſed maioribus granis et arenis aſperum, cui deinde ſubtilius corium impoſitum aſperitatem tollat.

15 VT RVTRVM) Explicatius haec Vitruvius: *dum ita materies temperetur, vti cum ſubigitur, non haereat ad rutrum, ſed purum ferrum e mortario libretur.* SCHOETTG.

17 Initium

XVII. SIGNINIS [a] parietibus magnitudo ea, cui delectaris et sufficis, con-
struatur longior magis quam latior. Huius solum alto rudere solidatum [b] relicto
fusoriis [c] loco testacei pauimenti superfusione leuigetur. Hoc pauimentum omni
cura terendum [d] est ad nitores [e], et lardo pingui decocto assidue perfricandum.
Quod vbi deducto humore siccatum est, ne rimis in aliqua parte findatur, etiam 2
parietes simili corio [f] velentur obducti, et ita post diuturnam et solidam siccitatem,
aquae praebeatur hospitium. Anguillas sane, piscesque fluuiales mitti in his,
pascique conueniet, vt horum natatu aqua stans agilitatem currentis imitetur. Sed
si aliquando in quocunque loco pauimenti, vel parietis tectura [g] succumbat [h], hoc
genus malthae adhibebimus, vt humor in exitum nitens possit includi. Rimas et 3
lacunas cisternarum, et [i] piscinas, vel [k] puteos sarciemus hoc genere, et si humor
per saxa manabit. picis liquidae quantum volueris, et tantundem sumes vnguinis,
quod vocamus axungiam, vel seuum. Tunc in olla vtrumque miscebis et coques
donec spumet; deinde ab igne remouebis. Cum fuerit eadem refrigerata permi-
stio [l], calcem minutim superadiicies, et ad vnum corpus omnia mista reuocabis.
Cumque velut strigmentum [m] feceris, inseres locis corruptis ac manantibus, et 4
pressum summa densitate calcabis. Salutare erit aquas illuc per tubos [n] fictiles
duci, et opertis immeare cisternis. nam caelestis aqua ad bibendum omnibus ante-
fertur, vt et si fluens adhiberi possit, quae salubris non est, lauacris debeat et hor-
torum vacare culturae.

XVIII. CELLAM vinariam Septentrioni debemus habere oppositam frigidam, vel obscurae proximam [a], longe a balneis, stabulis, furno, sterquiliniis [b], cisternis, aquis, et caeteris odoris horrendi: ita instructam necessariis, vt non vincatur a fructu; sic autem dispositam, vt basilicae ipsius forma calcatorium loco habeat altiore [c] constructum, ad quod inter duos lacus, qui ad excipienda vina hinc inde depressi sint, gradibus tribus fere aut quatuor ascendatur. Ex his lacubus canales structi, vel tubi [d] fictiles circa extremos parietes currant, et subiectis lateri suo doliis

[T. XVII.] a) *Cisternae magnit. qua delect. et cui suff. Pol. Cr.* b) *soli datum* diuis. *I. I —— G.* c) *fossoriis E. fusoriis I. B. R. Barth. Lugd. fusoris I. I —— G. Com. furariis Pal.* laudatus Schoettgenio. d) *cedendum I. I —— G.* e) *nitorem E. I. I —— G.* f) *cura P. modo E.* g) *tectum I. B. R.* h) *succubat Barth. succumbit E.* i) *et* om. *Lugd. E. I. B. R.* k) *et I. B. R.* l) *promixtio I. B. R.* m) *stricmentum Lugd.* n) *turbas Lugd.* [T. XVIII.] a) *vel obscure positam E.* b) *sterculinis Lugd.* c) *altiore* om. *Lugd.* d) *tubae Lugd.*

17 Initium tituli huius descripsit Cresc. 1, 9. Conf. Col. 1, 6, 12.

17 1 SOLIDATVM) induratum, ἐδαφισμένον, Haec enim est huius loci significatio, pro malthatione tenaci et solidata, qua sarciebantur corrupta tectoria in balneis et piscinis fontibusque, vt ait Salmasius ad Soli. c. 52 p. 771. SCHOETTG.

17, 1 TERENDVM EST) Membranae *terendum*, non *cedendum*. Ego tamen, cum a *pauiendo pauimentum* dicatur, teste Varrone R. R. 3, 1 et pauicula sit instrumentum, quo caedatur, apud Catonem et Columellam, vulgatam lectionem, (*caedendum*) damnare minime velim. BARTHIVS 38, 10.

17, 2 SVCCVMBAT) Ms. elegantius *succubat.* Vt *occubare*, et hoc ipsum poëtis non est infrequens. BARTH.

18 Conf. Plin. 14, 21 s. 27 it. Col. 1, 6, 11 qui accuratius aquam a foetidis rebus distinguit.

18, 1 FRIGIDAM VEL OBSCVRAE) Deest verbum *obscuram*, necessarium sane vt in Cresc. 4, 32 *Cellam vinariam septentrioni habere debemus oppositam frigidam, obscuram, vel obscuro,* (lego *obscurae*) *proximam.* PONTED.

18, 1 BASILICAE FORMA) Si vera est lectio, et *basilicam* hic omnino voluit Palladius, intelligo basilicam cum cella comparatam, non tam qua fornicata erat, sed in quantum gradibus aliquot eleuata soli illius pars, quae pro tribunali esset,

2 doliis per vicinos meatus manantia vina defundant. Si copia maior eſt, medium ſpatium [e] cupis deputabitur, quas, ne ambulacra prohibeant, baſellis [f] altioribus impoſitas, vel ſupra [obruta [g]] dolia poſſumus collocare ſpatio inter ſe longiore [h] diſtantes, vt (ſi res exigat) curantis [i] tranſitus poſſit admitti. Quod ſi cupis locum ſuum deputabimus, is [k] locus ad calcatorii ſimilitudinem podiis breuibus, et teſtaceo pauimento ſolidetur, vt etiam ſi ignorata [l] ſe cupa diffuderit [m], lacu ſubdito excipiantur [non] peritura vina quae fluxerint.

XIX. SICVT horreorum quamuis ipſam [Septentrionis [a]] deſideret partem, et ſuperior, et longe ab omni humore [b] et laetamine et ſtabulis ponendus eſt, frigidus, ventoſus et ſiccus: cui prouidendum [c] ſtructurae diligentia, ne rimis poſſit abrumpi [d]. Solum igitur [e] omne bipedis ſternatur, vel minoribus laterculis, quos
3 ſuffuſo [f] teſtaceo pauimento debemus imprimere. Tunc diuiſas cellas (ſi magnus ſperabitur ſeminum [g] modus) grano cuique tribuemus. Et [h] ſi terrae pauperies [i] minora promittit, vel craticiis [k] podiis erunt diſcernenda granaria, vel vimineis vaſculis [l] reditus tenues colligemus [m]. Sed factis granariis, amurca luto miſta parietes linuntur; cui aridi oleaſtri vel oliuae folia pro paleis adiiciuntur: quo tectorio

e) *medium ſpatium* om. *E.* f) *vaſellis I. B. R. aſellis Barth. Lugd. duas ſellis E.* g) *obruta* om. *I. B. R.* h) *largiore E. I. I* —— *G. Lugd.* i) *currentis I. B. R. E.* mox *deputauimus.* k) *bis locus E.* l) *ignoranti Barth.* m) quid ſi *diffiderit?* [T. XIX.] a) *Septentrionis* om. *Lugd. E. I. B. R.* b) *odore P. olere Cr.* c) add. *eſt E.* d) *obrumpi Lugd.* e) *ergo I. B. R. omne* om. *Lugd.* f) *ſuffoſſo E. I B. R. ſuffoſo Barth.* g) *ſeminis E.* h) *Et* om. *Lugd.* i) *pauperes promittunt Lugd. P. E.* k) *craciis E.* l) *Vaſculis continue redactis tenue Barth. vaſculis in quae redactus tenues Lugd. E.* m) *congeremus E.* mox om. *luto.* et *linentur* et om. *cui.*

eſſet, quoties iudicia ibi agerentur. Conſidera exempli cauſa baſilicam a Vitruuio ſtructam et deſcriptam 5, 1.

18, 2 BASELLIS) Liber calamo exaratus, *aſellis altioribus* habet, et vocem incluſam omittit. Memini ſane et alibi legere *aſellas* pro furcis ſ. perticis, quibus aliquid imponitur, ſed nulli nunc libri adſunt, qui memoriam iuuent. BARTHIVS 38, 10. Non improbabilis videtur lectio Barthiana. Certe ὀνίσκους in machinis eſſe *ſuculam*, trabem, vel *axin* potius tranſuerſum, conſtat. Si *cantherium* transferre licuit ad aedificandum et ſuſtinendas vites, ſi *onager* eſt in machinis; quidni *aſello* tale quid contigerit? et contigit iam illi nomen et locus in machinis bellicis, quod oſtendit Du Freſnius. Et quid melius aſello conueniat, quam impoſitum onus? Sed ſi verum eſt *baſellis*; erit diminutum μιξοβάρβαρον ex *baſis*: pro quo agnouit laudatus modo Cangius.

18, 2 SVPRA [OBRVTA] DOLIA) Si incluſit Sylburgius hanc vocem, quia in antiquis editionibus abeſt, nihil reprehendo. Sed non abs re tamen fuerit meminiſſe eorum, quae diſputamus ad Colum. 12, 18, 4 de *doliis depreſſis.* Nam de his etiam hic ſermonem eſſe, certum eſt.

18, 2 [NON] PERITVRA) Nihil mutaueris hic quidem ſententiam, ſiue abſtuleris negationem, ſiue reliqueris. Si abeſt *non*, intelligendum eſt *alioqui.*

19 Deſcripſit Creſcentius 3, 2 De eadem re praecipit Col. 1, 6, 13 ſq.

19, 1 HVMORE ET LAETAM.) Quod obſeruauimus, *olere* eſſe apud Creſcentium, illud minime contemnendum eſſe videtur. Fuit, puto, apud Palladium, certe apud Creſcentium *olore*, vt Pall. 1, 33, 1.

19, 1 SVFFVSO PAVIMENTO) Barth. 38, 10 praefert alteram lectionem *ſuffoſſo.* Infeliciter ſane. Imprimuntur molli impenſae ex calce et teſta bipedae: qualis impenſa alias pauimentis adhibetur. Et ne mireris *ſuffundi* pauimentum, geminus locus eſt hoc ipſo libro 40, 2 vbi *ſuperfunditur.*

19, 2 REDITVS TENVES) Mſ. Barthii: *vaſculis continue redactis tenue colligemus.* Latet aliquid aliud, quod alii exſculpant, ait ille. Videbimus. Mſ. *granaria vel vimineis vaſculis, in quae redactus tenues colligemus.* Hinc patet, quanto praeſtet hic codex. *Redactus* eſt ſine controuerſia a manu Palladii: cuius eſt interpretatio *reditus*: a *redigere*, quod proprium ſignatumque antiquis pro recipere ad ſe reditus ſuos ex fructibus, mercibus, vectigalibus. Cicero diuin. in Q. Caecilium: *deinde bona vendit, pecuniam redigit.* In Verrem: *reliqua vendidit, pecuniam exegit. Cum ad HS. vicies quinquies redegiſſe conſtaret.* De L. agraria: *cum omnem pecuniam ex aerario exhauſiſſetis, ex vectigalibus redegiſſetis.* In Philippicis: *Decreuiſtis tamen pecuniam Pompeio, quantam*

teꝯorio ſiccato, rurſus amurca reſpergitur: quae vbi ſiccata fuerit, frumenta condentur. haec res gurgulionibus et caeteris noxiis animalibus inimica eſt. Aliqui coriandri folia frumentis miſcent ad ſeruandum profutura. Nihil tamen diu cuſtodiendis frumentis commodius erit, quam ſi ex areis in alterum locum vicinum
transfuſa refrigerentur aliquantis diebus, atque ita horreis inferantur. Negat 3
Columella ventilanda eſſe frumenta, quia magis miſcentur animalia totis aceruis. quae ſi non moueantur, in ſummitate intra menſuram palmi ſubſiſtent, et hoc velut corrupto corio caetera illaeſa durabunt. aſſerit [n] idem, noxia animalia vltra praedictam menſuram non poſſe generari. Herba conyza ſicca (vt Graeci aſſerunt) ſubſtrata frumentis, addit aetati [o]. ab horreis tamen auſter eſſe debet auerſus [p].

XX. OLEARIS cella meridianis ſit obiecta partibus, et contra frigus munita [a], vt illi per ſpecularia debeat lumen admitti. Ita et operas, quae hieme futurae ſunt, nullus algor impediet: et oleum cum premetur [b], adiutum [c] teporibus, frigore [d] non valebit aſtringi. Trapetis, et rotulis et praelo nata [e] eſt forma, quam
conſuetudo dictauit. Receptacula olei ſemper munda ſint, ne nouos [f] ſapores in- 2
fecta veteri rancore corrumpant. At ſi quis maiori diligentiae ſtudet, ſubiectis hinc inde cuniculis pauimenta ſuſpendat, et ignem ſuggerat [g] fornace ſuccenſa. Ita purus calor olei cellam ſine fumi nidore vaporabit, quo ſaepe infectum, colore corrumpitur, et ſapore.

XXI. STABVLA equorum vel [a] boum, meridianas quidem plagas [b] reſpiciant, non tamen egeant ſeptentrionis [c] luminibus: quae per hiemem clauſa nihil noceant, per aeſtatem patefacta refrigerent. Ipſa ſtabula propter vngulas animalium, ab

n) *Aſſeruit I. B. R.* o) *aetatem E.* p) *aduerſus I. B. R.* [T. XX.] a) *obmunita P.* b) *premitur E.* c) *vſum Lugd. eius* inſ. *I. B. R.* d) *vincto temporibus frigore E.* e) *nota Lugd. E.* f) *nouo ſapore I. B. R.* g) *ſubiiciat E.* [T. XXI.] a) *et Lugd. E.* b) *partes Lugd. I. B. R.* c) *a ſeptentrione Lugd. E. I. B. R. et MS. Zinzerl. ad Val. Fl.* 4, 28.

quantam ex bonis patriis in praedae diſſipationem inimicus victor redegiſſet. Plautus Perſa a. II. ſc. V. *Atque ego omne argentum tibi actutum incolume redigam.* Vbi male interpretantur, reddam: eſt enim proprie, alicunde reficiam. puta ex vendita paraſiti filia. Liuius lib. VI *quibus ſub haſta venundatis tantum aeris redactum eſt.* Idemque ſaepe alibi. Florus in epitomis: *bona eorum vendidit; ex quibus plurima initio rapuit. redactum eſt HS. ter millies quingenties.* Nec eſt profecto, quod reſpuant docti viri apud Horatium: *Omnem redegit Idibus pecuniam.* Quin quia Mſſc. plures huc eunt, alterum illud, *relegit*, fidenter refutabo; quanquam non ignorem proferri locum Catonis pro illa lectione. Sed expediamus prius Palladium, qui *redigi ἀντὶ τοῦ* prouenire ponit, vt *redactum* pro reditu vel prouentu. L. VIII. tit. II *Vt vero ſemina maiora redigantur, eruta rapa foliis omnibus purgabis.* L. IX. tit. VIII *Si depaſci ſaepius velis, vſque in menſem Maium eius paſtura ſufficiet: quod ſi ex ea ſemen redigere, vſque ad Martias Kalendas.* Et iſto modo emendandum auctore Mſ. lib. VII Palladii tit. VII *Hoc menſe aluearia caſtrabuntur, quae matura eſſe ad mellis redactum ſignis quam plurimis inſtruemur.* i. e. vt mel iam redigatur. Vulgo: *reditum.* L. LVIII §. 1 D. de vſufr. *Sempronio do lego ex redactu fructuum, oleris et porrinae, quae habeo in agro ferrariorum, partem ſextam.* GRONOVIVS Obſeru. 1, 19 p. 156, 157.

19, 3 NEGAT COLVMELLA) Vid. 1 6, 16 ſq.

20, 1 OLEARIS) Vitruuius 2, 9 et Epitome c. 13 *olearia.* Sed Mſ. Epitomes *olearis.* SCHOETTG.

20, 1 MERIDIANIS —— PARTIBVS) Monuiſſe videtur Palladium *auſtri* mentio modo facta, vt ad illud membrum tranſiret, vbi illo opus eſt.

20, 1 SPECVLARIA) Specularis lapis, graece διοπτρας, antiquis eum vſum dabat, quem nobis hodie vitrum in feneſtris, et praeſtantiſſimus e Cappadocia et Hiſpania adferebatur. Multa de eo Salmaſius ad Solin. c. 23 p. 182, 183 Lamb. Bos Diatr. ad 1 Cor. 13, 12. SCHOETTG.

20, 2 CALOR —— VAPORABIT) Vid. Col. 1, 6, 18.

21 Conf. Col. 1, 6, 5 et 6.

22 QVO

2 ab omni humore ſuſpenſa ſint. Boues nitidiores fient, ſi focum proxime habeant, et [ignis [d]] lumen intendant. Octo pedes ad ſpatium ſtandi ſingulis boum [e] paribus abundant, et in porrectione XV. Plancae [f] roboreae ſupponantur ſtationibus equorum [cum [g] ſtramine] vt iacentibus molle ſit, ſtantibus durum.

XXII. CORS ad meridiem pateat, et obiecta ſit ſoli, quo [a] facilius hieme aliquem teporem concipiat, propter ea quae inſunt animalia, quibus [b] etiam ad aeſtatis temperandum calorem porticus furcis, aſſeribus, et fronde formari [c] debent [d], quae vel ſcandulis [e], vel (ſi copia ſuppetit) tegulis, vel (ſi facilius et ſine impenſa placuerit) tegentur caricibus aut geniſtis.

XXIII. CIRCA parietes cortis extremos auiaria facienda ſunt, quia ſtercus auium maxime neceſſarium eſt agriculturae, excepto anſerum laetamine, quod ſatis omnibus inimicum eſt. Sed habitacula caeterarum auium maxime neceſſaria ſunt [a].

XXIV. COLVMBARIVM [a] vero poteſt accipere ſublimis vna turricula in praetorio conſtituta, leuigatis ac dealbatis parietibus, in quibus a quatuor partibus [b], ſicut mos eſt, feneſtellae [c] breuiſſimae fient, vt columbas ſolas ad introitum
2 exitumque permittant. Nidi figurentur interius. A muſtellis tutae fient, ſi inter eas [frutex [d] virgoſus ſine foliis aſper, vel] vetus ſpartea proiiciatur, qua animalia calceantur, vt eam ſecreto non videntibus aliis, vnus attulerit, [non [e] pereunt. Et [f] neque locum deſerunt, ſi per omnes feneſtras aliquid de ſtrangulati hominis loro, aut

d) *ignis* om. *E. P. Lugd. ignem int. I. B. R.* e) *boum* deeſt *P.* f) *plantae I. B. R.* g) *cum ſtramine* om. *E. Lugd. I. B. R.* [T. XXII.] a) *quia facilius propter etc. I. B. R. quo — concipiat* om. *Barth. et Lugd. et E.* b) *his vero, quae inſunt, animalibus ad aeſt. temp. etc. Erf. quibus etiam* om. *I. B. R. Barth. Lugd.* c) *formetur P.* d) *debent* om. *P. I. B. R.* e) *ſcindulis Mſſ. Pal. Barth. Lugd. E.* [T. XXIII.] a) in Mſ. Erf. add. *id eſt, quo facilius hieme calorem faciat, frigus repellat.* [T. XXIV.] a) *Columb. accipiat Pol.* b) *i. q. a q. partibus* om. *E.* c) *feneſtrellae a. V. E. ſicut mos eſt* inſ. *Lugd. E.* d) *frutex I. I — G. frut* [*ex v. ſ. f. a v.*] *Com.* [*frutex — vel*] om. *I. B. R. Barth. Lugd. Pol. Cr. E.* e) [*non — ſuſpendas*] om. *Pol.* Vid. etiam *Morg. I,* 80. *et II,* 13. *non pereunt, neque locum deſerunt E.* mox idem om. *loro.* f) *Et* om. *Lugd.*

22 QVO FACILIVS HIEME ALIQVEM TEPOREM CONCIPIAT) Haec, vt et illa verba, *quibus etiam*, a calamo ſcripto vetuſto codice penitus abſunt. Sane legerat ſupra gloſſator, hiemalia conclauia ad meridiem proiecta eſſe debere. Nobis genus hoc farctorum ſemper minus placuit. SCHOETTG.

22 SCANDVLIS) Ita Mſſ. *ſcindulis*, codices vero Pliniani 16, 10 teſte Harduino habent *ſcandulae*. Et vtraque ſcriptio bonorum ſcriptorum et codicum autoritate confirmatur. *Scandularii* in bello ſunt, qui hiberna ſcandulis tegunt l. 6 ff. de iure immunitatis, vbi vide Gothofredum.

24, 2 A MVSTELLIS) Creſc. 9, 90.

24, 2 [FRVTEX VIRGOSVS) Incluſa a membranis abſunt. Ego gloſſam *ſpartae* eſſe arbitror, itaque eiicienda prorſus. BARTHIVS 38, 10. Poteſt fieri, vt non ſint Palladii, quae etiam nos includenda putauimus. Sed gloſſam eſſe *ſparteae*, Barthio non credimus. *Spartum* herba eſt non frutex, ſi Dodonaeum audimus, in quantum ad *Sparteas* adhibetur. Intelligi h. l. *Sparteam ſoleam*, epitheton *veterem* declarat. vid. Col. 6, 12, 2 et 3 it. 6, 15, 1. Porro eadem ratio eſt *fruticis virgoſi* et *ſparteae* in hoc negotio; vtraque res impedit et abſterret muſtelam. (Nam de ſecreto, nugae ſunt.) Itaque forte vnus paterfamilias oſtendit, quid Sparteae, vbi ea ad manum non ſit, poſſit ſubſtitui.

24, 2 DE STRANGVLATI HOMINIS LORO) Illud de ſuperſtitionibus priſcorum non tacendum, vt hodie nefarii homines funes aut catenas de patibulis ſtrangulatorum hominum magni ad mira non pauca facienda aeſtimant, ita non penitus eius rei ignaros veteres fuiſſe. Ita ad morbos ſanandos obſeruabant inſtrumento eo iugulari feram, quae remedium datura erat, quo gladiator fuiſſet iugulatus. Scribonius Compoſit. XIII *Hoc remedium qui monſtrauit, dixit ad rem pertinere, occidi hinnulum cultro, quo gladiator iugulatus fuerit.* Sic haſta, quae in gladiatoris corpore ſtetiſſet, vtebantur nouae nuptae. Feſtus.

aut vinculo, aut fune ſuſpendas.] Inducunt alias, ſi cumino paſcantur aſſidue [g], vel [ſetoſi [h]] hirci alarum balſami liquore tangantur. Foetus frequentant, ſi ordeum torrefactum, vel fabam, vel herbum [i] ſaepe conſumant. Triginta autem columbis volantibus diurni tres ſextarii tritici ſufficient, aut [k] creturae, ita vt herbum foetus gratia menſibus praebeamus hibernis. Rutae ramulos pluribus [l] locis oportet contra animalia inimica ſuſpendere.

XXV. SED columbarii cellae [a] duo ſubiecta cubicula fiant. Vnum breue, et prope obſcurum, quo turtures claudi poſſint. quos nutrire facillimum eſt. nam nihil expetunt, niſi vt aeſtate, qua ſola maxime [b] pingueſcunt, triticum vel milium mulſa maceratum ſemper accipiant. ſemodius vnus [c] diurnus centum viginti turturibus ſufficit. Aqua ſane eis frequenter [mundior] debet offerri.

XXVI. ALIVD vero cubiculum turdos nutriat. qui ſi alieno tempore ſaginentur, et voluptatem cibi [a], et reditum maximum praeſtant; PARCITATI beneficium miniſtrante luxuria. Sit autem locus mundus et lucidus [b], et vndique leuigatus. tranſuerſae in hoc perticae figuntur, quibus poſſint poſt incluſum volatum ſedere. rami etiam virides ſaepe mutentur. Caricae tunſae miſtis pollinibus largiſſime [c] praebeantur. Myrti etiam, ſi facultas eſt, lentiſci, oleaſtri, ederae, arbuti ſemina interdum ad excludenda faſtidia, et maxime aqua munda, praebeatur [d]. Claudantur [e] illaeſi et recenter capti, miſtis aliquibus ante nutritis, quorum ſocietate ad capiendos cibos pauidam nouae captiuitatis moeſtitudinem conſolentur [f].

XXVII. GAL-

g) *aſſiduo, vel ſi hirci E.* h) *ſetoſi* om. *Pal. Lugd. I. B. R.* pro *hirci* habet *irti Cr. Vid. Morg. l. c.* i) *orobum Cr. Morg. l. c.* k) *ſufficiunt Pol.* l) *plurimis Lugd.* [T. XXV.] a) *columbariae cellae E.* b) *maxime* om. *E.* c) *ſed modius vnus E.* et om. *diurnus.* [T. XXVI.] a) *tibi I. B. R. cibum et remedium m. E.* b) *Fit I. B. R. Lugd.* —— *mundus et nitidus, lucidus E.* c) *largitiſſime Lugd.* d) *tribuatur Lugd. E.* e) *claudantur* om. *Lugd.* mox *recens E.* f) *conſ.* om. *Lugd.*

Feſtus. *Celibari haſta caput nubentis comebatur, quae in corpore gladiatoris ſtetiſſet abiecti occiſique, vt quemadmodum illa coniuncta fuerat cum corpore gladiatoris, ita iſta cum viro ſit.* Sic beſtia occiditur ferro, quo homo interfectus. Plinius Valerianus 2, 58 *Dantur item edendae carnes occiſae beſtiae eo ferramento, quo homo ante occiſus eſt.* BARTHIVS 39, 8. SCHOETTG.

24, 2 INDVCVNT) Geop. 14, 2 et 3 Creſc. 9, 91.

24, 2 SETOSI HIRCI) Locum varie tractatum et pro ingenio cuiusque interpolatum puto. Scripſit forte Palladius *hirci liquore:* hunc *alarum balſamum* interpretatus eſt aliquis. Legit alius prono errore, vt in Creſcentio expreſſum eſt, *irti* vel *hirti*: alius hoc interpretatus eſt *ſetoſi.* Sed ſagaci nare iſta perſequi, et odore veſtigare amplius, nihil attinet. Illud non inuidebo, ſi quis hacc amat, eſſe canum amatoribus adhuc ſolenne, panis bolum ſub alis madefactum philtri cauſa iis obiicere. De quodam liberalium artium Magiſtro, qui puellae minime liberalis amorem hoc ſolo excuſabat, quod ita ſuaue animal ſub alis aleret Diana ſua, res inter lepidos homines peruulgata.

24, 3 HERBVM) Quod alias *eruum* vocatur. Ita 1, 34, 5 et Ian. 8 it. Febr. 7 vetuſtae editiones, vbi al. *eruum.* Confirmat Creſcentius 9, 89 qui vocat *orobum.*

24, 3 RVTAE RAMVLOS) Creſc. 9, 90.

25 Vid. Didymus Geop. 14, 24 Creſc. 9, 89.

26, 1 ALIENO TEMPORE) h. e. quo ſine cura hominum non pingueſcunt. Hoc fit auctumno tantum in hiemem praecipiti.

26, 1 ET VOLVPTATEM CIBI) Minime contemſerim antiquam lectionem *tibi.* Caeterum illud non opus eſt, vt moneamus poſt *parcitati* intelligendum *tuae*, poſt *luxuria, aliena.* Nimirum vitia etiam atque errores hominum tum aliis tum toti praeſertim reip. diuina gubernante prouidentia proſunt.

26, 1 QVIBVS POSSINT POST INCLVSVM VOLATVM SEDERE) Sit ne haec vera lectio, an potius haec altera: *Quibus poſſint poſt incluſum cibum* (aut *cibatum*) *ſedere*, incertum habeo. A Columella, quem imitari ſolet Palladius, haec de Turdis libr. 8 c. 10 praecepta invenio: *Sed in eo tranſuerſae perticae perforatis parietibus aduerſis aptantur, quibus inſideant, cum ſatiati cibo requieſcere volunt.* De volatu ſane ſuſpicari non deberemus, a quo hae volucres prohibendae ſunt, quippe motu maceſcunt. Idcirco

XXVII. GALLINAS educare nulla mulier nescit, quae [a] modo videatur [b] industria. Hoc [c] de his praecepisse sufficiat, vt fimo [d], puluere vtantur, et cinere. Sint praecipue nigrae aut flaui coloris, [sed [e]] albae vitentur. Vinaceae cibo sterilescunt: ordeo semicocto et parere saepe coguntur [f], et reddunt oua maiora, duobus cyathis [g] ordei bene pascitur vna gallina, quae [h] sit vaga. Supponenda sunt his semper oua numero impari [i], luna crescente, a decima vsque in quintamdeci-
2 mam. Pituita his nasci solet, quae alba pellicula linguam vestit [k] extremam. haec leuiter [l] vnguibus vellitur, et locus cinere tangitur, et allio trito plaga mundata [m] conspergitur. Item allii mica trita cum oleo faucibus inseritur [n]: staphis agria etiam prodest, si cibis misceatur assidue. Si amarum lupinum comedant, sub oculis illis grana ipsa procedunt. quae nisi acu leuiter [o] apertis pelliculis auferantur,
3 extinguunt [p]. Oculos portulacae succo forinsecus, et mulieris lacte curemus, vel Ammoniaco sale, cui mel et cyminum aequale [q] miscentur. Pediculos earum perimit [r] staphis agria, et [s] torrefactum cyminum pari [t] pondere, et pariter tunsa cum vino, et amari lupini aqua, si penetret secreta pennarum.

XXVIII. PAVONES nutrire facillimum est, nisi [a] fures aut animalia inimica formides; qui plerumque [b] per agros vagantes [c] sponte se pascunt, pullosque educant

[T.XXVII.] a) *quae — industria* om. *I. B. R.* b) *videtur Lugd. P.* c) *hoc modo E.* d) *fimo et I. B. R. fumo I. I.* —— *G.* e) *sed* om. *Lugd. E.* f) *quatis Lugd.* sic et 1, 28, 2. g) *saepe noscuntur.* h) *quae sit vaga* des. *I. B. R. quae circuit P. Lugd. Barth. E.* i) *imparia I. B. R.* mox *ad XV. E.* k) *vertit Lugd.* l) *leniter Cr.* m) *linga mundata E.* mox: *item vt a. m.* n) *infertur P. inseretur E.* o) *leniter Cr.* p) *oculos extinguunt. Portulacae Cr.* q) *aequaliter misceantur P. Cr.* r) om. *perimit E.* s) *et* —— *pondere* des. *P. Cr.* t) *paria et par. I. B. R.* [T.XXVIII.] a) *nisi eis I. B. R. Cr.* b) *plurimum I. B. R.* c) *vegati E.*

traditum a Varrone 3, 5 tantum luminis hoc ornithonis genus habere oportere, quantum necessarium est, *vt aues videre possint vbi assidant, vbi cibus, vbi aqua sit.* PONTED. *Inclusum* est interclusum, impeditum. Duplex perticarum vsus, prohibere volatum, et praebere sedilia.

27 Comparandus Cresc. 9, 86 qui hunc titulum fere integrum descripsit. De cura gallinarum Col. 8, 3-5.

27, 1 FIMO) Quid si *fumo?* non tam varia lectio est, quam vox hic adiicienda. Nam *fumo* non minus quam *fimo* delectari hanc auem constat. De *fimo* notum: de *fumo* Col. 8, 3, 1.

27, 1 QVAE SIT VAGA) Hoc est, quae inclusa non sit, nam inclusam *cellariam* licet dicere, vt columbas appellat Columella 8, 8 sed in Ms. *quae circuit.* Itidem vulgatum illud glossatoris officiositati debemus. BARTHIVS 38, 10. Potius *quae circuit* glossema videbatur etiam cl. Schoettgenio.

27, 1 NVMERO IMPARI) Numerum imparem in aliis veterum superstitionibus notauimus. Is praecipitur a Palladio in suppositione ouorum. Idem iubet Columella 8, 5 Sic in medicina impar numerus. Marcellus cap. 1 *Baccae lauri impari numero contritae fronti impositae prosunt.* Ex Plinio Valeriano 1, 2 *Baccae quoque lauri impari numero in oleo contritae capiti instillantur.* Plinius Valerianus 3, 32 *muscae impari numero infricantur.* Ad furunculos, *nouem aut septem raphanis vtendum praecipit* 2, 40 *Cochleae marinae eduntur impari numero.* Idem 2, 15 Serenus c. 12 *Allia tum septem numero, septemque lupinos Cretaceam dabis in testam.* BARTHIVS 39, 8.

27, 2 PITVITA) nostris *der Pips.* Vide Plin. 10, 57. SCHOETTG.

27, 3 STAPHIS AGRIA) σταφὶς ἀγρία vel σταφυλὴ ἀγρία vt appellat Columella eadem de re agens 8, 5. 21 est vuae genus, de quo Plin. 23, 1 *Astaphis agria siue staphis, quam vuam taminiam aliqui vocant falso.* Post pauca. *Quidam eam pituitariam vocant, et plagis serpentium vtique illinunt.* Celsus 3, 21 *Vua taminia, quam σταφίδα ἀγρίαν Graeci nominant.* Aurel. Acut. 3, 30 *herba pedicularis, quam σταφίδα ἀγρίαν vocant.* SCHOETTG.

28 Totum hunc titulum describit Cresc. 9, 82. Noster autem in consilio habuit Varronem 3, 6 et Columellam 8, 11. conf. Geop. 14, 18.

28, 1 NISI FVRES) Zinzerlingius Promulsf. Crit. iuu. c. 25 ex Ms. legit: *nisi eis fures.* Et elegans est phrasis: *timere alicui periculum*, quam etiam comprobat locis sequentibus. August. de Ciuit. Dei 1, 9 *Plerumque suae famae ac saluti dum insidias malorum timent, ab eorum reprehensione*

cant [d], et [e] altissimas vespere arbores petunt. Vna [vero [f]] his cura debetur, vt
incubantes per agrum foeminas, quae hoc passim faciunt, a vulpe custodias. ideo
in insulis breuibus meliori [g] sorte nutriuntur. Vni masculo foeminae quinque
sufficiunt. Masculi oua et pullos suos persequuntur [h] velut alienigenas, priusquam 2
illis cristarum nascatur insigne. Ab Idib. Februariis calere incipiunt. Faba leuiter
torrefacta in libidinem prouocantur, si eis quinto quoque die tepida praebeatur.
sex cyathi vni sufficiunt. Cupidinem coëundi masculus confitetur, quoties circa
se amictum caudae gemmantis incuruat, et singularum capita oculata [i] pennarum
locis suis exerit cum stridore procurrens. Si oua pauonum gallinis supponantur, 3
excusatae matres ab incubatione, tribus vicibus per annum foetus edunt. Primus partus quinque ouorum; secundus quatuor; tertius trium, vel duorum esse
consueuit. Sed electae (si hoc placuerit) nutrices gallinae sint, quae a primo incremento lunae nouem diebus habeant nouem [k] oua supposita, quinque pauonina,
et caetera sui generis. decima die [oua [l]] omnia gallinacea subtrahantur, et alia 4
item [m] gallinacea totidem recentia supponantur, quot ablata sunt, vt trigesima luna, hoc est expletis triginta diebus, possint cum pauoninis ouis aperiri. oua autem
pauonum, quae gallinae subiecta sunt, saepe manu conuertantur, quia hoc ipsa
facere vix valebit. vnam partem oui notabis, vt te subinde conuertisse cognoscas.
Maiores tamen gallinas oportet eligere; nam minoribus pauciora suppones.
Natos [autem [n] pullos] si ad vnam transferre a pluribus velis, dicit Columella
vni

d) *educunt a. V. E.* e) *et* om. *Lugd. I. B. R. E.* f) *vero* om. *Lugd. I. B. R. E.* g) *melius nutr. Cr.* h) *consequuntur E.* i) *occulta* praeter *Iuntt. editi*: *E. occulata Lugd.* k) *nouem* om. *E.* l) *oua* om. *Lugd. I. B. R.* contra *omnia E.* m) *tunc I. B. R.* n) *autem pullos* omitt. *I. B. R. Barth. Lugd. E.*

sione abstinent. Et infra c. 30 *Timens infirmis animis hostem.* Plinius Paneg. c. 27 *Nemo iam parens filio suo nisi fragilitatis humanae vices horret.* SCHOETTG.

28, 1 INSVLIS BREVIBVS) Didymus Geop. 14, 18 *νησίδια χερρονησίζοντα* vocat. SCHOETTG.

28, 2 SEX CYATHI VNI SVFFICIVNT) Vtrum ille non nimius sit vni pauoni modus cibi diurnus, viderint alii. Conf. T. 28, 1.

28, 2 CAPITA OCVLATA PENNARVM) Melius *oculata*, quod ex Ms. Leidensi produxit Gronouius Obs. 2, 16 et ex tribus Anglicanis Wasse ad Sall. Cat. c. 45 qui etiam ex aliis autoribus exempla adfert. SCHOETTG. In Cubae horto legitur: *capita occulta.* Videtur scribendum *oculata* vt apud Iuntam; fabulantur enim Poëtae Argi oculos pauonis pennis ab Iunone insertos; hinc cecinit Ouidius libr. I Metamorph. *Arge iaces, quodque in tot lumina lumen habebas, Extinctum est, centumque oculos nox occupat vna. Excipit hos, volucrisque suae Saturnia pennis Collocat, et gemmis caudam stellantibus implet.* PONTED.

28, 4 QVOT ABLATA SVNT.) Hoc membrum *quot ablata sunt* a librariis fortasse interpositum fuit; nam sine eo perfecta est sententia: *Decima die omnia oua gallinacea subtrahantur, et alia item gallinacea totidem recentia supponantur.* Apud Crescentium qui haec omnia in 9, 82 transtulit, id non extat, neque in vernacula Palladii interpretatione. Accepit autem Palladius a Columella hunc locum, qui 8, 11 de supponendis huiusmodi ouis ita loquitur: *Decimo deinceps die omnia gallinacea subtrahantur: et totidem recentia eiusdem generis supponantur, vt trigesima luna, quae est fere noua, cum pauoninis excludantur.* PONTED.

28, 5 NATOS AVTEM PVLLOS) Verba circumscripta libri duo veteres non agnoscunt. Talia licet nec prosint nec obsint, tamen eiicienda sunt, vt auctores potius integros, quam dimidiatos librarios legamus. BARTHIVS 38, 10. Cum suspectam haberet Commelinus hanc lectionem, *τὸ autem pullos* lineis circumdedit, quia fortasse in codicibus, quibus vtebatur, non extabat. Apud Crescentium quoque id non legitur, neque in Iensonianis libris, sed tantum: *Natos si ad vnam transferre* etc. Ille quoque vernaculae Palladii interpretationis auctor haec tantum vertit: *E se quando son nati uuoli dare quelli dell' una Gallina all' altra etc.* PONTED.

28, 5 COLVMELLA) 8, 11, 13. SCHOETTG.

vni nutrici viginti quinque ſufficere. mihi vero, vt bene educi poſſint, videntur
quindecim ſatis eſſe. Primis diebus far ordei conſperſum vino pullis dabitur, vel
vndecunque cocta pulticula et refrigerata. poſtea adiicietur porrum conciſum,
vel caſeus recens, ſed expreſſus: nam ſerum pullis nocet. Locuſtae etiam pe-
6 dibus ablatis praebentur. Ita paſcendi ſunt vſque ad ſextum [o] menſem [p]. Deinde
ordeum poteris praebere ſolenniter [q]. Trigeſimoquinto tamen die [r] poſtquam
nati ſunt, etiam in agrum tuto eiici poſſunt comitante nutrice paſcendi, cuius ſin-
gultu reuocantur ad villam. Pituitas vero et cruditates iis remediis ſubmoue-
bis, quibus gallina curatur. Maximum illis periculum eſt, cum incipit criſta pro-
duci: nam patiuntur languores infantum ſimilitudine [s], cum illis tumentes gin-
giuas denticuli aperire nituntur.

XXIX. IN phaſianis nutriendis hoc ſeruandum eſt, vt nouelli ad creandos foe-
tus parentur, id [a] eſt qui anno ſuperiore ſunt editi: veteres enim foecundi eſſe
non poſſunt. Ineunt foeminas menſe Martio [d] vel Aprili. Duabus vnus maſculus ſuf-
ficit, quia caeteras aues ſalacitate non aequat [c]. Semel in anno foetus creant [d].
2 Viginti fere ouis pariendi [e] ordo concluditur [f]. Gallinae his melius incubabunt, ita
vt quindecim phaſianina oua [g] nutrix vna cooperiat, et [h] caetera ſui generis ſuppo-
nantur. In ſupponendo, de luna et diebus quae ſunt in aliis dicta ſeruentur [i].
Trigeſimus dies maturos pullos in lumen [k] emittet. Sed per quindecim [l] dies
diſcocto [m] ac refrigerato leuiter [n] ordei farre paſcentur, cui vini imber aſpergitur.
Poſt triticum fractum [o] praebebis, et locuſtas, et oua formicae. Sane ab aquae pro-
3 hibeantur acceſſu, ne eos pituita concludat. Quod ſi pituitam patientur phaſiani,
allio cum pice liquida trito roſtra eorum debebis aſſiduus perfricare, vel vitium,
4 ſicut gallinis fieri conſueuit, auferre. Saginandi haec ratio eſt, vt vnius modii triti-
cea farina [p] in breuiſſimas offulas redacta clauſo phaſiano per XXX dies *miniſtrata* [q]
ſufficiat: vel, ſi ordeaceam farinam praebere volueris, vnius, et ſemiſſis modii
farina per praedictos dies ſaginam replebit. Obſeruandum ſane eſt, vt offulae ipſae
oleo leuigentur aſperſo, et ita inſerantur faucibus, ne ſub infima linguae parte mer-
gantur: quod ſi euenerit, ſtatim pereunt [r]. Illud quoque magnopere curemus, ne [s]
praebeantur noua alimenta, niſi [t] digeſtis aliis [u]; quia eos facillime onus cibi hae-
rentis [x] extinguit. XXX. AN-

o) *vnum Cr.* p) *diem I. B. R.* q) *ſollenniter Lugd.* r) *Triceſimo tamen quinto die E.* recte. s) *dolores ſimilitudine infantium E.* [T. XXIX.] a) *iidem qui Barth.* b) *Martii vel Aprilis Cr. menſe* om. *E.* c) *non aequant E.* recte. d) *creabunt Lugd. E.* e) *patiendi I. B. R.* f) *concludet I. B. R.* g) *phaſiana oua E.* v. Lex. R. h) *et* om. *Lugd. Cr. E.* i) *ſeruemus Lugd. E.* k) *lumine mittet I. B. R.* l) *XII I. B. R.* m) *decocto Barth. diſcreto Cr.* n) *leuiter* om. *Barth.* o) *fructum Barth.* p) *tritici farina E.* q) *miniſtrata* om. *E.* r) *peribunt E. Lugd. I. B. R.* s) *vt I. B. R.* t) *niſi* om. *Barth. Lugd. I. B. R. niſi — aliis* om. *E.* u) *aliis* om. *I. B. R. Lugd.* x) *arentis Barth.*

28, 5 EDVCI) *Educere* eſt educare, quemadmodum et ſupra n. 1 pro *educant* quidam legunt *educunt*. Virgilius: - - *alii ſpem gentis adultos Educunt foetus.* BARTHIVS 39, 8.

28, 5 VNDECVNQVE) ex omnibus partibus. Terentianus apud Lactantium 1, 6 *vir doctiſſimus vndecunque Varro.* SCHOETTG. Mihi videbatur ſignificare *ex quocunque* legumine vel frumento.

29 De *phaſianis* multa interpretes ad Petro. c. 93. Deſcripſit hunc locum Creſc. 9, 83.

29, 1 VETERES) Phaſianos pro ſenibus accipias. Sic in Priapcis; et *veteres fagi* apud Virg. Ecl. 3. BARTH. 39, 8.

29, 1 CAETERAS AVES) Poſteriorem vocem omittit Lugd. meo quidem iudicio, male, quia ad ſenſum ſupplendum neceſſario requiritur. SCHOETTG.

29, 2 VINI IMBER) *Imber* eſt, quo quid adſpergitur aut irrigatur. Sic *vrinae imber* eſt infra c. 35. Claudianus de ornatricibus Veneris: *longas haec nectaris imbres irrigat.* BARTHIVS 39, 8.

30 Conf.

XXX. ANSER sane [a] nec sine herba, nec sine aqua facile sustinetur: locis con-
sitis inimicus est, quia sata et morsu laedit et stercore: pullos [b] praestat et plumas;
quas et autumno vellamus et vere. Vni masculo tres foeminae sufficiant. Si desit
fluuius, lacuna formetur [c]. Si herba non suppetit, trifolium, foenum Graecum,
agrestia intuba, lactuculas [d] seremus alimento. Albi foecundiores sunt; varii vel fusci,
minus: quia de agresti genere ad domesticum transierunt. Incubant a Calendis 2
Martii vsque ad aestiuum solstitium. Plus parient, si gallinis oua supponas [e]. Ex-
tremum partum matribus iam vacaturis educare permittimus. Pariturae ad haram [f]
perducantur. cum semel hoc feceris, consuetudinem sponte retinebunt. Gallinis
sicut [g] pauonina, etiam anseris oua supponas [h]. sed anserina [i] oua ne noceantur [k], sup-
positis subiiciatur vrtica. Parui primis decem diebus intus pascendi sunt, postea 3
sereno eos poterimus educere [l], vbi vrtica non fuerit, cuius aculeos formidant [m].
Quatuor mensium [n] bene saginantur: nam melius in aetate tenera pinguescunt.
Polenta dabitur in die ter. large vagandi licentia prohibetur. loco obscuro clauden-
tur et calido: sic maiores etiam secundo mense pinguescunt. nam paruuli saepe die
trigesimo [o]. saginantur melius, si ad satietatem milium [p] praebeamus infusum. In-
ter [q] anserum cibaria legumen omne porrigi [r] potest, excepto eruo [s]. Cauendum 4
est etiam, ne pulli eorum setas glutiant. Graeci saginandis [t] anseribus polentae duas
partes, et furfuris quatuor aqua calida temperant, et ingerunt pro appetentis vo-
luntate [u] sumenda. tribus [x] per diem vicibus potu adiuuant. media quoque nocte
aquam ministrant. Peractis vero xxx diebus, si vt iecur his tenerescat, optabis,
tunsas caricas et aqua maceratas in offas volutabis exiguas, et per dies [y] viginti con-
tinuos ministrabis anseribus.

XXXI. HIS

[T. XXX.] a) *sane* om. *P.* b) *polluit Praestat Pol. Cr.* c) *lacunae formentur E.* mox *suppetat.* d) *lactucas E.* e) *illarum supponantur I. I — G.* f) *aream E. I. B. R. Barth. aram* semper *Cr.* g) *supponas E.* h) *sicut - - etiam* def. *P. Cr.* i) *anserina oua* def. *P. Cr.* k) *noceantur a. V.* it. *Barth. Lugd. Pol. noceatur suppositis Cr. noceant suppositis,* alii. l) *educare E.* m) *reformidant I. I — G.* n) *mensibus a. V.* o) *trig. moriuntur. Sag. vero etc. I. I — G.* p) *milium coctum E.* q) *Item I. B. R.* r) *praestari P.* s) *berbo I. B. R. berebo Cr.* t) *anseribus* om. *E.* u) *voluptate a. V.* x) *tribus — ministrant* om. *Barth.* y) *dies* om. *I. B. R.*

30. Conf. Geop. 14, 22; Col. 8, 14; Cresc. 9, 84.

30, 2 AD HARAM) In altero libro est, *aream*; improbe. *Hara* enim etiam anserile latine dicitur. Varro 3, 10 de iisdem: *singulis vbi pariant, faciendum haras quadratas circum binos pedes et semipedem.* BARTH. 38, 10 add. Col. 8, 15, 6.

30, 2 NE NOCEANTVR) Haec est verissima scriptura e membranis priscis desumta. Ouis enim *noceri* potest, non nutricibus. Neque insolens verbum est. Sic infra c. 35 *quodsi inobseruantes homines sub aëre deprehendant, nulli fructuum noceri.* In membranis iisdem clare scriptum est: *nullum fructum noceri.* Ita Coelius Aurelianus Acutarum 2, 22 *non apud Romam solum phebotomatos pleuriticos, sed in omni regione noceri debuit indicare.* Idem 3, 18 *Nocentur enim atque vexantur hoc vsu quamquam parui temporis reuelationem falsam sentire videantur.* BARTH. Voluit noster exprimere Col. 8, 14, 8.

30, 4 CAVENDVM EST ETIAM, NE PVLLI EORVM SETAS GLVTIANT) Scribendum non *eorum* sed *hoedorum*, nam *eorum* deprauatum. Accepit haec Palladius a Quintiliis apud quos Geop. 14, 22 de Anseribus haec traduntur: *φυλακτέον δὲ ὁμοίως μήπως ἐρίφου ἢ χοίρου τρίχας καταπίνωσι· διαφθείρονται γὰρ καταπίνοντες.* *Cauendum similiter ne forte hoedi aut porci pilos deglutiant* (anseruli) *deglutientes enim moriuntur.* PONTED. Toleraui *eorum*, quod refero ad anserum: quia setae non haedorum modo, sed aliorum etiam animalium noxiae.

30, 4 GRAECI) Geop. l. c. *ἀλφίτων δύο μέρη καὶ πιτύρων τέσσαρα θερμῷ φυραθέντα* commemorantur.

40, 4 VT IECVR HIS TENERESCAT) Haec addit, quia Romanis maxime in deliciis erat iecur anserinum. Hier. Mercurialis Var. Lect. 3, 8. SCHOETTG. Ficis augere iecinora adeo solenne fuit, vt Graecia infima *συκωτὸν* pro ipso iecore, et Latine loquentes *ficatum* dicerent,

XXXI. HIS ordinatis, caetera exequenda sunt. nam piscinae duae vel solo impressae, vel caeso lapide circa villam esse debebunt; quas facile est, aut fonte aut imbre suppleri, vt vna ex his vsui sit [a] pecoribus, vel auibus aquaticis: alia madefaciat virgas et coria et lupinos [b], et si qua rusticitas consueuit infundere.

XXXII. FOENI, palearum, ligni, cannarum repositiones nil refert in qua parte [fiant [a],] dummodo siccae sint atque perflabiles, et longe remoueantur a villa propter casum surripientis [b] incendii.

XXXIII. STERCORVM [a] congestio locum suum tenere debebit, qui abundet
humore, et propter odoris [b] horrenda a praetorii auertatur [c] aspectu. Humor abun-
dans hoc praestabit stercori, vt siqua insunt spinarum semina, putrefiant. Stercus
asinorum primum est, maxime hortis; dein ouillum, et caprinum [d], et iumento-
rum; porcinum vero pessimum: cineres optimi; sed columbinum feruidissimum [e],
2 caeterarumque auium satis vtile [est [f],] excepto palustrium. Stercus, quod anno
requieuerit, segetibus [g] vtile est, nec herbas creat [h]: si vetustius sit, minus prode-
rit. pratis vero recentia stercora proficient [i] ad vber [k] herbarum. Et maris purga-
menta, si aquis dulcibus eluantur, mista reliquis vicem stercoris exhibebunt, et li-
mus, quem scaturiens aqua vel fluuii incrementa respuerint.

XXXIV. HORTI et pomaria [a] domui proxima esse debebunt [b]. Hortus sit
sterquilinio maxime subiectus, cuius [c] eum succus sponte foecundet. ab area longe
situs [sit [d].] nam puluerem palearum patitur inimicum. Felix positio est, cui leniter [e]
2 inclinata planicies cursus aquae fluentis per spatia discreta deriuat. Si fons desit,
aut imprimendus est puteus: aut, si nequeas hoc, piscina superius construenda [est [f],]
vt illinc [g] aquas pluuia conferente [h], hortus per aestiuos rigetur ardores. Si hac
omni facultate carueris, semper altius tribus vel quatuor pedibus ad pastini simili-
3 tudinem fodies hortulum, qui sic cultus negligat [i] siccitates. Sed huic quamuis
contra necessitatem mista [k] stercore quaelibet terra conueniat, tamen haec genera
sunt in electione vitanda, creta [l], quam argillam dicimus, atque rubrica. Illud quo-
que custodies in hortis, quos humoris natura non adiuuat, vt diuidas [per [m]] partes,
et

[T. XXXI.] a) *sufficiat P.* b) *et lupinos* om. *E.* [T. XXXII.] a) *fiant* om. *I. B. R. Lugd. E.* b) *surrepentis* coni. *Morg. I*, 81. [T. XXXIII.] a) *sterquiliniorum E.* b) *foetoris I. I —— G. oloris Cr.* vid. ad 1, 19, 1. c) *conuertatur a. V.* d) *auium et caprum E.* e) *feruentissimum E.* f) *est* om. *Lugd. P. E.* g) *satis P.* h) *nec caret herbis E.* i) *proderunt P.* k) *vbertatem Cr. E.* [T. XXXIV.] a) *pomarii Barth.* b) *debent E.* c) *cuius succo I. I —— G.* d) *sit* deest *Barth. I. B. R. E.* e) *leuiter I. B. R.* f) *est* om. *E.* g) *illi I. B. R. E.* h) *consternante P.* i) *negligit I. B. R.* k) *vita P. iuta Lugd. E. vestita Barth.* l) *creta scilicet E.* m) *per* om. *Lugd. I. B. R. E.*

rent, e. g. Marcell. Empir. c. 22 *Ficatum lupi integrum lauri foliis inuolues.* Inde Itali hodie *Fegato*, *Higado* Hispani, *Foyer* Galli. Obseruauit etiam Salmas. ad Solin. p. 343 a. F.

31 PECORIBVS) lauandis scil. Vid. Goesium Indice Agr. v. *lauacrum.*

32 SVRRIPIENTIS) Non *surripere* solent clanculum incendia, sed aperte grassari. Quidsi *surgentis* fuit, quod vt ortum est ex *surrigo*, ita pronunciatione eo potuit declinari etc.

33 Descripsit Cresc. 2, 13. Conf. Col. 2, 15.

34, 1 CVI LENITER) Vid. leg. *cum.*

34, 2 SEMPER ALTIVS) Vid. Col. 11, 3, 10.

34, 3 MISTA STERCORE) Ex varietate lectionis supra proposita coniicio veram lectionem esse *iuta*, e qua cum *vita* ortum esset puncto transposito, coniecit aliquis *vestita*, quod ipsum cum non placeret, mista reposuerunt. Participio hoc vtitur noster Mart. 10, 36 *iuti humoribus.* Quin viderat hoc olim I. Fr. GRONOV. ad Liu. 2, 5 vbi hanc formam nostro propriam docet, quam ostendit etiam noster Index.

34, 4 MV-

et hieme ad Meridiem, aestate ad Septentrionem spatia [n] colenda conuertas. [Debent [o] etiam horti esse clausi: sed] munitionis multa sunt genera. Alii lu- 4
to inter formas clauso, parietes figuratos ex lateribus imitantur. Quibus [copia [p]] suppetit, macerias luto et lapide excitant. Plerique sine luto congesta in ordinem [q] saxa componunt. Nonnulli fossis spatia colenda [r] praecingunt: quod vitandum est, quia horto subducit humores, nisi forte locus paluſtris colatur. Alii spinarum plantas et semina in munitione disponunt. Sed melius erit rubi semina, 5
et spinae, quae rubus caninus vocatur, matura [s] colligere, et cum farina erui [t] ex aqua macerata miscere. funes dehinc [u] sparteos veteres hoc [x] genere mistionis [sic [y]] inducere, vt intra funes semina recepta seruentur vsque ad verni temporis initia. Tunc vbi sepes futura est, duos sulcos tribus a se pedibus separatos, sesquipedis al- 6
titudine faciemus, et per vtrosque, funes cum seminibus obruemus leui terra. Ita trigesima die procedunt sentes [z], quos teneros adminiculis opus est adiuuare, quibus inter se sentes [a] per spatia vacua relicta iungentur. Partes sane horti sic diui- 7
dendae sunt, vt eae, in quibus autumno seminabitur, verno tempore pastinentur: quas [b] seminibus vere complebimus, autumni [c] tempore debebimus [d] effodere. ita vtraque pastinatio decoquetur beneficio algoris, aut solis. Areae faciendae sunt angustiores, et longae, id est duodecim pedum longitudine, et sex latitudine, vt [e] sint propter spatia vtrinque [f] purganda diuisae. Margines vero earum locis humidis vel irriguis duobus pedibus erigantur, siccis vno extulisse sufficiet. Inter areas (si humor consueuit effluere) spatia altiora ipsis areis esse debebunt, vt facilius ingrediatur aream de superiore parte humor admissus, et vbi sitientem saturauerit, in alias possit exclusus auerti. Serendi tempora licet per menses certa signemus, tamen se- 8
cundum loci et caeli naturam vnusquisque custodiat. frigidis locis autumnalis satio celerior fiat, verna vero tardior: calidis autem regionibus, et autumnalis serior fieri potest, et verna maturior. Quaecunque [g] serenda sunt, cum luna crescit, seminentur: quae secanda sunt [h] vel legenda, cum minuitur.

XXXV. CONTRA nebulas et rubiginem. Paleas et purgamenta pluribus locis per hortum disposita simul omnia, cum nebulas videris instare, combures. Contra grandinem multa dicuntur. Panno roseo [a] mola cooperitur. item cruentae secures contra caelum minaciter leuantur. item [b] omne horti spatium alba vite praecingitur:

n) *spatia colenda* des. *P.* o) *Debent — sed* om. *I. B. R. Lugd. E.* p) *copia* om. *Lugd. I. B. R. E.* q) *in ordine E.* r) *spatia collocanda E.* s) *matura* om. *P.* t) *herbi I. B. R. herebi Cr.* u) *deinde P.* x) *hoc genere* om. *P.* y) *sic* om. etiam *Lugd. E.* z) *sentes* om. *I. B. R.* a) *sentes* om. *E.* b) *quas vero I. B. R.* c) *verne E.* d) *debemus Lugd. E.* e) *sic propter Lugd. I. B. R. et sint E.* f) *vtrisq. Lugd.* g) *quae I. B. R.* h) *sunt* om. *E.* [T. XXXV.] a) *russeo Lugd. E.* b) *Tum I. B. R.*

34, 4 MVNITIONIS GENERA) Vid. Col. 11, 3, 3.

34, 4 LVTO INTER FORMAS CLAVSO) Vid. ad Col. 9, 7, 4.

34, 4 QVIBVS [COPIA] SVPPETIT) Iam nominauit parietes, quare glossatores pereant. Tu lege cum Ml. *Quibus suppetit materia, luto et lapide excitant.* BARTH. 38, 10. Quin *macerias* retinendum, quarum quartum genus Varronis 1, 14, 4 hic indicatur.

34, 5 SED MELIVS ERIT RVBI) Descripsit hanc particulam, et, quae sequitur Cresc. 2, 28. Noster autem vsus est Col. 11, 3, 5.

34, 7 AREAE FACIENDAE) Col. 11, 3, 13 qui locus hunc interpretatur, vt legitur in antiquis editionibus, *sic diuisas* vult *areas propter spatia vtrinque purganda*, quia in semita consistens opera vltra tres pedes vix porrigere manus possit, sine periculo incidendi in sata.

35 Pleraque hoc capite tradita, superstitiosa bonam partem, habet etiam Columella 10, 340 sqq. vbi ea explicata sunt.

cingitur: vel noctua pennis patentibus extensa suffigitur: vel ferramenta, quibus
2 operandum est, sepo [c] vnguntur vrsino. Aliqui vrsi adipem cum oleo tusum [d] reseruant, et falces hoc, cum putaturi sunt, vngunt. sed hoc in occulto debet esse remedium, vt nullus putator intelligat: cuius vis tanta esse perhibetur, vt neque gelu, neque nebula, neque aliquo animali [e] possit noceri. interest etiam [f] vt res profanata non valeat. – Contra culices et limaces, vel amurcam recentem, vel ex cameris fuliginem spargimus. – Contra formicas, si in horto habent foramen, cor noctuae admoueamus; si foris veniunt, omne horti spatium cinere, aut cretae candore signe-
3 mus [g]. – Contra erucas, semina quae spargenda sunt, semperuiuae [h] succo madefiant, vel erucarum sanguine. Cicer [i] intra olera propter multa portenta serendum est. Aliqui cinerem de fico super erucas spargunt. item squillam vel in horto serunt, vel certe suspendunt. Aliqui mulierem menstruantem, nusquam cinctam, solutis capillis, nudis pedibus contra erucas et caetera hortum faciunt circumire. Ali-
4 qui fluuiales cancros pluribus locis intra hortum clauis [k] figunt. – Contra animalia quae vitibus nocent, cantharides, quas in rosis inuenire consueuimus, oleo mersas resolui patieris in tabem: et cum putandae sunt vites [l], hoc oleo falces [putatorias [m]] perunges. – Extinguuntur cimices amurca et [n] felle bubulo, lectis aut locis
5 perunctis, vel foliis ederae tritis ex oleo, vel incensis sanguisugis. – Vt olera animalia infesta non generent, in corio testudinis omnia semina, quae sparsurus es, sicca: vel mentam locis pluribus, maxime inter caules, sere: hoc praestare fertur eruum [o] aliquantulum satum [p], praecipue vbi radices et rapa nascuntur. Vel acre acetum succo iusquiami [q] mistum, fertur olerum pulices necare, si spargas. – Cam-
6 pas fertur euincere, qui fusticulos allii sine capitibus [r] per horti omne spatium combu-

c) *sgeuo Lugd. seuo E.* d) *tunsum E. I. B. R.* e) *malo I. I. A. H. G. E.* nobisc. *Lugd.* f) *etiam* om. *Lugd. I. B. R. E.* g) *signabimus Lugd. I. B. R.* h) *semperuiui E.* i) *Cicer autem E.* k) *crucifigunt* iunct. *P. Barth. Lugd. E.* l) *vites* om. *E.* m) *putatorias* om. *Lugd. I. B. R. E.* n) *et felle bubulo* om. *P.* o) *herbum I. B. R.* p) *stratum I. B. R.* q) *Hyosquiami Lugd.* r) *capitibus comburens nidorem excitarit* reliquis omissis *Barth.*

35, 1 VRSI ADIPEM) Afric. Geop. 5, 30. SCHOETTG.

35, 2 NEQVE ALIQVO ANIMALI) In Regiensi et Commeliniano, Iensonianoque libris occurrit: *neque aliquo animali possit noceri.* Quod contemnendum iudico, cum de Africani libris id acceperit Palladius. Apud Africanum enim Geop. 5, 30 haec habemus non absimili modo: *ἢ ἀρκείῳ στέατι τὰ δρέπανα χρῖε, μηδενὸς εἰδότος, ἐν οἷς τὰς ἀμπέλους τέμνεις, καὶ οὔτε φθεῖρες, οὔτε παγετὸς ἀδικήσει τὴν ἄμπελον: aut vrcino adipe, nemine vidente, falces quibus vites putas, vnguito; neque pediculi, neque glacies viti nocebunt.* PONTED. Ego putabam *παγετὸν* Africani esse *gelu* et *nebulam* Palladii; huius autem animal illius φθεῖρας a corrumpendo dictas.

35, 2 INTEREST ETIAM) Pro *etiam* legendum videtur *enim*: *Profanata* hic sumitur ex etymo, *e fano* elata, eliminata.

35, 2 CONTRA FORMICAS) Habet etiam Cresc. 6, 2 vt etiam illud *contra erucas.*

35, 3 MVLIEREM MENSTRVANTEM) Ego excidisse aliquid puto, et scribendum: *Aliqui mulierem primum menstruantem.* Quae vox latere facile in principio et fine duarum potuit. Talis enim mulier requirebatur. Colum. 10, [359] BARTH. 39, 8.

35, 3 NVDIS PEDIBVS) Sic fiebat in sacris magicis, vt Geuartius docet Elect. 2, 12. Sane hoc magicum fuisse, Columella innuit lib. 10 vbi *Dardanias artes* vocat. BVCHN.

35, 4 INCENSIS SANGVISVGIS) quae vicissim depelluntur nidore incensi cimicis Col. 6, 18, 2; Veg. 3, 4, 43.

35, 5 IVSQVIAMI) Bene liber: *succo hyosciami.* Est autem hyosciamus, quem *altercum* vocant Latini, teste Coelio 3, 21 acut. et Scribonio Comp. 52. BARTH. 38, 10. Describunt etiam Plin. 25, 4 et Apuleius de *herbis* c. 4. Solemne est librariis, graecum *υ* in *qui* mutare, vt *squibalo* apud Vegetium Artis Vet. 1, 47 *Iusquiamus* occurrit apud eundem 2, 12. SCHOETTG. Ita in Bartholomaei Anglici opere de proprietatibus rerum 17, 87 *iusquiamus* semper scribitur. Vid. Ind. *quima, quatus.*

35, 6 CAMPVS FERTVR) In Mſ. legitur: *Campas*

comburens, nidorem locis pluribus excitarit. Si contra [s] easdem vitibus voluerimus [t] consulere, allio trito falces putatoriae feruntur vnguendae. Nasci quoque prohibentur, si circa arborum vel vitium crura bitumen et sulfur incendas: vel si ablatas de horto vicino campas excoquas aqua, et per horti tui [u] spatia vniuersa diffundas. – Ne cantharides vitibus noceant [x], in cote, qua falces acuuntur, ipsae
sunt conterendae. – Democritus asserit, neque arboribus, neque satis quibuslibet 7
noceri posse a quibuscunque bestiis, si fluuiales cancros plurimos, vel marinos, quos Graeci παγούρους nominant, non minus quam decem fictili vasculo in aqua missos tegas, et sub dio statuas [y], vt decem diebus sole [z] vaporentur. postea quaecunque illaesa volueris esse, [ea [a] aqua] perfundas, et octonis diebus peractis hoc repetas,
donec solide, quae optaueris, adolescant. – Formicas abiges [b], si [c] origano et sulfure 8
tritis foramen asperges [d]. hoc et apibus nocet. item cochlearum vacuas testas si vsseris, et eo cinere foramen inculces. – Culices galbano infuso fugantur, aut sulfure. – Pulices amurca per pauimentum frequenter aspersa, vel cymino agresti cum aqua trito, vel si [e] cucumeris agrestis [f] semen aqua resolutum saepe infundes [g],
vel aquam lupinorum psilotri austeritatibus iunctam [h]. – Mures, si amurcam spis- 9
sam patinae infuderis, et in domo nocte posueris, adhaerebunt. item necabuntur, si helleboro nigro caseum, vel panem, vel adipes [i], vel polentam permisceas et offeras. Et [k] agrestis cucumeris et colocynthidis [l] suffusio sic [m] nocebit. – Aduersus mures agrestes Apuleius asserit semina bubulo felle maceranda ante quam spargas. nonnulli rhododaphnes [n] foliis aditus eorum claudunt, qui rosis his, dum in exitu [o]
nituntur, intereunt. – Talpas Graeci hoc genere persequuntur: Nucem perforari 10
iubent, vel aliquod pomi genus soliditatis eiusdem. ibi paleas et ceram [p] cum sulfure sufficienter includi. tunc omnes paruulos aditus, et reliqua spiramenta talparum diligenter obstrui [q], vnum foramen, quod amplum sit [r], reseruari, in cuius aditu nucem intus incensam sic [s] poni, vt ab vna parte flatus possit accipere, quos ab alia parte diffundat: sic impletis fumo cuniculis talpas vel fugere protinus, vel
necari [t]. – Mures rusticos, si querneo cinere aditus eorum satures, attactu frequenti 11
scabies

s) *contra easdem* om. *I. B. R. Lugd. Barth.* t) *consulemus*; *allio Lugd. consulimus allio P. si vitibus consulemus E.* u) *tui* om. *Lugd.* x) *noceant — conterendae* om. *P.* y) *statues I. B. R. sub diuo E.* z) *per solem E.* a) *ea aqua* om. *Lugd. E. I. B. R.* b) *metuens P.* c) *si* om. *I. B. R. Pol. Lugd. E.* d) *aspergens I. B. R. Lugd. E.* e) *si* om. *I. B. R. E.* f) *agrestis* om. *P.* g) *infundens I. B. R. E.* h) *iutam Lugd.* i) *adipe P.* k) *Et agrestis cucumeris* dest. *P.* l) *coloquintidis I. B. R. fusio E.* m) *sic* deest *P.* n) *rhododaphnis I. I—G.* o) *exitu* omnes. p) *cedrum Lugd. cedriam E.* q) *obrui Lugd. I. B. R. E.* r) *est Lugd. I. B. R.* s) *intus accensam E. supponi P.* t) *vel fugare poteris protinus vel necare E.*

Campas fertur euincere, qui fusticulos allii sine capitibus comburens nidorem excitarit. Apage cum spurcitiis suis fartores. BARTHIVS 38, 10.

35, 6 NE CANTHARIDES) Haec sumta sunt ex Africano Geop. 5, 49; et Zoroastre 13, 16. SCHOETTG.

35, 7 DEMOCRITVS ASSERIT) Verba eius extant Geop. 5, 50 et 10, 89 vnde ad verbum fere sua vertit Palladius. Vide etiam, quae de παγούροις notauit Needham ad 10, 87. SCHOETTG.

35, 8 AVSTERITATIBVS IVNCTAM) *Iutam* legi vult I. F. GRON. ad Liu. 2, 5 recte et ex more Palladii. V. Index in *Iuuo* et *Adiuuo*.

35, 9 SI HELLEBORO) Eadem praecipit Paxamus Geop. 13, 4. SCHOETTG.

35, 9 APVLEIVS) Verba eius extant Geop. 13, 5. SCHOETTG.

35, 10 ET CERAM) Lugd. *et cedrum*, quam lectionem comprobat Paxamus Geop. 13, 7 ἔμβαλλε ἄχυρα καὶ κεδρίας τὸ ἀρκοῦν καὶ θεῖον— SCHOETTG. Potest fieri, vt *cedriam* scripserit Palladius, *cedrum* substituerit librarius, et alius *ceram*. Sed mutare tamen quidquam nolui, cum

ſcabies occupabit ac perimet. – Serpentes prope omni auſteritate fugantur, et nocentes ſpiritus innocentia fumi graueolentis exagitat. Vramus galbanum, vel cerui cornua, radices lilii, caprae vngulas. hoc genere monſtra noxia prohibentur.
12 – Opinio Graecorum eſt, ſi nubes locuſtarum repente ſurrexerint [u], latentibus intra tecta cunctis hominibus, eam poſſe tranſire: quod ſi inobſeruantes [x] homines ſub aëre deprehendant, nulli [y] fructuum noceri, ſi continuo omnes ad tecta confugiant. Pelli etiam dicuntur amari lupini vel agreſtis cucumeris aqua decocta, ſi muriae [z] miſta fundatur. Exiſtimant aliqui locuſtas vel ſcorpios fugari poſſe, ſi ali-
13 qui ex eis vrantur in medio. – Campas nonnulli ficulneo cinere perſequuntur. ſi permanſerint, vrina bubula et amurca aequaliter miſta conferueant, et vbi refrixerint [a], olera omnia hoc imbre conſperge [b]. πρασοκούριδας [c] Graeci vocant animalia, quae ſolent hortis nocere. Ergo ventriculum veruecis [d] ſtatim occiſi plenum [e] ſordibus ſuis, ſpatio, quo abundant, leuiter debebis operire. poſt biduum reperies
14 ibi animalia ipſa [f] congeſta. hoc cum bis vel [g] tertio feceris, genus omne, quod nocebit [h], extingues. Grandini creditur obuiare, ſiquis crocodili pellem vel hyaenae, vel marini vituli per ſpatia poſſeſſionis circumferat, et in villae aut cortis ſuſpendat ingreſſu, cum malum viderit imminere. item ſi paluſtrem teſtudinem dextra manu ſupinam ferens vineas perambulet, et reuerſus eodem modo ſic illam ponat in terra, et [i] glebas dorſi eius obiiciat curuaturae, ne poſſit inuerti, ſed ſupina permaneat. hoc facto fertur ſpatium ſic defenſum nubes inimica tranſcurre-
15 re. — Nonnulli vbi inſtare malum viderint, oblato ſpeculo imaginem nubis accipiunt, et hoc remedio nubem (ſeu vt ſibi obiecta diſpliceat, ſeu [k] tanquam gemi-

nata

u) *ſurrexerit E.* x) *obſeruantes E.* y) *nullum fructum Barth. Lugd.* z) *vrinae Barth.* a) *refriguerint E.* b) *conſpargere I. B. R. E.* c) *πρασθοκορίδας B. R. πρασοκορίδας I. I —— G. πρασσοκορίδας Ienſſ. praſocoridas P. Lugd. E.* d) *verbecis Lugd. v. Ind.* e) *ventriculo —— pleno —— ſpatium —— debes E.* f) *ipſa* om. *P.* g) *et P.* h) *nocebas, extinguis P. E.* i) *vt Lugd. E.* k) *ſeu vt E.*

ceram, tanquam parabiliorem *cedriae* ſufficere ipſe quoque Palladius potuerit.

35, 11 SERPENTES) Plura vide apud Plinium H. N. 28, 9, 10. SCHOETTG.

35, 11 NOCENTES SPIRITVS) nihil ſunt aliud, quam adflatus peſtilentes ſerpentium. Ouidius lib. III Metam. —— *quique halitus exit Ore niger ſtygio, vitiatas inficit auras.* Haec Gronouius Obſ. 1, 23 qui ſimul refutat Barthium, quod per *monſtra* haec et *ſpiritus*, daemonas vult intelligi. Gronouii ſententiam confirmat Africanus Geopon. 5, 48 quem noſter exſcripſit; hic enim habet: *ἀπήλασαν αὐτόθι τὰ θηρία.* SCHOETTG.

35, 11 MONSTRA) vocantur, vt Statio, angues in Herculem infantem immiſſi: — *quum prima nouercae Monſtra manu premeres.* Et cur Africa monſtrorum mater? Gronouius l. c. Virgilius Georg. 1, 184 *Inuentusque cauis bubo, et quae plurima terrae Monſtra ferunt:* —— vbi Seruius: *Monſtra, id eſt alia purgamenta terrarum.* SCHOETTG.

35, 12 OPINIO GRAECORVM EST) Et ex iis Democriti Geopon. 13, 1 *ἐὰν νέφος ἀκρίδων ἐπέρχηται* etc. SCHOETTG.

35, 12 SI MVRIAE MISTA) Democr. l. c. *εἰ πικρῶν θέρμων ἢ ἀγρίων σικύων ζεσθέντων σὺν ἅλμῃ καταῤῥανθῶσι.* SCHOETTG.

35, 13 FICVLNEO CINERE) *κονίαν ἀμπελίνην* habet Florentinus Geopon. 12, 8.

35, 13 *Πρασοκούριδες*) Et haec quoque olim corrupta vox erat: *πρασιαὶ*, vt Graecorum Grammatici oſtendunt, ſunt *αἱ τῶν κήπων λαχανιαί*· *Κόριδες*, vnde nomen compoſitum, beſtiolas ſignificare ſatis notas, manifeſtum eſt: quare *πρασιοκόριδας* legendum arbitror. In Geoponicis tamen *πρασοκουρίδας* ſcriptum eſt: tanquam a porro, quod Graeci *πράσον* vocant, nomen illis inditum ſit: eadem certe ratio earum necandarum illic a Diophane, quae hic a Palladio traditur, vt vel Latinus a Graeco, vel contra Graecus ſcriptor a Latino hoc remedium neceſſario acceperit. VICTORIVS. Needham ad Geopon. 12, 9 noſtram lectionem defendit bonorum auctorum teſtimonio. Eſt autem *πρασοκουρὶς* animalculum viride, olera et porra (vnde et nomen traxit quod Gaza vertit *porricidas*) adrodens. SCHOETTG.

35, 14 GRANDINI CREDITVR) Ex Geopon. 1, 14.

35, 16 VIR-

nata alteri cedat) auertunt. item vituli marini pellis in medio vinearum loco vni
superiecta viticulae creditur contra imminens malum totius vineae membra vestisse.
Omnia semina horti vel agri feruntur [l] ab omnibus malis ac monstris tuta seruari, si 16
agrestis cucumeris tritis radicibus ante macerentur [m]. Item equae [n] caluaria, sed
non virginis, intra hortum ponenda est, vel etiam [o] asinae [p]. Creduntur enim [q]
sua praesentia foecundare, quae spectant.

XXXVI. Area longe a villa esse non debet, et propter exportandi facilitatem, et vt fraus minor timeatur, domini vel procuratoris vicinitate suspecta. Sit
autem vel strata silice, vel saxo montis excisa, vel sub ipso triturae tempore vngulis
pecorum, et aquae admistione solidata [a], clausa deinde et robustis munita cancellis
propter armenta, quae, cum teritur [b], inducimus. Sit circa hanc locus alter planus 2
et purus, in quem frumenta transfusa refrigerentur, et horreis inferantur: quae
res in eorum durabilitate proficiet. Fiat deinde [vndecunque [c]] proximum tectum,
maxime in humidis regionibus: sub quo propter imbres [d] subitos frumenta (si necessitas coëgerit) raptim vel [e] munda vel semitrita ponantur. Sit autem [area [f]] 3
loco sublimi et vndecunque perflabili, longe tamen ab hortis, vineis, atque pometis [g]. nam sicut radicibus virgultorum prosunt laetamen et paleae, ita insidentes
frondibus [eas [h]] perforant, atque [i] arere [k] compellunt.

XXXVII. Apibus stationem non longe a domini [a] aedibus in horti parte secreta et aprica, et a ventis remota, et calidiore locare debemus, quae in quadratam constituta mensuram fures et accessus hominum pecudumque submoueat. fit [b] abundans floribus, quos in herbis vel in [c] fruticibus, vel in arboribus procuret industria.

l) *feruntur I. B. R.* m) a verbo *macerentur* vsque ad finem deest *P.* n) *aeque I. B. R.* o) *potius I. B. R. Barth. Lugd. E.* p) *asellae Barth.* q) *enim* om. *E.* [T. XXXVI.] a) *solidata* om. *Lugd.* b) *cum teretur E.* c) *vndecunque* om. *P. Cr.* d) *per imbres E.* e) *vel* om. *P.* f) *area* om. *I. B. R. Cr.* g) *pomeriis Cr.* forte *pomariis.* h) *eas* om. *Lugd. P. Cr. E.* i) *et corrumpunt Cr.* k) *arescere P.* [T. XXXVII.] a) *dominicalibus vel in borti parte secunda Barth. Lugd. domicalibus vel in b. E.* b) *Sit et P.* c) *in* deest *I. B. R.* dein *fructibus E.* sic et mox.

35, 16 VIRGINIS) *Equa virgo* pulcre dicta, quae marem nondum passa est. *Virgo Camelus* apud Festum: *Camelis virginibus supplicare nupturae solitae sunt.* BARTHIVS 39, 8. Sic *ouis virgo* Sedulius 1, 67 —— *qua vellere praeuius albo Virginis agnus ouis, grexque omnis candidus intrat.* Venantius Fortunatus Carm. 2, 3 *Quaeque lupi fuerant raptoris praeda ferocis In cruce restituit virginis agnus oues.* Psellus in Canticum Canticorum p. 696 Ἔχεις γὰρ ὄμματα τερπνὰ περιστερᾶς παρθένου. SCHOETTG.

36 Descripsit pleraque Crescentius 3, 1.

36, 1 FRAVS MINOR TIMEATVR) Suspicor legendum *minus.* Crescentius *non* substituit.

36, 2 VNDECVNQVE) Crescentius 3, 1 *Fiat deinde proximum tectum, τὸ vndecunque* non habet, et recte fortasse; nam huiusmodi nubilarium non vndecunque, sed certo in loco constitui debet, meridianae parti oppositum, ne ab area solem auertat. De hoc vid. Columella 1, 6, 24. Cum itaque hac de voce dubitarem, transmissae sunt mihi ex Florentinis codicibus duae lectiones, quarum prima est: *Fiat domum vndecunque proximum tectum*; altera vero melior: *Fiat et inde proximum tectum.* PONTED.

36, 3 LAETAMEN ET PALEAE) Suspicabar legendum *laetamine paleae.* Paleae prosunt radicibus *laetamine*, quia nutriunt eas. Sed intercedit Didymus Geop. 2, 26 quam prae oculis habuit noster haud dubie, ὥσπερ γὰρ ἡ κόπρος, οὕτω καὶ τὰ ἄχυρα ταῖς μὲν ῥίζαις συμβάλλεται, τοῖς δὲ κλάδοις καὶ τοῖς φύλλοις βλαβερώτατά ἐστι κ. τ. λ.

37 Conf. Col. 9, 5. Hausit ex nostro quaedam Cresc. 9, 94 et plura 98.

37, 1 A DOMINI AEDIBVS) Ms. probissime, *a dominicalibus.* Vt *aedes* subintelligatur. Ita *Plutonia* est regia Plutonis apud Horatium. Sed et hoc melius quod inserta vocula legitur, *vel in borti parte secunda.* BARTHIVS 38, 10.

2 dustria. herbas nutriat, origanum, thymum, serpyllum, satureiam, melisphyllum[d], violas agrestes[e], asphodilum[f], citraginem[g], amaracum, hyacinthum, qui iris vel gladiolus dicitur similitudine foliorum, narcissum, crocum, caeterasque herbas suauissimi odoris et floris. In fruticibus vero sint rosae, lilia, fabae[h], rosmarinus, hederae: in arboribus ziziphus, amygdalus, persicus, pirus, pomiferaeque arbores, quibus nulla amaritudo respondet flore[i] desucto. Siluestria vero, glandifera robora, terebinthus, lentiscus, cedrus, tilia, ilex minor, et linus[k]. sed[l] taxi remoueantur

d) *melisfillum Pal. Lugd. E.* om. *P. Cr.* e) *agrestes, asph. citraginem* om. *P. Cr.* f) *asfodillum a. V.* et *Lugd.* g) *citriaginem Pal. Lugd. I. B. R. E.* h) *violae flabae Barth. E. Lugd.* hic tamen om. *lilia.* i) *floris vel succi P. flore defuncto E.* k) *tinus Lugd. Pol. I. B. R. E. cinus* al. l) *et P.*

37, 2 MELISPHYLLVM) Ms. Pal. et Lugd. *melisfillum*, vnde coniicit Sylburgius scriptum fuisse *melissophilon*. Sed *melissophyllon* vocant Dioscorides 3, 118 et Apuleius c. 118; *μελιττεῶνα* Didymus Geop. 15, 5. Latinis *apiastrum* dicitur, non confundendum cum illo *apiastro*, quod graece *ἄγριον σέλινον*, alias *herba sardoa* dicitur. Salmasius ad Soli. c. 4 p. 71 Harduinus ad Plin. 20, 11. SCHOETTG. *Citrago* eadem est, quae *melisphyllum* siue *melissophyllum*, quam posteriorem *melissam* vocamus. De qua quidem re quidquam amplius adiicere supersedeo; ipsa enim per se satis euidens est. Si quis tamen ampliorem desideret comprobationem, Dioscoridem adeat, qui 3, 109 *melissophyllum* a Romanis *citraginem* vocari docet. Quapropter vel *melisphyllum* vel *citraginem* delendum videtur. PONTED.

37, 2 ROSAE, LILIA, FABAE) Optime Ms. *In fruticibus vero rosae, lilia, violae flabae.* Nec quicquam a lectione scripta recedendum arbitror, nisi si leges, *violae, fabae. Violas* agnoscit in eadem re Colum. 9, 5 *fabas* Varro 3, 16. BARTH. 38, 10.

37, 2 TILIA ILEX MINOR, ET CINVS) Arbor *Cinus* omnibus obscura iacet, sed id mendose legitur pro *Pinus*, quae apibus quoque inseruit, vt Columella litteris tradidit 9, 4: *itemque semper virens pinus, et minor ilex, nam prolixior ab omnibus improbatur.* Si quis tamen miretur, cur potius *Pinus* emendem quam *Tinus*, vt legitur in Iensonianis libris, Columellaeque locum secus ac castigauit Salmasius (hic enim probat, *Itemque semper virens tinus*) legam, is sciat aptiorem ad mellificium mihi videri *Pinum* quam *Tinum.* Hoc autem quo planius accipi possit, inter necessaria esse video adiicere, stirpes bifariam Apibus inseruire; sunt enim quae succum de floribus praestant, quo mel conficitur; sunt quae resinosam materiam de cortice et foliis exhibeant, vnde cera constat. Ad mellificium itaque faciunt stirpes floriferae, et odoriferae, vt Thymum, Apiastrum, Cytisus, Viola, Serpillum, Amaracus, et aliae innumerae, *quibus*, vt Palladii verbis vtar, *nulla amaritudo respondet flore desucto.* Ad ceram autem parandam Terebinthus, Lentiscus, Cedrus, Ilex, Pinus, Abies, Larix. De primo apium munere ita Virgilius 4. Georg. cecinit: *Pars intra septa domorum Narcissi lacrymam:* - - De altero quoque statim: *et lentum de cortice gluten, Prima fauis ponunt fundamina.* De hoc item Ioannes Oricellarius libro quo vernacula lingua Apium cultum est complexus: *E la viscosa colla da le scorze Nel picciol sen raccolgono, e co' piedi Pongon le prime fondamenta ai faui; A cui sospendon la tenace cera.* Sunt etiam stirpes quae vtrumque item praestant, de flore nempe mel, de cortice ceram, vt Amygdalus, Prunus, Cerasus. His ita traditis, nunc sequitur vt propius rem videamus. *Tinus* quoniam nullum de cortice stillat gluten, ob flores tantum ad mellificium conferenda esset, nisi eos nullo etiam odore insignes a media hieme emitteret, et, accedente vere, iisdem exui soleret, quibus temporibus in suo quaeque alueo stabulantur apes, neque ad pabulum egrediuntur, sed fauis congestum mel edunt. Ideoque tam praecipua ad mellificium Tinus censenda non videtur. Contra Pinus a primo vere vsque ad brumam resinam fundit, quam semper excipere possunt apes. Idcirco vt in campestribus locis domesticas apes, ita in Alpinis tractibus totum meridiem excipientibus memoria repeto vidisse me saepe siluestres, vespasque omne genus circa Pinos Laricesque volitare, stillantemque oleosum succum suscipere. Quapropter neque illud Columellae *semper virens pinus, et minor ilex* secus legendum ac in vulgatis libris censeo; nam vt *minor Ilex*, vt *Terebinthus*, vt *Lentiscus*, vt *Cedrus* circa aluearia conseruntur, quae tamen non floribus qui nulli fere in huiusmodi amentaceis plantis, sed resina mellificantes apes iuuant, ita etiam *Pinus.* Neque illi Virgilii versus qui libr. 4 *Georg.* traditi sunt: *Ipse Thymum Pinosque ferens de montibus altis Tecta serat late circum cui talia curae.* (Quos ad suam sententiam immutauit Salmasius: *Verior*, inquit, *etiam apud Virgilium lectio:* ipse thymum Tinosque ferens, *quam notauit Philargyrus.*) aliter accipiendi videntur. Etenim non modo in omnibus quos vidi, editis Virgilii libris, sed etiam in rarissimo eodemque mirae antiquitatis Florentino codice sic, vt posui, leguntur. In quorum altero versu recte verbum *serat*, vt in editis etiam, sed non omnibus

moueantur inimicae. Primi saporis mella thymi succus effundit. secundi meriti 3
thymbra, serpyllum vel origanum. tertii meriti rosmarinus et satureia. Caetera [m], vt arbutus et olera, saporem rustici mellis efficiunt. Sint autem arbores a Septentrionali parte dispositae. Frutices atque virgulta ordines suos sub maceriis exequantur. herbas deinde in [n] plano post frutices conseremus. Fons vel riuus [o] huc conveniat otiosus, qui humiles transeundo formet lacunas, quas [p] operiant rara et transversa virgulta, sedes tutas apibus praebitura cum sitient. Sed ab [q] his apium castris 4
longe sint omnia [r] odoris horrendi, balneae, stabula, coquinae fusoria. Fugemus [s] praeterea animalia quae sunt apibus inimica, lacertos [t], blattas et his similia. Aues etiam pannis [u] et crepitaculis terreamus. Purus custos [x] frequens et castus accedat, habens noua aluearia praeparata, quibus excipiatur examinum rudis iuuentus. Vitetur [y] odor coeni [z], et cancer adustus [a], et locus qui ad humanam vocem salsa imi- 5
tatione respondet. Absint et herbae, tithymallus, helleborum, thapsia [b], absinthium, cucumis agrestis, et omnis amaritudo conficiendae aduersa dulcedini.

XXXVIII. ALVEARIA meliora sunt, quae cortex formabit [a] raptus ex subere, quia non transmittunt vim frigoris aut caloris. possunt tamen et ex [b] ferulis fieri. si hae desint, salignis viminibus fabricentur, vel ligno cauatae arboris, aut tabulis, more cuparum. fictilia deterrima sunt, quae et hieme gelantur, et aestate feruescunt. Sed 2
inter ea loca, quae muniri debere praecepimus [c], podia ternis alta pedibus fabricentur inducta [d] testaceo, et albario opere leuigata, propter lacertorum [e] caeterorumque animalium noxam, quibus est moris irrepere: et supra haec podia aluearia collocentur, ita vt non possint imbre penetrari, spatiolis inter se patentibus segregata. Angustus tamen aditus admittat examina propter frigoris et caloris iniuriam. Sane ventis frigidioribus altus paries resistat, qui locum possit defensis sedibus apricare. Aditus omnes soli opponantur hiberno, qui in vno cortice duo vel tres esse debe- 3
bunt ea magnitudine quae apis formam [f] non possit excedere. Sic enim noxiis animalibus ingressu resistetur angusto: vel si apes obsidere voluerint exeuntes, alio, vbi [g] non fuerint, vtentur [h] egressu.

m) *Cetera vero E.* n) *in* om. *I. B. R.* o) *riuus sit, qui P.* p) *quas — sitient* om. *P.* q) *a castris apium P.* r) *omnia —— coquinae* om. *P.* s) *fugabimus Lugd.* t) *lacertas.* u) *pennis I. B. R. pannis et* om. *Pol.* x) *custos* om. *Lugd.* y) *Vitietur Ienss.* om. *P.* z) *odor foeni E.* a) *exustus Lugd. P.* b) *tapsia a V. Tharsia Lugd.* om. *P.* [T. XXXVIII.] Cum priori tit. cohaeret in Mf. *Erf.*
a) *formauit E.* mox *ex vbere id.* b) *ex* om. *Lugd. E.* c) *praecipimus I. B. R. praecipi Lugd. praecepi E.* d) *induta Lugd. E.* e) *lacertarum P.* f) *magnitudinem P. Cr.* g) *cum non defuerit I. B. R. Barth. Lugd. cui defuerint E.* omitt. *P. Cr.* h) *nitentur Barth. vitentur Lugd.*

bus (sunt enim in quibus occurrit pro *serat ferat* vitiose) scriptum est. Virgilium porro Ioannes Oricellarius imitatus, hosce versus eleganter vt solet, in vernaculam nostram consuetudinem protulit: *Il buon cultor de l' Api con sue mani Porti da gli alti monti il verde pino, E lo transponga ne suoi floridi horti Con le sue barbe integre e col natiuo Terreno attorno, si che non s' aueggia La suelta pianta auer cangiato sito.* Neque denique hunc ipsum Palladii locum aliter restituendum existimaui, quoniam Virgilium, Columellam, Oricellarium ita posuisse video. PONTED.

37, 3 SECVNDI MERITI) est pretii secundi, vt crebro scriptores Christiani. Macrob. 1, 3 somn. *Eadem loca tam sibi quam caeteris eiusdem meriti didicit praeparari.* Pro pretio occurrit infra Febr. 9, 5 *Sic merita sua vitis quaeque seruabit.* BARTH. 39, 8.

37, 3 RVSTICI MELLIS) quod *nemorense* vocat Col. 9, 4, 7.

37, 5 CANCER ADVSTVS) Vid. Col. 9, 5, 6.

38 Conf. Col. 9, 6. Descripsit Cresc. 9, 94 et 95.

38 2 PODIA) *Suggestus lapideus* Columellae 9, 7, 1.

XXXIX. APES si emendae sunt, prouideamus vt plena aluearia comparentur: quam rem vel [a] inspectio, vel murmuris magnitudo, vel frequentia monstrat [b] commeantis ac remeantis examinis [c]: [et [d]] ex vicina potius quam [ex [e]] longinqua regione, ne aëris nouitate tententur [f]. Si vero longius aduehendae sunt [g], nocte collo portentur: nec collocare, nec aperire aluearia, nisi vespere instante, debemus.
2 Speculemur deinde per [h] triduum, ne omne ianuas suas egrediatur examen. hoc enim signo fugam meditantur assumere [i]. Contra haec et [k] caetera, suo vnumquodque mense [l] reddemus [m]. Tamen creduntur non fugere, si stercus primogeniti vituli adlinamus oribus vasculorum.

XL. NON alienum est, si aquae copia patiatur, patremfamilias de structura balnei cogitare; quae res et voluptati plurimum confert [a] et saluti. Itaque balneum constituemus in ea parte, qua calor futurus est, loco ab humore suspenso, ne vligo eum [b] fornacibus vicina, refrigeret. Lumina ei dabimus a parte meridiana, et Oc-
2 cidentis hiberni, vt tota die solis iuuetur et illustretur aspectu. Suspensuras vero cellarum sic facies: aream primo bipedis sternis, inclinata sit tamen stratura ad fornacem, vt si pilam miseris, intro stare non possit, sed ad fornacem recurrat. sic eueniet vt flamma altum petendo, cellas faciat plus calere. Supra hanc straturam pilae laterculis argilla subacta et capillo constructae fiant, distantes a se spatio pedis vnius et semissis, altae pedibus binis semis. Super has pilas bipedae constituantur binae in altum, atque his superfundantur testacea pauimenta, et tunc, si copia est, marmora collo-
3 centur. Miliarium vero plumbeum, cui aerea patina subest, inter soliorum spatia forinsecus statuamus fornace subiecta, ad quod miliarium [c] fistula frigidaria dirigatur, et

[T. XXXIX.] a) *vel* om. *Lugd.* b) *monstrat* deest *P.* c) *probant* add. *P.* d) *et* om. *Lugd. E.* *ex* om. *I. B. R.* e) *ex* om. etiam *Lugd. E.* f) *tereantur P. terreantur Cr.* g) *longius vehenda sunt E.* h) *post I. B. R. Lugd.* i) *arripere Cr.* k) *vel P. Lugd.* l) *suo vna quaeque m. E.* m) *redemus I. B. R. reuidebimus I. I — G. reddemus* etiam *Lugd.* [T. XL.] a) *conferat E.* b) *eum I. B. R. cum al.* c) *fistula —— magnitudinis* om. *E.*

39 Habet Cresc. 9, 97.

39, 1 SI VERO LONGIVS) Sumta sunt haec ex Col. 9, 8 et Florent. Geop. 15, 2.

39, 2 REDDEMVS) Suspicor leg. *trademus.* SCHOETTG. Nihil mutandum: Ita Varro 3, 17, 1 ita Plinius centies.

40 Conf. Vitruu. 5, 10.

40, 1 A PARTE MERID.) Didymus Geop. 3, 2. SCHOETTG. Vitr. l. c. *quod maxime tempus lauandi a meridiano ad vesperum est constitutum.*

40, 2 SVSPENSVRAS CELLARVM) h. e. cauum illud cellae caldariae s. balneo proprio subiectum igne aut eius vapore certe ita implendum, vt incumbens ei pauimentum incalescat. Hoc proprie est hypocaustum, vel hypocausis, quasi tu dicas locum ab inferiori parte calefactum. Quamquam specialissime hoc nomine significatur ipse focus, in quo ignis excitatur et flamma, cui miliarium s. ahena imponuntur, quod *fornacem* statim noster vocat, *praefurnium* Vitruuius.

40, 2 LATERCVLIS) *bessales* esse iubet Vitruuius siue octonorum pollicum. Hae pilae igitur sustinent pauimentum cellarum: et interuallis suis vaporem concipiunt ipsi pauimento communicandum.

40, 3 MILIARIVM) Vas erat in balneo, in quo calida aqua fiebat, et populo etiam subministrabatur. Vide Cuiacium Obs. 2, 6; Baysium de Vasculis apud Gronouium t. IX antiqq. Graec. col. 699; Freinshemium de calidae potu c. 1, §. 5; Graeuium praef. tom. XII Antiqq. Rom. Imaginem eius exhibet Baccius de Conuiuiis vet. 3, 6. SCHOETTG. Formam miliarii satis vel ipse noster designat Apr. 8, 7. Breuiter vas est calefaciendae aquae eo loco constitutum, vbi ignis maxima vis est, et ita constructum, vt facillime et celerrime aqua in eo calescere posset: quam ad rem etiam canales in serpentis modum contortos machinati sunt, quos dum transirent aquae calescerent, de quibus rebus, qui de balneis scripsere, itemque nuper Castellus in villarum apud antiquos descriptione satis egerunt.

40, 3 CVI AEREA PATINA SVBEST) credo, ad vim ignis excipiendam, ne ita facile corrumpatur miliarium.

40, 3 FORINSECVS) extra cellam, in quam fistula cum epistomio ex miliario ducta pertinet.

40, 4 SI-

et ab hoc ad ſolium, ſimilis magnitudinis fiſtula procedat, quae tantum calidae ducat interius, quantum fiſtula illi frigidi liquoris intulerit. Cellae autem ſic diſponantur, vt quadrae non ſint, ſed, (verbi gratia) ſi xv pedibus longae fuerint, x latae ſint: fortius enim vapor inter anguſta luctabitur. Soliorum forma pro vniuscuiusque voluntate fundetur. Piſcinales cellae in aeſtiuis balneis a Septentrione lumen acci- 4
piant, in hiemalibus a meridie. Si fieri poteſt, ita conſtituantur [d] balneae, vt omnis earum per hortos decurrat eluuies. Camerae in balneis [ſi [e]] ſigninae [fiant,] fortiores ſunt. quae vero [f] de tabulis fiunt, virgis ferreis tranſuerſis, et ferreis arcubus ſuſtinentur. Sed ſi tabulas [g] nolis imponere, ſuper arcus ac [h] virgas bipedas [i] con- 5
ſtitues ferreis ancoris colligatas, capillo inter ſe atque argilla ſubacta cohaerentes, et ita impenſam teſtaceam ſubter [k] inducis: deinde albarii operis nitore decorabis. Poſſumus etiam, ſi compendio ſtudemus, hiberna aedificia balneis imponere: hinc et habitationi teporem ſubmittimus, et fundamenta lucramur.

XLI. SCIRE conuenit, quoniam de balneis loquimur, quae ſunt malthae calidariae [a] vel frigidariae, vt ſiquando in ſoliis ſciſſa ſunt [b] opera, poſſit repente ſuccurri. Calidariae compoſitio talis eſt: Picem duram, ceram albam ponderibus aequis, ſtupam, picis liquidae totius ponderis dimidiam partem, teſtam minutam, flore calcis, omnia ſimul miſta [c] in pila contundes, et iuncturis curabis inſerere. – Aliter: Ammoniacum remiſſum, ficum, ſtupam, picem liquidam tundis [d] pilo, et iuncturas oblinis. – Aliter: Ammoniacum et ſulfur vtrumque reſolutum line, vel infunde iuncturis. 2
– Item picem duram, ceram albam et ammoniacum ſuper remiſſum ſimul iuncturis adline [e], et cauetere cuncta percurre. Item florem calcis cum oleo miſtum iuncturis [f] illine, et caue ne mox aqua mittatur. – Aliter: Sanguini taurino et oleo florem cal- 3
cis admiſce, et rimas coniunctionis obducito. Item ficum et picem duram [g], et oſtrei teſtas ſiccas ſimul tundes. his omnibus iuncturas diligenter adlines. Item malthae frigidariae,

d) *balnea, vt omnis eorum —— decurrat ebulliens. E.* e) *ſi* et *fiant* om. *Barth. Lugd. E.* f) *de tubulis* omiſſo *fiunt E.* g) *tubulos Barth.* h) *bas I. B. R.* i) *bipedes I. B. R. E.* k) *ſuperinducis* iunct. *I. B. R.* [T. XLI.] a) *caldariae Lugd. calderiae E.* et om. *vel frigidariae.* b) *ſint Lugd. E.* c) *mixta confundes, et I. B. R. Lugd. E.* d) *in pilo I. B. R. E. Barth. confundis et iunct. Lugd.* e) *adlide Lugd.* f) *infunde* inſ. *Barth.* g) *oſtreae.*

40, 4 SIGNINAE) *ſtructiles* vocat epitome Vitruuii c. 17; ipſe autem Vitr. *ex ſtructura.*

40, 5 ANCORIS) *vncinos* vocat Vitruuius, et quas *virgas* noſter appellat, *regulas.* Nimirum pro fornice primo ponuntur arcus, his imponuntur, vel ab his ſuſpenduntur regulae; crates illa vel tabulis contegitur ligneis, vel bipedis ſ. tegulis ex argilla: *earum camerarum,* audis Vitruuium, *ſuperiora coagmenta ex argilla cum capillo ſubacta liniuntur: inferior pars, quae ad pauimentum ſpectat,* (hoc eſt Palladii ſubter) *primum teſta cum calce trulliſatur; deinde opere albario ſ. tectorio politur.*

41, 1 CALIDARIAE) qua loca in balneis ſciſſa et corrupta reficiebantur. Salmaſius ad Solinum c. 52 p. 771. SCHOETTG.

41, 1 FRIGIDARIAE) qua piſcinarum, ciſternarum ac puteorum rimae ac lacunae farciebantur ac ſolidabantur. Salmaſius l. c. SCHOETTG.

41, 2 REMISSVM) quod, poſtquam apud ignem ferbuit, ſtatim colorem remittens vſurpatur. Exempla habet Barth. Adu. 38, 1. SCHOETTG. *Remitti* cum de ſale dicitur, eſt dilui; ſed hic quidem non aliam intelligo remiſſionem, quam liquefactionem ſ. reſolutionem, vt quae ſicca ſunt liquidis poſſint infriari. Ad infriationem illam pertinere videtur illud *ſuper,* quo mox vtitur, *Ammoniacum ſuper remiſſum etc.*

41, 2 FICVM) Etiam Plinii maltham ingreditur 36, 25 ſ. 58 Adſcribemus, ſi iuuare queamus: *Maltha e calce fit recenti. gleba vino reſtinguitur, mox tunditur cum adipe ſuillo et ficu duplici linamento.* Duo vltima verba, neſcio an bene emendet atque interpretetur Harduinus, qui legi vult *linimento,* et intelligi corium duplex, quo inducenda ſint tectoria parietum. Sed quid parieti cum maltha? *Linamento* forte illinenda maltha, eoque deinde vtendum ad explendas rimas ad eum modum, vt vulneribus non imponuntur modo linamenta emplaſtro illita, ſed etiam

frigidariae, ſanguinem bubulum, florem calcis, ſcoriam ferri, pilo vniuerſa contundes, et ceroti inſtar efficies, et curabis adlinire. Item ſeuum liquefactum cribellato cineri admiſtum frigidae aquae inter rimas labenti, ſi adlinatur, obſiſtet.

XLII. SI aquae copia eſt, fuſuras [a] balnearum debent piſtrina ſuſcipere; vt ibi formatis aquariis molis, ſine animalium vel hominum labore frumenta frangantur.

XLIII. INSTRVMENTA [a] vero haec, quae ruri neceſſaria ſunt, paremus [b]. Aratra ſimplicia, vel ſi plana regio permittit, aurita, quibus poſſint [c] contra ſtationes humoris hiberni, ſata celſiore [d] ſulco attolli. Bidentes [e], dolabras, falces putatorias,
2 quibus in arbore vtamur et vite. Item meſſorias vel foenarias, ligones, lupos, id eſt
ſerrulas manubriatas minores, maioresque ad menſuram cubiti, quibus facile eſt, quod [f]
per ſerram fieri non poteſt, reſecando trunco [g] arboris, aut vitis interſeri: acus, per
quas in paſtinis ſarmenta merguntur: falces a tergo acutas atque lunatas: cultellos item
curuos [h] minores, per quos nouellis arboribus ſurculi aridi aut extantes facilius ampu-
3 tentur. Item falciculas [i] breuiſſimas tribulatas [k], quibus filicem [l] ſolemus abſcinde-
re; ſerrulas minores, vangas [m], runcones, quibus vepreta perſequimur; ſecures
ſimplices vel dolabratas; ſarculos vel ſimplices vel bicornes [n], vel aſcias in [o] auerſa [p]
parte referentes raſtros. Item cauteres, caſtratoria ferramenta atque tonſoria, vel
4 quae ad animalium ſolent pertinere medicinam. Tunicas vero [q] pellicias [r], cum
cucullis, et ocreas [s] manicasque de pellibus, quae vel [t] in ſiluis, vel in vepribus, ruſtico operi [u] et venatorio [x] poſſint eſſe communes. Expletis [y] his quae pertinent ad generale praeceptum, nunc operas ſuas ſingulis menſibus explicabimus [z], et a menſe Ianuario faciemus initium.

[T. XLII.] a) *fuſuras Bartb. fuſura* alii. *ſulfura* et *priſtina* ſunt mendae *Gr.* hoc etiam *Herm.*
[T. XLIII.] a) *Inſtrumenta vero baec* om. *P.* b) *praeparemus I. I —— G.* c) *poſſit Lugd. E.* d) *celſior ſulcus attolli P. celſior ſulcus attollere Lugd. I. B. R. E.* e) *dolabra E.* f) *quod —— reſecando* om. *P.* g) *truncis arb. interſeri, quod per ſarpam fieri non poteſt: acus P.* h) *curuos* om. *P.* i) *faculas P.* k) *tabulatas Lugd. tubulatas E.* l) *filicem perſequimur: ſerr. Ienſſ.* m) *vuangas I. B. R. bangas P. bancas Pal. vanguas E.* n) *et aſcias E.* bene. o) *in —— raſtros* om. *P.* p) *aduerſa I. B. R.* q) *vero* om. *P.* r) *pelliceas I. I —— G.* s) *ocreis manicas P.* t) *vel* om. *P.* u) *operiet, et I. B. R.* x) *poſſunt E.* bene. y) Verba: *Expletis etc.* ordiuntur ſequ. librum *Lugd. I. B. R. E.* z) *explicantes a I. B. R.* abeſſe notat *Bartb.*

etiam duplicia inferciuntur. Veniebat etiam illud in mentem, ſi forte in voce *duplici pix* lateat, et *linamentum* pro ſtuppa ſit, quam Palladius commemorat, vt ſcripſerit Plinius, *cum pice et linamento* aut modo ſimili.

41, 3 ITEM MALTHAE FRIGIDARIAE) Hic titulus eſt eorum, quae ſequuntur, ſiue datiuum ſingularem dicas, ſiue pluralem nominatiuum.

42 FVSVRAS) Si *fuſuras* non placeat, tamquam ἅπαξ hoc quidem intellectu λεγόμενον; *fuſoria* legamus, qua vſus eſt noſter 1, 17, 1 et 1, 37, 4.

42 MOLIS AQVARIIS) Mirum videtur molarum aquariarum, rei incredibiliter vtilis et prope diuinae, tam raram apud veteres mentionem, et vſum: cui vix aliam cauſam adſignauerim, quam ſeruorum copiam, quos in pinſendo occupari vellent. Habet deſcriptionem molae aquariae Vitruuius 10, 10. Et tamen cum Plinius proderet, 18, 10 ſ. 23 *Maior pars Italiae ruido vtebatur pilo: rotis etiam, quas aqua verſet obiter et molat.* Vitruuiana deſcriptio etiam in hoc imperfectior eſt noſtris molis, quod nullam mentionem habet ſubtiliſſimae illius per pannum laneum cribrationis, qua ad delicias vſque frumenta laeuigantur.

43, 1 AVRITA) Aratris auritis, niſi fallor, opponuntur βραχέα, Geop. 3, 1. SCHOETTG.

43, 2 PER SERRAM) Non negligenda lectio Medicea, *per ſarpam*, quae videtur ἅρπη Graecorum eſſe, a qua *ſarpi* dicuntur, et *ſarpta vineta* apud Feſtum.

43, 3 DOLABRATAS) Earum imaginem, niſi fallor, expreſſit Graeuius ad Elorum 4, 10, 10.

43, 4 AD GENERALE PRAECEPTVM) Ian. 13, 4 *generalia* vocat abſolute. Ita etiam Columella praeceptum vocat librum ſuum vndecimum 11, 1, 2.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI DE RE RVSTICA LIBER SECVNDVS[a].

TIT. I.

IANVARIO mense locis temperatis ablaqueandae sunt vites, quod Itali excodicare appellant, id est circa vitis codicem [a] dolabra terram diligenter aperire, et purgatis omnibus velut lacus efficere, vt solis teporibus et [b] imbribus prouocentur.

II. APRICIS, aut macris, aut aridis locis prata iam purganda sunt, et a pecore vindicanda.

III. PINGVES et sicci agri proscindi et apparari [a] iam possunt. Sed boues melius collo, quam capite iunguntur; quos, vbi ad versuram venerint [b], arator retineat, et iugum propellat, vt eorum colla refrigerentur. Sulcus autem in arationibus longior, quam centum viginti pedum esse non debet. seruandum [vero [c]] est, ne inter sulcos non mota [d] terra relinquatur. Glebae omnes dolabris [e] dissipandae 2
sunt. Sed aequaliter terram motam [esse] cognoscis, si transuersam per sulcos perticam

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii Lib. II.] a) *Siue Ianuarius I. B. R.* Semper mensis nomen in titulo librorum est, qui deinde incipiunt, *Hoc mense etc.* quod initium est etiam in *Lugd.* [T. I.] a) *radicem I. P.* — *Gry.* b) *et imbribus* om. *Lugd.* [T. III.] a) *aperiri E.* bene. *apta P.* b) *veniunt I. B. R.* c) *vero* om. *Lugd. I. B. R. E.* d) *aequaliter mota I. B. R.* e) *dolabris* om. *E.* non male v. not.

IANVARIVS. Mensium nominibus casu recto appellauit libros suos praeter primum et vltimum Palladius, si vera est ratio, quam seruari diximus in primis editionibus, vt vnusquisque liber incipiat *Hoc mense.*

1 ITALI) rustica dialecto: nam hoc verbum non est bonorum scriptorum, sed rusticorum. Vide BARTHIVM Adu. 13, 2. Ergo Romana lingua erat eruditiorum, Italica vero vulgi. Sic Vegetius de arte Veter. 1, 56 producit tale vocabulum: *cratis, quae iacca vocatur a vulgo.* Perinde enim apud nos verba sunt quaedam plebeia, quibus artis suae terminos vulgus enunciat, a quibus tamen in scribendo abstinemus. SCHOETTG. Catalogum satis magnum texuimus eorum, quae rusticorum propria in his libris dicuntur, quem retulimus in Indicem v. *Rusticae voces.*

1 EXCODICARE) Isidorus Orig. 17, 5. *Oblaqueare est circa codicem terram aperire, et velut lacus efficere. Hoc aliqui excodicare appellant.* SCHOETTG.

1 CIRCA VITIS RADICEM) In Manuscripto libro puto veram lectionem superesse: *id est, circa vitis codicem.* Eamque confirmat Auctor libri de Arboribus, quem ego cur Gargilio Martiali adscribam, caussas in Commentario de dubiis scriptoribus disserui, cap. X *quaecunque in cliuis erunt positae, ita ablaqueandae sunt, vt a superiore parte secundum codicem lacusculi fiant.* et Columella lib. IV cap. 8. Sed ipsa Etymologia non sinit dubitare. BARTHIVS 38, 4.

3 Descripsit Cresc. 2, 20 et a verbis: *Obseruandum ne lutosus* etc. 2, 15.

3, 1 BOVES MELIVS COLLO) Col. 2, 2, 27.

3, 1 ARATOR RETINEAT) Hic locus e Columellae 2, 2 excerptus integer non videtur; haec enim apud Columellam leguntur: *Arator retineat, et in priorem partem iugum propellat, vt eorum colla refrigescant, quae celeriter conflagrant, nisi assidue refrigerentur.* In vetusto Florentino codice Palladii locus sic repertus est: *arator retineat in iugum propellens vt eorum colla refrigerentur.* In Vaticanis vero libris manu exaratis: *et iugum propellant, vt corda* etc. vitiose. PONTED.

3, 2 DOLABRIS) [illegible] Crescentius addit *vel malleis aut ligonibus.*

ticam mittas: quae res saepius facta, bubulcos ab hac negligentia submouebit. Obseruandum [est f,] ne lutosus ager aretur, aut (quod g saepe fit) post longas siccitates leui imbre perfusus. nam terra quae lutosa tractatur h in primodio i, fertur
3 toto anno non posse tractari: quae autem supra leuiter infusa est, et subter sicca, si tunc aretur, asseritur per triennium sterilis fieri. Et ideo mediocriter infusus ager, vt nec lutosus nec aridus sit, proscindi debet. Si collis est, transuersus per latera sulcetur. quae forma tunc seruanda est, cum semen accipiet.

IV. SI clemens fuerit hiems, ordeum Galaticum, quod graue et candidum est, circa Idus Ianuarias a seramus locis temperatis. octo modiis iugerum b complebitur.

V. CICERCVLA a mense hoc seritur, loco laeto, caelo humido. tres modii iugerum complent. Sed hoc genus seminis raro respondet, quia decipitur austro, vel siccitate dum floret, quod tunc prope necesse est euenire.

VI. HOC mense vltimo colligendi seminis causa non pabuli secandi, vicia seritur. iugerum sex modii occupant. Serenda est in terra proscissa post horam secundam vel tertiam, cum ros esse desierit, quem ferre non potest. sed statim cooperienda est ante noctem. nam si nuda manserit, noctis humore corrumpitur. Obseruandum est a ne ante vigesimamquintam b lunam seratur, quia sic satam limaces persequuntur.

VII. FOENVM graecum in Italia colligendi seminis causa, mense Ianuario vltimo, circa Februarias Calend. a serimus. sex modii iugero sufficiunt b. Arandum est c spisse, sed non alte. nam si plus quam quatuor digitis obruatur, difficile nascitur. idcirco quidam minimis aratris proscissa prius terra seminant, et sarculis statim sata cooperiunt.

VIII. ERVVM a seri et hoc mense nouissimo b potest, loco sicco et macro. in iugero quinque c modii seruntur.

IX. HOC mense serenis et siccis diebus, dum gelicidium a non est, sunt sarculanda frumenta. quod opus b plerique negant fieri debere, quia radices eorum detegantur, aut incidantur, et c necentur frigore subsecuto. mihi autem d videtur herbosis locis tantum esse faciendum. Sed triticum et far sarritur quatuor foliorum; ordeum quinque; faba et legumina, cum supra terram quatuor digitis fuerint.
2 Lupinus vero, qui vnam radicem habet, si sarculetur, extinguitur; quod e nec desiderat,

f) *est* om. *E.* g) *qui saepe fit* sine parenthesi *Cr.* h) *aratur Barth.* i) *principio P.* [T. IV.] a) *Ianuarii P. E.* b) *iuger Barth.* [T. V.] a) *Cicerula E.* [T. VI.] a) *est* om. *P.* b) *vigesimam l. E.* [T. VII.] a) *Kal.* hic et vbiq. *Lugd.* b) *ad iugerum sufficient E.* c) *est* om. *P.* [T. VIII.] a) *heruum Lugd. herbum I. B. R. E.* b) *vltimo Lugd.* c) *sex Barth.* [T. IX.] a) *gelu Barth. gelicidia E.* b) *opus* om. *E.* c) *aut P.* d) *autem* om. *Lugd. P. E. Hoc videtur Barth.* e) *quod -- affligit* desunt *P.*

3, 2 NE LVTOSVS AGER) Colum. 2, 4, 5. 4 IVGERVM) Liber calamo scriptus, *iuger* habet. vt et cap. seq. *tres modii iuger complent.* De quo viderint docti: sequior aetas *iugeres* dixit. Arno Episcopus: *Tempore Caroli Magni, iugeres vinearum duas prope ciuitatem Reganospurgam.* BARTH. Quae hoc capite habentur, extant apud Columellam 2, 9, 16 vbi tamen *sex modiis* legitur, non *octo*. SCHOETTG.

5 DECIPITVR) Suspicabar *deciditur*, vel *decutitur.*

6 SERENDA EST) Colum. 2, 11. SCHOETTG.

9, 2 LVPINVS VERO QVI VNAM TANTVM RADICEM HABET) Crescentius 3, 100 *Quia vnam tantum radicem habet.* Ita Columella 2, 12 *Excepto tamen Lupino, cuius semini contraria est sarritio, quoniam vnam radicem habet*

rat, quia herbas praeter auxilium cultoris affligit. Faba autem ſi bis ſarculetur [f], proficiet, et multum fructum et maximum afferet [g]; vt ad menſuram modii complendi [h] freſa propemodum ſicut [i] integra reſpondeat. Si ſiccas ſegetes ſarculaueris, aliquid [k] contra rubiginem praeſtitiſti. maxime [l] ordeum ſiccum ſarrietur.

X. PASTINVM fieri nunc tempus eſt: quod fit tribus generibus, aut terra in
totum foſſa [a], aut ſulcis, aut ſcrobibus. Terra tota debet effodi, vbi ager immun-
dus eſt, vt ſilueſtribus truncis et radicibus filicis, vel herbarum noxiarum ſpatia li-
berentur. vbi autem mundae ſunt nouales, ſcrobibus paſtinemus aut ſulcis: ſed
ſulcis melius erit, quia humorem in [b] tota ſpatia paſtinata transmittunt. Fiunt er- 2
go ſulci tanta longitudine, quantam deſtinaueris [c] tabulae; latitudine pedum duo-
rum [et] ſemis, vel trium, ita vt iuncti duo foſſores deſignatum linea ſpatium bi-
dentibus perſequantur altitudine trium vel duorum [d] [et] ſemis pedum. Deinde
ſi per homines vinea colenda eſt [e], tantum crudi ſoli relinquimus, et ſic alter ſulcus
imprimitur. ſi vero arandae ſunt vineae, quinque vel ſex pedum ſpatia, quae non
ſunt fodienda, in medio relinquemus [f]. Quod ſi ſcrobes fieri placeat; faciemus 3
tribus pedibus altas, duobus ſemis latas, tribus longas. Siue foſſoribus colantur
vineta, ſeu bubus, eadem ſpatia, quae inter ſulcos ſunt dicta, ſeruemus [g]. Vltra
tres vero pedes altius fodiendae ſcrobes non ſunt, ne laborent frigore ſarmenta quae
pangimus. Latera ſcrobibus aequaliter inciſa ſint, ne obliqua vitis ſaucietur alte
nitentibus ferramentis cum foſſor incumbet. Paſtini [h] vero, quod omne verſabitur, 4
trium vel duorum ſemis pedum altitudine terra vniuerſa fodietur [i]. in quo erit dili-
gentia, ne crudum ſolum fraude occulta foſſor includat. quam rem ſubinde cuſtos [k]
virga,

f) *non affligitur, ſed* inſ. P. g) *reddit E. reddet P. Lugd. redditura vt I. B. R. Barth.* h) *complendi* om. *Barth.* i) *ſicut* om. *P.* k) *et* inſ. *Barth.* l) *maxime ſi I. I* —— *G.* [T. X.] a) *in totum effoſſa E.* b) *velut in totum I. B. R. Barth. Lugd. Cr. 4, 7. E.* c) *decreueris E.* d) *duum ſemis Lugd. E.* e) *v. colligenda eſt E.* f) *relinquimus I. B. R. relinquentur P.*) *ſeruentur P. ſeruare debemus E.* h) *Paſtino vero omne quod I. B. R. Lugd. E.* i) *a. vniuerſa fodiantur E.* k) *per ſpatia quae fodiuntur cuſtos exploret virga P.*

bet, quae ſiue ferro ſucciſa eſt, ſeu vulnerata, totus frutex emoritur. PONTED.

9, 2 ET MVLTVM FRVCTVM ET MAXIMVM AFFERT) Vetus lectio —— *proficiet et multum fructum et maximum redditura.* Cuba vero transſcripſit: *proficiet multum fructum et maximum redditura.* Illud etiam *bis* ſuſpectum habeo, et libentius legerem non *bis*, ſed *ter*, vt apud Columellam 2, 12 a quo haec omnia excerpta: *Adeoque,* inquit Columella, *fabam ſarriendam cenſeo, vt exiſtimem deberi ter ſarriri, nam ſic cultam comperimus non ſolum multiplicare fructum, ſed exiguam portionem in valuulis habere.* Et cap. 13 *Fabae modii quatuor vel ſex in veruacto duas operas bubulcorum retinent, at in reſtibili vnam. Occantur ſeſquiopera, ſarriuntur ſeſquiopera, iterum ſarriuntur vna opera, et tertio vna, metuntur vna.* PONTED.

9, 2 FRESA —— SICVT INTEGRA) *Integram* intelligo cum valuulis: nam alioquin freſa faba illam, quae liberata eſt valuulis, non aequare debet tantum, ſed ſuperare: idque ex tota molendi ratione, legibusque adeo ciuitatum circa hanc rem apertum putamus.

10, 1 TERRA IN TOTVM FOSSA) quae ratio paſtinum κατ' ἐξοχὴν vocatur v. g. Febr. 9, 13.

10, 1 IN TOTA SPATIA) In codice priſco: *quia humorem velut in totum ſpatia paſtinata transmittunt.* Ego emaculandum arbitror: *velut in totum.* Quod ſerie perlecta placiturum arbitror. BARTH.

(10, 2 SI VERO ARANDAE SVNT) Intelligo, ſi ea quae foſſores cruda reliquerunt, deinde aranda ſunt: cum vero paullo ante dicitur, *ſi per homines vinea colenda eſt*; *ſolos* intelligo, non adiutos iumentis.

10, 3 NE LABORENT FRIGORE) Cum radii ſolis vltra dictum ſpatium vix penetrent.

10, 3 OBLIQVA VITIS) quae non in media ſcrobe poneretur, ſed ad latera et angulos Vid. Col. 4, 4, 1 it. 5, 5, 2.

10, 4 IN QVO ERIT DILIGENTIA) Deſideratur fortaſſe *adhibenda.* Creſcentius vulgatam ſequitur lectionem. Non ita vernacula Pal-

ladii

virga, in qua praedictae altitudinis modus designatus est, per spatia quae fodiuntur, exploret. Radices omnes et purgamenta, maxime rubi et filicis, in summum regeri [l] faciat. Quae cura in omni positionis genere et vbique seruanda est.

XI. TABVLAS autem pro domini voluntate [a], vel loci ratione faciemus, siue integrum iugerum continentes [b], seu medium; seu quartanariam [c] tabulam, quae quartam [d] iugeri partem quadrata [e] conficiet.

XII. MENSVRA vero [a] pastini haec est, [vt [b]] in tabula quadrata iugerali [c], centeni octogeni pedes per singula latera dirigantur, qui [in [d] se] multiplicati trecentas vigintiquatuor [e] decempedas quadratas [f] per spatium omne complebunt. secundum hunc numerum omnia quae volueris pastinare [g], discuties. Decem [h] et octo enim decempedae, decies et octies supputatae, trecentas vigintiquatuor [i] explebunt. Quo [k] exemplo doceberis in maiore agro [l] vel minore mensuram [m].

XIII. SED [a] solum vineis ponendis [b] nec spissum sit nimis, nec resolutum [c]; propius [d] tamen resoluto: nec exile [e], nec laetissimum; tamen laeto proximum: nec campestre, nec praeceps; sed potius edito campo: nec siccum, nec vliginosum; modice tamen rosidum: nec salsum, nec amarum, quod vitium sapore cor-
2 rupto vina [f] contristat. Caelum mediocris qualitatis, tepidum tamen magis quam frigidum;

l) *reici Barth.* [T. XI.] a) *voluptate Lugd.* b) *facientes P. E.* sed correctum est. c) *quaternariam I. B. R. Barth. Pol. Lugd.* d) *tertiam P.* e) *quadrati Barth.* qui suspicatur *quadratim.* [T. XII.] a) *vero* deest *I. B. R.* b) *vt* om. *E. Lugd. I. B. R.* c) *vt* ins. *E. Lugd. I. B. R.* d) *in se* om. *Lugd. I. B. R. E.* e) *XX et IIII Pedas Lugd. et 24 P.* f) *quadrati P.* g) *pastinorum Barth.* h) *Nam 18 dec. P.* i) *24 decempedas P.* k) *De quo I. B. R.* l) *agri vel in min. mensura I. B. R.* m) *mensurare Barth.* [T. XIII.] a) *Sed* om. *P.* b) *faciendis E.* c) *res. sit tamen I. B. R.* d) *proprius E. P.* e) *nec lentissimum E.* item mox *lento.* f) *vino consistat P.*

ladii interpretatio: *E vuolsi auere grande diligenza.* PONTED.

10, 4 CRVDVM SOLVM) Ms. *rudum solum.* Sed *crudum* est apud Columellam 3, 13. Porro mos erat Romanis patribus familias *Custodes* apponere iis, qui in vineis opus faciebant, vt hic vides, et apud Catonem c. 33 idque inde, quod erant, qui vineas curandas conducerent, qui *Conductores* appellabantur. Columella l. c. *Sic compositum organum cum in sulcum demissum est, litem domini et conductoris sine iniuria decidit.* Custodes ipsi *Exactores* quoque appellabantur. Idem Columella: *Opus est autem perito et vigilante exactore, qui ripam erigi iubeat, sulcumque vacuari.* BARTH.

10, 4 CVSTOS VIRGA — EXPLORET) Vid. Col. 2, 4, 3 it. 3, 13, 10 sq.

11 TABVLAS) Haec vox apud rei rusticae Scriptores, quamuis aream quadratam denotat. Sic alibi apud nostrum Palladium 3, 9, 9 *iugeralis tabula*, quae iugeri modum explet. Et 3, 9, 14 *tabulatim disponere*, id est, per eiusmodi tabulas. Haec Goesius Ind. Agrar. v. *Tabula.* Sed apud Agrimensorios scriptores *tabula vna habet quadratas perticas LXXII*, vt exstat in Fragmento de iugeribus metiundis p. 311 edit. Goes. SCHOETTG.

11 QVAE QVARTAM IVGERI PARTEM) Varietas lectionis supra adnotata facit, vt suspicer aliquid excidisse de tabula *ternaria, quae tertiam iugeri partem conficiat.* *Quaternariam* alioquin praetulerim *quartanariae.*

12 TABVLA QVADRATA IVGERALI) Quam gromatici tabulam vocant, ea est quarta pars iugeri habens pedes quadratos 7200 s. decempedas 72. (vid. fragm. modo laudatum ad tit. 11 a Cl. Schoettgenio) Sed hic aliter accipit Palladius, sumit mediam proportionalem inter longitudinem iugeri 240, et eius latitudinem 120, quae est 180, cuius quadratum sunt pedes 32400 s. decempedae 324. Qui modus multo maior est ipso iugero, cuius decempedae quadratae sunt 288 s. pedes 28800.

13 Compara Columellam 3, 11 et 12; Plin. 17, 4 et 5.

13, 1 CONTRISTAT) iniucunda et amara reddit. *Triste* enim iniucundum notat. Lucretius 1, 9 — *quoniam haec ratio plerumque videtur Tristior esse quibus non est tractata.* Virgilius Ecl. 3, 80 *Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres, Arboribus venti, nobis Amaryllidis irae.* Amarum autem notat eidem Georg. 2, v. 126 *Media fert tristes succos, tardumque saporem Felicis mali.* vbi Seruius: *tristes, amaros,* vt *tristesque lupini.* SCHOETTG.

13, 2 IM-

frigidum, ſiccum potius quam nimis imbridum [g]. Sed ante omnia vitis procellas
ventoſque formidat [h]. Ad paſtinandum rudes agros potius eligamus, vel maxime
ſilueſtres. vltima conditio eſt eius loci, in quo fuerunt [i] vetuſta vineta. Quod [k] ſi
neceſſitas coëgerit, prius multis arationibus exerceatur, vt abolitis [l] radicibus prio-
ris vineae, et omni earum [m] carie et ſqualore depulſo, nouella vitis tutius poſſit
induci. Tofus et alia duriora, vbi gelu relaxantur et ſolibus, pulcherrimas vineas 3
ferunt, refrigeratis aeſtate radicibus, et humore detento. Sed et ſoluta glarea, et
calculoſus ager, et mobiles lapides (ſi tamen haec omnia glebis ſe pinguibus miſcue-
re [n]) et ſilex, cui [o] terra ſuperpoſita [p] eſt, quia frigidus eſt et humoris tenax, radi-
ces aeſtate ſitire non patitur. Item loca, ad quae de cacuminibus terra [q] decurrit,
vel valles quas fluminum ſaturabit aggeſtio: ſed [r] hoc in iis locis, quae gelu et ne-
bulis infeſta [s] eſſe non poſſunt. Argilloſa terra commoda eſt, argilla autem ſola 4
grauiter inimica, et caetera quae in generalibus dixi. nam locus, qui miſera virgulta
produxerit, vel vliginoſus, vel ſalſus, vel amarus, vel ſiticuloſus et aridus approba-
tur [t]. niger ſabulo et rubeus [u] vtilis eſt, ſed cui fortis terra permiſta eſt. carbuncu- 5
lus, niſi ſtercoretur, macras vineas reddit. in rubrica difficilius comprehendunt,
quamuis poſtea nutriantur. ſed hoc genus terrae operibus inimicum eſt, quia paruo [x]
vel humore vel ſole [y], nimis madeſcit aut dura eſt. At maxime vtile ſolum eſt,
quod inter omnes nimietates temperamentum tenebit, et raro proximum, quam
denſo fuerit. Plagam caeli vinea ſpectare debet locis frigidis meridianam, calidis 6
ſeptentrionalem, tepidis orientem; ſi tamen Auſtros vel Euros regio non habeat
inimicos. quod ſi hoc eſt vitium, melius in Aquilonem vel Fauonium vineta dirigi-
mus. Sed locus qui paſtinandus eſt, prius impedimentis et omnibus eliſis [z] libere- 7
tur arboribus, ne poſt calcatu aſſiduo terra effoſſa ſolidetur. Si campus eſt, duobus
ſemis

g) *vmbridum Lugd.* h) *nimis for. P.* i) *fuerant E.* k) *qui Lugd.* l) *oblitis Iuntt.* m) *eius P.* n) *miſcuerint I. I — G. miſcuerunt Lugd. E.* o) *circum terram ſuppoſitus, quia P.* p) *ſuppoſita Lugd. Barth. E. I. B. R.* q) *aqua Barth.* r) *ſed hoc —— poſſunt* om. *Pol.* s) *infecta E.* t) *reprobatur I. I —— G. adprobatur Lugd.* u) *rubens I. I — G. E.* x) *quia paſtino vel h. E. paruo humore nimis madeſcit, et paruo ſole nimis dureſcit I. I —— G.* y) *vel* inſ. *P.* z) *eliſis* om. *P*

13, 2 IMBRIDVM) Vtitur hac voce etiam Solinus c. 4 *Homo Surdus opem plurimam de imbrido caelo habet.* SCHOETTG. Non temere negligenda lectio codicis Lugdunenſis. Notum ὄμβρον Graecorum eſſe *imbrem.*

13, 2 CONDITIO) qualitatem vocant Philoſophi. Sic Siculus Flaccus *de conditionibus agrorum* h. e. qualitatibus ſcripſit, quod ad agrimenſoriam rem attinet. Confer Pareum Lex. Crit. p. 248. SCHOETTG.

13, 2 ET OMNI EARVM CARIE) Creſcentius 4, 6 *et omni eius* (vineae nimirum prioris) *carie ac ſqualore depulſo.* PONTED.

13, 3 CVI TERRA SVPERPOSITA EST) In Ml. lego: *terra ſuppoſita eſt.* Male. Nam Col. 3, *vt vineis amicus etiam ſilex cui ſuperpoſitum eſt modicum terrenum.* BARTHIVS. Nimirum *ſuppoſita* et *ſuperpoſita* in Ml. vna modo lineola priorem perſecante differunt. Vid. ad Col. 3, 13, 12.

13, 3 TERRA DECVRRIT) In eodem codice eſt: *aqua decurrit.* nec ipſum bene. Nam Columella: *montium ima, quae a verticibus defluentem humum receperint.* Quae notamus, ne quis in ea incidens vetuſtate erroris in membranis turbas det. BARTHIVS.

13, 4 IN GENERALIBVS) h. e. libro primo, quem etiam *praeceptum generale* vocat 1, 43, 4. Locus, quem hic deſignat eſt 1, 7, 1.

13, 4 MISERA VIRGVLTA) quae minime laeta ſunt. Vt ibidem *contriſtari* vinum dicitur, quod aceſcit aut auſtereſcit. Sic Virgilius *miſerum* carmen pro infelici dixit. *Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen.* BARTHIVS. Credo ea intelligi, quae Plinio 17, 5 ſunt *retorride nata.*

13, 4 APPROBATVR) Ne reponerem alteram lectionem *reprobatur*, obſtitit ipſe Palladius, cui in fine huius tituli *approbare* eſt experimento cognoſcere.

13, 5 QVIA PARVO VEL HVMORE) Terra rubricoſa dum ſiccatur, dura euadit. Creſcentius

ſemis pedibus [a] paſtinetur; ſi cliuus, tribus; collis praeruptus quatuor, ne [b] citius terra
decurrat; vallis vero duobus pedibus. Sed ager vliginoſus, qui humores altius foſſus
eructat, ſicut Rauennatis ſoli, non [c] amplius quam [d] in pedem ſemis effodiatur.
8 Illud experimentis aſſiduis comprehendi, vites melius prouenire, ſi vel ſtatim foſſae
terrae [e], vel non longe ante, pangantur, cum tumor paſtini nondum repetita ſoli-
ditate ſubſedit. Haec quoque [f] in faciendis ſulcis [g] et ſcrobibus approbaui, maxime
vbi mediocris eſt terra.

XIV. MENSE Ianuario lactuca ſerenda eſt, vel Decembri, vt planta eius Fe-
bruario transferatur. itemque [a] Februario ſeritur, vt poſſit Aprili menſe transferri.
Sed certum eſt eam toto anno bene ſeri, ſi locus ſit laetus, ſtercoratus, irriguus. An-
tequam pangatur, radices eius reſecemus aequaliter, et liquido fimo linamus [b]: vel [c]
2 quae iam pactae [d] ſunt, nudatae laetamen accipiant. Amant ſolum ſubactum, pin-
gue, humidum [e], ſtercoratum. Inter has herba [f] manu euellenda [g] eſt, non ſarcu-
lo. Latior [h] fit, ſi rara ponatur, vel cum producere incipiet [i] caulem, eo leuiter [k]
inciſo gleba prematur [l] aut teſta. candidae fieri putantur, ſi fluminis arena vel lito-
ris frequenter ſpargatur in medias, et collectis ipſae foliis alligentur. Si vitio loci
3 vel temporis vel ſeminis, cito lactuca dureſcit, planta eius auulſa, et denuo poſita
teneritudinem conſequetur [m]. Item multis ſeminibus condita naſcetur, ſi caprini
ſtercoris baccam [n] ſubula ſubtiliter excauaueris, et in ea ſemen lactucae, naſturcii [o],
ocimi, erucae, radicis immiſeris, et [p] tunc inuolutam fimo baccam, terra [q] optime
culta, breui ſcrobe demerſeris. raphanus nititur in radicem. caetera ſemina in ſum-
4 mo, lactuca pariter mergente [r], proſiliunt, ſingulorum ſapore ſeruato. Alii [s] hoc
ita

a) *paſſibus E.* b) *ne —— pedibus* om. *P.* c) *non in I. B. R.* d) *quam pede P.* e) abeſt *terrae E.* f) *Hoc quoque E.* g) *ſulcis* om. *P.* [T. XIV.] a) *Item Febr. E.* b) *lingamur P. liniamus I. B. R. E.* c) *vel* om. *P.* d) *panctae I. B. R.* e) *humiditer Barth.* f) *herbas Lugd. I. B. R.* g) *vellenda eſt E.* h) *laetior Barth.* i) *incipiet* om. *P.* k) *leniter P.* l) *ponatur P.* m) *exequetur P.* n) *bacam Cr.* o) *naſtratio, eru. P.* p) *et* om. *I. B. R. E.* q) *terrae opt. cultae Lugd. E.* r) *emergente Cr.* s) *Alii hoc - - - - - - lactis exuberet* deſunt *P.*

tius 4, 6 *Quia paruo vel humore vel ſole aut nimium madeſcit, aut nimis ſiccatur.* Columella 3, 11 *Grauis eſt rubrica, vt idem Atticus ait, et ad comprehendendum radicibus iniqua. Sed alit eadem vitem, cum tenuit: verum eſt in opere difficilior quod neque humentem fodere poſſis, quod ſit glutinoſiſſima; nec nimium ſiccam, quia vltra modum praedura.* PONTED.

13, NE TERRA DECVRRAT) Quo profundius enim paſtinatum eſt, tanto maior eſt terrae motae moles, quam proinde aquae mediocris copia loco mouere non poteſt.

13, 7 IN PEDEM SEMIS) Col. 3, 13, 9 *ſeſquipedem* vocat.

13, 8 VEL NON LONGE ANTE) Ante paſtinationem nullum arboris genus induci poteſt: idcirco vitioſe legitur *ante* pro *poſt*, quae vox poſt extat in Creſcentio 4, 7. PONTED. Intelligamus poſt haec verba ἀπὸ τοῦ κοινοῦ participium *foſſae*, et ſana erunt omnia, reſpondebuntque ſibi aduerbia *ſtatim*, et *non longe ante.*

14, 1 HVMIDVM, STERCORATVM) Mſ. *ſtercoratum humiditer.* Differentiam quidem inter ſtercorationem humidam et arentem habes apud Columellam, licet in alia re 3, 11. BARTHIVS.

14, 2 CANDIDAE FIERI) Geop. 12, 13.

14, 3 CAPRINI STERCORIS BACCAM) Germani quidam, *Ziegenlorbern.* Ita vero vocantur ob ſimilitudinem ſtercora, quae ſigillatim decidunt, Graeci σπυράδας et σπυράθους vocant, Plinius Valerianus *pilulas.* Reineſius V. L. 2, 8 p. 199; Vegetius Artis Veter. 1, 47 *Et ſtercoris modicum, h. e. duas aut tres pillulas.* SCHOETTG. Habent hoc artificium Creſc. 8, 8; Didymus Geop. 12, 14.

14, 4 LACTVCA PARITER MERGENTE) Probat Creſcentianum *emergente* Cl. PONTEDERA. Retinuimus tamen *mergente*, quia nobis non videbatur Palladius hoc tantum indicare, vna emergere iſta ſemina, quod et ipſum verum eſt; ſed *illud*, reliqua ſemina ſorberi quaſi h. e. *mergi* lactuca, vt iis tantum *condita ſit*, quod dicebat initio. Didymus: καὶ ἔσω θρίδαξ τῶν συνεμβληθέντων σπερμάτων συμφυής. Et in titulo ὥστε θρίδακα ἔχειν ἐν ἑαυτῇ σέλινον κ. τ. λ. Altera, quam ſtatim tradit, ratio hoc praeſtare videtur,

ita assequuntur: Auulsae lactucae folia carpunt, quae radicibus iuncta sunt, et in
eisdem gradibus surculo punctis [t], praeter raphanum, semina supradicta deponunt,
ac fimo adlinunt [u]. Sic obruta iterum lactuca praedictorum seminum caulibus am-
bietur. [Lactuca [x] dicta est, quod abundantia lactis exuberet]. Hoc mense nastur- 5
cium constat et [y] omni tempore esse ponendum, loco quali placebit, et caelo: fi-
mum non desiderat: humorem quamuis diligat, tamen deesse non curat. Si cum
lactuca seratur, nasci fertur egregie. Et nunc et mensibus quibus volueris, et locis,
erucam serere nil [z] moreris. Hoc [a] etiam mense caules, et toto anno seri possunt,
sed melius aliis quibus adscriptum est. Hoc etiam mense allium et [b] vlpicum bene
seritur [c]: sed [d] allio alba terra proficiet.

XV. MENSE Ianuario, Februario, et Martio, locis frigidis, calidis [a] vero Octo-
bri et Nouembri, sorba seruntur egregie, ita vt [b] matura in seminario ipsa poma
pangantur. Ego expertus sum multas arbores ex pomis sponte progenitas, et in
crescendo et in ferendo extitisse felices. Plantas etiam siquis ponere voluerit, ha- 2
bebit arbitrium, dummodo calidis locis mense Nouembri, temperatis Ianuario vel
Februario; frigidis, Martio inclinante disponat. Amat loca humida [c], montana, et
frigidis proxima, [et [d]] solum pinguissimum: cuius indicium certissimum facit, si
frequens vbicumque [e] nascatur. Planta est transferenda robustior, scrobem deside-
rat altiorem, et spatia largiora [f], vt (quod illi maxime [g] prodest) a ventis frequen-
tibus agitata grandescat. Si vermes patietur infestos, qui in ea rufi ac pilosi solent 3
medullae interna sectari, aliquos ex his sine arboris iniuria detractos, vicino cre-
memus incendio. creduntur hoc genere, vel fugere vel perire. Si minus ferre
coeperit, tedae cuneus eius radicibus inseratur, vel circa partem vltimam fossa fa-
cta, cumulo ingesti [h] cineris adaequetur. Mense Aprili sorba inseruntur in [i] se, in 4
cydoneo, in spina alba, vel trunco, vel cortice. Sorba seruantur hoc genere: Le-
cta duriora, ac posita, vbi mitescere coeperint, fictilibus vsque ad plenum clau-
duntur [k] vrceolis, gypso desuper tectis, et bipedanea scrobe loco sicco sub sole
merguntur ore peruerso, et desuper spissius terra calcatur. Item secta per [l] partes
siccantur

t) *panctis I. B. R.* u) *alliniunt E.* x) *Lactuca —— exuberet* om. *Barth.* y) *et ex I. B. R.* z) *non P.* a) *Hoc —— adscr. est* om. *Barth.* b) *et vlpicum* des. *P.* c) *bene seretur E.* bene. d) *cui alba I. B. R.* [T. XV.] a) *calidis vero* om. *P.* b) *et natura P.* c) *humida* om. *P.* d) *et* om. etiam *Lugd. E.* e) *vbique Lugd.* f) *latiora E. longiora I. I —— G.* g) *maxime* om. *I. B. R.* h] *ingenti cineres adaequentur E.* i) *in se* om. *Barth.* mox *in trunco E.* k) *clauduntur Lugd. claudantur* reliqui. l) *tres* ins. *Cr.*

videtur, vt vna emergant suo sibi seruato folio, reliqua semina. Vtrum respondeant hodiernis agricolis talia experimenta, non potui rescitcere.

15 Retulit in suas areolas hinc pleraque Crescentius 5, 27.

15, 2 AMAT LOCA HVMIDA) Cuba: *amat sorbos* (L. *sorbus*) *loca frigida montana* etc. Ita fit perfecta sententia; nam *sorba*, quae praecedunt, τῷ *amat* adnecti non possunt. PONTED.

15, 3 TEDAE CVNEVS) Solenne aduersus sterilitatem remedium. Vid. Index v. *cuneus*. it. Pall. Ian. 16, 18 et Oct. 8, 3 *Cuneum ex corno* [illegible] commendat in vniuersum radicibus arborum immittendum Sotion Geop. 10, 87 add. Democr. Geop. 10, 61. Caeterum si hoc totum non sit superstitiosum, et ad commenticium aliquem initum pertineat, quo foecundentur tanquam a mare arbores: videtur rationem eam habere, vt effectis in fibrarum et canaliculorum fasce per cuneum adactum angustiis tanto concitatiore motu feratur commeans per omnia cum humore spiritus, eumque deinde motum post eluctatas angustias in liberiora spatia delatus aliquantum continuet, ea fere ratione, qua fumum felicius educunt camini in medio angustiores, et conis aut pyramidibus truncatis, atque illa ipsa parte qua truncati sunt sibi impositis, similes.

5 ficcantur in sole, et seruantur in vasculis in hibernum [m]. Cum voluerimus vti,
aqua feruenti macerata reuirescunt [n] sapore iucundo. Aliqui cum pediculis suis
viridia lecta suspendunt locis opacis et siccis. Item ex sorbis maturis, sicut ex piris
vinum fieri traditur, et [o] acetum. Alii [p] sorba in sapa asserunt diu posse seruari.
6 AMYGDALVS seritur Ianuario et Februario, item locis calidis Octobri et Nouembri, semine et plantis, quae de maioris [q] radice tolluntur. Sed in hoc genere arboris nihil vtilius est quam seminarium facere. Fodiemus [r] ergo altam [s] pede [t] vno semis aream, in qua obruemus amygdala, non amplius quatuor digitis [u], ita vt acu-
7 mina [x] figamus in terra spatio inter se binorum pedum separata. Amant agrum durum, siccum, calculosum, caelum calidissimum [y], quia mature [z] florere consueuerunt. ita statuendae sunt [a] arbores, vt ad meridiem spectent. Cum in seminario adoleuerint, relictis ibi quae spatio sufficiant plantis, alias transferemus mense Februario. Sed ipsa amygdala ad ponendum, et noua legamus et grandia, quae antequam ponamus [b], pridie [c] mulsa [d] aqua, ita vt ne nimis, maceremus, ne ger-
8 men extinguat ex multo melle mordacitas [e]. Alii prius fimo liquido per triduum nuces eas macerant: deinde die et nocte esse patiuntur in mulsa, sed quae suspicionem tantum possit habere dulcedinis. Cum in seminario amygdala disponimus, si siccitas intercesserit [f], ter in mense rigemus, et herbis nascentibus circumfodiendo saepe purgemus. Terra seminarii laetamen habere debet admistum. Spatia inter
9 arbores viginti aut vigintiquinque [g] pedum dedisse sufficiat. Putandae sunt Nouembri mense, vt superflua et arida et densa tollamus. Seruandae sunt a pecore; quia, si rodantur [h], amarescunt. Circumfodi [i] non debent quoties florent, quia inde flos eius excutitur. In vetustate plus affert. Si ferax non est, tedae cuneum terebrata
10 radice mergamus, vel silicem sic inseramus, vt libro tegente claudatur. Locis frigidis, vbi metus est de pruina, Martialis dicit hoc remedio subueniri: Antequam floreant [k],

m) *ad bibernum E.* n) *reuiuiscunt Cr. E.* o) *et* om. *P.* p) *Alii — seruari* om. *P.* q) *matris Cr.* r) *Faciemus I. B. R.* s) om. *altam E.* t) *vno semipede Cr.* u) *alta* add. *I. B. R.* x) *cacumina I. B. R. E.* y) *et* inf. *I. I —— G.* z) *maturae I. B. R.* a) *sunt, vt arbores I. I —— G. Vict.* b) *ponimus I. B. R.* c) *pridie* om. *P.* d) *aquata nimis mulsa macer. Lugd. P. I. B. R. E.* e) *ex mulso melle E.* f) *interuenerit Cr. intercessit Lugd.* g) *quindecim pedibus Lugd. E.* h) *si rodentur E.* i) *Qui circuf. P.*

similes. Sed plura huius generis ipsa natura in ipsis quoque plantarum animantiumque corporibus machinata est, quae persequi nobis iucundum, sed haud scio an huic nostro labori non valde accommodatum fuerit.

15, 6 AMYGDALVS) Quae habentur §. 6, 7 8 illa pleraque sua fecit Cresc. 5, 2.

15, 7 AMANT AGRVM DVRVM) Addit Plin. 17, 18 *in pingui aut humida terra mori et sterilescere.* Reliqua sumta sunt ex eodem. SCHOETTG.

15, 7 MVLSA AQVA, ITA VT NE NIMIS, MACEREMVS) Perobscura lectio; tradita enim macerandi ratione, et praecepto tempore, quid est quod addiderit *vt ne nimis maceremus?* Crescentius vitiosa omnia excerpsit: *Quae antequam ponamus in mulsa maceremus multum aquata.* Iensonii quoque editio vitiosa in hoc loco: *pridie aquata nimis in mulsa maceremus*; Ita Regiensis a Bruschio procurata. In tribus porro Florentinis manu exaratis libris, et in Vaticanis leguntur eadem: *Pridie mulsa aquata nimis maceremus.* Quae mendosa quoque. Desumsit autem ex Columella hoc monitum Palladius, quod de Arb. cap. 22 sic traditur: *Antequam nucem deponas, in aqua mulsa nec nimis dulci macerato.* id praecepit et libro 5 c. 10. Ex quibus apparet vocem *dulci* temporum iniuria de Palladii libris elisam; quam ita dispositam fuisse arbitror: *pridie mulsa aqua ita vt ne nimis dulci maceremus, ne germen extinguat ex multo melle mordacitas.* Hac adiecta planior euadit lectio, ac syncera. Si quis vero quaerat, quid de τῷ *aquata*, quod apud Crescentium, Iensonium, Bruschium, et in codicibus Florentinis ac Vaticanis legitur, suspicer, ex *aqua* atque *ita* simul coniunctis compositum iudico. PONTED. Nihil mutare volui. *Mulsa aqua, ita vt ne nimis* sc. mulsa sit, eadem est, quae Crescentii *mulsa multum aquata,* et Iensonii et quorundam codicum MSS. *aquata nimis mulsa.* Dilutior

florcant [k], radices nudantur, et albi lapides minutissimi misti arenis congeruntur,
et vbi iam [l] tempus videbitur vt debeant germinare, effossi iterum lapides submouentur.
Teneras nuces amygdalus creabit (vt dicit) si ante florem radicibus ablaqueatis 11
tis per dies aliquot calida aqua ingeratur [m]. Ex amaris dulces fiunt, si circumfosso
stipite tribus digitis a radice fiat cauerna, per quam noxium [n] desudet humorem,
vel medius truncus terebretur, et cuneus ligni melle oblitus imprimatur; vel [si]
circa radices suillum stercus affundas. Amygdala ad legendum maturitatem faten- 12
tur, cum fuerint spoliata corticibus. Haec sine cura hominis seruantur in longum.
Si difficulter corium dimittent, paleis obruta continuo relaxabunt. Item decoriata,
si aqua marina lauemus, aut salsa, et candida fiunt, et plurimum durant. Men-
se Decembri vel [o] Ianuario, circa Idus amygdalus inseritur: locis vero frigidis, et
Februario: si tamen surculos condias antequam germinent. Vtiles sunt, qui de 13
summitate sumuntur. Inseruntur et sub cortice, et in trunco. Inseruntur in se,
et in persico. Graeci asserunt nasci amygdala scripta [p], si aperta testa nucleum sa-
num tollas, et in eo quodlibet scribas, et iterum [q] luto et porcino stercore inuolu-
tum reponas. [TIT. XVI.] NVCEM [iuglandem [r]] seremus extremo Ianua- 14
rio, vel [s] Februario. Amat loca montana humida, et frigida, plerumque lapidosa:
potest tamen et locis temperatis iuuante humore nutriri. Serenda est nucibus suis eo
more, quo et amygdala seruntur, et [t] iisdem mensibus. sed [u] quas Nouembri [x] men-
se disponis, aliquatenus in [y] sole siccabis, vt exsiccetur [z] noxium virus humoris. Quas 15
vero mense Ianuario [a] vel Februario positurus es, aqua simplici pridie macerabis.
Ponemus

k) *florescant E.* mox *nudentur —— congregentur, submoueantur.* bene. Sic post *ingeratur.* l) *iam dudum vid. P. iam tutum vid. I. B. R.* m) *inferatur P.* n) *noxius humor exsudet P.* o) *et Ian. E.* sic mox *et Febr.* p) *scripta* om. *P.* q) *clausum* inf. *Barth.* r) *iuglandem* om. *Barth. I. B. R. E.* s) *vel Febr.* deest *P.* t) om. *et* recte *E.* u) *Siquas I. B. R. sed* deest *P.* x) *mense* om. *P.* y) *in* om. *Cr.* z) *exuatur E.* a) *Ianuarii Februarii Cr.*

Dilutior etiam est ea mulsa, de qua statim, *quae suspicionem tantum habere possit dulcedinis.* De-scriptoribus obscura cum videretur phrasis Palladii, illam explicando fecere dubiam. Nihil hic videtur corruptum, praeter illud *nec minus dulci* C. 5, 10, 12 quod pro *nimis* positum est.

15, 11 TENERAS NVCES) Haec et sequentia hausit ex Africano Geopon. 10, 59. SCHOETTG. Descripsit Cresc. 5, 2 extr.

15, 12 AMYGDALA) Florentinus Geop. 10, 58 SCHOETTG.

15, 12 DECORIATA) Expressit graecum, quod l. c. habet Florentinus, ἀπολεπίζειν. SCHOETTG.

15, 12 SI TAMEN SVRCVLOS CONDIAS) Crescentius lib. 5 c. 11: *Si surculos colligas et condas antequam germinent: vtiles autem sunt qui de summitate sumuntur.* Praecipit hoc loco Palladius Nucem Graecam locis calidis mense Decembri vel Ianuario esse inserendam, frigidis vero Februario, sed prius colligendos esse surculos, et reponendos antequam gemmae promudantur, nam solet haec arbor prima gemmascere. Quare perperam in editis libris legitur, *Mense Decembri vel Ianuario circa Idus amygdalus inseritur: locis vero frigidis et Februario. Si tamen surculos* etc. Sic enim est scribendum, et cum Crescentio legendum: *Mense Decembri vel Ianuario, circa Idus amygdalus inseritur: locis vero frigidis et Februario, si tamen surculos colligas et condas, antequam germinent. Vtiles autem sunt qui de summitate sumuntur.* PONTED.

15, 13 GRAECI) Democritus Geop. 10, 60. SCHOETTG. Accuratius nugatur noster Nou. 7, 3.

15, 14 NVCEM IVGL.) Hinc ad f. 19 descripsit Cresc. 5, 18.

15, 14 NOXIVM VIRVS HVMORIS) *Virus* h. l. naturalem et insitam virtutem, succum et robur notat. Nonius 2, 915 *Viro etiam pro virtute naturali.* Lucretius lib. 2 *Concoctasque suo seruare et perdere viro.* *Alias notat tetrum odorem, vel ipsum etiam venenum,* Seruius ad ista Georg. 1, 129 *Ille malum virus serpentibus addidit atris.* *Malum virus,* ait, *bene addidit malum ad discretionem epitheton. Nam virus bonum et malum est, sicut venenum.* SCHOETTG.

Ponemus [b] autem transuersas, vt latus, id est carina ipsa, figatur in terra. cacumen ipsum, cum ponimus nucem, in aquilonis partem dirigemus. Lapis subter, vel testa ponenda est, vt radicem non simplicet, sed repercussa respergat. Laetior fiet, si saepius transferatur. in frigidis locis bima, in calidis trima transferri debet. Ra-
16 dices plantarum (sicut in aliis arboribus solemus) in hoc [c] genere resecare non debes. Fimo bubulo ima planta tingenda [d] est. sed melius cinis spargetur in scrobibus, ne calore stercoris aduratur: nam cinis creditur vel corticis teneritudinem
17 procurare, vel fructuum densitatem [e] [afferre [f]]. Altis scrobibus delectatur pro arboris magnitudine, et desiderat interualla maiora, quia stillicidiis foliorum suorum proximis, vel sui generis nocebit arboribus. Debet aliquando circumfodi, ne caua [g] fiat vitio senectutis: [quae [h] si vitietur,] canalis longus a summo trunco ad imum debet excudi [i]: sic beneficio solis et venti durescunt, quae in putredinem transi-
18 bant. Si dura nux erit [k], vel nodosa, cortex circumcidendus erit, vt vitium [l] mali deducat humoris. Alii radicum summa praecidunt: alii terebratae radici palum [m] de buxo imprimunt, vel cuprinum clauum, vel ferreum. Si [n] Tarentinam facere volueris, solam nucis carnem lana propter formicas obuolutam in seminario debebis obruere. Si ferentem iam in hoc genus velis mutare, lixiuo per annum continuum ter rigabis in mense. Cortex in nuce dimissus, maturitatis indicium est, qua-
19 lis debet et poni. Nuces [o] seruantur vel paleis obrutae, vel arena, vel foliis suis aridis, vel arca ex ligno suo facta inclusae [p], vel coepis [q] mistae, quibus hanc vicissitudinem reddunt, vt eis acredinem tollant. Martialis [asserit [r], et] expertum se ait, virides nuces tantum liberas [s] putaminibus suis melle demergi, et post annum virides esse, et ipsum mel ita medicabile fieri, vt ex eo facta potio arterias curet, et fauces. Inseritur, vt plerique [asserunt [t],] mense Februario in arbuto [u]: sed me-
20 lius in trunco, vt aliqui, et in [x] pruno, vel [y] in se. HOC mense tuberes inseruntur

b) *Ponentur P.* c) *hac resec. P.* d) *tangenda Cr. Lugd.* e) *et fructum dempsitatem P.* f) *afferre* om. *Cr. Lugd. Pal. Barth.* g) *vacua P.* h) *quae si vit.* om. *Cr. Pal. Lugd. Barth. E.* i) *excludi* supra scr. *excindi E.* k) *fuerit E.* l) *vicinum P.* m) *palum* om. *P.* n) *Si Tarentinas* — *et poni* om. *P.* o) *si nuces facere volueris, varenis obrues: vel foliis etc. P.* p) *includes: vel cepis miscebis: vt eis etiam acredinem tolli P.* q) *caepis B. R. coepis Iuntt. et Vict.* r) *asserit et* om. *Pal. Lugd. E.* bene. s) *liberatas Lugd. E.* t) *asserunt* om. *Pal. Lugd. I. B. R. E.* u) *in arbusto E.* bene. x) *in pruno vel* om. *I. B. R.* y) *et I. I* — *G.*

15, 15 CARINA) Nux nauis quandam habet similitudinem, quae tamen optime omnium in amygdala potest conspici, in qua pars ea quae inferius curuata est, *carina* dicitur a Plinio H. N. 17, 10 vnde et ipsae amygdalae ibidem *falcatae* dicuntur. Extremitates autem earum a Plinio *mucrones*, a nostro *cacumina* vocantur. SCHOETTG.

15, 15 REPERCVSSA) Quidsi *repercussam spargat?* Conf. Col. 5, 10, 13.

15, 16 TINGENDA) Scribe ex Lugdunensi Mſ. *ima planta tangenda est.* Sic Februario tit. XXV (ſ. 15) *lacertae viridis felle si tangantur cacumina non putrescit.* Et Aprili tit. VIII, *Tunc dorsa apum bibentium tangamus illo liquore tincta festucula.* GRONOVIVS Obſ. 3, 18. De frequenti horum verborum in Mſſ. confusione vid. quos laudat Burm. ad Ouid. Her. 19, 44.

15, 16 CINIS CREDITVR) Haec et sequentia sumta sunt ex Damogeronte Geopon. 10, 64. GRONOV.

15, 18 RADICI PALVM DE BVXO) Vid. hoc tit. ſ. 3.

15, 18 CVPRINVM CLAVVM) In Graeco Damogerontis est κυπρίῳ ἥλῳ, quod Cornarius vertit, *cyprii aeris clauo.* Videmus ergo, Palladium κατὰ πόδα expressisse ea, quae ex Graecis hausit. *Cyprum* autem ſ. *cuprum* ea aetate aes adpellatum est, quod monet Salmasius ad Solinum c. 52 p. 770. SCHOETTG.

15, 18 SI TARENTINAM) Africanus Geop. 10, 66; Columella 5, 10, 14.

15, 18 LIXIVO) intellige *cinere*. Hic enim est lixiuium. Rhod. ad Scribo. comp. 229 p. 305

15, 19 INSERITVR) Insitionem nucis prolixius docet Damogeron Geop. 10, 65. SCHOETTG.

15, 20 PER-

tur cydoneo. Nunc locis temperatis Perficorum offa ponuntur. Et inferitur eadem Perficus in fe, in amygdalo, in pruno: fed pruno Armenia [x] inferemus et praecoqua. Nunc etiam prunus inferenda eft antequam gumminet [y], in fe et [in [z]] perfico. Et cerafus opportune inferetur agreftis.

XVI. HOC menfe (ficut Columella dicit) maturi agni, et animalia omnia minora atque maiora charactere fignentur. [1] Hoc tempore lardi, echini falfi, raporum condiendorum, et pernarum iufta confectio eft.

XVII. HOC menfe ex baccis myrti [a] oleum conficies hoc modo: Vnciam [b] foliorum per olei libram vnam mittes, et per vncias x vini veteris ftyptici heminam, et cum oleo bullire facies. Idcirco autem vino refpargentur [c] folia, ne [d] frigantur antequam decoquantur [e].

XVIII. ITEM eifdem baccis vinum myrtite fic facies: In vini veteris fextariis vrbicis x mittis grana myrti confracta fextarios [a] vrbicos III, quae fint decem et nouem diebus infufa. Poftea expreffis myrti [b] granis colabis, et [c] in eo vino medium croci fcrupulum, et folii vnum fcrupulum mittis, et ex mellis optimi decem libris omnia temperabis.

XIX. Item [ex [a]] lauri baccis oleum conficietur hoc modo: Lauri baccas quam plurimas et maturitate turgentes in aqua calida bullire facies: et vbi diu [b] ferbuerint, olei, quod ex fe dimiferint, fupernatantis vndam pennis leuiter cogentibus in vafa transfundes.

XX. LENTISCINI [a] etiam olei matura confectio eft, quae fit taliter: Grana matura lentifci quamplurima colliges [b], et vna die ac nocte fupra fe aceruata effe patieris. deinde fportam granis eifdem plenam cuicunque vafculo fuperpones [c] et [d] calida adiecta calcabis, et exprimes. tunc ex eo humore, qui defluxerit, fupernatans oleum lentifcinum ficut laurinum colligetur [e]. Memento autem (ne rigore poffit aftringi) aquam calidam faepe fuffundere [f].

XXI. GALLINARVM partus foecunditatem repetit hoc menfe poft brumalem quietem; et incipiunt ad educandos pullos oua fupponi.

XXII. HOC

z) *pruno in medio E.* a) *germinet I. B. R.* b) *in* deeft *I. B. R. E.* [T. XVII.] a) *myrtae Barth. E.* b) *Per olei libram vnam mittis foliorum vncias decem et per vini fteptici veteris heminam. Barth.* c) *refpergentur a. V.* d) *vt refrigerentur P. ne refrigerentur E.* e) *decoquant Barth.* [T. XVIII.] a) *fextarios vrbicos* 3. om. *P.* b) *myrti granis* om. *P.* c) *bacchis et P.* [T. XIX.] a) *ex* om. *E.* b) *diu* om. *E.* [T. XX.] a) *Lentifci Lugd.* b) *colligis a. V. E.* c) *fuperponis a. V. fupponis E.* d) *et calida - - exprimes* def. *I. B. R. exprimis E.* e) *laurium colligitur E.* f) *fuperfundere Pol. fundere Lugd.*

15, 20 PERSICORVM OSSA) nuclei. Sic infra 3, 17, 8. *Hinc perfici poma fine offibus nafci.* Flor. Geop. 10, 13 ἀπὸ ὀστέω περσικῶ. SCHOETTG.

15, 20 ANTEQVAM GVMMINET) ἅπαξ forte λεγόμενον, cui nefcio an praeferenda fit antiquarum editionum lectio?

16 COLVMELLA) 11, 12, 14.

17 MYRTI) *myrtam* quidem pro *myrto* dicit et Apicius 1, 24 et Caelius Aurelianus Tard. 1, 1 et alibi. Confectionem olei myrti nemo melius monftrauerit, quam Aëtius, quem vide libro primo. BARTHIVS.

17 STYPTICI) Vid. Febr. 31, 2. SCHOETTG.

18 SEXTARIOS VRBICOS) Ita dicitur, quod ab Italicis alioqui diftiterit. Sic *fextarios Italicos* in confectione olei myrtei pofcit Aëtius. In eo *decem et octo* dies nominant membranae, cum vnus vulgo addatur. Eius parationem habes apud Oribafium Collect. 5, 25. BARTH.

18 ET FOLII) h. e. malobathri.

23 De

XXII. HOC etiam menſe caedenda materies [a] eſt ad fabricam, cum luna decreſcit, et ridicae [b] vel pali faciendi.

XXIII. HIC menſis in horarum ſpatio cum Decembri menſe conuenit, quarum ſic menſura colligitur.

Hora	I	et	XI	pedes	XXIX
Hora	II	et	X	pedes	XIX [a]
Hora	III	et	IX	pedes	XV
Hora	IV	et	IIX	pedes	XII
Hora	V	et	VII	pedes	X
Hora	VI			pedes	IX

[T. XXII.] a) *materia I. I—G. E.* b) *ridicae vel* om. *P. redicae E.* [T. XXIII.] a) *XVIII. I. B. R.*

23 De horis eſt peculiaris Aldi libellus his ſcriptoribus in hac etiam editione adiectus. Supererat illud quaerere, ad quodnam horologium ſ. ſolarium pertineant numeri Palladiani. Credo equidem ad Romanum, ad cuius certe formam et diuiſiones ſuſpicari licet reliqua in prouinciis eſſe inſtituta. Diuerſam autem fuiſſe et longitudinem gnomonis et diuiſiones, (vt de diuerſa declinatione, quam eleuationem poli dicunt aſtronomi, taceamus) Vitruuius docet 8, 8. Porro ſimilis fere ratio videtur fuiſſe horologii Athenienſis, vbi στοιχεῖον δεκάπουν horam coenae ſignabat. Vid. Ariſtoph. Εκκλησ. 648 et Pollux 6, 44. Eſt autem *decem pedum* vmbra circa aequinoctium, Aprili menſe et Septembri (quod menſurae loco aſſumi naturale eſt, tanquam medium inter longiſſimam vmbram et breuiſſimam) hora diei *nona*, quam coenae ſolennem fuiſſe notum eſt. Caeterum hoc etiam notamus, vt in Commeliniana, ita et hic iunctim commemorari eas horas, quarum ſunt aequales vmbrae v. g. I et XI, II et X et ita porro: In editionibus autem antiquis ſeparatim ſuo quamque horam ordine poni a I ad XI, idque etiam in Codice Mediceo obſeruatum oſtendit collatio ab Ang. Politiano facta menſe Decembri, reliqui enim de horis tituli vel deſunt, vel certe a Politiano praetereuntur.

PALLA-

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI DE RE RVSTICA

LIBER TERTIVS.

TIT. I.

Februario [a] mense locis temperatis prata incipient custodiri, quae prius (si macra sunt) sparso laetamine saturentur, quod eiiciendum est luna crescente. Quanto recentius fuerit, tanto plus nutriendis herbis valebit, quod a superiori parte fundatur [b], vt succus eius per totum possit elabi.

II. Locis tepidis, aut si clemens tempus et siccum fuerit, colles pingues vel [a] hoc mense proscinde.

III. Hoc mense [a] serendum omne trimestrium [b] genus.

IV. Hoc etiam mense lenticulam seres solo [a] tenui, et resoluto, vel etiam pingui; sed sicco maxime: quia luxuria et humore corrumpitur. vsque ad duodecimam lunam bene [b] seminatur, quae vt cito exeat atque grandescat, prius cum fimi ariditate miscenda est: atque vbi ita requieuerit quatuor aut quinque diebus, tunc spargitur. Iugerum modii vnius semen implebit. Hoc etiam mense cicercula seritur, loco et modo quo ante descripsi.

V. Hoc mense vltimo cannabum seres [a] terra pingui, stercorata, rigua, vel plana, atque humida, et altius subacta. In [b] vno pede quadrato sex eiusdem seminis grana ponuntur.

VI. NVNC

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. III *siue Februarius* T. I.] a) *Hoc Lugd. I. B. R. E.* Vid. ad princip. Ianuarii. b) *fundetur I. I——G.* [T. II.] a) *vel* deest *P. Barth.* [T. III.] a) *vltimo inf. Barth.* b) *trimenst. Lugd. trimestre E.* [T. IV.] a) *loco P.* b) *bene* om. *P.* [T. V.] a) *feris I. B. R. E.* b) *In vno —— ponuntur* om. *P.*

FEBRVARIVS.

4 VSQVE AD DVODECIMAM LVNAM) Desiderantur haec: *a luna crescente vsque ad* etc. Vt Columella 2, 10 *Crescente vsque ad duodecimam.* Vernacula quoque Palladii interpretatio eadem seruat: *da luna prima in fine a luna duodecima.* PONTED. Nihil mutaui, quia, quae desunt, commode subaudiuntur. Ita etiam Cresc. 3, 13 *vsque ad lunam duodecimam de mense Februarii seritur.*

4 CVM FIMI ARIDITATE) An pro *fimi ariditate, fimo arido*, vt Columella loquitur 2, 10 *quae vt celeriter prodeat, et ingrandescat, antequam seratur, fimo arido permiscenda est.* Ita ex Palladio Crescentius (carebat enim, vt indicaui, Columellae libris) accepit 3, 3 *de lenticula: priusquam seratur, cum fimo arido misceatur.* PONTED. Conf. Flor. Geop. 2, 37. SCHOETTG. Nihil mutandum. Amat ea, quae *abstracta* vocantur pro *concretis* ponere Palladius. Ipso *ariditas* ita vsus est Febr. 21, 2 et Feb. 9, 12 *si legatur maturitas cum acerbitate*, h. e. maturae vuae cum acerbis.

5 VEL PLANA) Abesse iubet τὸ *vel* Vlitius ad Gratium v. 46 autoritate Mſ. et Columellae, 2, 10, 21. Sed in Columella expresse particula ista occurrit. SCHOETTG.

6 PVR-

VI. NVNC ager qui accepturus est Medicam (de cuius natura, cum erit ferenda, dicemus) iterandus est, et purgatis lapidibus, diligenter occandus [a]. Et circa Martias Cal. subacto sicut in hortis solo [b], formandae sunt areae latae pedibus x, longae pedibus quinquaginta, ita vt eis aqua ministretur, et facile possint ex [c] vtraque parte runcari [d]. Tunc iniecto [e] antiquo stercore in Aprilem mensem reseruentur paratae.

VII. HOC mense toto eruum [a] adhuc seri [b] potest; quia Martio serendum non est, ne pastu suo pecoribus noceat, et boues reddat insanos [c].

VIII. NVNC pomis et vitibus vetus vrina si affundatur, et numero fructuum [a] praestat, et formae: cui proderit vt amurcam misceamus insulsam, maxime in oleis: sed hoc frigidioribus diebus antequam feruor incipiat. Etiam nunc ordeum galaticum, quod graue et candidum est, seretur locis frigidis circa Martias Calendas.

IX. HOC mense omnia genera pastinati soli, seu sulci, seu scrobes vitibus compleantur. Natura autem vitis caelum omne solumque sustentat, si genera conuenienter aptentur. Plano igitur loco statues vitem, cuius genus nebulas [a] sustinet
2 et pruinas; collibus, quod siccitatem durat [b] et ventos; pingui agro graciles atque infoecundas [c]; macro feraces et solidas; denso validas atque frondosas; frigido et nebuloso, quae hiemem celeri maturitate praeueniunt, aut [quae] duris acinis inter caligines securius florent; ventoso stabiles [d] et tenaces; calido grani tenerioris et humidi; sicco eas, quae pluuias ferre non possunt: et ne multa dicamus, eligenda sunt genera, quae professione [e] vitiorum suorum contraria loca diligunt iis, in quibus durare non poterunt. Placida sane regio et serena tuto genus omne suscipiet.
3 Vitium genera numerare non attinet. sed notum est, maiores vuas pulchrae speciei, grani callosi et siccioris, ad mensam; feracissimas [f] vero et cutis tenerioris, et sapore nobileis, et maxime quae citius deflorescunt, vindemiis esse seruandas.
4 Loca naturam plerisque [g] vitibus mutant. Solae [h] Amineae vbicunque sint, vinum pulcherrimum reddunt. calidum statum potius quam frigidum sustinebunt. de pingui ad macrum transire non possunt, nisi stercus adiuuerit. harum duo genera sunt,

[T. VI.] a) *curandus I. B. R. caecandus Lugd.* b) *sicut moris est solo E.* c) *ex vtraque parte* om. *I. B. R.* d) *rigari Barth.* e) *ingesto Barth.* [T. VII.] a) *herbū Lugd. I. B. R.* b) *serendū est: quia P.* c) *insanandos Lugd.* [T. VIII.] a) *fructum Lugd.* [T. IX.] a) *nebulam Lugd.* b) *durat* om. *Cr.* c) *foecundas Cr. Barth. Lugd. E.* d) *statui tenaces Lugd.* e) *possessione E.* f) *feraciores P.* g) *pleraque E.* h) *Sole lunit.*

6 PVRGATIS LAPIDIBVS) h. e. eiectis, modo vera sit lectio, et non legendum potius, *purgatus lapidibus.* Neque tamen plane damnare ausim vulgatam lectionem, cum morali intellectu, *crimen et probrum purgare* dixerint Liuius et Tacitus.

8 FRVCTVVM) Lugd. *fructum*, quod melius. Sensus est, *praestat fructum numero* (casus tertius) i. e. ad maiorem numerum, *et formae*, ad meliorem formam. SCHOETTG. Ego suspicabar legendum, *et numero fructuum praestant et forma.* Sed amat insolentiam interdum Palladius.

9, 1 PLANO IGITVR LOCO) Secutus est Columellam 3, 1, 5 sqq. descriptus a Crescentio 4, 5.

9, 1 QVOD SICCITATEM DVRAT) Crescentius 4, 5 *quae per siccitatem durat, et ventos non timeat.* Vernacula quoque Palladii interpretatio ab hac Crescentiensi lectione non abhorret. *Et quella che ne per secco, ne per vento si spauenta porrai ne colli.* PONTED. Nostra editio Crescentii Louaniensis, vltimo, vt videtur, decennio seculi XVti typis exscripta, *Plano igitur loco statues vitem, quae nebulas sustinet et pruinas: collibus, quae siccitatem et ventos.*

9, 2 QVAE PROFESSIONE) An *quae pro defensione vitiorum*, vt Cresc. laudato loco. PONTED. Putabam

ſunt, maior et minor. ſed minor melius defloreſcit et citius, internodiis minoribus
et grano breuiore. ſi arbori applicetur, pinguem terram; ſi colatur in ordines [i],
mediocrem deſiderat. imbres contemnit, et ventos: nam maior ſaepe vitiatur [k] in
flore. Sunt et Apianae [l] praecipuae. Satis eſt genera iſta [m] dixiſſe: induſtrius vir 5
probata deligat, et terris talibus mandet, quae imitari eas poſſint vnde ſumuntur:
ſic merita ſua quaeque ſeruabit. Sed vitem vel arborem melius erit de exili ad pinguem transferre. nam ſi a pingui terra ad ſolum exile tranſierint, vtiles eſſe non poterunt [n]. Eligenda ſunt ſarmenta, quae pangimus, de vite media, neque de ſumma neque de infima, quinque vel ſex gemmarum ſpatio a veteri procedentia [o], quia non
facile degenerant, quae de locis talibus transferuntur. ſumantur autem de vite 6
foecunda. neque putemus brachia eſſe fertilia, quae vuas ſingulas aut [p] binas producunt, ſed quae multa vbertate curuantur. nam poteſt ferax vitis feraciores in ſe habere materias [q]. Erit et hoc ſignum fertilitatis, ſi de duro aliquo loco fructum
citabit, ſi foetu impleuerit ramulos ex ima parte ſurgentes. Sed hoc ſignis poſitis 7
per vindemias eſt notandum. Ad pangendum nouellus palmes debet eligi, duri in ſe nihil habens et veteris ſarmenti, quia hoc putreſcente ſaepe corrumpitur. Summa flagella repudiemus ac ſurculos: qui licet bono loco nati ſint, tamen feracitate
caruerunt. Pampinarius qui de duro [r] naſcitur, etiam ſi attulerit fructus [s], pro 8
frugifero non eſt ponendus: in ſuo enim loco foecundatur a matre, translatus vero tenet ſterilitatis vitium, quod naſcendi conditione ſuſcepit. Caput ſarmenti cum deponitur, torquendum non eſt, nec aliquo modo [t] vexandum, ne [u] demerſa penitus foecundiore parte, quod ſterili proximum eſt, ſupra terram relinquatur: deinde quoniam [x] ipſa tortura vexatio eſt: et pars ea de qua radix [futura [y]] praeſumitur, iniuriae nulli ſubiicienda eſt, cum [z] qua contendere cogatur ante quam teneat. Ponendae ſunt vites placidis diebus ac [a] tepidis, curandumque ne ſarmenta ſole vrantur
aut vento, ſed vel ſtatim ponantur, vel obruta reſeruentur. Hoc menſe, ac dein- 9
ceps toto vere, vinea ponenda eſt regionibus frigidis, pruinoſis, pinguibus campis, et humidis prouinciis. Sit autem menſura ſarmenti cubitus vnus. Vbi pinguis eſt natura terrarum, maiora inter vites ſpatia relinquemus; vbi exilis, anguſta nonnulli [b] itaque in iis vitibus, quas toto ſolo paſtinato diſponunt, ternos pedes inter ſingulas vites quoquouerſus dimittunt. Sed hoc genere diuiſionis in iugerali tabula pangentur [c]

tria

i) *in ordine E.* bene. k) *in flore —— dixiſſe* om. *P.* l) *Sint et Ap. E.* m) *ita I. B. R.* n) *poſſunt Lugd. E. I. B. R.* o) *procedentia Lugd. I. B. R. Cr. procid.* reliqui. p) *aut binas* om. *Lugd.* mox *quae* om. *E.* q) *feraciorem materiam E.* mox *inſignis p.* r) *de ſicco E.* s) *fructus* om. *Lugd. Barth. attulit E.* mox *pro fruge non eſt p.* t) *more Lugd. Barth. E.* u) *ne demerſum Lugd. nec demerſa* reliqui. vid. *Morg. I,* 82. x) *quoniam* om. *I. B. R. quod P. Lugd. E.* y) *futura* om. *Barth. Lugd.* hinc a *radix futura —— modice humido ſolo* in fine omnia deſunt in Mſ. *E.* z) *cum qua —— teneat* om. *P.* a) *ac tepidis* om. *Barth.* b) *Nulli I. B. R. itaque* om. *Lugd.* c) *pangemus P.*

Putabam *profeſſione vitiorum* ſignificare, *propter* vitia, quae indicant in ſe eſſe. Ita Plin. 36, 26 ſ. 65 Belus amnis *non niſi refuſo mari arenas fatetur* h. e. habere ſe oſtendit. Et 27, 2 ſ. 2 *Torpeſcunt ſcorpiones aconiti tactu, ſtupentque pallentes, et vinci ſe confitentur.* It. 9, 57 ſ. 83 *gobiones, non niſi patinarum calore vitalem motum fatentes*, h. e. glacie ita rigentes, vt niſi cum iure feruido perfunduntur, vitae ſignum in iis nullum appareat. Plura Palladii loca dabit Index noſter in *Fateor* et *confiteor*.

9, 8 NE DEMERSA PENITVS) Legendum, *ne demerſa* etc. vt Clar. Morgagnus caſtigauit, quod et ratio ipſa docet et Vaticani codices PONTED. Tanto minus dubitaui hanc lectionem recipere, cum conſentiat Col. 3, 18, 2 cuius loci hic eſt epitome.

9, 9 DI-

10 tria millia [d] ſexcenta ſarmenta. Quod ſi duos ſemis pedes inter vites relinqui placuerit, in eadem tabula ponentur [e] vites quatuor [f] millia ſeptingentae quinquaginta tres. Sed ad ponendum vtemur hoc ordine: Lineam, ſeruatis iis ſpatiis quae placuerit cuſtodire, candidis ſignis, vel quibuscunque notabimus: tunc tenſa per tabulam linea, in eis locis ſurculos vel calamos figemus, vbi vnaquaeque [g] vitis ventura eſt. ita ſpatium totius tabulae ſurculis complebitur ad numerum vitium futurarum: atque is qui pancturus [h] eſt proiecta circa ſurculos ſarmenta ſine vllo errore deponet.

11 Praeterea non eſt vno genere vitium omne paſtinum conſerendum, ne annus iniquus generi ſpem vindemiae totius [i] extinguat. Et ideo quatuor aut quinque eximii generis ſarmenta pangemus. ſed maxime expediet genera tabulatim diſponi, et decimanis [k] diuidi, niſi [l] deterreat operis difficultas. Quod ſi eſt vetus vinea [m], ſingulorum generum ſurculis tabulatim poterimus inſerere: et facile hoc genus colendi, quod eſt pulchrum atque vtile, conſequemur. Ita et maturitatis et floris tempora, quae in vite diuerſa ſunt, ſuis temporibus [n] opportunius obtinere poterimus.

12 Nec paruo conſtabit, ſi legatur maturitas cum acerbitate [o], diſpendium, cum vnius tempeſtiuam vindemiam ſequi, ſit permiſta [p] cruditate vitioſum, [et] alterius feras

d) Nobiſcum *P. I. B. R. Lugd. Barth. tria millia vicena vna* rel. e) [*inter*] add. *Commel.* f) *V. M. CCCC. LXXVI. Barth. quinque millia quadringentae ſeptuaginta et ſex Lugd.* g) *quaeque* ſolit. *P.* h) *paſtinaturus P. peracturus I. B. R. ita quis quae pacturus Lugd.* i) *omnem P.* k) *X annis P.* l) *ſi P.* m) *veteres vineas Lugd.* n) *ſuis poterimus opportunitatibus optinere I. B. R. Barth. ſuis temporibus et opport. obt. poterimus Vaticani* a Ponted. laudati. *poterimus* om. *Lugd.* o) *ſeritate P. ſeruitutis diſpendio Lugd.* p) *permixta cruditate* om. *P.*

9, 9 DIMITTVNT) Pro intermittunt, ita et Nou. 22, 6: ne forte de emendando aliquis cogitet.

9, 9 IVGERALI TABVLA) qualem deſcripſit Ian. 12 ſi ſequamur rationes ibi propoſitas, veriorem eſſe apparet lectionem, quam propoſuimus. Cum enim latus eius tabulae vtrumque habeat 180, capiet vnumquodque ſarmenta 60, efficiuntur per totam tabulam ſarmenta 3600. Alter numerus, quomodo verus eſſe poſſit, non video. Sume enim iugerum ordinarium 240 pedes longitudinis dabunt ſarmenta 80, latitudinis pedes 120 ſarmenta 40, quae erunt ſarmenta in vniuerſum 3200.

9, 10 QVATVOR MILLIA) Cum hic numerus non ſit quadratus, licet prope accedat ad quadratum ex 69, a quo tantum abeſt vnitatibus 8; alter autem quadratus ſit radicis 74, cum tamen hic poſtuletur radix 72: (quotus ex latere tabulae iugeralis quadratae 180 diuiſo per $2\frac{1}{2}$) apparet, vtrumque numerum corruptum certe errore non vacare: verum autem, ſi bene habeant τὰ διδόμενα, eſſe 5184. Nolui tamen mutare quidquam ſola calculi fide; cum haec ipſa videatur corruptorum numerorum cauſa nonnunquam fuiſſe, quod librarii hypotheſi aliqua aſſumta illam deinde tueri non dubitarunt. Illud *vicena vna* autem vix crediderim eſſe Palladii, qui *vnum* ſcripturus videtur fuiſſe.

9, 10 PANCTVRVS EST) Eſt ἀρχαϊσμὸς, neque eum non agnoſcunt membranae. Ennius. *Adſpicite, o ciues, ſenis Enni in imagine formam Qui veſtrûm panxit maxima facta patrum.* BARTHIVS.

9, 11 EXIMII GENERIS) Vel libri omnes cum Creſcentio 4, 9 conſentiunt in corrupta lectione, vel ipſe Palladius non ſatis cogitate ſcripſit. Quis enim non videt ſententiam poſtulare *eximiorum generum?* Columella 3, 20, 3 vbi in hoc argumento totus eſt, *ſatis eſt*, inquit, *per quatuor vel ſummum quinque genera vindemiae fortunam opperiri.*

9, 12 NEC PARVO CONSTABIT SI LEGATVR MATVRITAS CVM ACERBITATE DISPENDIVM) Non magnum eſt diſpendium vuas acerbas et maturas ſimul legere; at non paruo conſtat diſpendium inter acerbas maturas ſeligere, nam opus fere duplicatur. Locus itaque vitio laborat ob vnam hanc particulam *cum* pro *ſine* poſitam: *nec paruo conſtabit ſi legatur maturitas ſine acerbitate, diſpendium.* Columella 3, 21 *Illam quoque non exiguam ſequitur vtilitatem, quod et laborem vindemiae minorem patitur et ſumtum. Nam et quae matureſcere incipiunt, tempeſtiue leguntur, et quae nondum maturitatem ceperunt vuae, ſine diſpendio differuntur.* PONTED. At mihi videbatur ipſa verborum ſeries *cum* poſtulare. Neque enim hanc quaeſtionem attingere hic videtur Palladius, poſſintne *interiectibus capi cuiusque generis fructus*, vt loquitur Col. 3, 21, 6; et ſeligi maturae vuae ab acerbis

feras maturitates expectare damnificum. Huic commodo adiicitur, quod, pro ge- 13
nerum diuersitate per gradus accedente vindemia, minor operarum [q] numerus eam
poterit [r] expedire, et generatim condere, ac melius puros sapores [s], sine luctami-
ne alterius generis vnaquaeque vina seruare. Hoc si [t] difficile videbitur [u], non alias
simul conseras, quam quae et sapore, et flore, et maturitate conueniunt. Sed haec
in pastinis vel sulcis ratio erit: in scrobibus vero per angulos IV sarmenta deponis.
Sed (vt asserit Columella) vinaceam stercori mistam simul sparges, et si exile solum 13
fuerit, pinguem terram scrobi inferes, vel aliunde portatam [x]. Cum vero plantam
vel malleolum disponimus, modice humido solo, sed potius arido quam lutoso, dua-
bus gemmis supra terram relictis, sarmenta ponemus obliqua, et [y] sic facilius
comprehendent.

X. QVOD si arbustum te habere delectat, plantam generosae vitis prius in se-
minario nutrire debebis, vt inde radicata transferatur ad scrobem cui arbor iniuncta
est. Seminarium vero dicimus aeque fossam tabulam pedum duorum semis altitu-
dine. In hac, quam pro numero ponendarum vitium, vel qualiumcunque planta-
rum protendis aut contrahis, breuissimo spatio distantia inter se sarmenta depones [a]:
si vallis aut humectus est campus, trium gemmarum, exceptis minutis quas habe- 2
bit inferius. et vbi conualuerint, hinc post biennium radicatas vites vel arbusculas
transferas [b]: quas cum depones in scrobe, ad singulas materias rediges, putatis
omnibus quae scabra sunt, curtatis [c] etiam radicibus, si quas potueris inuenire ve-
xatas. In scrobe autem ad arbustum faciendum duas radicatas vites deponis, hoc 3
seruans [d], ne se in radice contingant: sed lapides quinum prope librarum medios
inter vtramque constitues, et ipsas vites ad scrobis latera discreta coniunges. Ma-
go [e] asserit, scrobem non primo anno esse complendam, sed subinde coaequan-
dam: quae res vitem faciet altius fundare radices. sed hoc aridis prouinciis forte
conueniet: humidis autem sata putrefient recepto humore, nisi statim terra cumu-
letur. Sed arbusta qui [f] faciet, plantas arborum de his generibus ponat [g], si agro 4
suppe-

q) *operariorum P.* r) *potest P.* s) *puro sapore Barth. Cr. sapore* (om. *puro*) *Lugd.* t) *si* om. *Lugd.* u) *seruabitur P.* x) *perlatam Lugd.* y) *Et* om. *Lugd. E.* recte. [T. X.] a) *dispones E.* b) *transferemus P.* mox *redigis E.* c) *curuatis rad. Lugd.* d) *scrutans I. B. R. obseruans P.* mox om. *se E.* e) *Maro P.* f) *quae faciant Lugd.* g) *ponantur. Sed si Lugd.*

acerbis vindemiatorum opera, quae res et ipsa sua habet incommoda, de quibus Columella l. c. Verum de eo, quod idem Moderatus f. 5 ita effert, *vt aut serum fructum cum praecoque eleuet, quae res mox acorem facit* (h. e. *permista cruditate vitiosum*) *aut si maturitatem serotini expectet, amittat vindemiam praecoquem*, hoc est stylo Palladii *damnificum*. Qui Columellae contulerit locum integrum, cum integro Palladii, non dubitabit ita, vti diximus, rem habere. Videbatur mihi porro non inelegans existere lectio si coniungatur Medicea fides cum scriptura Leidensi. *Nec paruo constabit, si legatur maturitas cum seritate dispendio.*

9, 13 MINOR OPERARVM NVMERVS) Quia omnia simul matura plures manus poscunt: si vnus hortus post alterum mitescat, iidem, qui praecoqua condidere vina, mediis etiam et serotinis dare possunt operam.

9, 13 PVROS SAPORES) Qui *puro sapore* scripserunt, *vnaquaeque vina quarto* casu accepere. Sed crediderim *vnaquaeque vina* esse subiectum quod vocant, orationis, et intelligendum *ἀπὸ τοῦ κοινοῦ poterunt*.

9, 14 COLVMELLA) de Arb. 4, 5.

9, 14 SARMENTA OBLIQVA) Sed vid. Col. 4, 4, 1.

10, 3 CONIVNGES) h. e. adiunges, applicabis ne putes inter se coniungendas, quod hoc ipso loco vitari iubet. Cogitabam, an legendum forte sit *iniunges*, vt f. 1 *ad scrobem, cui arbor iniuncta est.*

10, 3 MAGO) An rectius *Maro* laudatur Florentiae? certe Ge. 2, 354 iubet *deducere terram Saepius ad capita.* Sed potuit idem Mago suasisse.

ſuppetit abundantia [h], populo, vlmo: fraxino in montanis et aſperis, in quibus vl-
mus minus laeta eſt. Has etiam Columella dicit ſeminario debere nutriri. Mihi
videtur, quod [i] nulla prouincia eſt, quae non ex his quamcunque ſponte producat,
plantas etiam [k] maiores de locis quibuſcunque translatas, vel eorum generum trun-
5 cos radicatos, hoc tempore circa ſcrobem vitis oportere conſtitui. Sed ſi ager
frumentarius fuerit, vbi arbuſta diſponis, quadragenos pedes inter arbores relin-
que, vt ſeri poſſit; in exili autem vicenos. In ſcrobe vero vitis ab arbore ſua
ſeſquipedis [l] ſpatio diſtare debebit. nam vitis multum ſubiecta arbori, incremen-
to arboris opprimetur. Caueis [m] etiam munienda eſt aduerſum pecoris appeten-
6 tis iniurias, et arbori ſuae protinus alliganda. Eſt et aliud de transferenda ex [n]
arbuſto vite compendium: Fit ex vimine parua corbicula, quae menſuram [o] pedis,
vel aliquanto minus, circini ſpatio poſſit amplecti. haec ad arborem, cui vitis in-
haeret [p], fertur, et in fundi [q] media parte pertunditur, quo ſarmenti virgam poſſit
7 admittere. Inducto itaque ſarmento vitis eius, de qua transferre diſponis, corbi-
cula ipſa ex aliqua arboris parte ſuſpenditur, et viua terra repletur, vt ſarmentum
terra poſſit includi; quod [ſarmentum] prius intorquetur. Ita exacto annui [r] tem-
poris ſpatio, ſarmentum, quod clauſum eſt, radices creabit intra praedictam cor-
biculam. tunc ſub fundo corbis inciſum radicatum ſarmentum cum ipſa corbe por-
tabitur ad locum quem vitibus arbuſtiuis deſtinabis [s] implere, ibique obruetur [t] circa
arboris maritandae radices. Hoc genere quantum volueris numerum [u] vitium trans-
feres, ſine ambiguitate prehendendi [x].

XI. VINEAE in prouinciis multis generibus fiunt: ſed optimum genus eſt, vbi vitis velut arbuſcula ſtat breui crure fundata. Haec primo calamo iuuatur, donec ſolidetur: ſed altior ſeſquipede eſſe non debet: vbi robuſta fuerit, ſola conſiſtet. Aliud genus eſt, in quo cannis pluribus circa diſpoſitis, ipſa vitis per cannas ſarmentis ligatis in orbiculos [a] flectitur ſe [b] ſequentes. Vltimae poſitionis vitis eſt, quae per terram proiecta diſcumbit. Hae omnes et ſcrobibus ponuntur, et ſulcis.

XII. HOC

h) *bis vtatur* inſ. *Lugd.* i) *quia P. Lugd. E.* et mox *ſit* pro *eſt.* k) *iam Lugd. P. E.* l) *ſeſquipedi Barth.* m) *Caue P.* n) *ex arbuſto* om. *Barth. vite ex arbuſto E.* o) *menſuram Lugd. menſura* rel. p) *adhaeret E.* q) *profundi I. B. R. facundia parte P.* mox *quoad ſarmenti E.* r) *anni Lugd. annui* om. *E.* s) *deſideras P.* t) *obruitur I. B. R. E.* u) *numerum* om. *E.* bene. x) *perdendi E.*
[T. XI.] a) *orbicula P.* b) *ſe* om. *E.*

10, 4 POPVLO) Forte *opulo*. Ita certe, quem hic laudat, Columella arb. 16, 2 et 5, 6, 5.

10, 4 MIHI VIDETVR, QVOD) *Videtur quod*, ſordes ſunt Latinae linguae ab hac aetate non nimis illae quidem alienae; verum quas hic tribui Palladio nihil neceſſe eſt. Sed male interpunctum erat poſt *producat*, vnde illud conſequebatur, vt τὸ *quod* ad *videtur* adiungeretur; quod tamen ne fieret interceſſum iuere, qui τὴν *quia* illi ſubſtituere; ſiue ipſe, ſi ita ſcripſit, Palladius. Tu coniunge ita et explica. *Mihi* contra ſententiam Columellae, ſeminaria iniungentis, *videtur, plantas iam maiores oportere conſtitui.* Rationem praecepti interpoſuit, *quod nulla prouincia eſt, quae non ex his quamcunque ſponte producat.* Saepius ita peccatum eſſe a librariis vel correctoribus ſemibarbaris, oſtendimus in diſputatione bene longa, quae Fabriano theſauro nunc inſeritur p. 421 *de vſu coniunctionis quod etc.*

10, 6 QVAE MENSVRAM PEDIS) Ita videbatur legendum, cum commodum ſuppetias tulit Lugdunenſis codex. *Corbicula menſuram pedis circini* ſui *ſpatio amplectitur*, pro eo quod vulgo Geometrae, *corbicula habens diametrum vnius pedis.* De ipſo hoc propagandi genere vid. Cato c. 52 et 133.

10, 7 QVOD [SARMENTVM]) Incluſi, quod vix credibile mihi videretur, ita frequentatum eſſe nomen. Quid in formulis antiquis ſolenne ſit, non ignoro.

12 Totum

XII. HOC menſe locis frigidis aliquatenus et temperatis vitium iuſta putatio
[eſt [a].] Sed, vbi multae ſunt vineae, diuidantur, et pars earum quae Septentrio-
nem reſpiciet, verno putetur; alia pars aduerſa clementioribus plagis, recidatur
autumno. Sed in putatione ſemper nitamur, vt vitis fiat in crure robuſtior, ne
[ve [b]] debili viticulae duo duramenta ſeruemus. Auferenda ſunt lata [c], intorta, de- 2
bilia, malis locis nata ſarmenta. Focaneus [d] etiam, qui inter duo brachia medius
naſcitur, debet abradi: qui ſi pinguitudine [e] ſua brachium quodcunque proximum
debilitauerit, illi [f] deciſo ipſe ſuccedat. Erit tamen optimi [g] putatoris, inferius
ſarmentum, quod bono loco natum fuerit, reparandae [h] vitis cauſa ſemper tueri, et
ad vnam vel duas gemmas relinquere. In locis [i] clementioribus altius vitem lice- 3
bit expandere: in exilibus, aut aeſtuoſis, aut decliuibus [k], aut procelloſis, humilior
eſt habenda. locis pinguibus, ſingulis brachiis vitium bina flagella dimitte. Sed
erit ſapientis aeſtimare vim vitis. nam quae altius colitur [l], et foecunda eſt, plus
quam octo palmites habere non debet, ita vt conſeruemus [m] ſemper in inferiore
parte cuſtodem. Circa crus quidquid naſcitur, amputandum eſt, ſi non deſideret 4
vinea reuocari [n]. Quod ſi truncus vitis ſole, aut pluuiis, aut noxiis animalibus eſt
cauatus, purgamus [o] quidquid eſt mortuum, plagaſque eas amurca linimus, et [p]
terra: quod proderit aduerſum praedicta. Cortex etiam reciſus, et pendens a [q]
vite tollatur: quae res minorem fecem reddit in vino. Muſcus radatur vbicunque
repertus [r]. Sed plagae, quas in [s] duro vitis accipiet, obliquae et rotundae [t] eſſe 5
debebunt. Deciſis, ſicut ſupra dixi, male natis omnibus, et veteribus, nouellos
et fructuarios ſerua. Vngues etiam cuſtodum ſiccos, et annotinos recide, et omnia
quae vetera vel ſcabra reperies. Illae [u] quae altius coluntur, vt in iugo vel per-
gula, vbi quatuor pedibus ſupra terram leuatae ſteterint, quaterna brachia habeant.
Si macra vitis erit, in ſingulis brachiis ſingula flagella dimittimus: ſi pinguis, bina. 6
ſed

[T. XII.] a) *eſt* om. *I. B. R.* b) *ve* om. *I. B. R. in tenui viticule* forte *ne tenui viticulae Cr.* c) *leta ſ. laeta Cr. laeta Lugd. lenta E.* d) *Focaneus etiam* om. *Pol. Cr. oculus etiam Lugd. focalis E.* mox *melius n.* e) *pinguedine bra. Pol. pinguedine Lugd. E.* f) *illo Lugd. E.* g) *optimum putatori Lugd.* h) *recuperandae Cr.* i) *laetis et* inſ. *Cr.* k) *decliuis Cr. I. B. R. E.* l) *tollitur I. I —— G. Cr.* Sed *colitur* etiam *Lugd. et Vlit. ad Grat. v. 64.* m) *conſideremus Lugd. E. et Vlit. l. c.* n) *renouari Cr.* o) *purgemus E.* poſt *liniamus.* p) *aut Cr.* q) *ante Lugd. E.* r) *inuentus P. fuerit repertus E.* s) *in duro* om. *Pol. in trunco Barth.* t) *et rotundae* om. *E.* u) *illae —— habeant* om. *P.*

12 Totum hunc titulum deſcripſit ordine aliquantum immutato Creſcentius 4, 12.

12 2 AVFERENDA SVNT LATA) Aliquoties, fateor, moleſta mihi fuerunt *ſarmenta lata*, neque id diſſimulaui ad Colum. 4, 24, 7. Sed fecit Creſcentius, qui *leta* ſcripſit, et, quod poſtea obſeruaui, Codex Lugdunenſis, vt hanc vocem ſubſtituendam *latis* putem. Abſurdum videbatur librariis, *laetum* ſarmentum abſcindi: (vid. Schoettgenius ad Pallad. 1, 6, 5 vbi ſimilem Commelini metum arguit) maluerunt itaque ponere quod non intelligerent. Verum ſi attendas apparebit, non ſimpliciter *laeta ſarmenta* damnari; ſed ſi ſint eadem ſterilia, vel ſupra modum exuberantia, vt ſuccum vitamque aliis intercipiant. Vid. omnino Col. A. 17, 3. Igitur et hic reſtituenda *laeta* ex Creſcentio arbitror, et apud Columellam 4, 24, 7 itemque de Arb. 10, 2 *latis* ſubſtituenda: niſi tamen exoriatur, qui doceat nos, quam vim *lata ſarmenta* habeant, et qua de cauſa reſecanda videantur.

12, 2 FOCANEVS ETIAM) Vid. Col. 5, 6, 35.

12, 3 IN LOCIS CLEMENTIORIBVS) Creſcentius 4, 12 *In locis laetis et clementioribus* etc. locus enim *laetus exili* opponitur, vt *clemens aeſtuoſo*, de quibus ſtatim agit Palladius. PONTED.

12, 4 AMVRCA ET TERRA) Col. 4, 24, 6.

12, 5 VNGVES CVSTODVM) Col. 4, 24, 8.

22, 6 SI MACRA VITIS ERIT) Creſcentius: *ſi macra et humilis vitis erit.* Idque recte; duo

ſed prouidendum, ne in vna [x] parte ſint ſarmenta, quae ſeruas: quod cum fit [y], vitis, tamquam ſi fulgure tangatur, areſcit. Relinquenda ſunt ſarmenta neque circa durum, neque in ſummo: quia haec velut pampinaria minus afferunt, illa vitem nimietate foetus onerant, et longius ducunt. quare in medio loco ſeruanda ſunt, quae [z] tuemur. Plaga non iuxta gemmam, ſed aliquanto ſuperius fiat, et auertatur a gemma propter lacrymam defluentem.

XIII. VITIS quae in arbore collocatur. Prima eius materia ad ſecundam vel tertiam gemmam praecidatur. deinde omnibus annis aliquid per ramos creſcere ſubinde patiamur, vnam materiam ſemper ad cacumen arboris dirigentes. Sed qui fructum volunt maximum, materias plures [a] per ramos ſubmittunt [b]; qui vinum melius, ſarmenta in cacumen extendunt. Fortioribus ramis arborum plures
2 materiae, debilioribus imponendae ſunt pauciores. Putandi autem ratio talis eſt, vt et [c] vetera ſarmenta, quibus primi anni fructus pependit, omnia recidantur, et noua circumciſis capreolis et ramulis inutilibus dimittantur. Sed prouidendum eſt, omnibus annis vitem reſolui ac religari, quia refrigeratur. Ita formandi ſunt rami arborum vitiferarum, ne alter ſub alterius linea dirigatur: ſed loco pingui vlmus a terra octo pedibus, gracili vero ſeptem ſine ramo relinquenda eſt. In ſolo roſido et nebuloſo, rami arboris vitiferae in orientem et occidentem putatione dirigantur,
3 vt latera vacua ſolis radiis membra totius vitis oſtendant. Agendum eſt autem, vt vitis ſpiſſa non ſit in arbore, et deficientibus [d] primis arboribus ſubſtituendae ſunt aliae. In loco cliuoſo humilius rami arborum ſeruandi ſunt; in plano et vliginoſo, altius. Palmites ad arborem non duro vimine ligentur, ne eos vinculum recidat, aut atterat. Hoc autem noueris, quia palmes [e], quod extra ligaturam pendens habuerit, fructu [f] induet: quod infra ligaturam, materiae ſequentis anni deputabit [g].

XIV. VITES, quas prouinciali more velut arbuſculas [a] ſtare dixi, ſi inſtituere velis, ramos a quatuor partibus his relinques, et in eis brachiis ſarmenta pro vitis poſſibili-

x) *vna Cr. et I. B. R. ima* reliqui. y) *fuerit P.* z) *quae tuemur* om. *P.* [T. XIII.] a) *plures* deeſt *P.* b) *dimittant I. B. R.* c) *et* omitt. *E.* d) *deſinentibus E.* mox om. *ſunt.* e) *palmas P.* f) *fructum I. I——G. fructu induit Lugd.* g) *deputabis E.* bene. [T. XIV.] a) *arbuſcula E.*

duo enim colendae vitis genera hoc in capite Palladius commemorat quorum vnum ſupra hoc modo expreſſit: *nam quae altius colitur et foecunda eſt, plus quam octo palmites habere non debet:* nunc alterum, *ſi macra et humilis vitis erit, in ſingulis brachiis ſingula flagella dimittimus.* PONTED. Verum hic *macra* tantum vitis et *pinguis* opponuntur: et ita quoque Col. l. c.

12, 6 NE IN VNA PARTE) Ita legendum non auctoritate modo antiquarum editionum, (a quibus non diſcedere, cum tacemus, ſignificamus Mediceum librum) et Creſcentii: ſed in primis Columellae 4, 24, 9. Quoties *vnus* et *imus* miſcuerint librarii apud Columellam, Index noſter docet. Reliqua huius capitis plana erunt collato Col. 4, 24, 11.

13, 1 VITIS, QVAE IN ARB. COLLOCATVR) Hunc velut indicem aut lemma poſuiſſe dicendorum videtur Palladius. Itaque interpunctione ſeparaui.

13, 2 PVTANDI AVTEM RATIO) Col. 5, 6, 26.

13, 2 LATERA VACVA SOLIS RADIIS) Ita et liber. Alterum tamen, vbi vox *radiis* omittitur, Latinius nobis viſum, neſcio an aliis. BARTHIVS 41, 7. Si *radiis* abſit, certe *ſoli* videtur legendum. Huic enim oſtendi totam vitem intereſt, et toto quidem die.

13, 3 NOVERIS, QVIA PALMES) Res ipſa eſt apud Col. 5, 6, 28. Ratio conſtructionis *noueris quia* barbara eſt. Poteſt autem cauſae intellectum habere *ſ* quia. Hoc, quod de vinculo dixi, tanto magis noueris et obſerues, quia ſolet illud vrgeri magno pondere fructus.

14 Conf. Tit. 11. h. l.

14 POSSI-

possibilitate [b] seruabis. Vites autem, quae cannis in orbem coguntur [c], sic putentur, quemadmodum eae quae nituntur ridicis [d], aut palis. Illae vero quae sine adminiculis iacent, quod pro sola indigentia [e] faciendum est, vel necessitate prouinciae, primo anno duas gemmas, deinde plures habebunt. Sed huius generis vinea strictius est putanda.

XV. NOVELLAM vitem Columella dicit a primo anno ad vnam materiam esse formandam, nec recidendam totam, sicut Italiae consuetudo est [a], anno secun-
do expleto, quia vel intereant vites in totum recisae, vel infoecunda sarmenta pro- 2
ducant, quae amputato capite velut pampinaria de duro coguntur exire: quare iuxta ipsam commissuram veteris sarmenti, vnam vel duas gemmas [censemus [b]] relinquendas [c]: quod est merito in viticula fortiore seruandum, et sane excipiendam ca-
lamis nouellam, vel exiguis palis, vt tertio anno robustiores possit accipere. Nam 3
quadrima nouella, vbi laetum solum est, tres materias merito nutrire [d] cogetur. Statim post putationem [e] sarmenta decisa [a [f]] vineis, et rubi et impedimentum [g] fossoris omne [h] tollatur.

XVI. HOC etiam mense propagandae sunt vites: sed vetus et exesa vinea cuius [a] duramenta longe [b] processerunt, vt Columella dicit, mergis melius reparabitur, quam si infossione totius corporis obruatur. quod agricolis certum est displicere. Mergum dicimus, quoties [c] velut arcus supra terram relinquitur, alia parte
vitis infossa. Nam (vt ait Columella) cum totae [d] stratae sunt, plurimis radici- 2
bus totius corporis fatigantur. Mergi vero post biennium reciduntur in ea parte, quae supra est, et in loco iustas [e] vites relinquunt [f]. Sed (vt agricolae asserunt) post

b) *stabilitate E.* recte. c) *stringuntur P.* d) *ridicis aut* om. *P. radicibus Lugd. E.* e) *indulgentia P. pro* om. *E.* [T. XV.] a) Hic interp. *omnes.* Nobiscum *Morg. I,* 83. b) *censemus* om. *Lugd. P. I. B. R. dicimus E.* mox abest *merito.* c) *reliquenda sunt P.* d) *seruare P.* e) *in* inf. *P.* f) *a* om. *Lugd. I. B. R. E.* g) *impedimenta P.* h) *omne* om. *P.* [T. XVI.] a) *cui Lugd.* b) *longe* om. *E.* vt ante *vetus.* c) *quotiens Lugd.* d) *tota est craterate P.* e) *iusta P. viuas E.* f) *relinquuntur P.*

14 POSSIBILITATE) *Possibilitas* alicuius rei vel hominis est, quod quaeque et quisque extremum sufferre valet. BARTHIVS 41, 6.

14 PRO SOLA INDIGENTIA) h. e. nonnisi cum alia vinearum genera excludunt causae idoneae. Sed nec dissimulo, magis mihi probari cum Mediceo vnica mutata literula legamus *pro soli indulgentia*: inprimis cum *necessitatis prouinciae* separatim fiat mentio.

15, 1 COLVMELLA) de Arb. 5; it. 4, 6, 1 et c. 1, 1. Descripsit Crescentius 4, 13.

15, 2 [CENSEMVS] RELINQVENDAS) Verbum *censemus* in vetustis Florentinis et Vaticanis codicibus non reperitur, neque in Iensonianis Bruschianisque libris; idcirco etiam Commelinus lineis ipsum circumscripsit, cum de eo dubitaret. Ego vitiosum, existimo; nam Palladius non sic esse faciendum existimat, sed sic faciendum de Columellae sententia commemorat, quae etiam id quod adiectum est, amplectitur: *et sane excipiendam calamis nouellam.* Quare si retinendum verbum illud videatur, in *censet* immutarem. Crescentius hunc locum ita 4, 13 expressit: *Quare iuxta commissuram veteris sarmenti ad vnam vel duas gemmas inferiores capitis relinquenda* (an *relinquendae* vites nempe) *sunt.* At Columella 4, 11 hoc modo loquitur: *Sed annotato superioris anni pollice, supra ipsam commissuram veteris sarmenti vnam vel duas gemmas relinquemus, ex quibus germinet.* De nouella vero vite vel exiguis palis vel calamis palanda proximo capite 12 agit. PONTED.

15, 2 EXCIPIENDAM) Desiit ex Columellae persona loqui. suumque interposuit iudicium, non quidem verbo *censemus*, quod dubium admodum, vel plane falsum est; sed verbis, *quod* EST *merito in viticula fortiore seruandum.* Itaque non placet rediri ad infinitum orationis genus et *ἀφηγηματικόν*, sed legi vix apice mutato *excipiendum.* Quoties gerundia cum verbi sui casu iungantur, non hic opus est docere. Multa Varronis praesertim suppeditabit noster Index.

16, 1 COLVMELLA) 4, 22, 2; it. Arb. 7, 4 sunt quaedam in hanc sententiam, verba quidem

poſt biennium ſi recidas, plerumque infirmas [g] habent radices et repente ſimul
pereunt [h].

XVII. HOC menſe calidis et apricis locis optime celebratur inſitio, quae fit
tribus generibus. Sed ex his duo nunc fieri poſſunt; tertium reſeruatur aeſtati.
Sunt [a] autem genera inſerendi haec: aut ſub cortice, aut in trunco, aut emplaſtro.
Inſeremus ergo ſic: Arborem vel ramum, in loco qui nitidus eſt et ſine cicatrice,
ſerra recidemus non laeſo cortice. poſt ſerraturam, plagam ferramentis acutis in-
2 cidamus [b]. Inde quaſi cuneum tenuem [c] ferreum, vel oſſeum, maxime leoninum,
inter corticem et lignum tribus prope digitis conſideranter [d] deponimus, ne corti-
cis faſcia diſſipetur; et in eum modum ſubducto cuneo, ſtatim ſurculum mergimus
vna parte deciſum ſalua medulla, et cortice partis alterius, qui ſupra arborem ſex
3 vel octo digitis emineat. Duos, vel tres, vel plures ſurculos pro trunci qualitate
conſtituimus: quaternis digitis, vel amplius inter eos ſpatium relinquemus: tunc
iunco, aut vlmo, aut vimine ſtringemus, et ſuper lutum muſco tectum ponemus,
ac ligabimus, vt quatuor digitis ſupra lutum poſſit ſurculus eminere. Pleroſque
delectat ſtrictum primo ſectae arboris truncum vinculis arctioribus, in medio finde-
re, et ibi ſurculos ex vtraque parte raſos [e] in modum cunei, vt integra ſit medulla,
demergere, praemiſſo ante cuneolo, quo ſubducto, depoſitus ſurculus redeunte in
4 plagam materia, poſſit aſtringi. Sed hoc vtrumque genus vernum [f] eſt, et fit cre-
ſcente luna, vbi [g] incipit gemma arborum turgeſcere. Surculi autem, qui inſe-
rendi ſunt, ſint nouelli, fertiles, nodoſi, de nouo nati, ab orientali arboris parte de-
ciſi, craſſitudine digiti minoris, bifurci vel trifurci [h], gemmis pluribus vberati.
5 Si arborem minorem deſiderabis inſerere, in qua ſine dubio meliora incrementa pro-
veniunt, circa terram ſecato: et quod melius eſt, ſurculos inter lignum corticem-
que depone, tunc ſtringe. Quidam raſum ex vtraque parte ſurculum conuenien-
tem ſoliditati arboris inſerendae ſic in medio deponunt, vt cortex ſurculi vndique
cortici arboris reddatur aequalis. Sed in nouella arbore terra mota vſque ad ipſum
6 inſitum colligatur; quae eam res [i] a vento et calore defendet. Mihi aſſeruit dili-
gens agricola omne inſitum ſine dubio comprehendere, ſi depoſitis ſurculis viſcum
non temperatum in ipſa plaga pariter mergamus, quaſi glutino quodam ſuccos
materiae vtriusque miſturum. De emplaſtratione ſuo menſe dicemus. Quartum
7 genus Columella ſic retulit. Gallica terebra vſque ad medullam arborem perfo-
randam, plaga interius leuiter inclinata. ibi educto [k] omni ſcobe, vitem, vel ra-
mum ad modum foraminis impreſſi delibratum, ſuccidum tamen et humentem,
ſtricte imprimi, vna aut duabus gemmis foris relictis. tunc argilla et muſco locum
8 diligenter operiri. ita et vites in vlmo inſeri poſſe commiſſas [l]. Hiſpanus quidam
mihi

g) *infirmatas Lugd.* h) *perierunt Lugd.* [T. XVII.] a) *Eſt autem inſerendum P. genera* om. etiam *Lugd.* b) *nitidamus vel incidimus P.* c) *tenuem* om. *P. E.* d) *conſiderantes rep. Lugd.* e) *reciſos P.* f) *veris Lugd.* g) *quando P.* h) *vel trifurci* om. *E.* i) *colligatumque, ea res E.* k) *educta Lugd.* l) *commiſſas* om. *P.*

quidem nondum reperi. *Mergi* diſciplinam habes 4, 15.

17, 1 GENERA INSERENDI) Eadem praecipiunt Col. Arb. c. 26 et Florentinus Geop. 10, 75. SCHOETTG.

17, 6 SVO MENSE) Iunio 5.

17, 7 COLVMELLA) Arb. 8, 4 qui tamen *ſcobem* non vult dici, verum *ramenta*, quae terebra educuntur.

17, 8 SA-

mihi [m] hoc genus nouae [n] insitionis ostendit, [quod [o]] ex persico se asserebat expertum. Salicis ramum brachii crassitudine, solidum, longum cubitis duobus aut amplius, terebrari iussit in medio, et plantam persici in eodem loco in quo consistit, spoliatam ramis omnibus, solo capite relicto per ipsum saligni manubrii foramen induci: tunc eundem salicis ramum terrae capite vtroque demerso, in arcus similitudinem debere curuari, foramen luto, musco, vinculis stringi [p]: anno deinde exemto [q], vbi infra medullam salicis caput plantae [r] sic cohaeserit, vt vnitas sit ex duobus mista corporibus, plantam subter incidi atque transferri, et aggerari terram, quae arcum salicis cum persici cacumine possit operire: hinc persici poma sine ossibus nasci: sed hoc locis humidis conuenire vel riguis [s], et salices aquationibus adiuuandas [t], vt et natura ligni vigeat [u], quae delectatur humore, et superfluentem copiam succi [x] germinibus [y] ministret alienis.

XVIII. HOC mense locis temperatis instituemus olieta, quae vel pastinis
conserenda sunt, vt extremas circa decimanum tabulas cingant, vel suum locum te-
nebunt. Si ponuntur in pastino, radicatae plantae decisis capitibus et brachiis, et
in truncum redactae vsque ad mensuram cubiti vnius et palmi in fermento terrae
fossae [a] defigantur, locum palo antea deprimente: ordei grana subteriaciantur, et
amputetur iis quidquid putridi inuentum fuerit, aut arentis: et tunc amputata ca-
pita luto velentur et musco [b], vlmeis vinculis, vel tenacibus quibuscunque con-
stricta. Sed maximum beneficium est, vt proficiat incremento, si rubrica partes 2
notentur, quibus obuersae steterunt [c], et contra eas simili ratione ponantur. Sint
a se discretae pedibus quindecim, vel viginti. Omnis subinde circa eas herba vel-
latur: et quoties se imber infuderit, breuissimis ac frequentissimis fossionibus soli-
citentur. et subinde ducta a trunco terra atque permista in aliquanto altiores cu-
mulos congeratur. Quod si oliuetum suo loco facere volueris, haec genera terra- 3
rum sequeris: terram cui mista sit glarea, aut cretam sabulonis coniunctione resolu-
tam

m) *mibi* om. *Lugd.* n) *nouae* om. *Lugd. I. B. R. bonae P.* o) *quod* om. *Lugd. P.* Gron. ad Liu. 5, 32. *E.* sic: *ostendit ex persico. Asserebat se expertum.* bene. p) *adstringi E.* q) *exacto P.* r) *plantulae P. E.* s) *irriguis P. E.* t) *conuenire, vt etc. P.* u) *vice aquae delectetur P. Lugd.* x) *persici P.* y) *graminibus I. B. R.* [T. XVIII.] a) *defossae E.* b) *et tunc capita earum luto vel E.* bene. c) *steterant E.* recte.

17, 8 SALIGNI MANVBRII) Haec ipsa appellatio docet intelligi non ramum matri adhuc haerentem, sed taleam decisam. Hinc etiam *vtriusque capitis* mentio, h. e. extremitatis.

17, 8 ANNO — EXEMTO) Ne quis festinet ad emendandum ex auctoritate Medicei et legendum *exacto*, obstat Palladii vsus v. g. Febr. 26, 2.

17, 8 PLANTAE) h. e. ipsa stirps, quae salici inserta est, ab inferiori parte illi coaluerit.

17, 8 CVM PERSICI CACVMINE) quod ex summa arcus parte exit, vt adeo commissura tota terra obruta sit.

17, 8 POMA SINE OSSIBVS) Breuior multo ratio est Geop. 10, 16.

18 Pleraque huius tituli descripsit Crescentius, 5, 19. Noster autem ante oculos habuit Col. Arb. 17 et R. R. 5, 8 et 9.

18, 1 EXTREMAS CIRCA DECIMANVM TABVLAS) Non igitur totae tabulae, in quibus generatim vites positae sunt, sed ea tantum latera vel extrema, quae decimano, h. e. viae maiori vineam diuidendi contigua sunt.

18, 1 TENACIBVS QVIBVSCVNQVE) Vtitur alias *tenacium* voce noster pro *pediculis* vel *petiolis* fructuum substantiue: hic substantiue non minus, sed pro materia quacunque ad ligandum et ita firmandum apta videtur posuisse. Crescentius breuiter *vinculis quibuscunque constricta.* Possis etiam hic quidem ἀπὸ τοῦ κοινοῦ subaudire *vinculis.*

18, 3 SVO LOCO) qui ei proprie adscriptus adsignatusque esse debet. Virgilius Georg. 2, 82 *Miraturque nouas frondes et non sua poma.* Plura obseruarunt Barthius ad Rutilium 1, 537. Gronouius

tam, aut pinguem ſabulonem, aut terram naturae denſioris [d] et humidae. Creta
4 figuli omnino repudianda eſt, et vliginoſa, et in qua ſemper humor aſſiſtit [e], et ſabulo macer, et nuda glarea: quamuis enim comprehendat, non conualeſcit. Poteſt ſeri et vbi arbutus aut ilex ſteterat. nam cerrus [f] et aeſculus exciſa radices noxias relinquit, quarum virus oleam necat. Locis aeſtuoſis Septentrionali colle; frigidis, meridiano gaudet: mediis, cliuis delectatur. Neque imum locum, neque arduum patitur, magis modicos cliuos [diligit [g],] ſicut eſt regio Sabina, vel Baetica. Baccarum [h] genus numeroſum eſt, et plurium [i] vocabulorum, ſicut Pauſia, Orchis, Radius, Sergia, Licinia, Cominia [k], et caeterae quas nominare non attinet. Pauſia tamen oleum quod reddit, dum [l] viride eſt [m], optimum [eſt [n],] ſed cito vetuſtate corrumpitur. Optimum Licinia dat, plurimum Sergia. Sed de his haec [o] generaliter praecepiſſe ſufficiet [p], maiores [q] baccas cibo, minores oleo profuturas. Si
5 frumentarius ager eſt, quem conſerimus olivueto, quadragenis inter ſe pedibus diſtent: ſi macer, vicenis [r] quinis. Melius faciemus, ſi ordines in Fauonium dirigamus. Cum deponentur, in ſcrobes ſiccas [s] conſtituantur quaternis pedibus foſſas [t]. Glarea etiam, vbi lapides defuerint, miſceatur, et ſtercus. Si clauſus locus eſt, modice ſupra terram, quae ponuntur, emineant. Si pecora formidantur, altiores trunci eſſe debebunt. In ſiccis vero prouinciis cum pluuiae deſunt [u], rigare con-
6 veniet. Si [x] prouincia indiget oliuetis, et non eſt vnde planta ſumatur, ſeminarium faciendum eſt, id eſt tabula effoſſa, ſicut ſuperius dixi, vt ibi (ſicut Columella dicit) rami ſerra inciſi in modum ſeſquipedalem deponantur. inde poſt quinquennium poterit valida planta transferri, et locis frigidis hoc menſe plantari [y]. Scio pleroſque, quod facilius atque vtilius eſt, radices olearum quae in ſiluis plerumque ſunt, aut in locis deſertis, in cubitalem menſuram reciſas, aut in ſeminario, ſi placuerit, aut in oliueto ſolere diſponere, et admiſtione ſtercoris adiuuare. Qua re [z] proueniet, vt ex vnius arboris radicibus numeroſa planta naſcatur [zz].

XIX. ETIAM pomiferas arbores poſſumus in paſtinis a Septentrionali regione diſponere, de quibus ſigillatim dicemus, quae ſpecialiter ſunt tenenda. Nam pomis eadem conuenit terra, quae vitibus. ſcrobes autem maiores facies, vt materiae proſis [a], et fructui. Si pomarium facies, inter ordines tricenos pe-
2 des relinques. Plantas ſtatues radicatas, quod eſt melius. ſed ſeruabis, ne cacumina aut manu fracta aut eroſa non creſcant. Vnumquemque ordinem ſuo generi deputabis,

d) *depreſſioris et viuidae Cr. viuidae* etiam *Lugd. E.* e) *exſiſtit Cr. conſiſtit Colum.* 5, 8, 6. f) *cedrus etiam exc. P.* g) *diligit* om. etiam *Lugd.* h) *Olearum P.* i) *plurimorum P. plurimum Lugd.* k) *Comminia Pal.* ind. Sylb. l) *dum* om. *P.* m) *eſt, et P.* n) *eſt* omitt. *I. B. R.* o) *hoc P.* p) *ſufficiat E.* bene. q) *maiores* —— *profuturas* om. *P.* r) *in cenis P.* deeſt plane *I. B. R.* s) *ſiccae P.* t) *foſſe P.* u) *et* inſ. *Lugd.* x) *Et ſi I. B. R.* y) *transferri P.* z) *quare* omn. zz) *vellatur P.* [T. XIX.] a) *proſit I. I* —— *G. et fructibus E.*

Gronouius Obſ. 1, 11. SCHOETTG. De hoc vſu pronominis reciproci vbi ſignificat vnam aliquam et ſolidam naturam, nihil alieni habentem, etiam teſtantur loca Plin. 33, 4 ſ. 21. *Aurum arrugia quaeſitum non coquitur, ſed ſtatim ſuum eſt:* et 33, 8 ſ. 42 *Siſaponenſibus miniariis ſuae venae arena ſine argento excoquitur.*

18, 3 DENSIORIS ET HVMIDAE) Quod eſt apud Creſcentium et Lugd. *viuidae*, illud ex *vuidae* corruptum arbitror. *Vuidam* hic habet etiam Col. 5, 8, 6.

18, 3 CERRVS ET AESCVLVS) *Quercus* eſt apud Col. 5, 8, 7. Itaque *cedrum* non puto admittendam.

18, 6 COLVMELLA) 5, 9, 3.

19 Vidit Colum. de Arb. 18 ſqq. et 5, 10.

19, 2 SED SERVABIS, NE CACVMINA) Locus vitioſus, qui hoc aut alio item modo emendari

deputabis, ne infirmae a valentioribus opprimantur [b]. Plantas ſimiliter notabimus, vt ipſis quibus ſteterant cardinibus opponamus. De cliuo ſicco et exili, in planum, 3
pinguem et humidum transferemus. Si truncos ponere volueris, ſupra terram prope tribus pedibus erigantur. Vbi duas in vna ſcrobe plantas deponis, cauendum eſt, ne ſe contingant. nam vermibus interibunt. Sed (vt Columella dicit) feraciores ſunt, quae ſeminibus, hoc [c] eſt nucibus ſuis, quam quae plantis ponuntur, aut [d] ramis. Vbi regio ſiccior eſt, aquationibus adiuuentur.

XX. NVNC locis maritimis et calidis fodiendae ſunt vites: vel (ſi haec [a] prouinciae conſuetudo eſt) exarandae, et in eiſdem locis palandae, aut ligandae ſunt vineae prius quam gemma procedat, cuius concuſſione vel attritu incurritur grande diſpendium. Nunc oleae caeteraeque arbores laetamen accipiunt decreſcente 2
luna. ſufficiet autem maiori arbori vehes [b] vna; minori, media; ita vt ſubducta a radicibus terra, et fimo permiſta, reuocetur. Tempore hoc, ſi quae ſunt in ſeminariis plantae, circumfodiendae ſunt, et amputandi eis rami ſuperflui, vel radiculae, quas circa in ſuperiore parte miſerunt.

XXI. HOC menſe roſaria conſeremus, quae ſulco breuiſſimo aut ſcrobibus ponenda ſunt, vel virgultis, vel etiam ſemine. Semina autem roſarum non putemus medios floſculos eſſe aurei coloris, quae roſae fuerunt, ſed baccas nutriunt, quas in breuiſſimi piri ſimilitudinem plenas ſeminibus poſt vindemiam reddunt maturas, quarum tamen maturitas ex colore fuſco et mollicie poterit aeſtimari. Siqua 2
etiam ſunt antiqua roſaria, hoc tempore [a] circumfodiuntur [b] ſarculis vel dolabris, et ariditas vniuerſa reciditur. Nunc et quae rara ſunt poſſunt ducta virgarum propagine reparari. Si roſam temperius habere volueris, duobus palmis ab ea [in] gyrum [c] fodies, et aqua calida bis rigabis in die. Nunc et liliorum bulbos pone- 3
mus, vel lilia ante habita ſarriemus [d] ſumma diligentia, ne oculos circa radicem naſcentes, et minores bulbulos ſauciemus, qui a matre ſubtracti, atque in alios digeſti ordines, noua lilieta formabunt. Item violarum plantae, et croci bulbi ſerendi ſunt, vel [e] ſubtiliter (ſi fuerant ante) fodiendi.

XXII. HOC menſe aliqui lini ſemen laeto [a] ſolo in iugerum x modios ſpargunt, et lina conſequuntur exilia [b].

XIII. TEMPORE hoc canneta ponenda ſunt factis breuiſſimis ſcrobibus, et oculis cannarum per ſingulas ſcrobes obrutis, qui ſemipedis ſpatio inter ſe diſtare debebunt. Si calidae et ſiccae prouinciae ſtudemus, valles humidas vel irriguas opus

b) *deprimantur E.* c) *hoc eſt nucibus* om. *P.* d) *aut — adiuuentur* deſunt *P.* [T. XX.] a) *vel, cui haec E.* b) *neges P. veges Lugd. I. B. R. E.* [T. XXI.] a) *menſe P.* b) *fodiuntur Lugd.* c) abeſt *in E.* d) *ſariemus Lugd.* e) *et P.* [T. XXII.] a) *lento E.* b) *exilia* om. *E.*

emendari poteſt: *Sed ſeruabis, ne cacumina aut manu fracta, aut a pecore praeroſa ſint, nam non creſcunt.* Columella *de Arb.* cap. 18 *Nam ſi prius cacumina manu perfracta, aut a pecore praeroſa fuerint, quam adoleſcant, in perpetuum corrumpuntur.* Idem 5, 10 *Quoniam ſi ſaepius cacumina hominis manu tractata* (an *perfracta* vel *detracta?* vt indicaui) *aut a pecore praeroſa ſunt, in perpetuum ſemina incrementum capere nequeunt.* PONTED. Mihi videbatur ſanus eſſe locus, modo pro *eroſa* legas *deroſa.* Primam literam praecedens eiusdem organi hauſiſſe poteſt.

19, 2 CARDINIBVS) Eadem praecipit Virg. Ge. 2, 269.

19, 3 VT COLVMELLA DICIT) Nondum inueni locum. Si nuces arbores intelligit res aperta: loca dabit Index.

opus eſt deputare cannetis; ſi frigida regio eſt, locis mediis inſtituantur, ſed [a] ſucco villarum ſubditis. Inter haec aſparagorum etiam ſemina ſpargere poſſumus, vt miſta naſcantur, quia et aſparagi coluntur, et incenduntur eo more [b] quo cannae.
2 Sed ſi ſunt antiqua canneta, hoc tempore ſarrientur, reciſis quae in radice purganda ſunt, id eſt putribus, male porrectis, et ſiqua gignendi oculos non habebunt [c]. Nunc ſalicis plantas, et omnium generum, quae arbuſto applicandae ſunt, vel geneſtae [d], (vbi deerit) obruemus. Ex baccis etiam myrti et lauri, ſeminaria faciemus, vel ſi fuerant, excolemus.

XXIV. CIRCA Idus Februarias ſepes hortorum ex congeſto in funibus ſpinarum ſemine faciendae [ſunt,] ſicut dictum eſt, cum de munimine loqueremur hortorum. Item Graeci dicunt de craſſa [a] rubi virga fieri debere particulas, et palmaribus ſcrobibus obrui, et quotidie [b], donec frondeat, foſſione et rigatione nutriri.
2 Hoc menſe lactuca ſeritur, vt [c] poſſit Aprili menſe transferri. Item carduus ſeritur; et naſturtium, et coriandrum, et papauer, ſicut menſe Nouembri, et allium et [d] vlpicum. Nunc [e] ſatureia ſeritur pingui agro, non ſtercorato, ſed aprico, vel
3 melius mari proximo, et [cum] cepullis miſta ſeminatur. Hoc etiam menſe cepullas feres: ſed conſtat et vere et autumno eſſe [f] ſeminandas. ſi ſemen eius [g] ſeueris, in caput [h] creſcit, et minus reddit in ſemine: ſi capitulum ponas [i], ipſum maceſcit, et multum ſemen educit. Terram cepae deſiderant pinguem, vehementer ſubactam, irriguam, ſtercoratam. ibi areas faciemus omnibus herbis et radice purgatas.
4 ſeremus placido et ſereno die, maxime Auſtro vel Euro flantibus. ſi minuente luna ſerantur, tenues et acriores proueniunt: ſi creſcente, robuſtae et ſaporis humecti. rarius ſunt ponendae; runcandae ac ſarculandae ſunt [k] ſaepius. Si capita voluerimus his eſſe maiora, folia omnia debemus auferre, [et] [l] ſic ſuccus ad inferiora cogetur: de quibus vero ſemina colligenda ſunt, iuuentur [m] adminiculis [n], vbi caulem coeperint excitare. Cum niger color ſeminis fuerit, praeferunt [o] maturitatis indicia. Vellendi ſunt thalli adhuc ſemiſicci cum ſemine, et ſic in ſole ſiccandi.
5 Hoc menſe anethum [p] feres locis frigidis. Omnem caeli ſtatum patitur, ſed tepidiore laetatur. Rigetur [q], ſi ſe imber abſtineat. ſeratur rarius. Aliqui ſemen eius non obruunt, opinantes quod a nulla aue tangatur. Nunc et ſinapi ſerere poſſumus [r]. Hoc etiam menſe caules ſeremus, qui et toto anno ſeri poſſunt. ſolum [s] pingue et ſatis ſubactum diligunt: argillam [t] et glaream timent: ſabulone et arenis
6 non delectantur, niſi perennis vnda ſuccurrat. Omnem caeli ſtatum caulis patitur, frigidum magis. Contra auſtrum poſiti citius ferunt; contra ſeptentrionem, ſerius. Sed hic et ſapore caulis vincit et robore [u]. cliuis delectatur, et [x] ideo ponendae ſunt

plantae

[T. XXIII.] a) *ſed ſucco villarum ſubditis* deſunt *P.* b) *boc menſe E.* c) *habent E.* d) *geneſtas (vbi deerunt) I. I. — G.* [T. XXIV.] a) *groſſa Lugd. E.* b) *cotidie Lugd.* c) *vt – carduus ſeritur* deſunt *P.* d) *et vlpicum* deeſt *P. vel I. B. R.* e) *Nam E.* f) *eſſe* om. *P.* g) *earum* coni. *Morg. I,* 84. h) *capite P.* i) *ponas marceſcit P. E.* k) *ſunt* om. *P.* l) *et* om. *E.* m) *iuuemus P.* n) ſic *Lugd. amminic.* reliqui. o) *praeferunt* om. *P.* p) ſic *Lugd. anetum* rel. q) *Regitur, ſi non pluerit; ſer. P.* r) *poſſ. Et caules, qui toto P.* s) *ſolo pingui et ſa. ſubacto P.* t) *arenam I. B. R.* u) *rubore, qui cliuis P.* x) *et ideo – arearum* om. *P.*

24, 1 DE MVNIMINE HORTORVM) 1, 34, 5 ſq. Conf. Diophanes Geop. 5, 45; Colum. 11, 3. Add. Plin. 17, 10. SCHOETTG.

24, 2 ET [CVM] CEPVLLIS) Commelinus quoniam *cum* in vetuſtis libris non inuenerat ipſum lineis circumdedit. Cuba quoque non excerpſit. PONTED.

24, 7 Co-

plantae per puluinos [y] arearum. gaudet ſtercore et ſarculatione. rarius poſitus con-
valeſcit. celerius [z] coquitur virore [a] ſeruato, ſi, dum eſt trium vel quatuor folio-
rum, nitrum tritum cribello deſuper ſpargas, vt ſpeciem pruinae candentis [b] imite-
tur. Columella dicit plantarum radices alga marina inuoluendas ſeruandae viridita- 7
tis cauſa, fimo ſimul adhaerente [c]. Ponendae ſunt plantae maioris incrementi, quia
licet ſerius comprehendant, fortiores fient. Si hiems eſt, tepido iam die; ſi aeſtas, cum
ſol in [d] veſperam declinatur, planta pangenda eſt. Vaſtior fiet, ſi terra operiatur aſſi-
due. Semen [e] braſſicae vetuſtum mutatur in rapa [f]. Hoc menſe poſt Idus ſpon- 8
gias [g] aſparagorum vel nouas formare incipiemus ex ſemine, vel antiquas ponemus.
Mihi etiam illud vtile [h] videtur ac diligens, vt aſparagi agreſtis radices plurimas in
vnum locum congeramus cultum [i], vel certe ſaxoſum, quae ſtatim fructum dent
ex loco, qui aliud nil alebat, et has annis omnibus incendamus in ſcopis, vt fructus
frequentior ſurgat [k], et fortior. Hoc autem genus eſt ſapore iucundius. Nunc 9
etiam malua ſeri poteſt. Mentam quoque ſere plantis [l] vel radicibus, loco humido,
vel circa aquas. apricum ſolum, nec pingue, nec ſtercoratum deſiderat. Hoc
menſe [m] foeniculum ſeres loco aprico, et [n] modice [o] ſaxoſo. Seritur [p] primo vere
paſtinaca, et ſemine ponetur et plantis, loco pingui, ſoluto [q], altius paſtinato:
raram [r] ſtatues, vt robur accipiat. Cunela [s] etiam nunc ſeritur, et colitur eo more
quo allium vel cepulla. Nunc caerefolium [t] locis frigidis [u] poſt Idus ſeratur: deſi-
derat agrum laetum, humidum, ſtercoratum. Hoc menſe betam ſeremus, quam- 10
vis poſſit et tota aeſtate ſeminari. amat agrum putrem, humidum, laetum [x]. trans-
ferenda eſt quatuor aut quinque foliorum, radicibus fimo recenti oblitis. amat fre-
quenter effodi, et multo ſtercore ſaturari. Hoc menſe porrus ſerendus: quem ſi 11
ſectilem velis, poſt duos menſes, quam ſatus eſt, poteris deſecare manentem in areis
ſuis: quamuis aſſerat Columella, etiam ſectiuum diutius duraturum, melioremque [y],
ſi transferatur, et quoties ſecabitur, aqua iuuetur et ſtercore. ſi capitatum [z] facere
velis,

y) *bulbinos Lugd. I. B. R. vid. ſ.* 13. *pulbidos E.* z) *Celerius -- imitetur* om. *P.* a) *vigore ſeruato E.* mox *ſpargis.* b) *pruinae canentis E.* bene. c) *haerente P.* d) *ad P.* e) *ſemen braſſicae — iucundius* om. *P.* f) *rapam I. B. R. rapa I. I — G. Vict.* g) *ſpongeas Lugd. E.* h) *vile Lugd. illud* om. *E.* i) *incultum* coni. *Morg. I,* 85. k) *reſurgat E.* l) *quae pla. et rad. ſtercus deſiderat* caet. omiſſ. *P.* m) *loco P.* n) *et* deeſt *P.* o) *maxime I. B. R.* p) *ſeritur pr. vere* om. *P.* q) *ſoluto* om. *P.* r) *rarum P.* s) *Cunela — caereſolium* om. *P.* t) *Nunc etiam cereſolium E.* u) *humidis P.* x) *locum Lugd. I. B. R.* om. *P.* y) *meliorem E.* z) *capitum Lugd.*

24, 7 COLVMELLA) 11, 3, 23.

24, 7 MVTATVR IN RAPA) Quos interrogaui earum rerum peritos, ii negant ſibi tale quid in ſemine quinque et ſex annorum vſu veniſſe. Neque Theophraſtus et Plinius, quo loco de permutatione ſeminum et vitio aetatis agunt, ille hiſt. plant. 7, 6; hic 19, 11 ſ. 58 huius rei mentionem faciunt. Forte permutauit aliquis ſemina non multum diſſimilia.

24, 9 HOC MENSE FOENICVLVM SERES) Haec perperam in omnibus editis libris diſtinguuntur; nam ſic videtur ſcribendum: *Hoc menſe foeniculum ſeres loco aprico et modice ſaxoſo.* Seritur *primo vere Paſtinaca, et ſemine ponetur et plantis loco pingui.* Cuba non abſimili ordine transſcripſit: *Paſtinaca vere ſeritur. Primo ſemine ponitur et plantis.* At Plinium ad iſta ſeparanda potiſſimum ſequor, qui 19, 5 *ex iis,* inquit, *paſtinacae vnum genus ſponte prouenit; σταφυλῖνος Graece dicitur. Alterum ſeritur radice vel ſemine primo vere, vel autumno, vt Hygino placet Februario, Auguſto, Septembri, Octobri, ſolo quam altiſſime refoſſo.* PONTED. Obtemperaui viro doctiſſimo, et interpunxi vt iuſſit; licet non intelligerem, quid ad ſententiam intereſſet, ſi Commelini ſeruarem diſtinctionem, quae talis eſt, *Hoc menſe foeniculum ſeres loco aprico et modice ſaxoſo: ſeritur primo vere. Paſtinaca et ſemine ponetur, et plantis, loco pingui etc.* Neque enim dubium eſt quin foeniculum et ipſum *primo vere* ſeri velit Palladius: et quod in Februario tradit paſtinacae diſciplinam, eo ipſo

velis, quod [a] vere ſeueris, Octobri menſe transferre debebis. ſerendus [aa] eſt loco
laeto, et maxime campeſtri, area plana, paſtinata alte, et diu ſubacta et ſtercorata.
ſi ſectiuum velis, ſpiſſius: ſi capitatum, rarius ſeres. ſarculo frequentandus eſt, et [b]
12 herbis liberandus. Cum digiti craſſitudinem habuerit [c], a media parte praeciſis fo-
liis, et truncatis radicibus, transferatur: oblitus fimo liquido, quaternis vel qui-
nis digitis ſeparetur. cum radices agit [d], modice comprehendendus et alleuandus
eſt ſarculo, vt ſuſpenſus [e] a terra, quod ſpatii vacuum ſubter inuenerit, capitis va-
ſtitate cogatur implere. Item plura ſemina in vnum ligata ſi depoſueris, grandis
porrus naſcetur ex omnibus. Item ſi capiti eius rapae ſemen immittas ſine ferro,
13 et pangas, multum fertur increſcere: melius [f] ſi frequenter hoc facias. Hoc menſe
inula ſeritur, quo canneta ponuntur. ſeritur oculis ſicut calami, quos abſcindere [g]
et terra leuiter debemus obruere, terra foſſa et ſubacta, excitatis ad lineam puluinis [h],
14 quibus eius oculos oportet infodere. trium pedum inter ſe ſpatio ſeparantur. Hoc
menſe colocaſiae [i] bulbos ponemus. amant [k] humidum locum, pinguem, maxime
irriguum. circa fontes laetantur et riuos, nec de ſoli qualitate curant, ſi perpetuo
foueantur humore. frondere prope ſemper poſſunt, ſi tanquam citreta tegumentis
defendantur a frigore. Hoc menſe cyminum et aniſum ſeritur [l] loco bene ſubacto,
et cui laetamen admiſceas. Quod ſatum eſt, herbis purgetur aſſidue.

XXV. PLANTAS pirorum [a] menſe Februario locis frigidis ponemus; cali-
dis vero Nouembri: ſed menſe Nouembri pira locis tepidis conſerenda ſunt, vt ſolo
iuuentur irriguo. ita et florem plurimum proferent, et magnitudinem pomi turgen-
tis acquirent. naſci tamen tali ſolo maxime diligunt, quale [b] vinetis diximus conue-
2 nire: ſed laeto ſolo et validas arbores, et fructus plurimos conſequemur. Lapidoſi
generis pira vitium mutare creduntur, ſi terris mollibus conſerantur. Sed pirum
plantis ſerere prope tardus euentus eſt: tamen quibus hoc [c] placuit, vt [d] ſemina
generoſa nihil ſibi de agreſti aſperitate permiſceant, plantas bimas aut trimas [e], eo
more quo oleae ponuntur, radicatas, magnis ſcrobibus ponant, ſupra terram tribus
altas vel quatuor pedibus, quarum deciſa cacumina argilla miſta muſcus debet operire.
Nam ſi quis pirorum ſemen aſpergat, naſci quidem neceſſe eſt, originem ſuam re-
fouente [f] natura, cuius AETERNITATI nulla tarditas poteſt afferre [g] faſtidium:
ſed homini hoc expectare longinquum eſt [h], cum et ſero veniant, et de generis nobi-
3 litate decedant. Melius ergo hoc menſe Nouembri fiet, vt pirorum plantas radica-
tas feramus agreſtium, ſubactis bene ſcrobibus, vt, cum prehenderint, inſerantur.
Hoc

a) *quod vere ſeueris* om. *P.* aa) *ſecundus Ienſſ. ſecundum P.* b) *et* om. *P.* c) *habuit P. dig. groſſitudinem h. E.* d) *aget E.* mox *alleuiandus.* e) *ſuſpenſum P.* f) *melius ſi — ſeparantur* om. *P.* g) *abſcidere Lugd.* h) *bulbinis I. B. R. vid. ſ. 6.* i) *colocaſii Lugd.* k) *amant enim E.* l) *ſerimus E.* [Tit. XXV.] a) *pira* per i ſemper *Lugd.* b) *quali vineas Lugd. quale vineis E.* c) *ſic P. hoc placet Lugd. E.* d) *nam P.* e) *binas aut trinas E.* f) *repente P. remouente E.* g) *cauſare I. B. R. creare Lugd. E.* h) *longum eſt E.* recte.

primo vere et hanc ſerendam praecipit. Sed in Cubae verbis interpunctionem mutarem hoc modo: *Paſtinaca vere ſeritur primo: ſemine ponitur et plantis.* Verum vidit forte aliquid vir clariſſimus mihi obſcurum.

24, 11 COLVMELLA) 11, 3, 30.

25, 2 REFOVENTE NATVRA) Ex Medicea ſcriptura coniicio ſcriptum a Palladio vel *reparante* ſyllaba *par* olim in *per* contracta; vel *repetente.*

25, 3 CVM PREHENDERINT) Poterat aliquis ſuſpicari excidiſſe propter viciniam alterius *cum* praepoſitionem in hoc verbi intellectu ſolennem, legendumque *cum comprehenderint*, quod ſaepe

Hoc autem intereſt, quod quae plantis ſuis ſeruntur, dulcedinem ac teneritatem [i]
ſeruant [k], diu tamen ſeruata non durant: inſita vero, moram temporis ſuſtinebunt.
Spatia inter piros triginta pedum menſura diſcernat. Genus hoc arboris, vt profi-
ciat, frequenti humore, et aſſiduis foſſionibus eſt colendum, vsqueadeo, vt tem-
pore, quo florere conſueuit, nihil perditura credatur de flore prolato, ſi eam tunc
foſſor adiuuerit. Multum proficis, ſi interiecto anno quale libet laetamen adiun- 4
gas: ſed bubulum ſpiſſa et grauia poma generare [fertur [l].] Aliqui cinerem
miſcent, credentes hinc contrahi pomis argutos ſapores. Generum varietates exſe-
qui ſuperuacuum [m] puto, cum in ponendis vel [n] excolendis nulla ſit diſtantia. Si
languida arbor eſt piri, vel ablaqueatae radicem terebras, et ibi ligneum palum [o]
deprimis, vel in trunco ſimiliter terebrato ex teda cuneum figis [p], vel, ſi hoc deſit,
ex quercu. Vermes eius arboris et nati necantur, et naſci prohibentur radicibus 5
felle taurino frequenter [q] infuſis. Item faeces vini veteris recentes [r], ſi radicibus
affundantur per triduum, diutius [arbores] in floribus [rr] laborare non faciunt. Si 6
lapidoſa pirus eſt, ab extremis radicibus terram priorem leuabis, et ſecernes omnes
lapillos; quibus diligenter remotis, alteram terram cribro [s] cretam in loco eius in-
fundes. ſed hoc proderit, ſi rigare non ceſſes. Menſe Februario et Martio pirus [t]
inſeritur, more, quo dictum eſt, cum de inſitione loqueremur, ſub cortice, et in
trunco. Inſeritur autem piro agreſti [u], malo; vt nonnulli, amygdalo et ſpino [x];
vt Virgilius, orno et fraxino, et cydonio; vt aliqui, et Punico, ſed fiſſo [y] ligno.
Surculus piri, qui inſeritur ante ſolſtitium, anniculus eſſe debet, et prius quam fi- 7
gatur, foliis et omni tenera parte priuari: poſt ſolſtitium vero eum figis, qui ſum-
mum germen incluſit. Pirus omni genere inſeritur. Condienda ſunt pira [ita [z]] 8
die placido decreſcente luna a vigeſima ſecunda vsque in octauam. Eadem poma
ſicca, et manu lecta ab [a] hora ſecunda in quintam, vel a ſeptima in decimam, a ca-
ducis diligenter electa integra, et prope dura, et aliquanto viridia in picato vaſe
clauduntur, quod operculo tegitur, et deorſum os eius inclinatur, atque [breui [b]
ſcrobe] obruitur in eo loco, circa quem perennis aqua decurrit. Item quae dura 9
ſunt in carne et cute [c], prius in aceruo poſita, vbi ſe mollire coeperint, in vas fictile
bene

i) *teneritudinem Lugd. acredinem E.* k) *ſeruabunt P.* l) *fertur* ab. *Pal. et Vlit. creditur E.* m) *ſuperfluum E.* n) *vel excol.* om. *P.* o) *palum figis* om. *P.* p) *deprimis P.* q) *ſaepe P.* r) *recentes* om. *P.* rr) *in floribus* om. *E.* s) *cribratam in P.* t) *prius I. J. — G. it. Pariſ.* 1536. u) *agreſti: vel vt P.* x) *ſpinae I. B. R.* y) *ſpiſſo P.* z) *ita* om. *P.* a) *hora a ſec. Lugd.* b) *breui ſcrobe* om. *Lugd. I. B. R. E.* c) *et in cute E.* r.

ſaepe eſt apud Columellam. Verum *prebendere* etiam noſter hoc libro 10, 7. v. Gloſſ.

25, 4 [FERTVR]) Abeſt haec vox a Mſ. Pal. et alio, quem Vlitius euoluit, prout ipſe teſtatur ad Gratium v. 522; qui praeterea tradit, Palladio vſitatum eſſe, vt infinitiuum ponat ſimpliciter, ſub quo poſtea intelligendum τὸ *ſolet*. Sed non memini me illud tam ſaepe in Palladio obſeruare, et Mſ. Lugd. vocem illam retinuit. SCHOETTG.

25, 4 NVLLA SIT DISTANTIA) Contra Diophanes Geop. 10, 23 Ἔστι δὲ πολυειδὴς διὰ τὴν ποικιλίας δεῖται τῆς φυτείας. SCHOETTG.

25, 4 SI LANGVIDA ARBOR) Haec et ſequentia ad verbum fere deſumta ſunt ex Diophane l. c. SCHOETTG. Add. Col. 5, 9, 16.

25, 4 SI HOC DESIT) Videtur legendum aut *haec*, vt ad *tedam* referamus, aut *hic*, ad *cuneum*.

25, 5 LABORARE) aegrotare, ἐν τῷ ἀνθεῖν νοσοῦσαν dicit Diophanes. Nota eſt alias haec ſignificatio. SCHOETTG.

25, 6 SI LAPIDOSA) Sumſit haec a Quintiliis Geop. 10, 22. SCHOETTG.

25, 6 AMYGDALO) Tarentinus Geop. 10, 24. SCHOETTG.

25, 8 CONDIENDA SVNT) Democritus Geop. 10, 25. SCHOETTG.

bene [d] coctum picatumque ponuntur, et operculo superueniente gypsantur. vas [e]
breui scrobe demergitur [f] in eo loco, qui quotidie sole tangatur. Plurimi pira ob-
ruta inter paleas aut [g] frumenta seruarunt. alii statim lecta cum tenacibus suis [h] pi-
catis vrceis condiderunt, et oribus vasculorum gypso vel pice clausis, ipsa sub diuo
obruta sabulone texerunt. Alii pira, quae se non contingerent, in melle seruarunt.
10 Item pira diuisa et purgata granis, in sole siccantur. Aliqui [i] aquam salsam, cum
coeperit vndare calefacta, dispumant, et ei post iam frigidae pira seruanda demer-
gunt. tunc exemta post tempus exiguum condunt vrceo, et eius ore lito conser-
vant: vel nocte et die in frigida salsa manere patiuntur [k]: post in aqua pura [l] bi-
11 duo [m] macerant, deinde in sapa, vel passo, vel dulci vino mersa custodiunt [n]. Vi-
num de piris fit, si contusa et sacco rarissimo condita ponderibus comprimantur, aut
prelo. hieme durat, sed prima acescit aestate. Acetum sic fit de piris: Pira silue-
stria, vel asperi generis matura in cumulo reseruantur per triduum. deinde mittun-
tur in vasculo [o], cui fontana aut pluuialis aqua miscetur, et opertum vas per trigin-
ta dies relinquitur, ac subinde quantum sublatum fuerit aceti ad vsum, tantum red-
12 ditur aquae ad reparationem. LIQVAMEN de piris castimoniale [p] sic fiet: Pira
maturissima cum sale calcantur integra [q]. vbi carnes eorum fuerint resolutae, vel in
cupellis, vel in vasculis [r] fictilibus picatis condiuntur. Post mensem tertium,
suspensae eae carnes liquorem dimittunt saporis iucundi, sed [s] coloris albiduli. con-
tra [t] hoc, illud proderit, vt tempore, quo saliuntur [u], pro aliqua parte vina ni-
13 gella permisceas. MENSE Februario et Martio mala [x] seramus: si calida et sicca
regio est, Octobri et Nouembri. eorum plura sunt genera, quae numerare super-
fluum est. Amant pingue ac laetum solum, et cui humorem non tam rigatio, quam
natura suppeditet. et si in arena vel argilla sit, rigationibus adiuuetur. Montanis
locis debent ad Meridiem versa constitui. et [y] frigido solo proueniunt, si caeli tepor
adiuuerit: nec in asperis et humectis sedem recusant. Macrum et aridum solum
14 poma vermiculosa efficit [z] et caduca. Seruntur omni genere, sicut piri: neque
exarari neque effodi desiderant. idcirco eis magis prata conueniunt. Stercus [ouil-
lum [a]] tantum non exigunt quidem, sed libenter assumunt, vel si cineris pulueres
misceantur. Amant modestas rigationes. Putatio illis apta est, sed maxime vt ari-
15 da aut [b] male nata tollantur. Citius senescit haec arbor, et in senectute degenerat.
Si

d) *bene coctum* om. *P. lene etc. I. B. R.* e) *Vas — demergitur* om. *P.* f) *tegitur I. B. R.* g) *et I. B. R.* h) *cum radicibus suis E.* i) *Aliqui — et die in* om. *P. Cresc. Aliqui aq. sal. calefactam, cum coeperint inundare, despumant Lugd.* k) *permittuntur: prius in P. Cr.* l) *dura Lugd.* m) *biduo postea in dulci etc. P. biduo macerentur vel in sapa vel passo, et vsui reseruantur Cr. biduum E.* n) *custodiuntur P. vino seruata custodiunt E.* o) *vasculis Iens. vasis P. vasum Cr.* p) *castimoniale* om. *P. Cr.* q) *integra* om. *P. Cr. integro I. B. R.* r) *vasis P. Cr.* s) *sed* om. *P.* t) *contra P. Lugd. circa* al. *contra haec E.* u) *soluuntur vina P.* x) *mela Lugd.* hic et saepissime. y) *Et* om. *P.* z) *facit P.* a) *ouillum tantum* om. *Lugd. P. ouilium Ienss.* b) *et a. V. E.*

25, 9 ALII STATIM LECTA) Hinc ad §. 17 pleraque sunt etiam apud Crescentium 5, 20.

25, 12 CASTIMONIALE) Palladii an sit haec vox, equidem dubito. Sed significari arbitror potum, quo vti illis licet, qui *castimoniam* h. e. abstinentiam a vino ex voto vel alia quacunque de causa debent, vt de melitite Plinius 22, 24 §. 54 *solebat dari mulieribus vini abstemiis.* *Castimoniarum* superstitionem etiam de cibo et potu dici, eiusdem locus Plinii indicat obscurus alioquin 31, 8 §. 44 vbi genus vel gari vel halecis ait *castimoniarum superstitioni sacrisque Iudaeis dicatum, quod fit e piscibus squama carentibus.*

25, 13 PINGVE AC LAETVM SOLVM) Anatolius Geop. 10, 18 χαίρει δὲ τὰ μῆλα ψυχροῖς καὶ νοτεροῖς καὶ μελαγγείοις τόποις. SCHOETTG.

25, 15 LA-

Si caduca ſunt poma, fiſſae radici lapis iniectus poma retinebit. Lacertae viridis felle ſi tangantur cacumina, non putreſcit. Vermes eius ſuillo ſtercore miſto humanae vrinae, aut felle bubulo, extinguuntur: qui ſi plures circa arborem ſunt, aereo ſcalpro ſemel raſi non vltra naſcentur, ſi [c] ea loca, vnde raſi ſunt, bubulum ſtercus obducat. Si ſpiſſa poma ramos onerabunt, interlegenda ſunt quaeque vi- 16
tioſa, vt alimentum caeteris ſuccus aequiparet, et generoſis abundantiam miniſtret, quam numeroſa vilitate [d] perdebat. Malus omni generi inſeri poteſt, quo pirus. 17
Menſe Februario, Martio et aliis, quibus pirus, inſeritur in malo, in piro, in ſpino, pruno, ſorbo, perſico, platano, populo, ſalice. Diligenter legenda ſunt mala, quae volumus cuſtodire. ea in locis [e] obſcuris, vbi ventus non ſit, ſtramentis prius in crate ſubiectis, in cumulos ſecreta diſponimus: qui cumuli frequenti diuiſione ſeparentur. Aliqui diuerſa dixerunt, [vel ſingula] in vaſculis fictilibus picatis atque [f] oblitis claudi, vel argilla inuolui, vel [g] ſolos pediculos creta adlini [h], vel in tabulis [i] ſubſtrata palea diſponi, et ſtramentis de ſuperiore parte cooperiri. Mala 18
rotunda, quae orbiculata dicuntur, ſine cura [k] toto anno ſeruari [l] poſſunt. Alii in puteo, vel [in [m]] ciſterna mergunt vaſa fictilia, quibus diligenter picatis et clauſis mala committuntur [n]. Alii ex arbore mala illaeſa ſumſerunt, et pediculis eorum pice feruenti merſis ſupra tabulatum per ordinem diſponunt [o], nucum foliis ſubter expoſitis. Plerique ſcobem [p] populi vel abietis [q] inter mala diffundunt. Conſtat 19
mala ſic ponenda, vt pediculorum partes deorſum facias, neque ante quam vſui neceſſaria videantur eſſe, contingas. Vinum et acetum fit ex malis, ſicut ex piris 20
ante praecepi. Cydoniis [r] ſerendis plerique tempora diuerſa dixerunt: tamen mihi vſu [s] compertum eſt, in Italia circa Vrbem, menſe Februario, vel inchoante Martio, plantas cydoniorum radicatas in paſtinato ſolo tenuiſſe adeo feliciter, vt ſaepe ſequentis anni fruge gauderent, ſi poſita maioris ſtatus fuiſſent. locis ſiccis et calidis, extremo Octobri, vel Nouembri inchoante, ponantur. Amant cydonii locum frigidum, humectum. Si in tepido ſtatuuntur [t], opus eſt illis rigatione [u] ſuccurri. Ferunt tamen ſtatum mediocris ſitus, inter naturam frigoris et caloris, et 21
in planis et in decliuibus proueniunt, magis [x] tamen inclinata et deuexa deſiderant. Serunt

c) *quae raſa ſunt bub. Lugd. E.* d) *vilitate Lugd.* e) *loco obſcuro P.* f) *atque* om. *P.* g) *vel ſolos — eſſe, contingas* om. *P. nec habet Creſcentius, qui hunc locum excerpſit* 5, 12. h) *creta lini E.* i) *in ſtabulis E.* k) *curatione anno ſeruare ſe Lugd.* l) *ſe ſeruare I. B. R. ſeruare ſe Aſc. Par.* 1536 *et Iuntt. E.* m) *in* om. etiam *Lugd. E.* n) *committunt E.* o) *diſpoſuerunt Lugd. E.* p) *ſcrobem Lugd. E.* q) *babietis Lugd.* r) *cydoneis Lugd.* ſemper. s) *viſu E.* recte. t) *ponantur Creſc. ſtatuantur Lugd. E.* u) *irrigatione Creſc. E.* x) Sic *Lugd. tamen magis* al.

25, 15 LACERTAE VIRIDIS) Haec et ſequentia ſumta ſunt ex Anatolio Geop. 10, 18. SCHOETTG.

25, 17 QVIBVS PIRVS, INSERITVR) Ita incidere nos iuſſerat Cl. PONTEDERA.

25, 17 IN SPINO.) An *ſpina*, vt Creſcentius libro 5 c. de *Malis* tranſcripſit, nempe *albâ*, de qua idem Palladius 5, 5 *Hoc menſe*, ait, *ſorbum poterimus inſerere in ſe, in cydonio, in ſpina alba.* Columella quoque 7, 9 *Pomiferisque ſylueſtribus, vt ſunt albae ſpinae.* Haec autem *ſpina alba* (quo nomine nunc etiam a colonis vſurpatur) eſt Oxyacantha, diciturque de ſententia Caſp. Bauhini *Meſpilus Apii folio ſylueſtris, ſpinoſa ſiue Oxyacantha* Pin. 454. PONTED. Sed meum exemplum Creſcentii antiquiſſimum *in ſpino* habet.

25, 17 PRVNO) *Coctana* ſubſtituit Creſc. 5, 12 et eam adeo videtur firmare ſententiam, qui prunis quam ficubus accenſere malunt coctana.

25, 17 SECRETA DISPONIMVS) Vid. Apul. Geop. 10, 26. SCHOETTG. Varro 1, 59, 2 it. Col. 12, 45, 6.

25, 20 CYDONIIS SERENDIS) De malis cydoniis digna ſunt conferri, quae notat Needham ad Geop. 10, 26. SCHOETTG.

25, 22 Vel

Serunt aliqui cacuminibus, et talea, sed tardus est in vtroque prouentus. Ita po-
nendae sunt largae [y] arbores cydonii, ne alteram quatiente vento stillicidium tan-
22 gat alterius. Dum minor est, vel [z] quando ponitur, iuuetur stercore: maior vero,
cinere vel cretae puluere semel toto anno radicibus misso. Poma in his et cito
matura, et maioris incrementi [a], assiduus humor efficiet. rigandae sunt [b], quoties
caelestis negatur infusio, et circumfodiendae locis calidis, Octobri mense [c] et No-
vembri; frigidis [vero [d]] Februario vel Martio. nisi [enim [e]] circumfodiantur [f]
assidue, aut steriles efficiuntur, aut earum poma degenerant. Putandae sunt, sicut
23 probaui, et a vitiosis omnibus liberandae. Si arbor aegra est, amurca aquae aequa-
liter mista radicibus debet affundi [g], aut [h] calx viua temperata cum creta, vel resina
locularis pici liquidae mista trunco arboris adlini, vel ablaqueatae arbori circa radi-
ces imparis numeri poma cydonia pro magnitudine eius ponenda et obruenda fir-
mantur: quod annis singulis factum, custodiet a vitiis, sed arboris longae deroga-
24 bit aetati. Mense Februario cydonia inseruntur, melius in trunco quam cortice [i].
recipiunt in se surculos prope omnis generis Punici, sorbi, omnium [k] malorum,
quae meliora producunt. Inseruntur [l] autem nouellae arbores, quibus succus est in
cortice: si maior est, circa radicem [m] melius inseretur, vbi cortex et lignum bene-
25 ficio soli adhaerentis humescit. Legenda sunt matura cydonia, quae hoc more
seruantur, vel inter binas tegulas posita, si [n] luto ex omni parte claudantur, vel
si [o]

y) *longe Cresc.* et videtur aduerbio hic opus esse. z) *vel q. pon.* om. *P. quando* om. etiam *Lugd. et quando E.* a) *prouentus P.* b) *Rigentur ergo E.* c) *mensibus P.* d) *vero* om. *P. Lugd. vero Februario* om. *I. B. R.* e) *enim* om. *Lugd. I. B. R.* f) *circumfodiatur* —— *sterilis* —— *efficitur* —— *eius* —— *putanda est* —— *liberanda Lugd. E.* g) *infundi P.* h) *aut calx* —— *mista* om. *P. Lugd. Cresc.* 5, 7. *calx vivus E.* i) *in cortice E.* r. k) *omniumq. Cuba*, teste *Ponted.* l) *inserantur Lugd. E.* m) *circa corticem E.* n) *Si* om. *I. B. R.*

25, 22 VEL CRETAE PVLVERE) Desideratur, nisi maxime fallor, ante *puluere* verbum, *terrae* videlicet: *vel cretae terrae puluere*; nam de creta qua ratione suspicari possumus, cuius natura adeo tenax est, vt nunquam in puluerem resoluatur. Ad hunc modum de Pyro idem Palladius loquitur: *alteram terram cribro cretam in loco eius infundes.* Item 10, 14 *Alii pomis statim grana decussa et sole siccata pingui et prope cribrata terra autumno tria simul ponunt.* Item 1, 10 *In fluuiali vero arena si tertiam partem testae cretae addideris.* PONTED. Antiquum esse vitium debet, si est. Neque enim aliter legitur in editione Crescentii antiquissima. Cretam probe siccam in puluerem posse redigi apertum est: creta stercorari agros et ipsum notum v. g. ex Varr. 1, 7, 8.

25, 23 RESINA LOCVLARIS) Nescio quis primus in Fabriano Lexico exposuerit *in loco factam*, vnde etiam in Calepinum demigrasse videtur. Mihi videbatur locus suspectus, augurabaturque animus *laricinam* vel *larignam* vel forte *laricalem resinam*, pici liquidae conuenientem, quod et ipsa *liquida semper manet* docente Plinio 24, 6 s. 22.

25, 24 SI MAIOR EST) Res vt *minor* pro maior legamus, exigere videtur; nam si *maior* longe a radice quo citius fructum ferat, inseritur summo trunco. Quod et Columella docet 5, 10: *si pusillam arborem inserere voles, imam abscindito, ita vt sesquipede a terra extet.* Idem Palladius 3, 17 hoc apertissime significat: *si arborem minorem desiderabis inserere, in qua sine dubio meliora incrementa proueniunt, circa terram secato.* Quas enim hoc in loco *nouellas* appellat, non tanquam pusillae sunt accipiendae, sed nouellae quidem et adultae quibus succosus ac nitidus inest liber, cum veteres improbentur. PONTED. Putabam legi posse, *si maiores*; vt conueniat cum *nouellis arboribus*, vt *inseretur* tamen singulari numero retineatur: maiorum autem arborum putabam duriorem corticem et sicciorem huic rei remedium esse, si prope terram inserantur. Neque tamen ignoro, etiam maiores arbores procul a terra inseri, et minores proxime. Ceterum Crescentius 5, 7 ita mutat, *nisi cortex et lignum beneficio loci adhaerentis humescit.* Si *locum* pro *solo* dixit, male τὴν *vbi* mutauit in *nisi* vel ipse vel librarius. Fortasse vasculum intelligit destillans guttatim humorem in vinculum, quo vulnus arboris obligatum est.

25, 25 HOC MORE SERVANTVR) De eorum conseruatione agit Democritus Geop. 10, 28. SCHOETTG.

25, 28 CVM

ſi [o] defruto incoquantur, aut [p] paſſo. Alii quae maiora ſunt, fici foliis inuoluta
cuſtodiunt. Alii tantum locis ſiccis [q] reponunt, a quibus ventus excluditur. Alii
canna [r] vel ebore in quatuor partes diuiſa, ſublatis omnibus quae in medio ſunt,
in vaſe fictili melle obruunt. Alii in melle ſic integra dimittunt [s], in quo genere 26
condiendi ſatis matura deliguntur. Alii milio obruunt, vel paleis ſeparata demer-
gunt. Alii plenis vino optimo [t] vaſculis mittunt: vel vini et defruti ad ſeruanda
cydonia, aequum corpus efficiunt. Alii doliis muſti mergunt, atque ita claudunt [u],
quod odoratum reddit et vinum. Alii in patina noua ſicco gypſo obruunt ſepara-
ta cydonia. SILIQVA [x] Februario menſe ſeritur et Nouembri, et ſemine et 27
plantis: amat loca maritima, calida, ſicca, campeſtria: tamen (vt ego expertus ſum)
in locis calidis foecundior fiet, ſi adiuuetur humore: poteſt et taleis poni. Scro-
bem deſiderat largiorem. Inſeri etiam poſſe menſe Februario credunt aliqui in
pruno, vel amygdalo. Siliquae ſeruantur diutiſſime, ſi expandantur in cratibus.
AMICA eſt morus et vitis. Mori naſcuntur ex ſemine, ſed et poma et virgulta 28
degenerant. Serenda eſt taleis, vel cacuminibus, melius autem taleis ſeſquipeda-
libus [y], ex vtraque parte leuigatis, ac fimo oblitis. cum locum palo ante feceri-
mus, immergimus, ac tegimus [z] cinere terris admiſto. non amplius quam quatuor
digitis operimus. Seremus a medio Februario et toto Martio; locis vero calidio-
ribus, Octobri poſtremo, vel Nouembris initio; ſed verno maxime, die nono Ca-
lendarum Aprilium. Amant loca calida, ſabuloſa, et plerumque maritima. in tofo 29
vel argilla vix comprehendunt. humor aſſiduus [moris] prodeſſe non creditur:
foſſionibus laetatur [a] et ſtercore. Putria in his et arida poſt [b] triennium ſunt pu-
tanda. Plantam [c], ſi robuſta [eſt,] transferes menſe Octobri, vel Nouembri: ſi [d]
tenera, Februario et Martio. Scrobes deſiderant altiores, interualla maiora, ne
[altera [e]] vmbris prematur alterius. Feracem altioremque [f] mori arborem fieri 30
aliqui tradiderunt, ſi perforato hinc inde trunco ſingulos cuneos inſeramus, tere-
binthi hinc [g], inde lentiſci. circa Octobris [h] Calendas morus ablaqueanda eſt, et
radicibus eius vini veteris recentiſſimae faeces infundendae. Inſeritur [autem [i]] in
fico [k], et in ſe tantum ſub cortice. Vlmo inſita comprehendit: ſed parturit ma-
gnae infelicitatis augmenta. AVELLANAE [l] ponendae ſunt nucibus ſuis. non 31
amplius ſupra terra ducenda eſt, quam craſſitudine digitorum duorum. plantis ta-
men et ſobole [m] expertus ſum melius prouenire. menſe Februario ſeu planta ſeu
ſemen exponitur. gaudent loco macro, humido, frigido, et ſabuloſo. menſe Iulio
circa Nonas auellana matura eſt: [locis [n] tamen calidis.] NVNC [o] ſeruntur myxa 32
ex

o) *defricto E.* ſic et mox. p) *aut paſſo* om. *P.* q) *tantum* om. *E.* r) *canna vel ebore in* om. *P.* s) *demittunt E.* recte. t) *optimo* om. *E.* u) *clauduntur Lugd. E.* x) *ſiliqua — in cratibus* om. *P. ſilica E.* y) *vel — ſeſquiped.* om. *E.* z) *immergamus ac tegamus E.* a) forte *laetantur.* Mſ. *E. laeta* mox idem *putrida.* b) *prius P.* c) *Pla. robuſtam tra. P. Pla. ſi robuſtum, tra. Lugd. I. B. R. eſt* om. *E.* d) *ſi teneram Lugd. I. B. R. tenerā* ſol. *P. teneram E.* e) *altera* om. etiam *Lugd. E.* f) *laetioremq. Lugd. E.* g) *hinc, inde lent.* om. *P. Cr. E.* h) *Octobres Kal. Lugd.* i) *autem* om. quoque *Lugd. E.* k) *perſico P.* l) *abellanae Lugd.* m) *et ſemine.* n) *locis tamen calidis* om. *Lugd. P. I. B. R. E.* o) *Nunc — ſpinis* om. *P.*

25, 28 CVM LOCVM PALO ANTE) Creſcentius, qui 5, 14 hunc locum deſcribit, non videtur attendiſſe, quid ſit *locum palo* facere, et emendandi cauſa poſuiſſe *ſcrobem paullo ante* etc.

25, 30 INFELICITATIS AVGMENTA) Legendum puto *argumenta*, et reſpici ad illam ſuperſtitionem, de qua diximus ad Varr. 1, 40, 5. Sic plane Mſ. Erf.

ex nucleis in aliquo vase positis, donec plantae induant firmitatem, caelo tepido,
terra soluta, humore moderato. Inseruntur mense Martio sorbis vel spinis.
ETIAM nunc tuberes seruntur, et inseruntur, et ossa duracinorum, vel plantae
eiusdem generis ponuntur, et [p] transferuntur, et inseri possunt: et mespilus inse-
33 retur, et ossa [ponentur [q]] prunorum. Ficus etiam locis temperatis nunc poni
potest [r], et sorbus hoc etiam mense seri, et amygdali [s] semina in areis obrui, et
locis temperatis nunc inseri mense inchoante, frigidis vero exeunte, conditis ta-
men furculis antequam germinent [t]. Et pistaciae planta vel nunc statui aut inseri
potest, et castanearum semina [u] spargi. Nuces quoque iuglandes etiam nunc se-
minariis [x] recondi, et [y] ipsum genus inseri, et frigidis et [z] humectis locis nunc
poterunt pineta seminari.

XXVI. NVNC verres maxime feminas inire debebunt. Legendi sunt vasti et
ampli corporis, sed rotundi potius quam longi, ventre et clunibus [a] magnis, rostro
breui, ceruice glandulis spissa, libidinosi, anniculi, qui vsque ad quadrimos inire fe-
minas possunt. Scrofas vero longi lateris debemus eligere, et quibus ad sustinen-
2 dum foeturae onus magnus se venter effundat, caetera verribus similes. Sed in
regionibus frigidis densi et nigri pili; in tepidis qualescunque prouenerint. Femi-
na ad creandum, vsque in annos septem partus onera gestare sufficiet: ad conci-
piendum, annicula debet incipere. quarto exemto mense pariunt, vbi quintus incipiet.
incipiunt autem, sicut dixi, mense Februario, vt solidioribus herbis nati, et stipula
succedente pascantur. Vbi facultas est transigendi, venditis qui subinde nati sunt,
3 celerior matribus foetura reparatur [b]. Genus hoc omnibus locis haberi potest; me-
lius tamen agris palustribus, quam siccis, praecipue vbi arborum fructuosarum silua
suppetit, quae subinde maturis fructibus alterna per annum mutatione succurrat.
maxime locis graminosis, et cannarum vel iunci radice nutriuntur. Sed deficienti-
bus alimentis per hiemem, nonnunquam praebenda sunt pabula glandis, casta-
neae, vel frugum vilia excrementa caeterarum: verno magis, cum lactent nouella
4 virentia, quae porcis solent nocere. Neque gregatim claudendae sunt porcae mo-
re aliarum pecudum, sed haras [c] sub porticibus faciemus, quibus mater vnaquae-
que claudatur, et alumnum gregem tutior ipsa defendat a frigore. quae harae
a superiori parte detectae sint, vt libere numerum pastor exploret, et oppressis a
matre

p) *si I. B. R. et transferri P.* q) *ponentur* om. *Lugd. P. I. B. R. E.* r) *possunt P.* s) *amigdala Lugd.* t) *generent P.* u) *cast. aspergi Lugd. et vt cast. s. sp. E.* x) *seminariisque P.* y) *et — inseri* om. *P. et ipsam inseri I. B. R.* z) *vel Lugd. E.* [T. XXVI.] a) *cruribus I. B. R.* b) *prouenient P.* c) *aras* hic et alias *Lugd. Erf. areas.* mox abest *ipsa.*

26 Prae oculis habuit Col. 7, 9. SCHOETTG.

26, 2 FEMINA AD CREANDVM) vt illud, *canes ad venandum*, similia.

26, 2 INCIPIVNT AVTEM) Vtrum Palladius ipse posuit *incipiunt* pro *concipiunt*, vt mulieres apud nos dicunt, *sie faengt mit dem Kind an*: an, cum illud insolitum sit, fecit vox proxima, vt librarius scriberet *incipiunt* pro *concipiunt*? Ita puto.

26, 3 CVM LACTENT NOVELLA VIRENTIA, QVAE PORCIS SOLENT NOCERE) Inquinata lectio. Lego: — *verno magis cum lactant. Nouella virentia porcis solent nocere*, docente eadem de re Columella 7, 9 *et vtique vere dum adbuc lactant. Viridia pabula suibus plerumque nocent. Itaque mane prius quam procedant in pascua, conditiuis cibis sustinendae sunt, ne immaturis herbis citetur aluus.* PONTED. Hic eadem opera de duobus locis disputabimus, non inuito, sat nouimus humanitatem Clarissimi viri, Pontedera. Columellam ita constituimus 7, 9, 9 *Fabae quoque — facienda est potestas,*

matre foetibus saepe subueniat subtrahendo. curabit autem vt foetus proprios cum vnaquaque procludat [d]. plus vero quam octo (sicut Columella dicit) nutrire non debet. Mihi vero vtilius probatur experto, porcam [e], cui [f] pabula suppetunt, vt 5
plurimum sex nutrire debere, quia licet plures possit educare [g], tamen frequentiore [h] numero sucta deficiet. In porcis etiam illud [i] est commodum, quod immissi vineis necdum turgentibus, vel exacta vindemia gramine persecuto, diligentiam fossoris imitantur [k].

XXVII. [a] IN huius mensis initio aliter myrtite sic facies. Mittes vini veteris decem sextarios in lagoena [b], et baccarum myrti [c] libras v miscebis. cum xx et duorum dierum spatium confusa [d] transegerint, per quos vas quotidie [e] conuenit agitari, tunc palmea sporta colabis, et praedictis decem sextariis mellis optimi fortiter triti pondo v miscebis.

XXVIII. THERIACAM [a] vitem sic facies, cuius iste profectus est, vt vinum eius, vel acetum, vel vua [b], vel sarmentorum cinis proficiat contra morsus omnium bestiarum. Fit autem sic: Sarmentum, quod pangendum est, trium digi- 1
torum spatio in ima parte findatur, et sublata medulla ad eius vicem theriacae medicamen addatur. tunc terrae mandetur vinculo diligenter astrictum. Aliqui [c] 2
eadem

d) *producat I.B.R. praecludat Cr.* e) *porca I.B.R.* f) *cui pa. supp.* om. *P.* g) *educere Lugd.* h) *frequenter e numero P. Lugd.* i) *illud* omitt. *I.B.R.* k) *imitatur* sphal. *Vict.* [T. XXVII.] a) Om. totum caput *P.* b) *laguena Lugd.* c) *myrte Lugd.* d) *confusa* om. *Lugd.* e) *cotidie Lugd.* [T. XXVIII.] a) *Seriacam P. Thyriacam a. V. Tiriacam E.* mox *sic faciemus.* b) *vel vua* om. *E.* male et videtur addendum *ipsa* e Geop. l. c. c) *Aliqui — infundunt* om. *P.*

potestas, et vtique vere, dum adhuc lactent viridia pabula, quae suibus plerumque nocent. Secuti sumus ea in re quantum ad interpunctionem et interpositam *quae*, autoritatem primarum editionum: *lactant* autem editorum in *lactent* mutauimus tanto audacius, quod fluctuantes in eo verbo codices hic ipse Palladii locus e Collumella expressus videretur in concordiam reuocare. Porro nego ex disciplina Columellae et Palladii *lactare* tum porcos, cum *viridia* sunt *nouella*, et *herbae immaturae*. *Iniri* enim *debet mense Februario* porca (7, 9, 4) *quatuorque mensibus foeta quinto parit, cum iam herbae* solidiores *sunt*. Eadem fere Palladius modo §. 2. Lactantibus itaque scrophis non iam metuenda sunt viridia. Sed vitanda sunt toti generi *viridia lactentia*, siue *immaturae herbae*, *quibus citatur aluus*. Neque nouum est *lactere* vel *lactescere* dici noua virentia. Non iam prouocabimus ad Propertii 4, 2, 14 apud quem Vertumni *coma lactenti spicea fruge tumet*. Ibi enim ad mollia adhuc et lactentia grana frumenti respicitur haud dubie: neque ad Virg. Georg. 1, 314. *Frumenta in viridi stipula lactentia turgent*, quamquam serio id agit la Cerda, vt ostendat pertinere hoc ad signa veris ruentis, non ad aestatem adultam, qua in se minime illum falli putamus. Sed quid faciamus Ouidio Fast. 1, 351 *Nam sata vere nouo teneris lactentia sulcis.* *Nouum ver* profecto nondum habet *fruges lactentes.* Ita etiam Plin. 17, 2 §. 2 in primo vere et proxime a niuibus *lactentia sata* commemorat. Et 17, 24 §. 37 n. 4 de *carbunculatione*, *Haec*, inquit, *verno tepore inuitatis, et erumpere audentibus satis mollibus insidens adurit lactescentes germinum oculos* etc. Denique 18, 29 §. 69 n. 2 de *lacteo circulo* ridicula superstitione abreptus, *Huius defluuio*, inquit, *velut ex vbere aliquo, sata cuncta lactescunt — si purus atque mitis aër genitalem illum lacteumque succum transmiserit in terras, laeta adolescunt sata* etc. Patiamur ergo Palladium retinere sua sibi *lactentia viridia*.

26, 4 CVM VNAQVAEQVE PROCLVDAT) Cum *procludat* inusitatum sit, quod doceant Lexica, reduxissem lectionem primarum editionum, nisi apud Col. (§. 12) esset, *vnamquamque cum sua prole claudat*, et Crescentius 9, 77 haberet *praecludat*, quae forte verior lectio est.

26, 5 COLVMELLA) 7, 9, 13.

26, 5 FREQVENTIORE NVMERO SVCTA) Apud Crescentium est *e nimio sueta*. Fuit forte olim *e nimio suctu*.

27 ALITER) Forte respicit hac voce ad Ian. 18 add. Tit. 31.

28 THERIACAM) Ex Flor. Geop. 4, 8 Adde Plin 14, 18. SCHOETTG. Mediceus, quod indicatum est, *Seriacam*. Vtrum ergo etiam Latini

eadem sarmenta iam medicamine satiata, intra squillae bulbum recondunt, et terris praedicta [d] ratione committunt. Aliqui antidoti eius affusione radices vitis infundunt. Sane sarmentum, si de hac vite sumatur ad transferendum, potentiam materni medicaminis non tenebit. Oportebit autem theriacae infusione assidua, vim succi senescentis iterare.

XXIX. Est pulchra species vuae, quae granis interioribus caret. Hinc efficitur, vt summa iucunditate sine impedimento sorberi possit, [velut vnum omnium corpus vuarum]. Fit autem Graecis auctoribus hac ratione per artem succedente natura: Sarmentum, quod obruendum est, quantum [a] latebit in terra, tantum findere debebimus, et medulla omni sublata, ac diligenter exscalpta [b], membra iterum
2 diuisae partis adunare, et vinculo constricta deponere. Vinculum tamen [c] papyro asserunt esse faciendum, et sic in humida terra esse ponendum. Diligentius quidam sarmentum reuinctum quantum excisum est, intra squillae bulbum demergunt,
3 cuius beneficio asserunt sata omnia comprehendere posse facilius. Alii tempore quo vites putant, sarmentum fructiferum [d] putatae vitis in ipsa vite, quam possunt de alto sublata medulla excauant non diuisum, et calamo affixo alligant, ne possit inuerti. Tunc ὀπὸν [e] κυρηναϊκὸν, quod Graeci sic appellant, in excauata parte suffundunt, ex aqua prius [f] ad sapae pinguedinem resolutum, et hoc transactis octonis [g] diebus, semper renouant, donec vitis germina nouella procedant. Et in granatis malis fieri hoc posse firmatur a Graecis, et in cerasis. Opus est experiri.

XXX. Vites quae lacrymarum nimietate tabescunt, et deplorando vim roboris sui auertunt [a] a fructu, trunco earum lacerato Graeci sinum fieri iubent. si hoc minus proderit, radicum robur pingue rescindi, vt afferat medicinam vulnus impressum. tunc insulsa amurca ad medietatem decocta et refrigerata, plagae excisio perlinetur [b], et sub hac acetum acre fundatur.

XXXI. Graeci item myrtite [a] sic praecipiunt temperari: Myrti baccas maturas in vmbra siccatas, et postea tusas [b], vncias octo mittis in linteo, et suspendis

d) *hac rat. Lugd.* [T. XXIX.] a) *quantum* om. *E.* b) *exculpta Lugd. E.* c) *autem de Cr.* d) *fructiferum Lugd.* e) *copon tenaycon Cr. quireniacon Lugd. opon quirenaycon E.* f) *prius — resolutum* om. *P.* g) *octo P.* [T. XXX.] a) *auertuntur I. B. R. Lugd. E.* b) *perlinitur E.* [T. XXXI.] a) *mirtetum E.* b) *tunsas E.*

tini miscuere sonum *th* cum sibilo, quod Ebraeis, Graecis recentioribus, et Anglis familiare est. Ipsum certe *s* et *t* frequenter permutata apud Latinos pariter et Graecos constat.

29, 1 HINC EFFICITVR —— VVARVM) Si non totum hoc interpolatum est, et omittit certe Crescentius, qui reliqua habet, 8, 6 certe non putauerim a Palladio esse, quae vncis inclusi.

29, 1 GRAECIS AVCTORIBVS) Democrito Geop. 4, 7. SCHOETTG.

29, 3 ΟΠΟΝ ΚΥΡΗΝΑΙΚΟΝ) Vid. Needham ad l. c. SCHOETTG. Verbo est silphium illud nobile.

29, 3 NE POSSIT INVERTI) et effluat ille silphii succus.

29, 3 ET IN GRANATIS MALIS FIERI HOC POSSE FIRMATVR A GRAECIS ET IN CERASIS OPVS EST EXPERIRI.) Vltimum membrum sic est distinguendum: *et in cerasis. Opus est experiri* [Sic Ms. E.] Cum enim hac de re dubitaret, idcirco adiecit, esse id experientia confirmandum. Huiusmodi vero experimentum in Geop. 4, 7 nomine Democriti ita traditur: τὸ δὲ αὐτὸ ποιήσεις καὶ ἐπὶ κερόας (Lego ῥοιᾶς cum interprete, idque et Palladii testimonio) καὶ κερασέας, εἰ βούλει ἀγίγαρτον ποιῆσαι. PONTED.

30 GRAECI) Sotion Geop. 5, 38. SCHOETTG.

31, 1 GRAECI ITEM) Vid. tit. 27.

31, 2 ASPE-

dis in vino, et [c] vas cooperies ac linibis: et cum plurimis diebus fic fuerit, auferes et vteris. Aliqui myrti baccas fine pluuia collectas maturas et [d] locis ficciori- 2
bus calcant, vel exprimunt, et vino mifcent VIII cotularum menfuram per amphoram vini. quod vinum medicinae quoque proderit, vbi ftypticis eft vtendum. ftomachum folidare titubantem folet [e], reiectiones fanguinis inhibere, fluorem ventris aftringere, limum dyfentericae [f] paffionis medicabiliter afperare [g].

XXXII. CONDITVM vel abfinthiatum, vel rofatum, vel violatum procedere fponte fertur ex vitibus (vt natura fufcipiat, quod procurare fueuit [a] induftria) fi farmenta in vas aliquod femiplenum fupradictis potionibus merfa feruentur, et [b] viuam terram fimul refoluas [c] ad lixiuii modum, donec oculi farmentorum nitantur exire: tunc eadem farmenta gemmantia in quo volueris loco, vitium caeterarum [d] more deponas [e].

XXXIII. VT vitis botryones et albos afferre poffit et nigros, Graeci fic fieri debere iufferunt: Si vicinae funt [a] vites nigra et alba, cum putantur, farmenta vtriusque inter fe diuifa fic iunges [b], vt medios vtriusque generis oculos aequando reddere poffis vnitati [c]: tunc papyro ligabis ftricto et molli, atque humida terra curabis adlinire, et interiectis ternis diebus adaquare, donec germen nouae frondis erumpat. Hinc exemto tempore, fi libuerit, genus efficies per plura farmenta.

XXXIV. HIC menfis in horarum menfura cum Nouembri menfe concordat, quas hac numeri ratione colligimus:

Hora	I	et	XI	pedes	XXVII
Hora	II	et	X	pedes	XVII
Hora	III	et	IX	pedes	XIII
Hora	IV	et	IIX	pedes	X
Hora	V	et	VII	pedes	VIII
Hora	VI			pedes	VII

c) *et prius eas tonfus P.* d *ex Lugd. E.* e) *folet* om. *I. B. R. Lugd. et Vlit. ad Grat.* 522. f) *diffintericae I. B. R. I. I. A. H.* g) *afpirare fertur I. B. R.* [T. XXXII.] a) *confuenit P. E.* b) *vt P. E.* c) *reuoluas E.* d) *caeter.* deeft *P.* e) *deponet P. difponas E.* [T. XXXIII.] a) *fint Lugd.* b) *iunge Lugd.* c) *reddens, reddere p. E.*

31, 2 ASPERARE) h. e. duriorem reddere, vt *glacialis biems aquilonibus afperat vndas.* Aeneid. 3, 285.

32 VIVAM TERRAM) Interpretor ex loco herbido vel frugifero fumtam.

33 GRAECI) Geop. 4, 14.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI

DE RE RVSTICA

LIBER QVARTVS.

TIT. I.

MARTIO [a] mense locis frigidis putatio vinearum celebratur [b], de qua abunde
Februario mense locuti sumus, vsquequo incipit [c] gemma esse suspecta.
Nunc vineas oportet inserere, cum vites non aquato, sed spisso humore lacrymabunt.
Seruabimus ergo vt truncus, qui inseritur, solidus sit, et alimento humoris
exuberet, neque vlla vetustate aut iniuria laceratus arescat. tunc decisae viti
surculi qui inserendi sunt, sint solidi, rotundi, gemmis spissis, et pluribus oculati.
2 Tres tamen oculi in insitione [d] sufficient. Radendum est ergo sarmentum ad mensuram digitorum duorum, vt ab vna parte sit cortex. Aliqui non patiuntur nudare medullam [e], sed leuiter [f] radunt, vt incisura sensim possit in acumen exire, et
[vt [g]] corticata [h] pars cortici nouae matris aptetur. Infimus oculus ita infigendus
est, vt trunco iunctus [i] adhaereat, qui oculus exteriorem partem debet aspicere,
vinculo salicis, infuso et paleato luto [k] desuper, alligari: tegumento quoque aliquo a ventis et a sole defendi, ne hi quatiant, hic adurat. Vbi calor temporis
3 coeperit, ligaturae ipsi pinnicillo [l] circa vesperam tenuis debet frequenter humor
affundi, vt hoc alimento contra vim caeli torrentis animetur. Cum ergo germen
ruperit [m], et aliquod ceperit incrementum, calami adiutorio [n] debet annecti, ne
motus aliquis fragilem procedentis sarmenti quasset aetatem. vbi solidius quantumcunque processerit, vincula oportet abscindi [o], ne adolescentia mollissimi germinis nodo durae constrictionis [p] angatur.
4 Aliqui infra terram semipedis spatio
effossae viti surculos inserunt, et beneficio congestionis accumulant, vt hoc quoque
nouis sarmentis praeter nutricis alimenta subueniat. Nonnulli circa terras melius
asserunt

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. IV. *vel Martius.* T. I.] a) *Hoc I. B. R. Lugd. E. Vid.* princ. Ian. b) *celebrabitur P.* c) *incipitur Lugd.* d) *incisione P.* e) *nudam medullam E.* f) *vites P.* g) *vt* omitt. *Lugd. I. B. R. E.* h) *excorticata P.* i) *vinctus Lugd.* k) *luto* om. *P.* l) *penicilo Lugd.* m) *eruperit Lugd.* n) *adiuuatorio E.* o) *abscidi Lugd.* etiam alias. p) *contritionis Lugd.*

MARTIVS.

1, 1 FEBRVARIO MENSE) Tit. 15.

1, 1 GEMMA ESSE SVSPECTA) h. e. cum metus esse incipit, ne inter putandum gemma laedatur.

1, 2 NE HI QVATIANT) Cresc. 4, 11 *Ne hii quatiant.* An, *ne ii?* In Vaticanis codicibus vitiose, *ne huius quatiant.* PONTED.

1, 3 TEMPORIS) malo, *temporius.* SCHOETT G. Vel ita scripsisse puto Palladium, vel certe *tempori*, h. e. mature, vt ex *coeperit* sibilus fini praecedentis vocabuli adhaeserit. *Tempori* et *temperius* atque *temporius* apud nostros etiam alias leguntur.

1, 3 PINNICILLO) Sic et Ms. Pal. et rel. edd. pro penicillo. *Peniculus* autem, a quo diminut. *penicillus* praeter alia etiam spongiam notat. Festus: *Peniculi spongiae longae propter similitudinem caudarum adpellatae. Penes enim vocabantur caudae.*

asserunt inserendum, quia in altiori difficilius comprehendunt. Vsque ad Idus, vel aequinoctium vites locis frigidis pangendae sunt, seu pastino, seu sulco, seu scrobibus more quo dictum est.

II. NVNC locis frigidis prata purganda atque seruanda sunt. locis gelidis colles pingues, et agros vliginosos proscindere, atque exarare conueniet. Veruacta [a] etiam, quae Ianuario mense [b] sunt facta repetere.

III. CALIDIS et siccis regionibus panicum seremus et milium. Leuem et solutam terram desiderant: nec in sabulone solum, sed in arena quoque proueniunt, dummodo caelo humido et solo serantur irriguo: quia siccum et argillosum agrum reformidant. Herbis liberentur assidue: quinque sextariis spatium iugeri complebitur [a].

IV. NVNC cicer vtrumque serere debemus loco laetissimo [a], caelo humido. macerandum est pridie, vt possit citius nasci. Iugerum tribus modiis conseretur. Cicer grande nasci Graeci dicunt, si infundatur aqua tepida pridie: amare [b] etiam loca maritima: temperius prouenire, si feratur autumno.

V. HOC etiam mense cannabum serimus vsque in aequinoctium vernum, hac ratione, qua in Februario disputatum est.

VI. NVNC cicera seritur, quae distat a cicercula [a] solo colore, quo sordet, et nigrior est, primo sulco, vel secundo, solo laeto. Iugerum quatuor vel tribus, vel etiam duobus modiis implebimus.

VII. HOC mense nouella vinea incipiat puluerari, quod nunc ac deinceps per omnes Calendas, vsque ad Octobres faciendum est, non solum propter herbas, sed ne tenera adhuc semina, solidata terra constringat. Graminum radices, quae plurimum vitibus nocent, extirpandae sunt. Nunc locis frigidis vinearum fossio celebranda est [a]: et palandae atque ligandae sunt vites: sed nouellam mollibus vinculis alligemus, quia eam teneram vincula duriora praecidunt [b]. Palus maioribus [vitibus [c]] solidus, minoribus ponatur exilis. Propter vmbrae molestiam statuatur ab Aquilone, et [d] plaga frigida, spatio quatuor digitorum vel semipedis remotus a vite,

[T. II.] a) *beruacita P. beruacta Lugd. veriacta E.* b) *mense* om. *P.* [T. III.] a) *impletur P. spatium iugerale comp. E.* non male. [T. IV.] a) *lentissimo E.* b) *amara I. I. — G.* [T. VI.] a) *cicerula E.* [T. VII.] a) *approbanda est E.* b) *praescindunt E.* c) *vitibus* om. *P. Pal.* d) *et* om. *E.*

caudae. Plautus Rudente 4, 3, 69 *Ego iam hic te, itidem quasi penicillus nouus exurgeri solet, Ni hunc amittis, exurgebo quicquid humoris tibi'st.* Terentius Eunucho 4, 7, 7 vbi Thraso Sangam adloquitur, qui peniculo armatus ad expugnandas aedes procedebat: *Quid, ignaue, peniculon' pugnare, qui isthunc huc portes, cogitas?* Respondet Sanga, irridendo Thrasonem: *Egone? imperatoris virtutem noueram et vim militum Sine sanguine hoc fieri non posse: qui abstergerem vulnera.* SCHOETTG.

1, 4 DICTVM EST) T. 17.

3 LEVEM ET SOLVTAM) Haec ex Flor. Geop. 2, 36. SCHOETTG.

3 QVINQVE SEXTARIIS) Col. 11, 2, 33.

4 CICER) Flor. Geop. 2, 36. SCHOETTG. De generibus ciceris Col. 2, 10, 19.

6 CICERA) Ex Col. 2, 11, 12.

6 VEL ETIAM DVOBVS) Si Columellae locum cum nostro conferas, videtur desiderari post *duobus τὸ ac semodio.* PONTED.

7, 1 PVLVERARI) nam puluere admodum vites iuuari scribunt Col. 4, 28, 1 et Geop. 3, 11. SCHOETTG.

7, 3 VI-

3 vite, vt poſſit ex [e] omni parte circumfodi. VINEAS veteres nunc aliqui a terra altius truncant, ſtudentes reparationi: ſed vitioſum eſt. nam plerumque vaſtior plaga ſole putreſcit et roribus. quare hoc genere reparetur [f]: Prius ablaqueabitur altius, donec eius nodus appareat: deinde infra terram ſupra nodum recidatur, vt operta, de frigore et ſole [g] nihil timeat. Hoc faciendum, ſi optimi generis vitis ſit [h], et alte poſita; alioquin generoſis melius erit inſerenda ſarmentis. Omnia ſupra dicta locis calidis primo menſe; frigidis vero poſt Idus ipſius exequemur.

4 AEGRAS vites, vel quibus fructus areſcit, circumfodies, et vrinam veterem ſuffundes [i]. item cinerem ſarmenti vel [k] querci aceto mixtum ſubiice [l], aut inciſas circa terram laetamine refoueto, et quae germinant fortiora dimitte. CVM vitis biden-

5 te laeditur aut ferro, plagam, ſi terrae iuncta eſt, adline ſtercore ouillo [m] vel caprino: tunc terra miſta circumfoſſa ligare curato. Si in radice laeſa eſt, operiens liquidum laetamen admiſce.

VIII. NVNC oleis laborantibus circum radices inſulſa amurca fundetur. maximis arboribus (quod Columella dicit) ſex congii, mediocribus quatuor, caeteris pro aeſtimatione ſufficiunt. Alii paleas fabae binos per maiorem [a] arborem qualos; alii veteris vrinae humanae trunco, quantum ſatis videtur, affundunt, et

2 arbori mortarium ſtatim faciunt, maxime locis ſiccis, trunco ante cooperto. Oleam ſterilem [b] terebra Gallica perforabis. tunc duos frugiferae arboris ab Auſtrali parte ramos eiusdem magnitudinis tollis, et ſtricte in foramen vtrumque coniicies [vel lapidem, vel pini vel querci [c] palos,] et abſciſſo [d] eo quod ſuperabit, luto paleato curabis

e) *ex* om. P. f) *paretur P.* mox *prius enim E.* g) *et calore P.* deeſt *in ſole I. B. R.* h) *eſt P. E.* i) *infundes P. ſuffundis I. B. R.* k) *vel querci* om. *P.* l) *aut quernu* inſ. *P.* m) *ouilino E.* [T. VIII.] a) *maiorem* om. *P.* b) *oleam veterem E.* c) *quercus E.* d) *abſciſo E.*

7, 3 VINEAS VETERES) Haec ex Col. 4, 22. SCHOETTG.

7, 3 DONEC EIVS NODVS APPAR.) Loquitur ergo de vitibus ex eo genere inſitis, de quo paullo ante 1, 4.

7, 4 AEGRAS VITES) Haec et ſequentia hauſit ex Varrone Geop. 5, 41 et 42.

8, 1 NVNC OLEIS) Eadem habet Febr. 8 it. Quintilii Geop. 9, 10.

8, 1 COLVMELLA) 11, 2, 29.

8, 1 PALEAS FABAE) Ita pleraeque editt. Needham ad Geop. l. c. legit *palearum*, quod non eſt in Rob. Stephani editione, qua eum vſum eſſe ex pagina citata conſtat. Concinnior tamen eſt eius lectio et aptior ſequenti membro, vbi etiam legitur genitiuus caſus: *veteris vrinae humanae* etc. Interim etiam accuſatiuus non abhorret ab huius, quin nec ab optimorum temporum conſuetudine.

8, 1 ARBORI MORTARIVM) h. e. locum excauant aquae excipiendae. Eleganter Quintilii l. c. et multo apertius: *Δεῖ δὲ — κοιλοῦσθαι τὴν τῆς γῆς περίχωσιν — ὥστε κύκλῳ τῆς περιχώσεως φιαλῶν, πρὸς τὴν τῶν ὑδάτων ὑποδοχήν.* Phialae cauitatem illam comparant Quintilii, quam mortario ſimilem dicit Palladius, cuius hinc etiam figura alias indicata confirmatur.

8, 2 [VEL LAPIDEM VEL PINI]) Quae vncis incluſimus, ea libri omnes, ipſe etiam Creſcentius 5, 19 ita collocant. Quam importuna vero ſint eo, quem adhuc incubuere loco, tum illud indicat, quod *frugiferae arboris ramis, et ab auſtrali parte decerptis* non poſſunt paria facere lapis, paliue pinei etc. tum quod ſtatim iubet Palladius *abſcindere id quod ſuperat*, (hoc eſt extra foramen prominet, vt deinde luto poſſit occuli) quod in lapidem plane non conuenit; quam apta autem ſint his, quae ſequuntur, de palo oleaſtri radicibus figendo, non poteſt cuiquam eſſe obſcurum; inprimis ſi cogitauerit, ſolenne id remedium eſſe ſterilitatis apud noſtrum vid. Ian. 15, 3, 9 et 11; Febr. 25, 15; Mart. 8, 2 et 10, 3 ac 30. Huc igitur transferenda, vbi aſteriſcum ſignificaui, verba incluſa arbitrabar aliquanto ante, quam conferrem Geop. 9, 10 vnde omnia ſumta ſunt, quae hic habet Palladius. Hic vero manifeſte priori loco duos tantum frugiferae arboris ramos commemorant Quintilii, obuerſis cacuminibus traiiciendos per foramen, et vtrinque apprehenſis fortiter pertrahendos, vt velut cuneorum duorum tenuiores

curabis occulere. Sed [e] si sine fruge luxuriant, oleastri palum * radicibus eius infige. Nunc [f] etiam [g] quibus moris est, frumenta iterum sarrire conueniet. Nunc locis frigidis seminaria, quae Februario mense [h] dicta sunt, baccarum et seminum fiant, et rosaria in mensis initio percolantur.

IX. NVNC horti optime sumunt cultionis initia. Mense Martio carduus seritur. terram stercoratam et solutam diligit, quamuis in [a] pingui possit melius prouenire. et hoc illi contra talpas prodest, si pangatur in solido [b], ne terra ab inimicis animalibus facilius perforetur. Serendi sunt cardui luna crescente, in area 2
iam [c] parata, semina spatio semipedis [d] discreta. cauendum est [e] ne [f] semina inuersa ponantur. nam debiles, incuruos et duros creabunt. non alte imprimenda sunt, sed tribus digitis comprehensa mergantur, donec ad primos articulos terra perueniat. tunc leuiter operiantur, et herbis liberentur assidue, donec plantaria solidentur, et rigentur si aestus interuenit. Si acumina seminum confringas [g], spinis ca- 3
rebunt: Item si semina eorum madefeceris per triduum laurino [h] oleo, vel nardino [i], vel opobalsamo, vel succo rosae, vel mastichino [k], et postea siccata depresseris, eiusdem saporis orientur, cuius [l] vnguentum semina combiberunt. Singulis sane annis a [m] codice auferendae sunt plantae, vt nec matres fatigentur, et soboles per alia spatia digeratur [n]: cum aliqua tamen radicis [o] parte vellendae sunt. quos reseruabis ad semina colligenda, liberatos omnibus pullis testa supertegere debebis, aut cortice. nam solent semina sole vel imbribus interire. Contra talpas prodest 4
catos

e) *Sed* om. *I. B. R.* f) *Nunc — conueniet* om. *P.* g) *etiam* om. *I. B. R.* h) *mense* om. *E.*
[T. IX.] a) *non P.* b) *solidiore terra P.* c) *imperata Lugd.* d) *sint* ins. *Lugd.* e) *est* om. *I. B. R.* f) *nam P.* g) *constringas E.* h) *oleo nardino vel laurino et postea P.* i) *nardo Lugd. E.* k) *masticino a. V. E.* l) *cuius — combiberunt* om. *P.* m) *cottidie auf. P.* n) *dirigantur E.* o) *radices G. Gr. Vid. Morg. I. 87.*

res partes crassioribus adiunctae foramen tanto arctius expleant: quale quid in sutrina calceorum etiam obseruare me memini. Deinde statim subiungunt curam olearum ὑλομανουσῶν, (ita eleganter appellant, quas noster *sine fruge luxuriantes*) quae vero illa est? πάσσαλον εἰς τὰς ῥίζας ἐμπήξας ἐλαίας ἀγρίας, ἢ πίτυος, ἢ δρυὸς, ἢ λίθου. Nihil profecto apertius. Itaque etiam Cl. Needham ex hoc loco Palladium emendandum ita censuit: *Sed si sine fruge luxuriant, oleastri palum, vel lapidem, vel pini vel querci palos radicibus eius infige.* Interim vel κακῶς κείμενα κινεῖν noluimus, peccaturi potius in eam partem, quae cautior est.

8, 2 SVPERABIT) exstabit. Quintilii: ἔκτεμε τὰς ἑκατέρωθεν ὑπεροχὰς, καὶ πηλῷ δι' ἀχύρων περίπλασον τὰς ὀπάς. SCHOETTG.

9, 1 CARDVVS) satiuus scil. Graecis κάκτος et κινάρα. Varro Geop. 12, 39 ex quo pleraque noster hausit. Pluribus illum describunt Io. Bapt. Porta Villae 10, 57; Salmasius ad Sol. c. 19 p. 159; c. 33 p. 371 et ad Tertull. de pallio c. 2. SCHOETTG.

9, 1 SI PANGATVR IN SOLIDO) Crescentius lib. 6. cap. de *Carduis* ita transcripsit: *Si in solidiori terra pangatur, ne ab inimicis animalibus perforetur.* Hunc carduorum cultum Aloysius Alamannus libr. 5 vernacula consuetudine versibus hisce comprehendit: *Lo spinoso carciofo è il tempo boma: Giunto di trapiantar; suegliendo fuore Dell' antiche lor madri i picciol figli, Et riporgli in terren ben lieto, eo grasso, E'l piu duro è il miglior, oue non possa Le nascose sue insidiae ordir la talpa.*

9, 2 SERENDI SVNT CARDVI) An potius: *Serenda sunt cardui luna crescente, in area iam parata, semina.* PONTED. Ingeniosa coniectura, qua tamen nec ipsa videtur opus esse, si incidatur, quod a nobis factum est, post *parata*.

9, 3 CODICE) Bapt. Porta legit *radice*, quod melius puto: nam et statim sequitur: *cum aliqua tamen radicis parte vellendae sunt.* Mirum in nulla editione hoc occurrere. SCHOETTG.

9, 3 VT NEC MATRES) melius Porta: *vt ne.* SCHOETTG.

9, 3 QVOS RESERVABIS) Crescentius *quas* (nempe matres, vt ex iis patet, *vt nec matres fatigentur*) *seruabis — liberatas* etc. PONTED.

catos [p] frequenter habere in mediis carduetis [q]. mustelas habent plerique [r] mansuetas. aliqui foramina earum [s] rubrica et succo agrestis cucumeris impleuerunt. nonnulli iuxta cubilia talparum plures cauernas aperiunt, vt illae territae fugiant solis
5 admissu [t]. plerique laqueos in aditu earum setis pendentibus ponunt. Hoc etiam mense vlpicum bene et allium seremus, et cepullas, et cunilam [u] locis frigidis, et anethum. Nunc et sinapis, et caules optime seruntur, vel plantantur: et malua seritur et armoracea, et origani planta transfertur. lactuca et beta, et porrus, et capparis [x] seri possunt, et colocasia, et satureia, et nasturcium. intyba etiam [y] et
6 raphanos [z] nunc aliqui serunt, quibus vtantur aestate. Nunc melones serendi rarius. distent inter se semina pedibus duobus, locis subactis, vel pastinatis, maxime arenis. semina eius [a] mulso et lacte per triduum maceranda [b] sunt, et tunc [c] iam siccata ponenda: hinc suaues efficientur. odorati autem [fiunt [d],] si eorum semina
7 multis [e] diebus inter rosae folia sicca [f] mergantur. Nunc et cucumeres seminantur, rare [g] sulcis factis, altitudine sesquipedali, latitudine pedum trium. inter sul-
8 cos VIII pedum spatium crudum [h] relinques [i], vbi possint vagari. herbis iuuantur, ideo sarculo et runcatione non indigent. semina si ouillo lacte et mulsa maceres, dulces nascentur et candidi. longi et [k] teneri fiunt [l], si aquam in patenti vasculo sub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad [m] quam festinando tales efficientur [n]. Sine semine nascentur, si prius eorum semina oleo Sabino [o] perungantur, et herba ea quae culex dicitur, trita confricentur. Aliqui florem cucumeris cum viticulae suae capite cannae inserunt, cui prius omnes nodos perforauerint: ibi cucumis nascetur in nimiam longitudinem tensus. Oleum sic metuit, vt si iuxta posueris, velut hamus plicetur. quoties tonat, velut timore [perterritus [p]] con-
9 vertitur. Si eius florem sicut in sua vite est, in forma fictili clauseris ac ligaueris, qualem vultum forma vel hominis vel animalis habuerit, talem cucumis [q] figuram praestabit. Haec omnia Gargilius Martialis asseruit. Columella dicit, loco [r] aprico et stercoroso si rubos habeamus aut ferulas, post autumni aequinoctium, his iuxta terram [s] recisis et excauatis ligneo stilo, inter medullas laetamen immittamus, et cucumeris semen addamus: hinc nasci fructus qui possint et inter frigora non ne-
10 cari [t]. Hoc mense asparagos seremus circa Apriles Cal. pingui loco, humido, subacto,

p) *cattos Lugd.* q) *carduis E.* r) *quidam I. B. R.* s) hic et mox *eorum Lugd. E.* t) *admissum P.* u) *et cucumeres E.* x) *cappar Lugd.* y) *etiam et* om. *P.* z) *raphanum I. B. R. rafanos Lugd.* a) *eorum* coni. *Morga. I,* 84. b) *macerentur et P.* c) *tunc sicca ponantur P.* d) *fiunt* om. *Lugd. I. B. R. E.* e) *multis diebus* om. *P.* f) *siccata Lugd.* g) *raro Lugd.* h) *crudū* om. *P.* i) *relinquis I. B. R. E.* k) *et* om. *P.* ac *Lugd.* l) *fiunt* om. *P.* m) *ad quam festinando* om. *P.* n) *fiunt P.* o) *sapino Pal.* p) *perterr.* om. etiam *Lugd. E.* q) *cucumeris figura Lugd. E.* r) *loco* om. *P.* s) *terram* om. *Lugd.* t) *negari I. B. R.*

9, 4 CVBILIA) pro cauernis et speluncis animalium. Sic apud Phaedrum 1, 20, 8 de cane: *flagitare validius cubile coepit.* Idem 2, 5, 12 *Direpit ad cubile setosae suis.* Sic et Graeci: Homerus Iliad. χ, 189 Ὡς δ' ὅτε νεβρὸν ὄρεσφι κύων ἐλάφοιο δίηται Ὄρσας ἐξ εὐνῆς διά τ' ἄγκεα καὶ διὰ βήσσας. vbi Eustachius: εὐνὴν νεβροῦ, τὴν διατριβὴν λέγει, δυναμένην καὶ κοίτην καλεῖσθαι, ὅθεν Ἡσίοδος θῆρας ὑληκοίτας φησίν. Palaephatus περὶ ἀπίστων 14, 2 ἦν δὲ ἐν τῷ ἄντρῳ εὐνὴ λέοντος καὶ λεαίνης. 15, 2 ἐπὶ τὴν τῆς ἄρκτου κοίτην. SCHOETTG.

9, 7 LONGI ET TENERI) Vid. Col. 10, 393 sq. et quae ibi notata sunt.

9, 8 OLEO SABINO) An *oleo sesamino*, quo medicari semina huiusmodi in *Geop.* 12, 19 testantur Quintilii: ὁμοίως δὲ καὶ ἀσπέρμους σικύους καὶ κολοκύνθας ποιήσεις, εἰ τρεῖς ἡμέρας, πρὶν τὸ σπέρμα καταβαλεῖν, ἐναποβρέξῃς τοῦτο σησαμίνῳ ἐλαίῳ. PONTED.

9, 8 ALIQVI FLOREM) Eadem Plin. 19, 5 s. 23.

9, 9 COLVMELLA) 11, 3, 53. SCHOETTG.

9, 10 ASPA-

subacto [u], ita vt minoribus [x] fossulis ad lineam directis bina aut terna grana semipe-
dis spatio discreta ponantur. dehinc stercore solum tegatur, et herbae subinde vel-
lantur, vel per hiemem supra stramina iaciantur primo vere tollenda. hinc post
triennium nascentur asparagi. Sed expeditior ratio est, si asparagorum spongias [y]
ponas, quae cito fructum ministrent. Hae sic fient [z]: Semina asparagi quanta tri- 11
bus digitis comprehendere possis [a], post Idus Febr. pingui et stercorato solo [b] in
singulis fossis pones [c], et leuiter obrues. his coëuntibus, radix connexa nascetur,
quae appellatur spongia [d]. Sed et haec moras habet. nam per biennium in semina-
rio suo est stercore et assidua runcatione [e] nutrienda [f]. deinde [g] post aequinoctium
autumni transferetur [h], et vere asparagum dabit. has erit vtilius comparare, quam
longa expectatione nutrire. eas tamen in sulcis disponemus [i], si loca sicca sunt, in-
ter medios sulcos; si humida, in summitate sulcorum. Humor spongias asparago-
rum transitu suo debet tantum [k] rigare, non [l] sistere. Asparagum, quem primo 12
protulerint, confringere debemus non auellere, ne adhuc inualidam moueamus
spongiam: caeteris annis auellendus est [m], vt oculos suae [n] germinationis aperiat:
quia si deinceps refringas, loca quae foecunda esse consueuerunt, remanente aspa-
ragi radice claudentur. [Ministrabunt [o] autem vere: et] autumno reseruabis [p]
eum, de quo sumturus es semina. postea scopas eius incendes, tunc circa hiemem
spongiis adiicies stercus et cinerem. Hoc mense ruta seritur locis apricis, solius 13
cineris inspersione contenta. Loca desiderat altiora, vnde humor elabitur. si po-
nas semina eius adhuc clausa folliculis [q], singulatim manu debebis affigere. Si iam
minuta sunt, sparsa iactabis, et rastro obducta cooperies [r]. Caules eius, qui in-
clusis seminibus nati fuerint, fortiores erunt, sed sero nascentur. Ramuli eius
cum aliqua corticis parte conuulsi verno [s] tempore pro plantis tenebunt [t]: tota ve-
ro translata morietur. Nonnulli ramulos eius pertusae fabae inserunt vel bulbo, at- 14
que ita obruunt alieno vigore seruandos. Prosequuntur etiam maledictis, et maxi-
me in terra soluti lateris ponunt, quod prodesse certissimum est. sed (vt asserunt)
melius furtiua proueniet [u]. sub fici arboris vmbra libentius acquiescit [x]. non effodi
herba [y], sed optat [z] auelli. immundae [a] mulieris formidat attactum. Ab hoc mense 15
vsque

u) *subacto, ita vt* om. *P.* x) *in min. P.* y) *sfongeas* hic et saepe *Lugd. fungeas E.* z) *Haec si fiunt E.* a) *poteris P.* b) *loco P. Lugd. E.* c) *ponis — obruis Lugd. ponas — obruas E.* d) *q. a. cungea E.* mox om. *et.* e) *truncatione Lugd.* f) *nutrita P. Lugd. E.* g) *Denique I. B. R.* h) *transfertur E.* i) *deponemus E.* k) *tantum* om. *P.* l) *non etiam tangere vel sistere P.* m) *euellenda est E.* mox *oculis ipsius g.* n) *ipsius Lugd.* o) *Min. — et* om. *P.* p) *seruabis Lugd. autumno. Reseruabis autem eum. E.* q) *fossiculis P.* r) *operies. E. P.* s) *vere pro P.* t) *erunt P.* u) *proueniunt I. B. R.* x) *acquiescunt P.* y) *berbam I. B. R. berbas P. E.* z) *optat* deest *P.* a) *immundae — attactum* om. *P.*

9, 10 ASPARAGOS) Col. 11, 3, 43. SCHOETTG.

9, 11 INTER MEDIOS SVLCOS) Videtur igitur *sulcum* posuisse pro parte elatiore inter duas depressiores: vide quae disputantur ad Varr. 1, 29, 3.

9, 11 SISTERE) Non intellecta vis huius verbi intransitiua pro *stare*, peperit glossema ineptum Codicis Medicei, quod supra produximus.

9, 13 RVTA) Col. 11, 3, 38 it. Plin. 19, 8 s. 45 vbi pleraque.

9, 14 PROSEQVVNTVR MALEDICTIS) vt ocimum, de quo Plin. 19, 7 s. 36 et Persius, cum *ocima cantare* 4, 22 dixit pro maledicta ingerere. Ita etiam Plin. l. c. de cumino, *precantur ne exeat*; vbi Theophrastum 7, 3 et 9, 9 H. Pl. laudat Harduinus.

9, 14 MELIVS FVRTIVA) Etiam hoc habet Plin. 19, 7 s. 37 *Rutam furtiuam tantum prouenire fertilius putant, sicut apes furtiuas pessime.*

9, 14 IMMVNDAE MVLIERIS) id est, menstruatae: suffragatur Plinius 28, 7 s. 23 *nouellas*

vsque in Octobrem totum coriandrum ſeritur. amat terram pinguem, ſed et macro ſolo naſcitur. ſemen melius putatur, quod vetuſtius fuerit: delectatur humore.
16 ſatum bene cum olere [b] quocunque naſcetur. Hoc menſe cucurbita ſerenda eſt. amat ſolum pingue, humidum, ſtercoratum, ſolutum. Hoc in cucurbitis inſigne eſt, quod longas pariunt et exiles ſemina, quae in earum ceruice naſcuntur: quae in ventre fuerant, cucurbitas faciunt craſſiores: quae in fundo, latas, ſi inuerſis cacuminibus obruantur. Vbi adoleſcere coeperint, adminiculis [c] adiuuentur. quae ſeruantur ad ſemina, vsque ad hiemem in ſua vite dependeant, deinde ſublatae in
17 ſole ponantur, aut fumo: aliter ſemina putrefacta depereunt. Hoc menſe blitus ſeritur ſolo qualicunque, ſed culto. olus hoc neque runcandum eſt neque ſarculandum. cum ſemel natum fuerit, ipſum ſe per multa ſecula ſeminis ſui deiectione reparabit, vt, etiam ſi velis, vix poſſit aboleri. Nunc etiam ſerpyllum ſeritur plantis et ſemine, ſed [d] vetuſtate meliori. laetius frondebit, ſi iuxta piſcinam vel lacum, vel putei margines conſeratur. Aniſum [e] quoque et cyminum nunc bene ſeritur. locis [f] laetioribus melius prouenit, itemque caeteris, ſi humore iuuetur et ſtercore.

X. LOCIS temperatis menſe Martio vel Aprili mala Punica ſeremus; calidis vero et ſiccis, Nouembri: amat haec arbor ſolum cretoſum, macilentum, ſed in pingui etiam prouenit. regio illi eſt apta, quae calida eſt. ſeritur plantis de matrum radice deuulſis [a]. Sed quamuis multis generibus ſeratur, melius tamen ramus eius cubitalis [b] inciſus manubrii craſſitudine, et capite vtroque acuta falce leuigatus, ſcrobi velut obliquus immergitur: prius tamen porcino ſtercore et in capite, et in parte, quae ima eſt [c], oblinatur, vel in crudo ſolo malleo cogatur ad
2 inferiora defigi. Melius proueniet, ſi ponendus ramus gemmata [d] iam matre ſumatur. Sed qui in ſcrobe deponit, ſi tres lapillos in ipſa radice conſtituat, prouidebit [e], ne poma findantur. Curandum ne virgula inuerſa deponas. Creduntur acida fieri, ſi rigentur aſſidue: nam ſiccitas in his et ſuauitatem praeſtat, et copiam.
3 cuius tamen nimietati aliquid debet humoris opponi. Circumfodi autumno debet, et verno. Si acida naſcantur, modicum laſeris cum vino tritum per ſumma arboris cacumina oportet [f] infundi, vel ablaqueatis radicibus tedae clauus [g] infigi. Alii algam marinam obruunt ad radices, cui nonnulli ſtercus miſcent aſininum atque porcinum. Si florem non continet, vrinam veterem compari menſura aquae temperabis,

b) *d. humore ſatum. Bene cum* etc. *E.* c) *adminic. Lugd. amin.* reliqui. d) *ſed vet. mel.* om. *P. ſed vetuſtate melior E.* e) *Aneum et P.* f) *Locisque P.* [T. X.] a) *diuulſis Lugd. Cr. E.* b) *cubitularis P.* c) *quae humi eſt E.* d) *gemante Vlit. ad Grat.* 144. *et Lugd. gemmante E. gematá iam* om. *P.* e) *prouideat E.* mox *fundantur.* item *virgulta.* f) *debet P.* g) *clauos E.*

vellas vites eius tactu in perpetuum laedi: rutam et ederas res medicatiſſimas, *illico mori.* Noſter preſſe ſecutus eſt Florentinum, qui Geop. 12, 25 *μεμιασμένην* in hoc ipſo argumento nominat.

9, 16 IN CVCVRBITIS INSIGNE) Eadem Col. 10, 380 et 11, 3, 49.

10, 1 MALA PVNICA) V. Geop. 10, 29. Pleraque huius capitis habet etiam Creſc. 5, 13.

10, 1 MATRVM RADICE) Vlitius ad Gratium v. 132 ex Mſ. emendat *matre radice*, quod eſt per adpoſitionem, vt *ſaxo ſilice* apud Liuium, *termes virga* apud Gratium. SCHOETTG. Nihil mutare volui. Totam plantam dici *matrem* apparet ſ. 2 *gemmata mater* non de radice ſola intelligi certe poteſt. *Matrum* quoque eſt apud Creſcentium.

10, 2 NE VIRGVLA INVERSA) Quidni? Hoc ipſum remedium laudat Africanus Geop. 10, 30 *ὁμοίως δὲ κἂν κατακέφαλα φυτευθῶσιν, οὐ χαίνουσιν.*

10, 3 SI ACIDA NASCANTVR) Eadem remedia habet Col. 5, 10, 15. *Laſer* autem intelligi, non Cyrenaicum illud, ſed in Perſide,

perabis, et ter per annum in radicibus infundes [h]. vni arbori amphora ingesta sufficiet. vel amurcam mittes insulsam, vel algam radicibus iunges, et bis rigabis in mense; vel arboris florentis truncum plumbeo circulo debebis includere, vel corio
anguis inuoluere. Si crepant poma, lapidem in media arboris radice supponis, vel 4
squillam circa arborem seris. Et si, dum [i] pendent poma, tenacibus, sicut in arbore habentur, intorseris, in totum annum sine corruptione seruabis [k]. Si vermibus laborant, tangis radices felle bubulo, et continuo moriuntur: aut [l] clauo aeneo si vermes eosdem purges, difficile nascentur: vel asini vrina stercori admista porcino vermibus obuiabit. Cinis cum lixiuio circa Punici truncum frequenter infusus,
laeta et fructuosa reddit arbusta. Asserit Martialis candida in his grana fieri, si ar- 5
gillae et cretae quartam partem gypsi misceas, et toto triennio hoc genus terrae radicibus eius adiungas. Idem dicit mirae magnitudinis fieri, si olla fictilis obruatur circa arborem Punici, et in ea ramus cum flore claudatur, ne resiliat ligatus ad palum: tunc cooperta olla contra aquae muniatur incursus. autumno [m] patefacta
suae magnitudinis poma redhibebit. Multa [n] in Punico ipse asserit poma proce- 6
dere, si tithymalli et portulacae succus aequaliter mixtus ante quam germinet, trunco arboris adlinatur. Inseri posse affirmat [o] de ramorum connexione, vt medulla vtrinque diuisa se iungat. In se tantum inseri potest circa Apriles Calend. mense Martio vltimo. Sed secto trunco surculus recentissimus statim debet inseri,
ne mora exiguum, qui inest, siccet [p] humorem. Punica mala seruantur, si pica- 7
tis [q] pediculis ordinata suspendas. Aliter: Lecta integra in aqua marina vel [r] muria feruente mergantur, vt combibant. post triduum sole siccentur, vt sub dio [s] nocte [t] non maneant: post in loco frigido suspendantur. cum volueris [u] vti, aqua dulci
pridie macerabis. Feruntur [x] haec pomis recentibus aemulari: item, si a tactu 8
inuicem separata paleis obruantur. Item fossa fit longa, et cortex eiusdem magnitudinis [y] paratur, cui mala acutis surculis suis affiguntur. tunc inuersus cortex supra fossam ponitur, vt mala sine terrae tactu subterpendentia ab humore defendat.
Item si induantur argilla, et ea siccata loco frigido pendeant. Item si seriola [z] sub 9
dio

h) *fundes Lugd. E.* i) *dum* om. *P.* k) *seruantur P. E.* l) *aut clauo — arbusta* om. *P.* m) *autumno vero E.* mox *poma habebit.* n) *multa — adlinatur* om. *P.* o) *firmatur Lugd. firmat E.* p) *exiccet P. Cresc. qui est, sicc. E.* q) *picatis — Aliter* om. *P.* r) *vel muria feru.* om. *P.* s) *diuo Lugd.* hic et alias *I. B. R. E. vt sub diuo nocte permaneant Cr.* t) *nocte* om. *P.* u) *cum autem volueris vti E.* x) *Feruntur — operitur* om. *P.* y) *latitudinis Lugd. E.* z) *olla Cr.*

fide, Media vel Armenia natum, vult Io. Rhodius ad Scribo. c. 67 p. 127.

10, 4 SI CREPANT POMA) Haec ex Africano Geop. 10, 30 et Col. 5, 10, 16 ex quo et plura. SCHOETTG.

10, 4 ASINI VRINA) humanam substituit Paxamus Geop. 10, 34 et Col. 5, 10, 15.

10, 5 POMA REDHIBEBIT) In tribus vetustis Florentinis codicibus tres inter se dissimiles huius verbi *redhibebit* lectiones reperiuntur; in perantiquo *perhibebit*, in altero *reddere debebit*, in tertio *redhibebit*, vt in vulgatis libris, et in Vaticanis manu exaratis. Crescentius l. 8. c. 7 transcripsit: *exhibebit*. Idem Palladius eadem de re praecipiens l. 6. c. 6 sic: *pro vasculi magnitudine pomum reddit*. PONTED.

10, 6 SI TITHYMALLI) Eadem Democritus Geop. 10, 35.

10, 6 MEDVLLA VTRINQVE DIVISA) Eadem fere ratio quam in vite tradidit Febr. 33.

10, 7 PVNICA MALA SERVANTVR) Berytius Geop. 10, 38 Columella 12, 44. SCHOETTG.

10, 7 PICATIS PEDICVLIS) Crescentius 5, 13 *appendiculis* habet, siue librarii errore, siue quod ea aetas *appendiculas* vocauit, a quibus penderent fructus, eaque res fugit diligentissimum Fresnium.

10, 10 IN-

dio obruatur, quae habeat arenas vsque ad medium, et mala cum tenacibus lecta
imprimantur cannis singulis, vel sambuci virgulis, et ita separata in arenis figan-
tur, vt ipsa quatuor digitis emineant ab arena. Hoc et sub tecto in scrobe [bipe-
danea [a]] fieri potest, et vtilius est ad seruandum, si cum [b] ramo longiore tollantur.
10 Aliter: In seriola cui ad medium aqua mittatur, suspenduntur mala, ne humorem
tangant [c], et seria clauditur, ne ventus irrumpat [d]. Item in dolio intra ordeum
sic ordinantur, ne se inuicem tangant: [et] dolium desuper operitur. Vinum
de malis granatis conficies hoc modo: Grana matura purgata diligenter in palmea [e]
fiscella mittis, [et] in cochlea exprimis, et lente coques vsque ad medietatem: cum
refrixerit [f], picatis et gypsatis vasculis claudes. Aliqui [g] succum non excoquunt, sed
singulis sextariis libras mellis singulas miscent, et in praedictis [h] vasculis ponunt et
11 custodiunt. MENSE Martio citri arbor quatuor [i] modis seritur, semine, ramo, ta-
lea [k], claua. amat terram rarioris naturae, caelum calidum, humoremque conti-
nuum [l]. si granis velis serere, ita facies: terram in duos pedes fodies, cinerem
miscebis, breues areas facies, vt vtrinque per canales aqua discurrat. in his areis
palmarem [m] scrobem manibus aperies, et tria grana [n] deorsum verso acumine iuncta
constitues, et obruta quotidie rigabis. citius procedent, si beneficio aquae te-
12 pentis vtaris. Natis [o] germinibus semper proxima herba runcetur. Potest hinc
trima planta transferri. Si ramum velis ponere, non amplius sesquipede de-
bebis immergere, ne putrescat. Claua [p] seri commodius est, quae sit manubrii craf-
situdine [q], longitudine cubitali, ex vtraque parte leuigata, nodis et aculeis recisis,
sed integra summitate gemmarum, per quas spes futuri germinis intumescat. Di-
13 ligentiores et fimo bubulo adlinunt vtrinque, quod summum est, vel marina alga
vestiunt, vel argilla subacta, partis vtriusque extrema cooperiunt, atque ita in pa-
stinato solo deponunt. Talea et gracilior et breuior esse potest; quae similiter vt
claua mergetur. sed talea palmis duobus supersit: claua omnis obruitur. in spatio
14 non desiderat interualla maiora. aliis arboribus non debet annecti. Calidis locis,
sed irriguis, et maritimis maxime gaudet, quibus humor exundat. Sed si quis hoc
genus, vt in regione frigida nutriatur, extorquet, loco vel parietibus munito, vel
in meridianam partem verso disponat hanc arborem. sed hibernis mensibus tectum [r]
stramine velet agresti: vbi aestas refulserit, aëri arbor nuda et secura reddatur. Ta-
15 lea siue claua eius calidissimis regionibus, et per autumnum ponitur: frigidissimis
Iulio et Augusto positas, et quotidianis rigationibus animatas, ipse vsque ad poma et
magna

a) *bipet* om. *E.* b) *non Cr.* c) *ne humore tangantur E.* recte. d) *erumpat Cr.* e) *palmeam fiscellam Cr.* f) *refriguerit E.* vt supra. mox recte *claudis.* g) *Aliqui — custodiunt* om. *P. alii succum E.* h) *praedicto vase custodiunt Lugd. I. B. R. Cr. et in praedicta vascula E.* i) *multis Lugd. E.* k) *talea claua* om. *P.* l) *que* om. *E.* m) *palmarem* om. *P.* n) *genera P.* o) *Natis — transferri* om. *P.* p) *Clabam Cr.* et ita semper *Claua* — ad *s.* 16 om. *P. Claba* (sic semper) *s. commodius potest. E.* q) *grossitudine Cr.* r) *tectum* omn. praet. *Lugd.*

10, 10 INTRA ORDEVM) *ἐν σωρῷ σίτου* Berytius l. c.

10, 11 CITRI ARBOR) Citri nomine duae veniunt arbores, malus medica, et θύον, ex qua mensae citreae fiebant. Salmasius de homonymis hyles iatricae c. 67; Bodaeus a Stapel ad Theophr. hist. plant. 4, 4 p. 337. SCHOETTG. add. Needham ad Geop. 10, 7 no. *a*; vbi docet *citrum* esse, quae in vulgaribus linguis hodie id nomen habet, *vn Citronnier* etc. adde quae dicemus ad s. 16.

10, 12 CLAVA SERI) Illa scribendi ratio, quam in Crescentio notauimus, *v* et *b* permutatis, non tantum optimis quibusque codicibus familiaris est, sed inde diminutum *clabula* tanquam vox peculiaris ex Nonio refertur in thesauro

magna incrementa perduxi. Citreum iuuari creditur, si cucurbitae vicinis locis
ferantur: quarum vites etiam combustae vtilem citri arboribus cinerem praebent.
Gaudent assidua fossione. hinc proueniunt poma maiora. Nisi quae arida sunt, 16
rarissime debemus abscidere [s]. Inseritur mense Aprili locis calidis, Maio frigidis,
non sub cortice, sed fisso trunco circa ipsas radices. Inseritur et piro, vt quidam
[volunt [t],] et moro, sed [u] insiti surculi qualo [x] desuper omnino muniendi sunt [y],
vel fictili vasculo [z]. Asserit Martialis apud Assyrios [a] pomis hanc arborem non carere:
quod ego in Sardinia [et [b] in] territorio Neapolitano in fundis meis comperi
(quibus solum et caelum tepidum est, [et [c]] humor exundans [d]) per gradus quosdam
sibi semper poma succedere, cum maturis se acerba substituant, acerborum
vero aetatem florentia consequantur, orbem quendam continuae foecunditatis sibi
ministrante natura. Feruntur acres medullas mutare [e] dulcibus, si per triduum 17
aqua [f] mulsa semina ponenda macerentur, vel ouillo lacte, quod praestat. Aliqui
mense Februario truncum obliquo foramine ab imo terebrant, ita vt altera parte non
exeat: ex hoc humorem fluere permittunt, donec poma formentur: tunc foramen
luto replent: sic, quod est medium, fieri dulce confirmant. Citreum et in arbore 18
potest per [g] totum annum propemodum custodiri [h]: melius si vasculis quibuscunque
claudatur. Si velis legere atque seruare, nocte luna latente debebis cum ramis

s) *abscidere Lugd.* hic et alias *I. B. R. et Com. abscindere* al. *vid. Pall. Iun.* 2, 2. t) *volunt et moro* om. *Lugd. E.* u) *sed — vasculo* om. *P.* x) *qualo — sunt* om. *Lugd.* y) *omni modo mun. sunt E.* z) *clauduntur Lugd.* a) *Sirios Lugd.* b) *et in* om. *P. Pal. et Lugd. E.* qui et *Sardiu.* c) om. *et* etiam *Lugd.* d) *est* add. *P.* e) *maturare E.* f) *aqua* om. *I. B. R.* g) *per totum annum* om. *P.* h) *toto anno seruari. Melius quā si P.*

sauro Fabriano. Caeterum *clauam*, *κορύνην* et *πάσσαλον*, *taleam* ita distinguit Anatolius Geop. 10, 8 vt *claua* sit ramus ita in arcum incuruatus, vt duo extrema pangantur in terra, ipsumque germen erumpat ex summa *flexura*, quam *fornicem*, haec enim est *καμάρα*, appellat: *talea* autem incuruari non potest, sed inuersim *κατὰ κεφαλῆς* parte acutiore depangitur, vnde *πασσάλου* h. e. *claui* nomen inuenisse videtur. Noster deponi tantum transuersam et iacentem iubet clauam, quo modo vites prosterni e Columella vidimus, nulla curuaturae mentione iniecta.

10, 16 POMIS NON CARERE) An *nunquam carere*, vt in vernacula Palladii interpretatione: *ed afferma Marziale che in Assiria questi arbori hanno tutto l'anno frutto.* Sed id etiam Palladius statim docuit s. 16. De huiusmodi stirpibus hosce versiculos vernacula lingua prodidit Aloysius Alamannus lib. 5.

Dico il giallo limon, gl' aranci, e' i cedri,
Ch' entr à i fini smeraldi al caldo, al gielo,
[*Chè Primauera è loro ouunque saglia*
Ouunque ascenda il sol] *pendenti, et freschi*
Et acerbi, et maturi han sempre i pomi,
E' nsieme i fior.

PONTED. Adiiciamus Plinii locum elegantem 12, 3 s. 7 de citro, quam hic *Assyriam malum* vocat, *Omnibus horis* (vt *genitalem horam anni* alias ver dixit) *pomifera est, aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis subnascentibus — nisi apud Medos et in Perside nasci noluit.* Palladius igitur forte primus est, qui huius arboris extra Mediam conualescentis meminit, quae postea non in Italia tantum, Hispania Galliaque coli se passa est, sed in ipsum septentrionem translata fructus edidit, quanquam bonitate inferiores his, qui sub clementiore sidere educantur. Non ignoro, quid de hac re disputetur v. g. apud Spanhem. de vsu et praest. num. diss. 6 p. 329 sq. Sed illum sequor characterem, quem indicat Palladius, *orbem continuae foecunditatis*: quidquid sit de mira totius generis varietate, quam elegantissime, vt reliqua, quae ad cultum et naturam eius arboris pertinent, persequitur Io. Bapt. Ferrarius eleganti libro, quem vocat *Hesperides*: de qua appellatione, ad quem fructum pertineat, praeclare etiam meritus est, quem modo laudabam, Spanhemius.

10, 16 IN SARDINIA) h. e. vt explicat Sylburgius, in Neapolitano Sardiniae territorio. Nam et Ptolemaeus Sardiniae Neapolim agnoscit, Geogr. l. 3. SCHOETTG. Illud [*et in*] nobis pepererunt, qui *Neapolin* illam principem hodie regni cognominis cogitantes, a Sardinia remouendam putarunt.

10, 16 PER GRADVS QVOSDAM) Theophrastus hist. pl. 4, 4 *φέρει δὲ τὰ μῆλα πᾶσαν ὥραν· τὰ μὲν γὰρ ἀφῄρηται, τὰ δὲ ἀνθεῖ, τὰ δὲ ἐκπέπτει.* SCHOETTG.

10, 18 VEL

mis foliatis carpere, et ſecreta diſponere. Alii ſingula vaſis ſingulis claudunt, vel [i] gypſo adlinunt, et opaco loco ordinata cuſtodiunt. Plerique in [k] cedri ſcobe, vel
19 [in [l]] ſtraminibus minutis, vel in paleis tecta ſeruant [m]. MESPILA [n] locis calidis maxime gaudent, ſed irriguis; tamen frigidis quoque proueniunt: magis ſabulone pingui, atque [o] glareoſa terra, cui arena permiſta eſt, vel argilla cum ſaxis. ſerenda eſt taleis [p] menſe Martio vel Nouembri, ſed ſolo ſtercorato et ſubacto, ita vt vtrumque caput taleae ſtercus obducat. Sunt eius incrementa tardiſſima. amat putari atque [q] circumfodi, et parco humore inter ſiccitates ſaepe refoueri. Seri-
20 tur et ſemine, ſed in longiorem ſperatur aetatem. Si vermibus occupatur, ſtilo aereo purgandi ſunt, et amurca, vel humana vetere vrina, vel viua calce perfundendi, ſed parcius propter arboris noxam, vel aqua decocti lupini. Si [r] putatur hinc arbor ſterilis fieri, fimus et cinis vitium ſimul ſi radicibus infundantur, fertilem red-
21 dunt. Si formicae moleſtae ſunt, rubrica cum aceto et cinere temperata necabuntur. Si poma labuntur, fruſtum de eius radice praeciſum in media trunci parte figatur [s]. Inſeritur menſe Februario in ſe et in piro, et in malo. ſurculus tamen eius ex arbore media debet aſſumi: nam de ſummitatibus vitioſus eſt. in trunco fiſſo in-
22 ſerenda eſt: nam corticis macies ieiuna nil nutriet. Meſpila ad ſeruandum leguntur necdum mitia, quae et in arbore diu durabunt, vel in vrceolis picatis, vel in ordinem ſuſpenſa, vel [t], vt quidam, poſca [vel ſapa] condita. Die ſerena legantur ac media, et paleis obruantur diſcreta, ne ea viciſſim tactus afficiat. Vel cum pediculis lecta ſemimatura, et ſalſa aqua per dies quinque macerata. poſtea ſaepe [u] infun-
23 dantur, vt enatent. Seruantur et melle, ſed ſi minus matura collegeris. CALIDIS locis fici planta radicata Nouembri menſe, temperatis Februario, frigidis melius [x] Martio vel Aprili ponenda eſt: ſi taleam vel cacumen ponas; vltimo Aprili, cum ei ſe viridior ſuccus infuderit. Plantae in ſcrobe depoſitae lapides ſubſtituendi ſunt, ad radicem fimo terra miſcenda eſt. Si loca frigida ſunt, plantarum cacumina diui-
24 ſis cannae internodiis defendantur a frigore. Si cacumen velis ponere, triſulcum [y] ramum bimum vel trimum ab auſtrali parte decidas [z], et ſic obrues, vt diuiſa cacumina terra interiacente velut tres ſurculos [a] reddant. Taleam ſic ponemus, vt caetera, cui leuiter ab infima [b] parte diuiſae lapidem mergemus in fiſſo. Ego menſe Februario vltimo vel Martio in Itàlia plantas grandes ficorum per paſtinatum ſolum diſpoſui,

i) *vel gypſo adlinunt* om. *P.* k) *in — vel* om. *P.* l) *in* om. *Lugd. I. B. R. E.* m) *ſeruarunt P.* n) *Meſpili E.* o) *aut Lugd. aut glarea terra E.* p) *taleis* om. *P.* q) *atque — refoueri* om. *P.* r) *ſed I. B. R. Cr. Lugd.* s) *figimus P.* t) *vel — condita* om. *P. vel vt quidam paſca condita I. B. R. vel ſupa* om. *Lugd. E.* u) *ſapae E.* mox, *ſi nimis matura.* x) *melius* om. *P. Cr.* y) *triſulcum* om. *Cr.* z) *decides Lugd. E.* bene. a) *tres ſulcos E.* b) *fima P. vna Cr.* quod ortum videtur ex *ima.*

10, 18 VEL GYPSO ADLIN.) Vid. Geop. 10, 10.

10, 19 SERENDA EST TALEIS) Deſideratur verbum; nam *meſpila* cum verbo *eſt*, proximisque *aliis amat*, *ſeritur* non conueniunt. Deerit fortaſſe *arbor*, vt Tit. 10. de Malo Punico: *Locis temperatis*, inquit, *menſe Martio vel Aprili mala punica ſeremus*; *calidis vero, et ſiccis Nouembri. Amat haec arbor ſolum cretoſum.* PONTED.

10, 20 IN LONGIOREM SPERATVR AETATEM) factura nepotibus vmbram, et fructu profutura alteri demum ſaeculo.

10, 23 CALIDIS LOCIS) Haec ex Didymo Geop. 10, 45. SCHOETTG. Adde Creſc. 5, 10 vbi totam prope ficus diſciplinam a noſtro mutauit.

10, 23 VLTIMO APRILI) Nimis ſera fici ſatio extremo Aprili cenſenda eſt; Quare perlibenter ad Creſcentium accedo qui 5, 10 excerpſit: *Vltimo Martii vel menſe Aprili.* Quod et ipſo Palladio auctore probatur; haec enim infra ab eodem tradita memoriae ſunt: *Nam* (Martio nimirum) *ficulnea cacumina obruuntur vtiliter, cum tumeſcunt, vt plantas faciant, ſi earum copia non abundat.* PONTED.

10, 28 ALI-

dispofui, et eo anno poma peperere fupra comprehendendi felicitatem, velut tributa[c] reddentes. Legendae funt plantae, in quibus frequens nodus extuberat[d]: fteriles 25
creduntur, quae nitidae funt, et oculos fuos per longa internodia diftulerunt. Si plantam fici prius[e] nutrias in feminario, et maturam transferas in fcrobem, poma generofiora[f] producet. Aliqui[g] multum prodeffe confirmant, fi plantam fici diuifo fquillae bulbo interfitam ftrictamque vinculis collocemus. Scrobes amat altas, interualla maiora, terrae genus durum, et gracile, et ficcum pro vtili fapore pomorum. prouenit et petrofis atque afperis: tamen poteft locis prope omnibus feri[h]. 26
quae in montanis et frigidis locis nafcuntur, quia minus lactis habent, ad ficcitatem durare non poffunt: vfus illis in viridi eft, melioris magnitudinis, et faporis arguti. quae nafcuntur in campis et locis calidis, et pinguiores funt, et in ficcitate durabiles. Si genera numerare velimus, immenfum eft: fufficit, quod omnibus aequa 27
cultura eft. illa diftantia eft, quod in Caricis melius alba feruatur: in locis nimie frigidis praecoquas ficus feramus, quae cito veniant, vt ante imbres genus hoc poffit occurrere; calidis vero et aeftuofis eas, quae fero maturant. Gaudet[i] affidua foffione. per autumnum proderit, fi ftercus admoueas, praecipue de auiariis. recidenda funt in ea quae aut putria, aut male nata repereris: et ea ratione putanda eft, vt inclinata per latera poffit expandi[k]. In locis humectis ficus faporis obtufi eft, 28
cui circumcifis contra hoc radicibus aliquantus cinis debet affundi. Aliqui inter ficarias caprifici arborem ferunt, vt non fit neceffe per fingulas arbores pro remedio eadem poma fufpendi. Menfe Iunio, circa folftitium caprificandae funt arbores fici, id eft, fufpendendi groffi ex caprifico, lino, velut ferta[l] pertufi. Si hoc defit, abrotani virga fufpenditur; aut callum, quod in vlmeis foliis inuenitur, aut arietina[m] cornua circa radices arboris obruuntur; vel truncus arboris, quo loco turget, fcarificandus eft, vt poffit humor effluere. Ne vermes patiatur, ramum terebinthi 29
vel lentifci taleam cum plantis fici cacumine ponemus inuerfo. vncinis aereis tollendi funt vermes[n] ex fico. Alii amurcam, alii veterem vrinam ablaqueatis radicibus mifcent. Alii bitumen[o] et oleum, aut folam calcem viuam latebris vermium liniunt. Si formicae moleftae funt, rubrica, butyro, et pice liquida mifta circa truncum debet

c) *tributum E.* d) *exuberat Cr. Lugd. E.* e) *prius* om. *P. Cr.* f) *generofa E.* g) Hinc ad f. 31. om. *P.* h) *fieri E.* mox om. *locis.* i) *Gaudent E.* mox *putrida.* k) *incidi Lugd.* l) *ferra Afc. et Com. fera G. Gy. ferta I. B. R. I. I. Lugd.* m) *arietina* — *obruuntur* om. *Lugd.* n) *vermes* om. *Lugd.* o) *vitimen Lugd.*

10, 28 ALIQVI INTER FICARIAS) Plin. 15. 19 f. 21 add. Colum. 11, 2, 56.

10, 28 VELVT SERTA) Emendari iubet Scaliger ad Varr. R. R. 3, 6, 1 *velut linea ferta.* Nam *ferta* eft τὸ σχοινίον funiculus. Sic nofter alibi Iul. 6, 2 *Cum ferta, quae appenfa funt, auferantur.* Deriuatur autem a *fero*, vnde *feries*, ἡ συνάφεια, τάξις, vt docet Salmafius ad Soli. c. 23 p. 187 vnde *fertum*, (quod eft participium praet.) pro connexione florum accipitur. Adde Lipfium Ant. Lect. lib. 3 p. 120. SCHOETTG. Recepimus emendationem Scaligeranam, in quantum ea laudatis in V. L. auctoribus conuenit. *Serta* (int. corona) vox proba, fubftantiue poni folita, et ad hanc rem aptiffima, quod ex locis in Fabrianum thefaurum congeftis manifeftum eft: quam vocem hic reponendam effe fola coniectura nixi vidimus, cum locum laudatum Plinii illuftraremus in Chreftom. Plin. p. 536, eademque quid *ferta* effet populariter explicaremus. Nempe *ferta* hic eft, quem *carpophoron, Fruchtfchnur* nominant architecti: flores, fructus, cepae, et quid non, ita colligata, vt funem quafi vnum efficiant: ita hic *groffi lino pertufi* h. e. traiecti et ita connexi, faciunt fertam. Talem *fertam* ita defcribit Apicius 1, 4 *Folia rofarum limo inferes, et futiles facies.* Propius etiam ad rem noftram facit nofter Varro 1, 41, 5. *Refticulas per ficos maturas perferunt* etc.

10, 29 SI FORMICAE) Haec remedia cum aliis etiam habet Paxamus Geop. 13, 10.

bet induci. Alii coracinum piscem [p] contra formicas in arbore suspendendum esse
30 confirmant. Si fructus suos velut aegra proiiciet [q], alii rubrica, aut amurca insulsa
mista aqua arborem liniunt [r]; vel cancrum fluuialem cum ramo rutae suspendunt;
vel algam marinam, vel fascem lupinorum; vel radici terebratae cuneum figunt,
vel securi arboris corium saepe proscindunt. Cum folia incipiunt producere fici [s],
vt fructum multum et pinguem ferant, in principio germinis cacumina summa de-
31 cutimus, vel illud tantum cacumen, quod ex arboris medietate procedit. Si matu-
ram ficum vis serotinam [t] facere, incipientes grossos decute, cum illis fabae fuerit
magnitudo. Vt ficus cito maturet, succo [u] cepae longioris cum oleo et pipere
mixto vnge poma, quando grossi incipiunt subrubere. Aprili mense ficum debe-
mus inserere inter corticem: vel si nouellae arbores sunt, fisso ligno, quod statim [x]
32 operiendum est et [y] ligandum, ne ventus introëat. Melius comprehendunt, si circa
terram recisa inserantur arbusta. Aliqui et Iunio mense inserunt. Surculus legen-
dus est anniculus: inutilis enim creditur [z] maioris vel minoris aetatis. Inoculari
ficus locis siccis Aprili, humidis [a] melius Iunio [b] mediante poterit, Octobri mense
locis tepidis. Propagari ficus ramis potest. inseritur autem in caprifico, in moro,
33 in platano, et oculis, et surculis. Ficus virides seruari possunt vel in melle ordina-
tae, ne se [c] inuicem tangant, vel singulae intra viridem cucurbitam clausae, locis
vnicuique cauatis, et item tessera, quae secatur, inclusis, suspensa ea cucurbita, vbi
non sit ignis vel fumus. Alii missas ficus recentes, minus maturas, in nouo vase
fictili lectas [d] cum pediculis, et a se separatas recludunt, et in dolio vini pleno vas
34 natare permittunt. Martialis dicit, Caricas per genera multa seruari, cum ratio vna
sufficiat. Ergo hoc genere, quo Campania tota custodit, seruare debemus. in cra-
tibus ficus expanditur vsque ad meridiem, et adhuc mollis in qualum refunditur.
Tunc calefacto furno, ad panis coquendi modum, suppositis tribus [e] lapidibus, ne
ardeat qualus includitur, et clauso furno vbi discocta ficus fuerit, sicut est calida, in-
terpositis [f] foliis suis in vas fictile conditur bene picatum, densius pressa, et operculo
35 diligenter obducitur [g]. Si pluuiis abundantibus crates non possis expandere, sub te-
cto eas ita ponis [h], vt semipede erigantur a terra, et eas ad vicem solis, cinis [calidus [i]]
subiectus vaporet, et subinde ficus, sicut est diuisa, vertatur, vt ficorum coria siccen-
tur,

p) *coracium E.* q) *proiiciat E.* r) *linunt Lugd.* s) *procedere incipient fici E.* t) *serotinam* om. *E.* mox om. *fuerit.* u) *suco caepae* hic et saepe *Lugd.* x) *statim* om. *P.* y) *et lig.* om. *P.* z) *creditur* om. *E.* a) *humidis* om. *P. Lugd. E.* b) *Iulio Lugd.* c) *se contingant P.* d) *lectas* om. *E.* e) *suppos. lapidibus fuerit ficus cocta.* f) *interposita.* g) Hinc vsque ad finem *§.* 36 om. *Pol.* h) *reponis E.* i) *calidus* om. etiam *Lugd. E.*

10, 29 CORACINVM) κορακῖνον Paxamo. *Saperdam* aliis, *Platistacum*, *Platacem*: auctoritates habet Needh. ad Geop. l. c.

10, 30 SI FRVCTVS) Democritus Geop. 10, 48. SCHOETTG.

10, 33 TESSERA, QVAE SECATVR) h. e. quadrata particula, quae, vt in *emplastratione*, recisa ad locum claudendum reponitur. Afric. Geop. 10, 56 vocat μέρη τινὰ σπληνίοις δεθέντα. Sunt autem σπλήνια, quod notum est, linteola, emplastro illita, quibus vulnera clauduntur, a quibus ipsa etiam *emplastratio* dicta est.

10, 33 RECLVDVNT) Non aperiunt, vt alias, sed concludunt. Africanus l. c. περιθέντες τὴν χύτραν.

10, 33 VAS NATARE PERM.) Suspensum nimirum Gr. ἐπιπλεῖν.

10, 34 AD PANIS COQVENDI MODVM) Geop. 10, 54 μετὰ τὸ τὸν ἄρτον ἀφαιρεθῆναι. Nam prior modus nimis siccaret ficus.

10, 34 DISCOCTA) Vtitur hoc verbo etiam Plin. 29, 6 *Quidam denas virides in decem sextariis olei veteris discoquunt.* SCHOETTG.

10, 34 BENE PICATVM) Paxamus Geop. 10, 54 ἀπίσσωτον καινὸν κεράμιον postulat. Legit certe Palladius εὐπίσσωτον: et credibile est, ita scripsisse

tur, et pulpae [k] tunc duplicatae in cistellis seruentur, aut loculis. Alii maturas mediocriter ficus et diuisas in cratibus expandunt toto sole siccandas, et recipiunt [eas] nocte sub tecta [l]. Nunc [m] ficulnea cacumina obruuntur vtiliter, cum tumescunt, vt plantas faciant, si earum copia non abundat. Vt etiam varios fructus vna ficus ex- 36
hibeat, ramos duos nigrae et albae arborum [n], inter se ita vinculo stringis ac torques, vt germina miscere cogantur. sic obruti et stercorati, et humoribus iuti, vbi prodire coeperint, germinantes oculos aliqua sibi [o] annexione conglutina [p]. tunc germen adunatum parturiet duos colores, quos vnitate diuidat, diuisione coniungat.
NVNC et pirus vel malus inseri ac seri potest, et cydonia, et prunus inseritur, et 37
sorba ponuntur, et morus, nono Calendarum [q] Aprilium die [r], et inseruntur pistacia, et locis frigidis pini semen aspergitur.

XI. HOC mense comparandi sunt boues, qui tamen, siue de nostris capiantur armentis, siue emantur, idcirco nunc comparabuntur [a] vtilius, quia necdum sagina temporis pleni aut celare possunt fallaciam venditoris et vitia sua, aut repugnando [b] domiturae contumacem pleni roboris exercere fiduciam. Haec tamen 2
signa spectanda sunt in bobus, seu de nostro, seu de alieno grege fuerint comparandi, vt sint boues nouelli, quadratis et grandibus membris, et solidi corporis, musculis ac [c] toris vbique surgentibus, magnis auribus, latae [d] frontis, et crispae, labris oculisque nigrantibus, cornibus robustis, ac sine curuaturae prauitate lunatis, patulis naribus [e], et resimis [f], ceruice torosa atque compacta, palearibus largis, et circa genua fluentibus, pectore grandi, armis vastis, ventre non paruo, porrectis lateribus, latis lumbis, dorso recto et plano, cruribus solidis, neruosis et breuibus, vngulis magnis, caudis longis ac setosis, pilo totius corporis denso ac breui, rubei maxime coloris aut fusci. Melius autem boues de vicinis locis comparabimus, qui nulla soli 3
aut aëris varietate tententur. aut si hoc deest, de locis similibus ad similia transferamus [g]. Illud ante vniuersa curandum est, vt viribus ad trahendum comparentur aequales,

k) Hic interpung. *I. B. R. Asc.* l) *et percipiunt nocte s. t. E.* m) *tunc E.* n) *amborum ita inter se Lugd. albae arboris E. inter se* om. o) *inter se Lugd.* p) *conglutinata Lugd.* q) *Calend. Apriles I. B. R.* r) *die* om. *P.* [T. XI.] a) *parabuntur Lugd. E.* b) *ad repugnandum E.* c) *ac toris* om. *P.* d) *lata fronte et crispa P.* e) *auribus et simis P.* f) *resupinis E.* g) *transferemus Lugd.*

scripsisse Paxamum, qui illo ipso capite etiam aliquot Caricas liquida pice tinctas misceri iusserat reliquis. Permutationem illam τῶν ευ et α frequentem esse, olim obseruatum viris doctis v. g. in Palaeographia Montfauconio.

10, 35 ET PVLPAE TVNC DVPLICATAE) Praetuli interpunctionem recentiorem, cui consentit Crescentius. Pulpae sane siccari non debent, quae tanto sunt delicatiores, quo plus mellei humoris retinent. Eaedem autem *duplicatae seruantur*, h. e. compressae et inculcatae, contractaeque. Quae interpretatio non absurda, credo, videbitur, si quis cogitauerit, non modo *duplices* et *duplicari* dici, qui vulnerati se contrahunt (ἰδνωθέντας apud Homerum) vt ad Virg. Aen. 11, 45 Ouid. Met. 6, 293 Val. Flacc. 6, 509 Statium Theb. 3, 89 viri docti obseruarunt: sed Maximo etiam Valerio 5, 1 extr. 1 *duplicatum frigore corpus* dici, defendente eam lectionem Gronouio Obs. 4, 19 cui hic Palladii locus suppetias ferre felices videtur.

10, 36 NIGRAE ET ALBAE ARBORVM) Τὸ *arborum* cum inutile videatur, saepe additamentum existimaui; neque etiam apud Cresc. 8, 7 inuenio. PONTED.

11, 2 VT SINT BOVES NOVELLI) Haec desumta sunt ex Varrone 2, 5, 7 et Col. 6, 2. SCHOETTG.

11, 2 QVADRATIS) Malo emendare ex Columella: *quadrati, grandibus membris.* Est autem *quadratus*, qui bene compactis, robustis, et firmis membris est, staturae tamen mediocris et commodae. Suetonius Vesp. c. 20 *Statura fuit quadrata, compactis firmisque membris.* Col. 7, 12 de canibus: *Probatur quadratus potius, quam longus aut breuis.* Vide Beroaldum ad l. c. Suetonii. SCHOETTG.

11, 2 LATAE FRONTIS ET CRISPAE) Crescen-

aequales, ne valentioris robur alteri procuret exitium. In moribus haec consideranda sunt. Sint arguti, mansueti, timentes hortamen clamoris ac verberis, cibi appetentes. Sed si regionis ratio patitur, nullus melior cibus est, quam viride pabulum. vbi vero deest, eo ordine ministretur, quo pabuli copia, et laborum coget
4 accessio. Nunc tauros quoque (quibus cordi est armenta construere) comparabit, aut his signis [h] a tenera aetate submittet: vt sint alti atque ingentibus membris, aetatis mediae, [et] magis quae iuuentute minor est, quam quae declinet in senium:
5 torua facie, paruis cornibus, torosa vastaque ceruice, ventre substricto. Vaccas etiam nunc maxime parabimus. sed eligemus forma altissima, corporis longi, vteri capacis et magni [i], alta fronte, oculis nigris et grandibus, pulchris cornibus, et praecipue nigris, aure setosa, palearibus et caudis maximis, vngulis breuibus, et cruribus nigris [k] et paruis, aetatis maxime trimae, quia vsque ad decennium [l] foetura ex his
6 procedet vtilior. nec ante aetatem trimam tauros [m] his oportet [n] admitti. Sed erit studium diligentis, amotis [o] senioribus, nouellas subinde conducere, et steriles aratro ac laboribus deputare. Graeci asserunt, si mares creare velis, sinistrum tauri in coitu ligandum esse testiculum; si foeminas, dextrum: tamen [p] tauros diu ante ab-
7 stinendos, vt, cum tempus est, acrius in causas dilati [q] feruoris incumbant. Sed his armentis hieme maritima et aprica loca, aestate opaca paremus ac frigida, montana maxime: quia melius frutetis, et his herba internascente saturantur. quamuis circa fluuios recte propter amoena loca pascantur: foetura tamen aquis tepidioribus adiuuatur, vnde magis [r] vtilius habentur, vbi pluuialis aqua tepentes format lacunas.
8 Tolerat tamen frigus hoc armenti genus, et potest facile hibernare sub dio [s]: quibus tamen septa fieri, propter iniuriam grauidarum, conuenit laxiora. Stabula vero

vtilia

h) *et bis s. E.* mox *submittunt.* i) *longi P.* k) *nigris et* om. *I. B. R.* l) *decimum I. B. R.* m) *tauris* ex Ms. *Vlit. ad Nemesian.* 114. SCHOETTG. n) *debet P.* o) *vetulis amotis P. Cr.* p) *tum tauros E.* recte. q) *dilati* om. *Cr.* r) *magis* om. *Cr.* PONTED. s) *diuo Lugd. E.* sic semper.

Crescentius 9, 64 *Lata fronte, et crispa.* Sic et Palladius infra: *alta fronte, oculis nigris, et grandibus.* PONTED.

11, 5 VACCAS) Florentinus Geop. 10, 2. SCHOETTG.

11, 5 ALTA FRONTE) Lego: *Lata fronte*, vt Crescentius 9, 60 transcripsit. Sed et Varro 2, 5 ita est locutus: *latis frontibus*; Ita Columella 6, 1 *Fronte lata et crispa.* Ipse quoque Palladius de Bubus (vt retuli) in hoc titulo: *Latae frontis et crispae.* Id vernaculis versibus celebrauit Aloysius Alamannus lib. 2. *Quella vacca è miglior, che in ampia fronte Minacciosa hà la vista.* PONTED.

11, 5 ET CRVRIBVS NIGRIS ET PARVIS) Veteres libri: *et cruribus paruis* tantum, deest *nigris.* Ita Columella 6, 21 *et modicis cruribus.* Varro 2, 5 *cruribus potius minoribus, rectis genibus, eminulis, distantibus inter se.* Florentinus denique Geop. 17, 2 σκέλη ὀρθὰ, στερεὰ, παχύτερα, ἢ μακρότερα: *cruribus rectis, et solidis, crassis magis quam longis.* PONTED.

11, 5 NEC ANTE AETATEM TRIMAM) An pro *trimam*, *bimam*, vt in Crescentio habemus 9, 62 *Nec ante aetatem bimam tauros ei debet admitti.* Varro 2, 5 *Non minores oportet inire bimas, vt trimae pariant.* Columella 2, 21. Rursus *minores bimis iniri non oportet.* In Geop. etiam Varronis nomine 17, 10 id praecipitur: βιβάζειν δεῖ μὴ νεωτέρας τῶν β´ ἐτῶν, ἵνα τριετεῖς οὖσαι τίκτωσιν. PONTED.

11, 6 AMOTIS SENIORIBVS) Ex Crescentio deficere *et sterilibus* arguitur sic: *Sed erit studium diligentis, amotis senioribus, et sterilibus, nouellas subinde conducere, et steriles aratro et laboribus deputare.* Cresc. 9, 61 *Custos diligens debet vetulis et sterilibus amotis, reparare nouellas, et steriles aratro et laboribus deputare.* Colum. 6, 22 *Sed et curandum est omnibus annis in hoc aeque atque in reliquis gregibus pecoris, vt delectus habeatur: nam et enixae et vetustae, quae gignere desierunt, submouendae sunt, et vtique taurae quae locum foecundarum occupant, ablegandae vel aratro domandae.* Varro in Geop. 17, 10 τὰς δὲ στείρας καὶ τὰς ἀσθενεῖς, καὶ τῇ ἡλικίᾳ προβεβηκυίας ἐκβλητέον ἐκ τῶν βουκολίων. PONTED.

11, 6 GRAECI) Afric. Geop. 10, 6. SCHOETTG.

12 Conf.

vtilia sunt [t] strata saxo, aut [u] glareis, aut arenis, deuexa aliquatenus; vt humor possit elabi, parti meridianae obuersa propter flatus glaciales, quibus aliquis resistere [x] debet obiectus.

XII. HOC mense vltimo domandi sunt trimi boues, quia post quinquennium bene domari non possunt, aetatis repugnante duritia. Capti [a] ergo statim domentur, qui quidem prius, cum teneri fuerint, frequenti manus attrectatione mansuescant [b]. Sed stabulum noui boues largioribus spatiis habere debebunt, vt et ante stabulum loca [c] nullis concludantur angustiis, et producti non [d] aliqua vitientur offensa. In ipso vero stabulo asseres transuersi a terra septem pedibus alti configan- 2
tur. ad quos boues ligentur indomiti. Tunc eligis absolutam tempestatibus et impedimentis omnibus diem, qua capti perducantur ad stabulum. quorum si nimia fuerit asperitas, vno die ac nocte inter vincula mitigentur atque [e] ieiunia: tunc appellationibus blandis, et illecebris oblatorum ciborum, non a latere, neque a tergo, sed a fronte accedens bubulcus admulceat, naresque et terga pertractet, mero subinde conspergens: hac tamen cautione [f], ne aliquem calce contingat, aut cornu: quod
vitium, si in primordiis effectui sibi cessisse senserit, obtinebit. Tunc mitigatis, os 3
et palatum salibus frica [g], et in gulam demitte praesulsi [h] adipis librales offas, et vini sextarios singulos cornu infundente per fauces: quae res intra triduum totius saeuitiae iram resoluet. Aliqui eos inter se iungunt, ac docent [i] onera tentare leviora, et quod vtile est, si arationi parantur, subacto prius solo exercendi sunt, vt no-
vus labor tenera adhuc colla non quasset. Expeditior autem ratio est domandi, vt 4
asperum bouem mansueto et valido boui coniungas, quo ostendente facile ad omnia cogetur officia. Si post domituram [k] decumbit in sulco, non [l] afficiatur igne, vel [m] verbere: sed potius, cum decumbit, pedes eius ita ligentur vinculis, vt non possit progredi aut stare, vel pasci. Quo facto, siti ac fame lassatus [n] carebit hoc vitio.

XIII. HOC mense saginati ac pasti ante admissarii generosi [a] equabus admittendi sunt, et repletis foeminis, item ad stabula colligendi. Neque tamen aequalem numerum omnibus [b] debemus adhibere, sed aestimatis viribus vniuscuiusque [c] admissarii, submittenda [d] sunt pauca vel numerosa coniugia, quae res efficiet admissarios non parua aetate durare. Iuueni tamen equo et viribus formaque constanti non amplius quam duodecim vel [e] quindecim debemus admittere, caeteris pro quali-
tate virium suarum. Sed in admissario quatuor spectanda sunt, forma, color, meritum, 2
pulchri-

t) *sunt saxo, aut* om. *P.* u) *atque I. B. R.* x) *obsistere Cr.* [T. XII.] a) *Capite P. Cr.* b) *mansuescunt.* c) *loca* om. *P.* d) *nulla vit. I. B. R.* e) *mit. ieiuniis lunt.* f) *actione P.* g) *fricabis a V.* mox *in linguam dimitte E.* h) *praesalsae ad. librares P. praesulsae Pal. et Lugd.* hic etiam *libriles.* i) *eos* add. *P.* k) *domaturam Lugd.* l) *non — decumbit* om. *I. B. R.* m) *nec P.* n) *laxatus Cr.* [T. XIII.] a) *generosis E.* b) *omnium Lugd. E.* c) *cuiusque emissarii P.* d) *admittenda Lugd.* e) *vel quind.* om. *Lugd.*

12 Conf. Col. 6, 2 it. Cresc. 9, 63.

12, 1 QVIA POST QVINQVE) Non video consecutionem. Suspicor legendum *qui.* GESN. Sic Ms. Erf.

12, 2 EFFECTVI SIBI CESSISSE) Crescentius, dum breuitatem sectatur, corrupit, opinor, sententiam. Ita enim, *quod vitium, si in primordiis affectauerit.* Omnes, credo, nouelli boues *affectant*: sed non cedit effectui, s. succedit omnibus.

12, 3 PRAESVLSI ADIPIS) *Praesulsae* etiam Col. 6, 2, 7; Priscianus li. 5 p. 138 *Quae vero supra syllabam* (imparisyllaba) *sunt, si sint propria vel appellatiua in ps desinentia, masculina sunt. Adeps, τὸ λῖπος — Quae tamen veteres etiam foeminino genere protulerunt. Varro in 2 R. R.* adipes illa *pro* adeps. *Marsus.* adipis pondo 20 vetustae. SCHOETTG.

13, 2 MERITVM) ingenium intelligi apparet n. 3.

pulchritudo. In forma hoc [f] sequemur, vastum [g] corpus et solidum, robori conveniens altitudo, latus longissimum [h], maximi [i] et rotundi clunes, pectus late patens, et corpus omne musculorum densitate nodosum, pes siccus et solidus, et cornu concavo altius calciatus. Pulchritudinis partes hae sunt: vt sit exiguum [k] caput, et siccum, pelle propemodum solis [l] ossibus adhaerente, aures breues et argutae [m], oculi magni, nares patulae [n], coma et cauda profusior, vngularum so-
3 lida et fixa rotunditas. [Meritum [o], vt sit audax animo, pedibus alacris, trementibus membris, quod est indicium fortitudinis, quique ex summa quiete facile concitetur, vel ex [p] citata festinatione non difficile [q] teneatur. Motus autem equi in
4 auribus intelligitur, virtus in membris trementibus.] Colores hi praecipui, badius

f) *haec Lugd. E.* g) *validum Isid.* 12, 1. h) *latus longum substrictius Isid.* i) *maximae et rotundae Isid.* k) *egregium I. B. R.* l) *solis* om. *P. Isid.* etiam *propemodum.* m) *acutae Isid.* n) *et erecta ceruix, coma densa et cauda. Isid.* o) inclusa des. in omnibus editt. et Ms. Erf. p) *excitata* al. q) *facile Ms. Wass.*

13, 2 VASTVM CORPVS ET SOLIDVM) *Vastum* vitiosa vox, vt patet ex his quae sequuntur: *robori conueniens altitudo, latus longissimum.* Haec enim ad magnitudinem referuntur, quae essent superuacanea. Praeterea vastos equos improbauit Varro 2, 7 *Quod,* ait, *nec vastos nec minutos decet esse.* Lego itaque *validum;* vt extat apud Isid. 12, 1 qui haec transcripsit: *forma, vt sit validum corpus et solidum.* PONTED.

13, 2 LATVS LONGISSIMVM) Alio modo excerpsit Isidorus: *Robore* (lego robori) *conueniens altitudo et latitudo, latus longum substrictius.* Quod postremum verbum ita expressit Columella 6, 29 *Latis lumbis et subsidentibus,* At alterum ita Varro 2, 7 *Equos ad admissuram quos velis habere, legere oportet, amplo corpore, formosos, nulla parte corporis inter se non congruenti.* PONTED.

13, 2 NARES PATVLAE) Isid. *Nares patulae, et erecta ceruix, coma densa et cauda.* Quae lectiones inuicem collatae inter se vitiosae apparent; nam in Palladio desiderantur *et erecta ceruix, densa,* ex Isidoro repetenda; in Isidoro *profusior,* quod ex Palladio desumendum. Vtriusque itaque locus sic legi potest: *Nares patulae, et erecta ceruix, coma densa et cauda profusior,* Quod hic Palladius *erecta ceruix* dixisse videtur, Virgil. 3 *Georg. ardua ceruix* appellauit: - - - *illi ardua ceruix, Argutumque caput, breuis aluus, obesaque terga.* Ita Horat. Sat. 1, 2 *Regibus hic mos est, vbi equos mercantur, opertos Inspiciunt, ne si facies (vt saepe) decora, Molli fulta pede est, emtorem inducat hiantem, Quod pulchrae clunes, breue quod caput, ardua ceruix,* PONTED.

13, 2 SOLIDA ET FIXA) Isid. *vngularum soliditatis fixa rotunditas,* in quo vitiosum *soliditatis* pro *solida et.* PONTED.

13, 3 MERITVM) Quae hic sub n. 3 continentur, ea in hactenus editis abfuerunt, quae tamen abesse vix debebant. Quum enim paullo superius promiserit auctor, se de *forma, colore, merito,* et *pulchritudine* equorum acturum, tria vero, excepto *merito,* praestiterit, illud quoque iure abesse non debebat. Exhibet autem ea C. C. C. (interpretor Codex Corporis Christi) quem addit Wasse ad Sallustium l. c. et Isidorus, qui auctorem nostrum exscribit. SCHOETTG.

13, 3 EX CITATA) Ita diuidendas voces iam vidit Wasse l. c. vid. p. p. f. 8 vbi eadem lectionis varietas.

13, 3 NON DIFFICILE) *Facile* legendum putat Wasse, ex Columella: *qui sunt ex placido et ex concitato mitissimi.* Recte: nam Isidorus legit: *non difficile.* SCHOETTG. Recepi lectionem Isidori, quod sine fraude fuerit.

13, 3 MOTVS AVTEM) Haec et sequentia Palladio abiudicat Wasse et a Glossurgo profecta putat. Sed leguntur etiam in Isidoro. SCHOETTG. Mihi idem quod Wassio, videtur.

13, 3 IN AVRIBVS) Isidorus: *naribus:* nescio quod praeferam. Nam vtrumque ingenium heroicum prae se fert. Virgilius Georg. 3, 84 *Micat auribus, et tremit artus, Collectumque premens voluit sub naribus ignem.* SCHOETTG. Editio tamen Isidori Basil. 1489 fol. et ipsa *in auribus* legit.

13, 4 COLORES HI PRAECIPVI, BADIVS) Hi colores commemorantur ap. Isidorum. Sed locus deprauatus est, ex quo tamen nonnulla in Palladio emendari possunt; et primum *murteus,* vt in nonnullis editionibus, (sunt enim vitiosae quae exhibent *mureus*) legitur, recte scriptum videtur; nam Isidorus *mirteus* transcripsit. *Gilbus* autem defendi potest, quamuis et Isidorus habeat *Giluus,* et Virgilius, *Spadices, glaucique color, deterrimus albis Et giluo.* Quem colorem ita interpretatus est Seruius: *Giluus autem est melinus color;* veteres siquidem hasce literas *b* et *u* inuicem vsurpabant, vt *eruum* et *erbum* scribentes, *eruolae* et *erbolae, eluus* et *elbus.* Inter *Gilbus* porro et *scutulatus* Isid. interposuit *glaucus,* qui color in iis quoque Virgilii versibus quos commemoraui celebratur. PONTED.

13, 4 BVS-

dius [r], aureus, albineus, russeus, murteus, ceruinus, gilbus, scutulatus, albus,
guttatus, candidissimus, niger, pressus. Sequentis meriti, varius cum pulchritu-
dine, nigro vel albineo vel badio mistus, canus cum quouis [s] colore, spumeus,
maculosus, murinus, obscurior. Sed in admissariis praecipue legamus, clari et
vnius coloris: caeteri vero despiciendi, nisi magnitudo meritorum [t] culpam coloris
excuset. Eadem in equabus consideranda sunt, maxime vt sint longi et magni 5
ventris [u] et corporis: sed hoc in generosis seruetur armentis. Caeterae passim [x]
toto anno inter pascua, dimissis [y] secum maribus impleantur. Equarum natura est
partum spatio duodecimi [z] mensis absoluere. Illud in admissariis seruandum est,
vt mediis aliquibus spatiis separentur, propter noxam furoris alterni: sed his ar-
mentis pascua legamus pinguissima, hieme aprica, frigida et opaca prouideamus [a]
aestate, nec adeo mollibus locis [b] nata [c], vt vngularum firmitas de asperitate nil
sentiat. Si equa marem pati noluerit, trita squilla naturalia eius infecta libidinem 6
contrahunt [d]. Deinde grauidae non vrgeantur, nec famem vel frigus tolerent,
nec inter se loci [e] comprimantur angustiis. Generosas equas, et quae masculos
nutriunt, alternis annis submittere debebimus, vt pullis puri et copiosi lactis ro-
bur [f] infundant; caeterae passim replendae. Aetas incipientis admissarii quinti 7
anni initio esse debebit. foemina recte [g] bima concipiet, quia post decennium iners
ex ea soboles et [h] tarda nascetur. Pulli equarum nati manu tangendi non sunt,
quia eos tactus laedit assiduus: quantum ratio patitur, defendantur a frigore. In
pullis pro aetatis merito ea sunt consideranda, quae signum bonae indolis mon-
strant, quae in patribus vel matribus spectanda praecepi. dabit et hilaritas, alacri-
tas, agilitasque documentum. Nunc domandi sunt pulli, vbi tempus bimae aeta- 8
tis excesserint. Consideranda sunt magna, longa, musculosa, et arguta corpora,
testiculi pares [et] exigui: et caetera quae in patribus dicta sunt. Mores, vt vel
ex summa quiete facile concitentur, vel ex [i] incitata festinatione non difficile te-
neantur. Aetatis consideratio talis est: Bimo, et sex mensium dentes medii supe- 9
riores

r) *baidius Lugd.* hic et p. p. *basidus E.* mox *absido.* s) *quolibet P.* t) *meriti P.* u) *longae et magni v. E. ventris et* eiicit *Vlitius* ad Nemesia. *Cyneg.* 244. x) *passim* om. *P.* y) *admissis I. B. R. demissis Com.* z) *XIII mēs P.* a) *prouideamus* om. *P.* b) *locis* om. *P.* c) *nacta P.* d) *concitabunt a V. libidine concitabit Lugd. libidinem excitabunt E.* e) *locis compr. angustis Lugd. E.* f) *copiam P.* g) *et* inf. *Lugd.* h) *et tarda* om. *P.* i) *excitata* iunct. *P. in excitata Lugd.*

13, 4 RVSSEVS) *roseum* legit Isidorus, quomodo etiam est apud Cassiodorum Var. 3, 52 vbi Furnerius in margine notauit Veteres edit. legere *russeus*. Puto autem *russeum* colorem esse igneum *feuerroth*, et clariorem quam roseus. Bochartus Hieroz. 1, 2, 7. Nota est sub Romanorum Impp. temporibus *factio russata* a colore panni russei. Gruterus p. CCCXXXVII. DIOCLES. AGITATOR. FACTIONIS. RVSSATAE. Fabrettus X. 2. DECVRIONIBVS. ET. FAMILIAE. PANNI. RVSSEI. Vide Barthium Adu. 16, 18. Fabricium Romae c. 12. Ferretium Musis lapidariis 3, 43. SCHOETTG.

13, 4 MVRTEVS) Isidorus: *Mirteus autem est pressus in purpura.* quae non intelligo. *Myrteus* color alias est inter flauum et nigrum. Vid. Scaliger ad Tibullum p. 141. SCHOETTG.

13, 4 CERVINVS) Isidorus: *Ceruinus est, quem vulgo gauranem dicunt. Aeranem idem vulgus vocat, quod in modum aerei sit coloris.* Quid si *cerinum* legamus a *cera?* Nonius 16, 6 *Cerinum a cerae colore.* Plautus Epidico 2, 2, 49 *Plumatile aut cumatile, cerinum aut melinum.* SCHOETTG.

13, 5 SED HOC) Mſ. Commel. habuit, *sed et hoc*, quod Vlitius putat esse ex abbreuiatura *non*, et legit, *sed non hoc.* SCHOETTG.

13, 7 AETAS INCIPIENTIS) Col. 6, 28. SCHOETTG.

13, 7 PVLLI EQVARVM) Col. 6, 27. SCHOETTG.

13, 9 AETATIS CONSIDERATIO) Col. 6, 29 Apsyrtus Geop. 16, 1. SCHOETTG.

14 Vid.

riores [k] cadunt. quadrimo canini mutantur. infra fextum [l] annum molares superiores cadunt. sexto anno quos primo mutauit, exaequat. septimo anno omnes dentes [m] eius explentur. Latent ab hinc aetatis notae: sed prouectioribus tempora cauari incipiunt, supercilia canescere [n], dentes plerumque prominere. Hoc mense omnia quadrupedia, maxime equos, castrare debemus.

XIV. SI QV[illegible] [a] mulorum genus creare delectat, equam magni corporis, solidis ossibus, et fo[illegible]regia debet eligere: in qua non velocitatem, sed robur exquirat. Aetas qua[illegible]a vsque in decennem huic [b] admissurae iusta [c] conueniet. Si asinus equam [d] fastidit admissus, ostensam prius asinam (donec coëundi [e] voluptas [f] solicitetur) adhibemus [ff]: qua subducta, equam libido incitata non spernet, et ra-
2 ptus illecebris generis sui in permistionem consentiet alieni. Si morsu furens laedit obiectas [g], aliquatenus labore mitescat. Creantur ex equa et asino, vel onagro et equa [h]. sed generosius nullum est huiusmodi animal, quam quod asino creante nascetur. Vtiles tamen admissarii nascentur ex onagro et asina: qui post in sobole
3 secutura [i] agilitatem fortitudinemque restituant. Admissarius tamen asinus sit huiusmodi, corpore amplo, solido, musculoso, strictis et fortibus membris, nigri vel murini maxime coloris aut rubei: qui tamen si discolores pilos in palpebris aut auribus geret [k], colorem sobolis plerumque variabit. Minor trimo, maior decen-
4 ni non debet admitti. Annicula mula debet a matre depelli, et per montes asperos pasci, vt itineris laborem in tenera aetate solidata contemnat. Minor vero asellus maxime agro [l] necessarius est, qui et laborem tolerat [m], et negligentiam propemodum non recusat.

XV. HOC mense maxime apibus solet morbus incumbere [a]: nam post hiberna ieiunia tithymalli et vlmi amaris floribus, qui prius nascuntur, auidius appetitis solutionem ventris incurrunt [b] et pereunt, nisi affueris velocitate remedii. Praebebis [c] ergo mali granati cum vino Aminneo grana contrita, vel vuae passae cum rore Syriaco et austero vino, vel simul omnia leuigata, et incocta vino aspero. quae deinde

k) *superiores* om. *P.* l) *V. P.* m) *dentes* om. *P.* n) *canere E.* [T. XIV.] a) *Siquidem Lugd.* b) *huic — conueniet* om. *P.* c) *iuxta E.* melius. d) *visam equam P.* e) *coëundi* om. *P.* f) *voluptate E.* ff) *prius ea subducimus: et tunc equam etc. P.* g) *obiecto Lugd.* h) *muli* add. *P.* i) *sobolem secuturam E.* k) *aut naribus generet E.* l) *aratro Lugd.* m) *non recusat, et neglig. tolerat P.* [T. XV.] a) *incurrere Cr.* b) *intereunt, nisi P. Cr.* c) *implebis Lugd.* mox *grana trita E.*

14 Vid. Col. 6, 36. SCHOETTG.

14, 4 ET PER MONTES ASPEROS PASCI) Hic locus alio modo legitur ap. Crescentium 9, 58 de Palladio excerpentem: *Et per montes asperos pasci, vt eorum vngulae durescant, et ne* (an *vt?*) *itineris laborem in aetate tenera solidati contemnent* (leg. *contemnant*) [ita est in edit. antiqu.] Cui non absimilis est Columellae sententia qui 7. 37 *Annicula,* inquit, *mula recte a matre repellitur, et amota montibus aut feris locis pascitur, vt vngulas duret, sitque postea longis itineribus habilis.* Propterea enim mulae in asperis locis pascuntur, vt ipsarum vngulae durescant. Id etiam docet Varro 2, 8 *Cum peperit equa mulum aut mulam, nutricantes educamus. Hi si in palustribus locis atque vliginosis nati, habent vngulas molles. Iidem si exacti sunt aestiuo tempore in montes, quod fit in agro Reatino, durissimis vngulis fiunt.* Quare sic fortasse scripsit Palladius: *Et per montes asperos pasci, vt vngulas duret* (vel *vt ipsius vngulae durescant:*) *et itineris laborem in tenera aetate solidata contemnat.* PONTED.

15 Descripsit prope totum caput Cresc. 9, 99.

15, 1 TITHYMALLI) Florentinus, Geop. 15, 2 Τιθύμαλλον δὲ νεμηθεῖσαι, τῶ τε ἀπὸ γενόμεναι, διάῤῥοιαν νοσοῦσι. SCHOETTG.

15, 1 PRAEBEBIS ERGO) Vid. Col. 9, 13, 5.

15, 2 IL-

deinde in ligneis canalibus [cc] refrigerata [d] ponantur. Item rosmarinus aqua mulsa
decoctus congelatur, et in imbrice ponitur succus huiusmodi. Quod si horridae vi- 2
dentur atque contractae torpere silentio, et mortuarum corpora frequenter efferre,
canalibus ex canna factis mel cum gallae puluere vel siccae rosae coctum debebis in-
fundere. Illud ante omnia expediet, vt putres partes fauorum, vel vacuas ceras,
quas aliquo casu examen ad paucitatem redactum non valebit implere, semper [e] re-
cidas acutissimis ferramentis subtiliter, ne mota alia pars fauorum cogat apes domi-
cilia concussa deserere. Nocet apibus plerumque felicitas sua. Nam si nimiis [f] 3
floribus annus exuberat, dum solam curam gerendi mellis exercent, de prole nil
cogitant. Cuius omissa reparatione populus idem labore confectus extinguitur,
totius gentis [g] exitio. Itaque cum mellis nimietatem videris ex [h] florum grandi et
continua messe defluere, interiectis ternis diebus, clauso foramine non eas patia-
ris [i] exire. ita ad generandam [k] sobolem conferentur [l]. Nunc circa Calend. Apri- 4
les curandi sunt aluei, vt omnia purgamenta tollantur, et sordes quas tempus con-
traxit hibernum, et vermiculi, et tineae, et araneae, quibus corrumpitur vsus fa-
vorum, et papiliones, qui vermiculos [m] stercore suo faciunt nasci [n]. Tunc fumus
incensi [et [o]] sicci bubuli stercoris adhibeatur, qui aptus est apium saluti. quae
purgatio frequenter vsque [p] in autumni tempora [q] celebretur. Haec omnia, cae-
teraque efficies, castus et sobrius, et alienus a [r] balneis, vel a cibis acribus, et
odoris immundi, atque omnibus salsamentis.

XVI. Hic mensis ad deprehendendas horas consentit Octobri.

Hora	I	et	XI	pedes	XXV
Hora	II	et	X	pedes	XV
Hora	III	et	IX	pedes	XI
Hora	IV	et	IIX	pedes	VIII
Hora	V	et	VII	pedes	VI
Hora	VI			pedes	V

cc) *vasculis P. Cr.* d) *refrigeranda E.* e) *semper* om. *E.* bene. f) *nimis Lugd.* g) *generis P.* h) *ex — defluere* om. *P.* i) *ne eas E.* melius. k) *generandum se conferunt P. Cr.* l) *conferuntur I. B. R.* m) *vermes P. Cr.* n) *nasci* om. *P. Cr.* o) *et* om. *I. B. R. E. et sicci* om. *P.* p) *vsque* om. *P.* q) *in autumnum tempus E.* r) *ab alleis Cr.*

15, 2 ILLVD ANTE OMNIA) Col. 9, 13, 12.
15, 4 QVI APTVS EST APIVM SALVTI) *Cognatum fimum bubulum apibus* vocat Plinius 21, 14 quia apes ex iuuenco mortuo nascuntur, et hanc ob causam etiam fimus eius proficit apibus. SCHOETTG.
15, 4 ET ALIENVS A BALNEIS) Balinei odorem auerti a sedibus apum vult etiam Col. 9, 5, 1. Sed lotum h. e. a balneis accedere debere ait custodem ad apes idem 9, 14, 3. Lectio Crescentiana *ab alleis* h. e. alliis mihi probaretur, nisi statim sequeretur, *vel a cibis acribus, et odoris immundi*, quo iam comprehenduntur allia. Forte *alienus a balneis* est, qui propter siccitatem et munditiem naturalem non opus habet balneis? An denique *alienus a balneis est*, qui non olet vnguenta, quibus offendi apes docet Varro 3, 16, 6.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA

LIBER QVINTVS.

TIT. I.

APRILI mense [a] in areis, quas ante [b] (sicut diximus) praeparasti, Medica serenda est. quae semel seritur, decem annis permanet, ita vt quater vel sexies possit per annum recidi. agrum stercorat, macra animalia reficit, curat aegrota. iugerum eius toto anno tribus equis abunde [c] sufficit. Singuli cyathi [d] seminis
2 occupant locum latum pedibus quinque [e], longum pedibus [f] decem. Sed mox ligneis rastellis [g] obruantur iacta semina, quia sole citius comburuntur. Post sationem [h] ferro locum tangi non licet, sed rastris ligneis frequenter herba mundetur, ne teneram Medicam premat. Prima messis eius tardius fiet [i], vt aliquantum
3 semen excutiat. caeterae vero messes quam volueris cito peragantur, et iumentis praebeantur. Sed primo parcius praebenda est nouitas pabuli: inflat enim, et multum sanguinem creat. Vbi secueris [k], saepius riga. post paucos dies, cum fruticare [l] coeperit, omnes alias herbas runcato: ita et sexies per annum metis, et annis decem poterit manere continuis.

II. NVNC in locis temperatis oliua inseratur, quae inseritur inter corticem more pomorum, sicut supra dictum est. sed vt oleastro inseras, contra illud, quod ex oliueto insito et casu incenso renascitur oleaster infelix, sic prouidendum est. positis prius oleastri brachiis in scrobe, in qua disponemus inserere, scrobes ita re-
2 plebimus, vt mediae vacuae sint. cum comprehenderit oleaster, inseremus in infimo, vel insitum ponemus: et insitionem [a] prope infra terram nutriemus. deinde sicut adolescit, terram subinde colligimus. Ita commissura in profundo latente, quisquis vrit aut caedit, oliuae locum non aufert [b] pullulandi: quae et apertam redeundi

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. V. *siue Aprilis.* T. I.] a) *Hoc mense, vt* in libris aliis *E.* b) *diximus ante debere praeparari P.* c) *abunde* om. *P.* d) *quati Lugd. ciati E.* e) *VI Pol.* f) *pedibus* om. *I. B. R.* g) *rastrellis E.* h) *Post s. vero ferro E.* i) *fiat P. Lugd. E.* k) *seruis P. vbi saepius secueris, riga E.* l) *fructificare Lugd. E.* [T. II.] a) *insitione E.* b) *auferet E.*

APRILIS.

1, 1 MEDICA SERENDA) Ex Col. 2, 11, 2 fere ad verbum. SCHOETTG.

1, 3 SED PRIMO PARCIVS) Locus ex Colum. 2, 11 non integer videtur, ex quo ita restitui potest: *Sed primo parcius praebenda est, ne nouitas pabuli noceat; inflat enim.* PONTED.

1, 3 VBI SECVERIS SAEPIVS RIGA) An melius, vt Colum. 2, 11 tradit, cuius haec sunt, *Vbi secueris, saepius eam rigato*; nam aliud verbum *runcato* eodem modo adiectum est: *Post paucos dies cum fruticare coeperit, omnes alias herbas runcato.* PONTED.

2, 1 SVPRA) Mart. 10, 23.

redeundi felicitatem de [c] olea, et occultam valendi feracitatem de oleastri connexione retinebit. Aliqui oleas in radicibus inserunt, et vbi comprehenderint, 3
cum aliqua parte radicis auellunt, et transferunt more plantarum. Graeci oleas ab [d] octauo Calendarum [e] Aprilium die, vsque in tertium Nonarum [f] Iulii inseri debere praecipiunt: ita vt [g] locis frigidis serius, calidis maturius inserantur [h]. Locis frigidissimis nunc vinearum fossio ante Idus peragenda est, et siqua de Martio mense restabant [i]. Vites quoque inserimus. Seminaria [k] quae sunt ante facta, 4
herbis liberentur, et leniter circumfodiantur. Nunc locis mediocriter siccis milium [l] serimus, et panicum. Hoc mense pingues campi, et agri qui diu aquam tenent, proscindantur post Idus, cum et omnes herbas protulerint [m], et earum semina nondum maturitate firmata sunt.

III. Hoc etiam mense vltimo, et prope vere transacto [a] brassicam serere possumus, quae cauli seruiet, quia [b] cymae [c] tempus amisit. Nunc apium [d] bene seritur locis calidis et frigidis, terra quali volueris, dummodo ibi [e] sit humor assiduus, quamuis nasci, si necesse fuerit, et in siccitate non deneget, et prope omnibus mensibus, a primo vere [vsque [f]] ad autumnum seratur extremum. Ex [g] ipsius 2
genere est hipposelinon, durius tamen et austerius, et heleoselinon [h] molli folio, et caule [i] tenero, quod nascitur in lacunis, et petroselinon maxime locis asperis. haec omnia genera [k] possunt habere diligentes. Apios [l] maiores facies, si semen quantum tribus digitis comprehendi potest, linteolo clauseris rariore, et breui fossa obrueris. ita omnium seminum germen capitis vnius soliditate nectetur. Crispi 3
fiunt, si semina ante tundantur, vel si super areas nascentes [m] aliqua pondera volutentur, aut pedibus proculcentur [n] enata. Apii semina [o] vetustiora citius nascuntur; quae nouella sunt, serius. Hoc [p] mense atriplicem seremus, si rigare poterimus, et Iulio, et caeteris vsque ad autumnum, mensibus. amat assiduo humore satiari. semen statim cum spargitur, obruendum est, herbae ei subinde vellantur. 4
transferri necessarium non est, cum bene seritur, tamen potest melius adolescere, si spatio rariore pangatur, et iuuetur succo laetaminis et humoris. ferro tamen recidendum [q] semper est, quia ita pullulare non cessat. Nunc ocimum seritur: cito 5
nasci dicitur, si statim cum seueris, aqua calida perfundas. Rem miram de ocimo Martialis affirmat, quod modo purpureos, modo albos flores, modo roseos [r] pariat,

c) *de olea — feracitatem* om. *Lugd.* d) *a nono P.* e) *Kalendas Ienf. Calendas Apriles B. R.* bene. f) *nonas Iulias Lugd.* bene. g) *in* inf. *I. B. R.* h) *inseratur Lugd. E.* i) *restant P. restabunt E.* recte. k) *Seminaria* om. *P.* l) *multum milium I. B. R. milium seremus E.* m) *protulerunt Lugd.* [T. III.] a) *exacto P.* b) *quia - - amisit* om. *P.* c) *quimae Lugd. I. B. R.* d) *amplius P. bene serimus E.* e) *vbi humor aqueus est Lugd. vbi humor assiduus est E.* f) *vsque* om. *Lugd. I. B. R.* g) *in Lugd.* h) *leoselinon P. belioselinon I. I — G. oleoselinon maxime* reliquis omissis *Lugd.* i) *calide P.* k) *possunt semina diligenter habere P.* l) *Apios — nectetur* def. *P.* m) *acentes Lugd.* n) *conculcentur E.* o) *Alii semina E.* p) *Hoc — cessat* omitt. *P.* q) *semper est recidendus Lugd. E.* recte. r) *russeos Lugd.*

2, 3 IN RADICIBVS INSERVNT) Florentinus Geopon. 9, 16. SCHOETTG.

2, 3 GRAECI) Forte periit auctor ex quo sua desumsit Palladius, nam Florentinus haec habet l. c. καιρὸς δὲ τούτου τοῦ ἐγκεντρισμοῦ, ἀπὸ τῆς πρὸ θ'. καλανδῶν Ἰουλίων, τουτέστιν, ἀπὸ κβ'. τοῦ Μαΐου μηνὸς, ἕως νουμηνίας τοῦ Ἰουλίου μηνός. SCHOETTG.

3, 2 HIPPOSELINON) Col. 11, 3, 36.

3, 2 APIOS MAIORES) Florentinus Geop. 12, 23. SCHOETTG.

3, 4 PONDERA VOLVTENTVR) κυλινδροῦσθαι vocant Graeci l. c.

riat, et si ex eo [s] semine frequenter seratur, modo in serpyllum, modo in sisymbrium mutetur. Hoc etiam mense melones et cucumeres seruntur, et porrus, et in primordio capparis, et serpyllum, et colocasiae plantaria ponemus, et lactucas, et betas, et cepullas, et coriandrum seremus, et intyba secunda satione, quibus vtamur aestate, et cucurbitas, et [t] mentam radice vel planta.

IV. LOCIS calidis Aprili mense ziziphum [a] conseremus [b], frigidis vero Maio vel Iunio. amat loca calida [bb], aprica. seritur ossibus, et stipite, et planta. crescit tardissime [c]. Sed si plantam ponis, Martio magis [in] terra molli; si ossibus seras [d], in scrobe palmari, ita vt terna grana per scrobem cacuminibus ponantur inversis. quibus in imo et [e] in summo affundatur laetamen, et cinis, et herbis ad-
2 nascentibus manu planta liberetur erumpens. Cum pollicis soliditati similis fuerit, transferatur in locum pastinatum, vel in scrobem. Terram diligit non nimis [f] laetam, sed proximam tenui, atque ieiunae. Per hiemem prodest illi, vt circa codicem lapidum cumulus aggeretur [g], qui aestate debet auferri. Si arbor haec tristis
3 est, ferrea strigili subrasa hilarior fiet, vel si fimum bubulum radicibus modice et frequenter affundas. Zizipha collecta matura in longo [h] vase fictili seruantur oblito, et loco ficciore composito: vel recenter [i] lecta poma, si guttis vini veteris perfundas, efficitur, ne ea rugarum deformet attractio. seruantur etiam decisa cum ramis suis, aut fronde sua inuoluta, atque suspensa.

V. HOC etiam mense locis temperatis mala granata ponuntur, ea ratione qua dictum est, et inseruntur. Nam [a] circa Calendas Maias Persicus inoculari potest, quo more emplastratur [b] ficus, sicut diximus, cum de insitione loqueremur. Hoc mense calidis locis citri arbor inseritur, sicut supra memoraui. Nunc locis frigidis fici [c] plantaria disponemus, seruantes eam, quae supra dicta est, disci-
2 plinam. Nunc etiam ficum debemus inserere in ligno, vel sub cortice, sicut ante praecepi, et eam locis siccis inoculare. Nunc planta palmarum, quam [d] cephalonem vocamus, locis apricis et calidis est ponenda. Hoc mense sorbum poterimus inserere in se, in [e] cydonio, in spina alba.

VI. TOT violae vncias [infundas [a],] quot olei libras miseris, et diebus XL sub dio [b] habere debebis. Violae purgatae, vt de rore nihil habeant [c], libras quinque vini veteris x sextariis debebis infundere, et post XXX dies x mellis ponderibus temperare.

VII. HOC

s) *eodem Lugd.* t) *et — planta* om. *Lugd.* [T. IV.] a) *zizifum Lugd. I. B. R. zizyfum Pal.* et interdum *zyzyphus* Sylb. Ind. b) *seremus P.* bb) *loca frigida E.* c) *amarissime E.* mox *ponas* recte. nam post est *feras.* mox om. *in.* d) *ponas P. Lugd.* e) *et in summo* om. *Lugd.* post *affundantur E.* f) *minus I. B. R.* g) *aggeratur Lugd. I. B. R. E. aggregetur P.* h) *loco P.* i) *recens Lugd. E.* melius. [T. V.] a) *nunc Lugd. E.* recte. b) *implastr. Lugd. Ienf. E.* c) *ficus E.* d) *quae cefal. Lugd.* e) *et I. 1 — G.* [T. VI.] a) *infundas* om. *P. Lugd. E.* b) *diuo Lugd.* c) *habens Lugd.*

5, 1 QVA DICTVM EST) Mart. 10, 1 sq. vbi etiam reliqua inuenies, ad quae hic prouocat.

5, 2 CEPHALONEM) Palma vim vitalem habet non in radicibus, vt reliquae stirpes, sed in summo trunci vertice, quasi consitam in ramorum medio, a quibus circumquaque stipatur. Illud quidem auctores; *ἐγκέφαλον τῶν φοινίκων,* Dioscorides *ἐγκέφαλον*, Plinius 13, 4 *cerebrum* vocarunt. Haec Guilandinus de papyro c. 3. n. 19. *Cephalonis* vero vocem idem a vulgo deprauatam censet, mirans, cur id a nostro vsurpetur, et suspicans id aliunde irrepsisse. Certe Mſ. Pal. et Lugd. et editiones, quas vidi, ita legunt. SCHOETTG. *Cephalionem* apud Palladium esse ait Salmas. p. 933. *b,* B qui copiose de hac re agit.

VII. HOC mense vituli nasci solent, quorum matres abundantia pabuli iuventur, vt sufficere possint tributo laboris et lactis. ipsis autem vitulis tostum [a] molitumque [b] milium cum lacte misceatur saliuari [c] more praebendum. Nunc locis calidis tondeantur oues, et serotini foetus hoc mense signentur. Nunc etiam prima est admissura, quae [d] excellit, arietum, vt agnos iam maturos hibernum tempus inueniat.

VIII. HOC mense locis apricis [a] apes quaeremus. sed loca mellifica indi-
cant apes, si circa fontes frequentissime [b] pascantur: nam si rariores videbuntur,
in his locis mellificari vtiliter non potest [c]. Quod si frequentes aquantur, vbi sint
examina earum, hoc genere possumus inuenire. Ac primo [d] quam longe [e] sint, 2
exploremus, aut [f] proxime. rubricam liquidam breui vasculo infusam geramus,
et obseruemus fontes aut aquas vicinas: tunc dorsa apum bibentium tangamus [g]
illo liquore tincta festucula, atque ibidem moremur. Si cito reuersae fuerint, quas
tinximus, hospitia earum proxima esse noscemus: si tarde, spatio longiore submo-
ta, quod pro mora temporis aestimamus. ad proxima facile venies; ad longinqua 3
hoc genere perduceris. Cannae vnum internodium cum suis recidas [h] articulis,
et in latere aperies. ibi mel exiguum vel [i] defrutum mittes, et iuxta fontem pones.
cum ad eum [k] conuenerint apes, atque ingressae fuerint post odorem, foramen
pollice claudes apposito [l], et vnam tantum patieris exire, cuius fugam persequere.
ea tibi partem demonstrat hospitii [m]. cum ipsam coeperis non videre, alteram con-
tinuo dimittes, et sequeris. ita singulae subinde dimissae, te facient [n] vsque ad lo-
cum examinis peruenire. Aliqui mellis breuissimum circa aquam vasculum ponunt, 4
de quo cum apis aquando [o] gustauerit, ad commune pabulum pergens, alias exhi-
bebit: quarum frequentiam subinde crescentem, notata reuolantium parte, vsque
ad examina persequeris. Quod si est examen in spelunca reconditum, fumo [p] eii- 5
cietur, et cum exierit, aeris sonitu territum in frutice, vel in aliqua siluae se par-
te suspendet, et ita admoto vasculo recipietur. Si vero in cauae arboris ramo
fuerit, acutissima serra idem ramus supra infraque decisus, et munda veste coo-
pertus poterit afferri, et inter aluearia collocari [q]. Vestigantur autem [r] mane, vt 6
tota

[T. VII.] a) *tritum P.* b) *que* deest *I. B. R.* c) *saliu. — praebendum* om. *P. saluiati a. V. salinatim ori Lugd. salulatum ore E.* d) *quae excellit* om. *P.* [T. VIII.] a) *aptis Lugd. P. Cr.* b) *frequentissimae E.* c) *poterunt P. non possunt E.* d) *vid. Morg. I*, 47. e) *aut prope* inf. *P. Cr.* f) *aut proxime* om. *P. Cr.* g) *tangantur Pol. Cr. tangat Lugd. E.* mox *fistula E.* h) *recisis E. f. recides.* i) *vel defrutum* om. *P. defritum Lugd. defructu E.* k) *id peruenerint Pol.* l) *apposito* om. *E.* m) *monstrabit hosp. E.* bene. n) *faciunt Lugd. E.* o) *aquanda P. Lugd. aquam degust. a. V. E.* p) *fimo Lugd.* q) *locari P.* r) *autem* om. *P.*

8 Sumta pleraque ex Col. 9, 8, 7. Palladium descripsit Cresc. 12, 4 et 9, 97.

8, 1 LOCIS APRICIS) Lectio *aptis* melius arridet, praecipue cum Columella 9, 8, 7 *idoneos saltus* habeat. SCHOETTG.

8, 3 POST ODOREM) An *propter odorem* vt Varro de apibus item loquitur 3, 16. Eo *magis si mulso sunt aspersae, quo propter odorem auidius applicant se.* Desumsit autem haec Palladius a Columella, qui 9, 8 sic ait: *Deinde cum ad odorem dulcis liquoris complures apes irrepserint, tollitur talea, et apposito foramini pollice non emittitur nisi vna.* PONTED.

8, 4 CVM APIS AQVANDO GVSTAVERIT) Nescio an plane contemnenda sit Medicea lectio, *aquanda.* Quidsi *aquanda* est Palladio, quae *aquari debet*, vel iussa est, vt Plauto Epid. 1, 1, 69 *pereunda puppis*, quae perire omnino debet; et *dos placenda* Trin. 5, 2, 35. quae debet placere. Non ignoro, quid de priore loco dispu-

tota [s] dies sufficiat ad sequendum [t]. nam vespere peracto opere ad aquam plerumque non redeunt. Vasa autem, quibus [u] recipiuntur, perfricanda sunt citreagine [x], vel herbis suauibus, et conspergenda [y] imbre mellis exigui: quod si verno fiat, et circa fontes aluearia sic tincta ponantur, locis quibus apum frequentia est, multi-
7 tudinem sibi sponte conducent, si tamen seruari a furibus possunt. Hoc etiam mense, sicut supra, purganda sunt aluearia sordibus, et necandi papiliones, qui maxime abundant florentibus maluis, quos hoc genere intercipiemus. Vas aeneum miliario [z] simile, id est altum et angustum, vespere inter aluearia collocemus, et in fundo eius ponamus lumen accensum. illuc papiliones conuenient, et circa lumen volitabunt, et angustia vasculi ab igne [zz] proximo interire cogentur.

IX. HVIVS mensis horae, horis mensis Septembris aequantur [a] hoc genere.

Hora	I	et	XI	pedes	XXIV
Hora	II	et	X	pedes	XIIII
Hora	III	et	IX	pedes	X
Hora	IV	et	IIX	pedes	VII
Hora	V	et	VII	pedes	V
Hora	VI			pedes	IIII

s) *toto die Lugd.* t) *querendum P.* mox *aquas E.* vt supra. u) *cum quibus P.* x) *citreagine, vel* om. *P. citriagine E.* y) *spargenda exiguo melle P.* z) *miliario simile, id est* omitt. *P. et Cresc.* 9, 99. zz) *igni Lugd.* [T. IX.] a) *concordant Pol.*

disputetur; sed cum posterior controuersia careat, puto illum et priori et forte huic nostro subsidio esse posse. Si tamen *aquando* retinere placeat, interpretabimur, *inter aquandum*. Alterum *aquam degustauerit*, videtur sententiae repugnare.

8, 7 NECANDI PAPILIONES) Conf. Col. 9, 14, 9.

PAL-

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI DE RE RVSTICA

LIBER SEXTVS.

TIT. I.

MAIO [a] menſe locis frigidis et humectis panicum ſeremus et milium [b], more
quo dixi. Nunc omnia prope, quae ſata ſunt, florent, neque tangi a cultore
debebunt. Florent autem ſic: frumenta et ordeum, et quae ſunt ſeminis ſingu-
laris [c], octo diebus florebunt, et deinde [d] per [e] dies XL, grandeſcent flore depoſito
vſque ad [f] maturitatis euentum. quae vero duplicis ſeminis ſunt, ſicut faba, pi-
ſum, caeteraque legumina, XL diebus florent, ſimulque grandeſcunt. Hoc men- 2
ſe in locis ſiccis, calidis, ſiue maritimis foena recidantur [g], prius tamen quam ex-
areſcant. Quod ſi pluuiis infuſa fuerint, conuerti ante non debent quam pars eo-
rum ſumma ſiccata [h] ſit.

II. NVNC conſideremus nouellae vitis [a] ſarmenta, quae protulit, et ei pauca
et ſolida relinquamus, et adminiculis firmemus, donec brachia prolata dureſcant,
non autem amplius reſectae et pullulanti viticulae, quam duae vel tres materiae re-
linquantur, et alligentur propter iniuriam venti. Ideo autem tres materias dixi de-
bere dimitti, ne diſſipantibus ventis nulla remaneat, ſi in primordio reliqueris pau-
ciores. Hoc menſe pampinari conueniet. ſed tunc eſt opportuna [b] pampinatio, 2
cum teneri rami [c] digitis ſtringentibus crepabunt ſine difficultate carpentis. haec
res vuas efficit pinguiores [d], et maturitati [e] conſulit ſolis admiſſu.

III. NVNC quoque pingues agri et herboſi proſcindantur. ſed ſi agros in-
cultos volueris aperire, conſiderabis, ſiccus an humidus ſit ager, ſiluis aut gramine,
frutetis [a] veſtitus aut filice. Si humidus erit, foſſarum ductibus ex omni parte ſic-
cetur. ſed apertae foſſae notae ſunt, caecae [b] vero hoc genere fiunt. Imprimuntur
ſulci

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. VI. *ſiue Maius*. T. I.] a) *Maio menſe* om. *Lugd. I. B. R. E.* b) *nullum* ſphalma quarund. notatum *Morg. I*, 88. c) *ſinguli Lugd.* d) *dein Lugd.* e) *XL diebus P.* f) *ad* om. *Lugd.* g) *reciduntur E.* rectius. h) *ſiccetur P. ſiccata eſt Lugd. I. B. R. ſicca ſit E.* [T. II.] a) *nouella vitis E.* recte. b) *optima I. B. R.* c) *rami* om. *P.* d) *grandiores Barth. Aduerſ.* 37, 3. e) *maturationi id.* [T. III.] a) *frutectis Lugd.* b) *caeterae Lugd.*

MAIVS.

1, 1 QVO DIXI) Mart. 3.

1, 1 DVPLICIS SEMINIS) Vide quae diſputamus ad Col. 2, 12, 10. Caeterum deſcripſit hunc locum more ſuo Creſcentius 3, 7 et 8.

1, 2 CONVERTI ANTE NON DEBENT) Contra Creſcentius 7, 3 *Sed, vt ait Palladius, poſt pluuiam debet conuerti, antequam pars ipſius ſumma ſiccetur.* Sed forte librariorum in Creſcentio culpa interceſſit.

3, 1 COECAE) *Coecum* Latinis ἀόρατον ſignificare notum. Hinc apud noſtrum *coecae foſſae apertis* opponuntur. *Coeca plaga* apud Appuleium de herbis c. 2. Non dubitem ita exponere *coecam ſuſpicionem* in epiſtola Caecinnae ad Ciceronem 7. l. 6. Familiarium. BARTHIVS 37, 3.

Aggenus

fulci per agrum transuersi altitudine pedum ternum [c]: postea vsque ad medietatem lapidibus minutis [d] replentur, aut glarea, et super terra [e], quam egesseramus, aequa-
2 tur. Sed fossarum capita vnam patentem fossam petant, ad quam decliues decurrant [f]: ita et humor deducetur, et agri spatia non peribunt. Si defuerint lapides, sarmentis vel stramine subiecto [g] cooperiantur, vel quibuscunque virgultis. Sed
3 si nemorosus est, extirpatis aut raro relictis arboribus excolatur [h]. Si lapidosus, per macerias saxorum a [i] turba collectas et purgari poterit, et inde [k] muniri. Iuncus, et gramen, et filices frequenti aratione vincentur. sed filicem, si saepe fabam conseras, vel lupinos, et si subinde nascentem mucrone falcis incidas, intra exiguum tempus absumes.

IV. HOC mense arbores et vites quae ablaqueatae fuerant, occare, hoc est, operire iam [a] conuenit. Nunc ad [b] rudem faciendam silua caedatur, quando omni fronde [c] vestita est. Caedendi autem hic modus est, vt optimus operarius in alta
2 silua modii spatium, mediocris vero tertia minus possit abscidere [d]. Nunc et seminaria fodiuntur assidue, et locis praegelidis [e] et pluuiosis oleae putantur, et eis muscus abraditur. At [f] siquis lupinum stercorandi agri causa seminabit [g], aratro illum [h] nunc debebit euertere.

V. HOR-

c) *trium E.* d) *minutis* om. *P.* e) *terram Lugd. E.* f) *recurrant Lugd. E.* g) *superiecto operiantur P. E.* h) *recolatur P.* i) *turba collecta I. B. R. Barth. Lugd.* k) *idem I. B. R.* om. P. [T. IV.] a) *nos P.* b) pro *ad — caedatur P. caedendam esse materiam* quae glossa videtur. c) *silua* inf. *P.* d) Ita etiam *Lugd. et Bas.* e) *pergelidis I. B. R. Lugd.* f) *Ac Lugd.* g) *seminauit E.* recte. h) *illum* om. *P.* mox *debet E.*

Aggenus Vrbicus de controuersiis agrorum p. 74, 75 *Eiusdem conditionis est controuersia de cloacis ducendis et fossis coecis. Vallum coecum* est apud Caesarem B. G. 1, 28. SCHOETTG. Sumsit descriptionem ex Col. 2, 2, 9.

3, 1 AVT GLAREA) Virgilius Georg. 2, 348. *Aut lapidem bibulum, aut squallentes infode conchas, Inter enim labentur aquae, tenuisque subibit Halitus, atque animos tollent sata.* SCHOETTG.

3, 2 CAPITA) extremitates, principia. Faustus et Valerius Agrimensores p. 261 *Vbi termini in capitibus centuriarum sub terra inueniuntur.* Vitalis p. 360 *In caput limitis terminum inuenies.* Dolabella p. 300 *Sed et quibusdam regionibus pro lapidibus in capitibus centuriarum pali roborei infixi sunt.* SCHOETTG.

3, 3 SAXORVM A TVRBA COLLECTAS) Quid hoc est, *a turba collectas?* Membranae non turbam hominum, quod typographi faciunt, sed *lapidum* intelligunt copiam. Ita enim legunt: *per macerias, saxorum turba collecta* etc. Quod reducamus licet. *Turbam saxorum* dicit, ne quis eligenda censeat: sed *in macerias congerenda*, vt ostenduntur, maiora et minora, cuiuscunque formae. Sic *populi* voce alii scriptores vsi, de quo alibi BARTHIVS 37, 3. Rigaltius in Ind. Agrimens. verba haec ita citat: *per macerias saxorum attina collectas et purgari* etc. Et ita etiam Barthius Adu. 32, 4 qui ibi Hexametrum in auctore nostro obseruari tradit, hoc modo: *Attina collectas et purgari poterit atque inde.* Ita verba leguntur apud Barthium, puto autem τὸ *inde* constituendum esse initio versus sequentis, alias versus non procedet. Vnde hi Duumuiri hanc lectionem hauserint, non video: nam omnes codices habent vocem *turba*. Sunt autem *attinae* lapides sese mutuo continentes in speciem maceriarum congesti, vt describit Siculus Flaccus de conditionibus agrorum p. 4 et 6. SCHOETTG.

3, 3 FILICES) Inde Virgilius Georg. 2, 189 *filicem inuisam curuis aratris* vocat. SCHOETTG.

3, 3 VINCENTVR) *Vincere* est labore superare. Celsus 3, 19 *Si sudor vincit, delinendus est homo gypso vel spuma argenti.* BARTHIVS 37, 3.

4, 1 QVAE ABLAQVEATAE FVERANT) Nescio quanti haec sint, sed in priscis membranis extant haec verba: *Hoc mense arbores et vites, quae oleis ac lupino vertendo ablaqueatae fuerant* etc. Viderint alii, ego lectionem tacere non debui. BARTHIVS 37, 3. Apparet ex lemmate vltima verba temere in contextum orationis relata.

4, 1 MODII SPATIVM) *Modius* est tertia pars iugeri, cuius mensura secundum Fragmenta Agrar. p. 264 est pedum LXXX in longitudine, et XL in latitudine. Verba ibi sunt: *Iugerum vnum pedes CCXL long. et in latitudine ped. CXX faciunt terram modiorum III.* SCHOETTG.

5 Habet

V. HORTORVM spatia, quae per [a] autumnum seminibus implenda destinantur [b], aut plantis, nunc conueniet pastinare. Hoc mense apium bene [c] seritur, sicut iam ante dictum est, vel coriandrum, et melones, et cucurbitae, carduus, et radices, et ruta pangentur. Porri quoque planta transfertur, vt rigationibus animetur.

VI. LOCIS calidis nunc mala Punica florere incipiunt. Ramus ergo cum flore (sicut Martialis dicit) si obruto circa arborem fictili vase claudatur, et ne resiliat, ligetur ad palum, pro vasculi magnitudine pomum reddit autumno. Hoc etiam mense locis calidis emplastrari [a] Persicus potest. Locis frigidis nunc citri arbor inseritur, et ea, quae dicta est, disciplina seruetur. Nunc frigidis locis ziziphum conseremus [b], et ficum inserimus [c]. Hoc etiam mense palmae planta disponitur [d].

VII. NVNC castrandi sunt vituli, sicut Mago dicit, tenera aetate, vt fissa ferula testiculi comprimantur, et paulatim confracti [a] resoluantur. Sed hoc luna decrescente verno vel autumno fieri debere praecipit. Alii ligato ad machinam vitulo, duabus angustis regulis stagneis, sicut forcipibus, ipsos neruos apprehendunt,
qui Graece κρεμαστῆρες dicuntur. His comprehensis tentos testiculos ferro rese- 2
cant, et ita recidunt, vt aliquid de his capitibus neruorum [b] suorum dimittatur haerere. quae res et sanguinis nimietatem prohibet, et non omnino iuuencos subducto robore virilitatis effoeminat. Nec [c] admittendum est, quod plerique faciunt, vt statim castratos coire compellant [d]. nam certum est ab eis generari, sed ipsos fluxu sanguinis interire. Vulnera vero castraturae cinere sarmentorum et spuma
linentur argenti. Castratus [e] abstineatur a potu, et cibis pascatur exiguis, et sequenti 3
triduo praebeantur ei tenerae arborum summitates, et frutecta mollia, et herbae viridis coma dulciore [f] sagina roris aut fluminis. Pice etiam liquida misto [g] cinere et

[T. V.] a) *per* om. *Barth.* b) *destinata sunt P.* c) *bene* om. *P.* [T. VI.] a) *inplastr. Lugd.* b) *vt ea E.* c) *conseretur et ficus: inseritur P. et fic. ins.* om. *Lugd. et ficum, vel inseremus E.* d) *inseritur I. B. R.* [T. VII.] a) *confringantur. Sed P. confracta H. A. Gr. G.* b) *neru. permittatur P.* c) *Non enim P.* d) *faciant P.* e) *Castratus autem E.* mox *ac sequenti triduo.* f) *dulciore — fluminis* om. *P. Cr. dulciora etc. I. I — Gr.* g) *mixta Lugd.*

5 Habet Crescentius 12, 5.

4 PER AVTVMNVM DESTINANTVR Eleganter Palladius *destinandi* verbo vsus est, *destinare autumnum*, pro *in eum*, omissa vocula. Ea scriptura permansit in membranis, vulgo addito *per* contaminata est. BARTHIVS 37, 3. Fateor me non capere elegantiam, quam vidit aut vidisse putat Barthius.

6 Pleraque huius tituli habet Cresc. 12, 5.

6 QVAE DICTA EST) Mart. 10, 11 sq.

7 Ex Columella 6, 26. SCHOETTG.

7, 1 VERNO VEL AVTVMNO) Vid. Ponted. ad C. 6, 25, 1.

7, 1 REGVLIS STAGNEIS) Sylburgius in Indice: *stagneum pro stanneum, vt et in* Gloss. *stagnum*, κασσίτερον, et λίμνη ὑδροστάσιον. Sed apud Columellam, vnde noster sua ad verbum hausit, legitur *ligneis*, quod mallem hoc quoque loco reponere. SCHOETTG.

7, 2 VVLNERA CASTRATVRAE) Cresc. 9, 63.

7, 3 DVLCIORE SAGINA) Ms. codex: *herbae virides coma dulciore saginatoris aut fluminis.* Apud Columellam, vnde haec excripta sunt: *Abstinendus eo die ab humore et exiguo cibo alendus. Sequenti triduo velut aeger cacuminibus arborum, et desecto viridi pabulo oblectandus prohibendusque multa potione.* Ego Palladii eandem mentem puto, vt herbae virides eae eligantur quae dulciore sint coma, et in Columella *delecto* scribendum. Membranarum autem mendum in sententiam eiusdem ita extrudendum vt legas: *herbae viridis comae dulciores, aqua roris aut fluminis.* Haec BARTHIVS 37, 3; cui contrariatur Gronouius Obs. 2, 16 qui ad haec Barthii verba prolata adiicit: Pessime. Scribendum cum nostro: *aut herbae viridis coma dulciore sagina roris aut fluminis.* Sic Solinus *fontem humore supero saginatum.* Palladius de betis: *Amat frequenter effodi et multo stercore saturari.* Nouembri tit. III *vinea vetus ablaqueata fimo satietur.* Et Ianuario tit. XIII *Item loca illa quae de cacuminibus terra decurrit, vel valles quas fluminum saturabit aggestio.* Haec GRONO-

et modico oleo post triduum vulnera diligenter vnguenda sunt. Sed melius genus
4 castrationis sequens vsus inuenit. Alligato enim iuuenco [h] atque deiecto, testiculi stricta pelle clauduntur, atque [i] ibi lignea regula premente, deciduntur ignitis securibus, vel dolabris, vel, quod est melius, formato ad hoc ferramento, vt gladii similitudinem teneat. Ita enim circa ipsam regulam ferri acies ardentis imprimitur, vnoque ictu et moram doloris beneficio celeritatis absumit [k], et vstis venis ac pellibus a fluxu sanguinis strictis [l], plagam cicatrix quodammodo cum ipso vulnere nata defendit.

VIII. LOCIS temperatis nunc ouium celebranda tonsura est. Sed tonsas oues [a] hoc vnguine medicemus [b]. Succum decocti lupini, feces vini veteris, et [c] amurcam pari [d] mensura miscebis, et in vnum corpus omnia redacta curabis adli-
2 nire [e]. Post triduum deinde, si mare vicinum est, litori mergantur extremo: si in mediis terris pascimus, aqua caelestis [f] cum sale paululum decocta sub dio debebit pecorum tonsa et vncta membra diluere. Hoc enim modo curatum pecus toto anno, nec scabrum fieri dicitur, et prolixas lanas creare fertur, ac molles.

IX. HOC mense caseum coagulabimus sincero lacte coagulis [a] vel agni vel haedi, vel [b] pellicula, quae solet pullorum ventribus adhaerere, vel agrestis cardui floribus, vel lacte ficulneo [c], cui serum debet omne deduci, vt et ponderibus vrgeatur. Vbi solidari coeperit, loco opaco ponatur, aut frigido, et pressus

h) *vitulo P. et Cr. iunco E.* i) *atque — deciduntur* om. *P. Cr.* k) *assumit Cr. E.* l) *strictis, plagam* om. *P. Cr.* [T. VIII.] a) *oues* om. *P.* b) *medicemur Pal.* et *Lugd. E.* c) *et — mensura* om. *Lugd.* d) *vini veteris misc. P.* e) *adlinere Lugd.* f) *caelesti c. s. p. d. sub diuo debebit ouium tonsor vncta P. Cr. sub diuo* et *Lugd. I. B. R. E.* [T. IX.] a) *quagelis Lugd. quagulis E.* b) *vel ficula Lugd.* c) *ficulno Lugd. I. B. R.*

GRONOVIVS. Hoc suspectum haberi potest, sitne additamentum, praesertim quoniam neque apud Crescentium, apud quem eadem omnia transcripta sunt, reperiatur, neque in vernaculà Palladii interpretatione: *El castrato faccia astinenza delbere, e pasca cibi sottili: e in queste di gli si deano tenere vetticciuole di frondi d'arbore, e molli frondette, e erbe verdi*; an potius deprauata lectio vt opinor. Cum enim Columella, a quo haec excerpta sunt, adiecerit *probibendusque multa potione*, cui nihil in Palladio respondet, idipsum aut quid idem iis *dulciore sagina roris aut fluminis* significari existimo, nimirum ea quae castrato obiiciuntur aut rore madentia aut aqua aspersa esse danda, ne si aquatum ducatur, nimia aqua hausta, noxam capiat. Quapropter non contemnendi videntur Aldini libri, qui ediderunt: *dulciore sagina roris aut fluminis*, quod et Iunta comprobauit, Gymnicus nec non Stephanus ac Gryphius. PONTED.

7, 4 PELLIBVS A FLVXV SANGVINIS STRICTIS) *Stricta pelle claudi* iusserat testiculos, eaque ipsa strictura adfluxum sanguinis prohiberi, quod ipsum facit, vt facilius vstione durata pellis cicatricem ducat: quod fieri ita celeriter non poterat, si liber sanguini adpulsus patuisset.

8 Habet etiam Cresc. 9, 70.

8, 1 HOC VNGVINE) Haec sumta sunt ex Columella 7, 4, 7 et Didymo Geopon. 18, 8. SCHOETTG.

8, 1 MEDICEMVS) Ita omnes editi. Valde autem vsitatum est bonis auctoribus etiam deponentia actiuo more inflectere. Exempla siquis desideret, quamplurima suppeditabunt Nonius c. 7; Gebhardus ad Propertium 2, 32, 7; Dresemius ad Ios. Iscanum 1, 74; Munkerus ad Hyginum fab. 100. SCHOETTG.

9 Descripsit Crescentius 9, 72. Noster autem habuit, quos sequeretur Varr. 2, 11; Col. 7, 8; Geop. 18, 19.

9, 1 PVLLORVM VENTRIBVS) gallinaceorum, τῆς ἐν κοιλίᾳ ὄρνιθος ὁ χιτών, ὃς ἔνδοθεν τῆς κοιλίας ἀπόκειται τῷ κόπρῳ. Berytius Geop. l. c.

9, 1 LACTE FICVLNEO) Plin. 7, 23 f. 63 *Fici succus lacteus, aceti naturam habet. Itaque coaguli modo lac contrahit.*

pressus subinde adiectis pro acquirenda [d] soliditate ponderibus, trito [e] ac torrefacto
sale debet aspergi, et iam durior vehementius premi. Post aliquot dies [f] solidatae 2
iam formulae per crates ita statuantur, ne inuicem se vnaquaeque contingat. Sit
autem loco clauso et a ventis remoto, vt teneritudinem seruet atque pinguedinem.
Vitia casei sunt, si aut siccus [g] sit aut fistulosus: quod eueniet, aut si parum prema-
tur, aut sales [h] nimios accipiat, aut calore solis vratur [i]. In recenti caseo confi-
ciendo aliqui nucleos virides pineos terunt, atque ita misto lacte gelant [k]. Aliqui 3
thymum tritum et frequenter colatum congelant. Qualemcunque etiam saporem
velis, efficere poteris, adiecto, quod elegeris, condimento, seu piperis, seu cuius-
cunque pigmenti [l].

X. HOC mense incipiunt augeri examina, et in extremis fauorum partibus maiores creantur apiculae, quas aliqui reges putant; sed Graeci eos οἴςρους [a] appellant [b], et necari iubent, quia requiem concutiunt quiescentis [c] examinis. Nunc papiliones abundant, quos necemus, more quo dixi.

XI. NVNC circa extremum mensem pauimenta in solariis fiunt [a]: quae in
frigidis regionibus, et [b] vbi pruinae sunt, glacie suspenduntur et pereunt. Sed si
hoc placuerit, sternemus duplices ordines tabularum transuersos atque directos, et
paleam vel filicem [c] supra constituemus [d] et aequaliter aequabimus saxo, quod ma-
num possit implere. Pedaneum super rudus inducimus, et assiduo vecte densamus: 2
tunc antequam rudus siccetur, bipedas, quae per omnia latera canaliculos habeant
digitales, iungemus, ita vt calce viua ex oleo temperata, bipedarum canales, qui
inter

d) *aequisita Lugd. acquisita I. B. R. E.* e) *tosto Barth.* f) *p. aliquos d. E.* g) *siccus aut fistulosus est P. Cr.* mox *quod euenit, si a. E.* h) *sal nimium Cr. sales inimicos H. G. Gr. nimios* etiam *Barth. et Lugd.* i) *aduratur E.* k) *congelant Cr.* l) *condimenti I. B. R. pigmenti etiam Lugd. et Cr.* plane om. *P. alteriuscunque p. E.* [T. X.] a) *οισςους I. B. R. costros E.* b) *vocant P.* c) *se ins. Barth.* [T. XI.] a) *mittunt E.* b) *et pruinosis sic fiunt. Sternemus Pol.* c) *filices substernemus et P.* d) *constit. aequaliter. Aequabimus Lugd.*

9, 1 PRO ACQVIRENDA SOLIDITATE) Veteres libri excusi cum Cuba: *pro acquisita soliditate ponderibus*; apud Cubam praeterea non *adiectis* legitur, sed *adactis* fortasse *adauctis*; quo magis enim densatur caseus, pondera subinde pro eius soliditate augentur. Columella 7, 8 *Sed cum paulo solidior caseus factus est, pondera superponuntur*: et rursus: *atque vbi duratus est, vehementius premitur.* PONTED.

9, 2 SI AVT SICCVS SIT AVT FISTVLOSVS) Tertium casei vitium quod est *aut salsus*, desiderari opinor; haec tria casei vitia, vt ipse adiecit Palladius, contingunt sic: *Si parum prematur*, fistulosus est caseus; si *sales nimios accipiat*, est salsus; *si calore solis vratur*, siccus. De quibus Colum. 7, 8 *Sic neque fistulosus neque salsus, neque aridus prouenit: Quorum vitiorum primum solet accidere, si parum pressus; secundum, si nimio sale imbutus; tertium, si sole exustus est.* PONTED. Mendum tamen antiquum sit oportet, cum totidem verbis hunc locum Crescentius descripserit: licet nulla Palladii mentione facta.

9, 3 PIGMENTI) h. e. condimenti, quod velut coloret saporem. Isidorus in Differentiis Ms. *tuus pronomen est, thus vero pigmentum. Pigmentum* alioqui etiam medicamentum sonat. Caelius Acut. 2, 19 *Credibile autem ad eius pigmenti in stomacho effectum sensum accurrere materiam.* BARTH. 37, 3.

10 Habet etiam Cresc. 12, 10 it. 9, 98.

10 QVIESCENTIS EXAMINIS) In codice calamo scripto diserte legitur, *quiescentis se examinis.* Quod ego aspernandum nego. Nam princeps Poëta Latinus dixit: — *suos requierunt flumina cursus.* Talia multa pro barbaris Typographi perperam eiecerunt. BARTHIVS.

10 DIXI) Ap. 8, 7.

11 Ex Vitruuio 7, 1. SCHOETTG.

11, 2 BIPEDAS QVAE — CANALICVLOS) Vitruuius l. c. vocat *tegulas bipedales, habentes singulis coagmentorum frontibus excisos canaliculos digitales.*

inter se connectendi sunt, impleantur, et earum coniunctione [e] rudus omne cooperiatur. Nam siccata omnis materia vnum corpus efficiet, et nullum transmit-
2 tet humorem. Postea sex digitorum testaceum superfundemus, et frequenter virgis verberabimus [f], ne rimis possit aperiri. tunc tessellas latiores, vel tabellas qualescunque marmoreas, aut paginas imprimemus, et hanc constructionem res nulla vitiabit.

XII. HOC mense lateres faciendi sunt ex terra alba vel creta, vel rubrica. Nam qui aestate fiunt, celeritate feruoris in summa cute [a] siccantur, interius humore seruato: quae res scissuris eos faciet aperiri. Fiunt autem sic. terra creta diligenter, et omni asperitate purgata, mista cum paleis diu macerabitur [b], et intra formam lateri similem deprimetur [c]. tunc ad siccandum relicta, subinde versabitur ad solis aspectum. sint vero lateres longitudine pedum duorum, latitudine vnius, altitudine quatuor vnciarum.

XIII. [*De rosato.*] QVINQVE libras rosae pridie purgatae, in vini veteris X sextarios [a] merges [b], et [c] post XXX dies X despumati mellis libras [d] adiicies, et vteris.

XIV. [*De oleo liliaceo.*] PER olei libras singulas dena lilia curabis infundere, et vas vitreum XL diebus locare sub dio.

XV. [*De oleo roseo.*] IN olei libras singulas, rosae purgatae singulas vncias mellis mittes [a], et VII diebus in sole suspendes [b] et luna.

XVI. [*De*

e) *coniectione Lugd. et Meurs. ad Cato* 18, 7. f) *et frequenter verberemus* om. *virgis* E. [T. XII.] a) *crate Barth. P. Lugd. E.* b) *maturabitur I. B. R.* c) *reprimetur I. B. R. E. lateris similitudine repr. Lugd.* [T. XIII.] a) *sextariis Lugd. E.* b) *mergis a. V. E.* c) *et* om. *I. B. R.* d) *libras* om. *E.* [T. XV. a) *mittis a. V. E.* b) *suspendis I. B. R. E. I. I — G.*

11, 2 EARVM CONIVNCTIONE) *coniectio* Meurs. ex Ms. ad Ca. c. 18. ALMEL.

11, 3 PAGINAS) sunt lapides quadrati, quibus pauimentum tegitur. Sic *paginae fundorum* sunt partes, in quas agri diuiduntur, apud Innocentium de casis per litteras p. 222. ed. Goesii. SCHOETTG. Vid. L. Pignorii Symb. epist. 18. ALMEL.

12 LATERES) Iterum ex Vitruuio 2, 3. SCHOETTG.

12 IN SVMMA CVTE) Codex cascus: *in summa crate siccantur.* Ego vulgatam lectionem non abiiciam. nam eadem ratione qua hic *cutis* lateribus, *corium* eduliis incrustatis tribuitur ab Apicio. BARTHIVS. Cui tamen contrariatur Gronouius Obs. 3, 18. Verba eius sunt: Mss. tres: *in summa crate siccantur.* vt et Barthianus Aduer. 37, 3. Quod ille spernit, mihi religioni est spernere. Ita vocat belle superficiem eius compositionis. Sic in Septembri tit. 10 *Sed in nouo prato rapa conserere possumus, quorum messe finita, caetera, quae dicta sunt, exsequemur. Viciam tamen foeni seminibus mixtam post haec spargemus. Rigari vero, antequam solum duram fecerit, non debebit, ne eius cratem minus solidam vis interflui corrumpat humoris.* Humani corporis *luteam cratem* dixit Prudentius Cathemer. Hymno 8 *Frangit et cratem luteam laboris Longior vsus.* Paullo aliter: nempe pro compage. Sed sic prorsus elephanti corium Sidonius in Burgo Leontii: *quippe improba cratem Natiuam nec tela ferant.* Nec oblitus sum, quod paullo ante mutuatus sum a Seneca, nec Plinii *extremam cutem terrae*, tum eiusdem, *moueri terram callumque summae cutis soli.* Sed alias alia placent. *Crustam* vocat ibidem Seneca: *Omnis humor intra primam crustam consumitur; nec in inferiora descendit.* Plinius corium 17, 4 *statim subest arena tenuissimo caespitum corio.* Haec GRONOVIVS. Ego adsentior Barthio, quia Vitruuius, ex quo noster sua desumsit, expresse ait: *quod summum corium sol acriter cum percoquit, efficit vt videantur aridi* etc. SCHOETTG.

13 In hoc et tribus qui sequuntur titulis seruani

temmata,

XVI. [*De rhodomeli.*] IN fucci rosae sextariis singulis libras singulas mellis admisces, et diebus XL sub sole suspendis.

XVII. ROSAS nondum patefactas seruabis, si in canna viridi stante, fissa, recludas ita, vt fissuram [a] coire patiaris: et eo tempore cannam recidas, quo rosas virides habere volueris. Aliqui olla rudi conditas ac bene munitas sub dio obruunt, ac reseruant [b].

XVIII. IN horarum mensuris Maius respondet Augusto.

Hora	I	et	XI	pedes	XXIII
Hora	II	et	X	pedes	XIII
Hora	III	et	IX	pedes	IX
Hora	IV	et	IIX	pedes	VI
Hora	V	et	VII	pedes	IV
Hora	VI			pedes	III

[T. XVI.] Deest totus titulus *P.* [T. XVII.] a) *scissuram Lugd. E.* b) *et reseruant* om. *E.*

lemmata, quia sine his non intelligitur, qua de re agatur: probabile igitur est, ab ipso auctore apposita vel ipsa, vel his similia.

17 ROSAS VIRIDES) fucci plenas et recentes. Exempla vide apud Barthium Adu. 24, 15 et 28, 4. Sic etiam Graeci vtuntur verbo χλωρὸς, quo de Bodaeus a Stapel ad Theophrasti hist. plant. 2, 8. SCHOETTG.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA LIBER SEPTIMVS.

TIT. I.

IVNIO [a] mense area paranda est ad trituram, cuius primo terra radatur: deinde effossa leuiter mistis paleis et amurca aequatur insulsa. quae res a muribus et formicis frumenta defendit. tunc premenda est rotundo lapide, vel columnae quocunque fragmento, cuius volutatio possit eius spatia solidare. dehinc sole siccetur. Aliqui mundatis areis aquam spargunt, et minuta ibi pecora diu spatiari ac proculcare compellunt. et cum terra vngulis stricta [b] fuerit, spectant solidam siccitatem.

II. NVNC primo [a] ordei messis incipitur [b], quae consummanda est antequam
grana arefactis [c] spicis lapsa decurrant, quia nullis, sicut triticum, folliculis vestiun-
tur. Quinque modios recidere potest pleni [d] agri opera vna messoris, experti, me-
diocris vero tres, vltimi etiam minus. Sed ordei culmos iacere in agris aliquantu-
2 lum [e] sinamus, quia fertur hoc more grandescere. Nunc etiam mense postremo
locis maritimis et calidioribus ac siccis tritici messis abscidítur. Quam paratam esse
cognosces [f], si aequaliter spicarum populus maturato rubore flauescat. Pars Gal-
liarum planior hoc compendio vtitur ad metendum, et praeter hominum labores,
vnius bouis opera spatium totius messis absumit [g]. fit itaque vehiculum, quod dua-
3 bus rotis breuibus fertur. huius quadrata superficies tabulis munitur [h], quae forin-
secus reclines [i] in summo reddant spatia largiora. ab eius fronte carpenti breuior
est altitudo tabularum. ibi denticuli [k] plurimi ac rari ad spicarum mensuram con-
stituuntur in ordinem [l], ad superiorem partem recurui. A [m] tergo vero eiusdem
vehiculi duo breuissimi temones figurantur [n], velut amites basternarum [o]. ibi bos
capite in vehiculum verso iugo aptatur, et vinculis, mansuetus sane, qui non modum
4 compulsoris excedat. hic vbi vehiculum per messes coepit [p] impellere, omnis spi-
ca in carpentum denticulis comprehensa cumulatur, abruptis, ac relictis paleis;
altitudinem vel humilitatem plerumque bubulco moderante, qui sequitur. et ita
per

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. VII. *siue Iunius.* T. I.] a) *Hoc Lugd. E. I. B. R. Vid. Ian.* b) *fricta Lugd.* [T. II.] a) *prima Lugd.* b) *recipitur P. inciditur E.* c) *refractis Lugd.* d) *plena Lugd.* e) *aliquantum Lugd.* f) *cognoscis Lugd. E.* g) *assumit Cr.* ita alias saepius *Lugd. E.* h) *munitur* om. *P.* i) *reclives I. I. E. — St. declives Cr.* k) *dentili Lugd.* l) *ordine Lugd. E.* m) *At vero P.* n) *figuntur Cr. vel. am. bast.* om. *idem.* o) *vasternae Lugd.* p) *coeperit P. Cr.*

IVNIVS.

1 Ex Catone c. 91 et 129; it. Didymo Geop. 2, 26. SCHOETTG. et pene totidem verbis Col. 2, 20.

2 Conf. Col. 2, 21.

2, 2 PARS GALLIARVM PLANIOR) Deficere ex Crescentii 3, 7 repetenda opinor: *Et modus quidem metendi consuetus notus est. Pars vero Galliarum planior.* PONTED.

3 NVNC

per paucos itus ac reditus breui horarum ſpatio tota meſſis impletur. Hoc campeſtribus locis vel aequalibus vtile eſt, et iis, quibus neceſſaria palea non habetur.

III. NVNC frigidiſſimis locis, quae Maio ſunt praetermiſſa faciemus. agros aeque proſcindemus herboſis et gelidis partibus [a]. vineta occabimus. colligemus viciam. foenum Graecum reſecabimus ad pabulum. Hoc menſe locis frigidis peragenda eſt leguminum meſſis: itaque lenticulam collectam, cineri miſtam, bene ſeruabimus, vel vaſis oleariis aut ſalſamentariis repletis, ſtatimque gypſatis. Nunc et faba luna minuente velletur, ante lucem ſane; et antequam luna procedat, excuſſa et refrigerata ponatur. ita gurguliones [b] non patietur infeſtos. Hoc menſe lupinus colligitur, et ſi placuerit, ſtatim ſeretur [c] ex area: ſed longe ab humore eſt ponendus in horreis. ſic enim diutiſſime cuſtoditur, maxime ſi granaria eius afflaverit fumus aſſiduus.

IV. HOC menſe circa ſolſtitium braſſicam ſeremus, quam inchoante transferemus Auguſto, vel irriguo loco, vel pluuia initiante madefacto. Apium quoque bene ſerere poterimus, betas et [a] radices, et lactucas, et coriandrum, ſi [b] rigemus.

V. HOC etiam menſe ramus Punici (ſicut ſupra diximus) poterit intra fictile vaſculum [a] claudi, vt ad eius magnitudinem poma reſtituat. Nunc pira vel mala, vbi ramos multa poma denſabunt, interlegenda ſunt quaecunque vitioſa, vt ſuccus qui ingrate his poſſet impendi, ad meliora vertatur. Hoc etiam menſe, locis frigidis, ziziphum ſerere poterimus. Nunc caprificandae ſunt arbores fici, ſicut in eius 2
narrauimus diſciplina. aliqui eas et hoc menſe inſerunt. Locis frigidis Perſicus inoculatur: palmae planta circumfoditur. Hoc menſe vel Iulio celebratur inſitio in pomis, quae emplaſtratio dicitur. ſolis arboribus conuenit [b], quibus pinguis ſuccus in cortice eſt, vt ficis et oleis, ac ſimilibus, vt Martialis dicit, et Perſico. fit autem ſic: ex nouellis ramis et nitidis ac feracibus gemmam, quae bene apparebit 3
ſine dubio proceſſura, duobus digitis quadratis circumſignabis, vt ipſa ſtatuatur in

[T. III.] a) *locis P.* b) *curcul. I. B. R.* c) *ſeretur I. B. R. fertur Cr. feretur Lugd. ſeparetur* al. [T. IV.] a) *et rad. et lact.* om. *Lugd.* b) *ſi rigemus* om. *P.* [T. V.] a) *vas, ſicut diximus, claudi P. Lugd.* b) *conuenire P.*

3 NVNC ET FABA) Ita ſcribatur: *Nunc et faba, luna minuente, velletur ante lucem ſane et antequam* etc. Sic Creſc. 3, 8 excerpſit. Sic Colum. 2, 10, 12 poſuit: *Sed et illud quod deinceps dicturi ſumus, experti praecipimus, ſilente luna vellito ante lucem.* PONTED.

3 ANTE QVAM LVNA PROCEDAT) h. e. interpret. Columella 2, 10, 12 *incrementum capiat:* oppoſitum *luna minuente.*

3 EXCVSSA ET REFRIGERATA PONATVR) Vbi ponenda non video in Palladio, vtique in Creſcent. 3, 8 *Et excuſſa et refrigerata reponatur in horreo.* In quo etiam verbum *reponatur* pro *ponatur*, recte poſitum videtur. Hoc vero a Columella accepit Palladius; nam 2, 10, 12 haec legimus: *Deinde cum in area exarueris; confeſtim prius quam luna incrementum capiat, excuſſam refrigeratamque in granarium conferto.* PONTED.

3 GVRGVLIONES) Creſcent. *Et ſic gurguliones aut nullo modo, aut minus patietur infeſtos, vt ait Palladius.* PONTED.

3 SERETVR EX AREA) Editum *ſeparetur.* Sed Creſcent. 1, 3. c. *de Lupino*: *Et ſtatim, ſi placuerit, fertur ex area.* Vtraque lectio vitioſa pro *ſeretur ex area*, vt in Ienſonii libris editum eſt. Quod Columella confirmat, nam 2, 10, 1 de eodem *lupino* hoc literis mandauit: *Spargitur ſtatim ex area* etc. PONTED.

4 PLVVIA INITIANTE) poſt ardores caniculae nunc primum redeunte.

5 1 SVPRA DIXIMVS) Mai. 6.

5, 1 NVNC PIRA) Repetit Iul. 3, 1.

5, 2 NARRAVIMVS) Mr. 10, 28.

5, 3 EX NOVELLIS) Deſcribit Creſc. 2, 23.

5, 4 TRANS-

in medio, et ita ſubtiliter corticem leuabis acutiſſimo ſcalpro, ne gemma laedatur. item ex ea arbore, cui velimus [c] inſerere, ſimiliter cum gemma tolletur em-
4 plaſtrum, nitido tamen atque vberi loco. Tunc ibi conuenienter aſtringitur [d], et preſſum circa gemmam vinculis cogitur ſine germinis laeſione cohaerere, vt ea quae appoſitae [e] redditur, locum gemmae prioris includat. tunc [f] luto ſuperlinis [g], et liberam gemmam relinques. Ramos ſuperiores eius arboris ſecabis [h] ac ſtirpes: et [i] ab vno et viginti diebus exactis, reſoluto [k] vimine vinculorum, reperies externi ſeminis gemmam mire in arboris alienae membra tranſiſſe [l].

VI. Hoc etiam menſe vituli recte (vt dictum eſt ante) caſtrantur. Nunc etiam caſeum iure [a] conficimus, et oues in frigida regione tondemus.

VII. Hoc menſe aluearia caſtrabuntur, quae matura eſſe ad mellis reditum [a] ſignis quam [b] pluribus inſtruemur. Primum, ſi plena ſunt, apum [c] ſubtile murmur audimus. nam vacuae ſedes fauorum, velut concaua aedificia, voces, quas acceperint [d], in maius extollunt. quare cum murmuris ſonus magnus et raucus eſt, agnoſcimus non eſſe idoneas ad metendum crates fauorum. item cum fucos a ſedibus ſuis, qui ſunt apes maiores, grandi intentione deturbant, matura
2 mella [e] teſtantur. Caſtrabuntur autem aluearia matutinis horis, cum torpent apes, nec caloribus [f] aſperantur [g]. Fumus admouetur ex galbano et arido fimo bubulo, quem in pultario [h] factis [i] carbonibus conuenit excitare: quod vas ita figuratum ſit, vt velut inuerſi infundibuli [k] anguſto ore fumum poſſit emittere. atque ita cedentibus apibus, mella recidentur. Ad examinis pabulum hoc tempore pars fauorum debet quinta dimitti [l]. ſane putres ac vitioſi faui de aluearíis [m] au-
3 ferantur. Nunc mella conficimus congeſtis in mundiſſimum ſabanum fauis, ac dili-

c) *geſtimus P. Cr.* d) *aſtringitur et* om. *Cr.* e) *appoſita Lugd.* f) *Tamen P. tum Lugd.* g) *ſuper linis* diu. *P. ſuper perlinis I. B. R.* h) *ſeca E.* i) *ac viginti vno Lugd. E.* k) *reſolutis vinculis Cr.* l) *tranſire I. B. R. E.* [T. VI.] a) *iure* om. *E.* [T. VII.] a) *redactum Lugd. I. B. R. E. redditum P.* vt ſaepe in Columella *Lipſ.* b) *quam* om. *Lugd. E.* c) *perſubtile P.* d) *acceperunt Cr.* e) *mellantur Lugd.* f) *laboribus Lugd.* g) *excitantur P. Cr.* h) *pulmentario P. Cr.* i) *fictis Lugd. iactis* ſuſp. *Morg. I, 89. add. II, 15.* k) *inſidibuli P. infudibuli Pom. Iunt. et Mſ. Pal. infundibili Heru. inſidubli Lugd.* l) *dimittitur P. Cr.* m) *aluearibus P. Lugd.*

5, 4 TRANSISSE) Creſc. 2, 22 pro *tranſiſſe transfixam* excerpſit, quod non omnino improbandum videtur. Sed Ienſ. lectio potior eſt, quae *tranſire* ſeruat. PONTED. Sed editio Creſcentii antiquiſſima, qua vtimur, *tranſiſſe*.

6 VT DICTVM EST) Maio 7.

7 Pleraque huius tituli tranſtulit in ſuum opus Creſcent. 9, 101, 102, 103. De eodem argumento Col. 9, 15.

7, 1 AD MELLIS REDITVM) Emendandum auctore Mſ. *ad mellis redactum*, i. vt mel iam redigatur. L. LVIII. §. 1. D. de vſufr. *Sempronio do, lego ex redactu fructuum, oleris et porrinae, quae habeo in agro ferrariorum, partem ſextam.* GRONOVIVS Obſ. 1, 19. Reliqua dantur ad Pallad. 1, 19, 2.

7, 1 MATVRA MELLA TESTANTVR) Mſ. *matura mellantur.* Adiuuanda pudenti coniectura ſcriptio, vt veram habeamus. Nimirum: *mature mellatur*, i. mel colligitur. Verbum digniſſimum Palladio, vnde *mellatio* pro meſſe mellis apud Columellam, Plinium, Solinum. Aut maneat ſane Mſ. lectio: *matura mellantur*, id eſt, maturus fructus redigitur. Vt ſubintelligatur τὸ *mella*. *Mellare matura*, vt *gaudere vana, iurare falſa*. Haec iterum GRONOVIVS Obſ. 2, 16.

7, 2 PARS — QVINTA) vid. Col. 9, 15, 8.

7, 3 SABANVM) h. l. eſt linum tenuiſſimum. Vox autem haec Romana non eſt, ſed aliunde deriuata, inuenitur enim etiam apud Graecos et Rabbinicos ſcriptores. Vide Matth. Martinium in Lex. Philol. Voſſium de Vitiis Serm. 2, 17; Druſium Animadu. 1, 37. Vſurpatur deinde etiam de variis rebus tanquam materia pro materiato.

diligenter expreſſis. ſed [n] antequam premamus, partes fauorum corruptas, vel [o]
pullos habentes recidemus: nam malo ſapore mella corrumpunt. Mel recens
paucis diebus apertis vaſculis habendum eſt, atque in ſummitate purgandum, do-
nec refrigerato calore [p] muſti more deferueat. Nobilius mel erit, quod ante ex-
preſſionem ſecundam, velut ſponte profluxerit. Hoc etiam menſe ceram confi- 4
cimus, quae in vaſe aeneo, feruenti aqua pleno, minute conciſis fauorum reli-
quiis, mollietur, et deinde [q] in aliis vaſculis ſine aqua reſoluta digeretur [r] in for-
mas. Nunc ſi [s] menſe vltimo, noua egrediuntur examina, cuſtos eſſe debebit
attentus [t], quia nouellae apes [u] vagantibus animis iuuentute [x], niſi ſeruentur, effu-
giunt. exeuntia [y] in aditu ſuo morantur vno aut duobus diebus, quae ſtatim [z]
nouis alueariis excipienda ſunt. Obſeruabit autem cuſtos aſſiduus vsque in octa- 5
vam vel nonam horam, quia poſt haec tempora non facile fugere aut emigrare
conſueuerunt, quamuis aliquae ſtatim et procedere et abire non dubitent. Signa
futurae fugae haec ſunt. ante biduum vel triduum acrius tumultuantur et mur-
murant. quod vbi appoſita frequenter aure explorator agnouerit, ſolicitior aduer-
ſum haec eſſe debebit. Solent haec ſigna [a] et cum pugnaturae ſunt, facere: qua- 6
rum [b] pugnam compeſcit puluis, aut mulſae aquae imber aſperſus. ineſt illi ad
originis ſuae reparandam concordiam, dulcis auctoritas. Sed cum ſe agmina ſic
pacata, in ramo aut loco quocunque ſuſpenderint, ſi vnius vberis eductione pende-
bunt, noris aut vnum regem eſſe vniuerſis, aut reconciliatis omnibus manere con-
cordiam. ſi vero duo vel plura vbera ſuſpendens ſe populus imitatur, et diſcor-
des ſunt, et tot reges eſſe, quot velut vbera videris, confitentur. Vbi globos 7
apium frequentiores videris, vncta manu ſucco [c] meliſſophylli [d] vel apii, reges [e]
requiras.

n) *ſed* om. *E.* o) *vel pu. habentes* om. *P.* p) *muſti calore deferu. Lugd. E.* q) *et inde E.* r) *dirigetur Lugd.* s) *ſed Lugd.* t) *attonitus Lugd. E.* u) *nouellae apes egrediuntur, et vag.* etc. *E.* x) *iuuentute* om. *P.* y) *Exeuntia — diebus* om. *P.* z) *duobus diebus* inter. *P.* a) *hoc ſigni E.* b) *quarum compeſcit tumultum puluis Lugd.* c) *ſucci P.* d) *mellis P. melisphylli I. B. R. mellis foſſili Lugd.* e) *reges* om. *Lugd.*

riato. Hermas Paſtore lib. 3 p. 789 ed. Barthii, *Tunc ait mihi: Succinge te ſabano et miniſtra mihi. Succinxi me ſabano mundo, quod erat factum ex ſacco.* Barthius Adu. 99, 6 explicat h. l. *Sabanum* praecinctorium craſſiuſculum abſtergendis rebus idoneum. Iſidorus Orig. 19, 26 *Sabanum Graecum nomen eſt, facitergium et manutergium a tergendo faciem vel manus vocatur.* SCHOETTG.

7, 3 MVSTI MORE) Mſ. ignorat vocabulum *more*: vt ſuſpicari poſſis Palladium audentiore tralatione mel recens ac feruens *muſtum* appellaſſe, et ſcripſiſſe, vt illic habetur, *donec refrigerato calore muſti deferueat.* Plin. 11, 13 *Eſt autem initio mel vt aqua dilutum, et primis diebus feruet, vt muſtum, ſeque purgat.* Sic *muſteus caſeus, et redire in muſteum ſaporem* caſeos Plinio 11, 42 ſi magno Turnebo fides, eſt quaedam ſpecies mellis, quae *muſtum oleumque* vocatur. Verba enim Plinii, quae vulgo habentur cap. 15 *In omni melle, quod per ſe fluit, muſtum oleumque appellatur, acetum maxime laudabile eſt.* Sed fallitur vir doctiſſimus, neque illud quod muſto oleoque comparat Plinius, eſt aliud aceto. Scribendum autem eſt iuſſu Mſſ. Codd. *In omni melle, quod per ſe fluxit, vt muſtum oleumque, appellatur acetum. Maxime laudabile eſt etiam omne rutilum.* Ita plane membranae Leidenſes, niſi quod iteratur τὸ eſt. idque eiecimus. Mens Plinii eſt apud Palladium proxime dictum locum: *Nobilius mel erit, quod ante expreſſionem ſecundam velut ſponte profluxerit.* Haec GRONOVIVS Obſeru. 2, 16 qui rem acu tetigit. Nam Columella 9, 15, vnde noſter ſua ſumſit, ita habet: *Quae* (vaſa) *paucis diebus aperta ſint, dum muſteus fructus deferueſcat.* Legendum ergo apud noſtrum: *donec refrigerato calore muſteum deferueſcat. Muſteum* ſubſtantiue, i. e. muſteus fructus, ſeu nouus, vt ad Catonem vidimus. SCHOETTG.

7, 4 CERAM CONFICIMVS) Col. 9, 16. SCHOETTG.

7, 4 NVNC SI) Col. 9, 9 ſq. SCHOETTG.

7, 5 SOLENT HAEC SIGNA) *Hoc ſigni* ex Mſſ. tuetur GRONOV. ad Liu. 32, 37 vbi pluribus hanc loquendi rationem reſtituit.

requiras. ſunt autem paulo maiores, et oblongi magis, quam caeterae apes, rectioribus cruribus, neque grandibus pennis, pulchri [f] coloris et nitidi, leues [g] ſine pilo, niſi forte [h] pleniores [i] quaſi capillum gerunt [k] in ventre, quo tamen non vtuntur ad vulnus. ſunt alii fuſci atque hirſuti, quos oportet extingui, et pulchriorem [l] relinqui. qui ſi frequenter vagatur [m] cum examinibus, exectis [n] alis
8 reſeruetur [o]: hoc enim manente nulla diſcedet. Sed ſi nulla naſcantur [p] examina, duorum vel trium vaſculorum multitudinem in vnum conferre poſſumus: dulci tamen liquore conſperſas apes, atque incluſas, per [q] triduum tenebimus, appoſito cibo mellis, et exigua tantum ſpiracula [r] relinquemus in cella. Quod ſi velis aluearium, cui per aliquam peſtem [s], multitudo ſubducta eſt, populi adiectione reparare, conſiderabis in aliis abundantibus, ceras fauorum et extremitates, quae pullos habent, et vbi ſignum naſcituri regis inueneris [t], cum ſobole ſua recides,
9 et in id aluearium pones. Eſt autem hoc futuri regis ſignum: inter caetera foramina, quae pullos continent, vnum maius ac longius velut vber apparet. Sed tunc transferendi ſunt, quando eroſis [u] cooperculis ad naſcendum maturi capita nituntur exerere: nam [x] ſi immaturos transtuleris, interibunt. Si autem ſe ſubitum leuabit examen, ſtrepitu [y] aeris terreatur, aut teſtulae: tunc ad aluearium redibit [yy], aut in proxima fronde [z] pendebit, et inde in nouum vas herbis conſuetis et melle conſperſum [zz] manu attrahatur, aut trulla, et cum in eo loco requieuerit, veſpere inter alia collocetur.

VIII. HOC etiam menſe pauimenta faciemus ſub diuo et lateres, more quo dixi.

IX. GRAECI aſſerunt Aegyptios hoc more prouentum futuri [a] cuiusque ſeminis experiri: aream breuem loco [b] ſubacto et humido nunc excolunt, et in ea diuiſis ſpatiis omnia frumenti [c] vel leguminum ſemina ſpargunt. Deinde in ortu caniculae, qui [d] apud Romanos quartodecimo Calendarum Auguſtarum die tenetur, explorant quae ſemina ortum ſidus exurat, quae illaeſa cuſtodiat. his abſtinent, illa procurant [e]; quia indicium noxae aut beneficii, per annum futurum generi vnicuique, ſidus aridum praeſenti exitio vel ſalute praemiſit.

X. PER

f) *pulcbrioris et P.* g) *lenes Lugd.* h) *fronte P. Cr.* i) *pleniorem* coni. *Morg. I*, 90. add. *II*, 16. k) *gerant Lugd.* l) *pulcbriores P. Cr.* m) *vagantur P.* n) *ereptis P. Cr. E. exemptis I. B. R. exectis I. I — Gr. eruptis balis Lugd.* o) *reſeruentur P. ſeruentur Cr.* p) *naſcantur* om. *E.* q) *per triduum* deeſt *P.* mox *appoſito melle E.* r) *reſpiramina Cr. ſpiramina E.* s) *partem Lugd.* t) *erit P.* mox *id* om. *E.* u) *eroſis* om. *E.* x) *ſi iam maturos Lugd.* y) *ſonitu P.* yy) *rediet P. Lugd. E.* z) *rupe P.* zz) *conſperſo attr. et cum P. conſperſa Lugd.* [T. IX.] a) *futuri* abeſt *I. B. R. venturi E.* b) *leui P. in loco ſub. E.* c) *legumina vel frumenti P.* d) *quae Lugd.* e) *bis abſtineant, illa procurent E.*

7, 7 PLENIORES QVASI CAPILLVM) Locus aperte corruptus, ſed neque emendatu, certe intellectu, difficilis ex Col. 9, 10, 1 cuius verba prae oculis dubio procul noſter habuit iſta: *ſine pilo, ſine ſpiculo, niſi quis forte pleniorem quaſi capillum, quem in ventre gerunt, aculeum putet* etc.

7, 9 VELVT VBER) *tuber* legit Harduinus ad Plin. 9, 16. SCHOETTG.

7, 9 COOPERCVLIS) Quae quando tenerae apiculae corrodere incipiunt, tunc ſignum eſt, eas perfectas eſſe. Sunt enim inſtar ouorum membranulae, quae ſingulas cingunt, vt ait Plinius. SCHOETTG.

8 Vid. Mai. 11, et 12.

9 GRAECI) Zoroaſtres Geop. 2, 15. SCHOETTG. Sed nulla hic Aegyptiorum mentio.

II QVO

X. PER [a] olei libras fingulas chamaemeli [b] herbae florentis auream [c] medietatem, proiectis albis foliis, quibus flos ambitur, vnciarum fingularum pondus infundis [d], et quadraginta diebus in fole conftitues.

XI. [*De oenanthe.*] SILVESTRES [a] vuas, cum florent, fine rore colligimus, et expandimus in fole, ne quid reftet humoris, et flos ad excutiendum ficcior apparetur. tunc cribello fpiffo cernimus, vt grana non tranfeant, fed flos folus decidat. hunc in melle feruamus infufo: et cum diebus triginta fuerit conditum, temperamus eo genere et more, quo rofatum moris eft temperare.

XII. [*De Alica.* [a]] ORDEVM femimaturum [b], cui adhuc fupereft aliquid de virore, per manipulos ligabis, et torrebis in furno [c], vt facile mola poffit infringi, et in modio vno falis aliquantum, dum molitur, mifcere curabis ac feruabis [d].

XIII. IVNIVS ac Iulius horarum fibi aequa fpatia contulerunt.

Hora	I	et	XI	pedes	XXII
Hora	II	et	X	pedes	XII
Hora	III	et	IX	pedes	IIX
Hora	IV	et	IIX	pedes	V
Hora	V	et	VII	pedes	III
Hora	VI			pedes	II

[T. X.] a) om. totum caput *P.* b) *camomillae I. B. R. chamaemillae I. I — G. chamimeli Lugd. cameli* fuprafcr. *camamilli E.* c) *aureae medietatis I. I — G.* d) *infundes Lugd.* [T. XI.] a) om. caput *P.* [T. XII.] a) *dialfita Lugd.* b) *feminarium Lugd.* c) *forno Lugd.* d) *feruas a. V.*

11 QVO ROSATVM) de quo noftra Maio 13.

12 Huic titulo lemma fecit, quisquis fecit de *alica:* fed neque Plinii alica 18, 11 f. 29 neque ea, cuius Apicius femel iterumque meminit, neque χόνδρος Geoponicῶν 3, 7 cum hac defcriptione convenit. Congruit autem melius polentae, e qua cereuifia coquitur; licet ea apud nos hodie potius aqua adfperfa, et calore modico fota quafi repuerafcere cogatur. Video hoc iam obferuatum Io. Bruyerino de re cibaria 5, 12 p. 346 qui etiam 5, 9 varia polentae genera enarrat, praefertim ex Plinio 18, 7 f. 14.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI
DE RE RVSTICA
LIBER OCTAVVS.

TIT. I.

IVLIO mense agri qui Aprili proscissi fuerant, circa Calendas iterantur [a]. Nunc locis temperatis tritici messis expletur, more quo dictum est. siluestres agri vtilissime [b] extirpabuntur [c] arboribus atque virgultis, cum luna decrescit, defectis [d] radicibus atque combustis. Hoc mense arbores [e], quae in messe steterant, sectis messibus obruantur aggestione terrarum propter nimios solis ardores. Opera vna XX maximas obruet. Nunc et nouellae vites mane et vespere, iam calore deposito, effodi debent, et auerso gramine puluerari. Hoc mense vtiliter, vel ante caniculares dies, filices extirpabis, et caricem.

II. HOC etiam [a] mense cepullas serimus, irriguis ac frigidis locis, et radicem [b], et atriplicem, si rigare possumus, et ocimum, maluas, betas, lactucas, et porros rigandos [c]. Hoc mense loco irriguo [d], napos seremus, et rapa, solo putri [e] et soluto, nec spisso. locis humidis laetantur, et campis. sed napus in
2 sicco et prope tenui, atque deuexo, et sabuloso melior [f] nascitur. Loci proprietas vtrumque semen in alterum mutat. nam rapa in alio solo per biennium sata [g] mutantur in napos; alio vero, napus transit in rapum [h]. Subactum solum stercoratum versatumque conquirunt, quod et ipsis et segetibus proderit, quae ibi anno

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. VIII. *siue Iulius.* T. I.] a) *iterentur E.* b) *vtillime I. B. R. E. Lugd. Mss. Com.* c) *extirpentur P.* d) *defectis Lugd.* e) *arbores* om. *E.* [T. II.) a) *etiam* om. *P.* b) *radices Lugd. E. radices, maluas etc.* om. reliquis *P.* c) *rigamus P.* d) *riguo Lugd. E.* e) *puro I. B. R. putrido E.* f) *melior* id. g) *sata* om. *E.* h) *rapa Lugd. E.*

IVLIVS.

1 DICTVM EST) Iun. 2.

1 VTILISSIME) Mss. Lugd. et membranae Commelinianae *vtillime*, quemadmodum et infra 11, 4, 1. Gronouius Obs. 3, 18. Seruauit descriptor iste analogiam: quemadmodum enim ab *humilis* est *humillimus*, ab *agilis*, *agillimus*, sic ab *vtilis* fecit *vtillimus*. SCHOETTG. De re ipsa Col. 11, 2, 52.

1 MANE ET VESPERE) Geop. 3, 10 *ἕως δευτέρας ὥρας*, vt legit Brassicanus, *καὶ δείλης ἕως ὀψίας*: quem locum non recte videtur emendasse doctissimus Needhamus ita, *εὖς ἀπὸ δευτέρας ὥρας* et vertisse *mane* AB *hora secunda*. Taceo, quod vix Graece ita dici posse putem: illud sententiae et rei ipsius, de qua agitur, naturae, et Columellae Arb. 12, 1 verbis, Palladiique, aduersum, *a secunda demum hora* incipi eum puluerandi laborem. Itaque vel simpliciter retinenda vetus lectio; illud enim *ἕως δευτ. ὥρ.* satis indicat summo mane incipiendum, vel si illud *ἀπὸ* est ex Mss. legendum, *ἀπὸ ἕω, ἕως δευτέρας ὥρας*, vel *εὖς ἀπὸ, ἕως δευτέρας ὥρας*.

2, 1 NAPOS — ET RAPA) Eadem Col. 2, 10, 23.

3, 1 SICVT

anno eodem ſeruntur. Iugero raporum quatuor ſextarii, napi autem quinque ſuf-
ficiunt. Si ſpiſſa ſunt, interuelles aliqua, vt caetera roborentur. Vt vero ſemina 3
maiora redigantur, eruta rapa, foliis omnibus purgabis, et ad dimidii digiti craſſi-
tudinem in caule ſuccides. Tunc in ſulcis diligenter ſubactis, octonis digitis ſepa-
rata obrues, et iniicies terram, et [i] calcabis. ita magna naſcentur.

III. HOC etiam menſe emplaſtratio [a] celebrari poteſt, ſicut ante demon-
ſtraui, et pirus vel malus locis humidis nunc inſita, me explorante, proceſſit.
Hoc etiam menſe in pomis ſerotinis, quae vbertate nimia ramos onerauerunt
(ſicut praedixi) interlegenda [b] ſunt, ſiqua vitioſa repereris, vt arboris ſuccum ver-
tamus ad meliorum nutrimenta pomorum. Nunc citri [c] taleam loco irriguo, fri- 2
gidis regionibus me plantaſſe memini, et quotidianis animaſſe liquoribus, quae et
naſcendo et afferendo votum felicitatis aequauit [d]. Hoc tempore [e], locis humidis
inoculari ficus, et inſeri citrius [f] poteſt: menſe iam medio, palmae planta circum-
fodi [g]. Nunc locis temperatis, amygdala matura ſunt ad legendum.

IV. HOC tempore maxime [a] tauris ſubmittendae ſunt vaccae, quia decem
menſium partus ſic [b] poterit maturo vere concludi; et certum eſt eas poſt ver-
nam pinguedinem geſtientes veneris amare laſciuiam. Vni tauro quindecim vac-
cas Columella aſſerit poſſe ſufficere, curandumque ne concipere nequeant nimie-
tate pinguedinis. Si abundantia pabuli eſt in regione, qua paſcimus, poteſt annis
omnibus in foeturam [c] vacca ſubmitti: ſi vero indigetur [d] hoc genere, alternis
temporibus onerandae ſunt, maximeque, ſi eaedem vaccae alicui operi ſeruire
conſueuerunt. Hoc menſe arietes candidiſſimi eligendi et admittendi ſunt molli- 2
bus lanis, in quibus non ſolum corporis candor [e] conſiderandus eſt, ſed etiam lin-
gua [f]: quae ſi maculis fuſcabitur, varietatem reddit in ſobole. De albo plerum-
que [g] naſcitur coloris alterius: de fuſcis nunquam [h] (ſicut Columella dicit) poteſt
albus [i] creari. Eligemus arietem altum, procerum, ventre promiſſo [k], et lanis
candidis [l] tecto, cauda longiſſima, velleris denſi [m], fronte lata, magnis teſtibus,
aetatis trimae, qui tamen vſque in octo annos poteſt vtiliter inire. Foemina de- 3
bet bima ſubmitti, quae vſque in quinquennium foeturae neceſſaria eſt, anno
ſeptimo deficit. eligenda eſt vaſti corporis, et prolixi velleris, ac molliſſimi, la-
noſi et magni vteri. Sed prouidendum eſt in hoc genere, vt pabuli vbertate ſatu-
retur, et longe paſcatur a ſentibus, qui et lanam minuunt, et corpus incidunt.
Admittendi ſunt menſe Iulio, vt nati ante hiemem conualeſcant. Ariſtoteles aſſe- 4
rit,

i) *calcibus proculcas P.* [T. III.] a) *impl. Lugd. E.* b) *legenda P.* c) *etiam I. B. R.* d) *aequabit Lugd. I. B. R.* om. ab hoc verbo vſque ad *Nunc etc. P. felicitatibus. E.* e) *Hoc menſe E.* f) *citreum Lugd. I. B. R. E.* g) *colligenda P.* [T. IV.] a) *maxime* om. *P. et tauris E.* b) *ſic* om. *P.* c) *futurum Lugd.* d) *indigent E.* e) *ſplenor P. ſplendor Cr.* f) *linguae E.* g) *quandoq. Cr. quoque plerumque E.* h) *namque P.* i) *alius Cr.* k) *promiſſis*, ſed ſuprascr. *prominente E.* l) *candidiſſimis Lugd.* m) *depreſſi Creſc.*

3, 1 SICVT ANTE DEMONSTRAVI) Iun. 5, 2.

3, 1 SICVT PRAEDIXI) Iun. 5, 1.

4, 1 COLVMELLA) 6, 24, 3. Deſcripſit autem hanc ſectionem Creſc. 9, 62.

4, 2 HOC MENSE ARIETES) Deſcripſit Creſc. 9, 69.

4, 2 COLVMELLA) 7, 2, 6 vnde etiam arietis, quae ſequitur, deſcriptio hauſta eſt.

4, 4 ARISTOTELES) H. An. 6, 19. SCHOETTG. Inde Col. 7, 3, 12.

rit, ſi maſculos plures creari velis, admiſſurae tempore ſiccos [n] dies, et halitum Septentrionis eligendum, et contra eum ventum greges eſſe paſcendos: ſi foeminas generari [o] velis, Auſtri captandos flatus, et in eum paſcua dirigenda, ac ſic ineundas matres. [vt [p]] mortuarum vel vitioſarum [q] numerus nouella [r] ſobole reparetur. Autumno debiles quaeque pretio mutentur, ne eas imbecillas hibernum frigus abſumat. Aliqui duobus ante menſibus arietes a coitu reuocant, vt facem libidinis augeat dilatio voluptatis. Quidam coire ſine diſcretione permittunt, vt hoc eis genere per annum totum foetura non deſit.

V. HOC menſe, cum ſol Cancri tenebit hoſpitium, luna ſexta in Capricorni [a] ſigno poſita, gramen ablatum Graeci aſſerunt nihil de radicibus rediturum [b]. Item ſi bidentes cyprei fiant, et ſanguine tingantur hircino, et poſt fornacis ardores non aqua, ſed eodem ſanguine temperentur, per eos erutum gramen extingui.

VI. HOC menſe vinum ſcillite ſic facimus: ſcillam [a] de montanis aut maritimis locis ſub ortu [b] Canicularum [lectam] procul a ſole ſiccamus. Ex hac in vini amphoram vnius librae menſuram mittimus, inciſis ante [c] tamen ſuperfluis,
2 et abiectis foliis, quibus pars extrema velatur [d]. Quidam velamina ipſa [e] filo inſerta ſuſpendunt, vt vino infuſa [f] mergantur, et non admiſta fecibus poſt XL dierum ſpatium ſerta quae appenſa ſunt auferantur. Hoc vini genus tuſſi reſiſtet [g], ventrem purgabit, flegma diſſoluet [h], ſpleneticis proderit, acumen praeſtabit [i] oculorum, concitabit digeſtionis auxilia.

VII. [*De hydromelli.*] INCHOANTIBVS Canicularibus diebus aquam puram pridie ſumis ex fonte. In tribus aquae ſextariis, vnum ſextarium non diſpumati mellis admiſces, ac diligenter per [a] carenarias diuiſum quinque horarum ſpatio continuo per inueſtes pueros curabis agitare vaſa ipſa concutiens. Tunc XL diebus ac noctibus patieris eſſe ſub caelo.

VIII. [*De aceto ſcillitico.*] SQVILLAE albae crudae proiectis duris, atque extrinſecus poſitis omnibus, teneram medietatem ad libram et ſex vncias per minutas

n) *ſic cuſtodies P. Cr. E.* o) *creare E.* p) *vt* om. *Lugd. E.* q) *initiatarum P.* r) *nouella* om. *P.* [T. V.] a) *capricornu Lugd. capricorno E.* b) *redditurum Lugd. I. B. R.* [T. VI.] a) *ſquillam Lugd. E.* b) *ortum canicularium Lugd. lectam* om. *E.* mox, *et ex hac in v. amphora.* c) *ante* om. *P.* d) *vallatur Mſſ. E.* e) *ipſa* om. *P.* f) *inſerta P.* g) *per* inſ. *Lugd.* h) *purgabit: ſpenetiori P. ſplenicis Pal.* i) *praebebit E.* [T. VII.] a) *per carenarias* om. *P. cauernas Pal. E. caraenarias Lugd. caroen. I. B. R.*

4, 4 [VT] MORTVARVM) Optime Lugdunenſis Codex omittit τὴν *vt*, quam proinde coërcendam putauimus, ne abſurde committatur ſententia. Conſequens fuit, vt etiam poſt *matres* interpungeremus.

5 REDITVRVM) Si hanc lectionem ſerves vel *gramen ablatum* conſtructione Graeca ponitur pro ablatiuis conſequentiae, vel *nihil* pro *non*. Facilior, credo etiam verior, lectio ſupra propoſita *redditurum*.

6, 1 VINVM SCILLITE) Col. 12, 33. SCHOETTG.

6, 1 QVIBVS PARS EXTREMA VELLATVR) Longe ſuauius Mſſ. *vallatur*. Pari ſimilitudine Cicero lib. 2 de N. D. *Munitaeque ſunt palpebrae tanquam vallo pilorum.* De ſenectute: *frugem vallo munitam ariſtarum.* Haec GRONOVIVS Obſeru. 3, 18. Videtur aduerſari viro ſummo, quod ſtatim ſequitur *velamina* de eadem re.

6, 2 INFVSA MERGANTVR) Quidſi *infuſo*?

7 Ex Col. 12, 12 et Geop. 8, 28. SCHOETTG.

7 PER INVESTES PVEROS) Ita et Oct. 14, 16.

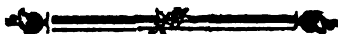
minutas partes recides, et in aceti acerrimi duodecim ſextariis merges. Vas ſignatum quadraginta diebus patieris eſſe ſub ſole: poſt abiecta ſquilla acetum diligentius excolabis, et in bene picato [a] vaſe transfundes. Aliud acetum digeſtioni et ſaluti accommodum: Squillae dragmas VIII, aceti ſextarios XXX mittis in vaſculo, et piperis vnciam vnam, mentae et caſiae aliquantum [b], et poſt [aliquod [c]] tempus vteris. 2

IX. SINAPIS ſemen ad modum ſextarii vnius et ſemis [a], redigere curabis in puluerem, cui mellis pondo V, olei Hiſpani [b] vnam libram, aceti acris vnum ſextarium miſces, et tritis omnibus diligenter vteris.

X. IVLII [a] et Iunii horas par [b] menſurarum libra compoſuit.

Hora	I	et	XI	pedes	XXII
Hora	II	et	X	pedes	XII
Hora	III	et	IX	pedes	IIX
Hora	IV	et	IIX	pedes	V
Hora	V	et	VII	pedes	III
Hora	VI			pedes	II

[T. VIII.] a) *picata vaſa Lugd. E.* b) *aliquantulum* id. c) *aliquod* om. *Lugd. I. B. R. E.*
[T. IX.] a) *ſemiculi E.* poſt *reddere* id. b) *panis P. Spani Lugd.* [T. X.] a) *Iulii menſis et Iun. E.* b) *per menſuram libra conponſuit Lugd.*

PAL-

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI
DE RE RVSTICA
LIBER NONVS.

TIT. I

AVGVSTO [a] mense vltimo circa Calendas Septembris ager planus, humidus, exilis incipiat exarari. Nunc maritimis locis vindemiae [b] apparatus vrgetur. Hoc etiam mense locis frigidissimis occatio vinearum fit [c].

II. HOC tempore, si terra exilis in vinea est, et vinea ipsa miserior, tres vel quatuor lupini modios in iugero spargis [a], atque ita occabis. Quod vbi fruticauerit [b], euertitur, et optimum stercus praebet in vineis, quia laetamen propter vini vitium [c] non conuenit inferre vinetis.

III. NVNC [a] locis frigidis pampinatur, locis vero feruentibus [b] ac siccis obumbratur potius vua, ne vi solis arescat, si aut vineae breuitas, aut facultas operarum permittit. Hoc etiam mense extirpare possumus carecta atque filecta [c].

IV. NVNC vrenda sunt [a] pascua, vt et altorum fruticum festinatio reprimatur ad [b] stirpes, et incensis aridis noua laetius [c] succedant.

V. HOC etiam mense vltimo [a], siccis locis rapa et napus serenda sunt, hac ratione qua [ante [b]] dictum est. Hoc mense vltimo, locis siccioribus radices seruntur, quae hieme sui vsum ministrent. amant terram pinguem, solutam, et [c] diu subactam, qualem rapa. tofum et glaream reformidant. gaudent caeli statu nebuloso.
2 serendae sunt spatiis grandibus et alte fossis. meliores proueniunt in arenis. serantur post nouam pluuiam, nisi possint forte rigari. quod satum est, statim debet operiri leui sarculo. Iugerum duo sextarii, vel, vt quidam, quatuor, cum seruntur, implent [d]. Laetamen non est ingerendum, sed potius paleae: quia inde fungosae sunt. Suauiores fiunt, si eas aqua salsa [e] frequenter aspergas. Radices foeminini generis putantur, quae minus acres [f] sunt, et habent folia latiora [et [g]] leuia, et cum iucundita-
3 te virentia. Ex his ergo semina colligemus. Maiores fieri creduntur, si sublatis omnibus foliis, et solo tenui caule dimisso [h], saepe terris operiantur. Si ex nimis acra

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. IX. *siue Augustus.* T. I.] a) *Hoc Lugd. I. B. R. E.* Vid. ad princ. Ianuarii. b) *vineae P.* c) *fit* om. *Lugd. est E.* [T. II.] a) *seres P.* b) *frutificauerit E.* c) *vim P. pro vini vitio E.* [T. III.] a) *Tunc E.* sic et Tit. 4. b) *ardentibus Lugd. P. E.* c) *filiceta I. I — G.* [T. IV.] a) *sunt arida P.* b) *ad stirpes* om. *P.* c) *laetius berba succedat Lugd. E.* [T. V.] a) *vltimo* om. *P.* b) *ante* om. *I. B. R. E.* c) *et* om. *Lugd.* d) *implebunt E.* e) *sola P.* f) *accrescunt et P.* g) *et* om. *Lugd. E. et leuia* om. *P. leuiora I. B. R. laetiora E.* h) *demisso Com.*

AVGVSTVS.

a Col. 2, 16, 5.

5, 1 DICTVM EST) Iul. 2, 1.

5, 3 EX NIMIS ACRA) Florent. Geop. 12, 22 Ῥαφανίδες γλυκεῖαι ἔσονται, ὧν ἂν τὸ σπέρμα, οἰνομέλιτι ἢ χυλῷ ταφύλων διαβρεχῇ. SCHOETTG.

5, 3 RA-

acra [i] dulcem fieri velis, ſemina die et nocte melle macerabis, aut paſſo. Raphanum tamen, ſicut braſſicam, conſtat eſſe vitibus inimicam [k]. Nam ſi circa ſe ſerantur, natura diſcordante refugiunt. Hoc etiam menſe paſtinacas [l] ſeremus.

VI. ETIAM nunc emplaſtrantur arbuſta. Pirum nunc [a] plerique inſerunt, et locis irriguis arborem citri [b].

VII. HOC menſe crabrones moleſti [a] ſunt alueariis apum, quos perſequi ac necare debemus. Nunc etiam quae Iulio non occurrimus [b], exequamur.

VIII. NVNC [a] ſi deerit aqua, eam quaerere ac veſtigare debebis, quam taliter poteris inuenire. Ante ortum ſolis iis locis [b] quibus aqua quaerenda eſt, aequaliter pronus mento ad ſolum depreſſo iacens in terra ſpectabis orientem, et in quo loco criſpum ſubtili nebula aërem ſurgere videbis [c], et velut rorem [d] ſpargere, ſigno aliquo vicinae ſtirpis aut arboris praenotabis. nam conſtat ſiccis locis, vbi hoc fiet, aquam latere. Sed terrarum genus [e] conſiderabis, vt poſſis vel de tenuitate, vel
de abundantia iudicare. Creta tenues nec optimi ſaporis venas creabit; ſabulo ſo- 2
lutus exiles, inſuaues, limoſas, et ſpatio altiore ſubmerſas; nigra terra humores et ſtillicidia non magna ex hibernis imbribus et liquore collecta, ſed ſaporis egregii; glarea [f] mediocres et incertas venas, ſed ſuauitate praecipuas [g]; ſabulo maſculus, et arena, et carbunculus certas, et vbertate copioſas: in ſaxo rubro bonae et abun-
dantes ſunt. Sed prouidendum eſt, ne inuentae [h] inter rimas refugiant, et per 3
interuenia dilabantur. Sub radicibus montium, et in ſaxis [i] ſilicibus vberes, frigidae, ſalubres: Locis campeſtribus ſalſae, graues, tepidae, inſuaues [k]: quarum ſapor ſi optimus fuerit, noueris eas ſub terris exordium de monte ſumſiſſe. ſed in mediis campis montanorum fontium ſuauitatem conſequentur [l], ſi vmbrantibus te-
gantur arbuſtis. Sunt et haec ſigna veſtigandae aquae [m], quibus tunc credimus, ſi 4
neque lacuna eſt, neque aliquis ibi ex conſuetudine humor inſidet [n] aut praeterit. Iuncus tenuis, ſalix [o] ſiluatica, alnus, vitex [p], arundo, edera caeteraque, ſi

i) *acri B. R.* ſed *acra* etiam *Ienſ. it. Lugd.* k) *inimicum E.* l) *paſtinacam E.* rectius. [T. VI.] a) *nec P.* b) *nutriri P.* [T. VII.] a) *infeſti P.* b) *occurrimus I. B. R. occurrimus facere, exequ. P. excurrimus, exeq.* reliqui. [T. VIII.] a) *Tunc E.* mox *eam* om. et poſt *inueſtigare debes.* b) *ſolis Lugd.* c) *videris Lugd. E.* d) *rorem* om. *Lugd.* e) *terrae genus E.* f) *glareae Lugd. E.* g) *ſed ſuauitate praecipua E.* bene. h) *in ventre P.* i) *ſaxis* om. *P.* k) *plerumque* add. *Cr.* l) *ſequentur Lugd. E.* m) *aquae* om. *E.* ſed eſt *veſtiganda.* n) *incidit. Iuncus Cr. inſideat E.* o) *ſalix ſi ſiluatica repereris. Fodiatur,* reliquis omiſſis *Lugd.* p) *vitex* om. *P. Cr.*

5, 3 RAPHANVM VITIBVS INIMICAM) Ex aliis auctoribus hoc idem prolixe probat Ptolemaeus Flauius Coniect. c. 97. SCHOETTG. Habet etiam Creſc. 6, 98. De braſſica ad Cic. de N. D. 2, 47. Orta opinio ex ambiguitate verbi ῥάφανος, quae Atticis braſſicam ſignificabat. Quam Plinio errandi occaſionem dederit, oſtendit Salmaſius Hyles iatricae c. 31. cuius inuentis hic etiam tacito auctore, vtitur Harduinus ad Plin. V. S. 26, n. 3.

7 OCCVRRIMVS) Adoptauimus lectionem magna conſenſione optimorum librorum comprobatam: alterum *facere* et ipſum bonum putamus; licet non audeamus recipere. *Occurrimus facere* mere Graecum eſt, ἐφθάσαμεν ποιεῖν vel ποιήσαντες. Sed poteſt *facere* omiſſum intelligi.

8 Hoc caput ad verbum fere deſcriptum e Vitruuio 8, 1. Vide etiam Plin. 31, 3. SCHOETTG. Hunc titulum cum 9 et 10 deſcripſit Creſc. 1, 7.

8, 2 SABVLO SOLVTVS) et *maſculus* quomodo differant, docere ſtudet Philander ad Vitruuium l. c. nimirum *maſculum* putat aſperum, ſcabrum, minus flauum, ſubfuſcum; contraria eſſe in ſoluto.

8, 3 PER INTERVENIA) Epitome Vitruvii c. 3 *Sed prouidendum erit, ne inter rimas ſaxorum, quum ſuſpenſae ſunt, decurrant.* Vox *interuenia* legitur etiam apud Vitruuium, et notat rimas ſeu venas ſaxorum. SCHOETTG.

8, 4 SALIX SILVATICA) An *ſalix erratica*, vt tradidit Vitruuius 8, 1 ex quo haec deſumſit Palladius: *Signa autem,* inquit, *quibus*

5 qua humore gignuntur. Locus [q] ergo, vbi supradicta [r] signa repereris [s], fodiatur la-
titudine pedibus tribus, altitudine pedibus quinque, et proxime solis occasum, mun-
dum vas ibi aereum vel plumbeum interius vnctum inuersum ponatur in solo
ipsius fossionis. Tunc supra fossa [t] labra crate [u] facta de virgis ac frondibus, addi-
6 taque terra, spatium omne cooperiatur [x]. Sequenti [y] die aperto loco, si in eodem
vase sudores [z] intrinsecus inuenientur, aut stillae, aquas ibi esse non dubites. Item
si vas figuli siccum, neque coctum, eadem ratione ponatur, ac similiter operia-
tur; altero [vero] die, si aquarum vena est [a], in praesenti vas concepto humore
soluetur. Item vellus lanae aeque positum, vel [b] coopertum, si tantum colligit
7 humoris, vt alia die fundat expressum, copias inesse testabitur. Item lucerna oleo
plena et accensa, si ibi similiter tecta ponatur, et secuto [c] die inueniatur extincta
superantibus alimentis, aquas idem locus habebit. Item si in eo loco focum fe-
ceris, et terra vaporata humidum fumum nebulosumque ructauerit, aquas inesse [d]
cognosces. His itaque repertis, certa signorum firmante notitia, puteum fodies,
et aquae caput requires: vel si plura sunt, in vnum colliges. Tamen maxime sub
radicibus montium in Septentrionali parte quaerendae sunt aquae, quia in his locis
magis abundant, vtilioresque nascuntur.

IX. SED in fodiendis [a] puteis cauendum est fossorum periculum, quoniam plerumque terra sulfur, alumen, bitumen educit, quorum [b] spiritus misti anhelitum pestis

q) *Locis P. Locus vero vbi E.* r) *praedicta P. Cr. E.* s) *reperis I. B. R.* t) *fossam cra. P. Cr. fossae E.* u) *crates Lugd. P. E. I. B. R.* mox *virgultis E.* x) *cooperiat I. B. R. Cr. E.* y) *secundo Lugd. altero E.* z) *sud. inueniantur P. Cr.* a) *proxima fuerit Cr.* b) *et Cr.* c) *secundo Cr. Lugd.* d) *ibi fore agnoscas Cr.* [T. IX.] a) *defodiendis Lugd.* b) *quae spiritum pestis Cr.*

terrarum generibus suberunt aquae, praeter quod supra scriptum est; haec erunt, si inuenientur nascentia, tenuis iuncus, salix erratica, alnus, vitex, arundo, hedera, aliaque. Ita Plinius 31, 3 *Aquarum notae iuncus et harundo, aut herba de qua dictum est: multumque alicui loco pectore incubans rana: salix etiam erratica et alnus, aut vitex, aut hedera sponte proueniunt.* PONTED.

8, 4 HVMORE GIGNVNTVR.) Omnes stirpes humore gignuntur, sed non omnes multo humore gaudent. Quare hunc locum hoc modo expressit Crescent. 1, 8 *Caeteraque quae humore multo aquosa gignuntur.* At Vitruuius 8, 1 sic hac de re est locutus: *Aliaque, quae huiusmodi sunt, quae non possunt nasci, nec ali per se sine humore.* In Vaticanis porro codicibus huius ex Crescentio commemoratae lectionis vestigium extat, nam haec leguntur: *certaque si aq̃ humore* etc. τὸ enim aq̃ *aquosa* significare videtur. PONTED.

8, 5 LOCVS ERGO) Idem docent Paxamus Geop. 3, 4 et Democritus 3, 6. SCHOETTG.

8, 5 INTERIVS VNCTVM) contra rubiginem ex humore, credo: et vt facilius in guttas coëant vapores a pinguedine quasi refugientes, quippe specifice, vt philosophi aiunt, leuiore.

8, 6 SI AQVARVM VENA EST) Crescentius: *Si aquarum vena proxima fuerit.* Vitruuius: *Si is locus aquam habuerit.* PONTED.

8, 6 IN PRAESENTI) Apud Crescentium τὸ *in praesenti* non lego, neque apud Vitruuium qui ait: *cum apertum fuerit, vas humidum erit, et etiam dissoluetur ab humore.* A quo excerpens Plinius, de huiusmodi aquarum inuentionibus sic 31, 3 loquitur: *Si figlinum humidum ruptumue aut in aere sudor, vel lucerna sine defectu olei restincta, aut etiam vellus lanae madidum reperiatur, non dubie promittunt aquas.* PONTED. Quid si fuit in Palladio, *si aquarum vena est in proximo*: quod in compendiis scribendi facile pro *praesenti* irrepere potuit? nisi forte ipsum *in praesenti* posuit pro *in proximo.*

8, 7 EXTINCTA SVPERANTIBVS ALIMENTIS) Vitruuius: *et postero die non erit exsucta, sed habuerit reliquias olei et ellychnii, ipsaque humida inuenietur.* Epitome: *Lucerna plena oleo incensa, si in eodem loco similiter adoperta, in alia die lucens fuerit inuenta, indicabit eum locum aquam habere, propterea quod omnis calor ad se trahit humorem.*

9 Ex Vitruuio 8, 7. SCHOETTG.

9, 2 FOR-

pestis exhalant, et occupatis statim naribus extorquent animas, nisi quis fugae sibi
velocitate succurrat. Prius ergo quam descendatur ad intima [c], in eis locis lucer-
nam ponis accensam, quae si extincta non fuerit, periculum non timebis; si vero
extinguetur [d], cauendus est locus [e], quem spiritus mortifer occupabit. Quod si 2
alio loco aqua non potest inueniri, dextera laeuaque puteos fodiemus, vsque ad
aquae ipsius libramentum, et ab his foramina hinc inde patefacta, velut nares, in-
tus [f] agemus, qua nocens spiritus euaporet: quo facto, latera [g] puteorum structu-
ra suscipiat. Fodiendus est autem puteus [h], latitudine octo [i] pedum quoquouer-
sum [k], vt binos pedes structura concludat: quae structura vectibus ligneis subinde
densetur [l], et structa sit lapide tofacio [m], vel silice. Si aqua limosa fuerit [n], salis 3
admistione corrigatur. Sed dum foditur [o] puteus, si terra non stabit vitio gene-
ris dissoluti, aut humore laxabitur, tabulas obiicies directas vndique, et eas trans-
versis vectibus sustinebis [p], ne fodientes ruina concludat.

X. AQVAM vero nouam sic probabis: in vase aeneo nitido spargis, et si
maculam non fecerit, probabilis iudicetur. Item decocta aeneo vasculo, si are-
nam vel limum non relinquit [a] in fundo, vtilis erit. Item si legumina cito vale- 2
bit excoquere, vel si colore perlucido carens musco, et omni labe pollutionis alie-
na. Sed qui in alto sunt putei, perforatis vsque ad infimam [b] partem terris ad loca
inferiora, possunt vice fontis exire, si vallis subiectae natura permittat.

XI. CVM vero ducenda est aqua, ducitur aut forma structili [a], aut plumbeis fistulis, aut canalibus ligneis, aut fictilibus tubis. Si per formam ducetur, solidandus est canalis, ne per rimas aqua possit elabi: cuius magnitudo pro aquae mensura facienda est. Si per planum veniet, inter sexagenos vel centenos pedes sensim reclinetur structura in [b] sesquipedem, vt vim possit habere currendi. Si quis

c) quid si *infima? vltima E.* d) *extinguatur E.* melius. e) *locus mortifer. Quod P.* f) *intro Lugd. P. E.* g) *latera* om. *E.* mox *suscipiet.* h) *puteus* om. *E.* i) *V. I. B. R. vel VII.* inf. *Cr.* k) *quaquauersum P.* l) *densentur Pol. et Lugd.* m) *toficio Lugd. E.* n) *fit P.* o) *fodietur E.* p) *sustin.* om. *Lugd.* [Γ. X.] a) *reliquit E.* bene. b) *vltimam I. B. R.* [T. XI.] a) *ductili E.* sed correctum *fictili*, et add. vel *structili.* b) *in* om. *I. B. R. E. in VI pedes Cr.*

9, 2 FORAMINA — VELVT NARES) Plin. 31, 3 s. 28 *aestuaria vocat, quae illum graviorem balitum recipiant.*

9, 1 SALIS ADMISTIONE) Vtrum Elisae vati iam cognita fuit ista aquae vitiosae correctio? an symbolum ei tantum erat salis phiala.

10 Vitruuius 8, 5. SCHOETTG.

10, 1 IN VASE AENEO) Sic quoque epitome Vitruuii c. 5. Sed Ms. vt vir doctus in margine notauit, legit: *in vas aeneum nitidum*; quod ex ipso Vitruuio sumtum: is habet: *in vas Corinthium sparsa.* SCHOETTG.

10, 1 PROBABILIS IVDICETVR) In Crescentio *indicabitur* legitur pro *iudicabitur*, quo vsum Palladium opinor, nam rursus verbum aliud eodem modo vsurpauit: *Si arenam vel limum non relinquit in fundo, vtilis erit.* Vitr. 8, 5 *item si fons nouus fuerit fossus, et in vas Corinthium siue alterius generis, quod erit ex aere bono, ea aqua sparsa maculam non fecerit, optima erit.* PONTED.

11, Vitruu. 8, 7. SCHOETTG.

11, 1 FORMA STRVCTILI) formam structilem pro canali fabrica constante explicat Philander ad l. c. SCHOETTG. De hoc intellectu *formae* copiose illustrissimus vir Io. Polenus ad Fronti. de aquaeductibus p. 143, 12 sq.

11, 1 IN SESQVIPEDEM) Ienson. non *in sesquipedem* sed *sesquipedem* sine particula edidit. An *semipedem*, vt docet Vitruvius 8, 7 (a quo vt indicaui, excerpsit Palladius) *vt*, inquit, *structura fiat quasi solidissima, solumque riui libramenta babeat fastigiata, ne minus in centenos pedes semipede eaeque structurae confornicentur, vt minime sol aquam tangat* PONTED. Caeterum in hac *directura formarum*

2 quis [c] mons interiectus occurrerit [d], aut per latera eius aquam ducemus obliquam, aut ad [e] aquae caput [f] ſpeluncas librabimus, per quarum [g] ſtructuram perueniat [h]. Sed ſi ſe [i] vallis interſerat, erectas pilas vel arcus vſque ad aquae iuſta veſtigia conſtruemus, aut plumbeis fiſtulis clauſam deiici patiemur, et [k] explicata valle conſurgere. Sed, quod eſt ſalubrius, et vtilius, fictilibus tubis cum [l] ducitur, duobus digitis craſſi, et ex vna parte reddantur anguſti [m], vt palmi ſpatio vnus in alte-
3 rum poſſit intrare: quas iuncturas viua calce oleo ſubacta debemus illinire. Sed antequam in iis [n] aquae curſus admittatur, fauilla per [o] eos mixta exiguo liquore decurrat, vt glutinare poſſit, ſiqua ſunt vitia tuborum [p]. Vltima ratio eſt, plumbeis fiſtulis ducere: quae aquas noxias reddunt. Nam ceruſa [q] plumbo creatur attrito, quae corporibus nocet humanis. Diligentis erit aquarum receptacula fabricari, vt copiam vel inops vena procuret.

XII. MENSVRA vero [a] fiſtularum plumbo ſeruetur huiusmodi. Centenaria x pedum [b] mille ducentas libras habeat. Octogenaria noningentas [c] LX. Quinquagenaria ſimiliter x pedum pondo ſexcenta [d]. Quadragenaria [e] pondo quadringenta

c) *qui Lugd.* d) *ſuccurrerit Lugd.* e) *ad* om. *Lugd.* f) *in* inſ. *Lugd.* g) *quas ſtructura Lugd. I. B. R. E.* h) *conueniat I. B. R.* i) *ſe* om. *Lugd.* k) *et* om. *I. B. R.* l) *conducitur P. E.* m) *acuti P.* n) *S. anteq. bis E.* o) *per eos* om. *P.* p) *tubulorum P. E. tabularum Lugd.* q) *ceruſſa Lugd.* [T. XII.] a) *vero* abeſt *P.* b) *pedes P.* c) *octingentis XL I. B. R. E. octingentas quadraginta Lugd.* d) *octoginta* add. *Lugd.* e) *quadrag. pondo quadr.* om. *I. B. R.*

marum, hoc enim verbo vtitur Frontinus, non ſemper obſeruatam eſſe illam de ſemipede (ſiue ſesquipedem malis adeo) regulam in ſumtuoſiſſimis etiam veterum operibus, ſiue hoc imperitia artis librandi factum ſit, ſiue vt aquae infra terram depreſſae non ita facile ab hoſtibus interciperentur, tum ipſe Frontinus indicat, tum ad eum laudatus modo Io. Polenus p. 63 ſq. qui porro Fabretti inuentis et rationibus hac in re vti ſe profitetur.

11, 2 SI QVIS INTERIECTVS MONS) De hac parte non vltima Romanae magnitudinis ex inſtituto agit Raph. Fabrettus, cuius tres de aquis et aquaeductibus veteris Romae diſſertationes tomo IV theſauri antiquitt. inſeruit Graeuius, vnde petere poterit, cuius intereſt, haec diligentius explicata, quin oculis etiam ſubiecta cognoſcere.

11, 2 IVSTA VESTIGIA) Vix dubito, quin *faſtigia* legendum ſit. Vid. Varr. 1, 14, 2 et 1, 20, 5 in quibus locis planitiem decliuem ſignificat. *Lene, molle, decliue faſtigium* Caeſaris in Fabriano theſauro adnotata ſunt; Curtiana dat index Freinshemii. Forte a tectis templorum deſumta loquendi ratio.

11, 3 VITIA TVBORVM) h. e. interprete Vitruuio, *vti coagmenta, ſiqua non ſint ſatis oblita, fauilla oblinantur.*

12 CENTENARIA X PEDVM) Hauſit e Vitruuio 8, 7 quem ſecutus etiam eſt Plin. 31, 6 ſ. 31. Notandum autem, quod ait Vitruvius, *Ex latitudine lamnarum, quot digitos habuerint, ante quam in rotundationem flectantur, magnitudinum, ita nomina concipiunt fiſtulae. Namque quae lamna fuerit digitorum quinquaginta, cum fiſtula perficietur ex ea lamna, vocabitur quinquagenaria, ſimiliterqu reliquae.* Numeri, quos e Commeliniana editione damus, a qua non abeunt reliquae ſaeculo XVto recentiores, videntur illi primum intuenti ſibi inuicem reſpondere; conueniunt etiam cum his, qui nunc ſunt apud Vitruuium 8, 7 et Plinium 31, 6 ſ. 31 niſi quod hic octonariae tribuit centum. Verum aut male ſubduxerunt rationes antiqui, aut corruperunt hunc locum, infeliciter certe emendarunt, (monſtra enim ſunt, quae habent primae editiones) Iuntae, et qui hos ſecuti ſunt. Nam qui has rationes ſequuntur, illi ponunt eandem fiſtulis omnibus craſſitiem, quae profecto in centenaria longe maior eſſe debet, quam in quinquagenaria, et ita pro portione in reliquis. Vnde fit, vt male ita conſtituantur pondera ex ſola regula ſimplicis proportionis vt 100 ad 50 ita 1200 ad 600. Debebat enim aut addi aliquid ad 1200 v. g. quadrans, vt craſſior fiat tubus, aut demi idem quadrans de 600, quia non opus eſt *quinquagenariam* eſſe aeque craſſam. Multo id magis valet, ſi *centenariam* cum *octonaria* aut *quinaria* adeo compares, cui apparet vel quartam aut minorem etiam craſſitiei partem eius, quae eſt in centenaria, conuenire, vt ſi centenariae des 1200 libras, octonariae non 96 ſed 24 aut pauciores etiam ſufficiant: aut ſi iuſtum ſit octonariae 96; centenaria non 1200, ſed 4800 aut

dringenta LXXX f. Tricenaria pondo trecenta sexaginta g. Vicenaria pondo ducenta XL. Octonaria pondo nonaginta h sex.

XIII. [*De omphacomelli*] IN vuae semiacerbae succi sextariis sex, mellis triti fortiter duos sextarios debebis infundere, et sub solis radiis diebus XL decoquere a.

XIV. AVGVSTVM Maio par a solis cursus aequauit b.

Hora	I	et	XI	pedes	XXIII
Hora	II	et	X	pedes	XIII
Hora	III	et	IX	pedes	IX
Hora	IV	et	IIX	pedes	VI
Hora	V	et	VII	pedes	IV
Hora	VI			pedes	III

f) *quinquagenaria pondo DC* inf. *P.* g) *CCCC L P. Lugd. quinquaginta I. B. R.* h) *centum Lugd. I. B. R. E.* [T. XIII.] a) *derelinquere P. quoquere Lugd.* [T. XIV.] a) *per Lugd. I. I — G.* b) *aequabit Lugd.*

4800 aut amplius poscat. Bonos restituere numeros forte non nimis difficile foret; de veris h. e. quos scripsit Palladius, an diuinando quis eos assequi possit, vehementer dubito. Caeterum Frontinus de aquaeduct. lib. I art. 25 p. 81 Poleni *quinariam* et reliquas appellationes aliter accipit, vt modulus quidam aquarum indicetur ex diametro fistulae vel luminis aestimatus, cuius locum erudite expendit C. A. Hausenius Vir doctissimus programmate Lipsiensi a. d. IV Febr. 1731 edito. Sed ad nos illa disputatio non pertinet.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI DE RE RVSTICA

LIBER DECIMVS.

TIT. I.

SEPTEMBRI [a] menſe, ager pinguis, et qui diu tenere conſueuit humorem, tertia vice arabitur, quamuis humido anno poſſit et antea tertiari. Nunc ager humidus, planus, exilis, quem primo Auguſto arari diximus, iteratur et feritur. Graci-
2 les cliui nunc primum arandi ſunt, et ſerendi ſtatim [b] circa aequinoctium. Agri nunc ſtercorandi ſunt, ſed in colle ſpiſſius, in campo rarius laetamina diſponentur [c], cum luna minuitur: quae res ſi ſeruetur, herbis officiet. Vni iugero aſſerit Columella XXIV ſtercoris carpenta ſufficere; in plano vero XVIII [d]. ſed iidem cumuli tot diſſipandi ſunt, quot ea die [e] poterunt erarari, ne ſtercora exiccata [f] nihil
3 proſint. Eiiciuntur quidem laetamina, et qualibet hiemis parte. ſed ſi tempore ſuo eiici aliqua ratione non poterunt, ante quam feras, more ſeminis per agros puluerem ſtercoris ſparge, vel caprinum manu proiice, et terram ſarculis [g] miſce. Nec prodeſt nimium ſtercorare vno tempore, ſed frequenter et modice. Ager aquoſus
4 plus ſtercoris, ſiccus vero minus requirit. Sed ſi laetaminis copia non [h] abundat, hoc pro [i] ſtercore optime cedit, vt ſabuloſis locis cretam [vel [k]] argillam ſpargas, cretoſis ac nimium ſpiſſis ſabulonem. Hoc etiam [l] ſegetibus proficit, et vineas pulcherrimas reddit. nam laetamen in vineis ſaporem vini vitiare conſueuit.

II. HOC menſe vliginoſis locis, aut exilibus, aut frigidis, aut [a] opacis, circa aequinoctium triticum et [b] adoreum ſeretur, dum ſerenitas conſtat, vt radices frumenti ante hiemem conualeſcant.

III. SOLET terra humorem ſalſum vomere, qui ſegetes necat. vbi hoc fit, columbinum ſtercus, aut cupreſſi folia oportet inſpargere, et ita, vt [a] eadem miſceantur, inarare. melius tamen omnibus remediis erit, ſi aquarius ſulcus noxium deducat humorem. In mediocris agri iugero V tritici modios, et [b] adorei totidem conſe-

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. X. *ſiue September.* T. I.] a) *Hoc m. E.* b) *ſtatim* om. *P.* c) *diſponuntur E.* d) *decem et octo Lugd.* e) *eadem die E.* recte. f) *exſucata Lugd. E.* g) *ſarculis* om. *E.* mox *ſiccus v. minus recipit E.* h) *deſit, hoc P. Cr.* i) *pro* om. *Lugd. pro tempore E.* k) *id eſt Lugd. E. I. B. R. Cr.* l) *etiam* om. *Lugd.* [T. II.] a) *aut* om. *I. B. R.* b) *et adoreum om. P. triticum et bordeum feremus E.* [T. III.] a) *ne I. B. R.* b) *et adorei totidem* om. *P.* habet *E.* ſed corr. *bordei.*

SEPTEMBER.

1, 2 AGRI NVNC) Deſcripſit Creſcent. 2, 13.
1, 1 COLVMELLA) 2, 16, 1.
3, 1 VBI HOC FIT) Col. 2, 9, 7.
3, 1 IN MEDIOCRIS AGRI IVG.) Col. 2, 9, 1.

3, 1 HYAE-

conferemus. nam quatuor [ager] pinguis accipiet. Si modium, quo [c] feretur, hyaenae pelle veſtieris, et ibi aliquamdiu quod ſerendum eſt, eſſe patieris, ſata bene
prouenire firmantur. Item quoniam [d] quaedam animalia ſubterranea ſectis radicibus 2
necant plerumque frumenta, contra haec [e] proderit, ſi herbae, quae ſedum dicitur, ſuccus aquae miſtus vna nocte madefaciat, quae ſpargenda ſunt ſemina: vel agreſtis cucumeris humor expreſſus, et eius radix trita, ſi aqua diluatur, et eodem quae ſerenda ſunt, macerentur humore. Aliqui vbi haec [f] ſegetes ſuas perferre ſenſerint, inter initia vitiorum inſulſa amurca, vel praedicta aqua ſulcos et aratra perfundunt.

IV. NVNC gracili ſolo ordeum ſeritur cantherinum, modiis v per iugerum. Poſt hoc genus agros ceſſare patieris, niſi forte laetamen aſpergas.

V. NVNC [a], vel maturius aliquanto [b], lupinus ſeritur in qualicunque terra, vel crudo ſolo: cui hoc proderit, vt ſeratur ante quam frigus incipiat. limoſo agro non naſcitur: cretam reformidat: amat exilem terram, atque rubricam: x modiis iugeri menſura completur.

VI. HOC menſe poſtremo piſum feremus, terra facili et ſoluta, loco tepido, caelo delectatur humecto. iugero quatuor modios vel tres ſparſiſſe ſufficiet.

VII. Nunc [a] ſiſamum ſeritur putri [b] ſolo, vel pinguibus arenis, vel terra congeſticia [c]. iugero quatuor vel ſex ſextarios ſeuiſſe conueniet. Hoc menſe poſtremo, prima vice agros proſcindemus, qui habituri ſunt medicam.

VIII. NVNC viciae prima ſatio eſt et foeni Graeci, cum pabuli cauſa feruntur. Viciae VII modii iugerum, aeque et foeni Graeci ſemen implebit. Farrago etiam loco reſtibili [a] ſtercorato ſeritur [b]: ordei cantherini [c] iugero x modios ſpargimus circa aequinoctium, vt ante hiemem conualeſcat. Si depaſci ſaepius velis,

vsque

c) *quo feretur* om. *P.* *quo ſeritur E.* paullo poſt *patiaris* melius. d) *quem P.* fuit forte *quom* i. e. quoniam. e) *hoc Lugd. E.* f) *hoc — ſenſerunt Lugd. E.* recte. [T. V.] a) om. totum caput *P.* b) *aliquando E.* [T. VII.] a) om. caput *P.* b) *putrido Lugd.* c) *congeſtiua E.* [T. VIII.] a) *ſterili Gr. G. Com.* om. *P.* b) om. poſt ſeritur vsque ad finem P. c) *in* inſ. *St. E.*

3, 1 HYAENAE PELLE) Eadem tradunt Africanus Geopon. 2, 18 et Colum. 2, 9. SCHOETTG.

3, 2 CONTRA HAEC PRODERIT) Col. 2, 9, 10.

4 ORDEVM CANTHERINVM) Col. 2, 9 *Proximus eſt his frumentis vſus ordei, quod ruſtici hexaſtichum, quidam etiam cantherinum appellant: quoniam et alia animalia, quae ruri ſunt, melius, quam triticum, et homines ſalubrius, quam malum triticum paſcit.* Quae ad verbum exſcripſit Iſidorus Orig. 17, 3. Deriuatur autem a *cantheriis*, (de quibus alii) quod eiusmodi animalia bene paſcat, vt pluribus docet Bochartus Hieroz. 1, 2, 9. Vnde merito explodenda eſt Schookii ſententia, qui de Cereuiſia c. 4 p. 35 ita dici putat, quod folliculo *caſtratum* enaſcatur. Sic *lapathum* quoque *cantherinum* dixit Plin. 20, 21. SCHOETTG.

LVPINVS) Ca. c. 34. SCHOETTG.

SISAMVM) Ita etiam Mſ. Cod. vt apud Heſychium quoque σισαμίς. Sed σήσαμον vſitatius. SYLBVRGIVS in Indice.

8, 1 LOCO STERILI) Quantiuis pretii eſt lectio, quam promimus ex Mſ. *Farrago etiam loco reſtibili ſtercorato ſeritur.* Feſtus: *Reſtibilis ager dicitur, qui biennio continuo ſeritur farreo ſpico, id eſt, ariſtato, quod ne fiat, ſolent qui praedia locant, excipere.* Exempla frequentia in rei ruſticae ſcriptoribus. Alludit eleganter Plinius 28, 19 *Conceptum leporis vtero exemtum his, quae parere deſierant, reſtibilem foecunditatem adferre.* GRONOV. obſ. 2, 16. Non dubitaui reuocare lectionem librorum omnium ante Gryphianam 1535 editorum et praeterea Pariſ. 1536 cum ea non Mſ. tantum ſuffragio, quod modo vidimus, ſed Columellae etiam, quem noſter hic deſcripſit, nitatur. Locus eſt 2, 11, 8.

8, 1 X MODIOS SPARGIMVS) Nunc Hordei cantherini decenos modios in ſingula iugera ſpargendos docet: at tit. 5 quinque tantum vni iugero ſufficere dixit: *Nunc gracili ſolo hordeum*

vsque in Maium menſem eius paſtura ſufficiet. quod ſi ex ea ſemen etiam redigere [d], vsque ad Martias Calendas, et dehinc pecora prohibebis.

IX. HOC [a] menſe, vt loca foecundentur exilia, lupinus circa Idus ſeritur [b], et vbi creuerit, vertitur [c] vomere, vt putrefiat exciſus.

X. NVNC prata, ſi libuerit, poſſumus [a] nouella formare. Si eligendi facultas eſt, locum pinguem, roſidum [b], planum, leniter [c] inclinatum, vel huiuſmodi vallem deputabimus [d], vbi humor nec [e] ſtatim praecipitari cogitur, nec diu debet
2 inhaerere. Poteſt quidem et ſoluto et gracili ſolo prati forma, ſi rigetur, imponi. extirpandus eſt itaque locus hoc tempore, et liberandus impedimentis omnibus, vel [f] herbis latioribus [g] et ſolidis, atque virgultis. Deinde cum frequenter exercitatus [h] fuerit, ac multa aratione reſolutus, ſubmotis lapidibus, et glebis vbique [i]
3 confractis, ſtercoretur luna creſcente recenti laetamine. Ab vngulis iumentorum ſumma intentione ſeruetur intactus, praecipue quoties [k] humeſcit, ne inaequale ſolum reddant multis locis [l] impreſſa veſtigia. Sed ſi prata vetera muſcus obduxerit, abradendus eſt, et ſcalptis [m] eiſdem locis foeni ſpargenda ſunt [n] ſemina, et
4 quod ad necandum muſcum prodeſt, cinis ſaepius ingerendus [o]. Quod ſi ſterilis factus eſt locus carie [p], incuria, vetuſtate, exaretur, ac de nouo rurſus aequetur. nam prata ſterilia plerumque arare conueniet. Sed in nouo prato rapa conſerere poſſumus, quorum meſſe finita, caetera quae dicta ſunt, exequemur. Viciam tamen foeni ſeminibus mixtam poſt haec ſpargemus. Rigari vero antequam durum ſolum fecerit, non debebit, ne eius cratem minus ſolidam vis interflui corrumpat [q] humoris.

XI. HOC menſe locis tepidis maritimisque celebranda vindemia eſt, frigidis apparanda. In doliis picandis hic modus erit, vt dolium ducentorum congiorum XII libris picetur [a], deinde pro minoris aeſtimatione ſubducas. Sed maturitatem vindemiae cognoſcimus hoc genere: ſi expreſſa vua, vinacia [b], quae in acinis celantur, hoc [c] eſt grana, ſint [d] fuſca, et nonnulla propemodum nigra: quam rem naturalis

d) *redire E.* [T. IX.] a) om. totum *P.* b) *ſeratur Lugd. E.* c) *vertente vo. putref. Lugd. E.* [T. X.] a) *poſſumus* om. *Lugd.* b) *roſcidum Lugd. E.* c) *leuiter Lugd.* d) *deportabimus E.* e) *nec ſtatim* om. *Lugd.* f) *et P.* g) *altioribus I. B. R.* h) *exercitus P.* i) *vbique* om. *P.* k) *quotiens Lugd. E.* l) *mollibus E.* m) *captis E.* n) *ſunt* om. *P.* o) *inſerendus E.* p) *incurie* om. *carie Lugd. carie incuriae E.* mox *denuo.* q) *interrumpat E.* [T. XI.] a) *proiicietur et* deinde *Lugd.* b) *grana Creſc.* c) *hoc eſt grana* om. *Cr.* d) *ſint* om. *I. B. R.*

deum cantherinum modiis V per iugerum; quapropter vel haec tit. 5 vitioſa cenſeri poteſt, vel illa tit. 8: vtra autem ex Columella aſſequi poſſumus, ſi ea quae 2, 11 leguntur, diligenter attenduntur: *Farraginem in reſtibili ſtercoratiſſimo loco et altero ſulco ſerere conuenit. Ea fit optima cum cantherini hordei decem modiis iugerum obſeritur circa aequinoctium autumnale.* Ex his apparet, hunc locum eſſe fortaſſe non integrum, et deficere *ea fit optima*, aut quid item. Nam hordei cantherini X modii in iugero ſerendi ſunt, cum in farraginem ſeritur; maiorem quippe ſeminis modum exigit, quod pabuli cauſa iacitur, quia ſpiſſius iacitur: at quinque modii vni iugero ſatis cenſendi ſunt, cum in meſſem ſeruntur. Quare haec erit huius loci ſententia: *Farrago etiam loco ſterili ſtercorato ſeritur; ea fit optima cum hordei cantherini in iugero* (particulam *in* reponimus ex Rob. Steph. libris) *X modios ſpargimus.* PONTED.

9 VT PVTREFIAT EXCISVS) Habet enim optimam vim ſtercorandi agros aridiſſimos. Florent. Geop. 2, 39.

10, 3 SED SI PRATA VETERA) Habet Creſc. 7, 2.

11 VINACIA HOC EST GRANA) *Granum, vinacia*, idem ſignificat; quare *hoc eſt grana* ſuperuacaneum videtur; praeſertim cum haec tantum

naturalis maturitas facit. Diligentiores optimae cerae in decem [e] picis libras, vnam 2
libram miſcent, quae et odori proficit, et ſapori, et picem lenitate [f] permulcens [g], frigoribus eam non patitur diſſilire. Picis tamen guſtu exploranda dulcedo eſt, quia ſaepe vina eius amaritudine [h] vitiantur.

XII. NVNC quibuſdam locis panicum metetur, et milium. Tempore hoc faſelus ad eſcam ſeratur. Nunc in [a] amitibus apparetur aucupium noctuae, caeteraque inſtrumenta capturae, vt circa Calendas exerceatur Octobris [b].

XIII. NVNC papauer ſeritur locis ſiccis et calidis: poteſt et [a] cum aliis oleribus ſeminari. fertur vtilius prouenire, vbi virgae et ſarmenta combuſta ſunt. Tempore hoc braſſicam [b] ſeres vtilius, vt plantas eius Nouembri inchoante transponas: de quibus et hieme olus, et vere poſſit cyma [c] produci. Hoc menſe ſpa- 2
tia hortorum, quae per vernum ſeminibus impleturus es, alte tribus pedibus paſtinare debebis, et luna decreſcente his ſtercus inferre. Hoc menſe vltimo thymum feremus, ſed melius plantis naſcitur, quamuis poſſit et ſemine. agrum diligit apricum, macrum, maritimum [d]. Nunc circa aequinoctium ſeres origanum: ſtercorari ac rigari, donec conualeſcat, appetit [e]. Amat loca aſpera atque ſaxoſa. Hiſdem diebus ſeritur capparis: late ſerpit: ſucco [f] ſuo terris nocet. ferendum eſt ergo, ne procedat vlterius, circumuenientes foſſato [g], vel luto ſtructis [h] parietibus, ſolo ſicco et gracili: herbas [i] ſponte perſequitur: floret aeſtate. Sub occaſu Ver- 3
giliarum capparis areſcit [k]. Gith [l] hoc menſe vltimo bene ſeritur. Hoc menſe naſturcium [m] feremus et anethum locis temperatis et calidis, et radices locis ſiccis, et paſtinacas, et caereſolium circa Octobres Calendas, et lactucas, et betas, et coriandrum, et primis diebus rapa et napos.

XIV. MENSE Septembri circa Calendas Octobres, vel Februario tuberes feremus ſobole, vel nucleis, cuius tenera diligenter nutriri debet infantia. Sumatur cum radicibus planta diuulſa [a]: bubulo fimo linatur ac luto: ſtatuatur pingui terra et ſubacta, ſubditis conchis, et marina alga: terris magna ſui parte condatur.
Alii pomis ſtatim grana decuſſa et ſole ſiccata, pingui et prope [b] cribrata terra, au- 2
tumno tria ſimul ponunt, quae feruntur in vnum [c] coire virgultum: quod aſſidua rigatione

e) *viginti Lugd. E.* f) *ſanitate P.* g) *permiſcens P. I. B. R.* h) *amaritudo corrumpit P. amaritudine vitiantur E.* [T. XII.] a) *in amitibus* om. *P.* b) *Octobres Lugd.* [T. XIII.] a) *etiam al. P. E.* b) *braſſicam — menſe vltimo* om. *P.* c) *quima Lugd. E.* d) *Hoc menſe hortorum, quae per vernum ſeminibus impleturus es, alte tribus pedibus paſtinare debebis: et luna decreſcente ſtercus inferre:* Haec inſ. *P.* e) *amplectitur Lugd. ſtercorari — app.* om. *E.* f) *ſucu Lugd.* g) *foſſato P.* h) *ſtrictis Lugd. P. E.* i) *herba* conii *Morg. I, 91. ſed add. II, 17.* k) *marceſcit E.* l) *Gid hoc etiam Lugd. Giddi P. I. B. R. E.* m) *bene* inſ. *P.* [T. XIV.] a) *obuulſa E.* mox *linietur.* b) quid ſi *probe?* c) *vnicum Lugd.*

tantum in Columella, a quo id accepit Palladius, legantur 11, 2 *Naturalis autem* (vuae) *maturitas eſt, ſi cum expreſſeris, vinacea, quae acinis celantur, iam infuſcata, et nonnulla propemodum nigra fuerint.* PONTED.

13, 2 ADPETIT) Placet ſcripta lectio: *donec conualeſcat, amplectitur.* Sic Ammianus lib. XVII *offerre obſides, quietis vincula conſeruandae, gratanter amplexi ſunt.* GRONOVIVS Obſ. 2, 16.

13, 2 SVCCO SVO) Mſ. Lugd. *ſucu.* Lege: *ſuctu ſuo terris nocet.* Idemque intellige, quod Octobris tit. 2, *quod pro malitia ſua ſerendum non eſt: nam terrae vber exhaurit.* Varro de re ruſt. 1, 45 *Agrum alternis annis relinqui oportet, aut paullo leuioribus ſationibus ſerere: id eſt, quae minus ſugunt terram.* Plinius 16, 34 de candida hedera: *Etiam plurimis locis interciſa viuit tamen duratque: et totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis ac ſolida arbores ſugit ac ſtrangulat.* GRONOVIVS Obſ. 3, 18.

rigatione iuuandum est, atque fossura, quae solum leuiter scalpens [d] teneritudini robur inducat. post annum deinde, vel aliquanto tardius, quae fuerit de semine
3 planta transfertur: et hoc genere fructus efficit dulciores. Mense Ianuario vltimo vel Februario tuberum [e] surculus mirabiliter proficit cydonio insitus. inseritur autem malis omnibus, et [f] piris, et prunis, et [g] Calabrici melius trunco fisso quam cortice. desuper qualo vel fictili vase munitur, repletis vsque prope summitatem surculis terra subacta cum stercore. Prosunt tuberibus, quae malis prodesse memoraui. Tuberes seruabuntur, si obruantur in milio, vel vrceolis picatis et oblitis.

XV. HOC etiam mense pauimenta in solariis et lateres faciemus eo [a] more quo Maio mense descripsi.

XVI. [*De diamoro*] SVCCVM mori agrestis paululum facies deferuere. Tunc succi [ipsius [a]] duas partes, et vnam mellis admisces, et mista curabis ad pinguedinem mellis excoquere [b].

XVII. VVAS quas seruare volumus, legamus illaesas, neque acerbitate rigidas, neque maturitate defluentes [a]; sed quibus est et granum luce penetrabili [b] splendidum, et tactus cum molli iucunditate [c] callosus. Siqua sunt corrupta [d] vel vitiosa, resecemus: nec patiamur interesse, quibus inexpugnabilis acerbitas contra blandimenta aestiui caloris induruit. Tunc incisos botryonum tenaces calida pice oportet amburi [e], atque ita in loco sicco, frigido, et obscuro sine luminis irruptione suspendi.

XVIII. VITIS cuius fructus humore putrescit, per latera pampinanda est ante trigesimum vindemiae diem, et sola frons illa seruanda est, quae in summitate posita solem nimium defendit [a] a vertice.

XIX. SEPTEMBRIS et Aprilis dies horis similibus conferuntur [a].

Hora	I	et	XI	pedes	XXIV
Hora	II	et	X	pedes	XIV
Hora	III	et	IX	pedes	X
Hora	IV	et	IIX	pedes	VII
Hora	V	et	VII	pedes	V
Hora	VI			pedes	IV

d) *carpens E.* e) *tuburum* hic et alias *Lugd. E.* f) *et pyris* om. *Lugd. P. E.* g) *et calabrici* om. *P. Calabraci Gr.* [T. XV.] a) *eo* om. *E.* [T. XVI.] a) *ipsius* omitt. *I. B. R. Pal. Lugd. E.* b) *exquoquere* hic et saepius *Lugd.* ad *spissitudinem E.* recte. Sic et Scribon. Compos. 208. *coquitur donec habeat mellis spissitudinem.* [T. XVII.] a) *refluentes Lugd. P. E.* b) *penetrabile et P.* c) *iocund.* hic et fere vbiq. *Lugd. cum mellis ioc. E.* d) *corrupta vel* om. *P.* e) *amburi E.* sed corr. *ambiri.* [T. XVIII.] a) *defendat E.* melius. [T. XIX.] a) *conferunt E.*

14, 3 ET CALABRICI) Credo, quosdam tuberes, a solo, vbi tum bene proueniebant, dictos Calabricos, Palladii forte aeuo notiores, quam Plinio aut superioribus.

14, 3 PROPE SVMMITATEM SVRCVLIS) Nihil sani extundo, si sana haec est lectio. *Surculine repleantur terra cum stercore subacta?* apage. Quid igitur? suspicor legendum, *qualo, vel fictili vase, repletis terra — vsque ad summitatem surculi*: quae forte ratio vigorem viridem facilius conseruat surculo.

17 ILLAESAS) intactas, recentes, integras. Vide Barthium Adu. 34, 18 vbi eodem modo corrigit Apicium lib. 1, qui sua ex nostro exscripsit. SCHOETTG.

PAL-

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI DE RE RVSTICA

LIBER VNDECIMVS.

TIT. I.

OCTOBRI[a] mense adoreum seremus, ac triticum. Iusta satio[b] est a decimo[c] Calendarum Nouembrium, vsque ad sextum Idus Decembris regionibus temperatis. Nunc etiam laetamen effertur ac spargitur. Hoc etiam mense seremus 2
ordeum, quod dicitur cantherinum. Seritur macra et sicca terra, vel multum pingui[d]. nam[e] quia hoc semine macescunt arua, pingui vincitur agro: alteri non habet quod amplius nocere possit[f], cum propter macritatem semen aliud ferre non valeat. laeto agro non[g] est serendum. Etiam nunc eruum, lupinum[h] et pisum, et sisamum[i] seremus (vt dixi): sisamum vsque ad Idus Octobres, et faselum, tamen[k] 3
terra pingui, ac restibili agro: quatuor modiis iugerum complebimus.

II. HOC mense lini semen seremus, si placet, quod pro malitia sui ferendum non est; nam terrae vber[a] exhaurit. Sed si velis loco pinguissimo, et modice humido, seretur in iugero VIII[b] modiis. Aliqui macro solo[c] spissum ferunt: ita assequuntur vt linum subtile nascatur.

III. NVNC opportuna vindemia est, cuius tempore notanda est foecunditas vitium, et notis quibuscunque signanda, vt ex[a] his ad ponendum sarmenta possimus eligere. Asserit autem Columella, explorari foecunditatem[b] vno anno non posse, sed quatuor: quo numero cognoscitur vera generositas surculorum.

IV. HOC

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. XI. *siue October.* T. I.] a) *Hoc tempore hordeum I. B. R.* Vid. Ian. princ. *Hoc mense E.* b) *satis Lugd.* c) *sexto Idus Nou. I. B. R. X Kls. P.* d) *satis p. E.* e) pro verbis *nam — agro* nihil praeter *hac vincitur Lugd.* *nam — serendum* om. *P.* f) *possit, quae sem. al. f. n. possit Lugd.* *n. h. amplius, quod n. p. E.* g) *nunc Lugd.* h) *Lupinus I. I — Com.* i) *sisannum P.* k) *tamen* om. *P.* *terra tamen p. aut E.* [T. II.] a) *vbertatem E.* b) *IX. P.* c) *in agro solo E.* [T. III.] a) *exilis Lugd.* pro *ex illis.* b) *fertilitatem P.* *vno anno explorari fertilit. non Lugd.*

OCTOBER.

1, 2 LAETO AGRO) h. e. medio inter pinguem nimis et macrum.

1, 2 ETIAM NVNC ERVVM, LVPINVM) Recepi interpunctionem et postremae vocis lectionem, quae est in primis editionibus cum altera, quomodo vera esse possit, non videam. Est autem talis, *Laeto agro non est serendum etiam nunc eruum, lupinus, et pisum et sisamum. Seremus (vt dixi) sisamum* etc.

2 LINI SEMEN) Ex Colum. 2, 10. SCHOETTG.

3 COLVMELLA) Arb. 2. SCHOETTG.

4, 1 ARI-

IV. HOC mense postremo [a], vbi calidi ac sicci aëris qualitas est, vbi exilis et aridus [est [b]] campus, vbi collis praeruptus aut macer, vites vtilissime [c] ponuntur, de quibus satis mense Februario disputaui.
2 Nunc locis siccis, calidis, exilibus, macris, arenosis, aridis [d], quaecunque de pastinis, de vitibus ponendis, putandis, propagandis, reparandis, vel arbusto faciendo, ante dicta sunt, rectius fiunt [e], vt contra exilitatem glebae [f] hibernis imbribus adiuuentur. Sic et humorem sitientibus conferunt, et recisa vel mersa glacie non adurunt [g], quia talibus locis pruinarum vis et natura nescitur.

V. POST Idus Octobris [a] ablaqueanda est omnis nouella vinea [b] seu in pastino, seu in scrobibus aut sulcis, vt amputentur radices superuacuae, quas produxit aestate: quae si conualuerint, inferiores radices faciunt interire, et ita remanebit vitis in summitate suspensa: quae res eam frigori obnoxiam faciet [c], et calori. Sed hae radiculae non ad siccum [d] debent recidi, ne aut plures inde nascantur, aut noua
2 plaga corpori vitis impressa, vi secuturi [e] algoris vratur. recidemus autem relicto digiti spatio: et si placida ibi hiems est, apertas relinquemus vites: si violenta, ante Decembres Idus operiemus: si praefrigida, aliquantum columbini stercoris sub [f] ipsa hieme circa viticularum [g] vestigia largiemur, quod contra frigus nimium [h] Columella dicit toto faciendum esse quinquennio.

VI. HOC tempore idcirco, locis quibus dixi, propagatio melior est, quia firmandis radicibus vitis incumbit, cum proferendi palmites [a], eam cura non permouet [b].

VII. HOC mense aliqui vites et arbores locis calidissimis inserere consueuerunt.

VIII. NVNC etiam locis calidis et apricis olivueta instituemus, more vel ordine quem Februarius [a] mensis ostendit. Seminaria quoque olearum locis talibus faciemus hoc tempore, et omnia quae ad oleam pertinebunt. Oliuas quoque albas condiemus, sicut postea referetur [b]. Hoc tempore ablaqueandae sunt arbores oleae prouinciis siccioribus ac tepidis, ita vt eis a superiori parte humor possit induci.
2 Omnem sobolem conuelli Columella praecepit [c]: mihi autem videtur paucas dimitti semper ac solidas, ex quibus vel in vetustate, matris loco delecta [d] succedat, vel melius

[T. IV.] a) *estremo P.* b) *E.* om. *est.* c) *vtillime Lugd. vt Iul.* 1, 1. *E.* d) *apricis Lugd. I. B. R. E. apertis Cr.* e) *fuerit Pol.* f) *c. exilem glebam E.* g) *Sic — adurunt* om. *E.* [T. V.] a) *Octobres Lugd. Nouembris et P.* b) *vinea* om. *Lugd. E.* c) *faciet et frigori obnoxiam et c. E.* d) vid. *Morg. I*, 92 it. *II*, 18. e) *secuti Lugd.* f) *sub ipsa bieme* om. *P.* g) *vinculorum E.* h) *nimium* om. *P.* [T. VI.] a) *palmitis Lugd. cum proferendis palmitibus E.* b) *promouet E. Cresc.* [T. VIII.] a) *Februario mense P.* b) *feretur P. refertur E.* c) *praecipit E.* melius: mox *mibi vero.* d) *dilecta Lugd.*

4, 1 ARIDVS [EST] CAMPVS) In Florentt. codd. *est* non reperitur; ideoque etiam Commelinus circumpositis lineis suspectum habuit. Crescentius quoque reliqua 12, 10 excerpens, id non transcripsit. PONTED.

4, 2 SICCIS, ARIDIS,) Bis in hoc loco idem occurrit, primum *siccis*, deinde aridis. Sed *τὸ aridis* vitiosum est. Crescentius 12, 10 transcripsit *apertis*. Sed in Florentt. manu exaratis libris ac Vaticc. tum etiam in Regiensi edit. ac Ienson. *apricis.* PONTED.

4, 2 CONTRA EXILITATEM GLEBAE) Plura transcripsit Crescentius 12, 10 *Vt contra exilitatem glebae, et aëris siccitatem, bibernis imbribus adiuuentur.* PONTED.

5 Ex Col. Arb. 5. SCHOETTG.

6 Habet etiam Cresc. 4, 10.

8, 1 FEBRVARIVS MENSIS) Locus est tit. 18. Caeterum ex Mediceo forte legendum est *Februario mense ostendi*; deleta vna literula.

8, 2 COLVMELLA) 5, 9, 13.

8, 3 OLEA.

melius nutrita, et aggestae [e] terrae beneficio, et iam suas habens radices, ad oliuetum faciendum sine cura seminarii transferatur arbuscula. Nunc, si suppetit, intermisso triennio stercoranda sunt olivueta locis maxime frigidis. Caprini stercoris sex librae vni arbori, vel cineris modii singuli sufficient. Muscus tamen semper radatur arboribus: et putentur (sicut Columella dicit) octo annorum aetate transacta. Videtur mihi vnoquoque anno sicca et [f] infructuosa cum aliqua debilitate nascentia debere recidi [g]. Quod si fructus arbor laeta [h] non afferet, terebretur Gallica tere- 3
bra vsque ad medullam foramine impresso, cui oleastri informis talea vehementer arctetur, et ablaqueatae arbori amurca insulsa, vel vetus vrina fundatur [i]. Hoc enim velut coitu steriles arbores vberantur, quas tamen durante malitia [k] oportebit inserere. Hoc mense fossas riuosque purgabimus.

IX. GRAECI iubent, si vuam nimius imber infuderit, posteaquam mustum eius primo ardore feruebit, vt ad alia vascula transferatur. Ita propter naturae grauitatem remanens aqua subsidet, et translatum vinum pure seruabitur, relicto quicquid se illi ex imbre miscuerit [a].

X. NVNC oleum viride [a] faciemus hoc genere. Oliuam quam recentissimam, cum varia est, colligis, et si diebus aliquot collegeris, expandis, ne calefiat. si qua ibi putris aut sicca est, remoues. Vbi vero compleueris modum factorii, sales tritos, vel non tritos, quod est melius, in oliuam eandem mittis per decem modios, tres salis, et molis [b] primo, et sic salitam in nouis canistris esse patieris, vt pernoctet cum salibus, et ducat in se eosdem sapores: ac mane premi incipiat olei

e) *agresti E.* f) *et* om. *Lugd.* g) *resecari Lugd. E.* h) *laetos I. I — G.* mox *non affert E.* i) *infundatur P. funditur E.* k) *si durant, in malitia E.* [T. IX.] a) *miscuerat a. V. E.* [T. X.) a) *viride* om. *E.* b) *molis. Pro decem modiis tres salis et molles salis E.*

8, 3 OLEASTRI INF. TALEA) *oleastri epiurum* vocat Nou. 7, 14.

9 GRAECI) Democr. Geopon. 7, 4. SCHOETTG.

10, 1 OLEVM VIRIDE) ex oleis viridibus et recentibus, Graeci vocant ὀμφάκινον. Vide Apuleium Geop. 9, 19 vnde noster sua sumsit. SCHOETTG.

10, 1 TRES SALIS, ET MOLIS PRIMO) Locum hunc quamuis in manu exaratis libris sic repertum neque syncerum neque fortasse integrum opinor; nam primum illud *tres salis* quid significet, incertum habeo. Si enim modios salis tres intelligamus, in decem oliuarum modios addendos, (quid namque aliud suspicari possumus?) in absurdum incidimus, quippe cum modius 22 sextarios contineat, vt docet Isid. L. 14; fit vt decem oliuarum modiis 66 salis sextarios misceamus, nimirum senos sextarios cum dimidio et $\frac{1}{10}$ cum singulis modiis. Qui modus longe illum excedit, quem Colum. 12, 50 seruandum praeceperat ad hunc modum: *adiectis binis sextariis integri salis in singulos modios.* Iam vero quod sequitur, *et molis*, primo multa deficere, vt opinor, ostendit, si ea attendantur, quae idem Pallad. 12, 17 de conficiendo oleo memoriae mandauit: Sed non solum multa esse elisa censeo, verum etiam alio loco quae supersunt collocata. Nam primum oliuae purgantur, deinde molis leuiter suspensis subiiciuntur, vt amurca aliquatenus exprimatur, spargitur mox sal, et interposita nocte maiori vi mane oliuae premuntur. Haec omnia ex Columella percipere possumus 12, 50, 9 *Cum primum*, inquit, *baccae variare coeperint* etc. Id Apuleius in *Geop.* 9, 19 ὅταν οὖν τὰς ἐλαίας ἀρχομένας περκάζειν ἴδῃς et reliqua vsque κάλλιστα γὰρ φυλάξει. Quapropter (si licet coniecturis indulgere) haec erit Palladii de oleo viridi conficiendo sententia: *Vbi vero compleueris modum factorii, praelo oliuas subiicias, et molis primo leuiter suspensis premito, vt amurca aliquatenus exprimatur: deinde sales tritos vel non tritos, quod est melius, in oliuam eandem mittis per decem modios sextarios* (τὸ enim *tres* primam *sextarii* sillabam fuisse reliquis elisis, opinor) *salis XX, et sic salitam in nouis* etc. PONTED.

10, 1 ET MOLIS PRIMO) in mola olearia, quae *trapetum* vocatur, et manu circumduci potest, vt ex Apuleii l. c. constat. *Primo* i. e. prius, vel ante. SCHOETTG.

 11, 1 NVNC

2 olei meliorem fluxum redditura, ſalis ſapore concepto. canales ſane, et omnia re-
ceptacula olei, calida aqua prius lauabis, vt nihil de anni praeteriti rancore cuſto-
diant. Focos etiam non propius admouebis, ne olei ſaporem fumus inficiat. Nunc
menſe poſtremo locis ſiccis et calidis ad oleum faciendum lauri baccas legemus.

XI. MENSE Octobri ſerenda ſunt intyba, quae hiemi [a] ſeruiant. Amant
humores et terram ſolutam. Arenoſis et ſalſis locis atque maritimis ſumma pro-
ueniunt. Area his planior apparetur, ne radices eorum terra fugiente nudentur.
Quatuor foliorum transferantur ad locum ſtercoratum. Nunc plantae cardui po-
nuntur: quas cum ponemus, radices earum ſummas ferro reſecamus, ac fimo tin-
gimus: ternum [b] pedum ſpatio ſeparamus incrementi cauſa, pedali ſcrobe depoſi-
tas binas aut ternas. cinerem ſaepe ſub hieme diebus ſiccis, fimumque miſcebi-
2 mus [c]. Hoc menſe ſinapim ſeremus. terram diligit aratam [d], et ſi fieri poteſt,
congeſticiam, quamuis vbicunque naſcatur. ſarculari debet aſſidue vt reſpergatur
puluere, quo fouetur. non minus gaudet humore [e]. De quo ſemen legere diſpo-
nis, ſuo loco eſſe patieris; quod ad eſcam parabis, robuſtius facies transferendo.
In ſinapi vetus ſemen inutile eſt, vel ſationi, vel vſui: quod dentibus fractum, ſi
intus viride videbitur, nouum eſt: ſi album fuerit [f], vetuſtatem fatetur. Hoc
3 menſe malua ſerenda eſt, quae occurſu hiemis ab incrementi longitudine reprime-
tur. loco pingui delectatur, et humido: gaudet laetamine. Transferuntur plantae
eius, cum coeperint folia quatuor habere, vel quinque. melius comprehendit eius
planta quae tenera eſt: maior enim translata languebit. ſapor illis [g] melior eſt, ſi
non transferantur. ſed ne cito erigantur in caulem, in medio earum glebulas con-
ſtitues, aut lapillos. Rara ponenda eſt, ſarculo delectatur aſſiduo. ſic liberandae
ſunt herbis, ne motum ſentiant in radice. Si transferendis plantis nodum facias
4 in radice, ſeſſiles fient. Nunc etiam locis temperatis et calidis anethum ſeremus.
Cepullae [h] ſeruntur etiam hoc menſe, vel menta, et paſtinaca, thymum et origa-
num, et cappar [i] menſis initio. Item betam locis ſiccioribus, necnon armoraceam
ſeremus, vel transferemus ad culta, vt melior [k] fiat: nam haec agreſtis eſt rapha-
5 nus. Nunc porrum verno ſatum transferre debemus, vt creſcat in caput [l]. ſane
ſarculis

[T. IX.] a) *biemi I.B.R. Lugd. bieme E.* et alii. mox *terram ſolutam arenis. Et ſ. E.* b) *ternorum P.* c) *miſcemus Lugd.* d) *arentem E.* e) *bumore de quo — diſponis: ſuo — patieris quod — parabis. robuſtius Com. non nimis g. E.* f) *eſt P.* mox *fatebitur E.* g) *enim P. Lugd.* h) *Item cepullae I.B.R.* i) *capparis Palat. capar. E.* k) *mollior P.* l) *in capite E.*

11, 1 NVNC PLANTAE CARDVI) Creſc. 6, 27.

11, 3 MALVA SERENDA EST) Quae de Malua hoc in loco traduntur, ad Lactucas magis pertinere videntur. Quis enim nouerit *Maluas ſeſſiles fieri*, vt hic docetur: *ſi transferendis plantis nodum facias in radice, ſeſſiles fient?* At in Lactucis hoc familiare eſt, ſeſſilesque Lactucae plurimum apud veteres celebrabantur, hinc cecinit Martialis (3, 47) *Illic videres frutice nobili caules: Et vtrumque porrum, ſeſſilesque Lactucas.* Plinius 19, 8 de Lactucae generibus: *Tertium ſeſſile quod Laconicon vocant.* Praeterea Florentinus Geop. 12, 13 qua ratione ſeſſiles fiant, tradit: Εἰ δὲ βούλει θρίδακας ποιῆσαι φιαλωτὰς καὶ πολυφύλλους, καὶ μὴ ἐκκαυλεῖν, ἀλλὰ χαμαιζήλους εἶναι, μεταφυτεύσας αὐτὰς πότιζε· ὅταν δὲ μέγεθος παλαιστιαῖον ἔχωσι, περιορύξας αὐτὰς, ὥστε φαίνεσθαι τὰς ῥίζας, περίπλασσε κόπρῳ βοείᾳ νεαρᾷ, καὶ προσχώσας εὐθὺς ἄρδευε· ὅταν δὲ αὐξηθῶσιν, ἐπίσχισον τὸν βλαστὸν ὀξυτάτῳ σιδήρῳ, καὶ ἐπίθες ὄστρακον ἀπίσσωτον, ὅπως εἰς τὸ πλάτος τὴν αὔξησιν, καὶ μὴ εἰς τὸ μῆκος λαμβάνωσιν. *Si autem velis lactucas ſeſſiles facere, et folioſas, et in caulem non excreſcere, ſed humiles, et ad terram depreſſas eſſe, transplantatas rigato. Cum autem ad altitudinem palmi creuerint, circumfode ipſas, vt appareant radices, et ſtercore bubulo recenti obrue*

sarculis circumfodiatur assidue, et comprehensa porri planta velut tenacibus alleuetur [m], vt inanitas spatii, quae radicibus suberit, incremento capitis suppleatur. Ocimum quoque etiam nunc seremus, quod citius nasci fertur hoc tempore, si aceti imbre leuiter spargatur infusum.

XII. CVI placet curas agere saeculorum, de palmis cogitet conserendis. Hoc igitur mense dactylorum non veterum, sed nouorum ac pinguium recentia ossa debebit obruere, terrae cinerem miscere. si plantam velit, ponenda [a] est Aprili mense, vel Maio. Locis delectatur apricis et calidis. Fouenda est, vt crescat, humore. Terram solutam, vel sabulonem requirit, ita tamen, vt quando planta deponitur [b], circa eam, vel sub ea pinguis terra fundatur. annicula transferatur aut bima, Iunio mense vel Iulio incipiente. circumfodiatur assidue, vt [c] rigatione [d] 2
continua [e] aestatis vincat ardores. Aquis palmae aliquatenus salsis iuuantur, quae infici debent salibus, etiam [f] si tales eas natura non [g] praebuit. Si aegra est arbor, feces vini veteris ablaqueatae oportet infundi, vel radicum superuacua capillamenta decidi, vel cuneum salicis interfossis radicibus premi. Constat autem locum prope nullis vtilem fructibus, in quo palmae sponte nascuntur. Pistacia seruntur 3
autumno, mense Octobri, et [h] sobole et nucibus suis: sed melius ipsa pistacia iuncta ponuntur, mas ac foemina. marem dicunt, cui sub corio velut ossei longi videntur latere testiculi. Qui diligentius facere voluerit, pertusos caliculos, et stercorata

m) *alleuetur — radicibus* om. *P.* [T. XII.] a) *palmam ponendam curabimus Apr. P.* b) *disponitur Lugd. E.* c) *et P. Lugd.* d) *rigationem P. Ienss.* e) *continuos Lugd. I. B. R.* f) *etsi I. B. R. si* om. *P.* g) *non* om. *E.* h) *et* om. *I. B. R.*

obrue, et statim riga. Vbi autem creuerint, germen acutissimo ferro finde, et testam non picatam impone, quo in latitudinem, et non in longitudinem augmentum capiant. Horum nonnulla et Palladius commemorat hoc loco: *Sed ne cito erigantur in caulem, in medio earum glebulas constitues aut lapillos.* Idem de lactucis 2, 14 *Latior fit, si rara ponatur, vel cum producere incipiet caulem, eo leuiter inciso, gleba prematur aut testa.* Quod in lactucis fieri etiam Columella declarat 11, 3 *quae* (lactuca) *quo tardius caulem faciat, cum aliquod incrementum habuerit, exiguam testam media parte accipiat, eo quasi onere coërcita in latitudinem se diffundit.* Haec tamen adiecisse sufficiat, nam *maluane* an *lactuca* (quamuis haec potior videatur) sit legendum, iniudicatum relinquo. PONTED.

12, 1 CVRAS AGERE SAECVLORVM) de posteritate bene mereri plantatione illarum arborum, quae sero fructus ferre solent. Fortasse noster ante oculos habuit verba Caecilii in Synephebis a Cicerone Tusc. quaest. 1, 14 et de Senect. c. 7 conseruata: *Serunt arbores, quae alteri saeculo prosint.* SCHOETTG.

12, 1 DACTYLORVM) Descripsit Cresc. 5, 23. De cultu palmarum Leontinus Geop. 10, 4 et 5.

12, 1 SABVLONEM) Theophr. hist. plant. 2, 8 φιλεῖ δὲ χώραν ἀμμώδη. et p. p. πανταχοῦ γὰρ ὅπου πλῆθος φοινίκων, ἀμμώδεις αἱ χῶραι. SCHOETTG.

12, 1 CIRCA EAM — PINGVIS TERRA) Seuere nimis Plinius 17, 5 *Terram terra emendari, vt aliqui praecipiunt, super tenuem pingui iniecta, aut gracili bibulaque super humidam ac praepinguem, dementia operae est. Quid enim potest sperare, qui talem colit.* Mixturam illam v. g. Theophrastus de causis plant. 3, 15, itemque Col. 2, 16, 4 commendant, et vsus recentiorum comprobat.

12, 2 CIRCVMFODIATVR ASSIDVE) Cresc. 5, 23: *Circumfodiatur assidue vt irrigatio continua aestatis vincat ardores.* An: *Circumfodiatur assidue, et rigatio continuos aestatis vincat ardores.* nam circumfodiendo non rigamus, sed et circumfodere et rigare saepe debemus. Vernacula Palladii interpretatio: *Se li lauori spesso a' piedi, è spesso s' inacqui.* Reposui porro *continuos*, vt edidit Ienson. pro *continua*, quoniam non continua debet esse rigatio, vt continui sunt per aestatem ardores. PONTED.

12, 2 SI AEGRA EST ARBOR) Descr. Cresc. 5, 23.

12, 3 PISTACIA) Ex Damogeronte Geop. 10, 12. SCHOETTG.

12, 4 CE-

corata terra repletos parabit, et in his piſtacia terna conſtituet, vt ex omnibus ger-
men quodcunque procedat: quod, vbi conualuerit planta, hinc facilius transfera-
tur menſe Februario. Amat locum calidum, ſed humectum [i], et rigatione gaudet,
et ſole. Inſeritur terebintho menſe Februario vel Martio: at [k] alii amygdalo inſeri
4 poſſe firmarunt. Ceraſus amat caeli ſtatum frigidum, ſolum vero poſitionis hume-
ctae. in tepidis regionibus parua prouenit. calidum non poteſt ſuſtinere. montana
vel in collibus conſtituta regione laetatur. Ceraſi plantam ſilueſtrem transferre
debemus menſe Octobri vel Nouembri, et eam primo Ianuario, cum [l] comprehen-
dit, inſerere. Plantaria vero creari poſſunt, ſi praedictis menſibus ſpargantur po-
5 ma, quae ſumma facilitate naſcentur. Ego ſic huius arboris facilitatem probaui, vt
virgulta ex ceraſo pro adminiculis [m] per [n] vineam poſita in arborem proſiluiſſe
confirmem. Et Ianuario menſe ſeri poteſt. Inſeritur menſe Nouembri melius [o],
vel [p], ſi neceſſe ſit, extremo Ianuario. Alii et Octobri inſerenda eſſe dixerunt.
Martialis in trunco inſeri iubet. mihi inter corticem et lignum feliciter ſemper
euenit. qui in trunco inſerunt [q], ſicut Martialis dicit, omnem lanuginem, quae [r]
6 circa eſt, auferre debebunt; quam [s], ſi remanſerit, inſitis nocere manifeſtat. In ce-
raſis hoc ſeruandum eſt, et in omnibus gummatis [t], vt tunc inſerantur, quando
his [u] vel non eſt, vel deſinit gumma [x] effluere. Ceraſus inſeritur in ſe, in pruno,
in platano; vt alii, in populo. amat ſcrobes altas, ſpatia largiora [y], aſſiduas foſſio-
nes. Putari in ea putria et ſicca [z] debebunt, vel quae denſius arctata protulerit, vt
7 rareſcat [a]. fimum non amat, atque inde degenerat. Ceraſa vt ſine oſſe [b] naſcantur [c],
fieri Martialis hoc dicit. arborem teneram ad duos pedes recides, et eam vſque ad
radicem findes, medullam partis vtriusque ferro [d] curabis abradere, et ſtatim vtras-
que partes in [e] ſe vinculo ſtringis, et oblinis fimo, et ſummam partem, et laterum
diuiſuras. poſt annum cicatrix ducta ſolidatur. hanc arborem ſurculis, qui adhuc
fructum non attulerunt, inſeres, et [f], vt aſſerit, ex his ſine oſſibus poma naſcen-
tur. Si ceraſus concepto humore putreſcit, in trunco foramen accipiat, quo poſſit
8 educi. Si formicas patitur, ſuccum portulacae debebis infundere, cum aceti me-
dia parte permiſtum, vel vini fecibus truncum arboris florentis adlinire [g]. Si aeſtu
Canicularum [h] fatigatur, trium fontium ſingulos ſextarios ſumtos poſt ſolis occa-
ſum radicibus [i] arboris iubeamus influere ſic, ne remedium luna deprehendat [k].
vel herbam ſymphoniacam circa arboris truncum torquebimus in coronam, vel [l]
ex ea iuxta imum codicem cubile faciemus. Ceraſa non aliter quam in ſole vſque [m]
ad

i) *bumidum E.* k) *vel vt P. vt Lugd. vt alii, et amygdalo E.* mox *affirmant.* l) *cum prebendit Lugd.* mox *ſerere E.* m) ſic *Lugd. ammin.* al. n) *per vineam* om. *P.* o) *melius* om. *P.* p) *vel* om. *Lugd.* q) *conſerunt Lugd. I. B. R.* r) *quae circa eſt* om. *P.* s) *quae I. I — G. quam — manifeſtat* om. *P.* t) *gumminatis Lugd. E.* u) *bis I. B. R. bis vel non eſt, vel* omitt. *P.* x) *gummen I. B. R.* it. *Pal. et Lugd. germen E. gummi Iuntt.* y) *longiora I. B. R.* z) *putrida vel ſicca E.* a) *areſcat Cr. E.* b) *oſſa* hic et mox *Lugd.* c) *ita* inſ. *P. E. ſic* inſ. *Cr.* d) *ferro* om. *E.* e) *in ſe* om. *P. Cr.* f) *et vt aſſerit* om. *P.* g) *adline I. B. R.* h) *Canicularium Lugd. P.* i) *radicibus infundes, ſed ne etc. P.* k) *apprebendat. Herb. P.* l) *vel ex - - faciemus* abeſt *P.* m) *vſque ad rugas* abeſt *P.*

12, 4 CERASVS) Pleraque de ceraſo tranſtulit in opus ſuum Creſc. 5, 5.

12, 5 INSERITVR MENSE NOVEMBRI) Ex Plinio 17, 14. SCHOETTG.

12, 7 CERASA VT SINE OSSE) Habet Creſcentius, non modo 5, 5; ſed etiam 8, 7.

12, 8 CERASA NON ALITER) Immo et recentia ſeruantur, vt docet Pamphilus Geop. 10, 42. SCHOETTG. Hodie etiam tralaticium eſt

ceraſa

ad rugas ſiccata ſeruantur. Menſe Octobri aliqui mali arborem calidis et ſiccis re- 9
gionibus ponunt, et cydonia circa Nouembres Calendas, et ſorbum vel amygdala [n]
in ſeminariis obruunt, et pini ſemen aſpergunt. Hoc menſe poma condienda ſunt,
atque ſeruanda eo more, quo in [o] ſingulorum titulis continetur, velut quaeque ma-
tura proceſſerint.

XIII. HOC etiam menſe aluearia caſtrabuntur, more quo dictum eſt. quae tamen oportet inſpicere, et ſi abundantia eſt, demere: ſi mediocritas, partem mediam relinquere pro hiemis inopia: ſi vero ſterilitas apparet in cellis, nil prorſus auferre. Mellis vero et cerae ſuperius eſt demonſtrata confectio.

XIV. NE [a] lecta praeteream, quae Graeci ſua fide media de condiendi vini
genere diſputarunt, demonſtrare curaui: qui vini naturam tali ratione diſcernunt,
et hanc in eo volunt eſſe diſtantiam, vt quod dulce eſt, grauius dicant; quod album, et
aliquatenus ſalſum, conuenire veſicae; quod croceo colore blanditur, digeſtioni
accommodum [b]; quod album et ſtypticum, prodeſſe ſtomacho laxiori; transmarinum,
pallorem facere, et tantum [c] ſanguinem non creare: vuis [d] nigris fieri forte [e], ru- 2
beis ſuaue, albis vero plerumque mediocre. In condiendo ergo [f] vino aliqui Grae-
corum muſtum decoctum ad medietatem vel tertiam partem vino adiiciunt. Alii
Graeci ita [g] iubent, aquam marinam mundam [h] de puro et quieto mari, quam an-
no ante compleuerint, reſeruari: cuius talem eſſe naturam, vt et ſalſedine vel ama-
ritudine per [i] hoc tempus careat et odore; et dulcis fiat [k] aetate. ergo eius octo- 3
geſimam partem muſto admiſcent, et gypſi quinquageſimam. poſt tertiam dein-
de diem fortiter commouent, ac pollicentur non aetatem ſolum vino, ſed ſplendo-
rem quoque coloris afferre. Oportet autem nona quaque die vinum moueri atque
curari: vel [l] ſi tardius, vndecima. frequens enim reſpectus faciet iudicare, vtrum
vendenda ſit ſpecies [m], an tenenda. Quidam reſinae ſiccae [n] tritae vncias tres do-
lio immergunt et permouent, et vina diuretica ſic fieri poſſe perſuadent. Muſtum 4
vero, quod per pluuias frequentes leue eſt, ſic curari [o] debere iuſſerunt, quod
probari

n) *amygdalas I. B. R. E.* o) *in* om. *Lugd.* [T. XIV.] a) *nunc Lugd. neglecta praeterea E.* mox om. *ſua. media* videtur eſſe gloſſa hominis barbari. b) *conuenire P.* c) *tamen P.* d) *Vis P.* e) *fronte P.* f) *igitur vinum Lugd.* g) *ita* om. *P. Aliqui Gr. ita E.* h) *a. m. ſumendam E.* i) *pro boc tempore I. B. R.* k) *fiat. Aeta ergo bac eius Lugd. aeſtate E.* l) *ſed P. et E.* m) *ſpecies* om. *E.* et habet *vtrum vendenda ſint an tenenda.* n) *ſiccae* om. *E.* et ſatis eſt *tritae.* o) *cicitari E.*

ceraſa condire aceto; ne de ſaccharo dicam, cuius vſum noſtris incognitum fuiſſe apparet, et pluribus docuit Salmaſius.

13 DICTVM EST) Iun. 7, 2.

14 1 GRAECI) Quaedam ex hoc capite exſtant in Geoponicis, qui nomine Graecorum apud noſtrum intelligendi ſunt: ea ſuo loco citabimus. Plurima vero in iis non adparent, quia eos non integros habemus, ſed tantum fragmenta certarum materiarum a Caſſiano Baſſo collecta. SCHOETTG.

14, 1 MEDIA) ſubſidia, adiumenta. Latinitatis hanc vocem poſt alios viros doctos damnauit Cellarius Antibarbaro c. 3. p. 186. Sed hic locus contrarium docet. Quum tamen iam cadente Latinitate vixerit Auctor noſter, nollem vſum huius vocis nimium frequentari. SCHOETTG. Fuit, qui putaret, *mediam fidem* Graecorum hic dici, h. e. dubiam, vt Liu. 39, 39 *medium reſponſum* vocatur. Mihi veniebat in mentem ſuſpicari, *mendacia* fuiſſe in autographo, quae contracta voce in *media* abierint. Quoties *mendacii* arguatur Graecia, numero comprendere non eſt.

14, 2 IN CONDIENDO ERGO) Creſc. 4, 42.

14, 2 ALII GRAECI) Coi ſcilicet, quod indicat Plin. 14, 8. SCHOETTG. Adde Cat. c. 105.

14, 4 MVSTVM VERO) Haec Democritus Geop. 7, 4. SCHOETTG.

probari gustu ipsius poterit. Omne mustum decoqui iubent, donec pars eius vi-
gesima possit absumi: melius quoque fieri, si centesimam partem [p] gypsi adiicias.
Lacedaemonii vero, eousque decoquere, donec vini quinta pars pereat, et quarto
5 anno vsibus ministrare. Suaue vinum de duro fieri docent, si ordeacei pollinis
cyathos [q] duos simul cum vino subactos mittas in vini vasculo, et hora vna ibi esse
patiaris. Aliqui feces vini dulcis admiscent. Aliqui [r] addunt glycyrhizae [s] siccae
aliquantulum, et vtuntur, cum diu vasorum commotione miscuerint. Vinum quo-
que intra [t] paucos dies optimi odoris effici, si baccas myrti agrestis montanas, sic-
cas et tunsas mittas in cadum, et decem diebus requiescere patiaris: tunc coles et
vtaris. Vitis etiam flores arbustiuae collectos in vmbra siccare curabis. Tunc di-
ligenter tunsos et cretos habebis in vasculo nouo, et cum volueris, tribus cadis
vnam floris mensuram, quam [u] Syri choenicam [x] vocant, adiicies, et superlines
6 dolium, et sexta vel septima die aperies et vteris. Vinum fieri ad potandam suaue [y]
ita dicunt: Foeniculi vel satureiae singulorum congruum modum vino immergi
atque turbari, vel fructum quem duae nuces pineae produxerint, torrefactum et lin-
teo ligatum mitti in vasculo, ac superliniri [z], et vsui esse quinque diebus exactis.
7 Vinum autem [a] velut vetus effici de nouello, si amygdala amara, absinthium, pini [b]
frugiferi gumen, foenum Graecum simul frangas [c] quantum sufficere aestimaris,
et pariter tundas, et ex his vnum cyathum per amphoram mittas, et [d] magna vina
conficies. Si vero senseris peccatura, huic confectioni aloën, myrrham, croco-
magma, singula modis aequalibus [e] tunsa et in puluerem redacta cum melle misce-
8 bis, et vno cyatho vnam amphoram condire curabis. Anniculum quoque vinum
vt [f] longam simulare videatur aetatem, meliloti vnciam vnam, glycyrhizae vncias [g]
tres, nardi celtici tantundem, aloës epatices [h] vncias duas tundis [i] et cernis, et in
sextariis

p) *partem* om. *E.* bene. mox *Lacedaemonios E.* q) *quatos Lugd.* hic et *s.* 7. *Cados E.* mox *ibidem esse p.* r) *Aliqui* — *miscuerint* om. *P. Alii E.* s) *glyciridiae I. B. R.* hic et al. *Lugd.* qui mox *glycuridiae.* t) *intra Lugd. inter* reliqui. u) *quam* — *vocant* om. *P.* x) *Siricbinicia E. cbinica I. B. R. Kynicam Lugd. cbenicam I. I* —— *G. quam Syriacam vocant Cr.* y) *v. s. optimum et suave* — *ita docent E.* z) *superlini E.* a) *autem* om. *P.* b) *pini gummi foenum graecum I. B. R. pini gummam et fenugrecum Cr.* pro *gumen* habet *semen Lugd.* c) *fricas Cr. Lugd. frigas E.* mox *aestimas* d) *et magna* — *curabis* om. *P.* e) *singula singulis aequaliter E.* f) *non P. vel Lugd.* g) *vncias* om. *P.* h) *epatites Lugd. I. B. R. epatici I. I* —— *G. epat. vncias duas* om. *P.* i) *tendis, et in etc. P.*

14, 5 DE DVRO) amaro, acerbo. Virg. Georg. 4, 101 *Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum Et liquida, et durum Bacchi domitura saporem.* Sic nos quoque dicimus: *Es schmeckt hart, härtlich.* SCHOETTG.

14, 5 GLYCIRHIZAE) Notabilis est lectio supra proposita, quae z in *di* mutat, vt vicissim factum in *Zabolus, zeta.* Origo est pronunciationis conuenientia, cum blaesum quid in z litera audiretur.

14, 5 QVAM SYRI CHOENICAM VOCANT) χοῖνιξ non Syrorum est sed Graecorum mensura, eaque et aridorum et liquidorum. Est autem mensura quatuor sextariorum, quod testatur Rhemnius Fannius de ponderibus et mensuris v. 69. Vide Eustathium ad Odyss. T. 28. Eduard. Bernardum de ponderibus et mens. lib. 1 p. 29. Terminationem primae declinationis praeter nostrum hic, et 12, 20, 1 comprobat etiam Paullus Festi abbreuiator: *Choenica, mensurae genus.* In choenice non sedendum esse, Pythagoreorum est dogma de quo Plutarchus περὶ παίδων ἀγωγῆς 17, 6; Eustathius l. c. Bapt. Pius ann. post. c. 36.

14, 7 VINVM AVTEM VETVS) Ex Damogeronte Geopon. 7, 24. Add. Cresc. 4, 42.

14, 7 PINI FRVGIFERI) Ita constanter, quicunque posteriorem vocem libri agnoscunt. Cum vero *pinos* vix masculino genere dici posse videatur, et praeterea de hac arbore *resina* potius dicatur, quam *gumen* aut *gumma*: cogitabam, an *spini frugiferi* legendum sit: quod tanto magis placet, quia etiam *spinum sterilem* agnoscit noster de insit. v. 63.

sextariis quinquaginta cochlearia sex reconde, et vas ponis in fumo. In album [k]
colorem vina fusca mutari [asserunt [l],] si [m] ex faba lomentum factum vino quis ad- 9
iiciat, vel ouorum trium lagoenae infundat alborem, diuque commoueat, sequen-
ti die candidum reperiri: quod [o] si ex Afra pisa lomentum adiiciatur, eadem die
posse mutari. Vitibus quoque hanc esse naturam, vt alba vel nigra si redigantur 10
in cinerem, vinoque adiiciantur [p], ei vnamquamque formam sui coloris imponere,
vt [q] ex nigra fuscum, candidum vero reddatur ex alba [r]; ea ratione scilicet, vt com-
busti sarmenti cineris modii vnius mensura mittatur in dolio, quod habebit am-
phoras x, et triduo sic relictum post operiatur ac lutetur: album vel (si ita visum
fuerit) nigrum reperiri quadraginta diebus exactis. Vinum quoque asserunt ex 11
molli forte sic fieri: Altheae, hoc est, ibisci, folia vel radices, aut eius caulem te-
nerum decoctum mitti, aut gypsum, aut ciceris cotulas duas, aut cupressi pilulas [s]
tres, aut buxi folia, quantum manus ceperit, aut apii semen, aut cinerem sarmen-
torum, cui vis flammae [t] corpus reliquit exile, omni soliditate detracta. Vinum
vero eadem die ex austero lympidum atque optimum fieri, si grana piperis [u] de- 12
cem, pistacia [x] viginti, adiecto modico vino, simul conteras, et in sex vini sexta-
rios mittas, diu omnibus ante commotis, tunc [y] requiescere patiaris, et coles vsui
mox futurum. Item feculentum statim [z] lympidum reddi, si VII pini nucleos in
vnum vini sextarium [a] mittas, diuque commoueas, et paululum cessare patiaris:
mox sumere puritatem, colarique debere, et in vsum referri. Item (quod Creten- 13
sibus oraculum Pythii Apollinis monstrasse memoratur) fieri sic candidum, et su-
mere vetustatis saporem, si squinuanthos [b] vncias quatuor, aloës epaticae [c] vncias
quatuor, mastici [d] optimi vnciam vnam, cassiae fistulae vnciam vnam [e], piperis vn-
ciam vnam, spicae [f] Indicae semunciam, myrrhae optimae vnciam vnam, thuris
masculi non rancidi [g] vnciam vnam: tundis vniuersa, et in tenuissimum puluerem cri-
bro

k) *album vinum fusca P.* l) *asserunt* om. *P. Pal. Lugd. E.* m) *si quis ouorum trium albuginem infundat diuque P.* o) *quod si — mutari* om. *P.* p) *imponantur P.* q) *vt — fuscum* om. *P.* r) *rubeo et albo Cr.* s) *pillulas I. I— Com.* t) *flaminis Lugd. cuius flamma E.* u) *pip. pistacei XX Cr.* x) *pistacea viginti* om. *P.* y) *tunc* om. *P.* z) *in* ins. *I. B. R.* a) *in vini sextarium E.* om. *vnum* bene. b) *squinarias P. squinantos I. B. R. squinnatos I. I— G. squinuanthos* etiam *Lugd. E.* c) *epaticae vncias* om. *P. epatites etc. I. B. R. epatici I. I — G.* d) *masticis optimae Lugd. I. B. R. masticis optimi I. I — G.* e) *vnam piperis — rancidi vnc. vn.* om. *I. B. R.* f) *spinae Gr. G.* g) *radici Lugd.*

14, 9 VINA — FVSCA) non fusci coloris, sed corrupta, quorum indicium est color fuscus, vt existimat Barthius Adu. 23, 13 qui ibidem ex multis auctoribus probat, τὸ *fuscum* et *fuscare* pro corrupto et corrumpere frequenter adhiberi. SCHOETTG. Apic. 1, 6 *vinum ex atro candidum sic facies. Lomentum ex faba factum, vel ouorum trium alborem in lagoenam mittis, et diutissime agitas, alia die erit candidum. Et cineres vitis albae idem faciunt.* Trium ouorum albumine οἶνον διαυγῆ ποιήσει etiam docet Fronto Geop. 7, 22.

14, 10 VITIBVS QVOQVE) Hanc sectionem habet Cresc. 4, 41. Fundus forte est Varro Geop. 7, 21.

14, 10 IMPONERE) Vtrum, Graeca est constructio, ὥστε ἐπιτιθέναι.

14, 11 VINVM QVOQVE) Habet Cresc. 4, 42. Omnes forte debent Paxamo Geop. 7, 23.

14, 12 VINVM VERO) Cresc. 4, 40.

14, 13 CRETENSIBVS) Videndum, an hic locus non contradicat doctissimo Bentleio, qui ad Horat. Car. 1, 36, 10 negat vllos veterum Romanorum vini Cretici mentionem facere. Nam hic quidem de passo non est sermo, sed de vino conditura emendato ea, quam ipse Pythius Apollo dicitur docuisse, vt vel inde appareat, celebritatem aliquam Cretensis vini fuisse, quam a natura non haberet bonitatem arte supplente.

14, 13 SQVINVANTHOS) *Squinu* pro σχοίνυ in Ms. Pal. extare ait in Ind. Sylburgius. *Scinoanthos* scribit Vegetius Artis Veter. 1, 59. Ergo haec vox notat σχοίνυ ἄνθος. Intelligitur autem

14 bro excutiente deducis. Cum vero mustum ferbuerit, despumabis, et omnia vuarum grana, quae feruor [h] in summum reiecit [i], expelles. Tunc gypsi triti atque cribrati tres Italicos sextarios mittis in vini amphoras decem, prius [k] tamen partem quartam vini condiendi in alia vasa transfundes, et ita gypsum adiicies, et dolium
15 viridi ac radicata canna per biduum fortiter agitabis. tertia vero die, ex suprascriptis [l] pulueribus quaterna cochlearia completa modestius [m] in denas vini amphoras mittes, et vini, sicut supradictum est, quartam partem, quam alibi diffuderas, superadiicies, et dolium replebis, et item diu agitare curabis, vt specierum vis
16 omne musti [n] corpus inficiat. tunc operies atque oblinies [o], relicto breui foramine, quo aestuantia vina suspirent. Sed exemtis quadraginta diebus, et hoc spiraculum claudis, et deinde [p] vt libuerit, gustas. Illud [q] memento seruare prae caeteris, vt quoties [r] vinum mouetur, inuestis puer hoc, aut aliquis satis purus efficiat. Linimentum quoque dolii non gypso, sed sarmentorum cinere debebis in-
17 ducere. Item vinum, quod salutare contra pestilentiam sit, et stomacho prosit, fieri hoc genere fertur: in optimi musti metreta vna ante quam ferueat, tunsi absinthii octo vncias linteo inuolutas demittes, et exactis XL diebus curabis auferre.
18 id vinum refundis lagoenis [s] minoribus, et vteris. Nunc condiunt, primo amne musti spumantis egesto, quibus moris est gypso vina medicari. Sed si natura lenius [t] vinum est, et saporis humecti, in congiis centum, duos gypsi sextarios misisse sufficiet. Quod si vinum nascitur virtute solidius, medietas abunde praedictis poterit satis esse mensuris.

XV. NVNC rosatum sine rosa facies sic. Folia citri viridia sporta palmea missa in musti nondum feruentis vase depones, et claudes, et exemtis quadraginta diebus melle addito, ad modum rosati, cum placebit, vteris.

XVI. Hoc mense, omnia quae locis suis leguntur [a], ex pomis vina conficies.

XVII. [*De*

h) *feruens Lugd. I. B. R.* i) *eressit in summum P. regessit Lugd.* k) *post I. B. R.* l) *supradictis P. E.* m) *modestius* et *denas* om. *P.* n) *mixtum P.* o) *illinies P. adlinis I. B. R. E. adlines I. I — G.* optimum forte *oblines.* p) *deinde* om. *P. cum libuerit Lugd. E.* q) *Illud — inducere* om. *P.* r) *quotiens Lugd.* s) *laguenis* hic et al. *Lugd.* t) *lentum P. leuius I. I — G.* [T. XVI.] a) *q. locis leguntur suis E.*

autem h. l. schoenus aromaticus, qui alias dicitur *iuncus odoratus*. Vide Salmasium de homonymis hyles iatricae c. 86. SCHOETTG. Familiaris *q* litera barbaris in Graecorum vocibus exprimendis: *squiamum* habet ipse noster 1, 35, 5 *squilliticum* acetum notum est: *squinantia* dicta pro *cynanche: quatum* et *quimam* pro *cyatho* et *cyma* dabit noster Index.

14, 14 IN SVMMVM REIECIT) Minime negligenda Medicea lectio *eressit*, quam ex *erexit* ortam vix dubito. *Erigendi* autem verbum de his adhiberi, quae fluctu et aestu tolluntur vel solus Virgilius idoneus auctor est, apud quem Aen. 3, 423 Charybdis *sub auras Erigit alternos* fluctus, et 3, 576 Aetna *scopulos auulsaque viscera montis Erigit eructans.* Illud tamen non dissimulo, quia Politianus dignum censuit, quod annotaret, primae literae verbi *eressit* impositum quiddam spiritui leni Graecorum simile. An illud *r* fuit ex *regessit*? Neque enim fraudi est hariolari, vel ineptire adeo, si cui hoc magis verbum placeat.

14, 15 SPECIERVM VIS) *Species* h. l. sunt singula herbarum et aliarum rerum genera, quae hodieque a medicis ita vocantur. Vegetius Artis Veter. 1, 34 *Supra dictas species aridas contundito.* Idem 6, 63. *Et pastillos cum speciebus calidis et vino in potionibus dabis.* SCHOETTG.

14, 16 INVESTIS PVER) vid. Iul. 7.

15 Totidem prope verbis est apud Apicium 1, 4.

17, 1 MVSTVM) Oenomeli sic describunt Talmudistae in Auoda Sara fol. 30, 1 אנומלין יין ודבש ופילפלין h. e. *Inomelin est vinum et mel et*

XVII. [*De oenomelli.*] MVSTVM de maioribus et egregiis vitibus post
xx dies, quam leuatum fuerit ex lacu, quantum volueris sumis [a], et ei mellis non
dispumati optimi [b] quintam partem prius [c] tritam fortiter, donec albescat, admisces,
et agitabis ex canna radicata vehementer. Mouebis autem sic per dies XL conti- 2
nuos, vel [d] quod est melius, quinquaginta, ita vt cum [e] moueris, mundo linteo
tegas, per quod facile confectio aestuabunda suspiret [f]. Post dies autem [g] quin-
quaginta, munda [h] manu purgas [i] quodcunque supernatabit, et in vasculo gypso
diligenter includis, et [k] ad vetustatem reseruas. Melius tamen si in minora et pi- 3
cata vascula proximo vere transfundas, et gypsata diligenter operias, et in terrena
et frigida cella recondas, vel arenis fluuialibus, vel eodem solo, vascula ex aliqua
parte submergas. hoc nulla vitiatur aetate, si tam [l] diligenter effeceris.

XVIII. NVNC defrutum [a], caroenum [b], sapam conficies. Cum omnia vno
genere conficiantur ex musto, modus his et virtutem mutabit, et nomina. Nam
defrutum a deferuendo dictum, vbi ad spissitudinem fortiter despumauerit, effe-
ctum est. Caroenum [b], cum tertia perdita, duae partes remanserint. Sapa, vbi 2
ad tertias redacta descenderit; quam tamen meliorem facient cydonia simul cocta,
et igni supposita ligna ficulnea [c].

XIX. PASSVM nunc [a] fiet ante vindemiam, quod Africa sueuit vniuersa
conficere pingue atque iucundum, et [b] quo ad conditum si vtaris mellis vice, ab
inflatione te vindices. Leguntur ergo vuae passae quamplurimae, et in fiscellis
clausae iunco factis aliquatenus rariore contextu, virgis primo fortiter verberantur.
Deinde vbi vuarum corpus vis contusionis exsoluerit, cochleae supposita sporta 2
comprimitur. Hinc passum est quicquid effluxerit, et conditum vasculo [c], mellis
more, seruatur.

XX. [*De cydonite.*] ABIECTO corio mala cydonia matura in breuissimas
ac [a] tenuissimas particulas recides, et proiicies durum [b], quod habetur interius.
dehinc in melle decoques, donec ad mensuram mediam reuertatur, et coquendo
piper

[T. XVII.] a) *sumes Lugd. P.* b) *optimi* om. *P.* c) *prius* om. *P.* d) *vel quod — quinquag.* om. *Lugd.* e) *cum commoueris P.* f) *ergo I. B. R. E. Lugd.* g) *aestu abundat, respiret E.* h) *munda manu* om. *P.* mox *et* om. *E.* i) *purgabis P.* k) *et ad vet. reseruas* om. *P.* l) *tamen P.*
[T. XVIII.] a) *defritum* hic et al. *Lugd. E.* b) *Caloenum I. B. R. Caroenum Par.; E.* hic et mox. c) *ficulna I. B. R.* [T. XIX.] a) *Nunc* abest *E.* bene. b) *et quo ad conditum* om. *P.* Vid. *Morg. I*, 93. Sed add. *II.* 19. c) *vice mellis seru. P.* [T. XX.] a) *ac tenuissimas* om. *P. Lugd.* b) *durum* deest *I. B. R.*

et piper. Et paullo ante tradunt, licere Sabbatho facere οἰνόμελι. Scribitur etiam יינומלין, et omnes Iudaeorum Doctores circa eius descriptionem conueniunt. Vocant et generali nomine קונדיטון, *conditum*, in Ialkut ad Exod. 19, 1 fol. 78, 2. מה קונדיטון הזה יש בו יין יש בו דבש יש בו פילפל: *Quid est conditum? in quo est vinum, mel et piper.* Confer R Cohen de Lara in Ir David. p. 83. SCHOETTG.

17, 2 SI TAM DILIGENTER) Aptior videtur Medicea lectio: *si tamen* est *dum modo.*

18, 1 CAROENVM) Talmudistae l. c. sic describunt: מאי קרינא א"ר אבחו חמרא חליא דאתי מעסיא: *Quid est caroenum? R. Asbu docet, ita vocari vinum dulce, quod affertur ex Asia.* SCHOETTG. Vid. ad Col. 12, 20 et 21.

19 ET QVO AD CONDITVM) Nescio an intellectus fuerit hic locus ab his, qui vel *quoad* coniunctis vocibus edidere, vel certe post *conditum* posuere comma. Hoc vult, passo vti nos posse ad *conditum*, h. e. oenomeli, quod κατ' ἐξοχὴν ita vocari, vel Cl. Schoettgenii ad Tit. 18 nota ostendit: in primis autem prima Apicii, et quae ad ea viri docti.

2 piper subtile consperges. Aliter: Succi[c] cydoniorum sextarios duos, aceti sextarium vnum[d] semis, et mellis duos sextarios miscebis, et decoques donec tota permistio pinguedinem puri mellis imitetur. Tunc triti piperis atque zinziberis[e] binas vncias miscere curabis.

XXI. [*De fermento musteorum seruando.*] Ex nouo tritico purgato farriculum[a] facies, et ex musto [de[b]] sub[c] pedibus rapto curabis infundere, ita vt modio farris lagoenam musti adiicias: deinde sole siccabis, et item similiter infundis ac siccas. Hoc cum[d] tertio feceris, panes ex eo breuissimos admodum facies musteorum, et in sole siccatos vasculis nouis fictilibus recondis et gypsas. Pro fermento, quo tempore anni musteos facere volueris, hoc vteris.

XXII. VVAM passam Graecam sic facies. Melioris acini et dulcis et lucidi botryones in ipsa vite torquebis, et patieris sponte inarescere[a], deinde sublatos in vmbra suspendis, et vuam constrictam[b] cum[c] ponis in vasculis, substernis pampinos sicco algore frigentes, et manu comprimis, et vbi vas impleueris, item pampinos addis nihilo minus non calentes, et operculabis, ac statues in loco frigido sicco, quem nullus fumus infestet.

XXIII. OCTOBER Martium similibus vmbris[a] sibi fecit aequari.

Hora	I	et	XI	pedes	XXV
Hora	II	et	X	pedes	XV
Hora	III	et	IX	pedes	XI
Hora	IV	et	IIX	pedes	IIX
Hora	V	et	VII	pedes	VI
Hora	VI			pedes	V

c) *sucum Lugd.* d) *vnum* om. *P.* e) *gingiberis P. Pal. E. zingiberis Lugd.* [T. XXI.] a) *nouum P. farreolum E.* b) *de* om. *I. B. R. Lugd. E.* ante et *ex.* c) *subpedibus* coni. *Iunt.* d) *Hoc autem E.* [T. XXII.] a) *marcescere Lugd. E.* b) *districtam Lugd. I. B. R. Cr. E.* c) *componis I. B. R. E. P.* et *Par.* [T. XXIII.] a) *sim. boris.*

21 Didymus Geop. 2, 33. SCHOETTG.
21 DE SVB PEDIBVS) Vid. no. ad Colum. 12, 34.

22 Florent. Geop. 5, 21. Habet etiam Cresc. 4, 18.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI
DE RE RVSTICA
LIBER DVODECIMVS.

TIT. I.

NOVEMBRI[a] mense triticum seremus et far, satione legitima, ac semente solenni. Iugerum vtriusque seminis modiis quinque tenebitur. Nunc et ordeum maturum adhuc seremus. In huius principio fabam spargimus, quae pinguissimum vel stercoratum desiderat[b] locum, vel vallem, quam succus veniens a summitate, foecundet[c]. Primo seritur, deinde proscinditur, et tunc sulcatur.
occanda est large, vt tegi plurimum possit. Aliqui locis frigidis dicunt in fabae sa- 2
tione glebas non esse frangendas, vt per eas gelicidiorum[d] tempore possint germina obumbrata defendi. Satione[e] eius generis, sicut opinio habet, non foecundatur terra, sed minus laeditur. nam Columella dicit agrum frumentis vtiliorem probari, qui anno superiore vacuus fuerit, quam qui calamos fabaceae messis eduxit. Pin-
gue[f] iugerum sex modii occupant; mediocre, amplius. Spisso bene prouenit: 3
macrum solum[g] nebulosumque non patitur. Curandum est[h] praecipue, vt luna xv feratur, si adhuc ictum solis repercussa non sensit. Aliqui dicunt quartamdecimam potius eligendam. Sanguine caponis Graeci asserunt fabae semina macerata herbis aduersantibus non noceri. aqua pridie infusa citius nasci, nitrata aqua respersa cocturam non habere difficilem. Nunc seritur prima lenticula, sicut Februario mense narratum est. Hoc etiam toto mense poterit lini semen aspergi.

II. IN huius maxime [mensis[a]] principio, possumus instituere noua prata, more quo dictum est. Hoc etiam toto mense locis calidis et siccis, vel[b] apricis, erit vitium celebranda positio. Nunc et propago iure ducetur, et locis frigidis nouellas vites, et arborum plantas circumfodere atque operire conueniet, et ante Idus.

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. XII. *siue Nouember.* T. I.] a) *Hoc* vid. Ian. princ. mox *iugerum* om. *E.* b) *diligit P.* c) *fecundat E.* d) *gelicidias rum Lugd.* e) *glebas — satione* om. *E.* mox est *opinio habetur*, sed corr. f) *Pingue* om. *P.* g) *locum P. E.* h) *Curandumque pr. E.* bene. [T. II.] a) *mensis* om. *Lugd. I. B. R.* b) *vel apricis* om. *P.*

NOVEMBER.

1, 2 NAM COL. DICIT) 2, 10, 7. Habet hunc locum etiam Cresc. 3, 8.

1, 3 ICTVM SOLIS REPERCVSSA) Intelligo de radiis solis matutini, vtroque sidere supra nostrum horizontem elato. Nam post plenilunium exoriens sol lunam adhuc supra horizontem deprehendit.

1, 3 GRAECI) De caponum sanguine et aqua pridie infusa nihil hodie extat in Geoponicis Graecis, verum de aqua nitrata haec habet Didymus Geop. 2, 35 ἵνα καλοὶ πρὸς τὴν ἕψησιν ὦσιν, πρὸ μιᾶς ἡμέρας τοῦ σπείρειν, βρέχε αὐτοὺς ὕδατι μετὰ νίτρου. SCHOETTG.

2 QVO DICTVM EST) Sept. 10.

3 NVNC

Idus. Nunc [c] mergus, hoc [d] est propaginis curuatura, post trienniurn [e], quam pressa fuerat, recidetur a vite.

III. NVNC ac deinceps vinea vetus, quae in iugo est vel [a] pergula, si robusto et integro trunco sit, ablaqueata fimo satietur [b], et angustius putata inter quartum et tertium pedem a [c] terra viridissima parte corticis, acuto ferramenti mucrone feriatur, ac fossa frequentius incitetur. Nam (sicut asserit Columella [d]) ex eo loco germen plerumque [e] producit, et veniente vere fundit materiam, qua vitis reparetur antiqua [f].

IV. NVNC putatio autumnalis celebratur in vitibus et arboribus, maxime vbi inuitamur tepore [a] prouinciae: et putantur olivueta: et oliua, cum varia coeperit esse, colligitur, ex qua primum fiet oleum. nam cum tota nigrescet [b], quod
2 speciei merito posterauit, fundendi vbertate compensat. Est vtilis olearum putatio, caeterarumque arborum, si loci patitur disciplina, vt decisis [c] cacuminibus, rami fluentes per latera prona fundantur. Quod si regio insolens et incustodita contigerit, agendum prius toto arboris corpore ab inferiore parte purgato, vt altitudine animalium supergressa, modus transcendatur iniuriae, et arbor iam spatio suo tuta curetur [d].

V. NVNC etiam locis calidis, ac siccis regionibus olivueta ponuntur, sicut Februario disputatum est. Amat haec arbor [a] arduo locorum situ mediocriter [b] ab humore

c) *Nunc* et. d) *hoc* om. *P.* e) *postriennium Lugd.* [T. III.] a) *vel pergula*, *si* om. *P.* b) *sanetur E.* c) *a terra* om. *Lugd. E.* d) *sicut Columella dicit E.* e) *plurimum I. B. R.* f) *antiqua* om. *P.* [T. IV.] a) *tempore E.* b) *nigrescit E.* c) *decissas E.* d) *curretur E.* [T. V.] a) *arbos Lugd.* b) *mediocri E.*

3 NVNC AC DEINCEPS VINEA VETVS QVAE etc.) In Crescent. 12, 11 hic locus sic occurrit: *Nunc et deinceps vsque donec terra congeletur, vinea vetus etc.* Non absimili valde modo Palladius 3, 9 est locutus: *Hoc mense ac deinceps toto vere vinea ponenda est regionibus frigidis, pruinosis etc.* PONTED.

3 FOSSA INCITETVR) Ita Mss. Forsan malis *fossu* vel *fossura:* sed non audiendus vir eruditissimus, qui supponit, *inciletur.* Est enim locutio pulcherrima et prorsus ex genio auctoris. Id ipsum alibi dicit, *sollicitari.* Februario tit. 18 de oliuis: *Omnis subinde circa eas herba vellatur, et quoties se imber infuderit, breuissimis ac frequentissimis fossionibus sollicitentur.* Virgilius Georg. 2 *Sollicitanda tamen tellus puluisque mouendus.* In l. 4 C. de sepulcro violato, vbi Iustinianus *terram euertere,* Theodosius habet *terram sollicitare.* Columella 4, 28 *fossionibus concitari motus naturales vitium et surculorum.* Non alia tralatione apud Tacitum: *incitandis coelibum poenis.* Quod eodem iure imprudentia doctorum hominum coniecturis obnoxium fecit. Haec GRONOVIVS Obseru. 2, 16. Nescio tamen annon magis legendum sit *inciletur*, quippe quum bonum admodum sit hoc verbum et optime huc quadret. Vlpianus l. 1 § 5 ff. de Riuis: *Incile est locus depressus ad latus fluminis, ex eo dictus, quod incidatur; inciditur enim vel lapis vel terra, vnde primum aqua ex flumine agi possit.* Melius Paullus Festi abbreuiator: *Incilia, fossae, quae in viis fiunt ad deducendam aquam, siue deriuationes de riuo communi factae.* Vide eundem in *Elices* et *Ialices.* Verbo *incilare* saepius vsi sunt veteres, sed alia significatione pro increpare, vel inproperare, vt sequiora saecula locuta sunt. Confer Nonium 2, 977 et exemplis ab eo adlatis adde Lucretium 3, 977; Cyprianum epist. 59 et 66. et Antiquum Interpretem N. T. Actor. 23, 4. Vide notas Felli ad Cypriani epist. 3. SCHOETTG. Praeclare Gronouius, licet non viderit vsum Columellae, qui plane rem conficit v. g. 4, 33, 5 *ferro repetenda est* castanea, *vt incitetur eius proceritas*; et 4, 22, 3 *fossuris terra permiscetur, vt incitari vitis possit*, quem ipsum locum hic laudat Palladius. add. 3, 21, 7. Apud ipsum Cic. de orat. 2, 21 *noua sarmenta cultura excitantur.*

4, 2 DECISIS CACVMINIBVS) Putationem ita vult institui, vt potius in latitudinem crescat arbor, quam in altum, qua ratione iucundius poma et minore opera decerpuntur: in quo genere sunt, quas *Francicas* apud nos *arbusculas* vel *nanas* appellant.

5 FERA-

humore suspendi, scalpi assidue, laetaminis vbertate pinguescere, feracibus ventis clementer [c] agitari. Hoc etiam mense oleis sterilibus [d] quae supradicta sunt remedia faciemus. Nunc et corbes, et pali et [e] ridicae bene fieri possunt. Etiam nunc locis temperatis, est laurini olei iusta confectio.

VI. HOC mense allium bene seritur, et [a] vlpicum terra maxime alba, fossa et subacta sine [b] stercore. Sulcos in areis facies, et semina in locis altioribus pones IV digitis separata, neque altius pressa. Sarculabis frequenter, inde plus crescent. Si capitatum facere volueris, vbi coeperit caulis prodire, proculca [c]; succus reuertetur ad spicas. Fertur, si luna sub terris posita feratur, et item sub terris luna latente vellatur, odoris foeditate cariturum. 2 Vel paleis condita allia, vel fumo suspensa durabunt. Nunc et cepulla seri potest [d], et carduorum planta disponi, et armoracea seritur, et cunela.

VII. HOC mense locis calidis, caeteris vero Ianuario Persici ossa in pastinatis [a] areis sunt ponenda, binis a se pedibus separata, vt cum ibi plantae excreuerint, transferantur. Sed ossa ponantur acumine deorsum verso, et non amplius quam duobus aut tribus digitis [b] obruantur. ossa vero quae ponenda sunt, aliqui siccata prius paucis diebus cineris mistione terra soluta in qualis reseruant. Ego vero vsque ad serendi tempus sine vlla cura saepe seruaui. Locis quidem qualibuscunque proueniunt. 2 sed et pomis et frondibus, et durabilitate praecipua sunt, si caelum calidum, solum [c] arenosum et humidum sortiantur: frigidis vero, et maxime ventosis, nisi obiectu aliquo defendantur, intereunt. Dum tenera sunt germina, saepe herbis circumfossa [d] liberentur. Bimam plantam recte transferemus scrobe breui. Nec a se longe [e] statuendae sunt, vt inuicem se a calore solis excusent [f].

Abla-

c) *frequenter E.* d) *feracibus P.* e) *et ridicae* om. *P.* [T. VI.] a) *et vlpicum* om. *P.* b) *sine* om. *Lugd.* c) *proculcas ita Lugd. ita* habet etiam *E.* bene, vt opinor. d) a *potest* vsque ad finem om. P. [T. VII.] a) *pastinis Lugd.* b) *palmis I. B. R. Cresc. E. Lugd.* c) *solum* om. *P.* d) *circumfusa E.* e) *longius Lugd. E.* f) *excutiant Cresc.*

5 FERACIBVS VENTIS) Seneca de prouid. c. 4. *Non est arbor solida nec fortis, nisi frequens ventus incursat. Ipsa enim vexatione constringitur, et radices certius figit. Fragiles sunt, quae in aprica valle creuerunt.* Inceperat ita, *Quid miraris, bonos viros vt confirmentur concuti.*

6 Pleraque habet etiam Cresc. 6, 3.

6, 1 SI CAPITATVM FACERE VOLVERIS) An potius: *Si bene capitatum facere* etc. nam semper allium est capitatum, at non semper bene. Crescent. L. 6 c. *de Allio: Si bene capitata facere volueris, vbi coeperint* etc. PONTED.

7, 1 HOC MENSE) Describit Cresc. 5, 22.

7, 1 NON AMPLIVS QVAM DVOBVS AVT TRIBVS DIGITIS OBRVANTVR) Crescentius haec commemorans non *digitis* transcripsit, sed *palmis: Et non amplius quam duobus palmis vel tribus secundum Palladium obruantur.* Ita et vernacula Palladii interpretatio: *In orti lavorati si pongano due piedi tra l'uno e l'altro due palmi o tre adentro, e colla punta volta di Sotto.* His apparet, pro digitis esse cum lensonio ponendum *palmis*: quod etiam ex his quae *de pruno* Palladius tradidit confirmatur: *Pruna si ossibus serantur autumno, mense Nouembri solo putri et subacto, duobus palmis obruantur.* Si enim paruula ossa tam alte ponenda sunt, cur non et Persici ossa longe maiora? PONTED.

7, 2 EXCVSENT) id est, liberent, defendant, quod fit quidem vmbras vicissim praestando: sed non propterea *excusare* dixit pro obumbrare. Manilius lib. II *Ah quanta est scelerum moles per saecula cuncta Quamque onus inuidiae non excusabile terris.* Quam terra et saecula excusare se ab hoc onere inuidiae, quam purgare hoc onus et crimen non possunt! Quod acumen cum non suboleret illustri viro, monstrum verbi, *excussabile*, contra analogiae legem confinxit. Sic Tacitus Annal. 1, 59 *Coleret Segestes victam ripam: redderet filio sacerdotium: homines Germanos nunquam satis excusaturos, quod inter Albim et Rhenum virgas et secures et togam viderint. Excusaturos* autem intellige non posteritati, sed ipsos pariter et posteros, nunquam satis

3 Ablaqueandae ſunt per autumnum, et ſuis ſtercorandae foliis. Putanda perſicus in autumno [g] eſt, vt arida et putrida tantum virgulta tollantur: nam ſiquid viride reſecemus, areſcit. Languenti arbori veteris vini feces aquae miſtas oportet infundi. Affirmantibus Graecis Perſicus ſcripta naſcetur, ſi oſſa eius obruas, et poſt dies VII, vbi patefieri coeperint, apertis his nucleos tollas, et his cinnabari [h], quod libebit inſcribas. Mox ligatos ſimul cum ſuis oſſibus obruas diligentius adhaerentes.
4 [Genera [i] eorum ſunt haec, duracina, praecoqua [k] Perſica, Armenia.] Si haec arbor ardore ſolis inareſcit, frequenti aggeſtione cumuletur, veſpertino iuuetur humore, obiectis defendatur vmbraculis. Iuuat [l] in ea et ſpolium ſerpentis appendi. Nunc iam contra pruinas ſtercus ingeratur Perſico, vel feces vini
5 cum [m] aqua permiſtae, vel quod magis prodeſt, aqua in qua faba decocta eſt. Si vermes Perſicus patitur, cinis eos amurcae miſtus extinguit [n], vel bouis vrina cum aceti tertia parte confuſa. Si poma caduca ſunt, nudatae radici eius, vel trunco, lentiſci aut terebinthi cuneus affigitur, vel terebratae in medio, palus ſalicis imprimetur. Si poma rugoſa creabit, aut putrida [o], circa imum truncum cortex recidatur, et cum inde modicus humor effluxerit, argilla pel paleato luto plaga rete-
6 gatur. Magna poma Perſicus affert, ſi florenti per triduum ternos ſextarios caprini lactis ingeſſeris. Contra vitia Perſici proficit ſpartum [p] ligatum, vel ſpartea ſuſpenſa de ramis. Menſe Ianuario vel Februario locis frigidis, Nouembri calidis Perſicus inſeratur, maxime circa terram ſurculis plenioribus, et prope arborem natis. nam cacumina vel non [q] tenebunt, vel diu durare non poterunt. Inſeritur in ſe, in amygdalo, in pruno: ſed [r] Armenia vel praecoqua prunis, duracina
7 amygdalis melius adhaereſcunt, et tempus aetatis acquirunt. Menſe Aprili vel Maio locis calidis, in Italia vero vtroque exeunte, vel Iunio Perſicus inoculari poteſt, quod emplaſtrari [s] dicitur praeciſo ſuper trunco, et emplaſtratis pluribus gemmis,
8 more quo dictum eſt. Perſicus rubeſcit, ſi platano inſerta figatur [t]. Duracina [u] ſeruantur, condita muria et oxymelle, vel detractis oſſibus ficorum more in ſole ſiccantur [x] ac pendent. Item ſaepe vidi, detractis oſſibus duracina [y] melle condiri, et

g) *eo Lugd. eodem E.* h) *cinnabari* om. *P.* i) *Genera — armenia* om. *P. Lugd.* k) *praecoqua* om. *I. B. R.* l) *Iuuat — appendi* om. *P. iuuat in ea E.* m) *vini aquae miſtae Lugd.* n) *extinguet E.* o) *putriu Lugd. E.* p) *ſpartum ligatum vel* om. *P.* q) *non* om. *P.* r) *ſed Armen. — menſe* om. *P.* s) *impl.* hic et al. *Lugd.* t) *inſerta* om. *E. figitur Lugd.* u) *Poma P.* x) *ſiccantur ac* om. *P.* y) *ea P.*

ſatis deleturos, nullis in Romanos fortibus factis expiaturos ignominiam, quod paſſi ſint eos inter Albim et Rhenum cum imperii inſignibus apparere. Haec GRONOVIVS Obſ. 2, 13. Add. ſ. 14.

7, 3 ADFIRMANTIBVS GRAECIS) Haec hodie non extant, ſed aliam inſcribendi rationem affert Democritus Geop. 10, 14. SCHOETTG. Eadem prope habet noſter Ian. 15, 13.

7, 4 GENERA EORVM) Non male credo omitti hanc paragraphum in Mſſ. Vid. ad Col. 10, 105.

7, 4 SPOLIVM SERPENTIS) pellis. Ouidius Metam. 3, 81 *Cedit Agenorides paullum, ſpolioque leonis Suſtinet incurſus.* SCHOETTG.

7, 8 VT SIC — COGANTVR) In Creſcentio L. 5 c. *de Perſico* haec non inuenio, ſed haec tantum: *Item ſeruari dicuntur, ſi vmbilicum eius gutta picis calentis oppleueris, et in vaſe clauſo reponas.* Neque etiam in vernacula Palladii interpretatione: *Anche ſi ſerban bene, ſe nel bellico loro ſi mette vna gocciola di pece calda, e coſi ſi ripongano in vaſo chiuſo.* Neque denique apud Aloyſium Alemannum qui Palladium imitatus haec L. VII numeris eſt complexus: *E chi calda in quei diſtillaſſe pece Nell' vmbelico ſuo; molti hanno detto, Ch' ei ſi può mantener maturo e freſco Dentro vn vaſo di terra, in lunghi giorni.* PONTED.

et saporis esse iucundi. Item bene seruantur, si vmbilicum pomi gutta picis calentis
oppleueris, vt [z] sic sapae [a] innatare cogantur vase [b] concluso. PINVS creditur 9
prodesse omnibus quae sub ea seruntur [c]. Pinum seremus nucleis suis [d], calidis et
siccis regionibus mense Octobri vel Nouembri; frigidis et humectis Februario vel
Martio. amat locum gracilem, saepe maritimum: inter montes et saxa vastior et
procerior inuenitur: ventosis et humidis, arborum fiunt incrementa laetiora. Sed
siue montes velis conserere, seu spatia quaecunque [e], haec huic generi deputabis,
quae alteri vtilia esse non possunt. Exarabis ergo ea loca diligenter, atque purga- 10
bis, et frumenti more semen asperges, ac leui sarculo curabis operire: nec enim
plusquam palmo debet abscondi. defendenda est tenera arbor a pecore [f], ne [g]
calcetur inualida. proficiet [h], si nucleos aqua ante triduum macerabis. Aliqui di- 11
cunt fructum pineum translatione mitescere [i]: sed plantas [k] hoc modo procurant,
vt prius multa semina in caliculis terra et fimo repletis obruant, quae vbi proces-
serint, relicto eo quod solidius est, auferunt alia: vbi iustum coeperit [l] incremen-
tum, trimam plantam cum ipsis caliculis transferunt, quibus fractis in scrobe indul-
gent radicibus largitatem. terrae tamen equae stercus admiscent, facientes stratu-
ram [m] alterno ordine subinde crescentem. Seruandum est tamen, vt radix eius, 12
quae vna [n] et directa est, vsque ad summitatem suam possit integra et illaesa trans-
ferri. Putatio nouellas pini arbores tantum promouet (quod expertus sum) vt
quae speraueras incrementa, duplicentur. Nuces pineae et [o] vsque in hoc
tempus in arbore esse possunt, et maturiores legentur. prius tamen legendae sunt
quam patescant [p]. Nuclei nisi purgati durare non possunt. tamen aliqui in vasis
fictilibus nouis, et terra repletis, cum testis suis missos asserunt custodiri. PRVNA 13
si ossibus serantur autumno, mense Nouembri solo putri, et subacto duobus pal-
mis obruantur. Ossa eadem ponantur [q] et mense Februario. Sed tunc prius lixi-
vio [r] sunt maceranda per triduum, vt cito germinare [s] cogantur. Ponuntur et
plantis [t], quas sumemus ex codice mense Ianuario exeunte, vel Februario circa
Idus,

z) *vt — cogantur* om. *P. Cr.* a) *saepe Lugd. I. B. R.* b) *et vasa claudas P. vase recluso E.* c) *sunt P. ponuntur vel seruntur E.* d) *cum n. s. E.* e) *quaecunque haec* om. *P* f) *solum* ins. *Lugd. E.* g) *ne calcetur inualida* om. *P.* h) *proficies Lugd.* i) *nitescere E.* k) *plantis Lugd.* l) *auferunt. Aliqui iustum vbi coeperit E.* m) *facientes stercoratam E.* n) *ima P.* o) *et* om. *Lugd. E. et vsque in hoc tempus* om. *P.* p) *putrescant E. I. B. R. putrescant nuclei, qui nisi P.* np. cum putrescunt, rumpuntur. q) *ponuntur Lugd. E.* mel. r) *lexiuo Pal. lexibo Lugd. ex libo E.* s) *gemmare Cr.* t) *et plantae E.*

7, 9 PINVS CREDITVR) Ex Geop. 11, 11. SCHOETTG. Descripsit Cresc. 5, 24.

7, 9 GRACILEM) interpretor arenosum, quia sic Apuleius Geop. 2, 18 πίτυς δὲ καὶ ἐν ἀμμώδεσι θάλλει. SCHOETTG.

7, 13 PRVNA SI OSSIBVS) Quaedam horum habet Cresc. 5, 21.

7, 13 OBRVANTVR OSSA EADEM) Videant docti viri num potior haec sit huius loci distinctio: *Et subacto duobus palmis obruantur ossa. Eadem ponantur et mense Februario.* Nam Crescentius sic transcripsit: *Seruntur ossibus suis autumno mense Nouembri, putri solo et subacto, duobus palmis vel minus, obruantur ossa: eadem ponuntur et Februario.* Vernacula autem Palladii interpretatio sic: *E' l sosino, ouero pruno si semini con noccioli nell' autumno, di Nouembre, e semini si in terra letaminata, cauata adentro, due palmi si sotterino: e ancora si seminano nel mese di Febbraio.* PONTED.

7, 13 EX CODICE) Crescentius, *Ponantur etiam eisdem mensibus et plantis, quas sumemus de radicibus et cortice matris.* Cum duo sint stolonum siue plantarum genera, quorum vnum circum arbores abs terra prouenit, ipsi stirpi saepe affixum, vt in Orno videmus, in Malo, in Piro, in Olea, in Lauro, in Pruno etiam; alterum longe ab arboris trunco circumquaque e radicibus

Idus, radicibus fimo oblitis. Gaudent loco laeto et humido: caelo tepido melius
14 proferuntur [u], tamen queunt et frigidum sustinere. Locis lapidosis et glareosis si [x] iuuantur laetamine, excusant ne [y] poma caduca et verminulosa nascantur. Extirpandae sunt soboles a radice, exceptis rectioribus, quae seruabuntur ad plantas. Si languida pruni arbor est, amurca cum aqua aequaliter temperata radicibus debet infundi, vel bubulum [z] lotium solum, vel humanum vetus cum duabus aquae par-
15 tibus mixtum, vel cineres ex furno [a], maxime sarmentorum. Si [b] poma decurrant [c], oleastri epiurum [d] terebratae infige radici. Vermes eius atque formicas, rubrica cum pice liquida si adlinatur, extinguet: sed modestius propter [e] arboris noxam, ne idem faciat remedium quod venenum. Iuuatur frequenti humore, et assidua fossione. Mense [f] Martio extremo prunus inseritur melius trunco fisso quam cortice, vel mense Ianuario, antequam incipiat gumen [g] lacrymare. Inseritur in se, et Persicum [h] recipit, vel amygdalum vel malum, sed eam degenerem reddit, et paruam. Pruna siccantur in sole per crates loco locciore disposita [i].
16 Haec sunt quae Damascena dicuntur. Alii in aqua marina, vel [in] muria [k] feruente recens lecta pruna demergunt, et inde sublata, aut in furno tepido faciunt aut

u) *perfruuntur P.* x) *si* om. *Lugd. E.* y) *in Lugd.* forte fuit *ni.* z) *stercus bub. P.* a) *forno* hic et mox *Lugd.* b) *Si — radici* om. *P.* c) *decidant I. I — G.* d) *cuneum I. I — G. epirum Lugd. et Iens. opirum Cr. epityrum Bo. et Reg.* e) *pro arb. noxa P.* f) *Mense* om. *P.* g) *gummine Pal. Lugd. gummae lacrimae E.* vid. ad O. 12, 6. h) *in persico, et amygdalo, et malo P.* i) *dispositae Lugd.* k) *aqua P.* mox *recentia pruna E.*

bus gignitur, vt in Populo contingit, in Vlmo, in Pruno, in Ceraso, vtrumque commemoratur in Crescentio, e Palladio, vt credere licet, excerptum: at in vulgatis Palladii libris vnum tantum, nempe primum, *quas sumemus de codice*; altero vt suspicor, vetustate eliso. Nam ipsum quoque commemoratum a Palladio, testantur ea, quae infra adiecit, *exstirpandae sunt soboles a radice, exceptis rectioribus, quae seruabuntur ad plantas.* Huiusmodi enim plantae, quae a radice proueniunt, quid aliud erunt, nisi alterum stolonum genus, quod de radicibus, vt ait Crescentius, sumitur. Quare Palladii locum sic reponerem: *Ponuntur et plantis, quas sumemus de radicibus et codice matris Ianuario exeunte.* Nam et τὸ *matris* in mense deprauatum in Palladio ex vernacula ipsius interpretatione manifestum habemus: *Pongon si ancora le piante che si diuellano dalle lor madri cioè dal lato allo stipite, all' uscita di Genaio.* PONTED.

7, 14 EXCVSANT) vitium, quod habitura alias essent, emendant et vitant. GRONOVIVS Obs. 2, 12 vid. ad s. 2.

7, 14 SI POMA DECVRRANT) Duas fuisse huius loci lectiones in veteribus libris, hinc apparet, quod nonnullae editiones haec seruant, eaque et in vernacula Palladii interpretatione leguntur: *Se le susine Scorrono*; aliae vero (inter quas Crescentius) sic: *Si poma decidunt.* PONTED.

7, 14 EPIVRVM) paxillum. Alias ἐπίουρος inspectorem notat, ab οὖρος. Homerus Il. ν' ὃς πρῶτος Μίνωα τέκε Κρήτῃ ἐπίουρον, vbi Eust. ἐπίουρον ὅ ἐστι φύλακα, ταυτὸν δ' εἰπεῖν, βασιλέα. Vtuntur eo verbo hac notione Diophanes Geop. 10, 23; Isid. Orig. 19, 19. vid. Bodaeus ad Stapel ad Theophr. hist. plant. 2, 8. SCHOETTG. *Epigrum* emendat ex Isidoro Orig. 19, 19 Meurs. Crit. Arnob. 3, 11 quam vocem etiam Senecae reddidit post Scaligerum et Meursium l. c. Io. Fr. Gronovius de benef. 2, 12 vbi ante legebatur, *nisi in os senatoris ingessisset imperator pigros suos.* Sermo est de C. Caesare (Caligula) pedem osculandum praebente Pompeio Pennae: hic igitur *epigros* volunt clauos, quibus suppacti essent socci. Porro *epigros* dictos volunt Maussaeus diss. crit. ad Harpocrat. p. 401, a. Blanc. et qui omnia collegit Gatakerus aduers. misc. 2, 19 p. 373 sq. ex ἐπίκουρος, extrusa diphthongo et κ in γ transeunte, cum ἐπίκουροι sint Hesychio etiam ἧλοι ξύλινοι. Sed ἐπίουρον etiam esse vocem probae notae apud eundem Hesychium (ad quem v. not. Hemsterh. in ἐπίκουροι n. 2.) et in glossariis pro *clauo* s. *sude* positam vidit Gatakerus idem: quibus cum suffragentur Geop. 10, 23 et 67 ἐπίουρον ea ipsa de re dicentes: lectionem Commelinianam relinquere nihil dubitaui, neque tamen alteram plane damnare ausim: *cuneum* autem qui habent, eos secuisse nodum, quem soluere non possent, arbitror. De re ipsa vid. loca, quae suppeditat Index noster v. *Cuneus.*

7, 17 CA-

aut in sole siccari. CASTANEA seritur et plantis, quae sponte nascuntur [l], et 17
semine. sed quae plantis seritur, ita aegra est, vt biennio de eius vita saepe dubite-
tur. Serenda est ergo ipsis castaneis [m], hoc est seminibus suis, mense [n] Nouembri
et Decembri, item Februario. Eligendae sunt castaneae ad ponendum [o] recentes,
grandes, maturae: quas si Nouembri mense seramus [q], facilem se praesentia [r]
fructus ipsius praestat. Si vero Februario ponamus [s], vt vsque tunc durent, ita fa- 18
ciendum est: in vmbra castaneae siccentur expansae: tunc in angustum et siccum
locum translatae cumulum [t] faciunt, et eas omnes fluuialis arena diligenter ope-
riat. post dies XXX eas remota arena in aquam frigidam mittis. quae sanae sunt,
merguntur: supernatat [u] quaecunque vexata est. item [x] quas probasti, similiter
obrues, et post XXX dies aeque [y] probas. hoc cum tertio feceris, vsque ad veris
initium, serere debebis quae manserint illibatae. Aliqui in vasculis seruant, arena 19
pariter missa. Amant solum molle et solutum, non tamen arenosum. in sabulo-
ne proueniunt, sed humecto: nigra terra illis apta est, et carbunculus, et tofus
diligenter infractus: in spisso agro et rubrica vix prouenit: in argilla et glarea, non
potest nasci: diligit [z] caeli statum frigidum, sed et [a] tepidum non recusat, si hu-
mor assenserit: delectatur cliuis et opacis regionibus, ac maxime in Septemtrio-
nem versis. Pastinari ergo locus debebit, qui huic destinatur arbusto, altitudine 20
pedis vnius semis [b], vel duorum, vel [c] totus; aut sulcis in ordinem destinatis, aut
certe aratris resolui hinc inde findentibus: qui fimo satiatus, ac redactus in pulue-
rem, castanearum semen accipiat non amplius pedis dodrante demersum. Vni- 21
cuique semini propter notam surculus debet affigi. ipsa semina singulis locis si-
mul [d] terna vel quina ponantur, et inter se quatuor pedum spatio separentur. Qui-
bus transferre placuerit, bimas plantas transferre [e] debebunt. Locus tamen de-
ductoria liquoris accipiat, ne humor insidens limo germen extinguat. Cui placet,
potest castaneae in propaginem ducere ima virgulta, quae in radice nascuntur. No-
vum castanetum circumfodi debet assidue. Mense [f] Martio et Septembri, incre-
mentum maius acquirit, si putationibus adiuuetur. Castanea inseritur (sicut pro- 22
baui ipse [g]) sub cortice mense Martio vel Aprili, tamen [h] genere vtroque respon-
det. Potest et inoculari. Inseritur in se, et in salice, sed ex [i] salice tardius matu-
rat[k], et fit asperior in sapore. Castaneae seruantur vel in cratibus dispositae [l], vel
intra [m] sabulonem, ne inuicem tangantur immersae; vel in vasculis fictilibus nouis
conditae,

l) *nascuntur* om. *E.* m) *suis* add. *P.* n) *mense* om. *P.* o) *serendum P. recentes* om. *E.* q) *ponemus Lugd.* r) *praesentia* om *P.* s) *ponemus E.* mox *duret.* t) *cumulateque diligenter fluviali arena operiatur P. Cr. cumulum faciant E.* melius. u) *quod supernatat non valet. Item P. Cr. supernatant q. vexatae sunt Lugd.* x) quid si *ita?* y) *iterum probabis P. Cr.* z) *Diligunt P.* a) *et* om. *Lugd.* b) *vnius et semis E.* c) *vel totus aut* om. *P.* sed habet *Cr. totius Lugd.* d) *simul* om. *P.* e) *transferant. Locus P.* f) *mense* om. *P.* g) *in se Lugd. E.* h) *tamen — in se* om. *P.* i) *in P.* k) *maturat — sapore* om. *P.* l) *dispositae — obrutae* om. *P.* m) *in sabulone I. B. R. inter sabulonem Lugd. in sabulonem E.*

7, 17 CASTANEA) Pleraque habet Cresc. 5, 6.

7, 20 VEL, DVORVM, VEL) Ita distinxi orationem. Ante ita legebatur, *vel duorum: vel totus aut sulcis* etc. Credo sibi opponi *vel totus et hinc inde.* Sed vel sic nescio quid durum et hiulcum relinqui, fateor: illud video, aut totum pastinandum locum, aut hinc inde aratro findendum, sulcis aut in ordinem directis, aut se varie secantibus.

7, 21 DEDVCTORIA LIQVORIS) Eiusmodi fossiones, quibus humores commode deduci ac deriuari possunt. Vegetius Artis Vet. 1, 56 *Fossa praeterea, quae lotium recipiat, deductorium* debet

conditae, et loco ſicciore defoſſae; vel incluſae virgeis ex fago receptaculis, et lutatae, vt ſpiracula non relinquas; vel ordei paleis minutiſſimis obrutae, vel palu-
23 ſtri vlua figuratis denſioribus ſportis recluſae. HOC menſe locis calidis ac ſiccis regionibus [n] agreſtium pirorum plantas ponimus, quas poſtea poſſimus inſerere, et malorum [o], vel mali Punici, et cydonii, et citri, et meſpili, fici, ſorbi, ſiliquae, et plantas agreſtis ceraſi [p], poſt inſerendas, et mori taleas, et amygdali ſemina, et nuces iuglandes, ſi in ſeminariis (quo dictum eſt more) pangantur.

VIII. HVIVS menſis initio apes ex tamariſci [a] floribus, reliquiſque ſilueſtribus mella conficiunt: quae auferenda non ſunt, quia ſeruantur hiberno. Eodem menſe ſordibus liberandi ſunt aluei, quia tota hieme eos mouere aut aperire non decet [b]. Sed haec die aprico tepidoque facienda ſunt, et [c] pennis maxime auium maiorum, quae habent rigorem, vel aliquo ſimili omnia interiora mundentur, quo
2 manus non valebit attingere. Tum rimas omnes, quae ſunt extrinſecus, luto et fimo bubulo miſtis linamus: et inſuper geneſtis vel aliis tegumentis ſimilitudinem porticus imitemur, vt poſſint a frigore et tempeſtate defendi.

IX. LOCIS calidis et apricis vites, quae fructu carent, fronde luxuriant, et pauperiem foetuum compenſant vbertate foliorum, nunc putare preſſius conueniet: frigidis vero menſe [a] Februario. Si permanebit hoc vitium, circumfoſſas arena fluuiali, vel cinere debebimus [b] aggerare. Quidam lapides inſerunt inter flexuoſa [c] radicum.

X. HISDEM temporibus et locis vitem quae ſterilis fuerit, Graeci ita praecipiunt eſſe curandam. Trunco eius fiſſo lapidem aſſerunt includendum, et ibi vrinae veteris humanae quatuor cotulas circa truncum debere ſuffundi, vt ad radices inſtillatio ipſa deſcendat. Tunc adiiciendum [a] terra laetamen admiſta, et circa radices ſolum omne vertendum.

XI. QVAMVIS menſe Februario ſint [a] conſerenda roſaria, tamen locis calidis, apricis, atque maritimis hoc etiam menſe poterimus inſtituere roſeta [b]. quae ſi indigus [c] plantarum volueris ex paucis virgulis [d] habere copioſa, quaternorum digitorum ſurculos gemmantes [e] cum geniculis ſuis debebis excidere, [et] in modum propaginis ſternere [et] ſtercore [f] ac rigationibus adiuuare: vbi anni aetatem compleuerint, pedis ſpatio inter ſe transferre disiunctos [g], atque ita ſolum quod huic generi deputabis implere.

XII. GRAECIS aſſerentibus, vt vuam ſerues in vite vſque ad veris initia, circa ipſam vitem quae fructu plena eſt, loco vmbroſo ſcrobem fodies, altitudine trium pedum

n) *regionibus* om. *P.* o) *malorum vel* om. *P.* p) *pl. agreſtes c. E. plantas* del. videtur. [T. VIII.] a) *tamarici Lugd. E.* b) *poſſumus Lugd. E.* c) *vt pinguis Pol. vt* etiam *Lugd. E.* qui et *pennis* om. [T. IX.] a) *menſe* om. *P.* b) *debemus aggregare P. arenam fluuialem vel cinerem d. aggregare E.* c) *fluxuoſa Lugd. E.* [T. X.] a) *adiicienda eſt terra admiſta laetamine I. I — G.* nobiſcum etiam *Lugd. terram laetamine admiſto E.* non male. [T. XI.] a) *ſunt I. I — G.* b) *roſaria P.* c) *indiguus Lugd.* d) *virgultis E.* e) *germinantes E.* f) *ſtercorare P. ſtercore* ſine *et E.* g) *disiunctos P.* omitt. *ferre E.*

debet habere cuniculum, ne pedes iumentorum redundans vrina contingat. SCHOETTG.

9 LOCIS CALIDIS) Haec ex Sotione Geop. 5, 40. SCHOETTG.

9 FRONDE LVXVRIANT) τρυγᾷν vocat Theophr. hiſt. plant. 4, 16. SCHOETTG.

10 GRAECI) Democritus Geop. 5, 35.

12 GRAECIS) Multa de vuis ſeruandis ſunt Geop.

pedum, latitudine duorum, et mittis [a] ſabulonem, et ibi calamos figis [a], in quibus retorquebis [b] aſſidue ſarmenta fructibus plena, et illaeſis botryonibus alligabis, vt ſolum non contingant, et cooperies, vt imber [c] eo penetrare non poſſit. Item Grae- 2
cis docentibus vuas [d] in vite, aut poma in arbore ſi diu ſeruare volueris, vaſculis clauſa fictilibus ab ima [e] parte pertuſis diligenter a ſummo tecta ſuſpende, quamuis poma et gypſo cooperta in longam ſeruentur aetatem.

XIII. HOC menſe agnorum prima generatio eſt. ſed agnus ſtatim natus vberibus maternis admouendus eſt. manu prius tamen exiguum lactis, in quo ſpiſſior eſt natura, mulgendum eſt, quod paſtores coloſtram [a] vocant: namque hoc [b] agnis, niſi auferatur, nocebit. Ac primo per biduum natus cum matre claudatur. tunc ſeptis obſcuris [c] ſeruetur, et calidis: ita [d] ſecluſo [e] paruulorum grege matri-
ces [f] mittantur in paſcua. Sufficiet autem, priusquam procedant matrices mane, 2
et cum ſaturae reuertuntur [g] ad veſperam, agnis vbera haurienda permittere. qui donec firmentur, intra ſtabulum furfuribus vel Medica herba, vel (ſi [h] eſt copia) farina ordei paſcantur ingeſta, donec conceptum paulisper robur aetatis, pa-
ſcuum matribus poſſint [i] habere commune. PASCVA ouillo generi vtilia ſunt, 3
quae vel in noualibus, vel in pratis ſiccioribus excitantur: paluſtria vero noxia ſunt, ſilueſtria damnoſa lanatis. Salis tamen crebra conſperſio [k], vel paſcuis miſta, vel canalibus frequenter oblata, debet pecoris leuare faſtidium. Nam per hiemem, ſi penuria eſt foeni [l], vel palea, vel vicia, vel facilior victus vlmi ſeruatis frondibus

[T. XII.] a) *mittes, figes Lugd.* b) *retorques I. I — G. E. retorquet* ſphalma *Gry.* 1549. c) *imbre penetrari Gry.* 1549. d) *vuas vel poma in vite aut arb. Lugd. E.* e) *vna E.* [T. XIII.] a) *coloſtrum E.* b) *haec I. B. R.* c) *obſcurioribus Lugd.* d) *item P.* e) *ſole clauſo Lugd.* f) *matres P. Lugd. E. mittantur* om. *E.* g) *reuertantur E.* h) *ſi farinae hordei eſt copia P.* i) *poſſint* omitt. *P. poſſit Lugd. paſtum cum matribus poſſit habere communem E.* k) *reſperſio I. B. R.* l) *foeni vel palae Cr. paleae* etiam *Lugd. E. ſi penuria eſt, fenum, vel palea,* rel.

Geop. 4, 15. Sed quae hic tribuit Graecis inuenta noſter, nondum inueni.

13, 1 AGNVS STATIM NATVS) Didymus Geop. 18, 3; Col. 7, 3, 17. Lugd. Codex melius hic, mea quidem ſententia, diſtinguit: *vberibus maternis admouendus eſt manu. Prius tamen exiguum lactis* etc. SCHOETTG. Videtur ſcribendum: *Sed agnus ſtatim natus vberibus maternis admouendus eſt manu; prius tamen* etc. Cuba ita tranſcripſit: praeterea Columella docet 7, 3: *Agnus autem cum eſt editus, erigi debet, atque vberibus admoueri; tum etiam eius diductum os preſſis humectare papillis, vt condiſcat maternum trahere alimentum.* Hoc porro eſt *manu admouere.* Veruntamen lectores monitos volo neſcio quid quod nunc me latet, ſeque ab ingeniolo meo ſubducit, eſſe amplius inquirendum. PONTED.

13, 1 COLOSTRAM) *Coloſtrum* et *Coloſtra* lac dicitur primum poſt partum, quod caſei inſtar coagulatum eſt, et tam infantibus, quam pecoribus nocet. Inde *coloſtrati pueri* apud Plinium H. N. 28, 9 qui tale lac biberunt, et deinde morbo quodam ſolent adfligi, quem *coloſtrationem* vocant. Haec Hieron. Mercurialis Var. Lect. 5, 12. De genere foeminino dubitat quidem Seruius ad Virgilium Ecl. 2, 22 ſed qui ex auctore noſtro et Nonio 2, 117 facile refellitur. Caeterum alii apud Plinium *coloſtratos pueros* interpretantur, quas nutrices concipiunt et pariunt, a *coloſtra,* quam adhuc a ſuperiore partu tunc temporis ſecum habuerunt. SCHOETTG.

13, 2 POSSINT HABERE COMMVNE) *poſſit,* quod Leidae eſt, vt vidimus, poſtulat Syntaxis ordinata: niſi forte excuſes per Syneſin. Sed vid. etiam, quam medicinam huic loco faciat Cl. Morg. I, 94.

13, 3 PASCVA OVILLO) Creſc. 9, 68.

13, 3 SI PENVRIA EST, FOENVM) Locus peſſime vitioſus. Quae enim eſſe poteſt penuria, ſi foenum habeamus in tabulatis? Quonam alio aptiore cibo ſuſtentantur per hiemem oues quam foeno? Haec igitur tradita a Palladio nullo modo ſuſpicari poſſumus, ſed praecepiſſe, deficiente foeno, vel paleam vel viciam aut vlmeas frondes vel fraxineas eſſe pecori obiiciendas. Sic profecto legebatur in Palladio quo tempore Creſcentius hunc locum excerpebat: *Nam,* inquit 9, 68 *per hiemem ſi penuria eſt foeni, vel paleae, vicia vel facilior victus vlmi vel fraxineis ſeruatis*

4 bus praebeatur, aut fraxini. Aestiuis mensibus pascantur sub lucis initio, cum graminis teneri suauitatem roris mistura commendat. quarta hora calescente potus puri fluminis aut putei praebeatur, aut fontis. medios solis calores [m] vallis aut arbor vmbrosa declinet. deinde vbi flexo iam die ardor [n] infringitur, et solum primo
5 imbre vespertini roris humescit, gregem reuocemus ad pascua. Sed Canicularibus et aestiuis diebus ita pascendae sunt oues, vt capita gregis semper [o] auertantur a solis obiectu. Hieme autem vel vere nisi resolutis gelicidiis ad pascua prodire non debent: nam pruinosa herba huic generi morbos creabit. ac tunc semel adaquare [p] sufficiet. Graecas oues, sicut Asianas, vel Tarentinas [q], moris est potius stabulo [r] nutrire, quam campo, et pertusis tabulis solum, in quo claudentur, insternere [s]:
6 vt sic tuta cubilia, propter iniuriam pretiosi velleris, humor reddat elabens. Sed tribus, per annum totum, diebus aprico die lotas oues vngere oleo oportebit, et vino. Propter serpentes, qui plerumque sub praesepibus latent, cedrum, vel gal-
7 banum, vel mulieris capillos, aut ceruina cornua frequenter vramus. NVNC hirci admittendi sunt, vt foetum primi veris fouere possit exortus. Sed caper eligendus [est [t],] cui sub maxillis duae videntur pendere verruculae [u], magni corporis, crassis cruribus, breui plenaque ceruice, auribus flexis et grauibus [x], paruo capite, nitido, spisso et longo capillo. Ad ineundas foeminas et ante anniculum [y] congruus [z]. non autem durat vltra sexennium. Capella similis corporis, sed ma-
8 gnis vberibus est eligenda [a]. Non tamen ita multae caprae, vt oues vna statione claudantur [b], quam luto et stercore carere conueniet. Haedis supra lactis abundantiam, edera et arbuti et lentisci cacumina sunt saepe [c] praebenda. Trimae educare optime possunt; quod teneriores matres generant, transigendum est. sed vltra octo annos seruandae non sunt matrices, quia genus hoc longiore sterilescit aetate.

XIV. HOC tempore glandis legendae ac seruandae cura nos excitet; quod opus foemineis ac puerilibus operis [a] celebrabitur facile [b] more baccarum.

XV. NVNC materies ad fabricam caedenda est, cum luna decrescit. Sed arbores quae caedentur vsque ad medullam securibus recisas aliquandiu stare patieris, vt per eas partes humor, siquis in venis continetur, excurrat. vtiles autem sunt

m) *ardores aut P.* n) *arbor Gryph.* 1549. o) *semper* om. *E.* p) *aquare E.* q) *Terent. Lugd.* r) *stabulo nutrire* om. *P.* s) *instruere E.* t) *est* om. *Pal. Lugd. E.* u) *veruiculae P. verriculae E.* x) *et cornibus grandibus* addit *E.* y) *annum P.* z) *congruum E.* a) *legenda Lugd.* b) *claudende P. claudatur Ienss.* c) *saepe* om. *P.* [T. XIV.] a) *studiis I. B. R.* b) *facile* om. *P.*

seruatis frondibus praebeatur. Ex his itaque Palladii locus, (neque enim omnia in Crescentio vitio carent) a vitio vindicari potest. *Nam per hiemem si penuria est foeni, vel palea vel vicia vel facilior victus* etc. Paleae enim nulla est penuria. PONTED. Nihil dubitaui ex Crescentio emendare locum aperte vitiosum, suffragante potissimum clarissimo viro.

13, 4 GRAMINIS TENERI SVAVITATEM RORIS MISTVRA) Virgilius Georg. 3, 324 — *dum mane nouum, dum gramina canent, Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.* Nemesianus Ecl. 1, 6

Incipe, dum salices boedi, dum gramina vaccae
Detondent, viridique gregem permittere campo
Et ros, et primi suadet clementia solis.

Florentinus Geopon. 18, 2 Ἐπὶ δὲ τὴν νομὴν ἐξακτέον θέρους μὲν, πρὶν ἥλιον ἀνασχεῖν, ἔτι τῆς δρόσου κειμένης. SCHOETTG. Ro. Titium ad Nemesiani locum a Clar. Schoettgenio citatum, hic laudat ALMELOV.

13, 7 CAPER ELIGENDVS) Col. 7, 6, 2.

15, 1 ARBORES QVAE CAEDENTVR) Sumta sunt haec ex Plinio 16, 39. Descripsit pleraque Cresc. 1, 10.

15, 1 LARIX

sunt hae maxime [a]: abies quam Gallicam vocant, nisi perluatur [b], leuis, rigida, et in operibus siccis perenne [c] durabilis. Larix vtilissima [d], ex qua si tabulas suffigas tegulis [e] in fronte, atque extremitate tectorum, praesidium contra incendia [f] contulisti. neque enim flammam recipiunt, aut carbones creare [g] possunt. Quercus 2
durabilis si terrenis operibus obruatur, et aliquatenus palis. Aesculus aedificiis et [h] ridicis [i] apta materies. Castanea mira soliditate perdurat in agris, et tectis, et operibus [k] caeteris intestinis, cuius solum pondus in vitio est. Fagus in sicco vtilis, humore corrumpitur. Populus [l] vtraque et salix et tilia, in scalpturis [m] necessariae. Alnus fabricae inutilis, sed necessaria, si humidus locus ad [n] accipienda fundamenta [o] palandus est. Vlmus et fraxinus si siccentur, rigescunt, ante curuabiles, catenis vtiles habentur. Carpinus [p] vtilissima [q]. Cupressus [r] egregia. Pinus nisi in 3
siccitate non durans, cui contra celerem [s] putredinem comperi in Sardinia hoc genere prouideri, vt excisae trabes eius, aut [t] in piscina qualibet anno toto mersae [u] laterent, post operi futurae; aut arenis obruerentur in litore, vt aggestionem, qua tectae essent, alternis aestibus reciprocans fluctus [x] allueret [y]. Cedrus durabilis, nisi humore tangatur. Quaecunque autem ex parte meridiana caeduntur, vtiliores sunt: quae vero ex Septentrionali [z], proceriores, sed facile vitiantur.

XVI. HOC

[T. XV.] a) *maxime* om. *P. vtiles maxime hae E.* b) *perpluatur Lugd. vi super pluantur E.* c) *per hiemem E.* d) *vtillima I. B. R. Lugd. E.* e) *tegulis* om. *P.* f) *incendium E.* mox om. *flammam.* g) *creant. Quercus P.* h) *et ridicis materies* om. *P.* i) *radicis Lugd.* hic et al. k) *oper. internis, cuius P.* l) *albariis; vtraque salix Cr. populus vtraque et* om. *E.* m) *sculpturis Vitruu. Lugd. in culturis E.* n) *ad accipienda* om. *P. Cr.* o) *fundamentis Cr. parandus E.* p) *Carpinus vtil.* om. *P.* q) *vtillima Lugd. I. B. R. E.* r) *vel pirus* inf. *Cresc. E.* addit *et vtillima E.* s) *celerem* om. *P.* t) *aut* om. *P.* u) *mersae* om. *P.* x) *aestus P.* y) *ablueret Lugd. E.* recte puto. z) *Septentrione P.*

15, 1 LARIX VTILISSIMA) Haec et sequentia sumta sunt ex Vitruuio 2, 9. Est autem larix ex picearum genere, quae inter alias ab antiquis hanc laudem habuit, vt igni resistere diceretur. Plinius H. N. 10, 16; Vitruuius l. c. Isidorus Orig. 17, 7. Quin et narrat Plinius 16, 39 Tiberium Caesarem concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum illum in Rhaetia caedi curasse. Obseruarunt autem Philander ad Vitruuium et Saluagnius Boessius de miraculis Delphinatus p. 172 ex propria experientia, etiam hanc arborem ardere. Vnde adparet *laricem* hodie appellari aliam arborem quam olim. Vide copiose Clericum biblioth. choisie tom. 12 p. 57 sq. add. Mem. de Treuoux Iun. 1756 p. 208. Ad historiam autem ex Plinio et Vitruuio respondent eruditi, ob ventum, aërem, frigus, glaciem et pluuiam in Alpinis regionibus impeditam esse vim ignis, alias enim larix est e resinosis, quae facillime ardent. Bodaeus a Stapel ad Theophrasti hist. plant. 3, 10. SCHOETTG. Τὸ *tegulis* neque ap. Vitruvium neque ap. Crescentium legitur, nam larix ignis metu ad subgrundia laudatur, quod ex τῷ *in fronte atque extremitate tectorum* manifestum est. Vitruu. 2, 9 cuius (Laricis) *materiei si esset facultas apportationibus ad vrbem, maximae haberentur in aedificiis vtilitates, etsi non in omnibus, certe tabulae, in subgrundiis circum insulas si essent ex ea collocatae, ab traiectionibus incendiorum aedificia periculo liberarentur, quod eae nec flammam nec carbonem possunt recipere, nec facere per se.* Cresc. 1, 11 *Salix vel Larex secundum Palladium vtilissima ex qua tabulas suffiges in fronte atque extremitate tectorum.* PONTED. I. Valens in numis familiarum numum profert *P. Accolleii Lariscoli,* in cuius altera facie est caput muliebre, in altera tres figurae muliebres, quae videntur in arbores mutari, quarum illam Clymenem putat, has vero ipsius filias Phaëtontis sorores, in larices mutatas, expressas in hoc numo propter similitudinem cognominis: (*Lariscolum* enim deminutum ex *larice*) Ad istum numum explicandum laudat hunc locum Palladii, sed in haec verba laudat: *Resina illa liquida est, lacrymae similis; non recipit flammam, quasi odio persequatur, ob combustum Phaëtontem.* Quae nescio vnde hauserit. Neque enim Palladii liber vllus, quod scire potuerim, neque Vitruuius, aut Plinius, aut Isidorus adeo vllam fabulae Phaëtontis in explicanda laricis natura mentionem faciunt.

15, 2 CATENIS VTILES) Vitruuius: *recipiunt catenationes.* SCHOETTG.

17, 1 GRAE-

XVI. HOC mense locis siccis, calidis, et apricis maiores arbores transferemus truncatis [a] ramis, illaesis radicibus, multo stercore et rigationibus adiuuandas.

XVII. GRAECI in conficiendi olei praeceptis ista [a] iusserunt. tantum legendum esse oliuae, quantum nocte veniente possimus exprimere. molam primo oleo debere leuiter esse suspensam. ossa enim confracta sordescunt: quare de solis carnibus [b] sit prima confectio. [et [c] de] salignis [d] canistros fieri debere virgultis,
2 quia genus hoc oleum dicitur adiuuare. Nobilius erit quod sponte defluxerit. Sales deinde ac nitrum iubent nouo oleo misceri, vt haec res spissitudinem eius absoluat: deinde [e] cum amurca subsederit, oleum purum XXX diebus exactis, in vitrea vasa transferri. secundum, simili disciplina fieri, sed mola fortiore quassari.

XVIII. OLEVM primum Liburnico simile fieri asserunt Graeci, si in optimo viridi [oleo [a]] inulam [b] siccam et lauri folia et cyperum, omnia simul tusa, et subtiliter [c] creta permisceas cum salibus torrefactis ac tritis, et diu oleo iniecta perturbes, deinde tribus aut aliquanto amplius [decursis [d]] diebus, cum quieuerit [e], vtaris.

XIX. SI sordet oleum, frictos et adhuc calentes sales iniici iubent, et diligenter operiri. ita mundum reddi post [a] tempus exiguum.

XX. SI fuerit odoris horrendi, virides [a] oliuas sine ossibus tundi [b], et in olei metreta choenicas [c] duas mitti. si baccae defuerint, caules tenerrimos oleae similiter esse tundendos. Nonnulli vtraque permiscent, adiecto [d] etiam [e] sale. sed omnia intra linteum clausa [f] suspendunt, atque ita in vas olei demittunt [g]. postea
2 tribus diebus exemtis [h] auferunt, et oleum in alia vasa transfundunt. Quidam mittunt vetustum laterem [i] torrefactum. plerique ordeaceos panes [k] breuiter figuratos, et raro linteo inuolutos mergunt, et nouos subinde permutant: vbi hoc bis aut tertio fecerint, sales mittunt [l], et in alia vasa translatum per paucos [m] dies
3 subsidere [n] patiuntur. Quod si aliquod [o] animal forte deciderit, et oleum putredine

[T. XVI.] a) *truncatas Lugd.* [T. XVII.] a) *ita Lugd.* b) *carnililibus Lugd.* c) *et de* om. *Pal. Lugd. I. B. R.* d) *saligineis P. saliginis E.* sed corr. e) *dein Lugd.* [T. XVIII.] a) *et viridi E. oleo* om. *I. B. R. E. Pal.* et *Lugd.* b) *inullam Lugd. mulam P. anulam E.* mox *iuniperum* pro *cyperum.* item *tunsa.* c) *subtiliata perm. P.* d) *decursis* om. *P. Pal. Lugd. E.* e) *cum quiescit E.* [T. XIX.] a) *exiguo tempore P.* [T. XX.] a) *virides* abest *P.* b) *iubent tundi E.* c) *conchas Lugd.* d) *addito I. B. R.* e) *etiam* om. *P.* f) *clusa I. B. R.* g) *dimittunt E.* h) *exactis I. I. E. — Gry.* 1549. *exemtis* etiam *Lugd.* i) *breuiter* ins. *Gy. Gr.* vtraque. k) *panes et linteo etc. P. breuiter* om. *Lugd.* l) *iniiciunt Lugd.* m) *paucis diebus residere P.* n) *sidere Lugd. residere E.* o) *aliquod* om. *P. E.* habet post *deciderit.*

17, 1 GRAECI) v. g. Apuleius Geop. 9, 19 vbi omnia disertius docentur, quemadmodum et Col. 12, 50

18 LIBVRNICO SIMILE) Cum eandem compositionem tradidisset Sotion Geop. 9, 27 subiungit τῦτό ἐςι τὸ καλύμενον Λιβυρνικὸν, καὶ αὐτὸ τὸ Ἰςριανὸν. In lemmate vocatur Ἰςρικῷ ὅμοιον. Plin. 15, 2 s. 3 *Reliquum certamen* (de bonitate oleae) *inter Istriae terram et Baeticae par est.* Habet eundem fingendi olei modum, *quod Liburnicum omnes putabunt*, Apicius 1, 5.

19 SI SORDET OLEVM) Eadem ratio ex Tarentino est Geop. 9, 21. SCHOETTG.

20, 1 SI FVERIT) Tarentinus Geop. 9, 23. SCHOETTG.

20, 1 ODORIS HORRENDI) *Horridus odor* ex Palladio 12 citat Barthius Adu. 20, 18 quod quidem huc respicere statuo, quamvis in nulla editione hanc vocem obseruarim. Mihi tamen probatur lectio Barthii prae vulgari. *Horridus* enim notat aduersum, contrarium etc. vt *fames horrida*, apud Arnobium lib. 1 SCHOETTG. Sed *horrendus odor* etiam est apud nostrum 1, 18, 1.

20, 3 QVOD SI ALIQVOD ANIMAL) Democritus Geop. 9, 25. SCHOETTG.

dine ac [p] nidore vitiauerit [q], iubent Graeci coriandri [r] manipulum in olei metreta ſuſpendi, atque ita paucis diebus manere. ſi nihil de nidore [s] decuſſerit [t], mutandum eſt [u] coriandrum, donec ſuperetur hoc vitium. Sed maxime proderit, poſt ſenos [x] dies in vaſa munda transferre; melius [y], ſi acetum ante vexerunt. Quidam 4
foeni [z] Graeci ſemen ſiccum tritumque permiſcent, vel incenſos oleaginos carbones in ipſo oleo frequenter extinguunt [a]. Si acerbus odor fuerit, vuae excrementa [b], quae Graeci γίγαρτα vocant, praecipiunt, tuſa et in maſſam redacta merſari [c].

XXI. OLEVM rancidum Graeci aſſerunt ſic poſſe curari. Albam ceram mundo et optimo oleo reſolutam, et adhuc [a] liquentem mitti in oleo iubent. tunc ſales frictos calentes addi, operiri, atque gypſari. ſic fieri vt oleum purgetur ſapore et odore mutato. oleum tamen omne in terrenis locis eſſe ſeruandum, et eam eius eſſe naturam, vt ſole vel igne purgetur, vel aqua feruenti, ſi ſimul miſceantur [b] in vaſculo.

XXII. HOC etiam menſe oliuas condiemus. Harum genera ſunt diuerſa. Colymbades [a] oliuae fiunt ſic: alternis cratibus oliuarum puleium ſpargis, et mel, et acetum, et ſales modice, ſtratura intercedente [b], ſuffundes. Item ſternes oliuas ſupra ſurculos foeniculi vel anethi, ſiue lentiſci, et ramulis [c] oliuae ſubditis, aceti [d] heminam et muriam ſuperfundis, et has conſtructiones vſque ad vaſculi plenitudinem patieris inſurgere [e]. Aliter. Electas oliuas muria maturabis [f], poſt XL dies 2
muriam fundis vniuerſam: tunc duas defruti [g] partes, aceti vnam, mentam minute inciſam vaſculo adiicies, et oliuis [h] replebis, vt iuſta infuſione liquor [i] ſupernatet. Aliter. Oliuas manu lectas, vna nocte integra, in balnei vapore eſſe patieris, tabulae vel crati ſuperpoſitas: mane balneis exemtas ſalibus tritis conſperges et vteris: quae non amplius [k] quam VIII dies poterunt cuſtodiri. Aliter. Oliuas 3
illaeſas [l] primo mittis in muria [m]: poſt dies XL leuabis, atque intercides acuto calamo: et, ſi dulciores habere volueris, duas ſapae partes, et aceti vnam; ſi acriores, aceti duas, et ſapae vnam debebis infundere. Aliter. Paſſi ſextarium vnum, cine-

p) *ac nidore* om. *P.* q) *vitiauit I. B. R.* ex *vitiarit*, quod habet *Lugd.* r) *coliandri E.* et poſt. s) *horrore Lugd. E.* t) forte *deceſſerit.* u) *eſt* om. *Lugd. E.* x) *X. P.* y) *melius autem E.* mox *iniecerint* pro *vexerunt E.* z) *foenum graecum ſiccum P. E.* a) *immergunt P.* b) *vuae extrema E.* mox *tunſa.* c) *indempſari P.* [T. XXI.] a) *adliquentem Lugd.* b) *miſceatur E.* poſt *pulegium.* [T. XXII.] a) *columbares Lugd. E.* b) *ſtatura interc. E.* mox om. *oliuas.* c) *ramis I. B. R.* d) *acetum et P. Lugd.* e) *exurgere P.* f) *macerabis Pariſ.* g) *defriti Lugd. defricti E.* om. *duas.* h) *oliuas Lugd. E.* i) *liquor* om. *Lugd. E.* k) *plus VII. diebus P. VII.* etiam *I. B. R. octo diebus Lugd. E.* l) *electas E.* m) *muriam Lugd.*

20, 3 DE NIDORE DECVSSERIT) *Deceſſerit* conieciſſe etiam animaduerto BVCHNERVM.

20, 4 ΓΙΓΑΡΤΑ) Legitur hoc verbum bis Geop. l. c. vbi Cornarius reddit *vinacea*, quamuis appareat ex his Palladii verbis γίγαρτα plura et maiora eſſe excrementa, quam ſola vinacea. SCHOETTG.

21 GRAECI) Tarentinus Geop. 9, 22. SCHOETTG.

21 RESOLVTAM) coctam et liquidam. Nam in Graeco eſt ἕψηνον. SCHOETTG.

21 IN TERRENIS LOCIS) ἐν κατωγείῳ τόπῳ.

22, 1 COLYMBADES) ita dicuntur oliuae condititiae, ἀπὸ τοῦ κολυμβᾶν, quod in aceto et muria innatent. Plura Needham ad Geop. 29, 33. Sumta ſunt autem haec e Col. 12, 48. SCHOETTG. Varias etiam oliuarum condiendarum formulas dabunt Geop. 9, 28 ſqq.

22, 2 MATVRABIS) Adſcripſeram, forte legendum, *macerabis*: et inueni poſtea ita etiam expreſſum in editione Pariſienſi 1536. 4. Sed cum reliqui libri omnes conſentiant, nolim mutare

cineris bene creti [n] quantum manus vtraque gestabit, vini veteris vnum funiculum [o], et aliquantum cupressi foliorum: mistis omnibus oliuas infundis, inculcas, et subinde crustam faciendo saturabis, donec ad vasculorum summa ora perue-
4 nias. Aliter. Oliuas quas iacentes repereris, rugis [p] contrahentibus crispas colligis, et salibus tritis respersas expandis, donec sole inarescant [q]. tunc substrato lauro alternas crates baccarum saepius ordinabis: tunc defrutum cum satureiae fasciculo duabus aut tribus vndis feruere patieris: et postquam tepuerit, supra compositas baccas refundes admisto sale paululo, et origani fasce coniecto, supra ius omne per-
5 fundes. Aliter. Lectas baccas ex arbore statim condies, rutam et petroselinum sternes inter spatia structionis, et subinde cyminati [r] salis aspersione cumulabis. postremum mel et acetum superfundes. nouissime optimi olei quantumcunque miscebis. Aliter. Legis [s] oliuas ex arbore nigras, et compositas muria diluis: tunc ollae adiicis mellis partes duas, vini vnam, defruti dimidiam, et vbi simul deferbuerint [t], deponis, ac permoues, et acetum misces: cum refrixerit [u] super oliuas origani sur-
6 culos sternis, et supra ius omne diffundes. Aliter. Oliuas manu lectas cum pediculis aqua spargis tribus diebus: deinde mittis in muria [x], et post VII [y] dies exemtas in vase adiicis cum musti et aceti aequis ponderibus. et impletum vas ita operies, vt aliqua spiramenta dimittas.

XXIII. NOVEMBREM et Februarium ratio temporis per horas dierum [b] fecit aequales.

Hora	I	et	XI	pedes	XXVII
Hora	II	et	X	pedes	XVII
Hora	III	et	IX	pedes	XIII
Hora	IV	et	IIX	pedes	X
Hora	V	et	VII	pedes	IIX
Hora	VI			pedes	VII

n) *criti P.* o) *semiciculum P. I. B. R. E. simiculum Lugd. cimiculum Pal. funiculum I. I — G.* p) *rugis* om. *P.* q) *marcescant Lugd. P. E.* r) *seminati I. B. R. ciminati E. I. I — G.* s) *colligis Lugd.* t) *vbi s. deferuerint* om. *et E.* forte verius. u) *cum refrigeraueris E.* x) *muriam Lugd. in* om. *E.* voluit dare *muriam.* y) *XII. I. I — Gry.* 1549. [T. XXIII.] a) *Septembr.* b) *dierum* om. *E. hor. duxit aequ. Lugd.*

tare quidquam. Forte vt *maturam* dixit *muriam* Columella 12, 6, 1, ita ipsa muria dicitur *maturare*, quae macerando molliora facit et leniora.

22, 3 SVNICVLVM) Vix dubito quin vera sit coniectura, quae antiquam lectionem intuentibus non potest non in mentem venire, vt legatur *semisicilicus.* Ita iam visum Hermolao Barbaro apud Baldum de verb. Vitr. sign. in *sicilicus.* Ita coniecerat in Indice Sylburgius. Quidni enim descriptio partium assis possit referri etiam ad mensuras alias, nominatim ad *quadrantal* veterum s. *amphoram?* Ea vas erat cubicum, cuius omnia latera pedem Romanum habebant, (vid. Eisenschm. de pond. et mens. 2, 2 p. 71.) Quemadmodum *sicilicus*, vbi de longitudine sermo est, nemine dubitante est quarta pars vnciae, siue digiti, h. e. 48 pars pedis: ita constat, amphorae partem 48 esse *sextarium*, eundemque *sicilicum*, si ad assem referatur: *hemina* igitur h. e. dimidius sextarius, erit *semisicilicus.*

22, 3 CINERIS BENE CRETI) Hunc non concoquo: neque enim ablui deinde praecipit, sed vinum potius affundi. Nihil de cinere Graeci. *Criti* pro *creti* habetur Florentiae. Quidsi fuit apud Palladium *ciceris* bene *triti?* Sed forte hic etiam de gustu non est disputandum.

22, 3 CVPR. FOLIORVM) Hic inseri debebat, certe intelligi debet, *sumes* vel tale quidpiam.

22, 3 CRVSTAM FACIENDO) h. e. stratum illius massae, quam modo descripsit; eadem fere, quam *cratem* mox dicit.

PALLA-

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI DE RE RVSTICA

LIBER DECIMVS TERTIVS.

TIT. I.

DECEMBRI [a] mense seruntur frumenta, triticum, far, ordeum: quamuis ordei satio iam [b] sera sit. Et faba circa septimontium [c] seri potest. Nam post exactam brumam [d] male seminantur. Hoc etiam mense adhuc [e] lini semen spargi poterit, vsque [ad] VII [f] Idus Decembris.

II. NVNC ad instituendas vites, sed post Idus pastina [a] inchoëmus effodere, sicut ante tractatum est. Et materiem bene hoc mense caedemus: palos quoque et corbes faciemus, et [b] ridicas. Et locis frigidis oleum faciemus ex lauro, et myrti baccas atque lentisci in olei [c] sui confectione quassabimus, et vinum myrtite [d], sicut dictum est ante, retingemus [e].

III. HOC tempore [a] serenda est lactuca, vt planta eius Februario transferatur. Et iam nunc allium [b] et vlpicum, et cepullae [c], et sinapi, et cunela seri poterunt, disciplina et more, quo ante narratum est.

IV. HYPOMELIDES poma sunt (vt Martialis asserit) sorbo similia. mediocri arbore nascuntur, et flore candidulo. dulcedo huic fructui cum acuto sapore commista est [a]. seritur mense Decembri nucleis in vasculis [b] positis. Mense autem Februario hypomelidis planta, sed pollicis magnitudine robusta transfertur breuissimo [c] scrobe, soluta terra, plurimo stercore. Sed munienda [d] est, quia cito arescit, 2
si radices eius [e] ventus afflauerit. Terram qualemcunque non respuit. amat loca tepida,

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. XIII. *siue December.* T. I.] a) *Nunc ser. Lugd. E. I. B. R. vid. Ian. pr.* b) *iam* om. *E.* c) *septa montium P. Lugd. septimum Idus* reliqui. d) *pruinam Lugd.* mox *seminatur E.* e) *adhuc* om. *P.* f) *vsque septimo E.* [T. II.] a) *pastinam fodimus P.* b) *et ridicas* om. *P. redicas Lugd. E.* c) *et mirti baccis atque lentisci. In olei* etc. *E.* d) *et v. mirtetum E.* e) *tinguemus Lugd. tingemus E.* [T. III.) a) *mense P.* b) *allium et* om. *P. etiam nunc E.* c) *cepulae E.* [T. IV.] a) *sunt P.* b) *vase P.* c) *breuissima Lugd.* d) *minuenda Lugd.* e) *illi I. B. R. illius P. Lugd. E.*

DECEMBER.

1 SEPTIMONTIVM) Sine dubio verior lectio est quam proposuimus Codicum Mss. licet aliquantum et ipsa deformata fuerit. *Septimontium* legendum est profecto, quem diem rusticis in faba serenda obseruatum, *septimontialis satio* declarat. Vid. nota Schoettgenii ad illum locum, nempe ad Col. 2, 10, 8.

1 MALE SEMINANTVR) Legendum, vt apud Cubam, *male seminatur*; de faba enim loquitur Palladius, de qua etiam Col. 2, 10 *Post brumam parum recte seritur, pessime vere.* PONTED.

2 SICVT DICTVM EST) Ian. 18; F. 27.

4 HYPOMELIDES) Nescio an quis veterum praeterea huius fructus mentionem fecerit. Tacent certe Plinius, Geoponici, tum barbari Crescen-

tepida, aprica, maritima, et saepe saxosa. statum rigidum reformidat. inseri non potest, exigua durat aetate. Poma eius aut in picatis et minutis [f] vrceolis, aut scobe [g] populi, aut in ollis inter vuas vinaceis obruta seruabuntur.

V. NVNC rapa in partes minutas recisa [a], et leuiter cocta, et tota die diligentius [b] exsiccata, nequid referuent humoris, et [c] sinapi ex aceto (sicut moris est) temperato, mergere et condire curabimus, et repleta vasa claudemus, ac post aliquantos dies gustibus [d] explorata, proferemus vsuri. Quam rem Ianuario quoque et Nouembri mense poterimus efficere [e].

VI. NVNC etiam quibus litus in fructu est, vbi lunae iuuabit [a] augmentum, quae omnium clausorum maris animalium, atque concharum iubet incremento suo [b] membra turgere [c], echini carnes salibus condire curabunt [d]. quod solito more conficitur. hanc quoque rem per omnes menses bene faciemus hibernos. Pernas etiam et lardum conficimus non solum mense hoc, sed omnibus [e], quos hiemalis algor astringit. Tempore hoc per humiles siluas et baccis foecunda virgulta ad turdos et caeteras aues capiendas laqueos expedire conueniet. hoc vsque in Martium mensem tendetur aucupium.

VII. DECEMBREM Ianuario in horis causa dispar adiunxit, cum linea simili ille augeatur, iste decrescat.

Hora	I	et	XI	pedes	XXIX
Hora	II	et	X	pedes	XIX
Hora	III	et	IX	pedes	XV [a]
Hora	IV	et	IIX	pedes	XII [b]
Hora	V	et	VII	pedes	X [c]
Hora	VI			pedes	IX [d]

f) *munitis Lugd.* g) *scrobe A. G. C. E.* [T. V.] a) *incisa P.* b) *diligenter P.* c) *et* om. *P. E.* d) *gustabimus P.* e) *conficere P.* [T. VI.] a) *luna iuuarit Lugd. iuuarit* etiam *P. inierit argumentum E.* b) *suo* om. *P.* c) *turgescere P.* d) *condire curabimus E.* e) *sed et o. E.* [T. VII.] a) *XVII P.* b) *XV P.* c) *XIII P.* d) *Palladii Rutili Tauri Emiliani viri illustris opus agriculturae explicit. P.* et *Lugd.* nisi quod hic *finit.* — Subscriptum Mſ. E. est: *Explicit liber Palladii, de cultura agri.*

Crescentius de commodis rerum rur. et Barthol. de Pisis ac recentiores, Bruyerinus et Nonnius de re cibaria. Ἐπιμηλὶς apud Dioscoridem esse dicitur e genere mespilorum. Sed nihil inuenio. Interpres Germanicus, Maius, *Hippomelides* vocat; quod si bono auctore factum est, possunt poma praegrandia ita dici. Sed nihil extrico. v. Ind.

PALLA-

PALLADII RVTILII* TAVRI AEMILIANI
DE INSITIONE
LIBER, AD PASIPHILVM VIRVM DOCTISSIMVM.

HABES aliud indultae fidei testimonium. Pro vsura temporis hoc opus de arte insitionis adieci. Sed quod volumina haec ruris colendi serius quam iusseras, scripta

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii *de Insitione* * *Liber Praef.*] * In *Pol.* et *Lugd.* plane deest huius libri collatio.
* *Rutiliique Gym.*

PALLADII DE INSITIONE LIBER.

Damus post finem libelli epistolam Io. Conr. Schwarzii; viri cel. de hac ipsa epistola, scriptam, quam passi sumus locum, quem adhuc habuit, tenere. Periit, credo, ea, quam toti operi praefixerat Palladius: haec quidem nimis aperte ad librum de insitione pertinet, nec potest toti operi, qualis nunc est, sine absurditate praeponi. Ecquid enim quisquam mortalium intelligat, si ab initio operis posita esset, illud eius principium, *Habes aliud indultae fidei testimonium.* Superiore epistola, quam periisse suspicamur, forte dixerat, quo tardiores venerint libri, tanto esse emendatiores, quin auctiores altera praelectione. Duplicem certe fuisse editionem, alteram altera pleniorem, in mentem venire alicui debet, qui creberrimas illas omissiones Medicei Codicis, optimae aliquin notae, diligenter considerauerit. Vnum v. g. *indultae fidei* (h. e. praestitae fidei a Palladio, et morae rebus excusatae) testimonium erat emendatio XIII librorum et augmentum; alterum est, quod pro quarto decimo (*bis septem* enim libros iam legerat et commendauerat, cum ista scriberentur, Pasiphilus vid. v. 3) qui prosa vt ceteri primum scriptus fuerat, iam carmen mittat: eadem fere ratione, vt de hortis materiem decimo libro Columella versu retractauit. Caeterum, ne quid huic editioni deesset, neue Columellae horto inuideret libellus Palladii, adiecimus nonnulla ex Codri Grammatici Bononiensis dictis excerpta, quae in editione horum auctorum Regiensi 1496 f. eaque forte sola, habentur: de quibus in praefatiuncula typographi, *quae si peritum lectorem non docebunt*; *minus tamen doctum non nihil adiuuabunt.* Nos quaedam omittere coacti sumus, ne plane videremur insultare velle lectoribus nostris: et vel sic opus videmur habere excusatione, quam modo commemorauimus.

I ALIVD TESTIMONIVM) Quia praecedentes XIII libri sunt testes fidei Palladii erga Pasiphilum: hic decimusquartus est aliud testimonium *fidei indultae.* Noue dictum, ac si dicamus, *indulgeo tibi fidem*, h. e. concedo et habeo: et passiue, *fides indulgetur*, vnde *fides indulta.* Videtur autem Palladius hacc opera fidei Pasiphili commisisse, vt de illis fideliter iudicaret. Scripserat enim iussu illius, vt ipse refert. An aliter exponendum est? vt dicamus, *Habes aliud testimonium fidei* scilicet meae, *indultae*, id est, concessae et seruatae tibi, quasi promisisset Palladius Pasiphilo, se scripturum libros iuris colendi. Hoc participio quod est *indultus*, vsus est Marcellinus quoque; XIV rerum gestarum, *Tanquam licentia crudelitati indulta.* quod allegat Priscianus, vbi docet, ab eo quod est *indulgeo*, fieri supinum *indulsum* et *indultum.* et nostri Canonici, non adeo satis eruditi dicunt se a pontifice summo habere *indultum* quoddam, quasi pro quadam condonatione. quod an eleganter dictum sit, viderint, qui non nisi examussim loqui proposuerunt. CODRVS.

I PRO VSVRA TEMPORIS) h. e. pro temporis vsu. Sic Cic. ad Appium, *vt longi temporis vsuram, qua caruimus* et reliqua. Vsura autem generale vocabulum est tam pecuniae quam aliarum rerum. Vnde Plautus in Amphitruone appellat *vsurariam vxorem*; et *vsurarii* sunt ii quibus relictus est vsus alicuius rei. CODRVS. Proprie sumit vsuram pro fructu aeris alieni tempori, quo habuimus illud, respondente. Debebat Pasiphilo Palladius libros suos diutius, quam dictum erat. Hic vsurae loco addit libellum versu scriptum, cum deberet tantum solutam orationem. Haec adiecisse vix tani

scripta sunt, librarii manus segnior fecit, cuius ego tarditatem nunquam maligne aestimo [a]. scio enim, quo frequenter inclinet argutia famulorum. malo operam
2 eius expectare potius quam timere. Nescio vtrum commune sit dominis: mihi difficile contigit, in seruilibus ingeniis inuenire temperiem. ita saepissime natura haec [b] vitiat commodum si quod [c] est, et miscet optanda contrariis. velocitas procurrit in facinus; segnities figuram benignitatis imitatur, et tantum recedit ab agilitate, quantum recessit a scelere. Diu tamen apud te pudorem meum distuli, sed hoc quasi bonus famulus feci. Verum nescio, si tuum ad has modo minutias
3 inclinetur ingenium. Grande erit, et par desiderio suo, quod studii tui quaeret affectio. Et licet de his nugis fauorabiliter sentias, ego meas opes aestimare non

a) *extimo I. B. R.* b) *hoc B. R.* c) *siquid I. B. R.*

tanti erat, nisi in alia omnia abirent commentaria Codri.

1 LIBRARII MANVS SEGNIOR) *Librarius* aequiuocum nomen est, et ad eos qui scribunt libros vel vendunt, et ad eum qui pensabat cibaria seruis. atque id quidem ad pondus dabatur: *demensum* dicebatur. auctor Donatus in Terentii Phormionem. CODRVS. De demenso auctor est Donatus ad Phor. 1, 1, 9. Sed nihil ibi aut vsquam, arbitror, de *librario, librae* praefecto: nisi huc referas, quae de *libraria* Iuvenalis 6, 475 disputant viri docti.

1 NVNQVAM MALIGNE AESTIMO) *Aestimare* appretiare est ab eo, quod est *aes aeris* deductum, et *timi* dictione Graeca: quod pretium dicitur.

2 NATVRA HAEC) scilicet seruilis, si quid habet in se bonum. CODRVS. Nihil, credo, habet absurdi Codri interpretatio. Sed videbatur mihi locum communem tractare Palladius eum, quem ita Tullius eloquitur de inuent. 2, 1 *Nihil in simplici genere omnibus ex partibus perfectum natura expoliuit. itaque tanquam ceteris non sit habitura quod largiatur, si vni cuncta concesserit, aliud alii commodi, aliquo adiuncto incommodo, muneratur.*

2 PVDOREM MEVM DISTVLI) h. e. distuli tibi offerre hos libros, quos verecunde et cum quodam pudore tibi trado, vt famuli verecundi cunctantur pensa sua exhibere, metuentes reprehensionis videlicet.

3 ET LICET DE HIS NVGIS) Adscripseram, legendum forte *Ilicet* pro *et licet*, et exponebam, cum primum de his nugis bene sentire te significaueris, ego non differam et ipse aliquid esse putare illas. Suffragatorem deprehendi minime poenitendum, vel auctorem potius, (cum ille multo ante me scripserit epistolam, quae nuper demum in conspectum meum venit) Io. Conr. Schwarzium in epistola modo laudata. Sed recipere tamen non sum ausus; cum variis nimis interpretationibus, hic locus subiectus sit, quas mox videbimus.

3 FAVORABILITER SENTIAS) *Fauorabilis* dicitur proprie is, cui fauetur. Tranquillus Suetonius in Caligula, *Sic vulgo fauorabilis, vt plurimi tradant, quoties aliquo adueniret, vel sicunde discederet, prae turba occurrentium prosequentiumue nonnunquam eum discrimen vitae adisse.* Apud Virgilium *penetrabile telum* et *penetrabile frigus* dicitur actiue. Sed apud Terentium Phormione *causam vincibilem* exponit Donatus, *quae facile vincat.* Putabat Codrus, legendum esse, *quae facile vincatur ab actore* scilicet, et per hoc sit optima, vt vox *vincibilis* passiuam, h. e. propriam habeat significationem. Adi Seruium quoque super eo Virgiliano ex X Aen. *Adspice num mage sit nostrum penetrabile telum.* CODRVS.

3 EGO MEAS OPES AESTIMARE) Huius loci sensus non satis nobis liquet et veremur, ne non sana sit lectio. Dicamus tamen sic: quamuis fauorabiliter de his nugis sentias; ego tamen non differo, i. e. non procrastino, et in longum duco, h. e. celer et promtus sum et volo aestimare i. e. ponderare opes meas, i. e. ingenium et doctrinam meam, i. e. an valeam hoc genere scribendi nec ne? vt, *tecum habita et noris quam sit tibi curta supellex,* dicit Persius, et, *nec te quaesiueris extra.* *Non est magni loci,* h. e. non pertinet ad eum, qui sit alicuius dignitatis et aestimationis. Ter. Eun. *Conueni hodie adueniens quendam mei loci atq. ordinis: assibus intuendis,* i. e. vilioribus pecuniis quadrantibus, vt illud in Priapeiis *non assis faciunt*: Horat. li. 1 epist. *Qui melior seruo, qui liberior sit auarus? In triuiis fixum cum se demittit ob assem;* itemque Persius, *Inque luto fixum possis transcendere nummum. notae,* infamiae, sic enim Valerius Maximus caput scripsit *de nota censoria: compendia,* vtilitates et commoda. CODRVS. Sunt sane haec vltima prooemii verba obscurissima, vt fieri solet, cum arguti et acuti esse volunt homines semibarbari. Egi de hoc loco per literas cum tribus amicis, quorum duo iam ad plures abiere, tertius et ipse hic nominari, credo, non cupit. Primus ita interpretabatur, vt a Codri sententia non multum videretur abire, „Licet benigne de „nostro te labore sentire amor iubeat, ego tamen „non cunctabor verum illi pretium h. e. nullum, „exiguum

non differo. Non eſt magni loci aſſibus intuendis oculos duxiſſe per pulue-rem, quia neſcio quomodo notae ſunt quaedam maximarum perſonarum minuta compendia.

DE INSITIONIBVS

LIB. XIV.

Pasiphile ornatus fidei, cui iure fatemur,
Siquid in arcano pectoris vmbra tegit,
Bis ſeptem paruos, opus agricolare, libellos,
Quos manus haec ſcripſit, parte ſilente pedum,
Nec ſtrictos numeris, nec Apollinis amne fluentes,
Sed pura tantum ruſticitate rudes,
Commendas, dignaris, amas, et ruſtica dicta
Affectu ſocii ſollicitante colis.
Nunc ideo modicum creſcens fiducia carmen
Obtulit, arbitrio laetificanda tuo.

Eſt

„exiguum certe adſignare, qui probe meminerim, „non eſſe poſtulandum ab hominibus in digni-„tate conſtitutis, vt quaſi contaminent oculos per-„cenſendis et dinumerandis pauperum aſſibus, „cum dedecori fere ſint minutae id genus nugae „magnis hominibus. Alter ita: tu quidem bene „ſentis de meo opuſculo, neque plane iniuria. „Non eſt enim magnorum virorum, magnis „operibus peruolutandis puluerem illum bibe-„re, qui occupare ea ſolet: quin potius nota et „character quidam eſſe videtur magni et in ma-„gnis rebus occupati viri, ſi paruos libellos et „compendia in ſinu geſtet.„ Tertius denique iſta ſcripſit: „aeſtimare ipſum etiam ſe, ait Pal-„ladius, velle opes ſuas. eas tanquam aſſes eſſe, „ſpectandos intuendosue a Paſiphilo. iſtuc fa-„cere non magni eſſe loci, h. e. paruum locum „eſſe et εὐσύνοπτον, quo iaceant et videri poſſint „hi aſſes. Duceret igitur oculos per hunc pul-„verem i. e. perluſtraret, perſpiceretque eum „non magnum locum, quia in minimis ſaepe „maxima inueniantur.„ Satisne interpreta-tionum? non eſt. Certe ſi cui ſatis non eſt, ille adiungere poterit noſtram. Quod tu, vir ma-gnus, quaeres et ſtudio tuo dignum iudicabis, illa ipſa re magnum erit, et dignitatem quandam aſſequetur. Ilicet, cum primum honorifice de his nugis ſenties, et ipſe incipiam pretium illis ſtatuere. Cum enim non ſit viri magni aſſes quaerere, minuta compendia, ſeu lucra ſectari: ipſa tua aeſtimatio indicabit, hunc libellum non ad aſſes, non ad minuta compendia referendum. Quod vir magnus humo tollit, id magnum eſſe debet, et opera dignum.

1 ORNATVS FIDEI) Fuerat enim fortaſſe hic Paſiphilus alicuius Imperatoris Secretarius: aut hoc dicit, cui ego, Palladius, committo ſe-creta mea; cum ſis fidei ornamentum. CODRVS. *Ornatus* eſt inſtructus fide. Deinde *ornatus* po-nitur pro vocandi caſu, *ornate*, vt apud Iuuena-lem: *I nunc, et ventis animum committe, dola-to Confiſus ligno* — pro *confiſe*. *Ornatus* au-tem *fidei* rarius eſt, et Graeciſmum redolet; conſuetius, *ornatus fide*. SCHOÉTTG. Quid-ſi *ornatum* ſubſtantiue dixit, vt *decus patriae* etc. Certe Codro ita placuiſſe vidimus.

3 BIS SEPTEM) Igitur videtur de inſi-tione etiam proſa prius ſcripſiſſe, quae deinde in-tercidit, cum libellum poëticum illi quaſi ſuffice-ret. Certe nonniſi XIII hodie praeter hunc de inſitione habemus, neque aliud quidquam ad-paret deeſſe.

4 PARTE SILENTE PEDVM) Quo-niam ſcripſi ſuperiores libros proſa oratione CODRVS. Elegans, [pro illius certe aetatis guſtu] aequiuocatio: Manus meae hos libros ſcripſerunt, parte pedum ſilente, id eſt, ceſſanti-bus vel abſentibus pedibus ſeu ligata oratio-ne, quod ex ſequentibus diſtichis apparet. SCHOETTG.

8 AFFECTV SOCII) ſ. mei; ſeipſum ſignat. CODRVS. h. e. amore ſodalis cui te commo-vente, vt placeat tenuis per ſe labor.

Est nostrae studium non condemnabile musae,
Vrbanum fari rusticitatis opus:
Sub thalami specie felices iungere siluas,
Vt soboli mistus crescat vtrinque decor:
Connexumque nemus vestire affinibus vmbris,
Et gemina partum nobilitare coma:
Foederibus blandis dulces confundere succos,
Et laetum duplici fruge saporis ali:
Quae quibus hospitium praestent virgulta docebo,
Quae sit adoptiuis arbor onusta comis.
Ipse poli rector, quo lucida sidera currunt,
Quo fixa est tellus, quo fluit vnda maris,
Cum posset mistos ramis inducere flores,
Et varia grauidum pingere fronde nemus,
Dignatus nostros hoc insignire labores,
Naturam fieri sanxit ab arte nouam.
Non segne officium nostrae reor esse camoenae,
Aut operis parui gratia fiet inops.
Si velocis equae pigro miscetur asello

Ardor,

12 VRBANVM) Vnde scriptores agricolationum appellant arbores vrbanas, i. e. domesticas et satiuas. CODRVS.

13 SVB THALAMI SPECIE) Insitio namque species matrimonii quodammodo esse videtur. CODRVS. Quemadmodum duo parentes diuersi generis vnam sobolem procreant, ita duae arborum species in se inuicem insitae vnum eundemque fructum proferunt. SCHOETTG. Alii sunt amores plantarum, alia connubia, quae canit, secundo Apolline Cl. Adria. van Royen in auspiciis professionis Medicae Leidae 1732.

13 FELICES SILVAS) passim ita poëtae: *ramum felicis oliuae* Virg. Aen. 6, 230: *feliciores inserit* Hor. Epod. 2. BVCHNER.

15 AFFINIBVS VMBRIS) quia in insitione quaerendum est, quae cuique magis arbor conueniat. Lege Plinium 17, 13. Docet tamen Columella ex omnibus arboribus in omnes arbores fieri posse insitiones. CODRVS.

18 ET LAETVM) suspicor, *Et fetum*, vt modo, *partum*.

19 QVAE QVIBVS) Ita Virgilius, *Quae quibus anteferam*. CODR.

19 HOSPITIVM) Ita vs. 100; quem vs. 116 *larem* vocat. Ita vs. 33 *hospitem gemmam* appellat, et *hospes germen* Zeno eo loco, quem statim laudabit BVCHNERVS, qui etiam ad hunc locum obseruat, *hospitari* Plinium dixisse de arboribus. Locus est 17, 20 s. 34: Verum ibi de *translata* in aliud solum *castanea* sermo est, non de insita in aliam arborem.

20 QVAE SIT ADOPTIVIS) Col. 10, 39 item noster infra v. 144 et 160; Zeno de resurrectione sub fi. *Hospitis germinis adoptiua pinguedine*. Ouid. de Med. fac. v. 6; de Remed. am. 353. Sed totus versus est ex l. c. 354 BVCHN. Suauiter etiam Plin. 16 pr. *Pomiferae arbores — siue illae vltro, siue ab homine didicere blandos sapores adoptione et connubio*.

29 SI VELOCIS EQVAE) Argumentum a fortiori: *Ardor*. allusit ad illud Virgilianum, *Scilicet ante alios furor est insignis equarum*. CODRVS. Palladii sensus est volentis asserere insitionem arborum cum laudandam tum exercendam, quoniam illam rerum natura docuit esse vtilem. Si enim mortales experientia docti, et ipsa commoditate, coniungunt asinum equae, vt inde paretur quaedam tertia proles, hoc est mula, quae molli gradu delectat insessores; quod cum ita sit, cur non ex arboribus peregrinis tertium quoddam genus per insitionem excitabimus, in quo etsi parentis succus non reseruetur, habeat tamen quandam tertiam naturam, proprietatem, et dotem sibi peculiarem, quae sit vsibus hominum partim iucunda, partim commoda, sicuti mulis deest velocitas matris, et reseruatur tarditas patris. Sed mulas amamus, quoniam mediocritatem quandam retinent inter velocitatem equae, et parentis brutam et stupidam

Ardor, vt in fterilem res cadat acta gradum,
Foecundumque genus productus deleat haeres,
Et fibi defectum copia prolis agat:
Cur non arbor inops pinguefcat ab hofpite gemma,
Et decus externi floris adepta micet?
Incipiam, quidquid veteres fcripfere coloni,
Sacraque prifcorum verba labore fequar.
PRINCIPIO multas fpecies induftria folers
Protulit, et doctam iuffit inire manum.
Nam quaecunque virens alienis frondibus arbos
Comitur, his difcit credita ferre modis.
Aut noua difcreto figuntur germina libro,
Aut aliud fummo robore fiffa capit,

dam ignauiam. Haec BAPT. PIVS annot. pofter. c. 35.

30 IN STERILEM RES) Tangit mulum et mulam, qui raro, immo fere nunquam gignunt. Vnde prouerbium, *Mula peperit.* Vnde eft illud Iuuenalis, *Et foetae comparo mulae.* Caeterum legito etiam Ariftotelem lib. vlt. de animal. CODRVS. Ego *rem actam* admiffuram afini ad equam interpretor. Quis nefcit *rem* capi pro *venere*, *habere rem cum aliqua*: *venerem patrare* fignificat. vnde illud Aufonianum in monofyllabis: *Imperium, litem, venerem, cur vna notat res. res acta* ergo fic expone *coitus admiffus equini. Sterilem gradum* expono non velocem, non pinguem, non ardentem, fed ieiunum et tenuem, degenerem a gradu generis equini, ex quo mula concipitur, fed cadat in delicatum, mollem et eneruem, quali vtuntur mulae, quae fuauiter fedentem geftitant, infracto fcilicet et retracto, cum velociori tamen pedum explicatione glomeratione*ue*. Greffum talem Graeci vocitant *εὔδρομον* a curfus bonitate. Nos *tollutim incedere* dicimus equos aut mulas, qui quaeue volubiliter et paffibus delicatioribus incedunt. Equi vtentes hoc molli gradu, quoniam veniebant ab Afturibus populis, dicebantur *Afturcones. Tollutarios equos* Latini dictitant, a tollendis pedibus, et glomerandis. Vulgus *cunneas* appellat, reor, quoniam ea dexteritate geftitant, vt in cunis nos mouere, credamus. Sunt qui hoc nomen vernaculum tractum a gente barbara teftentur. Gradum hunc equi *tollutarii* delicatum effe quis nefcit, vel eo Plautino verfu ex Afinaria: *Demam hercle de ordeo, tollutim ni vadizas.* Equum afturconem Silius ita defcribit: *Aut inconcuffo glomerat veftigia dorfo:* PIVS. *Sterilem gradum* tamen ego dictum putem per nefcio quam figuram, (Hyphen forte dixeris) an ftribliginem. Vult poëta non nimis felix duo intelligi, *meliorem et molliorem gradum* mularum, fed fimul *fterilitatem. Obferuatum enim* (Plin. 8, 44 f. 69.) *e duobus diuerfis generibus nata, tertii generis fieri, et neutri parentum effe fimilia; eaque ipfa, quae funt ita nata, non gignere in omni animalium genere: idcirco mulas non parere. Eft in annalibus noftris peperiffe faepe: verum prodigii loco habitum.* Add. Varr. 2, 1, 26. Sed tamen obferuo *gradum* in hoc ipfo libello verf. 98 poni pro natiuitate, et cognatione, cuius *gradus* effe, qui matrimonio et nafcendi actu contineantur, ICti nos docent. Adeo obfcurum eft, quid fibi velit oratio, vbi femel a norma receffum eft.

31 FOECVNDVM) equinum, nam mulae non gignunt vt equae, quae parantur ad prolem, fed ab illis infoecundae factae degenerant. PIVS.

31 PRODVCTVS HAERES) in lucem editus mulus. Si admouemus afellum equae, duntaxat deliciis inferuientes, et gradui molliculo, vt paremus nobis animal infoecundum, in quo eft defectus prolis, cur non infitionem amemus, ex qua tertium genus exit *in dias luminis oras*, vt Lucretius inquit. PIVS.

33 HOSPITE GEMMA) Propterea quod eft fpecies infitionis, quae vocatur inoculatio. Caeterum *gemma* proprie vitium eft, ficut *oculi* arborum. Auctor Plinius.

36 LABORE) ftudiofe et cum labore. De hoc fexti cafus vfu ad Venantium diximus de refurrectione. BVCHN. vid. v. 36.

37 PRINCIPIO) Tria genera infitionum antiqui tradiderunt, de quibus Colum. 6, 9; Pallad. F. 17. [quin vid. Colum. 5, 11; de Arb. 26] CODRVS.

Aut virideis oculos externi [a] gemma tumoris
Accipit, et lento stringitur vda sinu.
Primus echionii palmes se iungere BACCHI
Nouit, et externo tenditur vua mero.
Nexilibus gemmis foecundos implicat artus
Vitis, et amplexum pascit adulta genus,
Degenerisque comae vestigia mitis inumbrat
Pampinus, et pingui curuat onusta Deo.
Robora PALLADII decorat siluestria rami,
Nobilitat partus bacca superba feros.
Foecundat sterilis pingues oleaster oliuas,
Et quae non nouit munera ferre docet.
Germine cana PIRVS, niueos haud inuida flores
Commodat, et varium nectit amore nemus.

Nunc

[LIBER *ipse.*]   a) *externi I. B. R. extremi* al.

43 EXTERNI) Videtur scribendum non *extremi* sed *externi*: hoc est gemma accipit oculos virides externae arboris. Eodem modo hoc in loco paulo supra: *et decus externi floris adepta nicet?* Sic de cydonio loquitur: *Roboris externi librum aspernata superbit.* Item de sorbis: — *et externi dona coloris amat.* Item de Punica: — *nec externis associata comis.* Vetus autem lectio in excusis libris: *extremi* pro *externi* fortasse ob operarum vitium. Si enim legamus *extremi*, cum ad inserendum necessario ex aliena arbore vel surculus, vel oculus desumatur, id quod est extrinsecus, non apparet. PONTED.

44 LENTO SINV) id est tenaci: *ad digitos lentiscit habendo* Virgilius. CODRVS. Versificandi studium a recta loquendi ratione abducit nostrum. Debebat *stringit* gemma *vda* sinu lento oculos virides.

45 PRIMVS) Primo loquitur de vite, quemadmodum facit Plinius 13, 1. nam ea est maxime peculiaris Italiae arbor. Vites enim, vt idem auctor est, iure apud priscos [ob] magnitudinem quoque inter arbores numerabantur. De vite autem inserenda loquitur Plinius 17, 15 *Cato,* inquit, etc. Hoc vide apud Catonem c. 41. Addit tamen Plinius, nostram aetatem correxisse etc. De terebra Gallica Colum. 5, 29. [nobis 4, 29, 15] CODRVS.

45 ECHIONII) Echion fuit vnus ex iis quinque, qui reliqui fuerunt ex satione dentium Cadmi. Ouid. Met. 3, 126. *Quinque superstitibus, quorum fuit vnus Echion, Is sua iecit humi monitu Tritonidis arma, Fraternaeque fidem pacis petiitque, deditque. Hos operis comites habuit Sidonius hospes; Cum posuit iussam Phoebeis sortibus vrbem.* i. e. Thebas. Vnde h. l. *Echionius* h. e. Thebanus dictus est Bacchus, quia matrem habuit Semelen Cadmi Thebanorum regis filiam. Hesiodus Theog. v. 917. SCHOETTG.

46 TENDITVR) Distenditur, h. e. impletur per insitionem scil. externo mero. SCHOETTG. add. v. 153.

47 NEXILIBVS GEMMIS) Proprie loquitur, locutione quamuis aduenticia. *Gemma* enim vitium propria; tangit autem emplastrationem. CODRVS.

49 DEGENERISQVE COMAE) h. e. fruticis alterius generis ex insito nati.

49 VESTIGIA) Legendum videbatur *fastigia*, h. e. prosiliens ex gemma insita flagellum: sed nec *vestigia* damnauerim, h. e. caput vitis et radices adeo ipsas, quibus tanquam pedibus suis et vestigiis insistit.

50 PINGVI DEO) Baccho, qui cum magno abdomine, vt notum est, pingitur. Bacchus autem deinde pro vino accipitur. SCHOETTG.

51 DECORAT) Legerem, *decorant*, videlicet: *rami Palladii decorant robora siluestria*; quod est, olea decorat robur, in quo seritur. PONTED. *Decorant* legendum etiam adscripserat BVCHNERVS, laudaueratque ad h. l. Zenonem de resurr. c. 18. et sic h. l. laudat Mizaldus de arbor. insit. p. 16. a. Nolui tamen mutare quidquam, cum etiam ad *bacca* hoc verbum ἀσυνδέτως referri queat.

55 CANA PIRVS) Virg. Ge. 2 *Ornusque incanuit albo Flore piri.* CODRVS. Videmus et apud nos cani aliquid in superioribus habere surculos et germina pirorum. SCHOETTG.

56 AMORE) h. e. amabiliter, iucunde, vt v. 36 *labore.* Vel respicit ad *thalami* h. e. coniugii *speciem,* de qua versu 13.

57 NVNC

Nunc rapit hirsutis horrenda sororibus arma,
Et docet indomitas ponere tela piros.
Nunc teretem pingui producit acumine malum,
Fraxineasque nouo flectit honore manus.
Phyllida quin etiam grandi mitescere fructu
Instituens, durae dat sua membra cuti.
Et steriles spinos, et inertem foetibus ornum
Dotat, et ignotum cogit amare decus.
Huius et immissi vertere cydonia rami,
Pomaque confusus [b] blanda creauit odor.
Castaneae septos aspro velamine foetus
Exuit, et placido pondere mutat onus.
Mespilaque exarmat pugnacibus horrida membris,
Et mala tranquillo cortice vota [c] premit.
Creditur in Libycis sua germina nectere ramis,
Laetaque puniceo posse decore frui.

PVNI-

b) *confusus a. V.* etiam Mizaldus. *confusis* rel.   c) *fota B. R.*

57 NVNC RAPIT) Pirus mitis est subiectum omnium, quae sequuntur, praedicatorum: hirsutae sorores sunt piri siluestres, spinis horridae.

59 NVNC TERETEM) An hoc vult piro insita malus iam non teretem h. e. rotundum fructum fert, sed pingui h. e. dulci acumine productum, h. e. turbinatum, fastigiatum.

60 FRAXINEAS — MANVS) *Manus* rami sunt. *Brachia vitis* Maio T. 2. add. v. 115. Laudat etiam ex Horatio *brachia siluarum* BVCHNERVS. Sed locum non habet index Treteri.

61 PHYLLIDA) Phyllis, regina Thraciae, mutata est in arborem, quae dicitur amygdalis: et ab eius nomine *phylla* Graecis, h. e. folia nomen sortita esse videntur. CODRVS. Add. Hygi. f. 59, et Seruius [ad Ecl. 5, 10.] BVCHN.

63 ET STERILES SPINOS) Species pruni. Arbor est, ex qua faces nuptiales fiebant. Vnde illud Catullianum, *Spineam quate taedam.* De spinis sterilibus Virgilius Ge. 4. *Et spinos iam pruna ferentes.* Sed siluestris est et spina arbor. CODRVS. Lego *steriles spinas*, h. e. *oxyacanthas*, vt alibi superiore anno emendauimus. PONTED. Vid. Index noster h. v.

65 CYDONIA) De malo Cydonio Plin. 15, 11. habet autem nomen a Cydone, vrbe Cretae, vnde translatum fuit. Latini vocant Cotoneum. Huic malo melopeponem, suauissimum terrae fructum, nostroque aeuo in deliciis habitum, referimus acceptum. Ex Cydonio praeterea fit Cydonitis cum melle vel sapa, et cum zuccaro nonnullis, vulgo *cotoneatam* dicimus. CODRVS.

66 CONFVSVS) Ita legendum coniecit etiam, cum solam Commelinianam haberet BVCHN. et contulit v. 17.

67 CASTANEAE) Producunt foetus intra corticem spinosum, quem aliqui vocant *echinum*, ab echino pisce, vel ab erinaceo, qui est porcus terrestris spinosus. Castanea primum venit de Sardibus, vnde Σαρδιανὸς βάλανος Graecis dictitatur. CODRVS.

70 ET MALA TRANQVILLO) Et mendum, et transpositio duarum vocum, hunc versum corrupit. Nam quae illa *mala vota* sint, vel optimus hariolus non coniiciat. Lege, *Et noua tranquillo cortice mala premit.* *Mala* vocat ipsum piri fructum generaliter sumto vocabulo, vt pomi. *Tranquillum corticem* dicit, qui non vt in mespilo ante horridus; sed leuis atque blandus tangenti, quemadmodum proxime dixit *placidum pondus.* Similiter infra in de pomo dixit, *pro praegnantibus armis Castaneae fuluum dant noua mala decus.* Quin fortassis nulla traiectio est, et legendum, *Et mala tranquillo cortice tota premit*, h. e. tranquillo cortice, quidquid in mespilo asperum ac horridum est, opprimit ac delet. *Totum* pro omni solent ponere sequioris aetatis scriptores. Haec olim. Nunc aliud videtur. Frustra est omnis emendandi industria. *Mala vota* respectu mespili dixit, quae vouet *pugnacibus horrida membris* nasci, sed opprimitur ab insita piro. BVCHN. Τρίται φροντίδες certe σοφώταται. *Vota* pro instituto et voluntate poni huic aetati nouum non est.

72 PVNICEO DECORE) Intelligit pira purpurea. CODRVS.

73 PVNI-

PVNICA non alios vnquam dignata ſapores
Mala, nec externis aſſociata comis,
Ipſa ſuas augent mutato ſemine gemmas,
Et ſibi cognato picta rubore placent.

Inſita proceris pergit concreſcere ramis,
Et ſociam [d] mutat MALVS amica pirum.
Seque feros ſiluis hortatur linquere mores,
Et partu gaudet nobiliore frui.
Spiniferas prunos, armataque robora ſentes
Leuigat, et pulchris veſtit adulta comis.
Exiguam ſorbum dulci diſtendere ſucco
Nouit, et ad cupidas flectere poma manus.
Stipitibus gaudet nomen mutare ſalignis,
Et gratum Nymphis ſpargere flore nemus.
Robora thyrſigero platani concordia Baccho
Foetibus inſtituit plena rubere [e] nouis.
Illius inſolitas miratur Perſicus vmbras,
Populeaeque ferunt candida dona comae.
Meſpilus huic paret, lapidoſaque viſcera mutans
Tenditur, et niueo plena liquore rubet.
Pro ſudibus foetis, et pro praegnantibus armis
Caſtaneae fuluum dant noua mala decus.

Ipſa

d) *ſocia I. B. R.* e) *rubore* omn.

73 PVNICA) De malo Punico Plinius ſcribit 13, 18 [13, 19 ſ. 34] *Sed circa Carthaginem*, inquit, *malum Punicum ſibi cognomen vindicat, aliqui granatum appellant. Apyrinon* dicitur, cuius nucleus lignum non habet. Martialis in diſtichis. *Balauſtium* dicitur flos eius, et medicinis idoneum, et tingendis veſtibus: vnde veſtes balauſtinae. *Maſicorium* vero cortex viridis, quo tinguntur coria. De medicinis eiusdem mali Punici vid. Plin. 24, 7 vbi et loquitur de ſilueſtri Punico, et ſupra Palladium Mart. 10. CODRVS. Non contradicit Palladius his, quae modo de piri inſitione in Punicas dixerat. Pirus inſeri poteſt in Punicam, non contra in pirum ipſa.

77 INSITA PROCERIS) Vid. Pall. Feb. 25.

79 SEQVE FEROS) i. e. malus ſatiua inſeritur malo ſilueſtri. CODRVS.

84 AD CVPIDAS PLECTERE POMA MANVS) Eleganter. Poma grauiora multo ſorbis exiguis inflectunt ramos, vt cupida manus contingere eas facilius queat.

87 CONCORDIA BACCHO) Hoc dicit propterea, quod antiqui ſub vmbra platani conuiuabantur. Virg. Ge. 4 *Iamque miniſtrantem platanum potantibus vmbras.* Et Ouid. Met. 10 *Et platanus genialis, acerque coloribus impar.* De platano Plin. 12, 1 *Tantumque poſtea honoris increuit, vt mero infuſo nutriantur. Compertum id maxime prodeſſe radicibus; docuimusque etiam arbores vina potare.* Et hoc eſt fortaſſe, quod nunc ait Palladius. CODRVS. Vide, quae ad Plin. 12, 1 ſ. 4 de *platanis mero infuſo enutritis* Harduinus, et ad *miniſtrantem platanum potantibus vmbram* Virgilii Georg. 4, 146 attulit la Cerda. Quae Harduinus laudat, ea viderat iam Io. Fr. Gron. Obſ. 1, 5 p. 52. Adde noſtrum v. 123. Idem Virgilius 2, 70 *Et ſteriles*, inquit, *platani malos geſſere valentes.*

88 RVBERE) *Rubere* legendum, erudita emendatio eſt Io. Fr. Gronouii Obſ. loco quem modo laudauimus. Venit idem in mentem Cl. Morgagno I, 95.

93 PRO SVDIBVS) Vult indicare vilem ante caſtaneam, et armis ruſticis adhiberi ſolitam, inſitis malis fieri honoratiorem.

Ipsa suos onerat meliori germine ramos
  PERSICVS, et pruno scit sociare genus.
Imponitque leues in stipite Phyllidis vmbras,
  Et tali discit fortior esse gradu.

Cum praestet cunctis se fulua CYDONIA pomis,
  Alterius nullo creditur hospitio.
Roboris externi librum aspernata superbit,
  Scit tantum nullo crescere posse decus.
Sed propriis pandens cognata cubilia ramis,
  Stat, contenta suum nobilitare bonum.

Aemula dura piri despecti mala saporis
  MESPILVS admisso germine tuta subit.
Et geminis sese violentior inserit armis,
  Atque auidas terrent robora saeua manus.

Necnon et CITREI patiuntur mutua rami
  Pignora, quae grauido cortice morus alit.
Pomaque pasturi blando redolentia succo
  Armatis mutant spicula nota piris.

PRVNA suis addunt felicia germina membris,
  Donaque cognato corpore laeta ferunt.
Exarmat foetus, sed brachia roboris armat
  Castaneae prunus iussa tenere larem.

Assuescunt

95 IPSA SVOS ONERAT) Vid. Pall. N. 7, 6.

97 PHYLLIDIS) vid. ad v. 61.

99 CVM PRAESTET) Malum cydoneam ait non nisi in se inseri, cum recipiat in se surculos prope omnis generis, Punici, Sorbi, omnium malorum, quae meliora producat, vt supra Palladius meminit Feb. 25. Ex cydonio salgama fieri diximus eamque compositionem Graecis κυδωνλατον vocitari. Lege Pallad. Oct. 20. CODRVS. Nescio an Graecam vocem hanc voluerit Codrus. Certe debuit. Sunt autem in exemplo, quod vnum habemus aut omissa plane spatiis relictis Graeca, aut satis interdum, vt hic, monstrose expressa, vt appareat typis Graecis destitutum fere fuisse typographum.

100 HOSPITIO) vide ad v. 19.

106 TVTA SVBIT) Mespilum canit inseri piro siluestri; et cum vtraque arbor aspera sit, fructus fieri asperiores. CODRVS. Dum aliquis commodiorem sententiam exsculpat, intelligamus haec verba ita: *Mespilus*, *piri agrestis aemula*, *tuta subit mala despecti saporis* h. e. in malos agrestes inseritur, eo euentu, vt tanto fiat spinosior, ac *tuta* a manibus auidis fructus appetentibus.

109 CITREI — RAMI) Malum citream nunc ait inseri moro sicut citreae morum, nec non piro siluestri. Malum citreum putant aliqui esse id, quod ferat Medica arbor, cuius rei meminit Macrobius cap. de fructibus; sed de citreo Martialis quoque in distichis. CODRVS.

110 PIGNORA) Surculi insiti sunt quasi liberi adoptiui: *pignora* autem vocari liberos, tralaticium est.

111 POMAQVE PASTVRI) Iidem rami citrei *pasturi* h. e. nutrituri (vid. v. 118 et 162) *poma sua redolentia*, *piris*, quibus insiti sunt, *mutant spicula*; ramus citreus piro insitus non erit spinosus, vt alias piri solent.

113 PRVNA SVIS ADDVNT) h. e. in se inseruntur, vt ait noster N. 7, 15.

115 EXARMAT FOETVS) Non facit fructus echinatos. CODRVS. Nascuntur scilicet in tali arbore fructus nihil extra duri habentes, sed rami fiunt spinosi, vt sunt nimirum pruni. Caeterum sintne experimentis hodiernis comprobatae insitionum rationes et euentus, quos commemorat Palladius, nondum mihi exquisitum est.

117 ASSVE-

Assuescunt SILIQVAE viridi mollescere succo,
Et gremio pascunt caetera poma suo.

Persuadet moris tetrum mutare colorem
FICVS, et inuasis [f] dat sua iura comis.
Se quoque miratur pingui grandescere succo,
Et solitum gaudet vincere poma modum.
Insignes foliis platanos, felicia mensis
Brachia, gaudentes vitis honore comas,
Ingrediens pingui se cortice maxima ficus
Seruat, et optatos implet adepta sinus.

Mutua quin etiam MORIS commercia ficus
Praestat, et oblatum robore germen alit.
Fraxinus huic auidae [g] confert sua membra sorori,
Et metuit foetus sparsa cruore nouos.
Proceras fagos, et poma hirsuta virentis
Castaneae, duris aspera mala comis
Inficiens, monstrat piceo nigrescere partu,
Et succo pascit turgida poma nouo.
Obsequitur moris blando terebinthus odore,
Et geminis veniunt munera mista bonis.

SORBA suos partus merito maioris honestant
Seminis, et pulchro curua labore nitent.
Haec arbos spinae duros mucronibus artus

Exuit,

f) *in vasis* diu. *I. B. R.* g) *auide I. I.*

117 ASSVESCVNT SILIQVAE) De siliquis mentionem facit Plin. 15, 24, vbi ait, *Haud procul abesse videntur et praedulces siliquae, nisi quod in his cortex ipse manditur. Digitorum hominis longitudo illis, et interim falcata, pollicari latitudine. Sunt et nonnulli, qui ξυλοκέρατα siliquas appellent.* Hic etiam siliqua significat corticem illum longum leguminum vt fabarum et lupinorum. Virg. *Grandior vt soboles siliquis fallacibus esset:* et Horat. *Pastus siliquis et pane secundo.* Vid. Pallad. Feb. 25 it. Theophr. 4. CODRVS.

118 PASCVNT) V. v. 111.

120 INVASIS COMIS) V. Agrimens. p. 44, et Barth. 25, 7. BVCHN. *Comae inuasae* sunt rami, quos praeter naturam inuasit ficus illis insita.

121 SE QVOQVE MIRATVR) Ita Zeno de oleastro serm. de resurr. sub fi. BVCHN. Sed ita et Virg. 2, 82 *Miraturque nouas frondes et non sua poma.* add. v. 130 et 156.

123 FELICIA MENSIS) Vide ad v. 87.

127 MORIS) De moris adi Plin. 15, 24 it. 16, 26. ait enim, quod *non nisi exacto frigore germinat, ob id sapientissima arbor dicta.* [ὀξύμωρον adfectat Plinius cum *morum sapientissimam* vocat] Palladius autem Feb. 25 *inseritur*, inquit, *in fico, et in se tantum sub cortice.* Graece dicitur συκάμινος vt Cels. 3, 18 et μῶρον fructus, vnde medicinalis compositio διαμώρων, quod ex succo mororum fit.

130 ET METVIT) vt ante, miratur, v. 121.

135 BLANDO TEREBINTHVS) Terebinthus arbor, cuius quaedam species habet fructum faba maiorem, odore iucundiorem. Virg. Aen. 10 aut *exitia terebintho.* [*Oricia* est v. 136 in libris nostris] Ex hac fluit resina, quae est aliis odoratior, vt scribit Plin. 14, 20 ideo Palladius *blandum* appellat terebinthi *odorem.* Plebeii Italici etiam nunc terebinthinam appellant succum illum terebinthi. De terebintho multa Plin. 13, 6.

137 SORBA SVOS PARTVS) Primum distichon intelligo de sorbo in se insito, qua ratione maiora, vt in caeteris, fiunt poma.

143 INSE-

Exuit, ac libris mitibus arma tegit.
Aureaque annexo miſcere cydonia foetu
Gaudet, et externi dona coloris amat.

Inſeritur lauro CERASVS, partuque coacto
Tinguit[h] adoptiuus virginis ora pudor.
Vmbrantes platanos, et iniquam robore prunum
Compellit gemmis pingere membra ſuis.
Populeasque nouo diſtinguit munere frondes,
Sic blandus ſpargit brachia cana rubor.

PHYLLIS odoratos primaeuis floribus artus
Diſciſſi pruni cortice fixa tegit.
Pomaque permutat velamine perſica miſto,
Duritiemque docet tegminis eſſe loco.
In modicam tornat ſiliqua tendente figuram,
Et frondes pulchro ditat odore feras.
Caſtaneamque trucem depulſis cogit echinis
Mirari fructus leuia poma ſui.

Quin et amygdaleos ſubeunt PISTACIA ramos
Et debitum maius de breuitate petunt.
Haec et cognato cingens terebinthus amictu
Nutrit adoptiuis nobilitanda comis.

Flumineam ſalicem foecundant ardua membra
Caſtaneae, et multo paſta liquore vigent.

Arbuteas

h) *Tingit B. R. I. I — G.*

143 INSERITVR LAVRO) Plin. 15, 25 *Minus quinquennium eſt, quod prodiere, quae vocant laurea* (de ceraſis loquitur) *non ingratae amaritudinis, inſita in lauro.* His deſiccatis ſolent coqui noſtri altilia aſſanda replere.

144 VIRGINIS) Daphnes, quae in laurum mutata: nota eſt fabula.

153 SILIQVA TENDENTE) Omnes ſiliquarum ſpecies etiam *cornicula* dicuntur a vernaculis multis noſtris a ſimilitudine cornuum: ſicut a Graecis κεράτια nominantur. Immo foenum Graecum i. e. ſiliqua a Graecis hac ratione dicitur βουκέρας et αἰγοκέρας a cornibus et τῆλις a longitudine corniculorum: vnde *telinum* appellatur a medicis vnguentum, in quod foenum Graecum miſcetur: de quo Plin. 13 et κάρφος h. e. foenum vel feſtuca. nam et *feſtuca* a foeno dicta eſt. Sciendum praeterea, ſiliquam ſ. grana ſiliquae inter pondera numerari. Vnde obolum ſ. ſcrupulum dicimus eſſe pondus ſiliquarum ſex, vt in libris de ponderibus et menſuris eſt inuenire. et noſtri aurifices populari lingua vnum *ceratium*, et duo et tria *ceratia auri* [Intelligit, credo, *Karat* monetariorum hodiernorum. Vid. Io. Frid. Gron. Mantiſſ. Pec. Vet. p. 443] appellant vocabulo Graeco pro ſiliqua. CODRVS. De verbo *tendente* conf. v. 46.

158 ET DEBITVM MAIVS) Puto legendum *meritum.* Innuit piſtacia ob breuitatem amygdalis praeſtantiora. *Meritum* virtus, pretium eſt. Vid. Hieron. vita Pauli Erem. extr. Sic Orientius ea voce vſus eſt, vt notat Barthius 42, 17 ſic *merita negotiorum*, *merita chartarum.* Vid. Seuerus Dial. 1 de Orient. mon. virt. l. 3 it. Sauaro ad Sidon. 6, 3 Confirmat hanc emendationem noſtram ipſe Palladius, de ſorbis loquens, cum ait v. 137 *Sorba ſuos partus merito maioris boneſtant Seminis.* Add. 1, 5, 6: 1, 8, 1: 1, 10, 1. BVCHNERVS. Eadem emendatio etiam in mentem venerat Bocharto Geogr. 1, 10 p. 421, B. *Pretium* coniicit Cl. Morg. I, 95.

Arbuteas frondes vastae nucis occupat vmbra,
Pomaque sub duplici cortice tuta refert.

Caetera, quae solers processu temporis vsus
Exprimet, exemplis instituere nouis.
Haec sat erit tenui versu memorasse poëtam,
Quem iuuat effossi terga mouere soli.
Carmina tu duros inter formata bidentes
Aspera, sed miti rusticitate, leges.

170 MITI RVSTICITATE) Rusticitas haec non de legente Pasiphilo, sed de ipsis carminibus intelligenda est, vt v. 6 de libellis suis: *Sed para rusticitate rudes.*

VEGE-

VEGETII RENATI
ARTIS VETERINARIAE
SIVE
MVLOMEDICINAE
LIBRI QVATVOR.

VEGETII RENATI
ARTIS VETERINARIAE
SIVE
MVLOMEDICINAE

PRAEFATIO.

MVLOMEDICINAE apud Graecos Latinosque auctores non fuit cura postre-
ma. Sicut enim animalia post hominem, ita ars veterina [a] post medicinam
secunda est. In equis enim ac mulis et adiumenta belli et pacis ornamenta consi-
stunt. Sed quoniam [b] minus dignitatis videbatur habere professio, quae pecudum 2
promittebat medelam; ideo [c] minus splendidis exercitata [d], minus [e] eloquentibus
collata docetur in libros [f]. Licet proxima aetate et Pelagonio non defuerit, et Co-
lumellae abundauerit dicendi facultas. verum alter [g] eorum cum rusticae praecepta 3
conscriberet, curas animalium leui admonitione perstrinxit: alter omissis signis cau-
sisque morborum tam magnae rei fundamenta neglexit. Chiron vero et Absirtus [h]
diligentius cuncta rimati, eloquentiae inopia ac sermonis ipsius vilitate sordescunt. 4
Praeterea indigesta et confusa sunt omnia, vt partem aliquam curationis quaerenti
necesse sit errare per titulos, cum [i] eisdem passionibus alia remedia in capite, alia
inueniantur in fine. Additur [k] etiam quod studio lucri quaedam ita sunt composi- 5
tae potiones, vt pretium enorme contineant, et curae taxatio animalis aestimatio-
nem prope videatur aequare: vt [l] plerumque aut parci [m] homines, aut certe pru-
dentes, animalia sua canibus [n] dedant, aut [o] a damnosa curatione dissimulent.
His et talibus rationibus inuitatus [p], cum ab initio aetatis alendorum equorum stu- 6
dio flagrarem, hanc operam non inuitus arripui, vt conductis in vnum Latinis dun-
taxat auctoribus vniuersis, adhibitis etiam mulomedicis, et medicis non omissis
(nam mulomedicinae doctrina ab arte medicinae non adeo in [q] multis discrepat sed
in [r] multis plurimisque consentit) in quantum mediocritas ingenii patitur, plene
ac breuiter omnia epitome [s] congererem. Nam si laus prima medicorum est ge- 7
nus aegritudinis in homine reperire, qui passionem suam et manu potest et voce
signare [t], quanto magis in mulomedicina necessarium creditur [u] genus aegritudinis
nosse, cum mutum sit [x] animal et non possit proprium indicare languorem et ab
imperitis

VARIETAS LECTIONIS ET NOTVLAE.

a) *veterinaria C. m. S.* b) *quod m. S. quo C.* c) [*a*] inf. *S.* d) *exercitat C.* e) *minusque C.* f) *libro scilicet C.* g) *alius C.* h) *Asurrius al. Apsyrtus C.* i) *de* inf. *C.* k) *Addetur C.* l) *ac C.* m) *pauci C.* n) *casibus C.* o) *et annos a C. aut damnosam curationem.* Rectum videtur, *et damnosam curationem.* p) *invit. C.* q) *in* om. *C.* r) *in plerisque C.* s) *epitomae digerere, et signa morborum omnium declarare C.* t) *significare S.* u) *credetur C.* x) *mutum animal proprium non possit C.* recte.

Y 3 y) *Sic*

imperitis ad opus aliquod laboremque cogatur, geminumque [y] subeat ex morbo et fatigatione discrimen; aut certe neglectum inueterata aegritudine nequeat sero [z]
8 curari. Sic Mantuanus poëta diuino ore testatur: *Morborum* [a] *quoque te causas et signa docebo.* Absque dubio autem omnis cura vacabit [b], si [c] genus passionis igno-
9 retur [d]. Ex inani persuasione illud generatur incommodum, vt honestissimus quisque erubescendum ac vile credat iumentorum nosse medicinam. Primum nullius rei scientia vilis est. Nam cum [e] humanae vitae conuersatione aliud fugiendum [f] aliud vero sequendum [g]; non est perfecta peritia [h], nisi quae [i] vtraque cognouerit.
10 Deinde, quis aestimet erubescendum talem peritiam, quae damna submoueat? Nam sicut incolumitas iumentorum habet lucrum, ita eorum interitus afferre videtur incommodum. praesertim cum mancipia, quorum plebeia curatio non putatur
11 saepe vilioribus pretiis, quam equi vendantur aut muli. Postremo [k] siue ad vehendos locupletes aptos, siue in circi contentione victores, siue in praeliis (vt ita dixerim) probatissimos bellatores, acerrimum studium amoremque constat habere [l] dominorum. Nec immerito voluptati natum animal aut [m] saluti, gratiam meretur ab
12 homine. Quis autem nosse curas iumentorum erubescendum putet cum optima iumenta habere gloriosum sit? Quis vituperationi det id posse curare, quod laudi
13 ducitur possidere? Forsan ipsa opera mulomedicorum videtur abiectior, notitia autem curationis non solum honestissimis, sed etiam disertissimis conuenit, vt prouisione et ordinatione sollerti curatis animalibus, et damnis careant, et voluptati-
14 bus perfruantur. Sed alii morbi sunt, qui ea tantum animalia, quae occupauerunt, vexant: alii etiam [n] ab vno vel paucioribus, quae pereunt, in plura, quae pariter stabulantur vel aluntur, in totos saepius greges saeuissima contagione transmigrant, vt quamuis sanum animal intra breue tempus, alienae aegritudinis afflante vicinia,
15 repente depereat. Rectius est ergo eorum prius morborum et signa et causas praedicere, curasque monstrare, qui quodam transitu pluribus nocent. nam aduersus
16 maiora dispendia, maiorem sollicitudinem oportet impendi. Prima igitur iumentorum vtilitas est domini, vel procuratoris, vel pastoris ipsius amor atque diligentia. COMES enim semper est affectionis, industria: et incolumia [o] cupimus quaecunque diligimus. Domita animalia aut praesepibus aluntur, aut pastu: indomita latioribus nutriuntur in saltibus. Quotidie ergo, vel frequentissime speculari conuenit habitum iumentorum. nam diligentibus morbus ipse se prodit.

y) *Sic geminum sub. F.* z) *sero* om. *C.* a) *Morborumque et F.* vt nos ex *Corb.* ita *Virg. Ge.* 3, 440. b) *nutauit C.* forte *nutabit*; *vacabit* forte ortum e glossa *vacillabit*. c) *se C.* d) *ignori C.* forte fuit *ignores*. e) [*in*] inf. *S.* et *C.* f) *sit* inf. *C.* g) *sit* inf. *S.* h) *sapientia C.* i) *qui vtrumque C.* qui ab hac voce deficit vsque ad I, 12, I. *vtroque cognito S.* k) [*circa equos*] inf. *S.* l) *esse S.* m) ita *F.* in margine ex *Ms. animal* (*salutis*) *F. S.* n) *licet ab vno S.* et in margine, *licet ab vno coeperit, in plures, qui pariter in eodem stabulo aluntur et.* o) [*semper*] inf. *S.*

ELEN-

ELENCHVS TITVLORVM CAPITVM

LIBRI PRIMI.

CAPITA LIBRI II.

24. De

CAPITA LIBRI III.

CAPITA LIBRI IV.

SEQVVNTVR MEDICAMENTORVM
GENERA QVAEDAM, AD FINEM
QVARTI LIBRI
ADIECTA.

VEGETII RENATI
ARTIS VETERINARIAE
SIVE
MVLOMEDICINAE
LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

CONTINVO animal, quod valetudo tentauerit, tristius [a] inuenitur, aut pigrius,
nec consueto vtitur somno, nec solito se more transuoluit, nec requiem vt
assumat accumbit, nec deputatum cibum assumit ex integro: et [b] potum aut in-
2 temperantius accipit, aut omnino fastidit, stupentibus oculis, auribus flaccidis,
erecto visu [c], turpi pilo: exhausta sunt ilia, fit spina rigidior, anhelitus crebrior
aut grauior [d], os asperum et solito feruentius, tussis aliquando lenis, aut grauior,
3 incessus ipse, quo maxime notatur, segnis ac nutans. Cum huiusmodi signa in
iumento vnum vel plura conspexeris, statim illud separabis a caeteris, vt contagio-
nem non inferat proximis, et facilius in solo iam causa morbi possit agnosci. Si
4 diligenter habitum, post vnam, secundam, vel tertiam diem ab illa moestitia fue-
rit absolutum, nihilque resederit in corpore ipsius, quod putetur ambiguum, scito
ex leuioribus causis illam venisse tristitiam, et animal consuetudini pristinae esse red-
5 dendum. Nec explorandi omittatur intentio. nam frequentius inspici debet et
cautius, quod semel coepit esse suspectum [e].

II. MORBORVM quidem diuersae sunt passiones [a], sed vno generali vocabu-
lo continentur, quod ab antiquis malleus nominatum est, ipsa appellatione vim
2 cladis periculumque testantes. Sunt autem species mallei numero septem: humidus,
aridus, subtercutaneus, articularis, elephantiasis, subrenalis, farciminosus. Signa [b]
omnium dicamus.

III. HVMIDVS morbus est, cui de naribus pro mucis humor defluit male olens, et spissus, colore pallido. Huius [a] grauatur caput, oculi lachrymantur, et stridet pectus, fit gracilis horrentibus pilis, tristis aspectu: quem profluuium atticum [b] veteres vocauerunt. Quandocunque [c] autem sanguinolentus humor vel croco similis per nares fluere coeperit, iam insanabilis est et vicinus morti.

IV. ARIDVS autem morbus his agnoscitur signis. Nullus ei per nares supra solitum humor emanat; suspirat tamen grauiter, et nares habet extensas. ilia curuabit [a] intrinsecus, et contractionem spinae duritiamque patietur. testiculi eius ita substrin-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. I.] a) *moestius ingreditur S.* b) *potum autem aut intemperantius appetit S.* f. *sed p.* c) *visitur pilo S.* d) *os asperum —— grauior* om. *F.* e) *spectandum M. S.* [C. II.] a) *species S.* b) *Signa om. dic.* om. *V. C.* teste *S. M.* [C. III.] a) *habet grauatum S. M.* b) *atrum S.* vid. 1, 17, 18. c) *cuicunque S. M.* [C. IV.] a) *cauabit S.*

b) *hoc*

fubftringuntur, vt apparere vix poffint. cibi parcior, bibendi appetentior vltra morem. propter quod pulmone ficcato, internum patitur ardorem. tenfis oculis in obliquum refpicit, nec [b] facile cubet [c]. Hunc [d] fufpirium vocant et infanabilem, nifi ab initio feftina curatione fubueneris.

V. SVBTERCVTANEVS morbus autem his proditur fignis. Vulnera [a] in corpore eius fcabiei fimilia nafcuntur, ex quibus humor effluit liquidus et viridis, qui pruriginem mouet, vt fcalpere parietibus vel columnis animalia faepe fricare compellat, quo [b] vlcera corticem ducent [c]. Huic nec humor per nares emanat, nec anhelat, nec cibum recufat, nec refpuit potum. propter quod diu viuit [d]. Et ideo fi cura non defit, ex hoc plurima iumenta liberantur. Quidam vero fcabiem fubtercutaneum morbum dicere tentauerunt, quod fimilia fupradictis fignis videatur oftendere, et contagionem transferre per proximos, et tardius fanari. Sed quia nec necem, nec gregi infert facile periculum, a peftiferi illius mallei focietate difcretus eft, et feorfum ab illa dicetur.

VI. ARTICVLARIS autem morbus, quem ἀρθρῖτιν [a] Graeci vocant, per haec monftratur indicia. Interdum paucis, interdum plurimis diebus ab articulis claudicabit, vt aut ictu calcis animalis alterius percuffus, aut negligentia impactus, aut faxo vel fufte videatur elifus. Sed haec folet effe diftantia, vt [b] illa quaelibet laefio loco figatur, haec autem paffio, quia erratica eft, fubito ad pedem alterum migrat. Praeterea offibus aftringitur cutis, et ad [c] tactum tractanti dura refiftit. Rigefcit [d] fpina, corpusque contrahitur, pilus [e] erectus et horridus, ac deformis afpectus, macie corpus affectum. et quamuis non recufet alimenta, nec curat fi defint: indies tamen deterior fit et triftior, difficulterque [f] curatur.

VII. FARCIMINOSVM vocabulum ex genere paffionis euenit. Huiusmodi deprehenditur argumento. In lateribus et in coxis, et in verendis quoque partibus, et praecipue in iuncturis membrorum, vel in toto corpore, collectiones inflantur: rurfumque his velut fedatis, aliae renafcuntur: cibum potumque ex more recipiunt, macrefcunt tamen, quia digeftio eis plena non prouenit. hilares afpectu fanisque fimiles creduntur ab indoctis artis mulomedicinae, quia exterius agitur caufa: quibus imperitia artificum fanguinem feftinat auferre. Sed contraria ifta curatio eft. nam affectis farcimino, quidquid fupereft virium, tollit [a]. In initio tamen, ne morbus increfcat, vel in fine, cum iam vires redire coeperint, emiffio fanguinis iuuat.

VIII. SVBRENALIS morbus non minus nomine, quam ipfa paffione monftratur. Nam animal, velut renibus laefis, a pofteriori parte deficiens, prodit mortiferae neceffitatis indicium. tuffiet grauiter, horrebit afpectu: cutis duritia ex fpinae rigore proditur: parcius potum, parcius adpetit cibum. Huic quia tota vis morbi poffidet lumbos, a femoribus incipit prima curatio.

IX. ELE-

b) *hoc facile curabitur S. M.* c) *cacabit F.* et *S. M.* quod non contemferim: opus enim ad eam rem nixu pulmonum. d) *Habens fufpirium notat infanabile.* [C. V.] a) *Vlcera S. M.* rectius. b) *quae S.* c) *durant S. M.* d) *bibet F.* [C. VI.] a) *ἀρθρίδην F.* Debebat *ἀρθρῖτιδα.* b) *quod illa paffio fubito ad pedem alterum migrat. S. M.* c) *adtactum S. ad tractum F.* d) *(in) inf. S.* e) *pilis erectis et horridis S. M.* f) *laboriofeque S. M.* [C. VII.] a) *tollitur S.* [C. IX.]

IX. ELEPHANTIASIS autem dicitur ex ſimilitudine elephantis, cuius na-
turaliter pellis dura et aſpera, morbo nomen, et in hominibus, et in animalibus
2 dedit. Cuius ſigna haec ſunt. In toto corpore vredo naſcitur, praecipue in dorſo,
ſquamas ſimiles corticibus facit. In naribus, in pedibus etiam et in capite, papu-
3 larum feruor emergit, vel ozoenae aſperiores frequenter oriuntur. Priuſquam
haec oſtendantur indicia, ventre ſoluto erit, et marceſcit [a], et aſpere tuſſiet. Cuius
os totum cum lingua aſperum et ſimile creditur eſſe combuſto: quae paſſio pullis
4 a matre depulſis plerumque perniciem conſueuit inferre. Hunc diligenter curare
cupientes, non ante deforis aliquo medicamento fouere contendunt, niſi prius,
potionibus datis, peſtis [b] eleuetur interior. Nam extrinſecus cepta [c] medicamen-
ta morbum non eximunt, ſed ad interiora compellunt, et hac ratione periculum
5 generant. In animalibus, eiuſmodi morbo laborantibus, generalia iſta ſunt vitia:
tuſſis aſpera [d] et crebra ſuſpiria, ſpina contracta et rigida, macies ſemper increſcens,
cum ſtudium et alimenta non deſinant [e], demiſſior ceruix, ſtupentes oculi, tardior
6 inceſſus. Nunc ſignis omnibus generaliter ſingulariterque digeſtis, ſingulorum
morborum ſpeciales propriasque curas oportet adiungere. Poſt [f] haec de generali
minutione ſingulorum, et aduſtione docens, concludam librum primum.

X. MALLEVS morbus ſi humidus fuerit, ita vt per vtramque narem virides
defluant muci, inter exordia caput eius adhibita curatione purgandum eſt ita; Olei
optimi vncias 3, liquaminis floris vnciam 1, vini veteris cyathos 3, ſereno tran-
2 quilloque die pariter commiſces [a], et cum tepefeceris, infundes in naribus. caput
religabis ad pedes, ſenſimque iumentum impeditum compelles incedere, vt omnis
humor emanet. (ad ſiphonem [b] autem paulatim infundes [c] non ſemel a [d] cornu).
3 Quod ſi ſanguis poſtmodum coeperit fluere, nihil timendum, ſed potius ſciendum
eſt, animal legitime fuiſſe purgatum. Poſt quod ſeuum caprinum reſolutum oleo
4 miſcebis, ſic infuſis [e] naribus exulcerationis illius mitigatur aſperitas. Radicem [f]
quoque laſeris tonſam [g], et per fiſtulam vento naribus inſitam, vt ſternutum pro-
5 vocet, adhibere commodum eſt. Caput etiam extrinſecus auriculasque oleo ca-
lente diligenter perunges, et lana cerebro indita, ab omni perfrictionis neceſſitate
6 munibis. Naſturtii quoque ſemen bibendum dabis ex aqua. Praeterea potionem
dabis, qui [h] diapenton vocatur, et hac ratione conficitur: Murrae [i], gentianae,
ariſtologiae [k] longae, baccis [l] lauri, raſuras eboris bene tritas et cribratas aequis
miſcebis ponderibus, ſeruabisque. Exinde prima die vnum coclearium cumula-
tum cum ſextario vini veteris, ſecunda die vnum et ſemis, tertia autem die duo
coclearia tepefacto mero aſperſa, et diligenti agitatione permiſta dabis ad cornu.
Poſtea ex ceruice de matricali vena ſanguinem detrahes, permixtumque acerrimo
aceto,

[C. IX.] a) corr. *marceſcet.* b) *pus euellatur interius S. M.* c) forte *coepta*, an *capta*? d) *aſperior S. M.* e) *deſint S. M.* f) Hinc ad finem cap. deeſſe in V. C. notat *S. M.* [C. X.] a) *commiſcebis S.* b) *ſcyphonem S. M.* c) *infundens S. M.* d) *ad S. M.* e) *infuſum S. M.* f) *Item, accipe febrifugam, et aſari radicem, et fac puluerem, quem naribus per fiſtulam inſuffla vt ſternutet. multum prodeſt S. M.* ex V. C. g) *tunſam* coni. *Morg. IV*, 4. h) forte *quae diapente*; vid. Index. i) *myrrhae troglitae. S. M.* forte *Troglodytitae.* vid. 2, 22, 5. Haec optima. *Dioſc.* 1, 77. Sed neque contemnenda lectio Sambuci marginalis. Oſtendit enim Salmaſius ad Soli. *p.* 894, *b. G.* in optimis Aëtii et aliorum libris Τρωγλῖτιν μύῤῥαν eſſe pro τρωγλοδυτικῆς, ipſamque adeo gentem τρωγλίτας eſſe dictam. Monuit me huius rei Io. Zachar. Platnerus Medicus Excellentiſſimus. k) forte *ariſtoloch.* l) *bacca S.*

m) *per-*

aceto, omne equi corpus perunges [m], et contra pilum diligenter fricabis, vt ad
similitudinem glutinis adhaereat. iumentum quoque in loco calido constitues. Si 8
cibum fastidit, statim [n] duntaxat farinae hordeaceae sextarium vnum quinque sexta-
riis aquae permixtum equo dabis in potu. Triticeam quoque farinam simili men-
sura et ratione offeres ad bibendum. Si autem fastidit, non ideo aliud dabis, quo-
vsque [o] hoc ex ista necessitate sanitatem percipiat. De palato quoque postea san- 9
guinem detrahes, vt omni ex parte, si qua morbus praegrauare coeperit, releue-
tur. Scito nisi diligenter occurras, hunc esse periculosissimum morbum. Nam
cito in suspirium, hoc est, anhelitum transit, et spem omnem salutis excludit.

XI. Aridus vero morbus, qui et suspiriosus praecipue dicitur: et hic nega-
tur a quibusdam posse curari, propterea, quod phthisi, quae hominibus mortifera
est, similis inuenitur. Quotidie enim macie crescente, exilior redditur, penitusque [a]
siccatur. In omni autem ratione medicinae, facilius est quae abundauerint dimi- 2
nuere [b], quam quae videntur deesse supplere. Salus tamen iumentis etiam in hac
passione praestatur, si inter principia possit occurri. Sanguinem siccis detrahere 3
contrarium est. Sed vino et oleo sufficienter admixto et tepefacto, perungendum
toto corpore animal est, ita vt caput et maxillae, et extrinsecus fauces eidem lar-
gius infundantur, et contra pilum vsque ad sudorem diutissime confricentur. In-
trinsecus autem a prima die hac potione curandum est. Succum ptisanae, adipem 4
suillum remissum, et amilum [c] ex melle passoque decoctum per cornu in potione
dabis, vt canalis gutturis eidem, maxillarumque compago laxetur, quam siccitas
astrinxerat morbi. Quo facto, in loco calido stabit. Infusum hordeum herbam- 5
que viridem, si inuenta fuerit, debet accipere, vt omni ex parte periculosa ariditas
temperetur. Consequenter talis eidem potio praeparetur. Passi optimi sextarium 6
vnum, iridis Illyricae vnciam vnam, piperis nigri semiunciam, croci scrupulum,
mirrhae trigonitis [d] semiunciam, pollinis thuris vnciam vnam, oua cruda quinque
pariter mixta prima die dabis ex integro, ita vt per triduum ipsam misceas semper
et offeras, vt tam grauis morbi asperitas, potionis dulcedine mitigetur. Post haec, 7
melle, butyro, axungia, salibus, et picula [e], offis pro aequa omnium portione con-
fectis, succo ptisanae ac passo inuolutis, adtinctum animal replebis, [et] die prima
quinque pillulas, sequenti septem, tertia die nouem daturus ex more. Expensis au- 8
tem his, nec vngere cum vino et oleo tepefacto desit industria. nam amarissimus
morbus cum sit, aliter non potest, nisi amaris potionibus solui. Contraria
enim non nisi contrariis medicinis curantur. Potionem diapenten [f], sicut superius 9
monstratum est, non solum per triduum cum vino, sed per dies plurimos dabis, vt
tantum discrimen possit euinci. Quod si grauior tussis et strangulans vrgebit, acci- 10
pe fabae fractae sextarium vnum, seui caprini vncias tres, allii [g] capita maiora tria
permixta decoques, et cum passo, vel succo ptisanae hordeaceae tepidum dabis ad
cornu. Quod si tardius profecerit ista curatio, ficus siccae pondera [h] duo diligen- 11
tissime tundis [i] in pila [k], foenugraeci sextarium decoques, quousque aqua ad me-
dietatem

m) *perfundes S. M.* n) *aestate F. et S.* al. *statim* vterque in marg. o) *quam hoc ex necessitate sitis. S. M.* [C. XI.] a) *pastusque S. M.* b) *adimere S. M.* c) *f. amylum.* d) suspecta vox editoribus: *draganti S. M.* forte *Troglodytidis vid.* 1, 10, 6 *no. i.* e) Ita coniicimus. *pauulcaophis* F. cum nota vitiatae scripturae: *piculam salem S. M.* Pix phthisicis commendatur *Diosc.* 1, 94. f) forte *diapente.* sed vid. Ind. g) *scorodon S. M.* h) *duas partes S.* i) *tondis F. tunde: S.* k) *in mortarium. deinde*

addas

diétatem veniat, poſt colabis, et foenugraecum in mortario cum ficu conteres. allii
quoque vncias tres contundes ſimiliter in mortario, et tam rutae quam apii faſcicu-
los ternos: quibus omnibus pariter mixtis, diligenter tritis, addis dracontii vncias
12 duas. Aqua in qua foenugraecum coctum fuerit, ſuperfundis, potionemque facias,
quae per cornu poſſit effluere: quam etiam tuſſientibus vel vulſis aut ruptis anima-
13 libus per triduum dabis. Sequens remedium ad [l] aridum morbum: Inter [m] nares
iumenta ſcalpello [n] ſecabis, et aquam frigidam per [o] fiſtulam latam eius ori ſuppo-
nes, naresque ipſius [p] aſſidue diebus plurimis merges, vt ſuſpirium diſtabeſcat in
14 aqua. Potionem quoque ei quotidie dabis huiuſmodi. Succum ptiſanae cum ſeuo [q]
caprino decoctum, ſextarium vnum, ſulphur [r] viuum, thus quoque maſculum
aequis ponderibus deteris atque commiſces: ex eo coclearea ſingula diebus ſingulis
cum ptiſana permixta defundis ad cornu. Cum autem coeperit eſſe validior, de
ceruice ſanguinem detrahes, additoque aceto animal perfricabis.

XII. SVBTERCVTANEVS morbus, cum [a] humor peſtifer intra [b] corium
et viſcera commeat [c], hac ratione curandus eſt. Fiſtulam [d] ei facies vel cauterium,
inter armos eius et ventrem loco conſueto ad [e] menſuram inciſa cute, die ſereno,
et ſi [f] ſpatium eſt, luna minuente, Indis vt mos eſt, per quam omnis e [g] viſceribus
2 humor educitur, coloris [h] aurei vel crocei, languoris [i] tabe corruptus. Quae ſi
minus [k] traxerit, radicem herbae tithymalli [l] eodem [m] vulnere inſeres ſeptem die-
bus, quae reſiduum virus educat. Eſt et aliud remedium. Radiculam quam [n]
quidam conſiliginem vocant, quidam pulmonaceam [o], qua mulo medici frequenter
et [p] bubulci vtuntur, in pectore animalis hac aegritudine laborantis eatenus pones,
3 vt acuto cuprino [q] circines locum. Poſtea [r] corio perforato radiculam interſeris [s].
quae ibidem ſponte tamdiu permanebit, quouſque cutis quatenus cuprino [t] ſigna-
ta, in putredinem ſit verſa, et a toto corpore ad illum locum humor trahatur [u],
4 et per vulnus emittatur [x]. Hinc [y] potionem [z] diapenten ſuperius deſignatam,
cum vino veteri optimo, per triduum, vel ſi neceſſitas [a] erit, per dies plu-
rimos dabis. Apium quoque viride, et baccas lauri, vel [b] iſtae res ſi non inueni-
rentur [c], lauri et cucumeris ſiluatici folia [d], per partes minutiſſimas concides, hor-
deoque miſcebis, vt [e] animal [f] ſicut e [g] potione diapente [h], ita ex cibo ſentiat me-
5 dicinam. Huic tamen aquam tepidam cum farina hordeacea vel triticea dare te
conuenit, et in [i] loco tepido ſtabulare. Nam frigus humoris [k] augmentum eſt,
et

addas alli gallici [f. anagallici] *vncias III et tam rutae quam Appii faſciculos ternos, quibus pariter in mortario miſſis, et diligenter contritis, addas draganti vncias II, et aquam, in qua foenum Graecum coctum fuerit, ſuperfundens S. M.* l) *in S.* m) *intus S. M.* n) *ſagittella S. M.* o) *fiſtula latiori S. M.* p) *ipſas S. M.* q) *ſero S. M.* r) *ſulphur, vinum F. vinum et infundis per cornu S. M.* [C. XII.] a) *cui S. M.* b) *inter S. M.* c) *meat S. M.* d) *fac inciſionem S. M.* e) *et menſura in cute S. M.* f) *et ſit lunaris inciſio S. M.* g) *de S. M.* Pergit *M. S. Corb.* i) *longiori S. M.* k) *non bene laboraret S. M.* Gloſſa vt videtur barbarica, qua illud *traxerit*, quod fiſtulae opus *eſt*, explicatur. l) *tytimali F. tytimallei in C.* m) *impone S. M.* n) *vnam hellebori nigri perforato corio inſeres, quae ibidem ſponte ſua permanebit, quouſque cutis ſignata decidat in putredinem verſa. ex toto enim corpore ad illum locum humor attrahitur, et per vulnus emittitur. S. M.* Conf. *Colum.* 6,5,4. o) *pulmoniciam C.* p) *et bub.* om. *C.* q) *cypr. C.* r) *poſtmodum p. c. C.* s) *inſeras C.* t) *cypro fuerit ſignata decidat, in putr. C.* u) *attrahitur C.* x) *emittitur C.* y) *Huic S. M.* z) *ſup. deſign. quae vocatur diapente S. M. C.* a) *neceſſe fuerit C.* b) *folia* inſ. *S. vel ſi iſta inueniuntur folia et cucumerem ſiluaticum per partes C.* c) *baccae* inſ. *S.* d) *radicem S. M.* e) *et animali languido pro cibo dabis, ſicut potionem diapente pro potu. Huic tamen S. M.* f) *languidum* inſ. *C.* g) *ex C.* h) *diapenton F.* i) *in* om. *C.* k) *humorem auget S. M.*

l) *et*

et [l] reumatis. Cibum quoque magis ſiccum quam viridem in hac paſſione debet accipere, et exerceri vehementer, vt ſudore ſiccetur humor infeſtus.

XIII. ARTICVLARIS morbus his declaratur ſignis [a]. Claudicabit alter-
nis [b] pedibus, modo prioribus, modo poſterioribus, et quaſi tumor eidem in articu-
lis circa coronas, vel certe in genibus apparebit. propterea quod peſtilentia morbi
corruptus ſanguis neruos et venas implet, et [c] laedit atque debilitat. Huic ſangui- 2
nem primo de ceruice, hoc eſt, de matricali vena, detrahes: quem aceto acer-
rimo permixtum per totum animalis corpus induces, ita, vt illa [d] loca, quae vexata
ſunt, diligentius vngas [e]. quia creditur ſanguis emiſſus e corpore, et corpori rurſus
cum aceto impoſitus [f], vitia morboſa ſiccare. Quod ſi vel [g] in genibus, vel arti- 3
culis ſe morbus oſtenderit, de eisdem locis ſanguinem detrahes, cui adiicies cre-
tam [h] cimoliam, id eſt, albam, vrticae [i] libram, tres ſextarios aceti, cimini triti li-
bram, reſinae frixae libram, picis liquidae libram, ſalis communis pugillum, ſter-
cus [k] bubulinum recens, quantum creditur poſſe ſufficere. ex hoc vbicunque
tumor apparuerit, diligenter ſaepius illinies [l]. De palato ſpecialiter ſangui- 4
nem detrahes, ne contagio caput occupet. Ab armis quoque deplendum [m] eſt, ſi
in [n] prioribus pedibus claudicatio [o] apparuerit. Vel certe de coxis auferendus eſt
ſanguis, ſi a poſterioribus coeperit claudicare. Dabis quoque ei [p] potionem 5
aduerſus omnes morbos probatiſſimam [q]. Centauream, abſinthium, peu-
cedanum [r], ſerpillum [s], ſagapinum, betonicam, ſaxifragam, ariſtologiam rotundam.
haec omnia aequis ponderibus tundes [t] diligenter et cernes [u]. Si febrit [x] animal, 6
cum aqua; ſi vero [y] non febrit [z], cum vino optimo dabis, vt ſingulis diebus per
ſextarium vini, vel aquae tepidae cocti praedicti [a] medicaminis ſingula [b] maiora co-
clearia plena et cumulata commiſceas, et per fauces degeras [c], vt amaritudinem
morbi herbarum amaritudo compugnans poſſit expellere.

XIV. FARCIMINOSVS autem morbus, a [a] ſimilitudine farciminis appellatus
eſt: quia velut per [b] fiſtulas quaſdam inter cutem et carnem corruptus humor emanat,
et per totum corpus collectiones plurimas facit, et aliis velut minuentibus aliae
rurſum naſcuntur. Sed [c] paſſio licet contagioſa ſit, facilius tamen inter principia 2
curabitur [d], quia interna [e] eorum adhuc ſana ſunt, ſed corruptus humor ex morbo,
inter cutem [f] et carnem verſatur. Huic tamen [g] in initio, tantummodo, antequam
incipiat marceſcere, aut in fine, cum iam [h] bene fuerit reparatum, detrahendus
eſt ſanguis. Nam in media paſſione ſi flebotomia [i] vti volueris, aegrotum animal 3
nequaquam curabis. Sed collectiones quaſcunque fecerit, inuri rectis cauteriis
conuenit;

l) *et reum.* om. *C.* [C. XIII.] a) *indiciis C.* b) *pedibus diuerſis C. ped. diuerſius S. M.* c) *et laedit* om. *C.* d) *illa* om. *C.* e) *vnguas C.* f) *adpoſitus C.* g) *vel* om. *C.* h) *id eſt albam cimoliam, aceto ſext. III. vſti aeris lib.* 1, *cyminum tritum lib.* 1, *reſinae C. cimoliam, aceti ſextarii III. item lib. vnam cimini triti, vel lib. vnam reſinae, vel picis liquidae lib.* 1, *ſalis etc. S. M.* i) *vſti aeris* rectum videtur. Facit enim ad vlcera. Vid. Dioſc. 5, 87. k) *ſter. bub.* om. *C.* l) *interlines C. linies S. M.* m) *deſplendus C. ſanguis detrahendus eſt S. M.* n) *de C.* o) *clodinem C.* p) *eidem C.* q) *herbam* inſ. *C.* r) *peucbidanium C.* s) *ſerp. ſag.* om. *C.* et abeſſe notat a Mſ. *S. M.* t) *tondes F. tonde S.* vid. Morga. *IV*, 4. u) *cribra S. M.* x) *febriunt animalia C.* y) *vero* om. *C.* z) *febriunt, in vino optimo, ita vt C.* a) *praed.* om. *C.* b) *vnum cochlearium maius miſceas S. M.* c) ita *C. digeras F. S. immittas S. M.* [C. XIV.] a) *ad ſimilitudinem C.* b) *fiſtulis quibusd. C.* c) *Haec C.* et *S. M.* d) *curatur C.* e) *interiora S. M.* f) *carnem cutemque C.* g) *etiam initio antequam S. M.* h) *iam* om. *C.* i) *flebotomum vti circa eum ſi volueris, aegrotum animal euirabis. Sed ſi coll. C.*

l) *profit*

conuenit; et vt efficacius prosint [l], cuprinis cauteriis est vtendum. quae vulnera
4 pice liquida, admixto oleo et melle, curantur. Potiones catharticas, vel nimis amaras debet [m] accipere, id est, diapente [n] cum vino, sicut superius dictum est, quae [o] ad omnia genera morborum animalium efficaciter prodesse consueuit.
5 Praeterea radices [p] ebuli lib. I infundis [q] per triduum sextariis [r] tribus vini optimi. Post [s] semiunciam optimi [t] aloës centaureae vnciam I, opopanacis [u] vnciam I, diligentissime teres, et de illo vino, in quo ebuli radices infusae fuerint, sextarium I mittes et tepidum per cornu dabis. Quam mensuram triduo custodire te conuenit, vt etiam per ventrem huiusmodi catharticis potionibus digeratur humor infestus.
6 Quem exercere [x] in cursu, quousque ad plenum sudorem veniat [y], saepius conuenit: et curatum obseruatione praedicta, in pascua mittes [z], vt diu [a] noctuque aestiuo tempore sub diuo [b] et libero aëre pascatur, quatinus et varietate herbarum oblectatus [c], et solis calore siccatus [d], rursusque noctis aura et [e] rore contactus, facilius digerat morbum.

XV. SUBRENALIS morbus vt periculis [a] plenus est, ita ad intelligendum apertissimus inuenietur. Nam renes iumenti [b] occupat atque dissoluit. propter
2 quod animal in primis partibus alacre, posteriora [c] trahere consueuit. Huic hac ratione succurratur [d]. De vtroque latere [e], vel de femore incisis competenti loco venis, copiosus sanguis emittatur [f], qui acri aceto permixtus [g] per omne corpus, et praecipue super renes animalis inducitur. Potionem notissimam diapenten ad
3 cornu per os debet frequenter accipere. Sed et per anum calidissimis speciebus clysterii [h] ingestione curandum [i] est. Aloës vnciam I, pyretri vnciam I, euphorbii vnciam semis, pulegii bene triti vnciam I, baccarum lauri vnciam I, castorii semiunciam, seminis [l] sinapis vncias 3 [m], salis triti heminam [n]: haec omnia diligenter contusa in tres diuides partes, et diebus singulis cum aqua, in qua furfures tritici decocti fuerint, tepida, sicut curae exigit [o] ratio, quasi [p] singulos semisextarios [q], clystere per [r] intestinum animalis infundis, vt calefactis intrinsecus renibus, resolu-
4 tus humor possit per ventrem, cum stercore emitti. Praeterea lumbi ipsius oleo laurino vino calido permixto confricandi sunt vehementer et saepe, vt deforis [s] et intrinsecus acerbissima [t] passio possit euinci [u]. Cauteria quoque renibus imponuntur, vt vis morbi ignis ardore siccetur. Danda quoque est potio octo [x] specierum decocta, cuius in articulari morbo fecimus mentionem, quia [y] in omnibus efficaciter prodest.

XVI. ELEPHANTIASIS morbi causa [a] superius est indicata, cui talis est adhibenda medicina, vt non extrinsecus vredinem, vel vulnuscula ipsius curare tentemus. Nam morbus refugiet [b] intus, et penetrabit viscera, ac periculum gignet. Sed

l) *prosit cypr. caut. studendum* C. m) *oportet* C. n) sic C. *diapenten* F. S. o) *quod* C. p) *radicis* C. q) *infundes* C. r) *libris* S. M. s) *post - aloës* om. C. t) sic omnes. u) *radicis panaces* C. *ad panacis* S. M. x) *exerceri in cursum quoque vsque* C. y) *ven.* om C. z) *mitti* C. a) *die* C. b) *dio* C. c) *oblectetur* C. d) *siccetur* C. e) *a* C. [C. XV.] a) *periculi* C. b) *iumento* C. c) *vix* ins. S. d) *succurretur* C. e) *latere, vel de* om. C. et v. c. S. f) *emittetur* C. g) *mixtus* C. h) *clysteris iniectione* C. S. M. i) *curandus* C. l) *semen* C. m) *a fonitri* (forte *aphronitri*) ∽ *III* quod fere semper vnciae signum est, obseruatum etiam Eisenschmidio. n) EMEN C. o) *exiget* C. p) *quasi* om. C. q) *hinc lacuna in* C. *ad* 16, 4. [*per*] ins. S. r) *per* Ms. non habet S. M. s) *et foris* S. M. t) *acerrima* S. M. u) *auerti* S. M. x) *de octo speciebus* S. M. y) *quae* S. M. [C. XVI.] a) *discretio* S. M. quod praetulerim. nam signa tantum sunt indicata supra 1, 9, 1. b) *refugiens intrinsecus penetr.* [*in*] *visc.*

Sed primum de matrice tollendus eſt ſanguis, et acri aceto commiſcendus, ac toto 2
inducendus eſt corpori. Poſtea de palato, et, ſi vires permiſerint [c], de caeteris
locis, quae morbus infeſtat, pro modo ac [d] tempore minuendus eſt ſanguis, et cum
aceto rurſum imponendus. Pulli autem a matre depulſi, et ad ſtabula religati, prae- 3
cipue ſolent hunc morbum incurrere. quia [e] digeſtio cibi, qua in paſcuis vtebantur,
primae exercitationis [f] aufertur [g], et nondum ad reſidendum robuſti, ad praeſepia
ſtare coguntur. Elephantioſi morbo, et omnibus mallei paſſionibus, non ſolum dia- 4
pente, cuius experimentis [h] indubitatae [i] ſunt vires, et [k] ſine quo mulo medicus
mutilus eſt, ſed haec quoque portio praeparanda atque ſeruanda: Mirrae trigonitis [l] 5
libram 1, thuris maſculi lib. 1, corii [m] mali Punici ſelibram, piperis vnciam 1, croci
vncias [n] 6, acaciae rufae ſelibram, abſinthii [o] Pontici ſelibram, ſerpilli libram 1, be-
tonicae libram 1, centaureae libram 1, ſagapini [p] vncias 3, ſaxifragae vncias [q] 6, peu-
cedani [r] vncias 6: haec omnia tuſa et bene cribrata, cum [s] melle optimo decoques, 6
et in [t] vaſe vitreo vel ſtagneo [u] recondita [x] ſeruabis. nam per [y] vetuſtatem magis
valet. Ex quo medicamento ſingula cochlearia cumulata, ſingulis animalibus mor-
bidis, cum [z] ſextario aquae calidae, et tribus vnciis olei optimi permixta [a], per tri-
duum dabis. Vbi proficere coeperit [b], cum [c] vino optimo et oleo dabis, (ſicut di- 7
ctum iam [d] eſt) cochlearia ſingula continuis diebus. Ex qua potione, non minus
quam [e] diapente quolibet morbo correpta animalia liberantur. Pulli [f] tamen bene-
ficio aetatis euadunt facilius: ſaepe incurati moriuntur.

XVII. EA quae ad [a] morbi mallei execrabilis curationem [b] pertinebant, abun-
danter conſtat expoſita. Sed tanta vis ipſius morbi eſt, vt nihil expediat omitti. nam
gregum in paſcuis funeſtus interitus, animalium quoque in [c] ſtabulis mortes innume-
rae, ex ipſius contagione proueniunt, et ab imperitis, vel negligentibus curam aut
diuinae iracundiae imputatur [d], aut fato [e]. Denique ſicut ſupra [f] declaratum eſt, ab 2
vno animali incipit ipſa pernicies, et feſtinanter ad caeterorum tranſit exitium.
Propterea ſemper [g] ſunt ſeparanda, in quibus ſuſpicio tantae peſtis coeperit appare- 3
re, vſque eo, vt etiam corpora mortuorum animalium, quae ab [h] illo morbo interem-
ta fuerint, exportanda ſint ad ea loca, per quae aliorum [i] animalium tranſitus non ſit,
et profunde [k] obruenda ſub [l] terra. Nam et viuorum, quae corrupta fuerint, et
mortuorum foetidiſſimo odore, ſana primo [m] iumenta corrumpuntur [n] et pereunt [o].
Cuius morbi cauſas, plurimi mulomedicinae auctores reddere tentauerunt, aſſerentes 4
ex

viſc. S.M. c) *patiuntur S.M.* d) *ac tempore* om. *v.c. S.M.* e) *quia — vtebantur* om. v. c. *S. M.* f) *excitationis S.M.* g) [*modus*] inſ. *S.* h) *experimenti S. M.* i) Pergit *MS. Corb.* k) *et — eſt* om. *C.* et *S. M.* l) *troglitae S. M. troglodytis* coni. *Morg. IV,* 5. m) *corium C.* n) =— *C.* o) *abſ. ſel.* om. *C.* p) *ſugap. C. ſerapini S. M.* q) *ſelib.* r) *peucedani ſelib. C. peucedoni S. M. teuſedoni F.* vid. Morgag. *IV,* 5. et add. *Veg.* 1, 13, 5. s) *ex C.* t) *in* om. *C.* u) *ſtanneo C. et S. M.* x) *condita C.* y) *vetuſtate amplius val. C.* z) *in C.* a) *mixtim S. M.* b) *coeperint S.* c) *ex C. S. M.* d) *iam* om. *C.* e) *ex* inſ. *C.* f) *Pulli — liberantur* om. *C.* et v. c. *S. M.*

[C. XVII.] a) *curam* inſ. *C.* b) *curat.* om. *C.* c) *in* om. *C.* d) forte *imputantur.* e) *meritis S.M.* f) *ſuperius C.* g) *equi ſeparandi ſunt C. Et propter hoc ſemper repellenda ſunt ab aliis illa S. M.* h) *a morbo eodem C.* i) *aliis animalibus C.* k) *altitudine S. M. altiſſimo C.* l) *ſubter pana* [*ne* inculcatum] *et viu. C.* quae, ſi attenderis, ſunt ipſa lectio noſtra male diuiſa, *p* pro *r* poſito, quod longius protrahere ſolebant. Vltima litera in *nam* per tranſuerſam in *a* indicata cum periiſſet, *ne* inculcatum et ad illud quae ſequuntur accommodata ſunt. m) *prius C.* n) *compleantur C.* Verbum non malum ad contagium ſignificandum: ita *impleri* dixit Liu. 4, 30 ex Thucydidis ἀναπίμπλαμαι. Etiam huc retulerim illud *Liv.* 1, 46 *Adoleſcentem ſuae temeritatis implet.* o) *pereant C.* p) *vel*

ex nimia lassitudine cursus, vel[p] saltus violenter extorti[q]; aut[r] ex calore aestatis, vel
frigiditate hiemis; aut si volentes emittere lotium non sinantur; vel si hordeum su-
dantes acceperint, et[s] si post cursum calidi biberint[t]; [et[u] si plena vesica,] vel post
potum cogantur ad cursum; aut foenum comederint hordeumque corruptum[x]: ex
5 his vel huiusmodi necessitatibus[y] malleum[z] morbum solere generari. Vitanda qui-
dem ista sunt omnia, nam ex his periculosae aegritudines iumentis saepe proueniunt.
Malleus autem morbus ex aëris corruptione praecipue[a] descendit. Nam Austro et[b]
Africo vento flantibus, interpositis annorum spatiis, recursu[c] (vt asserunt) catastema-
tis[d], sicut certo tempore homines pestilentia corrumpuntur[e], sic animalia ille aër[f]
6 corrumpit et perimit. Vnde probatissimae et plures necessariae sunt potiones, quae
aduersus tantam vim praestare valeant salutis auxilium. Quarum partem superiori[g]
iam pagina comprehendimus, partem ex omnibus auctoribus collectas[h] consequen-
7 ter adiunximus[i]. Remedium proficiens[k] ad omnes generales morbos. Semen cu-
curbitae Aegyptiacae[l], [i. coloquintidem] quantum acetabulum capiet[m], frangis, et
conteris, addita vini optimi[n] hemina vna, quod diligenti agitatione permixtum lin-
teolo colabis et per dextram iumenti narem[o] infundes, vt peruenire[p] possit ad
8 viscera. Quae compositio ad dysenteriam plurimum[q] prodest. Alia[r] quoque vilior[s],
sed non minus apta curatio est. Radices cucumeris siluatici virides contundes, et
in aqua nocte vna macerabis, deinde sublatas contundes et colabis, ex quo succo
tria[t] cochlearia cum nitro trito permixta[u], cum vino, si animal sine febre fuerit[x],
tepefacto, quotidie faucibus ingeres[y], ita vt septem diebus continuis curare non
9 desinas. Nitrum quoque bene[z] tritum et cucumeris[a] siluatici radices minutatim
concisas, addita hemina vini tepidi, in hordeum bene purgatum, animali languenti
ad[b] pabulum infundas[c], vt non solum potio[d], verum etiam pabulum medicamento[e]
10 temperatum faciat[f] ad salutem. Item aliud[g]. Radicem ebuli, et radicem[h] vrticae
aequis ponderibus minutim[i] incisas, et[k] infusas in liquamine optimo macerabis,
colabisque per linteum[l]. ex quo mensura[m] vnius oui tepefactum per nares animalis
11 triduo degeres[n]. Consequenter ita[o] facturus, vt iumentum, quod morbum pati-
tur, hordeum cum[p] apio, et[q] cucumere siluatico minutatim inciso[r], semper ac-
cipiat, contusumque ipsum agrestem cucumerem et aquae[s] sufficienter admixtum,
12 bibere cogatur. Laudatur[t] etiam haec potio. Herbae Sabinae[u] libram 1, trixagi-
nis

p) *vel saltus* om. *C. S. M.* q) *exorti S.* male. r) *aut — hiemis* om. *C.* s) *aut C.* t) *vel hordeum corruptum acceperint* inf. *S.* u) *et — vesica* om. *C.* et v. c. *S. M.* x) *scalmatum S. M.* Vid. Ind. y) *sic C. causis* al. z) sic *C. malleus morbus consueuit generari* reliqui. oblitus est aliquis, orationem esse pendentem, nec loqui ex sua persona auctorem etc. a) *praec.* om. *C.* b) *vel C.* c) *etiam* inf. *C.* d) *aër corrumpitur S. M.* e) *corrumpuntur* om. *C.* f) *aër* om. *C.* g) *superior iam pa. comprehendit C.* h) *collecta competenter C.* et *S. M.* i) Nouum caput XVIII, cui lemma, *remedium ad omnes morbos C.* k) *persic. S. proficiens* legi etiam vult Rhod. Lex. Scribo. *p.* 428. *Generaliter ad omnes morbos S. M. C.* l) *Aegyptiae C.* qui omittit etiam inclusa; et sane glossema videntur: illud *i.* pro *id est* saepius occurrit. m) *capit, friges C.* n) *albi triptici optimi — f truptici C.* quae nescio quid sibi velint, nisi quod *styptici* vocabulum hic latere suspicor. o) *nare suffundes C.* p) *ei* inf. *C.* q) *plurimum* om. *C.* r) *Tertia C.* et *S. M.* s) *quamuis vilior sit, non minus C.* t) *ternu C.* u) *remixto in vi. C.* x) *est C.* y) *degeres C.* z) *bene* om. *C.* a) *cucumerem siluaticum C.* Igitur *radices* per appositionem vel ἐπεξήγησιν adiecisset. b) *ad pab.* om. *C.* c) *infundes C.* d) *potio C. potum F. S.* e) *medicamento S. M. de medicamento C. medicamentum F. S.* f) *proficiat C. S. M.* g) *remedium* inf. *C.* h) *radices orticae C.* i) *minutatim concisas C.* k) *et* om. *C.* l) *linteolum C.* m) *mensuram — tepefactam C.* n) *digeres F. S. immittes S. M.* o) *etiam ista C. etiam haec S. M.* p) *cum radice apii et cuc. min. S. M.* q) *et cuc. sil.* om. *C.* r) *conciso C.* s) *cum aqua S. M. et aqua C.* t) *Laud. potio C.* u) *Sauinae F. S.*

x) *trix.*

nis [x] vncias tres, centaureae vncias 2, aristolochiae [y] vncias 4, baccarum lauri vn-
cias 4, murrae vncias 4, omnia contundes et cernes, et in puluerem minutissimum
rediges, et cum necesse [z] fuerit, cochlearium magnum [a] plenum cum sextario I
vini tepefacto faucibus taediantis [b] infundes. Haec quoque aduersus omnes morbos 13
medicina succurret, quod [c] quatenus vires patiuntur, interpositis diebus [cum [d]
praescriptis minutionis obseruantiis,] primo de ceruice, post de palato et in quibus-
cunque locis se morbus [e] ostendit [f], vt si in facie, de capite: si in primis partibus,
de armis; si in posterioribus, de coxis, sanguis est auferendus, et cum aceto miscen-
dus, ex quo animal perfricetur. Cui haec per triduum potio dabitur: Panaces [g] ra- 14
dicum vncias 3, eryngii [h] radices [i] ponderis tanti (Eringion [k] autem herba melior [l]
est, quae in littore vicina [m] marinis fluctibus nascitur, carduo siluestri pene similis,
flore galbino [n], cuius eruendae sunt radices, nam longius penetrare dicuntur) fe-
niculi quoque seminis [o] vncias 3, aloës vncia [p] vna semis contusa et cribrata in tres
particulas diuidentur, et cum fracti et moliti tritici farinae [q] sextario candenti [r] aqua
misceatur [s], et ad cornu per fauces triduo animali [t] infundantur [u]. Pelagonius ad- 15
uersus omnes morbos efficacissimum puluerem credit esse [x], si pullum ciconiae non-
dum adhuc stantem, sed iam plumas habentem, viuum in cacabum [y] mittas, et [z]
gipses, perustumque vapore furni [a], in puluerem redigas, et tritum vitreo [b] vase
custodias [c], grande cumulatumque cochlearium cum vini sextario animalis faucibus
infundas [d], donec recipiat sanitatem. Chiron [e] vero Centaurus praeter alias com- 16
positiones, quae iam relatae sunt, asserit [f] catulum lactantem [g] viuum in aqua [h] fer-
uenti missum, ac depilatum, ita decoqui vt ossa separentur a carne: quibus diligen-
ter ablatis, eius [i] caro cum aqua in qua decocta fuerit [k] liquamine optimo, vino
veteri et oleo, et pipere cum melle condita, vsque [l] ad sextarium debere seruari,
ac singulis animalibus binas cotylas [m] tepefactas, donec ad sanitatem perueniant,
diebus singulis dari debere [n] per fauces. Caput quoque haedinum, omnesque pe- 17
des depilatos ad [o] caldarium eadem ratione, qua catulum, excoqui [p], ablatisque
ossibus condiri, et binis [q] cotylis per [r] diem in potione [s], per cornu saepius datis,
animal morbidum liberari. De gallo quoque gallinaceo [t] albo, eadem quae de ca-
tulo obseruanda [u] demonstrat. Radicem quoque herbae tithymali decoctam cum 18
vino dulci dare morbidis animalibus suadet. Ei quoque animali, quod profluuio [x] 19
Attico

x) *trix. vnc. tres* Mſ. non habet *S. M. taxag. C.* y) sic *C. aristologiae* al. z) *necessitas C.* a) *grande.* b) *tedeantis F. S. tediantis S. M.* c) *succurrit si quatinus F. S.* nobiscum *C.* et ipsa constructionis ratio, quae laborat, si in protasi ponamus *si.* d) inclusa om. *C.* et Mſ. in *S. M.* e) (*humor*) et in marg. *morbus F.* et *S.* nobiscum *C.* f) *ostenderit C.* et *S. M.* g) *Pannaces F. S.* h) *erengi* al. *eryngii C. yringii F. S.* hic et p. p. add. Morgagn. *IV*, 6 ex Veg. 3, 2. i) *radicis C.* k) inclusa om. *S. M.* l) *melior est quae* om. *C.* m) *vicino* al. *C.* n) *calvino* al. *galbino C.* o) *semen C.* p) *ꝏ vna semis* om. *C. vna* etiam om. *S. M.* q) *albissimae* inf. *S.* r) *candenti — misc.* om. *S. M. calenti C.* s) *miscetur C.* t) *da animali S. M.* u) *datur C.* x) *esse si* om. *C.* y) *fictilem* inf. *C. fictile vas S. M.* z) *egypsis C. et cum argilla obturatum in furnum mitte, et in puluerem redige, et tritum in vase vitreo custodi. Grande* etc. *S. M.* a) *foci C.* b) *vitrio F.* c) *exinde* inf. *C.* d) *infusurus C.* e) *Chiron V. C. Praeter* etc. *C. vero Cent.* om. Mſ. *S. M.* f) *adserit C.* g) *lactentem* coni. Morg. *III*, 42. h) *aquam feruentem S. M.* i) *viscera C.* k) *fuerint C.* l) *vsque* om. *C. ad sex sextarios S. M.* m) *cotulas C.* et *S. M.* n) *debere* om. *C.* o) *in aqua calida eat rat. S. M. ad calidam eandemque rationem C.* p) *diximus* inf. *C.* q) *vinis C.* r) *ad C. S. M.* s) *potionem C.* t) *gallinacio C.* u) *obs. dem.* om. *S. M.* x) *profluo ad te quo C. atro S. M. Profluuium Atticum*, quod etiam occurrit deinde 1, 38, 4 dum meliora quis doceat interpretor simile illi quo per pestilentiam Atticam celebrem illam, laboratum est, in qua etiam *post πταρμὸν καὶ βράγχον* commemorantur a Thucydide 2, 49 ἀποκαθάρσεις χολῆς πᾶσαι, ὅσαι ὑπὸ ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσίν. Biliosas excretiones hic intelligi, coloris vocabula declarant. *Pallidum* enim

Attico coeperit laborare, ita vt viridis ei, vel pallidus [per [y] nares] humor erumpat ex lotio humano vel [z] arietino duas cotylas cum vino [a], et cyatho olei roſacii putat eſſe miſcendas, et per nares, quae humorem funeſtum egerunt, digerendas [b]. quam [c] curationem et pulmoni ſanitatem, et naribus ſiccitatem praeſtare confirmat.

XVIII. PRO phyſico [a] autem et anniuerſario remedio tradidit vlpicum beticum [b] vel allium [c] maius, quod quidam Gallicum vocant, capitella [d] ſingula, cum ſingulis ſemiunciis ſagapini [e], et ſingulis cyathis olei optimi diligenter [f] trita, ſingulis aquae heminis oportere miſceri, et heminas ſingulas per caput animalium dari octauo [g] Kalendas Iulias (hoc eſt in [h] initio canicularium dierum,) ſeptimo [i], et ſexto: quo facto trinis [k] potionibus ſtagnata [l], vt dicuntur [m] animalia armentina [n], vel domita integro anno a [o] morbo intacta ſeruari.

XIX. ADVERSVS [a] morbum malleum [b], cuius diuerſae [c] ſunt ſpecies [d], quae in potionibus, tam per os, quam nares degerendis [e], vel clyſtere, quaeque [f] in cauteriis vel flebotomo facienda ſunt [g] declaratum eſt, ſed reſtat [h] alia non minus neceſſaria efficaciorque curatio, quae ſuffimentorum [i] genere et odore praeſtatur.
2 Nam cum ipſa tabes ex corrupti aëris foetore naſcatur, et [k] vsque in pulmonem et viſcera penetrando, deſcendat, non minus auſteritate odoris, quam potionum amaritudine conſueuit expelli.
3 Pro numero itaque animalium eliges locum humilem ex [l] omni parte clauſum, in quo [m] induces animalia [n] iam aegrotantia, quae curare deſideras; vel adhuc ſana et [o] ſeparatim quae non vis morbi contagione perfundi. Origanum, allium [p], mentam, aſpaltum, peucedanum [q], caſtoreum [r], et opopanacem [s], aequis ponderibus permiſceas [t], et exinde quantum tribus digitis leuare [u] poteris [x], in carbones viuos mittas, animaliumque os et caput ſuper fumum tenebis, vt auſteritas odoris per os et nares intrinſecus ingreſſa, omnia compleat, et ad pulmonem vſque penetrando [y] perueniat, et praeſtet animalibus [z] medicinam.

XX. EST et alia compoſitio ſuffimentorum ad morbos prohibendos, ſumtuoſior [a] quidem, ſed putatur vtilior. Sulphuris viui libras [b] 2, bituminis iudaici lib. 1, opopanacis vncias 6, achanti [c] vncias ſex, galbani et caſtorei, yreos crudi ana [d] vncias 6, ſalis armoniaci vncias 2, ſalis cappadocis [e] vncias 3, cornu ceruini, lapidis gagatis
3 maſculi, lapidis gagatis foeminae, ana [d] vncias 3, lapidis ematitis [f], lapidis ſideritis, lapidis argeritis [g] ana [d] vnciam 1, equuleos, id eſt caballiones marinos numero ſeptem,

enim et ipſum ad ſubuiridem colorem pertinere vel Palladii noſtri vſus docet. Graeciſſare Vegetium, et Graecis auctoribus vti vel in hoc ipſo capite, apparet. y) *per nares* om. *C.* z) *veteri vel* inſ. *C.* *ſi veteri*, omiſſis *aut ar. S. M.* a) *vno cyatho olei roſei C. vini cy. et oleo roſeo miſce S. M.* b) *infundendas S. M.* c) *quae curatio et pulmonibus ſalubritatem — confirmatur C. qua curatione — praeſtari S. M.* [C. XVIII.] a) *feſico C.* b) *bene tritum C. S. M.* Neque occurrit, qui praeterea *Baeticum* laudet. c) *aliud C.* d) *capitula C.* e) *ſerapini S. M. ſapeni C.* f) *diligentiſſime C.* g) *VIII. Kl.* IVL. ac deinde *VI. C.* h) *in* om. *C.* i) *ſeptimo et* om. *C.* *ſeptimum et ſextum S. M.* k) *ternis C. ter ac potio. ſaginata (vt dicitur) S. M.* l) vid. Index. m) *dicerentur C.* n) *armentitia C.* o) *a morbo* om. *S. M.* [C. XIX.] a) *aduerſum C.* b) *maleum C.* c) *multae S. M.* d) *quae in vnctionibus* inſ. *C.* e) *dirigendis F. S.* om. *S. M.* nobiſcum *C.* f) *quae C. S. M.* g) *ſint C.* h) *reſtant S. M.* i) *fumigiorum nidore praeſtatur S. M.* Conf. Veg. 4, 12. k) *et pulmones vsque pen. C. et in pulmonem vsque S. M.* l) *et ex vniuerſis partibus C.* m) *quem S. M.* n) *vel* inſ. *C.* o) *et — perfundit* om. *S. M.* p) *aſium F. S. allium S. M. aleum C.* vid. Morg. 4, 5 coll. Veg. 3, 2, 30. add. Ind. voc. *Aſium.* q) *peucid. C.* r) *caſt.* om. *S. M.* s) *apop. C.* t) *permiſcens exinde C.* u) ſic *C.* *eleuare F. S.* x) *potueris C.* qui omittit cap. 20 et 21. y) *penetrando* om. *S. M.* z) *animali S. M.* [C. XX.] Conf. 4, 12 et Morg. *IV*, 7. a) *auſterior S. M.* b) *lib.* 1 *S. M.* c) forte *achatis.* d) *an F.* e) *capadoces F.* f) pro *haematitis.* g) pro *argyritis.*

[C. XXI.]

ptem, caudas marinas, vngues marinos ana numero ſeptem, vuae marinae vncias tres, medullae ceruinae, cedrei, picis liquidae ana pondera tria, oſſa ſepiae numero VII, auri ſemunciam, ballucae ſiliquam: haec vniuerſa commixta atque ſuccenſa, 3
odore ſuo morbis tam hominum quam animalium reſiſtunt, et daemones fugant, grandines prohibere, et aërem defecare dicuntur. Sed ſi memoratos lapides aut inuenire nequiueris, aut enormitate pretii ab emtione ceſſaueris, reliqua efficaciter proſunt.

XXI. MEDICINA omnis [a] animalium, vel ſi verum quaerimus [b], etiam hominum, niſi [c] rationem curationis ante cognouerit atque praedixerit languentibus [d] periculum, errabit [e] frequenter. Expoſita enim curandi ratio, et cum genere congruens paſſionis, indubitanter [f] praeſtat auxilium. Ideoque pluribus membris ac morbis generale remedium diligenter [g] oportet exponi, quod praecipue in ſanguinis detractione conſiſtit, ſi rationabiliter pro tempore et viribus animalium, et pro aetate [h] perfecti mulo medici adhibeatur induſtria. Qui ſi ignarus fuerit huius rationis, 2
non ſolum per detractionem ſanguinis non curabit, verum etiam periculum iumentis frequentiſſime generabit. Nam cum vita virtusque animantium conſiſtat in ſanguine, rurſus tempeſtiue detractus ſanguis corpori praeſtare adſolet ſanitatem. Cuius rei talis redditur ratio. Sanguis enim ciborum humorumque [i] indigeſtione 3
corruptus, per membra diſcurrit, et languorem doloremque aut vniuerſo corpori, aut certis quibuſdam partibus conſueuit inferre. Nam per conſtrictionem neruorum, venarumque tenſionem, inflatio, indigeſtioque [k] generatur: quae tenſura (vt ita dixerim) corporis aliter laxari, niſi per detractionem ſanguinis non poteſt. Vnicum enim compendium atque remedium eſt [l], corruptionem illam quae nocet, et quaſi infeſta [m] tabe aegritudinem vel periculum gignit, cum [n] ſanguinis ipſius vitioſa [o] parte detrahere.

XXII. HINC [a] plerique veris tempore quotannis de ceruice iumentis ſanguinem [b] demere, et ſic in herbam mittere neceſſarium putant, ne veteri corruptoque [c] ſanguis nouus admixtus natura [d] caleſcens [e] debilitatem valetudinisue [f] periculum faciat. Veteres autem, prudentioresque auctores abſque neceſſitate depleri animalia vetuerunt [g], ne [h] conſuetudo minuendi [i], ſi tempore aliquo facta non fuerit, ſtatim intra corpus morbum [k] ac valetudinem generet. Rectius ergo [l] eſt minoris 2
aetatis animalibus et bene valentibus ex nulla parte corporis ſanguinem detrahi abſque palato: de quo aſſidue tam [m] minoribus quam maturis detrahendus eſt humor, vt caput, oculi cerebrumque releuentur. Maturis vero animalibus non incommodum eſt pulſare venam [n], cum mittuntur in paſcua. Illa tamen in omnibus qui [o] 3
deplendi ſunt, conſeruanda [p] eſt conſuetudo, vt pridie quam vena pulſetur, ſuſtententur leuioribus et parcioribus [q] cibis, vt per diaſtema [r] compoſito corpore ſint, non

[C. XXI.] a) *communis S. M.* b) *quaeramus S. M.* c) *ſi S. M.* d) *languentis S. M.* e) *errabit* om. *S. M.* Quid ſi ita? *languentibus periculum creabit frequenter.* Ita paullo poſt, *periculum generabit.* f) *indubitatum S. M.* g) *diligentius S. M.* h) *aequitate F. S.* nobiſcum *S. M.* i) *humorumque* om. *S. M.* k) *indignationesque generantur S. M.* l) *ad* inſ. *S.* m) *via quae morbum S. M.* n) Pergit *C.* o) *vitioſam partem.* [C. XXII.] a) *Placuit plerisque S. M.* b) *ſanguinem* om. *C.* c) *corrupto S. M.* d) *nat. cal.* om. *C.* *natura* om. etiam *S. M.* e) Quid ſi *coaleſcens?* f) *vel S. M.* Recte puto: vt disiungat *debilitatem valetudinis, vel periculum* eius. g) *vetauerunt C.* h) *ſi* inſ. *C.* i) *deplendi C. S. M.* k) *morbos ita ac C.* l) *igitur S. M.* m) *tum maioribus quum minoribus S. M.* n) *venas S. M.* *matricalem* inſ. *C.* o) *quae deplenda S. M.* p) *conſuetudo ſeruanda eſt C.* *ſtruenda S. M.* q) *paucioribus C. S. M.* r) *ieiunium quieto S. M.*

 s) *loco*

non turbato per indigeſtionem. In ſolo [s] autem aequali ſtatues iumentum, ceruicemque illius loro cinges [t], quo ſtrictius [u] ſuper ſcapulas tangatur [x], vt vena poſſit
4 ab aliquo clarius intueri. Tunc ſpongia [y] cum aqua venam ipſam lauabis [z] et ſaepe deterges [a], vt altius emineat [b]. Pollicem quoque ſiniſtrae manus interius deprimes, vt non eludat [c], et tumidior atque inflatior vena reddatur. Conſequenter [d] iuxta praeceptum artis, vel animalis ipſius poſitionem, ſagittam [e] dari [f] calibis exiges co-
5 tibus bene acutatam. Obſeruabis [g] quoque ne altius imprimas manum [h] et gulam atque gurgulionem rumpas, et [i] arteriam praecidas. hoc enim [k] vitae conſueuit inferre periculum. Percuſſa [l] vena, foenum vel farraginem [m] ad edendum apponas [n] animali, quatenus [o] agitatione maxillarum melius [p] erumpat ſanguinis impetus.
6 Cum autem niger vel corruptus humor egeretur [q], vel coeperit manare [r] purior, ſtatim iumentum tolles a cibo, et impoſita fibula [s] venae plagam [t] adſtringes. In [u] plaga vero pittacium [x] imponas, vt diligentius claudat, licet quidam vtantur et creta [y].
7 Deinde in tenebroſo [z] loco et calido ſtatues iumentum et farraginem, ſi tempus eſt, vel foenum molliſſimum dabis ſeptem diebus ac noctibus. aquam etiam offeres, vt ſi voluerit bibat. Sed triticea [a] farrago hordeaceae praefertur; quae ſi defuerit,
8 hordeaceam dabis. Memento etiam quod ea melior ſit [b], quae vicinior marinis [c]
9 fluctibus fuerit. Propter [d] quod ventrem facilius ſoluit, humoremque [e] deducit [f]. Pulſata etiam [g] quocunque loco vena, omnem [h] ſanguinem diligenter excipies [i], et aceto oleoque permiſtum vel aliis medicaminibus [k] quae ratio depoſcit, animalis ipſius corpus perunges, praecipueque illum locum, ex quo detractus eſt ſanguis,
10 et qui eſſe putatur in cauſa. Conſtat enim naturali quadam ratione atque [l] beneficio, vt quidam aiunt, ipſum ſanguinem, cum ſuperfuſus eſt [m] languentibus membris praeſtare medicinam, vitiumque ſiccare. Quam curationis ſollertiam [n] non
11 oportet omitti. Praeterea [o] interpoſitis diebus poſt flebotomum, animalia producuntur [p] ad ſolem, et ſanguis detrahitur [q] eis de palato. Deſpumantur autem [r] tertio gradu a [s] dentibus caninis [t]. Quos oportet ſuſpendi altius propter ſanguinis fluxum, ita vt eo die molliſſimis [u] cibariis vtantur et furfure. Sequentibus autem diebus, non ex integro hordeum conſequantur, ſed a [x] vilibus incipiant, et ad con-
12 ſuetudinem per [y] ſingulorum dierum augmenta perueniant. Conſequenter tepido

die

s) *loco S. M.* t) *ſtringes quod eminere S. M.* u) *diſtrictius C.* x) *teneatur ab aliquo, vt vena poſſit clarius eminere S. M. C.* y) *axungia S. M.* Fuit, credo, *ſphungia.* z) *lauabis et* om. *C.* a) *terges C.* b) *Ad* inſ. *C.* c) ſic *C. cedat, et S. M. ludat, ſed F. conf.* 2, 40, 1. d) *Conſ.* — *acutatam* om. *S. M.* e) *ſagittas ex binis cutibus adcuratam obſ. C.* f) forte *duri chalybis.* Caeterum *exiges* hic interpretor adiges in venam, vt ſaepe boni etiam ſcriptores. g) *ſtude S. M.* h) *manus C. S. M.* i) *et* om. *C. atque S. M.* k) *factum* inſ. *S. facto inſ. C.* l) *quoque* inſ. *S.* m) *viridem* inſ. *C. S.* quam gloſſam puto. Farrago enim ſemper viridis. n) *adpones C.* o) *quatinus F. S.* p) *adcotidie, id eſt er. C.* q) *egreſſus eſt S. M. ceſſatus eſt, et C.* r) *rubicundior emanare vel purior, ſtantem ium. C. rubicundior vel purior* etiam *S. M.* s) ſic *C. fiſtula* rel. De vſu fibulae in alligandis vulneribus multa Rhodius de acia Celſi. add. ad 2, 22, 6. t) *vulnus C.* u) *Plaga* (*f. plagae*) *pitt. pones C.* x) ſic *C. pitac.* rel. y) *cretam C.* z) *tenebricoſo,* om. *in C.* a) *trititia F.* b) *eſt, atque vtilior C.* c) *maritimis S. M.* d) *Propterea quod C. quia S. M.* e) *humoresque educit S. M.* f) *deducat C.* g) *ex C. S. M.* h) *totum S. M.* i) *accipiens S. M.* k) *medicamentis C.* l) *non S. M. atque* — *aiunt* om. *C.* m) *fuerit langueſcentibus C.* n) *ſolennitatem C. S. M.* o) *interea S. M.* p) *perduc. S. M. producentur C.* q) *detrahetur etiam C.* r) ſic *C.* recte, pro *etiam* aliorum. nam *deſpumare* eſt ipſum *ſanguinem detrahere.* Vid. Ind. s) *abſentibus cannis C.* t) Hic interpunxi. Refertur enim relatiuum non ad proximum, *dentes:* ſed more Vegetii ad obiectum, quod vocant principale, *equos.* u) *mollibus C.* x) *duas libras accip. S. M. a libris incip. C.* quod puto verum. y) *ſingulis diebus augendo S. M.*

z) *loca*

die ducantur ad mare vel fluuium diligenterque loti [z] tergantur. Vino quoque et oleo in sole perungendi [a] sunt diligenter et confricandi, vt corpora eorum calefacta aut repellant, aut perferant perfrictionis [b] iniuriam. Quibus perfectis equi [c] nobiles tum demum ad labores [d] cursusque itineris reuocentur.

XXIII. SCIENDVM est [a] praeterea, castrata animalia nunquam [b] oportere depleri. causa haec [c] est, quia iam partem virium cum testibus amiserunt [d], et si depleta fuerint, vehementius eneruantur. Hinc est [e] quod asinis non [f] detrahendus est sanguis, quia naturaliter minus habent sanguinis, gracilioresque sortiti sunt venas.

XXIV. ADMISSARIOS etiam equos flebotomare non est opus: partem enim virium, et sanguinis in coitu natura [a] digerit [b]. Si tamen [c] ab admissura cessaverint, nisi annis omnibus herbarum tempore depleantur, incidunt in [d] caecitatem, quia id quod coitu [e] digerere consueuerant, declinat [f] in oculos [g].

XXV. NVNC, ne quid relinquatur ambiguum, in quibus passionibus, et ex
quibus locis, sanguis emitti debeat, indicabimus. Morbidis et quibuscunque totum
corpus in causa est, (sicut febrientibus, vnde [a], infra dicendum) de matrice detra-
hendus [b] est sanguis. Cephalargicis autem, appiosis [c], insanis, cardiacis, caducis, 2
freneticis [d], bistrutitiis [e], sicardiciis, rabiosis [f] quoquo modo praecipitur de auricu-
lis [g] sanguinem demere. Verumtamen [h] melius est de temporibus, quae in dextra
et sinistra sunt parte detrahatur, id est, sub cauatura temporum, tribus digitis ab
oculo interpositis, inferius vena perquiritur [i], et ex vtraque emittitur [l] sanguis. Eis 3
vero quibus suffusio contingit [m] oculorum, vel caetera vitia, quae oculis nocent [n],
inferiores venae [o] sub oculis positae, quae descendunt sub [p] angulis oculorum infe-
rioribus, quatuor digitis inferius quam oculi sunt, inciduntur [q]. Quibus quidem [r] 4
fastidium inhaeret, vel arteriarum vel faucium tumor, vel praegrauatio capitis, de
palato auferendus est sanguis. Quibus [s] autem pulmo est in causa vel iecur, vel
caetera quae his vicina sunt membris, de pectore minuendus est, ex venis quae
positae sunt in dextra ac sinistra, vbi brachiola coniunguntur, et flexura fit cum
armus [t] plicatur. Quibus quidem [u] armus est in causa, de [x] brachiolis sanguis mi- 5
nuatur; quae venae positae sunt interius, vbi centuriae [y], id est, musculi brachio-
lares [z] sunt, sex [a] digitis superius quam [b] genu, tribus vel duobus digitis inferius
quam centuriae. Hae venae sagitta percutiantur, sed caute modesteque [c] tangan-
tur,

z) *loca S. M.* a) *perunguendi dil. et confric. C.* b) sic *C.* et *S. M.* *perfricationis* al. c) *Qui S. M.* d) *laborem cursus itinerisq. C.* [C. XXIII.] a) *est* om. *C. S. M.* b) *non C.* c) *herbae, quae F. herbae est qua S. M. haec causa quia C.* nobiscum *S.* d) sic *S. M. C.* *amiserint* al. e) *enim* inf. *F. S.* nobiscum *C.* f) *de matrice nunquam C.* [C. XXIV.] a) *natura* om. *C. S. M.* b) *digerunt C. amittunt S. M.* c) *autem C.* d) *in* om. *C.* e) *per coitum egerere consuerant C.* f) *redundat C. S. M.* g) *eorum* add. *S. M.* Conf. Veg. 4, 7, 3. [C. XXV.] a) *vn. inf. dic. om. C.* et *S. M.* b) *tollendus S. M.* c) *arpiosis F. S.* apposito signo vitii. et *opiosis S. M.* vid. Ind. *r* et *p.* sexcenties misceri a librariis constat. d) *phrenet. C.* recte. e) *dysentericis, sideratis S. M. distentis, sideraticis C.* f) *babaticis praecip. de C.* g) *venis auricularum C. S. M.* h) *Verum melius est, vt temporibus quae dextra et sinistra sunt, detrahatur C.* i) *perquiretur C.* l) *emittetur C.* m) *contigit C.* n) lacuna in *S. M.* vsque ad 2, 23. o) *venas — positas S. M.* p) *ab S. M.* q) *phlebotomo incidito S. M.* r) *vero S. M.* s) *quibus — minuendus est* om. *S. M.* t) *armis S.* u) *vero armi in causa sunt S. M.* x) *e creticis de brachiolis sanguis aufertur S. M.* Quid sibi velit illud *e creticis*, non comminiscor. *Criticos* dies *Creticos*, et *creticare* dixisse Barbaros, docet Dufresnius. Quid si igitur *e creticis* sit, ex illo indicio et iudicio etc. Sed vid. mox §. 6. vbi recurrit alio sensu. Nihil dum video. y) *Centriae S. M.* hic et p. p. V. Ind. z) *brach.* om. *S. M.* a) *Sed S.* b) *a genibus S. M.* c) *ne mediae*

6 tur, propter debilitatem animalis. quia [d] hae commixtae ſunt neruis. Quibus autem articuli in cauſa erunt, vel ſi articulus inſertus [e] vel intortus fuerit, vel [f] aquatilia habuerit, vel quiduis ſimile in articulis contigerit, de ſubcirro [g] ſanguis ſubtrahi [h] debet: quae venae poſitae ſunt inferius quam articuli tribus digitis ſub [i] coronam. quae venae cum ſumma cautela [l] tangendae ſunt, quia articulorum coniunctae ſunt neruis. Creciaco [m] vel ſi baſim mouerit [n], de coronis rectis [o] tollitur ſanguis.

XXVI. QVIBVS autem iumentis vel ſuffuſionis vitio, vel per voluntatem excruciata [a] vngula fuerit [b], vel quibus remorata baſis longi [c] temporis claudiginem
2 fecerit, eiuſmodi curatione ſanantur. Componis [d] omnem vngulam quaſi ad viuum, adlidesque virantum, hinc [dd] ſuffraginem illius alligatam lino vehementer ſtringes, totumque ſimul vngulae ſolum [e] in circuitu ſcalpelletur, et circumgyrabis, vt a corona vngula [f] ſubleuetur ex parte, tunc circumciſorium inferes [g] inter vnguem [h] et ſolum, et cum bene elimpidaueris, ſuffraginem [i] ſoluis [l], et inuenies de calcaneo venas fluere, et cum ſufficienter effluxerit [m] cruor, ſale perfricabis, poſtea [n]
3 aceto et oleo inunges, et linteolis munies diligenter. Sparciam [o] calciare curabis, vt poſt egeſtionem humorum [p] vngula reparetur. Huiuſmodi autem curam nunquam niſi ſingulis pedibus adhibere debebis, vt in tanto dolore animal duret ac ſtet. Si autem in alio pede ſimilis eſt cauſa, cum in illo qui prius curatus eſt, firmiter animal ſtare coeperit, tunc eum elides, et vt [q] dictum eſt, ſimili obſeruatio-
4 ne curabis. Si vero in his cauſis animal cremare [r] volueris, ſemiſſabis illud hoc modo. Compones vngulam eius ad viuum, et contra venam addita ſagitta pertundis, vt poſſit ſanguis acontizare [s] per ſolum quod ſagitta pertuderit. Simili autem modo ſale fricabis, oleoque et aceto, linteoliſque munibis [t], duntaxat ſingulos pedes, ita vt portare ſe poſſit, hi [u] plane qui ſemiſſantur non eliduntur.

XXVII. EPISTOMICIS [a], vel qui morbo ſubrenali laeduntur [b], vulſis etiam, colicis [c], et quibus venter frequenter dolet, de cauda ſanguis emittitur, licet melius putetur propter huiuſmodi [d] cauſas [e] ortas de viſceribus debere ſanguinem
2 tolli. Quod ſi de cauda tollere [f] volueris, ſic facies: Erige et reſupina caudam ad lumbos, quatuor digitis ab ano vbi pilos non habet caede caudam cum [g] tabula aliqua

diae S. M. d) *quae venae S. M.* e) *exemtus vel tortus S. M.* f) *aut* inſ. *F.* g) *ſubito S. M.* forte *de ſub cirro* rectius eſt. Vid. Ind. v. *cirrus.* Vetus interpres Germ. *unterhalb des Gleichs.* h) *detrahi S. M.* i) *ſub cirra tribus digitis ſuper coronam S. M.* l) *ſollicitudine S. M.* m) *Cretico autem S. M.* n) *praeciſio monuerit.* o) *rectius.* [C. XXVI.] a) *extruſicia S. M.* b) *quae vulgo vngulam cogere dicuntur* inſ. *S.* c) *longo tempore claudicedinem S. M.* d) *Componito pedem ad gubiam: et omnem vngulam ad viuum allides fumentumque ſuffraginem illac alligatam lino vehementer adſtringes totumque ſolum vngulas in circuitu ſcalpello circumſcribis S. M.* Quid ſi pro *fumentum*, quod alias *fomentum* eſt in his libris, legamus *tumentemque ſuffraginem?* Forte alliganda eſt ſuffrago, quae etiam ex ipſa alligatione tumebit, ne intempeſtiue adfluens ſanguis curationem impediat: poſtea quidem ſolui iubetur, vt fluat ſanguis. De *gubia* dicimus in Indice. Τὴν *ad* inſtrumento etiam ſignificando adhiberi, alias notamus. dd) *huius S.* e) *ſolum* — *circumque* om. *S.* f) *vngulae S.* g) *inferes S.* h) *vngulam S.* i) *ſuffragine S.* l) *ſoli S. M.* m) *emanauerit S. M.* n) *poſtmodum S. M.* o) *ſpatio S. M.* ſed rectum eſt *ſpartea* Morg. *IV*, 9 ex noſtro 3, 18. p) *humoris S. M.* q) *ſicut S. M.* r) *ſtigmare S. M.* s) *exire S. M.* t) *curabis S. M.* u) *Hoc modo pla. qui ſemiſſ. non laeduntur S. M.* Quae gloſſa videtur non neceſſaria. Hoc, puto, dicit, qui ſemiſſentur equi, non opus eſſe vt curandi cauſa deiiciantur. [C. XXVII.] a) *Epiſtonicis S.* Quid ſi *opiſthotonicis?* b) *tenentur S. M.* c) *et colicis quibus S.* d) *eiuſdem S. M.* e) *cauſas* om. *S. M.* f) *extrahere S. M.* g) *de S. M.*

h) *in*

qua non ponderosa, quousque se vena demonstret, et [h] in caudae media diuisura quatuor digitis ab ano sagitta percuties venam, vt [i] acontizet sanguis, post decursionem fasciola colligabis. Cum autem de visceribus emittere volueris [l], sub in- 3
guibus [m] de dextra sinistraue [n] in singulis femoribus eminentes venas medias sagitta percuties, post decursionem sanguinis cretam impones, [sed [o] caute, propter vicinam misturam neruorum.] Si laccae in gambis fuerint, aut aliquis dolor coxae 4
vel gambae, sanguis detrahatur [p] gambis: sunt enim venae a visceribus descendentes per gambas interius, quas medias propter vicinam mixturam neruorum caute [q] transuerso [r] flebotomo percuties, et post decursionem fasciola ligabis [s].

XXVIII. IN animalium curis ac medicinis duplex remedium auctores esse voluerunt [a], minutionem sanguinis, per quam constricta laxantur, et [b] vstionem cauterii, per quod [c] laxata firmantur. Sed cum flebotomi ratio euidenter videatur exposita, cauterii quoque, licet nouissima cura sit, aperienda [d] videtur vtilitas. Nam 2
adustio [e] laxata constringit, inflata attenuat, humectata [f] desiccat, coagulata soluit, carcinomata [g] praecidit, veteres dolores emendat, alienatas corporis partes ex qualibet causa ad statum suum reuocat, super naturam excrescentia, sublata [h], et adusta crescere non patitur [i]. Nam cum candente ferro ruperis cutem, vitium omne 3
concoquitur atque maturatur, et beneficio ignis dissolutum, per foramina quae facta sunt effluit cum humore. atque ita sanatur passio et tollitur dolor. Post quae [k] cicatricibus clausis, constrictior et robustior redditur locus, ac prope insolubilis cutis. Sciendum vero [l] cuprina cauteria plus effectus ad curandum habere quam ferrea. Praeterea si in capite morbus est, inuritur ceruix: si subrenalis est, lumbis ignis 4
adhibetur. Interdum autem puncta [m] infiguntur, interdum ad similitudinem lineae [n] candens deducitur ferrum [o], aliquando velut palmulae [p] fiunt. In hoc enim laudatur mulo medici ingenium, si ita animal cauterio curauerit ne deformet. Pro [q] 5
locis autem in quibus est passio, et pro pellis aestimatione [r] cauteria vehementius imprimuntur [s] aut leuius. Memoria autem retinendum est, quassaturas [t], emota vel extorta, aut eiecta de locis suis, vri [u] penitus non debere. nam perpetua debilitas 6
consequitur. sed melius est [x] cum locis suis reposita fuerint, et ligaturis diligentius [y] communita, atque ita naturae industriaeque beneficio corroborata, colasticis [z] vnctionibus [a] et malagmis [b], [c] postremum causticis [d] eadem percurare [e] ad spem perpetuae sanitatis. Quod specialiter admonendum est, ne mulo medici festinan- 7
tes, dum foco curare cupiunt, animalia debilitent aut deforment, cum flebotomis, potionibus, vnguentis, syringis [f] medicaminibusque diuersis ante sit temptanda curatio, et si nihil profecerint, ad extremum ignis adhibetur.

XXIX. QVAE-

h) *in cauda S. M.* i) *si non egrediatur sanguis S. M.* l) *velis S. M.* m) (*inguinibus*) inf. S. n) *et sinistra S. M.* o) Haec loco mota videntur, et referenda post *percuties.* Vid. Morga. *IV*, 10. p) *sub* inf. *S. M.* q) *caudae S. M.* r) *transverse S. M.* s) *colligabis S. M.* [C. XXVIII.] a) *scilicet* inf. *S. M.* b) *etiam* inf. *S. M.* c) *quam laxa S. M.* d) *vis tamen eius S. M.* e) *vstio S. M.* f) *humecta siccat S. M.* g) *farcin. F. S.* nobiscum *S. M.* h) *subtrahit et S. M.* i) *finit. nam beneficio cauterii rumpentis cutem caro coquitur et maturatur, et beneficio ignis dissoluta per foramina, quae facta fuerunt S. M.* k) *quam S. quod S. M.* l) *quoque S. M.* m) *adhibentur vel S. M.* n) *Virgulae* vocantur 3, 41, 3 qui locus confer. o) *veru S. M.* p) *palmale fit S. M.* q) *In S. M.* r) *extenuatione S. M.* s) *infiguntur S. M.* t) *fracturas F. M. et S. M.* u) *moueri S. M.* x) *vt* inf. *S.* y) *diligentibus composita S. M.* z) *roborata S. M.* a) *calasticis S. M.* Rectum est *chalasticis.* Vid. Ind. b) *malacmis S.* c) *ad* inf. *S. M.* d) *calasticis S. M.* e) *procurari S. M.* f) om. *S. M.*

XXIX. QVAECVNQVE passiones plus iumentis periculi inferre [a] consueuerunt, et difficilioribus obscurioribusque [b] indigent curis, has primo [c] amplectimur libro, vt et facilius reperiantur quae in exordiis ipsius [d] occurrent, et legentibus
2 fastidium non possint adferre. [e] [De curis quae prima sunt.] Febrientibus itaque animalibus [f] primum conuenit subuenire. nam [g] non amplius quam triduo caloris vim sustinere posse creduntur. intra quod si curata non fuerint, moriuntur. Oportet igitur prius passionis huius signa causasque praedicere, et [h] mox medici-
3 nas exponere. Febriens iumentum deiectum caput e terra alleuare vix poterit, erit oculis apertis, labiis demissis, tristitia turpis [i] et grauitas totius corporis insequitur, testiculi tumidiores laxius pendent, membra caloribus feruent, venae vehementi pulsu saliunt, anhelitusque creber et calidus, tussis assidua, incessus nutans,
4 fastidium cibi, bibendi cupiditas, vigiliae iuges. Causa autem huius passionis ex magno labore et fatigatione est, si negligentia consequatur. Interdum aestu nimio, aut perstrictione [l] vehementi, vel ex cruditate ciborum, aut sudoris subita infrigi-
5 datione, vel ex feruore hordei nouelli euenire [m] consueuit. Curatio autem ista solennis est. Continuo sanguinem eis de facie, vel de temporibus, aut palato oportet emitti, ab omni esca prima die penitus abstineri [n], foeni optimi aut [o] herbae viridis subinde [p] pusillum offerri oportebit, et quiescere etiam ab omnibus rebus, et etiam sequestratum temperato tempore, et inambulationibus leuibus animal
6 commoueri. calidis quoque locis coopertum stabulari. Cum coeperit melius esse, herbam minutatim concisam [q] porrigito. quae si defuerit, hordeum maceratum, ablatisque suis folliculis tusum, in modum ptisanae paulatim offeratur, et frequenter exiguum.

XXX. PLERVMQVE autem equi vltra vires ad cursum coacti, aut ponderibus praegrauati, ac [a] sudore defecti, similia febricitantibus [b] signa demonstrant. Quos [c] sic intelliges: Oculi sublachrymantes erunt, et tanquam subfusi sanguine, praeterea spiritum crebrius agitat, foenumque fastidit, et de posterioribus pedibus melius se sustentabit. nam primos [d] quasi subtritos tardius ponit.

XXXI. QVOD si febris interna fuerit, non [a] facile animal dormiet, et quotidie deterius fiet, interdum furunculos [b] in dorso vel in lateribus habebit: scias [c] eum a morbo qui superius disputatus est malleus, detineri. Cui lotium aliquot dierum [d] tam hominum quam arietum per nares infundes. Et sic potiones quae de isto morbo supra scriptae sunt, dabis.

XXXII. SI

[C. XXIX.] a) *adferre S. M.* b) *et durioribus S. M.* c) *vno complectimur S. M.* d) forte *ipsis.* e) Quae inclusimus, noui capitis lemma putamus fuisse. Certe ad lemma ipsum capitis 29 ista adscripserat Sambucus in margine: "*Hoc* „*loco Ms. duo distincta capita babet. quorum al-* „*terum inscribitur de curis febrium: alterum de* „*lassitudine, quae videtur febribus similis, et in-* „*cipit, Febrientibus animalibus etc.*„ Haec *S. M.* et praeterea notat haec verba, de quibus quaerimus, in *Ms.* omitti: quod quidem rem nobis videtur conficere. Aliter paullo Morga. *IV*, 11. nimirum interpuncto sublato iungit comma hoc praecedentibus. Ingeniose, vt solet! f) (*quam*) ins. *S.* g) *quae S. M.* h) *postea medicinam ponere S. M.* i) *turpi* S. l) *perfricatione S. M. perfrictione* verum. Vid. ad 1, 35, 1. m) *accidere S. M.* n) *abstinent S. M.* o) *vel S. M.* p) *subinde oportebit ambulationibus animal commoueri* reliquis omissis *S. M.* q) *incisam S. M.*
[C. XXX.] a) *aut* S. *M.* b) *febrientibus* S. *M.* c) *quod S. M.* d) *priores* S. *M.*
[C. XXXI.] a) *non — dormiet* om. *S. M.* b) *funiculos* S. *M.* male. c) *et tunc scias a morbo, de quo supra disputatum est, malleo* S. M. d) *diebus* S. *M.* melius.

[C. XXXII.]

XXXII. SI autem autumni tempore coeperit febrire iumentum, ſtatim de ceruice ſanguinem detrahes, vel gradu tertio de palato; poſt herbae trixaginis ſextarium, draganti, roſarum [a] ana [b] vnciam 1 in pila lignea piſtabis, cerneſque [c] ſubtiliter, ex aqua [d] cum mulſa et oleo potionabis, atque ita reſtitues ſanitatem.

XXXIII. SI autem aeſtate febrire coeperit, totum ſudabit, ſataget ſalientibus venis, minɛturam [a] et naturam ſimul dimittere, ad terram tranſuerſe ambulabit. De coxa media quatuor digitis ab ano venam inquiris, et ex ea ſanguinem detrahes. Si autem non inueneris, de ceruice tollendus eſt. Cui hanc potionem pro [b] tempore dabis: Herbam [c] portulatae plenam manum tundis, ſuccumque eius cum dragante et thure, et [d] ſucco roſae campanae mulſa addita offeres, potionem non ſatis grandem, ne plus quam oportet infrigides: quia [e] cum quaſi ſplene careat ſimul et defectione ſanguinis calore priuatur.

XXXIV. HIEME vero ſi febrierit, ſupra dictas [a] ſpecies aridas contundito,
diligenterque miſceto, et per ſiniſtram narem dato, ſanitas [b] conſequitur. Fe-
brientibus autem haec potio vtilis traditur: Mannae thuris vncias 2 ſemis, yri-
ſillyricae [c] vncias 6, piperis vnciam 1, baccarum lauri, ſeminis apii ana vnciam 1,
cum paſſo potionabis. Item poſt detractionem ſanguinis de matrice aut de palato 2
ſic potionabis febrientem [d]: Hyſopi libram vnam, abrotani vncias 6, lactis capri-
ni ſextarium, amili [e] cyathum, olei optimi [f] vncias 3, herbae vrceolaris [g] ſucci
cyathum vnum, miſce cum caeteris, et per cornu faucibus infunde, erit ſalutare
remedium. Item alia potio. Lactis ſextarium [h], olei cyathos 2, croci ſcrupulum [i] 1, 3
mirrae [l] ℈ 2, appii [m] ſeminis cochlearium [n] plenum, miſcebis pariter, et dabis ad
cornu. Hieme farinam triticeam cum aqua tepida, aeſtate autem farinam hordea-
ceam cum aqua frigida [o] dabis in potum. Si febrient [p] menſuram non des, ilio-
rum [q] autem loca cauterio inurenda ſunt, et vſta curanda. Item alia potio. La- 4
ctis caprini heminam, amili cyathum, oua 4, olei cyathum, ſuccum herbae vrceo-
laris [g] quotidie potum [r] dabis vſque ad ſanitatem. Item vnctio [s] qua perfricandi 5
ſunt febrientes. Roſae libram [t], olei veteris libram 1, aceti heminas 3, lactis [u]
caprini libram ſemis, portulatae ſeminis et nucis amarae ana vncias 6, menthae vel
rutae quantum expedit [x]. ſ. [y] teres et commiſces, et tepefacto vtere, ita vt diutiſſime
confrices contra pilum, et in loco tepido vnctum animal coopertumque ſtatues.
Item potio alia ſi hieme febrierit. Gentianae vnciam vnam, ariſtolochiae, hyſſopi, 6
abſinthii, abrotani, ſingulorum vnciam vnam, caricarum vncias 6, ſeminis [z] apii
vncias tres, rutae faſciolum [a] 1 [b], omnia in cacabo cum aqua decoques [c] ad ter-
tiam, et cum nigreſcere videris, coctum eſt. Exinde vini [d] heminam miſceto
ſicut [e] ſupra ſcriptum eſt, et per cornu faucibus infundito.

XXXV. SI

[C. XXXII.] a) *roſar.* om. S. M. b) *an* F. c) *tereſque* S. M. d) *qua* S. M. recte. [C. XXXIII.] a) *naturam minɛturo ſimilis demittit* S. M. b) *parabis* S. M. c) forte *herbae portulacae*. d) *vel roſae cum pane* S. M. e) Hinc ad fi. cap. om. S. M. [C. XXXIV.] a) *ſcriptas* S. M. b) *ſanitatem* S. M. c) Sic, pro *Iridis Illyr.* d) *febriens iumentum* S. M. e) *am. cy.* om. S. *M.* rectius *amyli.* f) *quieti* S. M. g) *vrciol.* S. F. h) *libram vnam* S. M. i) *drach. vnam* S. M. l) pro *myrrhae.* m) pro *Apii.* n) *cochleare* S. M. o) *frigida* om. S. M. p) *Si febrienti tenſura non deſit, iliorum loca etc.* S. *M.* q) *illorum* S. r) *potionabis* S. M. s) *vnguentum quo* S. M. t) *ſemis* inſ. S. M. u) *Olei ciprini lib. vnam, potulacae vnc. nucis amarae* S. M. x *ſufficit* S. M. y) Forte haec *ſ* fuit nota vocis *ſufficit.* z) *ſem.* om. S. M. a) *faſciculum* S. b) *bonum* S. M. c) (*vſque*) inſ. S. d) *vnam* S. M. e) *cum ſupraſcriptione* S. M.

XXXV. SI quod iumentum ab indigeſtione vel pletura febricitauerit, naribus ſpiritum ducet, et ilia frequenter agitabit, anhelitusque erit feruens et aridus, ſpinam facilius flectet, nam qui ex perſtrictione [a] febrit, rigidus eſt; quia calor membra diſſoluit, frigus aſtringit. Ex pletura igitur febrienti copioſus ſanguis
2 emittitur de ceruice, nares aceto perfricantur vt ſternutet ſaepius. Venter quoque
febrientis ſi durior fuerit, per anum iniecta manu, ſtercus extrahatur [b], a cibo abſtineat, pauciſſimum [c] potum per interualla ſuſcipiat, et vnctum ſupra ſcripto medicamine, diuque fricatum, loco ſtabit calido horis tribus aut quatuor coopertum, poſtea ad ambulandum [d] producetur, nihilominus inuolutum.

XXXVI. SI quando ex vulnere aliquo vel ſuppuratione oris aut faucium naſcitur febris, de temporibus, nec non etiam de palato detrahendus eſt ſanguis. De maxillis quoque ſiue de ceruice, et ad poſtremum quicunque locus febrienti doluerit, ex [a] eodem cum menſura ſanguinem oportet auferri. Quod ſi cibum penitus reſpuerit, farinam aquae mixtam ad cibi [b] inſtar faucibus eius infundes. Offas quoque de paſſo [c] facies iuſtae magnitudinis, et ſeptenas cum oleo digeres, vt poſſit habere ſubſtantiam. Ita denique febrienti vtilis eſt, ex quacunque parte detractio ſanguinis fiat, ſi conſideratis viribus animalis menſura ſeruetur. Nam vt emiſſus rationabiliter [d] releuat, ita enormiter ablatus euirat [e] vel turbat.

XXXVII. COACTIO in animalibus paſſionis eſt nomen, ex qua aegritudinum diuerſa genera naſcuntur, ideo ſic appellata, quod ab iniuria vel labore vel [a] ex coactione contingat. Quoties enim laſſum animal fatigatione itineris, vel nimietate curſus, vel magnitudine ponderum, non ſtudioſe refouetur, vel aeſtate ſitire, vel hieme algere compellitur, vel certe penuriam ſuſtinet cibi [b], aut hordeo nouo, aut foeno peſſimo laeditur. et per dies aliquot circa curam eius nulla adhibetur induſtria; [c] ſic totius corporis compago, et interiorum viſcerum diſpoſitio per iniuriam et fatigationem vitiatur.

XXXVIII. EX qua coactione haec paſſionum genera [a] naſcuntur. Ex [b] perſtrictione enim fiunt epiſtomici [c], podagrici, phthiſici. Ex aeſtu autem euenit grauedo, febris, inſania, capitis dolor. Ex ſudore oritur tumor in cruribus, ſuffuſio
2 in pedibus, febris, ſpaſmus, et tuſſis. Ex humore quoque qui de naribus profluit,
paſſio apertiſſima declaratur. A cerebro enim [d] vel a capite venit multa pituita [e]
3 crebra et ſpiſſa. A perſtrictione [f] erit humor tenuis, aquaticus, et frigidus: ex qua
re fiunt coriaginoſi et epatici [g] et phthiſici. A colibus et glandulis et arteriis humor erit candidus et viſcoſus, ex quo [h] euenit faſtidium et faucium praefocatio et ſynanche [i]. A pulmone autem humor craſſus, ſanguinolentus, et male odoratus [l] emanat, colore pallido. Ex qua cauſa fiunt peripleumonici [m], vomicoſi, ortomici [n],

et

[C. XXXV.] a) *perforatione* S. M. *perfrictione* verum. v. Morga. *IV*, 8 et conf. Ind. b) *egeritur* S. M. c) *pauciſſ.* — *et* om. S. M. d) *deamb.* S. [C. XXXVI.] a) *idem fricandus eſt, et ſang.* S. M. b) *cliui inſtantiam* S. M. quid ſi *ad oliuae inſtar* vel *inſtantiam* h. e. magnitudinem. c) non ſolo, ſed farina *ſcil.* addita. d) (*humor*) inſ. S. e) *occidit* S. M. [C. XXXVII.] a) *et* S. M. b) *conuictus* S. M. c) *et* inſ. *F. et S.* om. S. M. [C. XXXVIII.] a) *ſigna* S. M. b) *praefocatione* S. *M.* Leg. *perfrict.* Vid. ad 1, 35, *a.* c) *opiſtetonici* S. M. ſ. *opiſthotonici.* d) *vero* S. M. e) *prauitas* S. *M.* f) *praefocatione humorum erit* S. M. Vid. *no. b.* g) *tenatici et tuſſici et a talis* S. M. h) *hoc* S. *M.* i) *Synanches F.* l) *maleolens* S. *M.* m) pro *peripneu.* Sed nihil mutandum. Ita enim etiam apud Marcellum etc. n) *vamycoſi, ortonoici* S. M. forte *orthotonici*, vel quod malim *orthopnoici.*

o) *Cata-*

et phthifici. A morbo autem malleo venit humor multus et craſſus, et pallidus. 4
Ex [o] qua re fit ortomicus, profluuius Atticus, et ſuſpirium articulare. A iecore
humor erit liuidus, yricus, et viridis, et tabidus, non valde craſſus, neque olidus.
Ex qua re fiunt ſciatici [p], hydropici, febricoſi. Ideo autem ſigna paſſionum cau- 5
ſasque diuiſimus, ne ingratus [q] error noceret [a], et facilius euidens doctrina cura-
ret. Abſyrtus [b] huiuſmodi de coactionibus prodidit medicinas: Si equus, inquit,
coactus de via venerit, oculi eius intro abibunt vel verſabuntur, ſpirat calidum
frequenter atque ſuſpirat, et [c] auriculae huius ac reliquum corpus extenſum erit.
Cuius talis [d] eſt curatio: vt parum hordei accipiat, foenumque non multum. Po- 6
tio autem huiuſmodi praeparabitur, hyſopi, abrotani ana vnciam 1, ſampſuci [e] vncias
6, foenugraeci libram vnam, lini ſeminis pondo [f] duo: haec omnia tuſa et cribrata
in cacabo nouo cum ſex aquae ſextariis infundis, addisque nouem duplices [g] ficus,
quae cum ad partem dimidiam decocta fuerint, vniuerſa conteres atque liquabis [h],
praeterea vini veteris optimi ſextarios tres, mellis heminam, piperis triti drach- 7
mam [i] adiicies ſupra ſcriptis, rurſumque feruere facies omnia, ex qua [k] calidam po-
tionem plurimis diebus dabis, quae mirifice iuuare conſueuit. Si de labore itine- 8
ris ſuffuſio pedum forte prouenerit, caue ne ſanguinem calido detrahas, ſed re-
quietum pauſatumque [l] flebotomabis, huiuſmodi [m] beneficio potionis vſurus: Tu-
ris maſculi drachmas [n] 2, foliorum caprifici libram, grana piperis 25, fermenti vn-
cias 3, croci drachmam [o]: Omnia bene trita in tres partes diuides, et expauſatum [p] 9
iumentum triduo cum oleo potionabis et vino: ſi hiems fuerit, tepida os ablues,
aeſtate [q] frigida: ſi tardius, aut [r] non recte ambulat, ſulphurem [s] et reſinam calen-
tem vngulis imponis, non ſemel tantum, ſed aliquoties donec rectus incedat. Si ve-
ro iſta non profuerint, ſemiſſabis [t] eum vt de vngulis ſagitta contactis competenter
profluat ſanguis, et vulnera traumatico [u] curabis pharmaco. De [x] laxis [y] haec ſigna 10
erunt: toto corpore grauabitur, et poſteriora crura quaſi inligata [z] habebit. poſca
itaque et pulegio nares eius et totam faciem fouebis, panem et [a] merum dabis vt
manducet, offeresque ei lactucas vel gramen diligenter lotum atque conciſum,
conſequenter daturus huiuſmodi potionem, Succum ptiſanae, paſſum, oua, oleum 11
roſatum, quae omnia pariter [b] miſta pertriduum dabis, ita vt hordeum primo [c] de-
corticatum ſiccatumque manducet. Praemonendum autem eſt, ne [d] iumento ex
coactionis iniuria laboranti pulſes venas calenti. continuo enim neruorum contra-
ctio et debilitas conſequitur. Oportet autem armos eorum et genua vino calido et 12
oleo tepido [e] ſuffundere, totumque corpus multorum manibus diutiſſime confri-
care,

o) *Catacroitus profluus et viridis non valde craſſus, neque albidus* S. M. De *profluuio Attico* ad 1, 17, 19 dictum: de *ortomico* modo no. *n.* p) *ſyntbetici* S. *M.* q) forte *ignoratus* Placet idem Morga. *IV*, 11. a) *nocere* S. b) *Abſyrius* S. *M.* c) *et* item *buius* om. S. *M.* d) *iſta* S. *M.* e) *ſanſuci* S. *M.* f) *libras duas* S. *M.* g) *XVIII* S. M. Quod gloſſema mihi videbatur neſcio an verum. Recurrunt ficus duplices non cum numeris modo, vbi eadem ratio poſſit eſſe, ſed etiam ſine numeris 3, 21: quamquam ibi non agnoſcit S. *M.* h) *item* inſ. S. *M.* i) *vnciam vnam* S. *M.* k) *quo* S. *M.* l) *pauſatumque* om. S. *M.* m) *buius* S. *M.* n) *vncias duas* S. *M.* o) *quartam partem dracbmae* S. M. p) *expuſcatum* S. M. q) *Si aeſtas* S. M. r) *rectum* S. M. s) *furfurem* F. M. et S. M. t) *ſtemiſſabis ipſum* S. M. u) *tragmatico* S. M. x) *Febris ex laſſitudine baec ſigna babet* S. M. cum lemmate noui capitis. *De febre et laſſitudine.* y) Leg. *laſſis.* *X* et *ſſ* millies miſcent librarii. z) *longa* S. M. a) *etiam* S. M. b) *par. miſta* om. S. M. c) *pro modo lotum* S. M. d) *ne iumentum ex euacuationibus in iniuriam laborum impulſes, venas enim calentes babens, continuo neruorum* S. M. e) *tepido* om. S. M.

 f) *et*

care, et loco statuere tepido, mollia [f] de siccato stercore [g] vel de paleis strata praebere. Posteriorem [h] partem flebotomo laxis non oportet contingi, ne penitus euirentur [i]. Quod si venae in cruribus tument, et plenae sunt humore, de coronis sanguis auferatur.

XXXIX. NON minus multae et obscurae valetudines in internis animalium quam hominum existere consueuerunt. imo si verum quaerimus, prope pares atque consimiles sumus. Nam [a] animalibus, quia rationales sumus, sola mente praesta-
2 mus: corporis vero natura communis est, maxime in doloribus. Dolorem ventris in iumentis Veterinorum [b] imperitia putat facile posse curari, quod [c] graue, nescit: et [d] ex ventositate, vel constipatione vitium, torsiones vocant et interiorum incisiones, quibus aut praecantationes [e] anicularum more, aut aliquod quasi [f] physi-
3 cum remedium adferre conantur. Cum quid enim intrinsecus iumentis dolere inceperit, statim se allidunt et volutant, et solius ventris creditur esse causa, cum plures et difficiles [g] sint passiones, ex quibus dolor et volutatio illa contingit. et nisi singulis pro causarum genere competens medicina subuenerit, sanitas redire non poterit. Efficaciter autem curare potest [h] nemo, nisi qui internarum aegritudinum signa rationesque cognouerit.

XL. PRIMVM venter ipse, qui aqualiculus nominatur, totius corporis obtinet dominatum, in cuius capacitate cibus potioque miscetur, ac per digestionem naturali calore decoctus, separatis humoribus, partem ad substantiam membrorum conuertit in sanguinem, et [a] partem in vrinas resoluit, partemque secum [b] trahit
2 in stercora. Quod si loca illa praestrictio [c] longi temporis vitiauerit, intestinorum dolor, et [d] corruptio digestionis necessario sequitur [e]. Nam pars humoris coagulatur ex frigore, et fit conglutinosa in praecordiis, atque in intestinorum partibus, quae ducuntur [f] ab aqualiculo vsque ad colum [ff], quod appellatur [g] enteron, retinetur et haeret, quod Latine ieiunum dicitur, per quod in colum [ff] humor pessimus transit, et interclusione sua cibum non patitur ad interiores partes more solito per-
3 venire. Hinc etiam [h] tortura et extensio ventris dolorque cum magno periculo generatur: quae [i] passio Graece emphragma, Latine praeoccupatio dicitur.

XLI. EXORITVR et alia causa doloris asperior [a], quae Graece chordapsos [b] appellatur, cum praeclusa intestina viscerum vento fumoue [c] se vrgente colligant [d], vsque [e] eo, vt [f] aquam, et cibum, et stercus animalia etiam interdum reuomere cogantur. Praeterea ad similitudinem hominum propter [g] inflationis iniuriam, coli quoque dolore vexantur, propter quam necessitatem animalia diuerse [h] vehementerque voluendo rumpuntur, quod curari iam non potest, et ideo moriuntur.

XLII.

f) *et supponere ei mollia, vt paleam* S.M. g) *stramine* legere nos iubet Morga. *IV*, 12 hic et alias. Sed saepe nimis Vegetius et alii *stercoris* hac in re mentionem faciunt. Vid. Ind. h. v. h) (*autem*) inf. S. i) *eneruentur* S. *M.* glossema. [C. XXXIX.] a) *Nam — sumus* om. S.M. b) *veterinariorum* S.M. c) *quod — vitium* om. S.M. d) *et* om. S. e) *verborum rationes* S.M. f) *conphysicum* S.M. g) (*et diuersae*) inf. S. h) *non poterit*, S.M. [C. XL.] a) *et* om. S.M. b) *secernit* S.M. c) forte *perfrictio.* d) *et cor. dig.* om. S.M. e) *conseq.* S.M. f) *ducunt* S.M. male. ff) *collum* F. male. g) *cyphon*, *interim* S. M. h) *etiam — et* om. S.M. i) *quae p. Gr.* om. S.M. [C. XLI.] a) *a superiori* S. M. b) *cardaphos* S.M. c) *fumoue* om. S. M. d) *colligunt* S. M. sed melius *colligant:* fit enim nodus. e) *ad* inf. S. M. f) (*et*) inf. S. g) *per instrictionis iniuriam colicumque dolorem* S. M. h) *diu se vehementer voluendo rumpunt.* S. M.

[C. XLII.]

XLII. ILEI[a] quoque vitia ex perfrictione[b] huiusmodi humoris nascuntur:
qui cum intestina maiora et praecluserit, et in eorum[c] sinibus stercora coeperit de-
tinere: prohibet illa ad catachlytum[d] longanonis decurrere (Longanon autem in-
testinum vocatur, per quod stercus egeritur) tunc venter[e] crassus vel praeclusione
ipsa intra viscera increscit, ac sibimet[f] dolores morsusque excitat vehementes, ex
quo iumenta se proiiciunt ac volutant, extensisque pedibus calcitrant. sed per im- 2
patientiam se saepe iam[g] iactando ventus increscit, et mixtus stercori vsque ad[h] in-
testina descendit, nec[i] iam, vt supra, rumpitur, sed iumento quod in vitium, qui
Ileos[k] vocatur (ex eo, quod intestina locis suis exclusa, animal quasi elices facere
faciunt) inciderit, ea valetudo periculosa est, nisi cum celeritate subueneris. Huius- 3
modi autem sunt adhibenda remedia: Aqua calida renes animalis diutissime fomen-
tabis, foenumque cum calida, vt vapor magis penetret, frequenter apponis, post
ciliciis[l] diligenter absterges[m], oleum vetus et picem liquidam, et oleum laurinum
misces[n], calefacies, et diutissime perfricabis, ita et[o] testiculos eius perunges, et
in auriculas calidum medicamen infundes. Tam diu autem fricabitur[p], vt sudare 4
incipiat et ventum emittere, ex quo spes ostenditur sanitatis. Quod loco calido
statues, ac sagis[q] cooperies diligenter, hanc daturus quotidie potionem. Piperis
grana quinquaginta, petroselinum quantum quatuor digiti comprehendunt, cimini[r]
Alexandrini tantundem, cimini quoque Africani tantundem, semen apii, murram[s],
nepitam, trixaginem, aequis ponderibus, quibus ad dimidiam omnium partem ni-
trum admiscere te conuenit. Quae omnia bene trita ex vino calido et oleo aequis
ponderibus, et melle quantum satis fuerit dabis. Haec autem[t] potio et calefacit, 5
et ventrem resoluit. Quod remedium si tardius subuenerit, saccellos[u] cum furfure
calentes per[x] totum dorsum et renes animalis imponis. Clysteriabis[y] etiam ex
aqua calida et oleo, quod cum sale et melle Afro[z], et nitro, ouoque[a] miscebis,
et ita ventre laxato et stercora emittuntur et ventus. Quod si clyster defuerit, sal 6
bene tritum et mel coques[b], pastillosque longos et duros facies, et in anum iumenti
interius immittes. Quae res omnem spurcitiem humoris intus stantem[c] abstrahit,
et ad sanitatem perducit, nec est aliud quod magis valeat subuenire.

XLIII. SVNT animalia quibus assidue ventris impendit[a] dolor, qui[b] stro-
phus appellatur, et hac ratione concipitur. Interdum sudor animalium vel nimio
cursu, vel labore[c] profluens, in internis residet intra[d] ventris intestinorumque
compaginem, qui punctiones doloresque praestat interius. et cum totum a labore
cessauerit, ac refrixerit corpus animalis, cessat et dolor. Sed cum a labore calefieri 2
coeperit,

[C. XLII.] a) *Aliqua* S. M. b) *praeforatione istius* S. M. c) *renibus eorum* S. M. d) *catochidem* S. M. Suspicabar *cataclistum*, et intelligebam, ipsum sphinctera et sedem infimam. Probauique eam coniecturam clarissimo Platnero, qui eam confirmauit *ex Phauori.* *κατάκλιτος, τελευταία.* Nimirum emendandum putat *κατάκλειστος.* Potest etiam *κατακλεὶς* quae ad os scapulae alias pertinet, hanc rem significare, qua hic opus est. e) *ventus* S. M. f) *saeuit et* S. *M.* g) *iam* om. S. M. h) *in* S. M. i) *quod vitium Ileam vocatur, ab eo, quod intestina suis locis exclusa quasi obices faciunt, quae valet.* S. M. k) *Ileo* S. male. l) *stramine* S. M. m) (*item*) inf. S. n) (*et*) inf. S. o) *vt* S. M. p) *fricabis* S. M. q) *satis* S. M. male. r) pro *cumini* vel *cymini.* s) pro *myrrham, nepetam, trissag.* t) *autem* om. S. M. u) *sacellationes ex fur. calidissimo plenas* S. M. x) *semper* S. *super* S. M. y) *clysterizabis* S. M. z) *Afronitro* coni. Morga. *IV*, 13. a) *ouo* S. M. b) (*et miscebis*) S. c) *obstantem* S. M. [C. XLIII.] a) *interuenit* S. M. b) *stropholus* S. M. c) *dolore* S. M. d) *inter* S. M.

: Ii

e) *terram*

coeperit, rursus exoritur, et ideo strophus vocatur. nam frequenter volutatur, et cum surrexerit, terram pedibus tundit, et interdum terram [e] quasi manducare conatur, et iacens videtur quasi pusillum requiescere, et surgens citius ambulare se cogit. Sed ex hac iniuria frequenter volutando ventum sibi nutrit intrinsecus, et fit tympanites, ex quo et iumentum [f] rumpitur, et praesens vitae periculum conse-
3 quitur. Quod vitium si in perpetuum auferre volueris, paracentesim [g] facies sic: quatuor digitis sub vmbilico [h] veretrum versus, medio climate ventris sagittam iniicies [i], vt non solum cutem, verum etiam peritonaeum [k] ipsum aperias. Peritonaeum [k] enim dicitur membrana quae intestina omnia continet. Ad mensuram autem cum magna cautela peritonaeum [k] aperies, ne intestina laedas, et praesens
4 discrimen inferas. Post exemta [l] sagitta subiicies fistulam centimalem [m], quam mulomedici portare consueuerunt, minutis foraminibus multisque pertusam, per quam [n] foras humor emanat, quem suscipies in vase, et inuenies limpido [o] lotio similem,
5 tolles vero non minus sextario. Haec cura etiam illa animalia sanabit, quae vel stupida vel macra sunt ex coactione longi temporis, quibus nitrum diligenter cribratum in hordeum [p] debes aspergere, quod omnes asperrimos humores et spurcitias corporis purgat. Sed strophosis dabis potionem superius declaratam plurimis diebus. Etiam acopo termantico [q] renes eorum, totumque corpus perunges, et diebus aliquot a pluribus [r] facies confricari. Ad vltimum renibus eorum causticum induces, et sic reuoces ad laborem.

XLIV. INTOLERABILEM dolorem intestinis inferunt lumbrici [a], vermes, et tineolae [b], quas alii pediculos appellant. Nam [c] coagula et aqualiculum intus erodunt et vulnera faciunt. ex qua necessitate animalia macrescunt, et coriaginosa [d] fiunt, et sine febre non erunt [e] et celeriter moriuntur. Huiusmodi passionis signum est, cum inuenitur humor in ano fabae coctae similis: est [f] namque sanies ex illis [g]
2 vulneribus, quae bestiolae intrinsecus fecerunt. Ieiuna animalia ex hac necessitate [h] vehementius torquentur. Nam cum his deest cibus, magis vitalia consumuntur a vermibus: Hi [i] non sunt inflati, et tamen per [l] dolorem se volutant, et in spinam se proiiciunt, et caput sibi intra [m] pedes mittunt, et ostendunt doloris [n] sui locum, dentibus ilia sibi quasi scalpunt, et rodunt nonnunquam lumbos, et caudam [o] parietibus confricant [p]. Cum ista signa ostendere coeperint, et crebro clamare, hoc est, vehementer hinnire, scias eos iam morti esse vicinos. Quibus adhibetur ista
3 curatio. Olei viridis et amari sextarios 2, fasciculum absinthii Pontici concoques: praeterea nasturtii seminis, santonici, coriandri seminis, radicum seminis, sinopidis [q] Pontici [r] vncias [s] singulas, mirtis [t] et foenigraeci selibram: haec infusa et decocta in oleo illo facies permanere, ex quo [u] heminam olei, et aquae tepidae heminam

e) *terram* om. S. M. f) *omentum* S. M. g) *paracenth.* omn. h) (*ad*) inf. S. i) (*ita*) inf. S. k) *periconium F.* et S. M. l) *exemtam sagittam* S. M. m) *centinalem* S. M. n) (*fistulam*) inf. S. o) *lympidum lotu* S. M. p) *hordeo* S. M. q) pro *thermantico*. r) *plurimis* S. M. [C. XLIV.] a) (*et*) inf. S. b) *tineae minutae* S. M. c) *Namque gulam et aliquantulum interius elidunt* S. M. d) *gibbosa* S. M. e) *sunt* S. M. f) *cum autem sanies exit a vuln.* S. M. g) *illis* om. S. h) *passione* S. M. i) *haec animalia n. s. inflata* S. M. l) *propter* S. M. m) *inter* S. M. n) *dolorem, cum* S. M. o) Sic etiam 1, 52, 2. Caudam et sedem aliquoties nominant etiam Hippiatr. 1, 41 Ruell. p) *fricant* S. M. q) *Sinopis* S. M. r) *Ponticae* coni. Morga. *IV*, 51. s) *aequis ponderibus misce vnciam vnam et foenugraeci libram semis* S. M. t) forte *murti*. u) *oleo heminam et aquae tepidae heminam aquae dimidiam* S. M.

x) (*vel*

minam dimidiam per cornu dabis. quae virtus medicamentorum, et lenitas olei, 4
animalia ipſa intus occidit, et foras eiicit. Ex qua potione ſi per multos dies acce-
perit, permixto nitro tunſo et caſtoreo, omnes lumbricos et tineolas [x] et vermes
diſcludit [y] a corpore, et cum ſtercore eiicit, et reſtituit ſanitatem. Alia potio ad 5
lumbricos, tineolas, et [z] coſſos: Santonici, abſinthii Pontici pulueris [a], lupini cru-
di, ſeminis naſturtii, ſcobis cornu ceruini, ſeminis radicum vncias ternas, ſinopi-
dis Pontici [r] paſtillos tres [b], pollinis [c] erui [d] vncias 3, vini auſteri ſextarios tres [e],
olei Hiſpani [f] ſextarium [g] vnum, opopanacis vnciam 1, ſeminis coriandri heminam:
haec omnia diligenter trita decoques, et quotidie ieiunis heminas ſingulas dabis.

XLV. SED quia peſtes ipſae ſaepius ad coagula [a] ſe conferunt, et potio quae
per os data, ad loca vbi morantur rarius peruenit, ideo etiam per anum adhibenda
ſunt clyſteria: aceti acerrimi ſextarium vnum ſemis [b], olei viridis tantundem, opo- 2
panacis vnciam [c] 1, centaureae vncias 2 [d], abſinthii Pontici vncias 3, ſantonici vn-
cias 3, farinae lupini crudi vncias 3, erui [e] vncias 3, ſeminis raſani, ſeminis co-
riandri vncias ternas, nitri triti vncias 3, radicis capparis tunſae vncias 3. haec
omnia decoques cum oleo et aceto, et per triduum ſingulos ſextarios bene calentes
per anum de [f] clyſtere diffundis animali. Memento autem quoties per os potionem 3
das, animal contra cliuum teneri debere, vt facilius quod acceperit ad interiora
deſcendat. quoties autem clyſteriabis [g], caput animalis in valle [h] ſtatues, et clunes
ad altiora conuertes, vt quod per clyſterem diffundis [i] ad interiora perueniat. Diu-
tiſſime autem poſt potionem in talibus locis animal retinetur, vt facilius necentur
vel eiiciantur peſtes internae. Ad coſſos et [l] lumbricos ſpecialis potio. Herbae ca- 4
meleontis [m] radicem ex aqua ad tertiam decoques, et cum opopanacis duabus vnciis
miſces, ac vini heminam, et ad cornu per ſiniſtram narem diffundis [n]. Item alia 5
ad lumbricos. Seminis coriandri quantum vna manus ceperit friges, naſturtii quo-
que ſeminis tantundem diligenter teres, quae vtraque cum aqua tepida per triduum
faucibus infundes. Ad matricis dolorem medicamen. Aloë epaticum [o], maſticem,
caſtoreum, lauri baccas, amoniacum [p], vino et melle mittis in ollam, et bullita
atteres, dabisque ad bibendum.

XLVI. SI quod iumentum calculoſum fuerit, haec ſigna monſtrabunt: tor-
quetur, gemit [a], extendit ſe ad conatum mingendi, ſtillat veretrum eius guttis [b]
materiam, modicum mingit et plene mingere non poteſt, quod quotidie patitur.
Sed huiuſmodi vitium teneris aetatibus plerumque contingit, quod ſic inuenies:
Manum ad interiorem partem mittes, et a ceruice veſicae ſub ipſo ano ad [c] hippo- 2
centaurum verſus palpabis digitis, et calculum ibi inuenies. Quod vitium difficile
curatur. Nam interdum nimio conamine prope ipſum anum veſica diſrumpitur,
et lotium per anum emittit [d], et quaſi aquae [e] adſimilatur. Ideoque miſſis digitis
per

x) (*vel coſſos*) inſ. *S.* quod probat Barth. 58, 18. y) *excludit S. M.* z) *vel S. M.* a) *pollinem S. M.* b) *quatuor S. M.* c) *pollinis* om. *S.* d) *orobi S. M.* e) *quatuor S. M.* f) *Spari* legit Rhodius Lexico Scribo. p. 443. g) *ſextarios S. M.* [C. XLV.] a) *coagulare S. M.* b) *ſemis* om. *S. M.* c) *vncias quatuor S. M.* d) *tres S. M.* e) *farinae orobi S. M.* f) *ad clyſt. inſ. S. M.* g) *clyſterizabis S. M.* h) *pronum* inſra 1, 62, 1. i) forte *defundes.* l) *et* om. S. M. m) pro *chamael.* n) *infundis* S. M. o) forte *aloën hepaticam.* p) forte inſ. *cum.* [C. XLVI.] a) *gemet et extendet F.* S. nobiſcum S. M. b) *guttas et vrinam modicam mittit, ex pleno* S. M. c) *verſus bip.* S. M. d) Hoc fieri poſſe et factum eſſe, Platnerus me docuit. e) *aquam* om. *adſim.* S. M. f) *lon-*

per foramen quod fecerit longanonis [f], et ipsius vesicae, aculeo calculum eximis, et curabis clysteriis collecticiis [g], [id est, quae glutinent,] vt foramina illa sanentur. Potionabis autem illos duritica [h] potione. Difficilis autem huiusmodi cura est, quia vim patientes ex corruptione vesicae tortione moriuntur.

XLVII. QVODCVNQVE iumentum ex qualibet causa [a] inueneris volutare [b], oleo manum perunges, et ipsum anum oleo satiabis [c]: post quod manum in interiorem partem longanonis protendis, et si inueneris ipsum longanonem clibano subtili [d] patere, scias eum strophum pati, et continuo stercora eiicies paulatim ad manum [e], quibus egestis cito noueris animal percurandum. Si vero manu iniecta longanonis praeclusionem inueneris, et stercoris modicum, hoc est, duas aut tres pilulas [f] squibala [g], et praefocatum longanonem qua manus vix introëat, scias eum emphragma pati et periclitari, et ideo curandi sunt renes medicaminibus supra scriptis, et clystere vtendum, quod indignationem intestini resoluat et curet.

XLVIII. SI manum inieceris, et totum ventrem tympano similem pertractando senseris, scias eum ileum [a] pati, et cito periclitari. Et ideo vnctionibus calidis fricandus [b] est vehementer et diu. Si ventum coeperit emittere, tunc in illo spes incipit esse viuendi.

XLIX. ITEM si manum miseris, et inueneris valde patere [a] longanonem, et stercora non multa habere, nec esse vehementer inflatum, scias ipsum ventrem dolere, id est, aqualiculum. Cito requiescere solet, si celeriter supra dictas et calidas acceperit potiones, diligenterque ex calido vnguento fuerit perfricatum. Si moram curationis non [b] abstuleris, difficile euadet. nam ex hac passione chordapsus fieri consueuit.

L. SI [a] manum miseris, et similiter longanonem patere [b] sine vlla inflatione repereris, et non frequenter volutantem se, sed proiicientem [c] subinde in dexteram [d] partem, et quasi extensionem [e] interdum ad conamen [f] minctionis, inuenies duritiem in intestinis ingentem cucurbitae similem, scias animal coli dolore vexari: et [g] quanto durius intestinum inueneris [h], tanto pluribus diebus dolore cruciatur. Ex qua causa raro periclitantur, et dolent biduo, vel triduo, vel si nimium quinque diebus. Sed quanto inueneris molliorem ipsum locum, tanto velocius mitigabitur [i] dolor. nam quaedam stercora in longanone reperies. et erit salubris curatio, si post clysterem vel potionem multum stercoris adsellatus [l] ediderit. quo facto, statim intestinum, quod a [m] colo induratum fuerat, et tumebat, non apparebit, reddita sanitate.

LI. SI [vesica [a]] currendo fuerit inuersa, similis dolor sine inflatione ex cursus [b] iniuria et nimietate frequenter emergit. Huic manum [c] subiicies in anum, et depri-

f) *longaonis* S. M. ex compendio scrib. g) *collecticis* S. M. verum est *colleticis* κολλητικοῖς, cuius vocis verissima glossa sunt ea, quae ideo inclusi. Neque enim solet Graeca, quibus frequentissime vtitur, interpretari Vegetius. h) *disuretica* S. M. Leg. *diuretica*. [C. XLVII.] a) (*se*) inf. S. b) (*statim*) inf. S. c) *sanabis, ponesque* S. M. Sed *satiabis* recte praefert Rhod. Lex. Scrib. *p.* 438 in *saturari*. Ita *complebis* 1, 52, 3. d) *similem S. M.* Sed hic videtur Vegetius medium quasi gradum indicare inter *praeclusionem*, de qua *s.* 2 et cum *valde patet c.* 49. e) *anum S. M.* male. *ad* notat instrumentum. f) *pillulas* editi. g) *scias S. M.* male. *squibala* sunt σκύβαλα. V. Ind. [C. XLVIII.] a) *ileon S. M.* b) *perfricandum S. M.* [C. XLIX.] a) *pati F.* et *S.* nobiscum *S. M.* b) *attuleris S. M.* [C. L.] a) *Si — similiter* om. *S. M.* b) *pati F. et S.* nobiscum *S. M.* c) (*se*) inf. *S.* d) *dextera parte S. M.* e) *extendentem se S. M.* f) *conatum S. M.* g) *nam quando S. M.* h) *inuen. tanto* om. *S. M.* i) *refrigerabitur S. M.* l) *reddiderit S. M.* m) *de colo praedur. S. M.* [C. LI.] a) Vox inclusa videtur a lemmate extrusa, quod adscripserant, *de dolore vesicae*. In *margine Sambuci* ita: *Si passio fuerit in vesica*,

deprimes vſque ad veretrum verſus, vbi inuenies veſicam eius lotio plenam, quam
a dextra et ſiniſtra parte leniter adducis ſurſum ad [d] anum verſus [e] [cum [f] oleo,]
et minctionem prouocas, tam diu donec vrinam faciat: liberabitur [g] periculo, de
quo animalia difficile euadunt.

LII. SVNT alii qui aſſidue dolorem ventris patiuntur ſine vlla inflatione, nec
vehementer ſe volutant, et quaſi in curſu prouocant, aliquando ſe proiiciunt, et ilia
ſibi corrodunt, et quaſi ſcalpunt. In huiuſmodi dolore manum immittis in longanonem
per circuitum et [a] interiore parte per [b] plurima loca diligenter tentabis, et inuenies
vermes collectos exiſſe in [c] ſingulis locis, et inteſtinum pertundere. ex qua neceſſitate
naſcitur dolor periculoſus [d]. Digitis euelle eos, qui quidem vix euelluntur, et ipſa [e] 2
tibi in manu [f] cohaerent [g], vt difficile eos proiicias. ex qua ratione [h] multa iumenta
caudam [i] frequenter parietibus fricant, propter morſum [l] vermium, quos purgare
de longanone ſtudioſe debebis, et potionem [m] dare per plurimos [n] dies eam [o], quae
ad lumbricos faciat [p]. ita omnes vermes, quos coſſos appellamus et tineolas, purga-
bis. Similiter etiam qui lumbricos habent in ventre, ſic eos [q] conuenit mederi. 3
Pice liquida et oleo calido renes et totam ſpinam cum dorſo perfricari oportet tam
diu, donec calefactionem patiantur [r] ex manibus. et auriculas eorum et anum ex oleo
complebis [s]. ventrem quoque et teſticulos perunges. ſal tritum [t] cum melle deco- 4
ctum [u] mixtum in anum ſubiicies, animal [potionibus [x]] crebris ambulationibus po-
tionatum exercebis. Si ex hac ratione non mitigauerit [y], clyſteriabis eum calida, et
afronitro et ſale. Praeterea ſuper renes et [z] dorſum ſaccellos calidos ex furfure ple-
nos [a] imponis, et tam diu innouabis calefactionem [b] donec ventum reddat. Potio-
nabis cum [c] potionibus ſupra dictis et clyſteriis vt a diſcrimine liberetur.

LIII. SI quod iumentum ſyncopauerit his agnoſcitur ſignis: Pigrius ambula-
bit, tanquam ſuffuſione [a] conſtrictum. Inter ſuffuſos autem et ſyncopatos haec diſtan-
tia eſt, vt [b] ſuffuſi licet tardius a terra leuent pedes [c], flectentes crura incedere ſolent:
Syncopati autem vniuerſo corpore conſtricti et rigidi ſunt, etiam cum ſe proiiciunt, 2
non ſine gemitu et [d] toto corpore decidunt. Hi vero non ſine febre erunt, cibum et
potum faſtidiunt, magis iacere cupientes. qui cum ſe leuare voluerint, impetu conan-
tur exurgere, ſed propter dolorem omnium membrorum tardius exurgunt. Quod 3
contingit ex magno labore et curſu nimio, vel ex humoribus [e] nimiis, cum plurimus
ſudor fatigatis neruis membra conquaſſet, vnde [f] ſyncope, id eſt, defectio naſcitur:
cuius iſta [g] curatio eſt. Calida cum flore foeni eum fomentabis a ſpina, armis, et
renibus, tepefactumque diligenter tergendo ſiccabis, tunc vino et oleo calido [h] to-
tum perunges, diutiſſimeque confricabis: coopertum deinde locis calidis ſtatues,
mollia-

veſica, et facilis dolor ſine inflatione, et vrinam de iniuria nimia etc. b) *curſu S.* c) Hinc inſerenda putem quae paullo poſt ſequuntur, *cum oleo.* d) *ad* om. *S. M.* e) (*et deprimis*) inſ. *S.* f) vid. no. c. g) *de peric. a quo S. M.* [C. LII.] a) *et* om. *S. M.* b) *in S. M.* c) *et in ſing. lo. inteſti. S. M.* d) (*et*) inſ. *S.* e) (*hora*) inſ. *S.* f) *manum S. M.* g) (*ita*) inſ. *S.* h) *occaſione S. M.* i) vid. 1, 44, 2. l) *morſus S. M.* m) *potes S. M.* n) *ſingulos S. M.* o) *ea S. M.* p) *faciunt S. M.* q) *eis S. M.* r) *patiantur: manibus auriculas eorum, et anum oleo perfricabis, ventrem quoque et teſticulos S. M.* s) vt *ſatiabis* 1, 47, 1. t) (*et*) inſ. *S.* u) *decocto S. M.* x) *potionibus* om. *S. M.* y) *refrigerauerit, clyſterizabis cum S. M.* z) *eius ſacellationes calidas S. M.* a) *plenas S. M.* b) *calefactas S. M.* c) *autem S. M.* [C. LIII.] a) *ſuffuſionem conſtrictam patiatur S. M.* b) *quod S. M.* c) (*tamen*) inſ. *S.* d) *ac non ſine feb.* reliquis om. *S. M.* e) *oneribus S. M.* f) *vnde et ſyncopis et defectio S. M.* g) *haec eſt cura. Aqua calida ipſum cum flore fomentabis S. M.* h) *calido perfricabis S. M.*

i) *molliſſima*

4 molliaque [i] ſubſternes vt dormiat. Quod cum per triduum feceris, hac potione refouebis. Mirrae [l] vncias 2, draganti vncias 4, croci drachmas 4, meliloti [m] vnciam vnam, anagallici [n] libram, thuris maſculi pondus [o] vnum. quae [p] omnia cribrata in puluerem rediges, ex quo duo cochlearia cum aquae calidae hemina, et mellis cochlearibus duobus, et [q] olei roſei cyathis duobus potionem dabis plurimis diebus, donec ſanum fiat. Etiam [r] vulſis haec potio, et tenſione laborantibus prodeſt.

LIV. SAEPE ex curſu nimio iumenta ſanguis infeſtat, et per nares emanat, qui difficile, veluti [a] ruptis venis labore et calore, ſubſtringitur, et velociſſimam etiam [b] poſtulat medicinam. Succum [c] itaque viridis coriandri, vel ſi defuerit, porri ſatiui [d] ſuccum in naribus periclitantis infundes. pollinis triticei drachmam [e], thuris pulueriзati drachmam 1, anagallici [f] vnciam 1, amyli ſemiunciam, commixta et in tres partes diuiſa, ex [g] vino nigro ſuffundes naribus, ſanguinemque praecludes.

LV. ANIMAL ſanguine laborare haec ſigna declarant: Oculi tumebunt [a], frigidum erit corpus et ceruix, triſtitia faſtidiumque iungetur [b], difficileque curabitur [c]. Hac ratione curandum [d]. A cibo potuque temperabitur, ſomnique [e] indulgebitur copia mollibus ſtratis, tum [f] de matrice quantum ratio poſtulauerit ſanguis
2 auferatur, nec potionis [g] cura ceſſabit. Succum itaque viridis coriandri, vel ſi defuerit, porri ſectiui, trixaginis quoque et centaureae violaceae, et nitri aequi ponderis mixtura iungitur [h]. Ex quibus tunſis atque cribratis diurnum [i] cochleare ex hemina aquae tepidae infundatur faucibus. Quae potio humores [l] et ſanguinem, imminentesque [m] alios morbos purgat, prohibet [n] et ſanat.

LVI. OBSCVRAS difficilesque curas prima fronte digeſſimus, conſequenter ad caetera pergentes: ſed neceſſarium credimus oſtendere rationes, ex quibus inco-
2 lumitas iumentorum incorrupta ſeruetur. Melius enim eſt diligenti ſtudio cuſtodire ſanitatem, quam aegritudinibus [a] praeſtare remedia. Diligens itaque dominus ſtabulum frequenter intrabit, et primum dabit operam vt ſtratus [b] pontilis emineat, ipſumque ſit non ex mollibus lignis, ſicut frequenter [c] per imperitiam vel negligentiam euenit, ſed roboris viuacis duritia et ſoliditate compactum. Nam hoc genus
3 ligni equorum [d] vngulas ad ſaxorum inſtar obdurat. Foſſa [e] praeterea quae lotium recipiat, deductorium debet habere cuniculum, ne pedes iumentorum redundans vrina contingat. Patena [f], quae appellatur, hoc eſt, alueus, ad hordeum miniſtran-
4 dum, ſit munda ſemper, ne ſordes aliquae cibariis admiſceantur et noceant. Loculi [g] praeterea vel marmore vel lapide vel ligno facti diſtinguendi ſunt, vt ſingula iumenta hordeum ſuum ex integro nullo praeripiente [h] conſumant. Nam ſunt animalia

i) *molliſſima quoque S. M.* l) pro *myrrhae.* m) *mellis loti S. M.* n) *Symphici S. M.* pro *Symphyti* forte *ali Gallici hic et 54 it.* 1, 56, 19. vid. Morga. *IV*, 36. o) *vnciam vnam S. M.* p) *quae* om. *S. M.* q) *et — duobus* om. *S. M.* r) *Euulſis S. M.* [C. LIV.] a) *diſruptis S. M.* b) *etiam* om. *S. M.* c) *ſuccum — infundes* om. *S. M.* et haec ponit: *Quibus ſic ſubuenias.* d) *ſectiui* coni. Morgag. *IV*, 14. e) *vnciam vnam S. M.* f) *conſolidi maioris S. M.* vid. *c.* 53, 4, *no. n.* g) *cum S. M.* [C. LV.] a) *tument S. M.* b) *adeſt S. M.* c) *curabit S. M.* d) *ſanandum eſt S. M.* e) *ſomnoque indulgebit copioſe S. M.* f) *et tunc S. M.* g) *potionum S. M.* h) *iungatur S. M.* i) *diuturnum S. M.* l) *humorem S. M.* m) *minuens S. M.* n) *prob. et* om. *S. M.* [C. LVI.] a) *aegrotantibus S. M.* b) *cum ſtratum pontile S. M.* forte leg. *conſtratum pontile.* c) *plerumque* S. M. d) *eq. vng. ad* om. S. M. e) *tum praeterea foſſa S. M.* f) *illa quae appellatur pat. S. M.* g) *Loculis praeterea vel marmore vel lapide vel ligno factis diſtinguenda eſt S. M.* h) *impediente S. M.*

i) *propriam*

malia ad edendum auidiſſima, quae cum celeriter propria [i] deuorauerunt, partem
conſortis inuadunt. Alia vero naturali faſtidio tardius comedunt, et niſi ſeparatim
acceperint, vicinis rapientibus [l] macreſcunt. Cratis, quae iacca [m] vocatur a vulgo, 5
pro equorum ſtatura nec nimis alta ſit, ne cum iniuria [n] guttur extendatur, nec ni-
mis humilis, ne oculos contingat [o] aut caput. Luminis plurimum ſtabulo infundi 6
oportet, ne tenebris aſſueta, cum producuntur ad ſolem vel caligent, vel aciem
viſus imminuant [p]. Aeſtate in apertis locis, tam noctibus quam diebus, iumentis li-
bera aura praeſtanda eſt. hieme [q] vero tepere debent ſtabula potius quam calere. nam 7
nimius calor licet cuſtodiat [r] pinguedinem et reficere videatur, tamen indigeſtionem
facit, et vehementius nocet naturae [s]. Propter quod diuerſa genera morborum ex
vapore ipſo animalibus generantur. Si producuntur ad frigus inſolitum [t], ſtatim
aegritudinem ex frigoris nouitate percipiunt. Curandum eſt praecipue, vt ſiue foe- 8
num, ſiue paleas, vel manipulos viciae pro regionum vſu vel copia animalibus prae-
beas, incorrupta [u] ac bene olentia et munda mittantur. De hordeo quoque non
erit ſollicitudo diſſimilis, ne aut puluerulentum ſit, aut lapidoſum, aut mucidum,
aut vetuſtate corruptum, aut certe recens de areis ſumtum, et ipſa nouitate praefer-
vidum [x]. Aqua etiam limpida ac [y] frigida, etiam [z] perennis ac profluens miniſtran- 9
da eſt. Nam quicquid importunius [a] fluit, virus non admittit. Bis in die multorum 10
manibus animalia ſunt toto corpore confricanda [b]. quae cura et manſuetudinem do-
cet, et laxata cute pinguedinis [c] praeſtat augmentum. Hordeum quoque non ſemel
nec bis, ſed pluribus portionibus praeberi conueniet. quidquid enim paulatim ac-
ceperint, legitima digeſtione conficiunt: quod vero ſemel et enormiter ſumſerint,
cum fimo indigeſtum integrumque tranſmittunt. Vicinum vero ſtabulum [d] conue- 11
nit eſſe loco arido, ſtercore [e] vel paleis mollibus adopertum, in quo ante potum ani-
malia volutentur. Quod exercitium et ſanitati proficit, et aegritudinis vitium [f] com-
monſtrat. nam quoties animal, aut non ſolito more ſe tranſuoluit, aut omnino de-
trectat [g] accumbere, ſcias illud ex taedio laborare, et ideo ſeparari debere, atque cu-
rari. Ad [h] quod opus quoque plurimum iuuat, ſi ſaepius et cum moderatione ani- 12
malia ſedeantur [i]. Nam imperitia rectoris et inceſſus eorum debilitat, et mores,
praecipue ſeruorum impatientia [k], qui abſentibus dominis ad curſum equos vehemen-
ter ſtimulant, et non ſolum flagellis, ſed etiam calcaribus [l] caedunt, dum aut inter
ſuos velocitatem cupiunt experiri, aut cum alienis vehementi obſtinatione conten-
dunt, nec reuocant aliquando currentes, nec temperant. neque enim de damno do-
mini cogitant, quod eidem [m] contingere gratulantur. Quam rem diligens paterfa- 13
milias ſumma ſeueritate prohibebit, et iumenta ſua idoneis et moderatis hominibus,
ſcientibusque tractare committet [n]. Poſt ſudorem quoque ſi aeſtus ſit, puſca [o] os 14
ablui

i) *propriam deuorauerunt partem, conſortis partem inu.* S. M. l) *petentibus* S. M. m) *cocca* S. M. n) *inedia aguntur extendant* S. M. o) *contingant caput* S. *conterant et caput* S. M. p) *minuant* S. M. q) *biemis v. tempore tep.* S. M. r) *ad cuſtodiendam ping. proficere* S. M. s) *nam praeter baec* S. M. t) *inſol.* om. S. M. u) *non corrupta des, ſed bene olentia.* *De* S. M. x) ſic S. M. *praeferendum* F. S. y) *ac* om. S. z) *et* S. M. a) *in potu noxium eſt virus veneni comitatur* S. M. Sed recte vt editum, nam *Capiunt vitium ni moueantur aquae.* b) *perfricanda* S. M. c) *pinguedini* S. d) *ſtabulo conuenit eſſe locum arido ſtercore vel paleis lenibus opertum* S. M. recte, puto. e) *ſtramine* coni. Morg. *IV*, 12 legendum hic et alias. Sed vid. Ind. v. *ſtercus.* f) *initium* S. M. bene. g) *deſinit* S. M. h) *ad quod* om. S. M. i) *equitentur* S. M. Gloſſa. k) forte *impotentia h. e. libido et petulantia.* l) *calcibus* S. M. m) *dum contingit gratulantur* S. M. n) *permittet* S. M. o) pro *poſca.*

ablui[p] conuenit: ſi hiems, muria[q]. Vinum quoque et oleum faucibus infundi opor-
tebit ad[r] cornu, aeſtate frigidum, hieme tepefactum, ita vt hieme meri ſextario, olei
15 vnciae tres, aeſtate autem duae tantummodo miſceantur[s]. Nec conuenientium[t]
potionum debet cura ceſſare. nam languor, macies, et tuſſis, et internorum dolor
16 facile ſubmouetur, ſi ſulphuris viui ſemiunciam[u] [1. ℈ 12] myrrhae ℈ 4. redactos
in puluerem, ouoque[x] crudo immixtos cum hemina vini optimi per os dederis[y].
Eſt[z] alia ſumtuoſior[a], ſed accommodatior potio ad[b] omnes morbos, quae et cele-
riter reficit et cum intrinſecus purgauerit, curat omnes morbos, tuſſim veterem,
17 phthiſicos, vulſos, et quaecunque vexata ſunt in opertis[c]. Ptiſanae ſextarium 1,
ſeminis lini heminam, foenigraeci heminam, croci vnciam 1, acronem ſalſum por-
ci pinguis, vel longanonem, vel ſi porcina defuerint, caput haedinum depilatum,
cum pedibus ſuis, et cordulis inteſtinorum mundis, hyſſopi faſces duas, cochleas
germanas xv, bulbos[d] xv, ficus duplices xx, rutae faſciculum 1, baccarum lauri
18 cum virent ſextarium, dactylos xx, allii capita tria, ſeui caprini vncias 6, pulegii
ſicci faſciculum. haec omnia purgata leniterque contuſa decoques in aqua ciſterni-
na, donec acron[e] ille, vel certe caput haedi[f] liqueſcat et diſſoluatur ab oſſibus.
propter quod aſſidue[g] aquam refundis ne comburatur[h], ſed feruendo pingueſcat[i]
19 vel ſuccus ipſe pinguior efficiatur. Poſt haec diligentiſſime colabis ad colum[k],
tum draganti vnciam 1 in tres diuides partes, ita quod[l] exinde in vnam potionem miſ-
ſurus es[m], pridie infundas in calidam vt inturgeſcat. tunc addis paſſi ſextarios 3, et
tribus diebus ſingulos ſextarios dabis, oua numero ſex, (in die[n] ſecundo olei roſati
oua plena numero 2) butyri vncias 3, (in die tertio) anagallici vncias 3, amyli vncias
20 3, pulueris quadrigarii ſelibram, lomenti fabae ſelibram. Quae omnia miſces, vt
dictum eſt, aequis ponderibus per triduum diuides, et ieiunum animal potionabis,
et horis aliquot deambulare facies, vſque ad ſeptimam, a cibo abſtineatur et potu.
21 Animalia vero macie attenuata, non abſque ſtudio diligenti reuocantur ad corporum
firmitatem[o]. Nam oleo veteri vinoque permixtis, et tepefactis in ſole, per totum
corpus vnguntur, et contra pilum multorum manibus perfricantur, vt et nerui mol-
leſcant, et cutis laxetur, et ſudor erumpat. Quo facto cooperta in pontili[p] ſtrato
22 collocentur. Et ſi hiems fuerit, condita cum ſemiuncia apii ſeminis[q] triti, et olei
tribus vnciis calefacto per os ipſius oportet infundi. Si aeſtas fuerit, abſinthium vel
roſatum cum 4[r] ſcrupulis croci, et duabus vnciis olei frigidum per os ſimiliter de-
bet accipere. Quorum ſi non ſuppetit copia, vinum[s] ſimpliciter conuenit praberi[t]
23 cum caeteris. Praeterea eiuſmodi[u] ſpecies tempore hiemis cum hordei modiis 4
miſces, fabae ſextarios 8, tritici ſextarios 4, ciceris ſextarios 8, foenigraeci ſexta-
rios 4, erui ſextarium 1, et ſi meritum equi vel facultas domini ſuppetit, vuae paſſae
et

o) pro *poſca.* p) *lauari S. M.* q) *myrrham. Vinum et oleum S. M.* r) *cum S. M.* s) *admiſceantur S.* M. t) *ob hoc pot. S. M.* u) *vnciam S.* Sed qui notas quas incluſimus adiecit, *quae XII* ſcriptula ſ. ſcrupulos ſignificant, ille certe legit ſemunciam. Huius enim, non vnciae ſunt ſcriptula *XII.* x) *ouaque cruda S. M.* y) *frequenter infundes S. M.* z) (*et*) inſ. *S.* a) *quidem* inſ. *S. M.* b) *ad om. mor.* om. *S. M.* c) *locis* inſ. *S.* Caeterum eadem fere potio deſcribitur 4, 8, 1 ſq. d) *bulbos XV* om. *S. M.* e) *acron — certe* om. *S. M.* f) *illud S. M.* g) *ſaepe aq. inf. S. M.* h) *adur. S. M.* i) *pinguis ſuccus appareat. S. M.* k) *colatorium, cum draganti vncias tres diuides in partes S. M.* l) *vt S. M.* m) *es* om. *S. M.* n) *hoc eſt in quolibet die duo olei roſei, oua plena numero VI, butyri vnc.* III, *pulueris origani vnc.* III. *Quae omnia S. M.* o) *ſanitatem S. M.* p) *loco tepido S. M.* q) *ſeminis* om. *S. M.* Vid. etiam Morgag. *II,* 20. r) *tribus S. M.* s) *vnum S. M.* t) *praebere S. M.* u) *cuiusmodi S. M.*

x) *ſolen-*

et nuclei sextarios singulos. quae omnia sollerter [x] commista cum fuerint, vnum 24
modium in aqua mundissima pridie debes infundere, et paululum mane siccare, ex
quo equo semimodium [y] ante prandium, et semimodium ad vesperam dabis per [z]
plurimos dies in loco optimo. viginti [a] vno die ita stabuletur vt intrinsecus bibat.
Quod si vltra modum sagina prouenerit, ne pletura noceat, auferendus est san- 25
guis a [b] matrice. Praeterea graminum radices, quas aratrum frequenter euellit [c],
studiose collige [d], et quam potueris longas minutatim concide, hordeoque commisce,
et quotidie praebere non dubites. Aestate vero, excepto eruo, species illae quas 26
diximus, pro aestimatione mensurae farragines [e] ad inuicem praebeantur, hoc est,
hordei viridis plures maioresque fasciculos [f], tritici vel ciceris vel foenigraeci mino-
res et pauci. Quae omnia contusa [g] oportet apponi. Praecauendum [h] tamen vt in 27
longiore vectatione vel itineribus, iumentis vrinae copia non negetur, quae res non
sine periculo plerumque differtur. Pedes quoque eorum post viam eruendi [i] sunt
diligenter, ne quid luti vel sordium in articulis basique [l] permaneat. Vnguento etiam 28
confricandi sunt, quo vngulae nutriantur, et [m] medicaminis beneficio subcrescat
quod itineris attriuerat iniuria [n]. Allii capita tria, rutae veteris [o] fasciculum, alumi- 29
nis scissi [p] et cribrati vncias 6, axungiae veteris pondo 2, stercoris asinini recentis
manum plenam, quibus commixtis atque decoctis domi, vt volueris in itinere vteris
ad vesperam. Praeterea aliud quod vngulas nutrit et firmat. Picis liquidae libras 3, 30
absinthii libram 1, allii capita 9, axungiae libram 1 [q], olei veteris libram semis, aceti
acrioris [r] sextarium vnum, vniuersa contundes et misces, et [s] decoques, et ex eo co-
ronas vel vngues animalium confricabis. De palatis [t] singulis mensibus minuente 31
luna sanguis detrahetur. quo facto [u] si qua est [x] capitis passio releuatur, et ciborum
fastidium tollitur. Oportet autem ferramento concisorio [y] animalium soleas ramu-
lasque [z] purgari, quod euaporat atque refrigerat, et fortiores vngulas reddit. Si 32
animal domi forisque [a] perfrixerit, calidioribus vnguentis, quae multa sunt, lumbi
eidem confricentur et cerebrum, potionibusque [b] et pigmentis, et herbis, quarum
feruentior est vis, per os continuo oportet infundi, vt perfrictionis [c] incommodum
euincatur atque pellatur. Nam si in visceribus permanserit algoris iniuria, diuersos,
periculososque procreat morbos. Si vero dierum canicularium tempore aestu [d] 33
animal fatigabitur, vel aquis frigidis est perfundendum, vel in mare flumenue mit-
tendum, frigidis etiam potionibus recreandum, vt necessitati laboris aut [e] temporis
aptior medicina succurrat. Sed in equis non solum vtilitas, verum etiam decoris
ratio seruanda est. Nunquam itaque nisi necessitas passionis exegerit, de articulis
resecandi sunt cirri. Naturale enim [f] ornamentum pedum natura [g] in illis consti- 34
tuit. Ceruicem etiam ipsam diligens [h] debet ornare tonsura. Multi enim sicut
curu-

x) *solenniter admista* S. M. y) *semodium* S. M. z) *per pl. di.* om. S. M. a) *vno et viginti diebus* S. M. b) *de* S. M. c) *euertit* S. M. d) *colliges quantas poteris, et lotas minutatim cotidie cum hordeo commisce, et praebes* S. M. e) *ferragines* F. *ad inuicem cum farragine* S. M. Rectum videtur farraginis, h. e. frugum viridium miscendarum: harum iubet proportionem supra propositam obseruari. f) *fasciculi, tritici et* S. M. g) *commixta* S. M. h) *Procurandum autem in longa via iumentis ne vrinae copia denegetur* S. M. i) *abluendi* S. M. forte verum *eluendi*: quin ipsum *eruendi* ad purgationem referri potest magis solicitam. l) *basibusque* S. M. m) *vt* S. M. n) *Quod est* inf. S. M. o) *viridis* S. M. quod probo, vt 1, 57, 1 *viridis apii.* p) *tunsi* S. M. q) *libras tres* S. M. r) *acerrimi* S. M. s) *et* om. S. t) *palato* S. M. u) (*et*) inf. S. x) *fuerit* S. M. y) *ocissorum* S. M. z) *vngulasque* S. M. a) *vel foris friguerit* S. M. b) *potionesque ex pig.* S. M. c) *frigiditatas* S. M. puto *frigiditatis* glossema. d) *aestu* om. S. M. e) *et* S. M. f) *autem* S. M. g) (*ipsa*) inf. S. h) *diligenter* S. M. i) *clitella-*

curulibus [i], ita et sellaribus iumentis pressius [l] colla radunt. Quae res licet prae-
35 stare creditur [m] augmentum, tamen sub honesto sessore deformis est. Alii ita ton-
dent, vt arcum videantur imitari. Nonnulli [n] Armeniorum more crines [o] aliquos
in tonsura ipsa per ordinem derelinquunt, sed gratiora sunt quae translata de Persis
posterior vsus inuexit [p]. Nam media iuba ad omnem accurationem ex sinistra par-
36 te tondetur, a dextra vero omnino insecta seruatur. Et nescio quo pacto plurimum
deceat, quia illud quod naturaliter laudat [q] Vergilius [r], imitantur:

Densa iuba, et dextro iactata recumbit in armo.

Quod si bicomis fuerit, vt vulgus appellat, mediae ceruicis setas aequaliter oportet
attondi [s], ita [t] vt tam dextri quam sinistri limitis continuata serie iubae relinquantur [u]
37 intactae. Quod nihilominus inuentum constat a Parthis, quibus consuetudo est
equorum gressus ad delicias dominorum hac arte mollire. non enim circulis atque
ponderibus praegrauant, vt soluti ambulare condiscant, sed ipsos equos, quos vulgo
Trepidiarios, militari verbo Tottonarios [x] vocant, ita edomant ad leuitatem, et quae-
38 dam blandimenta vecturae, vt Asturconibus similes videantur. In sicco itaque
aequalique solo quinquaginta passus in longum, et quinque in latum plenis cophi-
nis digeritur per ordines creta, ad similitudinem stadii, quod aulicibus [y] asperius sit,
tum difficultate [z] coronam velocitatis optantibus ingerit, in quo spatio [a] cum equus
frequentissime exerceri coeperit, in illos aulices necessario offendit [b], et priores et
posteriores vngulas impingit, et aliquando vel cadit, vel sic [c] offendit, vt cadere
videatur, post quod admonitus [d] iniuria, tollit altius crura, et inflectione [e] genicu-
39 lorum atque gambarum molliter vehit. Praeterea minutos gressus [f] imitatur, vt [g]
inter aulices [y] vngulas ponat. nam si extendere voluerit, offendit [h] in cumulum.
Minutim autem equus ambulans commodius vehit, et pulchrius videtur incedere.
Potiones etiam hiemales aestiuasque conscripsimus, quibus aut conseruetur [i] sani-
tas perpetua, aut vehemens [l] aegritudo pellatur [m].

LVII. DVM aestus [a] incanduit, haec potio animalibus commoda [b] est, quia
humectat et refrigerat: Croci vnciam [c] vnam infundes in vino veteri, draganti vn-
cias tres infundes in aqua calida, his adiunges fasciculum viridis porri I, item fasci-
culum viridis [d] apii, herbae portulacae succi heminam, lactis caprini sextarios tres,
oua septem, olei rosei libram, mellis vncias 3, passi sextarium I, vini veteris quod
sufficiat. ex quibus omnibus diligenter commistis atque contritis, ad cornu per tri-
2 duum sextarios singulos animalibus dabis. Alia quoque refrigeratoria potio: Vini
veteris

i) *clitellaribus* S. M. *currulibus* edd. l) *studiosius* S. M. Sed *pressius* rectum. *Pressius putare vitem* Pallad. Nou. 9. m) pro *credatur*. n) *Nonn. Ar. more.* om. S. M. o) *cirros* S. M. p) *introduxit*. *Nam a sinistra parte medietatem cirrorum tondere iubent: a dextra vero omnes intactos seruant.* S. M. q) *laudatur Virg. imitatur* F. S. nobiscum S. M. r) Georg 3, 86. s) *tonderi* S. M. t) *quod tam dextra quam sinistra* S. M. u) *relinquatur* S. M. qui et totam §. 37 omittit, et statim haec ponit: *Parthi, cum primo equitant pullos, vadunt cum eis in siccum aequalemque solum, cuius longitudo sit 50 passuum, latitudo 5, vbi sit creta ad modum spatii.* x) poterat aliquis somniare aliquid de Gallorum *trotter* et nostro *troffen*: Sed Fresnius in Gloss. voc. trepidier, *Guttonarios* legi vult hic et 4, 6, 7 ex emendatione Salmasiana ad Capitoli. Maxim. p. 13 Hack. quo loco copiosissime de hoc argumento. y) forte *aulacibus αὔλαξι sulcis*. z) quid si *difficultatem?* a) *loco cum pullus* S. M. b) *offendit* om. S. M. c) *ita offenditur* S. M. d) *monitus in initia* S. M. e) pro *inflex*. f) *ingressus* S. g) *et crura applicat, cum in terram* S. M. h) *offenditur, in quo magis minutatim equus ambulat.* S. M. i) *seruetur* S. M. l) *veniens* S. M. m) *appellatur* S. [C. LVII.] Conf. 4, 28, 31. a) *aestas feruescit* S. M. b) *vtilis* S. M. c) *vncias tres* S. M. d) *apii virginis* S. M.

e) *succi*

veteris ſextarium, olei libram ſemis, oua tria, ſucci coriandri cyathum 1, lactucarum [e] cyathum 1, ſollerter admiſces [f], et in tres diuides partes, daturus per triduum iumentis aeſtuantibus ſalutare remedium. Tamen [g] eo momento quo potionem defuſurus es, per ſingula animalia ſingulas heminas aquae frigidae et recens ſumtae potioni debes adiungere.

LVIII. HIEME quoque potio iſta praebetur: Vini veteris ſextarios 3, olei ſelibram, piperis vnciam 1, rutae viridis vncias 6, cerefolii [a] viridis vel ſeminis ipſius vncias 3, draganti vncias 3, ſeminis feniculi vncias 3, baccarum lauri vnciam 1, mellis vncias 6 [b], oua quot volueris, et paſſi quantum vſus exegerit.

LIX. VERE [a] vero et autumno haec detur potio. Coſti ſemiunciam, caſſiae fiſtulae vnciam [b], Celticae [c] ſemiunciam, petroſelini ſemiunciam, betonicae ſemiunciam, glicericae [d] ſemiunciam, ſagapini ſemiunciam, ſpicae Indicae ſemiunciam, ſaxifragae, eupatorii, meliloti, iris Illyricae, ana ſemiunciam, centaureae, gentianae, ariſtologiae [e] longae, ana vnciam 1, amomi, ariſtologiae [e] rotundae, ana ſemiunciam, ſcinoanthos [f] ſemiunciam [g], aſari, aloë, ana ſemiunciam, murrae vnciam, opopanacis [h], radicis draconteae, ana ſemiunciam, croci vnciam, draganti vncias 6, caſtorei vnciam, abſinthii Pontici faſciculos 2, haec omnia in puluerem redacta ad XII animalia [i] per triduum ſufficere creduntur, ita vt cum vino optimo digerantur [l].

LX. (ALIA [a] potio, quae omni tempore exhibetur.) Coſti, meliloti [b], hyſſopi, iris Illyricae, ariſtologiae, ſampſuci, dracontii [c], aſari, draganti [d], centaureae minoris, marrubii, gentianae, ſpicae Celticae folia, aequis ponderibus miſces [e], redactaque in puluerem cernes. ſed ſi aeſtiuam dare volueris potionem, commiſces croci, mellis, et draganti quod ſufficiat. Si [f] autem potionem facies hiemalem, addis ſeminis piperis, appii ſeminis, et ſeminis ſinapis. Vtroque autem tempore cum [g] boni vini ſextario plenum cochleare miſcetur, faucibusque animalium diffunditur.

LXI. DE vrinae difficultatibus ordine ſuo multa dicenda ſunt, ſed viatorium [a]
iſtud, et phyſicum, et ſemper paratum te ſcire conuenit. Lutum [b] ex cuiuſcun-
que equi lotio factum vino permiſces, colatumque per nares infundes, et confeſtim
prouocat vrinam. Item allium conteres et in anum [c] iniicies et veretrum, mox ege-
rit lotium. Item, puluerem quoque thuris cum ouo vinoque permixtum, addito
ſucco apii et caulium, ſi potionem [d] dederis, prouocabit vrinam. Item, betas ac 2
maluas ad tertiam decoques, ex quibus aquam calentem ad medium ſextarium cum
melle commiſces, et per os digeres [e], proderit minctioni. Item, cimicem quoque

e) *ſucci lactucae S. M.* f) *commiſces S. M.* g) *addendo hora, qua datur potio, heminam aquae frigidae S. M.* [C. LVIII.] *Conf.* 4, 28, 30. a) *caepullae S. M.* b) *duas S. M.* [C. LIX.] a) *Vere — potio* om. *F.* Sed habet *S.* notatque in alio *Mſ.* ea abeſſe. Scilicet importunum lemma verba auctoris extruſit. b) *hemiunciam S. M.* c) *ſunſuci ſpicae Indicae, ſaxifragae ſemiunciam, ſcinoanthos* etc. *S. M.* d) pro *glycirrhizae.* e) pro *ariſtoloch.* f) pro *ſchoenuanthos.* g) (*Dragunteae ſemunciam*) inſ. *S.* h) *opop. radicis ſemiun. opopantis vnc.* 1, *dragantidis vnc. ſeptem, caſt. ſemiuncias S. M.* i) *coclearia S. M.* l) *miſceantur.* [C. LX.] a) *Alia — exhibetur* om. *F.* Vid. cap. 59 no. *a.* b) *mellis loti S. M.* c) *Dragunteae S. M.* d) *dragatidis S. M.* e) *miſcens pulueriza. et ſi aeſtate dare S. M.* f) *Et ſi in hieme S. M.* g) *potum S. M.* [C. LXI.] Compara 3, 15 vbi diligentius iſta tradi videntur. a) *in adiutorium iſtis phyſicum remedium ſemper S. M.* b) *potum S. M.* c) *naribus S. M.* an aliquis legit *natibus?* d) *potione S. M.* Malis forte *in* vel *cum potione.* e) *ad cornu dabis ſlatim* (pro *ſtatim*) *confert S. M.*

que viuum [f] in aurem equi mitte, et alterum [g] ſupra naturam in ipſo foramine quo mingit confrica, facillimum certumque remedium eſt.

LXII. ITINERVM caſibus ſubuenire cupientes, de pluribus [a] pauca, ſed
manifeſta libabimus [b]. Nam animalia ſub ſeſſore [c] vel onere dolor ventris frequen-
ter affligit [d], vt volutentur et procumbant. Semen itaque rutae ſilueſtris vel hor-
tenſis, ſi illa defuerit, diligenter tritum cum vino calido per fauces oportet infundi.
Praeterea aquam in qua vſque ad tertiam betae decoctae ſunt, ſuccumque earum
nitro trito ſollerter [e] admiſces, oleique addes heminam, tepefactaque in inteſtinum
per clyſterem diffundes, cum prius pronum [f] animal ſtatueris, vt iniectum ad in-
2 teriora perueniat [g]. quae ſi forte defuerit [h], mel coctum cum tertia parte ſalis triti
cogis [i] in pilulas, ita vt collyria ad oui magnitudinem facias, ſimiliterque prono
animali in inteſtinum vel quinque, vel ſeptem, aut nouem collyria inſerere curabis.
poſt [l] ſoluitur venter et mitigatur dolor. Item [m], phyſicum traditur os [n] limacis
neque manu immunda, neque terra, neque dente contactum alligare vmbilico do-
lentis curare continuo.

LXIII. PLERVMQVE dorſum animalibus aut ſarcina [a] laedit, aut ſella, propter ſtramenti [b] negligentiam vel oneris iniuriam. quod in itineribus interdum neceſſe eſt euenire, ſed recens tumor hac ratione curatur [c]: mallonem ceparum vel ipſas cepas in feruenti aqua decoques, et calentes quantum corium valet ſuſtinere, tumori ſuperimpones, et faſcia ligabis. vna nocte omnis aufertur inflatio. Praeterea ſal tritum cum aceto miſcebis, additoque vitello oui, loca quae tumere coeperint perfricabis, recens indignatio deſtricta [d] ſiccabitur.

LXIV. CVI [a] curae eſt animalium ſalus, potionem ſuperius declaratam,
quam ſpecierum numero diapenten [b] Graeco vocabulo nuncupant. Gentianae, ari-
ſtologiae, murrae, baccarum lauri, raſurae eboris, paria pondera diligenter trita
atque permixta, domi, ſiue in itineribus prius condita [c], habere oportet in promtu,
vt quoties [d] moeſtum aut horridum videris animal, aut morbi alicuius labe tenta-
tum, ſtatim plenum cochleare ex puluere memorato cum ſextario vini optimi per
fauces diffundas, et per triduum, etiam [e] equo in labore conſtituto, digeras, vt ad-
2 verſus virus internum ſubueniat. probata curatio. Tuſſienti autem cum paſſi he-
minam dabis, et ſtatim ſentiet curam. Si liber, cui iam ponendus eſt finis, legen-
tium non offendit auditum, ſequenti volumine inchoantes a vertice vſque ad vngu-
las ex diuerſis auctoribus enucleatas animalium publicabimus curas, vt ordo, qui a [f]
natura datus eſt, in medendi [g] diſpoſitione ſeruetur, ne indigeſta ac membrorum
conſequentiae repugnans pagina quaerentem confundat, aut tardet.

f) *viuum* om. *S.* g) *in foramen virgae. Certum remedium eſt. S. M.* [C. LXII.] a) *plurimis S. M.* b) *dicamus S. M.* c) *ſeſſione S. M.* d) (*ita*) inſ. *S.* e) *ſolerter S. ſolenniter S. M.* f) vid. 1, 45, 3. g) *decurrat S. M.* h) *defuerint S. M.* i) *reducis S. M.* l) (*quod*) inſ. *S.* m) *item* om. *S. M.* n) *oſſiculam* vocat *Plin.* 29, 6 *ſ.* 36 vbi laudat Harduinus Marcellum. Locus eſt To. 2. *p.* 252, *b.* *H. Steph. Limacis,* inquit, *calculum, quem in capite habet, tolle, quod non facile facies, niſi ei, dum in via repit, caput ſubito abſcideris.* Debeo haec loca Cl. Platnero. [C. LXIII.] a) *ſigma S. M.* an *ſagma?* b) *ſternentis S. M.* recte. c) *pellatur S. M.* d) *aſtricta S. M.* [C. LXIV.] a) *Potio diapenton, nominata ſuperius in capitulo morbi tumidi, praeterea haec eſt S. M.* b) pro *diapente.* c) *dicta S. M.* d) (*aut*) inſ. *S.* e) *in lab. conſt. equo dabis S. M.* f) *anteà S. M.* g) *praeſenti expoſitione S. M.*

VEGE-

VEGETII RENATI
ARTIS VETERINARIAE
SIVE
MVLO MEDICINAE
LIBER SECVNDVS.

PROLOGVS.

MVLO MEDICINAE ars iamdudum vitio cupiditatis, et exiguitate mercedis,
nullo ſtudioſius[a] diſcente, collapſa eſt. Numquid[b] vero exemplo Hunnorum
ſiue gentium aliarum artis ipſius etiam vſus intercidet[c], dum homines refugientes
expenſas, barbarorum conſuetudinem imitari velle ſe ſimulant, et incurata animalia
hibernis paſcuis, et negligentiae[d] caſibus dedunt? Quae res nulli compendium[e], 2
plurimis attulit damnum. Primo quod Barbarorum[f] animalium aliae[g] naturae, et
ad omnem iniuriam durius corpus eſt. Deinde quod ſic inſtituuntur a paruulis, vt
nec potionem medicinalem requirant[h], et hibernis paſcuis vigeant[i], ac ſine perni-
cie frigora pruinasque[l] ſuſtineant. Noſtra vero iumenta et mollioris generis ſunt, 3
et tectis frequentioribus aſſueta, calidiſſimis etiam ſtabulis imbuta, cum indignatio-
nem ex aliqua neceſſitate contraxerint[m], continuo[n] in aliquod genus incidunt
morbi. Diligens itaque paterfamilias[o], cum mortibus animalium ſuorum et cum
medicinae expenſis atque mercedibus faciat rationem, intelliget, vnius viliſſimi iu-
menti pretium ad multorum, quae ſine dubio peritura ſunt[p], ſi curata non fuerint,
ſalutem poſſe ſufficere.

CAPVT I.

IN vniuerſo animantium genere caput obtinet principatum, quod eminentius caete-
ris, dominatum quendam circa loci[a] ipſius conditionem ſortitur. In eo eſt odor,
guſtus, auditus, ac viſus: quod quantum habet poteſtatis, tantum ſuſtinet ex labore
diſcriminis. Cauſas itaque ex quibus aegritudines generentur, et ſigna, per quae 2
qualitas eorundem poſſit agnoſci, curas etiam, quarum medela ſanitas reuocetur, per
ordinem indicare tentabimus. Plerumque autem in corporibus iumentorum indi- 3
geſtionis vitio ſanguis[b] corrumpitur: quod euenit cum ex[c] aeſtu vel frigore debili-
tata ſunt membra, et in[d] capite frixus ſanguis vertitur in virus. tunc enim repletis
venis

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[LIB. II. Prolog.] a) *ſtudio finis S. M.* b) *nuper S. M.* c) *intercidit S. M.* d) *negligentibus calonibus S. M.* e) (*ſed*) inſ. *S.* f) *Barbaricorum S. M.* g) *alia natura S. M.* h) *inquirant S. M.* i) *degant S. M.* l) *niuesque S. M.* m) *ſuſtinuerint S. M.* n) *continuo* om. *S. M.* o) forte inſ. *ſi.* p) *eſſent S. M.* [C. I.] a) *ſubiecta loci ipſ. conditione S. M.* b) *ſanguinis plenitudo S. M.* c) *ex* om. *S. M.* d) *noxii ſanguinis virus in caput ſe rapit S. M.*

e) *ſalu-*

venis cerebri membrana diſtenditur, et ſomni ſalubritatem [e] frequenter excludit. Ex quo neceſſario dolor capitis, moeſtitia, et imbecillitas ſubit [f]. Quae valetudo et prima videtur, et leuior, ſi velox medicina ſubuenerit.

II. CAETERVM cum noxius ſanguis membranam cerebri et [a] ex vna parte pertuderit, et eandem [c] dolore nimio coeperit praegrauare [b], efficitur animal appioſum [d]: cuius et mens hebetatur, et viſus. Nam cerebri incolumitas et oculos paſcit et ſenſus. In qua paſſione quia vna pars capitis praegrauatur, tanquam ad molam [e] vadit in gyrum.

III. CVM vero medium cerebrum corrupti ſanguinis virus infecerit [a], animal freneticum redditur, vt repente ſaliat, et velut [b] effugere velit, parietibus [c] ſe tanquam irregibilis impingat, nec poſſit ratione aliqua contineri.

IV. CARDIACVS [a] is eſt, cui cor dolet. Cardiacus [b] autem fit, quoties ſanguinis illa corruptio ſtomachi vel [c] thoracis impleuerit venas, cerebrumque [d] percuſſerit, cor etiam peſtiferi humoris labe conſtrinxerit [e]. Quae valetudo inducit [f] mentis alienationem, et corporis ſudore monſtratur, ex quo [g] difficillime liberatur [h].

V. QVOD ſi appioſum [a] ſimul paſſio thoracis inuenerit, facit [b] continuo rabioſum. Ex ardore enim nimio iecinoris et ſanguinis, venae cordis neruique praefocantur, ex qua conſtrictione fit dolor ipſius loci vſque adeo, vt mordendo ſe come-
2 dat. Ex quibus valetudinibus ſi animal fuerit liberatum, et poſt curationem aliqua pars cerebri fuerit imminuta, vel tumor ſubcreuerit, ineptum iumentum, pigrumque redditur. et in [c] illa parte capitis vbi vitium remanſit, difficile ſe gyrabit, et ex eo
3 latere ſe parietibus iungit, et tarde incedens, non ſentiens plagam, ambulaturae [d] gratiam perdit, et [e] erit ſubmiſſo capite, et cum ſtare coeperit cum tarditate ſe mouet, minus etiam videbit, nec cibum nec potum recuſat. Quem ſi curare volueris, cyclo [f] curabis. In omnibus [g] ſupra ſcriptis valetudinibus, primum [h] de temporibus minuendus eſt ſanguis, ſed et de matrice aliquando tollendus. Cura autem pene omnium ſimilis [i] eſt, cuius ordinem ſequentia declarabunt.

VI. MEMINERIS autem omnes valetudines capitis, praecipue veteres, periculoſas, cyclo oportere curari. Cui haec obſeruantia et ordo eſt adhibendus: Triduo ab hordeo abſtinebitur [a] animal, temperabitur etiam mollibus cibis, poſt diem tertiam de dextra ac [b] ſiniſtra, prout aetas aut vires, vel valitudo permiſerint, de
2 matrice ſanguis auferetur. Quo facto, per triduum viridi [c] cauliculorum ac lactucarum ſuſtentabitur cibo [d]. Primo vno die a cibo eum [e] ſuſtinebis et aqua. nouo autem die offas caulium cum liquamine et oleo optimo temperatas non minus viginti digeras, cui nihilominus lactucam dabis in cibo ter [f] in die. poſt potionem bi-
3 bere ſemper incipiat. Si vero venter vehementer [g] ſolui inceperit, caulium offas dare

e) *ſalubritas fr. excluditur S. M.* f) *ſubſequitur S. M.* [C. II.] a) *et om. S.* b) *eadem S. M.* c) *praegrauat S. M.* d) *opioſum S. M.* e) *vti equum aut mulum rapit S. M.* [C. III.] a) *infeſtauerit S. M.* b) *velut* om. *S. M.* c) Hinc ad fi. om. *S. M.* Vid. *c.* 4 no. *b.* [C. IV.] a) *Cordiacus F.* om. *S. M.* b) *cardica S. M.* pro morbo igitur, vel paſſione poſuit. c) *et S. M.* d) *cerebrum concuſſ. S. M.* e) *perſtrinx. S. M.* f) *inducit S. M.* g) *qua S. M.* h) Hic ponuntur omiſſa *c.* 3, no. *c.* [C. V.] a) *opioſum S. M.* b) *conti. rab. efficitur S. M.* c) *illa pars S. M.* d) *ambulans grauiter pergit S. M.* e) *et* om. *S. M.* f) *ex cyclo et bellebora cur. S. M.* g) (*autem*) inſ. *S.* h) *prius S. M.* i) *eadem S. M.* [C. VI.] a) *abſtinebit S. M.* b) *aut S. M.* c) *iure S. M.* d) *et poſt. S. M.* e) *et aqua abſtinent. nouo iam die S. M.* f) *ita vt ſecunda die S. M.* g) *vebementius S. M.*

h) *ſed*

dare desistes: sed [h] dabis paleas et [i] furfures, ita vt sequente die penitus nihil man-
ducet, sed solam aquam percipiat ad bibendum, ac postero [l] die inducatur in cellam
balnei calidam, et sudet. Opus est autem diligentia vt reducatur [m] celeriter de ca- 4
lore, ne intercluso spiritu pereat: tunc extergetur [n] diligenter, vinoque et oleo lar-
giter perfricatus, accipiet cum [o] nitri puluere folia rafani conspersa, quantum com-
modum est. Postmodum cum radicibus cucumeris asinini viridis minutatim conci- 5
sis oleum optimum misces, et in vase nouo ita decoques vt tertiam perdat. ex quo
singulas heminas per capita animalium per triduum dabis, vt potio ventrem resol-
vat. Sed si vltra modum fluere coeperit, lenticulam et hordeum pari [p] mensura fri- 6
ges, et de [q] his singulas bilibres per dies singulos cum furfure et paleis dabis. Quin- 7
que itaque diebus operam refectioni [r] eius impendes, et leuiter exercebis, vt [s] intel-
ligas [t] quantum vires corporis sanitasque profecerit. Post haec [u] eum pro arbitrio
despumabis. Sequente die caput eius purgabis exorica [x], vel radice Dianaria, quam
Artemisiam [y] dicimus: si haec non fuerint, ex liquamine optimo cum oleo mixto.
cuius caput pedesque connectis [z]. Cum bene purgatum agnoueris, soluito [a], buty- 8
rum ex oleo roseo solutum infundes in nares, vt illo purgationis mitigetur asperitas,
ita vt singulae cotylae singulis naribus infundantur. Si [b] supra dictae potiones non 9
soluerint ventrem, mellis, hellebori albi pondus vnius denarii cum hemina dulcis
vini bene tritum in potione recipiat, vel certe scammoniae pondus duorum denario-
rum diligenter tritae cum dulcis vini hemina simili ratione diffundes in fauces.
Quod si venter vltra modum dissolutus discrimen importat, anagallicum succo ptisa- 10
nae ad restrictionem ipsius dabis, lenticulamque et hordeum frixum, singulas bili-
bres cum paleis et furfure praebebis in cibo. Ad vltimum, partes quae in causa 11
sunt, sinapizabis diligenter, sinapizatum cautere ferreo, vel quod vtilius creditur
cuprino combures, vsta curaturus ex more. Potionem quoque ex antidoto poly-
gresto [c] per dies plurimos dabis, et exercebis leuiter, et ad cibaria ipsius aliquid
per partes semper adiunges, donec ad pristinam consuetudinem reuocetur. Insa- 12
nabiles valetudines cyclo [d] affirmantur posse curari, id est, insani corroborari.
Caduci cyclo curati vruntur in capite: morbidi vero, dysenterici, coriaginosi, or-
thopnoici, strophosi, cyclo curentur in renibus.

VII. CEREBRVM plerumque diuersis passionibus commouetur, quod his
deprehenditur signis: Ambulabit prauus [a], et frequenter offendet, et toto se corpo-
re commouet. Cuius ista curatio est: Baccas lauri numero xx, nitri selibram, rutae
manipulum: quae omnia diligenter trita, cum aceto non acri [b], et oleo optimo ro-
saceo commixta [c], hieme calefacies, perunctoque oleo capite eius et cerebro, vel
auriculis cerebellum de lanata [d] pelle conuoluis. Quae si forte defuerint, farinam 2
hordea-

h) *sed* om. S. *et* S. M. i) *aut* S. M. l) *postremo* S. M. m) *educatur celerius* S. M. n) *tergetur* S. M. o) *hanc potionem ex pulueris nitri, folia raphani, radices cucumeris siluestris, contere et adde oleum, coque in vase nouo ad tertiam* S. M. p) *pariter* S. M. q) *de* om. S. M. r) *refectionis F.* s) *vt* om. S. t) *in* inf. S. M. u) *hoc ipsum* S. M. x) *exoriza* S. M. quid si *conyza*? Certe laudat eam in re simili Caelius Aurel. acut. 2, 9, 40. y) *Artemiam* S. M. z) Nimirum vt despumare possis: eadem causa *deiici* alias iubet, *deponi*, vel *elidi*. a) *butyro et oleo roseo simul mixtis inf.* S. M. b) Hinc ad finem cap. om. S. M. c) pro *polychr.* d) *h. e.* cautere adhuc descripto, de quo etiam Hippiatr. Ruell. *c.* 100 p. 95, *b. venter et tempora crebro candentibus laminis exulceranda*: et p. 96, a. *Caput leniter adurendum.* [C. VII.] a) *improuidus* S. M. *Oblique graditur* Ruell. Hippiatr. 2, 102 *p.* 97, *b.* vbi idem remedium. b) *acro F.* c) *mixta* S. M. d) *lauata F. S.* nobiscum S. M. et Ruell. Hippiatr. *p.* 96, *a.*

 e) *con-*

hordeaceam resinamque miscebis, ex quo cataplasma confectum [e] cerebro oportet
imponi. Praeterea [f] ceram oleo cyprino coniungis, et linteolo inter auriculas ad
3 ceroti instar imponis. Sed et reliquum corpus potionibus refouendum est. Tres [g]
fluuiatiles cancros conteres diligenter, et cum duabus vnciis succi caulium, addito
lactis sextario, olei duobus cyathis, permiscebis, et colatum per os diffundes ad
cornu. Quorum si inopia est, mellis cyathos duos, aquae calidae sextarium I,
coquito, ex quibus pastillos facies [h], et in aqua frigida dilues, et dabis in potum.
Praeterea si hieme curaueris, farinam triticeam; si aestate, hordeaceam, aquae frigidae adinuicem amuli [i] permixtam, in potione praebebis.

VIII. DE capitis dolore multi auctores [a] multa dixerunt. Cuius haec sunt
signa. Tumor circa oculos apparebit, pabulum recusabit, lingua eius et palatum
labiaque tumebunt, quanto vehementius increuerit morbus, tanto exoritur [b] amplius tumor: ambulantes toto corpore vacillant, vmbramque [c] suam velut odorantes
2 expauescunt. Cuius passionis ex corruptione sanguinis nascitur causa, cum indigestio [d] ciborum naturali meatu intercluso, vel certe derelicto, in eas venas, quae
circa tempora sunt, defluit [e], membranamque cerebri vitiat. Cui sanguinem de
temporibus oportet minui, et continuo oleo acetoque permixto [f] caput largiter
3 perungi. Quod si hiems fuerit, hordeum pridie infundes in aquam et decoques,
calidamque [g] in saccellos immittes, iumentorumque caput fumentando [h] diutius
4 vaporabis. Alii auctores [a] tolli de palato sanguinem iubent. Tunc cimoliam cretam
ex aceto infusam, et merdam bubulam recentem cum nitro trito miscent, et in cacabo super carbones decoquunt, calidumque cerebro languentis imponunt, aceto
rigantes ne creta astringatur [i] ad pilos vsque cum prius calida fumentauerunt [h] caput.
5 Dolorem capitis prope [l] ad insaniam ista signa demonstrant: Quoties graue
est, et in praesepio se deponit, lacrymae frequenter oriuntur, auriculae stabunt,
oculi grauiores erunt, anhelitus [m] creber, aridus pilus, tremores frequentes, tristis
aspectus. Quem in primis ab aqua abstinebis, ne nimium bibat; de vtraque parte
colli sanguinem detrahes; caput sicut scriptum est curabis.

IX. DISTENTIONIS quoque valitudo ad capitis praecipue causam refertur.
Cuius haec erunt signa. Impediente caligine obscurabitur visus, tremor et sudor
2 totius corporis insequitur. quod [a] vitium contingit ex aqua, si sudans [b] iumentum
biberit: vel ex indigestione cibi, si [c] non dormiat, vel substrictus manserit. Huic
capitis membrana distenditur. quae passio caeterarum valetudinum et fons probatur
3 et mater. nisi enim inter initia curaueris caput, vt animal dormiat competenter,
fiunt appiosi [d], insani, rabiosi, frenetici, cardiaci. Igitur cum animal distentionis
aegritudo comprehenderit [e], de ceruice eidem sanguinem tolle pro magnitudine
4 corporis et [f] aetatis. Et [g] si aestas erit, oleo et aceto caput totumque corpus perunges, et diutissime confricabis, loco refrigerato et opaco inclusum continebis, substernes

e) *confestim* S. M. f) Hinc ad fin. cap. om. S. M. g) *VII* Hippiatr. l. c. h) Qui ex aqua et melle vna coctis? non videtur posse. i) pro *amyli.* [C. VIII.] a) *veteres* S. M. b) *crescit amplior* S. M. c) *vmbr. — expauescunt* om. S. M. d) *indigestione* S. *M.* e) *transire non possit. cuius haec est cura. Primum sangu.* S. *M.* f) *permixtis* S. *M.* g) *forte calidumque.* Neque enim aqua, sed hordeum immitti potest. h) pro *foment.* om. S. *M.* i) *in pilis* S. *M.* l) *ac prope insa.* S. *M.* m) *anhelitus — aspectus* om. S. M. [C. IX.] a) *hoc* S. *M.* b) *sudat ium. et* S. *M.* c) *si — competenter* om. S. *M.* d) *opiosi* S. *M.* e) *appreh.* S. *M.* f) *vel* S. *M.* g) Hinc ad fi. *s.* 5 om. S. *M.*

h) *stra-*

fternes etiam ftercora [h] ficca vel paleas, vt prouocet ipfa mollities ad cubandum.
locum calidum declinabis, nam impedit fomnum. furfure, vel paleis, vel foliis lactu-
carum reficies. praeterea potum praebebis exiguum. cum conualefcere coeperit, 5
modicis ambulationibus exercebis. vbi idoneum vifum fuerit, ad cibaria largiora in-
fufum [i] hordeum ad priftinam confuetudinem paulatim per incrementa reuocabitur.
Si die feptimo non profecerit, fanguinem iterum de temporibus emittes, et caput
fine intermiffione curabis. Potionem [k] dabis qua fanantur appiofi [d]: Nafturtii fe- 6
minis, apii feminis, feminis [l] lactucae, anagallici, petrofelini, aneti, papaueris filua-
tici feminis vncias fingulas, piperis fcrupulos [m] 3, croci drachmam vnam. Quae
omnia bene cribrata [n] atque commixta ex aqua temperabis [o]. trochifchos [p] facies, vt
habeant non minus quam fingulas drachmas [q]. In [r] dieta vnum trochifchum in aqua 7
diffolutum per os digeres. quod quotidie oportet fieri donec fanitas redeat. Si non
appetit cibum, fingulos trochifchos folutos cum fucco ptifanae quotidie praebebis.
Vinum nunquam dabis. Capitis enim valetudo fumto mero deterior efficitur.

X. SI quod iumentum appiofum [a] fuerit, in praefepio [b] incumbit, oculos
tenfos habebit, micabit [c] auriculis, vifus caliginem patietur, et gyrat in circulo
tanquam ad molas [d].

XI. QVOD fi etiam fuerit conuerfus in rabiem, fic intelliges: Subito [a] hin-
niet tanquam fanus, parem fuum appetit morfu, vel hominem, praefepia, aut ilia
fibi mordicans rodit: quem ficut appiofum curabis. Prorfus abftinebis [b] ab hordeo [c],
mollibus cibariis fuftentabis [d]. Praecipue tamen [e] apium viridem [f] quantum volue-
rit praebebis. Sanguinem de temporibus aut de ceruice emittes [g], loco tenebrofo 2
ftatues, caput eidem huiufmodi acopi [h] confectione curabis: Opopanacis libram [i] 1,
refinae, terbentinae ana vncias 2 [l], galbani [m] vnciam 1, refinae frixae vncias 3, mafti-
cis tritae vncias 2, olei veteris libram 1. ex hoc ei cerebrum et [n] auriculas confricabis,
oleum tamen folum ac liquidum in aures eius fuffundes. cuius [o] tamen prius quam 3
acopo vtaris, faccellationibus caput cerebrumque vaporare te conuenit, et caput ap-
pofito cerebello [p] communire. Potiones quoque ex trochifcho [q] fuperius memorato
quotidie praebebis, collyrio acri inungis affidue vt caligo ex oculis poffit auferri.
Quae cura fi non profecerit, caput et tempora fub ipfo protocomio femiffe inuris 4
cauterio, quod et fuper venas temporales facies. Plerique tamen, facies [r] ne defor-
ment iumentum, folo tabulare palati confecto [s], fani fieri poffent. Feruor enim foci
debilitatem capitis tollit, et membranam menti [t] priftinae, fanitatique reftituit.

XII. ALII auctores infanientis iumenti ardentes et fanguineos [a] oculos et
humore fuffufos [b], ftantes auriculas dicunt vel micantes [c], vt ad inftar indomitorum
nec

h) *ftramina* coni. Morg. *IV*, 12. Sed vid. Ind. v. *fterc.* i) forte *infufo hordeo.* k) *Potio etiam datur* S. *M.* l) *feminis — feminis* om. S. M. m) *vnciam — vnum quae* S. M. n) *trita* S. M. o) (*et*) inf. S. p) pro *trochifcos.* q) (*in die*) inf. S. r) Hinc ad fi. cap. om. S. M. [C. X.] a) *opiofum* S. M. b) *praefepium* S. M. c) *nutabit* S. M. d) cohaeret fine diftinctionis nota *c. XI.* S. M. [C. XI.] Conf. Hipp. Ruell. *c.* 100. *p.* 96. a) *fubbito F. inuenies tanquam fanum* S. M. b) *abftinebit* S. M. c) (*et*) inf. S. d) *fomentabis* S. M. e) *autem* S. f) pro *viride.* g) *educes* S. M. h) *apii* S. M. i) *vnciam* S. M. l) *tres* S. M. m) *galbani — vncias* 2 om. S. M. n) (*inter.*) inf. S. o) Hinc ad fi. cap. om. S. M. p) Hipp. l. c. *caput lanata pelle conteges.* q) pro *trochifco.* r) h. e. ne fpecies et adfpectus deforme reddat. Conf. 1, 28, 4. s) *vfto F. M.* et S. M. quae gloffa videtur: Verum autem *confiicto* pro *confixo* ex *configo*: *vid.* 2, 14, 4. *it.* 2, 22, 3 *et* 2, 27, 3. t) Quid fi legamus, *membranam mentis priftinae fanitati.* Vid. Ind. v. *membrana.* [C. XII.] Conf. Hipp. Ruell. 2, 100. a) *fanguinolentos* S. M. b) (*vel*) inf. S. c) *nutantes* S. M.

d) *capi-*

nec capi possit, et captum[d], parietibus se illidens conetur[e] effugere. terram pedibus
2 fodiet, et multum flegmatis[f] ex ore profundet. quod hac ratione curatur, vt[g] aufe-
ratur ei sanguis de angularibus[h] venis, de palato, et post de cruribus. a cibo[i] eadem
3 die abstineatur et potu. Alia autem[l] die aquam frigidam dabis ei bibere. Aufe-
rantur stercora quae in ano eius[m] sunt, per quatriduum continuato clystere, curabi-
tur venter[n], vngetur cerebrum, secreto collocabitur[o] loco, accipiet in[p] substan-
4 tiam[q] porros, et[r] herbam mollissimam, aut mollissimum foenum. His potionibus
percurandum. pulueris turis[s] drachmam[t] 1, aceti albi sextarium 1, radicis panacis
vnciam 1, herbae saxifragae vncias 3[u], ex aqua mulsa per os dabis. Lactis[x] caprini
sextarium vnum defundis in fauces. quod si defuerit, ciminum rusticum pondo duo
in puluerem rediges, additoque olei optimi vno[y] ebulo, ex aqua mulsa diffundis
5 ad cornu. Sed caeteris potio haec aptior creditur: apii vnciam 1, iusquiami[z] vn-
ciam 1, seminis apii vnciam 1, seminis lactucae vncias 2, papaueris siluestris vnciam.
quae omnia in puluerem redacta commisces, et vnum cochlearium magnum ex aqua
6 dabis, vel si cibum non accipit, ex[a] succo ptisanae. obscuro et frigido et[b] laxiore
loco statues, silentiumque praebebis vt dormiat. prius tamen oleo ac pice liquida
caput perunges, auresque complebis, tempora etiam munies cerebellare[c] vel fasciis,
7 mirtam[d] quoque aridam conteres, et aceto oleoque miscebis, corpusque eius to-
tum diutissime confricabis. Solent constringi[e] et obrui stercore vt sudent et dor-
miant[f]. Quibus si somnus venerit, afferet sanitatem. Rabiosum vero iumentum
8 eadem omnia, et maiora ostendit quam insanum. Nam et alia animalia comedit,
et facit ipsa[g] contagione rabiosa. Plerumque etiam[h] morsibus intestina sua extra-
hunt et hinniunt[i] fortiter. Quae valetudo ex nimia sanguinis abundantia et ardore
contingit. Curatur autem obseruatione et potione superius declaratis.

XIII. CHIRVRGIA appellatur quodcunque secatur ferro, vel cauteriis vri-
tur. quae[a] cum sit omnibus membris animalium, praecipue tamen capitis necessaria
2 est medicina. Quodcunque igitur iumentum in qualibet parte fregerit caput vel
nudauerit casu, sollicite curandum, ne indignatio vulneris in neruos cerebrumque
3 penetrando periculum generet. nec in primo medicamentis vti acrioribus conuenit,
sed magis melle[b] curare. cum ad maturitatem venerint illa quae fracta fuerant,
ossa[c] laxantur, tenta sollerter[d], et mobili manu vel forficibus[e] eximito. Reliqua
fragmenta ossis, quae asperata sunt, ferramentis caedito[f] atque perradito, vt car-
nem facilius inducant. nunquam enim clauditur vulnus si non raseris, donec san-
4 guis per os ipsius respondeat. In quo maior est adhibenda cautela, quia solet in
locis ossuosis[g] et commissuralibus fistula fieri. quae[h] cum euenerit, parumper[i] in-
iuria afficit vulnus, per quod non sanies, sed humor liquidus emanat, nec vnquam
deducta

d) *capite* S. M. e) *nisi teneatur effugiet* S. M. f) *flatus* S. M. g) *vt* om. S. h) *iugularibus* S. M. quod verisimilius. i) (*autem*) ins. S. l) *vero* S. *M.* m) *ipsius* S. M. n) *purgetur venter et cerebrum, et obscuro coll.* S. M. o) *conloc. F.* p) *ad* S. *M.* q) (*intuba*) ins. S. r) *in herba et moll.* S. M. s) *thuris* S. t) *libram* S. M. u) *duas* S. *M.* x) *Lactis — cornu* om. S. *M.* y) forte *acetabulo.* z) pro *hyoscy.* a) *succum ptisanae dabis* S. M. b) *et lax.* om. S. M. c) *cereb. vel* om. S. M. d) *myrrham* S. M. e) (*diligenter*) ins. S. f) *obdorm.* S. M. g) *ipso contactu* S. M. h) *enim* S. M. i) *ineunt* F. S. nobiscum S. M. et Hippiatr. Ruell. 2, 100 p. 95, *b. Importune hinnitus edunt, et saeuiunt morsu.* [C. XIII.] a) *Quae omn. membris an. tum praec. cap.* S. M. b) *molliter* S. M. c) *ossa lax.* om. S. M. d) *solerter* S. *solenniter* S. M. e) *forpicibus* S. M. f) *competentibus* S. M. g) *saxosis* S. M. h) *quod* S. M. i) *paruum et incurabile efficit vulnus, quod non saniem, sed humorem liquidum emittit* S. M. recte, puto.

l) *ducta*

deducta [l] cicatrice solidatur. Quod si euenerit, hac ratione curabis. Papyrum [m] 5
per ipsam fistulam traiicies [n], ita vt capita papyri, quae [o] extra fistulam eminent, ex vtraque parte alligas [p] lino ne cadat, et diebus v, vel pluribus, donec callositas fistulae papyri [q] distentione turgescat, et maius vulneris foramen fiat. Tunc [r] ad 6
mensuram vulneris ex fistulari medicamento collyrium faciens [s], exemto papyro intra [t] fistulam iniicies, vt impleatur ex integro, plane [u] ne excidat, munies diligenter. Post dies quatuor vel quinque solvis [x]. si fistula ceciderit, traumatico curabis, quod vulneri semper immittes, donec spissa sanies et non multa in eo loco reperiatur.
Cum autem iam limpidum videris collyrium, fac pollinem herbi [y], et thus mascu- 7
lum tritum aequis ponderibus cum melle decoquito, et plagae ipsi imponito, per dies plurimos quotidie curato ita, vt deprimas ipsas partes vulneris, quatinus iunctae citius cohaerescant [z]. Si grauiter offenderit caput, vt cerebrum vexet intrinsecus, 8
continuo de temporibus sanguinem eidem oportet auferri, et spongiam aqua [a], si aestas fuerit, oleo roseo, et aceto aequa parte commixto capiti eius imponi, fasciaque connecti, et cibos virides praeberi. si nec ipsos appetit, quia omnem cibum re- 9
cusat, fabam moles et conuertes in pollinem [b], farinam quoque triticeam pariter admisces, et cum mulsa per cornu ad substantiam animali tam diu faucibus eius infundes, donec cibos virides appetat, quos aqua marina vel salsa oportet aspergi.

XIV. AVRIVM [a] vt vicinitate proxima, ita periculi non discrepans cura est. quae si casu aliquo fuerit a radice contusa, et collectionem fecerit, eam cum maturauerit, scalpello secato, et pus sinito fluere. tum linis aceto acerrimo et oleo per triduum, quarta die traumatico curato, donec sanetur. Etiam si cartilaginem vexauerit, eiusdem medicinae obseruatione proficiet. Si vero a radice auriculae, vel 2
commissura capitis tumor magnus cum duritia extabit, ex foenigraeci et lini semine et tritici polline cataplasma imponito, maturatam [b] collectionem scalpello secato, ita vt inferius plaga spectet, quatinus [c] humor per prona decurrat. Vino, oleo, et 3
sale mixto infusos [d] lemniscos inducis, et vulnus per quatriduum fouebis, post traumatico vteris. sed [e] difficilis cura est, quia fistulae in talibus locis frequenter oriuntur. quae si euenerint, supra scripta curatione curantur. Si tamen aegritudo vul- 4
neris vlterius etiam post medicamenta procedat, vicinae vrendae sunt partes, et cauterio [f] in ipsis collectionibus infigenda sunt puncta [g] vehementius, vt et cutis et causa perrumpatur interior. post solerter [h] vsta curanda sunt [i]. Non enim aurium est negligenda curatio, ne ex dolore nimio generetur insania. Primum purganda est 5
auris diligenter intrinsecus, vt auferatur quod dolorem mouet, aut laedit. Si nihil inuenitur [l], spongiam nitro et aqua molliter infundes et dilues [m], vnamque noctem intra auriculam infusam spongiam manere patieris. Die tertio nitro et aqua calida 6
fouere incipies frequenter et diu, donec dolor recedat. Quod si aqua fuerit ingressa, oleum

l) *ducta S. M.* melius. m) Vid. noster 2, 26, 1. n) *inducis S. M.* o) *extra orificia ex vtraque parte alliges, ne cadat, et tribus S. M.* p) debebat *alliges.* q) *tergere* [forte *turgere*] *papyrum faciat, et nullum vuln. S. M.* r) (*autem*) inf. *S.* s) *facies, et S. M.* t) *intra* om. *S. M.* u) *et S. M.* x) *ita quod caro infecta cadat* pro *soluis* habet *S. M.* y) *erui S. M.* z) *crescant. sed si S. M.* a) *aqua — fuerit* om. *S. M.* b) *puluerem S. M.*

[C. XIV.] a) Prima *s.* om. *S. M.* b) *maturatam — spectet* om. *S. M.* c) pro *quatenus.* d) *infunde, et vulnus S. M.* e) *non tamen fistulae S. M.* f) *cauteria S. M.* g) *bene cutis et caro rumpatur int. S. M.* h) *solenniter S. M.* i) *non est, aurium neglecta curatione, ne S. M.* l) *inveneris S. M.* m) *sic infusam vna nocte intra aurem manere patieris. S. M.*

oleum vetus et acetum aequis ponderibus adiecto nitro in aurem mittito, et ſuccidam lanam ſuperimponito. Si vulnera fuerint lyparem [n] auribus inſeres et curaſti [o].

XV. QVODCVNQVE iumentum in oculis tritiacem [a] patietur, id eſt, vt pili aliam [b] palpebram vrentes [c] lacrymas moueant, viſumque conturbent, hac ratione curatur. Non longe a pilis ab interiori parte ſcalpello plagam dabis [d] in cute palpebrae, poſt forpicibus [e] per longum ad menſuram oculi faſciolam praecides, et impoſitis fibulis conſues palpebram foris verſus, vt oculus ſine deformitate recipiat vi-
2 ſum et gratiam naturalem. Tunc vero optimo oleo, nec non etiam muria [f] infuſam ſpongiam ſuperpones, et oculum faſciabis. Poſt die [g] quinto ſoluis, tunc intrinſecus oculum collyrio curabis: deforis vero tetrapharmacum impones, non
3 prius fibulas ablaturus quam duxerit [h] cicatricem. Nihilominus et cadentibus fibulis, collyrii cura non deerit, ne caro rurſus ſuperflua excreſcat. Sed plerique adhibent cum deformitate compendium, vt partem [i] quae prominet ad menſuram naturae forpicibus [e] amputent, puſca [k] quae frigida ſunt propter fluxum ſanguinis foueant, oculum collyrio intrinſecus curent, ne indignationis neceſſitate laedatur [l].

XVI. SVFFVSIO ſicut hominum, ita iumentorum impedit viſum, cuius tria genera ab auctoribus indicantur: Stenocoriaſis [a], platycoriaſis, hypocoriaſis, Graece pupula nominatur. Stenocoriaſis dicitur, cum conſtringitur viſus et vires
2 amittit. Quae hac ratione curanda eſt, vt [b] ſanguis de temporibus auferatur: radicem quoque foeniculi, et herbam chelidoniam [c], vel rutam decoques ad tertias, et cotidie ex ipſa aqua quantum manus patitur [d], oculus foueatur. Inunges etiam col-
3 lyrio opobalſamo [e], quod ſuffuſionibus prodeſſe conſueuit. [Aduerſus [f] infeſtantes pilos tertia cura eſt, vt leni tenuique cauterio genae quae procreuerint [g] inurantur, quo facto, ducta cicatrice contrahitur [h] pellis, et palpebra altius [i] eleuata a pupilla [k]
4 curſu pilorum arcet iniuriam.] Platycoriaſis [l] autem eſt, cum ſe vltra naturalem modum pupilla diffundit, et eripit viſum, nec curari vllatenus poteſt. Nam ſicut oui vitellus caſu aliquo diſruptus [m] in priorem formam coire [n] non poteſt, ita ſemel
5 pupilla diffuſa recipere non poteſt vſum [o] videndi. Quod euenit [p] equorum ſudore dum membranula quae continet lumen, indignatione [q] caloris diſrumpitur: vel certe ſollicitudo longi itineris ad indignationem iumenta compellit, aut laeſum ocu-
6 lum dominus curare neglexerit. Quod cum accidit, oculus videtur incolumis, nullis [r] lacrymis,

n) *lipparia S. M.* verum eſt *liparem*, λιπαρήν. o) *curabis S. M.* [C. XV.] a) *tyriacem S. M.* Sed verum eſt *trichiaſin*, quod I. A. Fabricius adſcripſit et coni. Morg. *IV*, 15. b) quid ſi *alieni?* loco non ſuo et importuno enati. c) *vertentes S. M.* d) *facies in palpebra S. M.* e) *forſicibus S. M.* f) *aqua marina S. M.* g) *diem quintum S. M.* h) *induxerit S. M.* i) *pars S. M.* k) *et puſca frig. q. S. M.* l) add. *c.* 16, 3. *no. f.* [C. XVI.] a) Ita ſcilicet ſcribenda haec nomina, στενοκορίασις, πλατυκορίασις, ὑποκορίασις. Deinde poſt vltimam vocem excidiſſe videtur, *core enim*; niſi tamen totum hoc *core enim Graece pupula nominatur*, gloſſema eſt. In editis fuit *ſtenochor. plotochor. hypoch. papula.* An haec paſſionum pupulae nomina alias occurrant, non habeo dicere. Lexicis certe ſunt indicta. Apud Aretaeum Diut. 1, 7 *p.* 34, *e.* Boerh. eſt πλατυκορίη, εὖτε ἐκχέηται (ἡ κόρη vel παρθένος) πολλὸν ἐς μέγεθος. b) verbis *vt ſanguis* ſubſtit. *ſi viſus caligat S. M.* c) *celidoniam F. S.* d) (*calida*) inſ. *S.* e) *opobalſamato S. M.* f) Quae incluſimus, ea referenda ad *c.* 15 extr. obſeruatum in libro I. A. Fabricii et a Morgag. *IV*, 14. g) *procreuerit inuratur S.* h) *conteritur F. S.* nobiſcum *S. M.* et I. A. Fabr. in marg. i) ſic *S. M. alterius* reliqui. k) ſic *S. M. pupilla curſu* rel. l) ſic reſcripſi pro *platochor.* m) *diſiectus S. M.* n) *redire S. M.* o) *viſum. Quod S. M.* p) *in equorum furore S. M.* q) *indignationis calore S. M.* r) *nullius S.* male.

s) *vno*

lacrymis, nullo ſanguine, nulla indignatione prodit iniuriam, ſed viſus [s] tantum
declaratur indicio, quod in pupilla ipſius imaginem tuam tanquam in ſpeculo videre
non potes. Hypocoriaſis autem a capitis humore deſcendit, et in vno oculo ſeſe [t] 7
primo oſtendit, poſtea etiam ad alterum tranſit. Intelligitur [u] autem humore vel
lacrymis. Continuo ſanguinem ei de ſupercilio, vel de ipſa parte temporum detra-
hes, fomentabis ex tepida aqua, in qua radices foeniculi decoctae fuerint cum ruta.
Praeterea inunges collyrio opopanato [x] et opobalſamato. Quod ſi inſtiteris medi- 8
cinae, per lacrymarum curſum conſueuit ſaepius caligo ſanari. Temporales quo-
que venae cauteriis inuruntur, et [y] meatum humoris excludunt.

XVII. QVOD ſi vis paſſionis intulerit cicatricem [a], diligenter attende quo
colore ſit membrana, quae appoſita [b] pupillae impedit [c] viſum: ſi auroſo [d] colore
fuerit, inſanabilem ſcias: ſi candida nimium, etiam noueris non poſſe curare ipſam.
Si vero ſpiſſa fuerit, colore oleagino [e], muco ſimilis, per paracenteſin [f] ad homi-
num ſimilitudinem, cum fuerit maturata curatur. Iumentum igitur pridie tempe- 2
rabis [g] a cibo, vel potu maxime prohibebis, in loco molli elides [h], caputque eius
et ceruicem apte collocabis. ita patentem oculum facies, vt claudere non poſſit.
deinde ab ipſa fronte paracenterium inter tunicas oculares ſubiicito, ne pupillam
tangas, aut aliquid laedas interius, ſed ipſum album de ſuperiori parte vbi hypo-
chyſis [i] poſita eſt, capitello [l] paracenterii deorſum deprimis ad palpebram inferiorem
ſubtiliter. Quod ſi depoſitum fuerit, non prius paracenterium eximas, niſi clauſum 3
oculum penicello calido diutiſſime vaporaueris. ſolet enim reſilire. Quod ſi ita eue-
nerit, reprimito, donec ita componatur vt reſilire non poſſit. Cum itaque intel-
lexeris claritatem pupillae ſine vllo obſtaculo hypochyſis, tunc eximes ferrum, et
inuenies animal videre. Curabis ſic. Ex oleo roſeo et oui albo anacollima facies, 4
lanam [m] infundes, et ſuper oculum curatum [n] impones, ac deſuper faſciabis. Ca-
veto ne ipſa die manducet, et moueat oculum agitatione maxillae; ſed tamen ſi
voluerit, bibat. Altera die ſoluis et calida fomentabis diutiſſime. deinde foeni- 5
graeci ſuccum in oculo ſubfundis [o], et rurſum anacollima ſupra dictum ſimiliter
imponis, faſciabisque. Quod cum per triduum, aut quatriduum feceris, oculum
ſoluis, et foenigraeci ſucco fomentabis [p], ex melle optimo Attico [q] vnges, donec
cicatrix ſe confirmet et oculus.

XVIII. EST [a] aliud vitium eiuſmodi, vt interdum oculo album inducat [b],
interdum limpidet: ex qua paſſione lunaticum oculum veteres nominauere. Cuius
iſta curatio eſt, vt de ipſa parte temporum [c] detrahatur ſanguis. interpoſitis die-
bus, ſub oculo nihilominus ſanguinem oportet minui. Cotidie quoque [d] calido
fomento oculum curabis deforis; intrinſecus autem inunges collyrio thermantico [e]
et acerrimo per plures dies, donec recipiat ſanitatem. Si nihil ex hac ratione pro-
fecerit;

s) *vno* S. M. t) *ſpeculum* S. M. u) *intelligun-tur F.* x) *opponacato* S: M. Verum *opopanacato.* y) *vt m. h. excludant* S. M. [C. XVII.] a) *cae-citatem* S. M. *hypochyſin* liber I. A. Fabricii in marg. quod verum puto. vid. *ſ.* 2. b) *oppoſita* S. M. c) *operit* S. M. d) *aurei* S. M. e) *oleagi-neo* S. M. f) ſic ſcripſimus pro *paracentheſim* vbique hoc cap. g) *ſeparabis* S. M. h) *deiicies* S. M. gloſſa. *conf.* 2, 22, 1. i) ſic ſcr. pro *hypo-chiſis. hypociſma* S. M. forte fuit *hypochyma.* l) *ca-put* S. M. m) forte *lunae.* n) *curatum* om. S. M. o) *infundis* S. p) (*et*) inſ. S. q) *anti-quo* S. M. [C. XVIII.] a) *et* inſ. S. b) *ducat ita, quod impedit viſum, quem morbum lunaticum* S. M. c) *temporis* S. M. d) *vero* S. M. e) *trag-mantico* S. M.

fecerit, venas ſuperiores in temporibus ſupra ipſum locum qui ſuſtinet paſſionem, diligenter perquires et [f] inures, vt humor noxius poſſit arceri.

XIX. QVODCVNQVE iumentum in oculo habuerit ſtaphyloma, incurabile eſt: talis tamen curatio conſueuit adhiberi: De ſub oculo ſanguinem ei detrahes, et fomentabis calida cum radicibus foeniculi et rutae decocta, inunges etiam collyrio non valde acri, ſi vulnus fecerit et deplanauerit [a], ex ſucco foenigraeci fomentabis [b], et inunges collyrio leni, quod facit ad tunicas ruptas, donec ſe cicatrix cum planitie claudat [c], tunc vteris acriori collyrio, et [d] per dies plurimos, donec quaecunque pars [e] aequari poſſit ad naturae ſimilitudinem, compleaturque vt non deformetur obtutus.

XX. SI caſu aliquo animal oculum impegerit, aut confricauerit, vel ex percuſſura laeſerit et album induxerit, etiam ſi totus oculus praecluſus ſit, tamen experimentis hac ratione probatum eſt cito poſſe curari. Hederam colliges terreſtrem, et in pila mundiſſima diutiſſime [a] contundes, ſuccum exprimes, ex hoc animal inunges: poteſtate [b] medicaminis quamuis deſperata conſumitur albugo. Sed ſi terreſtrem hederam non inueneris, ſiue baccas hederae, ſiue folia contundes, et ſuccum exprimes, et ex eo ſucco [c] inunges. Si hoc quoque difficile videbitur, aut moroſum, paululum aquae frigidae cum foliis hederae diutiſſime contundes, ſuccum exprimes, et per [d] ſiphonem ei in oculum defundis. Quod cum per dies plurimos tam mane quam ad veſperam feceris, album omne tolletur. Sed ſi vinum miſeris optimum et [e] recens efficacius curata ſanat.

XXI. ALIQVI auctores dixerunt, ſi dexter oculus ſuffuſionem ſuſceperit, vel album incurrerit, dexteram partem naris, ſi ſiniſter ſiniſtram diligenter inſpiciet [a]: in ipſa calloſitate narium [b] foramina ſubtiliſſima inueniet, quibus tenuis inſerenda eſt fiſtula, per quam ille qui curare debet os plenum vino inſufflet, vt merum per foramen illud penetret. Quo facto oculus incipiet lacrymare. Velocius autem proficiet. quia per interiores venas meri virtus ad oculum penetrat.

XXII. IVMENTVM in oculo [a] in oſſe percuſſum, ſi tumorem [b] fecerit durum, calloſum, et oſſilagini ſimilem, hac ratione eſt curandum: Deiecto animali contra cauſam ipſam cutem aperito, et oſſis ciſorio gingiuulam, vel cartilaginem vel os quod ex ſe excreſcere coeperit, caedito, vt deplanes ad ſimilitudinem partis alterius. Si apte deplanaueris, aceto et oleo linteolis vel licinio addito, locum ipſum comples,

f) *et ibi adures* S. M. [C. XIX.] a) forte *deplanaueris*. Vulnus enim *facere* videtur ipſe oculus *vua*, hoc enim eſt *ſtaphyloma*, laborans, *deplanat* medicus. *Hoc* mihi intelligere videor etiam ex Hipp. Ruell. 1, 11 *p*. 18, *b*. et ex *Aët*. 3, 2, 34. b) *fomentis* Sph. S. c) (*et*) inſ. S. d) *et* om. S. e) *partes aequari poſſint ad naturalem ſimil. compleantur, et non deformetur obtuitus* S. M. [C. XX.] a) *diutiſſ.* om. S. b) *circa oculos oculis iniiciendo. nam eius virtute conſumetur albugo* S. *M*. c) *oleo oculos* S. M. d) *per ſiphon.* om. S. M. e) *pro aqua, efficacius eſt* S. M. [C. XXI.] a) (*et*) inſ. S. b) *varia* S. M. Caeterum notabilis eſt hic locus, quia docet ductum qui lacrymalis vocatur, veteribus etiam vulgo fuiſſe cognitum. Addimus Hippiatr. 1, 11 *p*. 18, *b* Ruell. *Oculus per anguſtum quoddam ſpiraculum proluitur, quod coniunctum naribus, ad eum ducente cuniculo permeat.* Tribuitur Eumelo Thebano, cuius aetas ſi explorata eſſet, etiam de antiquitate huius inuenti conſtaret. Galenum antiquiſſimum commemorat Cl. Morgagnus Adu. anat. 1 *p*. 27. [C. XXII.] a) *oculi oſſi* S. M. b) *ſi in ipſo oculo creuerit os, cartilago vel ſimile, ſic curato. Eiecto animali in terram contrahe palpebram, et cum ferro congruo incide ſuperfluitatem illam, ita quod ſimiliter ſano: et imple locum de puluillis infuſis in oleo et aceto, non ſoluendo niſi tertia die: et ſic fac vsque ad diem quintum, donec feruor recedat. poſtea vtere tragmantico corroſiuo, aut medicamento labia cutis conſumis, quam diu limpidum vulnus aequetur* S. M.

comples, et fasciabis. tertia die solues, et similiter curabis per dies 5, donec fer-
vor desinat. post traumatico vteris. Catastolico quoque medicamento libraturam
cutis consumis, quam [c] diu limpidum vulnus curetur et adaequetur. Quod [d] si 3
ipsum os concarnari non potuerit, tam diu cotidie eradicato [e] donec sanguinet [f] at-
que concarnet, ita vt medicamenta congruentia vulneri imponas. Quod si post
sanitatem causa eadem crescere [g] coeperit, punctis [h] cauterio subtiliter vrito. Ocu-
lorum epiphora [i] infra oculum detractus sanguis emendat, si vsque ad sanitatem
melle optimo inungatur assidue. Praeterea prodest eidem passioni: myrrhae pon- 4
dus denarii vnius, crocodili stercoris semiunciam, salis armoniaci [l] semiunciam, se-
piae ossium semiunciam, mellis Attici [m] cyathos 2: ex quibus omnibus tunsis atque
permixtis oculum perunges. Magnae lippitudini adhibetur tale remedium: Myrrhae 5
trogloditis vnciam 1, thuris masculi, croci Siculi, limpidis [n] Cypriae, aeris vsti, ana
vncias 2, teres [o] simul, consparges et cernes, aquae coelestis, et Falerni vini, mellis
Attici adiicies quantum sufficit, in vase vitreo condes, et cum necesse fuerit vteris.
Si casu cilium ruperit, fistulam [p] dabis et mannam thuris cum ouo impones. Discu- 6
tit cicatricem oculorum eiusmodi compositio: Spicae [q] nardi vnciam semis, salis
armoniaci vncias 3, catimiae [r] vnciam semis, croci vnciam 1, piperis semiunciam,
in puluerem conuertes et vteris. Albi vitia deterget ista curatio: Sepiae marinae 7
ossis rasi ∋ decem, croci ∋ duos, salis armoniaci scrupulos 2, myrrhae, crocodili
stercoris scrupulos duos. Item, album siue glaucomata emendat, vini Aminei [s] 8
veteris sextarii tres, gariofili sextarius, mellis vnciae tres, quibus omnibus deco-
ctis vteris. Album tollit si ex humore vel percussura euenerit: Sandaricae [t] vn- 9
ciae 2, ossis sepiae combusti vnciae 4, piperis albi semiuncia, salis armoniaci vnciae 2,
cum melle [u] permixtis. Cicatricibus oculorum medetur ieiuna saliua, si cum sale 10
mandatur in ore, et expuatur in oculum. Sal quoque tritum cum osse sepiae, et 11
sinapis [x] agrestis semine. Collyrium nardinum: opopanacis scrupulos 2, violae 12
vncias 2, spicae nardi, cassiae, marrubii [y] ana semiunciam, croci Siculi vnciam se-
mis [z], olei semiunciam et scrupulos 4, piperis albi vncias [a] sex, gummi scrupulos 5.
Item alia confectio collyrii: Aeruginem aeris et salem optimum aequis ponderibus 13
et aceti quantum sufficit misces. Necessaria compositio: rutae scrupulos 4, thuris 14
masculi, stercoris columbini, murium, olei, croci, mellis, catimiae [r], olei rosati
ana scrupulos 4, diligenter trita miscebis et vteris. Si [b] vero oculus ictu vulneris 15
insanabilis redditur, et (vt mulo medici dicunt) canchremata fecerit [c], ne periculum
mortis incurrat, erui pollinem cum oleo roseo et ouo simul immittito. Cum purga-
tum vulnus fuerit, cum melle Attico inungito. Sunt et alia multa collyria, quae 16
quia eandem vim, easdemque species continent, enumerare superfluum duximus.

XXIII.

c) h. e. donec. vid. Ind. d) *quo* S. e) *eradito* S. M. f) *incarnari coeperit* S. M. g) *excrescere* S. M. h) *punctim* S. M. i) Leg. *epiphoram* vel *epiphoras*. l) *albi* S. M. m) *Attici* om. S. M. n) *lapidis calcis* S. M. o) *tere et incorpora cum aqua pluuiali, vino, sale, nitro, et melle Attico, in vase* S. M. p) *fistulis farinam thuris* S. M. Leg. *fibulam dabis* vid. ad 1, 22, 6. q) *Croci, salis Ammoniaci ana vn.* 11, *myrrhae* ∋ 11, *Catiniae vnc.* v, *stercoris crocodili* ∋ 11. *Item album siue glaucomata emendat vini Aminaei sextarii* 111. *Cariophyllorum vnc. semis, Mellis vnc.* 111, *quibus simul decoctis vtere* S. M. r) forte *Cadmiae*. Oculis vtilem docet Dioscor. 5, 84. add. 4, 11, 1. s) *amenii F. S.* t) *Sandarachae* coni. Morgag. *IV*, 15. u) *mellis vnc.* 11 S. M. x) *sem. napii* S. M. y) *myrrha* laudatur 4, 27, 4 vid. Morga. *IV*, 15. z) [∋ *VIII*] inf. *S.* a) *scrupulos* S. M. b) Hinc ad fi. cap. om. S. M. c) *fecerint F.*

XXIII. PLERVMQVE ſtrumae, vel parotides, aut ſcrophulae [a] iumento-
rum guttur infeſtant, et faucium tumorem [b] producunt. Nam et [c] ſubrecto [d] ſunt
capite, et tanquam ab ſtranguria [e] praefocantur. Hos [f] primum fomentis [g] calidis,
et cataplaſmate ex polline hordeaceo, et reſinae vnciis [h] tribus mero valido coctis
2 curari expedit: et cum collectio fuerit maturata, ſcalpello ſecari [i] opus eſt, et quid-
quid collectum fuerit, emittere, et [l] aceto et [l] ſale et oleo infuſos [m] lemniſcos ſub-
iicere. caeteris quoque diebus traumatico [n], et medicamentis aptis ſolerter curare,
ſi [o] vulnus pateat, dum ſanetur. Nam in his locis ex praecluſione cito ſolet fiſtula
fieri: quae ſi euenerit, vt ſupra [p] demonſtratum eſt, papyro et collyrio poterit
perſanari.

XXIV. GLANDVLAE quoque animalibus, et praecipue pullis [a], vsque ad
periculum interdum moleſtae ſunt, et [b] in morbum [c] tranſeunt aliquando [d]; quae
inter maxillas inferioresque fauces naſcuntur, et ad ſimilitudinem pilularum maio-
res [e], aliae vero minores connexae ex carne obdureſcuut, et tumorem [f] ſine dolori-
bus faciunt. Quae inter initia perunctae oleo [g], picula perfricari ſolent, vehemen-
2 tiusque manibus corrumpi [h]. et ita velut vaneſcendo ſanari [i]. Quod ſi excreuerint
amplius, deiecto animali, ita vt per medium ſecentur ſcalpello ſubtiliter, cum radi-
cibus eximuntur, ne [k] aliqua vena tangatur. Quo facto aceto et oleo cum ſale me-
dicamentisque [l] ſuperius declaratis ſananda ſunt vulnera. Plerique vrenda [m] dixe-
runt. Sed ſi parua [n] ſint, prodeſt, ceterum maiores exſecandae ſunt ferro [o].

XXV. DVM [a] caput pullorum calefecerit prima dentitio, inter [b] gingiuas
atque maxillas tumor collectioque generatur, quae pullaria vocatur. Cuius [c] paſſio-
nis tanta tenſura eſt, vt manducare vix poſſint. Sed cataplaſmatibus ſtudioſiſſime
maturanda ſunt, deinde [d] ſcalpello aperienda, poſt ſale, et [e] aceto, et oleo curanda.
2 Plerique [f] etiam cum ferro exemtae fuerint glandulae, propter ſanguinis fluxum
loca vri debere praecipiunt, poſt ſale et oleo octo diebus vtuntur. nec [g] non ex
nitro et aqua calida diluunt. Si nitri inopia eſt, lotio calido aut lixiuio vtuntur.
Deinde vinum et oleum et farinam de eruo imponunt per triduum, conſequenter
de [h] vino ac oleo, et farina hordeacea, et melle percurant. Addentes [i], quaecun-
que plaga fuerit, aut ſtrumae, vel parotidis, glandulae quae tolluntur Lycio [k] me-
dicamento, vulnera [l] percurari ita, vt de malis [m] granatis ſiccis puluis aſperſus, ce-
leriter [n] afferat ſanitatem.

XXVI. [*De conficiendo collyrio fiſtulari.*] SI ex aliqua huiuſmodi [a] curatione
iumentum [b] fiſtulam in ore fecerit, hac ratione curabitur: papyrum iniicies [c] in fi-
ſtulam,

[C. XXIII.] a) *ſcrufae C.* b) *tumore producuntur S. M. tumore produntur C.* recte, puto. c) *et* om. *C.* d) *ſubiecto S. M.* e) *ſtranguilia C.* vid. 3, 15, 2. f) *Hoc S.* g) *fum. C.* vt ſaepe. h) *aeronali cocta C.* i) *ſecare pus vel C.* l) *et* om. *C.* m) *infuſo lemnisquos C. lauare S. M.* n) *tragmantico S. M.* o) *vt C. S. M.* p) *ſuperius S.* vid. 2, 13, 4. [C. XXIV.] a) *pollis C.* b) *et* om. *C.* c) *morbo C.* d) *aliquandoque inter axill. C. et aliquando S. M.* e) *altae* inſ. *C.* pro *aliae.* f) *bum. C.* g) *picula et oleo confricari C.* (*et*) inſ. *S.* h) hoc eſt, tractari, ſubigi, elidi. i) *ſanatur C.* k) *nec et in ali. C.* l) Tὴν *que* om. *S.* m) *eſſe* inſ. *C. vrendas* coni. Morga. *IV*, 16. n) *parui ſunt — exſecandi C.* o) Videntur hic adiungenda quae mox praecipiuntur *c.* 25, 2. quod monitum iam video in marg. libri Fabriciani et a Cl. Morgagno *IV*, 16. [C. XXV.] a) *Cum C.* b) *in gingiua atque maxilla C.* c) *Huius C.* d) *dehinc C.* e) *ac. oleoque C.* f) Haec fini capitis 24 adnectenda videntur, vbi vid no. *o.* g) *nono die ex C.* h) *ac denuo farinam de vino ac farina C.* i) *attendentes cum quaeque plaga facta fuerit ſtrumi vel parotidae glandulae quae tollantur lycmo.* k) *lotii S. M. licio F. S.* ſed vid. Ind. l) *vel natura S. M.* m) *mali granati ſicci F. S.* n) *celeritatem adf. ſanitatis C.* [C. XXVI.] a) *eiusm. C.* b) *tuſſentum C.* c) Lacuna in *C.* ad

ſtulam, vt pars eius in ore extet, quam lino diligenter ligabis, ne poſſit elabi: pars
vero foris exeat, quae nihilominus conſtringenda eſt lino ne cadat. triduo [d] perma-
neat, quarta [e] die papyrum eximes, collyriumque ad longitudinem et cauaturam
vulneris ad arctum [f] fiſtulae ſubiicies, et ne forte labatur, faſciabis locum, ita vt ad
manducandum poſſit maxillas agitare: tertio die ſolues. Si fiſtula ceciderit, diebus 2
ſeptem vnguento traumatico [g] curabis. deinde collyrium ex melle et erui polline
decoctum ſubiicies ad plenitudinem foraminis diebus plurimis. Ad vltimum, ana-
pleroticum [h] ipſi vulneri medicamen imponis, donec omnis plaga, ducta cicatrice,
ſolidetur. Fiſtulare autem collyrium hac ratione conficies: aniſi [i] vnciam I, feru- 3
lae [k] vnciam I, aeruginis aeris vnciam I, battiturae calcetis [l] vnciam I, cimini [m]
ſeminis vnciam I, teres cum aceto acerrimo, et ſecundum qualitatem vulnerum,
cum vſus exegerit, collyria formabis.

XXVII. FISTVLAE naſcuntur, quoties neruus, aut cartilago, aut os ne-
gligentia vel imperitia curantis, ex plagae alicuius tabido humore vitiatur. Tunc
enim quae [a] commeauerit, ad inſtar cuniculi, carnem indurat et incallat, et fit fi-
ſtula, quae nulla ratione ſanari poteſt, nec aliquando coire, nec ſolidari, niſi peni-
tus eximatur. Huius a diuerſis auctoribus tradita eſt diuerſa curatio. Alii enim 2
ſcalpello reſecari et aperiri iubent, et ſyringotomio [b] decarnari, medicamentisque
acerrimis conſumi, et ſic poſtmodum vulnus ad cicatricem coire. Quod cum labo-
ris ac diſcriminis habeat plurimum, minus tamen prodeſt. Alii vero cauterio 3
omnem fiſtulam inurendam, vicinasque partes eius punctis feruentibus praerumpen-
das eſſe duxerunt, quatinus per ignem calloſitate ſubmota, aſtalticis [c] medicamen-
tis vulnera percurentur. Sed melius eſt fiſtulam, ſicut ſuperius [d] declaratum eſt,
papyri iniectione curare. quia neque neruus, neque vena, neque commiſſura vexa-
tur. Nam ſcalpello vel cauterio ſaepe fit cauſa deterior, et periculum creant [e]. Col- 4
lyrium vero omnem calloſitatem fiſtulae de alto a radice eius eximit. Quod ſi os
fuerit vexatum quod oporteat radi patens vulnus, per medicamenti curam non pot-
eſt impediri. Si vero in alto tabes aliqua vel neruus aut cartilago remanſerit, ex
eodem collyrio puluerem facies, et frequenter iniicies. Omnia enim vulnera elim-
pidat atque perſanat.

XXVIII. INTERDVM ad ſimilitudinem ſynanches animalibus fauces et ca-
put interius intumeſcunt, adeo vt bibere aut manducare non poſſint. Cuius totum
et os et lingua aqua calida fomentatur, et taurino felle perlinitur. Potio autem da- 2
tur huiusmodi ad cornu. Olei veteris libras 2, vini ſextarium I [a] commiſces [b], no-
vem [c] quoque Caricas cum nouem capitibus porrorum decoques, et diligentiſſime
conteres,

ad cap. 28, 1. De re ipſa vid. 2, 13, 5. d) *trid. perm. om. S. M.* e) *alia S. M.* f) *radicem fiſt. iniicies S. M.* g) *tragmantico S. M.* h) *apoſtolicum S. M. cataſtolicum* videtur cogitaſſe: de quo Vid. Ind. i) *Aniſi vnc. trita cum forti aceto miſce et fac collyria pro qualitate vulnerum cum vſus exegerit S. M.* Pro *aniſi* coni. *myſi* Morgag. *IV*, 17. coll. Veg. 4, 16. k) *feculae* coni. id. ibid. l) *chalybis* coni. in marg. exempli Fabric. ſed legendum *chalcitis*. Apprime certe ea huc facit, ſi audiamus Dioſcoridem 5, 95. m) pro *cymini*. [C. XXVII.] a) *qua C.* editi male *quae. per quam S. M.* gloſſa τῆς *qua*. b) Ita reſcribere auſus ſum. Editi *ſtringotomio*, quod ortum ex *ſiringot.* quod *cum raſorio* eſt S. M. gloſſa eſt. Itaque *ſyringotomio* legendum videre ante nos I. A. Fabricius, vel ſi alterius coniecturam ille ſuo exemplo adſcripſit, tum Platnerus, et Morgagnus *IV*, 18. c) *cauſticis S. M.* Sed puto verum eſſe *ſtalticis:* quod huic rei proprium verbum eſt. *a* adhaeſit ex verbo proximo. d) 2, 13, 5 *et* 2, 26, 1. e) *creatur* forte leg. [C. XXVIII.] a) Hinc pergit *C.* b) *commiſcebis C.* c) *octo S. M.*

d) *quod*

conteres, et in aqua ipſa nitrum Alexandrinum tritum quantum [d] ſufficit miſces [e], et ex his omnibus potionem mane et ad veſperum heminas ſingulas dabis, vt tu-
3 moris [f] ipſius relaxetur et mitigetur aſperitas. Manducet autem herbam viridem, aut quod melius eſt paſcatur. Quae [g] ſi defuerint, farinam de hordeo facies, cui nitrum admiſcebis, et ſic apponis [h]. Foenum quoque molliſſimum eliges; quod
4 nihilominus nitro et aqua conſperges. Sanguinem non detrahas, niſi forte de palato deſpumes. Cum coeperit conualeſcere, nitrum tunſum et cribratum, pulueres [i] de radicibus cucumeris aſinini [k] ſiluatici commiſces, et [l] vini ſextarium, cochlearia pulueris ipſius iunge [m], vt huius potionis vi reſoluto ventre purgetur.
5 Alii [n] auctores tumorem capitis ac linguae, vel faucium, etiamſi obdurauerit, ita feſtinantes propter periculum curare nituntur: lapides molares plures igne ſuccendunt, cum candere coeperint, caput equi cooperiunt, et vas plenum lotio ſub ore et naribus ſupponunt [o], et per vices ſingulos candentes lapides in lotium [p] immittunt, vt ille vapor ac fumus, a [q] calore lapidum concitatus, os equi et nares im-
6 pleat [r]. Nam [s] et fuſtem transuerſum, vt apertum os habeat, debet accipere. Quod cum diutiſſime feceris, aquam marinam calefacito, vel certe ſalem in aqua [t] dulci miſcebis, feruendoque [u] diſſolues; addito aceto acerrimo, caput eius et [x] os, et gingiuas diutiſſime confricabis. Poſtea fimum bubulinum [y] cum acri aceto miſcebis, et tepefacies, ex quo caput totum [z] frontemque et labia perunges, tunc farinam hordeaceam cum aqua tepida ſufficienter pro cibo dabis et potu.

XXIX. QVOD ſi ex [a] ſanguine tumor ille indignationis euenerit, ita intelliges, ſi venis tenſis obturabitur [b] halitus [c], et oculi ſanguinei apparebunt. cui de temporibus, ſi non tumebunt, aut certe de palato, ſi ibi indignatio non erit, ſanguinem oportet auferri. Cretam [d] Cimoliam duabus partibus, et tertiam partem cretae nigrae, ex vino auſtero temperabis, et dum calet [e], illinis caput.

XXX. SCIENDVM eſt autem tubera in corporibus frequenter excreſcere, quae Graeci oncomata [a] vocant. Horum variae qualitates et [b] diuerſa ſunt nomina. Steatoma [c] eſt tuber, quod in ſe adipem vel [d] pinguedinem continet. Meliceris [e] eſt tuber, in quo caro inſpiſſata [f], quomodo in verrucis, inuenitur. Aneuryſma [g] eſt tuber, in quo ſanguis conſpiratus [h] vberis venae ſimilis inuenitur. Atheroma [i] eſt tuber, in quo farinoſa [ii] congeries reperitur. Ganglion eſt tuber, quod [k] fit ex duplicatione

d) *quod C.* e) *miſcebis C.* f) *tumores — relaxentur C.* g) *quae* om. *C.* h) *adpones C.* i) *pulveri C.* k) *aſinini* om. *C.* et certe alterum alterius gloſſa eſt. l) *in vini ſext.* 1 *cochleare C.* m) *iunges, vt hac potione C.* n) Hinc ad fi. cap. om. *S. M.* o) *adponunt C.* p) *lotio mittunt C.* q) *a* om. *C.* r) Non diu eſt cum nidor horrendus domum aliquam impleret: interrogando ſeuere tandem compertum eſt, ad tumorem ſimilem depellendum abſciſſam ab ancilla veterem circa *τὰ ἀπόῤῥητα* ſilicem *etc.* Conf. Veg. 3, 7, 2. s) Damus lectionem *C.* alii: *impleat, et fuſte.* Coniectura ad eam peruenit Morgag. *IV*, 19. t) *aquam dulcem C.* u) ſic *C. fouendoque diſſoluis* al. x) *et* om. *C.* y) *bubalum C.* z) *et frontem et labra perungues. Cui C.* [C. XXIX.] a) *expletura ſanguinis*, pro *expletbora C.* quod eo magis probo, quia etiam eſt in lemmate. b) *praeobdurabitur C. praeobt. S. M.* c) *auditus F. M. auditus vel auditus S. M.* d) Hinc ad fi. cap. om. *S. M.* e) *cadet C.* forte *candet*, quo verbo etiam de liquidis noſter vtitur. vid. Ind. [C. XXX.] a) *intomata F. S. ontomata S. M. oncomata C.* et recta ratio, *ὀγκώματα.* b) *ſed C.* c) *ſtecbatoma F. S. ſtepbiloma S. M.* quod memoriae haerebat librario ex *c.* 19. *ſtetatomaon C.* nobiſcum ratio et eius interpres Morgagnus *IV*, 20, quo auctore etiam *aneuryſma* et *atheroma* eo audacius repoſuimus. d) *velut S. M. C.* e) *Melicaeleps S. M.* f) *conſpiſſata C.* g) *aneutriſma F. S. aneneſma S. M.* vid. no. *c.* h) *conſpicitur vrbaris bene C.* i) *aſteroma F. S. adberomata C.* vid. no. *c.* Caeterum hinc lacuna in *C.* ad *c. XXXVII.* ii) *farciminoſa S. M.* k) *quod* om. S.

l) *et*

plicatione nerui, ſimilis tubero cum dolore immobili. Horum omnium vna eſt cu-
ratio. Iumentum colligatum deponitur, et [l] contra [m] locum cauſae ſagitta aut 2
ſcalpello in longum dextra ac ſiniſtra pro menſura tumoris aperitur, ita vt media
faſciola cutis, quae ſupra tuberum eſt, intacta permaneat. Poſt egeſtis vel euer-
ſis omnibus, quae tumorem mouerant, medicamentis competentibus, ea quae ſu-
pra declarata ſunt, producitur ad cicatricem.

XXXI. SI iumento lingua fuerit inciſa, ſtatim cum fibulis conſuito, deinde vino lauato, poſt gallam tundito et puluerem cernito, ex eo imponis, donec ſanetur. cui dabis foenum molliſſimum conciſum, et pro hordeo furfures. Alii [a] poſtquam fibulas acceperint linguaque vino fuerit elota, mel imponendum eſſe duxerunt, vt plagam purget et curet. Ad vltimum ex malo granato puluerem iniecerunt.

XXXII. SI iumento loculamenta [a] dentium id [b] eſt gingiuae vel dentes doluerint, his [c] agnoſcitur ſignis: hordeum ſolidum glutiet, maceſcit, ſaliuarum plurimum effundit, gingiuae intumeſcunt. Cretam Cimoliam cum aceto acerrimo macerato, et calentem extrinſecus maxillis inducito, ne minus quinque diebus: gingiuas autem interius cum puluere corticis mali granati, et melle tertia die diutiſſime confricato, donec egeſta ſanie conualeſcat. Quod euenit, cum humor acrior ex capite in maxillarum defluxerit venas.

XXXIII. QVOD ſi animal iuxta collum vel molares, vel alio oris loco os fre-
gerit, vt morſum claudere non poſſit, et apertis dentibus horreat propendentibus
labris, continuo calida fomentabis, et labrum et quae ſunt diſrupta componis, faſcio-
la tenuiſſima aceto et oleo madefacta [a] diligenter vnam partem, deinde alteram
compingis ad locum, et ſimiliter faſciato, ne iterum diſſipetur: Cui et corbem [b] con- 2
ſtrictam oportet imponi, ne deprauet dentes et labia. [c] Cum ſolueris ad curandum,
manu quae ante compoſueris contineto, furfurem et farinam hordei mixta in cophi-
no ad manducandum dabis, ita vt quamdiu manducat, manus tua a loco, quem con-
tinet, non recedat. Cum iam manducare noluerit, offerto ei aquam vt bibat.
Cum biberit, curato ſimiliter, vt ſupra ſcriptum eſt. cui et ſuccum ptiſanae [d] con-
venit dari, ſi minus fortaſſe manducauerit. Quem tali obſeruatione per dies qua-
draginta curatum reſtitues ſanitati.

XXXIV. IVMENTO narium cartilago ſi corrupta ſit, et ſanguis reprimi
non poſſit, ſpongiam Afram [a] et thuris maſculi pollinem commixtum impone ad lo-
cum qui laeſus eſt, et ſi vulnus factum fuerit in cartilagine, hac ratione curato.
Interdum animal [b] deſpumatum remiſſus ſemel de palato ſanguis non poteſt repri- 2
mi, propter quam neceſſitatem, ſicut ſupra ſcriptum eſt, in loco in quo ſagitta ru-
ptum [c] eſt palatum, ſpongiam imponis, caputque eius ſurſum conſtringe, et aqua
frigida renes cerebrumque teſticuloſque perfundis. Quae res ſi tardius ſubuenit 3
acatiam [d] nigram et thuris pollinem aequis ponderibus ex aceto acerrimo tempera-
bis, totumque caput illinies, donec ſanguis ipſa conſtrictione claudatur.

XXXV.

l) *et* om. *S.* m) *circa locum aut S. M.* n) Hinc ad fin. om. *S. M.* [C. XXXI.] Habent eadem Hippiatr. Ruell. *p.* 115, *b.* a) Hinc om. *S. M.* [C. XXXII.] a) *loca S. M.* b) *i. F.* c) *biis F.* [C. XXXIII.] a) (*et*) inſ. *S.* b) *crumenam F. M. crumenam vel curcumam S. M.* vid. Ind. v. *curcuma.* Caeterum Hippocrates apud Hippiatr. Ruell. 2,74 *os in capite fractum ſollicitari medicamentis fruſtra vetat.* c) *Et* inſ. *S. M.* d) (*per nares*) inſ. *S.* [C. XXXIV.] Conf. Hippiatr. Ruell. *p.* 117, *a.* a) *vſtam S. M.* Penicillum aceto imbutum hic commendant Hipp. b) An Graeciſmus eſt? Debebat certe *animali deſpumato.* c) *tactum S. M.* d) *aciam S. M.*

[C. XXXV.]

XXXV. Mature periculum creat, cum incisa vena claudi non potest in palato, sed continuo [a] sanguinis profluuium inhibetur, si aut candenti cauterio fuerit meatus ille combustus, et suspensum altius caput. Cum per nares sanguis defluit, nec potest aliter retineri, coriandrum viridem sufficienter tundes, succumque eius expressum, substricto equo, naribus infundes, frigore naturali venas protinus claudit: chartam etiam et lanam combures, ipsumque puluerem per fistulam insufflabis naribus.

XXXVI. MVCORVM etiam qualitates, qui per nares effluunt, conuenit nosse, ex quibus genus passionis ostenditur, et causa cognita facilius curari potest. Mucus limpidus cotidianus est, et nisi nimius [a] fuerit, non debet esse suspectus. Crassus autem et candidus a cerebro defluit, et admonet ad medelam capitis festinandum. Rubens, tenuis, frigidus, veteris perfrictionis [b] prodit iniuriam. Propter quod thermanticis [c] potionibus calefieri animal oportet. Coeruleus, id est, fuscus, leuis [d] ab interioribus venit, qui indicat febrem: et ideo conueniens lepti-
2 perisis [e] id est, piretran adhibenda curatio est. Crassus autem, spumosus, et pallidus, a pulmonibus nascitur, qui suspiriosos [f] ostendit: quibus difficile, nisi festinatum fuerit, subuenitur. Fabaceus vero a glandulis serpit, quae celeriter aut eximendae sunt, aut ferro curandae, ne conuertantur in morbum.

XXXVII. SAEPE ictu vulneris animalibus per nares sanguis fluit, quod vitium cuferion [a] vocant, quod praecipue contingit, si equus vltra vires agatur ad cursum: omni [b] corpore oleo et aceto perungendum est animal, ac loco tepido statuendum, cooperiendum etiam diligenter, dandaque [c] opera, vt molliter cubet, nec ad deambulandum cogatur, sed cibo diligentius reparetur [d]. tunc erucae [e] vnciam I cum lacte conteres, et per cornu naribus infundes. Quod si eruca [e] defuerit, aristolochiae vnciam [f] I, croci semiunciam [g] cum vino dulci conterito, et deiicito [h] per nares. Similiter coriandri viridis succum exprimes [i] et naribus infundes.

XXXVIII. SI polypus oritur in naribus, praecluso spiramine strangulabitur, stertet, humidi profluent muci, pericula [a] passionis plurima. haec medicina subuenit. Si prope polypus [b] fuerit, acutissimo execabitur ferramento. Curandum [c] his rebus, quibus circumcisa sanantur. Si vero altius fuerit, cauterium plumbeum quadratum facies, ex quo calefacto polypum frequenter inures, et sic polypum sanas.

XXXIX. IVMENTVM si fuerit sideratum, his agnoscitur [a] signis. Labia eius et maxillae nec non etiam nares eius [b] deprauantur in parte [c], ita vt vix cibaria dentibus inlidat [d]. Quae etiam humoribus plena reperies, et cum voluerit bibere,

os

[C. XXXV.] a) *cont. profluit sanguis. probibetur autem, si* S. M. Accepit interpolator *τὴν continuo*, pro perpetuo, vt solent barbari. [C. XXXVI.] Similia habet Pelagonius Hippiatr. Ruell. *p.* 114, *a.* a) ita recte S. M. *minus* al. b) *perstrict.* S. M. c) *tragmanticis*, vt solet, S. M. d) *lenis* S. M. neutrum assequor. e) *liptomeris* S. M. Mihi prope certum est, fuisse apud Vegetium *Lexipyretos*, λυξιπύρετος, febrifuga: accessisse deinde glossatorem cuius neque tota ad nos interpretatio peruenerit: *piretran* autem retinere speciem aliquam vocis *pyreton.* f) *suspitiosus ostenditur* S. M. [C. XXXVII.] a) *cyferion* S. b) *unde oleo* S. M. c) *danda quoque* C. d) *temperetur* S. M. e) *rutae* C. et S. M. f) *vnciam mediam* S. M. g) *vnciam vnam* S. M. h) om. C. *iniice* S. M. i) *exprimens nar.* C. [C. XXXVIII.] Hippiatr. 1, 21 *p.* 28 Ruell. de eadem re, sed aliter. a) *periculosa passio, nisi haec med. subuenerit* C. *peric. passio est, si haec medicina non subuenit* S. M. b) *polyposus* C. male. c) *curandus* C. *et cura bis diebus* S. M. [C. XXXIX.] Vid. Hippiatr. 2 *c.* 106, vbi docetur siderationem esse in iumentis, qui in hominibus morbus comitialis est. a) *agnoscetur* C. b) *eius* om. C. c) *partem* C. d) *colligat* C. S. M.

e) *an-*

os vſque ad nares demerget in aquam; quia infirma ſunt labia, quibus hauſtus [e] at-
trahitur. [f] Aceto et ſale lingua eius et labia diutiſſime perfricantur, donec ſanguis 2
emanat [g]. Tertia die cauſticum crudum in illa parte labii imponis [h], quae ſentit [i]
iniuriam, cum cautela, vt prius alliges linguam, ne medicamenti violentia noceat.
Cum medicamento labia peruſta [l] videris [m], aqua lauabis, deinde aceto et oleo fo-
vebis, ſicut alia vulnera, et [n] hac ratione curabitur [o]. Si vero maxillam ſideratam 3
habuerit et tortam, haec [p] eſt cura. De temporibus partis ipſius ſanguinem detra-
hes [q], fimum bubulum [r] acerrimo aceto permiſcebis [s], et diutiſſime decoques, et [t]
parti temporum, ex qua ſanguinem extraxeris, calidum induces [u] ſaepius, vt exſic-
cetur [x] et curet, hac [y] vſus [z] potione. Trixaginem [a], hyſſopum ſiluaticum, origa-
num, ſerpillum, ariſtolochiam, mannam croci [b], pro aequis ponderibus [c] contundito
atque cribrato, ex quo puluere plenum cochleare, cum aqua mulſa, oleo et vino
per narem ſiniſtram ad vnam heminam [d] quotidie oportet infundi.

XL. CONVENIT de ceruicis curatione dicturo obſeruationem indicare fle-
botomi: quia circa ea [a] loca frequenter operatur. Detracturus ſanguinem animal a
cibo abſtinebis et potu, aequali loco [b] conſtitues. tunc [c] locum ſupra ceruicem alius
teneat, et [d] adſtringat ad normam, vt vena facilius appareat. Deinde ſupra la-
queum [e], de ſiniſtrae manus pollice venam deprimas [f] ne ludat [g], tum [h] ſagitta tan-
gas. Duae autem venae a capite ſummo deſcendunt, et conueniunt ſe ſub maxillis 2
vſque ad gulam, inde a geminis venis inferius quatuor digitis, ferramentum depri-
mis, ne in gulam mittas, et bifurcum tangas, et iumentum occidas. Statim ſagit-
tam duobus digitis tenebis, nec plus ferri imprimas, quam extra digitos eminebat.
Nihilominus etiam mediano digito manum tuam moderando ſuſpende, vt ſit leuior, 3
ne vehementius imprimas quam oportet. quia non plus debet quam mucro deſcen-
dere. Si parum apte profluat ſanguis, iumento foenum dabis, aut aliquid quod
manducet. Agitatione maxillarum plus ſanguinis vena profluet.

XLI. SI iumentum ceruicem eiecerit, aut laxauerit, aut certe vertibulas eie-
cerit, vel extorſerit, hac ratione curabitur. Deponito iumentum [a] atque conſtrin-
gito, et ceruicem eius extendito ſupra foſſam [b], donec omnia vertibula laxentur.
Poſt oleum vetus et axungiam veterem tunſam colatamque permiſces, et cum cale- 2
facto eodem vnguento ceruicem diligenter infundis, in [c] locum reponis, et faſciam
tenuem et amplam ex oleo tepido et vino madefactam alligabis ad corpus. Lanas 3
quoque ſuccidas ex oleo et vino infuſas ſupra conuertes, poſt regula [d] ſoleaginiis
non

e) *anguſtus ſpiritus* S. M. f) (*vnde*) inſ. S. g) *emanet* C. h) *impones* C. i) *ſenſit* C. l) *deuſta* C. S. M. m) *peruidebis* C. *perunxeris* S. M. n) *et* om. C. o) *ſanabitur* C. p) *haec eſt cura* om. C. q) *detrahes* F. S. r) *bubalum* C. s) *miſcebis* C. t) *partim ex aqua ſanguinem detrax.* C. u) *inducis* F. S. x) *et ſiccet* C. *exſiccet* S. M. y) Hinc om. S. M. z) *vſurus* C. a) *Traxagine yſſopum* C. b) *crocum* C. c) *partibus* C. d) *eminam* hic et al. C. [C. XL.] a) *ea* om. S. b) (*ſolum*) inſ. S. *ſoli* C. melius. c) Hinc om. S. M. d) *atque conſtr.* C. e) *lacum* C. f) *deprimes* C. g) forte legendum *eludat*. *Conf.* 1, 22, 4 vbi de eadem re agitur. h) *cum ſag. tangitur* C. [C. XLI.] a) (*in terram*) inſ. S. b) quamlibet opinatur Cl. Platnerus, quo melius ex omni parte vertebrae e ſede ſua motae comprehendi et reponi poſſint. c) *et ſuperpone ſtupam infuſam oleo tepido et vino, ligando optime, vel etiam lanam ſuccidam, quae melior eſt, et ſuperpone aſcellas quatuor digitis lutis lino obuolutas, et liga decenter, et ſi aeſtas fuerit quater in die ſuffundes.* Haec et nihil praeter ea S. M. d) Locus haud dubie corruptus, in quo tamen eſſe puto, quod emendari facile poſſit, quod lucem obſcurae alii rei foeneretur. Nimirum *regulas oleagineas* poſuiſſe Vegetium, mihi non eſt dubium: Deinde easdem *regulas* in codice, quem laudat in margine Sambucus, a gloſſatore aliquo

Ff 2 vel

non minus quatuor digitis, ita vt tantum ſpatii ſit inter regulas alligatas et connexas, et lino conſtringes. Et ſi aeſtas fuerit quater in die ſuffundis; ſi hiems, bis. Cum modum [e] fecerit, regulas ſolues. hoc die quinquageſimo et primo, poſt vnctionibus vteris, donec ad ſanitatem perducas. Si tardius confirmabit vires, regulatim et ſolenniter vſta curabis.

XLII. SI iumento malandria de ceruice auferre volueris, ita facies. Candentia prius cauteria praeparabis, deinde ferramento decarnabis ſic, ne neruos tangas, et venulas quaſcunque videris emittere ſanguinem, aduris, vt poſſit cruoris fluxus inhiberi. Caue [a] autem ne cauteriis plus aduras, et indignatione neruorum
2 periculum facias. Poſt axungia veteri ceruicem perfricabis, et faſcia munies. Sequenti quoque die cataplaſma imponere incipies, ablataque [b] ferunta lotio calido fouebis, deinde aceto et oleo dilues, et medicamentis aptis curabis. Si iam videris cicatricem pilos renouare, puluerem ex canino capite combuſto, et adipem ſuillum recentem permiſces, et inducis: ex quo medicamento et ſanitas conſequitur, et pilorum redit ornatus.

XLIII. SI ceruix deſtillationem patiatur, tumidior videbitur quam oportet, foetorem habebit canceraticum cum humore nigro et liquido. Cuius foramina ſcrutaberis diligenter, ne vlterius inter neruos aut armorſimum [a] deſtillationem fecerit.
2 Quod ſi accidit, pauca hinc difficulter euadunt. nam his ſignis diſcrimen [b] oſtenditur: ſtridet de [c] pectore et per nares humorem liquidum proiicit. hac ratione curabis. Foramina deſuper [d] marrubio et ſale pariter contuſo implebis, atque calcabis, ſubter [e] autem cataplaſmate appoſito laxabis. Et ſi loci conditio patietur, diaereſin [f] dabis, vt foras per plagam [g] humor emanet [h]. Tertio quoque die calida vrina lavabis, deinde [i] traumatico et pannis lineis limpida et purata [l] iam vulnera ſanare incipies,

vel interpolatore barbaro *aſcellas* vocari, h. e. *aſſulas*: tertio, eas *regulas, aſcellaſque, fibulas* eſſe Io. Ruellio in Hippiatricῶν interpretatione 1, 24 vbi *fibularum ex tamarice ſ. myrica* mentio fit ab Abſyrto, Hierocle, et Theomneſto denique, in hoc ipſo ceruicis emotae argumento: denique ſimilitudinem intercedere inter hunc locum, et alia quaedam, vbi fibulae mentio eſt Vegetio, inprimis 2, 15, 1 vbi de *fibula ad palpebras*, et 2, 31 vbi de *fibula ad vulnus linguae* agitur. Nimirum licet neque hic Vegetii locus ſanus videatur, neque Graeca hippiatricῶν inſpiciendi facultas iam ſit, neque denique aliquem huius rei vſum habeamus: illud quidem nobis apparet, *fibulas, aſſulas, regulas*, eſſe ligna recta alligata funiculis, per ipſam animalis cutem ductis, vt cogatur animal rectam tenere ceruicem, ita vt in neutram ea torqueri partem poſſit. Ita aperte *regulae* ponuntur, 2, 47, 3. Add. Hippiatr. 2, 74 *pr. p.* 75. Actum, de quo loquimur, vocant mulo medici noſtri, et chirurgi adeo, *ſchindeln a ſcandulis* ſ. *ſcindulis*, h. e. *aſſulis, regulisue*. Poteſt fieri, vt iſta omnia dixerit, et doctius propoſuerit Io. Rhodius de Acia: ſed fateor, me peruolutato libro incredibilis diligentiae, ſatis diſtinctam eorum, quae hic opus ſunt notionem non hauſiſſe. Proxime tamen huic noſtrae convenire videtur fibulae, illa 'מיצאי שבי' ſiue ligula Hebraeorum, quae proponitur *c.* 8 *p.* 118. ibi enim, in barbara licet pictura, duas tamen regulas videre eſt faſciis vel filis funiſculiſue inter ſe iungendas. e) Quid ſi *nodum*? h. e. cum coierit firmiter. [C. XLII.] a) *caue — facias* om. *S. M.* b) *ablato feruore S. M.* Pro *ferunta*, cui corruptionis notam appoſuerat Faber, omiſſam a Sambuco, aut legerim *ferutam* h. e. plagam a cauterio factam: aut feruuram h. e. vulnus ex vſtione. Certe *ablata* ad *cataplaſma* refero, quo verbo etiam feminino genere vtuntur Semibarbari: *ferutam* vero, vel *feruuram* quarto caſu ad *fouebis* adiungo. [C. XLIII.] a) *armos ſit S. M.* Lego *armos ſinum deſtillatio fecerit*, vel *deſtillatione fecerit. Sinum facit* vel *deſtillatio* vel *ceruix*: vt apud Colum. 6, 11, 1 eſt *ſinus ſuppurationis.* b) *diſcr.* om. *C.* c) *in S. M.* d) *de ſupra C.* e) *ſubtus C.* f) *diereſini F. S. diareſim S. M.* Graeciſſat, vt ſolet, Vegetius *diaereſis* eſt laxamentum quoddam et ſpatium, qua effluere humor poſſit. *Plaga* et *diaereſis* ſunt nomina rei eiuſdem, illud a forma et geneſi, ſi cum philoſophis loqui licet, hoc a fine petitum. g) ita recte *C.* et *S.* *plagas* al. h) ſic *C.* et *S.* *emanat* al. i) *deinde* om. *S. M.* *dein C.* l) *depurgata vul. C.*

m) *berbi*

cipies, cuius compositio talis est: erui[m] pollinis sextarium, iris Illyricae vncias 2, thuris masculi vncias 2, miscebis et facies cephalicum [n] medicamentum, quo vteris ad consumtionem [o] medelae.

XLIV. QVOD si iumento scapulae fuerint dissolutae, diligenter inspicias [a], ne quas inter neruos et commissuras pendigines [b] faciat, quod si inueneris, quacunque parte plagas accipere [c] poterit, cataplasmatibus mollire, et scalpello vel cauterio aperire curabis, vt sanies illa atque [d] collectio defluat. Foraminibus [e] autem traumaticum et linteola sicca dabis [f]. Si quod inter neruos foramen factum fuerit cautissime curato, ne vlterius aut ferrum aut cauterium [g] procedat, neque putorem [h] neque putredinem lauis [i], sed magis siccis omnibus curare [l] festina. Nam [m] omnis [n] humor destillationi praestat augmentum. Quum incisa vel vsta duxerint cicatricem, pro [o] confirmatione in vltimo causticum imponitur.

XLV. SI [a] armus [b] laesus [c] erit, in medio crure vtraeque [d] soluentur venae, et puluere [e] thuris cum eo qui profluit sanguine [f] copiosissime [g] immisto armi liniantur [h]. Quod si plus profluat, quam necesse sit [i], stercus ipsius iumenti fluentibus imponitur [l] venis, et fasciis alligatur [m]. Postero quoque die quasi epaphaere- 2
sis [n] fit, et ex eisdem locis sanguis detrahitur [o], atque similis [p] in omnibus cura procedit. Ab hordeo abstinebitur, foeno sustentabitur exiguo per triduum. deinde porri [q] tres cyathos, et [r] olei heminam miscebis, et per cornu faucibus infundes.
Post sextum diem lente ingredi cogatur, et cum ambulauerit, mittatur in piscinam 3
vel flumen aut mare, vti natet, cum spartea [s] et pannis [t] vincto pede. postea [u] firmioribus cibis ad saginam pristinam reuocandus [x].
Si leuiter dolebit, vino et oleo 4
tepefacto perfricetur in sole: si validius dolebit, ventum in armum mittito atque pertundito, a summa iuba infra digitos octo ne cartilaginem tangas. Et cum inflaueris, ferula vel virga molli armum caedito, sale et oleo perfricato, ipso die postero
stracta [y] vteris: cuius haec erit compositio: similae sextarios duos, si defuerint [z], 5
pollinis

m) *burbi pollinem sext. C.* n) *faliscum medicamentum, quod vteris vsque ad consummationem C.* o) *consummationem* etiam coni. Morgag. *IV*, 21. [C. XLIV.] a) *inspicies si ne quas C.* alterutro opus non est. b) *Pendigo* hic et 2, 55, 4 est collectio puris et corruptae carnis inter neruos et commissuras. Sed apud Arnobium contra gent. lib. 6. p. 201. Mair. redditur per compagem et commissuras. Ego vero puto, etiam ibi vitium intestinum et occultum significari: *o vtinam liceret in simulacri alicuius medias introire pendigines!* idem dicit ac paullo post, vbi *non videtis*, inquit, *spirantia haec signa — putredinis modo carie relaxari — sub istorum simulacrorum cauis, stelliones, sorices, mures, blattasque lucifugas nidamenta ponere atque habitare. Spurcitias huc omnes — conducere etc.* Sunt igitur, vti dixi, *pendigines* caua occulta et vitiosa, vt in viuo corpore apud Vegetium, ita apud Arnobium in statuis. c) *accipiunt S. M.* d) *collectionis egeratur C.* et *S. M.* e) *in foraminibus autem tragmaticum linteolo sicco calcabis S. M.* f) *calcabis* etiam *C.* g) *cautero procidat C.* h) *tumorem C.* et *S. M.* i) id est *lauas:* vt 2, 49, 1. *lauabis C.* l) *curabis C.* m) *Nam* om. *S. M.* et *C.* n) *Quiuis humor distillationem praestat ad augmentum.* o) *in confirmationem in vltimum imponetur causticum C.* [C. XLV.] Conf. Colum. 6, 30, 6. a) Hunc locum ita constituit Morgag. *III*, 38 *si armos laeserit, in medio crure vtroque soluantur venae, et puluere — liniantur.* b) *armos laeserit S. M.* c) *laeserit* etiam *C.* d) *vtraeque* om. *C.* *vtriusque S. M.* e) *puluerem F. S.* f) *sanguis C.* g) *copiose C.* h) *lineantur F. S. liniantur C.* i) *est C.* l) *imponetur C.* m) *alligatus C.* n) sic *C.* et recta ratio. ἐπαφαίρεσις enim repetitam detractionem notat. *apoferesis F. S. apophaeresis* Morg. III, 39. o) *detrahetur C.* p) *similes in omni masera procidet C.* q) *succum C.* [*succi*] S. et Morg. l. c. r) sic *C. et* om. al. s) *sparcia F. S. spartia C.* nobiscum Morg. l. c. t) *penes vinctum pede C.* u) *post C.* x) *est* ins. *C.* y) quid si legamus *tracta*, aut certe *stractam* eandem dicamus? Diuerso quidem genere pro massa farinacea dixit Cato 76, 1: sed *tractam* Plin. 18, 11 s. 27. Apud Caelium Aurel. Acut. 2, 32, 167 *tractuosus* est viscosus vel glutinosus. z) forte *defuerit*. a) *vi.*

pollinis triticei sextarios duos, cum aceto acri et cum tribus ouis miscebis: sed ouorum solum album mittes. adiicies etiam pulueris thuris vnciam semis. quae omnia manu subigis, et in armos inducis, et per dies multos armum aqua calida cum flore
foeni fouebis diligenter, vt mollescat, stractam quotidie imponito, de vino puro
6 armum lauato, Additurus vnguentum: baccas lauri selibram, olei sextarium, vini [a]
boni sextarium, nitri vncias 3, sed nitrum et baccas lauri in puluerem rediges, et
7 cribrabis. Ex quo in sole, cum calida armus fomentatus fuerit, inungatur ex tepido, et diutissime confricetur [b]. Post syncrisma [c] ad curandos armos inducitur, et cum melius habuerit natatum mittito. Quod si eiecerit iuxta consuetudinem [d] ad
rotam armum, reponito, et supra scriptis medicamentis curato. Si non senserit, vl-
8 timum est vt vratur. Armi doloris haec sunt signa: pedem priorem tentum [e] quasi rigidum aforis [f] extrahit. sed conuenit inspici diligenter vtrum ex percussura vel casu coeperit causa [g]; et [h] si ex iectura [i] fuerit, prius locis suis reponenda sunt membra, et sic reliqua facienda. Quod si ex humore vel sanguine armi grauabuntur, sanguinem emittis a pectore, vel vnctionibus vteris.

XLVI. GENV [a] vel basim si semouerit [b] ad tormentum rotae vel machinae [c], locis suis eiecta restitues [d], lanam succidam ex oleo et aceto infusam imponis, et alligabis ex more, tertio die solues fomentabisque, post resinam induces et piculam, ad vltimum malagmate [e] vteris aut caustico.

XLVII. IMPVLSV axium vel rotarum in circo vel in aliis locis varietate casuum animalibus crura franguntur, aut coxae vel articuli, in qua necessitate si extra
cutem fractura [a] ossis eruperit, hoc est, si exbercen [b] fecerit, difficilem noueris et
2 prope insanabilem curam. Similis desperatio est, si coxam fregerit, aut acroteria [c],
3 aut supra gambam, insanabilis est casus, quia non recipit ligaturam. Si vero fractura sit sine vulnere in his locis, quae constringi possunt, hac ratione curabis. Primo fracturam recompones, et fasciis [d] mundis scissilibus infusis ex vino et oleo colligabis, Insuper lanarum munimenta coniunges et regulas circumduces, iumentum autem in canterio [e] vel in scalis vel in suspenso loco, ne [f] fractura flebiliter com-

meet;

a) *vi. bo. sext.* om. *S. M.* b) Proximis tribus periodis haec substituit *S. M. priusquam vngatur, quotidie de vino puro armum lauato, deinde additur vnguentum.* c) pro *syncbrisma.* d) vid. mox *c.* 46 et 47. e) sic *S. M. tantum* al. f) Hoc significari puto, non imprimit vestigium, sed extra lutum vel arenam tenet quantum potest, vt *excludere* est non intromittere. g) Sic *S. M. eam* al. quod ortum ex compendio vocis *causa.* h) *quod S. M.* i) *percussura S. M.* sed verum puto *eiectura.* Vid. Ind. h. v. [C. XLVI.] a) *Si basin exierit, ad torculare mitte, et sic locis S. M.* b) videtur leg. *emouerit.* c) *macine* omnes. d) (*et*) ins. *S.* e) *malagma F.* nec insolens in talibus genus femin. [C. XLVII.] Conf. Hippiatr. 2, 74 *p.* 75 Ruell. a) *fractum os S. M.* b) Legendum videtur *exberxin*, ἔξερξιν, *exclusionem*, *ab* ἐξείργω *excludo*, vt Hippocratis σύναξιν, σύγκλεισιν hoc est *conclusionem*, interpretatur Galenus. c) *acroceria F.* et *S.* qui vtrique in margine notant, alios legere *acrocolia*, quae glossa est τῶν ἀκρωτηρίων, certe synonymum. Caelius Acut. 1, 11, 94 *Crura porcina, quae Graeci acrocolia vocant.* Celso 2, 23 sunt *trunculi.* d) *fascies*, *mundis* editi. Sed meliora nos docet Morgag. *IV*, 22. e) *canterio S. M. cauterio* al. Nimirum ita scripsisse puto auctorem, *in cantherio vel in scalis velut suspensum locato. Cantherius* est iugi genus, in quo recumbunt vites, item *cantherii* sunt tigna parallela in tecto. Intelligo igitur equum ita intra duos longurios suspendi, ne terram pede aegrotante contingere possit. *Scalas* hic intelligo mobiles, *Leitern*, quibus nihil ad hanc rem accommodatius est. Ita nimirum efficitur ne in *fractura flebiliter commeet.* Firmant hanc emendationem et interpretationem vltima huius capitis, *Non ante permittes stare etc.* f) *ne fractura velut leniter F.* et *S.* qui nostram lectionem in margine posuerunt; cui libenter adiecerim voculam *in*: *ne in fractura fleb. comm.*

g) vi-

meet, cui quotidie mane et ad vefperam fuffundes [g], tertio die folues [h], et expleta
curatione ligabis. Quinto quoque, VII, aut IX die eadem facies, donec corpus
inducat. Poft haec adiicies mufcum de vitice [i], aut falicis radicem, et oua cruda 4
quinque, verum non regulis, vt prius, fed circumductis ferulis [l] alligabis. die ter-
tio folues et fomentabis, de refina et axungia perunges: vbi cura profecerit, ma-
lagma [m] vel caufticum inducis, non ante tamen permittis ftare iumentum quam dies
quadraginta praetereant. hoc autem tempus eft quo diuulfa vel fracta folidantur.

XLVIII. PLERVMQVE in genibus, vel articulis aut phlegmon [a] oritur,
aut marmora [b], aut mallones [c]. Quae vitia ex malo humore generantur, et paffio-
nem cum deformitate tumoris oftendunt: fed ifta diftantia eft, quod phlegmon [a] tu-
ber [d] eft molle, marmor duritiam oftendit ex nomine, mallo inflatus tuber eft fine
dolore. quibus recentibus poteft facilius fubueniri. Primo [e] lanam fuccidam ex 2
oleo et aceto induces, contra aquam frigidam et currentem animal conftitues. poft [f]
fine ferro hac ratione curabis. Sinapis et falis Alexandrini ℈ 4, aceti cyathos 2,
axungiae veteris felibram, fimul conteres et induces, poft diem tertium foluis. Si 3
aperturam fecerit, fpongiam cum aceto et lafere imponis, vulnera ftyptico curabis.
Praeterea locum, quem curare volueris, inducto pfilothro [g] decaluas, Radicem fili-
cis et eruum et ficus aphros [h] contundes in pila et induces in panno, per triduum
ligatum patieris manere. Alii [i] radicem filicis et eruum [l] cum axungia veteri et 4
aceto acerrimo putant oportere mifceri. Item [m] cineris quoque de foco vncias 3,
calcis viuae vncias 6, vino fubigito ad craffitudinem oxymellis, et antequam obdu-
refcant, tubercula obline. Quod fi affidue in recenti feceris, paffionis moleftia fic- 5
cabitur: Si vetuftiora fint, punctis fubtiliter inurantur, ne vi et igne vitientur. Ta-
lis quoque compofitio fpargere phlegmon [n] afferitur. Rhododaphnes [o] vncias 3,
bituminis, nitri ana vncias 3, axungiae veteris colatae vncias 3. Plerique dixerunt 6
cauterio cuprino candenti duobus punctis debere perrumpi [p], et phlegmon effundi,
licinio [q] quoque intorto cum axungia, et aceto, et oleo loca, de quibus mufcus [r]
eiectus fuerit, fatiare [s]: per foramina etiam vftionis lemnifcum trahi debere, vt
quidquid humoris eft, egeratur. Poft haec cataplafma et foenugraeco et vino [t] con- 7
fectum inducis, cum [u] vfta ceciderint et tumor refederit, lemnifcum [x] eximis, trau-
matico curabis, ad vltimum caufticum inducis. Alii fagitta pertufo corio phle-
gmon effundunt, et lanam madidam cum aceto et lafare [y] plagis inferunt; fic fpon-
giam cum pufca acri et lafare fupra vulnus imponunt: tertia die foluunt, lanam exi-
munt,

g) vinum et oleum intelligo, fafciis infundendum. h) fafcias, quas *expleta curatione*, h. e. infpectione pedis, purgatione, denuo *ligabis*. i) *vrtice S. M.* l) vid. Colum. 7, 5, 18. m) pro reliquis huius capitis *S. M. hoc facies per dies quadraginta, et fic folidatur*. [C. XLVIII.] a) *phlegmone* verum eft: librarius putauit, hanc folius ablatiui terminationem effe. b) *marmoreum S.* c) *mallon S. M.* d) *tumor eft mollis, marmor oftendit mallon inflatum S. M.* e) *f.* 2 et 3. om. *S. M.* f) Conf. Hippiatr. 1, 52. *p.* 62, *a.* Ruell. vbi eadem. g) *plilotro* editi. Nobifcum ratio; eft enim ψίλωθρον, et Morgag. *IV*, 23. h) Leg. *Afras.* i) *Tolle S. M.* l) *herbam* pro *herbum S. M.* m) *Item — vitientur* om. *S. M.* n) pro *phlegmonen* difcutere et diffipare. o) fic *S. M.* *Rhododanes F.* et *S.* p) ita repofui pro *praerumpi.* q) *licineo* editum. conieceram *lineo*: fed in viam me reduxit Morgag. *IV*, 23. Vid. Ind. *licin.* r) *mucus* coni. Morg. l. c. quod et nobis in mentem venit. s) *fanari S. M.* t) *lino S. M.* u) *combuftio donec ceciderit S. M.* x) *linies cum remoues S. M.* priora duo verba corrupta ex *lemnifcum*, tertium Synonymum. Reliqua huius cap. om. *S. M.* y) pro *lafere* hic et faepius.

z) *habuer.*

9 munt, et tetrapharmaco curant quinque diebus vel ſeptem. Si vero marmor habuerit [z], ex quo validius claudicet, et vix flectat articulos, inurendus eſt leuiter. Cui poſt feruntam [a] malagma [b], quae cupreſſina appellatur, oportet imponi. ex qua
10 curatione ſanitas redditur, et [c] deformitas permanet. Si autem mallon in genibus vel articulis excreuerit, continuo curam adhiberi oportet, ne neglecta paſſione de-
11 formitatem tumor augeat, vel obduratione diuturna conuertatur in marmor. Aperies in pedibus ſiue genibus dextra ac ſiniſtra vel ferro vel cauterio cuprino, ſicut ſuperius declaratum eſt. lemniſcum traiicies cum aceto, et ſale, et oleo, vt ſupra cataplaſma imponis, donec feruor deſinat et ſaniem faciat. Poſt purgatis vitiis, lemniſcos eximis, et traumaticum imponis, et ternis diebus interpoſitis ſolues, et medicamentum renouabis, donec ſanetur.

XLIX. SI aquatilia in articulis vel in gambis fuerint, frigido ferro omnino non ſunt tangenda, ne abundantia humoris iumento diſcrimen importet. Sed vtendum eſt ſcarificatione ſubtili, et detractione ſanguinis, poſt quae lauis [a] validiſſimis, tam cum aceto quam cum optimo ſale tunſo, et oleo, vel axungia. per dies quin-
2 que conliganda ſunt loca. Si tardius haec cura profecerit, vtendum eſt feruentiſſimo cauſtico vt faciat vſtiones. Alia [b] quoque ratione ſanantur, ſi fletam [c] qua trictores vtuntur, et ſalem pro dimidia parte commiſceas, lanamque ſuccidam ex aceto alliges, poſt diem tertium ſoluturus. Si aperturam fecerit farinam hordeaceam ex melle coctam cum lini ſemine et foenigraeco inducis, ad vltimum malagma crudum
3 impones. Praeterea atramentum ſutorium [d], gallulas minutas, et alumen aequis ponderibus tunſum cum axungia miſcebis, addito puluere mali granati, nitro, et aceto: quae in commune decocta, vitium, ſi adiungatur [e], emendat. Ficus ſiccae cum ſinapi contuſae mixto aceto imponuntur. Poſt diem tertium ſoluto medicamento, ſi tardius profecerit, eadem cura renouatur. Cum melius habere coeperit,
4 alliccem [f] impone articulis. Alii opoponacem cum farina hordeacea coctum in modum cataplaſmatis imponunt. Nonnulli fabam fractam in aqua decoquunt, et mixto melle deterunt, et in panno inducentes curant. Ad vltimum malagma cupreſſinum imponunt. Plures calcem viuam et cineres ex melle et vino commiſcent, et
5 ozaenis frequenter imponunt. Ad vltimum cauſtico vtuntur. Quae genera curarum et poſterioribus pedibus adhibenda veterum cenſet auctoritas. Vſus inuenit, addito ſale et aceto ciliciis [g] ozaenas defricare, donec cruor aut tumor emanet. Quae obſeruatio etiamſi non perſanauerit, ſequentes tamen adiuuat curas.

L. INTERDVM reumatici iumentorum, interdum ventoſi ſunt pedes: quae vitia nunquam tangenda ſunt ferro, ſed exſiccanda per malagmas vel cauſticum, et aliquando vrenda leuiter per venas, vt cauteriis [a] meatus, qui humorem ſuſcipiunt anguſtentur, et conſtringantur, vt [b] pro tempore afferant medicinam. Quia in [c] totum, etiamſi interciſae et aduſtae ſunt venae, non poterit talis cauſa ſanari.

LI. IM-

z) *habuer.* om. *S.* a) vid. ad 2, 42, 2. b) Forte *malagmam?* c) Forte *at?* [C. XLIX.] a) pro *lauas*, vt 2, 44, 2. Sed *lanis calidiſſimis S. M.* b) reliqua cap. om. *S. M.* c) quae ſit *ſleta*, qui *trictores?* nec inuenio, neque comminiſcor. d) *ſcriptorium* in hac re commendat Eumelus Hipp. 2 p. 113, *a.* Ruell. e) debebat *adiungantur, emendant.* f) *allicem S.* an *halecem? Salſamentum detractis ſpinis ac pelle* in ozaena commendat Eumelus *l. c. Halecula* in ſimili remedio Colum. 6, 8, 2. *Vetus ſalſamentum* noſtro 3, 4, 16. g) *panno pilis vel ſetis texto* Ruell. Hippiatr. *p.* 213. *a.* [C. L.] a) *cauterii F. S.* nobiſcum *S. M.* b) (*meatus*) inſ. *S.* c) *ſi in totum et intenſae et aduerſae S. M.*

[C. LII.]

LI. IMPETIGINES quoque in articulis vel genibus inter neruos commissuralibus locis aliquando nascuntur, et fit vulnus simile rhagadio, et non facile sanatur, nisi stalticis vel stypticis rebus, non sine alligatura, vel interdum adustione, curetur. Malagmas quoque conuenientes oportet imponi.

LII. VLIGINES [a] etiam in pedibus, cruribus, vnguibusque vel sub armis
aliquando generantur, quas quidam dulcedines vocant, habent similitudinem scabiei. Quae cum se diffuderint, pedes exulcerant ad similitudinem leprae, et vrgente prurigine animalia sibi partes illas corrodunt vel alternis pedibus confricando
vulnerant. Quod vitium a [b] crudo vel putrido humore consueuit generari, et idem 2
curatur detractione sanguinis, vnctionibus, et purgationibus ventris. si radix cucumeris siluatici cum nitri puluere misceatur infusa per fauces, humores pessimos purgat.

LIII. PODAGRA vero nonnunquam solet occupare iumenta, cum hominum
vitium transit in pecudes: cuius passionis haec sunt signa. nec stare potest nec ambulare, sed si cogatur, claudicat, et saepe se proiiciet, sicut indigesta ex hordeo ani-
malia faciunt, quae [a] propter dolorem non coquunt cibum. et ideo fit horridum, 2
et corpus eius calebit, venae etiam extabunt, natura submissa erit, in pedibus ster-
cus haerebit propter nimium eorum calorem, sicut subtritis solet euenire. Cui prode- 3
rit si non sinatur accumbere, sed minutim deambulare et loco sicco, donec sudet,
multorum manibus confricandum est, vt vehementius sudet. sanguinem ei detra-
hes a capite a superioribus venis, sed non multum. sequenti die de posterioribus lo-
cis detrahes supra talos. tertio de gambis, vel de sub ipsis dolorum locis. Memi- 4
neris semper parum oportere detrahere. Aquam calidam dabis in potu, in qua ad-
iicies puluerem nitri, et triticeam farinam, pollinem [b] quoque thuris acetabulum
plenum in vino maceratum infundis, et triduo per nares singulas cotylas. betas 5
etiam excoques, et aquam earum ad tres cyathos suffundes, et exercebis eum singu-
lis diebus. ventrem quoque eidem expurgabis vt auferatur humor pessimus, qui de-
scendit in venas. Hoc genus purgationis adhibebis: thymi acetabulum plenum in 6
vino veteri dulci macerabis, et singulas cotylas per nares eidem infundis, foenum viride adponis. quod si defuerit, siccum nitro aspersum dabis. Si nihil profecerit, castretur, et vitio carebit. nam podagra raro vexat eunuchos.

LIV. ORTHOCOLA [a] etiam iumenta vel stillosa dicuntur, quae contractio-
nem neruorum patiuntur in pedibus, et de capitibus vngularum calcant, et sunt ri-
gidi [b] articuli, plenas vngulas in terram ponere non possunt. Quod vitium nasci- 2
tur ex enormitate onerum et labore confragosarum viarum. sed hac ratione curantur: sanguinem ei de sub cirro vel de coronis detrahes, vngulas bene compones, pollinem ex hordeo et resina cum axungia decoques, et ter [c] in die perunges. tepida quoque, in qua verbena decocta fuerit, confouebis, et tota eius crura acopo per-
fricabis. Post [d] dies quinque cataplasmabis eum ex polline hordei et lini semine et 3
foenigraeco aequis partibus ex vino decoctis [e]: cataplasma imponis in omnibus cruribus

[C. LII.] a) *vrigines* Meurs. Crit. Arnob. *p.* 175. recte. b) *acritudo humorum consueuit generare, et ideo curantur S. M.* [C. LIII.] a) Forte leg. *quia — coquit.* b) reliqua cap. om. *S. M.* [C. LIV.] a) *articulosa S. M.* b) *rigidis articulis, et planas S. M.* c) *lantum die S. M.* d) reliqua om. *S. M.* e) haec est ipsa *ome lysis s.* ὠμὴ λύσις de qua vid. Ind.

ribus ante acopo perunctis ab articulis [f] vsque ad genua: quae loca lanis succidis
4 munies et fasciabis, et ter in die paulatim incedere facies. Si hoc non profecerit malagmam hanc articulis [f] eius imponis. Armeniaci [g], galbani, opoponacis, medullae ceruinae lib. 2, resinae terbentinae [h] vncias 2, apochymatis [i] libram, resinae frixae libram S. oleum vetus quod sufficiat, lento igne decoques et colabis, impones in alutam [k] per dies plurimos omnibus pedibus, donec sani sunt. Sed necessa-
5 ria festinatio est, quia sic solent remanere si tardius cura praestetur [l]. Alii vero vrendos censent paulatim in articulis, sed raro etiam prodest ista medicina.

LV. ANIMALIVM vngulae asperitate ac longitudine itinerum deteruntur et impediunt incessum. Ex tortura [a] quoque, si in aspero vel lapidoso itinere iumenta coguntur ad cursum, indignationes oriuntur. Postremo etiam si nulla causa
2 praecesserit, otiosa in stabulis ex collectione humorum incipiunt claudicare. Oportet [b] autem solum vngulae celeriter aperiri, vt per inferiores partes apostema digeratur, ne eruptionem super coronulas faciant [c], et difficile ac tardius cura [d] proce-
3 dat. Cuius haec sunt signa: Pedem priorem [e] planum ponet, quod si suspendere videris gressum, vt diligentius intelligas causam, vngulam subradis, et locum quem videris nigriorem, digito pulsabis, si cesserit in dolore, et maturum fuerit, ape-
4 ries, et saniem emittis. pendiginem circumcides ad viuum. ex oleo roseo, et aceto et sale cum stercore ipsius linteola imponis, animal calceabis [f], tertio die soluis. si
5 caro excrescit gramen decoques cum oleo et impones. Si videris carnem ipsam nigrescere, inspicies ne aliquam fracturam habeat, neque [g] clauum aut lapidem acutum, aut spinam. propter quod fomentis et resina vtaris, vt possit educi. Cum pu-
6 rum videris vulnus, traumaticum impone. Post quod adiicies fuliginem siccam. Cum autem compleueris curam, resinam remissam [h] et sulphur imponito. Quod [i] si adhuc in alto apostema fuerit, hordeum vel fabam in aqua decoques, et exinde
7 fomentabis, vt exinde ad maturitatem possit adduci. Subtritos pedes fomentabis aqua calida, axungiaque veteri perunges. deinde testa [l] candenti decoquis, oleo post
8 et sulphure pariter contrito lamina [m] candente leuiter vres per triduum. Si vero contuderit, sanguinem de corona emittes, et calida fomentabis, axungia veteri perunges, ouinum quoque stercus cum aceto permiscebis, et imponis: quamuis alii caprinum efficacius credant.

LVI. SI iumentum ad aperturam pulmunculum fecerit, scias totum solum, hoc [a] est assem. hac ratione tollendum. vngulam subradis, deinde inter commissuram calcis et assis in circuitu incidis, subleuabis a parte priore et solum calcis retroversus expelles, vbicunque pulmunculus fuerit, radis ad viuum, et adiicies lanamentum [b] ex oleo, et aceto, et sale, et stercore ipsius [imponas [c]] et calceas, tertia die

f) Ita reposuimus pro vulgato *auriculis* et ratione ducti, et f. 5. g) *Ammoniaci* marg. I. A. Fab. h) pro *terebinth.* i) sic marg. I. A. Fabricii pro *apocimatis* vid. Ind. k forte *aluta.* l) *praestitur* sph. vtriusque edit. [C. LV.] a) *contusione S. M.* b) *oportet ——procedat* om. *S. M.* c) Legendum videtur *faciat.* d) *cura* om. *S.* e) Quid si, *pedem priorem non plenum?* Conf. 2, 54, 1 et intellige *priorem pedem,* partem priorem vel anteriorem pedis cuiuscunque; cui cum soli innititur, *suspendit gressum.* f) *canciabis S. M. calciabis F. S.* g) *aut S. M.* sed respondet τῷ *neque* τῷ *ne* interroganti. h) *tenuissimam* S. M. male. i) *quod ——fuerit* om. S. M. l) Hippiatr. 2, 102 feruentibus testis animal cogitur insistere. m) Sic reposui pro *lana*, quae hic nulla est. Conf. 3, 4, 38 *it.* 3, 4, 8. Ita *ferro candenti* 3, 4, 11. [C. LVI.] a) *hoc cum hac* S. M. b) *linimentum* S. forte *linamentum.* Sed neque *lanamentum* damnauerim. c) *imponas* redundare videtur. d) *ferru-*

die foluis et tollis. poſt hoc fomentabis [d]: farinam hordeaceam, reſinam, et acetum 2
decoques, per triduum impones; hoc enim medicamento etiam fracturam curabis,
ſi frequenter apponas. poſt etiam traumaticum cum liniamento [e] impone, et cum
corpus fecerit, corium mali granati et bitumen Iudaicum ex aceto decoques et im-
pones triduo, et cum ſolueris, iterum impone, donec obdureſcat in cornu [f].

LVII. SI exungulauerit iumentum, cura difficilis, ſed profutura, ſi non
egebit induſtria, papyrum candelarum purgatam, ſubtiliter carpis, intingis in oui
crudi albumento circa nudatum pedem in circuitum pones, panno et faſciolo ſuper-
ligabis, poſt diem tertium ſoluis, fomentabis farina frumentacea, reſina, aceto et
melle pariter decoctis, interdum, lomentum [a] pro farina mittis. Si vulnus non 2
erit purum, vino tepido lauabis, liniamenta [b] cum melle impone: cum purgaue-
rit [c] traumatico vteris. Cum autem duxerit cicatricem corium fabae [d] cum pelle
ceruina combures, ex melle temperabis, addito puluere bituminis Iudaici et mali
granati, cum aceto: alternis diebus medicamentum renouabis, donec cornu vngu-
lam faciat. Ad vltimum ſparteam [e] veterem contundes, ex aceto in olla noua de- 3
coques, ex quo vngulam obdureſcentem obuolues, et ad plenam reuocas ſanita-
tem. Si ſuffuſiones pedes patiantur, ficus ſiccas cum ſale pro aequa parte con-
tunde [f] et vngulis impone.

LVIII. ANIMALIBVS exiguae [a] vngulae creſcunt, vel attritae reparan-
tur, ſi allii capita 7, rutae [b] manipulos 3, aluminis tunſi et cribrati vncias 7, axun-
giae veteris pondera 2, ſtercoris aſinini plenam manum commiſceas ac decoques et
vtaris. Prudentius conſilium eſt pedum tueri ſanitatem, quam paſſionem curare.
Corroborantur autem vngulae, ſi iumenta mundiſſime ſine [c] ſtercore vel humore
ſtabulentur, et roboreis pontibus [d] conſternantur. Articuli quoque vel ſuffragines
poſt iter calido [e] foueantur vino. Naturaliter autem molles vngulae ſolidantur, ſi 2
hederae ſeminis duas partes et aluminis rotundi vnam partem pariter contundas, et
calceatis [f] pedibus per multos dies inducas. Item ſubtritis pedibus prodeſt, picis
liquidae ſelibram, aceti heminam, ſalis libram, hederae foliis quantum ſufficit pari-
ter contundis, et laboranti quotidie pedes perunges. Molliſſimae vngulae hoc vno 3
medicamine, quo potentius nihil eſt, aſſolent indurari. lacertum viuum viridem in
ollam nouam mittis, adiicies olei veteris libram 1, aluminis [g] Iudaici ſelibram, ce-
rae libram, abſinthii tunſi ſelibram, et decoques cum lacerto. Cum fuerit reſolu- 4
tum, calentia vniuerſa colabis, abiectisque oſſibus et purgamentis, liquatum medi-
camen in ollam remittes, et cum vngues indurare volueris, vngulam ſubradis, et
factum vnguentum in cannam viridem mittes, adhibitis carbonibus prope feruens,
per cannam inſtillas vngulis: prouiſurus ne coronam tangas aut ranulas [h], ſi [i] his
exceptis, in ſolo et in circuitu ſolidaturus vngulam confricabis. Memineris autem 5
vngulas

d) *ferruminabis* S. *M.* e) videtur eadem hic vox requiri, de qua ad no. *b.* f) *corium* S. M. male. vid. 2, 57, 2. [C. LVII.] a) *Iumentum* *F.* *ſtercus* S. M. quod recte reiicit Rhodius Lex. Scribo. h. v. b) vid. ad *c.* 56, 1 no. *b.* c) vid. 2, 60, 2. d) *foue cum melle quod vino coniungis, et* S. M. e) *ſparciam* editi. cauſam noſtram agat Morgag. *IV*, 9. f) editi *contonde.* vid. Morg. *IV*, 4. [C. LVIII.] a) h. e. nimis paruae. b) *ruti F.* Sph. c) *ſine* om. S. male. d) forte *pontilibus.* Vid. Ind. h. v. e) *calida fou. et vino* S. M. f) *calciatis* edd. g) forte *bituminis.* h) *ramulas, quae excreſcendo renouantur* S. M. i) forte *ſed.*

vngulas excrescendo renouari, et ideo interpositis diebus [l] vel singulis mensibus talis cura non deerit, per quam naturae emendatur infirmitas.

LIX. ANIMALIVM dorsa vt laboris plurimum sentiunt, ita diligentius sunt curanda [a]. Exceptis enim his, qui deputati sunt circo, reliquum mulorum, equorum, asinorumque genus sub sellis aut sagmis solo tergo praestat officium. Vnde laudabilior industria est, quae incolumitatem tuetur, quam quae cupit laesa curari [b].
2 Nam diligentia defendit a vitio, si centones vel saga primum sufficientia, deinde mollia imponantur, et lota [c], atque ad tempus diligenter excussa, ne aliquid sordidum [d] aut asperitatis inhaereat quod sub pondere inulceret [e] pellem. tunc sagma-
3 rum vel sellarum mensura conueniens, et apta qualitas debet adhiberi. Si enim ista minora fuerint vel maiora, angustiora, vel vltra modum lata, vel quae non congruunt, grauiter nocent. Hinc enim collisiones, suppurationes, apostemataque nascuntur, cum nimis locis inaequalibus premitur pondere, vel discentes [g] tracturam mercurius aut spina deteritur. Ipsorum [h] quoque pondere, etiamsi in stratis nulla sit culpa, enormitas nocet, et ideo temperanda est mensura ne inferat vulnus.

LX. QVOD si dorsum sedentis iniuria tumere iam coeperit, in recenti statim mallonem ceparum id est calamos [a] siccos, vnde fasces dependent [b], in aquam [c] feruentissimam mittis, et aliquamdiu maceratum, calidum super tumorem impones, fascia constringes vel cordiscum superimpones, vna quoque nocte manere patieris.
2 absque suppuratione palpabitur [d] tumor. Quod si clauum fecerit, farinam hordeaceam cum foliis caulium contundis pariter et tepidam impones. Cinerem quoque cum oleo miscebis, et inducis quam diu clauus cadat: cum ceciderit lipara [e] vtere cum minutissimis pannis, vel mel cum linteolis: cum vlcus purgauerit [f], Lycio [g] percurabis.

LXI. SI pulmunculus natus fuerit in dorso, difficile est eum medicamentorum appositione [a] siccari: sed si paruulus fuerit, cautere, et praecipue cuprino aperiendus est, vt sanies quam collegerat [b], egeratur: tunc curandus est sicut moris est vsta curari. sed commodius est pulmunculum decussatim [c] ferro secare et eximere, ita vt pellem ad modum praecidas, ne cum cicatricem duxerit, inuenia-
2 tur epidermis [d]: oleum, acetum, et salem continuo addis in plagam, et ne nimius sanguis erumpat, stercus ipsius vulneri superponis et colligabis, die tertio [e] folia caulium tunsa cum oleo, et aceto imponuntur per dies quinque. Cum iam ducere cicatricem coeperit, Lycio [f] curabitur.

LXII. SI vero fecerit vulnus, indulgebis otium, vt diligentius [a] curetur, et recepta sanitas confirmetur induciis, nec imponendus est labor qui rescindat adhuc

l) an deest numerus? [C. LIX.] a) *scrutanda S. M.* b) *curare S. M.* c) *lata S. M.* d) forte *sordium.* e) *exulceret S. M.* f) forte *tum.* g) Hoc quidem monstrum est: *vel discindens fractus incurrit S. M.* Quid si *vel distendens farctura inuritur. Farcturam* intelligo *centones, saga*, quibus efficitur vt aequaliter incumbat et molliter sella vel clitellae. h) forte *ipso*, vel *ipsorum ponderum.* [C. LX.] a) *calernos S. M.* b) *rependent S. M.* c) *quam S.* sph. d) h. e. palpando tumore intelliges ex patientia animalis, suppurationem non adesse. e) *lyppara F. lyppa S. M.* f) *purgaueris S. M.* Sed videtur intransitiue poni etiam 2, 57, 2. g) *licio* edd. [C. LXI.] a) (*curare vel*) ins. S. b) *colligerat* edd. c) *densatum S. M.* d) *epidarmus F. epideriderinus S. M.* e) *postero S. M.* f) *licio* edd. [C. LXII.] a) *et* ins. S.

b) *omne*

huc teneras cicatrices. Sanatur autem [b] vlcus si gallas Syriacas combustas cum melle superimponas. Pulueres quoque corticum pini et flos [c] calcis viuae aequo pondere miscebis, et vulneribus inspergis. Pilulas quoque cypressi tunsas, et a
cribratas, et cortices quercus tritos et in puluerem redactos mittis. Praeterea ossa sepiarum et testas etiam ostrearum in puluerem rediges, et aerei quoque vasis fuliginem pariter miscebis, quae bene tunsa si frequenter asperseris, siccatum vulnus ducet celerius cicatricem.

LXIII. QVOD si pili tardius crescunt, viuam testudinem supra sarmenta combures, et cineres eius in nouum cacabum mittes, additis vnciis ʒ aluminis crudi, medullae [a] ceruinae quod sufficit, et [b] vino infuso decoques, et diebus plurimis imponis. reuocare pilos creditur. Puluis de fabis [c] combustis vel de lupinis crudis, vel de foliis fici [d] combustis, seuo [e] commixtus superponitur [f] assidue. Quod si nulla praecedente causa decidunt [g] pili, spicam [h] nardi, et vuas passas pariter tundes et ex [i] aceto decoques, calidumque medicamentum glabro [k] corpori impones.

LXIV. SI album pilum nigrescere cupias, atramenti sutoricii [a] scrupulos 7, rhododaphnes [b] succum scrupulos 4, sebi caprini quod sufficit, pariter temperabis et vteris.

LXV. SI e diuerso albos [a] pilos facere volueris, cucumeris siluestris radicum [b] libram vnam, nitri scrupulos [c] 12, in pulueres [d] cogis [e], heminam [f] mellis adiicies, quibus permixtis [g] vteris.

b) *omne S. M.* c) Leg. *florem* vel *flores.* [C. LXIII.] a) *etiam* inf. *C.* b) *ex C.* c) *faba combusta C.* d) *ficuum C.* e) *vino F. M. si vino C.* f) *superponatur C.* g) *decidant C.* h) *spicanardi, vuas F. S.* nobiscum *C.* i) *ex* om. *C.* k) *clauorum C.* [C. LXIV.] V. Hippiatr. Ruell. 2, 55, *p.* 64, *b.* a) *sutorii C. veteris drachmam* 1 *S. M.* b) *odolaphinis F. S. rhododaphnis S. M. rododafnnis C.* nobiscum Hipp. l. c. c) *succi drachmas III S. M.* d) *c*[illegible] *cparini F. sepi S. sibi C.* Hippiat. l. c. *adipis caprini, quod ad ea cogenda satis sit.* [C. LXV.] a) *album pilum C.* b) *radicem C.* c) *scrip. C.* recte. d) *puluerem C.* e) *coges C.* f) *emin*[illegible] *C.* g) *mixtis C.*

VEGETII RENATI
ARTIS VETERINARIAE
SIVE
MVLO MEDICINAE
LIBER TERTIVS.

PROLOGVS[a].

Mvlo medicinae me[b] commentarios ordinante[c], ciuium, atque amicorum frequens querela, accepti[d] operis continuationem suspendit, deflentium aegritudines, mortesque clamosissimas[e] boum, cum magnopere peterent publicandum, si quid pro salute tam commodorum animalium scriptum reperiretur in
2 libris. Cedens itaque familiarium honestissimae voluntati, ex diuersis auctoribus
enucleata collegi, pedestrique sermone in libellum contuli. Cuius erit praecipua
3 felicitas, si eum nec scholasticus fastidiat, et bubulcus intelligat. Maximo[f] autem
incitamento mihi fuit ipsorum boum vtilitas et gratia, sine quibus nec terra excoli,
nec humanum genus sustentari vllatenus poterunt. Cuncta igitur legumina siue
frumenta bobus merito aratrisque debentur: vinearum ipsarum vsus periret nisi eo-
4 rum adminiculis subuehendis carpenta sudarent. Quid de diuersorum onerum
comparatione[g] referamus, dum inter mobilia et quidquid grauius est, absque ve-
hiculis pene reddatur immobile? Reliqua quoque animalia, ipsaeque cohortales
aues ex[h] eorum capiunt labore substantiam. Vnde enim equis hordeum, vnde
cibum canibus, vnde porcis pabulum dominorum solertia ministraret, ni pararentur
5 boum labore frumenta? Et ne longum faciam bobus debent alimenta, quidquid ali
potest. Apud alios genus mulorum, apud alios camelorum, apud paucos elephan-
6 torum licet exiguus vsus est: nulla potest natio esse sine bobus. Postremo vt ad
prouidentissimorum virorum scripta redeamus, quorum firmatur auctoritas, Iustitiam[i] iumentorum caede violenta[k] derelictis terris ad siderum remeasse consor-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[LIB. III. Prolog.]

a) *Haec praefatio cum quatuor sequentibus capitibus, quae de bobus agunt, constituunt librum IV Digestorum mulo medicinae in Ms. Codice Corbeiensi, in quo tamen et praefatio, et tria capita cum parte quarti desunt. Sed id quod dixi et ex iis quae supersunt, et ex catalogo capitum, qui libro praemittitur, collegimus. Notandum autem est, quae hic in quatuor capita, in codice illo Corbeiensi in quadraginta quatuor capitula diuidi.* Haec adscripta exemplo I. A. Fabricii. Quid de tota re videatur nobis, in praefatione dicimus. Diuisionem capitum semel publicatam retinuimus. Sed vt laudari commodius possint, quae sequuntur post hanc de bubus tractationem capitibus *IV* comprehensam, capita proxima laudamus ita *Veg.* 3, 2 *b.* 3, 3 *b.* 3, 4 *b.* b) *me* om. *S. M.* c) *ordinanti S. M.* d) forte *incepti* aut *occepti* adeo. e) *damnosissimas boum pro magnopere supplicantium S. M.* suspicabar *calamitosiss.* f) om. hinc ad *s.* 6 *S. M.* g) quid si *comportatione?* vid. Morgag. *IV*, 24. h) *et F.* i) vid. Morgag. l. cit. Respicit nimirum Arati Phaen. v. 132 *sq.* Sed causae seruit, et παρατραγῳδεῖ, cum mansisse dicit *Iustitiam* dum homicidia fierent. Verum est, praecessit de homicidiis apud poëtam; sed verba sunt, vaticinantis Δίκης

v. 125

sortem[l]. Quid potest laudabilius reperiri quam vt nomen[m] aequissimum, boum
fugaretur interitu? quod dum homicidia fierent permanebat in terris[n]. Dupli- 7
cem igitur solicitudinem oportet impendi, vt sanitas incorrupta maneat, et aegri-
tudo, quae ex casu vel negligentia siue labore contracta est, competentis medici-
nae curetur ratione.

CAPVT I.

Vt longaeui et sani sint boues, bubulcum conuenit prouidere[a] vel dominum, qua-
tenus frigoribus calidissimo[b] cubili muniantur, et si fieri potest, semper foco
vicini sint boues. Quodam[c] enim beneficio naturali eiusmodi animalibus semper 2
ignis commodum[d] est, siue quod inutilis et pestifer humor exudat, siue conceptum
ex pastu vel opere frigus expellitur, siue in[e] flammarum halitu interna[f] curantur.
Praesepium oportet extructum esse diligenter, ne quid pabuli inter pedes anima- 3
lium pereat. Bouile autem loco sicco[g] statuendum est, assidueque mundandum
est, ita quod[h] quotidie pabulum ad edendum inutile substernatur, vt boues sic-
cius et mollius cubent. Par[i] quoque studium est, cum boues reuocantur ex opere, 4
vt colla eorum ex vino tepido perfundantur, et diutissime perfricentur[l]. Cum 5
vero de via vel pastu redeunt lutulenti[m], adhibita, priusquam deducantur[n] ad
bouile, aqua diluendi pedes, ne inhaerentes corpori sordes vlcera generent, vel
vngulas faciant molliores, vel certe molestiam manducantibus, vel inquietudinem
afferant dormituris. Sed[o] hieme omni solertia frigus est prohibendum, velut[p] 6
aestiuis mensibus pura aura quaerenda. Per diem igitur sub[q] vmbra, per noctem
sub diuo boues stare conuenit. Non enim pauciores si aestuauerint, quam si alse- 7
rint, colligunt morbos. Praeterea vnum ouum crudum cum hemina salis, et sex-
tarium vini per singula capita septimo[r] diffundi percommodum est. Iuuat etiam 8
si[s] allium tunsum hircino misceas seuo[t], herbam quoque verbenam additam dete-
ras, rutam herbam, etiam[u] pollinem inungas[x], et cum vino per os digeras. Ca- 9
vendum praecipue est ne aut cursu nimio, aut longo itinere fatigentur, vel[y] vllis
grauioribus certe oneribus affligantur. nimiam enim lassitudinem sequitur aegritu-
do, et omne animal est[z] debile, si rumpitur. Aquam quidem istius generis ani- 10
mal non requirit nitidissimam, nec vsque adeo laeserit, si sordidam biberit. Sed[a]
tamen bubulci diligentius[b] est procurare[c] vt mundam semper et optimam bibant.
Maxime autem studendum est vt competentibus redundantibusque[d] saturi semper 11
habeantur et pingues. Omnis enim aegritudo exordium sumit ex macie. Exhau-
stum[e] animal celerius labor frangit, aestus vexat, frigus penetrat. Non solum 12
enim

v. 125 Καὶ δή που πόλεμοι καὶ δὴ καὶ ἀνδρεῖον αἷμα Ἔσσεται — Tum sequuntur ea quae euenerint, Χαλκείη γενεὴ προτέρων ὀλοώτεροι ἄνδρες· Οἳ πρῶτοι κακόεργον ἐχαλκεύσαντο μάχαιραν Εἰνοδίην, πρῶτοι δὲ βοῶν ἐπάσαντ' ἀροτήρων Καὶ τότε μισήσασα Δίκη κείνων γένος ἀνδρῶν Ἔπτατ' κ.τ.λ. Vid. Schoettg. ad Varr. 2, 5, 4. add. Cic. de nat. Deor. 2, 63 et quos laudat Broukh. ad Tib. 2, 1, 8. k) forte *violatam*. l) *consortium* coni. *Morg. l. c.* m) *Numen* coni. *Morg. l. c.* n) vid. no. *i.* [CAP. I.] a) *praeuidere S. M.* b) *calidissimum cubile muniatur S. M.* c) *Quod S. M.* d) *accommodatus atque vtilis est, vt pestifer humor recedat, et frigus excellatur S.* e) *et S. M.* f) *interiora curentur S. M.* g) *calido S. M.* h) *vt S. M.* i) *Parum quoque fastidium F. S.* nobiscum *S. M.* l) *fricentur S M.* m) *luculentia F. S.* nobiscum *S. M.* n) *induc in ouile S. M.* o) *sicut S. M.* p) *ita S. M.* q) *in S. M.* r) (*die*) ins. *S.* s) *si* om. *S.* t) *sepo* hic et al. *F.* u) *etui S. M.* x) *teras S. M.* y) *vel grauioribus fat. S. M.* z) *incipit S. M.* a) *est S. M.* b) *diligentissime S. M.* *diligentis* coni. Morg. *IV*, 25. c) *praecurare S.* d) *cibariis saturatos semper habeant S. M.* e) *Vacuum igitur S. M.*

f) *nisi*

enim aestiuis mensibus pascuum sufficit, vbi [f] frondes diuersi generis addantur, et [g]
minuat varietas ipsa fastidium. Hieme [h] non tantum paleis, sed foeno quoque et
13 hordeo, et saepius eruo saginandi sunt boues. Nullus autem vberiores ciborum
repudiabit expensas, qui considerare voluerit, boum per inopiam pereuntium quam
cariora sunt [i] pretia. Aduersum [k] boum morbos non minor adhibenda est diligen-
tia quam equorum.

II. NAM equinum genus morbus qui appellatur malleus, diuerso genere pas-
sionum emigrans [a] per plures contagione [b] consumit, boues quoque idem morbus
interficit [c], sed a diuersis diuerso nomine vocatur, quem plerumque vulgus appellat [d].
2 Hic morbus bouem si quando tentauerit, istis agnoscitur signis; erit pilo horridus
et tristis stupentibus oculis, ceruice deiecta, saliuis assidue per os fluentibus, inces-
3 sus pigrior, spina rigidior, fastidium maximum, pauca [e] ruminatio. Cui si inter ini-
tia subuenire tentaueris, discrimen euadet: si per negligentiam adhibeatur tardior
4 cura, vetustioris morbi non potest superari pernicies roborata [f]. Inter exordia igi-
tur taedianti boui aduersus omnes morbos potio ista succurrerit: tres semis [g] vncias
squillae minutatim concisas, praeterea radices tenerae populi [h] effossas et diligenter
lotas contundes [i] in pila, et tria ex iis pondera, addito sextario salis, in vini septem
5 sextarios mittes, et per septem dies per os bobus singulos sextarios digeres. Quod
si toto anno aduersus omnes aegritudines desperatas boues stagnare [k] volueris, in-
cipiente vere, id est ab idibus Februarii quindecim diebus continuis, hanc potio-
nem dabis omnibus diebus, quae vsque adeo salutaris est, vt approbatum sit integro
6 anno boues sic curatos nullius morbi contagione tentari. Talis etiam compositio et
morbis resistit, et vires animalium firmat: folii caprinis [l], folii mirti siluestris [m], fo-
lii [n] cypressi ana vncias tres [o] diligentissime deteres, infundes in congium aquae, et
vna nocte sub diuo manere patieris, et inde [p] vnoquoque boue tepefacto per tri-
duum singulos sextarios dabis. quae potio ad stagnanda animalia quater in anno fa-
7 cienda est vltimis temporibus veris, aestatis, autumni, et hiemis. Morbos aegritu-
dinesque depellit. tres vncias baccarum lauri, gentianae, aristolochiae longae, myr-
rhae [q], betonicae diligentissime detere, et misce cum mero, ex quo trinas heminas
8 triduo iugiter iumento per os dabis. Spicae [r] quoque allii tritae, cum vino quoque
per nares infusae purgant capita iumentorum. Oua cruda cum melle iumentorum
faucibus inseruntur, atque ita [s] fastidium ac nausea discutitur. Expedit tamen sa-
lem pabulis misceri, marrubium quoque tritum mane cum oleo vinoque diffundere.
9 Thuris puluerem cum mero siue per nares inieceris, siue per os dederis, prodest.
Nec minores medicinae bobus horum [t] copia subministrantur. Nam porros, rutam,
apium, et herbam sabinae [u] si quis large deterat, et misceat vino, ternasque hemi-
10 nas praebeat ad potandum aegrotantibus subuenit. Plurimique caulem vitis albae
concisam

f) *nisi S. M.* recte. g) *et — fastidium* om. *S. M.* h) (*autem*) ins. *S.* i) forte *sint.* k) caput secundum ita incipit, *Contra morbos boum non minus adhibenda est diligentia, quam equorum S. M.* [C. II.] a) *migrando S. M.* b) *contagiones S. M. Si contagione* verum est, iunctim legendum *per-plures.* c) *consueuit interficere S. M.* d) (*acbanum*) *S.* e) *parua S. M.* f) (*Potio contra omnes morbos boum*) ins. S. quod lemma fuit. g) *semis* om. *S. M.* h) *popinum F. S.* nobiscum *S. M.* et Morgag. ex *Veg.* 3, 75. i) reposui pro *contondes.* iussu etiam Morg. *l. c.* k) *praeseruare S. M.* alterum alterius glossa. l) *capparis S. M.* m) *ana vncias* III ins. *S.* n) *foliis S.* o) *sex S. M.* p) *ieiuno boui tepefactum S. M.* q) (*enulae*) ins. *S.* r) Conf. Colum. 6, 4, 2. s) *ita — discutitur* om. *S.* culpa typographi. t) conieceram *hortorum.* Sed *horti S. M.* u) *sauinae* edd.

x) Conf.

conciſam atque ſerpillum et ſquillae partem in aqua macerant, ternasque heminas
per triduum digerunt, quae potio ventrem purgat, vires quoque confirmat. Ad in- 11
terna autem curanda praecipue amurca [x] creditur ſalutaris, ſi tantundem aquae mi-
ſceas, et animal bibere conſueſcat. Sed quia licet ſitiat, potum faſtidiat [y] ignotum,
primo cibi aſperguntur, deinde aqua exigua potio medicatur, ad vltimum pro men-
ſura miſcetur, et vſque ad ſaturitatem ſitientibus datur. Quocunque autem tem- 12
pore, ſed maxime aeſtate, ſi boues concitentur ad curſum [z], aut aluus eorum ad
perniciem ſoluitur, aut febriculae commouentur. Natura enim pigrum, et labori
potius quam velocitati accommodum [a], vehementer laeditur ſi ad opus cogatur in-
ſuetum. Periculoſum quoque eſt, ſi ad praeſepia ſues aut gallinae peruenerint. 13
Nam bos cum gallinae fimum inter pabula ſumſerit, ſtatim nimio ventris dolore tor-
quetur, inflatusque [b] moritur: cui [c] hac ratione ſuccurri conuenit: Apii ſeminis
vncias 3, cimini [d] ſextarium [e] ſemis, et duas lib. mellis commiſces, et tepidum per
os infundes, ac tam diu ambulare compellis, et confricas manibus plurimorum, do-
nec ventrem potio moueat. Giſni quoque cum vino deterere, et per os dare cre- 14
ditur ſalutare remedium. Lixiuium quoque ex arbore vlmi, vel cuiuſcunque gene-
ris ligni cinerem, dummodo bene coctum [f], cum oleo miſcebis, et liquidum ac
tepidum diffundere per fauces, aduerſus ſtercus plurimum [g] prodeſt. Si autem por- 15
cinum ſtercus bos deuorauerit, ſtatim peſtilentiam contagionis ſolius [h] mallei ſuſti-
net morbi. Qui cum ſemel in gregem vel armentorum vel domitorum inceſſerit iu-
mentorum, ſtatim omnia animalia quae leuem ſuſpicionem [i] habuerunt, de poſſeſ-
ſione [k] tollenda ſunt, et diſtribuenda illis locis, vbi nullum pecus paſcitur, vt nec
ſibi inuicem, nec aliis noceant. nam paſcendo herbas inficiunt, bibendo fontes, ſta-
bulo [l] praeſepia: et [m] quamuis ſani boues, odore morbidorum afflante depereunt.
Vſque eo etiam mortua cadauera vltra fines villae proiicienda ſunt, et altiſſime ob-
ruenda ſunt ſub terris, ne forte ipſorum corporum interna ſanorum contingantur et
pereant. Vno [n] quidem vocabulo peſtilentia appellatur, ſed habet plurimas ſpe- 16
cies [o], quas enumerare non licet [vel [p] riget]: facilius ipſa principia a diligentibus
intelligi poſſint. Eſt itaque humidus [humor [q]], quoties per os et nares humor 17
effluit bobus, et faſtidium aegritudoque conſequitur. Eſt ſiccus, quoties nullus hu-
mor apparet, ſed animal quotidie maceſcit et fit deterius, nec iuxta conſuetudinem
appetit cibos. Eſt articularis, quoties interdum de prioribus, interdum de poſte-
rioribus pedibus claudicant boues, cum habeant vngulas ſanas. Eſt et ſubrenalis,
quoties a poſterioribus debilitas appareat [r], et quia lumbi dolere creduntur. Eſt 18
farciminoſus, quoties per totum corpus bobus tubercula exeunt, aperiunt ſe, et quaſi
ſanantur,

x) conf. Colum. 6, 4, 4. y) *faſtidit* coni. Morg. *III*, 40. z) Conf. Colum. 6, 5, 1. a) intell. aut inſ. *animal.* b) (*ipſa bora*) inſ. *S.* c) *ſi ſtatim bac rat. non ſuccurris S. M.* d) quid ſi *Aminei.* Conf. *Veg.* 3, 85, 2. add. Morgag. *IV*, 27. e) *ſextarios ſex S. M.* f) *cribratum ſit S. M. cretum* coni. Morg. *IV*, 27. g) *pullinum S. M.* h) *illius S. M.* i) (*languoris*) inſ. *S.* k) *paſcuo S. M.* l) quid ſi *ſtando* vel *ſtabulando?* m) *et* om. *S.* n) Nouum caput, *de ſpeciebus peſtilentiae boum etc. S. M.* o) (*diuerſas*) inſ. *S.* p) Suſpicor ſcripſiſſe auctorem, *quas enumerare non piget*. *r* et *p* miſcentur ſexcenties. Enumerat ſane, *vt* (hanc vocem excidiſſe puto) *facilius intelligi poſſint principia* et indicia vel ſigna adeo vniuscuiusque generis. Corrupit hanc ſententiam, qui, cum illud *riget* ex *piget* ortum non intelligeret, ſubſtituit *licet.* Alius vtramque lectionem ſeruare voluit. Non male feciſſem, puto, ſi ita excudi curaſſem, *Quas enumerare non [licet, vel] piget, (vt) facilius.* q) Leg. *morbus.* Conf. *Veg.* 1, 3 et 10. Lemma Cod. Corb. hic, *ſigna morbi humidi.* r) *incipit et quaſi S. M.*

19 ſanantur, et iterum in aliis locis exeunt. Eſt et ſubtercutaneus, quoties humor
peſſimus in diuerſis partibus corporis [s] bobus erumpit et decurrit. Eſt elephantio-
ſis [t], quoties velut ſcabies minutae cicatrices [u] exeunt extra corium, et ad ſimilitu-
dinem lenticulae. Eſt mania [x] quae refectis bobus eripit ſenſum, vt nec audiant
more ſolito, nec videant: ex qua paſſione celerrime moriuntur, quamuis hilares pin-
20 guesque videantur. Hi omnes morbi contagione ſunt pleni, et ſi vnum animal ap-
prehenderint, celeriter ad omnia [y] tranſeunt, et ſic interdum aut integris armentis,
aut omnibus domitis afferunt interitus. Vnde omni ſtudio quae ſemel tentata fue-
runt ſegreganda ſunt animalia, et ad ea loca mittenda, vbi nullum animal paſcatur,
ne contagione ſua omnibus periculum generet [z], et negligentia domini (ſicut ſolet
21 a ſtultis) diuinae imputetur offenſae. Euincendi [a] tamen ſunt, et exquiſitis reme-
diis expellendi quamuis acerbiſſimi morbi [b]. Panacem [c] ſupplaſſariis [d] comparas.
22 Eryngion autem herba dicitur, quae in littore naſcitur prope vndam maris, florem
habet quaſi aureum vel galbineum, folia eius ſunt quaſi folia cardui ſilueſtris, inter
arenas littorum largiſſime ſpargitur [e]: has effodies, et in vmbra ſiccatas ſeruabis. ad-
23 verſus morbum tam equorum quam boum plurimum proſunt. Ex quibus potio
componitur iſta: Radicis panacis, itemque radicis herbae eryngii ternas vncias, ſe-
minis quoque foeni [f] vncias 3 pariter deteres diligenter, addisque farinae triticeae
ſextarium, ita vt prius frumentum frangas et molas: quae omnia de calida feruente
24 conſpergis, et cum melle vel ſapa nouenas offas ſingulis [g] diebus digeres. Praeterea
ſanguinem marinae teſtudinis colliges, et cum vino per os dabis. quam quia inue-
nire difficile eſt, vulgarium teſtudinum prodeſſe aeſtimant. quod vtrum bene opi-
25 nantur [h], vſus viderit. nam auctores de terreſtri teſtudine tractauerunt [i]. Pulue-
rem [k] et caſſiae fiſtulae, necnon etiam thuris pro aequa parte admiſces, ex eo vnam
ſemis vnciam cum ſextario vini veteris in die per nares bouis infundis. Quod me-
26 dicamentum per triduum facies. Morbi quoque quos ſuperius nominauimus amari
ſunt, et non niſi amaris potionibus ſuperantur [l]. Nam contraria contrariis potio-
nibus curantur ratione medicinae. Ideoque puluerem herbae abſinthii et crudorum
lupinorum, herbae quoque centaureae vel peucedani aequis ponderibus diligenter
miſces et in ſextario vini veteris trina cochlearia ſingulis diebus, additis vnciis 3
27 olei [m], per os dabis. Praeſens quoque remedium experimentauerunt [n]: radiculam
herbae conſiliginis [o] (quam alii pulmonariam vocant, alii tantundem [p] radiculam)
ſiniſtra manu ante ortum ſolis collige (quia ſic maiorem vim habere creditur) tunc [q]
ad acum vel acutum cuprinum pars auriculae quae lata eſt, quaſi in circulo ſignatur,
28 adprematque [r] vt rupta cute leuiter ſanguis exeat. Quod cum ex vtraque parte fe-
ceris, medium orbiculum perforas ad acum, et in eodem foramine inſeres [s]: quod
vbi exierit, omnis peſtilentiae virus per ipſum defluit vulnus, donec ille ſolus lo-
cus

s) (*per corium*) inſ. *S. M.* t) *elephantiotes S. M.* u) *puſtulae circa nares vel collum exeunt S. M.* x) *et inſania S. M.* y) *plura S. M.* z) *generent* forte leg. *inferat S. M.* a) conf. Colum. 6, 5, 2. b) (*variis expenſis curantur*) inſ. *S.* c) ſ. 22. om. *S. M.* d) forte *a ſeplaſiariis.* add. Morga. *IV*, 28. e) cogitabat, vel ſcripſit, *ſpargit radices:* hinc infertur, *bas effodies.* f) *foeniculi S. M.* g) *inde dabis ſingulis bobus S. M.* h) pro *opinentur.* i) *tacuerunt S. M.* recte, opinor. k) (*myrrbae*) inſ. *S.* Conf. Col. 6, 5. 3. l) *curantur S. M.* m) (*ſingulis bobus*) inſ. *S.* n) *experimenta docuerunt S. M.* Ad hunc locum pertinere videtur lemma Corbei. *de bubus radicandis.* o) quae ſit iſta conſiligo, diſputat, et hunc ipſum locum illuſtrat Dodonaeus 2, 3, 19 de Buphthalmo. p) forte *tantum.* q) *Colum.* 6, 5, 4. r) forte *adpremiturque.* s) *radiculam* intell.

t) *Vſci*

5 cus, qui deſignatus eſt, putreſcat et decidat, atque ita animal liberetur. Viſci [t] fo- 29
lia cum vino trita defunduntur in nares [u], atque ita ſingulis bobus, ſiue vniuerſis
gregibus cum morbum incurrerint, ſubuenitur. Suffimenta quoque plurimum iu- 30
vant, ſulphur, bitumen, allium, origanum, ſemen coriandri [x], carbonibus inſperge,
et cooperta [y] boum ſupra vas, in quo ſuffimenta incenderis, diutiſſime continebis,
vt fumus os eorum capiat [z], ac nares impleat, atque ita ad cerebrum et interna ſa-
lutari [a] remedio penetret. Sed et totum ſuffimentare percommodum eſt, vt ab eo- 31
dem morbi [b] pernicies expellatur, et caetera peſtilentiae contagio non coinquinet.
Generalia igitur remedia aduerſus morbos generales contagioſosque retulimus, nunc
aduerſus valetudines, quae ſingulis animalibus accidunt, nec in alia tranſeunt, reme-
dia ſubiungemus [c].

III. CRVDITAS plurimum nocet, cuius haec ſunt ſigna: crebri ructus, cibi
faſtidium, ſonitus ventris, intenſiones [a] neruorum, oculi hebetes: propter quae nec
bos ruminat, neque linguam [b] detergit vt ſolet. Prodeſt itaque vt [c] duos congios
vbi [d] bibi poſſit digerere per fauces. poſt quos ſtatim braſſicae [e] triginta caules mo-
dicas [f] decoques, et ex aceto dabis, ſuſpenſumque animal ab alio cibo penitus ab-
2 ſtinebis. Alii cruditate laborantes, clauſos in bouili detinent, nec cibos praebent. 2
praeterea [g] lentiſci et oleaſtri cacuminum pondera 4 deterunt, et cum lib. mellis at-
que aquae [h] congio miſcent, quae vna nocte ſub diuo mittunt, atque ita faucibus
digerunt. Deinde interpoſita hora, macerata [i] infuſaque erui 4 lib. obiiciunt, ab alio
3 quoque cibo vel potione prohibentur [l]. Nam ſi neglecta fuerit cruditas, ventris 3
inflatio inteſtinorumque ſubſequitur, exprimit gemitus, ciboſque capere non ſinit,
nec in loco [m] conſiſtere, decumbere et volutare [n] cogit, caudamque frequenter
commouet. De experimento medicina eſt caudam iuxta clunes reſticula vel lino
vehementer aſtringi, vinique ſextarium cum hemina olei tepidum dare [o] per fauces,
atque ita per mille quingentos paſſus bouem currentem trahere: ſi dolor perman-
ſerit, vngulas eius ſecare, et vncta manu per anum fimum extrahere, et rurſus agere
4 currentem. Si tardius proficit, tres partes lauri diu conteruntur, et cum duplici 4
aquae calidae dantur. Si [p] iſta non valent, myrtae [q] ſilueſtris foliorum duae lib.
tunduntur in pila, et duae [r] ex calidá aqua miſcentur, ac per vas ligneum faucibus
infunduntur. atque ita ſub cauda quatuor digitis ab ano percuſſa vena ſanguis emit-
tatur. Qui cum ſatis effluxerit papyro ligata cauda reſtringitur. poſt concitatus bos
5 agitur vſque dum anhelet. Ante detractionem tamen ſanguinis adhibentur iſta [s] re- 5
media: tribus heminis vini, quatuor vnciae contriti allii [t] permiſcentur, poſtquae
potionem cogetur currere: duae quoque vnciae ſalis cum decem vnciis [u] ceparum
atteruntur: mel quoque decoctum admiſcetur, ex quo facta collyria longiora non
parum

t) *Vſci* edd. nobiſcum *Col.* 6, 5; 5 et Morga. *III*, 41. u) (*et ſic animal liberatur*) inſ. *S.* x) (*aequaliter miſce, et viuis*) inſ. *S.* y) videtur inſ. *capita* ex *Veg.* 1, 19, 4. z) *caput S. M.* a) *ſalutare remedium S.* b) *morbo* editum, nobiſcum Morga. *IV*, 28. c) *conſcribamus S. M.* [C. III.] Hoc capite continentur *Colum.* 6, 6. *it.* 7 *et* 8, quorum ſegmenta vt facilius conferri poſſint in margine interiori notanda curauimus. a) *contractionis S. M.* b) *lingua ſe* coni. Morgag. *III*, 1. c) *calidae S. M.* d) *vt S. M.* e) *braſſica F.* vid. Morg. *l. c.* f) *modice* coni. Morg. *l. c.* g) *quibus S. M.* h) *aquae* om. *S.* i) aut retulit ad *pondera* auctor; aut leg. *macerati infuſique* l) debebat *probibent.* m) *loca S.* quod falſum et κακέμφατον. n) *volutari* coni. Morg. *III*, 2. o) debebat *dari*, — *trahi etc.* Sed non obſeruatur in his libris, cuiuscunque culpa, temporum conſecutio. p) *ſi laurus non adeſt S. M.* q) vid. Morgag. *III*, 3. r) *duo ſextarii S. M.* s) *iſta* om. *S.* t) *olei F.* nobiſcum *S. M.* Morgag. III, 4. u) *cepis* coni. Morg. *l. c.*

Hh 2 x) Conſ.

parum valida immittunt in anum, vt ventrem resoluant: atque ita bos currere cogi-
6 tur [x]. Ventris quoque et intestinorum dolor sedatur, si anseres natantes, et maxi- 1
me anates animal aspexerit. Nam anas mulos, etiam equinum genus conspectu sui
7 celeriter sanat. Sed interdum nulla [y] medicina conuenit sequiturque torminum [z]
vitium, quorum signum est, si cruentum [a] mucosumque ventrem ediderit. singulare 2
remedium est cupressinae [b] quindecim, verbenae [c] quindecim gallae diligentissime
tritae [c] quantum vtraeque ponderantur tanti ponderis vetustissimus caseus, quibus
pariter detritis admiscentur vini austeri sextarii 4, et in potu dantur, ita vt lentisco [d]
8 mixtaque oleastri cacumina praebeantur. Si venter coeperit fluere, et videris [e]
egere corpus et vires capito plerumque inutilem reddit, quia ex cibariis ad medelam
bouis nil peruenit, [quod sic videris per ventrem proiicit quam [f] quod manducaue-
9 rit.] Quae cum acciderint, prima die a cibo et potu abstinendum est, ita quod [g]
nec secunda die bibere permittatur, cacumina tamen oleastri et cannae siluestris, 3
itemque baccae lentisci et myrti dandae sunt, nec post triduum etiam potestas bi-
10 bendi nisi perparum concedenda est. Sunt qui ex foliis lauri teneris libram 1, abro-
tanum hortense pari portione, deterunt cum aquae calidae 2 sextariis, atque ita fau-
cibus infundunt, pabulaque [h] superius [i] praebent. Aliqui vero 2 lib. ex vinaceis [l] 4
11 ad focum torrent et conterunt, et cum [m] sextario vini austeri [n] ad bibendum dant,
et commemorata [o] saepius [p] cacumina obiiciunt. Quod si neque proluuies ventris
erit, neque intestinorum dolor, recusat tamen cibos, et praegrauato capite erit [q].
lacrymae quoque oculis et pituita naribus currit, vsque ad ossa frons media vratur,
auresque ferro discindantur, sed vsturae igne [r] factae vt sanescant, veteri vrina bo-
12 vis ipsius confricandae sunt. aures vero scissae picula oleoque curantur. Periculo- 1
sum [s] fastidium bobus ranulae faciunt, quae aperiendae sunt, et allio cum sale pa-
riter trito ipsa vulnera confricanda, vt omnis humor exeat prouocatus. Melius
creditur, si ad acutam cannam exseces ranulam. post vino os lauatur. Interposito
vnius horae spatio virides herbae vel frondes dantur. Tam diu autem sustentantur
mollibus cibis, donec facta vulnera cicatrices ducant. Si neque ranula fuerit, et 2
non appetent cibum, allium tritum cum oleo naribus infundes.

IV. BOS si febrire coeperit (quod ex venarum inquietudine, et calore totius 1
corporis vel oris intelliges) vna die a cibo est penitus abstinendus, ita vt postero
ieiuno eidem sub cauda exiguum sanguinem detrahas, atque interposita hora trigin-
ta [a] paruos [b] aculeos [c] decoques, et ex oleo ac liquamine per os digeres, eamque
escam

x) Conf. *Colum.* 6, 7. y) *in illa F. S.* nobiscum *S. M.* et ratio MSS. de qua in praef. ex praef. ad Rasium Wecheli. add. Morg. *III*, 5. z) *omnium F. S. torminum S. M.* a) *excuentum mutosumque* editi. Vid. Morgag. l. c. b) *cupressi baccas, et Gaubrae ana XV, bene tritas, et tantundem vetustissimi casei S. M.* c) *et* inf. Morg. *l. c.* d) *lentisci myrtique et oleastri* coni. Morg. *l. c.* e) Leg. *et viridis, et quale manducant egerere* etc. Morgag. *l. c.* Ego ita cogitaueram. Scripsit forte Vegetius, *si venter coeperit fluere, et viridia egerere, vires carpit, operique inutilem reddit, quia ex cibariis ad medullam bouis nihil peruenit.* Illa autem verba quae vncis coërcenda curaui, glossatoris alicuius putabam, qui *viridia* Vegetii explicare vellet: cogitabat nimirum homo cautus, *viridia* etiam esse sani bouis retrimenta *etc.* itaque scripsit, vt suspicor, *quod sic viridia etc.* Codex quem laudat in margine Sambucus epitomen exhibet, aut lemma. Sic enim, *si v. coep. fl. et viride quale manducant, prima die* etc. f) *inquam S.* g) pro *vt* quod forte librariis potius *quam auctori debetur.* h) *quae* inf. coni. Morg. *III*, 6. i) *saepius S.* l) *binanceis S. M.* m) 11 *sextariis* Morg. *l. c.* n) *austeris* sphalma edd. o) *cummerata* edd. nos obsequimur rationi et Morg. *l. c.* p) forte *superius.* q) *est* coni. Morg. *III*, 7. r) *igneae* edd. nos sequimur Morg. *l. c.* s) Colum. 6, 8. [C. IV.] Habentur eadem Col. 6, 9 — 19. segmenta indicamus in margine interiore. a) *trigesima* edd. vid. Morgag. *III*, 8. b) *strignum ex oleo et liquam. coquas,*

eſcam per dies quinque ieiuno dabis. Praeterea cacumina lentiſci [d], vel oliuarum, 2
vel tenerrimum [e] quemque frondem, ac pampinos, ſi eodem tempore ſunt, prae-
2 bebis in cibo. Labra quoque eius deterges ad [f] ſpongiam, et aquam frigidam ter
in die offeres ad bibendum, ita vt infra [g] tectum bos febriens teneatur, nec ante-
quam ſanatus eſt dimittatur in paſtum [h]. Febrientis autem iſta ſunt ſigna: lacry- 3
mae profluunt, grauatur caput, oculi ſemiclauſi ſunt, labra ſaliuis madida, longior
1 et cum quodam impedimento tractus ſpiritus, frequenter et gemitus. Tuſſis [i] 4
boum non minus diligenter ſananda eſt quam equorum: [k] ſi recens fuerit, ſextarius
farinae hordeaceae cum vno ouo crudo et hemina paſſi per os datur ieiuno: gramen
quoque conciſum tunſumque admixta farina fabae frixae et pollinis [l] lentis, ſexta-
rio [m] aquae calidae miſcetur, agitataque diligenter per os diffunditur. Veterem 5
tuſſim ſanant duae librae hyſſopi maceratae ex aquae ſextariis tribus, quod infuſum
teritur, et cum duabus partibus farinae [n] miſcetur, et per os datur, ſuper quod
aqua hyſſopi, in qua [o] [decoctum] infuſum decoctumque etiam [p] propinatur ad
2 cornu. Porri etiam ſuccus expreſſus cum oleo et ipſi [q] febri cum hordeacea farina 6
remedium praeſtant. Radices quoque eius diligenter lotae, et cum farre triticeo
contuſae, ieiunoque datae, diſcutiunt vetuſtiſſimam tuſſim. Idem praeſtat eruum
ſi [r] in pabulis cum ptiſana hordei molitum [y], et cum aqua tepida vel mulſa in fauces
ſaliuanti [z] ore dimiſſum. Suppuratio [a], quam apoſtema dicunt, melius ferro ape- 7
ritur [b], poſt cum expreſſum pus aut ſanies fuerit, ſinus ipſe, qui eam continebat,
vrina bubulina calida lauatur, ac linamentis ac ſtuppis ſiue linteolis pice liquida et
oleo infuſis curatur. Quod ſi colligari [c] ea pars, vbi eſt vlcus, non poteſt, lami- 8
na [d] candente ſepum caprinum aut bubulinum ſtillatur. Aliquanti [e], cum vitio-
ſam partem inunxerint [f], tunc vrina veteri humana lauant, atque ita aequis ponde-
ribus pice [ff] liquida cum veteri axungia incoquunt et liniunt. Sanguis [g] cum ex 9
aliqua neceſſitate ad pedes venerit boum, claudicationem affert. Quod cum acci-
dit, inſpicito vngulam, inuenies eam vltra ſolitum calere, et vitiatam partem pre-
mi vehementer bos non patitur. Sed ſi ſanguis adhuc ſuper vngulas in cruribus
2 eſt, ad triduum triti ſalis perfricatione diſcutitur. Quod ſi tantum [h] in vngues 10
deſcenderit, cultello leniter [i] inter duas vngues [k] aperies, et mundabis deintus,
et poſtea ſtuppam ſale atque aceto infuſam applicabis ad [l] ſolum, ſparta opere cal-
ceatur, maxime [m] quae datur operantibus, et in aquam non mittat pedem, ſed vbi
ſiccum eſt ambulet. Qui [n] ſanguis niſi emiſſus fuerit ſaniem [o] creabit. Quo ſup- 11
puratio etiam [p] curabitur. Nam [q] primo ferro circumciſus expurgatur ad viuum.
Deinde pannis aceto et oleo et ſale madefactis impletur, mox axungia veteri et ſepo
hircino

coquas, et per os S. M. c) *coliculas* Morg. *l. c.* d) *lentis S. lentiſci S. M.* et Morg. *l. c.* *lentium F.* e) *tenerrimam quamque* Morg. f) *ſpongia S. M.* g) *intra S. M.* h) *paſtu F.* i) Colum. 6, 10. Conf. Morgag. *III*, 9. k) (*quae*) inſ. S. l) forte *polline.* m) *ſine cortice ſextariis duobus aquae S. M.* n) *lentis* inſ. Morg. *III*, 10. ex *S. M.* o) *qua videlicet infuſum* Morg. ibid. *qua* etiam *S. M.* *aqua* al. p) *eſt* inſ. Morg. et habet *S. M.* q) *ipſa fibra* coni. elegans Morga. *III*, 11. r) *ſine valuulis* coni. Morgag. ibid. y) *mollitum* edd. z) *ſaliuati more* legendum etiam iubente Morg. *l. c.* a) Colum. 6, 11. b) (*quam medicamento*) inſ. S. c) *collui* legendum. vid. Morgag. *III*. 12. d) *lana* editi. vid. Morg. *l. c.* et nos ad 2, 55, 7. add. 3, 4, 36. e) *Quidam vero S. M.* Morg. *l. c.* f) *inuſſerint* Morg. ff) *picem liquidam* Morg. g) Colum. 6, 12. h) *iam* coni. Morg. *III*, 13. i) *leuiter* idem. k) *duos* debebat. l) *ac ſolea ſpartea pes calc.* Morg. *l. c.* m) *maximeque datur opera, bos vt in aquam — ſed vt ſicce ſtabuletur* Morg. *l. c.* n) vid. Morgag. *III*, 14. o) *ramicem S. M.* p) *tarde S. M.* q) *Hic librum de cura boum incipit codex Corbeienſis.* Haec adſcripta ad exemplum Fabricii an conciliari poſſunt cum iis, quae dicuntur ad principium libri?

hircino pari pondere ferro candenti ſtillantibus curatur, et perducitur ad ſanitatem.
12 Si ſanguis in interiori parte vngulae eſt, nec aperturam facit, et tantum claudicat 3
animal, extrema ipſius vngulae ad viuum reſecantur, et ita remittitur, ac ſtuppa
vel linteolis cum ſale et oleo aceto infuſis pes inuolutus ſpartea [r] munitur. Me-
diam vero vngulam ab inferiori parte non expedit aperiri, niſi eo loco in quo ſup-
13 puratio facta eſt. Si claudicat ex dolore neruorum, oleo et ſale genua poplitesque 4
et crura confricanda ſunt [s] calido aceto, et lini ſemen aut milium detritum infu-
ſumque aqua mulſa imponendum eſt, et ſpongia quoque ferventi aqua infuſa et ex-
preſſa, conſperſaque poſtmodum melle, genibus circumdatur ac faſciis alligatur.
14 Quod ſi humor eſt cum tumore, fermentum vel farina hordeacea ex paſſo aut aqua
mulſa incocta imponitur, et cum maturauerit ſuppuratio, ſcinditur ferro, emiſſa-
15 que ſanie (vt ſupra docuimus) percuratur. Poteſt etiam radix lilii vel ſquilla cum 5
ſale, vel herba ſanguinalis (quam polygonon [u] Graeci appellant) vel marrubium,
ferro aperta ſanare. Omnis autem corporis dolor, ſi ſine vulnere eſt, recens fo-
mentis mellinis [x] diſcutitur: vetus autem vritur, et ſupra vulnus vel butyrum, vel
16 caprina inſtillatur axungia. Scauies [y] ſanatur trito allio defricata: Eodemque re-
medio rabioſi canis ſanatur morſus [z], vel lupini vulnus illatum. Vetus quoque ſal-
ſamentum vtramque perhibetur plagam curare. Ad ſcabiem quoque praeſentior
medicina iſta eſt: ſi cunila [a] bubula ſulphurque conteritur, admixtaque myrrha
cum oleo atque aceto decoquitur, et cum tepeſcere coeperit, alumen ſciſſum tri-
tum inſpergitur [b]: quod medicamentum candente [c] ſole illinitum prodeſt. Vlceri- 2
17 bus gallarum tritarum puluis inſpergitur. Succus quoque marrubii impoſitus cum
fuligine ſanat. Infeſta [d] peſtis eſt bubulino [e] pecori (quam coriaginem [f] ruſtici vo-
cant) cum pellis ita dorſo haeret, vt apprehenſa manibus deduci non poſſit a coſtis:
quae res non aliter accidit quam ſi bos ex languore aliquo ad maciem deductus eſt,
aut ſudans in opere [g] faciendo refriguit [h], aut ſi lapſus ſub onere vehementer eſt in-
18 fuſus in pluuia. quae quandoque [i] pernicioſa ſunt, cuſtodire debemus, vt, cum ab 3
opere redierint boues adhuc aeſtuantes anhelantesque, vino aſpergantur, et offula
panis vino infuſa faucibus eorum inferatur [k]. Quod ſi praedictum vitium inhaeſerit,
expedit decoquere laurum, et cum calida et oleo et vino ſpinam dorſumque anima-
lis confricare contra pilum, ac per omnes partes apprehendere pellem, et velut a
19 coſtis ſeparare. Quod aut in loco calidiſſimo faciendum eſt, aut ſub diuo ſole fer-
vente. Aliquanti [l] feces [m] vini et axungiae commiſcent, eoque medicamento te-
20 pido poſt fomentum praedictum vtuntur. Eſt [n] etiam grauis pernicies, vt [o] cum
pulmones exulcerantur, vnde tuſſis et macies, ad vltimum vero phtiſis inuadit,
quae mortem afferant. [p] radix conſiliginis, ſuccus porri omnium [q] hemina per men-
21 ſuram olei miſcetur, et bibendi ſunt cum vini ſextario per dies plurimos. Non- 2
nunquam et tumor palati ciborum faſtidium facit, crebrumque ſuſpirium. Prodeſt
palatum

r) *ſparta* edd. s) vid. Morg. *III*, 15. t) *ſ.* 12. u) *palaganon* edd. x) *melius S. M.* Morgag. *III*, 16. y) Colum. 6, 13, 1 ex quo emendauimus, cum legeretur, *ſcabies anatis trita oleo defr.* vid. Morgag. *III*, 17. In marg. Samb. erat, *ſcabies ſcabioſa trita cum* etc. z) *morbus* edd. a) *cumulam bubulam* edd. vid. Col. et Morg. b) (*quo vngatur ad ſolem fortiter*) inſ. S. c) *candentis olei* edd. vid. Colum. et Morg. d) *Peſſima S. M.* e) *bubalun F. bubulum S.* f) *maginium* edd. ſignum vitii appoſuerat F. vid. Morgag. *III*, 18. g) *corpore faciente* edd. nos ſequimur *S. M.* Columellam et Morg. *l. c.* h) pro *refrixit.* i) *quoniam Col.* et *S. M.* k) *inſeratur* Morg. l) *aliquanti — vtuntur* om. *S. M.* m) *fraces vino* Morgag. *III*, 19. n) Sic ex *S. M.* Colum. 6, 14, 1. Morg. *III*, 20. *Et cum* edd. o) forte *illa, cum.* p) (*Cui*) inſ. *S.* q) *inſtar heminae pari menſurae* ex Col. Morg. Pro *omnium* ſuſpicabas

palatum ferro aperire vt profluat ſanguis, cui eruum ſine corio maceratum ad man-
ducandum dabis, viridemque frondem vel quodlibet aliud molle pabulum dum ſa-
3 netur. Si in operibus [r] contuderit collum, praeſtantiſſimum remedium eſt, ſanguis 22
ab aure emiſſus. At ſi id totum [s] in tempore quae vocatur amati amaticum ſale
tantum et impoſito. Si ceruix mota et deiecta [t] eſt, conſiderabimus in quam [u] decli- 23
net, et ex diuerſa parte ſanguinem detrahimus [x], ex ea vena, quae in aure videtur
ampliſſima, quae ſarmento [y] prius verberanda eſt, et cum intumuerit, ferro aperia-
tur, effuſoque ſanguine poſtero die ex eo loco emittitur cruor, et biduo vacatio
4 operis datur. Tertio vero die leuis iniungitur labor, et paulatim ad operis conſue- 24
tudinem reuocatur. Quod ſi ceruix in neutram partem deiecta eſt, mediaque intu-
muit, ex vtraque auricula ſanguis emittitur. Qui ſi inter [z] triduum, quod bos vi-
tium coeperit, emiſſus non eſt, intumeſcit collum, neruique tenduntur, et ita nata
5 durities iugum non patitur. Tali vitio comperimus aptum eſſe medicamentum [a], 25
ex pice liquida et bubula medulla, hircino ſepo, et axungia veteri, oleo quoque ve-
teri aequis ponderibus impoſitum [b] concoquitur, quo vtendum eſt cum bos ab ope-
re disiungitur. et in piſcina in quolibet [c] tumore [d] ceruix lauatur, confricaturque
6 diligenter praedicto medicamento, deterſaque diluitur. Si ex toto propter tumo- 26
rem ceruicis iugum recuſat, paucis diebus requies ab opere danda eſt, et ceruix cum
aqua frigida lauanda, et ſpuma argenti linienda eſt. Celſus quidem tumenti [e] cer-
vici herbam quae vocatur auia [f] (vt ſupra [g] dixi) contundi et imponi iubet. Quae [h]
ceruicem infeſtant minor eſt cura. Nam facile ſanantur per ardentem lucernam
7 oleo inſtillato. Melius tamen eſt cuſtodire ne naſcantur venae [i]. Etiam colla calue- 27
ſcunt, quae non aliter glabra fiunt niſi cum ſudore aut pluuia ceruix madefacta eſt
in opere. Quod ſi acciderit, puluere lateritio trito priuſquam deiungatur [l], bouis
colla conſpergi oportet. Et cum exſiccati [m] fuerint, exinde [n] oleo iterum infundi. 28
1 Si [o] talum vel vngulam vomer laeſerit, picem duram et axungiam cum ſulphure et
lana ſuccida inuoluito, et candente ferro ſupra vulnus imponito, et vngito [p]: quod
remedium optimum facit, ſi clauum calcauerit, aut acuta teſta vel lapide vngula
pertunditur: quae tamen ſi altius vulnerata eſt, latius ferro circumciditur, [q] ita in-
vritur vt ſupra praecepi. Deinde ſpartea [r] calceata per triduum aceto ſuffuſo cura-
2 tur. Quod ſi vomer intrauerit [s], lactuca marina, quam Graeci cyniolam [t] vocant, 29
admixto ſale imponitur. Subtriti etiam pedes eluuntur calefacta bubulina vrina.
Deinde fauillam [u] ſarmentorum feruentem calcare compellitur, et pice liquida cum
oleo vel axungia cornua eius vnguntur. Minus tamen claudicant, ſi ab opere dis-
iunctis frigida pedes lauentur, et ſuffragines coronaeque ac ſciſſura ipſius vngulae,
1 veteri axungia defricentur. Frequenter [x] etiam vel ab aſperitate itineris, vel in pro- 30
ſcindendo duritiam [y] ſoli, aut obuiis radicibus obuolutatus conuellit armos. quod
cum

bar *circiter.* r) *opere bos* eleganter Morg. *III*, 22. s) vid. Morg. *l. c.* et Ponted. ad Colum. *h. l.* t) *eiecta* noſter 2, 41, 1. u) *partem* inſ. Morgag. *III*, 23. x) *detrahemus* idem. y) ſic *S. M.* et ex Colum. Morg. *ſarcocata* rel. z) forte *intra.* a) *quod* inſ. Morg. *III*, 24. b) *compoſ. incoqu.* Morg. *l. c.* c) *qua bibit S. M.* Colum. Morgag. *III*, 24. d) *tumor ceruicis* Morg. ex Colum. e) ſic *S. M.* Colum. Morg. *III*, 25. *iumenti* al. f) *ama F. S. auena S. M. auia* Col. Morg. *l. c.* g) ſ. 22. h) *quae — infundi* om. *S. M.* *Clauorum qui ceru.* Morg. ex Colum. i) *neue etiam colla calueſcant.* id. l) *disiungantur boues,* Morg. *l. c.* m) *ſiccati* idem. n) *ſubinde oleo inf.* idem. o) Colum. 6, 15. p) *vre S. M. inurito* Morg. *III*, 26. q) *et* inſ. Morg. r) ſic ex Colum. Morgag. *ex parte* edd. s) *crus vulnerauerit S. M.* ex Colum. Morg. t) *tithymallum* iidem. u) *fauilla feruente* edd. nobiſcum ratio et Morgag. *III*, 27. x) Colum. 6, 16. y) *duritia — obluctatus* ex Colum. Morg. *III*, 29.

z) debe-

cum acciderit, ex prioribus cruribus ſanguis emittitur, ſi dextram [z] ex ſiniſtro [a].
Et ſi vehementius vtramque vitiauerit, etiam in anterioribus [b] cruribus venae ſol-
31 vuntur. Perfractis vero cornibus, linteola, ſale, atque aceto et oleo imbuta po- 2
nuntur, ſuperligatisque per triduum eadem infunduntur. Quarta die tantum [c] axun-
gia cum pice arida et cortice pini pari pondere imponitur, et ad vltimum cum iam
cicatricem producunt, ſubito [d] infricatur. Solent autem neglecta vlcera vermes
creare, quae ſi mane ex aqua frigida perfundantur, rigore eius contracti, decidunt;
Vel ſi haec ratio nihil profecerit, marrubium aut porrum conteritur, admixto ſale
imponitur, vel calcis viuae puluis inſpergitur, aut cucurbitae viridis ſuccus cum
32 aceto mittitur. Ideoque vniuerſis vlceribus picem liquidam, oleum vetus et axun- 3
giam oportet adhiberi, et extra vulnera etiam eodem medicamento circumliniri, ne
33 infeſtentur a muſcis, vel vermes creent cum vulneribus inciderint. Serpentis [e] quo- 1
que ictus mortiferus eſt bobus, ſed et minorum animalium noxium virus. Nam
vipera et Caecilia [f] cum in paſcuis bos improuide ſupercumbit, ſtimulo [ff] morſus
imprimunt. [g] Araneus quoque, quem Graeci Mygalen [h] appellant, parui quidem
corporis, non paruam ſolet inferre perniciem. Verum viperae venenum depellit,
ſupra tumorem, qui inflatur ex ictu, ſcarificatio ferro facta, ita vt herba quam per-
34 ſonatam [i] vocant, imponatur trita cum ſale. Creditur radix ſi contuſa ponatur [l], vel 2
ſiler montanum reperiatur, et trifolium Symonianum [m], quod fragoſis locis effi-
caciſſimum naſcitur, odoris grauis, bitumini ſimilis, propter quod a Graecis aſphal-
tion [n] appellatur, noſtri autem propter figuram acutum trifolium vocant. nam lon-
35 gis et hirſutis foliis viret, caulemque robuſtiorem facit quam pratenſe. huius herbae 3
ſuccus cum vino faucibus infundatur, atque ipſa folia cum ſale trita imponantur in
plagam. Quod ſi viridem minime reperiunt, ſemina eius collecta et trita dantur
ad potandum cum vino. Radices quoque eius cum ſucco [o] caulis tritae, addita hor-
36 deacea farina et ſale, cum aqua mulſa ſcarificationi ſuperponuntur. Eſt etiam prae- 4
ſens remedium ſi fraxini cacumina tenera conteras cum ſextariis vini quatuor vel olei,
expreſſumque ſuccum faucibus infundas. Itemque cacumina eiuſdem arboris cum
ſale trita laeſis naribus [p] ſuperponas. Caeciliae [q] enim morſus tumorem, ſuppu-
ratumque generat. idemque facit muris aranei. Sed Caeciliae morſus ſanatur, ſi
37 acu aerea locum laeſum compungas, et creta Cimolia [r] ex aceto oblinis [s]: Muris 5
vero pernicies, ſi animal ipſum oleo merſum neces, et plagam dentium ex eodem
confrices. quod ſi non fuerit, contritum ciminum cum picula [t] et axungia, vt ſimi-
38 litudinem malagmae habeat, impoſitum plagae, perniciem ſubmouet. Quod ſi an- 6
tequam tumor diſcutiatur, ſuppuratio fuerit generata, optimum eſt ignea lamina
vel cauterio collectionem aperire, quidquid vitioſum eſt inurere, atque ita cum
liquida pice et oleo inlinere. Quidam viuum murem araneum creta figulari circum-
39 dant, et collo [u] boum ſuſpendunt, morſusque ipſius beſtiae ſubmouent. Oculo- 7
rum vitia plurima in illis [x] ſanantur. Nam ſiue intumuerunt aqua mulſa triticea
farina

z) debebat *dextrum* — *vtrumque*. a) Colum. addit, *ſi laeuum in ſiniſtro*. b) debebat *poſterioribus*. c) forte *tandem*: Colum. *demum*. d) *fuligo* ex Colum. Morg. *l. c.* e) Colum. 6, 17. f) *celicia* F. S. nos ſequimur Colum. et Morgag. *III*, 30. ff) forte *ſtimulatae*. g) *Mus* inſ. Morg. h) Sic Colum. *migaltem* edd. i) Sic ex Colum. Morg. *III*, 31. *perſonatiam* edd. l) ſic idem. *conatur* edd. m) *Simoniamum* edd. n) Sic in marg. Fabric. et ex Colum. Morg. *aſphalton* edd. o) *ſuo caule* Morg. *III*, 32. p) *partibus* idem. q) *Celiciae* edd. vid. no. *f*. et conſ. ad totum h. l. Morg. *III*, 34. r) *cimolea* edd. s) debebat *oblinas*. t) *pice liquida* coni. Morg. *l. c.* u) ſic pro *colla* ex Colum. x) *melle* inſ. Morg. *III*. 35.

y) pro

farina conſpergitur et imponitur, ſiue album in oculo eſt ſalis foſſilis Hiſpani vel Armeniaci [y], vel [z] cum melle permixti [a] vitium extenuant. Idem praeſtat trita [b] ſepiae teſta, et per fiſtulam oculo ter in die inſufflata. Prodeſt etiam radix, quam Graeci
8 ſilphion [c] vocant, noſtri autem laſerpitium; Huiuſmodi quantum volueris ponderis 40
cum decima parte ſalis Armeniaci [d] et cum fiſtula oculo inſufflas [e]. quae radix tunſa et cum oleo lentiſci mixta vitium expurgat. Si genae humorem profundunt, lacrymisque viſus confunditur (quam epiphoram vocant) polenta ex hordeo mulſae [f] aquae
conſperſa ſuper genas ſuperciliaque impoſita reprimit humorem. Paſtinaca quoque 41
agreſtis [g], quam armoneaceam [h] vocant, cum melle trita oculorum ſedat dolorem. Memineris vero quoties mel alioſue ſuccos remedio adhibes, vt prius pice liquida cum oleo circumlinias oculos, ne a muſcis apibusue vel veſpis infeſtentur, quas dul-
1 cedo mellis inuitat. Plurimumque [i] hirudo, id eſt, ſanguiſuga, cum foris iuxta fau- 42
ces haeret, ſanguinem trahit, eam a iumento digitis oportet auferri: ſed ſi interius ſit, vt manu detrahi non poſſit, cannam vel fiſtulam perforatam inſerito faucibus, ac
per eam calidum oleum infundes. Nam eo contactu beſtiolae importunitas recedit. 43
2 Odor quoque cimini [l] ſuper carbones impoſiti vbi ſanguiſugam afflauerit, euellet a vulnere. Quod ſi ſtomachum vel inteſtinum tenuerit, calido aceto per cornu infuſo
1 necatur. Machina [m] quoque deſcribenda eſt fabrica, qua concluſa cuiusuis generis 44
iumenta bouesque curantur, vt ei tutus ad pecudem medendum [n] acceſſus ſit, nec luctando quadrupes aut membra conuxet [o], ac ſic remedia deſpuet [p]. Roboreas [q] aſſes conſtringis, ſolium, quod in longitudine [r] nouem pedes debet habere, in altitudinem [s] pars poſterior [t] duos, ſemipedem: pars vero quae ad priora [u] animalium
2 pertinet quatuor pedes: Texuntur ita vt velum [x] in caudam ductum non poſſit exire. 45
Sed a parte poſteriori paululum latiorem [y], a priore ſtrictiorem machinam compingi
oportet. Cui tranſuerſum tigillum [z] ad modum iugi confirmandum eſt, ad quod 46
equorum capita, vel boum cornua religantur. Nam reliquum corpus ad temones ſocios [a], vel funibus alligetur, vt iuuamentum [b] praeſtetur ad medentis arbitrium. Quae machina ad omnium maiorum animalium medelam ſolet eſſe communis [c].

II, b. 81

y) pro *Ammon.* vid. Morg. z) *Cappadocis* inſ. Morg. a) Deeſſe hic aliquid arbitratur Morgagnus. Et ſane nihil reſpondet genitiuo *ſalis*, et verbo *extenuant*. Ego putabam legendum *ſales foſſiles* etc. b) *tritae* edd. c) *ſilpion* edd. d) tum ante *et* tum poſt illud deeſſe aliquid videtur Morg. *III*, 35. Quid ſi pro *et cum* legamus *tritum*. Ita nihil deerit. e) *influas* ſph. S. f) *mulſa aqua* Morg. Nihil mutaui, cum *aquae adſpergi* vel *conſpergi farina* non minus dici poſſe videatur, quam contra. g) deeſſe aliquid ex Columella obſeruat Morg. h) *armoracea* Colum. i) Conf. Colum. 6, 18. Malim *Plurimum quoque*. l) *cimicis* e Columella Morg. *III*, 36. m) Conf. Colum. 6, 19. *Machinae* coni. Morgag. *III*, 37. Putabam *machinam* et *fabricam* poſſe per appoſitionem iuncta eſſe. n) Ita interdum Varro et alii. Sed tamen forte malis ex Colum. *medenti*. o) *conuexet* coni. Morg. nobis aliquando videbatur *colluxet*. p) *reſpuat* ex Colum. Morg. q) *Roboreis aſſibus compingis ſolum* id. r) *longitudinem* id. s) *latitudinem* idem. t) *prior* idem. u) *poſteriora* idem.

x) *velut in caueam* idem. Quid ſi *niſi in caudam* hoc eſt, retro tractum, vt Cacus traxit boues Herculis. In vniuerſum illud video, emendatione Clariſſimi Morgagni cum Columella conformari Vegetium. Supereſt, vt non ipſe in quibusdam diſcedere voluerit. Nos rem in integro relinquendam cenſuimus. y) *altiorem* vult Morg. *l. c.* z) *trigillum* edd. a) Qui ſunt *temones ſocii?* an paralleli? quia ſequitur, *vel funibus:* ſuſpicor, in voce *ſocios* ligandi inſtrumentum latere, laqueum aut ſimile. b) gloſſa magiſterialis pro *iumentum*. c) Hic addit *Sambucus* [*Rabioſis equis et canibus da bibere menſuram de iliernia, et ſanantur*]. Deinde eſt alia obſeruatio a Fabro iam propoſita, et paullum immutatis verbis a Sambuco ita concepta: *Quae ab initio huius libri vsque ad hunc locum habentur, non reperiuntur in vetuſtiore codice: adeoque pro vno ſumuntur capite: itaque ſubſequens reputabitur caput ſecundum.* In margine autem Fabriciani libri iſta: *Hic in Mſto Corbienſi ſequuntur tria parua capita, et poſtea ex corpore Gargilii Martialis de curis boum alia nouemdecim capita,*

II, [b]. SI vulnus in dorso, aut [a] quacunque parte corporis coeperit habere vermes, et timetur, ne putredo vulneris [b] transeat in cancrum, nepitam [c] et cedrinam [d] siue cyminum vel cicutam conteres ex aceto et impones [e]. Calcem quoque viuam ex aceto acerrimo temperatam, necare vermes experimenta docuerunt. Si vermiculus [f] dorso putredinem fecerit, vtilissimum est cauterizare [g] subtiliter, postea [h] viscum cum melle et vino conterere et imponere. Pannos quoque minutos cum oleo et aceto vulnera purgare manifestum est. Quo facto si necessitas fuerit [i] vstio rursus adhibetur. Ad vltimum cornu caprinum combustum et [l] contritum valet [m], vlceribus superinspergitur, vt [n] recuperetur, et sanitas ei detur.

III, [b]. LVMBORVM quoque cura vicina est. Nam animalia, aut cum ni-
mio pondere, aut cum transscendere fossam [a] conantur, si posteriores resederint pe-
des, aut nimio frigore [b] dolorem renum contrahunt. Ideoque [c] aqua calida cum
flore foeni diutissime confouendi sunt lumbi. Inunctionibus [d] etiam calidissimis per-
2 fricandi, et ad vltimum afronitri [e] diluti inducto caustico corroborandi [f]. Quod si
dolor vehementior fuerit, de inguibus [g] soluendae sunt venae, et [h] oleum cum axun-
gia, sanguini qui profluit immixta [i] renibus inlinuntur. Et si necessitas fuerit cata-
3 plasmis vtendum est [l]. Potio quoque renibus subuenit, si pilulas cypressi incidis [m]
duodecim supra carbones [n], nitri quoque vncias tres assis [o], et vtraque in puluerem
redigas, cum vnciis tribus mellis, et vini veteris sextariis tribus, et olei boni tribus
4 vnciis, quod [p] per quatriduum [q] aequa parte faucibus digeras [r]. Vitio lumborum
medetur hemina seminis brassicae, cum sextario polentae attusa [s] ex aqua frigida
subacta atque imposita [t] dolentibus locis. Sisymbrium [u] quoque [x] cum polentae
sextario, et aqua subactum medetur. Efficacius tamen est si cypressi folia ad mo-
dum heminae diligentissime contundas, et polentae sextarium admisceas [y], acrique
5 aceto subactum [z] dolenti imponas. Praeterea resinae durae vncias sex [a] decoquas [b]
vt liquescat, cui feruenti [c] superaspergis hordeaceam farinam, quam diu inspissetur [d]
ad similitudinem pulmenti [e], et diu subactum [f], et calidum ita [g] vt manus pati possit,
superillinis [h] renibus. Quod si frequenter renouaueris et dolori [i] subuenit et tumori.
Si vero tanta indignatio fuerit, vt eiusmodi non sentiat curas, aut [k] cauterio cuprino,
locis opportunis vrendo deprimes puncta ne deformetur animal, aut si vilius est,
et [l] necessitati aptius, quam decori, craticulatim, sicut moris est, vres.

IV, [b]. RE-

quae omnia huc pertinent. Vide nostram animadversionem primam ad hunc librum. Martialis fragmenta subiecimus Vegetio. [C. II, b.] Hic in Ms. incipit liber secundus et sequitur statim post vltimum caput libri super. a) *vel in C.* b) *vlceris migret C.* c) pro *nepetam.* d) *cediam C.* e) sic *C. imponis* edd. f) *mercurius F.* et *S. M. C.* Hic etiam inf. *in.* g) *cauteriare C.* h) *post ebiscum C.* i) *suaserit C.* l) *et* om. *C.* m) *valet* om. *C.* n) *et ad redintegrationem sufficit sanitatis.* [C. III, b.] a) *fossas C.* b) *frigoris dolore renum contrahuntur F. S.* nobiscum *C.* et *S. M.* nisi quod *dolorem renes.* c) *ideoque* om. *C.* d) *vnctionibus C.* e) *afro nitro* omn. Ipsum causticum est, puto, afronitrum. ideo etiam incisum post diluti sustuli. f) *roborandi C.* g) pro *inguinibus.* h) *tunc sale, oleo et ax. C.* i) *mixta C.* l) *est* om. *C.* m) *viridis XI super C.* n) *exuras* inf. *C.* o) sic *S. tressassi F. vnc.* III *acis C.* quid si *vnc. macis?* Sed ignotum Vegetio *macis* Arabum. p) *quod* om. *C.* q) *quo* inf. *C.* r) *degerat C.* s) *tunsa C.* t) *compos. insunde naribus S. M.* u) *sisembr. F. S. sisimb. C.* x) *quoque cum* om. *C.* y) *misceas C.* z) ita *C. subactis* al. a) *duas S. M. VII C.* b) *decoques C.* c) *frequenter superasperges C.* d) *spissetur C.* e) *pultis quod diu.* f) sic *C. subactis* al. g) *ita* om. *C.* h) *superillinas C.* i) *dolores subuenies C.* k) *aut* om. *C.* l) *aut necessitati aptum, quos decori gratia lares, sicut moris est vteris F. S. aut simile, et est necessitati aptius etc. S. M.* nobiscum *C.* Vid. Veg. *I, 28, 4 sq.*

[C. IV, b.]

IV, [b]. RENVM autem dolor his agnoſcitur ſignis: Poſteriores [a] vngulas trahit, lumbi vacillabunt, cauda deiecta erit, faeculentum [b] minget, ilia dura atque contracta. Interdum tales [c] ſunt renes, vt ſanguinem mingant, et ſi nimium [d] effuderit incurabilis eſt paſſio. Si parum [e] cruoris abundauerit [f], ſcito poſſe curari: Cui poſt detractum [g] ſanguinem vel de matrice, vel de femoribus, hanc potionem [h] dabis, videlicet, porri ſectiui ſuccum ex aqua.

V. SAEPE muſculi, qui in [a] renibus ſunt, vexantur ex caſu, et exteriores [b]
facilius curantur, ſi [c] iuſtae medelae afferunt [d] tarditatem. Optimum eſt, quoties
ceciderit iumentum, loco non moueri, et [e] aqua frigida perfundi, et poſtmodum
vnguentis vti [f]. Quae paſſio iſta [g] conſueuit ferre indicia: renes obdureſcunt, con-
trahuntur [h] teſtes, coxamque trahit, et colligere ſe non poterit. Quae [i] valitudo 2
naſcitur ex itineris longi fatigatione, aut ab infractu [l] cliuoſarum viarum. Incitatio
quoque curſus, et ſaltus extenſio, hanc adferunt cauſam. Sanguinem igitur ex [m]
viſceribus oportet emitti, prout qualitas corporis patietur. Vtendum [n] eſt potio-
nibus etiam ad valetudinem neceſſariis, molli dormitione animal collocandum.

VI. EX [a] perfrictione nonnunquam animalibus foras exit extalis [b]. qui hac
ratione curatur. Scalpello ſcarificabis [c], praecipue loca quae videntur eminentiora,
ſimiliaque veſiculis [d], ſcarificatio digitis exprimitur, et decarnatur, puluere ſalis per-
fricatur, donec cum ſanguine actus [e] humor exſiccetur. Poſt calida et ſale fouebis
et deprimendo [f] intus remittis, et continuo reuertetur ad locum vnde [ff] exierat.
Altera intus digitis miſſis inlita lipara [g], vel meliloto, donec ſanetur. Quod vitium ſi 2
ferro tangere dubitas, hoc medicamento curabis quotidie: Caſtorei vncias tres,
ſalis triti [h] pondera duo, ſalis Ammoniaci [i] lib. vnam, ſinopidis [l] Ponticae ſeſcunciam.
haec omnia tunſa et cribrata pariter decoques, impones [m] extali, et alligabis [n], quo-
tidie autem lixiuio [o] calido fouebis, et medela continua, vſque ad ſanitatem. Po-
tionibus autem thermanticis [p] calefiet [q] aegrotum. Alii in hac paſſione, cum axun- 3
gia ad manum [r] extale fulciri et reponi oportere dixerunt, poſtea ſpongiam [s] appo-
ni caudam ſupra alligando [t]. Si tamen diebus aliquot [u] fuerit cura neglecta, prius
foueri [x] ad ſex ex lixiuio, vel ſale, et vrina calenti, et ſic reliqua curationibus [y] impleri.

VII.

[C. IV, b.] a) *Poſteriore ſunt cui abſtrabit C.* Aduertite oculos et animum Criticae therapeuticae ſtudioſi, et diſcite, quid factum ſit, quid liceat. b) *et foetulenter mingit F. S.* c) *ita laeſi C.* d) *viuum C.* e) *rarum C.* f) *babuerit C.* g) *detractionem ſanguinis de C.* h) *porriges potionem, porri ſeptiui ſiccum ex aqua dabis C.* [C. V.] a) *ſub C.* b) *de exterioribus* al. *exteriores C.* quid ſi *exterius.* c) *ſiniſtrae C.* d) forte *ferunt* h. e. patiuntur. e) *ſed C.* f) *vtendum C.* g) *baec conſu. praeferre ind. C.* h) *et contrabuntur, vultus erit triſtis, coxam trabet, colligere C.* i) *Valido naſcitur aut longi it. fat. C.* l) *anfractu C. S. M.* Sed editum non damnauerim. m) *a C.* n) *vtendumque pot. ad cauſam nec. C.* [C. VI.] a) *Ex perfr.* om. *C.* b) *talus F. S. procedat biſtalis C.* Eſt eadem vox quae diſerte infra 3, 11 ſcribitur extalis, quamque ſatis idoneis auctoribus probatam dedit Dufrenius. Nihil frequentius mutatione ſyllabae *ex* in *is* vel *bis*, vel *s* adeo. *Extalem* etiam Laur. Ruſius hipp. c. 96 *ſale conſpergi* iubet. *Ex perfrictione longanonis,* (qui idem eſt *extalis* ſ. inteſtinum rectum) *vitia* in equis apud Veg. 1, 42, 1. c) *clarificabis C.* d) *ſiculis, quae poſt ſcarifactione* (leg. *ſcarifactionem*) *digitis exprimientur et decarnantur, puluere etiam ſalis confricantur C.* e) *totus C.* f) *deprimes intusque remittes C.* ff) *ſi non profecerit, altero die intus miſſis dig. curabis inlita lipara.* g) *lypparia* edd. h) *noſtratis C.* i) *Armen.* edd. *amon. C.* l) *ſinapis Pontici vncias 6* edd. nobiſcum C. et ita coni. Morgag. *IV*, 51. m) *in ſtalem pones C. impones talo F. S.* n) ſic C. *alligabis quotidie, aut F. S.* o) *lixiuia calida C.* p) *thermat. S. tragmant. S. M.* q) *calefacies C.* r) *manus talos F. S. manum ſtale C.* s) *ſpongia* omn. t) *adligabis C.* vt modo *adpone.* u) *aliquantis.* x) *adſerunt et lixiuia vel ſale, mauria calenti C.* Exſculpo, *adſerunt ex lixiuia, vel ſale, et muria calenti etc.* y) *curationes C.* pro *curationis.*

 [C. VII.]

VII. DOLOR[a] renum animalibus saepe contingit[b]; his proditur[c] signis:
nec incedere poterit, nec cubare, ilia eius inflantur et obdurescunt. quorum ista cu-
2 ratio est. Sanguis de vtrisque femoribus emittitur[d], postea lotium vetus[e] et pu-
tridum in vase supponitur, et lapides molares feruentes[f] mittuntur, animal sagis di-
ligentissime, vsque ad vngulas operiatur[g], vt[h] vapore lotii venae testium sudent,
post aqua calida confouentur[i], nitrum et alumen scissum[k] pariter conteres diligen-
3 ter, et admixto[l] oleo testes perunges[m] fricando. Si molares [lapides[n] defuerunt,
qualescunque calefacies, et mittes in lotium. Alia quoque] huius[o] rei proditur
medicina. Lentis heminam[p] vnam decoquis[q], admixto vino[r] mortario teres, cy-
pressi folia ℈ 4[s] mollissime pariter trita commisces[t], tantundem etiam suillae adipis
adiunges, vinumque vetus desuper[u] sparges, panno inlinitum testibus apponas[x],
donec sanitas procuretur. Si tardius[y] dabitur sanitas, testes subter stillatis[z] cau-
teriis vrito, vel leuiter scarificato.

VIII. [QVOD[a] si testes tumebunt,] hordeum comburito, pulueresque[b] ex
eo trito, suillae adipi misceto, ex quo medicamento mane et vespere testes illinito.
2 Physicum autem creditur, testes animalium ablutos canino felle sanari. Alii aucto-
res aqua calida testes cum dolent fouendos esse duxerunt[c], suffumigandos[d] etiam
viridibus foliis cypressi[e], quae arbor specialiter mederi testibus creditur. Sed si de-
fuerit, testas[f] ardentes nihilominus in aqua calida mitti, et inde[g] suffumigari,
post cretas[h] Cimolias cum stercore bubulino ex aceto acerrimo calentes induci, et
quotidie reuocari, quousque sanitas subsequatur.

IX. SI natura iumento excedit[a], et reuocari non possit, in aqua frigidissima constituendum est, et ibi fouendum, et[b] sublitam manum in anum eius iniicies, et contra vesicam fricabis, post diligenter cooperies, ne perfrigescat. Potiones[c] dabis, stercus suillum[d] quotidie[e] ex vino, aut in aqua dulci, donec liberetur.

X. SI iumentum sanguinem minxerit, vel adsellatum fuerit, hac ratione cu-
rabitur. De superiore vena sanguis auferatur, asphodeli[a] quoque herbae radix te-
ritur[b], et cum vini albi dulcis duabus cotylis[c] per os infunditur[d]; quae glutinosa
2 videatur[e]. Prodest etiam farinam triticeam cum adipe suilla[f] et puluere corticis
mali granati decoquere, et non crassas[g] potiones, sed liquidas per os fundere. et[h]
non solum a cursibus, sed etiam ab ambulatione abstinendum[i] est, vt glutinetur[l]
vena quae interrupta est. Contingit enim[m] cursu vel saltu, vt intrinsecae[n] venae
rumpantur,

[C. VII.] a) *Testium dolor C.* b) *qui* ins. *C.* c) *prodetur C.* d) *emittetur — supponetur* etc. *C.* e) *eius putr. C.* f) *illic* ins. *C.* g) *cooperietur C.* h) *vt* om. *S.* i) *confoueantur C.* k) *spissum C.* marg. l) *admisces oleum C.* m) *pervngues C.* n) inclusa suppleuimus ex *C.* Conf. 3, 28, 5. o) *huiusmodi rei proditur ma. F. S.* p) *eminam C.* q) *decoques C.* r) *in* ins. *C.* s) *scrip. IV. C.* quae manus Vegetii videtur. Sed cum barbaris numeris vtantur editores vbique, neque hic quidquam mutauimus. t) *commiscis F. S.* u) *rursus asperges C.* x) *impones C.* y) *tardabitur C.* z) *stillatim cauteribus C.* quid si *stilatis* h. e. in stili formam factis. [C. VIII.] a) inclusa restituimus ex *C.* Lemma extrusit initium capitis. b) *pulueremque ex eo tritum suilli rem permisceto C.* c) *dix. C.* d) *suffumigando C.* e) *cypressique arboris F. S.* nobiscum *C.* f) ita *C.* *testes F. S.* vel *taedas ardentes* vel *testas candentes* Morg. *IV*, 29. g) *infumigari C.* h) *cretam Cimol. c. st. bubulo et a. a. calente — renouari C.* [C. IX.] a) *exciderit, vt C.* b) *et cum substrinxerit, in manum ei iniic. C.* c) *potionem C.* d) *ouillum* coni. Morg. *IV*, 30. e) *ex vino. Quotidie autem in aquam duces, donec C.* [C. X.] a) *aphodilli F. S. asphodillae C.* nobisc. Morg. *IV*, 31. b) *teretur C.* c) *cotulis C.* d) *infundetur, vt glut. C.* e) *aluo prodest* ins. *C.* f) *suillo C.* g) *crassam potionem, sed liquidam per os defundere C.* h) *et* om. *C.* i) *abstinendus C.* l) *glutinet venam, quae interius rupta est C.* m) *ex* ins. *C.* n) *intrinsecus vena rumpatur.*

o) col.

rumpantur, quapropter rebus ſtypticis, et his quae conſolidationem [o] faciunt curetur. Super renes hoc anacollima oportet imponi: bulbos taſcedeas [p] viuas contuſas, allia quinque, anagallici libram, quae omnia pariter bene trita commiſces [q], et renibus eius imponis. quod prodeſt etiam illis, quibus euulſi, vel emoti ſunt renes. His autem quibus per nares effluit ſanguis, puſca [r] frigidiſſima caput eius [s] fovebis, modicum ſalis adiicies. poſt anacollima [t] in capite, et in [u] temporibus oblinis, et in [x] medicamento conſtrictis venis fluxum ſanguinis reprimes [y].

XI. SI dyſenteria iumentum apprehenderit, reuerſatur eius extalis [a], qui [b] vt curetur circumſecandus eſt cautiſſime, ne inteſtinum, quod praepoſitum eſt extali [c], frangatur. Procidit inteſtinum a [d] contactu: vitae periculum facit, ſi tangatur; quod ſemel non redit, et ſic remanebit, et paululum exit extalis ſupra.

XII. ANIMALIBVS otioſis et pigris [a] contingit ex [b] pletura ſanguinem mingere, cum hoc [c] quod abundat, erumpendi per vrinam [d] inuenit viam: attenuati [e] et exhauſti animalis interdum eſt vrina [f] ſanguinea. Quod accidit, aut ex [g] nimio aſcenſu, aut labore ponderis [h], aut nimietate curſus. ſed [i] illis, qui ex deliciis, aut abundantia contraxerint paſſiones [l], de matrice auferunt ſanguinem; attenuatis venas [m] laxare contrarium [n]. Vtrisque tamen ſalutaris eſt potio, ſi [o] lac caprinum cum a matricibus obolis et vitio laris herbae ſucco [paſtillos facias, ex quibus vnum] per os frequenter infundas. Certiſſima quoque ad ipſorum ſalutem potio praedicatur, ſi draganti vnciam [p] ſemis, meſpili [q] ℈ ſtoracis [r] ℈ tres, nucleos pini, hos purgatos ducentos decem infundis in vino optimo [s], ac diutiſſime conteres [t], poſt ad magnitudinem nucis auellanae cum apibus [u] attritos et vini [x] ſextario reſolutos [y] dabis ad cornu, et faucibus digeres, per dies continuos ſeptem, quod etiam omnibus [z] prodeſt, ad [a] fabae magnitudinem cum [b] ouo dediſſe.

XIII. SI vero ſanguinem [a] vomat, oportet geneſtae ſuccum [b], cum vino atque [c] porri ſucco lixiuio oleoque permixta, faucibus infundere. Aliquando animalia

o) *colligefaciunt, curandus eſt, et findendus* (f. *defendendus*) *eſt a frigore. cui et ſuper renes hoc anancolymba* (*anacollima*; *oportet imponi: bulbos ruferos* (ἐϱιοφόϱοι ſunt apud Theophraſtum et Athenaeum) *L, oua V, anagallicus lib I, quae omnia C.* p) vid. Morg. *IV*, 31. Fauet viri doctiſſimi coniecturae, quod priores literae *tas* potuere ex numeralibus notis corruptae eſſe, *cedeas* autem transmutatum eſſe ex *cocleas*, vt fere ſcribitur in hoc libro. Librarius Corb. plane omiſit. q) *commiſces — et impones C.* vt videatur futurum vtrinque voluiſſe intelligi. r) pro *poſca*. s) *eorum C.* t) *anancalmia ſupra ſcriptum C.* u) *et tempore oblinies C.* x) *vehementer C.* y) *reprimes C.* [C. XI.] a) *ſtalis qui incuratur C.* b) *quae — ſecanda F. S.* c) *talitan generatur. Quod ſi fuerit laeſum,* [illegible]*m non rediet, ſic remanebit et patulus erit eſtalis, et facile procidet inteſtinum, ſtatim vitae* etc. Barbarie oppleta omnia. Sed ita forte fuit, *ne inteſtinum — tangatur. Quod ſi fuerit laeſum, non iam redibit, ſed remanebit.* d) *ab extale, et S. M.* [C. XII.] a) *pinguibus S. M. C.* b) *expletura F. S.* pro *ex plethora* vid. Morg. *IV*, 32. c) *eo quo C.* d) *vrinas C.* e) *etiam* inſ. *C.* f) *in terra ſanguinea F. S. vrinam ſanguinem C.* g) *ex* om. *C.* h) *ponderum C.* i) ſic *C. Sed ille qui S. M. Sodalis. Qui — contraxerit F. S.* l) *paſſionem de matr. auferendus eſt ſanguis.* m) *venam C.* n) *eſt* inſ. *C.* o) *illa: Caprinum cum a muli tribus auellanis et horti olaris herbae ſuccum frequenter infundes. C.* Legendum videtur: *ſi lac capr. cum amyli tribus auellanis, et vrceolaris herbae ſuccum freq. infundes.* De *amylo*, credo, non eſt dubium. *Auellanas* puto in menſura vulgari fuiſſe, vt apud nos, *einer Haſelnuſs groſs.* De *vrceolari herba* etiam non facile quis contradixerit. Quae incluſi *de paſtillis*, aperte ad ea, quae ſequuntur, pertinent. p) *ſemen et apii ſcrip.* 1, *ſtoracis ſcrip.* 3, *pineos purgatos C.* q) *metropoli drach.* 1. *S. M.* r) *ſteracis F. S. Drachm.* III *S. M.* s) *optimo* om. *C.* t) *conteres* repoſ. ex *C.* om. rel. u) forte *ſuperioribus*, vel *prioribus.* x) *optimi* inſ. *C.* y) *reſoluas et ad cornu faucibus degeras.* z) *humi C.* forte *homini.* a) ſic *C. cum fabae magnitudine* edd. b) *cum ouo* om. *C. cum vino S. M.* [C. XIII.] a) *animal reicit C.* b) *dari.* c) *aut porri ſuccum lixiuo C.* Quid ſi *lixiuo oleo* iungenda

lia ſanguinem vomunt, quibus hac potione ſuccurritur [d]: abſinthium Ponticum et ſpicam nardi aequis ponderibus in cacabo nouo cum aqua decoques [e] et dabis in potu [f].

XIV. SI [a] ſanguis interdum nimis [b] per venam cum percuſſa fuerit, vt [c] claudi non poſſit, erumpat, remedium eſt, ſtercus ipſius [d] animalis ſuperponere [e] fluentibus venis: aut ſi perſeuerauerit, vrere [f] cauterio ſubtiliter, ne nerui laedantur. Floccum etiam competenti [g] oleo tinctum venae [h] admoueto. etiam [i] aſſem ligneum [k], in vena qua ſanguis profluit [l], ponis, et ligas, praeſens eſt remedium.

XV. VESICAE indignatio generatur ex plurimis cauſis: quae [a] propter vri-
nae difficultatem celerrimum [b], immo praeſens diſcrimen importat. De qua valitu-
dine diligenter [c] tractari [d] conuenit, vt paſſioni [e] competens medela ſuccurrat; quae
his agnoſcitur ſignis. mingere non poterit, omnia crura flectentur, dimittitur [f]
2 venter ad terram. Et ſi difficulter mingit [g], dyſuria appellatur. Sed [h] quando gut-
tas per veretrum mittit [i] cum labore, ſtranguria dicitur: quum [k] in totum non pot-
eſt mingere, iſchuria [l] appellatur, et vicinus eſt morti. Propter quod extenſiones
3 et tubercula naſcuntur in dorſo, et praefocatio circa fauces ex dolore ventris. Cui
hac ratione ſuccurris [m], de [n] pectore venas pungis, et ſanguinem quantum videbi-
tur detrahis, et ſic accipitur [o] laxamentum. Praeterea manum tepidam [p], cum
oleo in anum mittis [q], et ſi qua ſtercora inueneris [r] intus, quia impedimentum
4 praeſtant, attrahis [s]. Poſt, cum libra olei, ſalis triti plenum acetabulum miſces, et
calefactum iniicies in anum, iumento in locis pronis poſito, vt facilius ad interio-
5 ra [t] deſcendat, dulcedo etiam ſequitur ac ſolutio ventris, et dolor mitigatur. Quae
remedia ſi tarde [u] ſubuenerint, manus [x] et brachia perungito, et [y] cum magno ſenſu
atque cautela in [z] anum iniicito [a] in partem dextram, et reuerſato [b] in ſiniſtram:
veſicam [c] manu plena leuiter premito, vt incipiat [d] vrina procedere [e], et ſic libera-
6 bitur. Valde premere [f] eſt contrarium. Ex his autem [g] cauſis paſſio iſta [h] deſcen-
dit, ſi iumentum in opere aut curſu magna parte diei [i] cogatur, et vrinae faciendae [k]
ſpatium denegetur, tunc [l] a veſicae meatu vsque ad veretrum naſcitur tumor, et
7 cum dolore egeſtionis foramen anguſtatur; E diuerſo, ſi iumentum exerceri ſoli-
tum, diebus plurimis ſteterit, indigeſtione [m] naſcuntur ſpurcitiae, et [n] humores ef-
feruntur, vsque ad veſicam, compunctiones etiam et morſus vrinali fiſtulae prae-
8 ſtant, ex quo ſtranguria [o] plerumque contingit. Ex perfrictionis [p] indignatione dyſu-
ria ſolet [q] venire, cum nimio rigore meatus intumuerit. Et ideo calefactionibus
diuerſis

genda ſunt ita, *oleoque lixiuo?* d) *ſuccurretur C.* e) *coques C.* f) *potum C.* [C. XIV.] a) *ſi* om. *C.* b) *nimium C.* c) *et cl. n. potuerit erumpit C.* d) *ipſius* om. *S.* e) *ſuper C.* f) *vri C.* g) *tumenti C.* h) *bene C.* i) *etiam* om. *C.* k) *lineum F. S.* nobiſcum *C. aſſis ſ. axis ligneus* h. e. *aſſerculus, aſſula.* l) *effluit C.* [C. XV.] Conf. Veg. *I,* 61. a) *Quapropter F. S. et propter C.* b) ita *C. celerr.* om. edd. c) *diligentibus C.* forte *diligentius.* d) *tractare C.* e) *paſſionis C.* f) *ventrem demittit C.* g) *mingat C.* h) *ſi C.* i) *mittit* om. *C.* k) *Qui vicinus eſt morti propter quam extenſionem* reliquis omiſſis *C.* l) *dyſuria* omn. nobiſcum ratio, et eius interpres Morgagnus *IV,* 33. m) *ſuccurres C.* n) *depectorabis, et ſanguinem quantum ſufficit detrahes C.* o) *accipiet laxamentum C. lauamentum F. S. leuam.* coni. Morg. l. c. p) *tepido C.* q) *mittes C.* r) *intus impedimento ſunt, C.* s) *abſtrahes C. extrahis* coni. Morgag. l. c. t) *interna C.* u) *tardius C.* x) *manum et brachium perunguito C.* y) *tum magno C.* z) ſic *C. manus* edd. a) *et* inſ. edd. b) *in partem* edd. nobiſcum *C.* vbi diſcedimus ab editis. c) *et ſic manum plenam* edd. d) *incipias in hac proc.* editi. e) *producere, ſicque liberantur C.* f) *ſpinae F.* et *S. premere S. M.* et *C.* g) *autem* om. edd. h) *ita* edd. i) *duci* edd. k) *facilis* edd. l) *et* edd. m) *vti* inſ. *C.* n) *ex humore efferunt C.* o) *ſtranguiria C,* p) *perfrictione et* edd. q) *adſolet euenire C.*

r) *fri-*

diuerſis a[r] frigore ſoluenda eſt iniuria celeriter. Interdum et[s] indigeſtione hordei 9
et[t] cum aquam frigidam auidiſſime biberint, dolores[u] ventris animalia patiuntur,
et propter vicinitatem commota veſica ſtranguriam ſuſtinent. Aliquando et ſtercus
pullinum, et[x] alia noxia, in cibo ſumta, cum inflationem fecerint, impediunt
minctionem. Beſtiolae[y] etiam quae appellantur bupreſtes[z], araneae ſimiles, cum 10
deuoratae fuerint, animal praefocant. Aqua[a] quoque coeno vel limo[b] turbida ſi
bibatur, meatus impedit minctionis. Vermes[c] quoque vel lumbrici in inteſtinis 11
cum ex vlcere venerunt, veſicam[d] laedunt, et dupliciter animalibus diſcrimen im-
portant. Quod his deprehenditur ſignis[e]. animal quod tardius mingit, latera ſibi
ſcalpit[f], vel terram mordet, ſcias eum[g] vermibus[h], vel lumbricis extorqueri.
Cui hac ratione ſuccurris[i]: braſſicae folia ſubtiliſſime[k] contundis, et commiſcis 12
boni vini cotylas quatuor, et per ſiniſtram narem[l] infundis. Sulphur[m] etiam vi-
vum in puluerem rediges, et cum oleo totum ventrem animalis et veretrum perfri-
cabis. Abſinthium etiam largiter cum vino decoques, et per ſiniſtram narem de-
fundes. laſer quoque Syriacum et nitri puluerem cum vino decoquis[n], et per os
digeris. Inambulationibus et leni[o] curſu exercebis[p] in loco molli vel herbido: vel 13
ad aquam leniter abeuntem[q] ad vrinam inuitabis. Si[r] vbi aliquod aliud animal
minxerit, teneatur, facilius prouocatur. Quae[s] praemittuntur[t], vt veniatur ad cu- 14
ras[u], aqua enim calida diutiſſime lumbi fouebuntur[x] et renes, tunc auenam[y]
agreſtem ex[z] vino dulciſſimo duabus cotylis decoquis, et per ſiniſtram narem infun-
dis colatos humores: ficus praeterea optimas decoques in aqua cotylis quatuor, mi-
xtoque nitri puluere ſimiliter defundes[a]. Allium[b] quoque cum vino decoctum, et 15
per ſiniſtram narem infuſum[c] producit vrinas[d]. Memineris ſtatim[e], cum in paſ-
ſione ceciderit, hordeum eis[f] ſubtrahendum penitus, et potus[g], herbas virides
vel farragines ad ſuſtentandum dandas. Sarmatarum autem equitatus[h] veteres plu- 16
rimum valuerunt, vſus inuenit, vt animalia a collo vsque ad pedes inuoluantur de
ſagis, ſuppoſitisque carbonibus viuis addito caſtoreo ſuffumigentur, vt totum ven-
trem[i] teſticulosque eorum caſtorei fumus euaporet[k], et confeſtim detractis carbo-
nibus cooperti deambulant et mingunt. Alumen[l] ſciſſum et ſales[m] fricato, admi- 17
xtoque oleo, et melle collyrium longum et tenue facito, et in veretri[n] ipſius fora-
mine

r) *frigoris ſolu. eſt cel. iniuria C.* s) *ex C.* t) *vel C.* u) *dolorem C.* x) *vel C.* y) *Beſtiolus etiam, qui appellatur bupreſtis araniae ſimilis, ſi cum foeno deuoratus fuerit, animal praefocabit C.* z) *vulpeſtres F. S. bulbreſtrae S. M.* a) *aquam — turbidam ſi bibat, meatum C.* b) *luto S. M.* c) *Vermis q. v. lumbricam ſi inteſtinum exulcerauerint C.* d) ſic *C. veſicas* edd. e) *ſi* inſ. *C.* f) *ſcalpet — mordeat C.* g) pro *illud:* forte ſyneſis eſt, ad *equum* relata *voce.* h) *ver torqueri C.* i) *ſuccurres C.* k) *ſubtiliſſima contundens commiſces vini boni cotulas C.* l) *partem ſuffundes C.* m) *Sulphur — defundes* ſuppleuimus ex *C.* n) *decoquens per os digeres C.* o) *leui C.* p) *Tunc in locum mollem vel herbidum, vel aquam leuiter habentem ad vrinam inuitabis C.* corrupte. Aquae leniter decurrentis ſuſurrus ideam mingendi excitat in animali, vt accidat ei ſimile quid illius ebrii, qui ad ſalientem noctu laxata veſica adſtitit, et tota hora ſibi mingere viſus eſt, cum murmur ſalientis ſuae vrinae ſtrepitum interpretaretur. q) *abeuntem* om. *S.* r) *facilius autem prouocabitur, ſi vbi aliud animal minxerit teneatur.* s) *Quaedam S. M.* t) *praemittenda ſunt C.* u) *curam C.* x) *fouentur C.* y) ſic *C. hauenam* edd. z) *et vini dulciſſimi duas cotulas decoques, et — colatum humorem defundes C.* a) ſic *C. diffundes* al. b) *Folium C. Trifolium S. M.* c) *fuſum C.* d) *vrinam C.* e) *autem ex eo momento, cum in hanc inciderit paſſionem C.* f) *eis ſubtr.* om. *C.* g) *potum, herbam etc. ad ſubſtantiam dandam C.* h) *aequit.* omn. *aequitatatum apud veteres C.* Forte ante *equitatus* inſerenda eſt relatiua *quorum:* vt ſit integrum, *Sarmatarum vſus inuenit.* i) *vitrum C.* forte *vterum.* k) *vaporet, confeſtim C.* l) *Alumen ſalſum F. S. exciſſum C. ſciſſum S. M.* h. e. ſciſſile, *σχιστή.* m) *ſale F. S. ſalis C.* n) *ſcapi ipſius foramen C.*

o) *Inde*

18 mine inserito, continuo prouocabitur. In ano [o] panacis quantum digiti minoris
extremitas est [p], dabis. Alii cepas acerrimas [q] et leuiter contusas tres aut quin-
19 que ponunt in anum, et sic deambulare faciunt. Ad vrinas inuentus est, qui af-
firmat [r], et vngulam equi ipsius radi, et teri cum vini sextario et per nares infundi
20 ad celerem [s] minctionem [t]. Si [u] non tali ratione prodesset, betas et maluas de-
coques, et aquam earum calentem, cum melle ad vnum sextarium naribus infun-
21 des. Si tempus virides denegat cibos, foenum melicrato [x] adspersum praebebis:
vel succum ptisanae [y] hordeaceae cum melicrato similiter dabis. Aliquanti [z] rosma-
rinos [a] decoquunt, et ex ea calida (testes [b]) fouent. Alii cimices tritos [c] in nares
animalis mittunt, et alium [d] super naturam, qua mingit [e] confricant, certissimum
22 dicitur [f]. Porros decoques [g], et succum eorum exprimes ad sextarium 1, et cum
vini veteris [h] hemina olei acetabulum permisces, et [i] per narem dextram dabis,
deambulando [k] ducis. Vulgare et [l] verum est remedium [m], lutum de via ex lotio
23 cuiuscunque equi factum, vinoque permixtum et colatum naribus infundas. Apii
radices [n] aut melicrato decoctas praebebis [o], puluerem que thuris, ouumque cru-
dum, cum vino dulci permixta, [per [p] os conuenit dari oleo cum vino pexmixto]
et calefacto supra renes et ilia inungens [q] confouebis. Ex melle quoque decocto
et sale collyria [r] longa et tenuia foramini immittuntur [s], quo emanat vrina. Musca [t]
viua et [u] loco ipsi immittitur [x], vel mica thuris apponitur, et de bitumine collo [y]
inseritur, vt prouocetur vrina.

XVI. QVIBVS modis strictus [a] venter solui debet [b], saepe praedictum est.
Nunc exponendum est, quemadmodum, si [c] solutus, postea restringitur. Etenim
hoc animalibus periculosum nimis est, nisi velox medicina subuenerit, cuius ne-
cessitatis [d] de experimento principale [e] remedium est. balaustii [f] seminis vnciam ex
vino austero [g] dabis, caryotas tundis [h] et gallas Syriacas, et exinde datur potio sa-
2 lutaris. Talis quoque subuenit compositio: cerae [i] vncias 2 [k], lardi libram vnam,
piperis vnciam [l] semis piculae [m] semiunciam diligentissime [n] tundes, casiae vnciam
semis

o) *Inde apopanacem.* p) *opopanacem.* Praetulerim hanc lectionem, quia ad stranguriam commendat Dioscor. 3, 55 opopanacen ex aqua mulsa aut vino bibendum. Vulgatae lectionis originem aperit *S. M.* vbi ita, *In abeno opopanacis quanti* (forte *quanta*) *dig. min. ext. est, cum vino decoqui*, (f. *decoquis*) *et per nares dextras dabis.* p) *cum vino decoques, per narem dextram* inf. *C.* q) (*purgant*) inf. *S. C.* r) *adfirmaret priores vngulas C.* s) *ad celeritatem minctionis physica ratione prodesse. Betas quoque et C.* t) *minxionem F. mixionem S.* u) *physicali ratione prodesse S. M.* vid. no. s. x) *mellicr.* edd. y) *tesanae C. Alii S. M.* z) *rosmarinum C.* a) sic *S.* al. om. b) *Cimicem etiam viuum in aurem C.* c) *ternos viuos in aures S. M.* d) *aliam F. S.* e) *mingunt F.* S. f) *dicitur* om. C. g) *decoquens succum C.* h) *et* inf. *F.* S. i) *et* om. *C.* k) *deambulatum duces C.* l) *Sed C.* m) *rem.* om. *C.* n) *cum vino* inf. *C. S. M.* o) *praebere C.* p) inclusa om. *F.* q) *spongiis C.* r) *collyrium etc. C.* s) *inditur quo manat C.* t) *etiam* inf. *C.* u) *et* om. *C.* x) *immittetur, vel micturis apponetur, vel deuitum in collyrio inseritur, vt prouocet vrinam C.* y) vid. leg. *collyrium* ex lectione *C.* modo proposita. [C. XVI.] a) *constrictus C.* b) *debeat, saepius dictum C.* c) *solutus possit adstringi. res enim haec animalibus nimis periculosa est C. possit adstringi* etiam *S. M.* d) sic *C. necessitas* edd. e) *principali tenendum est* edd. nobiscum *S. M. C.* f) *Clistere vnciam F. S.* apposito signo corruptae lectionis. *Vste* SMNC, quod semunciae signum videtur, *Falaustae seminis S. M.* vnde non inuita, spero, Minerua *balaustii* exsculpsimus, quod huc conuenire putamus, cum adstringendi vis illi passim tribuatur. g) *vel aceto per os defundere* (*diffundit S. M.*) *Hordeum combustum ex vino austero dabis* inf. *C. et S. M.* contra *caryotas* —— *salutaris* om. S. M. h) *tundes in gallam Syriacam C.* i) *cene S.* k) *sordis* inf. S. *C.* l) *smnc.* h. e. *semunciam C.* m) *lenticulae* coni. Morg. *IV*, 33. Sed saepius occurrit *picula. Vid. Ind.* n) *casei smnc, dil. tundes et C. cassiae* F. S. nobiscum S. M.

o) con-

ſemis trita pariter conſperges [o], offas facies, ſolito more [p] intinges [q] in cera [r] cum
remiſſa eſt. Sic quoque digeres ſtercoris ouis [s] libram, et in aceti et mulſae ſexta-
rio per cornu dabis. herba rubea [t] reſtringes [u], ſi dederis in vino. ſpongiam Afram [x] 3
intinges in pice liquida, poſt combures, farinamque eius vino auſtero defundes,
farinae triticeae heminas [y] quatuor commiſces et digeres. Nitrum [z] quoque, (ſi [a]
poteſt fieri) virgineum [b] diligentiſſime tritum, et in puluerem redactum, cum he-
mina [c] aceti ſemiunciam dabis. Puluis ex pumice datus [d] cum vino in potu
mox medetur.

XVII. ALIIS [a] quoque partibus corporis naſcuntur aliquando verrucae, et
vitium diſſormitatis [b] important, hac ratione curandae [c]: lino [d] ſubtili conſtringen-
tur [e] ipſae verrucae. Dein [f] cauſticum crudum imponitur [g], et ſponte decidunt.
Ferro etiam praeciduntur, et de [h] cauterio leuiter aduſta ſanantur.

XVIII. INTERDVM [a] iumentis miſera fit coxa, cui de venis femoris [b] ſan-
guis emittitur, et in vaſe diligenter excipitur. admiſcetur etiam puluis ſulphuris,
nitri baccarum lauri, ſimul [c] tritis, et contra pilos diutiſſime perfricatur, et per
triduum ſic permanere [d] permittitur. Aqua etiam [e] in qua verbenae [f] coctae ſunt 2
tepida ter [g] in die fomentabis: pedes [h] quos ſanos habet glante [i] ferreo, vel ſi de-
fuerit, ſpartea calceabis, cui lemniſcos [l] ſubiicies, et addita faſciola diligentiſſime
colligabis, et ſuppoſiticiam [m] facies parti illi quae miſera eſt vt planas vngulas poſſit
ponere. Synchriſma [n] etiam perungues in ſole, et non minus quam [o] vnam ho- 3
ram contra pilum diligentiſſime confricabis. Si eiusmodi cura tardauerit, contra
coxae commiſſuram quatuor foraminibus cautere [p] pertunde [q], et pannos vel lemni-
ſcos ex aceto et [r] oleo ſub cute per foramina traice [s] per triduum, poſt traumatico
illinitos pannos, diebus nouem per eadem foramina traicies [t], vel calida verbenacea
vtaris, et ſic lemniſcos ſubiicias. Vndecimo [u] quoque die lemniſcos educes [x] et 4
incretas locum, vt cutis ad pulpas adhaereat. Cum cicatrices ſe clauſerint, cauſti-
cum imponunt [y]. Hac ratione èmota vel laeſa [z] coxa ſanabitur. Sed [a] ſi coxam
eiecerit

o) *conſpergis F.* p) *minores C. S. M.* q) *intingues C.* r) *ceram remiſſam et ſic digeres C.* s) *ouilli denarios* III, *aceti mulſi ſext. per C. denarios tres* etiam *S. M.* t) (*trita*) inſ. *S.* et *C.* Caeterum poterat Dodonaeus *p.* 353 noſtrum adſcribere his, quos laudat aduerſus Dioſcoridem qui inſigni errore rubiae tribuerat vim diureticam et abortiuam. u) *reſtringit, ſi detur C.* x) *offam* edd. *Afram C.* recte. Laudatur eadem a noſtro 2, 34, 1. Interpunctionem autem noſtram (editi ponebant poſt *ſpongiam*) probat Dioſcorides 5, 138 *σὺν δὲ πίσσῃ καέντες πρὸς αἱμοῤῥαγίαν ἁρμόζουσι.* Vim itaque adſtringentem habent. y) *heminam, ſeui caprini vnciam vnam, lactis heminas tres pariter commiſces et da.* z) *Vitrum C.* a) incluſa om. *S. M.* b) *virginem C.* c) ſic *C.* *cum aceti ſemiuncia diligentiſſime tritum dabis F.* et *S.* *vnciam vnam cum aceti hemina medicabis S. M.* qui reliqua om. d) *cum vino potui datus C.* [C. XVII.] a) *In folliculo, vel in ano aliisque partibus C. S. M.* b) *deform. C.* c) *ſunt* inſ. *C.* d) *filo S. M.* e) *conſtringetur ipſa verruca.* f) *in* edd. *Hinc* coni. Morg. *IV*, 34. nobiſcum *C.* g) *imponetur — decidet — praecidetur — ſanatur C.* h) *de* om. *C.* [C. XVIII.] a) ſic *C.* et *S.* primas duas voces om. *F.* b) *femonum* forte *feminum C.* c) *et ſepiae tritae S. M. et ſeglae tritae C.* d) *manere patietur C.* e) *etiam* om. *C.* f) *veruinae C.* g) ſic *C.* *et S. M.* h) *pedem quem ſanum C.* i) *glante — ſpartea* om. *S. M.* *clauco C.* ſoleae ſimile aliquid ſignificari, apertum eſt, quid illud vel nominis vel rei ſit, nondum comminiſcor. l) *rotulam ligneam C.* m) *vt ſuppoſitura illa faciente partis illius, quae miſera eſt plenam vngulam poſſit ponere.* n) *Incriſma* edd. *Si incriſma C.* Recte igitur obſecuti ſumus Cl. Morgagno *IV*, 35. o) *hora contra inciſuras quatuor for.* edd. nos ſecuti ſumus *C.* p) *cutem C.* forte inſerenda haec vox eſt, quam altera eliſit ſimilis. q) *pertundito C.* r) *et oleo* om. edd. s) Sic ſaepe et noſtri, et alii optimi codices. t) *Interdum curabis, vt cal. C.* u) *vndecim quoque lemn.* edd. nobiſcum *C.* x) *inducis* edd. y) *impones C.* z) *eiecta C.* a) *vel ſi coxa ſe laeſerit vel a mulom.* edd.

eiecerit emoueritque, quod a mulo medicis dicitur filius[aa] laesisse, certior et facilior
5 curatio [b] inuenta docetur, et probata. Nam dudum [c] claudum animal in sole po-
nunt [d], vino et oleo calefacto calefaciunt [e] ipsum, hoc est, iuncturas [f] coxae diutissi-
me confricant, donec sudet; Tunc [g] animal capistro trahunt, et sensim currunt, alius
lorum vel funes [h] tenens laxos sequitur, et subito dum animal currit, recta ad se co-
xam [i] ipse [l] cum impetu trahit. si sonuerit, scias loco suo redisse, paululumque [m]
6 cessabis, post sensim deambulando tentabis. Si ad locum suum redierit, retractos [n]
pedes ponit, et minus claudicat, vlterius animal non conuexabis [o], sed triduum fo-
mentabis [p] calida verbenacea [q], post causticum induces. Quod si prima die iunctu-
ra [r] componi non potest, secunda die [s] simili ratione coxam [t] saepius trahis [u], do-
7 nec reuertatur ad locum. Quidquid autem vexatum vel emotum [x] fuerit, vel ictu
rotae, aut quocunque alio casu in prioribus vel [y] posterioribus partibus [z] vel articu-
lis, vel genibus, hoc anacollima constringit et consolidat [a]. Bulbos rufos triginta,
cochleas [b] viuas triginta, anagallici libram 1, [bb] plantaginis viridis manum plenam
diligentissime contundis [c] et misces, additis tribus ouis, cum stupa imponis, et col-
ligas, laxata constringet et tumefacta [d] sedabit.

XIX. SI iumento laccae enatae fuerint in gambis, his agnoscitur signis. Dextra ac sinistra ad similitudinem vesicae inflabitur cutis. Curandum [a] est autem hac ratione, qua flegma in genibus diximus oportere curari. Est et alia medicina. Lentes [c] quae supra aquam natant colligis et contundis, additaque veteri axungia colligabis. Vitium exsiccare perhibetur [d]. Si gamba vel armus aliquo [e] loco ex ictu aliquo tumere coeperit, cretam Cimoliam et rubricam [f] ex [g] aceto acerrimo miscebis [h] et oblinis.

XX. SI gambosum factum fuerit animal [a], et recens passio est, de tibia sanguinem emittito [aa], lanam succidam [b] circumligato [c]. Caue ne fomentis aut cauterio tangas, vtrumque enim in tali curatione contrarium est. Malagma cruda vteris, tertio die semper soluis et curas. Cum videris animal profecisse, causticum inducis. Si [d] quod iumentum coxam fregerit aut supragambam [e], scias non posse curari, quia partes istae ligaturas [f] tenere non possunt.

XXI. SI iumentum aut [a] rotae, aut axis ictu fuerit elisum, in recenti lanam succidam ex aceto et oleo colligabis [b] per triduum, post ficus [c] duplices, et [d] nitrum pariter tritum [e] imponito, die tertio soluito ac renouato. Si nihil profecerit

aa) *filum C.* b) *rei inuenta dicitur a barbaris C.* c) *dum C.* d) *constituunt C.* e) *colesium C.* f) *iuncturam C.* g) *Tunc de loco* (leg. *loro*) *longiore vel funiculo grosso* (pro *crasso*) *prauosam* (int. *coxam prauam*) *alligant. vnus — trahit — currit C.* h) *funem tenens laxum C. funes tenet lassos* edd. vid. Morg. *IV*, 35. i) sic *C. coxas* edd. l) *imperetur et trahit C.* m) *et paulisper C.* n) *et si rectum pedem ponat, et non claudicet vlterius C.* o) *cuexabis C.* ex compendio scribendi. p) *de* inf. *C.* q) *veruinatia C.* r) *reponi iunct. non potuerit C.* s) *vel tertia* inf. *C.* t) *coxas* edd. u) *trabes C.* x) *remotum* edd. y) *vel post* om. *C.* z) *vel cambos* inf. *C.* leg. *vel gambis.* a) *solidat C.* b) *cochl. v. tr.* om. *C. cochlearia vini trig. S. M.* bb) *berbae* inf. *C.* c) *contundes etc.* reliquis in futuro positis et seruato tamen *misces*: vt appareat tertio ordini adscriptum ab auctore vel librario. vid. *commiscis in Ind.* d) *humecta siccabit C.* [C. XIX.] a) *Curabuntur autem ratione, qua flagmina C.* forte *phlegmonen* de qua *Veg.* 2, 48, 1. c) *lentem quae super aquam natat colliges etc. C.* d) sic *C.* et *S. M. prob.* al. e) *aut aliquis locus ex ictu tumere C. S. M.* f) sic *C.* et *S. M. lubricam* al. g) *cum S. M.* h) *macerabis C. S. M.* [C. XX.] a) *animal* om. *C.* aa) (*et*) inf. *S.* b) *sucidam C.* vt *sucus* etc. c) *circa eum lig. C.* d) reliqua om. *S. M.* e) *gambas C.* Videtur poni ἓν διὰ δυοῖν pro parte superiore gambae, vt infra 3, 22, 3 de subgamba. f) *ligaturam.* [C. XXI.] a) *aut* om. *C.* b) *conlinito C.* c) *ficum duplicem C.* d) *in nitro pariter tritas S. M.* e) *terito et imp. C.* f) *tetraph.*

cerit malagma tetrapharmaci [f] imponito per triduum. Si et ipsa tardauerit, imponito malagmam, quae dicitur meliacinus, vsque [g] dum sanetur.

XXII. SYRMATICVM iumentum his agnoscitur [a] signis. Prodiens de
equili, vel de loco vbi [b] steterit, coxam trahit et transuersam vngulam inflexis [c] co-
ronis terrae superimponens ostendit, et Syrmaticum a [d] tragoedorum palliis quae
trahuntur dicitur. Sed quamuis alienata horum vel emota [e] coxa videatur, si super
ipsum [f] pedem cessim repellantur, continue emendabitur gressus, et sine claudica-
tione rectus [g] incedet. Et [h] hac autem ratione contingit, si [i] commissuram verti- 2
buli, ex corruptione corporis, vel [l] perfrictione natus humor intrauerit, tunc se [m]
defundit ad neruos [n], et eos reddit immobiles, et velut alienatos, quae [o] hac ratio-
ne curantur: Sanguis ei de subgamba [p] detrahitur [q] copiosus, in quo admisces sal [r], 3
sulphur, marinas [s] cochleas, mannam thuris, feclam [t], nitrum, baccas lauri, aequis
ponderibus, contusa omnia atque cribrata, vino quoque veteri et oleo miscebis cum
sanguine ipsius: qua [u] vnctione praeparata post inflationem [x] illinis [y]. coxas calida
in qua verbenae decoctae sunt, interposito [a] triduo diutissime confouebis, post vn-
ctionem renouabis. si ex hoc plenam non receperit sanitatem, vulnus [b] vris caute- 4
rio in ipso vertibulo. Similiter [c] sciaticis fieri consueuit. Quaecunque aut [d] de
ozoenis caeterisque vitiis articulorum, vel de vngulis primorum pedum nunc [e] dicta
sunt [f], scias etiam in posterioribus debere seruari.

XXIII. ALIENATVM morbum auctores vocauerunt, quoties haec signa
procedunt [a]. Patentes oculos animal habet [b], nec sentit hominis aduentum, qui-
bus et labra et ipsa orificia intumescunt, quasi ab aliqua bestiola contacta [c]. Quem 2
morbum alii auctores orabum [d] nuncupauerunt. Est autem nequissima passio. primo
quod pestifero transitu contagionem spargit in plurimos: deinde quod imperitos
decipit specie sanitatis. Nam refecta [e] et bene curata animalia ex hac passione subito
inflata [f] moriuntur. Alienatus autem [g] vocatur, quod eripit animalibus sensum,
Malleus, quod pestilentia interneciuum [h] contagium facit. Plerumque autem visce- 3
ra interius [i] vermibus consumit. Quorum morsu pertuso aqualiculo animalia suffo-
cata, subito moriuntur, sed si velocior medicina succurrat, hac ratione saluantur [l]:
de ceruice sanguinem detrahis, potionem componis huiusmodi [m]: Gallici lib. vnam, 4
hysopi libram I, abrotani [n] libram [o] semis, aristologiae rotundae [p] lib. [o] semis,
mannae

f) *tetraph. — malagmam* om. *C.* g) *quae dum sanat C.* [C. XXII.] a) *ostenditur C.* b) *in quo C.* c) *inflexam corona terrae superponet. vnde et C.* d) *et ragidorum paleis F. S. tragoedorum pileis dicitur S. M. a tragoedorum palleis dicitur, quae trahuntur S. M.* e) *mota C.* f) (*temperaveris pedes cessis*) *compellantur F. S.* et in marg. *si super ipsum cessis.* g) *rectus* om. *C.* h) *ex F. C.* i) *in* inf. *C.* l) *ex* inf. *C.* m) *se* om. *C.* n) *versus C.* o) *qui C.* p) vid. ad Veg. 3, 20 no. *e.* q) *subtrahetur C.* seruato *admisces. vid. ad* 3, 18, 7 no. *c.* r) *salis atarce sulphur C.* s) *marinas* om. *C.* t) *betam S. M. feglam C.* Quid si *faeculam* de qua *Veg.* 2, 26, 3 no. *k.* it. 4, 16, 1. u) *quae S.* vnde licet suspicari, *quae vnctioni etc.* x) Credo legendum *insolationem* vid. 3, 18, 3 et 5. y) *illines.* z) *coxam calidam in qua verbinae* vitiose *C. illius coxas S. illinis. aqua S. M.* a) *coxam triduo S. M.* b) *Mittis ei sudis et post sanitatem vulnerum vres cautere in C.* c) *vt in sciatico C. sciaticus* autem, vel *scyaticus* vitio aetatis dicitur pro *ischiadico.* quae admonitione Galli non opus habent. d) *aut* item *de oz. caet. vit.* om. *C.* e) *nunc* om. *C.* f) *eadem* inf. *C.* [C. XXIII.] a) *praecedunt C.* b) *habebit, nec sentiet C.* c) *contracti sint C.* d) *arabum C. aridum S. M.* Est quidem *morbus aridus* notus nostro, sed non conueniunt phaenomena. Quis vero *Arabus* sit vel *Orabus*, nondum inuenio. e) *referta S. M.* f) pro *adflata*: et forte ita leg. g) *et Maleus vocatur alienatus* inf. *C.* h) sic *C. internociuum F. S. internae causa cibi S. M. internecinum* coni. Morg. *IV*, 36. i) *interna C.* l) *sanatur C.* m) *Anagallici S. M. sal Gallicum* Morg. *IV*, 36. n) *croci vnc.* III, *absinthii et strignii* (f. *strychni*) *vncias* IIII. *quae omnia S. M.* o) *slib. C.* forte *selib.* Vid. 3, 24, 10 no. *x.* p) *rot.* om. *C.*

q) *mann*

mannae [q] succari vncias 3, trixaginis [r] vncias 3. quae omnia contundito [s], et cernito,
ex aqua mulsa copiose decoques, et animal [t] aegrotum diebus plurimis potionabis.
5 sed quia plerumque huius aegritudinis pestilentia transit in proximos, totum gregem
si inciderit [u] vt [x] singulas heminas singulis degeras [y], potionare [z] te conuenit, fre-
quentissimis [a] etiam suffumigationibus, stagnare pariter et curare, sicut in malleo
superius constat expositum. Quibus vsque adeo mutanda sunt pascua, vt si fieri
potest in alias [b] transmittenda sint regiones. Nam qua transeunt in [c] lanis et in [d]
ipso anhelitu inficiunt vniuersa. Velocius autem curabuntur, si separata [e] fuerint
atque translata.

XXIV. ROBOROSA passio dicitur, quae animal rigidum facit ad similitudi-
nem ligni: cuius haec sunt signa. Totum corpus adstrictum, extensae sunt nares,
et aures rigidae [a], immobilis ceruix, os constrictum, caput [b] extensum, colligati armi
vel crura, pedes etiam constricti, vt nulla commissura flectatur: cuius caput si eri-
gere volueris [c], non poteris: oculi praecluduntur, spina praerigida [d], et ideo disten-
dit [e] et erigit caudam, vt eam flectere atque mouere non possit, dura ilia, adstricti [f]
2 sunt renes: cubare penitus non potest. Contingit autem haec passio ex nimia per-
frictione, vel spasmo neruorum, vel [g] tremore, vnde et [h] tetanici dicti sunt. Ple-
rumque in hanc valetudinem incidunt, qui cum ab igne castrati [i] fuerint, negligun-
3 tur, et inambulantes frigore laeduntur. Quorum nerui recenti dolore et frigore
compellente [k], et spasmum patiuntur, et obdurescunt in robur [l]. E diuerso etiam
altius quam expedit in pedibus vsta iumenta, vel quocunque alio loco, contactis [m]
4 neruis patiuntur spasmum, et robur incurrunt. Ex nimia [n] quoque pruina, vel si in
nimio frigore [o] sudabunt, vel e calidis stabulis producuntur [p] in frigus [q], fieri adso-
lent roborosi. Sed si a posteriore parte fuerint comprehensi [r], vt morbus desinat [s]
5 in lumbos, opisthotonici [t] fiunt, calefactionibus tamen vnguentisque curantur. Si
quos [u] vero robur, a priore parte comprehenderit, ita vt os aperire non possint,
6 desperanda [x] sunt, quia constrictis dentibus fame perire coguntur. Quae [y] autem
ex toto corpore aequaliter periclitantur [z], ita vt ex aliqua parte os [a] valeant aperire,
tam diu vnctionibus calidissimis perfricanda [b] sunt, donec sudent, coopertaque [c] sa-
gis copiosissime [d], loco calido [e] statuuntur, ignisque iuxta ea [f] fieri consueuit sine
7 fumo vt amplius sudent. Surculos [g] quoque laureos validiores in os eorum inter
malas [h] mittito, vt rodendo eos exagitent [i] maxillas et calefiant [l]. Fabas [m] quoque
solidas, cum baccis [n] lauri mixtas [o] ieiuno dabis. Aquam quoque calidam offeres
ad potandum. Ventrem [p] ipsis cum mulsa calida, admixto castoreo, clystere pur-
gabis: oleum quoque [q] optimum cum succo ptisanae mixtum per narem sinistram
defun-

q) *manu Graec. vnc.* III. *C.* r) *absinthii erratici vnc.* III. *C.* s) *contundes et cernes C.* t) sic C. *dieb. pl. pot. aeg.* al. u) *incenderit C.* x) *aut* inf. edd. y) sic *C. dig.* al. z) *potionari C.* a) *frequentissime C.* b) *aliam transmittendi sint regionem* C. c) *labore F.* et *S. M. in labis* citat Sauaro ad Sidon. Ep. V, 3. pro *laboribus.* d) *in* om. C. e) *separati — translati* C. [C. XXIV.] Pauca huius capitis habet *S. M.* a) sic C. et *S. M. frigidae* al. b) *caput — flectatur* om. *S. M.* c) *voluerit, ter in girum S. M.* d) *rigida S. M.* e) sic *S. M.* et C. *difficile* al. f) *adtracti* C. g) *et* C. h) sic C. *contetanici* edd. i) *castigati* C. forte *cauteriati.* k) sic C. *compelluntur* al. l) *robore diuerso. Etiam* C. m) *contractis* C. n) *niuibus quoque vel pruinis, aut si nimio* C. o) *rigore* C. p) *producatur* edd. q) *ii adf. f. rob.* C. r) *depreh.* C. s) *desidat* C. t) *opistotoni F. S. opistitonici* C. u) *quod* edd. x) pro *desperandi* synesis. y) *Qui* C. z) *prehenduntur* C. a) *non* inf. C. b) *perfricandi* C. c) *opertique* C. d) *cop.* om. C. e) *calidissimo statuantur* C. f) *eos* C. g) *surculis laureis* C. h) *molas* C. i) *agitent* C. l) *calefaciant* C. m) *fabam q. solidam* C. n) *bacis* C. hic et alias. o) *mixtam* C. p) *ventremque ipsius* C. q) *quoque*

defundis, hordeum emolitum cum furfuribus admixtum dabis ad ſubſtantiam, donec
ſanetur. Aliquanti dixerunt oportere eos aëre candenti, in arena fluuiali vel mari- 8
tima colligatos obrui, ita vt caput eorum exſtet et nares, et tam diu detineri donec
ſudent. Sed ex ſupra ſcripta cura, ſaepe plures conſtat eſſe ſanatos. Quod ſi ex 9
hac re non profecerint, vres eis [r] ceruicem, dextera ſiniſtraque decuſſatim, ſaccel-
lationem [s] ex furfuribus, ſupra totum tergum calidum [t] imponis per triduum. et
hac [u] vnctione quotidie vteris in ſole, ſi caluerit, vel in calidiſſimo loco. Cerae 10
libram, afroniti libram, reſinae terebintinae [v] ſelibram [x], galbani libram [y], caſtorei
ſelibram, opopanacis [z] libram [a], piperis vnciam, medullae ceruinae vncias [b] duas,
olei veteris vncias [c] duas et ſemis, vini veteris optimi, quantum opus fuerit, admi-
ſces et vteris. Praeſens tamen experimento [d] remedium eſt, ſi picem liquidam cum 11
oleo et vino veteri decoquis [e], calentique medicamine iumentum perungis [e]. Ex qua
vnctione, et auriculas cum oleo tepefacto [f] oportet infundi, vt ſanitas matura pro-
veniat. Sed vt venae eorum calefiant [g] intrinſecus, et conceptum frigus exſudet [h], 12
neceſſaria potio eſt, quae roboroſos tetanicos, et opiſthotonicos [i] ſalubriter curat,
clabi [ii] ſeminis vncias 2, cimini Alexandrini vncias duas, agallici [k], caſtorei, abrotani
vncias ſingulas, trixaginis vncias duas, mannae croci vnciam vnam, ſuccari vnciam,
hyſſopi vnciam vnam, piperis albi ſemiunciam, quae omnia diligenter tunſa atque 13
cribrata redigantur in puluerem, ex quo bina cochlearia laſſis et periculoſe ſe ha-
bentibus cum ſucco ptiſanae tepidae propinantur: fortioribus vero cum vini veteris
calida hemina defunduntur in os, nunquam tamen ſine oleo propter leniendam po-
tionis auſteritatem, et canalem faucium mitigandum. Alii auctores eiusmodi paſſio- 14
nem hac dicunt ratione curandam. De temporibus ſanguinem detrahes, excipiesque
diligenter, iniecto nitri puluere, ſale atque caſtoreo, animalia perfricari, et loco ca-
lido ſtatui oportere [l], atque hanc offerri potionem: lac caprinum, rutam, baccas
lauri, piper album, oleum, et fabas ſolutas: hordeumque etiam datur vt agitet eden-
do maxillas. die tertio de cauda ſanguinem tollunt, et renes calidis vnctionibus fo-
vent. Interdum etiam in balnea intromittunt animalia, vt diligentius conualeſcant [m]. 15
dant etiam quotidie potiones. fuſtes quoque vel de ſalice, vel de robore in os mit-
tunt, ne maxillarum vſus indormiat. Si melius habere coeperit, poſt duodecim dies
coopertum exercebis vt ſudet. Si iſta non valuerint, vteris ſuperius declaratis. 16
Plerique aſſeuerant, ficulneas frondes roboroſis oportere praeberi, quae naturaliter
calent. Potionem quoque per os dandam: opopanacis vncias 2, ſtoracis vncias 3,
gentianae vncias 3, mannae ſuccari vncias 3, myrrhae ſcrupulum 1, piperis longi
ſcrupulos 2, cum vino veteri tepido, atque ad cornu digerere. Hac etiam vnctione 17
ad curandum robur vel expellendum frigus vtuntur: Cerae libram, reſinae terben-
tinae [n] vncias 8, opopanacis vncias duas, medullae ceruinae vncias duas, ſtoracis vn-
cias quatuor, baccarum lauri ſelibram, olei pini [o] prout opus fuerit: quae omnia
in vnum adiecta in aqua decoquunt, et perfricantes inungunt.

q) *quoque* om. C. r) ſic C. *eius* al. s) *ſaccellionem* C. t) *cal.* om. C. u) *hanc vnctionem* C. v) *terbentinae* edd. x) *ſilib.* C. vid. 3, 23, 4. no. *o*. y) *ſelib.* C. z) *ypop.* C. a) *ſelibram* C. b) *vnc.* 1. C. c) *quod ſufficit C. S. M.* d) *experimentum atque* C. e) *decoquas — perunguas* C. f) *liquefacto* C. g) *calefaciantur* C. h) *exudent* C. i) *epiſtotonos* edd. *opiſtotonicos* C. Caeterum hinc lacuna in C. vsque ad 25, 3. ii) *dauci F.* et *S. M.* conf. 3, 40, 1. k) vtrum *anagallici*, an *agarici?* l) forte *oportet?* m) quid ſi *concaleſcant?* n) pro *terebint.* o) *birini S. M. irini* legendum.

XXV. HYDROPS non leuius animalia quam homines frequenter infeſtat.
Vitalibus [a] namque vitiatis, cum digeſtio ciborum plena non prouenit, humor no-
2 xius perniciem corporis, tumoremque conſueuit inferre. Quam valetudinem haec
ſigna demonſtrant. Turget venter, et crura, teſticuli [b], ſcapulae, latera [c] et ter-
gus inflantur, vſque eo, vt nec in capite eius appareant venae. Cui cum ſub lin-
guam tetigeris ſubtuſſiet. Hunc ambulationibus breuibus opertum grauioribus ſa-
3 gis donec ſudet exercebis in ſole, et aduerſum [d] pilos, per totum corpus poſtmo-
dum confricabis, cibum daturus, radices cum foliis ſuis, quia et purgationem fa-
ciunt, et vitio medentur. foenumque conſperſum aqua nitroque praebebis, die ac
nocte maceratos lupinos in aqua, rurſumque ſiccatos, praebebis in [e] cibo. Radi-
cem quoque cucumeris ſiluatici vel folia, quae ventrem moueant [f], eidem dabis vt
4 purges. Quae curatio ſi tardauerit [g] ſanitatem, euocandus eſt humor [h]. Quatuor
itaque digitis ab vmbilico ad veretrum verſus ſagitta pungis, vt [i] peritonaeum
ipſum rumpas, ſed caue ne inteſtinum [l] tangas, et animalia [m] perimas, ſubiicis [n]
fiſtulam centimalem [o], et patieris humorem currere quantum aeſtimaueris neceſſa-
rium, quem in vaſe excipies. Cum fiſtulam abſtuleris duo vel tria grana ſalis in
5 plagam inſeris, ne claudatur. Inſuper [p] et paſtillos imponis. Alia vel tertia die
epaphaereſin [q] quaſi facturus, denuo fiſtulam appones, humorem eiicies, donec
partes [r] totas exſiccet. tunc vulnus curandum [s] ſolenniter, potioneſque cathartí-
cas per os dabis [t] frequenter. Interdiu [u] vſque dum [x] ſudet exercebis. Quanto
fortius [y] eſſe coepit, tanto diligentius eſt curandum, et ſemper abſtinendum a potu,
vt tepidum et modicum ad ſuſtentationem [z] bibat tantum.

XXVI. SARCOSIS [a] quoque talis eſt paſſio: Iumentum cum biberit infla-
tur [b] et ſufflat. hac eum [c] ratione curabis: cineris [d] vel lixiuii [e] ſextarium vnum,
ſeminis plantaginis vncias 5, conteres et cum vino dabis et oleo celeriter, vſque
quo reſideat inflatio. Alii auctores aſſerunt ab vmbilico duobus digitis contra pe-
ctus plagam fieri debere, et fiſtulam poni, et educi humorem vel aquam noxiam
2 vſque ad ſextarios tres, vel amplius ſi maior eſt tumor [f]. Sed [g] cautius eſt per
partes ſaepe tollere, ne repentina exſiccatio periculum faciat. Potionibus vtendum
eſſe [h] dicunt, quae vrinas [i] moueant, frequenter etiam confricandum eſſe vt ſudet,
pro foeno gramen accipiet et pro hordeo cicer [k] infuſum. Prodeſſe etiam dicunt,
ſi inter pigmentarios frequentiſſime deambulet animal: quia diuerſi odores latentes
3 pulmonibus proſunt. Potionem etiam huiuſmodi dant: Petroſelinum et mala [l]
granata contundunt, et cum vino veteri per os digerunt. Apium quoque quan-
tum

[C. XXV.] a) Sic *S. M. In talibus namque vitiis* al. b) *teſt.* om. *S. M.* c) *cum pedibus lumbi S. M.* d) *aduerſum —— medentur* om. *S. M.* e) *cibos C.* f) *commouent C.* g) *morabitur C.* h) Conf. de hac *paracenteſi* Veg. 1, 43, 3. Add. de h. l. Morgag. *III*, 39. i) ſic C. niſi quod *peritonium et periconium ipſum pungas F.* et *S.* l) ſic C. *inteſtina F. S.* m) *animal perimatur C.* n) *ſubiicies.* Fere ſemper futuris in praecipiendo vtitur C. o) *centralem* C. p) *et ſuper inplaſtellum impones*, an diminut. ex *emplaſtro* quod *implaſtrum* ſaepe libri Vegetiani. et ſane *emplaſtrum S. M.* q) *apoforeſim F. S. apophaereſim S. M. apofereſim C.* vid. Ind. epaph. r) *per partes totum exicces* C. et *S. M.* add. 3, 26, 2. s) *curabis* C. t) *frequenter digeres* C. u) *inter dies* C. x) *ad ſudorem* C. y) *fortior —— curandus — abſtinendus* C. z) *ſubſtantiam bibat.* om. *tantum* C. [C. XXVI.] a) ſic *S. M. ſarcoſtis F. S. fartoſti* C. b) *inflabitur* C. c) *id* C. forte *eam.* d) ita *S. cineriis F.* e) *lixiuae* C. f) *humor* C. g) *ſed — proſunt* om. *S. M.* h) *eſſe* om. C. i) *vrinam* C. k) *ciceres infundi* edd. nobiſcum C. l) *malum granatum* C.

m) *apponere*

tum appetere [m] voluerit [n] offeres ad edendum. Aſparagi ſilueſtris radicis vncias 2
cum vini veteris ſextario decoquis [o], vt ad tertiam redeat, et ad heminam per
os digeres.

XXVII. TYMPANITICVS [a] quoque hydropico [b] ſimilis eſt, ſed aliis agno-
ſcitur ſignis. venter quidem eius [c] creſcit vt hydropici, et ceruix fit rigidior; ſed
nec teſticuli, nec crura intumeſcunt. Conuenit itaque tympanitico [d] calidum ci- 2
nerem cum liquamine optimo in panno, vel linteolo vmbilico vel ventri ſuppone-
re [e], et faſciis colligare, ſed a pluribus [f] animal tenendum eſt, ne luctando [g] mo-
veat ligaturas. Radicem panacis [h], ſil Gallicum pariter conteres, et cum oleo 3
vinoque tepefacto per cornu faucibus digeres [i]. Praeterea [k] thymum ſilueſtrem
et etargium [l] in vino decoques, et ſingulas heminas per triduum dabis. Tympa- 4
niticum [m] haec ſigna demonſtrant: ciborum bibendique faſtidium, exiguus ſomnus
aut nullus. ſi per nares mucos [n] coeperint [o] emittere, deſperandum eſt, ſi mun-
das nares [p] habuerint [q] hac ratione curabis [r]: cremorem ptiſanae et defruti [s] binos
cyathos per triduum dabis tepidos [t]. Praeterea hyſſopi vncias quatuor, allii [u] viri- 5
dis manum plenam, palmas numero viginti, foenigraeci cyathos ſex, aquam ciſter-
ninam et vinum odoratum vetus pariter miſces [x], diligentiſſime decoques, et in
potionem per triduum dabis.

XXVIII. LIENOSI [a] vt manifeſtum eſt periculum, ita manifeſta ſunt ſigna.
Nam oculi inuertuntur [b] et [c] ſuffuſi ſunt ſanguine, tardius ambulant, collum ha-
bent [d] extenſum et [e] fit deterius et rigidius. Quae paſſio principium indicat robo- 2
roſi, quorum [f] latera intumeſcunt [g], ſiue ceruicis media ſpina ad ſimilitudinem aluei
fit concaua, adſtringuntur aliquando maxillae, quod vitium conſueuit inferri ex ni-
mia perfrictione, cum animalis [h] dorſum aut frigore, aut pluuia, aut grandine cae-
ditur, aut niuibus [i]. Cuius iſta curatio eſt. De cauda parum ſanguinis demis. 3
nam ſi amplius tuleris [l], infrigeſcet et rigori additur rigor, admiſces in eum [m] me-
rum, et oleum, et [n] calefacies, et [n] ſtatim hac [n] dorſum et ceruicem perunges,
ſaccellum [o] quoque ex furfure calidum [p] impones, vt totam ſpinam tenere poſſit et
lumbos. altera die extergebis diligenter, et vnctione eadem perfricabis, ſupra 4
quam ſimiliter cum furfure calentem [q] ſaccellum imponis, hoc vſurus vnguento:
medullae ceruinae libram vnam, mannae thuris vncias quatuor, depli [r] vncias tres,
caſtorei vncias tres, opopanacis [rr] vncias tres, reſinae frixae vncias tres, apocy-
mae [s] vncias tres, reſinae terebintinae [t] vncias duas [u], cerae libram ſemis [x], olei
laurini vncias octo [y], olei [z] cyprini libram, olei glaucini [a] ſextarium vnum. Ex
his

m) *apponere F. et S. M.* n) ſic S. *volueris F.* o) *decoquunt ad tertias vt redeat ad heminam, et per os degerunt* C. [C. XXVII.] a) *Tympanites* C. *Tympanitis S. M.* b) *hydropis* C. *hydropi S. M.* c) *ei cr. vt hydropico* C. d) *tympanico* C. e) *ſuperponere* C. f) *plurimis S. M.* g) *colluctando demoueat ligaturam* C. h) *et* inſ. *S.* i) *infundis* C. k) hinc om, *S. M.* l) *argium* C. forte *nigrum.* m) *etiam* inſ. C. n) *muccos* C. o) *coeperit mittere, deſperabis* C. p) *nares* om. C. q) *habuerit* C. r) *curatur* C. s) *defricti C.* t) *tepidos* om. C. u) *aleum viridem* C. *alei F. S.* nobiſcum Morg. *IV*, 37. x) *admiſces C.* y) *in* om. *C.* [C. XXVIII.] a) *Leienoſi* omn. b) *deiiciuntur S. M.* c) *et* om. *C.* d) *habebit* C. e) *qui deterior eſt rigidus* C. f) *quorum — niuibus* om. *S. M.* g) *immiſcent finem cerum med.* C. h) *animalium dorſa — caeduntur aut niuibus* C. i) *nubibus* edd. l) *tuleris* om. C. m) *eo* C. *cum eo S. M.* n) *et, et, hac* om. C. o) Hinc lacuna *S. M.* p) *calido* C. q) *calente ſac. pones* C. r) *dipli* C. *bdellii* coni. vere, opinor, Morg. *IV*, 38 ex Veg. 4, 15, 1. rr) duo inciſa om. C. s) ſic C. pro *apochymatis. apoximae F. S.* Vid. Ind. *V. apocima.* t) ſic C. *terbent.* edd. u) *reſinae frixae vnc. tres* inſ. C. x) *vnam* C. y) 5 C. z) *ſepi caprini S. F.* nobiſcum C. it. *F. M.* et *S. M.* a) *gleucini* legendum puto. Vid. Ind.

5 his ſicca quae fuerint tundis [b] et cribras [b], caetera ſuper [c] carbones ſoluis [b], quibus
cretam admiſces [b] et leuiter decoquis [b] in vaſe nouo, vncturus cum neceſſitas po-
6 ſtulauerit, reponis [d] ac ſeruas. Hac quoque potione intrinſecus curabis. abſinthii
vnciam vnam, ariſtolochiae vncias tres, betonicae vncias duas, petroſelini vnciam [e]
vnam, et ſemis, trixaginis vnciam [e] vnam, thuris maſculi vncias tres, caſtorei vn-
7 cias duas, mannae ſuccari [f] vncias duas, contundis [g] pariter et cernis et ex aqua
mulſa et oleo diffunde [h] per fauces, abſque dubitatione curabis. Alii auctores
aſſerunt, ſanguinem de brachiolis auferendum [i], et animal abſtinendum ab hordeo,
allium [l], nitrum, marrubium, [ſanguinem [m] de brachiolis] aequis ponderibus tritum
cum abſinthio Pontico et vino auſtero per os dandum. et [n] cum biberit deambu-
let, et ſpongiis calidis foueatur, et preſſa manu diutius [o] perfricetur. Si ventris
8 permanſerit [p] tumor, pectus cauteriis inurendum eſt. Poſt quinque [q] dies ternos
digitos ſubiicis [r] hac atque illac inurendum [s] eſt iterum; Obſeruabis autem ne ve-
nas [t] forte comburas.

XXIX. IMPLECTICVS [a] autem quia ſimilem ſuſtinet paſſionem, perfricandus eſt vnctione ſuperius memorata [b], et ſi neceſſitas poſtulauerit inurendus.

XXX. SI phragmaticum [a] erit iumentum, his agnoſcitur ſignis: febricitabit, oculos introrſum [b] reducet, aures tenſas habebit et rigidas, terram pedibus tundet. quod hac ratione curabis: Sanguinem detrahas [c] de matrice, adiunctoque oleo et vino tepefacies, totumque iumentum contra pilos [d] diligentiſſime confricabis, loco tepido ſtatues, et curaſti.

XXXI. ALIQVANDO iumenta aquas [a] timent, quae dicuntur hydrophoba [b].
Signa huius haec ſunt. venas omnes habebit extenſas, ſudabit ſuffuſis oculis, tre-
morem [c] frendoremque patietur, illidet ſe parietibus: ex qua paſſione conuerti
2 conſueuit in rabiem. Cui hac ratione ſuccurris: ſanguinem ei de femoribus [d] de-
trahes, a cibariis abſtinebis, in loco ſic [dd] clauſo vt lumen videre [e] non poſſit con-
ſtitues, magno ſilentio aquam in ſitula [g] vel alueo ita apponis [h], vt non audiat ſoni-
tum, manipulum rutae deterito [i], et baccas lauri [k] XV, olei roſati [l] libram, aceti vn-
ciam vnam commiſceto, caput et nares [m] diligentiſſime perunges [n], et ſanabitur.

XXXII. SPASMVM [a] certum eſt animalia ſuſtinere. quae neceſſitas his declaratur indiciis: Subito concident, et articuli eorum extenſi ſunt, et toto corpore palpitant, aliquando etiam de ore ſpumam emittunt [b]. Quibus [c] eſcam dabis puſca [d] nitroque [e] conſperſam, cucumeris quoque ſiluatici puluerem, et nitrum tritum

Ind. h. v. b) *tundes, cribrabis, ſolues, decoques*: videtur igitur etiam *admiſces* futuri intellectu poſuiſſe: ita et *ſ.* 3. c) *ſupra* C. d) *repones bas berbas* C. e) *ſemunciam* 1. C. f) *crucis* C. g) *contundes, cernes* C. h) *defunde* C. i) *detrabendum* C. l) ſic C. *oleum* al. *m*) incluſa om. C. n) *et* om. C. o) *diutiſſime* C. p) *permiſerit* C. q) *quintum diem* C. r) forte *ſub iſtis* legendum eſt, intellige *plagis cauteriorum*, de quibus modo dictum. s) *inurendus* C. t) *venam fortem* C. [C. XXIX.] a) *implicticus* C. b) *nominata* C. [C. XXX.] a) *fragma inciderit* C. b) *introuerſus* C. c) *detrabes* C. d) *pilum* C. [C. XXXI.] a) *aquam* C. b) *bydropborba* C. quod non adnotaſſem, niſi viderem, ſolenne quaſi hoc vitium fuiſſe, emendatum etiam in Galeni interpretatione veteri a Beroaldo in fine opuſculi de terrae motu et peſtilentia. *add.* 3, 83, 1 no. *c*. c) *vredinem frigoremque* C. *frigoremque* etiam *S. M.* d) *inferioribus* C. dd) *ſic* om. C. e) *videri* C. g) *fiſtula S. M.* h) *appones ne aud.* C. i) *conter.* C. k) *num.* inſ. C. l) *roſei ſelib.* m) *aures* C. n) *perungues. ſanabitur* C. [C. XXXII.] a) *ſpaſmos* C. b) *mittunt* C. c) *cui iſtam* (corruptum ex *eſcam*) *porrigis* C. d) pro *poſca* omn. e) *nitrioq.* C.

f) *ſanguinem*

tritum per ſeptem dies in potione dabis vt purget. Sanguinis [f] quoque marinae [g] 2
teſtudinis dimidiam cotylam, aceti tantundem [h], laſeris aliquantulum [i] pariter miſces,
et ſuffundis [l] in nares. Vtile dicitur terga [m] eorum oleo et aceto, et nitro frequen-
tiſſime confricari.

XXXIII. QVADAM ratione lunari [a] animalia ſicut homines frequenter [b] cor-
ruunt, et intermoriuntur. Quorum iſta ſunt ſigna: iacentia contremiſcunt, ſa-
liuae per os defluunt [c], deſperata pro morituris [d] repente [e] conſurgunt, et pabu-
la [f] appetunt. Cartilaginem [g] naribus eorum digito tentabis, quanto frigidiorem
inueneris, tanto plus [h] caſurum ſcias. Si [i] minus frigida fuerit, rarius cadet [l]. 2
Cuius iſta curatio eſt. De ceruice eius [m] copioſum ſanguinem tolles [n], poſt quin-
tum diem de temporibus, loco calido tenebroſoque conſtitues, totum corpus ther-
manticis confricabis vnguentis, cerebrum quoque eius et auriculas pice liquida
cum oleo laurino admixto [o] largius perunges, et mittes intrinſecus, caput etiam 3
acuta [p] vel [q] cerebellari [r] communies, potionem autem catharticam [t] dabis eius-
modi: ſileris [s] radicis vncias duas, panacis radicis [u] vnciam vnam, diagridii vnciam
vnam, cum [x] cucumeris ſilueſtris vncia. quae omnia bene trita commiſces, cum
mellis ſextario vno decoques, ex quo cochleare plenum in aquae calidae ſextarium,
et olei draahmas [y] tres mittis [z] et per os defundis. Caput quoque eius ſaepius cu- 4
rabis. Radicem Dianariam [a], id eſt herbae Artemiſiae, in puluerem rediges, et per
fiſtulam naribus inſufflabis. Radicem quoque laſeris tunſam ſi naribus defuderis,
eadem ratione proderit. Si autem paſſio perdurauerit, caput eius vres, vt [b] apioſo
fieri conſueuit.

XXXIV. ANIMALIA ſaepe [a] aquam reuoment [b] quam biberant. quae paſſio e [c] nimia perfrictione [d] deſcendit, cum ſtomachus paralyſin ex frigore ſuſtinet [e]. Sed hac ratione curantur. Sanguis de ceruice detrahitur, potiones thermanticae [f] propinantur, vnctionibus calidiſſimis armi pectusque confricantur [g], purgatur per nares caput, et ſi neceſſitas poſtulauerit, etiam [h] ſinapizantur [i].

XXXV. SIDERATITIA iumenta dicuntur, cum venas vacuas percuſſerit frigus, aut aeſtus, aut impleuerit cruditas aut ieiunia [a] bulimum [b] fecerint. Redditur enim ſtupidum animal, et titubans ambulat [c]. Quod mollibus cibariis, lenibusque [d] potionibus curari oportebit ita. laſeris vnciam vnam, et heminam mulſae ſuccumque ptiſanae [e] miſcebis. Et ſi ex frigore cauſa eſt, cum vino et oleo tepido [f] dabis. Si [g] ex aeſtu, cum roſato praebebis. Si ex cruditate, abſtinebis a cibo. Si de bulimo, ciceres offeres largiores.

XXXVI. SOL

f) *ſanguinem C.* g) *maximae S. M.* h) *tantundem vini* inſ. *S.* et *C.* i) *aliquantum par. admiſces C.* l) *ſuffundes C.* m) *ſi oleo, aceto, nitro terga eorum freq. confricentur C.* [C. XXXIII.] a) *lunatica C.* b) *repente C.* c) *effluunt C.* d) *mortuis C.* e) ita in marg. *F.* et *S.* (*frequenter*) in cont. *F.* et *S. frequenter repente C.* f) *pabulum C.* g) forte inſ. *in*: vel cum *C.* leg. *narium.* h) *periculo propinquius eſt S. M.* i) *Si — communies* om. *S. M.* l) *ſi calida fuerit, non cadet* inſ. *C.* m) *ei C.* n) *detrabes C.* o) *mixta perungues* omiſſo *largius C.* p) *aluta et F. S.* nobiſcum *C.* r) *cera vel lare C.* s) *catharticam* om. *C.* t) *ſileris* om. *F. ſilei radicem C.* u) *radicem C.* x) *cum* om. *C.* y) *vnciam vnam miſce C.* z) *mittas — defundes C.* a) *deariniam C.* male. b) *appioſo C.* [C. XXXIV.] a) *ſaepe aquam* om. *C.* b) *reuomunt, quae biberint C.* c) *de C.* d) *praefocatione S. M.* e) *ſuſtinuit* edd. f) *tragmanticae S. M.* g) *confricentur, purgentur cum naribus caput C.* h) *etiam* om. *C.* i) *ſinapizentur C.* [C. XXXV.] a) *ieiuna* edd. b) *ab alimentis fiunt S. M.* c) *cum ambulauerit S. M. ambulabit C.* d) *leniſſimisq. C.* e) (*beminam*) inſ. *S. aliam emnam* inſ. *C.* f) *tepidum C.* g) Hinc om. *S. M.*

[C. XXXVI.]

XXXVI. SOL quoque canicularis ardentior [a], animalia percutit in cerebro, quibus de temporibus ſanguis emittitur [b] et ſimili ratione curantur [c]. His autem oſtenditur ſignis, quia deiectum [d] caput portare coguntur.

XXXVII. CRVDITAS iumentis generat aegritudinem, quae hac ratione dignoſcitur [a]: modo in vnam partem, modo in aliam [b] ambulantes inclinant. Quorum iſta eſt medicina: Sanguis eis de ceruice detrahitur, a potu et cibariis abſtinentur. Si aeſtas eſt, refrigeratorias accipiat [c] potiones, non parum [d] natura compellitur [e].

XXXVIII. BVLIMVM animalia ſuſtinent frequenter ex fame, frequenter [a] ex laſſitudine. Cuius iſta ſunt ſigna. Oculi [b] interius fugiunt, incertus eſt viſus [c], corpus [c] tremit. Qui [d] hac ratione curandus eſt, vt primo omnium defricetur ex vino oleoque tepefacto, tunc [e] panis mundi mollem partem vino infundes, [[f] et cum eodem confricabis.] Si cylon [g] feceris, per cornu digeres [h], et reparabitur. Quod ſi permanſerit bulimus, ſimilae [i] heminas cum ſextario vini infundes [l], et per cornu digeres. Quod ſi [m] iter agens inciderit bulimum, vbi neceſſaria deſunt, terram [n] faucibus infundes, aut offas facies, et per os degeres.

XXXIX. QVODSI ex anhelitu inflationes [a] contigerint, cuius cauſae rationes [b] reddi non poſſunt, puſcam calidam cum ſpongia [c] cerebro eius apponis [d], et pectori [e] in aures eius oleum laurinum mittes, frigidiſſimo loco eum conſtitues, nares quoque titillabis vt frequentius ſternutet. quo facto, ſtatim exhilaratur [f].

XL. SI aeſtuauerit animal et defectionem patietur, braſſicae folia cum apio contundes, et cum vini ſextario permiſcebis et per narem ſiniſtram infundis. Si vero fortius

[C. XXXVI.] Putem quae hic dicuntur ad praecedens caput de ſideratitiis pertinere. a) *ardentium animalium percutit cerebrum* C. b) *emittetur* C. c) *curatur* C. d) *eiectum* C. [C. XXXVII.] a) *noſcitur C. dinoſc. F.* b) *alteram ambulant et inclinant ſe. Equorum* C. c) *accipient* C. d) *etiam* inſ. *C.* e) *compellente F.* et *S. M.* [C. XXXVIII.] a) *aliquando C.* b) ſic *C.* et *S. M. Anterius*, om. *oculi* rel. c) ita *S. M. effuſus tremebit* rel. Etiam C. nobiſcum, niſi quod habet *tremeuit*. d) *quae — curanda ſunt in C.* e) ſic C. *et micam panis pulueriſatum vino inf. S. M. Cum mundis mollem F. S.* f) Haec aliena videntur et om. *S. M.* g) *ſi ilion fecerit F.* et *S.* plane quidem ἀπροσδιονύσως, arbitror. *Sic liquidum faucibus infundis et curabitur S. M.* Haec ſatis videntur liquida, ſed neſcio an ingenioſi librarii, vel patris familias, qui mallet ponere, quod intelligeret. Corbeiae ita legitur *ſicylon feceris, per cornu degeres.* Puto itaque legendum, *ſi cylon feceris. Cylon* vox eſt, quae perturbando huic loco occaſionem dediſſe videtur. Recurrit ea 3, 66, 4, vbi editum eſt *quilon*, C. *cylon.* Cum ſuſpicarer in eo loco intelligendum eſſe ius gelatum, confirmauit eam opinionem Platnerus V. C. quem aliquoties laudaui, et contulit cum hoc *cylo, zelum piſcium* (*a ζέω* vnde et *zenna*) i. e. *gelatinam* vel *zelatinam* Italorum, *gelée* Gallorum, laudauitque Valiſnerii V. C. oſſeruazioni varie *To. III Opp. p.* 167. Mire confirmatus ſum deinde ab interprete Germanico Vegetii, qui l. c. ita reddidit, *daſs es ein Renne, oder eine zehe zuſammenflieſſung werde.* Videbam prioris vocabuli hodie quidem obſoleti, vim adhuc ſupereſſe in verbo coniugato *gerinnen*, quo vtimur in lacte et ſimilibus, cum gelantur. Sed tulit ſuppetias Vocabularius Germanico-Latinus, primus ſui generis, ſi praefationi credimus, qui penes me eſt Argentorati 1515, 4. editus. Hic enim diſerte, *Renn coagulum dicitur lactis contractio.* Hic igitur *ſi cylon feceris* ſignificat, cum coquendo panis molli cum vino iuſculum craſſiuſculum, quod tamen facile adhuc fluat, effeceris etc. h) *degeres, repar. C.* i) *ſileris S. M.* l) *fundes, et per cornum deg. C.* vltimum inciſum om. *S. M.* m) ſic *C.* niſi quod pro *iter* excerptum eſt *ita. quod iter agerit inciderit bulimus F.* et *S.* niſi quod hic *egerit. Quod ſi iter agenti inciderit*, vel *ſi iter egerit et inciderit bulimus* coni. Morg. *IV*, 39. n) *terram* om. *C.* [C. XXXIX.] a) *inflatio contigerit C.* b) *ratio — poteſt C.* c) *ſpongiis C.* d) *appones C.* e) *et in aures oleum C.* f) *curabitur S. M. exhilarabitur C.*

[C. XL.]

fortius aeſtuauerit, petroſelini [a], daucii, ſilis [b] Gallici, abrotani, ſpicae [c] nardi, ſchinuan-
thus [d] aequis ponderibus tunduntur, et cum aqua mulſa data, aeſtum releuant.
Quod ſi his ita membra defecerint vt concidant, quibuſdam placet abſtineri eos a 2
potu, et ſitientes in aqua frigida vna hora ſtare, et continuo reparari [e]. Alii dixerunt
hordeaceam farinam cum vino per cornu [f] faucibus infundi. Plerique experti ſunt
triticeam farinam cum aqua frigida datam continuo profuiſſe. Vel certe tria oua
cruda cum pulegio [g] et puſca [h], oleoque permixto, faucibus infundunt [i].

XLI. PARALYSIN ad ſimilitudinem hominum iumenta patiuntur, quae his oſtenditur ſignis: Ambulabit prauus [a] in latere ad ſimilitudinem cancri, ceruicem incuruabit, vt ſolent habere quibus fractae ſunt, rectos pedes mittere [b] non poteſt [c]. ſi [d] coegeris, parietibus ſe illidunt, cibum et potum non recuſant. Hordeum autem ipſius vdum [e] ſemper apparet. Hac ratione [f] curabitur. Sanguis ei de temporibus [g] parte contraria, non qua contractus [h] eſt, tollitur. vnctionibus thermanticis [i] perfricatur, ceruicesque [l] eius conſtringuntur vſque eo, vt cratellis [m] ex ligno [n] appoſitis conſtricta [o] ceruice prauitas dirigatur. Loco autem calido ſtabulatur ſicut roboroſus. cui ipſae [p] potiones dantur. Si [q] parum in [r] totum iſta medelarum adiumenta profecerint, ceruices eorum [s] vruntur, non qua contractus eſt, ſed ex parte contraria de cautere accipit [t] palmas ab armo vſque ad ceruicem [u] auriculae, et in tempore vritur ad menſuram ſemiſſis. In alia autem parte temporis quaſi ſtellam [x] paruam cauterio facies, et in parte renum vſque ad mediam ſpinam virgulas [y] dabis ſolemniter, et curaſti.

XLII. IVMENTA nimio ſaltu, vel curſu aut ruina, cum aliquid [a] ruperint,
vulſant. quorum iſta ſunt ſigna: Stranguriam patientur, exſcreabunt etiam puru-
lentum, et quoties volutata fuerint, non reuoluuntur, nec ſe excutiunt. Si recens
ruptura fuerit, ſanguinem magis exſcreabit [b] quam pus. Quae curantur glutinoſis
et lenibus [c] cibis. Talem etiam accipiunt frequentiſſime potionem. Thuris ma- 2
ſculi vnciam vnam, opii vnciam vnam, heliotropii vnciam, quod intybum [d] agre-
ſtem vocamus, rutae vnciam vnam, quae omnia diligenter trita cum vino auſtero [e]
quatuor menſuras adiicies [f], et [g] per dies ſingulos [h] dabis ad cornu [i], donec quae
intus rupta ſunt glutinentur.

XLIII. SED [a] animal nonnunquam inuadit inſania, vt praeſepium frangat, ſeſeque morſu laceret, impetus [b] etiam in homines faciat [c], auribus micat, oculis erit [d], atten-

[C. XL.] a) *armmi* inſ. *C. ſementa* poſt *daucii* inſ. *S.* b) *ſillis S. ſileris S. M. ſimilis F. M.* c) *ſpicae nardi* om. *C.* d) *ſinoantis F. S. aliſci noanthus C.* quae mirifice confirmant coniecturam noſtram, quam ideo recipere auſi ſumus. Literae *ali.* ſunt nota variae lectionis, cui adhaeſit prima ſyllaba vocis iam reſtitutae. Vid. Ind. ſub *ſinoantis.* it. *ſquinuanthos.* e) *reparantur C.* f) *cornum C.* g) *puleio C.* h) pro *poſca.* i) *infuderunt C.* [C. XLI.] a) (*pronus*) *F.* et *S. prauus F. M. prauus vel curuum S. M.* b) *mittere* om. *F.* (*mictere*) *S.* c) *ponent* edd. *poteſt C.* d) ſic *C.* et *S. M. ſic aegris* al. e) *ſudum C. ſolidum S. M.* f) *obſeruatione ſanabitur C.* g) *temporis C.* h) *patitur S. M.* i) *thermaticis C. tragmanticis S. M.* l) *ceruixque eius aſſidue corrigitur C.* m) *cretellis F. crit. C.* n) *lignis impoſitis F. S. ligno appoſito S. M.* nobiſcum *C.* o) *contracta ceruicis prauitas corrigatur C. S. M.* p) *eaedem S. M.* q) reliqua om. *S. M.* r) *tot medullarum S. M.* s) *eius curantur C.* t) *accipe pulpam C.* quin *palmulae* vocantur *Veg.* 1, 28, 4 vt *lineae.* Cognata, credo eſt *veſtis palmata.* u) *verticem C.* Sed *ceruix auriculae* videtur, vbi ea adnata eſt capiti. x) *ſtillam paruulam C.* y) *virgulam C.* [C. XLII.] Conf. *Veg.* 3, 65, 3. a) *intrinſecus C.* b) *excreabunt* C. c) *leuibus F.* d) *intubum* C. e) *auſteri* C. quod non contemſerim. *Quae omnia diligenter trita cum vino,* (intellige *vbi fuerint.* vid. Ind. Voc. *Accuſatiuus abſol.*) *auſteri* (*vini* int.) *quatuor menſuras adiicies.* e) *Atticas S. M.* f) *et* om. C. g) *et* inſ. C. h) *cornum* C. [C. XLIII.] a) *Sed* om. C. b) *impetum* C. c) *facit vt fera* C. (*vt fera*) etiam inſ. *S.* d) *erit* om. *F.* habet etiam C.

e) *et*

attentis et ſplendidis, et [e] ex ore egerit ſpumam, quem caute ne medentem laedat,
diligenterque conſtringito. Sanguinem ei de ceruice et de cruribus trahito, rur-
2 ſumque in tenebris contineto; donec appetat cibum. Cum coeperit ad patientiam
reuocari, ſuccum cicutae vno [f] acetabulo, et aquae vnam heminam admiſces, et per
os defundis [g]. Poſt rutam conterito, et ſupra cerebrum ponito, caputque lanata pelle
conſtringito et [h] curato, et cum profecerit, calide ſtabuletur. Talis quoque potio
equis ſubuenit rabioſis. Baccas lauri nouem, et allii [i] purgati grana [l] viginti et vnum,
diligenter [m] conteres, et cum vino veteri candido per narem ſiniſtram iniicies.

XLIV. SI animalia dum ſudant hordeum comederint [a], vel ipſum hordeum
nouum fuerit, quia vehementius calet [b], vel copioſius quam oportet otioſa paſcuntur,
abſque dubio indigeſtio, et pletura [c] comitabitur. Quae paſſio his agnoſcitur ſignis.
Sudabit, ligati [d] erunt armi, ambulabit incertum [e]. Sanguinem [f] ei de ceruice de-
trahes, aceto oleoque permixtis [g] totum corpus diligentiſſime confricabis [h], leuibus [i]
2 ambulationibus exercendum [l] eſt, et ab hordeo penitus abſtinendum. Cui eiusmo-
di ſubuenit potio: braſſicae folia contundis, ſuccumque exprimis, et [m] myrrhae
puluerem, et [m] parum liquaminis, et vinum vetus optimum miſces, quod per tri-
duum per [n] os defundes, ita digeſtio et ſanitas conſequetur. Aliquanti [o] praecan-
tatione [p] tentant afferre remedia, quae vanitas ab aniculis ſolis diligenda eſt, cum ani-
malia ſicut homines non inanibus verbis, ſed certa medendi arte curentur.

XLV. PVLMONES [a] vt integri praeſtant ſubſtantiam [b] vitae, ita vitiati peri-
culum afferunt mortis, quorum dolor manifeſtis declaratur indiciis. ſtertet, tuſſiet
grauiter, et exſcreabit purulentum. Si aegritudo longior fuerit, de prioribus [c] clau-
dicat [d] pedibus, grauem foetorem naribus expellit, difficile ſe collocat, ſed [e] febriens
2 praeſepio incumbit. corruptum aſſellabit [f]. Aliquando in corpore ipſius [g] ſimilia
furunculis tubercula naſcuntur. Quorum [h] aegritudo difficilis eſt [i], ſed hac potio-
ne [l] curanda [m]: thuris maſculi vncias tres [n], hyſſopi [o] vncias duas, folii [p] vnciam
vnam, mannae croci vnciam vnam, myrrhae vncias duas diligenter tundis et cri-
bras, ex quo puluere vnum cochlear [q] cum tribus ouis et aqua [r] temperabis, et dif-
fundis [s] per os. Si cibum non appetit, pro [t] aqua lac caprinum miſcebis, et addito
3 mellis cochleario propinabis. Succum quoque ptiſanae cum oleo roſaceo, et pulue-
rem [u] ſuperius comprehenſum cum ouis per os dabis ad cornu [x]. Offas quoque ex
duobus ſextariis farinae triticeae, et vno ſextario erui pollinis facies, quibus admiſce-
bis ex ſupra ſcripto puluere quinque cochlearia [y]. Sed ſeptenas offulas [z] diebus ſin-
4 gulis digeras, quas quotidie ad ſubſtantiam dabis, donec cibos tentet appetere. Cui
omnem eſcam propter faſtidium viridem oportet offerri, et contrario lenticulam
cum

e) *et* om. *C.* f) *vnum acetabulum C.* g) *defundes C.* h) *curaturos* (f. *curaturus*) *vt calide ſtabulis C.* i) *alei* edd. l) *grana* om. *C.* quid igitur ſumi iubet Vegetius, ſemen an ſpicas? m) *diligentiſſime C.* [C. XLIV.] a) *comederint — hord.* om. *C.* b) forte *calent.* c) pro *plethora.* d) *inligati ſunt C. in loco vbi ſunt S. M.* e) *incertus C.* f) *ſanguis — detrahetur C.* g) *permixto C.* h) *confricetur C.* i) *leuibus — abſtin.* om. *S. M.* l) *exercendus — abſtinendus C.* m) *et* om. *C.* n) *per os* om. *C.* o) Hinc om. *S. M.* p) *praecantionem — mediam C.* forte *praecantationum — remedia.*

[C. XLV.] a) *Pulmone* omnes. b) *ſuffragia S. M.* c) *poſterioribus S. M.* d) *claudicabit C.* e) *ſed — naſcuntur* om. *S. M.* f) *adſellabitur C.* g) *ipſius* om. *C.* h) *Quae aegritudo difficilis hac et curator S. M.* i) *eſt* om. *C.* l) *ratione C.* m) *eſt* inſ. *C.* n) *duas S. M. vnc.* 1. *C.* o) *hyſſopi v.* 1. *folii v.* 1. om. *C.* p) *trifolii magni* (f. *mannae*) *croci ana vnciam vnam S. M.* q) *cocleare C.* r) *aquam C.* s) *defundis C.* t) Hinc om. *S. M.* u) *puluere — comprehenſo, vel C.* x) *cornum C.* y) *Ex lacte etiam cuiuscunq. pecoris eam conſperges. ſalutare eſt, ſi ſept. C.* z) *offas C.*

a) *vel*

cum [a] tritico vel hordeo torrefacto, cum palea dabis, vt quidquid ex diuerſitate ci-
borum voluerit [b] eligat. Lac tamen recens cotidie ei conuenit dare [c]. Deambulet
primum, vbi coeperit conualeſcere ad exercitium reuocandum [d] eſt. Lac ſi defuerit,
aquam, in qua eruum prius lotum die ac nocte permanſerit, dabis in [e] potu. In 5
cauſa [f] pulmonum de ceruice vel de palato his ſanguis aufertur, quibus nec faſti-
dium euenit, ſed [g] fortiora ſunt corpora. Cineres quoque vlmi loti et infuſi [h] aqua
cum vino veteri optimo odorato heminas ſingulas miſces [i] et dabis. Quodſi vehe-
mentius vexatum [l] aegritudine, tranſiuit in morbum: Radicis [m] lentiſci drachmam,
thuris vncias duas, myrrhae drachmam, ſuccari ſemiunciam, contere diligenter,
et cum vino ſuffunde. Sunt et iſta remedia. Vua alba in os [n] equi frequenter ex- 6
primatur, ſemen radicis datur in vino, amygdalae frixae cum aqua offeruntur. Sed
eſt alia efficacior potio: Cardamomi [o] vncias duas, caſſiae [p] vnciam, ſtoracis vn-
ciam vnam, quae omnia [q] ſi validior et ſine febre erit [r] cum vino; ſi febriens, cum
ſucco ptiſanae per os dabis.

XLVI. ORTHOPNOICVM [a] iumentum his agnoſcitur ſignis: [b] etiam ſi
trahatur, ambulare detractat, anhelat grauiter, frequenter ſuſpirat, ronchos [c] ducit,
ilia ſuſpendit, dum manducat tuſſit. Ex [d] quo vitio difficile liberabitur [e], licet in 2
longum protrahat vitam. Pulmo enim eorum contrahendo ſe comburit [f], vnde et
macies cum morte inſequi conſueuit. In recenti tamen hanc curam feſtinanter ad- 3
hibebis. Sanguinem de pectore detrahes, et mero oleoque permixtum atque cale-
factum perunges. Lixiuium [g] quoque cineris diligentiſſime cretum, cum oleo
optimo temperabis, et per nares diebus quinque continuis eidem digeres [h]. Potio-
nem quoque dabis poſtmodum: Sinapis Alexandrini frixi, et [i] ſulphuris viui, et [i]
myrrhae, cardamomi ſpecies aequis ponderibus contundis [l] et cernis, et cum melle
optimo [m] decoquis. Ex quo medicamento ad magnitudinem nucis cum [n] vino ni- 4
gro calido dilues, et quotidie per os potionabis. Alii [o] vero myrrhae vncias duas,
ſulphuris [p] vnciam vnam, nitri ſemiunciam, picis liquidae puſillum, deterunt, ad-
ditoque melle et vino vetere odorato, candido, per nares ſaepius infundunt. Cu- 5
rabis autem ne algeat, temperabis exercitationibus vt ſudet: et non ſolum in potio-
ne, ſed etiam in foeno nitrum cum melicrato [q] aſperſum [r] ſemper accipiat.

XLVII. OPISTHOTONICI [a] quoque ſimilis paſſio declaratur [b]. Ortho-
tonicus [c] qui totus eſt rigidus, opiſthotonicus [a] cui in poſterioribus partibus morbus
inſederit. Cuius iſta ſunt ſigna. Aures [d] rigidas [e] habebit, collum extenſum, ocu-
los minores, tenſa pellis in facie, labia grauia, vt oſcitare et [f] aperire vix poſſit, ci-
bum potumque faſtidiet, cauda rigida, greſſus incertus, membra diſtenſa [g], difficile
progredi-

a) *vel triticum, vel hordeum torref. C.* b) *voluerit* om. *C.* c) *dari C.* d) *reuocandus C.* e) *ei bibere C.* f) *cuius a C.* g) *et C.* h) *in* inſ. *C.* i) *miſcebis C.* l) *vexabitur aegritudo et transierit C.* m) *radicem C.* n) *ore C.* o) (*coſti, iringii* (pro *eryngii*) *radicis caſiae ana*) inſ. *S. coſti vnc.* 2, *cinnamomi vnc.* 1, *eryngii radicis vnc.* 2, *ſtoraris ſemen* (f. *ſemc.* h. e. *ſemunc.*) *C.* p) *cinnamomi S. M.* q) *tunſa, ſi frequenter ſuſpirat C.* r) *fuerit C.* [C. XLVI.] a) *Ortholiſtophicum F. Orthotonicum C.* nobiſc. *S.* b) *vt — detrectet C.* c) *runchos* edd. *truncos ducit*, al. *trunculos duc. C.* d) *Ex — conſueuit* om. *S. M.* e) *liberatur C.* f) *convoret C.* neutrum verum puto. g) *Lixiuum quoq. dil. tritum, et C. ol. opti. temperatum per nares* etc. *C.* h) *immittes S. M.* i) *et* om. *C.* l) *contundes — cernes — decoques C.* m) *Attico F. M. S. M.* n) *in C.* o) Hinc om. *S. M.* p) *ſulferis vini* (pro *viui*). q) ſic *C. mellicr.* edd. r) *ſum C.* [C. XLVII.] a) *Epiſtotoni F.* b) *indicatur F.* c) *eſt* inſ. *C.* d) *renes rigidos C.* e) *frigidas F. M. S. M.* f) (*os*) inſ. *S. aut os* inſ. *C.* g) *diſtenta C.*

 h) *reci-*

progreditur, et frequenter in poſteriorem partem concidit [h], vnde opiſthotonicus [i]
2 nominatur. Quod genus paſſionis hieme curare difficile eſt, aeſtate autem ſi dili-
gentior fueris [l] obtinebis. Quae paſſio per aeſtatem his naſcitur cauſis, ſi iumentum
ardentiſſimo fuerit ſole percuſſum, vel ſi in itinere [m] priore claudicans pede, coa-
ctum fuerit ambulare vel currere, et vehementius ſudauerit, ex [n] dolore, vel ſi ar-
3 mum laeſerit, vel ſupra ipſum iacuerit vt armus indormiat. Hieme autem cum de
itinere vel de exercitatione venerit, et cum ſudore ſteterit ſub diuo [o] in frigore,
aut in loco (recenti [p]) vel humecto aut [q] marmorato, aut [r] teſſellato, vel ſi frigore
maxillae obdormierint, tunc iſta aegritudo contrahitur. Cui hac ratione tentabis
4 ſuccurrere. Adipis porcinae veteris libras duas, reſinae terbentinae [s] ſemilibram,
piperis triti drachmam, cerae libram, olei veteris ſextarios [t] duos pariter decoques,
5 et calidiſſime totum animal perunges. Multi eruum decoquunt, calentemque
aquam capiti ipſius languentis imponunt [u]. Alii in ſtercore ipſorum calido obruunt
aegrotantes [x], vt languor [y] exſudet. Plerique colligata [z] iumenta commodum cre-
8 dunt arenis ſole feruentibus operire. Haec quoque potio traditur ſalutaris. Pipe-
ris triti grana viginti [a], cedri [b] pondus denarii [c], nitri vnciam [d] vnam, mixturae [e]
laſeris Cyrenaici [f] globulum ad magnitudinem fabae, trita [g] atque permixta, addita
9 liquaminis [h] floris hemina, et vini veteris [ſummi [i]] ſextario [l] bis in die per os dige-
res [m]. Expertum dicitur, ſanguinem bubulinum calidum et fumantem, ſed mode-
rate per cornu [n] faucibus infundis [o]. Quod [p] ſi forte defuerit, thuris cribrati et
10 ſalis triti ternas [q] vncias cum vino optimo prodeſſe dixerunt. Calidis medicamentis
animal expedit dum ſanetur perungi [r]. Adipis quoque porcinae recentis coctae [s]
quantum exiſtimaueris, cum oleo optimo, et vino ſummo et melle commiſces, et
ad carbones [ſemper [t]] decoques, ac per nares infundes. Malagma quoque de ca-
lidis ſpeciebus in carbonibus cum oleo cyprino vel communi, ſed veteri, ſoluitur [u],
11 et perungitur. Poſt curam operitur ſagis, et in ſole calido exercetur a ſeſſore, tre-
pidans [x] dum ſudet. Poſt ſabanis validioribus abſtergetur, et [y] denuo vnctum ope-
ritur, pice quoque liquida admixto [z] oleo perungendum, non tamen nimia pix ſit,
12 ne corium laedat. Nonnulli iam [a] validioribus de ceruice ſanguinem detrahunt.
Plerique in balneum ducunt, calidiſſimis potionibus curant, id eſt, laſare [b] et [c] cymi-
13 no, aniſo, oleo, baccis lauri, ex quibus quotidie aliquid cum vino miniſtrant. Vnctio-
nibus quoque iſtis vtuntur. Cerae libram, reſinae vncias quatuor, opopanacis [d]

vncias

h) *recidit C.* i) *epiſtotonus* edd. l) *fuerit cura C.* m) *ex* inſ. *C.* n) *et ex ſudore vel armum* edd. o) *dio C.* p) *recenti vel* om. *C. non tamen* eiiciendum puto. Poteſt enim ſignificare locum a recenti aedificatione humidum et frigidum. q) *in* inſ. *C.* r) *vel in C.* s) pro *terebinth.* t) *lib.* 2 *C.* u) *infundunt C.* x) *aegrotantem C.* y) *languorem C.* z) ſic *C. colligatis ium. — renes ſole feruenti bene cooperiri* edd. a) *x C. decem S. M.* b) *cedrie C.* forte *cedriae.* c) *ſcrip.* III. *C.* d) *cotulam vnam S. M. olcen vnam C.* h. e. ὁλκὴν, quam drachmae etiam ſynonymum eſſe, ex Galeno probat Gorraeus h. v. e) *mixta laxaris C.* f) ſic *S. M.* quod praetuli, cum *tyrrhenici*, quod habent alii, nullam praeterea mentionem inueniam. g) *tritam atq. mixtam C.* h) *olei flori ſem. C.* h. e. *floris emina.* Solet enim adſpirationem omittere in hac voce Corbienſis librarius, vt modo in *olce. Olei* gloſſa eſt *liquaminis*, credo; quam bene, non diſputo, *flos* eſt hic ſummum, quod innatat *etc. Olei flos* explicatur in Ind. i) *ſummi* om. *S. M.* et poteſt eſſe gloſſa *floris.* ſed *vinum ſummum* etiam eſt *ſ. ſq.* l) ſic *S. ſextarium F. ſext.* I *C.* m) *digerunt C.* n) *cornum C.* o) *infundere C.* p) Hinc ad *ſ.* 12 om. *S. M.* q) *ter ſulcis ſcrip. VIII C.* in *ſulcis* latere *olces, bolces,* ὁλκῆς nomen, ſuſpicor. r) *vngueri C.* ſic *perunguebis* 3, 54, 2 no. *g.* s) *colatae C.* t) *ſemper* om. *C.* u) *abluitur* edd. x) *et repedens* edd. *trepidare* eſt ille curſus, a quo dicuntur *trepidiarii equi.* vid. Ind. y) *et — operitur* om. *C.* z) *admixta penſioſio perunguetur et exercetur. Non C.* a) *dicunt ſic curari S. M.* b) *laxare C.* c) *et* om. *C.* d) Hinc ad *olei laur.* om. *S. M.*

e) *bacas*

vncias duas, medullae ceruinae vncias tres, olei ſtoracini vncias tres, olei laurini
vncias quatuor, quae omnia decoquunt, et in ſole aut in loco calido perungunt.
Alia quoque vnguenti compoſitio talis eſt: Baccarum [e] lauri ſextarium vnum, cy- 14
mini ſextarios [f] duos, ſulphuris viui vncias tres, reſinae vnciam vnam, galbani vn-
cias tres, olei ſextarios duos, quae omnia decoques et vteris.

XLVIII. LETHARGICI quoque iumenti iſta ſunt ſigna. Iacebit ſemper
et dormiet, neque cibum appetit [a] neque potum, cum excitatum [b] fuerit continuo
aggrauatur [c], et ſe proiicit, et maceſcit [d], et quamcunque ei dederis potionem tan-
quam dormiens [e] vix ſuſcipit. quod [f] hac ratione curabis. Subſternito in ſtabulo 2
vbi ſtat [g] vt bibat ibi [h]. cui caput fomentabis ex calida [i] pulegio decocta, poſtmo-
dum perunges oleo cum adarce [l] trito, ita vt caput eius et aures infundas, ea [m] vſu-
rus potione: camomillam [n] Illyricam, (idem [o] nos trace) et herbam Artemiſiam in
aqua decoquis, ex qua quotidie ei binas cotylas propinabis. Cui et pedes priores 3
frequenter fomentabis calida. Solet enim haec paſſio adſtrictius [p] ad rectum pedem
contingere. Eſt quidem periculoſa paſſio [q] atque curatio. cuius iſta ſunt ſigna.
Oculi eius lacrymabunt [r] quaſi lippiant, in praeſepio [s] dormitans incumbit, a poſte-
rioribus ambulans nutat, et totum [t] grauatur. Cui ſanguinem detrahes de pede 4
priori dextro, et de femore ſiniſtro ex quo eum perunges. Herbam Artemiſiam
contundes [u], et cribratam [x] dabis cum lixiuii ſextario, et olei cyathis duobus, per
triduum. quarta die intermittes. Quod ſi cibaria non appetit, eruum [y] mollitum
ex aqua tepida [comedat [z], et aquam] bibat. Si minus profecerit, lini ſemen cum 5
aqua in olla decoques, et heminas ſingulas per dies ſingulos dabis ad [a] cornu, ad-
dito melle quantum [b] ſufficiat. quae potio etiam febricitantibus prodeſt. Lethar- 6
gicum animal frequenti exercitatione [c] prohibendum conſtat a ſomno. Aſſidua quo-
que iniungenda eſt deambulatio [d] ſi anteriores pedes eius miſeris in fomentum. Nam
furfures ſale et aceto permiſces, et calentes vngulis imponis [e]. farinam quoque tri-
ticeam cum tritis ſalibus et puſcae ſextario vno, faucibus infundes, herbam Artemi- 7
ſiam tunſam cum oleo et modico lixiuio dabis ad cornu [f], abſtinebis ab hordeo, [g] fa-
bae ſolidae ſextarium porrigis vt vigilet, donec duriores [h] edomet cibos. De cer-
uice [i] ſanguinem ei [l] detrahes. Depletum [m] hac ratione [n] curabis: Afronitri [o] vn- 8
cias tres, gallae [p] Syriaticae vncias duas, ſpicae nardi vncias duas, radicis capparis
vncias duas, tunſa et cribrata permiſces [q], et terna cochlearia in [r] ſextario aquae
tepidae dabis in potu [s]. Nunquam frigidam, nec nimium calidam [t], ſed tepidam [u],
ad bibendum ſemper accipiat. Aſſidue flagello excitandum [x] aut voce, vt vitium
timore deponat.

XLIX.

e) *bacas lauri C.* f) Hinc ad *galbani* om. *C.* [C. XLVIII.] a) *appetet* etc. *C.* b) *exercitatum C.* c) *grauatur C.* d) *inhorreſcit S. M.* e) *dormitans C.* f) *quem F.* g) *ſtratum cubet S. M.* h) *ibi* om. *C.* i) *cum puleio C.* (*cum*) inſ. etiam *S.* l) *cum arcitrito C. adarte F.* m) *hanc vſ. potionem C.* n) ſic pro *chamaemelum. camomillon Illyricon C.* o) om. *C. item noſtrate* coni. Morgag. *IV*, 40. p) *ſtrictura pedum C.* q) *paſſio atq.* om. *C.* r) *lacrymabuntur C.* s) *praeſepe incumbit, dormit C.* t) *totus C.* u) *contunſam C.* x) *i. e. ſemunc.* inſ. *C.* y) ſic *F. M. S. M.* et *C.* niſi quod *mellitum* legunt (*bolum ex melle*) *et F. S.* z) incluſa om. *C.* recte. a) *ad cornu* om. *C.* b) *quod ſufficit C.* c) *excitatione C.* d) *ambulatio, ſi ante omnes pedes miſeris iumentum C.* e) *adpones C.* f) *cornum C.* g) *et* inſ. *C.* h) *duriori edomatur cibo C.* i) *quoque* inſ. *C.* l) *ei* om. *C.* m) *repl. S. M.* male. n) *potione C.* o) *Acori Pontici C. Triti Pontici vn. 4. S. M.* p) *calami Syriaci S. M. cal. Syriatici vnc.* III *C. gallae Syriacae Samb.* q) *miſcebis C.* r) *cum C.* s) *potum C.* t) *calidum, ſed tepidum.* u) *parum* inſ. *C.* (*et puram*) inſ. *S. M.* x) *excitandus C.*

[C. XLIX.]

XLIX. SI quod iumentum morbum regium[a] habuerit, his agnoſcitur[b] ſignis. vtrique oculi virides ſunt[c], et[d] ceruicem inclinatam habebit in[e] dextra parte, et[f] pede [dextro[g] etiam] ſiniſtro videbitur claudicare. Cuius curatio eſt iſta. Loco tenebroſo[h], vbi lumen videre non poſſit, clauditur[i], et operitur ſagis ita, ne[l] oculi
2 eius aperiantur in die, oleo et vino tepido vngetur[m] atque fricabitur. Lapides[n] molares non minus pondera quinque in ignem imponuntur, animalis caput copulatur ad pedes, cum bene canduerint, ſub eius naribus apponuntur[o], perfuſi oleo ſuffumigatur[p] os, nares, et oculi, vt morbi virus exſudet[q]. quod per ſeptem dies continue eſt faciendum. Tali etiam ratione ſuccurrimus[r]. ſanguine caprino et lacte ouillo, anagallico[s], coſto, oleoque pariter admixto potio conficitur[t], quae per dies duodecim datur.

L. SED interdum biles[a], quae cholerae[b] appellantur vulgo, ſolent iumenta vexare. quae paſſio his declaratur indiciis: commouetur ac volutatur vt ſtrophoſus[c]. Sanguinem[d] de ceruice emittis, daturus eiusmodi continuo potionem: herbae trixaginis[e] nigrae vnciam[f] ſemis, mannae ſuccari[g] vnciam vnam, nitri vncias duas, altei[h] vncias duas, vini optimi ſextarium vnum, conteres[i], ex aqua mulſa heminam vnam per ſiniſtram narem infundes[l].

LI. QVOD ſi aridam bilem habuerit, myrtum agreſtem cum vino contritam per narem dextram defundes, pro hordeo far triticeum dabis. Potionem ipſam temperabis ex aqua.

LII. COLI paſſio grauiſſimos cruciatus iumentis conſueuit inferre, ita vt cardiaci aut ſtrophoſi eſſe credantur; ſed his agnoſcitur ſignis. Cum ſtat[a] repente concidit[b], vt arreptum[c] putes, ſi ſatis[d] ſuſpenſum fuerit, dolor ſubſequitur, et
2 iacet nonnunquam: cum frigidam aquam acceperit[e] tremit, ſudat, anhelat. Cui hac ratione ſuccurritur. Aniſi[f] Pontici vnciam vnam, petroſelini vnciam vnam, foeniculi ſeminis vnciam, piperis nigri vncias duas, marrubii vnciam vnam, abrotani vnciam vnam, anethi vncias[g] tres, Leuiſtici[h] ℈ 4, centaureae[i] minoris et maioris vncias duas, cametris[l] ſemiunciam, eupatoris[m] ℈ quatuor, gingiberis vnciam ſemis, pulegii[n] ſemiunciam, rutae[o] vnciam, apii vnciam ſemis, pariter contundes et cernes. tunc mellis optimi pondera duo cocta et deſpumata cum omnibus miſces, ex quo medicamento ad magnitudinem nucis auellanae cum aquae tepidae ſextario

[C. XLIX.] a) *i. e. auriginem* inſ. *in lemmate C.* b) *agnoſcetur C.* c) *ſiunt C.* d) *et* om. *C.* e) *in* om. *F.* forte legendum *in dextram partem.* Certe inciſum poſt habebit iure ſublatum puto. Alioquin enim ſuperfluum eſt dicere *in dextro pede claudicare*; contradictorium, *in ſiniſtro.* f) *de C.* g) incluſa om. *C.* et *S. M.* recte. h) *tenebricoſo C.* i) *claudetur et operietur C.* l) *vt nec oculi eius appareant C.* m) *vnguito atq. defricabitur C.* n) *lapidis molaris non minus pondus C. Lapides — faciendum* om. *S. M.* o) *et* inſ. *C.* p) *ſuffumigant — oculos C.* q) *exſudent C.* r) *ſuccurretur C.* s) *ſil Gallicum C.* t) *conficietur — dabitur C.* [C. L.] a) *bilis quae cholera appellatur C. de bili, quae colera app. S. M.* b) *colerae F. S.* c) *ſtropho. cui S. M.* d) *ei* inſ. *C.* e) *traxag. C.* idem om. *nigrae vnc. ſemis.* f) *vncias ſex S. M.* g) *croci C.* h) *alt. vnc.* 2 om. *C.* forte *altheae*, cuius vires huic *rei* idoneas docent Medici. i) *et ex ea aqua C.* l) *defundes C.* [C. LII.] a) *ſtatim C.* b) *ita* inſ. *C.* c) interpretatur, credo, ἐπίληπτοι. concidunt enim epileptici, et morbus ipſorum eſt caducus. d) *cadens S. M.* e) *acceperint, tremunt* etc. C. f) *Araſi* C. g) *ſcrip.* 3 C. *vncia ſemis S. M.* h) *lebiſtici* C. *libiſt. F.* et *S.* vſi ſumus libertate non magna. i) *Centaureae ſem canetuři ſemuc ſilporeum ſepum* IIII. *pulegii Campani vnc.* I, *gingiber ſemunc. pariter contundes* C. *ſilporeum ſepum* qui poteſt capere, capiat. l) *camedrii S. M.* ſine dubio legendum, *chamaedrys* vid. 3, 55, 7 no. *g.* m) *pro eupatorii. ſiluii vncias quatuor S. M.* f. *Silphii.* n) *pul. caprini vnciam S. M.* o) *rutae, apii ſeminis, ana vnc. vnam S. M.*

p) ſic

sextario dilues, et per os infundes. certissima medicina est. Quod si dolor perseuerauerit, foeniculi seminis cochlearia quinque bene trita cum vino sincero sed cibario, sext. I [p] dabis. Praeterea piperis [q] aliquantulum [r], et pelliculam [s] de ventre pulli siccatam in furno et tritam cum vino dabis. 3

LIII. VOMICAE plerumque animalibus nascuntur intrinsecus. Cuius passionis signa sunt ista. cum accubuerit, difficile surgit [a], os ei grauiter olebit, incumbet in eo loco a quo vexabitur [b], tussiet, et purulentum exscreabit interdum [c]. Turis vncias [d] duas, aristolochiae vncias [e] duas in vno [f] cum vino tepefacto per nares degeres. Item sulphuris viui vncias [g] duas, aristolochiae vnciam semis, similiter dabis. Cibo autem maxime sustentandum [h] est, vt habeat corporis [i] nutrimentum. Et [l] cum ruperit vomicam, cauteriis circa pectus aduris [m], vt facilius prouocatus humor emanet.

LIV. PASSIO, quam Graeci ecedermiam [a] vocant, Latini coriaginem appellant. cuius ista sunt signa. Macescet, et sine febre non erit, corium illius adhaerebit [b] costis, spina fit durior, in dorso eius nonnunquam furunculi exire consueuerunt: magis etiam quam adsueuerat [c] appetit cibos. Cuius ista curatio est. Thymum [d] et sales cum vino rubro conteris, et tubera, si qua in eo [e] sunt, confricas. 2
Parabis etiam aliam vnctionem: picem, ceram, resinam cauealem [f], et thuris pollinem ex oleo veteri temperabis ac decoques, totum [g] animal confricando diutissime perunges. Sed parum est vnctione [h] corio mederi, nisi potionibus et intrinseca curentur. Piperis albi triginta grana, myrrhae semiunciam [i], vini odorati veteris cotylam, olei viridis cyathum vnum admiscebis et per os digeres. Item [l] fasciculos [m] 3
rutae viridis atque purgatae et [n] opopanacis vnciam [o] vnam in cotylam vini et olei viridis cyathum admisces [p], et dabis in potu [q]. Quod vitium ex perfrictionis iniuria, aut ex coactione [r] alicuius necessitatis descendit. Aliquanti suis non vetulae sed nouellae sanguinem vino permixto [s] ad cornu [t] faucibus degerunt, ignorantes, si plus sanguinis fuerit, continuo animal interire [u]. Cautius est hac magis potione curare. 4
Cepas germanas, et semen rutae pariter admisces, et deteres, ex quo vncias tres, cum vini cotyla per dies singulos dabis, vsurus curationibus quae conueniunt roborosis.

LV. SYNTEXIN [a] animalia patiuntur et [b] homines. quae valitudo [c] his declaratur indiciis. cotidie tenuantur [d], et macie ossa eminent, multum manducantia esuriunt semper, quidquid inuenerint, tentant fame cogente corrodere, durum stercus emittunt, trahunt longam ac miserabilem vitam, vt nec surgere valeant. sed ia- 2
centia,

p) sic C. *sextarium F. S.* q) sic *F. M. S. M.* et C. *semis* al. r) *aliquantum C.* s) *pellicula* etc. edd. [C. LIII.] a) *surget C.* b) *vexatur C.* c) (*cui haec da*) ins. *S.* d) *drac. C.* e) *vnciam semis puluerisa, cibo maxime sustenta, vt nutriatur. Et cum ruperit S. M.* f) *vnum contundes, cum C.* g) *drag. C.* h) *sustentandus C.* i) *corpori C.* l) *Et* om. *C.* m) *adures C.* [C. LIV.] a) *epidermian dicunt C.* Est sine dubio *Gr.* ἰχεδερμία licet ignota Lexicis. Quod *cardiacam* habet *S. M.* inde forte est, quia cor laborare credit vulgus in hoc morbo. vnde et Germanis vocatur *das Herzgespan.* b) *haerebit ad costas C.* c) *solebat C.* d) *Temum cum vino falisco rubro conteres C.* e) *eius sunt corpore C.* f) Sic coniecceramus, et confirmauit *C.* *cabialem* edd. *ticulam S. M.* voluit, credo, *piculam.* g) *totumq. animal confricatum diut. perunguebis C.* Ita *vngueri* 3, 47, 9 no. *r.* h) *vnctionem C.* i) *sexcutiae i. e. drag. XII.* credo *sexcunciam* h. e. *sesquiunciam.* l) Hinc om. *S. M.* m) *fasciculum C.* n) *et* om. *F. S.* o) pro *vnciam vnam in*, modo *et F. S.* p) *decoques C.* q) *potum C.* r) *coactionis* al. *necessitate C.* s) *mixto C.* t) *cornum C.* u) *solet* ins. *C.* male. [C. LV.] a) Ita restitui. Est enim sine dubio σύντηξις. *Syntaxin* F. et *S. Synthesin S. M. sintexin C.* b) *vt C.* c) *liquido S. M.* d) *attenuantur in maciem, os eminet, multum manducans esurit,* etc. *C.*

centia [e], fatigata, multumque manducantia fame moriuntur. Omnis enim esca
quam sumserint, ad stercus, et omnis potus conuertitur in vrinam: nullus ex his
3 succus, nullum alimentum peruenit ad medullas [f]. Propterea quod stomachus eo-
rum nimio rigore perstrictus [g], nec coquere poterit [h], nec epati aliquid propinare,
in quo tota virtus ad nutriendum corpus per dispensationem ciborum, et [i] sanguis [l]
4 praeparatur. Tabescit semper [m], iecurque eius minuitur ad similitudinem arboris,
quae radicibus ex maiori parte praecisis [n], cum a paruulis aliquamdiu sustentata por-
5 tauerit frondes, celeriter exarescit. Quorum manifesto periculo hac ratione tenta-
tur [o] occurri. Inter principia facies vnctionem, cerae libras [p] duas, resinae [q] ter-
bentinae libram, medullae ceruinae libram, axungiae veteris sine sale libram, propo-
leos [r] selibram, irisillyricae [s] libram [t], samsuci libram, olei [u] laurini quantum satis
fuerit, decoques carbonibus lentis [x], et ad ceroti [y] mollitiem percolabis [z], cui adhuc
tepenti misces puluerem irisillyricae [a] et cretae Cimoliae [b], donec infrigescat [c] agita-
6 bis. Ex quo medicamento totum iumentum [d] perunges, et multorum manibus
confricabis, donec calefiat et sudet. Quod interposito triduo conuenit fieri, ita vt
7 coopertum animal sit [e], et cotidie paulatim exerceatur, vt digerat. Cui haec prae-
parabitur potio. Abrotani vncias quatuor, santonici vncias quatuor, trixaginis [f]
vncias quatuor, chamaepityos [g] vncias quatuor, gentianae vncias duas, murrhae [h]
vncias duas, opopanacis vncias duas, eiusdem radicis, succari semiunciam, rutae
8 aliquantulum [i], omnia bene tundis [k] et cribras. ex quibus duo cochlearia in vino
veteri decocta cum succo ptisanae in quo [l] acro decoctus est, admiscebis. adiunges
etiam erui [m] pollinis cochlearia duo, quae cum per nouem dies continuos dederis,
intermittis [n] aliquamdiu vt vires colligat, et resumat, et per singulas periodos [o]
9 alternis curabis [p]. Nec cessabis donec sanitas redeat. Diebus autem vacuis offas
ex farina triticea in [q] lacte consparsa ad substantiam degeris. furfures quoque triti-
ceos et paleas dabis [r], hordeum non dederis nisi fortassis infusum, denegabis etiam
herbam viridem donec reparare [s] coeperit corpus.

LVI. ICTERICI [a] ista sunt signa. Oculi virides, de quibus profluet [b] lip-
pitudo, ad similitudinem fabae [c]: indurescit [d] corium, fit horridum [e] pilis, insequi-
2 tur fatigatio, ambulans genibus claudicabit. His sanabitur [f] medelis: Panacis Sy-
riatici [g], et apii seminis singulas libras contundito atque cribrato, et cum mellis At-
tici

e) *iacentes, fatigati, multumq. fame C.* f) *medullam C.* g) *constr. C.* h) *potest C.* i) *et* om. edd. l) *sanguinis C.* m) *semper — minuitur C.* n) *praecis cum paruulis C.* o) *tentabis occurrere C.* p) *libr. 1 C.* q) *res. ter. lib.* om. *C.* r) sic *C. propulegii* al. *populei lib. 1. sem. maluae lib. sem. samsuci libram semis S. M.* Illud *propoleos* confirmat noster 4, 13, 1 et Dioscor. 2, 106. s) pro *Iridos Illyr.* t) *selib. C.* u) *oleum laurinum, quantum fuerit C.* x) *lenti sed C.* y) *ceruti C.* z) *perlocabis F. S. praelocabis S. M. colabis C.* a) vid. no. *s. tres illyrice s. tris illyrici C.* b) *pariter* inf. *C.* c) *refrigescat C.* d) *corpus perungues C.* e) *stet C.* f) *trax. C. anethi vncias quatuor, gentianae vnciam vnam, opopanacis radicis vncias duas, croci semiunciam, rutae* etc. *S. M.* g) Ita emendaui. *camepiteos F. S. camipitis C.* Ita *camedrii Veg.* 3, 52, 3 no. *l.* h) *croci semunc. rutae semunc. omnia bene C.* i) *vnciam semis S. M.* k) *contundes et cribrabis C.* l) *qua (atro) decoctum est*, et in marg. al. *acyo F.* et *S. acro C.* et Morgag. *IV*, 41. m) *erui poll.* om. *C.* n) *intermittes C.* o) *hebdomadas F. M. S. M.* quam vocem posuit, qui *periodos nouem dierum* hic intelligi, non cogitabat. p) *curabis. Nec cessabis* om. *C.* q) *et lacte consparsas C.* r) *ministrabis C.* s) *saturari S. M.* [C. LVI.] a) *buginosus* vocatur in lemmate *S. M.* quod truncatum est ex *albuginoso C.* b) *profluit C.* c) Hoc tamen tolerabilius quam λημᾶν κολοκύνδας, s. *cucurbitas lippire.* d) *dura vt corium S. M. durescit cor. C.* e) *horridus pilus C.* f) *sanatur C.* g) *radicem C. radicis S. M.* pro *Syriatico* certe *Syriacum panaces* legendum videtur, Theophrasto et Plinio etiam commemoratum.

h) *selibra*

tici libra [h] miſceto, tunc [i] aquae, in qua lupini crudi fuerint decocti, ſextario [l], ex medicamento ſuperius [m] deſcripto, quatuor cochlearia miſcebis, et in potione [n] dabis per [o] dies quinque. Si tardius adiuuat [p], vini ſextarios tres in pultario nouo [q], 3
canini ſtercoris albi vncias tres admiſceto, et ponito ſub diuo, ex qua [r] potione quinque diebus per os degeres. Praeterea aquam [s] in qua ciceres decocti fuerint, et ſtercus caninum ſimili ratione praebebis.

LVII. STROPHI [a] diuerſae cauſae et diuerſae ſunt curae. cuius iſta ſunt ſigna. Volutatur [b], patitur torſiones [c], ilia ſibi reſpicit, ſtercus durum aſſellat [d], terram pedibus tundit dolore cogente, intermiſſis [e] horis refrigerationem ſentit et requiem. Hac potione [f] curandum eſt. Acori, aniſi, opopanacis, ſingulas libras pariter contundis [g] et cernis, ex quo puluere duo cochlearia in vini veteris ſextario, et olei pondo [h] ſemis admiſces, et tepidum per os dabis triduo. Si ſtrophoſus [i] fue- 2
rit, et non facit ventrem, caudam inter [l] coxas ſuas mittet, et ad ventrem ſuum conuerſus attendet [m]. cui puluerem de ſemine rutae ſiluaticae cum vino per os dabis. Praeterea cepas decem veteres [n], ficus ſiccae ℈ [o] octo, nitri ſcrupulos [p] quinque, ſtercoris columbini ſcrupulos quatuor, ex quibus addita vrina [q] collyria facies, et bina vel terna in [r] anum immittes [s]. Si vero fortius venter induruit [t], conuenit 3
adhibere clyſterium, ſed prius ventrem aqua calida perfouebis. Tunc ſuccum [u] Cantabricum in quo fuerint betae [x] maluaeque decoctae, cum nitro et hemina olei, et columbini [y] ſtercoris quatuor ſcrupulis, pronum conſtitues, et per anum iniicies iumento, ita vt poſt clyſterem inambulet [z] aliquantulum. Alii fimum [a] leporis cum nouem cochlearibus mellis, et quindecim [b] granis piperis addito caulium ſucco per os ſalubriter defundunt [c].

LVIII. IECORIS dolor ſolet infeſtare iumenta, cuius iſta deprehenduntur indicia [a]. Cibi faſtidium, potus [b] appetentia, ventris inflatio, macies. Cui primo cremoris ptiſanae ſextarium vnum [c], cum olei roſacei tribus cyathis per os degeres. Si paſſio permanet, alia potione curabitur. Apii ſeminis vncias tres, hyſſopi vncias tres, abrotani vnciam vnam, allii [d] viridis quantum [e] ſufficit, vel ſicci [f] paulo minus [g], ſi viridem abnegat tempus, ex vino optimo ad tertias [h] decoques. per aliquot dies potionem dabis. Similis quoque huius paſſionis eſt ratio. Sine febre enim animal 2
non erit, nec facile cibum conficiet, teſticulus [i] dexter tumebit et [l] indureſcet. Cui

h) *ſclibra C.* i) *cum aqua C.* l) *et* inſ. *C.* m) *ſupra ſcripto C.* n) *potionem C.* o) *diem vnciam vnam S. M.* p) *ambulat S. M. ambulat, adiuvat C.* q) *et* inſ. *C.* r) *qua* om. *C.* s) *aqua ſi cicer decoctum fuerit C.* [C. LVII.] a) *Torſiones* interpretatur lemma *C. et Samb.* Sed *ſtroſos* legit *C.* b) *volutabitur* etc. *C.* c) *tortiones C.* d) *adſellatur C.* e) *emiſſores refrig.* C. f) *ratione curandus C.* g) *contundes* etc. *C.* h) *lib. admiſces C.* i) *ſtroſus C.* l) *intra coxas mittit C.* m) *attendit C.* n) *deteris C. tere S. M.* o) *vncias quatuor S. M. ſcrip.* 8 *C.* p) *ſcripulos C.* q) *amurca S. M. muriae C. amurcam* praetulerim, certe ſi mihi applicanda ſint, quod omen deſpuo. r) *manu per poſteriora S. M.* s) *mittes C.* t) *indurauerit C.* u) *cantarum aquae decoctionis betae et maluae cum S. M. ſucum Cantabr. in aqua fuerint vite albaeque decoctae C.* x) *bletae F.* y) *palumb. C.* z) *deamb. C.* a) *fimo C.* b) *quind.* om. *C.* c) *defuderunt C.* [C. LVIII.] a) *ſigna C.* b) *potum C. ſitis valida, latus ſibi inſpicit S. M.* c) *2 cum oleo roſeo C.* d) ſic *C.* et *S. M.* *olei* al. e) *quod ſatis eſt C.* f) *ſucci* edd. nobiſcum ratio et *C.* g) interpunctum hic ſuſtulimus. h) *tertiam C.* i) *et* inſ. *C.* Caeterum interrogaui *Cl.* Platnerum, ecquis eſſet teſticuli dextri cum hepate conſenſus? Ille *Vix*, inquit, *alium noui, quam per peritonaeum, cum quo et hepar cohaeret, et quo teſticuli etiam comprehenduntur, minimum eius tunica celluloſa. Veteres, quia hepar ſanguificationis officinam eſſe crediderunt, et omnes illius lateris partes ex vaſis compoſitas cum hepate cohaerere exiſtimarunt.* Haec ille. l) *et* om. *C.*

 m) 111

Cui iſta ſubuenit medicina. Foenigraeci cyathos quatuor [m] mittis in aquae fontanae ſextarios quatuor [m] [i. [n] grana triginta] et decoques ad tertiam partem. hemina [o] per os data potione curabis. Nonnulli turis [p] drachmas [q] duas tritas cum vino quantum ſufficit miſcent, et inde [r] totum corpus multorum perfricatur [s] manibus, ſaccis [t] cooperiunt vt ſudet.

LIX. INFLATIO ventris interdum iumenta non [a] ſine dolore conturbat. Cuius paſſionis [b] iſta ſunt ſigna. Teſtes eorum [c] ſudabunt, alternis pedibus terram tundunt [d], ſubito [e] inde alterna parte ſe [f] conuertunt, caput ad ilia ſua ponunt [g], tanquam qui locum doloris oſtendant [h], gemitus interdum et tremor totius corporis inſequitur. Hunc paulatim deambulare facies, manum vnctam [i] in anum mittes, et ſtercus extrahes [k]. deinde ſale [l] et melle miſtis in anum infundes, vt aſſellandi [m] augeat voluntatem. Si hiems fuerit, oleo et pice liquida lumbos et auriculas illius ſaturabis, hanc daturus potionem. Laurum viridem vel baccas ipſius, piper et [n] cyminum, petroſelini [o] et [n] foeniculi ſemen, ſemen [p] agrii [q] et nitri, quae pariter admixta, tunſa et [r] cribrata cum vino, et oleo tepido, et calidae aquae paruula portione [s] potionabis, et deambulare compellis moderate, donec dolor ceſſet.

LX. INTESTINI quoque vexatio [a], quod colon [b] vocatur, et inflationes [c] et dolores conſueuit [d] inferre. quae his agnoſcitur ſignis. Cum ambulare coeperit, prioribus pedibus tranſuaricat et dolore [e] ſubglutit [f], et [g] crebras deambulationes et calores ſtabuli, ſi [h] diligenter etiam operiatur diligere [i] conſueuit. Cui per nares ſuffundes laſer Cyrenaicum [l] in vino tepido ſolutum [m].

LXI. FREQVENTER [a] omni genere deforme vitium, eo quod maximae animalium parti accidit, tuſſis eſt, quae interdum ſponte [b] deſinit, interdum medicamentorum ratione curatur, interdum inſanabilis penitus inuenitur. Difficultas autem curationis emergit, quia cauſae, ex quibus tuſſis euenerit, a medentibus nec diſcernuntur, nec intelliguntur [c] interdum. Quam paſſionem vniuerſis auctoribus euolutis, quanto crebrius accidit, tanto ſtudioſius credimus [d] exponendam.

LXII. EXASPERATIO [a], aut iniuria faucium grauiſſimam commouet tuſſim, quoties aut puluis, aut ariſta, aut os, aut furculus, aut lapillus, aut aliquid inhaeſerit gutturi. Quae res adeo [b] periculoſa eſt, vt niſi celeriter ſubueniatur, animalibus per impatientiam doloris inſaniam [c] generet. In ſole igitur diligenter inſpicito, ſi [d] quid haeſerit euellito. Ex tepida etiam, addito nitri puluere, infuſa ſpongia

m) III C. et *S. M.* n) incluſa om. C. recte. o) *ita* C. et S. *M.* p) *turis* om. C. q) *drach.* I *tritam* C. *ſcrupulum triti S. M.* r) *inde* om. C. s) *perfricant* C. t) *et ſatis S. M. ſagis* C. quod forte melius. Certe vſitatum. [C. LIX.] a) *non* om. *F.* b) *paſſionis* om. C. c) *ei* C. d) *tundet* C. e) *ſubinde in alteram partem S. M.* C. f) *vertet*, omiſſo *ſe* C. g) *ponet* C. h) *oſtendit* C. i) *huic S. M.* k) *exhauries* C. l) *ſal et mel miſces, et* C. m) *adſellare augeat facultatem* C. n) *et* om. C. o) *petroſelinum* C. p) *ſemen — nitri* om. *S. M.* et ponit *et rutam.* q) *argii et nitrium.* r) *cribrabis* C. s) *potione* C. t) *deſinet dolor* C. [C. LX.] a) *verſatio* C. b) *colum* C. c) *inflationem et dolorem* C. d) *conſu — ambulare* om. C. e) ſic C. *dolores* al. f) *ſubgluttit* C. g) *crebris ambulationibus et calore ſtabuli* C. *deamb. — in ſtabulo S. M.* h) *ſi* om. C. i) *digerere S. M. dirigere* C. l) Ita C. *et cyriacum* edd. *Sirlacum S. M.* m) *reſolutum* C. [C. LXI.] a) *Frequens et deforme vitium, quod et maxime pati animalibus accidit, tuſſis. quae* C. b) *ſponte — interd.* om. C. c) *intelleguntur* C. d) *credidimus exponendum* C. [C. LXII.] a) *expiratio* C. b) *ideo* C. c) *maniam* C. forte *maniam.* d) *et ſi quid erit, vellito* C.

e) *ſpon-*

ſpongia [e] tergito. Deinde [f] oleo roſaceo tepido cum lana obturato [g] locum, qui indignationem ſuſtinet. Poſt diem tertium lanam eiicies, eadem [h] ex aqua calida fouebis et tale medicamentum imponis. ſuccari [i] ℈ quatuor, aluminis colati [l] ℈ I ex tepido vino infundes, et ſic exaſperata ſanabis.

LXIII. EX perfrictione [a] quoque naſcitur tuſſis. cuius iſta ſunt ſigna. cum tuſſierit, caput deorſum mittit vſque ad terram, et cum biberit, aqua [b] ei per nares currit [c]. Quam hac ratione curabis. Machinam ori inſeres, manum planam [d] iniicies, comperies [e] in parte ſuperiore quaſi veſiculam, quam vnguibus rumpis. Deinde tres pilulas bene contuſa [f] axungia molliſſimas facies, quas [g] in ſubtiliſſimo lomento, hoc eſt farina fabacea, conuolues, et per os digeres. Deinde [h] per triduum venaculo [i] et ſale perfricabis [l], et paſtillos [m] cum ſpeciebus calidis et [n] vino in potionibus dabis.

LXIV. TVSSIS a colibus [a] ſi fuerit, his ſignis agnoſcitur. coles [b] iniuriae pleni ſunt ac tumebunt, dum bibunt [c] continuo ruminant. Ouum [d] in aceto acerrimo mittis, reſolutaque teſta, ita [e] vt integra membrana permaneat [f], pice liquida perunges, et faucibus degeres. Poſt alumen, axungiam, ſalem, in vino [g] conteres, offas facies, et ex melle deiicies, ita vt aqua [h] calida [i], et ſi facultas ſuppetit, cum euiſco [l] decocta, aſſidue fomentare [m] non deſinas. Hanc quoque potionem adiicies. Myrrhae vncias duas, piperis albi ſemiunciam [n], nuclei [o] pini purgati ſextarium ſemis, vuae paſſae ſextarium ſemis, mellis vncias tres, paſtinacae vnciam [p] vnam, cariottae [q] viridis ſelibram, decoques pariter [r] ex aqua, et addito vino tepido quinque vel ſex diebus potionare non deſinas.

LXV. AB [a] interioribus grauior, et pene inſanabilis tuſſis eſt, quae hac ratione dinoſcitur. nares iumenti praecludes [b], vt ſpiritum reddere non poſſit, tunc ilia ei [c] inſpicies, quae ſi ſpiſſis pulſibus duxerit, ſcito eſſe tuſſim ex cauſa iecinoris, pulmonis, vel praecordiorum, ſed [d] recentem. Si lentis pulſibus ilia duxerit et [e] 2
ventrem, indicat tuſſim de interioribus, hoc eſt, de his locis, in [f] quibus inteſtina iumentorum ligantur, quorum tenſione et iniuria compelluntur [g] tuſſire. Nam ſi [h] 3
curſu

e) *ſpongiam perterg. C.* f) *Deinde* om. *C.* g) *atq.* inſ. *C.* male. h) *eadem* om. *C.* i) *croci ſcrip.* 4 *C. croci drac.* 1 *S. M.* l) *culati C.* an *colatum* eſt ὑγρὰ Dioſcoridis *ſ. liquida* Plinii? an *comatum* legendum quae τριχῖτις Dioſcoridi, 5, 123. [C. LXIII.] a) *praefocatione S. M.* male. obſeruante etiam Rhodio *Lex. Scribo. p.* 421. b) *aquam C.* ſcilicet ad praecedens comma retulit. c) *curret. Quem C.* d) *plenam C.* e) *reperies C.* f) an *contuſam* vocat quae in rota diu haeſit, et circuitu illius ſubacta eſt. g) *quos* edd. *easque C.* h) *Poſt triduo de abinaculo C.* i) *vna auina vel brutillo F. M. de vernaculo, aut vna a. v. b. S. M.* mihi *N. L.* l) *fricabis C.* m) *paſtillum C.* n) *cum vino in potionem praebebis C.* [C. LXIV.] a) *ſpiritualibus S. M.* in lemmate. *vitalibus S. M.* context. *atolebus C.* quod corruptum ex *a colibus* videtur, aut potius *tolibus*, i. e. tonſillis. 1, 38, 3, v. Keuchen. ad Seren. Samm. 292. Interpres Germanicus de *colo* et *colica* aliquid hariolatus eſt. Vertit enim *Daerme, Darmſchmerzen.* b) *folles S. M. foli C.* c) *bibit — rumigat C.* d) *oua in acetum acerrimum mittes C.* e) *ita vt* om. *C.* f) *permaneant C.* g) *vnum C.* h) *aquae* etc. *C.* i) (*fomentetur*) inſ. *S.* l) *eius decocto S. M.* quem recte refutat Morgag. *IV*, 42. *euiſcus* vel, vt *C. ebiſcus* eſt *bibiſcus.* m) *fomentandae ſint C.* n) *vnam S. M.* o) *nucleos* etc. *C.* p) *vncias tres, caricarum ſel. S. M. id eſt te virides lib.* 1 *decoq. C.* q) leg. *caryotae.* r) *pariter, qua, addito C.* [C. LXV.] a) *Si grauior C.* quae ſi vera eſſe debet lectio, legendum etiam, *ea hac* etc. b) ſic *S. M. praeclude C. praecludit* al. c) *ſpeciesque ſi C.* male. d) ſic *C.* et *S. M.* vel (*recentem*) al. e) *veterem indicat S. M. C.* f) *de quibus inteſti. gignuntur, quorum C.* g) *compellitur C.* h) *ſi* om. *C.*

cursu nimio vel latiore saltu conuexata [i] ilia fuerint, haec nascitur causa [l]. Ex ni-
mio quoque aestu, vel intolerabili frigore interiora vitiantur, et [m] faciunt tussi-
cos. [Vnde [n] vulsi appellantur.] Siue igitur ex supra scriptis siue ex aliis causis
4 interioribus nata [m] fuerint vulnera, etiamsi post sanitatem duxerint cicatrices [n], stri-
ctius tamen contrahendo se et asperitatem faciunt, et assidua titillatione perpetuam
5 excitant tussim. Quae causae lenissimis medicamentis adiuuari vel suspendi aliqua-
tenus possunt, persanari omnino non possunt [o]. Hinc est quod in herba viridi vel
6 pascuis vulsorum vitia celantur. Sed omni tempore haec compositio est salutaris:
foenigraeci heminam, seminis lini heminam, traganti vnciam vnam, turis masculi [p]
vnciam vnam, myrrhae vnciam vnam, succari [q], erui pollinis ana [r] vnciam vnam
tunsa et cribrata in calida infusa permaneant, altera die ex aqua tepida singulas co-
7 tylas dabis ad cornu, cyatho [s] olei rosati permixto, per plurimos dies. Ex [t] qua
compositione recens causa sanabitur; vetus [u] sentiet leuamentum. Ad quae vitia
nunquam dederis austeriorem potionem, ne exasperet et decidat: sed lenem [x] et
simplicem, et refrigeratoriam. Cauendum etiam est [y], ne in tali passione vnquam
8 sanguinem detrahas. Plerique [z] tracanton ex oleo dedere per biduum, tertio die
decoctos raphanos atque contusos propinarunt [a] cum vino, refrigeratorium pastil-
9 lum addentes in aestate. Ad [b] tussim diuersae sunt potiones, quas proprie [c] omnes [d]
inserere necessarium duximus, vt pro qualitate [d] passionum, medentis arbitrio re-
media commodentur [e]. Farinae [f] fabae frixae sextarios duos infundis in passi sexta-
riis tribus, et in mortario diutissime conteres [g]. piperis triti grana triginta, sepi
hircini libras tres pariter admisces, et omnia tusa [h] et cribrata per os ad cornu per [i]
10 triduum dabis. Nonnulli vero [l] duobus sextariis conditi fabae frixae heminam ante
triduum fundunt [m], post deterunt [n] diligenter, et aequatis partibus per triduum de-
gerunt. Aliis placet farinae fabaceae [o] sextarium vnum tribus sextariis vini veteris
infundere, additaque [p] olei optimi libra pariter deterere, ac dare per cornu. Si
11 tussis ex ruptura vel vulsione prouenerit, anagallicum [q] primo tundes, post her-
bam parietariam [r] [pro [s] duabus partibus] teneram admisces [t], adiunctaque axun-
gia veteri conteres diligenter, et [u] pastillos facies, quos impari numero et [x] impa-
12 ribus diebus cum resoluto butyro ac melle diffundes. Ad leuem tussim viatoria [y]
sunt expeditaque remedia, porros decoquere, et cum herba parietaria [z] bene tunsa [a]
miscere, factisque pastillis in ouo resoluto et oleo roseo, nec non et passo et melle
conuoluere, et [b] per triduum deiicere, succum ipsius [c] iuris in quo decocti sunt
porri,

i) *quum vexata C.* l) , *vnde vulsi appellantur.* hic inserendum *puto.* Vid. 3, 42, 1. m) *et si quos faciunt C.* Pro *tussicos* forte legendum *phthisicos*: aut pro *et si quos hecticos.* n) vid. no. *l.* m) *vitiati fuerint, vulnera etiam cum sumta sanitate dux. S. M.* n) *cicatricem, stricturam tamen contrahendus et asper. C.* o) *poterunt C.* p) *masticbis ana S. M.* q) *croci semunc. C. S. M.* r) *ana* om. C. s) *cyathum olei rosei h. e. drag. X* C. t) *ex aqua dabis* C. male. u) *vel tussenti et iuuamento, adque* C. x) *leuem* edd. y) *est* om. C. z) sic C. *Plerumque* —— *debere dari* edd. a) *propinare* edd. *propinauerint* C. b) hinc ad *s.* 11 om. *S. M.* c) *prope* C. d) *omnes* om. C. d) *qualitatibus* C. e) forte *accommodentur.* f) *farinam f. frisae* C. g) *teres* C. h) *rursus attrita* C. i) *triduo* C. l) *in* C. m) *infund.* C. n) *terunt* C. o) *facies* C. male. p) *addita* C. q) *simphitum S. M.* pro *symphitum*, quam *Alum Gallicam* Scribonio dici notat Dodonaeus *p.* 134. r) *paritariam* omn. s) inclusa om. C. t) *misces adiuncta* C. u) *et* om. C. x) *et* om. C. *impari et paribus S. M.* y) *vituria sunt experimenta: remedia* C. *iuuatoria sunt expertaque rem. S. M. experta* etiam *F. M.* z) *paretaria* edd. nobiscum C. a) sic iubet Morg. *IV*, 4. *tonsa* al. b) sic C. *et* om. *al.* c) *et aquam in qua* C.

d) inclusa

porri, insuper dare per cornu. Item laser [id [d] est opium Cyrenaicum [e]] ad magnitudinem fabae, cum vino veteri deteres et per cornu dabis. Tussi et grauedini capitis medebitur oleum roseum vel certe simplex sed [f] viride cum aqua calida per narem dextram per triduum diffusum [g].

LXVI. VVLSIS [a] glutinare creditur, si draganti [b] vncias duas pridie infun-
das in calida, foeni quoque Graeci heminam, lini seminis [c] heminam, separatim in-
fundas, die postero in cacabo decoquas et pariter teras, post medullae ceruinae
vncias duas, sepi [d] hircini libram, radicis dracontiae [e] vnciam vnam, gentianae vn-
ciam vnam, centaureae vnciam vnam, sepi [f] taurini vnciam vnam contundes [g] et
illis, quae prius parata sunt, addas: quae omnia in mortarium mittes, et diutissi-
me conteres. Ad vltimum passi sextarios tres, et aquam in qua foenum Graecum 2
vel semen lini fuerat infusum adiicies et decoques, ac per triduum ad cornu dabis.
Grauiter [h] tussientes et vulsi hac potione recreantur. De masculo pinguis porcinus 3
acro decoquitur, donec omnis caro soluatur, abiectisque ossibus vniuersis, cum
iure [i] quo deferbuerant, et tribus sextariis passi [l] et sextario ptisanae rursus in ca- 4
cabum mittis [m]. glutis taurinae [n] semiunciam [o], aceti acerrimi hemina dimidia
coniungitur [p]; et feruet, vt quilon [q] fiat [r]. traganti vnciae tres, lini seminis et
foeni Graeci vnciae [s] singulae, decoquuntur extrinsecus [ss] et teruntur: adiunges
etiam medullae ceruinae et sepi [t] hircini vncias tres. quae ad vltimum cum omnia
pariter calefacta [u] fuerint et colata, facies potionem, ex qua [x] per [y] cornu dabis ani- 5
malibus diebus septem, aut nouem: curaturus, vt [z] tepefactam degeras, quae [a] ne
spissentur, adiectio passi, et aquae illius copia, in qua cocta sunt semina, praestat
liquamentum. Aliquanti caput agninum tam diu decoquunt, donec omnis com- 6
pago soluatur, abiectisque ossibus terunt, adiectoque [b] ad ius ipsius melle, diebus
septem ad cornu digerunt. Quod si tussis ex faucibus veniat, myrrhae vncias tres, 7
cardamomi vnciam vnam, nuclei sextarium, vuae passae sextarium, deteres diligen-
ter, additoque melle agitando lentis carbonibus [c] decoques. cum intepuerit, pa-
stillos ad nucis magnitudinem facies, quos ternos cum butyro diebus quinque vel
septem degeres. Item [d] si ex faucibus causa est, occisum pullum palpitantem ape- 8
ries, et tollis eius ventriculum, quem cum suo stercore calentem et integrum in
melle conuolues, et per canalem degeres. certissimum ac verum [e] remedium est.
Si exasperatio gutturis [f] mouerit tussim, murrhae vncias duas, piperis vncias duas, 9
seminis

d) inclusa om. C. e) *Syrenicum* omn. f) *sic* C. *et* al. g) *defunde* C. [C. LXVI.] a) *vulsus* C. b) *tracanti* C. Verum est *tragacanthi*. c) *semen* C. d) *sepi* — *sepi* om. C. e) *tragenteae S. M. tracontiae* al. pro vero, quod posuimus. Morgag. *IV*, 43. f) *sibi* al. *sebi* C. g) *contundas* C. h) hinc ad §. 8 om. *S. M.* i) *in* inf. C. l) sic C. (*passi*) *succidi*: *Deinde rursus F.* et *S.* qui notant in marg. pro *passi* alias esse *ptisanae*. In illo *succidi* puto esse *succidis* vel *concidis*. Sed est etiam *vinum succidum* 3, 67, 4. m) *mittetur* C. n) *sic* C. et Priscianus: *taurini* al. o) *vnc.* 1. S. C. hoc est *sesquiunc.* p) *coniunguntur et feruent* C. q) Vid. de hoc loco ad 3, 38 no. *g*. r) *faciant* C. s) *singulas partes emin.* (h. e. *heminae*) *decoq.* C. ss) extra reliquas species, separatim. t) *sibi* al. *sebi* C. u) *fuerint decocta fac.* C. x) *aqua* C. y) *per* om. *S.* z) sic C. *aut* al. a) *vt inspissentur, adiecto passo* — *semina. Praeterea aliquanti F.* et *S.* *Quae nec spes sentura deiectio passi* — *semina praestat liquamentum. Aliq.* C. Ex his lectionem, quam damus, exsculpsimus. *Acro, glus taurina, tragacantha, seminum*, species reliquae facile coëunt in *cylon*, vel duriorem etiam massam, et glutini similem. Hoc ne fiat, *ne spissentur, liquamentum praestat passi adiectio* etc. b) *adiunctoque C.* c) *carnibus* C. d) *Ita* C. e) *vtile* C. *vile S. M.* f) *gutteris F.*

g) *fricti*

ſeminis lini frixi [g] et contuſi ſextarium, cardamomi ſemiunciam, vuae paſſae ſextarium, nuclei [h] ſextarium, mellis pondo duo, diligenter trita commiſces ac decoques [i], paſtillos ad nucis magnitudinem facies, ternos in [l] die degeres.

LXVII. TVSSI, quae [a] ex acerbitate humorum prouenit, tali ratione ſuccurritur. In primis purgandum eſt corpus tuſſientis. Cucumerem itaque ſiluaticum vel [b] radices eius cum nitro Alexandrino conteres, adiunctoque vino vetere per
2 os dabis ad cornu. Quae potio cum laxauerit ventrem, poſt diem tertium ſquillae [c] validioris ℈ [d] quatuor contundes, et optimi laſeris, quantum fabae patitur magnitudo, commiſces, vinique odorati ſextarium, et olei veteris libram addis, et
3 cum diligenter omnia cribraueris, triduo per os defundes ad cornu [e]. Iſtis quoque ſuffimentis [f] non minus quam potionibus adiuuabis. Sandarici [g] vncias tres, aſphalti [h] vncias tres, allii et ceparum vncias [i] tres. quae cum pariter triueris, in tres partes aequaliter diuides, et per triduum cooperto ori [l] vel capiti ſubiectis carbonibus ſuffumiges [m], vt odor impleat nares. cuius tamen oculos prius ligabis ne
4 medicamenti acerbitate laedantur. Herbae quoque marrubii faſciculum, quam magnum volueris deteres, et cum ouo et vino ſuccido [n] admiſces, addita adipe ceruina, vel ſi defuerit, veruecina [o] cum cera reſoluis, et [p] cum tepida ad cornu
5 degeris. Grauiſſimae ſubuenit [q] tuſſi, ſi pilulas [r] cypreſſi decoquas, et purges diligenter, addita axungia, et anagallico [s], et foliis tenerioribus herbae parietariae [t], contundas [u] in pila et paſtillos ad nucis magnitudinem facias, quos quotidie impa-
6 res cum melle et oleo et vino paſſo, ouis intinctos deiicies. Si placet pro pilulis etiam folia cypreſſi contuſa miſcere cum omnibus ſupra ſcriptis, potes [x] liquidiorem facere potionem, et dare per cornu. Ad omnes tuſſes talem dedere plerique potionem. draganti [y], myrrhae, ſpicae nardi ana vnciam vnam detriuere ſollerter, et cum duobus ſextariis paſſi per triduum diffudere [z].

LXVIII. AD arteriam exaſperatam, et ad ſpaſmum. hyſſopi libram [a], foeni Graeci ſelibram [b], ſeminis [c] lini, tracanti, anagallici [d], rutae viridis ſingulas [e] ſelibras, ſalis heminam dimidiam conteres, et [f] vſque ad tertiam [g] decoques cum paſſo, tuſſienti [h] per triduum, vulſo per nouem dies dabis. Alii petroſelini Macedonici vnciam vnam ſemis, dauci vnciam vnam myrrhae [i], ſpicae nardi, coſti, tracanti, ſingulas vncias, prius in mulſa tepida diffuſas [l], acori, piperis, ſuccari [m] ana vnciam vnam, guttae Ammoniacae [n] vncias duas, caſſiae vnciam vnam, pariter deterunt, paſtillos

g) *fricti contuſi* C. h) *un. ſext.* om. C. i) *decoques F. S.* l) *ad diem S.* [C. LXVII.] a) *quam humorum acerbitas excitat* C. b) *et* C. c) *ſcyllae* C. d) *ſcrip.* C. *vncias S. M.* e) *Item alia* inſ. edd. om. reliqua *S. M.* f) *ſuffumentis* C. g) *Sandaricis* C. rectum *ſandarachae.* Quod tuetur etiam Morga. *IV*, 15. h) *aſpalti* C. t) *tantundem* C. l) *ori vel cap.* om. C. m) *ſuffies* C. n) *ſucido* C. qui ſcil. etiam *ſucum* fere ſcribit, vbi alii *ſuccum.* *Paſſum ſuccidum habuimus* 3, 66, 33. o) ſic conieceramus, cum *verbeces* eſſe in Vett. Inſcrr. recordaremur. Confirmauit deinde C. qui habet *veruicina.* Nam edd. *verbenaceam.* p) *quam dum tepefactum fuerit, ad* C. q) *ſubuenitur* C. r) *pilulam* C. s) ſic C. et *S. M. argallico* al. t) *paritariae* omn. u) *contundes in pilo — facies, quos impones in mel, oleo, vino paſſo, et ſic tinctos deiicies* C. x) ſic C. *poteris picis liquidae* al. y) *Tracanti vnc.* 1, *piperis vnc.* 1, *hormines ſeminis lib.* 1, *cimini vnc.* 1, *ſpicae nardi vnc.* 1, *murrae vnc.* 1, *detriu.* C. z) *defundes* C. [C. LXVIII.] a) *ſemis* inſ. C. b) *lib.* 1 C. c) *ſem. li. trac.* om. *S.* d) *ſelib.* inſ. C. e) *ſelib.* C. f) *et* om. C. g) *tertias* C. h) *tuſſienti — vulſo* om. C. i) *vnc.* inſ. C. l) *infundes* C. m) *ſuccari — vnam* om. C. *ſaccari S. croci*, *caſſiae S. M.* n) *Armeniacae* edd. *amoniaci* C. vt ſcripſimus ſcribi voluit in Scriboniano Lexico Rhodius *p.* 349.

o) *ſyranceo*

ſtillos ex mulſa faciunt, poſt cum paſſo deiiciunt tedianti. Ad tuſſim veterem, 3
et ad ſuſpirium, vel anhelitum et ad ſynanchen [o] mox dederis ſtoracis rubeae vn-
cias tres, myrrhae trogloditis [p] vncias duas, opopanacis [q] vncias duas, iriſillyricae [r]
vncias duas, galbani vncias duas, reſinae terbentinae vncias tres, herbae ſympho-
niacae [s] vnciam vnam, pariter commiſces et deteres, paſtillos facies cum melle.
Praeterea axungiae libram ſemis [t], Caricas quindecim, pineam [u] combuſtam, et in 4
puluerem redactam, liquaminis [x] optimi heminam, mellis libram [y] cum cauliculis
excoctis, offas faciunt, et cum paſſo degerunt. Aliquanti [z] hederae folia, item po- 5
puli albi folia, aequo pondere deterunt, et cum vino albo [a] per nares defundunt.
Alii [b] rutae folia cum [c] melle deterunt, et cum vino optimo per nares defundunt.
Alia. Cucumeris ſiluatici folia foeno miſcent, radicemque ipſius contundunt, et
cum lini ſemine et hordeo commixta [d] offerunt. Experimento probatum eſt tuſ- 6
ſim ſuſpiriumque ſanare [e], ſi ſulphur viuum et roſmarinum cum melle et vino vete-
ri per ſiniſtram narem degeras [f]. Aliquanti panacis radicem detritam cum vini opti-
mi [g] hemina et tribus cyathis olei, per cauernas [h] naris ſiniſtrae infundunt. Prae-
terea roſmarini [i] ϶ quatuor, myrrhae ſcrupulos duos [l], cum vini veteris ſextario,
olei hemina, per nares triduo defundunt, ita vt in [m] die detur hemina. Anethi
acetabulum, iriſillyricae [n] acetabulum, rutae ſcrupulum vnum, olei heminam di-
midiam [o] per os digerunt. Suſpirium quoque ac tuſſim releuat, ſi radicis mori 7
ſcrupulum vnum, herbae heliotropii vncias tres, diligenter conteras, et cum he-
mina vini candidi per os defundas. Recens quoque [p] tuſſis experimento [q] cura-
tionis ſedatur. Lentis ſextarium [r] ſemis emolis, farinamque molliſſimam [s] facies,
ex qua ſingulas heminas cum ſingulis heminis aquae per os per [t] triduum degeres.
Vetus autem tuſſis aboleri creditur [u], ſi cyathos tres ex ſucco porri cum hemina 8
olei pluribus diebus per fauces defundis [x]. Tuſſientes ac vulſi hac potione cu-
rantur: panacis radicis vncias duas, ſulphuris viui vnciam vnam, thuris maſculi
vncias duas, myrrhae troglodytis [y] vnciam vnam commixta in puluerem rediges, ex
quo duo cochlearia cum duobus ouis, addita vini veteris hemina, diebus quinque
vel [z] ſeptem per os dabis: Expertum dicitur, vlmi cinerem leuiſſimum [a]. id eſt 9
fauillam aqua tepenti permiſcere, et olei boni aequam menſuram addere, iunctis-
que tribus ouis, diebus quot volueris dare per fauces.

LXIX. VALIDISSIMA contra tuſſim et vomicas compoſitio eſt. ſucci [a] marrubii expreſſi [b] heminam [c], Caricas ſiccas XXV, mellis Attici, vel [d] cymini ſextarium ſemis [e], in olla noua ad medium decoques, poſt myrrhae troglodytis [f] vncias duas,

o) *ſynancen mos dederis C.* quem ſecuti, *ſi*, quod poſt *ſynanchen* habent edd. omiſimus. p) *troclitis C.* q) *apopanacis* hic et ſaepe *C.* r) *iris illyrici C.* Verum eſt *iridis Illyricae.* s) ſic *C. ſimponiacae* al. t) 1. *S.* h. e. *vnam ſemis C. libram* S. *M.* u) *raueam F. M.* et S. *M.* x) *liq. opt. hem.* om. *C.* y) *ſelib. C.* z) Reliqua om. *S. M.* a) *candido C.* b) *aliquanti C.* c) *molliora conterunt C.* d) *commixto off. Et C.* e) *ſanari. C.* Poſt *ſanare* interpungunt, et *Alia* ponunt edd. f) *digeris* edd. g) *vino optimo C.* h) *cauernam ſin. nar. C.* i) *roſmarinum ſcrip.* 4 *C.* l) *croci ſcrip.* 2 inſ. *C.* m) *in* om. *C.* n) *ir. ac.* om. *C.* vid. 3, 68, 3 no. *r.* o) *mane* inſ. *C.* p) *vero C.* q) *expedit hac cum ratione ſed C.* r) 1. *S.* hoc eſt *vnum ſemis C.* s) *mundiſſimam C.* t) *in C.* u) *ita* inſ. *C.* x) *infundas C.* y) *triglo-ditis* edd. *troclitis C.* z) *aut ſex C.* a) *lentiſſimum S.* [C. LXIX.] a) *ſuccum C.* b) *expreſſi* om. C. c) *lib.* 1 *S. M.* d) aut *vel* vitioſum videtur, aut in *cymini* latere aliquod mellis epitheton. e) *vnum S. M.* f) *troglitis C. dauci, caſſiae, fiſtulae ana S. M.*

duas, dauei [g] vnciam vnam, caſſiae fiſtulae vnciam ſemis, cinnami [h] ſemiunciam, thuris maſculi vnciam [i], ariſtolochiae vncias duas, opopanacis vnciam, iriſillyricae [l] vnciam ſemis, radicis panacis vnciam, vniuerſa conterito atque cribrato, et
2 ſupra medicamentum [m], in quo mel et [n] ficus coxeris, mittito, et ſtudioſe agitans feruere facito paulatim carbonibus lentis, poſt in pixidem plumbeam vel ligneam
3 condito, ex qua bina cochlearia cum hemina vini per os quotidie degeres. Vulſis vel tuſſientibus prodeſt ſingulos ſextarios lentis, foeni Graeci, et [o] lini ſeminis frigere [p] ſeparatim, et puluerem facere, et de ſingulis ſpeciebus ſingula cochlearia cum ſucco anagallici [q], et ſucco plantaginis, quantum volueris addito vino, per os dare [r].

LXX. VT diuerſae cauſae ſunt, ita et [a] difficiles curae. Quapropter [b] ſtudioſe, quae experimentis noſtris vel aliorum probata cognouimus, intimamus. Ad vnum [c] itaque animal talis potio praeparatur: fabae frixae [d] ſextarium ſine ſale cum [e] aqua decoques, quemadmodum hominibus conſueuit apponi. Praeterea foeni Graeci ſextarium ſeparatim mittis in cacabum, et cum feruere coeperit primam aquam fundes [f], poſt addis aquae ſextarios quinque, Caricas viginti, liquiritiae [g]
2 vncias duas [h], tantum ferueat, donec quatuor ſextarii remaneant, tunc fabam iſtam coctam, et foenigraecum [i], cum Caricis vel liquiritia [l] in mortario diligenter deteris, addis inſuper butyri [m], ſepi hircini ana vncias duas ad calorem diligenter [n] reſolutas. quae cum omnia miſcueris, addito iure [o] in quo foenum Graecum decoxeris, tepefacta, per cornu plus quam ſingulas heminas diebus ſingulis faucibus [p] digeris. Quod [q] ſi ſpiſſiorem videris potionem, tantum paſſi addis, vt poſſit per cor-
3 nu exire. Barbarorum vſus aduerſus tuſſim inuenit ſalutare remedium. Radicem herbae, cui nomen eſt inula [r], quam Campanam plerique appellant, colliges [s], in vmbra ſiccabis, poſtea deteres, in puluerem rediges, ex quo terna maiora cochlearia in ſingulos ſextarios vini veteris pridie infundis, et cum bene agitaueris claudes, ne odor herbae ſalutaris exhalet; per os triduo, vel quot volueris diebus degeres.
4 Item alia. Lentis Alexandrinae, foeni Graeci, lini ſeminis, heminas ſingulas decoquis [t], addisque ei traganti vnciam [u] ſemis, pridie in tepida infundis, et anagallici vncias tres diligentiſſime reſolutas, quae cum omnia in mortario triueris [x], in cacabo nouo cum tribus aquae ſextariis decoquis [y], exinde tertiam partem cum ſexta-
5 rio paſſi tepidum per os dabis triduo continuo. ſanare [z] creditur vulſos [a]. Si iumentum ex vulneribus faucium [b] tuſſis vrgebit, iriſillyricae [c] vnciam vnam, piperis nigri ſemiunciam, ſuccari [d] ℈ vnam, myrrhae troglitis ſemiunciam, thuris pollinis ſemiunciam, traganti prius infuſi et triti vnciam vnam, oua quinque cum paſſi ſextario commiſces, et triduo per fauces degeres ad cornu [e]. Poſt mel, butyrum, axungiam,

g) *dauci* — *ſemis* om. C. h) *cinnamomi* C. i) *vnc.* 1 *ſem.* C. l) vid. 3, 68, ʒ no. *r.* m) *medicamento* edd. n) *vel* C. o) *et* om. C. p) *terere S. M.* q) *anigallici C. ſimphiti S. M.* h. e. *Symphyti.* r) *dabis C.* [C. LXX.] a) *ſunt C.* b) *qualiter C.* c) *ad vnumquodque S. M.* d) *frictae C.* e) *cum aqua* om. C. f) *effundes C.* g) *Lyciriae C.* verum *glycyrrhiza.* h) *et* inſ. C. i) *foenugr. C.* pro *foenum* Gr. l) *glycerizia C.* v. no. *g.* m) *vnc.* ʒ *ſibi* al. *ſebi hirc. vnc.* 2 *C.* n) *diligentiſſime reſolues C.* o) (*tepido*) inſ. *S.* p) *dabis C.* q) reliqua om. *S. M.* r) *enula* edd. s) *et* inſ. *C.* t) *decoques, addes* etc. *C.* u) 1. *ſ. C.* x) *cribraberis C.* h. e. *cribraueris*, quod inſerendum potius quam cum *triueris* permutandum. y) *et* inſ. *C.* z) *ſtagnare C.* a) *vulſum animal C.* b) *faucibus C.* c) vid. 3, 68, ʒ no. *r.* d) *croci ſcrip.* 1. *C.* e) *cornum*, vt ſolet, *C.*

f) *ſales*

axungiam, ſalem [f] et piculam commiſces, offas facies, et in paſſo intinctas dege-
res. Si ab internis intuſſierit, ſucci ptiſanae heminam, defruti [g] cyathum miſces, 6
et per triduum dabis. Si grauius tuſſierit animal, fabae frixae [h] et coctae ſexta-
rium, ſeui [i] hircini vncias tres, allii capita tria pariter decoquis [l], et in mortario
deteris [m], et cum paſſo dabis. Curat autem vulſos et ruptos [n]: foeni Graeci ſexta- 7
rium vnum, cum viginti Caricis [o], faſciculo apii, et faſciculo rutae in aqua [p] ad me-
dium decoquis, ita vt poſt modum traganti reſoluti [q] vnc. [r] tres, et anagallici con-
tuſi vnc. tres, et [s] allii [t] tres addantur, et omnia conterantur, offuliſque ad nucis
magnitudinem factis, ternae, quinae, ſeptenae per triduum degerantur [u].

LXXI. SCABIES iumentis deformem paſſionem, et interdum periculum
generat. Contagioſa namque eſt, et tranſit in plures [a]. Cui naſcenti medicamen-
tis non oportet occurrere [b], ne praecluſa cute in viſceribus reſidens conuertatur
in morbum. Sed vt [c] eruperit foras, primo purgatio ventris adhibetur, ſi pulue-
rem ex cucumere [d] ſiluatico cum vino faucibus animalis infundis [e], vel certe ſi
radicem [f] conciſam copioſe cum hordeo ſubminiſtres [g]. Quod cum ex ratione 2
proceſſerit, interpoſito triduo, aliquantulum [h] ſanguinis, ſi caput et collum ſcabies
infeſtat, de ceruice detrahes. Si vero ſcapulae [i], vel armi, aut pectus in cauſa eſt,
de brachiolis ſanguis emittitur. Cum [l] ſpinam, vel lumbos aut coxas papulis [m]
aeſtuans prurigo [m] peruaſerit, de femorum venis ſanguis emittitur [n]. Aſphaltum, 3
ſulphur viuum, picem liquidam in butyrum aequis ponderibus pariter deteris, et
in ſole diutiſſime confricans totum iumenti corpus perungis [nn]. aceti acris ſexta-
rium, piculae vncias quatuor, cedrinae [o] vncias quatuor, pariter decoquis [p], ſcabio-
ſum animal ex lotio humano et calida permixta diligentiſſime perfricaturus [p], tunc
penicillo [q] in fuſte ligato medicamentum inducis in ſole aſphaltum [r] et ſulphur
aequaliter conteris, addita adipe porcina, et olei veteris tantundem, quae cum de-
coxeris, perunges in ſole. Adipis libram, ſulphuris viui vncias duas, bituminis 4
vnciam vnam, olei ſelibram, picis liquidae cyathos duos, omnia conteris [s] et deco-
quis, et perungis ſicut ſupra ſcriptum eſt. Lotii veteris humani, faecis ℈ [t] qua-
tuor, ſtercoris ouilli ſelibram, olei heminam, ſulphuris viui [u] vncias tres, picis li-
quidae cyathos tres, omnia contere et decoque, et in ſole calido animal ſemel in die
perunge. Bituminis pondo duo, ſulphuris viui ſelibram, cerae libram, mannae
thuris ſelibram commiſces in oleo, in quo prius faſciculus anchuſae [x] decoctus eſt,
et perungis in ſole. Alia [y]. ſi minus habeat integras vires, ranas in aqua deco- 5
quis, vnctumque [z] earum colligis, et cum polline lenticulae, adipe et oleo per-
miſces [a], tepefacto perungis. Item alia [b]. Cucumeris ſiluatici radices lauas et
tundis [c], in cacabo nouo cum oleo quantum ſufficit decoquis et vteris. Sulphur
quoque

f) *ſales* C. g) *defricti* C. h) *friſſae* C. i) *ſibi* C. l) *decoques etc.* C. m) *conteres* C. n) intell. hoc remedium, vel ſimile quid. o) *et faſciculum etc.* C. p) *qua* C. q) *ſoluti* C. r) *vncias* edd. hic et p. p. s) *et* om. edd. t) *contuſi* ℥ *aliae pariter addantur* C. u) *digeruntur* edd.

[C. LXXI.] a) *puluerem* C. b) *occurri* C. c) *cum* C. et *S. M.* d) *radice cucumeris ſilu.* edd. e) *infuderis* C. f) *minutatim* inſ. C. g) *ſubminiſtras* edd. h) *aliquantum* C. i) *ſcapuli* edd. l) *Et poſt S. M.* m) *papulis* edd. nobiſcum vt no. *d. g. i.* C. m) ſic C. *contagio* edd. n) *auferatur* C. nn) (*Item*) inſ. *S.* o) *cedri* C. an *cedriae?* p) *et — perfricabis* C. q) *penicello* C. Hinc om. *S. M.* r) *aſpaltum* hic et al. C. s) *conteres* etc. C. t) *ſcrip.* ℥, *ſtercus ouillum ſelib. faecis olei* C. u) *viui* om. C. x) *aricuſae* edd. *ancuſae* C. y) *Alias ſi non* C. z) *vnctamq.* edd. a) *et* inſ. C. b) *aliud* C. c) *et* inſ. C. qui etiam hic ſolis futuris vtitur.

 d) *candido*

6 quoque cum vino [d] decoctum similiter iuuat. Si vetustate scabies occalluit [e], prius obradenda [f] ferro vel testis ad viuum est, insuper humano lotio cum aqua marina vel salsa mixto confricandum [g] est. post sulphuris, bituminis, picis liquidae, axungiae veteris, sepi caprini, cerae, aluminis spissi [h], singulas libras contundis [i], mis-
7 sces, et decoquis, et sic animal perungis in sole. Folia rhododafnes [l] cum oleo vetere decoques, addita pice liquida, et aceto, et cera. certum est de experimento remedium. Memineris tamen in omni vnctione, contra pilum iumentum in sole diutissime confricandum.

LXXII. VITIATVM aliquo [a] casu vel mucidum foenum ad similitudinem veneni animalibus nocet; quorum ista sunt signa: Oculos habebunt vagos et [b] semper micantes, ipse [c] gradus eorum erit incertus. His de matrice auferendus est sanguis, de [d] brachiolis flebotomandi sunt, et potionandi [ita,] Caricis in vino odorato decoctis, rursum detritis: abstinendi ab hordeo, et [e] foeno: dandae [f] etiam diureticae [g] potiones.

LXXIII. SIMILI obseruatione curantur, quae [a] nimio hordeo aut [b] malo laeduntur. Sed haec [c] etiam in aqua frigida aduersus torrentem diutissime detinentur. Vtrique [d] remedium est, pelliculam [e] de ventre pulli siccatam fumo deterere additisque [f] octo scripulis [g] piperis, et quatuor cochlearibus mellis, et vncias [h] pollinis ex thure, cum sextario vini veteris tepefacto per os dare [i].

LXXIV. FASCINATVM animal triste est, grauatur [a] incessu, macescit, et nisi subueneris incidet in morbum. Bituminis igitur et sulphuris parum cum granis lauri ex aqua defundis per nares. Praeterea coriandrum vel semen ipsius cum sulphure et teda carbonibus [b] circumferes [c], ex [d] aqua feruenti animal consperges, suffumigabis. Vniuersis quadrupedibus remedium praestat ista suffumigatio [e], curat, atque morbis resistit.

LXXV. ADVERSVS vniuersas infirmitates et morbos equorum vel boum, vbi primum coeperint aegrotare, potio ista succurrit: Radix [a] scillae [b], radices populi, quae [c] graece appellatur rhamnos (nam est fuscior et nubellula [d]) et sales [e] communes quantum sufficit, mittes in aquam, eamque animalibus vsque ad sanitatem dabis in potu [f]. Quod si desperatas valetudines praeoccupare volueris, ne vnquam accidant animalibus tuis, incipiente vere hanc illis [g] praeparabis potionem, et [h] per quatuordecim dies continuos dabis in potu [i].

LXXVI.

d) *candido* inf. *C.* e) *obcalluerit C.* f) *erad. C.* g) *perfricanda C.* h) *spissi* om. *C.* an *scissi* h. e. *scissilis*, σχιστῆς. i) *contundes etc.* C. l) sic C. *de rodedafnes* edd. [C. LXXII.] a) sic *C.* *aliquoties vel modicum* edd. b) *et* om. *C.* c) *ipsos C.* d) *debrachilandi sunt etiam et pot. C.* an *debrachiolare* dixerunt? vt *dematricare* noster saepe. e) *et foeno* om. *C.* f) *sunt* inf. *C.* g) sic *C.* et *S. M. duriticiae F. dureticiae S.* [C. LXXIII.] a) *qui C.* b) *maloque.* c) *hi C.* d) *vtrisque C.* e) *pellicula — siccata C.* f) *additaq. vnc. vna S. M.* g) sic *C.* *scrup.* al. h) *vncia* om. *C.* i) *dabis C.* [C. LXXIV.] a) *grau. et mac. C.* b) *carbonesq. C.* c) nota verbum lustricum vt ille Aeneas *ter pura socios circumtulit vnda.* d) *ex aqua feru.* om. *C.* e) *suffectique resistit etiam morbi C.* Forte *suffitio quae res. et. morbis.* [C. LXXV.] Conf. Veg. 3, 2, 4. a) *radices C.* b) *scyllae* edd. *rhamni*, *radices squillae S. M.* c) *quae appellatur albus. nam est fuscior et nouellula C.* quid si *populus alba* reponenda? *populum* esse, quae *rhamnos* vocetur, non puto. d) *rubella* coni. Morg. *IV*, 26. e) *salis communis C.* probat etiam Morg. *l. c.* nolui tamen mutare, cum alias etiam *sales* de condimento dici vel Index noster doceat. f) *potum C.* g) *tempera pot. C.* h) *animalibus omnibus* inf. *C.* i) *potum C.*

[C. LXXVI.]

LXXVI. OSTENDENDVM autem eſt, potiones ipſas oportere cum [a] ra-
tione defundi. Siquidem frequenter euenit, vt dum animalia potionantur tuſſiant,
ſudent [b] grauiter, et tremorem muſculorum [c] omnium patiantur, follicent [d] etiam
et ſubmiſſo capite ſe ſuſtinere vix poſſint [e]. Quod accidit [f] ſi quando per imperi-
tiam [artis [g]] dantis, potio in arterias et ſpirituales [h] partes pulmonis reſilierit.
Vnde fit et periculum praeſens. Quare obſeruandum eſt, ne tuſſienti iumento et 2
pendenti [i] adiicias potionem, ſed ſtatim [eum [k]] ſoluas, paululumque [l] deambu-
let, et [m] magis ei alia potione ſubuenias: aquae tepidae oleum [n] roſatum com-
miſces et agitas, et per os ſaepius dabis. Puſca [o] quoque puleiata nares eius fo-
vebis, et [p] emendabitur culpa. Obſeruandum quoque eſt, vt ſubtracto hordeo,
et [q] negato potu digerat [r] animal potiones.

LXXVII. PLERVMQVE a nociuis [a] animalibus, id eſt colubris, ſcorpiis,
phalangiis [b], et muribus caecis [c] animalia feriuntur, et in periculum veniunt. Cuius [d]
iſta ſunt ſigna: faſtidium [e] ciborum, pedes trahuntur [f], et cum producuntur 2
ſuccumbunt ad ſingulos greſſus, per nares defluit ſanies, grauedo naſcitur capitis
ita vt deiiciatur ad terram, ad ſurgendum vel incedendum deficiunt corporis vires.
Generaliter curatio iſta ſuccurrit: Locus [g] qui percuſſus eſt ante omnia fumigan- 3
dus eſt ſuccenſis teſtis ouorum gallinae, quae prius infundes [h] in aceto, addito
etiam cornu ceruino vel galbano. Poſt ſuffimentum [i] loca ipſa ſcarificabis [l], et ſan-
guinem ex his emittis, vel certe candenti [m] ferro comburis loca, quae venenata
peſtis attigit. Obſeruare autem debes, ne aut ſupra articulos [n] aut neruoſis in lo- 4
cis in quacunque paſſione vnquam cauterium imponas [o]. Aduſtis enim neruis vel
articulis, perpetua debilitas conſequetur. Sed diligenter conſidera, vt [p] aut ſu-
perius aut inferius puſillum quam nerui aut articuli ſunt, cum neceſſitas fuerit, ap-
ponas cauteria. Animal autem quod venenata beſtiola [q] tetigerit expedit vt ſudet, 5
et calidis [r] coopertoriis inuolutum deambulet, et farinam hordeaceam in cibo ſu-
mat, additis frondibus fraxineis et vitibus albis. [s] In plaga autem mel Atticum
vel cyminum in [t] vino veteri mixtum calefactum oportet imponi. Nonnulli ſter-
cus ſuillum recens et mel [u] Atticum cum vino miſcent, et calefactum quaſi cata-
plaſma inducunt, addentes vrinam humanam.

LXXVIII. EQVVS [a] ſi bupreſtem comederit in foeno vel in pabulo, haec [b]
ſigna ſtatim ſequuntur. Venter ei inflatur, a cibis [c] reſilit, et [d] ſtercora minuta-
tim

[C. LXXVI.] a) ſic conieceram: et confirmat *C. curatione* edd. b) *ſalent F. M. S. M.* c) *moſc.* edd. d) ſic *C. follientes et* edd. vid. Ind. e) *poſſunt* edd. f) *euenit C.* g) *artis* om. *C.* h) forte *ſpiritales* quin *in ſpiritales* diſerte *C.* i) forte *pandenti* int. *arteriam* aſperam, quod fit inter tuſſiendum. k) *eum* om. *C.* l) *paulatimq. C.* m) *ſed magis alia C.* n) *oleo commiſ. C.* o) pro *poſca pulegiata.* p) *et* om. *C.* q) *et ne potum degeſtum animal potiones C.* r) *digerit* edd. [C. LXXVII.] a) *noxiis C.* b) *ſphalangiis* edd. *ſpalangiis C.* ſ adhaeſit initio vocis a praecedente. vid. ad Veg. 3, 81 no. *a.* c) *al. areis, id eſt araneis vid. c.* 79, 83 in marg. Fabriciani exempli adſcriptum. Mihi videbatur legendum *Caeciliis.* vid. Ind. Niſi tamen *mus caecus* vel talpa eſt, vel ipſa adeo *caecilia.* add. Garg. Martial. 21. d) *Quorum C.* e) *faſtidiunt cibum C.* f) *trahunt C.* g) *locum — fumigabis C.* h) *infunderes C.* forte *infuderis.* i) *fomentum* edd. *ſuffimento C.* l) *claricabis C.* forte *ſcariphabis.* m) *cauterio inures C.* n) *articulum, aut in neruoſis locis C.* o) *ponas C.* p) *et — appones C.* q) *beſtia C.* r) *ſagis* inſ. *C.* s) (*credo*) inſ. *F.* t) *cum C.* u) *melanteum C.* ſomniavit forte *melanthium.* Commendat id quidem ad phalangii ictus Dioſc. 3, 93. [C. LXXVIII.] Conf. Veg. 3, 15, 10. a) *Bupreſtem ſi com. C. buſtrepem* edd. niſi quod *bupreſtem S. M.* b) *haec erunt ſigna. Statim ei venter C.* c) *cibo C.* d) *et* om. *C.*

e) *ad*

tim et frequenter reddit. qui ſtatim ſternendus eſt, et cogendus ad [e] curſum. Poſt ei vena tangenda eſt de palato leuiter, vt ſanguinem ſuum defluentem transglutiat, aſſidue deambulet, triticum cum [f] paſſo infuſum, et porros adferes [g] ad cibandum. Vinum autem tepefactum cum vua paſſa diligenter contritum [h] ad cornu dabis eidem in potu.

LXXIX. VIPERA ſi momorderit [a] iumentum, ex morſu eius pus [b] conſueuit exire. Nam ſi praegnans [c] erit, totum rumpitur corpus. Ad morſum tamen viperae, vel phalangii [d], aut muris aranei, commune remedium eſt, terram formicarum cum vino miſcere et dare per fauces. Vel certe de ipſa terra frequentiſſime vulnera [e] confricare. Ad quas cauſas etiam terra talparum creditur poſſe
2 prodeſſe. Quod ſi in itinere aut in locis vbi deſit copia fomentorum [f] neceſſitas ipſa contingit [g], piperis [h] grana triginta cum ſextario vini veteris tepefacto [i] faucibus degeres. et [l] herbam thymum tritam cum vino ſi dederis prodeſſe creditur. Morſus viperae vel cuiuscunque ſerpentis oſtenditur, ſi humor putidus de plaga in-
3 cipit currere. Praeſens remedium eſt, ſi haedum, vel gallum, vel agnum, in recenti occideris, et calentes pulmones eius cum ſanguine, vel corde, vel iecore vulneri appoſueris, diligenterque conſtrinxeris, vt omne virus educat: daturus continuo potionem: acori Pontici ſemiunciam tritam cum vini veteris ſextario [m],
4 ſalis triti heminam pariter miſces, et tepefactum [n] faucibus degeris. Si perſeuerat [o] tumor, vitem albam ſilueſtrem copioſe comburito [p], et ex cineribus eius lixiuium [q] facito, et in potionem triduo [r] ad vnum ſextarium dato. Cinerem quoque ipſum cum [s] aceto in modum cataplaſmatis vulneri imponito. Si nihil profecerit, cauteriis [t] vrito, vſta ſolenniter curato. Farinam quoque hordeaceam cum [u] vino et ſale, oleoque decoctam in cicatricem oportet imponi [x].

LXXX. IVMENTVM ſi in pabulo araneum [a] comederit, haec erunt ſigna. Totum corpus tumebit, ſed circa [b] auriculas, et oculos, et nares inflatio cum indignatione maior apparet. cui hac ratione ſubuenis [c]. De palato ſanguinem tolles [d], eumque exceptum cum ſextario aceti et hemina ſalis miſcebis, et circa plagam vel loca tumentia perunges, diligenterque operies vt ſudet. hac ratione ſanabitur.

LXXXI. SI phalangius [a] iumentum percuſſerit, his apparebit [b] indiciis. Stat [c] ei veretrum prae dolore, et videbis velle mingere, cui iſta ratione ſubuenies. piperis vnciam vnam, pyrethri [d] vnciam, vuae ſiluaticae vnciam, terito, et cum vino veteri per fauces dato.

LXXXII.

e) *ad* om. *C.* f) *cum paſſo* om. *C.* g) *offeres C.* h) *detritum ad cornum dabis in potum C.* [C. LXXIX.] a) *mordebit C.* b) *aeſt C.* c) tum ſcilicet efferatior putatur. Vid. *Aët.* 4, 1, 90 et noſter 3, 82, 3. d) *ſphalangii* edd. *ſpalangionis C.* vid. ad 3, 77 no. *b.* e) ſic *S. M.* et *C. vuluam* edd. inepte. f) *fumentorum* edd. *pigmentorum C.* h. e. medicamentorum. g) *contigerit C.* h) *triti* inſ. *C.* i) *tepif. F.* l) *Herbam quoque typum C.* m) 1. *S.* inſ. *C.* n) *tepefacta C.* o) *perſeuerauerit C.* p) Vide mihi ſpecimen critices ex medio aeuo. In cod. Corbeiano aliquis ſcripſerat *cum burito*; deinde adiecit *ſcriu.* h. e. *ſcribendum*, *butiro.* Verum haud paullo ſapientius ſubiecit manus Fabricii (quamquam ad hoc facinus ne opus quidem hac manu erat) *Male. retineo vulgatum.* q) *lixiuam C.* r) *per diem C.* s) *cum aceto* om. *C.* t) *cauteribus C.* u) *ex ſale et vino C.* x) *apponi C.* (*vsque dum ſanus ſit*) addit *S.* [C. LXXX.] a) *arenum S.* b) *circum C.* c) *ſubuenis — ſanguinem* om. *C.* d) *tollas* edd. [C. LXXXI.] a) ſic *C.* et *S. M. ſphalangius* al. et in marg. Fabric. corruptionis arguitur *ſpalangius.* Vid. ad 3, 77 no. *b.* b) *agnoſcetur ſignis C.* c) *Statim ver. pro dolore videtur velle C.* d) *piretri* omn.

[C. LXXXII.]

LXXXII. MVS araneus peſtis [a] venenata, et tam equis quam bobus noxia.
atque ideo cum [b] captus fuerit merſus necabitur [c] in oleo, ibique in putredinem
vertitur, ex quo medicamento cum animal mordetur [d], plaga linitur, et curatur
animal [e]. Vel ſi inuentus [f] non fuerit, cyminum tritum cum pice liquida axungia-
que miſcetur, ad ſpiſſitudinem malagmatis coquitur, impoſitumque [g] a periculo
liberat et ſanat. Quod ſi in ſuppurationem fuerit plaga conuerſa, lamina ferrea 2
candenti aperienda eſt, et quidquid vitioſum eſt inurendum, atque ita [h] pice liqui-
da vel oleo curandum [i]. Ne autem mus araneus animal mordeat, ipſum animal [l]
viuum de creta [m] circumdabitur, quae cum indurauerit, ſuſpenditur in [n] collum,
et non contingetur a morſu. certiſſimum eſt. Aduerſus morſum [o] comprobatur
allium tritum cum nitro, et ſi nitrum defuerit, cum ſale et cymino [p] permiſcere,
atque ex eo puluere loca, quae morſu contacta ſunt, confricare. Quod ſi [q] eru- 3
perint vulnera venenata, hordeum combuſtum in puluerem rediges, et diluto [r]
aceto vulneri inſperges, et hac ratione ſola curabis. daturus potionem, pollinem
tritici, hordeum [s], cedriam, et vini ſextarium per fauces degeres. Quod ſi prae-
gnans [t] mus araneus fuerit qui percuſſerit, his agnoſcitur ſignis. Puſtulae [u] per to-
tum corpus exeunt, ſed ſimili, vt ſupra ſcriptum eſt [x], ratione curabitur.

LXXXIII. SCORPIVS ſi iumentum percuſſerit, his agnoſcitur [a] ſignis: Genua contrahuntur, claudicat, non manducat, de [b] naribus fluent pituitae virides, vt [c] accumbit vix reſurget. Simili ratione curatur ſicut ſerpentis ac viperae morſus: ſtercus tamen aſininum velocius [d] in plagam oportet imponi.

LXXXIV. CANIS rabioſi [a] morſus et iumentis, et hominibus exitium
inferre conſueuit, vſque eo vt [b] ipſos qui contacti fuerint hydrophobos [c] faciat et
conuertat in rabiem: qui hac ratione curantur [d]. Locus qui morſus eſt, ferreis,
vel quod vtilius eſt, cuprinis cauteriis vrito, in loco tenebroſo eum conſtituito. Sic
etiam [e] eum adligabis in tenebris, ne [f] aquam [g] videat. Quod ſi canem ipſum oc-
cidere poteris [h], iecur eius decoctum [i] dabis ad manducandum, vel detritum [l] fau-
cibus degeres. Foeni quoque flores combures, et cum axungia veteri deteres [m], et 2
ad morſum appones. ſalutare remedium eſt. Sed ſpecialiter prodeſt, ſi radicem
cynorhodon [n], id eſt, herbae quae appellatur [o] roſa canina, effoderis, et lotam
prius atque contuſam diligenter, ſiue homini ſiue animali, quod rabioſus canis mo-
morderit, in plaga appoſueris, contritamque [p] cum vino veteri propinaueris [q] quo-
tidie ad bibendum. Hac enim ſola ratione nec hydrophobus [r] fiet, et imminens
diſcrimen [s] euadet. Canis rabidi morſibus ſubuenit, ſi [t] tres ℈ nitri, Iudaici bi- 3
tuminis

[C. LXXXII.] a) *eſt* inſ. *C.* b) *dum C.* c) *necatur C.* d) *momorderit, linetur C.* e) *animal* om. *C.* f) *deuentum C.* g) *impoſitumq. C.* h) *ita* om. *C.* i) *percurandum C.* l) *animal* om. *C.* m) *crita C.* n) *ad C.* o) *morſus eiusmodi C.* p) *cum vino C.* ex *cumino.* q) *ei* inſ. *C.* r) *diluti aceto vulneri aſperges C.* s) *cum hordeo, cedri C.* t) vid. ad 3, 79, 1. no. *c.* u) *puſtellae C.* x) *eſt* om. *C.* [C. LXXXIII.] a) *agnoſcetur* etc. *C.* b) *fluent ei de naribus pit. C.* c) *accumbet, et vix ſurget C.* d) *vel locium in ipſa pl. C.* [C. LXXXIV.] a) *rabidi C.* b) *eos ipſos C. vt ipſi* edd. c) *hydrophorbos C.* vid. 3, 31 no. *b.* *hydrophobicos S. M.* d) *curatur* edd. e) *ſic eum adaquabis C.* f) *et ſic ipſum pota vt aquam non videat S. M.* g) *quidquam* edd. *aquam* etiam *C.* h) *potueris C.* i) *coctum C.* l) *tritum C.* m) *deteres et* om. *C.* n) *cynorhodae C.* o) *vocatur C.* p) *conſtrictamque C.* q) *propinabis ad C.* r) *hydrophorbus* vid. no. *c.* s) ſic *C.* et ſic coniecerat Morgag. *IV*, 44. t) *Scrp. Iudaici C.* u) *bitu-*

tuminis [u] ſcrupulum vnum, tritum cum hemina vini veteris tepentis triduo per os degeras. Sambuci [x] quoque grana vel ſuccum de foliis aut de cortice exprimes, et cum vino veteri dabis in potu [y]. Sed tunc [z] efficax eſt haec potio, ſi de eo ſambuco dederis, quod [zz] non in terra, ſed in alia arbore fuerit innatum.

LXXXV. SI fimum gallinarum [a] animal in hordeo comederit, vel foeno ſumſerit, quaſi a venenatis beſtiis percuſſum cruciatur continuo, internorum dolor et inflatio ſubſequitur, ad ſimilitudinem quoque [b] ſtrophi et volutatio ac tuſſis aſper-
2 rima. Aduerſus quam neceſſitatem, apii ſeminis [c] deteris vncias duas, et cum vini veteris ſextario, et hemina mellis temperas [d], et per os defundes, et tam diu
3 deambulare compelles, donec potio ventrem moueat. Quod ſi nimius [e] dolor etiam obroboratio fuerit ſubſecuta, baccarum [f] lauri libram [g], nitri ſelibram, aceti ſextarios duos, olei ſextarium, diligenter trita permiſces, et ad focum calefacies, et in loco calido [h] per triduum vnges [i], et contra pilum diligenter fricabis, cer-
4 tiſſimum daturus [k] ex ſudore remedium. Aduerſus huiusmodi caſum [l] phyſicum remedium experimenta docuerunt: Pullum [m] ſi occideris vel gallinam, ventremque eius crudum, et adhuc calentem cum ſtercore ſuo equo vel mulo inuolutum [n]
5 melle digerere per fauces. optimum creditur. Tres pilulas [o] gypſi cum vino veteri deterere, et tepidum per os dare, eadem optime [p] ſanare firmatur. Lixiuium [q] quoque de [r] arbore vlmi, vel [s] cuiuscunque generis ligni cinerem [t], dummodo bene cretum [u], cum oleo miſcere, ac liquidum et tepidum defundere per fauces [x], phyſicum et ſalutare laudatur.

u) *bituminis trito C.* x) ſic *C.* qui firmat coniecturam Morgag. *IV*, 44. *ſamſuco* al. y) *potum C.* z) *tamen S. M.* zz) *quae — innata* edd. [C. LXXXV.] Conf. Veg. 3, 2, 13. a) *gallinacium C.* b) *ſtrophi ſudor quoque S. M. C.* c) *ſemen deteres vnc.* 2 *C.* d) *contemperas C.* e) *nimio dolore C.* f) *bacas lauri ſelib. C.* g) *libram ſemis, nitri vnciam vnam S. M.* h) *animal* inſ. *S.* i) *perungues C.* k) *haec C.* l) *caſus C.* m) *Pullum vel gallinam occidere C.* n) *inuoluto melle C.* o) *pullos cuficum C.* p) *hora ſanari C.* q) *Lixiuum C.* r) *ex C.* s) *ex* inſ. *C.* t) *cinere C.* u) *tritum C.* x) *tanquam* inſ. *C.*

VEGETII

VEGETII RENATI ARTIS VETERINARIAE SIVE MVLO MEDICINAE LIBER QVARTVS.

PRAEFATIO.

Solennis excusatio negligentium est, dispendia ex dissimulatione venientia Deo
imputare vel casibus. Minus namque peccare se credit ignauia, si id, quod
ipsius culpa accidit, ad potestatem incipiat deferre fortunae. Sic de aegrotantibus 2
dicitur morituros [a], et si medicina cesset, euadit. Cui disputationi, quia non solum
iners, sed etiam impia est, non libenter assenserim. Malo enim nihil expertum re-
linqui, quam si quid calamitatis euenerit, auaritiae vel dissimulationibus imputari. 3
Sed fortasse aliquando vera [illa [b]] videantur in homine, qui diuina prouidentia ac
dispositione fatorum [c] creditur regi. Animalia vero cum quibus diuinitas nihil di-
gnatur habere commune [d], nisi hominum studio impensisque curentur, absque am- 4
biguitate depereunt. Quid enim iumentis spei superest, quae diuinitas fouere re-
spuit, si hominum medela cessauerit [e]? Saepe accidit, vt neglectis animalibus, quae 5
primo [f] cum perirent morbo, contactu crescens pestilentia greges integros perimat;
quum [g] polluta a languidis pascua, infectique fontes, ita nocent [h] quasi in venena
vertantur. Postremo aegroti odor cum sanorum impleuerit nares, ipso foetore 6
visceribus inseret morbos. Sic ad pullos mors a matribus corrupto lacte transmi-
grat. Sic in numerosis stabulis quamuis vile iumentum, si contagiosam semel susce- 7
perit passionem, veloci transitu pretiosa quoque iumenta consumet. Sed aduersum
omnia diligentia, studium, herbarum potestas, curandi scientia, prodesse consue-
vit. Sicuti medicorum prima doctrina est humani corporis partes organorumque [i] 8
cognoscere, ita necessarium Mulo medicis, de ossibus, de neruis ac venis iumento-
rum vniuersa perdiscere. Neque enim curare rationabiliter potest, qui qualitatem
rei, quam curat, ignorat.

CAPVT

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[LIB. IV. PRAEF.] *Hanc praefationem ex Gudiano libro, cuius nobis copiam fecit humanissimus Fabricius, ipse iam ediderat Bibliothecae Latinae To. III. L. III. c. 12 p. 135 sq.* a) Adnotatum, etiam legi *morituris. Caeterum hoc sibi velle videtur, quosdam aegrotantes ita male ab medicis haberi, vt morituri videantur; euadere, cum ab his relinquantur: si mortui fuissent, non medicinae sed fato imputaturos fuisse mortem homines.* b) *illa* om. *F.* c) ita recte Fabr. pro *factorum.* d) vt cum hominibus, quibus *igneus est vigor ac caelestis origo*, de veterum sententia. e) Etiam hinc apparet, Christianum non fuisse Vegetium, qui contradicat Christi de cura Dei circa minima sententiae. f) sic edidit Fabricius. *Ms.* ita, *quae prima cum pererent* (al. *perirent*) *morbum.* Quid si legamus, *quae prima compararent morbum*: certe ita melius cohaeret oratio. *Comparare morbum*, est *nascisci.* g) ita recte Fabr. pro *Quam:* h) Necessaria mutatio Fabr. ex *nocet.* i) sic *Fabr.* pro *organumq.* quod nec ipsum plane damnauerim.

CAPVT I.

IVMENTVM igitur habet in capite ossa duo, a fronte vsque ad nares alia duo, maxillaria inferiora duo, dentes quadraginta, id est, molares quatuor et viginti, caninos quatuor, rapaces duodecim. In ceruice autem sunt spondyli [a] septem [b], spatulae renum sunt octo. a renibus vsque [c] ad anum septem, muscarium habet commissuras duodecim. In armis prioribus sunt ragulae [d] duae. ab armis vsque ad brachiola duo. A brachiolis vsque ad genua duo. In genibus parastaticae duae. a [e] tibia vsque ad articulos duo. Bases quae appellantur numero duae. Vsque [f] ad pumices vngulae ossa minuta sedecim, in pectore vnum: costae tamen [g] in interioribus triginta sex. Item a [h] posterioribus a cumulari [i] vsque ad molaria [l] duo; a molaribus [m] vsque ad vertebras duo, costales duo. Ab acrocolefio vsque ad gambam duo; a gamba vsque [n] ad cirros tibiales duo, minuta vsque ad vngulas sedecim. Et [o] sunt ossa omnia centum septuaginta.

II. NVNC mensuras numerumque membrorum oportet exponi. In palato gradus [a] sunt duodecim. Longitudo linguae habet pedem semis. labrum superius habet vncias sex, inferius vncias quinque, maxillae [b] singulae vncias denas: a [c] cirro frontis ad nares habet pedem. auriculae singulae [d] continet vncias senas. In oculis autem [e] singulis [f] vnciae quaternae. a cirro, vbi desinit ceruix, vsque ad Mercurium [g] continentur calculi [h] octo. Spina continet subter [i] spatulas triginta duas. a commissura renum (quod cumulare [l] dicitur) vsque ad imum muscarium [m] commissurae sunt duodecim. Sagulae [n] longicia vncias [o] duodecim; ab armis vsque ad brachiolum vncias sex, a brachiolis vsque ad genua longitudo continet pedem; ab articulis vsque ad vngulas vncias quatuor; in longitudinem [p] vel prolixitatem pedes sex. Haec eumetria [q] equi conuenit staturae honestae ac mediae. Caeterum [r] non dubitatur in buricis minora ista, et in primae formae equis esse maiora.

III. NERVORVM quoque numerus, qualitas, ac mensura pandenda est. A mediis naribus per caput, ceruicem, ac mediam spinam, vsque ad imum muscarium [a] descendit [b] filum duplex, quod continet pedes duodecim. duo [c] nerui in ceruice palmarii [d] continent pedes quatuor. ab [e] armis vsque ad geniculum [f] nerui duo. a geniculo vsque ad basin nerui quatuor. In prioribus sunt nerui decem, in posterioribus decem. a renibus vsque ad testes nerui quatuor. fiunt in se omnes nerui triginta [g] quatuor.

IV. CON-

[C. I.] Quae de ossibus equorum hic traduntur, non tantum a librariis corrupta, sed alioquin etiam parum accurata sunt. Meliora peti possunt, monente me Cl. Platnero, ex Caroli Ruini, Senatoris Bononiensis, *Anatomia del Cauallo* Venet. 1599. *fol. Nos hic in plerisq. caecutimus.* a) *spondili* edd. *spondoli C.* b) *sex, spatulae et renum sunt octo.* Videtur leg. *a spatula ad renes.* c) *ad dimidium sex musculos habet: commissuras S. M. a renibus ad imum septem C.* d) *regulae S. M.* vid. Ind. *rag.* e) *tibiae C.* f) *punicae duae S. M. vsq. ad pumicem C.* g) *tum interiores C.* h) *in S. M.* i) *columellari F. M. S. M.* vid. Veg. 4, 2, 2. l) *mala XIII C.* m) *malaribus C.* n) *vsque — minuta* om. *C.* o) *Fiunt o. o. CLXXX C.*

[C. II.] a) *grodo C.* b) *maxillae — denas* om. *C.* c) *a cirro — a cirro* om. *S. M.* d) *singulae* om. *C.* e) *autem* om. *C.* f) *sunt* inf. *C.* g) *musculum S. M.* h) *subtus arteriae duae* id. i) *ac supra* inf. *C.* l) vid. 4, 1, 2 no. *i.* m) *musculum* S. *M.* n) *ragulae longitia XII C. ragiolae longitudo S. M.* o) *vncias — vncias* om. *S. M.* p) *longitudine vel prolixitudine C.* q) *geometria S. M.* r) *Caeterorum: Non C. Caeterum enim non dubitatur, alicui esse minora, et alicui maiora S. M.* [C. III.] a) *ancarum S. M.* b) *descende pilum C.* c) *Platonena in C. A ceruice vsque in armos vadit aliud, quod est pedes* IIII. *S. M.* d) *palmari continet C.* e) *Ab armis* om. *C.* f) *genuculos C. genua S. M.* g) *XXX C.*

[C. IV.]

IV. CONSEQVENTER venarum quoque indicandus eſt numerus. In palato venae ſunt [a] duae [b], ſuboculares duae [c], in [d] pectore duae, de brachiolis duae, de [e] ſub cirris quatuor, de [f] talis duae, de [g] coronis quatuor, de [h] feminibus quatuor, de femoribus vero [i] duae, de ſub gambis duae, de [l] muſcario vna, venae [m] matricis in ceruicibus duae. fiunt pariter venae vndetriginta.

V. AETATEM iumentorum ex dentibus aliisque ſignis oportet agnoſci, ne
vel [a] ementes imperitiae [b] ſubeamus incommodum, vel curantes aegrotantis [c] igno-
remus aetatem. Quia ſicut hominibus, ita et equis, aliud conuenit, cum [d] iumen-
ta ſunt feruida, aliud cum ſenectute iam frigida. Manifeſtum eſt autem notas cor- 2
poris [e] cum aetate mutari. Pullis enim bimis, et ſex menſium, medii dentes ſupe-
riores cadunt, quos lactantes [f] vocant. cum autem quartum annum agere coepe-
rint, decidentibus his [g], qui canini appellantur, alios ſupponent. Deinde intra 3
ſextum annum molares cadunt. Sexto anno quos primo mutauit [h], exaequat. Se-
ptimo omnes explentur [i] aequaliter, et ex eo cauatos habere incipiunt dentes, nec [k]
poſtea quot annorum ſint ſciri ad fidem poteſt, niſi ſignis aliis, quae vſus edocuit.
Decimo namque anno tempora cauari [l] incipiunt, et ſupercilia nonnunquam cane-
ſcere. Duodecimo anno nigredo in medietate dentium apparet. Plerique adſe- 4
runt, domitis et freno aſſuetis animalibus rugas, quae in labris ſunt ſuperioribus
computandas, ita vt ab angulo vbi incipit [m] morſus, incipientes, vſque ad extre-
mum labrum perueniamus. quia annorum numerum, rugarum numerus [n] oſtendit.
Proſtremo rugarum multitudine, triſtitia frontis, deiectione ceruicis, pigritia totius
corporis, ſtupore oculorum, palpebrarumque caluicie [o] ſenectus ipſa ſe prodit.

VI. IN permutandis equis vel diſtrahendis [a], maximam fraudem patriae ſolet
afferre mendacium. Volentes enim carius vendere, generoſiſſimos fingunt. Quae
res nos compulit, qui per [b] tam diuerſas et longinquas peregrinationes equorum
genera vniuerſa cognoſcimus [c], et in noſtris ſtabulis ſaepe nutriuimus, vniuscuiuſque
nationis explicare ſigna vel merita. Nam vt viliora miniſteria taceamus, equos [d] 2
tribus vſibus vel maxime neceſſarios conſtat, praeliis, circo [e], ſellis [f]. Ad bellum
Hunniſco-

[C. IV.] a] *ſunt* om. *C.* b) *temporales II.* inſ. *S.* et *C.* c) *in naribus II, in ceruicibus II* inſ. *C.* d) *in naribus duae, in ceruice duae S. M.* e) *de* om. *C. de ſub cruris S. M.* f) *in S. M. de talis duae* om. *C.* g) *in S. M.* h) *in femoribus duae S. M. de ſinueribus C.* Sed diſtinguuntur hic haud dubie *femina* pars interior ſummi pedis, et *femora*, exterior. i) *vero* om. *C.* l) (*in criſtario*) inſ. *S.* m) *et ſunt omnes XXXII S. M.* [C. V.] Conf. Colum. 6, 29, 4 vnde ſua noſter. a) ſic *S. M.* et *C. velamentis* al. b) *per imperitiam S. M.* c) *aegrotis animalibus C.* non male, vt ad Fabrum oſtenſum eſt. d) *cum ſunt feruidi C. cum viuidi et feruentes ſunt S. M.* et p. p. *frigidi* iid. Forte pro *iumenta* legendum *iuventa*: ita certe ſibi omnia recte reſpondebunt. e) *aetatis cum corpore* coni. Morgag. *III*, 42 ex Colum. f) *lactentes* malim. g) *bis* om. *C.* h) *mutauerant, exaequant* coni. Morg. *l. c.* i) *explet aequaliter. Ex co cauos habere incipit C.* k) ſic *C. Poſtea vero — ſcire — nullus S. M. Nec poſtea — ſcire — nullus* al. l) *cadere C.* m) *coeperit* edd. n) *numerus* om. *F.* o) *canicie S. M. cautione C.* [C. VI.] a) *detrahendis F.* b) *propter* C. *per* (*occaſionem*) — *peregrinationes* (*adiuimus*) *S.* c) *cognouimus S. M.* C. ſed plus eſt *cognoſcimus.* d) ſic *S. M.* et C. *equeſtribus* al. Sed qui ſunt illi tres vſus? Quod hi non apparerent, ea ipſa mutandi cauſa fuit librariis. Nos ſtatim illos reſtituemus et explicabimus. e) ſic C. *circeis* al. f) *vel ad bellum* edd. *ſeliſi* al. *ſellis* C. Nimirum is ipſe tertius equorum vſus eſt, quod *ſellis* apti ſunt, ad vecturas nempe et geſtationes itinerum molliores. *Sellas* equorum notas hoc tempore fuiſſe, certum, cum ad Sidonium Apollinarem, quin Conſtantini panegyriſten, iam prouocauerit Lipſius, de Mil. Ro. 3, 7. In vſu militari ne Vegetii quidem aetate videntur fuiſſe; qui tacere ea de re non poterat de re milit. 1, 18. Cauſſas iam protulit Lipſius *l. c.* Igitur recte peculiarem claſſem a militaribus pariter et Circenſibus equis faciunt *apti ſellis.*

g) *Volſco-*

Hunniſcorum [g] longe primo docetur vtilitas patientiae, laboris, frigoris, famis [h].
3 Toringos deinde [i] et Burgundiones [l] iniuriae tolerantes. Tertio loco Frigiſcos [m],
non minus velocitate quam continuatione curſus inuictos. Poſtea Epirotas, Samaricos [n], ac Dalmatas, licet contumaces ad frena, habiles [o] armis [ac bellis] aſſeuerant.
4 Curribus [p] Cappadocum glorioſa nobilitas: Hiſpanorum [q] par vel proxima in circo creditur palma. Nec inferiores prope Sicilia exhibet circo, quamuis Africa Hiſpani ſanguinis velociſſimos praeſtare conſueuerit [r]. Ad vſum ſellae Perſis provinciis omnibus meliores praeſtat equos, patrimoniorum cenſibus aeſtimatos, tam [s] ad vehendum molles, et [t] pios inceſſibus, nobilitate pretioſos. ſequuntur Armeni atque Saphareni [u], in qua [x] nec Epirotas Siculosque deſpexeris, ſi mores ac pul-
5 chritudo non deſerat. Hunniſcis [y] grande et aduncum caput, extantes oculi, anguſtae nares, latae maxillae, robuſta ceruix et rigida, iubae vltra genua pendentes, maiores coſtae, incurua ſpina, cauda ſiluoſa [z], validiſſimae tibiae, paruae baſes, plenae ac diffuſae vngulae. ilia cauata, totumque corpus anguloſum, nulla in clunibus [a] aruina, nulli in muſculis tori, in longitudine magis quam in altitudine ſtatura, propenſior venter exhauſtus, oſſa [b] grandia, macies grata, et quibus pulchritudinem praeſtet ipſa deformitas: animus moderatus et prudens, et vulnerum pa-
6 tiens. Perſis [c] et ſtatura, et poſitio [d] a caeteris equorum generibus non plurimum differt [e], ſed ſolius [f] ambulaturae [g] quadam gratia diſcernuntur a [h] caeteris. gradus eſt minutus et [i] creber, et qui ſedentem delectet et [l] erigat, nec arte doceatur, ſed
7 naturae veluti iure praeſtetur. Inter [m] colatorios [n] enim, et eos quos totonarios vulgus appellat, ambulatura eorum media eſt, et cum neutris [o] ſint ſimiles [p], ha-
8 bere aliquid creduntur ab vtrisque commune. His [q] ſicut probatum eſt, in breui amplius [r] gratiae, in prolixò itinere ſeuior [s] patientia, animus ſuperbus, et niſi labore ſubiugetur [t] aſſiduo, aduerſum equitem contumax. mens tamen [u] prudens, et quod mirum eſt [x], in tanto feruore cautiſſime [y] decoris eſt obſeruantior, incurvata in arcum ceruix [z], vt mentum [a] recumbere videatur in pectore.

VII. AETAS

g) *Volſcorum S. M.* *Hunneſcorum* C. *Hunnuſcorum* retineri vult Barthius Adu. *II*, 32 ratione non alia prolata, quam notos eo tempore fuiſſe Hunnos. Et ſane ſiue antiquam Hunnorum patriam ſpectes, ſiue ſedes recentiores, magna equis illorum hodie etiam laus tribuitur etc. h) Hoc loco inter exemplaria primae editionis diuerſitas obſeruatur: cum in altero ita interpunctum ſit, vt ſupra poſuimus; in altero autem ita, *frigoris, famis toringos. Deinde.* i) *debinc* C. l) *Burgundios S. M.* m) *Phrygios*ne an *Friſios* intelligimus, an neutros? *Phrygios* laudat Claudian 29, 192. n) *Zelameros S. M. Zelomoſos* C. an *Sarmaticos?* o) *ac viles*, *armis* edd. *armis babiles adſeuerant* C. (*tamen babiles ſunt cruribus*) poſt *armis* inſ. *S.* Puto τὴν *babiles* dupliciter corruptam in *ac viles*, et in *ac bellis.* p) ſic C. *cruribus. Cappad.* edd. q) *Spanorum* C. r) ſic C. *conſueuit ad vſum* edd. niſi quod *S. M.* *ad vſum ſellae Perſici prou. omn. meliores. Praeſtat equos etc.* s) *tam* om. C. *tamen S. M.* t) *impigros inceſſu* C. *et inceſſus ipſius nobil. pret. conſequuntur Ar. S. M.* u) *Suffumeni S. M.* *Sofoëni* C. quid ſi *Sophieni?* x) *parte* inſ. C. y) *Hunnuſcis F.* *Hutruſcis* (ſ. *Hetr.*) *S.* *Buruſcis S. M.* *Vniſcis ſcr. Hunniſcis* C. z) *ſpinoſa, validis. coxae, tibiae paruae, baſes plenae S. M.* a) *cluribus* C. b) *os agrudia* C. c) *Perſus S. M.* *Per ſtaturam* C. d) Ita auſus ſum reponere, h. ſ. *Statura et poſitio equis Perſis* ſ. Perſicis *non differt* etc. *poſitione* edd. *poſitionem* C. Poteras etiam ita, *Perſici et ſtatura — differunt.* Certe e) *differunt* C. f) *ſola ambulatione* C. g) *genere. nam* inſ. C. h) *Ciris* C. i) *celer* C. l) *et* om. C. m) Neſcio quid ſibi velit *S. M.* Pro verbis enim *inter colatorios* ponit, *bis ſicut probatum eſt, in breui etc.* n) *totularios* C. Vid. Int. in *Guttonarius*: et no. *ad Veg.* 1, 56, 37. o) ſic C. *neutri* al. vid. Morgag. *IV*, 45. p) *ſimilis — creditur* C. q) ſic C. vid. no. *m.* r) *amplior gratia* C. s) quid ſi *leuior*, vel *breuior?* *minor S. M.* t) *ſubiugatus*, *aſſidue* edd. u) ſic C. *et S. M.* *mens, tumens*, edd. x) *eſt* om. C. y) *caute ſe decuriis curuata* C. *obſeruantior* et *ſyllabam in* om. etiam *S. M.* z) *et rut mentum* C. a) ſic C. et *S. M.* *mentum* om. al.

[C. VII.]

VII. AETAS longaeua Perſis, Hunniſcis [a], Epirotis, ac Siculis: breuior Hi-
ſpanis [b] ac Numidis. Frequens opinio eſt, Barbaricis nulla [c] adhibenda medica-
mina, quod vſque adeo naturae beneficio aegroti [d] conualeſcant, vt eis nocitura ſit
cura. Sed falſa erat iſta perſuaſio. Nam quanto fortiora membra ſunt, tanto diu-
tius viuunt, ſi ex arte [e] veniens medela non deſit. Spadonibus tamen inter au- 2
ctores conſtitit [f] ſanguinem de matrice nunquam niſi forte ex nimia et extrema ne-
ceſſitate, tollendum: propterea quod caloris maximam partem cum teſtibus ami-
ſerunt. De palato tamen ſi non impediat negligentia [g] omnibus prope men-
ſibus tam ſpadonibus, quam teſticulatis, minuendus eſt ſanguis. Admiſſarii [h] vero 3
ſi cohibeantur a venere, niſi [i] dematricati [l] fuerint, caecari ſaepe dicuntur: quam-
vis eo anno quo admiſſum faciunt, non ſit eis vena laxanda, ne generationi inten-
tum corpus cura [m] geminae neceſſitatis exhauriat. Studioſis equorum quae cura
ſtabuli, qui alimentorum cultus, quae obſeruationis [n] ſolicitudo praeſtanda ſit, pri-
mus ac ſecundus indicat liber. Nunc decurſis omnibus his [o], quae huius artis 4
doctrina poſcebat [p], ad compoſitiones neceſſariarum potionum medicamentorumque
deſcendimus [q], in quibus et explorata congeſſimus [r], et ea, quae non tam ad vtili-
tatem curandi, quam ob [s] caritatem emendi mulo medicorum cupiditas inflauerat,
ſubmouimus. Conſtat namque, non tam multis neque [t] pretioſis ſpeciebus, ſed 5
paucis, et ad cauſam de qua agitur accommodis poſſe ſanari. Primum igitur vt
pinguia ſint iumenta tam [u] in curulibus [x] quam in ſellaribus decet, deinde vt ſana
permaneant, poſt vt aegrota curentur, confectiones (vt dictum eſt) medicami-
num proferemus electas ex auctoribus multis, de [y] experimentis manifeſtiſſimis
approbatas.

VIII. TRADITVR Chiron [a] ad reficienda iumenta vel curanda, hanc edi-
diſſe potionem, quae [b] internos [c] extergeat morbos, quae [b] tuſſim reprimat, vulſos
ac [d] tuſſicos curet. Ptiſanae ſextarium, lini ſeminis [e] heminam, croci vnciam vnam,
inteſtinum porcinum recens, quod longanonem vocant, prius diligenter lotum [f],
vel acronem: quae ſi in praeſentia forte non ſuppetunt, haedinum caput cum pe-
dibus [g] et inteſtinis ac ventre, et [h] diligenter quaſi ad hominum vſus curatum, in
cacabum [i] mittis. addes ſuperioribus hyſſopi faſces duos, cochleas germanas pur- 2
gatas quindecim, bulbos quindecim, ficus duplices viginti, rutae faſciculum
vnum, baccarum lauri ſextarium vnum tritum, dactylos viginti, allii purgati capita
tria, ſepi caprini vncias ſex, pulegii ſicci faſciculum. Quae [l] omnia trita decoquis 3
in aqua ciſternina vel coeleſti, donec liquefacta carne defluant oſſa. ſed aquam ſae-
pius adiicies ne [m] medicamentum vſtura conſtringat. Sed cum ſpiſſum videris, co- 4
labis, abiectiſque excrementis et oſſibus [n], tracanti vncias tres pridie calida [o] infu-
ſas vt inturgeſcat et ſolui poſſit, adiicies, paſſi ſextarios tres, oua cruda ſex, olei
roſacii

[C. VII.] a) *Hunnicis* edd. *Vniſcis* C. b) *Spanis* C. c) *nullarum potionum adbibendam medicinam* C. d) *aegroti* om. *C.* e) ſic *C. ex aëre venientibus* edd. *ex arte vebemens S. M.* f) *conſtat S. M.* g) *negleg.* C. h) *emiſſarii S. M.* i) ſic *C. S. M. vbi* al. pro lectione, quam recepimus pugnat Veg. 1, 24. l) *de matrice minuti S. M.* m) *ex minutione deficiat S. M.* n) *obſervatione* C. o) *bis* om. C. p) *poſſedet* edd. q) *deſcendemus, ex quibus explorata* C. r) *concesſſimus* C. s) *ad* C. t) *neq.* om. *C.* u) *quia in curulibus et ſellaribus licet* C. x) *currilibus* edd. *curſibus quam in ſaltibus S. M.* y) *et* C.

[C. VIII.] Conf. 1, 56, 17. a) *Cyro* C. b) ſic C. *qua* edd. c) *interna* C. d) *lacteſycos* C. Credo *phthiſicos* hic latere. e) *ſemc.* 1 C. f) *elotum* C. g) *ſuis* inſ. C. h) *et* om. C. i) *novum* inſ. C. l) *quae* om. C. m) *nec ad med. vſturam conſumat. cum* C. n) *addes* inſ. *C.* o) *in calenda* C.

p) *ſoluti*

rosacii oua plena sex, butyri resoluti [p] vncias tres, anagallici [q] vncias tres,
5 amyli vncias tres, pulueris quadrigarii vncias tres, lomenti fabae [id est, farinae]
sextarium. Haec omnia ita temperabis, vt per cornu defluant, et sextarios singu-
gulos ieiunis animalibus per triduum dabis. et si volueris septem diebus interposi-
6 tis repetis, et das a capite potionem. Iumenta a morbis [r] vindicat et custodit:
Gentianae, aristologiae rotundae, myrrhae troglodytis, rasurae eboris, et bacca-
rum lauri aequis ponderibus puluis immixtus, ex quo grande [s] cochleare plenum
sumis. Addes hyssopi triti scripulos quatuor, mellis vel passi vncias tres, vini
sextarium, gisni [t] resoluti pastillum vnum, post [u] cursum siue post laborem conditi
bene piperati [x] heminam adiicies, aestate roris [u] vel absinthii tantundem, et per os
7 dabis ad cornu. Si aestu animal fatigatur, puscam [z] cum pulegio trito misces, na-
resque et faciem confouebis: oua quoque trita cum hemina vini veteris optimi
faucibus infundes, vt per [a] oui refrigerium vini [b] virtus accrescat. Maciem lan-
guoremque depellit, si semiunciam sulphuris cum myrrhae scripulis quatuor in
puluerem resolutis ouum crudum et vini veteris sextarius addatur, frequenterque
8 per fauces detur: Diapente [c] est (vt [d] supra retulimus) necessarium pluribus [e] cau-
sis ac morbis, et semper diligenti confectione seruandum. Gentianae, aristolochiae
rotundae, myrrhae, rasurae eboris, et baccarum lauri, de recentibus speciebus in
vnum redactis minutissimis puluis, ex hoc febrientibus plenum cochleare cum tri-
bus vnciis mellis, et aquae tepidae sextario, in qua radices iunci, et apium suffi-
9 ciens decoctum fuerit, per os dabis, ita vt triduo similiter [f] cura procedat. Idem
puluis si vltra cochlearium cum sextario vini veteris, et olei viridis hemina detur,
animal a quibuslibet venenis, vel serpentum, aut bestiolarum morsibus liberat. Cui
si piperis atque pulegii, nec non etiam cymini pulueris, aliud cochleare addideris,
et cum vini veteris sextario dederis, omne frigus expellit.

IX. TVSSIM quoque insanabilem cura [a] cum hemina passi, et tribus vnciis
olei et ouo crudo, si [b] per triduum defundis [c] faucibus, addito fabae polline, et
foeni [d] Graeco binis cochlearibus. Praeterea valde tussientibus prodest, fabae
frixae sextarius sine sale coctus [e], sepi caprini vnciae tres, butyri [f] vnc. 3, allii pur-
2 gati capita tria decocta [g] cum succo ptisanae, data per triduum. Quo medicamen-
to validius creditur: ficus siccae pondera duo, foeni Graeci sextarium, tracanti vn-
ciam, pridie in [h] calida infusa, anagallici [i] vnciam, rutae viridis fasciculum, apii
fasciculos tres, pariter in aqua diutissime decoques, et faucibus per triduum defun-
3 des [l]. Curare etiam vulsos creditur, si septem vncias cineris mundissimi [m] colli-
gas, addasque [n] olei vncias tres, bulbos tritos septem, anagallici vnciam, butyri [o]
vnciam, sepi caprini vnciam, mellis vncias tres, plantaginis viridis tritae vncias
tres, passi heminam, ptisanae vel [p] lini seminis heminam: quae ita temperata vt
per cornu defluant, per triduum, vel vt [q] necessitas cogit per plures dies, ieiunis [r]
singulos

p) *soluti* C. q) *symphyti triti* S. M. r) *morbo reficit* C. s) *grandem coclearium* C. t) *gyfru* C. Mihi N. L. vid. Ind. *Fac pastillos pensatos quemlibet vnc.* 1, *ex quibus vnum* S. M. u) *ciel cursi obseruatio lauorem conditum bene piperati* C. x) *praeparati* F. M. S. M. add. Morgag. *II*, 21. y) *rosae siue* C. *olei rosati* S. M. z) pro *poscam*. a) *oua lene ref.* C. b) *vino vetus adcr.* C. c) sic C. *diapenton* al. d) *quod* C. S. M. e) *plurimis* C. f) *similis* C. [C. IX.] a) sic S. *curat* al. b) *si* om. C. c) *defundas* C. d) sic C. *foenugraeco* al. e) *coctae, siui* C. f) *but. v.* 3 om. F. g) *et* ins. C. h) *in* videtur παρέλκειν. i) *symphyti* S. M. l) *dabis* C. m) (*ex vlmis*) ins. S. *ex vlmo* praeponit C. n) *eo* ins. C. o) *botyri* hic et al. C. p) *et* C. q) *si* C. r) *ieiunis* om. C. s) *foenigr.*

ſingulos ſextarios dabis. Deſperatam tuſſim ſaepe curauit potio vilis ac facilis: 4
pulueris ex faba vncias ſex, pulueris ex foeno [s] Graeco vncias ſex, enulae tunſae
ſiccae [t] pulueris vncias ſex, pulueris anagallici [u] tunſi vncias tres, butyri vncias ſex:
quae omnia cum tribus boni vini ſextariis additoque [x] paſſi ſextario vno ſemis [y], pa-
riter agitabis, et vni equo ieiuno ante lucem bina cornua per os dabis [z], donec omnem
ebibat [a] potionem [b]. Curam quoque non parum profuiſſe experimenta docuerunt, 5
hac ratione compoſitam. Fabae frixae ſextarium ſine ſale decoques, addesque [c] ſepi
hircini reſoluti vncias tres, butyri vncias quinque: in mortario deteres vniuerſa.
Praeterea foeni Graeci ſextarium bene purgatum feruere facies, primamque aquam 6
inter initia feruoris [d] effundes, addesque aquae ſextarios quinque, pinguiſſimas
Caricas viginti, et liquiritiae [e] vncias quatuor [f], pariter decoquas, donec aqua ad
tres [g] ſextarios redigatur. tunc [h] in mortario deteris foenum Graecum, liquiritiam [i]
et Caricas, miſcesque cum faba, ſuperfundis etiam calidam [l] in qua Caricae cum 7
caeteris coctae ſunt: contemperatisque [m] omnibus, ſi liquor ſpiſſior fuerit, tantum
paſſi addes, vt per cornu facile poſſit exire. diebus plurimis ex eo per os ſingulos
ſextarios tuſſientibus dabis.

X. COSSOS [a], vermes, vel tineas, caeteraque animalia ventris extinguit, ſi
heminam cineris ex oliuae [b] ligno arido collecti, cum hemina olei viridis per tri-
duum dabis [c] ad cornu. Alia quoque confectio, ſed [d] quae ſaepe mortiferam libe- 2
rat paſſionem. pulueris [e] ſantonici, itemque [f] abſinthii Pontici, nec non lupini cru-
di, et herbae centaureae, et erui pollinis, et ſeminis raphani binas vncias mittis, ad-
disque cornu ceruini vnciam [g], ſinopidis Pontici [h] paſtillos tres, opopanacis ſemi-
vnciam, vini tenetani [i] vel alterius auſteri ſextarios duos, olei viridis ſextarium,
quae tepefacta ita animali defundis, vt per os cornu accipiat, in cliuo [l] conſtitu-
tum, quatenus ſuccus facilius ad interiora perueniat. Poſtero die idem animal 3
pronum conſtituatur in cliuo, et per clyſterem [m] illius tepidae potionis ſextarius
ingeratur [n], quatenus alternis diebus ex vtraque parte iniecta potio coagulare [o],
quod appellatur, poſſit infundere, in quo illae noxiae beſtiolae coguntur [p], et per-
tuſo ventriculo excruciata doloribus animalia perimunt [q]. Eſt et tertia confectio 4
non minus valida: Radicis capparis Siculi, vel baccas [r] cum foliis ad vnam libram
deteris, pariterque [s] commiſces, addisque [t] aceti ſextarios duos. Quod medica-
mentum interdum per os (ſicut ſuperius [u] dictum eſt) interdum per inteſtinum in-
iicis animali, vt internos hoſtes potionis auſteritate conſumas.

XI. AD-

s) *foenigr.* edd. t) *ſiccae* om. *S.* u) *ſiccati et* inſ. *C.* x) *addesq. C.* y) *ſemis* om. *S. M.* z) *defundes* C. a) *bibat* C. b) *Potionem* ad ſequentem periodum refert *S.* c) *eo* inſ. C. d) *feruores* edd. e) *lyricigiae* C. verum eſt *glycyrrbizae.* f) 3. *C. X. S.* g) *quatuor* S. *M.* et *C.* h) ſic *C.* *tunc* om. al. i) *cum Caricis et lyricigia C.* l) *caldam* C. m) ſic *C. comparatisq.* al. [C. X.] a) *Ad Coſcos* C. b) *ſolibe ligno viride collecto* C. c) *dederis ad cornum* C. d) *ſed aquae S. eadem quia* C. *quae eadem S. M.* e) *puluerem* C. f) *it. abſ. Pont.* om. C. g) *opii ſem.* inſ. C. (*apii ſeminis vnciam*) inſ. *S.* h) pro *Ponticae.* i) *tenibati* C. vid. Morgag. *IV*, 47. l) *decliui S. M.* m) (*inteſtino*) inſ. *S.* n) *inrigetur* C. o) *longanonem S. M.* quae gloſſa eſt non accurata. vid. Ind. *V.* coagula. p) *congregatur C.* et *S. M.* gloſſa. q) ſic *C.* et *S. M. pereunt* al. r) *lauri* inſ. C. s) *par. comm.* om. *C.* t) *eo ſext. turis, capparis emin.* [h. e. *beminam*] *quoque ſeminis coriandri, et emin. turcii et emin. ſeminis erucae deferes pariterque* inſ. C. (*ſextarium vini, capparis beminam, et ſeminis erucae, tere ſimul, miſce addens aceti H – S.*) inſ. *S.* u) *ſuperius* om. C.

[C. XI.]

XI. ADVERSVM omnia genera morborum salutaris confectio praeparanda
est, vt inter ipsa initia ex conditis possit occurri. Cassa [a] est enim medicina quae
sera est. Myrrhae [b] libram, turis masculi libram, mali Punici corii [c] tunsi libram,
piperis vncias tres [d], croci vncias tres, acaciae rufae selibram, Cadmiae [e] botryodis
2 selibram, resinae [f] vstae selibram, absinthii Pontici [g] selibram, pulueris serpylli se-
libram, betonicae [h] selibram, centaureae selibram, sagapeni selibram, saxifragae
selibram, peucedani selibram. quae omnia bene tunsa et cribrata in [i] mellis opti-
mi tribus sextariis misces, et ad carbones leniter [l] paululum coquis, post in vase
stagneo vel vitreo condita [m] seruas, ex qua confectione morbidis [n] si febriunt, ad [o]
diem singula cochlearia maiora [p] cumulata cum hemina aquae tepidae, et olei floris
tribus vnciis dabis. Quod si absque febre sunt morbidi, vel conualescere iam [q]
coeperint, cum vino et oleo plurimis diebus dabis, donec animal liberetur, quam
validissimam, et approbatam [r] noueris potionem.

XII. SVFFIMENTORVM compositio fascinum pellit, lustrat animal, fugat
daemones, submouet morbos. Odor [a] namque fumi ac spiritus per os ac
nares ingrediens, penetrat ad viscerum [b] omnes recessus, ac curat saepius loca, quae
potiones non potuerunt curare [c]. Etiam [d] in hominibus suffimentorum vapor
2 praecipue sequitur. Denique [e] desperatos et periculosissimos morbos, auctores [f]
mulo medicinae adserunt, non ex pabulo [g] aut aquarum vitio, sed aëris corruptione
descendere [h]. Et ideo facilius languorem quem pestilens morbus [i] ingessit, suffimen-
3 ti [l] salubris huius curat afflatus. At talis compositio suffimentorum. Sulphuris viui
libram, bituminis Iudaici libram, opopanacis [m] vnciam [n], galbani selibram, castorei
selibram, ciceris [o] crudi selibram, albitis selibram, salis Ammoniaci vncias tres, ra-
surae cornu ceruini vncias tres, sinopidis [p] vncias tres, gagatis foeminae vncias tres,
lapidis gagatis vncias tres, lapidis ematitis [q] vnciam vnam, lapidis sideritis vnciam
vnam, lapidis argyritis vnciam vnam, caballiones marinos septem, stellas [r] marinas
quatuor, pilas [s] marinas septem, caudas [t] marinas septem, vngues marinos septem,
vuae marinae vncias tres, medullae [u] tedae pineae pondera [x] tria, cedriae ponde-
4 ra [x] tria, picis liquidae pondera [x] tria, ossa sepiae septem. haec siccata pariter de-
teruntur atque miscentur. ex quibus vnum cochleare, cum [y] opus fuerit, viuis
carbonibus

[C. XI.] a) sic *S. M. Causa enim medicinae quaerenda est* al. *Causa est enim med. quae seruanda est C.* Ne *sera* sit medicina, et ob id ipsum vana atq. *cassa, ex conditis* h. e. in vsum repositis medicamentis debet occurri. b) *troclitis* inf. C. h. e. *troglitis* vel *troglodytidis.* c) *corium tunsum selib.* C. d) *sex* C. e) *cathimiae butrotis F. S.* et in marg. *Casmiae. Casimiae botriti* C. Nostra lectio debetur ingenio Cl. Morgagni *IV*, 48. *et videramus ita legendum* 2, 22, 6. f) *res. vstae* om. *S. M. des vstum* C. quae forte glossa est *Cadmiae*, de qua vid. Diosc. 5, 84. g) *Pontici* om. C. h) *Vettonicae* C. i) *in* om. C. l) *leuiter* edd. m) *recondita* C. n) *animalibus si etiam* C. (*etiam*) inf. *S.* o) *diebus singulis* S. *M.* p) *minora* C. q) sic C. *etiam* al. r) *probatam* C. [C. XII.] Conf. Veg. 1, 19 et 20. a) *odoris n. fumus* C. b) sic et *S. M. vlcerum* al. c) *nec tangere* inf. *S. M.* d) *Sic tussis etiam in omnibus suffimentorum praecipue vapore sanantur* C. *sicut etiam in hominibus suff. vapore pr. sanatur S. M.* e) *de quibus* C. f) *aut sicut mulo medici* edd. nobiscum C. g) *stabuli* C. h) *descendentes* edd. i) *ventus ingesserit* C. l) *suffumentorum salubri curatur adflatu. Cuius talis est compositio. Sulph.* C. m) *apop.* C. n) *vnciam* om. C. o) *ciceris* — al. *sel.* om. C. *aeris crudi sel., sulphuris vnam, therbintinae sel., salis S. M.* p) *lapidis gagatis foeminae et maris ana vnc. tres S. M. lapidis dagatis masculi vnc.* 3 *lapidis galactis vnc. lapidis ematitis vnc.* 3. q) h. e. *haematitis.* r) *scillas* C. *stincos, caballos marinos ana vnc. VII. S. M.* s) sic C. *pallas* al. t) *caud. mar. VII.* om. C. u) *medullam C. modullae* edd. *pineae, cedriae ana pond.* 3. *S. M.* x) *lib.* C. y) *si* C.

z) *operto*

carbonibus aſpergis, et cooperto [z] capite, vt fumum per os naresque ſuſcipiat, animal ſuffis. Quod ſuffimentum praeter curam iumentorum, ſanat incurrentes [a] hominum paſſiones, grandinemque depellit, daemones abigit [b], et laruas.

XIII. QVADRIGARIVM puluerem vocant, qui ex diuerſo pigmentorum
genere mixtus et per ſe adiuuat animalia, et aliis potionibus pro modo vel cura-
tione [a] miſcetur. Huius Chiron [b] talem compoſitionem ſaluberrimam credit [c]: 2
Tracanti pondera tria, aloës [d] vncias ſex [e], myrrhae vncias ſex, et ℈ [f] 1, coſti
vnciam vnam, et ℈ [f] 1, amomi [g] vnciam vnam, et [f] ℈ 1, caſſiae [h] vnciam vnam,
et [f] ℈, gentianae [i] libram vnam, ariſtolochiae libram, centaureae libram, beto-
nicae libram [l], ſaxifragae libram [m], ſamſuci libram, opii [n] libram, abrotani li-
bram, eupatorii vncias ſex, cardamomi vncias ſex, folii vncias tres, ſpicae nardi
vncias tres, ſpicae Celticae vncias ſex, aſari libram, dauci vncias tres, caſtorii vn-
cias ſex, opopanacis vncias ſex, galbani vncias ſex, ſtrutii [o] vncias ſex, panacis
radicis vncias ſex, liquiritiae [p] vncias ſex, abſinthii [q] faſces tres, ſucci herbae peri-
ſterei ſiccae et cribratae vncias quinque, haec omnia pariter conteres, et diligen-
tiſſime [r] in vaſe vitreo vel ſtagneo ſeruabis. Pelagonius vero [s] quadrigarii pulue- 3
ris eiuſmodi compoſuit confectionem: Cinnamomi, ſpicae Syriacae, ſpicae Indi-
cae, croci Siculi, myrrhae Troglodytis, ſcieni [t], piperis nigri, piperis longi,
mannae [u] croci, betonicae, caſiae [x] nigrae, triſſaginis, folii, nardi, lentiſci [y], cepe
Indici, nardi [z], ſtoracis, acori Pontici [a], turis maſculi, iriſillyricae, thymi Cretici,
piperis albi, calami aromatici [b], aſari Pontici, petroſilini, mannae croci, mali ter-
reni, gentianae, roſae aridae, caſſiae fiſtulae, enulae: omnia aequis ponderibus
pro modo animalium miſces, conteris, cribras, in pyxide [c] vel vitreo dolio con-
dis, et cum opus fuerit, ſingula cochlearia, vel amplius, ſi vires [d] patiuntur, iu-
mentis ſingulis dabis, addito vino et oleo. Interdum aliis potionibus miſces, ſi
ratio artis vel cura mandauerit. Abſyrtus quadrigarium puluerem hac ratione 4
compoſuit: Folium, ſpica nardi, crocus, piper album, piper longum, piper ni-
grum, opopanacis radix, caſſiae daſnitae [e], caſſiae marmalitis [f], caſſia [g] nardina,
iriſillyrica,

z) *operto* C. a) *et incurſitantes* C. b) *abicit et vmbras fugat* C. [C. XIII.] a) Conf. Hippiatr. Ruel. *p.* 113. a) *curae ratione* C. b) *Cyro* C. c) *dedit C. S. M.* d) *aloë S.* e) *ſeptem S. M.* f) *et* ℈ 1 om. C. g) *Armoniaci* edd. nobiſc. C. *Amomi, myrrhae, coſti, caſiae ana vnc. VII. S. M.* h) *caſiae S. M.* i) *gentianae, ariſtolochiae, meliloti, cent. beton. ſaxifr. cynaritos, ſinapis ſucci, hyſſopi, abrot. ana lib.* 1. *Eupatorii, cardamomi ana vnc. VI. folii, ſpicanardae, ana vnc. III, ſpicae Celticae vnc. VI, aſari lib.* 1. *dauci vnc. III, Caſtorei, opopanacis, Galbani, ſtricii, radicis panacis ana vnc. VI, liquiritiae, ariſtolochiae longae ana vnc. III, abſinthii faſciculos III, ſucci periſtereon cyathos duos, radicum periſtereon vel foliorum pulueris vnc. VI. Haec* etc. *S. M.* l) *meliloti lib.* 1 inſ. C. m) *ſcymoanthis lib.* 1 C. h. e. *ſchoenuanthus.* n) *yſopi* C. h. e. *hyſſopi.* o) pro *ſtruthii.* p) *licingiae* C. *glycyrrhizae* verum. q) *ariſtolochiae longae vnc. III, abſinthii faſc. III, ſuccum herbae periſteriae cyathos duos, radices vel ſurculos ipſius herbae periſtereonis ſiccas et cribratas dracmas* 6. *Haec omnia* C. r) *diligenter ſeruabis* C. s) *quoque* C. Hinc reliqua om. *S. M.* t) Leg. *ſchoeni* iubente etiam Morgag. *IV*, 49. vel *ſchoenuanthus*, ſiquidem *ſcinoatos* C. u) *Xylocinnamomi, caſſiae, betonicae, caſſiae nigrae* C. x) *catiae* edd. *caſiae* vel *acaciae* Morg. l. c. priorem tuetur, vt vidimus *C.* y) ſic *C. lentici* edd. quae adiungunt etiam *i.* quod alias *id eſt* ſignificat. Viderint igitur de ſynonymia hac, qui id agunt. z) *nardi, ſtor.* om. *C.* a) *meum* inſ. *C.* b) *Syriaci C.* c) *pixidem vel vitreum doliolum condes C.* d) *animalium* inſ. *C.* e) ſic *C. nidaſantis.* Lectionem noſtram aperte firmat Dioſc. 1, 12. f) forte ex Dioſc. l. c. leg. *muſylitis*: *aſmalitae C.* g) *caſſiam nardinam, yriſillyricam* C. adeo ſolenne eſt ſemibarbaris vel holobarbaris potius, componere hoc nomen, quod veteres diſtinguunt, et, credo, etiam Vegetius.

irisillyrica, apii semen, malum terrae, peucedanum, sabina [h], gentiana, herba [i] rosina, thymum, myrrha, trixago [l], costum, tus masculum, gesse mantium [m], malum Punicum, calamum aromaticum, rosa sicca, ruta agrestis, petroselinum, aristolochia longa, amomum, calamum Syriacum, herba Artemisia. haec omnia pro numero animalium praeparas, aequis ponderibus intermisces [n] et tundis, cribrasque [o] et seruabis, aduersus passiones vsurus.

XIV. CAVSTICVM humectata siccat, laxata constringit, luxata [a] parat, laesa
confirmat. Huius Chiron [b] talem compositionem demonstrat [c]. Bituminis Iudai-
ci pondera duo, bituminis Apollonii pondera duo, mannae [d] turis vncias sex,
bdellii [e] Arabici vncias duas, medullae [f] ceruinae pondera duo, propoleos [g] vncias
duas, galbani vncias duas, guttae storacis vncias duas, cerae communis pondera duo,
resinae cauealis [h] libram vnam, visci Italici vncias tres, apochymatis [i] vncias duas,
succi hyssopi vncias duas, guttae Ammoniacae [l] vncias duas, picis Brutiae [m] libram
[liquefacienda [n] liquefac, puluerem aliorum addens agita et coque, vt sit vna sub-
stantia, quo vteris aduersus vesicas et suffusiones, quae nascuntur in genibus et ti-
2 biis, et nodis, et articulis: et glandulas et ossilaginem curare creditur.] Pelago-
nius causticum, quod suffusiones vesicasque siccaret in genibus vel articulis, hac
ratione composuit: Cerae Punicae [o] libram, resinae pondera duo et semis, galbani
vncias tres, asphalti Iudaici pondera duo, myrrhae secundariae pondera duo [p], bitu-
3 minis libram, Ammoniaci [q] vncias sex, costi vncias sex. Verum caetera decoquis
in cacabo fictili nouo, qui [r] cum refrixerit, addis asphaltum et Ammoniacum et
costum pro mensura, qua scriptum est, tritum ad modum farinae, et agitabis, et
iterum coques, vt sit vna substantia, quo vteris aduersum venas [s] et vesicas, et suf-
fusiones, quae nascuntur in genibus, aut in tibiis, aut inter [t] nodos, aut in [u] arti-
4 culis, vsque eo vt [x] ossulaginem curare credatur [y]. Malagma quoque causticum
hac

h) *radicem herbae Sabinae* C. i) *herbam clerusimam, pernam* C. l) *traxaginem* C. m) *gessemante cumeum iuncanicum punicum C.* Haec quidem monstra sunt, quae fere ἀπαυδᾷν faciunt in fine operis patientiam nostram, adeo vt ne ad vnum quidem casum redigere species coniunctas lubeat, tanto minus, cum nihil vsquam certi appareat. n) *misces* C. o) *cribratasque seruabis, ad diuersas pass. C.* [C. XIV.] a) *laxa reparat* C. *reparat* etiam coniecerat Cl. Morg. *IV*, 50. b) *Cyron* C. c) *demonstrauit. Sulfur Iud.* C. d) *Smyrnae et turis ana vnc. VI, Bdellii vnc. II, Cerae propoleos vnc. II opponacis vnc. II, castorei, galbani, styracis ana vnc. II, medullae ceruinae pondo* II, *axungiae pondo* II, *resinae pond.* II, *terebinthinae lib.* I, *resinae abietis lib.* I, *visci vnc. III. S. M.* e) *videllae Arabicae* C. conf. 3, 28, 4. f) *cerae propalis vnc.* 2, *apopanacis vnc.* 2, *castorei vnc.* 2, *galbani vnc. guttae storacis vnc.* 2, *medulae ceruinae p̊* 2, *cerae communis p̊* 2, *axungiae p̊* 2, *resinae frixae p̊* 2, *resinae terebinthinae lib.* 1, *resinae vecuminae lib.* 1, *resinae abiales lib.* 1. g) *propulei* edd. vid. ad 3, 55, 5. h) *cabialis* edd. vid. Ind. i) *apoxima* edd. *apocima C. M.* nobiscum ipse *C.* vid. Ind. l) *Armon.* edd. m) *brittiae* C. *britiae* al. nos sequimur rationem et Morgag. *IV*, 64. n) inclusa ins. *S. M.* o) *Ponticae* C. p) *visci Campani p̊* 2. ins. C. q) *Amon.* C. *armon.* al. Vnde ausi sumus *Armeniacum* hic et aliis aliquot locis reponere, quod illud pigmenti genus ad Malagmas in primis commendetur. Quamquam non tam Medica ratione vtimur, (consultis licet quo tempore haec scribebamus Principibus H. Stephani;) quam Grammatica, cum *Armeniacum* sine substantiuo alio dici constet, *Ammoniacum* non item. Ne quid tamen dissimulemus, etiam *Ammoniacas guttas, suffimentum* item *Ammoniacum* in collyriis apud Aeginetam saepiuscule obseruamus: vt adeo tanto minus excludere plane audeam *Ammoniacum*, quidquid illud tandem sit. Quin cum haec iam tradita essent typographis, obseruo luculentum de *Ammoniaco*, ferulae liquore, locum Dioscor. 3, 98. qui facit, vt mutationis illius iam suppudeat, certe poeniteat. r) *quae c. refrixerint* C. s) *venas et* om. C. t) *internodis C.* h. e. *internodiis.* u) *in* om. *C.* x) *etiam* ins. *C.* y) sic *C. credantur* al.

z) *videllae*

hac voluit ratione componi. Picis pondera duo, cerae pondera duo, galbani vncias tres, resinae libram, adipis taurinae pondera duo, bdellii [z] vncias septem, thuris [a] pollinis vncias tres, resinae terebinthinae vncias sex, visci pondera duo, glutis [b] vncias tres. Absyrtus huiusmodi causticum hac [c] ratione composuit, glandularis [d] resinae frixae vncias tres [e], picis durae vncias tres, bituminis Iudaici vncias tres, euisci [f] vncias tres, galbani vncias tres, bituminis Graeci vncias tres. haec omnia in vino [g] decoquis. Bitumen vero contundis, et superimmittis [h].

XV. COMPOSITIO malagmae ad tumores [a] duros et veteres. Galbani vncias duas, resinae libram, Ammoniaci selibram [b], picis Brutiae [c] selibram, cerae libram [d], olei quod temperare possit. Item malagma ad tumores duros, et veteres. Galbani libras duas, Ammoniaci selibram, resinae terebinthinae selibram, opopanacis libram, storacis libram, cerae rufae libram, bdellii [e] libram, piperis albi vnciam vnam, baccae lauri libram, piperis longi vnciam vnam, picis Brutiae [c] selibram, olei irini quantum [f] sufficit.

XVI. COLLYRIVM fistulare, quod conficitur vt [a] mittatur in fistulas vulnerum quae ab initio curata fuerint negligenter. Formatur autem ad [b] mensuram, ipsius fistulae, vt cum immissum fuerit candem possit implere, vt celerius iam [c] consumta duritie, caro viua ducat solidam cicatricem. Misy libram, feculae libram, aeruginis libram, chalcitis libram, cymini vncias sex, teres cum aceto, vel collyria facies. Item aliter componitur collyrium fistulare: Misy, aeruginis, chalcitis libras singulas, mellis vncias sex, zungitis [d] pondera duo, coquas [e] ex vino veteri, pastillosque inde [f] facies fistulis inserendos.

XVII. COMPOSITIO malagmae crudae. Calcis viuae libras duas, sinapis [a] Alexandrini libram, ficus [b] siccae vncias sex, axungiae quantum [c] sufficit, immisces [d], contundis, et vteris.

XVIII. COMPOSITIO syncrismae. Cerae rufae [a] pondera duo, resinae frixae pondera duo, olei laurini libram, sepi taurini libram, axungiae libram, medullae ceruinae libram, olei [d] Cyprini, aeruginis, hyssopi, axungiae veteris libras singulas; haec omnia [c] pariter ad carbones decoquis [d] et vteris.

XIX. TRAVMATICVM medicamentum curationi vulnerum valde conuenit. Nam absumta [a] putredine viuam carnem ad sanitatem reducit [b]. Huius est talis

z) *videllae vnc.* ℥ C. a) *thur. p. v.* ℥ om. C. b) *guttae* C. *glutinis* coni. Morg. *IV*, 50. Sed etiam *glutis* vel *gluttis* bonum. Vid. Ind. c) *ad curam* C. d) *glandularum* C. e) *resinae asturosae* (quid si *Etruscae* de qua Diosc. 1, 92) *vnc.* 3, *resinae terebinthinae vnc.* 3, *cerae vnc.* 3, *picis durae vnc.* 3, *bituminis Iudaici vnc.* 1, *dauci vnc.* 3, *bituminis Graeci vnc.* 3, *galbani vnc.* 3. f) *visci* coni. Morgag. *IV*. 42. g) *vnum* C. h) *supermittes* C. [C. XV.] a) *tumorem neruorum. Galb.* C. pro *duros* etiam *neruorum S. M.* b) *lib.* 1 C. c) sic *S. M. brittiae* C. *britiae* al. add. Morgag. *IV*, 64. d) *selib.* C. e) *videllae* C. f) *quod satis est* C. [C. XVI.] Conf. 2, 26, 2. a) *immittatur*, om. *vt* C. b) *in* C. c) *iam* om. C. d) *lactis F. M. S. M. longitae* C. Est *lonchitis* herba, sed cuius vsum medicum ignorare se ait Dodonaeus. e) *coques cum* C. f) *inde* om. C. [C. XVII.] In hoc et proximo capite, quae lemmatis locum occuparant ad contextum ipsum redire, h. e. in locum suum, iussi. a) sic C. qui firmat adeo coniecturam Cl. Morgagni *IV*, 51. b) *picis* C. c) *quod* C. d) *et vnum contundes* C. forte *in vnum*. [C. XVIII.] Vid. ad princ. *c.* 17. a) *Afrae* C. b) *olei Cypr. lib.* 5, *aeruginis lib.* 1, *axungiae vet. lib. vnam S. M.* c) *omnia* om. C. d) *coques* C. [C. XIX.] a) *consumta S. M.* b) *adducit* C.

e) tegulas

talis compositio. Misy libram, chalcitis pondera duo, aeruginis libram, pariter colabis, et supra tegulam [c] in ignem [d] pones, et coques vt rubeum fiat. Post in mortario teres, et ad similitudinem farinae puluerem facies. Deinde duos sextarios mellis in olla noua coquis cum [e] vino, et cum feruere [f] coeperit [g], puluerem supra scriptum agitabis, et pariter decoques: refrigeratoque ad cancromatas [h] plagas, ad [i] famicem et cicatrices reducendas vteris. Traumaticum quoque hac ratione componitur: Misy, cathimiae [l], aloës [m], acori libras singulas, aeruginis libras duas, chalcitis libram, mellis libras duas in olla noua decoques, refrigeratoque vteris.

XX. MALAGMAE quoque istiusmodi [a] compositio approbata [b] est. Mellis libram, galbani, storacis [c], bdellii [d], piperis albi singulas libras, Ammoniaci pondera duo, medullae ceruinae, baccarum lauri ana libram, thuris pollinis vncias duas, sepi caprini vncias quinque.

XXI. MALAGMAE quoque medicamentum hac ratione componitur: Ammoniaci vncias tres, cerae libram, nitri floris vncias duas, resinae terebinthinae pondera duo, storacis vncias tres, baccarum lauri vncias sex, olei Cyprini vncias tres [a], olei laurini vncias tres, medullae [b] ceruinae vncias sex, olei rosati vncias tres, adipis aserinae [c] vncias sex, hyssopi vncias quatuor, adipis [d] ceruinae vncias sex, opopanacis vncias sex, piperis albi vncias duas, galbani vncias tres, axungiae veteris libram, aceti acerrimi heminam, thuris masculi vncias quatuor.

XXII. ABSYRTVS compositionem [a] anacollimatis eiusmodi composuit et prodidit: Floris nitri sextarium, opopanacis vncias tres, croci Siculi vncias duas, piperis albi vnciam [b], pollinis turis vncias tres, cochleas contusas decem, bulbos viginti, auellanas viginti, quae omnia contusa et permixta, si aceto temperaris [c], diuulsa coniungis. Efficacius tamen est, si locis [d] dolorosis emissum sanguinem
2 ipsius animalis addideris. Compositio synchrismae [e]. Storacis vncias quatuor, Ammoniaci vncias tres, medullae ceruinae vncias duas [f], olei glaucini [g] vncias sex, olei Cyprini vncias tres, seui taurini vncias tres, resinae terebinthinae vncias quatuor, adipis vrsinae vncias tres, adipis leoninae vncias quatuor, propoleos [h] vncias tres, olei veteris vncias sex, axungiae veteris libram, olei Sabinensis [i] libram, opopanacis, galbani vncias tres. haec ad carbones lentis vaporibus decoquuntur, et vnctionem saluberrimam praestant.

c) *tegulas C.* d) *igne C.* e) *cum vino* om. *C.* f) *bene C.* forte fuit *ferbere.* g) *adiicies* inf. *C.* h) *cancromata, plagas C.* i) *et famices vel ad cicatricem C.* an *vomicae* hic latent? *framices* Morg. *III*, 14. l) *cadmiae* legendum videtur, vt 2, 22, 6 *et* 14 etc. *Casiniae C.* m) *aloës cumues lib.* 1, *aerug.* etc. reliquis om. *C.* [C. XX.] a) *basilicae* add. in lemmate. b) *probata C.* c) *storacis* om. *C.* *propoleos* substit. *S. M.* d) *videllae C.* [C. XXI.] Hoc et tria proxima capita om. *S. M.* a) *olei ydrini* [forte *irini*] *vnc.* 3, *olei rosei vnc.* 3 inf. *C.* b) *medullae* — *vncias* 3 om. *C.* c) *aserinos C.* d) *medullae C.* vid. no. *c.* [C. XXII.] a) *compositiones anacolematis C.* *e* in penultima poscit analogia: est enim ἀνακόλλημα. Sed iotacissabant librarii et ipse forte Vegetius. b) *semunc. C.* c) *tempores, deuulsa coniunges C.* d) *de locis dolentibus C.* e) sic *C.* *syncrismae* al. debebat *synchrismatis.* f) *turis pollinis vnc.* 3, *oleum laurinum vnc.* 2, inf. *C.* g) leg. vid. *glaucini* vid. Ind. h) *propulei F.* *propolini C.* nobiscum ratio, eiusque interpres Morgag. *IV*, 52. i) sic *C.* et Morg. *IV*, 52 *Sauirensis* al.

XXIII. COMPOSITIO malagmae crudae talis eſt. cerae Punicae ſelibram,
Ammoniaci ſelibram, bdellii [a] vncias tres, ſtoracis vncias duas, ſagapeni [b] vncias
quatuor, thuris pollinis vncias ſex, olei veteris vncias quatuor, propoleos [c] vncias
duas, medullae ceruinae vncias ſex, ſepi taurini vncias duas, reſinae frixae vncias
duas, adipis vrſinae [d] vncias duas, adipis leonis vncias duas, opopanacis, baccarum
lauri, ana vncias duas, olei Cyprini vncias quatuor, gentianae vncias tres, reſinae
Colophoniae vncias ſex, galbani vncias ſex [e]. Item alia compoſitio malagmae: 2
Cerae [f] Ammoniaci ana libram, ſtoracis vncias ſex, ſagapeni vncias tres, thuris
pollinis vncias tres, medullae ceruinae vncias quatuor, opii [g] Hiſpani vncias duas,
propoleos [h] vncias quatuor, ſepi caprini vncias ſex [i], galbani vncias ſex, picis Bru-
tiae [k] vncias quatuor, reſinae terebinthinae vncias tres, reſinae frixae vncias qua-
tuor, aceti acerrimi vncias quatuor, olei lentiſcini vncias ſex, olei irini vncias quatuor.

XXIV. COMPOSITIO malagmae ad vligines. Salis Afri libram vnam, bulbi libram, nitrum [a], ſulphuris libram vnam, myſi libras duas, olei libram. his coctis diligenter, vteris.

XXV. COMPOSITIO malagmae ad neruos. Sulphuris viui, aluminis, reſinae, picis Brutiae ana libram vnam, cerae pondera duo, medullae ceruinae libram vnam. haec omnia pariter diu agitas aut verberas.

XXVI. COMPOSITIO traumatici [a]. Gallae vncias quatuor, aeris vſti vncias tres, corticis mali Punici [b] vncias tres, miſy vncias quatuor, vini vnciam vnam, aceti vncias tres, in olla noua excoquis et vteris.

XXVII. COMPOSITIONES [a] collyriorum Abſyrti, Pelagonii, Chironis-
que [b] ſubiecimus. Ad album enim de oculis tollendum [c] et abſtergendum Abſyr-
tus tradidit [d]: nuces auellanas [e] combuſtas donec redigantur in cineres, in mortario
deteres, addesque mannae thuris idem pondus, quae diutiſſime trita, et [f] melle
optimo [g] adiecto comprehendantur, et ſic inungatur animal. Idem Abſyrtus eius- 2
modi collyrium laudat. Piperis albi grana octo, mellis Attici vncias duas, croci
vncias duas, ſepiae marinae teſta [h] diligentiſſime trita vncias duas, balſami vnciam
vnam. Pelagonius tale collyrium monſtrat [i]. Oleum, ſal [l], reſinam, ceruſſam, 3
opobalſamum, addito melle [m] deteris atque componis [n], alternis diebus inducis
vsque ad ſanitatem. Nardinum quoque collyrium hac ratione compoſuit. Violae [o] 4
vncia

[C. XXIII.] a) *videllae C.* b) ſic *C. ſagapini* al. c) *propulei F. populei S. propolis C.* nobiſcum Morgag. *IV*, 52. d) *vrſini — leonini C.* e) *reſinae terebinthinae vnc. 6. C.* f) *Cottilae ſacrae lib. C.* g) *opium Spanum C.* h) *adipis vrſini vnc. 3, apopanacis* (ita ſolet pro *opop. vnc.* 2, *olei cuprini vnc. 3 gaelbini* inſ. *C.* i) *britiae* edd. *brittiae C. Brutiae S. M.* vid. Morg. *IV.* 64. [C. XXIV.] Hoc et duo capp. proxima om. *C.* a) *nitrum* om. *F.* [C. XXVI.] a) *tragmantici S. M.* b) *miſy ana drachmas tres, vini, aceti ana vncias tres S. M.* [C. XXVII.] a) *Collyriorum quoque confectiones C.* b) *Cyronis C.* c) *tollendam et* om. *C.* d) *tradit C.* e) *auell. purgatas comburi debere — deteri, adique eo C.* Habet etiam in marg. Fabricianus liber, *nitrum*, it. *al. miſceri*: ſed non indicatur, quo ſint referenda. f) *creta* inſ. *C.* g) *opt. acetoque myſi libr.* 1. *comprebenditur, et ſic inungitur animal C.* h) ſic *C. marinae* (*diligenter ſtatiſſim.*) *et rutae vnc.* edd. i) (*propter*) inſ. edd. acceptum a libris ſine dubio. Forte fuit *praeterea*. add. no. *m.* l) *butyrum* inſ. *C.* m) *pariter* inſ. *C.* Forte hoc ipſum *pariter* in *propter* tranſiit, de quo no. *i.* n) *componi et a. d. induci C.* o) *Ampalmum vnc.* 1 [quid ſi *ampelinum?*] *lipidum* [an *lepidium*] *vnc.* 1, *propolympon*, [*propolis et yrinon ſ. irinum* forte hic latent] *panicum*

vncia vna, ſpicae nardi vncia ſemis, caſſiae [p], myrrhae vnciae tres, croci vnciae
5 tres, olei Cyprini vnciae ſex, piperis albi vnciae duae, cymini [q] vnciae tres. Item
alia collyria [r] compoſuit. opobalſami, croci, myrrhae, ſalis Hiſpani [s], lepidis, oſſis
ſepiae, ſingulas vncias, cadmiae [t] vncias duas, afronitri vnciam vnam, mellis Attici
6 libram. Chiron etiam vetera glaucomata hac [u] collyrii indicat [x] confectione purgari.
Cornu bubulum [y] extremum, vbi ſolidum eſt, combures, ac [z] thuris maſculi pul-
verem, ſtercoris quoque humani combuſti et ſalis Ammoniaci pari menſura pulue-
rem facies [a], piper longum, oſſa ſepiae, flos aeruginis, vetus vinum, crocum [b],
rutam, pariter detrita commiſces, addito optimo melle quod ſufficit et inungis.
7 Aliud quoque collyrium ſimile [c] compoſuit. Oſſa ſepiae marinae, crocus [d], myrrha,
troglodytis: item ſal, ac ſtercus crocodili, haec omnia pariter ac [e] diutiſſime dete-
runtur [f], et bene trita cernuntur, additoque optimo melle vnctionis [g] vtilitatem
8 animalibus praeſtat [h]. Licet [i] parua et prope nulla de his, quae diuerſi auctores
retulerunt praeteriſſe [l] doceam, tamen quaecunque videbantur [m] probata conſcri-
pſimus. Verum ne longior liber confuſionem magis legentibus, quam inſtructio-
9 nem videretur afferre, modum plenum credimus faciendum, illud [n] iterum iterum-
que commonentes, vt diligenti cura paſſionum [o] occurratur exordiis. Nam etiam
incurabiles aegritudines [p], ſi praeuentae [q] fuerint, [r] medentis [s] arte vincuntur.
Inueteratas [t] cauſas etiam faciles, curari ſaepe non poſſe legi.

XXVIII. CEPHALICVM, quod facit ad omnia vulnera difficilia claudenda
et ſupplenda: Herbae panacis radices, thus maſculum, myrrham, pollinem erui,
roſae folia arida bene trita et cribrata. hic puluis confectus difficilia vulnera claudit
ac curat. Nunc [a] etiam ſi melle decocto, et huic medicamento mixto collyrium
facias, et altis ſub vulneribus fiſtulae ſubiicias, citius ſupplere et ſanare cogit.
2 Medicamentum conſuetum, in vſu quotidiano neceſſarium, propter compendium
et moras ita facies: aeruginem, chalcitem, aeris florem, aes vſtum; haec bene
trita et cribrata aequo pondere cataſtalticum faciunt, quod carnem ſupercreſcentem
comedendo effouet [b]. Hoc idem cum aceto et melle decoctum ad mellis craſſitu-
dinem, facies medicamentum, quod facit ad omnia vulnera et cancros elympidan-
3 da, et oſſa ſcabroſa. Chlora [c] medicamentum, quod facit ad omnia vulnera com-
plete lympidanda, vel ſine difficultate claudenda. Punicam [cc], reſinam terebin-
thinam, medullam ceruinam, aeruginem, oleum, ita conficies quantum ſufficit.
Tetra-

cum *vnc.* 1, *ſpica nardi ſemunc.* C. p) *ſemunc.* inſ. C. q) *gummi* coni. Morg. *IV*, 15 ex Veg. 2, 22, 12. r) *compoſitio collyrii* C. s) *Spani* C. t) vid. Morg. *IV*, 48. *cathimiae* edd. *caſiniae* C. u) *eiusmodi* C. x) *indicat* om. C. y) ſic C. *bubulini* edd. z) (*et terebis*) inſ. S. *ac deteres. Turis quoque maſculi puluerem iunges. Stercoris quoque combuſti* C. a) *myrrham* inſ. C. b) *crocus, ruta* edd. Sed ne ſic quidem cohaeret oratio. c) *ſemel* C. d) *crocum, myrrham trigonitem, ſalis Ammoniac. ſtercus* C. e) *ac* om. C. f) *teruntur* C. g) *et in vnctionibus vtil.* C. h) *In huius libri fine monemus* inſ. C. i) *aut parua aut* C. l) ſic C. (*praeteriſſent*) *doceamus* al. m) *videntur proba* C. n) *aliud iterum verumque* edd. Sed elegantius C. ex poëta, quod vidit etiam Morgag. *IV*, 52. o) *in paſſionibus* C. p) *valetudines* C. q) ſic C. *praeſentes* edd. *recentes* coni. Morgag. *IV*, 53. r) *vi* inſ. edd. t) *medendi* C. u) *Inneteratae cauſae, quae etiam facile curari ſolent, ſaepe non poſſunt* C. [C. XXVIII.] Quae ſequuntur, non videntur Vegetii, qui opus ſuum concluſit modo: ſed a ſtudioſo vno pluribusue adiecta. a) forte *Hic*. b) vox mihi ſuſpecta, ſed qua commodiorem non comminiſcor. c) Alia *chlora* traditur in Hippiatr. Ruell. *p.* 114, *b.* cc) int. ceram. Inc. Anglus corticem intelligi ſuſpicatur.

d) Aliud

Tetrapharmacum [d], quod facit ad omnia vulnera elympidanda, et velocius curanda. 4
Adipem taurinam, ceram, picem, oleum. Igitur medicamentum, quod supra
dixi, catuloticum [e] est. Glicium, quod facit ad omnia vulnera sordida et can- 5
crosa: Amurcam, salem, acetum: his mixtis quantum volueris ad crassitudinem
mellis veteris. Officulare [f] medicamentum, quod facit ad omnia officula, et (dar- 6
scus [g] quo loco factum si deiiciendum volueris) Picem liquidam, axungiam vete-
rem, aeruginem bene tritam et admixtam, colas bene coctum, post decoctionem
supra scripta purgat vulnera diligenter. Stypticum, quod facit ad omnia vulnera 7
humecta, et fungos [h] exsiccandos. Alumen scissum, gallas minores, cortices mali
granati, subcorticem de ipsa arbore. haec omnia trita, puluis ipsius vulneribus ex-
siccandis valde prodest. Medicamentum quod facit ad omnia vulnera claudenda: 8
Absinthium, sinopidem, lepidam [i]. haec tria bene commixta faciunt medicamen-
tum siccum, quod ad omnia vulnera prodest. Implectoricum [l] medicamentum, 9
quod facit ad omnia caua supplenda: Pollinem thuris, pollinem herbi [m], lepidam [i].
haec bene trita medicamentum faciunt ad supplenda vel elympidanda vulnera.
Ad oculorum rupturas et tuniculas seruandas prodest, si fel caprinum lacti caprino 10
misceatur, et sic penna nigra oculi inungantur. Ad oculorum album siue glauco-
mata sic facies: vini sextarios 4, gari [n] floris sextarium vnum, mellis vncias 4, pa-
riter decoquis et vteris. Ad recentem [o] ocularem [p] percussum: Croci, myrrhae,
thuris masculi, gummi, medullae veruecinae, anagallici succi, mellis, cardami,
binas vncias. Synchrisma. Cerae rufae pondera 2, axungiae pondera 4, opopa- 11
nacis vncias 2, olei veteris pond. 2, galbani vnc. 3, myrrhae pond. 4, Armeniae [q]
pond. 3, olei Cyprini pond. 4, medullae ceruinae pond. 2, hyssopi pond. 2, stora-
cis pond. 4, olei lentiscini pondera 4. Synchrisma [r] ad alia genera. Galbani 12
pond. 2, opopanacis pond. 1, cerae pond. 4, medullae ceruinae pond. 3, thuris
masculi pond. 2, piperis albi pondus 1, resinae terebinthinae pond. 3, storacis
pond. 1, adipis anserinae pond. semis, euphorbii vncias 6, adipis leoninae, mellis,
castorei, libras singulas, olei myrrhae lib. 2, olei lentiscini pond. 2, olei Syriaci
lib. 2, olei veteris lib. 2, olei mellini pondera 2, olei storacis pond. 2, opii pond. 3.
Lipparia [s] sic facies. Spumae argenti pondus 1, cerussae vncias 2, vini sextarios 3, 13
olei pondus 1, et semis. omnia conficies, et sic vteris. Lipparia [s] alio genere sic fa- 14
cies. Spumam argenti, cerussam, thus masculum, acetum album, oleum. haec omnia
in vnum conteres, et cum vino melicrato admisces, et sic vteris. Traumaticum sic 15
facies: Chalcitidis pond. 1, misy pond. 1 semis, aeruginis vnciam 1, stercoris colum-
bini pond 1, adarcis vncias 3 et scrupulos 3. decoquis vna, et sic vteris. Item alio
genere ad flegmonas [t] tollendas: Sinapis Alexandrini vnc. 6, fici Afrae vnc. 3,
axungiae

d) Aliud Tetrapharmacum docetur Hipp. Ruell. *p.* 116. e) ita ausus sum reponere pro *catalot.* vid. Ind. *catulot.* Caeterum omisi importunam parenthesin, vbi post *curanda* paullo superius inserunt edd. *Valde per hoc medicamentum catalo-ticum.* f) sic reposui pro monstroso *ossoclare.* g) locus corruptus, cui medicinam frustra circumspexi. h) ita scripsi pro *fongos.* i) forte *lepida.* l) videtur legendum, *impletorium:* Certe fauet argumentum. m) hoc est *erui.* n) *Gariofloris* edd. Emendatio nostra modesta, spero, videbitur. *Flos gari* est γάῤῥον πρωτεῖον Aeginetae. vel *optimum Columellae* 6, 38, 2. Dioscor. 2, 34. Γάῤῥον νομὰς ἐφιστᾷ. *Aeginetae etiam est καθαρτικόν.* o) edd. (*recentem*) quod qui intelligit, emendationem nostram reprehendat. p) *oculorum* malim. q) *Armoniae* edd. r) *synchrisma* om. *S.* s) *Liparas* malim, certe *Liparia.* Diuersae *Liparae* sunt Hippiatr. Ruell. *p.* 116, *b.* t) pro *phlegmonas.* u) *traumat.*

16 axungiae veteris vncias 6, aceti ſcrup. 3. Item Traumaticum [u] alio genere ad
verrucas tollendas: Floris chalcitis vncias 2, nitri vncias 2, laſari [x] vncias 3, aceti
heminam. Item alio genere ad ſuffraginoſos: Aeruginis, aluminis ana pond. 5,
17 herbae ſideritis [y], ferrariae pond. 1, aceti acri [z] ſextarium vnum. Ad flegmonas [a]
diſcutiendas: Radicis [b], erui, axungiae, aceti acris, linis in linteo, et ſic vteris.
18 Cauſticum ad neruos craſſos, vel quaecunque in notitia [c] ſunt: Galbani, opopana-
cis, medullae ceruinae, reſinae terebinthinae, Armeniaci, propoleos [d], violae,
thuris pollinis, bina pondera, reſinae frixae pondera 5, bituminis pond. 3, picis
durae pond. 5, reſinae pituinae pond. 5, cerae pond. 5, olei cerini pond. 3, inco-
19 mii pond. 2, ſtoracis pond. 2, viſci pond. 2. Cauſticum ad neruorum dolores.
Galbani, ſtoracis, violae, propoleos, reſinae ſingula pond. Colophoniae vncias ſex,
reſinae terebinthinae pond. 6, opopanacis pond. 1, thuris pollinis, hyſſopi, Arme-
niaci, baccae lauri, ſingula pond. picis Brutiae [e] pond 1 et ſemis, vini Aminei
pond. 1 ſemis, reſinae bituminis pond. 1, haec omnia in vno cacabo coques, in lin-
20 teolo induces calida. Malagmam cocticam [f] ſic facies. Cerae albae, galbani vn-
cias ſingulas, reſinae terebinthinae pond. 2, adipis taurinae pond. 3, hyſſopi pond. 2,
bdellii pondus 1 ſemis, iriſillyricae pond. 2, adipis anſerinae pond. 1, haec omnia
21 decoquis et vteris. Malagma [g] ad neruorum dolorem. Cerae vnc. 6, adipis cer-
vinae vnc. 3, galbani, piperis, Armeniaci, reſinae terebinthinae vncias ternas, tra-
22 canti vncias 5, ſingula contundis, permiſces, et vteris. Malagma [g] ad neruos
vexatos. Menthae, galbani, rubricae, ſtoracis, violae ana pond. 6, ſimilaginis
pond. 4, haec omnia cum ſimilagine et vino decoques in cacabo, et liquida facies,
deinde ſimilaginem et vinum in vnum permiſcebis, inlinis in linteolo, et alligabis
23 feruentia. Malagma [g] ad tumores ſic facies. Cerae vncias 6, adipis ceruinae vn-
cias 3, galbani vncias 3, violae, piperis albi vncias ternas, Armeniaci vnciam, re-
ſinae terebinthinae vnc. 3, ſtoracis vnc. 3, gentianae vnc. 1, ſingula contundis,
24 poſtea permiſces in vino, et ſic vteris. Emplaſtrum. Cerae viridis pond. 1 et
ſemis, olei Cyprini vnc. 9, olei myrrhini [h] vncias 2, adipis anſerinae vncias 2, thu-
ris pollinis vnc. 2. haec omnia in cacabum mittis, coquis, et linteolis inlinis.
25 Cerotum ad vlcera. (ſtrumenta) pond. 2, cerae rufae pond. x, olei myrrhini [h]
pond. 6, olei veteris pondera 8, aluminis pond. 9, olei Cyprini pond. decem, cal-
26 cis pond. quinque. Fomentum ad tumores ſiue ad duritiam quamlibet ſic facies.
euiſcum [i] ex vino decoctum conteris cum axungia, et ſic vteris. Si minus, her-
27 bam ſabinam conteris, et ex roſaceo concoquis, et ſic vteris ad ſanitatem. Com-
poſitio ad colicos [l]. Aſari Pontici, petroſelini, foeniculi vncias ſingulas, piperis
nigri vncias 2, marrubii maſ. vnc. 1, abrotani vnciam ſemis, mellis optimi pond. 2,
coques et deſpumabis, et haec omnia contundes et cernes, et ſic in melle com-
miſcebis, inde figuram facies nucis auellanae, et ex aqua dabis, et aquae congium 1,
in

u) *traumat*. om. *S*. x) an *aſari*? Dioſc. 1, 9 μίγνυνται καὶ μύροις. y) *ſideritis* et *ferraria* ſunt ſynonyma; interponi ergo debebat *id eſt*, vel quid ſimile. z) nihil muto. vid. Ind. a) pro *phlegmonas*. b) an iungenda *radicis erui*? c) notitia quid ſibi hic velit, notitiam equidem non habeo. d) pro *terbentinae*, *Armoniaci*, *propulei*. Quae ita ſaepe iam emendauimus, vt iam dicere de ea re non ſit opus. e) pro *Britiae*. Vid. Morg. *IV*, 64, cui debetur etiam *Aminei* pro eo, quod editum erat (*inei*) f) Vox hybrida, vt videtur, a *coquo* cum caſu Graeco. g) *Malagma* om. *S*. h) *myrthini* edd. i) *viſcum* puto leg. et reſtituit alias hanc vocem Cl. Morgagnus. l) *colices* edd.

m) Haec

in potum. Item diebus quibus eo morbo tenetur, foeniculi feminis cum vino
cochlearia tria aut quatuor fricabis in mortario, adiicies vini cibarii sextarium I,
mittes in ampullam aut cornu, et dabis vt bibat, et cum sagis bene munies.
Malagma ad neruos claudos, Sepi hircini libram, molybdaenae [m] selibram, resi- 28
nae libram, aeruginis selibram. Compositio ad genua [n]. Aceti hemina, salis pu- 29
sillum, aeris vsti selibram, sinopidis quod satis est. Potio [o] hiemalis. Croci, costi, 30
petroselini Macedonici, murrhae, thuris masculi, tracanti [p], cymini Alexandrini,
crocomagmae, piperis vncias singulas, vini et olei quod sufficit (oua) haec omnia
permisces, et dabis cum succo ptisanae, cui immittis palmas xxv, bulbos xxv,
hyssopi fascem, caprinos adipes, catulum [q] breuem viuum mittis, quem cum ma-
defactum videris, tunc omnia exsiccabis, et adiicies olei quod sufficit, tunc illa
omnia permisces et potionabis. Potio aestiualis. Traganti, croci, abrotani, car- 31
damomi, glaulii, petroselini Macedonici binas vncias, gingiberis vnc. I. haec
temperas, et cum dare coeperis, mittis quotidie heminas singulas singulis iumen-
tis. Addes porri sectiui, porcla [r] sil Gallici, thus, apium, olei Afri heminam,
temperabis quod sufficit et vteris [s].

CVRAE BOVM

EX CORPORE

GARGILII MARTIALIS.

Ad boum morbum. Salem tritum per cornu cum vino in potionem dabis. Bo-
ves morbos [a] ne noceat, dato sumptas salis, terna lauri folia, et totidem porri
sectiui, et vlpici alii [b] ternas spicas, turis grandis grana terna, herbae sabinae
erbas ternas, rutae cauliculos ternos, sambuci carbones [c] ternos. Haec omnia sub 2
dio coeli per triduum ex eadem potionem dato: adiecto scilicet vino. Quod ita
partieris, vt aequas potiones per triduum accipiat. Sane is, qui dabit, sublime
stet, et vaso ligneo infundat in os, deiciat in gutture. Boues [d] si aegrotare coe- 3
perint, dato continuo ouum gallinacium, quod crudum integro [e] facito vt deuo-
ret: Post ero die caput vlpici alii [f]. Bos si aegrotat, quotidie ei dato vnam emi-
nam

m) Haec certissima emendatio *Cel.* Morgagni *IV*, 64, quam etiam nobis subiecit Dioscorides, qui 5, 100 *plumbaginem* ad hanc rem laudat. n) non sana videtur vox *genua*. o) Eadem fere potio est Hippiatr. Ruell. *p.* 107, *b.* p) *h. e.* *tragacanthae* vt recte Ruell. scilicet in hoc in primis etiam nomine multum sibi indulsit serior aetas. Ceterum *trisaginis et Vettonicae* hic inf. Ruell. *crocomagmam* omittit, et *mannam* substituit. q) *catuli lactentis in aqua feruefacti ius* Ruell. r) Forte *portulacae*, *filis*. s) *Sed haec vide lib.* 1. *cap.* 57 add. *F.* et *S.*

Exhibemus haec omnia ita descripta, cum vitiis etiam aperte falsis, prout in codice Lugdunensi leguntur, vt eruditi, quae a nobis tolli non possunt, ex antiquae lectionis vestigiis emendent. Caeterum haec quoque exstant, sed aliis verbis, apud Columellam 6, 4. SCHOETTG. Mihi etiam accidit, vt longo opere fessus, cum viderem, nihil admodum, vt speraueram initio, mutuae opis praestare posse neque Vegetium Gargilio, neque hunc isti; manum plane abstinere mallem, quam in tenebris tantis sine bona spe versari. Igitur pauca tantum annotare placuit, quae mihi post recentem Vegetii lectionem in mentem venire facilius quam alias poterant. a) *morbus.* b) *allii.* c) *turiones.* d) Habes haec apud Columellam 6, 4, 2. e) *integre*, vel *integrum:* deinde *deuorent.* SCHOETTG. f) *allii.*

nam [g] vini, et exercere bene viuere medium. ſi aegrotat, herbam centauream con-
4 trita [h] ex vino infunde per cornum. Bos ſi aegrotat, muriam ſalſamenti optimam,
et malum terrae aquae ſext. aceti ſil. ruta conterito et labris perfricato. Vel radi-
cem herbae perſonaciae [i] conterito et primo die dato vnc. I, Viniquε ſext. I, et
5 aquae. Bos ſi aegrotat, iunci radicem decoques et per cornum dabis. Bos [l] ſi
tuſſiet, aut ſi ſuſpirauit, terrae malum, ouum crudum et adipem ſuillum, et vi-
num vetus, adipem tamen prius liquefacito et dato, iuuat; vel marrubium cum
6 vino datur. Si bos collum ſubtorſerit, ebulo contrito perunguitur, ſaepe [m] vel
7 medullam taurina, prius tamen axungiam perfricato. Si in collum nerui labora-
verint, ſumito corticem nouam de ſubero, comburito vt carbones fiant, et terito
ex vino veteri et axungia bene inter ſe commixto et perfricato, ei [n] collo pili ſae-
pius defluunt. Vlmi vernaculi radicem ex vino decoquitur [o] ad tertias, et eum,
cum opus non faciet, ſaepius perunguito, vel adipem vrſinam vel medullam tauri-
8 nam, prius tamen axungia perfricato. Si boui inteſtina dolebunt, ſumito vini
ſext. III, et olei emin. et permixtum per cornum et curat remediabitur. Item
aliud. Salis [p] pugnum et cepae capita X, pariter conterito, et in offae modum
reficito, eam in anum bobis inicito, et fac eum arare continuo folli et ſanus erit.
9 Scabies bobis neues, et erbam ſi ſatrum tundes, et ex eo pecus lauabis. Et ex
aqua, in qua lupini decocti fuerint, nihilominus lauabis. Bobus et caeteris peco-
10 ribus ſcabiem vt diſcutias, intibum ſiluaticum conteris et perunguis. Bos aut aſi-
num ſi eosdem morbos inciderint, ſumito ſcilla aut rumniſa [q] radicem, id eſt, ſpi-
nam albam, quam tenerrimam, et in aquam infundito. Ex qua per dies quatuorde-
11 cim bibat. Vnde expurgabuntur et ſanitas conſequitur. Irudinem [r] ſi bos de-
12 vorauerit, cimicem conteres, et ad nares eius admouebis, ſtatim eicies. Bos ſi
non rumigat [s], ſalicis folia aut corticem eius viridiſſimam contundito, et in eo ſext.
vini addito, et olei partem quartam in ſe bene miſceto, et per cornum boui infun-
13 dito. Inteſtinum enim mouit vt pedere non ceſſet enouit ſanabitur. Iumenta
ſi [t] potionabis. Stercus leporinum et cepam ſiccam cum vino conterito, et per
cornu dato. Iumentum ruſcones ſi habebit, alium cum axungia conteris et dabis:
aegri des remedium foeniculi cum cepa conteris et potionabis iumenta ſi crocina-
14 buntur iumenta, marrubium et axungia conteris et in vino dabis. Ad glandulas
iumentorum. Luna XIV. mane, antequam manus laues, iumento omnia impe-
dimenta tollis, et manus [u] ſiniſtra digito medicinali de glandulam apprehendis, et
haec dicis: Senti [x] precante nec lapis lanam feri: Nec lumbicos oculos habet, nec
mula parit. Vtriculum coſſia herpioſum arborfuit manu humana haec ipſa conciſa
eſt, corbo factus eſt et ſi tuber, ſi panus euala ſubula neceris nec radices agas.
15 Hoc ſemel dices. Si iumentum ſtercus gallinacium comederit, braſſicam agre-
16 ſtem terito cum oleo et aceto, bibat per cornum. Ad abundantiam ſanguinis ge-
neſtam

g) *heminam.* h) *contritam.* i) *perſonatam* vocat Columella 6, 17, 1. SCHOETTG. l) Eadem tractant Columella 6, 10 et Geoponici 17, 21 Sed alia medicamenta praeſcribunt. SCHOETTG. m) *ſepum.* n) *ſi collo pili ſaepius defluunt.* SCHOETTG. o) *decoquito.* SCHOETTG. p) eadem Geopon. 17, 19. SCHOETTG. q) Explicatio adiecta docet legendum eſſe *rhamni*, quae nota eſt ſpinae ſpecies. r) Columella 6, 18, 2. SCHOETTG. s) *ruminat* ex Columella 6, 6, 1. SCHOETTG. t) Lege *ſic.* SCHOETTG. u) *manu ſiniſtra* vel *manus ſiniſtrae.* x) Verſus ſunt ſenarii, ſed de quorum ſenſu iam certi nihil promittere poſſumus. SCHOETTG.

y) *cine-*

nestam viridem conterito, et eam in vino siue in aquam permixtam dato per cor-
num. Iumentum si male habuerit, cineres [y], lixiua, cyatos VIII, olei cyatos VI, 17
consubige et in [z] se et [a] dat. bibat per cornum, et currat ne minus horam aut se-
niores [b]. Vt bene valeant. Ypopomaces [c] vnc. I conteris ex vino dabis potionem.
Ad scabiem iumentorum. Arabis [d] bituminis p. III, sulfuris p. II, picis liquidae p. VI, 18
picem, mentam, oleum, mitte in ollam integram, sine quiescat. Dein [e] super
infriato, qui et trita erunt, et quae soleta, adice. bitumen, sulfur nigro et ita
infunde, sed diligenter coques ne ferueat, sed lene igni vel carbonibus calefacito,
et remobes ab igne, et colas, ac resolutum prius aceto admiscebis. Hoc medica-
mento perunguis iumenta alternis diebus plus bis aut quater. Ad pituitas, ani- 19
scis [f] vnc. III, benetoris [g] dabis cum vino permixtos cyatos VI ad cornum. Ex
quo medicamento etiam per sinistram narem duas dragmas infundis. Item aliud.
Stercoris scrufini [h] puluerem contritum diligenterque cribratum studiose seruabis,
vt si quando iumento pituita molesta erit, ex confecto puluere cum vino veteri,
quantum videtur posse sufficere, per cornum deicias, et sanabitur statim. Si 20
quod iumentum cuiuslibet generis stranguriam patitur, de sinistra manica tunicae
pediculum eximis, eumque in aurem equi sinistram conicies, continuo sanabis.
Sed cum hoc facies, pediculum omnino non nomines. Si quod iumentum mus [i] 21
coecum morderit, acetum acrum bene cum orbita [l] infundito, et cum subigis et
sic tollis, et inde acu ferrea morsum bene compungito, et supra dicta terra con-
fricato. Hoc per triduum facito, et cornu ceruino suffumigato. Ad vermes ne- 22
candos scyllae sucum instillato et pice liquida tangito. Boues si pedes adtriuerint, 23
priusquam in viam mittas, pice liquida cornua perunguito. Famicem [m] si boues
habuerint, sale et aceto diligenter eluito posa aeris flos contritum commixtum cum
axungia vel alumine solo, vel galla cum allumine.

y) *cineris lixiuii* SCHOETTG. z) *misce*. a) *et dato bibat*. SCHOETTG. b) *aut semis. Seniores vt bene valeant*. SCHOETTG. c) *opopanacis*. d) Vid. Pelagon. Geop. 16, 18. Colum. 6, 32. SCHOETTG. e) *Dein super infriato, quae trita erunt, et quae solida, adice*. SCHOETTG. f) *anisi*. g) *beneteris*. SCHOETTG. h) *scrofini*. SCHOETTG. i) *mus vel caecilia*, ex Columella 6, 17, 1. SCHOETTG. Vid. ad Veg. 3, 77, 1 no. c l) *cum creta*, ex Colum. 6, 17, 6, et his quae sequuntur, *et supra dicta terra confricato*. SCHOETTG. m) *Tumorem*. SCHOETTG.

AVSONI POPMAE FRISI
DE
INSTRVMENTO FVNDI
LIBER, QVI
APPENDIX AD REI RVSTICAE
SCRIPTORES LATINOS
VETERES.

INDEX CAPITVM.

AVSONI POPMAE
DE INSTRVMENTO FVNDI
LIBER.

CAPVT I.

INSTRVMENTVM fundi est apparatus rerum necessariarum, cum ad culturam agri villaeue, tum ad fructuum perceptionem, vel conseruationem. Nam quod ornatus, aut vsus sui causa paterfamilias habet in fundo, id appellatur instructum: veluti supellex, bibliotheca, paedagogia, artificia; haec enim omnia non agri, sed ipsius domini sunt instrumenta, quibus ille lautior in re familiari, et ad vitae cultum sit instructior. Quae autem continentur instrumento fundi, partim sunt animalia, vt homines, pecudes, aues: partim inanima, vt ferramenta, vehicula, dolia: sine quibus neque agricultura, neque frugum fructuumque reliquorum collectio, vel conseruatio esse vlla potest. Ac homines quidem ad vsum rusticum parati, vel liberi,

beri, vel serui sunt soluti, aut vincti: et alii praefecti, alii operarii: vtrique vero a diuersis ministeriis et operis, diuersa habent nomina, quibus discernuntur.

II. INTER Praefectos primus est VILLICVS, agri colendi causa constitutus in villa: cui contubernalis VILLICA; quae rem familiarem et domestica opera curat. *Villae* autem appellatione intelliguntur omnia aedificia extra vrbem, quae non pecora modo armentaque recipere possunt, sed etiam familiam et fructus fundi. Tres enim partes villae constituuntur, vna *Vrbana*, ampla et ornata, quae *Praetorium* quoque dicitur, et ipsius domini habitatio est: altera *Rustica*, laxa et impolita, quae habet familiam villaticam, pecora, stabula, praesepia, omne denique instrumentum rusticum: tertia *Fructuaria*, vbi fructus fundi ac reditus reponuntur, vt foenisecia arida in tabulato, vindemia in cella, in granario messis. PROCVRATOR est socius villici, et in omnibus rebus administer; Graeco vocabulo dicitur *Epistata*. Cato 57, *Villico, Villicae, epistatae, opilioni.* ACTOR in familia rustica acceptorum expensorumque actum administrat, cibaria familiae distribuit. DISPENSATOR rationes villaticas dispensat, pecuniam fenerat, locat, mercedes praestat. Plinius Epist. 3, *Sub eodem procuratore, et paene iisdem actoribus habere.* Quintil. declamat. 345, *Quod per dispensatores feneratis, quod familiam per procuratores continetis.* ATRIENSIS villae et supellectilis rusticae munditias curat, videtque vt ferramenta detersa nitidentur, atque rubigine liberentur, ceteraque si refectionem desiderant, fabris concinnanda tradantur. MONITOR est qui tenet nomina operariorum, totius ac familiae, et vnumquemque nominatim sui muneris et operae admonet: sicut qui in scena adest histrionibus, et gestus verbaque suggerit, dicitur etiam *Monitor* auctore Festo. Columella lib. I, *Et in turba et sub Monitore vinitor opus facere debet*. ibidem: *Ne praeeuntis monitoris diligentiam multitudo confunderet.* Vlpian. tit. De inst. et instrum. leg. *Villici et monitores.* CELLARIVS cibum et potionem praebet familiae, et rationes cellae ne turbent, videt. ideo, more veteri, cellam penumque omnem signo herili obsignabat. Plaut. captiu. *Obsignate cellas, referte annulum ad me.* Persa: *Allium seruo obsignant cum sale.* Vocabulo Plautino *Promus et Condus* appellatur. Pseudolo: *Promus et Condus fuit, procurator peni.* CVSTOS torcularium seruabat, ne quid incuria aut furto deperiret; et erat homo liber: contra qui dolia curabat, seruus. in lapide prisco. A TERENTIVS. M. L. CHRYSOGONVS SER. DOLEARIS. FORNACARIVS accendendi fornacis curam gerit, ignemque custodit, ne euagetur: qui ab Iurisconsultis tit. ad legem Aquil. *Fornicarius*, et tit. de instr. et instrum. leg. *Fornicator* appellatur: nimirum propter affinitatem et commutationem literarum A et I, quam multis exemplis ostendi lib. I. De vsu antiquae locutionis. ERGASTVLARIVS erat custos et praefectus ergastuli, in quo vincti et compediti serui concludebantur, cum cessassent ab opere, ne noctu aufugerent. Erat enim *ergastulum* in villa tanquam priuatus carcer, Iuuenalis, Sat. 14, *Quem mire afficiunt inscripta ergastula carcer Rusticus.* et Sat. 8, *Nempe in Lucanos, aut Tusca ergastula mittar.* Hinc Apuleius lib. 9 Metamorph. vocat *Tullianum: Eos retrorsum abducunt pagani, statimque vinctos in Tullianum compingunt.* OSTIARIVS siue IANITOR *foribus tutelam gerit*, vt ait Plautus, et introitus exitusque obseruat: ob quod olim in cella sua prope ianuam catena vinctus cubabat, non ruri modo, sed etiam in vrbe. Petronius Satyrico: *Non longe ab ostiarii cella.* Columella lib. I, *An putem fortu-*

hotius a catenato repulsum iri ianitore. Ouidius Fastor. 1, *Ianitor immitis dura religate catena.*

III. OPERARII rustici pro modo et natura agrorum diuersas operas praestant, vel colendis aruis, vineis et hortis, vel pascendis pecoribus, vel salictis aut saltibus instituendis atque tuendis. In quibus singulis Columella requirit singularem animi ac corporis habitum, vt in aratore proceritatem, in vineatore latitudinem, in bubulco vocis vastitatem pariter et corporis, in pastore sedulitatem ac frugalitatem. Ex horum numero est POLITOR qui agrum cultura expolit, dummodo id facit fide domini. Non enim tenetur instrumento fundi (quod idem de aliis omnibus intelligendum) si pecuniariam mercedem, aut certam fructuum partem capit, pro ratione operae et artis, vel conditione soli: vt olim in agro Casinate et Venafro, loco bono, si politor tantum demessuisset fruges, et eae vna cum spicis in corbem corruerentur, accipiebat partem octauam; at si etiam impendisset triturae et ventilationis laborem, et purgatum frumentum modio diuideretur, ferebat partem quintam, auctore Catone, 136 Vlpianus tit. Pro socio: *Cum pecus in commune pascendum, aut agrum politori damus in commune quaerendis fructibus.* ARATOR terram aratro sulcat et proscindit, IVGARIVS in aratione iuga ducit et regit. Columella 1, *Iugario ad circumeundum laxa ministeria praebeat.* MEDIASTINVS est quasi in medio actu agricolationis, et post aratorem reliquas partes tractat. Habent enim opera rustica commune quoddam vinculum, quo inter se alia aliis stato ordine succedunt, vt terra primum variis modis illecta et praeparata ad sementim proscinditur aratris: deinde illius gremio mollito et subacto semen inspergitur, quod mox constrata humo altius obcaecatur: tum vbi herbescens ex eo viriditas se ostendit, spinae noxiae succrescentes leuiter euelluntur rastris, sarculis, runcinis: post fruges iam adultae desecantur, quae calore solis adsiccatae bacillis, furcillisue in area triturantur et excutiuntur: ad extremum grana ventilabro per longum spatium in ventum proiiciuntur, atque ita purgantur. Quae opera qui efficiunt, singuli sua priuaque habent nomina, vt SATOR, OCCATOR, SARRITOR, RASTRARIVS, RVNCATOR, MESSOR, TRITVRATOR, VENTILATOR, et vno simul omnes vocabulo Mediastini appellantur: sicut in familia vrbana *Mediastini* sunt serui medii inter actores et compeditos, id est, inter summos et infimos: Lucilius lib. 17 Sat. *Villicum Aristocratem, mediastinum atque bubulcum.* Columella 1, *Mediastinus qualiscunque status potest esse, dummodo perpetiendo labori sit idoneus.* VINITOR colit vineam: cui adiungitur PVTATOR, FRONDATOR: ille vites aut arbores amputat et purgat: hic arbores defrondat, vt e frondibus faciat manipulos ad pastum pecoris per hiemem; vel vitium folia decerpit, quo vua solis calori exposita commodius maturescat. Vtriusque insigne olim erat falx. Ouidius Metamorph. 14, *Falce data frondator erat, vitisque putator.* PASTINATOR terram vinealem fodit et praeparat. VINDEMIATOR colligit vindemiam et Graece τρυγητὴς dicitur. OLEARIVS loco et ordine socius ac aequalis est Vinitori: quia apud veteres fuit gemina et iuncta cura vineae et oliueti. Huic operam praebet LEGVLEIVS, qui oleam caducam et verberando decussam nuda manu legit: STRICTOR digitabulis pressam decerpit ab arbore: FACTOR oleam facit exprimitque, vt *Factus* est quod vno tempore conficitur; et *Hostus*, quod ex vno facto reficitur, quasi haustus, vt *Horio* pro haurio veteres dixerunt et *dehorito* pro dehaurito Cato 67, idem 6, *Hostus nequam*

quam erit, id eſt, inutilis et nullae rei. CAPVLATOR oleum expreſſum *capulis* deplet, et e *cortina* in *labra* aut *dolia* transfundit. *Deplere* enim eſt hauſtu minus facere vt ait Statius Achilleid. 1, *Fontes depleuimus hauſtu.* HORTVLANVS et OLITOR curat fructus hortenſes, et vendit impoſitos aſino vel caballo, vt olim fieri ſolebat. Horatius Epiſt. 1, *Olitoris aget mercede caballum.* Paſtioni pecoris praeeſt MAGISTER PECORIS idem PASTOR, qui pecus paſcit, regit et curat, vt *Magiſter camelorum* Victori, *ſarcinalium principis iumentorum magiſter*, Ammiano lib. 15. ARMENTARIVS ſiue IVMENTARIVS et ARMENTI CVSTOS Ouidio II Metamorph. cui qui praefectus eſt, dicitur SVPERIVMENTARIVS. Suetonius in Claudio: *Barbarum et olim ſuperiumentarium.* Sed a pecoris genere cui praeſunt armentarii, habent diuerſa nomina, vt *Equiſo*, *Aſinarius*, *Mulio*, *Bubulcus*, *Subulcus*, *Opilio*, *Caprarius*, *Porculator*, qui obſeruat porcellos lactentes. AVIARIVS eſt, qui aues villaticas paſcit et curat, FARTOR qui ſaginat. Horat. 2 Sat. 3, *Cum ſcurris fartor.* Antiqua inſcriptio, AVIVM FARTOR. GALLINARIVS, curator gallinarum, DELIACVS, ſaginator. Varro de re ruſt. 1, *Qua gallinarius curator earum ire poſſit.* ibid. *Vt maxime factitauerunt Deliaci.* Cicero Academic. 2, *Accepimus Deli fuiſſe complures ſaluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quaeſtus cauſa ſolerent.* Plinius 10, *Gallinas ſaginare Deliaci coepere*: SALICTARIVS eſt, qui ſalictum curat, et ex eo materiam ſalignam parat, vel texendis corbibus, caniſtris, et ciſtellis, vel viti pedandae, iugandaeque. Sunt enim *ſalicum* duo genera; aliae *viminales*, ſupellectili villaticae texendae, aliae *perticales*, vineis iugandis vel ſoboli plantandae, vel denique ſaepimentis vſum praebent. Vnde Cato in aeſtimatione praediorum tertium locum tribuit ſalicto, praeponitque oliuetis, agris frumentariis et pratis. SALTVARIVS vocatur cuſtos ſaltuum: ſiue fructuum conſeruandorum gratia paratus ſit, ſiue finium tutandorum cauſa, vt ille Tyrrhus Virgilianus, *cui late cuſtodia credita campi.* Nam omnino Saltuarii continentur inſtrumento, ſi fundus ſaltus paſtionesque habeat: ſicut etiam accedunt inſtrumento ſi villa cultior eſt SCOPARII, et ſi viridaria habeat TOPIARII, qui hedera deambulationes geſtationesue conueſtiunt, et formas varias ex plantis, arboribus, fruticibus compoſitis et plicatis reddunt: ſi in agro venationes ſunt, VENATORES; ſi ab aucupio reditus percipiatur, AVCVPES; ſi ex melle, MELLARII, qui ſunt curatores apium et mellis, vt ait Varro 2. Denique eſt in inſtrumento fundi FOSSOR, qui compeditus erat, et minimae dignationis. Vnde pro inerti et ſtupido dixit Perſius 5, *ne cum ſis cetera foſſor.* Iuuenalis 2, *Squallidus in magna faſtidit compede foſſor.* MESSOR, FOENISEX, vel *Foeniſeca:* illius inſigne, more veteri, erat corbis, huius corona e foeno. Cicero pro Seſtio: *Meſſoria ſe corbe contexit.* Ouidius Metamorph. 13, *O quoties habitu duri meſſoris ariſtas Corbe tulit, verique fuit meſſoris imago.* Idem 14, *Tempora ſaepe gerens foeno religata recenti, Deſectum poterat gramen verſare videri.* Propertius 4, *Arma tuli quondam, et memini, laudabar in illis, Corbis at impoſito pondere meſſor eram.* Ibidem: *Da falcem, et torto frontem mihi comprime foeno, Iurabis noſtra gramina ſecta manu.* GERMINISECA, qui in hortis et vineis germina falculis praecidit. Varro L. L. 4. *Falculas, has phancillas germiniſecae vocant*: Sed *Piſtor*, *Molitor*, *Coquus*, *Faber*, *Tonſor*, *Fullo*, *Textor*, et alii opifices, ſi qui in fundo ſunt, continentur inſtrumento, non vt fundi inſtrumenta, ſed inſtrumenti, nempe familiae ruſticae, cuius cauſa parata ſunt, vt infra dicemus.

IV. SEQVVN-

IV. SEQVVNTVR reliqua duo genera instrumenti animalis *Pecudes* et *Volucres*, quae fundi culturae inseruiunt. Non enim si quae habentur vt dominum lautiorem reddant, instrumento fundi annumerari debent: sed hae modo sine quibus recte exerceri nequit possessio. Itaque si dominus parauit greges venalium, vt ex iis fructus caperet, hi non sunt in instrumento, nihilo magis, quam si induxit plures in fundum textores, fabros, aut alios artifices rei quaerendae. *Pecudes* autem promiscue appellantur omnia animalia quae parent hominis imperio et pabulo pascuntur: et sunt aliae maiores, vt bos, asinus, mulus, equus, aliae minores, vt ouis, capra, sus: quae familiae victum, vestitum ministrant. Maiores pecudes communi nomine dicuntur ARMENTA ab arando, vel ab armis, id est, scapulis maioribus vt Seruius putat; et IVMENTA a iungendo siue a iuuando, quod necessarium rusticum laborem vel subuectando, vel arando iuuent: etsi iurisconsulti haec distinguant subtili quadam differentia, quam tamen alii auctores non obseruant, vt notaui lib. I de differentiis verborum. Ex his veteres praecipuum vsum et honorem tribuerunt boui, socio laboris rustici et tanquam colono; ob quod Hesiodus ex viro et vxore aut boue domum constare dixit. Cognominatur autem BOS IVGATORIVS qui iugo submittitur, contra INIVGIS qui sub iugo non fuit, vt Festus tradit. ALTILIS ad publica sacrificia saginatus, apud Varronem lib. 2 vt *gallina altilis* apud Martialem 13. STERILIS qui est exsectus. Tibullus 3, *Dum subigunt steriles arua secunda boues.* LACTARIA bos foemina, vacca, quae lac praebet. FORDA et HORDA, vacca quae praegnans est; vnde *Fordicalia* seu *Hordicalia* festa dicta, quod tum hordae boues immolarentur. Ouidius Fastor. 6, *Forda ferens bos est, fecundaque dicta ferendo. Hinc etiam fetus nomen habere putant* PARTA vacca foeta, ἡ τοκάς: contra EXPARTA quae parere desiit, effoeta. Glossae, *Exparta, partu vacua.* Varro de re rust. 2, *Aetate potius ad fructus ferendos integrae, quam expartae.* Columella 7, *Exparta nutrici consociata minus laboret in educatione foetus sui.* Item a diuersa cornuum forma bos LAEVVS, cuius cornua terram spectant; LICINVS, cuius cornua sursum versus reflexa sunt; CAMVRVS, qui conuersa introrsus cornua habet, contra PATVLVS, cui cornua diuersa sunt et late patent: ob quod plaustris et aratris aptus est, Graecis dicitur πάτηλος et πατάλις: qua forma Plautus Truculento, *Vt ego me ruri hamaxari mauelim patulem bouem.* *Equus* variis rebus et vsibus destinatur, vt vecturae, agriculturae et admissurae. Hinc VECTARIVS, qui vehit, vel aptus est ad vehendum. Varro lib. 2, *Qui vectarios facere vult.* IVGALIS, qui curru iunctus intra iugum siue temonem decurrit, Graecis ζύγιος dictus, ὁ ὑπὸ τῷ ζυγῷ ἵππος: contra FVNALIS qui extra iugum decurrit, siue ante, siue ad latera adiunctus sit: inde appellatus, quod fune siue loro aut catena exterius vagatur, vt in quadriga duo iugales, duo funales dexter et sinisterior. Graecis vocatur παρήορος vel σειραῖος. Sophocles Electra, δεξιὸν τ' ἀνεὶς σειραῖον ἵππον εἶργε τὸν προσκείμενον, *dextro funario laxans habenas attrahebat in firmum.* Suetonius Tiberio, *sinisteriore funali equo.* Statius Thebaidos 6, *funalemque Thoam.* Ausonius Epicedio Phosphori: *Pegasus hinc dexter currat tibi, laeuus Arion Funis eat, quartum det tibi Castor equum.* ADMISSARIVS qui admittitur ad coitum, quasi maritus equarum, quod periphrasi poëtica decenter expressit Virgilius Georgicor. 3, *Quem legere ducem, et pecoris dixere magistrum.* SAGMARIVS idem qui *Clitellarius* et *Dossua-*

Dossuarius et *Sarcinalis* apud Lampridium in vita Heliogabali. Nomen habet a *sagmate* quod ſtratum ſignificat quo ſarcinae aptantur. Iſidorus *ſagma*, *quod corrupte vulgo Selma dicitur*, *ſtratum ſagorum uocatur*. Vnde Caballus Sagmarius. ASINVS alius eſt PLOSTRARIVS, qui plauſtra trahit, alius DOSSVARIVS, vt nominat Varro lib 2 qui onus dorſo fert, alius CLITELLARIVS qui et ORNATVS dicitur Catoni, ab impoſitis *clitellis*, id eſt, ſellis doſſuariis. Apuleius Metamorph. 10 de ſe aſino; *Sarcinis propriis onuſtum et prorſus exornatum armatumque producunt in vrbem.* Alius MOLARIVS, qui molas frumentarias verſat, Cato 10 et 11, idem dicitur ab Africano tit. de legatis 3 et Vlpiano tit. de inſtr. et inſtrum. leg. MACHINARIVS eo, quod catillum ſiue machinam infixam molae frumentariae trahit et voluit. Nam aſini ſolebant agitare *molas verſatiles*, quas Cato vocat *aſinarias*, ſicut ſerui *truſatiles* et *piſtrinarias:* ex quo Catullus ait, *Et non piſtrino traditur atque aſino*, id eſt, datur ad molas truſatiles et verſatiles. Quanquam nonnulli aſinum machinarium in libris Iuriſconſultorum accipiunt eum, qui tympanum rotamue qua aqua de flumine aut puteo tollitur, verſat: quibus non conſentio.

V. POST maiores pecudes ouilli generis prima ratio eſt, ſi vtilitatis magnitudo ſpectetur. Nam ſimul, et corporibus noſtris veſtitum praebet, et caſei lactisque abundantiam, et carnis lautiſſimae dapes ſubminiſtrat. Quod Virgilius ſcite expreſſit *inque tuendos Natum homines*, *pleno quae fertis in vbere nectar*, *Mollia quae nobis veſtras velamina lanas Praebetis*, *vitaque magis quam morte iuuatis.* Oues autem varie cognominantur; AGNAE, quae nondum dentes ediderunt: BIDENTES, quaſi *Biennes*, interpoſita D littera, id eſt, duorum annorum, vt tradit Gellius; aut a dentibus duobus eminentioribus, quibus ad ſacrificia cenſebantur aptae: etiamſi illos non ſola ouis bima, ſed et alia pecus habet, cum ad bimatum adſcendit, teſte Hygino. Gloſſarium. Bidentes διόδοντα πρόβατα. AMBIDENTES, quae ſuperioribus et inferioribus ſunt dentibus. ADASIAE, vetulae recentes a partu. Iſidorus in Gloſſis, *Adaſia ouis maior natu.* APICAE quae non amplo corpore ſunt, nec multam lanam habent circa collum ac ventrem. Nam ἄπεικος eſt glaber. MINAE ventre glabro ſunt. Varro 2 et Plautus Truculento, *Perperas minas oues.* DELICVLAE vel aetate vel morbo delinquunt et deficiunt, vt *armenta delicula*, Cato II. REICVLAE ob vitium aliquod reiiciuntur et alienantur, vt minae, perperae: INCIENTES ſunt vicinae partui: PVSTVLOSAE corripiuntur ſacro igne, quem *Puſulam* vocant paſtores, eo quod pus contineat et puſtulas cuti imprimat. PASCALES paſſim in nemoribus et montibus paſcuntur, eaedem HIRTAE et SOLOCES, quod lana craſſa et ſqualida, quae Solox dicitur, contectae ſint. Lucilius: *Paſcali pecore ac montano*, *hirto atque ſoloce.* Quibus opponuntur PELLITAE quae propter lanae bonitatem pellibus integuntur, ne lana inquinetur, et in tenerrimis paſcuis aluntur, vt ſunt Tarentinae et Atticae. Horat. Carmin. 2, *Dulce pellitis ouibus Galeſi flumen.* PECVLIARES vel PECVLATORIAE quae ſeruis aut filiis familias ſunt in peculio; ſicut *Peculiares ſerui* et *ancillae* quae aduleſcentulos aut puellas ſectabantur et curabant, proprio ſibi miniſterio. Plaut. Aſinaria: *Etiam opilio qui paſcit*, *mater*, *alienas oues*, *Aliquam habet peculiarem*, *qui ſpem ſoletur ſuam.* Captiuis: *Paruolum peculiarem paruolo puero dedit.* Perſa: *Sophoclidiſca haec peculiaris eſt eius*, *quo ego miſſus ſum.* Praeterea agni dicuntur CORDI, ſerotini, vt qui poſt x Cal. Au-

gusti nascuntur, vel qui post tempus gignuntur, ac remanserunt in voluis siue membranis inuoluti, quae Graeci vocant χορίον, auctore Varrone, sicut *Cordum foenum* autumnale, quod autumno secatur, et *corda frumenta*, quae sero maturescunt: *olus cordum* apud Columellam. DEPVLSI qui a materno lacte depelluntur, Virgilius, *depulsos matribus hoedos.* SVBRVMI lactantes. Nam *Rumis* siue *Rumia* est mamma. Varro de liberis educandis: *Ruminae propter rumam, id est, prisco vocabulo mammam: a quo subrumi etiam nunc dicuntur agni.* MVSTEI recens ablectati et in pascua ducti, Cato in oratione *de agna mustea pascenda.* *Sus* culinae rusticae vberrimos apparatus praebet, et ganeae exquisitam materiam, quam Censoriae leges saepe coërcuerunt, interdixeruntque coenis abdomina, vuluas, et alia gulae irritamenta. Nam sapidissima omnium pecudum aestimatur vulgo suilla caro, vt ait Plautus in Milite, *Occisam saepe sapere plus multo suem cum manducatur.* Haec vbi peperit FETA dicitur: vbi omnem fetum ad vtrumque latus circum se habet CONFETA, qualis ad sacrificium adhibebatur, teste Festo. Quae semel tantum peperit, PORCETRA: quae saepius SCROFA. Verres castrati mutant nomen, atque dicuntur MAIALES. Porci a mamma depulsi *Lactentium* nomine omisso DELICI appellantur. A partu decimo die puri et integerrimi dicebantur SACRI siue vt antiqui loquebantur SACRES, quod tum primum idonei ad sacrificia, quae Laribus agno et porco fiebant ab iis qui insani fuerant, aut piaculum aliquod admiserant, aut liberorum prole familiam auxerant, vt ex Plauti Menaechmis et Rudente constat; iidem MYSTICI Tibullo dicti I, 10 *Hostiaque e plena mystica porcus hara.* NEFRENDES, quod nondum fabam frendere, hoc est, frangere possunt. Terentius Scaurus de orthographia: *Ne pro non positum est, apud antiquos, vt* Nefrendes porci, *qui fabam frendere non possunt.* SERARII qui sero pasti sunt: Cato 151. COLLVVIARIS qui omnigeno potu nutritur, cibo permixto.

VI. *Canis* etsi pecudum numero non est, vt recte censent iurisconsulti, quoniam pabulo non pascitur, tamen instrumento continetur. Nam et nocturnas vigilias agit, pro tutela domus ac villae, et custos est pecoris, quod eo comite defenditur, maxime Ouillum et Caprinum: cui inermi generi lupi insidiantur nisi Canis opponatur defensor. Itaque alius dicitur DOMESTICVS siue VILLATICVS, alius PASTORALIS et PECVARIVS, alius VENATICVS. *Domesticus* intra villam et aedificium excubat, vel libere circumiens, vel catena per diem vinctus et noctibus solutus. Vnde dicitur *catenarius*, qui etiam in vrbe domus custos ad ianuam accubabat. Seneca de ira 3, *Irasceris ergo catenario cani? et hic cum multum latrauit, obiecto cibo mansuescit.* *Pecuarius* pastorem apud gregem comitatur: in quo maxime requiritur fortitudo et acritas, vt lupum aliasue feras repellere, aut raptores persequi et praedam eripere possit. Tales olim laudatissimi fuerunt MOLOSSICI siue EPIROTICI. Virgilius Georgic. 3, *acremue Molossum Pasce sero pingui.* et ALBANI magnitudine ac robore praestantissimi, vt qui paruas feras contemnentes, leones et elephantos prosternerent. Venaticus indagine vel cursu et labore feras prosequitur. Est enim alius *Vestigator* qui praecipua sagacitate ferae latebras et vestigia scrutatur ac prodit; de quo Ennius Annal. 10, *Veluti si quando vinclis venatica Venox Apta silet: si forte feram ex nare sagaci Sensit, voce sua nictatque vlulatque ibi acute.* Alius *Emissarius* ac *Vertagus* siue *Vertrahus* dictus, ex eo quod feram trahat ad dominum. Martialis Epigram. 14, *Non sibi sed domino*

venatur

venatur vertagus acer, *Intactum leporem qui tibi dente refert.* Gratius: *Et pictam macula vertraham delige falsa.* Eius generis celebrantur ob velocitatem LACONICI siue SPARTANI, vnde Virgil. Georgic. 3, *veloces Spartae catulos.* Horatius Epodo, *Nam qualis aut Molossus aut fuluus Laco Amica vis pastoribus.* Ammianus 29, *Ad obseruandam venatitiam praedam Spartanum canem retinere dispositus.*

VII. *Aues* instrumento fundi contineri volunt iurisconsulti, si reditus et fructus ex iis percipiantur, vt si intra septa villae sint cortes, auiaria, et aquatilium receptacula, quae venditorum animalium pretio vberrimum quaestum praebent, et mensam pretiosis inemtisque dapibus exornant, denique fimo vineas et arua laetificant. Quod si fundus non est ita instructus, vt septa et stabula auium habeat, sed vnius generis aues quasdam, puta gallinas vel anates; hae nihilominus instrumento continentur: quoniam earum cura colono maxime necessaria est, propter quotidianum prouentum, et saginam lautissimam, quam suppeditant. Auium vero villaticarum aliae terra modo sunt contentae, vt gallinae, columbae, pauones, turdi, turtures, phasiani; aliae etiam aquam requirunt, vt anseres, querquedulae, anates, cygni. *Gallinae* sunt trium generum, *Villaticae*, *rusticae* et *peregrinae*. *Villaticae* rure nascuntur in villis; quae si adhuc effetae non sunt et pullos edunt appellantur PVLLITRAE, quibus contrariae VETVLAE aut *Veteranae.* Varro de re rustic. 2, *Potius vetulis quam pullitris.* Quae sunt humiles et curtis pedibus PVMILIONES, sicut *Pumilios* homines breui et humili corpore, paulum supra terram extantes Suetonius Augusto vocat, *Pumiliones* Gellius 19, *Pumilos* Papinius Siluar. 1, *Hic audax subit ordo pumilorum.* *Rusticae* pullos et oua edunt in siluis, neque sunt mansuetae, sed ab aucupe capiuntur et ad cibos delicatos parantur. *Peregrinae* propter amplitudinem et speciem corporum nobiles ipsae, patrias quoque suas nobilitarunt, a quibus complura et diuersa nomina habuerunt, vt *Africanae* siue *Numidicae*, *Chalcidicae*, *Medicae*, *Rhodiae*, *Tanagricae* a Tanagra vrbe Atticae. Ex his *Medicae* erant similes facie gallinis vulgaribus, corpore maiore, pedibus oblongis, quales nos *Longobardicas* vocamus. *Africanae* grandes, variae, gibberae, rutilam comam et cristam in capite gerebant; quas vtrasque caeruleas habebant *Meleagrides*, vt testatur Columella. Itaque falluntur qui putant *Meleagridas* vel *Africanas* esse nostras gallinas Indicas et *Turcicas*, vt vulgo appellantur, quas scimus non habere cristas, sed palearia tantum. De reliquis auium generibus videndi rerum rusticarum scriptores.

VIII. RESTAT alterum genus instrumenti rustici, inanimum et mutum, quo comprehenduntur ea, quae fructus quaerendi, colligendi, conseruandi gratia parata sunt. Quaerendi velut frumentum, quod serendi causa sepositum est, et vasa quae culturae seruiunt, vt escaria et potoria ad ministerium operariorum in messe et vindemia. QVALA SATORIA in quibus semina feruntur ad sementim. TRIMODIAE SATORIAE e quibus iaciuntur. VRCEI AQVALES siue AQVARII, quibus aqua fertur ad irrigationem arborum et vitium. Quae genera vasorum intelligit Vlpian. tit. de instr. et instrum. leg. 8. vbi inter instrumenta fructus quaerendi refert *vasa quae vtilia culturae sunt.* Item ferramenta, pedamenta, pali, ridicae, falces putatoriae, crates. Ferramenta sunt necessaria ad culturam aruorum, hortorum et vinearum, vt ARATRVM terrae proscindendae ad sementim; cuius partes *Stiua*, *Buris*, *Culter*, *Vomer*, *Temo*, *Ralla*, quae est stimulus ferratus quo vomer detergetur et terra inhaerente liberatur: sic

dicta a radendo. Plinius 18, 19, *Purget vomerem subinde stimulus cuspidatus Rallo.* RVNCINA, SARCVLVM purgandis hortis, segetibus et vineis. *Runcare* enim et *Auerruncare* est ex agro noxias herbas euellere, *Sarrire* leuiter purgare sata. IRPEX compago e pluribus dentibus ferratis quam iumenta trahunt, vt eruant quae in terra serpunt. Cato vocat *Vrpicem*, Graeci ὄξινη. Hesychius ὄξιναι ἐργαλεῖόν τι γεωργικὸν σιδηροῦς γόμφους ἔχον ἑλκόμενον ὑπὸ βοῶν. RASTRVM lignum itidem dentatum confringendis glaebis et terrae in aratione exaequandae, a quo ὑποκοριστικῶς RASTELLVM, quo stipulae raduntur, et foenisicii cumulo adduntur. RVTRVM ligneum in ima parte patens et cauum, quo terra arenaue corruitur in cumulum, aut calx vel lutum subigitur, aut fruges coniiciuntur in modium: Graeci vocant κρωπίον. Eius diminutiuum *Rutellum* vsurpat Lucilius Satyra 9; *Frumentarius est, modium hic secum atque rutellum Vnum adfert:* vbi nonnulli perperam censent esse instrumentum hostorium ad aequandam mensuram, quod Graece ῥόχανον. RVTABRI noxia eruunt e terra, vt auctor est Varro L. L. 4. CAPREOLVS ferramentum bicorne ad terram comminuendam, in plantatione herbarum hortensium. LIGO, BIDENS instrumenta ferrea fossoria. MARRA itidem ferrea, exscindendis herbis inutilibus comparata, vt sarculum, runcina. Iuuenalis: *ne marrae et sarcula desint* Columella 10, *Contundat marrae, vel fracti dente ligonis.* Plinius 23, Verno seri debet, liberarique ceteris herbis, ad trimatum marris a solo radi. PALAE ferreae, planae, quibus terra foditur et fossa vel egeritur, vel aggeritur, vt BIPALIVM pala duplo latius; vnde ei nomen. Plaut. Poenulo: *Palas vendundas sibi ait.* Columella 10, *Tum mihi ferrato versetur robore palae Talis humus.* PASTINVM vineaticum instrumentum bifurcum, quo semina in scrobes demissa panguntur. PEDAMENTA, PALAE, RIDICAE sunt sustentacula vitium, quae Plinius optima commemorat e salice, robore, olea, arundine, iunipero, cupresso, sambuco, castanea. CRATES et SIRPEAE sunt vehicula e viminibus contexta, quibus stercus euehitur. Vnde *Crates* et *Sirpeae stercorariae* apud Catonem. Varro L. L. 4, *Sirpea quae virgis sirpatur, id est colligando implicatur, in quo stercus aliudue quid euehitur.* Virgil. Georg. 1, *Vimineasque trahit crates*, quod Seruius male exponit, *ad agrorum scilicet exaequationem, quam rustici Irpicem vocant.* Nam poëta intelligit agrorum stercorationem, ad quam adhibentur Crates, multum diuersae ab Irpice de quo ante dixi. *Falcis putatoriae* multiplex vsus est, et species diuersa, vt ARBORARIA, SILVATICA, VINEATICA siue VINITORIA, putandis arboribus, siluis, vineis. LVMARIA resecandis lumis, id est, herbis spinosis in agris. RVSTARIA rubis sentibusque, qui per agros serpunt. Nam *rustus* est rubus auctore Festo. SIRPICVLA amputandis ligamentis, quibus sirpantur et adligantur fasces, incisi fustes. STRAMENTARIAE desecandis stramentis exstantibus in segete post messem.

IX. COLLIGENDI fructus causa parata instrumenta sunt varii generis: nonnulla seruiunt messi, quaedam foenisiciae, alia vindemiae, oleitati, lacticinio, florilegio. Messis instrumentis seges matura demetitur, deinde exsiccata in horreis conditur, tum excutitur atque purgatur. Cui rei parantur FALCES MESSORIAE siue ADOREAE, id est, frumentariae, Trahae, Tribula, Vanni, Furcillae, Corbes. Falcium variae formae pro locorum regionumque varietate,

repe-

reperiuntur. LVNATAE quibus fruges robuſtioris culmi, vt triticum et ſiliginem demetunt, dextra ſecantes ſtipulam ſecundum terram, ſiniſtra autem vnco praelongo conuoluentes et in faſces cogentes reſecata. *Sicilas* hodieque vocant, [Germ. *Sicheln*] a priſco verbo ſicilire, id eſt, ſecare; vnde Sicilimentum pro foeno ſecto apud Catonem. Gloſſae *Sicila* σμίλα χαςτοτόμος. VERRICVLATAE ſunt maiuſculae longo manubrio, perinde vt falces foenariae. His in modum verriculi adfixis ligneis quaſi cratibus vtraque manu ſegetem praecidunt, ſtratamque longo ordine in faſces alligandam relinquunt. ROSTRATAE, DENTICVLATAE nominantur ex eo, quod roſtrum, dentes habent: ſicut TRIBVLATAE quae tribulum, quibus ſolebant filicem abſcindere, vt tradit Palladius. TRAHA, TRIBVLVM, FLAGELLA, FVRCILLAE vſurpantur ad excutienda e ſpicis in aream grana, etſi forma et vſu multum diſtent. Nam *Traha* eſt aſſerum compago dentata cum orbiculis, quae bubus per aream trahitur ad frumenta excutienda. *Tribulum* ſiue *Tribula* eſt tabula ferro vel lapide aſperata, quam trahunt iumenta iuncta, inſidente auriga, vel grandi pondere addito. *Triblas* vocat Cato 135, *Ploſtrum Poenicum* Varro. Virgil. Georg. 1, *Tribulaque trahaeque et iniquo pondere raſtri.* *Flagella* ſunt bacilli loreis vinculis penduli e fuſte, quem trituratores manibus tenentes, tundenteſque ſpicas flagellis excutiunt grana. *Furcillae* ſunt ferreae dentatae quibus frumenta mouentur, et vbi fuerint excuſſa ſtramenta extra aream eiiciuntur. Vnde *furca* ſiue *furcilla expellere* prouerbii ſpecie dicitur, pro eo quod eſt vi eiicere. Cicero ad Atticum 16, *ſed quoniam furcilla extrudimur.* Catullus: *Muſae furcillis praecipitem eiiciunt.* Horatius: *Naturam expellas furca, tamen vſque recurrit.* MERGAE ſunt furcae ferreae, quibus ſpica legitur, vel acerui fiunt: *dictae a mergis volucribus. Vt enim illi ſe in aqua mergunt dum piſces perſequuntur; ſic meſſores eas in fruges mergunt, vt eleuare poſſint manipulos*, auctore Feſto. Plaut. Poenulo: *Palas vendundas ſibi, mergas datas.* PECTEN ligneus manubrio affixus, quo paullo longius a terra interpoſito extans ſpica proſcinditur, quemadmodum fit in capilli tonſura per pectinem. Colum. 2, 21, *Multi mergis, alii pectinibus ſpicam ipſam legunt, idque in rara ſegete facillimum, in denſa difficillimum eſt.* Plin. 18, 30, *Panicum et milium ſingillatim pectine manuali legunt Galliae.* VANNVS, VALLVM, VENTILABRVM ſunt inſtrumenta viminea lata, forma plana: quorum motu vel iactu ad ventum, frumentum excuſſum purgatur, vt quod leuiſſimum ſit in eo, atque appellatur ACVS vel PALEA, euolet; ac quod eſt ponderoſum, purum remaneat. CORBES ſunt ſportae vimineae aut ſparteae, quibus frumenta feruntur et dimetiuntur: ſicut veteres etiam vina metiebantur per corbes, quas picatas fuiſſe veriſimile eſt. Ouid. *habitu duri meſſoris ariſtas Corbe tulit.* Cato 137, *Parte octaua corbi diuidat.* Vlpian. tit. de peric. et comm. rei vend. l. 1, *de menſura vini dolearis: faciendum quod veteres putauerunt, per corbem venditorem menſuram facere et effundere.*

X. FOENISICIAE inſtrumenta ſunt FALCES FOENARIAE, RASTELLI LIGNEI: illis foenum maturum ſecant; his exſiccatum et arefactum contrahunt in aceruos, deinde in metas extruunt, ſtipulasque de pratis, quas foeniſeces praeterierunt, eradunt. FVRCAE ferreae dentatae, quibus foenum demeſſum verſant, et exſiccatum componunt, pabulumque pecoribus miniſtrant; Cato 10 vocat ferreas, tacito furcae nomine.

XI. VINDEMIAE parantur FALCVLAE et VNGVES FERREI, quibus vuae maturae desecantur, ne vindemiatoris manu distringantur et laedantur. CORBES et CORBVLAE quae ab oppido Ameria dicuntur Amerinae, vt Amerina retinacula, Virgil. Georg. I. FISCI, FISCINAE corbulae breues, in quibus vuae desectae reponuntur et deferuntur, vnde Naeuius poëta prouerbialiter dixit, *In pectus tuum, tanquam vuam vindemiator in fiscinam.* Etsi in corbibus etiam spicae, grana, in fiscinis paleae, semina, frondes, et id genus reliqua portantur: ex quo Plinius *fiscinas frondarias* nominat. Eidem rei sunt DECEMMODIA, TRIMODIA sic dicta a mensura decem, trium modiorum. ALVEVS, LINTER, NAVIA a nauis similitudine appellantur vasa concaua vno e ligno exsculpta; in quibus portantur et seruantur collectae vuae, donec perueniant ad torcularium Tibullus I, *Haec mihi seruabit plenis in lintribus vuas.* Seruius in illud Virgil. Georg. I, *cauat arbore lintres. Alii,* inquit, *lintres in quibus vuae portantur, accipiunt.* Festus, *nauia est ex vno ligno exsculpta, vt nauis quo vtuntur alueo in vindemia.* QVALI vindemiatorii exceptoriique sunt corbes vimineae, in quibus vuae feruntur, vt in canistro, apud Vlpian. tit. de instr. et instrum. leg. l. 8, quamvis etiam QVALI et COLA sunt vasa viminea, vel iuncea aut spartea, per quae liquatur et defluit calcatis vuis. Cato II, *Cola vitilia* III, *cola, qui florem demant,* id est primum liquorem et optimum, qui flos vini est. Virg. Georg. 2, *tu spisso vimine quallos Colaque prelorum fumosis deripe tectis.* Praeterea colum niuarium vas erat ex lapide spongioso factum, quo aquam ex niuibus colare solebant delicatuli vt aestiuo tempore frigidius biberent. Martialis: *Attenuare niues norunt et lintea nostra, Frigidior colo non salit vnda tuo.* His annumerandus SACCVS VINARIVS quo per colaturam vina franguntur et castigantur, reddunturque mitiora, defecata et liquida, vel etiam odoratiora et magis grata, iniectis in sacco aromatibus: qua ratione comparatur *vinum Hippocraticum* vulgo dictum; Martial. *vt liquidum potet Alauda merum Turbida sollicito transfundere Caecuba sacco.* CRATES texta viminea, in quibus planis super terram vuae et fici stratae siccantur, vel erectis et acclinatis in testudinis morem, a rore, pluuia et frigore defenduntur: cui vsui sunt *crates ficariae* Catonis 49. SPORTAE FAECARIAE prelo suppositae fecem excipiunt, vnde vinum faecatum exprimitur, vt Cato docet 154. VRCEI MVSTARII quibus mustum progeritur in labra, hodieque mustum bibitur. VRNAE SPARTEAE et AMPHORAE SPARTEAE ad vinum diffundendum in dolia, quae picatae non tam facile quam fictiles franguntur. CORTINAE sunt vasa aenea patula, defruto sapaeque coquendae accommodata, et *Cortinale* locus vbi fit: licet *Cortinae* quoque sint vasa tinctorum et infectorum, in quibus coquunt pannorum pigmenta. TORCVLARIVM et TORCVLAR machina est vuis premendis ac torquendis apta: etsi quandoque significat locum vel aedificium, vbi vindemia perficitur. Huius descriptio exstat apud Catonem, quae varii generis instrumenta habet, *tractoria, funaria, pressoria,* de quibus singulatim dicemus. PRELVM est trabs qua vua calcata premitur: quod Cato de carpino atra potissimum faciundum praecipit ob duritiem eius arboris ex qua boum iuga olim fabricabantur, Vitruuio teste, et manubria rusticis fiebant vt tradit Plin. 19, 6. LINGVLA est nouissima pars preli, quae inter duas arbores rectas inseritur in modum linguae. FIBVLAE sunt claui lignei qui per tabulas

tignaue

tignaue traiiciuntur, vt ea constringant: et CONFIBVLAE sunt tanquam duplices fibulae, quae si quando partes dishiascent ad constringendum vtrimque adhibentur. ARMILLAE sunt annuli ferrei cauati, in quibus vertibula versantur. SVBSCVDES sunt tabellae ligneae, quibus immissis asseres aut tigna compiguntur: sic dictae a succudendo, quod locus cui inseruntur cudendo scalpris excavatur, et ipsae ictu mallei immittantur. Pacuuius apud Festum: *nec vlla subscus cohibet compagem aluei.* PEDICINVS est pes tenuis edolatusque, quo arbor inseritur cardini aut suae basi. SVCVLA a suis similitudine vocatur machina tractoria, inter *chelonia* versatilis, circum quam *ductarius funis* obuoluitur: cuius ope traiectis per foramina vectibus, prelum tenditur vel subducitur, et trabes attolluntur, vasa vinaria ex apothecis educuntur. PORCVLVS est paxillus vel vncus in medio suculae fixus vt teneat funem, qui suculam circumplexus simul versatur. MELIPONTI sunt funes longissimi et crassissimi, sic dicti quod melius premant. Nam *pontare* pro deprimere etiam hodie mechanici vsurpant. CAPISTRVM est retinaculum quo prelum subductum tanquam freno retinetur, ne subsidat decidatque. TROCHLEA est machina tractoria cum rotulis vel orbiculis aereis aut ligneis qui per ariculum versantur, traiectis ductariis funibus, quibus releuatur prelum. Nomen habet a τρόχω, id est rotula, fitque ad similitudinem Graecae literae Θ, auctore Isidoro. FORVM est pars torcularis in quam vua defertur, vt prelo subiiciatur. Varro appellat forum vinarium. PATIBVLA sunt fustes validiores, quorum vsus in torculari ad aliquid moliendum, muniendum ferendumue. Titinius Fullonibus: *Si quisquam hodie praeter hanc Posticum nostrum pepulerit patibulo hoc Ei caput defringam:* Vbi Nonius minus recte, *patibulum est sera qua ostia occluduntur, quod hac remota valuae pateant.* Non enim a patendo, sed a patiendo dictum patibulum. VECTES sunt pali robusti quibus per foramina traiectis, machina tractoria et sucula circumagitur ab operariis, aut prelum torquetur. Eos Cato in premendo fortiter prelo adhibet longos triplici ordine, pro numero scilicet eorum qui premunt: in torquendo leuiter et remisse breues, quos vocat *remissarios*.

XII. OLEAE legendae et premendae seruiunt DIGITABVLA, tegumenta digitorum quibus pressam oleam strictores ex arbore decerpunt: sic dicta vt acetabula, ignitabula. CORBVLAE DECEMMODIAE, TRIMODIAE quibus districta bacca suscipitur. FISCI et FISCELLAE sunt quali in quibus oliuae inclusae prelo supponuntur, ne fraces et sordes in lacum cum olea defluant: quem vsum monstrat Colum. 12, et Vlpian. tit. Locati l. 19 cum ait, *Fiscos autem quibus ad premendum oleam vtimur, colonum sibi parare debere.* CORTINAE vasa plumbea in quae oleum expressum fluit, et inde in labra funditur, vt fraces et amurca liquentur. CAPVLAE vasa ansata quasi Capides minores, quibus oleum depletur, et in fictilia vasa diffunditur: cui rei quoque seruiunt CONCHAE, ferreae et rotundae, vt testatur Plin. 23, vt et Colum. 12, 50. INFVDIBVLA per quae oleum aut vinum infunditur in vasa angusti oris vt vrceos, amphoras: sicut Vitruuio *infudibulum* est per quod in molam frumentum decurrit ac transmittitur. SPONGIAE maiores et minores quibus fiscinae aut dolia effinguntur et purgantur: VRCEI quibus oleum progeritur in lacum aut cortinam: VNCI ferrei, de quibus vrcei vrnaeue suspenduntur, vel quibus gestantur. LABRVM olearium vasculum rotundum, in quod oleum transfertur e cortina aut lacu: vt *labrum lupinarium,*

rium, in quo lupinus aqua maceratur: *labrum eluacrum*, in quo aliquid eluitur et lauatur: *labrum culleare* quod capiebat mensuram cullei et vino admetiendo parabatur, ea forma qua Cato praescribit 55. *Labellum pollulum* est labrum paruulum. GEMELLAR *structile* est, quasi duplex labrum olearium: cui nomen dedit gemina structura. MOLA, CANALIS, SOLEA, TVDICVLA referuntur a Columella inter instrumenta olearia pressoria; sed minora quam TRAPETVM * quod Varro 1 ait esse *molam oleariam e duro et aspero lapide*; Colum. 12 a mola separat, et pro trabe accipit, qua oleum exprimitur: Cato totam constructionem et fabricam intelligit in quo ORBIS est ipsa olearia mola, quae in trapeto vertitur, et oleam terit. MOLILE scapus vel manubrium quo mola impellitur et circumagitur. MILIARIVM vas angustum et longum milii forma, quod sub trapeto ponitur ad excipiendum liquorem: etiamsi alios quoque vsus praestat, in culina, in balneo, ad aquam calefaciendam; quod ad Catonem notaui. TYMPANVM est machina tractoria versatilisque, quae prelum tendit, deprimit aut sustollit: sicut *tympana* appellata mechanicis axes, quorum capita habent foramina, quibus inditis vectibus, iisque funibus aduolutis pondera vel protrahuntur, vel sustolluntur, vt est apud Vitruuium, Oribasium, et alios. Vlpian. tit. Locat. 69, *quodsi regulis olea premitur, et prelum, et suculam, et regulas, et tympanum, et trochleas quibus releuatur prelum, dominam praestare oportere.* Vbi REGVLAE sunt tabellae ligneae oblongae, quibus vt in fiscis imposita bacca prelo subiicitur et exprimitur. Colum. 12, suspensa mola oleam frangito, eamque vel in regulas, vel in nouos fiscos adiicito. Ibid. Aut regulis, si consuetudo erit regionis, aut certe nouis fiscinis sampsae exprimi. Plin. 15, *exilibus regulis pede incluso.* *

XIII. LACTICINII instrumenta sunt MVLCTRA siue MVLCTRVM, vas in quod lac mulgetur, siue sit vrna ahenea siue lignea. *Mulctralia* dixit Virgilius Georg. 3, *implebunt mulctralia vaccae.* *Mulgaria* Valgius poëta. *Sed nos ante casam tepidi mulgaria lactis Et sinum vini cessamus ponere Baccho.* CYMBIVM est vas et poculum a cymbae figura dictum, in quo lac seruare, et Dis manibus libare solebant: etsi Varro *cymbia* refert inter vasa vinaria; Plin. 37, 8 inter pocula, Virg. Aeneid. 3, *Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.* Statius Thebaid. 6, *capti gratissima cymbia lactis.* SINVS et SINVM vas rotundum capace alueo, in quo lac retinetur et deportatur, atque olim etiam offerebatur diis minoribus rusticis, vt Priapo, Rumiae, ex qua consuetudine dixit Virg. Eclog. 7, *Sinum lactis, et haec te liba Priape quotannis Expectare sat est.* Quamuis *sinum* etiam vas vinarium est, de quo Varro lib. 1, de vita pop. Rom. *vbi erat vinum in mensa positum, aut galeola aut sinum.* Ibid. *Item erant mala vinaria, sini, cymbia, culignae, paterae, gutti.* FISCELLA, CALATHVS, FORMA caseo faciendo adhibentur, suntque vasa viminea vel iuncea, in quae lac coagulatum transfertur, vt serum percoletur, et caseus formetur: quod nunc fere faciunt in formis ligneis perforatis. Glossarium, *fiscella, forma, vbi caseus exprimitur.* Tibullus: *Tum fiscella leui detexta vimine iunci Raraque per nexus est via facta sero:* quem postremum versum Ouid. Fast. 4, ita aemulatur: *Dentque viam liquido vimina rara sero.* Colum. 7, *liquor in fiscellas, aut in calathos vel formas transferendus est.*

XIV. FLO-

* [Subiecimus in fine libelli Turnebi et nostram de eadem re disputatiunculam.]

XIV. FLORILEGIO et fructibus hortensibus colligendis parantur instrumenta viminea, *Corbes* et *Sportae*, *Storeae* e funibus aut iunco, *Tegetes* canneae, vel cannabinae, quibus subiectis, ficus, vuae, poma soli exponuntur et siccantur. Item SIRPICVLI, canistra sirpea, vel quod e sirpo iunci genere contexuntur, vel a sirpando, id est ligando appellati: quamuis apud Plautum Captiuis etiam sunt *sirpiculi piscarii*, scilicet nassulae siue sportulae sirpeae piscatorum; et apud Varronem in vinea *sirpiculi iugorum*, Colum. de cultu hortorum: *cauo iam vimine textum scirpiculum ferrugineis cumulate hyacinthis.* Lucilius Satyr. 15, *Tintinnabulum abest hinc, Scirpiculique olerorum,* etsi Scaliger ibi legit *scirpiculaeque* et putat esse duo genera vehiculorum *Tintinnabulum* et *Sirpiculam* diminutiuum a sirpea. Ego arbitror, Lucilium loqui de venditione olerum quae vt ex Horatio et Apuleio constat olitores vendebant imposita caballis vel asinis, ad quorum colla forte erant suspensa tintinnabula, quae etiam hodie iumentis et minoribus pecudibus aptari solent: vel tintinnabulum ad venditionem olerum significandam adhibebatur, sicut apud Graecos in venditione piscium fieri solebat vt testatur Strabo 14 et Plutarch. Symposiac. 4, 4. Plautus in Pseudolo cum ait, *lanies inde accensam duos cum tintinnabulis.* Intelligit compedes vel catenas, quae vbi mouentur sonant et tinniunt, vt dixit Afran. *Ianitoris impedimenta titinnire audio.*

XV. CONSERVANDIS fructibus deseruiunt Cellae, Apothecae, Cisternae, horrea, granaria, vasa, ollae. CELLAE et APOTHECAE sunt diuersorum generum, vinariae, oleariae, penuariae, torculariae, defrutariae: CISTERNAE ad vini custodiam effodiuntur et construuntur; quod si cui mirum videatur, is sciat etiam LACVS VINARIOS in terra depressos vina e torculari excipere, et per canales structos, vel tubos fictiles in dolia defundere vt tradit Colum. 1, Vlpian. tit. de furtis l. 21, *si cisterna vini sit quid dices? aut aquae cisterna.* HORREA sunt frumentaria, vinaria, penuaria; quorum mentio est in libris iurisconsultorum tit. de acquir. rer. domin. de instr. et instrum. leg. de penu leg. Horatius: *Parcis deripere horreo, Cessantem Bibuli consulis amphoram?* vbi interpres *horrea, in quibus vina vetera reposita erant, appellat veterana,* vt Seneca *veteraria* epist. 112, *adspice veteraria nostra, et plena multorum saeculorum vindemiis horrea.* GRANARIA reponendis frugum granis erant destinata, et ex tabulis fiebant, stipitibus vel in terra defixis vel supra terram collocatis. Horum vsum in nonnullis prouinciis praestabant SIRI, sub terra in modum speluncarum et puteorum effossi, ad recipiendas et conseruandas fruges: de quibus Varro et Colum. 1, Plin. 38, Curtius 6. *Siros vocant barbari circa Caucasum, quos ita soleriter abscondunt, vt nisi qui defoderint, inuenire non possint; in iis conditae fruges erant.* RISCVS est genus vasis contexti e iunco, capaci aluo, vtraque parte acuminatum, in quo rustici fruges, vel far molitum hodieque adseruant: quem eius vsum an veteres habuerint nescio; nomen quidem Graeci et Latini vsurpant; sed pro cista vel arca vestiaria. Terent. Eunuch. *Abi cistellam domo effer cum monumentis. vbi sita est? in risco:* quo loco Donatus nomen id esse Phrygium notat, eoque significari cistam pelle contectam. Vlpian. tit. de auro argent. leg. l. 25, *Veluti labatir, riscus;* vtrumque vocabulum peregrinum, alterum Phrygium vt dixi, alterum Graecum, λαβάτης apud Hesychium. Pollux 10, 31, κιβώτια οἷς ἀποτίθενται αἱ ἐσθῆτες ῥίσκον παρὰ τοῖς νεωτέροις λέγεται. Glossarium: Riscus κιβωτὸς μεγάλη.

XVI. Vasa vinaria maiora et capaciora sunt CVLLEVS siue CVLLEVM quod viginti amphoras capit, vrnas quadraginta: *qua nulla est maior mensura liquoris* ait Fannius: eoque vinum vendere et admetiri solebant per labrum culleare, ita vt in vini culleos singulos quadraginta vrnas et auctarii loco vnam praeterea adderent. CVPAE ligneae sunt, latae et vastae, in quibus vinum nouum et recens expressum seruatur. Cic. in Pison. *panis et vinum a propola et de cupa.* Augustin. Confession. 9, 8, *Iuberetur a parentibus de cupa vinum depromere.* ORCA est genus vinarii vasis magni et teretis, á quo *Vrceos* et *Vrceolos* dictos putat Horatii interpres. Varro 1, *quae in Hispania feruore musti ruptae.* SERIAE, DOLIA interdum erant decem amphorarum capacia, aliquando minora. Haec oblinebantur et oppicabantur cortice, pice et resina, ne vinum fugeret, vnde *oblinire dolia* est obturare, et, contra *relinire* est resignare et aperire. Terent. Heautont. *releui dolia omnia, omnes serias.* Quanquam in doliis et seriis etiam frumenta condebantur, vt testatur Cato 11, et Vlpian. tit. de verb. signif. l. 206, et hoc amplius, dolia erant *olearia*, *amurcaria*, *deacinata*, quae acinis liberata sunt, vbi mustum deferbuit Cato 26.

XVII. MINORA vasa vinaria sunt CADVS siue metretes, qui continet vrnas duas, vel vt nonnulli censent tres cum dimidia. AMPHORA, FIDELIA, LAGENA, CVLIGNA, TESTA, vasa fictilia vel vitrea, in quae vinum e dolio vel cupa defundebatur, ac vetustas ac nobilitas vino diffuso quaerebatur, obsignatis vasis, et in tabella apposito nomine vini, et numero consularis anni, vt apud Petron. amphorae vitreae gypsatae affixis pittaciis cum hoc titulo: FALERNVM OPIMIANVM ANNORVM CENTVM. Proculus tit. de trit. vino et oleo leg. *Amphoras et cados in quibus vina diffusa seruantur, legatos esse.* Horat. Carmin. 3, *Corticem adstrictum pice dimouebis Amphorae fumum bibere institutae.* Idem epist. 1, 5 *Vina bibes iterum Tauro diffusa.* Iuuenalis 5, *Ipse capillato diffusum consule potat.* Hinc *vinum Doliare* quod in doliis est, dixit Vlpian. tit. de peric. et comm. rei vend. *Amphorarium* quod in amphoras diffusum est, idem tit. de trit. vino. Est autem *amphora* e Graeco ἀμφόρα, continetque, quemadmodum Columella scribit, duas vrnas, siue sextarios quadraginta, vt vero Metianus et Festus, octo et quadraginta sextarios. Latini vocant *Quadrantal*, quasi vas pedis quadrati siue magni, quo vtitur Plaut. Curcul. *modica est, capit quadrantal.* FIDELIA fictilis aut vitrea ad vina et conditanea seruanda, apta; quae capiebat congium, et antiquo ritu cum vino offerebatur diis, vt Fidei a Plautino seruo Aulularia: *mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam*, atque etiam donabatur causidicis a clientibus, quo respexit Persius 3, *ne inuideas quod multa fidelia putet.* LAGENA et LAGVNCVLA vas fictile, vel e radicum filis, cum fici tum etiam siluestrium auctore Plin. 16, 31 aut e cucurbita, Colum. 10. Eius vsus plurimus in conuiuiis, in itinere, in venatione olim fuit, atque etiam hodie manet: sed fere stanneae aut vitreae et vimine obductae *Flossa* vulgo dicitur: Horat. lib. 2 Sat. vlt. *Conuiuae reliqui minimum nocuere lagenis.* Plin. epist. 6, *Cum venabere, licebit auctore me, vt panarium et lagunculam, sic etiam pugillares ferat.* CVLIGNA dicta a Graeco κύλιξ; vt Festus tradit. Cato 133, *Culignam vini dapi.* Idem, *culignam in foeno Graeco ponito.* Varro de vit. pop. Rom. lib. 1, *Cymbia, culignae, paterae, gutti.* TESTA fictilis ad vina condenda accommodata: quam Horat. vocat Graecam, quod vino Graeco primo imbuta fuisset,

fuisset, vel quod Cumis, ciuitate Graecae originis facta, vt Martialis: *Cumanam testam.* Iuuenal. 5, *Cuius patriam titulumque senectus, Deleuit multa veteris fuligine testae.* His addendus VTER VINARIVS e corio consutus, qui vt ἀσκὸς apud Pollucem inter vasa vini conditoria erat, et in conuiuiis primo ponebatur, postea TINA: cuius nomen integrum in Belgico idiotismo rustici hodieque vsurpant, sed pro vase ligneo in quo lac, mulsum vel expressum adseruatur. Varro de vit. pop. Rom. lib. 1, *antiquissimi in conuiuiis vtres vini primo, postea tinas ponebant.* Apuleius Metamorph. 7, *Vinarios vtres ferentes.* D. Matthaeus Euangel. 9, ὐδὲ βάλλυσιν οἶνον εἰς ἀσκὺς παλαιύς.

XVIII. VASA *Salgamaria* sunt, in quibus conditanea ad cibum, quae veteres Salgama dixerunt, seruantur, vt puta mala struthea, cydonia, melimela, pyra, fici, nuces, rapae, oleae. Eius generis sunt VRCEI, ORCVLAE apud Catonem, et alia vasa fictilia aut vitrea, patenti ore, et vsque ad imum, aequalia, vt Colum. praescribit 12,4. SALSAMENTARIA Graeci κεράμια appellant, in quibus adseruantur sale condita ad diuturnum vsum ciborum, vt pisces salsi, carnes, pernae, muriatae, et alia, quae Graecis τὰ τάριχα, Latinis *Salsamenta*, Plauto *muriatica* dicuntur, eo quod in muria seruabantur. Est autem *muria* aqua sale commixta in qua aliquid maceratur aut seruatur: licet etiam significet piscium salsorum, praecipue thunni, liquamen. Huiusmodi vasa fictilia sunt CADI SALSAMENTARII, quos nominat Plinius. DOLIA, SERIAE in quibus pernas saliri praecipit Cato; ORCAE angusto ore, specie tereti et vniformi, ad similitudinem orcae belluae marinae. Suidas ὄρκας κεράμια ἀγγεῖα ὑποδεκτικὰ ταρίχων δύο ὦτα ἔχοντα: interpres Horatii ad illud Sat. 2, 4, *Byzantia putruit orca: Olla Graeca βόσα, seu vasis genus ore angusto; in formam καυκαλίυ.* In his conditas menas et pelamides, viles pisciculos, clientes pauperculi causidicis et patronis suis donabant: quo allusit Persius Sat. 3, *Menaque quod prima nondum defecerit orca*, et Iuuenal. 7, *Quod pretium vocis? ficus, petasunculus, et vas Pelamidum.* Praeterea VASA STANNEA piscium salsurae tribuit Plautus: cuius versus apud Festum ita legendos arbitror, *Muriaticam autem video in vasis stagneis Bonam naritam, et canitam, et tagurica, Apuinas fartas, conchas piscinarias;* vbi *muriatica* intelligitur coena, *stagneis* pro stanneis antiqua scriptura, de qua alibi dixi, *narita* piscis minutus, Graeco nomine *Rhina*, Latine *squarus*, *Canita* eadem canicula nisi quis malit *cornutam.* Vtraque Plinio memorata 32, vlt. *Tagunia* piscis, qui Athenaeo ταγύνιςαι. *Apuinae*, apuae pisciculi; e quibus garum optimum conficiebatur, vt refert Plin. 31, 8. OLLAE seruiunt condituris fructuum hortensium, vt pomorum, ficorum, vuarum, quas inde ollares vocat Coel. Aurelian. et Martial. 7, *Dulci placenta sordidam linit mappam Illic et vuae collocantur ollares.* Horat. Sat. 2, *venuncula conuenit ollis.* Et haec quidem sunt ipsius fundi instrumenta, quae rursus habent alia sibi propria, sine quibus nullum omnino opus effici potest. Quam ob causam iurisconsulti instrumento contineri censuerunt personas et res ad vsum familiae rusticae et pecudum intra villam paratas: de quibus quam potero breuissime dicam.

XIX. VILLATICI opifices et ministri sunt, molitores, pistores, coqui, fabri, fullones, calcarii qui calcem domino coquunt ad refectionem villae; textores,

lanificae, focarii et *focariae*, quae sunt villicae adiutores, focum curant, ligna adferunt, cibum et pulmentaria coquunt: de quibus fit mentio tit. Nautae caupon. l. 1. tit. de instr. et instrum. leg. l. 12 et l. 25. tit. C. de donat. inter vir. et vxor l. 3 vbi tamen *focariae*, concubinae quasi focum et larem colentes, accipiendae sunt. Horum instrumenta cum fint multa et diuersa pro ratione artis et operae, recensentur inter cetera a scriptoribus rei rusticae, maxime a Catone, FISTVLA et PILA FARRARIA ad far pinsendum, PILA FABARIA ad fabam fresam, PILA LIGNEA in qua tunduntur grana molliora, vt zea: cuius mentio Plin. 18, 11. PILA SEMINARIA ad terendos seminum nucleos. PILVM FABARIVM, FARREARIVM, SEMINARIVM quo faba, far et semina in pilo siue mortario feriuntur et tunduntur. PILA FVLLONICA in qua tunduntur panni et vestes vt poliantur. CRIBRA INCERNICVLA, quibus frumenta purgantur, antequam molantur, vel pollen a furfurum recrementis discernitur ac separatur. MATEOLA est paruus tudes ligneus ad succudendam et adigendam materiam, dicta a rusticis *κατ' ἀφαίρεσιν mateola* pro materiola; quomodo saepe dictiones pronuntiabant, vt Plautinus rusticus Truculento, *Cauliator*, *conia*, *rhabo*, pro *cauillator*, *ciconia*, *arrhabo:* nisi est a Graeco *ματέω.* PAVICVLA est lignum ponderosum vtrimque ansatum, quo sola et silices tunduntur vt aequentur et solidentur. *pauire* enim et *depauire* est verberare. Hoc maior et ponderosior est FESTVCA siue *fistuca*, qua pali et trabes magna vi in terram adiguntur; vnde *festucare fundamentum* dixit Cato pro fistucis solidare. FORCIPES ferreae ad focum ignemque instruendum et ornandum. RVTABVLA lignea, quorum vsus pistoribus in proruendo igni, panis coquendi gratia, auctore Festo. FOCVLVS fictilis, aeneus, ferreus, vt ignitabulum, in quo ignis seruatur, et accenditur, vel prunae candentes inferuntur mensae ad calefaciendum cibum. Cicero pro domo: foculo posito in rostris. Gellius 1, 19, *Tum illa foculum coram eo apposuit.* TESTVM et TESTVS est vas figulinum, vel aeneum, sub quo in foco calefacto cinere et prunis superiniectis et circumpositis panes, liba, ceteraque dulciaria coquebantur. Vnde *testuarium* edulium, quod sub testu calido coquebatur. Varro LL. 4 Ouid. Fastor. 2, *Ara fit, huc ignem curto fert rustica testu:* Et 5, *Stant calices; minor inde fabas, olus alter habebat, Et spumat testu, pressus vterque suo.* BATILLVS instrumentum domesticum ferreum vel ligneum, ad similitudinem palae, quo cineres et prunae tolluntur, aut immunditia effertur. Varro 3, *pastorem cum batillo circumire oportet, ac stercus tollere.* Horat. *latum clauum prunaeque batillum.* ROTA AQVARIA siue *tympanum*, quo aqua de puteo aut flumine trahitur ac tollitur; vel etiam far molitur. Plin. 17, 11, *Rotis etiam quas aqua verset obiter et molat.* RVDIS et RVDICVLA est instrumentum coquinarium ferreum, vel aheneum, qua versant in aheno elixa, aut spumam detrahunt; Cato: *rudicula agitato crebro.* Plin. 34, *versatum rudibus ferreis, aut ferulaceis.* TELA IOGALIS instrumentum textorium, in quo imponitur et conuoluitur detexenda tela. Ouid. Metamorph. 6, *tela iugo iuncta est.* AHINEVM, AENEVM vel AENVM vas ex aere factum in quo aqua ad [illegible] aut lauandum calefit. Caecil. Hymocide: *quin maehra licitari aduersum [illegible] pisti sciens.* Glossae. *Aeneum λέβης.* Paulus tit. de instr. et instrum. [illegible], *Nec multum refert inter cacabos et aenum quod supra focum pendet: hic aqua [illegible] dum calefit; in illis pulmentarium coquitur.* Vlpian. tit. locati l. 19, *Item aenum [illegible] quo olea*

olea calida aqua lauatur. AHENVM COCVLVM in quo cibus familiae coquebatur: quod cepisse culleum non mirum in numerosa familia, qualis rusticorum Romanorum fuit. Plaut. *aeneis coculis mihi excocta est omnis misericordia.* Festus: *cocula vasa aenea coctionibus apta.* Isidorus, *cocula ligna arida, vasa aerea.* Quamuis etiam in aheno vinum, sapa, defrutum decoquebantur. Virg. Georg. 1, *Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem Et foliis vndam tepidi despumat aheni.* CATINVS et CATINVM vas escarium fictile, in quo parabantur et apponebantur pulli, pisces, et iurulenta, pulmentaria, vel intrita, vt in lance assa; dictum a Graeco *κάτανος* inde diminutiuum *catillus.* His accedebant LINGVLAE quae sunt instrumenta plana et oblonga instar linguae, apta ad miscendum et secandum, vt videre est apud aromatarios. HAMA vas aquarium rotundum, ventre gibboso, compescendo incendio accommodatum, quod Cato refert inter vasa ahenea cap. 136, meminit Iuuenal. 14, *dispositis praediues hamis*, et Plin. epist. 10. Paulus tit. de praefecto vigilum, Vlpian. tit. de instr. et instrum. leg. Sed in quotidiano vsu etiam fuisse hauriendae aquae indicat Colum. 10 vbi e cucurbita fieri dicit; *aut habilem lymphis hamulam, Bacchoue lagenam.* MATELLIO vas aquarium ansatum, ad similitudinem matulae, vnde nomen inuenit. NASITERNA genus vasis aenei, ansati et patentis: quale erat quo equi in Circensibus post confecta spatia perfundi et refici solebant: ita dicta quod tres nasos, id est ansas haberet: meminit Cato de re rustica et in orationibus, Plautus, Sticho, Varro et Festus: licet interdum gemino ss scriptum *nassiterna*, quasi a nassa deducatur. SCVTRISCVM est patella a rotunditate scutiformi dictum, sicut et *scutra*, vnde *scutula* et *scutella*, de quibus in notis ad Catonem, Caecil. Hymnide: *quae narrare inepti est scutras feruentis.* SITVLVS AQVARIVS vas hauriendae aquae proprium, quod *Situla* vulgo dicitur; Plaut. *si hanc situlam accepero.* Alius SITVLVS BARBATVS vas aquarium humile et concauum, quod Graeca voce *Nanus* dicebatur, auctore Festo. SOLIVM vas concauum et patens vt alueus, cuius vsus in lauatrina ad pannos lineos emaculandos, vel in balneis ad lauanda corpora. TRVLLA fictilis aenea vel lignea quae per manubrium cauum e culina in lauatrinam aquam fundit, vel vinum aut oleum in dolia, a *truua, truuula* diminutiue, deinde *trulla:* etsi etiam vas portorium oblongum nauiculae instar apud Plautum, Ciceronem, Horatium, Plinium, Iuuenalem, et Scaeuolam, vel *lasanum* in quod ventris onus deponitur, vel caementariorum instrumentum trigonum, quo dealbati tectorio muri aut delutati linuntur et complanantur, a terendo, vulgo TROFFELL. Palladius 1, 13, *trulla aequabimus* et c. 15, *prima trullis frequentetur inductio.* TRVLLEVS et TRVLLEVM vas est aquarium latius et capacius quam trulla, sine manubrio cauo, quo manus, Nonio teste, abluuntur. VRNA QVINQVAGENARIA quae quinquaginta sextarios capit, siue vrnas duas cum dimidia. VRCEVS AQVARIVS quo aqua frigida in ahenum infunditur.

XX. ADHVC continentur cibaria et vestimenta, quae dominus familiae praestare cogebatur. Seneca de benef. 3, *aliquid quod dominus praestare seruo debet; vt cibarium, vestiarium.* Cibus autem rusticorum non erat omnibus idem, sed alius praefectis et liberis, alius operariis seruis et compeditis; nec eadem mensura omnibus, aut omni tempore dabatur. *Panis rusticus* nominatur a Plinio 19, 8 cuius crustae inspargebatur candidi papaueris semen, ouo affuso inhaerens, inferior crusta allio, gitaque cereali sapore condiebatur. Hic fuit vel triticeus, vel siligineus,

 vel

vel hordeaceus, siue ex solo hordeo, siue ex hordeo et tritico misto, vel denique ex milio, vt testatur Cato 57 et Colum. 2, 9. Vilior *panis cibarius* vel *secundarius* ex farina non cribrata, vilissimus *furfuraceus*, vel *acerosus*, furfurum recrementa et aceris paleaeque sordes retinens, quem vocat Plautus in Asinaria, et Suetonius Nerone *sordidum*, Terent. in Eunucho *atrum*, Iuuenal. 5 *caninum*, quod canibus cum iusculo praeberetur, Apicius et Coelius Aurelian. *Cantabrum.* PVLS ex panico pinsito, vel ex milio, vel ex farina hordeacea, aqua cocta interdum lacte commista: *pulmentarium* coctum vel crudum quale Catonis, quod habet oleas conditas; *halecem*, id est piscosum salsamentum; salem et acetum; quo postremo designari *poscam*, nonnulli perperam existimant. Nam *posca* non fuit inter diaria, sed vrbana, nimirum plebeculae et seruorum potio vilis, confecta ex vino mucido, aquae vel aceto mixto, vt praeter medicos indicat Plautus Milite, vbi seruus queritur, *alios ebrios* esse *ex optimo vino*, *alios poscam potitare.* Praeterea erant inter edulia familiae rusticae fici, caepae, allium cum sale, olus cordum, moretum, factum e lacte caseo et herbis, etsi non omne intritum significat: inter dulciaria *panis depsticius*, id est subactus manibus in mortario, placentae, liba, globuli, spirae, scriblitae et similia. Potus LORA, quae fit vinaceis aqua lotis et perfusis, quasi mustum dilutum, *Vinum praeliganeum* Catoni, *operarium* Plinio, quod ad vsum familiae operarumque, ex vuis ante iustam maturitatem praelectis expressum, per aestatem bibebant; sicut per hiemem mustum cum aceto, sapa, et aqua marina mistum. Mensura, quae et *demensum* dicitur a demetiendo, et *diurnum*, et *diarium*, quod in dies singulos fiebat, non semper eadem seruabatur, sed pro conditione operae et temporis variabat; veluti, Villicus, Villica, procurator et alii, qui magis cura et custodia, quam labore res villaticas administrabant, in menses singulos accipiebant tritici modios tres: operarii per hiemem modios quatuor, per aestatem modios quatuor semis: compediti per hiemem panis pondo IV, vbi vineam fodere incipiebant pondo V. Contra in vrbana familia pro ratione et dignitate ministeriorum demensum distribuebatur: et maiorem mensuram accipiebant serui lautiores et honestiores, quam mediastini et infimi. Ex qua varietate est quod Sallust. histor. 3 in oratione Macri Trib. pleb. et Seneca epist. 80, seruis quinos modios adsignat. Donat. in Terent. Eunuch. quaternos. Vestimenta familiae erant tunicae pelliceae, saga, centones et centiculi, manicae de pellibus, quae vel in siluis, vel in vepribus rustico operi et venatorio poterant esse communes: Cuculli, siue Cuculliones, *Galeri* in modum galeae facti, *pilei* densi crassi, et sutiles e pellibus lanariis, quales prisco ritu fuerunt Romanorum pontificum *galeri.* Vtraque capitis tegmina ad arcendas pluuias. Colum. 1, *cultam vestitamque familiam magis vtiliter, quam delicate habeat, munitam diligenter a vento pluuiaque, quae cuncta prohibentur pellibus manicatis, centonibus confectis, vel sagis, cucullis.* Auctor Moreti de Similo rustico, *tectusque galero Sub iuga parentes iungit lorata iuuencos.* PERONES et SCVLPONEAE quas Cicero in Pisoniana, et Petronius Satyrico *soleas ligneas* vocant, sunt calceamenta rustica et seruilia: illa e corio crudo fiunt, haec ex solido ligno exsculpto, dicta a sculpendo: vnde *Peronatus* et *Sculponeatus* indutus peronibus sculponeisue. Virg. lib. 7, *– crudus tegit altera pero*, vbi Seruius: *Pero rusticum calceamentum.* Persius: *Nauim si poscat sibi peronatus arator.*

XXI. SIMILITER comprehenduntur pecudum maiorum inſtrumenta, vt boum *iuga lignea*, vel *lorea*, quae binos ternoſue iugant, Aſinorum *inſtrata*, *capiſtra*, illis inſternuntur, his adligantur, ſi quando inſcenduntur. *Clitellae*, id eſt ſellae doſſuariae imponi mulis et aſinis conſuetae, ad onera commodius geſtanda. *Helcia* lorata, ſpartea, vel cannabina, ante pectus ab armis dependent, quibus aſini equiue currus per *temonem* trahunt, vel molas per machinulam ipſis annexas verſant: dicta a Graeco ἕλκω, traho. Apuleius 9, *defectum alioqui me helcio ſparteo, demoto nexu machinae liberum*, *applicant praeſepio.* Equorum habenae, frena, *oreae*, quae ori induntur, *Murices*, iidem *lupi* et *lupata* frena ferrea aſperrima. *Stragula* inſterni ſolita, *Ephippia* ſellae ad inſidendum impoſitae propter mollitiem vectorum, calcaria, cingula, eadem zonae, quibus cinguntur et diſtringuntur, ſoleae pedibus ſuppactae. Quae magnam partem non tam inſtrumenta fuerunt, quam ornamenta: qualia etiam cenſentur *frontalia*, quae ſunt laminae a naribus ad frontem inter oculos ductae, in ſummo latae, in imo contractae, forma ſcuti longi; *baltei* qui tergo iniecti ventrem ſuperiorem ambiunt, vnde *phalerae* dependent; *Monilia* circa collum et pectus demiſſa, *phalerae* ornamenta penſilia, quae omni corporis parti adduntur: etſi Suidas frontem, Herodotus maxillas, Seruius pectus ornari phaleris tradant. In his autem ornamentis veterum imperatorum et principum faſtus maxime enituit: habuerunt enim iſta aurea, gemmata et caelata, vt de *frontalibus gemmatis* teſtatur 37, 12 de *ſoleis aureis*, idem lib. 38, 11 de frenis, monilibus, ſtragulis, cingulis aureis et gemmatis Virgilius Aen. 7, *Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent*, *Tecti auro*, *fuluum mandunt ſub dentibus aurum.* Statius Thebaid. 3, *Spumantes procul mandunt adamanta iugales.* et lib. 12, *– ignea gemmis Cingula.*

Claudianus de equo Honorii Imperat.

Dumque auro phalerae, gemmis dum frena renident,
Hac vterum zona cinge frementis equi.
Sanguineo virides morſu verſare Smaragdos,
Et Tyrio dignum terga rubere croco.

Apuleius de deo Socratis; *Neque in emendis equis phaleras conſideramus*, *et baltei polimina inſpicimus*, *et ornatiſſimae ceruicis duritias contemplamur*, *ſi ex argento et auro et gemmis monilia variae gazae dependent*, *ſi plena artis ornamenta capiti et collo circumiacent*, *ſi frena caelata*, *ſi ephippia fucata*, *cingula aurata ſunt.*

VOCVM

VOCVM QVAE IN HOC LIBELLO EXPLICANTVR SYLLABVS.

NVMERVS CAPVT INDICAT.

Minae

Subiicimus locum Turnebi Aduers. 20, 7. qui conferendus est cum capite duodecimo huius libelli. *Trapetum Catonis: orbis; miliarium.*

TRAPETVM, quo oleae teruntur, ita accommodari praecipit Cato capite 22, vt statuatur ad libellam aequatum, ne quid fastigii, ne quid deuexi habeat: sed vt aequato situ et planicie perlibrata positum sit. id enim, *librare* cum dicit, intelligit:

ligit: *ab labris digitum minimum orbem abesse* vult. *orbis* autem mola est olearia, qua in trapeto olea teritur: qui ita in trapetum cauum conuenire debet, vt labra trapeti eum non tangant nec terant, sed ab eis digitum minimum vndique absit. *Ab solo mortarii, orbes cauere oportet mortarium ne terant:* vt diximus, ab labris orbes abesse debere mortarii et trapeti: item abesse a fundo et solo eos oportet, ne terant eius fundum. *Inter orbem, et miliarium, vnum digitum interesse oportet. Miliarium* vas est angustum et oblongum, milii formam referens. subdebatur autem etiam trapeto miliarium, tanquam fulcimentum, et in eo columella ferrea recta stabat, qua mola tenebatur: quod miliarium ita temperari accommodarique oportebat, vt quod ad latitudinem attinet, inter orbem et miliarium non amplius digitum interesset. quod si plus interesset, miliarium constringebatur, et in arctum adducebatur eius laxitas. Ita operi aptius erat et firmius. ita enim quod nimium intererat explebatur, et spatium illud inane minus reddebatur, quod amplius ante hiabat. si orbes sint altiores, nimisque deorsum descendant ad imum mortarii, eis orbiculos supponit, quibus attollantur. eodem modo latitudo temperatur et accommodatur. nam si lati satis non sint, circumdantur orbiculis ligneis eorum margines, aut armillis, velut rotae suo cantho. mox sequitur, *summa sumtus* DCXXIX *nummi sestertii*, pro trapeto, compositura, vectura, operis hominibus V, cum bubulcis VI, quaeque alia enumerat. Illa autem tota fabrica trapetorum difficultatis nonnihil habet. proinde conatus sum, si non picturae lineamentis eam repraesentare; certe vmbra quadam leuiter designare. Haec Turnebus.

Nostra autem de Trapeto haec sunt.

Varro LL. p. 34, 5 *Trapetes*, inquit, *molae oleariae vocantur.* Trapetes a terendo, *nisi Graecum.* Esse Graecum, iam ostendit Scaliger ex Odyss. η, 124 ἑτέρας δ' ἄρα δὲ τρυγόωσιν, ἄλλοι δὲ τραπέουσι. Plura habet Hesychius. Vnde apparet, vocem *trapetus*, *trapetum*, vel plur. *trapetes* (tot modis enim dicitur) generatim notare machinam *calcandis* vel exprimendis siue vuis, siue, vt apud nostros, credo, semper, oleis. Huc pertinet etiam Varr. 1, 55, 5 ex lectione primarum editionum, a quibus cum discessissent reliquae, Scaliger eam reuocandam censuit, *demittatur ad trapetas, quae res molae oleariae, e duro et aspero lapide.* E lapide fuisse orbes, lapidibusque adeo molaribus, quos nostra aetas vsurpat, non dissimiles, apparet praesertim ex Cato. 135, 6. Hic *orbis* fuit, quae postea *meta*. Orbi subiectum fuisse *mortarium*, lapidem alium, aliquantum excauatum, cum *labro* siue margine, qui *catillus* deinde dictus est, ad quod ita accommodandus erat orbis, vt neque fundum eius siue solum, neque labra tereret, constat ex Cato. 22, 1 et 2. Ad eam rem, tollendo nimirum orbi, columella in medio erat mortario fixa, quae sustineret impositum sibi orbem non proxime illa quidem, sed intercedente *cupa*. *Cupam* autem et *miliarium* Catonis c. 20 it. 21 et 22, vnum idemque intelligo, pyxidem nimirum, intra quam continetur *columella*, cui imposita pilei instar fuit. Hoc miliarium, haec cupa deinde et transiuit *orbem*, et sustinuit, ita vt stante firmiter columella, orbis, miliarii siue cupae ope illi impositus, deinde funium et trochlearum beneficio circumageretur. Altitudo et latitudo temperabatur *orbiculis* ligneis vel *armillis* ferreis. Tantum intelligere me puto; superesse quaedam in illa trapeti descriptione c. 20, 21, 22 mihi plane ἄδηλα non nego. Interim si comparentur ista cum iis, quae ad ipsum Catonem notata sunt, non multum superesse puto. Vid. etiam ad Col. 12, 50, 7.

PRAE-

PRAESTANTISSIMO DOCTISSIMOQVE
VIRO

IOANNI BAPTISTAE MORGAGNO

IVLIVS PONTEDERA

S. P. D.

Cvm idibus Februarii apud Clariss. Senatorem Philippum Bonarotam optimarum artium ac disciplinarum totiusque antiquitatis peritissimum essem Florentiae, Georgius noster (qui grauioribus licet occupationibus distentus, assiduus tamen pro sua erga me beneuolentia lateri meo haerebat) ita de te est locutus, vt nihil amantius, nihil honorificentius, nihil copiosius dici potuerit. Neque solum ea quae Anatomicorum consensu tua propria et singularia sunt, complexus est, verum alia multa magna cum tua laude est prosecutus, studiosa admodum cura subnectens, quae super Cornelio Celso et Sereno Samonico ante hos tres annos litteris mandasti. Hinc ad ea quae in Rei Rusticae Auctores ambo scripsimus, sermonem conuertit, multa quoque hac de re, nisi interpellassem, dicturus. Etsi enim perlibenter quae docti viri de te sentiunt, audire gestio, id tamen mecum communicari non sustinui, cum de vtroque necessario locuturus videretur. Quapropter optimum illum Senatorem quid tu quaque de re fueris commentatus, quaeque ego sapientissimorum virorum vestigiis inhaerens, quorum diligentiam multis in locis desiderari suspicabar, adiecerim, breuiter et ἱστορικῶς docui. Tum ille, iis quae ego exposueram, probatis, cum quae exemplaria vtrique nostrum ad manus fuissent, accepisset, Fulvii Vrsini librum, quem ob incredibilem raritatem nunquam inspectum a nobis non dubitauit, continuo mihi legendum obtulit. Huius autem libri hic est titulus: *Notae ad M. Catonem, M. Varronem, L. Columellam de Re Rustica, ad Kalend. Rusticum Farnesianum*, et *veteres inscriptiones Fratrum arualium* etc. *ex Bibliotheca Fuluii Vrsini. Romae in aedibus S. P. Q. R. 1587. apud Georgium Ferrarium.* Quem dum euoluo, non pauca deprehendi, quae tu, eo, vt mihi constat, nunquam viso, in Columellam doctissime litteris prodidisti; quorum nonnulla eadem sane ac tua sunt; alia alio modo exposita, alia perfecta non plane; pleraque autem neque ea auctoritate, neque iis, quibus a te, rationibus satis confirmata. Haec tibi publicis quamvis muneribus occupato per litteras significare volui, cum probe non modo ex scriptis tuis omnibus, verum etiam ex animo tuo longe mihi, si cui alii, perspectissimo sciam, quae a maioribus reperta esse noueris quam libenter ad primos auctores referre soleas. Cuius profecto exemplo ego quoque multa quae commentariolis meis inserui, ad Fuluium Vrsinum referenda omnibus in posterum testabor. Hunc porro librum sicubi venalem reperiri intellexero, transmittam, vel ipse cum iam Patauium mediter, afferam. Ita quae nunc vniuerse attigi, sigillatim ex ipso cognosces. Etenim multa a vitiis et erroribus vindicata complectitur, quorum duo hic tibi commemorabo: primum apud Columellam libr. 1 c. 4 [ſ. 8] in vulgatis libris sic extat: *quam optime pater familias debet habitare, vt et libentius rus veniat, et degat in eo.*

Iucundius vtique viro, si etiam matrona comitabitur. Quod Vrsinus ita disiunctum legit: *quam optime pater familias debet habitare, vt libentius rus veniat, et degat in eo iucundius: vtique vero si etiam matrona comitabitur.* Huiusmodi interpunctio, emendato τῷ *vero* pro *viro*, percommode, vt mea fert opinio, cadit, eandemque, vt potes meminisse, in meo illo vetusto anonymi Grammatici codice tibi ostendi. Alterum in *Hortorum cultu* [v. 101] habemus, in quo libro inter alia Vrsinus haec emendat: *Tum quae pallet humi, quae frondent purpura et auro Ponantur violae.* His namque receptis, primo membro *Violas Martias* a Columella descriptas intelligimus, altero *Violas*, vt vocant, *Trinitatis.* Non omnia tamen hac ratione accipi possunt; sunt enim quae coniecturis leuiter innituntur, ceu illud Columellae libr. 12 c. 34. *Sed mustum de sub massa et limpidum fit*, quod tu vetusti manu exarati libri auctoritatem secutus, restituisti: *sed mustum de summo et limpidum fit:* Vrsinus vero: *sed mustum de bumasto et passum ex ea fit.* Bumastus siquidem carnosi generis vua est ad escam inseruiens, quoniam minus musti fluit, quam Columella libr. 3 c. 2 inter duracinas cum purpureis, dactylis, Rhodiis, Libycis, Ceraunis ad cibum conserendam praecepit. Praeterea passum non de duracinis vuis, sed vel de praecocibus, vel de amineis fieri libr. 12 c. 39 idem Columella indicauit. Vinum quoque scylliten ex musto amineo cap. 33 confici tradidit, de quo proximo loco cap. 34 in embammatis confectione intellexisse videtur. Illud item M. Varronis libr. 2 cap. 11 §. 1 *vt praedictum est de lacte in eo et tonsura lanae*, quod Vrsinus emendat: *vt praedictum est, de lacte inquam, et tonsura lanae*, minus recte arbitror restitutum, τῷ *in eo* in τὸ *inquam* conuerso, cum legendum sit *caseo*, vt propositus a Varrone ordo requirit, et deprauatae etiam scripturae vestigium suspicionem facit. Huiusmodi tamen leuiora sunt, neque propterea eruditissimo viro quicquam detractum volo. Verum de hoc libro iam satis. Prodiit tandem Horti Pisani Ferdinandi hoc nomine Primi auspiciis et magnificentia constructi (Ferdinandus namque, non Cosmus, vt *Tournefortius*, qui me etiam in errorem induxit, memoriae tradidit, in publica commoda Pisis Hortum Medicum parauit) Historia ab amicissimo et integerrimo viro Michaële Angelo Tillio Publ. Botanices Professore confecta, tribus supra quinquaginta aereis tabulis ornata, eleganti adeo forma, vt nihil ad eius nitorem deesse videatur. Atque vtinam amplissimi viri Episcopi Biturgiensis acerba mors auctoris animum ab hoc opere emendando non auocasset. Hic enim fratris dilectissimi fato velut de coelo, vt ita dicam, tactus sic afflictus iacuit, vt in tanta luctus acerbitate neque huius libri, neque alterius rei cura afficeretur. Ideoque vrgentibus operis, auctore ipso neque approbante neque dissentiente, liber nondum extrema manu expolitus typis excusus est. Non est igitur cur miremur, quod nonnulla irrepserint, quae paruo negotio (sineret dolor) erat prohibiturus. De Facciolato nostro mirifice gratulor. Quam dolui me mearum rationum curis necessario addictum eius eloquentissimae orationi interesse non potuisse! Verum, quoniam eam in hominum manibus iam esse scribis, dabo operam reuersus, ne me abfuisse existimem. Interea meis verbis saluere ipsum iubeto, eiusque nomen ac famam per terram Hetruscam in dies percrebescere dicito. Cura vt valeas. D. Pisis Decimo quarto Kal. Mart. 1724.

I. AD

I

AD CELEBERRIMVM ET DOCTISSIMVM
VIRVM
IACOBVM FACCIOLATVM
IOANNES BAPTISTA
MORGAGNVS.

QVaeris ex me, Vir Doctiſſime, pluribus de locis Columellae, vt in plerisque huius editionibus proponuntur, quid ſentiam. Ego vero et de iis, et de Palladii quibusdam, et de nonnullis etiam Varronis quid ſuſpicer, ita ſcribam, vt iudicium non interponam meum, ſed exquiram tuum. Neque enim in Re Anatomica, aut Medica, in quibus ob aſſiduum, opinor, ſtudium, ſuſceptosque a puero labores vſum aliquem habere videor, ſed in media Philologia verſabimur, in qua vt pene adhuc hoſpitem, aut certe tironem eſſe me, fateor; ſic te eſſe principem, atque ſigniferum, negare non potes. Huc illud accedit, me praeter ſex, ſeptemue illas, quas memorabo, eorum Auctorum editiones, aliam praeterea vidiſſe nullam, cum tu in veſtra iſta ampliſſima Bibliotheca, quam vtriuſque noſtrum Patronus Beneficentiſſimus GEORGIVS CARDINALIS CORNELIVS, ad ſcientias, bonasque omnes artes fouendas, promouendas, ornandasque natus, inſigni nuper acceſſione locupletauit, multo plures facile habeas. Sed illud inprimis etiam atque etiam inculcem neceſſe eſt, me nunquam hos Rei Ruſticae Auctores in manus ſumſiſſe, vt emendarem; ſed cum aliud in alio inquirerem, ſubinde in certis, in quos incideram, locis haeſiſſe, itaque numquid forte vitii, et quid ſubeſſet, ſic inter legendum quaeſiuiſſe, quod viſum fuerat, nonnunquam, vt fit adnotauiſſe. Haec igitur quae ne relecturus quidem fueram, niſi tu pro tua humaniſſima de me opinione petiiſſes, nunc tibi ex ordine deſcribam, non alicuius adſciſcendae laudis gratia, ſed tuae ſententiae requirendae.

Et primum Columella [ab hoc enim incipiam de quo tu potiſſimum quaeſiuiſti: eius autem verba, vt caeterorum quoque, adſcribam fere ſecundum Gryphianam editionem A. 1548; hac enim, vt multo frequentiore, contigit vt initio vterer] §. I. Col. I, 8, 8 et II, I, 2I Columella igitur poſtquam libro I cap. 8, *Villicus*, inquit, *exhortandus eſt ad inſtrumentorum, ferramentorumque curam, vt duplicia, quam numerus ſeruorum exigit, refecta, et repoſita cuſtodiat, ne quid a vicino petendum ſit;* continuo huius rei cauſam ita ſubiicit: *quia plus in operis ſeruorum, quam in pretio rerum eiusmodi conſumitur.* Quibus in verbis fieri poteſt vt nihil deſit; ſi cui tamen ſententia videretur paulo obſcurior, quam ferat perſpicui alioqui ſcriptoris conſuetudo; animaduerti vnde petere verbum poſſet quo ſuppleret, illuſtraretque ſententiam ex lib. videlicet XI, cap. I. Ibi enim Columella eiusdem praecepti eandem cauſam ita proponit: *quia plus in operis ſeruorum auocandis, quam in pretio rerum eiusmodi dependitur.* Cum autem vtrobique continuo addat, quibus veſtibus adverſus frigora, et imbres familia munienda ſit, ſcribatque primo in loco: *pellibus*

manicatis, *centonibus confectis*, *vel sagis cucullis;* in altero *pellibus manicatis*, *et sagatis cucullis;* scire ex te velim, vtram magis probes scripturam, an vtraque repudiata iis adstipuleris qui sic videntur legisse, *sagis*, *aut cucullis*, vel potius Ferrario nostro [de Re Vest. Part. 2 lib. I c, 22], qui malebat, *sagis cucullatis*. §. 2 Col. 1, 8, 19. Nam haud longe a fine eiusdem capitis, vbi scriptum est: *Foeminis quoque foecundioribus*, *quarum in sobole certus fuerit numerus*, *honorari debet*, *otium nonnunquam*, *et libertatem dedimus;* non dubito quin concedas aliquid aut addendum esse, vt exempli causa particulam *si* ante *fuerit*; aut delendum, velut istud ipsum *fuerit*, quod quidem in Iuntina editione non inuenio, cum meae reliquae constanter sic habeant, vt descripsi.

§. 3. Col. 2, 4, 9. Libro II. cap. 4. vbi praecipitur, quibus temporibus iterum, tertioque arare oporteat colles pinguis soli, cum ita legam: *de Aprili medio vsque in solstitium iterandi*, *tertiandique*. *Septembri*, *circa aequinoctium*, *ac totidem operis*, *quot vliginosi campi*, *excolitur iugerum talis agri;* fateor non videre me, qui fieri potuerit, vt neque Iucundus Veronensis, neque is qui ab hoc emendatos Rei Rusticae Auctores Venetiis [Anno 1514] edidit, Aldus Manutius, neque Nicolaus Angelius, cuius emendationem in iisdem Auctoribus Florentiae [An. 1521] vulgandis secuti sunt Haeredes Philippi Iuntae, neque Coloniae [A. 1536] Ioannes Gymnicus, neque Parisiis [A. 1543] Robertus Stephanus, neque semel, iterumque Lugduni [A. 1537 et A. 1548] Sebastianus Gryphius [horum enim vtor Columellae editionibus] fateor, inquam, non videre me, qui potuerit fieri, vt ne vnus quidem horum tot, tamque exercitatorum hominum animaduerterit, nisi illa distinctionis nota quae ante vocem *Septembri* est post *aequinoctium* transferretur, duas Columellae deprauari sententias: quod non te modo, sed quicunque in eius, ac Palladii lectione vel mediocriter versati sint, statim perspecturos esse, confido. §. 4. Col. 2, 8, 5 Sed ea tantum, quae sunt ad finem capitis 8, legisse satis est, vt intelligatur in isto loco: *Tremellius quidem asseuerat priusquam impleuerit*, *ab auibus aut formicis sata edi*, *vbi aestiuis serenitatibus ager aret*; non *impleuerit* cum aliis quos modo nominaui, sed *impluerit* cum Angelio, esse scribendum. §. 5. Col. 2, 11, 5. Verum, ne hic quidem satis diligens fuit in eo loco de Medica herba describendo quem habemus cap. 11. *Tardius messem primam eius facere oportebit*, *cum iam seminum aliquam partem eiecerit*. *Posteaquam voles teneram*, *cum prosiluerit*, *deseces licet*, *et iumentis praebeas*. Nam, vt caeteri, duo illa verba *Postea quam* in vnum compulit non sine sententiae obscuritate. Id enim voluit Columella quod is, qui ipsum plerumque exscripsit, cum idem praeciperet de Medica, litteris mandauit, Palladius [de Re Rust. l. 5 tit. 1 §. 3]: *Prima messis eius tardius fiet*, *vt aliquantum semen excutiat*. *Caeterae vero messes quam volueris cito peragantur*, *et iumentis praebeantnr*.

§. 6. Col. 3, 2, 18. Libro autem III cap. 2, vbi de vuis apianis haec legimus: *vini dulcis*, *sed capiti*, *neruis*, *venisque non aptae*, *nisi mature lectae: pluuiis*, *ventisque*, *et apibus afferunt praedam;* maior ista distinctionis nota, quae ante *pluuiis* est, ante *nisi* videtur transferenda. Nam cum vina ob acida praesertim corpuscula neruis officere credantur, acidiora autem sint, quo maturius leguntur vuae; non apparet, neruis apianas non esse aptas, nisi mature legantur: contra autem praeclare intelligitur, easdem pluuiis, ventis, apibus esse obnoxias, nisi mature sint lectae, propterea quia sunt *praecoquis fructus*, quod modo ab Autore dictum fuerat. §. 7. Col. 3, 10, 17. Sed

Sed haec planiora; illud difficilius, quo emendari modo possit decimum caput, quod me fateor haud semel legisse cum propter alia, tum vero ob haec, quae sane sunt dicta et pulcherrime, et vere s. 9. *Videmus hominibus inspiratam velut aurigam rectricemque membrorum animam, sensusque iniectos ad ea discernenda, qua tactu, naribus, auribusque, et oculis indagantur.* Linguam videlicet omisit non oscitanter, sed perite, quod eius munus multo manifestius, quam narium, aurium, et oculorum, in tactu quodam consistat, quod nostris temporibus per ipsam quoque Anatomen est comprobatum. Et paulo post: *Nec generandi quidem data est facultas manibus, aut plantis, sed quod hominibus ignotum voluit esse genitor vniuersi ventre protexit, vt diuina praeditus ratione rerum aeternus opifex quasi quibusdam secretis corporis in arcano atque operto sacra illa spiritus elementa cum terrenis primordiis misceret, atque hanc animantis machinae speciem effingeret.* Iam vides, opinor, quae me hominem philosophum res induxerint ad Columellam peruolutandum; sed et alias postea memorabo. Nunc mendum, quod huic capiti in meis quidem cunctis insedit editionibus, videamus. Eos Autor iubet in terram deponi malleolos, quos vuarum feracissimos esse, constet, *tanto*, inquit s. 17, *magis quod compertum habeamus*, *naturali quadam malignitate desciscere interdum, quamuis diligenter prolata semina, idque nobis poëta velut surdis veritatis indulget dicendo:* „Vidi lecta diu, et multo spectata labore Degenerare tamen, ni vis humana quotannis Maxima quaeque manu legeret, sic „omnia fatis In peius ruere ac retro sublapsa referri.„ *Quod non tantum de seminibus leguminum, sed in totam agricolationis rationem dictum esse intelligendum est.* Quid tandem, obsecro te, istis in versibus *indulget* nobis Virgilius? atque adeo *surdis veritatis* quid est indulgendum? Non contra potius inclamandi hi sunt, et clare, diserteque admonendi? Quod quidem et facere Virgilium constat, et Columellam significare credendum est. Itaque nisi tu, Vir Doctissime, dissentis, ipsum non *indulget*, scripsisse, arbitror, sed *inculcet*; quae vox, vt vides, cum facile deprauari sic potuit, tum non solum toti isti sententiae, sed et modo quo istic Columella vtitur, non indicatiuo, vt Grammatici loquuntur, sed subiunctiuo praeclare conuenit: Quin etiam fortasse eo verbo voluit quodammodo indicare, sibi minime excidisse, in superiore quoque libro [cap. 9. s. 12] eandem ab se curam in eligendis seminibus commendatam, eosdemque versus quatuor esse propositos. §. 8. Col. 3, 11, 4. In proximo autem capite 11 aliquid deesse apparet iis in verbis: *totum solum sicco fimo, aut si id non sit, alterius generis quam recentissimo stercorari.* Etsi enim cum in libro 4 cap. 8 [sect. 3] haec legimus: *aliquid fimi, vel si est commodius, columbini stercoris;* intelligere videmur, fimi nomine certum aliquod vel genus vel discrimen stercoris a Columella significari; cum tamen priora illa omnia verba relegimus, sententiam nihilominus imperfectam deprehendimus, nisi cuius animantis siccum illud fimum esse debeat, adiiciatur. §. 9. Col. 3, 21, 4. Etsi vero in cap. etiam 21 desiderari quidpiam videtur in eo loco: *Nam et paterfamilias libentius ad spectaculum rei suae, quanto est ea luculentior, descendit, et quod de sacro numine poëta dicit, Et quocumque Deus circum caput egit honestum. Verum quocumque domini praesentis oculi frequenter accessere, in ea parte maiorem in modum fructus exuberat;* tamen velim consideres, possintne omnia videri integra, si ne vna quidem litterula adiecta, ita scribamus, distinguamusque: *honestum, verum; quocumque domini praesentis oculi frequenter accessere, in ea parte etc.* aut etiam sic. *honestum; verum quocumque domini*

mini praesentis oculi frequenter accessere; in ea parte etc. nam post *verum* satis facile *est*, aut *est etiam*, et *enim* ante *parte* intelligitur.

§. 10. Col. 4, 10, 3 In Libro IV. cap. 10 vbi legimus: *Sed nec vtique verno omnibus regionibus melior putatio est: nam vbi coelum frigidum est, ea sine dubio eligenda est. Vbi vero aprica loca sunt, mollesque hyemes, optima et maxime naturalis est autumnalis;* equidem non modo pertinaciter non negauerim, scriptum a Columella esse *verna*, sed etiam hanc melius respondere agnoscam voci quae consequitur, *autumnalis.* Attamen *verno* scribi nullo modo potuisse, non antea concedam, quam dilucide ostensum mihi sit, perperam scriptum esse a Palladio [lib. 3 tit. 12 s. 7] *vbi multae sunt vineae diuidantur, et pars earum, quae Septentrionem respiciet, verno putetur alia pars aduersa clementioribus plagis, recidatur autumno.* Nimirum videtur hic intellexisse *tempore* quod vel ibi fecit Columella, vel paucis quoque ante versibus, vbi legitur: *Nobis neque angusta putatione coërcenda semina videntur, nisi si admodum inualida sunt, neque vtique verno recidenda;* pro *verno* rescribendum est *verna;* nam vox quidem *tempora* longius abest, quam vt putem ad eam respexisse. §. 11. Col. 4, 25, 1 Capiti autem 25 subiecta vinitoriae falcis figura in plerisque editionibus formae non respondet, quae in eo capite descripta est. *Securim* namque [vt hoc vnum attingam] ita pingunt, non vt *semiformis lunae speciem*, sed vt triangulum repraesentet. Vna ad descriptionem videtur accedere Iuntina; Aldina enim etsi non quantum aliae ab Iuntinae forma discrepat; in eo tamen loco *securim* addit, vt haec *rostro* nullo modo *superposita*, sed omnino supposita sit. §. 12. Col. 4, 32, 5 Sed in extremo etiam capite 32 eadem Iuntina caeteris videtur esse anteponenda. Neque enim de arundineto sic verba illa exhibet: *caeditur deinde post brumam. Nam vsque in id tempus incrementum capit, ac tum compescitur, cum obrigant hiberno frigore. Fodiendum quoties et vineta;* sed ad hunc modum: *cum obriguit hiberno frigore. Fodiendum* etc. qua postrema distinctionis nota Robertum quoque Stephanum vti video.

§. 13. Col. 5, 7, 3. Etsi vero in Libro V, qui me loci, nec pauci ii quidem, morati sunt, eodem omnes modo in meis cunctis editionibus leguntur; vix tamen dubito, quin plerique saltem eorum sint aliter scribendi; velut hic capite 7. *Caetera simili ratione, atque in arbusto Italico administrantur, vt vites longis scrobibus deponantur, vt eadem diligentia curetur, atque in ramis deducatur;* sic potius *curentur, atque in ramos diducantur,* quem videlicet ad modum cum *de Italico arbusto praeciperet*, paulo ante [cap. 6 pag. 190] dixerat: *vitem in ramos diducere.* §. 14. Col. 5, 8, 3 sq. Longe difficilior mihi est alter locus ex cap. 8. *Olearum, sicut vitium plura genera esse arbitror, sed in meam notitiam decem modo peruenerunt, Pausia, algiana, Liciniana, Sergia, Neuia, culminia, orchis, regia, circites, murtea. Ex quibus bacca iucundissima est pausiae, speciosissima est regiae, quae potius escae, quam oleo est idonea. Pausiae tamen oleum saporis egregii, dum viride est, vetustate corrumpitur. Orchis quoque, et radius melius ad escam, quam in liquorem stringitur. Oleum optimum Licinia dat, plurimum Sergia: omnisque olea et maior fere ad escam, minor oleo est aptior.* Primum quaero an istud vltimum *et* inducendum sit. Quaero deinde, cur *radius* inter decem illa genera non memoretur. Nam num forte scriptura vitiata sit, et pro *radius* legendum sit *regia*, ne suspicari quidem possumus, tum quia de *regia* id iterare non oportebat, quod modo traditum fuerat, tum quia *radium* inter oleas non modo Cato [de

Re

Re Rust. cap. 6 f. 1], Virgilius [Georgic. l. 2 verf. 85], Plinius [Natur. Hift. l. 15, c. 3.] Palladius [l. 3, 18, f. 4] fed et Columella ipfe diferte numerat libro de Arboribus cap. 17 [f. 3]. *Optima eft*, inquit, *olea Liciniana*, *paufia fecunda oleo*, *efcae orchis*. *Sunt et regiae et radii, quae neque fpecie neque oleo funt tam gratae, quam quas fupra diximus*. Vides vt dilucide *regiam* ab *radio* diftinguat. Itaque ne folertem alioqui fcriptorem vfque adeo immemori ingenio fuiffe cogitemus, vt tanquam Curio ille pater cum decem modo propofuiffet genera, vndecimum addere potuiffet; relinquitur, vt horum alterutrum fufpicemur: fcilicet aut inter illa decem genera Columella pofuit radium, fed alio quodam nomine, vt puta algianae, vel Neuiae; nam circitis quidem, et fortaffe etiam murteae eam effe figuram, vocabula ipfa indicant, vt idem ac radius effe non poffint; reliqua autem fex genera memini fimul cum *radio* legiffe memorata, fic vt *radium* ab ipfis differre intelligeretur; Aut in eorum decem generum enumeratione genus aliud aliquod perperam a librariis duplicatum eft, et fic radii nomen [quod a Virgilio, Plinio, Palladio, Columella ipfo continuo poft Orchitem fubiici folet] vt denarius ille numerus conftaret temere expunctum. Cuius fufpicionis anfam dant quae Dalechampius notauit ad Plinii caput 3 lib. 15. *Columellae*, inquit, *oliuarum decem genera*, *Paufia*, *Licinia*, *Sergia*, *fiue Regia*, *Radius*, *Neuia*, *Culminia*, *Corninia Plinio*, *Orchites*, *Algiana*, *Murtea*, *Circites*, *Contia Plinio*. Quod autem non fine vlla ratione fcripferit *Sergia*, fiue *Regia*, oftendunt haec in eodem capite verba Plinii: *Licinia*, *Cominia*, *Contia*, *Sergia*, *quam Sabini regiam vocant*. Num tamen Sergia, quam Sabini regiam vocabant, a caeteris etiam, ac praefertim a Columella eodem nomine appellaretur, plurimum dubito, quando hanc quidem inter *minimas* recenfet Plinius [loc. cit.], qui non multo poft *grandiffimas* effe, dicit, quae regiae vocantur, *ab aliis maiorinae*, *ab aliis phauliae*. Denique illud potiffimum quaero, quomodo locus is, quem ex libro de Arboribus protuli, ita difcrepet a fuperioris fententia, vt quod in hoc genus effe omnium fpeciofiffimum dictum eft, in eo *fpeciei* ipfius gratia fpectata, tribus generibus poftponatur. Num quod Columella, non baccarum, vt in priore, fed ipfius arboris fpeciem, pulchritudinemque refpexerit? An quod irrepferit mendum aliquod? An quod liber is de Arboribus non fit Columellae, qua de re nimirum ambigitur in illa ipfius vita, quae a Gryphio, et Stephano cum eius fcriptis edita eft. In qua tamen de eo viciffim non ambigitur, quod multo minus certum eft, Columellam videlicet fcripfiffe librum luftrationum facrificiorumque prifcorum pro frugibus, quem tantummodo conftat promififfe [lib. 2 in fine] [2, 22, 5 et 6]. Sed quanquam etiam Aldus maior illa ipfa de re dubitauerit [Epift. ad Lector. ante Auctores Rei Ruft.], neque ego audeam quidquam certi proponere; eo tamen facilius videor animum inclinare, vt fufpicer, fcriptum principio fuiffe hunc librum de Arboribus a Columella, vt eum locum obtineret, vnde ipfum non immerito amouit Iucundus: deinde vero cum rem totam ornatius, pleniufque tractandam exiftimaffet, pro illo vno hunc quem modo appellamus tertium, et quartum praeterea, quintumque fcripfiffe. Quod quidem credibilius videbitur iis, qui libri fecundi, nec non quarti et quinti, praefertim vero vndecimi initio perlecto, plane intelligent, non fimul vniuerfum hoc opus, fed per fingulos pene libros a Columella fuiffe vulgatum, fic vt lectorum iudiciis, et poftulationibus, fuoque infuper indulgens propofito totius Rei Rufticae difciplinae, quoad eius fieri poffet, cumulatiffime abfoluendae, faepe in

posterioribus diserte tueretur, nonnunquam etiam iteraret, illustraret, augeret, perficeret, quae in superioribus praeceperat voluminibus. Verum siue liber is Columellae est fusius rescribere meditantis, siue alterius qui huius praeceptiones fere describere, et strictim saepe, nonnunquam aliquanto pluribus verbis tradere instituerit; sane cum pleraque praecepta atque adeo verba in eo libro, atque in hoc praesertim quinto, eadem esse, animaduertam; haud inutile fore, censeo, vt loci omnes qui sibi in vtroque respondeant, inter se comparentur, deturque opera, vt quae forte alterutro in libro vitiata sint, alterius ope restituantur. Ego aliquot exempla proferam; tu pro tua prudentia, quid sit faciendum, constitues. §. 15. Col. 5, 10, 7 In libro hoc quinto cap. 10 sic legimus: *Sed antequam arbusculas transferas, nota quibus ventis antea fuerant constitutae, postea manus admoueto, vt de cliuo et sicco in humidum agrum transferas.* Quo in loco si qui sint qui existiment, *cliuo*, et *sicco* non satis *humidum* agrum respondere, quaerantque ideo quid deesse possit; inspiciant hi comparem locum in lib. de Arboribus cap. 20 [f. 2] *Priusquam arbusculas transferas, rubrica, vel alia qualibet re signato, vt iisdem ventis, quibus ante steterunt, constituas eas, curamque adhibeto, vt ab superiore et sicciore, et exiliore in planiorem, humidiorem, pinguiorem agrum transferas.* Sane etiam Palladius, qui plurimum, vt supra dictum est, sequi Columellam solet, ita de re hac scripsit [lib. 3 tit. 19 f. 2]: *Plantas similiter notabimus, vt ipsis, quibus steterant cardinibus opponamus. De cliuo, sicco, et exili in planum, pinguem, et humidum transferemus:* quibus tamen in verbis an vox *agrum*, aut alia eiusmodi desideretur, videndum est. §. 16. Col. 5, 10, 12 Sed multo magis videndum est, quae in eodem Columellae cap. 10 non multo post habentur: *Nucem Graecam serito circa Cal. Februar. quae prima gemmascit: agrum durum, calidum, siccum desiderat;* non modo an aliter distinguenda sint, verum etiam, idque maxime, an ex iis sint emendanda, vel potius esse vsui debeant in iis emendandis, quae libro de Arborib. leguntur cap. 22 [f. 1] *Nucem Graecam serito Arcturi signo, vel circa Calend. Febr. quae pruinam nescit. Agrum calidum, durum, et siccum desiderat.* Nam alterutro in loco ob literarum similitudinem videntur librarii aut ex *pruinam nescit* effecisse, *prima gemmascit*, vel ex *prima gemmascit*, *pruinam nescit.* §. 17. Col. 5, 10, 13 In his autem verbis quae paucis post versibus vtroque in loco sequuntur, in primo quidem sic: *Omnis autem nux vnam radicem mittit, et simplici stylo prorepit. Cum ad scrobis solum radix peruenit, duritia humi coërcita recuruatur, et ex summo duum ramorum ambas radices emittit;* in altero autem ad hunc modum: *Omnis nux vnam radicem mittit, et simplici stylo prorepit. Cum ad scrobis solum radix peruenit, duritia humi coërcita recuruatur, et extensa in modum ramorum alias radices emittit.* vix dubitare posse videor, quin haec: *extensa in modum ramorum alias*, ita a librariis priore in loco vitiata sint, vt nata videlicet sint ista: *ex summo duum ramorum ambas.* §. 18. Col. 5, 10, 15 Eodemque in loco cum paulo infra de malis punicis sic legam: *nos exiguum admodum laseris vino diluimus, et ita cacumina arboris summa oblenimus. Ea res emendabit acorem malorum*, eo facilius crediderim, legendum esse *emendauit*, quod in libro de Arboribus cap. 23, f. 1 eadem omnino verba comperio, nisi quod pro *emendabit* reuera scriptum est *emendauit;* et pro *laseris*, *laser Cyrenaicum.* §. 19. Col. 5, 10, 17 In iis tamen, quae mox subiiciuntur de piro, primo quidem in loco sic: *iuxta ipsam radicem truncum findito, et fissuram cuneo tedae pineae adigito, et ibi relinquito;* in libro autem de Arborib. cap.

cap. 24 paulo aliter: *iuxta ipsam radicem truncum findito, et in fissuram cuneum pineum tedae adiicito, et ibi relinquito;* vide an aliquid ex vtroque loco sumendo, vtrumque praestet ita rescribere: *et in fissuram cuneum tedae pineae adigito.* §. 20. Col. 5, 10, 19 Nam quod priore in loco paulo post sequitur: *mala, sorba, pruna post mediam messem, vsque in Idus Febr. serito,* emendandum omnino esse ex libro de Arborib. cap. 25, 1 *Mala aestiua, cydonea, sorba, pruna, post mediam hyemem vsque in Idus Febr. serito,* eo credibilius est, quod Palladius [Ian. 15, 1 Febr. 25, 13 Sept. 14, 1 Nou. 7, 13] etsi pro alia locorum temperie alios etiam menses memorat, quibus sorba, mala, pruna serantur; id tamen tempus, quo messis habetur, aut ipsi proximum memorat nunquam. Quod si haud inutilem fuisse existimas inter superiores locos vtriusque libri comparationem institutam; multo vtiliorem fortasse existimabis, quam inter duos, qui proxime consequuntur, instituemus. §. 21. Col. 5, 11, 5 In eiusdem enim libri 5 capite 11 scriptum est ad hunc modum: *Ea autem fine, qua adraseris, surculos sic inserito, vt semipede, nec amplius de arbore extent, supra deinde muscum imponito, et ita ligato, ne pluuia dilabatur.* Locus autem, qui in lib. de Arborib. cap. 26, f. 4 huic ipsi, vt superiora etiam, ac consequentia manifesto commonstrant, loco respondet, sic habet: *Ea autem fine, qua adraseris, surculos demittito ita, vt sex digitis de arbore extent. In vna autem arbore duos aut tres ramulos figito, dum ne minus quaternum digitorum inter eos sit spatium. Pro arboris magnitudine, et corticis bonitate haec facito. Cum omnes surculos, quos arbor patietur, demiseris, libro vlmi, vel vimine arborem astringito: postea paleato luto bene subacto oblinito totam plagam, et spatium, quod est inter surculos vsque eo, vt duobus digitis insita extent: supra lutum muscum imponito, et ita obligato, ne pluuia dilabatur.* Vides vt plura in hoc altero quam in priore loco tradantur: quae ne consulto ab Auctore omissa, sed potius ab oscitantibus librariis negligenter praeterita esse, putemus, cum res ipsae per se docent, tum vero id commonet, quo nihil facilius est factu, vt videlicet ab illo primo *extent* ad hoc secundum *extent* temere, vt fit, in describendo delapsi, plures interiectos versus iisdem, aut fere iisdem verbis eadem praecepta continentes, transilire, primo illo in loco potuerint. Sane in idem ferme erroris genus eosdem incidisse in libri etiam XI capite 2 describendo, ex vetustis codicibus intellexit Robertus Stephanus * [in fine Oper. Columell.] sed ne longius a proposito loco deflectamus; Palladius quoque, Columellam, vt saepe diximus, plurimum sequens, cum de hoc eodem insitionis genere praeciperet, haec minime praetermisit: [lib. 3. tit. 17 sect. 2 sq.] – *statim surculum mergimus vna parte decisum salua medulla, et cortice partis alterius, qui supra arborem sex vel octo digitis emineat. Duos vel tres vel plures surculos pro trunci qualitate constituimus: quaternis digitis* [an *quaternos digitos?*] *vel amplius inter eos spatium relinquimus: tunc iunco, aut vlmo: aut vimine stringimus, et supra lutum musco tectum ponemus, ac ligabimus etc.* Illud vnum dissimulare non possum, dubitasse me, an integrum sit verbum illud vltimum *dilabatur.* Cum enim veniebat in mentem, Columellam lib. IV cap. 29 f. 8 de vitis insitione scripsisse: *fissura diligenter subacto luto linitur, atque superposito musco ligatur, quod et calores et pluuias arceat,* non *dilabatur,* sed *illabatur* scribendum esse, suspicabar, praesertim cum etiam Cato post peractas insitiones sic praecipiat: [cap. 41 f. 4] *in-*

 super

* Intelligit V. C. Victorii notam, cuius rationem habemus ad Col. 11, 2, 84. similis error fuerat admissus 11, 2, 88.

super lingua bubula obtegito, si pluat, ne aqua in librum permanet. Cum autem de eadem re in lib. de Arborib. cap. 8 s. 2 haec legerem: *quidquid inserueris viti, diligenter libro ligato, atque luto subacto paleato illinito, operitoque plagam, et ita alligato, ne aqua, ventusue penetrare possit: deinde supra lutum muscum imponito et ita religato: ea res praebet humorem nec inarescere sinit;* tum vero qua ratione seruari quadantenus posset vulgata scriptura, intelligebam. Sed de hoc tu, Vir Cl. constitues, vt de his quoque duobus locis, quos cum inter se vtroque in libro comparauerimus, protinus ad VI librum transibimus. Haec igitur in V. §. 22. Col. 5, 11, 7 Paulo post consequuntur: *medium truncum acuto scalpello permodice findito, ita vt fissura digitorum trium sit in ea: deinde cuneum, quo diducatur, inserito.* At quanto melius in libro de Arborib. cap. 26 s. 6: *medium truncum acuto scalpro modice findito, ita vt fissura trium digitorum sit. In eam deinde cuneum, quoad patietur, inserito.* Pariter primi, atque alterius generis insitionis descriptione absoluta, cum de tertio nondum fieri coepta sint verba, illic quidem ita scriptum est: *Hoc tertium genus insitionis, cum sit subtilissimum, non omni generi arborum idoneum est;* hic vero omissa, vt decebat, prima illa vocula: [ibid.] *Tertium genus insitionis, cum sit subtilissimum* etc.

§. 23. Col. 6, 2, 8 Libro VI cap. 2 *curandum ne in domitura bos calce, aut cornu quenquam contingat: nam nisi haec caueantur, nunquam eiusmodi vitia, quamuis subacta, eximi poterunt.* Suspicor legendum esse, *quamuis subacto*, hoc est domito; hic enim, vt est perspicuum, docet quomodo iuuencos, qui de grege feri comprehenduntur, *subigi* conueniat [s. 1.] §. 24. Col. 6, 5, 3 Videndum autem censeo, an vnum, et fortasse etiam alterum verbum inducendum, aut quid aliud faciendum sit in eo loco capitis 5. *Tum paribus casiae, myrrhaeque, et thuris ponderibus, ac tantundem sanguinis marinae testudinis miscetur potio, cum vini veteris sextariis tribus, et ita per nares infunditur.* Atque vtinam Vegetius, qui plura, vt nosti, ex Columella descripsit, non haec diuisisset [Artis Veterin. l. 3 c. 2] facile ex illo coniiceremus, quid in his verbis agendum esset, vt certe coniicio quid agendum sit in iis quae proxime consequuntur: *Sed ipsum medicamentum ponderis sex vnciae diuisum, portione aequa per triduum cum vino dedisse sat erit.* Cum enim Vegetius de sanguine marinae testudinis cum *vino per os dando scripsisset, haec subiecit* [ibid.] *Puluerem et cassiae fistulae, nec non etiam thuris pro aequa parte admisces, ex eo vnam semis vnciam cum sextario vini veteris in die per nares bouis infundis. Quod medicamentum per triduum facies;* vnde procliue est colligere, ita scriptum esse a Columella vel numerorum notis indicatum: *pond. sescunciae.* §. 25. Col. 6, 6, 4 Capite autem insequenti voculam deesse suspicor eo in loco: *Vbi nec medicina processit.* Nam cum paulo etiam supra medicina alia proposita sit, deinde, nonnullis de chirurgico auxilio interiectis, haec altera medicina, et post hanc porro tertia imperetur, videtur fuisse scriptum fortassis: *Vbi nec haec medicina processit.* Neque enim istarum minus profecto gratum duarum vocularum concursum declinare voluisse credendus est, qui modo scripserat: *Si nec haec profuit res*, atque alibi etiam [l. 12 c. 1 s. 2]: *sed nec haec tantum* etc. [lib. 12 c. 52 s. 1] *si nec haec fuerit* etc. Illud accedit, verba quae apud Vegetium illis Columellae respondent, haec esse [ib. c. 3] *si ista non valent:* Vides, vt post illos superiores hunc etiam aditum aperire coner ad Columellam emendandum. Neque enim inficior, verum esse quod Reinesius ad Daumium scripsit [ep. 121]: *Vegetium Columellae exscriptorem esse, et ad eum esse exigendum;* imo cum haec ponam, illud adiicio,

adiicio, esse tamen, vbi vicissim Columella ad Vegetium exigi possit, quod fortasse in aliis capitibus luculentius ostendam. §. 26. Col. 6, 6, 5. Nam quae in hoc ipso 6 capite legimus: *Sunt et ante detractionem sanguinis illa remedia, tribus heminis vini tres vnciae pinsiti allii permiscentur, et post eam potionem* [bos] *currere cogitur. Vel salis sextans cum cepis decem conteritur, et admisso melle decocto* etc. apud Vegetium quidem ita proposita inueniuntur [loc. cit.]: *Ante detractionem tamen sanguinis adhibentur ista remedia: tribus heminis vini, quatuor vnciae contriti olei permiscentur, postque potionem cogetur currere: duae quoque vnciae salis cum decem vnciis ceparum atteruntur: mel quoque decoctum admiscetur* etc. Ego vero ita hic Vegetium ad Columellam exigendum esse, non dubito, vt pro *contriti olei, contriti allii* reponatur; imo etsi aliquos existere posse video, qui vicissim quaerant, an apud Columellam non *cum cepis decem* sed *cum ceparum dextante* legendum sit, librariis videlicet in numerorum notis intelligendis facile deceptis; ego tamen re ipsa, et verbis quae apud Vegetium consequuntur, perpensis, hunc potius ex Columella emendandum in hac quoque parte, existimauerim, vt plerisque praeterea in locis, quos collatis vtriusque tum his, tum insequentibus paginis, nullo negotio proferre possem, nisi emendatos iam putarem ab his, qui Vegetium post A. 1528. (eius enim anni tantummodo exemplar habeo) typographis tradidere. Itaque nunc tantum de Columella emaculando videamus. Quem si in iis tot locis, quos supra ex lib. V et VI produxi, quamuis in meis omnibus editionibus ad eundem modum scriptis mendis tamen inquinatum esse, credidi; quanto magis esse credam in extremo capite 8. [quod me fateor non intelligere] *Sed haec his solum fastidium est;* cum Iuntina editio non *est* hic habeat, sed *tollunt?* §. 27. Col. 6, 10, 2. Minusque pariter dubitabo, quin capite 10, vbi legimus: *Porri etiam succum oleo, vel ipsa fibra cum ordeacea farina contrita remedio est;* rescribendum sit: *succus cum oleo*, quando Rob. Stephanus ita scripsit: *succus oleo*, praesertim cum Vegetius quoque haec ita verba descripserit [ibid. c. 4] *Porri etiam succus expressus cum oleo et ipsi febri cum hordeacea farina remedium praestant:* quo etiam ex loco erunt fortasse, qui cogitent, an alia in Columella emendanda sint; sed his ego non ita facile adstipulabor. §. 28. Col. 6, 17, 1 Contra autem menda quae initio capitis 17 in meis omnibus libris insedere, experiar an possim tollere Vegetio adiutore. Id caput sic incipit: *Est etiam mortifer iis* [bobus] *serpentis ictus, est et magnorum animalium noxium virus: nam et vipera, et caecilia saepe cum in pascua bos improuide supercubuit, lacessita onere morsum imprimit. Musque araneus, quem Graeci σκυτάλην appellant, quamuis exiguis dentibus, non exiguam partem molitur.* Haec ita Vegetius [ibid.] *Serpentis quoque ictus mortiferus est bobus, sed et minorum animalium noxium virus. Nam vipera et celicia cum in pascuis bos improuide supercumbit, stimulo morsus imprimunt. Araneus quoque, quem Graeci migaltem appellant, parui quidem corporis non paruam solet inferre perniciem.* Hic si Vegetium ad Columellam rite exigere velimus; vnum emendabimus verbum et pro *celicia* scribemus *caecilia.* At si Columellam ad Vegetium; duo facile corrigemus. Nam pro *magnorum* reponemus *minorum;* neque enim magnum vllum hoc in capite virulentum animal memoratur: et pro σκυτάλην, quod quidem apud Graecos, non muris aranei, sed serpentis nomen esse; scio, μυγάλην, quod apud ipsos, vt praeclare nosti, muris aranei nomen est, vetustis insuper libris, vt Rob. Stephanus * obseruauit [in fine

 Oper.

* Victorii esse putamus et rationem illius habuimus.

Oper. Columellae] auctoribus, rescribemus. Praeter quae an *in pascua* sic itidem mutare oporteat, *in pascuis*, videndum est. §. 29. Col. 6, 17, 3 Sed et paulo infra iuuat vtriusque Auctoris verba comparare. Columella: *Huius herbae succus vino mistus infunditur faucibus, atque ipsa folio cum sale trita malagmatis more, scarificationi intenditur: vel si hanc herbam viridem tempus anni negat, semina eius collecta, et laeuigata cum vino dantur potanda.* Vegetius [loc. cit.]: *Huius herbae succus cum vino faucibus infundatur, atque ipsa folia cum sale trita imponantur in plagam. Quod si viridem minime reperiunt, semina eius collecta et trita dantur ad potandum cum vino.* An *folio – intenditur* (Gymnicus scripsit *foliis*, caeteri, in quibus Gryphius etiam ipse in priore editione, *folia – intenditur*) omnino mutandum sit in *folia intenduntur*, quaeri potest; certe *viuo*, quod Aldi, Gymnici, Stephani, et Gryphii postremum quidem exemplar proponit, in *vino* mutandum est. §. 30. Col. 6, 17, 5 Mox etiam haec Columella: *Vel si id non adest, humorque ostendit iniuriam dentium* [muris aranei] *cuminum conteritur, eique adiicitur exiguum picis liquidae, et axungiae, vt lentorem malagmatis habeat. Id impositum perniciem commouet. Vel si antequam tumor discutiatur, in suppurationem conuertitur, optimum est ignea lamina conuersionem resecare, et quidquid vitiosi est, inurere* etc. Sic autem Vegetius [ibid.] *Quod si non fuerit contritum ciminum cum picula et axungia, vt similitudinem malagmae habeat, impositum plagae perniciem submouet. Quod si antequam tumor discutiatur, suppuratio fuerit generata, optimum est ignea lamina vel cauterio collectionem aperire, quidquid vitiosum est, inurere* etc. Hic quaero abs te, Vir Doctissime, non illud, an Columellae scriptura vtcumque defendi possit? sed illud tantum, malisne credere, scriptum esse a Columella, *perniciem commouet*, quam *perniciem submouet: conuersionem resecare*, quam *collectionem* (haec enim vox tumorem etiam, vt nosti, ac vomicam Latinis scriptoribus significat) *resecare?* Sane Gymnicus; credo, quod ibi vocem istam *conuersionem* haud probaret; quod resecandum esset, intelligi maluit, quam ponere, scripsitque ideo, *lamina resecare.* Est etiam aliquid, quod etsi a Vegetio non indicatur, minus tamen rectum esse, suspicor in primis ipsis Columellae nostri verbis: *Vel si id non adest, humorque ostendit iniuriam dentium;* videtur enim legendum, *tumorque ostendit*, tum quia id consequitur: *antequam tumor discutiatur*, tum quia haec antecedunt: *Caeciliae morsus tumorem, suppurationemque molitur. Idem facit etiam muris aranei.* §. 31. Col. 6, 24, 2. Leuius est quod in capite 24 notauimus; sed et sententiam magis corrumpit, et mirandum magis est, ne id quidem ab vllo eorum qui editiones has nostras procurarunt, esse animaduersum, videlicet haec verba: *quod si aut foemina recusat, aut non appetit taurus eadem ratione, qua fastidientibus equis mox praecipiemus. Elicitur cupiditas* etc. ad hunc modum esse distinguenda: – *praecipiemus*, *elicitur cupiditas* etc. §. 32. Col. 6, 26, 2 et 3 Cum autem saepius legerim capitis 26 illam partem: *apprehendere testium neruos, quos Graeci κρεμαστῆρας ab eo appellant, quod ex illis genitales partes dependent, quibus comprehensis statim testes ferro resecare, et expressos ita rescindere, vt extrema pars eorum adhaerens praedictis neruis relinquatur. Nam hoc modo nec eruptione sanguinis periclitatur iuuencus, nec in totum effoeminatur ademta omni virilitate, formaque seruata maris generandi vim deposuit, quam tamen ipsam non protinus amittit. Nam si patiaris eum a recenti curatione foeminam inire, constat ex eo posse generari. Sed minime id permittendum, ne profluuio sanguinis intereat: verum vulnera eius sarmentitio cinere cum argenti spuma linenda sunt, abstinendusque eo*

die

die ab humore etc.; cum ergo saepius haec legerim, dubitare coepi, non *a recenti curatione*, sed *a recenti castratione* esse legendum, cum ob alia quae vel nota sunt, vel ex verbis consequentibus apparent, tum quia Palladius, qui, vt alibi etiam diximus, fere solet Columellam exscribere, illa eadem priora proponens, haec subdit [l. 6. tit. 7. s. 2] *nec admittendum est, quod plerique faciunt, vt statim castratos coire compellant, nam certum est ab eis generari, sed ipsos fluxu sanguinis interire. Vulnera vero castraturae cinere sarmentorum, et spuma linentur argenti – Castratus abstineatur a potu* etc. Sed et M. Varro [de Re Rust. l. 2 c. 5 s. 14] *exemtis*, inquit, *testiculis, si statim admiseris, concipere.* Quod si forte quaeras, cur saepius illa, vt dixi, relegerim; memoria repete, quantum me Anatomes, et Chirurgiae delectet historia, cuius videlicet gratia non haec modo, quae qualiacunque sunt, instituto tamen subseruiunt meo, verum alia quoque magna cum voluptate apud Columellam me legisse confiteor, velut haec proximo libro VII cap. 9 [s. 5] *Foeminis quoque* (Scrofis) *vuluae ferro exulcerantur, et cicatricibus clauduntur, ne sint genitales;* capite autem 11 [s. 2] alteram illam speciosiorem, sed magis periculosam castrationis suum rationem: *cum virilem partem vnam ferro resectam detraxeris, per impressum vulnus scalpellum inserito, et mediam quasi cutem, quae interuenit duobus membris genitalibus rescindito: atque vncis digitis alterum quoque testiculum educito*, sic *fiet vna cicatrix* etc. Vides, vt iam tum nosceret membranam inter vtrumque testem in modum siue communis septi, vt Recentiorum Anatomicorum quidam contendunt, siue peculiaris sacculi, vt alii docent, traiectam. Sed neque ignorabat peculiarem illam quam Chymici inculcant ad praeparanda medicamenta fimi vim atque vtilitatem: nam libro eodem capite 5 haec scripsit [s. 8] *oblitum vas in sterquilinio defoditur, ac toto anno fimi vapore concoctum, mox promitur: tepefactumque medicamentum linitur* etc. Neque tandem cum in hoc ipso libro VI cap. 16 scripsisset [s. 2] *solere neglecta vlcera scatere vermibus*, illud praecipere omisit, quaenam circum vlcera adhibenda sint medicamenta, *ne infestentur a muscis, quae vbi*, inquit, *vlceribus insederunt, vermes creant.* Sed nunc quidem, hisce praeteritis, suspectos locos memorare pergamus. §. 33. Col. 6, 27, 10 Capite 27 *ignobilis quoque vulgaris elicit cupiditatem* etc. Videtur *et* deesse, aut alia eiusmodi vocula, quae videlicet duo illa adiectiua colliget, vt cap. 37 [s. 9] *degener, et vulgaris asellus* itemque initio Libri VII *vilis hic vulgarisque asellus.* §. 34. Col. 6, 30, 6 Capite 30 *et ne plus iusto exinaniatur, stercus ipsius iumenti fluentibus venis ad motum fasciis obligetur.* Etiamsi Vegetius [l. 2 c. 45] hunc ipsum locum non sic descripsisset: *quod si plus profluat* [sanguis] *quam necesse sit, stercus ipsius iumenti fluentibus imponitur venis et fasciis alligatur;* tamen mirum fuisset, neminem eorum qui mea Columellae exemplaria edidere; si Rob. Stephanum excipias; animaduertisse, scribendum esse *admotum.* Sed tamen magis mirum est quod protinus notabitur.

§. 35. Col. 7, 1, 2 Libro enim VII cap. 1 in his verbis: *Huius animalis tam exiguae tutelae plurima et necessaria opera supra portionem respondent, tum et facilem terram qualis in Baetica totaque Lybie fit, leuibus aratris proscindat, et non nimio pondere vehicula trahat. Saepe etiam* etc. ne Stephanus quidem animaduertit, non *tum et facilem;* sed *cum et facilem* esse legendum. §. 36. Col. 7, 3, 3 Neque item cap. 3 in iis, quae de maxime probato ariete conscribuntur: *intortis cornibus, non quia magis*

gis hic ſit vtilis [*nam eſt melior mutilus aries*] *ſed quia minime nocent. Intorta potius, quam ſurrecta et patula cornua, quibusdam tamen regionibus* etc. niſi quid aliud inſit vitii, hanc diſtinctionem conuenire: – *quia minime nocent intorta potius, quam ſurrecta, et patula cornua.* §. 37. Col. 7, 3, 4 Paulo autem infra, vbi ſcriptum eſt: – *mutilum probabimus marem, quoniam eſt illud incommodum in cornuto, quod cum ſentiat ſe velut quodam naturae loco capitis armatum, frequenter in pugnam procurrit;* mendum certe ineſt: quod qua ratione tollendum eſſet, difficile foret diuinare, niſi Cl. Drakenborchius [ad Silii Italici Punic. lib. 7 verſ. 566] nuper monuiſſet, in veteri codice ita ſcriptum eſſe: *quodam naturali telo capitis armatum* etc. §. 38. Col. 7, 3, 15 Porro in eodem 3 capite deeſſe aliquid crediderim, vbi agitur de gregis numero ſupplendo. Quod vt melius poſſit intelligi, totus deſcribendus eſt locus: *nec committi debet, vt totus grex effoetus ſenectute dominum deſtituat: cum praeſertim boni paſtoris vel prima cura ſit, annis omnibus in demortuarum vitioſarumque ouium locum totidem, vel etiam plura capita ſubſtituere, quoniam ſaepe frigoris atque hiemis ſaeuitia paſtorem decipit, et eas oues interimit, quas ille tempore autumni, ratus adhuc eſſe tolerabiles, non ſubmouerat: quo magis etiam propter hos caſus, niſi validiſſima, quae non comprehendatur hieme, nouaque progenie repletur numerus, quod qui faciet* etc. Scilicet deeſſe videtur particula *non* legendumque *non niſi validiſſima.* §. 38. Col. 7, 6, 7 Fidentius vero in his capitis 6 verbis: *Parit autem, ſi eſt generoſa proles, frequenter duos, nonnunquam trigeminos. Peſſima eſt foetura, cum matres bimae ternos hoedos efficiunt;* hic, inquam, fidentius non *bimae*, ſed *binae* ſcribendum eſſe, aſſeruerim, quod etſi quinque reliquae editiones repugnent, at illam ſaltem mecum facere invenio, quae ab Ioanne Gymnico eſt procurata. §. 39. Col. 7, 6, 9 Illud tamen, quod in hac et ceteris paulo infra neglectum eſt, leue ſit licet, omittendum non putauerim, videlicet vt in iis, quae de magiſtro caprini pecoris praecipiuntur: *per rupes, per ſolitudines, per vepres facile vadat, et non vt alterius generis paſtores ſequatur, ſed plerumque vt antecedat gregem;* nota aliqua diſtinctionis collocetur inter *paſtores* et *ſequatur.* §. 40. Col. 7, 8, 7 et 7, 12, 12 Sed in extremo capite 8. *Eſt etiam* [caſeus] *non ingrati ſaporis muria perduratus, atque ita maligni ligni, vel culmi fumo coloratus;* cum Iuntinum exemplar, non *maligni* habeat, ſed *malini*, quaero ex te, vtrum hanc omnino cenſeas accipiendam eſſe Scripturam. In hoc autem loco ex cap. 12 *ſemper et lac, et ſpiritus maternus longe magis ingenii, atque incrementa corporis auget;* putas ne omnia recta eſſe, et ne vllum quidem verbum in non ſuam ſedem eſſe tranſpoſitum?

§. 41. Col. 8, 2, 10 VIII Libri capite 2 *Vaſta foemina et frequenter horrentibus plumis hirta: robuſta crura, nec longa* etc. Permirum eſt, in nullo meorum exemplarium ſcriptum eſſe *femina; foemina* enim modo deſcripta, nunc qualem gallinaceum marem probet Auctor oſtendit, Varronem ſecutus, cuius haec ſunt [de Re Ruſt. l. 3 c. 9 ſ. 5]: *feminibus piloſis, cruribus breuibus.* Res ita perſpicua eſt, vt quocunque modo ſcripta vox illa neminem morari poſſe videatur. Sed tamen Philippus Beroaldus ob eiusmodi ſcripturae incuriam in Apuleii, Scriptoris alioqui nocturna, diurnaque manu ab ipſo verſati, loco quodam proponendo incredibilem in modum deceptus eſt in ſuis Columellae enarrationibus [ad vocem *Glaber.*] *Glabella,* inquit, *foemina decenter dicitur Apuleio, cuius corpus eſt laeuigatum, politum, nulloque pilo hiſpidum;* cum Apuleium [Metamorph. l. 2] quidem non *glabella foemina*, vt in Iuntino

Iuntino [A. 1522 Florentiae] etiam exemplari est, sed *glabella femina* scripsisse, ex proximis verbis intelligatur, vt non Photidem, sed eius femina, vel id potius, qui foemina erat, glabellum dixerit; quamobrem Elmenhorstius [Emendation. ad l. 2. Metamorph. Apul. pag. 122 v. 11] non coniecturam modo Lipsii, sed et Florentini codicis auctoritatem sequi se posse, existimauit, et *glabellum* ibi *feminal* scribere. §. 42. Col. 8, 4, 1 et 8, 5, 5 sq. Capite 4 *excreta tritici minute commode dantur;* An Iuntinam sequi editionem praestat, et reponere *minuta?* Capite 5 *gallinae incubare cupiunt, ab Idibus Ianuariis, quod facere non omnibus permittendum est, quoniam quidem nouellae magis edendis, quam excubandis ouis vtiliores sunt:* et mox iterum: *Aliae melius excubant, aliae editos pullos commodius educant. At e contrario quaedam et sua et aliena oua comminuunt.* An *incubandis* et *incubant* rescribendum est? §. 43. Col. 8, 17, 4 Capite 17 quo loco agitur de marina aqua tum in piscinam inducenda, tum submouenda: *Nec dubium, quin quanto magis imo mari venit vnda, tanto sit frigidior, quod est aptissimum nantibus. Sin autem locus vbi viuarium constituere censemus, pari libra cum aequore maris est, in pedes nouem defodiatur piscina, et infra duos a summa parte cuniculus riui perducatur, curandumque est, vt quam largissime veniant, quoniam modus ille aquae iacentis infra libram maris non aliter exprimitur, quam si maior recentis freti vis incesserit,* legemusne: *vt quam largissime veniat?*

§. 44. Col. 9, 3, 2 Libro IX cap. 3 Columella memorat *nonnullas* (apes) *minimas, gracilesque, et acuti aluei ex aureolo, varias* etc. Videtur antiquo more scribendum, *acuti alui, ex aureolo varias* etc. et tamen nostri omnes, praeter Stephanum, ita distinguunt, vt primo proposuimus; *aluei* vel ipse Stephanus scribit. §. 45. Col. 9, 4, 4 Cap. 4 *At in hortensi lira consita nitent candida lilia, nec his sordidiora leucoia, tum punicae rosae, luteolaeque, et Sarranae violae, nec minus coelestis numinis hyacinthus;* quid si legamus, *coelestis luminis?* videtur enim hic Columella florum tantummodo colores spectare, idemque in libro insequenti scribit [10, 97]: *Candida leucoia, et flauentia lumina calthae,* et mox [v. 100]: *Nec non vel niueos, vel caeruleos hyacinthos.* §. 46. Col. 9, 7, 2 Cap. 7 *Singula* (aluearia) *binis parietibus angustis contineantur, liberaeque frontes vtrinque sint. Nam et qua procedunt, nonnunquam patefaciendae sunt, et multo magis a tergo, quia subinde curantur examina.* Suspicor legendum esse, *qua subinde;* nam cap. 15 [f. 5] docet, quid faciendum sit fauos demessuro, *vbi a posteriore parte nullum vestibulum patefactum habuerit alueare,* tum haec addit [f. 11]: *Castratae deinde alui, si quae transuersos fauos in aditu habebunt, conuertendae erunt, vt alterna vice posteriores partes vestibula fiant: Sic enim proxime cum castrabuntur, veteres potius faui, quam noui eximentur, ceraeque nouabuntur, quae tanto deteriores sunt, quanto vetustiores. Quodsi forte aluearia circumstructa, et immobilia fuerint, curae erit nobis, vt modo a posteriore, modo a priore parte castrentur.* §. 47. Col. 9, 8, 8 Capite 8 *Primum quam longe sint* [apes] *explorandum est, praeparandumque in hanc rem liquida rubrica, qua cum festucis illitis contigeris apum terga fontem libantium* etc. Hic operae pretium facturos nos arbitror, si Palladium hunc ipsum locum describentem [L. 5. tit. 8 f. 2] inspexerimus. *Ac primo,* inquit, *quam longe sint, exploremus, aut proxime rubricam liquidam breui vasculo infusam geramus, et obseruemus fontes, aut aquas vicinas: tunc dorsa apum bibentium tangamus illo liquore tincta festucula* etc. Fortasse haec Palladii verba ad hunc modum

ſunt emendanda: *Ac primo vt quam longe ſint, exploremus, aut proxime; rubricam* etc. Fortaſſe omiſſa etiam particula *vt*, ſatis eſt aut ita, vt diſtinximus, legere, aut ſic – *proxime. Rubricam.* Verum vtcumque hoc eſt, illud ex iisdem verbis ſuſpicari procliue eſt, deeſſe in Columella vnam, aut alteram vocem, legendumque in hunc fere modum: *praeparandumque in hanc rem vaſculum liquida rubrica*, aut *cum liquida rubrica.* §. 48. Col. 9, 9, 3 Capite autem 9 in his quidem verbis: *quod ne fiat* (hoc eſt ne apes peregrinam regionem petant) *boni curatoris eſt, vernis temporibus obſeruare alueos in octauam fere diei horam, poſtquam non temere ſe noua proripiunt agmina;* etſi ſatis per ſe apparet, reſcribendum eſſe *poſt quam*, id eſt horam, iuuabit tamen et Palladii [Iun. 7, 5] reſpondentem huic locum tranſcribere: *Obſeruabit autem cuſtos aſſiduus vsque in octauam, vel nonam horam, quia poſt haec tempora non facile fugere conſueuerunt.* §. 49. Col. 9, 9, 7 Paulo autem infra videas velim, deceatne vulgatam in Columella ſeruare ſcripturam: *Itaque ſi conſtat principibus gratia, manet pax incruenta. Sin autem ſaepius aciem dimicanteis notaueris, duces ſeditionum interficere curabis;* an contra oporteat, *acie dimicanteis*, vel *acies dimicanteis* reſcribere. §. 50. Col. 9, 12, 2 Capite 12 *Crepitaculis aereis – terreatur fugiens iuuentus. Eaque quae vel pauida cum repetierit aluum maternam, et in eius aditu glomerata pependerit, vel ſtatiuo ſe ad proximam frondem contulerit, protinus cuſtos nouum loculamentum in hoc praeparatum perliniat intrinſecus praedictis herbis: deinde guttis mellis reſperſum admoueat.* Crediſne legendum, *eique*, an potius, *eaque pauida cum vel repetierit* etc. §. 51. Col. 9, 13, 9 et 14 Capite 13 *Prodeſſe etiam putat apibus vetuſtate corruptis examen nouum contribuere, quamuis periculum ſit, ne ſeditione conſumentur.* Legendum videtur *conſumantur.* Ad extremum vero eiusdem capitis, vbi apibus ob maximam florum copiam, magis mellificio, quam reparandae ſoboli operam dantibus, *vtiliſſimum eſſe* dicitur *tertio quoque die alueorum exitus praecludi, exiguis foraminibus relictis, per quae non poſſunt apes exire, vt ab opere mellifico euocatae, quoniam ſe non ſperent poſſe ceras omnes liquoribus ſtipare, foetibus expleant*, aut eſt ſcribendum *auocatae* aut etiam in iis Tullii exemplaribus [Tuſculan. 1] in quibus legimus: *a negotio omni euocamus animum*, minime neceſſe eſt reponere *auocamus*, vel *ſeuocamus.* §. 52. Col. 9, 14, 6 Denique cap. 14 poſtquam rationem attigit Columella reparandi apes iuuenco peremto, *Quam rationem*, inquit, *diligentius perſequi ſuperuacuum puto, conſentiens Celſo, qui prudentiſſime ait, non tanto interitu pecus iſtud admitti, vt ſic requirendum ſit.* Hic vero ego in eadem opinione eſſe me, fateor, quam et alibi [Epiſt. in Corn. Celſ.] indicaui, nimirum non *admitti*, ſed *amitti* eſſe legendum.

§. 53. Col. 10, 21 ſq. Libro autem X, non minus quam in iis locis, de quibus hactenus dictum eſt, meas omnes editiones peccare video in his verſibus: *Nec manibus mitis ferulas, nec cruribus aeque Terga rubi, ſpinisque ferat paliuron acutis;* niſi quod Iuntina habet *aequa:* quod vt probandum videtur, ſic *miteis*, vel *mites* pro *mitis* reponendum. In his quoque *Tu quae pallet humi, quae frondes purpurat auro Ponatur viola;* vix editio eadem: *Tum;* Stephani vero *Tunc* exhibet. §. 54. Col. 10, 121 Sed omnes iterum ſunt mendoſae in hoc verſu: *Rutaque Palladiae baccae victura ſaporem:* quem propterea ita interpretatus eſt Iunius Pompo. Fortunatus [comment. in hunc librum X Columellae] vt Palladiae baccae nomine *oleum* ſignificari, doceret, atque ita rem, ſi Diis placet, declarari

poſſe,

posse crederet: *Rutae manipulus si liquamen, vel oleum defierit,* * *admixtus dapibus, et liquaminis, et olei vicem praestat, ac escam sapidiorem facit.* Vetus autem Codex a Cl. Drakenborchio [ad Silii Italici Punicor. l. 7 verf. 354] memoratus, non *victura* in eo versu habet, sed *iutura*, quem videlicet ad modum Palladium [l. 4 tit. 10 f. 36] quoque scripsisse video, *humoribus iuti;* vt sententia sit, Rutam ad iuuandum, id est meliorem efficiendum oliuarum saporem vtilem esse. Quam ego scripturam eo magis probandam existimo, quo magis sententiam hanc confirmare possum, non modo eiusdem Palladii, aut Catonis, sed ipsius etiam Columellae auctoritate. Mitto igitur Palladium [l. 12 tit. 22 f. 5] qui sic condire oliuas docuit: *lectas baccas ex arbore statim condias, rutam, et petroselinum sternes inter spatia structionis, et subinde ciminati salis aspersione cumulabis* etc. Mitto Catonem [cap. 119], qui Epityrum (id est conditurae oliuarum genus, vt Columella noster [l. 12 c. 47 f. 9] docet, quod in Ciuitatibus Graecis plerumque vsurpabant) sic faciendum praecepit: *Ex oleis albis, nigris, variisque nucleos eiicito. Sic condito. Concidito ipsas. addito oleum, acetum, coriandrum, cuminum, foeniculum, rutam, mentam* etc. Certe ipse Columella [ibid.] cum Epityrum describit, *in singulos*, inquit, *modios oliuae triti salis cocti singulos sextarios infundimus: itemque lentisci semen, rutaeque, ac foeniculi folia* etc.; et in nigrae oliuae conditura [cap. 48 f. 5] *oliuam*, inquit, *in vrceum, aut cacabum nouum mittito substrato apio, et modica ruta;* et alio in loco [c. 47 f. 5] qui huc potissimum pertinet: *At haec oliua per se parum iucunda est, sed ad eas conditurας, quae lautioribus mensis adhibentur, idonea maxime est: nam cum res exigit, de amphora promitur, et contusa recipit quamcunque volueris conditurам. Plerique tamen sectiuum porrum, et rutam cum apio tenero, et mentam minute concidunt, et contusis oliuis miscent* etc. §. 55. Col. 10, 125 sq. Proximi sunt hi versus: *— et lactis gustum quae condiat herba Deiectura quidem fronti data signa fucarum, Vimque suam idcirco profitetur nomine Graio.* In quibus vt Georgio Alexandrino [enarration. priscar. voc. in libr. de Re Rust. ad vocem *Lactis* etc.] concedam, de Lepidio verba fieri, huiusque vi cutis squamas, maculas, cicatrices, aliaque id genus vitia emendari etiam posse; non tamen istic *fucarum* quid sit, intelligam. Nam quod Fortunatus [comment. cit.] asserit, esse hanc Columellae sententiam, *quod lepidium deiiciat signa et vlcera quae mulieres sibi ex fucis fecerunt*, videturque propterea *fucorum* legere; nempe is syllabarum naturam, legesque istiusmodi carminis non attendit. Tu igitur, Vir Doctissime, hac etiam de re fac sciam quid sentias. §. 56. Col. 10, 230 sq. Sed Fortunatus cum aliis in versibus haud multum vidit, tum vero in his: *Quare age quod sequitur, paruo discrimine sulci Spargantur caecis nasturtia dira colubris, Indomita male sana cibo quas educat aluos, Et satureia thymi referens, thymbraeque saporem;* in his, inquam, interpretandis [ibid.] tam caecus fuit, quam serpentes illi, quos humiditate fere caecos erumpere, ait, de terra; illis enim, asseruit, Columellam hic docere *nasturtium aduersari; satureiam autem esse male sanam aluis quas aluos educat.* Scilicet non vidit, satureiam ad superiorem versum nihil attinere, in eoque *aluos* pro *aluus* scriptum esse, vt *equos*, *auos* saepe in antiquis monimentis nominandi casu, quanquam in vetustis aliquibus Columellae exemplaribus hic legi revera *aluus*, testatur Ro. Stephanus [in fine Oper. Columellae]. Itaque Victorius [Castigation. in Columellam l. 10 siue Hortulum pag. 141] cum illud animaduertisset,

* f. leg. *defuerit.*

tiſſet, reſcripſit *aluus*, et *caecas colubras* interpretatus egregie eſt ventris lumbricos, quos etiam naſturtio pelli ab Dioſcoride [de Mat. Med. l. 2 c. 149] traditum eſſe, non ignorabat. Illud addi poteſt, idcirco hos dixiſſe Columellam ab aluo edueari male ſana, *indomito cibo*, quia probe ſciret, quod etiam ſupra [l. 6 c. 25 p. 230] docuerat, *lumbricos fere naſci cruditatibus.* §. 57. Col. 10, 248 ſq. Denique in his verſibus: *Quaeque tuas audax imitatur Nyſie viteis, Nec metuit ſenteis, nam vepribus improba ſurgens Achrados, indomitaſque bionias alligat alnos.* mihi quidem *bryonias* videtur potius eſſe legendum, quod in antiquis etiam codicibus ab Stephano [loc. cit.] inuentum eſſe ſcio.

§. 58. Liber XI inſcribendus erat *Villicus*, quemadmodum duodecimus inſcriptus eſt *Villica.* Docet id eiusdem libri duodecimi cap. 18 [pag. 421] ſic enim incipit: *Quamuis priore libro, qui inſcribitur Villicus.* §. 59 Col. 11, 2, 94 Cap. 2 *Nono Calendas Ianuarias Brumale ſolſtitium (ſicut Chaldaei obſeruant) ſignificat.* Hic deſiderari puto quod ſignificatur. Neque enim ſic iſta verba accipienda eſſe, quaſi Columella, ipſe confirmaret, id ſignificari quod tradunt Chaldaei, cum illud indicat quod ſuperiore capite [pag. 364] ſcripſit, ſe Aſtrologorum *obſeruationes*, *improbiſſimasque Chaldaeorum pollicitationes* alio opere confutauiſſe, tum haec commonſtrant quae duobus ante verſibus ſcripta ſunt, ſi cum eo loco, de quo agimus, comparentur: *Sexto decimo Calendas Ianuarii ſol in Capricornum tranſitum facit, brumale ſolſtitium, vt Hipparcho placet, itaque tempeſtatem ſaepe ſignificat.* §. 60. Col. 11, 3, 37 Capit. 3 Poſtquam et locum, et rationem culturae docuit atri oleris, *ſeritur*, inquit, *a Vulcanalibus vsque in Calendas Septembris, ſed etiam menſe Ianuario menta dulcem deſiderat vliginem, quam ob cauſam iuxta fontem menſe Martio recte ponitur.* Videntur haec verba melius diſtingui in editione Iuntina, ſic videlicet – *menſe Ianuario. Menta* etc. Niſi ita fiat; quo tempore atrum olus ſeri oporteat, Auctor praeter morem, inſtitutumque ſuum omiſiſſe credendus eſt. §. 61. Col. 11, 3, 39 Magis etiam apparet paulo poſt, verba aliter eſſe diſtinguenda: *Thymum et tranſmarina cunila, et ſerpillum, ſicut priore libro iam retuli, magis aluearia curantibus, quam olitoribus ſtudioſe conſeruntur. Sed nos ea condimentorum cauſa [nam ſunt quibuſdam eſculentis aptiſſima]* non alienum putamus etiam *in hortis habere locum neque pinguem, neque ſtercoratum, ſed apricum* deſiderant. Et tamen vix in Editione Stephani inuenimus iſta diſtincta – *etiam in hortis habere locum* etc. §. 62. Col. 11, 3, 43 Contra ſunt diſtincta in omnibus multo magis, quam oporteret, haec verba: *Ea cum pingui, et ſtercoroſo ſolo poſt Idus Februarias ſic obrueris, vt quantum tres digiti ſeminis comprehendere queunt, ſingulis foſſulis deponas. Fere poſt quadrageſimum diem inter ſe implicantur;* perſpicuum namque eſt, ſic eſſe ſcribenda – *deponas, fere poſt* etc. §. 63. Col. 11, 3, 64. In extremo denique hoc libro cum haec legamus: *omnium librorum meorum argumenta ſubieci, vt cum res exegiſſet, facile reperiri poſſit, quid in quoque quaerendum, et qualiter quidque faciendum ſit;* non illud modo dubium eſt, ſcripſeritne Columella aliquanto aliter, vt puta *reperiri poſſet* etc. *faciendum eſſet;* verum hoc inſuper certum eſt, et illa argumenta periiſſe, et feciſſe hic ipſum ad eundem quadantenus modum, ad quem A. Gellius, qui noctes ſuas hac clauſula abſoluit: *Capita rerum, quae cuique commentario inſunt, expoſuimus hic vniuerſa, vt iam ſtatim declaretur, quid, quoue in libro quaeri, inuenirique poſſit:* et continuo ſingulorum capitum argumenta ex ordine ſubiecit. Non ignoro, poſſe

aliquos

aliquos credere, ista omnia ab aliis fuisse iis Noctibus adiecta, permotos auctoritate Th. Bartholini, qui in Differt. VI de legendis libris, *Capitum*, inquit, *seu sectionum index nec nouus est, nec antiquus. In primis editionibus tantum comparet. Neque enim antiquorum libri per capita fuerunt distincti, sed Voluminibus. Ita Plinius, Herodotus, Thucydides, Liuius, Sallustius, et alii Graeci pariter, et Latini Auctores totum opus sine distinctione capitum pari tenore perscripserunt.* Sed velim, vt mihi respondeant, scripseritne Celsus lib. VI cap. 12. *Linguae quoque vlcera non aliis medicamentis egent, quam quae prima parte superioris capitis exposita sunt;* itemque lib. VIII cap. 9. *Medicamentis vero iisdem opus est, quae prima parte huius capitis exposita sunt;* et haec Celsi verba an vtrobique res ipsa comprobet? Quae cum vrgeo, non propterea tamen contendo, aut plerosque scriptores veteres idem fecisse, aut aliena esse a vero, quae porro subiicit Bartholinus: *cum a posterioribus scribis per capita, et sectiones Libri Auctorum diuiderentur, saepe sine cura, et consilio, coniuncta fuisse separata, et vice versa, quod non raro lectorem in lectione turbat.* Quinimo fateor, id alicubi vel Celsi ipsius scriptis; non modo Columellae; accidisse. Et de Celso quidem alibi [epist. in Corn. Celsum] ostendi. Columella autem siue libros suos indiuisos reliquit, siue in maiores quasdam partes, si non in capita, ipse distribuit, vt illa in extremo sexto videntur indicare: *sicut prioribus huius voluminis partibus tradidimus, quae curam boum, equorumque continent;* certe nullo modo potuit sic diuidere, vt nunc habemus. Quidquid enim aut libri quarti initio in primum atque alterum caput diuisum videmus, aut initio secundi primum caput inscribi, aut initio quinti, octaui, vndecimi primum caput inchoare; vel praefationis loco ipse reliquisset, vel si capitibus accensere voluisset, sexti quoque et noni, et duodecimi libri exordia pariter accensuisset. Neque item in eodem libro duodecimo caput 15 a 14; multoque minus tertii initium a fine secundi siue eo in libro, siue etiam in septimo diuulsisset. Neque facile in libri sexti caput 17, in quo de serpentibus, aliorumque noxiorum animalium ictibus agi videmus, quae ad oculorum vitia pertinent, compegisset: quam etiam partem quoties relego, excipique protinus animaduerto capite 18, in quo iterum de noxio animalculo (hirudine videlicet, boum faucibus, stomacho, vel intestinis adhaerente) verba fiunt; toties suspicor, a librariis alicunde auulsam, huc temere fuisse coniectam, nec tamen nuper; cum eundem locum tenere videam apud Vegetium [lib. 3 cap. 4] vbi plura ex sexto Columellae volumine descripta sunt. Sed quod aliter haec tamen apud Vegetium, aliter apud Columellam in capita sunt diuisa, id quoque videlicet indicio est, non hanc quam habemus, diuisionem a Columella fuisse institutam. Quid? quod haec ipsa aliter in aliis editionibus occurrit. Vt enim illa omittam, quae operarum potius negligentiam demonstrant, vt in Aldina libri sexti non modo octauum, sed et nonum caput, iterum octauum; quinti autem libri non modo quintum, sed et sextum, iterum quintum; in editione item Gymnici, libri eiusdem non modo sextum, sed et septimum, iterum sextum inscribi, sic vt omnia, quae illa consequuntur capita non suo propterea numero inscripta sint; vt, inquam, haec praetermittam; Iuntina certe editio librum ipsum primum in tredecim capita habet distributum, quem posteriores, quibus vtor, reliquae habent in nouem. Huc illud accedit, quod quae non praecepta modo, sed verba libro quinto in vnum caput decimum collecta sunt, eadem fere libro de Arboribus in octo capita sunt tributa, vt praeclare intelliget quicunque duodeuicesimum, et septem, quae inse-

 quuntur,

quuntur, capita cum illo vno decimo comparauerit. Quod cum fecerit, minus, opinor, mirabitur eorundem librariorum aut inconstantiam, aut imperitiam, qui cum tot alios passim versus, quemadmodum in more positum est, scripserint, sic vt versus esse, vel oculorum iudicio continuo quilibet agnoscat; hos tamen [l. 2 c. 2 s. 18. Ibid. c. 8 s. 3. l. 5 c. 5 s. 7. l. 7 c. 3 s. 10. lib. 9 c. 3 s. 2. Ibid. c. 8 s. 13] *et picis in morem ad digitos lentescit habendo. dum sicca tellure licet, dum nubila pendent. et quid quaeque ferat regio, et quid quaeque recuset. cum tonsis illotus adhaesit sudor: et hirsutis secuerunt corpora vepres. ardentes auro, et paribus lita corpora guttis. trita meliphylla, et caerinthe ignobile gramen;* hos, inquam, quasi vero versus non essent, omnes, vt hic descripsimus, caeteris cum verbis Columellae permixtos, confusosque exhibuere. Sed iam his, atque aliis eiusmodi praetermissis, nunc quod facere instituimus, eorundem in singulis verbis describendis hallucinationes notemus.

§. *64*. Col. 12, 4, 5 Libro igitur XII verbum aliquod Librarios in extremo quarto capite omisisse potius crediderim, quam Columellam, quae ait de *aceti, et durae muriae vsu*, ea cum superioribus connectere voluisse, perinde quasi sex septemue versus, qui nexum aut dissoluunt, aut certe plurimum infirmant, non intercederent. §. *65*. Col. 12, 7, 1 Sub initium autem capitis 7, vbi *colligi, et reponi iubet cymam, caulem, capparim – item ferulae cum coliculo silentes,* aut *flores* deesse suspicor; nam mox addit, *silentem florem vitis albae et asparagi;* aut sicut Iuntinum habet exemplar, legendum esse *ferulas*.

§. *66*. Col. 12, 17, 2 Ad finem vero capitis 17, *postea in iunceis fiscellis, vel sparteis saccis percolant;* legendum videtur *percolent*; non modo enim haec antecedunt: *sunt qui multitudini studentes aquam ficis permisceant* etc. verum et haec continuo sequuntur: *ligatumque acetum inferuefaciant* etc. §. *67*. Col. 12, 19, 2 Sed quod legimus cap. 19. *Quaecunque vini nota sine condimento valet perennari;* etsi ita rarum est, vt in amplioribus Lexicis ne memoratum quidem inueniam, non tamen facile mutandum crediderim ab iis praesertim, qui in calce etiam 20 capitis [s. 8] haec animaduerterint: *marmoris, vel gypsi, quod flos appellatur, vncias singulas, item ad tertias decocti defruti sextarios binos singulis amphoris miscere oportebit; ea res etiamsi non in totum perennat, certe vsque in alteram vindemiam plerumque vini saporem seruat.* §. *68*. Col. 12, 20, 2 Contra etsi in eodem vigesimo capite mea omnia, si Iuntinum demas, exemplaria sic habeant: *Deinde si natura tenue mustum erit, cum ad tertiam partem fuerit decoctum, ignis subtrahendus est, et fornax protinus aqua refrigeranda: quod si fecerimus, nihilominus defrutum infra tertiam partem vasis consedit*; tamen, vt in Iuntino, legendum videtur *considet*.

§. *69*. Col. 12, 20, 5 Aliquanto infra: *Ad praedictum autem modum musti adiici debent ii odores, nardi folium, iris illyrica,* etc. *quorum singulorum librae satisfacient. Item myrrhae quincunx, calami pondo libram, casiae selibram, amomi pondo quadrans, croci quincunx, cripae pampinaceae libram. Haec, vt dixi, arida contusa, et cribrata debent adiici,* etc. Hic velim videas, an librarii numerorum notas verbis reddentes in eo peccauerint, quod *libram*, et *selibram* scripserint pro *libra* et *selibra*. §. *70*. Col. 12, 24, 1 Itemque cap. 24 in his verbis: *quae cum in tantum refrixerit, quantum ne contacta corpus vrat, partem aliquam eius, quae satis videbitur praedictae pici immiscemus, et diligenter lignea spatha, vel etiam manu peragitabimus;* vide an legendum potius sit *immiscebimus*.

§. 71.

§. 71. Col. 12, 25, 3 Pariter cap. 25 vbi haec ſcribuntur: *deinde cum refrixerit, tum quantumcunque humoris eſt, tantum in amphoram muſti portionem adiici;* an *tantam* ſcribendum ſit. §. 72. Col. 12, 48, 3 Capite autem 48 cum de oliuarum conditura haec traduntur: *Plerique tamen tres partes defruti, aut mellis, et vnam miſcent aceti, et eo, quo condiunt, iure. Quidam* etc. legendum crediderim, *et eo condiunt iure*, aut *eoque condiunt iure;* ius enim eſt iſtud ipſum quod iisdem verbis deſcribit; neque enim neceſſe eſt, vt ius *liquor* eorum ſit, quae coquuntur; ſic capite ſuperiore 46 ſ. 2 *taleolas*, inquit, *radicum inulae in vmbra triduo, vel etiam quatriduo ſiccato: deinde ſiccatas in vaſis* (an *in vaſa*) *ſine pice, interiecta cunila, coniicito, cunila impoſita, ſex partibus aceti vna pars ſapae miſceatur cum hemina ſalis cocti, vt hoc iure macerentur taleolae, donec quam minimum amaritudinis reſipiant.* §. 73. Col. 12, 55, 1 et 2 Sic capite etiam 55 quem locum aliam quoque ob cauſam huc tranſcribemus: *album acre acetum* [ſinapi] *adiicito*, et *piſtillo permiſceto, colatoque. Hoc ius ad rapa condienda optime facit. Caeterum, ſi velis ad vſum conuiuiorum praeparare, cum exaniueris ſinapi, nucleos pineos quam recentiſſimos, et amygdalum adiicito* etc. Hic ego legendum crediderim, non *exaniueris*, ſed *exaniaueris*, ſiue *exſaniaueris*, hoc eſt noxium humorem expreſſeris, aut abſtuleris; modo enim dixerat *manibus expreſſum – comprimito manu plana – aquam nitratam ſuffundito, vt omnem amaritudinem eius* (ſinapis) *et pallorem exaniet.* Sed et capite 47 [ſ. 9] de oliua haec ſcripſerat: *prelo ſupponitur, vehementerque premitur, vt exudet quantulumcunque habet amurcae. Patimur autem nonnunquam tota nocte, et poſtero die pondere preſſam baccam velut exaniari:* et cap. 53 [ſ. 2] *largum ſalem infarcito, compoſitisque ſupra tabulatum tergoribus, aut fruſtis* (carnis ſuillae) *vaſta pondera imponito, vt exanietur.* §. 74 Col. 12, 57, 5 Denique inſpicias velim poſtremi capitis verba extrema: *quod ſi etiam cum laſer non habueris, pro ſilphio mellis adiicies pondo ſemunciam;* videasque, an quidpiam in his quoque verbis a librariis peccatum ſit.

§. 75. Col. Arb. 10 lem. Reſtat Liber de Arboribus. In hoc caput X ita inſcriptum eſt. *Vindemiam quomodo putes;* cum inſcribendum, opinor, fuiſſet: *Poſt vindemiam quomodo putes;* hoc enim eius capitis initium eſt: *Vindemia facta ſtatim putare incipito ferramentis quam optimis, et acutiſſimis, ita plagae leues fient.* Verum vt impoſitas a librariis inſcriptiones praetermittentes, verba ipſa Auctoris conſideremus; in hoc ipſo loco non credo *leues* ſcribendum eſſe, ſed *laeues;* haec enim continuo ſequuntur: *neque in vite aqua conſiſtere poterit, quae ſimulatque immorata eſt, corrumpit vitem*, etc. Sed et libro IV cap. 24 [ſ. 21 ſq.] cum iſtiusmodi ferramentis putatorem vti iuberet, inter alias eandem huius praecepti cauſam ita propoſuit, quod ſi mollis, aut retuſa, et craſſa falx ſit, *plagae aſperae atque inaequales vites lacerant, vnde fit, vt vitis laniata, ſcabrataque putreſcat humoribus, nec plagae conſanentur.* Caeterum hanc ego [vt alias eiuſmodi] animaduerſionem omiſiſſem, niſi aut meae omnes editiones in eo peccaſſent, aut hoc ad plures alios locos pertinuiſſet, quales ſunt libro IV cap. 24 [ſ. 4] *ferroque alleuanda eſt, vt hibernas aquas reſpuat. Nam praeſtat ex vulnere ſobolem repulleſcentem vellere, quam nodoſam et ſcabram plagam relinquere.* Libro V cap. 6 [ſ. 13] *ſerra deſecari, et plagam falce alleuari.* cap. 9 [ſ. 3] *earum plagae vtraque parte falce leuentur*; atque vt multos alios locos ſciens omittam, cap. 11 [ſ. 7] *plagam diligenter leuato:* quod et infra iteratur cap. 26 [ſ. 6] in hoc

hoc ipso libro de Arboribus. §. 76. Col. A. 26, 7 Quocum libro, quoniam supra nobis vtile fuit quintum comparare: nunc viciſſim experiamur, an vtile ſit ipſum conferre cum quinto. Igitur quod hoc ipſo capite 26 ob vnum fortaſſe omiſſum verbum ſubobſcurius videri poteſt: *Tertium genus inſitionis, cum ſit ſubtiliſſimum non omni generi idoneum eſt:* ET *fere eae recipiunt talem inſitionem, quae humidum, ſuccoſumque, et validum librum habent;* id in V Lib. cap. 11 [ſ. 8] admodum perſpicue dictum eſt: *Hoc tertium genus inſitionis, cum ſit ſubtiliſſimum, non omni generi arborum idoneum eſt,* SED *fere recipiunt talem inſitionem, quae humidum* etc. §. 77. Col. A. 26, 8 Porro in ipſa quae ſubſequitur huius tertii generis deſcriptione hic quidem poſtquam traditum eſt, quomodo gemma ex vna arbore ſit detrahenda, haec ſubduntur. *deinde ex qua arbore inſerere voles, in ea nitidiſſimum ramum eligito, et eiuſdem ſpatii corticem circumcidito, et materiem delibrato, et in eam partem, quam nudaueras, gemmam hanc, quam ex altera arbore ſumſeras, aptato ita vt emplaſtrum circumciſae parti conueniat.* Hic vero *nudaueris* pro *nudaueras*, et potiſſimum *in qua arbore*, pro *ex qua arbore* eſſe reſcribendum, cum inde intelligitur quod paulo ante dictum fuerat: *Ex qua arbore inſerere voles*, et abſoluto de illa ſermone, nunc de ea, in qua inſerendum eſt, verba fiunt; tum ex lib. V [cap. 11 ſ. 10] confirmatur, in quo iſta eadem res ſic proponitur. *poſtea item alterius arboris, quam emplaſtraturus es, nitidiſſimum ramum eligito, et eiuſdem ſpatii corticem circumcidito, et materiam delibrato: deinde in eam partem quam nudaueris, praeparatum emplaſtrum aptato, ita vt alterae delibratae parti conueniat.* Sic enim Palladius [l. 7 tit. 5 ſ. 3] idem docens, *Item*, inquit, *ex ea arbore, cui velimus inſerere, ſimiliter cum gemma tolletur emplaſtrum, nitido tamen, atque vberi loco.* §. 78. Col. Ar. 28, 2 Sed et quae capite 28 habentur: *Mulieres quidem ſi lactis inopia premuntur, cythiſum aridum in aquam macerari oportet, cum tota nocte permaduerit: poſtero die expreſſi ſucci ternas heminas permiſceri modico vino, atque ita potandum dari;* ſi haec, inquam, cum iis comparentur, quae libri V capite vltimo [12, 2] ſcripta ſunt; multo procliuius erit cognoſcere, poſt *oportet*, facili omiſſione voculam *et* eſſe praetermiſſam, atque totum locum ita vt ibi [pag. 204] legitur, eſſe reſcribendum. *Mulieres quidem, ſi lactis inopia premuntur, cythiſum aridum in aquam macerari oportet, et cum tota nocte permaduerit, poſtero die* etc. §. 79. Col. Arb. 30, 1 et 2 Atque vtinam in libro V vt de cythiſo, ita etiam de viola, et roſa Columella ſcripſiſſet; longe facilius eſſet coniicere, quid duobus de locis capitis 30 ſit ſtatuendum. Alter in ipſo eſt initio; *Violam qui facturus eſt.* Quaero enim, oporteatne Scripturam hanc retinere, an potius *ſaturus* reponere, cum haec ſequantur: *terram ſtercoratam et repaſtinatam minimum alte pedem in puluinos redigat. Atque ita plantas hornotinas ſcrobiculis pedalibus factis ante Cal. Mart. diſpoſitas habeat.* Alter locus eſt paulo infra: *Roſam fruticibus ac ſurculis diſponi per ſurculos pedales conuenit per idem tempus quo et viola;* vbi ego ſcribendum crediderim non per *ſurculos pedales*, ſed aut per *ſcrobiculos pedales*, vt paulo ante de Viola dictum eſt, aut potius, vt aliis quoque ante me viſum eſſe ſcio, per *ſulculos pedales;* certe Palladius [l. 3 tit. 21 pr.], qui ſolebat Columellam reſpicere: *roſaria*, inquit, *conſeremus, quae ſulco breuiſſimo aut ſcrobibus ponenda ſunt, vel virgultis, vel etiam ſemine.*

§. 80. Pall. 1, 24, 2 et 3. Hactenus de Columella: in quo cum plura, quam ab initio exiſtimabam, notata ſint; ideo non multa in Palladio notabuntur, quae forte

in

in ipso, dum Columellae penitus intelligendi causa inspicerem, sic aliud agens animaduerti. Lib. I tit. 24 *A mustellis tutae fient* (columbae) *si inter eas frutex – proiiciatur – non pereunt. Et neque locum deserunt, si per omnes fenestras* etc. An sic potius distinguendum – *Non pereunt, neque* etc. Ibidem: *Inducunt alias, si cumino pascantur assidue, vel setosi hirci alarum balsami liquore tangantur.* Si Palladium sic reuera scripsisse putamus: num ita intelligemus, vt *setosi illi hirci* partes quaedam sint alarum balsami liquore tangendae?

Quod autem mox bis *herbum* pro *eruum*, vt ex Columella [l. 8 c. 8 f. 6] et Varrone [l. 3 c. 7 f. 8] intelligitur, posuit, an fecit, quod potius ab ὄροβος cum Festo [De verb. ver. signific. l. 5] quam ab eruendo, cum aliis, dictum eruum arbitraretur? §. 81. Pall. 1, 32. Tit. 32. *Foeni, palearum, ligni, cannarum repositiones nil refert, in qua parte fiant, dummodo siccae sint, atque perflabiles, et longe remoueantur a villa propter casum surripientis incendii.* an *surrepentis incendii?*

§. 82. Pall. Febr. 9, 8 Libro III tit. 9. *Caput sarmenti, cum deponitur, torquendum non est, nec aliquo modo vexandum, nec demersa penitus foecundiore parte, quod sterili proximum est, supra terram relinquatur.* Legendum videtur, *ne demersa.* Sequitur enim: *deinde quoniam ipsa tortura vexatio est, et pars ea, de qua radix futura praesumitur, iniuriae nulli subiicienda est, cum qua contendere cogatur ante, quam teneat*; itaque cum haec ratio altera sit, altera antecesserit, necesse est; sane praeceptum non esse, sed rationem, quod de foecundiore parte dicitur, luculentissime ostendit Columellae caput quod hic spectauit Palladius, duodeuicesimum Libri III [f. 4] demonstrat enim, qui sarmenti caput contorquet, ea duplicatione consequi, vt omnis foecundior eius pars obruatur, consumaturque. §. 83. Pall. Febr. 15, 1 et 2 Tit. 15 *Nouellam vitem Columella dicit a primo anno ad vnam materiam esse formandam, nec recidendam totam, sicut Italiae consuetudo est. Anno secundo expleto, quia vel intereant vites in totum recisae, vel infoecunda sarmenta produtant.* Hic vero sic verba esse distinguenda, *nec recidendam totam, sicut Italiae consuetudo est, anno secundo expleto, quia* etc. Locus quoque ostendit, quem Palladius indicat ipsius Columellae [l. 4 c. 11 f. 1] in quo Virgilium, Sasernam, Stolones, Catones *non solum in eo errauisse*, ait, *quod primi anni capillamenta seminum* (vitis) *intacta patiebantur, sed et post biennium cum viuiradix recidenda erat, omnem superficiem amputabant solo tenus*, etc. Deinde easdem, quas hic Palladius, affert rationes. §. 84. Pall. Febr. 24, 3 Tit. 24. *Hoc etiam mense cepullas seris, sed constat et vere, et autumno esse seminandas. Si semen eius seueris, in caput crescit* etc. videtur legendum, *semen earum:* videturque pariter legendum esse *semen eorum*, vti in proximo libro IV tit. 9 [f. 6] haec habentur: *semina eius mulso, et lacte per triduum maceranda sunt*; illa enim antecedunt: *Nunc melones serendi rarius*; haec autem sequuntur: *hinc suaues efficientur.* §. 85. Pall. Feb. 24, 8 Infra eodem titulo 24. *Mihi etiam illud vtile videtur, ac diligens, vt asparagi agrestis radices plurimas in vnum locum congeramus cultum, vel certe saxosum.* Scribendum crediderim *incultum*, praesertim cum id continuo sequatur: *quae statim fructum dent ex loco, qui aliud nihil alebat.* §. 86. Feb. 25, 4 Tit. 25. *Si languida arbor est piri, vel ablaqueatae radicem terebras, et ibi ligneum palum deprimis, vel* etc. Sane hic perspicuum est, scribendum esse *deprimis*, neque tamen scriptum video, nisi in editione Iuntarum.

§. 87. Mart. 9. 3 Libro IV tit. 9. *Singulis sane annis a codice auferendae sunt plantae, ut nec matres fatigentur, et soboles per alia spatia digerantur: cum aliqua tamen radices parte vellendae sunt.* Hic etiam, si Iuntinam excipias, meas omnes editiones peccare existimo, scribendumque *radicis*. Titulo autem 10 [f. 20] vbi de Mespilo: *si putatur, hinc arbor sterilis fieri, fimus, et cinis vitium simul si radicibus infundantur, fertilem reddunt;* pessime erratur non modo in Aldi, sed et in Iuntarum editione; sic enim scribitur: *fieri. fimus;* quasi vero Palladius diceret, arborem a putatione sterilem fieri, cum hoc dicat, si ab adhibita viua calce de qua modo sermo fuerat, timetur, ne arbor sterilescat, ideoque ita verba distinguenda sint, vti a Rob. Stephano factum est: *si putatur hinc arbor sterilis fieri, fimus* etc.

§. 88. Pall. Mai. 1, 1 Sed quid esse manifestius potest, quam in ipso Lib. VI initio: *Maio mense locis frigidis, et humectis panicum seremus, et nullum more, quo dixi;* non scribendum esse *nullum*, sed *milium*, quando eius capitis inscriptio haec est: *De panico, et milio*, etc.; et tamen cum in Iuntino exemplari esset *milium*, caeteri, qui Palladium postea edidere, scripserunt *nullum*; quinimo Seb. Gryphius cum in priore quidem editione scripsisset milium, in altera rescripsit *nullum*.

§. 89. Pall. Iun. 7, 2 Libro VII tit. 7. *Fumus admouetur ex Galbano, et arido fimo bubulo, quem in pultario factis carbonibus conuenit excitare.* Columella sic [l. 9 c. 15 f. 5] *fumum admouebimus factum galbano, vel arido fimo. Ea porro vase fictili prunis immista conduntur:* quae verba cum confero, suspicor, Palladium scripsisse, *mistis carbonibus*, aut *in pultarium iactis carbonibus;* nam illud *factis* minus placet.

§. 90. Pall. Iun. 7, 7 Sed vtilius fortasse erit, quae infra scribuntur de apum regibus, comparare cum alio Columellae loco; Palladius sic: *pulchri coloris, et nitidi, leues sine pilo, nisi forte pleniores quasi capillum gerunt in ventre, quo tamen non vtuntur ad vulnus.* Columella [l. 9 pag. 327] autem sic: *pulchri coloris, et nitidi, leuesque, ac sine pilo, sine spiculo, nisi quis forte pleniorem quasi capillum, quem in ventre gerunt, aculeum putet, quo et ipso tamen ad nocendum non vtuntur;* quibus ex verbis facile est coniicere, nonnulla fortasse verba Palladii librariorum incuria esse praetermissa, aut saltem *pleniorem* scribendum esse pro *pleniores*.

§. 91. Pall. Sept. 13, 2 Libro X tit. 13 vbi capparim seri iussit *solo sicco et gracili*, continuo haec addit; *herbas sponte persequitur;* scribendum suspicor: *herba sponte persequitur.* Neque enim id vult quod Columella [l. 11 c. 3 f. 55] cum illam *noxium virus habere* docuit, *succoque suo sterile solum reddere*; nam hoc Palladius paulo ante dixerat iis verbis, *succo suo terris nocet.* sed id facile vult, quod Columella [ibid.] pariter ad hunc modum tradidit: *cultu aut nullo, aut leuissimo contenta est. Quippe quae res etiam in desertis agris citra rustici operam conualescit.* scilicet hoc opponit Palladius iis, quae de origano proxime scripsit: *Nunc circa aequinoctium seres origanum: stercorari, ac rigari donec conualescat, appetit;* Capparim autem seras modo; sponte ipsa proueniet, ac conualescet.

§. 92. Oct. 5, 1 Libro XI tit. 5 non minus fortasse proderit Columellam inspicere, quem saepe adeo respiciebat Palladius. Ipse igitur Palladius sic: *Sed hae radiculae* (vitis) *non ad siccum debent recidi, ne aut plures inde nascantur, aut* etc. Quid obsecro te, esse dicemus in hoc loco *recidere ad siccum?* Neque enim siccum illud est, vnde si amputentur radiculae, renasci plures possunt: neque siccae sunt ipsae, quae

quae praecidi debent, radiculae; nam ideo praecidendae sunt, ne *si conualuerint*, vt duobus ante versibus dictum est, *inferiores* radices faciant *interire*. An illud ergo relinquitur, vt non *ad siccum* scribamus, sed *ad truncum*, quod Columella [l. 4 c. 8 f. 2] videtur indicare eadem praecipiens hisce verbis: *minime applicandum est ferramentum ipsi matri, quoniam si iuxta truncum radicem praecideris, aut ex cicatrice plures enascentur, aut* etc. §. 93. Pall. Oct. 19, 1 Tit. 19 *passum nunc fiet ante vindemiam, quod Africa sueuit vniuersa conficere pingue, atque iucundum, et quoad conditum, si vtaris mellis vice, ab inflatione te vindices.* Traditur deinde ratio Passi conficiendi, et sic denique sermo absoluitur: *Hinc passum est quidquid effluxerit, et conditum vasculo, mellis more seruatur.* Quaero itaque; an legendum sit: *et quod conditum, si vtaris mellis vice, ab inflatione te vindicet*, aut etiam: *et quod conditum si vtaris mellis vice, ab inflatione te vindices;* nam memini et Plautum, et Q. Scaeuolam, et M. Varronem, et alios verbum *vtor* cum accusandi casu iunxisse.

§. 94. Pall. Nou. 13, 2 Libro XII tit. 13 quaero ex te, Vir Clar. quid deesse aut quid vitii esse censeas in iis verbis: *Qui* [agni] *donec firmentur, intra stabulum furfuribus, vel medica herba, vel* [*si est copia*] *farina hordei pascantur ingesta, donec conceptum paulisper robur aetatis, pascuum matribus possint habere commune.* Legemus ne — *concepto paulisper robore aetatis*, aut nullo verbo mutato, tantummodo voculam *et* ante *pascuum* addemus?

§. 95. Pall. Ins. 158 sq. Multo autem magis quaero, in Lib. XIV siue de insitionibus, vbi de Pistaciis sermo est, quomodo emendandum censeas verbum, quod nec sententiae conuenit, et carminis legibus repugnat in horum versuum altero:

Quin et amygdalios subeunt pistacia ramos,
Et debitum maius de breuitate petunt.

Num pro *debitum* reponendum *pretium?* Nam supra quidem, vbi agitur de pomo, vix dubito, quin iis in versibus: [v. 87. 88.]

Robora thyrsigero platani, concordia Baccho.
Foetibus instituit plena rubore nouis;

pro *rubore* legendum censeas *rubere*, praesertim cum ante [v. 61 sq.] de piro dictum sit: *Phyllida quin etiam grandi mitescere fructu Instituens.* — Atque haec in Palladio nunc habui, quae notarem; nam supra alia etiam aliquot in eodem, cum de Columella scriberem, animaduerti. §. 96. Varro 1, 55, 4 In Varrone autem, quem easdem ob causas subinde in manus sumsi, rogo te, vt perpauca haec mecum velis diligenter perpendere.

Libro I cap. 55 *Olea, vt vua, per idem biuium redit in villam, alia ad cibum eligitur, alia vt eliquescat.* Hic Victorius [Explication. suarum Castigat. in Varron. pag. 68]: *Alia ad cibum eligitur. Maculam habet optimus codex.* Laedatur *enim hic scriptum est. Quomodo ex vetere lectione locus corrigi debeat, si peruulgata mendum continet, docti viri cogitabunt.* Tu igitur, Doctissime Vir, cogita, sit ne pro *eligitur* rescribendnm *laudatur.*

§. 97. Varro 2, 2, 20 Libro II cap. 2 locus est, de quo miror, neminem adhuc, quod sciam, dubitasse: *De sanitate sunt multa, sed ea (vt dixi) in libro scripta magister pecoris habet.* Mihi vero scribendum videtur non, *vt dixi*, sed *vt dixisti*, vel si quis minus velit a vulgata scriptura recedere, *vt dixti.* Neque enim hic

loquitur scriptor, sed is, quem induxit, Atticus, neque Atticus illud dixerat, sed Scrofa [L. 2, 1, 21], *Quarta pars est de sanitate;* eamque partem his verbis absoluerat [ſ. 23] *Item ad alios morbos aliae causae, etiam alia signa in omni pecore, quae scripta habere oportet magistrum pecoris.* Itaque aut octogenarium istum senem Varronem multo magis obliuiosum, suique instituti immemorem credamus necesse est, quam hi ipsi libri summa eruditione ac diligentia scripti patiuntur; aut potius censeamus, Atticum, qui vt Scrofae roganti satisfaceret, suum hunc sermonem ita inceperat, vt ipsi responderet [2, 2, 2]: *Ego, opinor, incipiam primus, quoniam in me videre coniecisse oculos;* vbi ad eam partem, quam Scrofa satis tractauerat, de sanitate, peruenit, ipsum potissimum intuentem, alloquentemque, sic vt indicauimus, loquentem induci: *De sanitate sunt multa, sed ea, vt dixisti, in libro scripta magister pecoris habet.*

§. 98. Varro 2, 4, 8 Cap. 4. *Verris octo mensium incipit salire: permanet, vt id recte facere possit, ad primum, deinde it retro, quoad perueniat ad lanium.* Sic Victorius antiquis libris auctoribus, emendauit. Sed vt fatetur, in his scriptum fuisse, *id retro*, et tamen se scripsisse *it retro;* sic decebat ipsum pariter dubitare, num integra esset vox illa *primum;* quid enim ibi est *permanet ad primum*? Nam quod ipse *annum* intellexit, vereor ne fecerit precario. Quid? quod res praeterea repugnat. Nam Victorius ipse Plinii verba profert, *non vltra trimatum generare verres*, docentis: quae etsi conatur eludere ad hunc modum, *quamuis autem vsque ad trimatum generent, ad primum annum facere id recte possunt, vt credidit Varro: postea languidiores fiunt, nec tam bene munere illo funguntur;* tamen Columella [l. 7 c. 9 ſ. 2] hoc tollit effugium, diserte affirmans, *verres ab annicula aetate commode progenerare, dum quadrimatum agant.* Haec dum scriberem, et qua ratione prorsus restitui hic locus posset, mecum ipse cogitarem; ecce Vir Cl. Pontedera meus, atque adeo noster, diu a me quaesitam Varronis editionem mittit, quam Ausonius Popma procurauit. In hac non *ad primum* lego, sed *ad trimum*, idque, vt opinor, recte; ad eundem enim modum, fortasse huc respiciens, scripsit Palladius [l. 3 tit. 26]; *verres vsque ad quadrimos inire foeminas possunt;* vt Varronis (qui et infra cap. 7 ſ. 13 ait *post trimum*) loquendi modum, Columellae autem sententiam exprimeret; quae tamen a Varronis sententia multo propius abest, quam illa Victorii; nisi forte omnino conciliari etiam potest. §. 99. Varro 2. Frustra autem quaesiui, quid infra senserit idem Ausonius in eo loco: *Huius suis* (Aeneae) *ac porcorum etiamnum vestigia apparent Lauinii.* scilicet ad hunc ipsum modum scripsit, atque adeo descripsit Victorium: qui etsi confitetur, vetustam scripturam hanc fuisse, *apparent iamne;* tamen cum *oppidum significari debere deprauata illa voce*, intelligeret, *Lauinii* maluit ex ingenio rescribere, quam litterarum vestigiis firmius inhaerendo, alicuius alterius oppidi nomen, vt puta *Interamnae* eruditis Viris proponere, quod videlicet, vt abs te peto, perpenderent, atque in historiae latinae monumentis, an huc pertinere posset, inquirerent. Quod si minus litteras sequi volebat; at certe cogitare illud poterat, non magis *Lauinii* in ea voce vestigia esse, quam *Romae.* §. 100. Varro 2, 9, 4 Capite 9 vide, an forte verbum aliquod desideretur in Canum descriptione. Quo enim modo haec satis intelligam: *colore potissimum albo, quod in tenebris specie leonina?* Quodsi quidpiam deesse putes; iuuabit Columellam [l. 7 c. 12 ſ. 3] inspicere, qui cum in descriptione eadem, ad Varronem, vt haud

raro

raro solebat, respiceret, *pastor*, inquit, *album* colorem in cane *probat*, *quoniam est ferae dissimilis*, *magnoque opus interdum discrimine est in propulsandis lupis sub obscuro mane*, *vel etiam crepusculo*, *ne si non sit albo colore conspicuus*, *pro lupo canem feriat*.

§. 101. Varro 3, 5, 9 Lib. III cap. 5 *vbi confluit altera amnis*, sic enim Rob. Stephanus, Seb. Gryphius, Ausonius Popma scribere malunt, quam *alter amnis*, vti in Iuntarum, Aldi, Gymnici exemplaribus, imo in priore etiam ipsius Gryphii scriptum fuerat. Auctorem illi habent Victorium qui *amnis*, inquit, *hic muliebri genere appellatur in fidelissimis libris*, *quemadmodum saepe a vetustis auctoribus appellatam Nonius docet*, *qui etiam Varronis ipsius hoc exemplum adducit*, *περὶ πλάτυ libro primo: In hac ciuitate agros colunt arenosos: propter hos fluit amnis*, *quam olim Albulam dicunt vocitatam*. Popma [Not. ad hunc locum Varronis] Victorio, nisi quod Libri Varroniani inscriptionem corrigit, sic astipulatur: *vbi confluebat altera amnis*. *Sic enim Varro loquitur*, *vt Periplo lib. 1. Propter hos fluit amnis*, *quam olim Albulam dicunt vocitatam*. Equidem nihil ego eorum negauerim, quae ab his duobus eruditissimis viris obseruata sunt. *Altera amnis* scriptum erat in fidelissimis libris. Credo; sed nihil librariis saepius accidit, praesertim dictante aliquo, vt plerumque solebant, codices antiquos describentibus, quam vt insequentis vocis litteras primas cum prioris extremis confunderent, et sic aliquam interdum omitterent, alias duplicarent. *Amnem* saepe a vetustis auctoribus muliebri genere appellatam esse, Nonius [de Propriet. Serm. vbi de Indisc. Gener.] docet. Fateor; sed tamen a poëtis; Nam Plautum, Naeuium Accium, auctores laudat. At enim iis hunc quoque addit, de quo agitur, Varronem. Non inficior, neque tamen vereor, ne me audacem putes, si contra atque Ausonius, Victorius, Nonius ipse sine vlla dubitatione arbitrati sunt, contendam, ex eo, quem producunt, Varronis loco minime constare, hunc *amnem* foemineo genere dixisse. Quid enim? Num quia scriptum est à Sallustio: *est locus in carcere*, *quod Tullianum appellant*; a Cicerone autem: *domicilia coniuncta*, *quas vrbes dicimus*; denique (ne, si plura congeram, ad te praesertim scribens, ineptus videar) a Liuio: *Anxur fuit*, *quae nunc sunt Terracinae*, *vrbs prona in paludem*; num, inquam, propterea Sallustius *carcerem* neutro, et Cicero *domicilium*, aut Liuius *Anxur* muliebri genere appellauisse dicendi sunt?

Habes Vir Doctissime, de locis plurimis Columellae, de quibusdam Palladii, de nonnullis etiam Varronis, non quid ego statuam, sed quid suspicer, atque adeo quid ex te quaeram. Cum responderis, tum demum aliquid constituam. Gestum enim feci, quod aiunt, praesente Roscio, non vt apud Roscium me iactarem, sed vt per Roscium proficerem. Vale.

Patauii ipsis Kalendis Quinctil. M DCC XXI.

II

CLARISSIMO ET ERVDITISSIMO

VIRO

IVLIO PONTEDERAE

IOANNES BAPTISTA MORGAGNVS

S. P. D.

Qvae in Auctores rei rusticae scripsi ad Amicum, et collegam nostrum Clarissimum Iacobum Facciolatum, non vt ipse aliquid constituerem, sed vt Doctissimi Viri sententiam elicerem, eorum exemplum ad Te mitto, non modo vt eliciam tuam, verum insuper vt annotationes exprimam, quas te bene multas in eosdem illos autores meditari, iamdudum scio. Quo enim modo cessare tu poteris, qui ad rei herbariae excellentem scientiam, non mediocrem agriculturae notitiam adiungis, cum me, vnum ex Anatomicis, succisiuas aliquot horas tuis Auctoribus et dedisse, et dare intellexeris? Quod vt planius cognoscas, quae post eam scriptam epistolam ad plura ex iis, quae tunc attigi, loca adnotaui, tum aliis de quibus post dicemus subsidiis, tum quatuor vsus editionibus, quibus eo tempore carebam, Veneta quam Nicolaus Ienson procurauit anno 1472, duabus Regiensibus anno 1496 et 1499 ac denique Heidelbergensi illa a Clariss. Do. Alberto Fabricio [Biblioth. Lat. l. 2 c. 7] celebrata anno 1595 ex typographia Hieronymi Commelini.

§. 1. Col. 1, 8, 8 Et primum in Columellae lib. 1 cap. 8 haud procul a fine de quatuor editionibus quas modo memoraui, priores tres, in extremo autem capite 32 lib. 4 et ipsas et Commelinianam cum Iuntina, et mecum facere, deprehendi. Sed vinitoriae falcis figuram frustra in vetustioribus illis quaesiui. Nimirum eiusmodi imagines non ab ipso Columella sunt, nisi forte geometricas quasdam formas excipias, de quarum vna scripsit [lib. 5 c. 2 f. 6]: *si triangulus disparibus fuerit lateribus ager, tanquam in subiecta forma, quae habet rectum angulum.* Sed vt in aliarum quoque disciplinarum libris plerumque contigit, addita sunt ab iunioribus, haud inutili sane consilio, modo rebus, quae ab Autoribus describuntur, satis respondeant. Atque vtinam ad ea quoque capita Columellae, in quibus de certis vitium aut arborum partibus, aliisque eiusmodi verba facit, eruditi, iidemque rei rusticae periti Viri imagines adiunxissent; ego certe, vt de me ipse confitear non paucis praeterea illius locis, quae vitiata esse, subsentio, ausus essem medicas manus admouere, quae nunc agriculationis ignarus, vobis in ea doctrina versatis cogor omnia relinquere.

§. 2. Col. 5, 8, 3 sq. Libr. 5 cap. 8 Cum in decem illis olearum generibus radium non inuenirem alterutrum suspicatus sum, aut positum quidem esse, sed alio quodam nomine designatum, aut in eo loco describendo librarios peccauisse.

eauisse. Reuera vtrumque accidit. Nam hi cum graecis litteris *κερκῖτις* scribere debuissent, *circites* scripsere, quae vox apud latinae linguae idoneos autores M. Terentium Varronem [de lingua lat. lib. 5] et Sex. Pompeium Festum [de verbo. ver. signific. lib. 3] non eam formam significat, quam Columella spectaverat. Scripserat enim *κερκῖτις*, vt *τῆς κερκίδος*, id est radii similitudinem significaret. Autore haec aio Fr. Sylburgio, qui in eo indice, quem in calce editionis Commelinianae habemus, hoc posuit: *Circitis olea, rectius κερκῖτις, radius.* Nec plura in hanc rem addo, quod nuper cum tecum Sermonem haberem de oleis, probe sensi, te coniectura in istam ipsam emendationem incurrere, quae a Sylburgio proposita est. Illud potius ex te quaero, quid censeas super illa repugnantia, quam inter locum, quo de agimus, atque alterum ex cap. 17 libri de Arboribus animaduerti. In primo; *bacca iucundissima est pausiae, speciosissima est regiae, quae* etc. In altero: *sunt et regiae, vt radii, quae neque specie, neque oleo sunt tam gratae, quam quas supra diximus.* Mihi quidem vel mendum aliquod subesse, vel Columella nunc baccae, alias arboris magnitudinem attendisse videbatur. Num hic quoque saltem de mendo diuinauimus? Certe aliter vterque locus in tribus illis vetustioribus editionibus habetur: *bacca iucundissima est pausia: speciosissima est regia, etiam virga: quae* etc. et: *Sunt et regiae, et radii non fine specie neque oleo, neque sunt tam gratae, quam quas supra diximus.* Rectene vndequaque? non affirmo. Aliter certe. §. 3. Col. 5, 11, 8. In eo autem loco, quem postremum expendimus in cap. 11 libri eiusdem 5 equidem sine vlla dubitatione affirmauero, illas ipsas editiones a vera scriptura aberrare; sic enim habent: *Nos tertium genus insitionis inuenimus: quod cum sit subtilissimum* etc. Neque Columella hoc tertium insitionis genus, quod fit per emplastrum, sed quarti, quod fit per terebram, nouam tantummodo rationem inuenit: quae res perlegenti, vel istud ipsum caput, vel 26 et 8 libri de arboribus, itemque libri 4 caput 29 tam aperta est, quam quod apertissimum. Attamen et ipsa scripturae varietas non iniuria suspectum mihi fuisse locum, ostendit. §. 4. Ille autem inter haec loca Libri de arboribus, et quae modo ex Libris 4 et 5 indicauimus, consensus tantus vt gallicam terebram ab eodem appareat ad inserendum esse translatam, qui omnia illa loca conscripsit, non leuiter sane confirmat, eundem quem librum 4 et 5 scripsisse liquet, Columellam librum quoque de Arboribus confecisse: qua de re nimirum doctissimi homines dubitauerant. De libris etiam quos se scripsisse Columella testatur, *de generibus surculorum*, an editi fuerint, an extent, et quinam sint, ambigere adhuc nonnullos scio; etsi V. Cl. Io. Albertus Fabricius * recte monuerit, haud diuersos esse videri a libro tertio, quarto, et quinto huius ipsius de agricultura operis. Itaque placet Eruditissimi Viri iudicium ex hoc ipso quinto libro confirmare. Nam Columella qui lib. 2 cap. 11 pr. haec scripserat: *caetera pabula neque enumerare, ac minus serere dignamur, excepta tamen cythiso, de qua dicemus in iis libris, quos de generibus surculorum conscripsimus;* satis ipse, quinam hi sint libri, ostendit in extremo capite 11 libri quinti. *At prius*, inquit, *quam finem libri faciamus, quoniam fere species surculorum omnium persecuti sumus prioribus libris, de cythiso dicere nunc tempestiuum est*, et continuo addit nouissimum caput de Cythiso.

§. 4. In

* Supplem. ad Biblioth. Lat. l. 2. c. 7. p. 474.

§. 4. In hoc libro 5 plura esse, praeterea animaduerteram, quae haud inutiliter cum libro de arboribus conferrentur, et vicissim. Idem animaduerteram in libro 6, si cum P. Vegetio compararemus: Verum illud. studiis grauioribus distentus, ipse perficere non potui, quod quidem si quid forte otii tibi est, a te fieri, etiam atque etiam velim. Sed Vegetium ita contendi cum Columella, vt quaedam in hoc, plurima in illo emendanda esse, deprehenderim. Ea omnia (vsque adeo et multa et grauia sunt) in altera, si voles, epistola seorsum persequar.

§. 5. Col. 7, 1, 2 etc. Nunc ad 7 librum veniamus. In capite 1 et 6 mecum faciunt tres illae veteres editiones. In illo enim habent, *cum et facilem;* in hoc, *matres binae.* Quod autem ad octauum attinet extremum caput, illae quidem *malinis lignis*, Commeliniana autem habet, *malini ligni.*

Lib. 8 cap. 2 vix vna Commeliniana inter corrigenda admonet, non *foemina*, sed *femina* esse legendum. Eadem pariter, sed in Sylburgii indice, alteram animadversionem confirmat meam in caput 5, vbi *de excubandis ouis.* Haec enim adnotat: *excubandis* rectius *excludendis* vet. ed. *vel incubandis.* Re tamen vera meae quoque veteres editiones *excludendis* habent, et *excludant:* quem ad modum etiam paulo antea eodem capite, item semel atque iterum 11 et 14 locutum esse Columellam inuenio.

§. 6. Libro etiam 9 Commelinus, vti Stephanus, et ego, verba distinguit, quae ex 3 capite proposui. In 4 autem capite quo loco coelestis numinis *hyacinthus* in cunctis scribitur editionibus, legi nuper Salmasium [Plinian. exercit. in Solin. ad huius pag. 62 E] rescribentem *nominis*, nec tam graue fuit multis modis intelligere, minus feliciter venisse mihi in mentem, qui mederi possem, quam gratum, me tamen morbum, et medendi genus vidisse. Fuit quoque in cap. 8, cur suspectus mihi esset locus iste. *Praeparandumque in hanc rem liquida rubrica*, quando antiquae tres editiones habent, *praeparandaque*, quod etiam Commeliniana ex vetere alia editione inter emendationes proponit. Illa autem Palladii verba, quae his et proximis Columellae respondent, ad eundem omnino modum eae omnes quatuor editiones distinguunt, ad quem a nobis secundo loco distincta sunt. §. 7. Col. 9, 9, 3 sq. Cap. 9 tres priores editiones sic habent: *in octauam fere diei: postquam horam.* Pariter cap. 13 nostram emendationem confirmant; habent enim, *consumatur.* Imo Commelinus, inter corrigenda, probat *consumantur.*

§. 8. Col. 10, v. 101 Libro 10 in eo versu. *Tu quae pallet humi, quae frondens purpurat auro*, Commeliniana id habet, quod in Iuntina, tres reliquae, quod in Stephani editione probauimus. Illum autem versum [121]: *Rutaque Palladiae baccae victura saporem*, cum in omnibus summo consensu ad hunc ipsum modum proponi, animaduerterem; videndum aliquando putaui, an hac ipsa seruata scriptura, interpretari ita possemus, vt ruta esse vtilis diceretur in oliuarum conditione ad eum quem ante hanc habent, saporem demendum, minuendumue. Quae hoc minus displicebat interpretatio, quod Columellam hic quoque potuisse in animo habere Virgilium suum videbam, cuius illa sunt, et quidem in eo Poëmate, quod hoc in libro noster imitatur, persequitur, et vt ipse loquitur [in praefat. ad hunc librum 10] explet [Georgic. l. 4 v. 101]: *Dulcia mella premes: nec tantum dulcia,*

quantum

quantum Et liquida, et durum Bacchi domitura saporem. Attamen cum ad eam scripturam quam in veteri codice Cl. Drakenborgium inuenisse, commemorauеram, proxime accedere audiam codicem celeberrimae Bibliothecae Diui Marci, tuum, mi Iuli eruditissime, de vtraque cum lectione, tum interpretatione iudicium esto.

§. 9. Col. 10, 125 Proximis versibus: *– et lactis gustum quae condiat herba Deiectura quidem fronti data signa fucarum Vimque suam idcirco profitetur nomine Graio.* eo libentius fateor, lepidium significari, quod Ioannes Ruellius [de natura Stirp. lib. 2 c. 104] admonet, Columellam, vbi oxygalae faciendae rationem proposuit, docuisse, *alios recentia folia lepidii cum dulci lacte in olla miscere*, alios autem siccata, et quidem *sine condimentis:* quae verba sunt lib. 12 cap. 8. Sed cum ipse quoque *fucarum* legit, me nihil hic fateor intelligere. Plinii quidem de lepidio verba agnosco, quae inter sua, vt solet, profert Ruellius: *sic in facie cutim emendat exulcerando, vt tamen cera, et rosaceo facile sanetur: sic lepras et psoras tollit semper facile, et cicatricum vlcera* (alii *vlcerum cicatrices*) videoque hac ratione ad delenda etiam stigmata in fronte impressa, adhiberi potuisse, praesertim cum similes tollendi haec modos apud Scribonium [compos. med. 231] Paulum [de re med. l. 4 c. 7] Aetium [Tetrab. 2 Serm. 4 c. 12] Actuarium [Meth. med. l. 6 c. 8] aliosque legam, sic vt a vi desquamandi cutem, siue maculosam, siue a morbo, a vulnere, ab vstione cicatricosam, graeco nomine λεπίδιον appellari potuerit. Haec tamen omnia cum intelligam; *fucarum* quid istic sit, non intelligo. Quod autem in quibusdam editionibus *furcarum* est scriptum, nimirum id nimis aperte carminis legibus repugnat. Viderat hoc, qui in veteri codice, ab Iosepho Scaligero inspecto, ita scripserat, vt refert Rhodius [not. ad Scribon. Compos. 174] *Deletura quidem furcae fronti data signa.* Iusto autem Lipsio; quod Rhodius pariter memorat, placuit, vt pro *fucarum* rescriberetur *focorum:* cuius ergo emendationis auctorem, et probante quidem Turnebo [Adversar. lib. 13 cap. 22] Guilielmum Pelisserium fuisse, video. Attamen vt caetera omittam, multo propius a magis communi scriptura emendatio abest reponentium, *fugarum:* quam quidem eiusdem Rhodii, vt ab ipso proponitur; esse credidi, donec et in Dalechampii commentariis in Plinium [l. c.] et inter ea inveni quae Iohannes Wowerius olim adnotauerat ad Petronium [Satyric.] *notum fugitiuorum epigramma* memorantem, indicia videlicet, vt Caius [Epitom. instit. t. 1] loquitur, *aut igne aut ferro (in facie) impressa*, per quae, si iterum fugerent, dignosci, et deprehendi possent, exempli gratia haec quam Rhodius alibi [Not. cit. ad Compos. 231] commemorat, litterarum specie F. H. E. L. T. quod est: *Fugitiuus hic est Lucii Titii.* Idem nominat, ac mecum refellit, qui legendum esse *fucorum*, cum Fortunato contendebant. Qui etsi in eo quoque interpretando, quem continuo post hunc expendimus, de alui colubris, id est, lumbricis est lapsus; nostrae tamen fidei est, te admonere, ipsius verba in Regiensi editione anno 1499 sic proponi; [v. 232] *aliis quas aluos educat*, vt intelligatur, nonnullam errorum quos ipsi adscripsimus partem, inscitiae, incuriaeque operarum esse assignandam. Caeterum ibi in Columella aluus legit Commelinus, et infra *bryonius:* quas nos lectiones probaueramus.

§. 10. Col. 11, 3, 37 et 39 sqq. Sed in libro etiam 11, quae prima ex 3 capite duo loca proposuimus, et ipse, et qui tres antiquiores editiones curauerunt, ita distincta exhibuerant, vt nos indicauimus.

Nec in extremo capite 17 lib. 12 sine ratione aliquid mutandum esse, putaui, quando hae omnes quatuor editiones non vt caeterae habent, *inferuefaciant*, sed *inferuefaciunt;* aut in capite 55 [s. 2] pro *exaniueris*, legendum esse *exaniaueris*, quando hoc habet Commeliniana. In libro etiam, qui reliquus est, *de Arboribus*, illa ipsa editio, inter *corrigenda*, ita emendauerat 10 capitis inscriptionem, vt nos emendauimus. In iis autem verbis, quae ex cap. 26 [s. 8] secundo loco protulimus, tres veteres editiones non modo vt nos, habent *nudaueris;* verum insuper commonstrant, non immerito illa nobis displicuisse: *ex qua arbore inserere voles*, cum sic habeant: *quam arborem inserere voles.* Sane etiam paulo supra ad eundem modum, itemque libro 5 cap. 11 [s. 3] scriptum est: *Arborem quam inserere voles.* Sed nimirum hic dum constantem caeterarum omnium editionum scripturam esse antiquam, putaui, in eiusque propterea vestigiis scrupulosius omnino insistendum; ab antiquae non sententia quidem, sed locutionis genere aberrare coactus sum. §. 11. Col. Arb. 30, 2 Quod mihi vt aliis nonnullis in locis, sic in postremo quoque accidit, quem ex Columella proposui: *Rosam fruticibus, ac surculis disponi per surculos pedales conuenit.* Etsi enim non vnam indicaui rationem, cur *sulculos* pro *surculos* scribendum putarem; vbi tamen animaduerti, non modo in Commeliniana, sed et in duabus vetustioribus editionibus esse *sulcos*, in tertia autem harum, quae videlicet ex ipsis recentior est, *surcos*, coepi suspicari, ex hoc fortuito typographi errore natum fortasse esse *surculos* in posterioribus editionibus. Quod qui in *sulculos* mutandum esse ante me, censuerunt, illi quidem Columellae sententiam procul dubio restituerunt, verbum autem an restituerint ita dubium est, vt vox *sulculus*, quam huius vnius loci auctoritate in latina Lexica intulerunt, nisi productis aliis scriptorum exemplis confirmetur, ipsa quoque dubia et incerta esse videatur. Illud hoc in loco non est omittendum, Iensonianum exemplar non habere *fruticibus*, sed *fructibus:* quae scriptura ex iis quae Palladius huc, vt solebat, respiciens tradidit, fortasse posset confirmari. Nam rosaria conserenda ac ponenda esse, docuit *vel virgultis vel etiam semine, quippe quae baccas nutriant in breuissimi piri similitudinem, plenas seminibus.* Non negauerim: *fruticibus* in Columella respondere *virgultis* in Palladio. Attamen nihil in illo de *semine:* et quod de *surculis* dixit, fortasse etiam virgulta complectitur. Neque enim surculus, vt vulgo credunt, id tantummodo est, quod *in ramis oritur*, sed interdum etiam est frutex, ac virgultum, auctore ipso, ni fallor, Columella [lib. 3 c. 11 s. 5] vbi negat, *esse vllum tamdiu viduum solum virgultis, vt non aliquos surculos progeneret, tanquam piros syluestres, et prunos, vel rubos certe.* Sed haec tu melius.

§. 12. Palladius sequitur, cuius nos loca non cum illis tantum editionibus quatuor, quas saepius commemorauimus, sed cum libris insuper Petri Crescentiensis tum Latina tum nostra hac lingua editis, et Palladii interpretatione quadam vernacula, atque calamo exarata, ac perantiqua, nuper contulimus. Petrus enim Crescentiensis, siue vt vulgo a nostris appellatur, Crescentius, qui ante annos trecentos scripsit de agricultura, non alius auctoris verbis saepius vtitur, quam Palladii,

ladii, vt cum, etiam vbi non nominat, ipſum haud raro deſcribat, manifeſta quae in Creſcentium menda irrepſerunt, Palladii ope tollenda ſint, et viciſſim; id quod te iam pridem et animaduertiſſe, et facere inſtituiſſe, non ignoro. Vernacula autem illa Palladii interpretatio ab homine Florentino; quod ex Ianuario cap. 4 et aliunde planum eſt, ſcripta, quam antiqua ſit, ex ipſis verbis intelligimus.

Hanc V. Clariſſ. Doctiſſimusque Saluinus Saluinius anno ſuperiore ad Caietanum Vulpium miſerat, qui eius mihi copiam fecit, ſingulari homo in iuuandis litteris ſtudio, ac diligentia. Quin etiam Apicii de arte coquinaria libros inſpexi: ſed vt nonnulla quae pariter in Palladio ſunt, in ipſis agnouerim, nihil tamen invenerim, quod magnopere ad eum pertineret. §. 13. Pall. 1, 24, 2 et 3 Iis igitur nouis ſubſidiis inſtructus, inprimis quae ex Palladio lib. 1 tit. 24 propoſueram, locis, in quibus agitur de columbis, coepi vehementer ſuſpicari, aliena eſſe verba illa: *frutex virgoſus ſine foliis aſper*, *vel*, et mox, *ſetoſi.* Nam primum verba haec omnia in Ienſoniana, ſuperiora vero etiam in duabus aliis vetuſtis editionibus deſiderantur, in Commeliniana autem, quae ad veteres membranas, quod ad Palladium attinet, exacta eſt, omnia haec vncis ſunt intercluſa. Sed ne in vernaculis quidem Palladii, et Creſcentii interpretationibus vllum eorum veſtigium eſt. In illa tamen *hirci alarum*, reddita ſunt *ſumma alarum* (*le ſommitadi dell' ale*) quae Palladii verba an ita eſſent reſcribenda, *cirri alarum* interdum quidem dubitaui, nunquam tamen quidquam certi conſtitui.

§. 14. Pall. Feb. 15, 1 etc. Libro 3 initium tit. 15, ita vt ego cenſueram, diſtinctum inueni, cum apud Creſcentium [lib. 4 c. 14] tum in vernacula interpretatione Palladii. Neque tit. 25 ſ. 4 editiones illae quatuor aliter habent atque ego in Iuntina probaueram.

Libro 4 tit. 9 [ſ. 3] cum Iuntina pariter mecumque eaedem faciunt editiones, et ea de qua ſaepius dixi, interpretatio. Verum tit. 10 [ſ. 20] vbi de Meſpilo, etſi hae omnes, et praeterea Creſcentius [l. 5 c. 16] in eo quod praecipuum eſt, a me non diſſentiunt, in reliquis tamen vernacula quidem interpretatio, et Commeliniana editio conſentiunt; caeterae autem ſic habent, vt legiſſe etiam ex parte videtur Creſcentius: *ſed putatur hinc arbor ſterilis fieri. Fimus* et caet.

§. 15. Pall. Mai. 1, 1 etc. Libri 6 initio in iis omnibus (ſi Creſcentium demas, in quo locum non inueni, qui huic admodum reſponderet) ſcriptum eſt *milium.*

Libro autem 7 tit. 7 [ſ. 2] fruſtra in his omnibus quaeſiui, quid pro *factis carbonibus* ſit reſcribendum. Editiones enim haec ipſa habent; Interpretatio ne carbones quidem memorat; Creſcentius [lib. 9 c. 103] denique hunc locum tam negligenter deſcribit, vt pro *in pultario factis carbonibus*, habeat, *in pulmentario ſiccis carbonibus.* Quod tamen ἐπίθετον, ſi modo veſtigia ſeruat ſcripturae Palladii, permouere aliquem poſſit, vt coniiciat, ſcripſiſſe hunc, *in pultario ſitis carbonibus.* §. 16. Pall. Iun. 7, 7 Neque diligentius exſcripſit, quae Palladius de Apum Regibus ſubiecit, ſic enim habet [lib 9 c. 102]. *Leues abſque pilo, niſi frontes pleniores, quaſi capillum gerunt in ventre;* itaque ex *forte*, quod a Columella Palladius deſcripſerat, factum eſt *fronte:* quos ſiue Creſcentii, ſiue operarum potius

 errores,

errores, vt esse veteres, intelligamus, is etiam seruauit, qui eius libros olim in vulgarem hanc linguam transtulit. Hic quaeres fortasse, quemadmodum verba haec Palladii Florentinus interpres reddiderit. Sic autem reddidit: *morbide senza pelo. et anno vn capello, quasi nel ventre di suoui. come aguglione.* Nempe hic in vertendo quaedam omittit, qui alibi, plura intrusit de suo, et praesertim libro 1, vbi agitur de aquae salubritate agnoscenda, quae certe nec Palladii esse, nec esse potuisse, procliue est demonstrare. Caeterum etsi hoc verum est, etsi praeterea haud paucis in locis Autoris sententiam non est assecutus, est vicissim vbi non inutile prorsus sit hanc quoque interpretationem consulere.

§. 17. Pall. Sept. 13, 2 etc. Quod in libro 10 suspicatus eram, id velim etiam atque etiam consideres. Nam ne mihi quidem ipsi vndiquaque nunc placet. Praeterea illa interpretatio, atque editiones vetustae aduersantur. §. 18. Pall. Oct. 5, 1 Contra lib. 11 tit. 5 non dubito quin pro ipsa steterim Palladii sententia, cum iis in verbis: *Sed hae radiculae (vitis) non ad siccum debent recidi*, malle me, ostendi, *truncum* legere, quam *siccum*. Ecce etiam Crescentius [lib. 4 c. 15] vbi haec ipsa verba exscribit, eandem sententiam confirmat, quanquam verbum aliud proponit: Sed *hae radiculae non ad stipitem recidi debent.* Vernacula autem Palladii interpretatio sic idem docet, vt quo tamen verbo sit ipse vsus, *trunci* (quo saepius de vite loquens Columella) an vero *stipitis*, incertum relinquat; nisi forte *vitem* scripsisse indicet. Sic enim habet: *non tagliandole rasente la vite.* §. 19. Pall. Oct. 19, 1 Tit. 19 Minus placent quae conieceram ad illa verba: *Passum nunc fiet ante vindemiam, quod Africa sueuit vniuersa conficere pingue, atque iucundum, et quoad conditum, si vtaris ab inflatione te vindices.* Multo simplicius emendabimus, si nulla detracta, aut mutata littera legemus [vt in vna, si probe memini, editione est Gymnici.] *quo ad conditum si vtaris*, sed media syllaba in *conditum* producta, non, vt mox in *conditum vasculo*, correpta. Sic autem interpretabimur: quo passo si pro melle vtaris ad vinum condiendum, non sic infleris, vt a melle. Mel enim, vt nosti, *aluum inflare*, cum Dioscoride [de Med. Mat. l. 2 c. 75] Medici admonent. Quod autem cum Palladius scripsit, *ad conditum*, et proprio verbo, et id quod ego interpretor, significante vsus sit, te latere non potest. Nam latini cum dicebant *conditum*, Graeci autem iuniores, latinae huius vocis vsurpatione, *κονδῖτον*, vinum intelligebant, aromatum, imprimisque piperis, et praeterea mellis additamento confectum. Talia sunt apud Apicium [de art. coquin. lib. 1 c. 1, 2.] *Conditum Paradoxum*, et *Conditum Melizomum:* et quanquam eo tempore iam multa addiderat aliorum et Heliogabali [vid. Lamprid. Heliogab.] praesertim luxuria; talia certe, et hoc quidem ipso *Conditi* nomine appellata, tam longo ante tempore in vsu fuerant, vt haec eius vocis significatio, in vberrimis latinis lexicis praetermissa vix vni Glossario Caroli du Fresne relinqui non debuerit. Maior enim Plinius [Nat. Hist. l. 14 c. 16] postquam plurium vinorum aromatitum compositiones indicauit, *Qualia*, inquit, (vina) *nunc quoque fiunt, pipere, et melle addito, quae alii condita, alii piperata appellant.* Et de his fortasse verba etiam sunt accipienda Corn. Celsi [de Medicina l. 1 c. 2] *condita omnia duabus de causis inutilia sunt, quoniam, et plus propter dulcedinem assumitur, et quod modo par est, tamen aegrius concoquitur;* neque enim ista *dulcedo* condimentis omnibus de quibus sic vniuerse interpretantur Pan-

tinus

tinus [Comment. in Celſ.] et Rubeus [Annot. in Celſ.] ita conueniebat, vt *Conditis*, quorum cum varias compoſitiones ad quinquaginta apud Apicium [lib. citat. 1 c. 1 et ſeqq.] Paulum [de Re med. l. 7 c. 11] Oribaſium [medicin. collect. l. 5 c. 33] Aetium [Tetrab. 1 ſerm. 3 c. 62 et ſeqq. et Tetrab. 4 ſerm. 4 cap. 117 et ſeqq.] Nicolaum Myrepſum [de compos. medicam. ſect. 1 c. 194 et ſect. 27 c. 33 et ſeqq.] aliosque legerim; nullam memini legiſſe, in qua non ſatis mellis admiſceatur. Scilicet conditum omnino erat mulſi quoddam genus, vt Caelius Aurelianus [Morb. Chron. l. 5 c. 1] ſcripſerit: *probat conditum bibendum, quod plerique latini mulſum vocant.* Ipſe etiam Palladius, qui libro 3 [t. 32] *Conditum vel abſinthiatum, vel roſatum vel violatum* memorauerat, vbi roſatum vel ſexto [t. 17] vel hoc ipſo libro [t. 15] conficere docuit, vtrobique mel adiecit. Non tamen ſemper inter conficiendum conditum, et nominatim roſatum, aut violatum, mel admiſcebant; ſed aliquando (id quod conſtat ex Apicio [lib. cit. c. 4]) eo tantum tempore, quo erant bibituri, videlicet vt liberum eſſet ſingulis conuiuis pro arbitrio plus minuſue addere. Quem ad morem hic Palladium reſpexiſſe crediderim, propterea quia paſſum iſtud, *quo ad conditum ſi vtaris mellis vice, ab inflatione te vindices*, docuit, *conditum vaſculo, mellis more, ſeruari.* Porro vt Palladius pro melle paſſum, ita Nicolaus Myrepſus [ſect. 27 c. 40 et 43] ſaccharum aliquando poſſe adiici Conditis, monuit. Martialis [Xenior. 106] autem paſſi, et mellis magnam, vt ſic dicam, propinquitatem ſignificauit in diſticho de paſſo: *Gnoſſia Minoae genuit vindemia Cretae, Hoc tibi, quod mulſum pauperis eſſe ſolet.* neque reticuerat Plinius [nat. hiſt. lib. 14 c. 9] qui paſſum ait in adulterium mellis excogitatum. Sed eam ſaepius oſtenderat Celſus [de Medic. l. 2 c. 20, 22. 30. 32. 29, 18. 25. 28] qui etſi inter ea, quae boni ſucci ſunt, et quae lenia, et quae aluum adſtringunt, paſſum numerauit, cum mel inter ea, quae acria ſunt, numeret, idemque crudum, vt mulſum quoque mouere aluum, doceat, tamen pariter et valentiſſimae eſſe materiae, et aliena ſtomacho, et facile intus corrumpi paſſum, et mulſum pronuntiauit. Certe etiam Dioſcorides [de med. Mat. l. 5 c. 7] iſtud ipſum paſſum Creticum de quo Martialis, et cui Plinius [loc. citat.] primatum dedit, *inflare tamen, et ſtomacho aduerſari*, docuit. Africum vero de quo verba facit Palladius, an haec non faceret, aut minus quam mel faceret, meum non eſt in praeſentia decernere; neque enim Palladii hallucinationes, ſi quae forte eſſent, defendere, ſed verba tantum exponere inſtitui. §. 20. Veg. 1, 56 Quibus ita expoſitis haud difficile fuerit vnum, aut alterum non modo intelligere, verum etiam reſtituere P. Vegetii locum. Libro enim 1 Artis Veterin. cap. 56 [ſ. 22] *ſi hiems*, inquit, *fuerit; condita, cum ſemiuncia apii ſeminis triti, et olei tribus vnciis calefacta per os ipſius* (equi) *oportet infundi. Si aeſtas fuerit; abſinthium vel roſatum cum quatuor ſcrupulis croci, et duabus vnciis olei frigidum per os ſimiliter debet accipere. Quorum ſi non ſuppetit copia, vinum ſimpliciter conuenit praeberi cum caeteris.* Hic Sambucus ex ſuis codicibus pro *vinum* in libri ora reponit *vnum*, repugnante Vegetio, cuius haec ſententia eſt: cum apii ſemine, et oleo, vel cum croco et oleo vinum ſimplex ab eo eſſe dandum, cui condita nulla ſint hieme, aeſtate autem neque ſit abſinthiatum, neque roſatum: *abſinthiatum* enim eſſe legendum, indicant, quae commemorauimus, Palladii verba: *Conditum vel abſinthiatum, vel roſatum.* Quibus addi poſſunt et illa Lampridii [in Heliogab.] *condito piſcinas, et ſolia temperauit, et roſato atque abſinthiato vulgus ad bibendum inuitauit.* §. 21. Veg.

Veg. 4, 8 Pariter libro Vegetii vltimo cap. 8, vbi editum est: *post cursum, siue post laborem conditi bene piperati heminam adiicies, aestate roris vel absinthii tantundem, et per os dabis ad cornu;* legendum crediderim, *aestate rosati vel absinthiati tantundem;* non modo quia in illo priore loco sine vlla controuersia est: *si aestas fuerit, rosatum* conuenire, sed etiam quia in hoc ipso loco Sambuci codices pro *roris*, habent *olei rosati;* vt mihi aliquando hisce ambobus locis collatis in mentem venerit, hic esse scribendum *olei et rosati.* Etsi vero iidem, aliique Codices pro *conditi bene piperati* habent, *conditi bene praeparati*, nihil tamen (quod ad hoc attinet) esse facile mutandum, ostendunt, quae supra de pipere memorauimus vsque adeo conditis adiecto, vt haec etiam *piperata* vocitarentur, quod non inficiabimur a Celso [de Medicin. l. 4 cap. 19] esse factum, vbi malum punicum *in piperatum coniici*, iussit. Caeterum an de pluribus Vegetii locis in quibus *vinum candidum* scriptum est, nonnulla saltem sic oporteat emendare, vt alibi *vinum calidum* alibi *vinum conditum* legamus, ipse constitues; ego iam transeo ad Varronem. §. 22. Varro 2, 4, 8 De Varrone, ad ea quae scripseram, nihil hoc tempore est, quod addam, nisi quam ob rem in lib. 2 c. 4 Ausonium Popmam laudaueram eam rem fuisse ante ab Iosepho Scaligero [coniectan. in Varron.] non animaduersam modo, sed etiam probatam. Quod autem supra in extremo capite 2 ostenderam, non bene scriptum esse, *vt dixi*, cum scribendum videlicet fuisset, *vt dixisti*, id vero sic a te accipi, velim, vt siquis Varronem malit, quam librarios errauisse, ipse acrius non repugnem. Illud enim mihi propositum fuit, vt errorem ab aliis non animaduersum retegerem, eiusque, si librariorum crederetur, emendationem proponerem. Equidem hos longe facilius, quam Varronem; hunc tamen falli ipsum quoque potuisse, confiteor, in re praesertim eiusmodi, in qua si quis dicat, Marci etiam Tullii diligentiam aliquando desiderari; illum ego refellere magis cupiam fortasse, quam possim. Haesi nimirum, ne tecum quidquam, mi Iuli, dissimulem; cum in libro 5 de finibus cap. 8 haec nuper relegerem: *quoniam igitur et de voluptate cum Torquato, et de honestate, in qua vna omne bonum poneretur, cum Catone est disputatum* etc. Quae si ab ipso Tullio dicerentur, aut certe ab aliquo, qui duabus illis superioribus disputationibus interfuisset; res plana esset atque expedita. Dicuntur autem a M. Pisone, qui non modo ipse non interfuerat, sed eas ne legisse quidem poterat, quippe quem epistolae ad Atticum [lib. 13. epist. 19] docent, antequam disputationes illae conficerentur decessisse; ne ipsas dicam satis docere, nondum habitas confingi eo tempore, quo eas M. Piso commemorabat. Neque minus haereo, cum aut in 2 libro de natura Deorum sic loquens, cum Velleio inducitur Balbus: *velut a te ipso hesterno die dictum est, anum fatidicam* πρόνοιαν *a Stoicis induci*; aut cum in tertio sic Cotta cum Balbo: *omniaque quae a te nudius tertius dicta sunt, cum docere velles, Deos esse etc.* quasi vero non id Velleius in primo, neque haec in secundo libro Balbus dixisset, et hi tres libri (quod singulorum ostendunt initia) non vnius diei sermones complecterentur. Quid ergo est? Num cuique [id quod Tullius in Bruto fatetur] *difficile est in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere, vbi sibi ipsi non conueniat*, praesertim aliud alio tempore suis in scriptis mutanti, quod Ciceronem maxime in Dialogis fecisse constat. Nam certe [vid. Epist. ad Atticum lib. 13 epist. 13, 15, 19] Quaestiones Academicas a Catulo, Lucullo, Hortensio, ad Varronem transtulit, et ex duobus libris in quatuor contulit. Num igitur offensus prolixitudine

disputationis de Natura Deorum, cum quod in ea de Legibus [vid. fin. lib. 2 de Legib. et lib. 3] fecit, facere hic nequiret aut nollet, vt diei longitudinem inculcaret; habuit in animo aliquando in facere quod in libris de oratore, aliisque, vt eos sermones in plures distribueret dies, neque tamen publicis occupationibus, et calamitatibus impeditus, perfecit. Num pariter libros de Finibus sic primum informauerat, vt quemadmodum in iis de officiis, vnus ipse doceret, tractaretque omnia, quae deinde cum in Dialogos conferret, illa obuenerint dicenda M. Pisoni, quae ipsum dixisse Ciceronem dicebat? Quae si ad hunc, aut alium aliquem non absimilem modum contigisse arbitremur; videlicet Varro etiam poterat eam primum omnem orationem aut Scrofae aut Attico tribuisse, quam inter vtrumque diuiserit postea. Certe nobiles quoque ex nostris Poëtae, et in his Ludovicus Ariostus et Torquatus Tassus, cum hic certam quandam rem deleuisset, ille vero vnum aut alterum verbum mutasset, obliti respondentia etiam alia tollere, ac commutare, versus praesertim duos [G. Liberata Cant. 16 St. 35 v. 4. O. Furiose Cant. 23. St. 107. v. 8] reliquere, quorum alterum non satis intelligi, alterius verba cum superioris verbis minime cohaerere, vel studiosissimi eorum homines confitentur. Quod si idem Tullio, aut Varroni accidisse, nullo pacto fateri quis audeat; Varronem quidem, vt tueri possit, docuimus; vt Tullium, ipse viderit. Nobis enim non modo his diutius hic immorari non licet; haec epistola est concludenda. Summa ergo est, primum, vt inter legendum, quas ad Facciolatum scripsimus litteras, has quoque identidem inspicias, neque propterea quod iis omnibus in locis, de quibus [ne frustra longi essemus] siluimus, cunctae nobis editiones aduersantur, coniecturas nostras continuo abiicias, immo, si necessariae videantur, hoc ipsas magis quantulaecunque sunt, probes, quod labeculas indicent sub tot exemplarium auctoritate facile delitescentes. Deinde fac, illud memineris: si haec nostra erga tuos Auctores sedulitas grata est, si ab hac porro alia atque alia expectas; vnam hanc in posterum tibi fore et sensum tuum ostendendi, et nostra eliciendi facultatem, si tuas vicissim ad illos annotationes perscripseris, et nobiscum tandem aliquando communicaueris. Vale.

Pataui Postrid. Idus Mart. MDCCXXIII.

III. IOAN-

III.

IOANNES BAPTISTA MORGAGNVS IVLIO PONTEDERAE

S. P. D.

Etsi ex meis ad Rei Rusticae Auctores Adnotationibus nulla vnquam alia eorum Studiosis existet vtilitas; hanc tamen, quod expresserint tuas, tantam esse, existimabunt, vt non vulgarem ex meis cepisse se fructum, fateantur. Quo magis ea praestare me, decet, quae superiore Epistola pollicitus sum, vt neque tu, qua es modestia, suspiceris, non satis mihi fortasse, quas adhuc miseris, placuisse, et illi intelligant, quod alias atque alias addideris, id quoque huic nostro, qualecunque est, exemplo, et adhortationibus se debere. Cum Pub. Vegetius in suos de Arte Veterinaria libros non pauca transtulit e sexto libro Columellae, tum ex huius sexto, et tredecim quae insequuntur, capitibus, tertii sui libri tertium, et quartum caput euidentissime confecit. In haec ego cum plurima passim menda Librariorum imperitia socordiaque irrepsisse, animaduerterem, sic vt haud paucis in locis aut alienissima ab re legantur, aut quae nullo modo intelligi queant; vitia haec existimabam propria esse principis Editionis, non alterius etiam communia, quam anno 1574 procurauit Ioannes Sambucus Vir Doctissimus, et peruetustis Codicibus sane instructissimus. Superioribus tandem mensibus huius mihi Editionis copia facta est. Quid quaeris? Codicum, nonnunquam, vt verum fatear; haud inutilium saepius tamen in grauissimis apertissimisque mendis mirifice consentientium, ratio habetur; Columella autem, vnde illa ipsa capita certe fuerant primum descripta, ne memoratur quidem. Non me fugit, quantum vetustorum Codicum auctoritati, atque consensui, quantum etiam Vegetii ipsius arbitrio, aetati, et in scribendo consuetudini tribuendum sit. Hic tamen saepe menda sunt ita euidentia; emendationes autem occurrunt ita faciles, et necessariae, vt nisi Vegetii ipsius αὐτόγραφον producatur, nemo sit, qui persuadere possit, Codices non esse corruptos, neque ea quae a Columella praemonstratur, ratione emendandos. Quid ergo est? Num in Vegetio relinquendum est nihil, nisi quod in Columella inueniatur? Imo plura sunt fortasse etiam mendosa, quae tamen in praesentia quidem tentare non ausim. Nonnulla quoque eiusmodi sunt, vt Columellae vicissim emendando praeclare inseruiant, de quo nunc potissimum laboramus. Quae cum ita sint, operae pretium arbitror me esse facturum, si locos singulos, quorum alter alterius ope indiget, inter se conferam, atque ita ante oculos statuam, vt Vegetii primum verba, tum Columellae, quemadmodum edita sunt, deinde vtriusque, quomodo alterum ex altero emendandum credam, vno obtutu conspici possint. Vbi emendatio-

dationem confirmare deceat, ei rei argumenta subiiciam. Incipiemus autem ab iis duobus, de quibus est dictum, capitibus. Tum si praeterea alii erunt loci, quos comparare haud inutile sit, eos quoque ad eundem modum subdemus.

§. 1.

Vegetii 3, 3, 1.	*Columellae* 6, 6, 1.	*Vegetius* emendatus.
Cruditas plurimum nocet, cuius haec sunt signa: crebri ructus, cibi fastidium, sonitus ventris. (1) intensiones neruorum, oculi hebetes: propter quae nec bos ruminat, neque linguam detergit, vt solet. Prodeit itaque (2) vt duos congios (3) vbi bibi possit digerere per fauces. Post quos statim brassicas triginta caules modicas decoques, et ex aceto dabis.	Cruditatis signa sunt crebri ructus, ac ventris sonitus, fastidia cibi, neruorum intentio, hebetes oculi. Propter quae bos neque ruminat, neque lingua se deterget. Remedio erunt aquae calidae duo congii, et mox triginta brassicae caules modice cocti, et ex aceto dati.	nec bos ruminat, neque *lingua se* detergit, vt solet. *Proderit aquae calidae*, *vt* bibi possit, duos congios digerere per fauces. Post quos statim *brassicae* triginta caules *modice* decoques, et ex aceto dabis.

Sambucus ex Codicib. in marg.
(1) *Contractiones* (2) *calide.* (3) *vt* Idem *brassicae* habet, non *brassicas.*

Calidae vt bibi possit, non aliter est accipiendum, quam si dixisset, ita calidae, vt tamen bibi possit, quemadmodum fere dixit altero huius libri capite 3 *calidum ita, vt manus pati possit.* Hanc emendationem, vt vides, Sambuci codicibus ex parte debemus; Columellae autem reliquas.

Caeterum velim proposita cruditatis signa attendas, et si pleraque eiusmodi esse, videas, non vt inde effici, sed vt iis adiici potius queant illa duo, quae continuo subiiciuntur, intermissa videlicet ruminatio, et ea quae fit per linguam, detersio; tum vero cogites, oporteatne in vtroque Auctore rescribere *praeter quae*, vbi legitur ab omnibus *propter quae.*

§. 2.

Veget. 3, 3, 2 et 3.	*Colum.* 6, 6, 2 et 3.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
(1) Praeterea lentisci et oleastri cacuminum pondera 4 deterunt, et cum lib. mellis atque aquae congio miscent [et paulo infra] ab alio quoque cibo vel potione prohibentur. Nam si neglecta fuerit cruditas, ventris inflatio intestinorumque subsequitur, exprimit gemitus, ciboque capere non sinit, nec in loco consistere, decumbere, et volutare cogit, caudamque frequenter commouet.	Tum lentisci, oleastrique cacuminum pondo IV, et libra mellis vna trita permiscent aquae congio [et infra] aliaque potione prohibent. Hoc per triduum fieri, dum omnis causa languoris discutiatur. Nam si neglecta cruditas est, et inflatio ventris, et intestinorum maior dolor insequitur, qui nec capere cibos sinit, gemitus exprimit, locoque stare non patitur, saepe decumbere, et agitare caput, caudamque crebrius agere.	decumbere et *volutari* cogit, caudamque frequenter commouere.	Tum lentisci, oleastrique cacuminum pondo IV et *libram* mellis, vna trita, permiscent aquae congio [et infra] aliaque potione prohibent. Hoc per triduum fieri *debet*, dum omnis causa languoris discutiatur. Nam si neglecta cruditas est, et inflatio ventris, et intestinorum maior dolor insequitur, qui nec capere cibos sinit, gemitus exprimit, locoque stare non patitur, saepe decumbere, et agitare caput, caudamque crebrius agere *cogit*.

(1) *quibus lentisci* Samb. in marg. ex Cod. Idem non habet *aquae.*

Hic noli mirari, quod omnia in Vegetio non correxerim. Equidem nonnulla facile deesse, et quaenam desint, agnosco; sed quibus potissimum verbis reponenda sint, pro certo non video. Quae emendaui, ea minus dubia erant.

Pariter in Columella minus dubitaui rescribere *libram mellis*, reputans quam facile librarii de duabus proximis literis *m* vna omissa, *libra* scribere potuerint perperam. Post *fieri* addidimus *debet*; nam et verbum eiuscemodi desiderabatur, et Columella hoc vti solet, velut cap. 9. *Quae medicina sub tecto fieri debet.* et lib. 7 c. 5 *quod in omnibus morbis, ac pestibus fieri debere censemus* etc. ad extremum etiam addidimus *cogit*, verbum non minus ibi desideratum, et a Vegetio facile ex Columella descriptum, et praeterea ab non recenti manu additum [ex ingenio an ex Codicibus?] in vno ex tuis Columellae exemplaribus, in quo etiam ante *gemitus* coniunctio *et* satis eleganter est interiecta.

§. 3.

Veget. 3, 3, 4.	*Colum.* 6, 6, 4.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Si tardius proficit, tres partes lauri diu conteruntur, et cum duplici aquae calidae dantur. (1) Si ista non valent, mirtae foliorum syluestris duae lib. tunduntur in pila, et (2) duae ex calida aqua miscentur, ac per vas ligneum faucibus infunduntur	Si nec haec profuit res, caprifici aridae conteruntur, et cum dodrante aquae calidae dantur. Vbi nec medicina processit, myrti syluestris foliorum duae librae deligantur, totidemque sextarii calidae aquae misti per vas ligneum faucibus infunduntur.	Si ista non valent, *myrtae syluestris foliorum* duae librae tunduntur in pila etc.	Vbi nec *haec* medicina processit, myrti sylvestris foliorum duae librae *laeuigantur*, totidemque etc.
(1) *si laurus non adest.* (2) *dico* sextarii. Samb. in marg. ex Cod.			

Hic quoque intelligo, alia insuper in alterutro Auctore esse posse deprauata, praesertim si quae Sambucus ex Codicibus adnotauit, sic legenda censeas, *duo sextarii*, eaque illuc pertinere, vt pro *duae ex calida aqua*, intelligamus Vegetium scripsisse, *duo sextarii ex calida aqua:* quae cum Columella omnino consentirent. Sed quoniam suo vti iudicio atque arbitrio Vegetius potuit; idcirco in ipso ne *myrtae* quidem mutauimus, cum libro etiam 2 cap. 12 *mirtam aridam conterendam* scripserit, aut veteres secutus, qui pro myrto *murta* dixere, aut suae vel tempestatis, vel regionis consuetudine quadam abreptus, nam a suis quoque Gallis myrtum vocitari *murtam*, Ioannes Ruellius [de natura Stirp. lib. 1 c. 100] testatus est.

In Columella cur addiderimus voculam *haec* nostra ad Cl. Facciolatum Epistola ostendit. Certe etiam Lucano non vsque adeo ingratus visus est harum vocularum concursus, *nec haec*, vt non scripserit [Pharsal. lib. 3] *nec haec alius committat praelia miles;* neque Varroni [de re rustica 1, 55, 3] qui *nec haec*, inquit, *non minima causa*.

Quod autem pro *deligantur* substituerimus *laeuigantur*, duae fuerunt causae, altera quod *deligantur* ab sententia alienum est, altera quod *laeuigantur* a Vegetio indicatur; *tunduntur*, inquit, *in pila*. Sic alibi etiam loquitur Columella [lib. 6 cap. 17] *semina eius collecta, et laeuigata cum vino dantur potanda*, pro quibus haec habet Vegetius

Vegetius [lib. 3 cap. 4] *semina eius collecta, et trita dantur ad potandum cum vino.* item [lib. 7 c. 5] *galla cum austero vino laeuigata*: [lib. 9 c. 13] *omnia eadem aequis ponderibus in vnum laeuigata*: et [lib. 12 c. 41] *quae in collo subsiderunt, diligenter contrita laeuigantur.* Quae loca sunt eo diligentius attendenda, quod in amplissimis Lexicis latinis hic verbi *laeuigo* significatus omittitur, qui hodieque, vt nosti, apud Medicos in vsu est, cum aliquid imperant non modo conteri, sed vt ipsorum verbis [Amalth. Castello-Brunon. in *Laeuis*] vtar, insuper redigi *in puluerem impalpabilem exquisitissimae laeuitatis, qui et Alcool a quibusdam dicitur, et fit quidem manu, vel tritura super marmore cum porphyrite, vel in mortario cum pistillo, ita vt quod contritum est, excutiatur per setaceum, vel linteum.* Ita verbum *laeuigo*, respondet graecis λειαίνω et λεαίνω, quibus non tantum complanare, et polire, verum etiam terere, molere, comminuere, et ex asperis ac duris in laeuem puluerem redigere significabant, vt Aristoteles lib. 2 anim.

§. 4.

Veget. 3, 3, 5.	*Colum.* 6, 6, 5.	*Veget.* emend.
Ante detractionem tamen sanguinis adhibentur ista remedia: tribus heminis vini, quatuor vnciae contriti (1) olei permiscentur, postque potionem cogetur currere: duae quoque vnciae salis cum decem vnciis ceparum atteruntur: mel quoque decoctum admiscetur, ex quo facta collyria longiora non parum valida immittunt in anum, vt ventrem resoluant.	Sunt et ante detractionem sanguinis illa remedia, tribus heminis vini tres vnciae pinsiti allii permiscentur, et post eam potionem currere cogitur. Vel salis sextans cum cepis decem conteritur, et admisto melle decocto collyria immittuntur aluo.	Ante detractionem tamen sanguinis adhibentur ista remedia: tribus heminis vini, quatuor vnciae contriti *allii* permiscentur, postque potionem cogetur currere: duae quoque vnciae salis cum *decem cepis* atteruntur etc.

(1) *allii* Samb. in marg. ex Cod. qui non habet *ista*.

Vt ad Facciolatum nostrum scripsi, ita hic Vegetium ex Columella duobus in locis emendo. Primam emendationem, et res ipsa, et Sambuci codices firmant. Alteram necessariam esse intelligent, quicunque ista collyria et pro boue, et *longiora*, et *non parum valida* esse, attenderint; neque enim satis crassa, et longa e dextante fient ceparum, salisque sextante, nisi multo insuper melle adiecto; multo autem addito melle, qui esse poterunt *non parum valida*, cum acrem videlicet ceparum vim, salisque stimulum nimia mellis copia obruet atque infringet. Quod siquis forte *valida* hic dictum accipiat, non vt lib. 4 c. 10 *confectio non minus valida*, sed vt dura significet, quando lib. 1 c. 42 haec scribuntur: *Sal bene tritum, et mel coques, pastillosque longos, et duros facies, et in anum iumenti interius immittes.* is libri huius tertii inspiciat caput 57. haec nimirum, et in eiusdem modi quidem morbo proposita, inueniet: *cepas decem veteres, ficus siccae* ℈ 8 [Samb. Cod. *vncias quatuor*] *nitri scrupulos quinque, stercoris columbini scrupulos quatuor, ex quibus addita vrina collyria facies, et bina vel terna in anum immittes.*

§. 5.

Veget. 3, 3, 7 et 8.

Sed interdum in (1) illa medicina conuenit, sequiturq; (2) omnium vitium, quorum signum est, si exuentum † mutosumque ventrem ediderit, singulare remedium est (3) cupressinae quindecim, verbenae quindecim gallae diligentissime tritae, quantum vtraeque ponderantur tanti ponderis vetustissimus caseus, quibus pariter detritis admiscentur vini austeri sextarii 4, et in potu dantur, ita vt lentisco mixtaque oleastri cacumina praebeantur. Si venter coeperit fluere, (4) et videris egere corpus, et vires † capito plerumque inutilem reddit, quia ex cibariis ad medelam bouis nil peruenit, quod sic videris per ventrem proiicit quam quod manducaverit. Quae cum acciderint, etc.

Colum. 6, 7, 1 et 2.

Sed interdum nulla prodest medicina. Sequitur torminum vitium, quorum signum est cruenta et mucosa ventris proluuies. Remedia sunt cupressini quindecim coni, totidemque gallae, et vtrorumque ponderum vetustissimus caseus, quibus in vnum tunsis admiscentur austeri vini quatuor sextarii, qui pari mensura per quatriduum dispensati dantur: nec desint lentisci, myrtique, et oleastri cacumina viridis. Aluus corpus, ac vires carpit, operique inutilem reddit: quae cum accident etc.

Veget. emend.

Sed interdum *nulla* medicina conuenit, sequiturque *torminum* vitium, quorum signum est, si *cruentum mucosumque* ventrem ediderit. Singulare remedium est cupressinae quindecim verbenae, *et* quindecim gallae diligentissime tritae, *et* quantum vtraeque ponderantur, tanti ponderis vetustissimus caseus; quibus pariter detritis admiscentur vini austeri sextarii 4 et in potu dantur. ita vt *lentisci, myrtique* et oleastri cacumina praebeantur. Si venter coeperit fluere *viridis, et quale manducant egerere* corpus et vires *carpit, operique* inutilem reddit, quia ex cibariis ad *medullas* bouis nil peruenit.

Colum. emend.

Remedia sunt cupressini quindecim coni, totidemque gallae, et vtrorumque *ponderis* vetustissimus caseus, quibus etc.

(1) *nulla* (2) *torminum* (3) *cupressi baccas, et Gaubrae ana XV bene tritas, et tantundem vetustissimi casei.* (4) *viride quale manducant.* Samb. in marg. ex Cod.

Etsi plura menda ex Vegetio sustulimus, et in his duo illa obelo notata, quae pro desperatis in prima Editione relicta erant, non tamen omnia sublata esse, existimamus. Fortasse vbi de torminibus sermo incipit, ibi oratio prorsus est a superiore disiungenda; nam in ipso etiam Columella, inde hoc caput 7 videtur fuisse inchoandum, aut ille ex Vegetio emendandus, atque ita ambo intelligendi, vt dicant, aduersus cruditatem, et intestinorum dolores nullam interdum medicinam proficere, indeque tormina consequi. Fortasse Vegetius paulo post scripsit, *ventre reddiderit* non *ventrem ediderit.* Fortasse medicamentum in quatriduum esse partiendum, non omisit. Fortasse vt alia praeteream, extrema verba, quae emendare, a Columella, et Codicibus destituti, ausi non sumus, aut ad hunc fere modum scripserat: *quod sic videris; plus enim per ventrem proiicit, quam quod manducauerit,* aut ad hunc alterum: *quod sic viride per ventrem proiicit, quam quod manducauerit;* neque enim, puto, in Vegetio te offenderit, *sic viride – quam*, memoria tenentem, scriptum esse a Propertio [lib. 2 Eleg. 5 al. 4] *non ita – variant – quam.* Eorum autem quae emendando rescripsimus, partim ita euidentia sunt, nulla vt egeant probatione, partim confirmari possunt facillime, velut hoc: *Si venter coeperit fluere viridis, et quale manducant, egerere.* Nam simul Editionum, simul Codicum vestigia obseruauimus, ad eundemque modum locutum esse Celsum [de Medic. lib. 2 c. 8] meminimus: *si nigra aluus profluxit, et nigra aluus sanguini atro similis;* vt suspicati interdum simus, legendum esse in Columella, non *viridis. Aluus;* sed *Viridis aluus*, praesertim cum in superiore capite, lentisci pariter, oleastrique cacumina imperans, *viridis* non adiece-

adiecerit. Vtcunque est; in Vegetio *venter viridis* ita intelligendus est, vt addita a nobis ex Sambuci Codicibus verba demonstrant; et commentarii loco esse poterit initium eius Celsi capitis [lib. 4 cap. 16] quod tractationem laeuitatis intestinorum cum tractatione connectit torminum: *Ex torminibus interdum intestinorum laeuitas oritur, quae continere nihil possunt, et quidquid assumtum est, imperfectum protinus reddunt* etc. Quod vero non *ad medelam bouis* scripserim, sed *ad medullas bouis*, in causa fuit non modo sic aptior sententia, verum etiam Vegetii ipsius alter locus [lib. 3 c. 55] huic mirum in modum respondens: *Animalia*, inquit, *stomachico* morbo affecta, *multum manducantia fame moriuntur. Omnis enim esca quam sumserint, ad stercus, et omnis potus conuertitur in vrinam, nullus ex his succus, nullum alimentum peruenit ad medullas.* Hae emendationum causae. Contra: *quod cupressinae quindecim verbenae* non mutaverim, Celsi locus [lib. 2 c. 33] effecit de his, quae reprimunt: *verbenarum contusa cum teneris caulibus folia, cuius generis sunt olea, cupressus* etc. Potuit enim Vegetius verbenis vti malle, quam conis. Quod si tibi secus videatur; prompta est ex Codicibus emendatio, *cupressi baccae;* nam Scribonius [Compos. med. 53, 233] quoque, et Plinius [Nat. Histor. lib. 16 c. 33] cupressi conos, *cupressi baccas* vocarunt.

In Columella, quod duo mutauimus, non modo fecimus frequentiore eius loquendi consuetudine impulsi, sed Iensonianae etiam Editionis auctoritate permoti, quae hoc in loco et *Remedio* habet, et *ponderis.*

§. 6.

Veget.

Pabulaque superius praebent. Aliqui vero 2 lib. ex (1) vinaceis ad focum torrent et conterunt, et cum sextario vini austeris ad bibendum dant, et cum merata saepius cacumina obiiciunt.

(1) *binanceis*, Samb. in marg. ex Cod. qui pro *superius* habet *saepius.*

Colum. 6, 7, 3 et 4.

Eademque pabula, vt supra diximus, obiiciant. Quidam vinaceorum duas libras torrefaciunt, et ita conterunt, et cum totidem sextariis vini austeri, potandum medicamentum praebent, omnique alio humore prohibent, nec minus cacumina praedictarum arborum obiiciunt.

Veget. emend.

Pabulaque, *quae* superius, praebent. Aliqui vero duas libras ex vinaceis ad focum torrent, et conterunt, et cum 2 *sextariis* vini *austeri* ad bibendum dant, et *commemorata* saepius cacumina obiiciunt.

Hic, vt opinor, haud miraberis, vel quod ad sententiam perficiendam *quae* addiderim; nosti enim quam facile Librariis fuerit de duabus proxime iteratis voculis vnam transilire; vel quod pro *sextario* rescripserim 2 *sextariis;* vides enim ex duabus vinaceorum libris, et vini vnciis non amplius viginti spissam nimis potionem confici. Sane et Columella hic duos addit vini sextarios, et Vegetius modo ad lauri et abrotani libras duas, non minus totidem sextariis addiderat.

§. 7.

Veget.

Quod si neque proluuies ventris erit, neque intestinorum dolor, recusat tamen cibos, et praegrauato capite erit: lacrymae quoque oculis et pituita naribus currit, vsque ad ossa

Colum. 6, 7, 4.

Quod si neque ventris restiterit citata proluvies, neque intestinorum, ac ventris dolor, cibosque respuet, et praegrauato capite, si saepius quam consueuit, lachrymae ab ocu-

Veget. emend.

Quod si neque proluvies ventris erit, neque intestinorum dolor, recusat tamen cibos, et praegrauato capite *est*, lachrymae quoque oculis, et pituita naribus currit, vsque ad ossa

Colum. emend.

Quod si neque ventris *erit* citata proluvies, neque etc.

frons media vratur, auresque ferro diſcindantur, ſed vſturae igneae fa[illegible], vt ſaneſcant etc.	lis, et pituita a naribus profluent, vſque ad oſſa frons media vratur, auresque ferro ſcindantur. Sed vulnera facta igne, dum ſaneſcunt etc.	frons media vratur, auresque ferro diſcindantur. Sed vſturae *igne* factae, vt ſaneſcant etc.

Vocat hic Vegetius *vſturas*, quas alibi *vſtiones*, vt Scribonius, aut *vſta*, vt Celſus, vocauerat [lib. 2 c. 14. 48. 49. 36] et Celſus quidem *aduſta*, ſaepius dixit; aliquando [l. 5 c. 9] tamen dixit *igne aduſta*, vt minus miremur, Vegetium ſcripſiſſe, *vſturae igne factae*. Sunt enim etiam medicamenta, quae adurant, et *cruſtas vlceribus tanquam igne aduſtis inducant*. Etiam Celſus etſi aduſta appellare *vlcera* conſueuit; nonnunquam tamen (id quod alii etiam fecerunt medici) *vulnera* appellauit, vt vbi [l. 5 c. 28 ſect. 1] carbunculum docuit adurere. *Finis*, inquit, *adurendi eſt*, *dum ex omni parte ſenſus doloris eſt*. *Tum deinde vulnus*, ſicut caetera aduſta, curandum eſt; vnde intelligitur, licuiſſe etiam Columellae ſcribere, *vulnera facta igne*. In Columella tamen illud praecipuum mihi fuit, vt verbum iſtud *reſtiterit*, quod non ſatis mihi vnquam placuit eo in loco, diligentius conſiderarem. Vidi nuper, Ienſonianam Editionem habere *creuerit* pro *reſtiterit*, id quod meam de hoc verbo ſuſpicionem adauxit. Tum animaduerti in proximo capite tranſitionem ſimilem: *Si neque ranae fuerint*, *neque aluus citata*, *et nihilominus cibos non appetet*. Itaque in eam opinionem adductus ſum, vt cenſerem, abſoluto ſermone de torminibus, tranſire hic Columellam ad alium morbum, aduerſus quem vſtionem videlicet frontis vſque ad oſſa imperet. auxilium certe in dyſenteria ab nemine, quod ſciam, propoſitum. His de cauſis verbum *erit*, quod facile ex Columella Vegetius deſcripſit, mihi placuit reſcribere; iure, an ſecus, ipſe arbitraberis. Haec quoque diſpicias velim in principio, et fine inſequentis capitis, quae non eſt, vt cum Vegetio ſatis conferre poſſimus: *Solent etiam faſtidia cibo afferre vitioſa incrementa linguae*. Hic mihi videtur legendum *cibi* vel *ciborum*. Item: *ſed haec his ſolum faſtidium eſt*. Haec vero ſic fortaſſe ſunt reſcribenda: *Sed haec, ſi ſolum faſtidium eſt;* vt ſententia ſit quae ei loco maxime conuenit: Sed haec proderunt, ſi neque ranae, neque aluus citata, ſed ſolum cibi faſtidium fuerit. Eandem ſententiam videtur ſpectaſſe, qui in Iuntina Editione ſic emendauerat: *Sed haec his ſolum faſtidium tollunt*. Verum neque id verbi in vlla praeterea editione eſt, et *his* non cohaeret cum proximo verbo appetet.

§. 8.

Veget. 3, 4, 1.	*Colum.* 6, 9, 1.	*Veget.* emend.
Interpoſita hora, trigeſima (1) paruos aculeos decoques, et ex oleo ac liquamine per os digeres, eamque eſcam per dies quinque ieiuno dabis. Praeterea cacumina (2) lentium, vel oliuarum, vel tenerrimum, quemque frondem, ac pampinos, ſi eodem tempore ſunt, praebebis in cibo. Labra quoque eius deterges ad (3) ſpongiam.	Interpoſita hora, modicae magnitudinis coctos braſſicae coliculos triginta ex oleo et garo ſaluiati more demitti [conuenit] eamque eſcam per quinque dies ieiuno dari. Praeterea cacumina lentiſci, aut oleae, vel tenerrimam quamque frondem, aut pampinos vitis obiici, tum etiam ſpongia labra detergeri.	Interpoſita hora, *triginta* paruos *coliculos* decoques, et ex oleo, ac liquamine per os digeres, eamq; eſcam per dies quinque ieiuno dabis. Praeterea cacumina *lentiſci*, vel oliuarum, vel *tenerrimam quamque* frondem, ac pampinos, ſi eodem tempore ſunt, praebebis in cibo. Labra quoque eius deterges ad ſpongiam.

(1) *Strignum ex ol. ac liq. appquas, et per* (2) *lentiſci*, (3) *ſpongia*. Samb. in marg. ex Cod.

Hoc

Hoc in loco non cur caetera emendauerim (per se enim id liquet) sed potius cur *ad spongiam* non emendauerim, dicendum est, praesertim cum in Codicibus Sambuci esset *spongia*. Nimirum idem esse Vegetio *ad spongiam*, et *spongia*, plura eius commonstrant loca. Sic in superiore capite 3 etiam scripsit, *ad acutam cannam execes ranulam*, pro *acuta canna*, in secundo autem, *ad acum* vel acutum cuprinum pars auriculae signatur pro *acu*, vel acuto cuprino, et paulo post, *perforas ad acum* pro *perforas acu* etc.

§. 9.

Veget. 3, 4. 4.
Si recens fuerit [tussis] sextarius farinae hordeaceae, cum vno ouo crudo, et hemina passi per os datur ieiuno: gramen quoque concisum tunsumque admixta farina fabae frixae, et pollinis lentis (1) sextario aquae calidae miscetur.

Colum. 6, 10, 1.
Recens tussis optime saluiato farinae ordeaceae discutitur. Interdum magis prosunt gramina concisa, et his admista fresa faba. Lentes quoque valuulis exemtae, et minutae molitae, miscentur aquae calidae sextarii duo.

(1) *sine cortice sextariis duobus aquae* Samb. in marg. ex Cod.

Fabae frixae apud Galenum [de Alim. Facult. l. 1 c. 19] quidem, Oribasium [Euporist. lib. 1 c. 19] aliosque veteres mentionem inuenio. Sed qui fabam frixam aduersus tussim laudauerit, aut in farinam redigi, scripserit, non memini inuenisse. Plinius [Nat. Hist. l. 22 c. 25] quoque, cum vtrumque memoret, fressam ad tussim laudat; non frixam. *Faba*, inquit, *solida fricta feruensque in acre acetum coniecta, torminibus medetur. In cibo fressa, et cum allio cocta, contra deploratas tusses, suppurationesque pectorum quotidiano cibo sumitur*. Quoniam tamen non modo Columella mox proponit *hordeum torrefactum, molitum*, aduersus tussim; sed ad hanc ipsam capite 65 huius libri laudat Vegetius *farinam fabae frixae*, capite autem 69 *lentem* ac *foeni graeci, et lini semen frigere separatim, et puluerem facere* profuturum tussientibus, iubet; idcirco, etsi in Sambuci Cod. erat *terere* pro *frigere*, in praesentia tamen nihil in his verbis mutare volui. Insequentia pariter consulto non attigi, cum dubitarem, essentne omnia secundum Sambuci Codices restituenda, et ad Columellam exigenda, an vero contra in Columella etiam scribendum esset *sextario* pro *sextarii duo*: quod ni fiat; certe aliter verba sunt distinguenda, vt scribamus *minute molitae. Miscentur*. Fuit etiam cum suspicarer, pro *saluiato farinae hordeaceae*, legendum esse ex Vegetio *sextario farinae hordeaceae*. Sed de *Saluiato* paulo infra.

§. 10.

Veget. 3, 4, 5.
Veterem tussim sanant duae librae hyssopi maceratae ex aquae sextariis tribus, quod infusum teritur, et cum duabus partibus (1) farinae miscetur, et per os datur, super quod aqua hyssopi, in (2) aqua decoctum, infusum, decoctumque (3) etiam propinatur ad cornu.

Colum. 6, 10, 1.
Veterem tussim sanant duae librae hyssopi macerati sextariis aquae tribus. Nam id medicamentum teritur, et cum lentis minutae, vt dixi, molitae sextariis quatuor more saluiati datur, ac postea aqua hyssopi per cornu infunditur.

Veget. emend.
Veterem tussim sanant duae librae hyssopi maceratae ex aquae sextariis tribus, quod infusum teritur, et cum duabus partibus farinae *lentis* miscetur, et per os datur, super quod aqua hyssopi, in *qua videlicet* infusum, decoctumque etiam *est* propinatur ad cornu.

(1) *lentis* (2) *qua* (3) *est* Samb. in marg. ex Cod.

Decla-

Declarat Vegetius, quid nomine *aquae hyssopi* intelligendum sit, eamque ipsam esse, dicit, ex qua hyssopum iussit macerari, et ex qua, si placet, coqui etiam potest. Igitur cum perperam vox *decoctum* iteretur; videas velim, num primo loco delere ipsam deceat, an mutare, quod feci, in *videlicet* an forte in, *vt dictum*, quod vt ab ipsa scriptura propius abest, ita reposuissem, si decoquendum esse, supra dixisset. Quod autem scribit infundendam esse non *per cornu*, vt infra, atque alibi etiam, sed *ad cornu;* nimirum ita loqui saepius solet, vt lib. 2 c. 28. lib. 3 c. 12. 45. 54. 65. 67. 78 etc.

§. 11.

Veget. 3, 4, 6.	*Colum.* 6, 10, 2.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Porri etiam succus expressus cum oleo et ipsi febri cum hordeacea farina remedium praestant [et mox]. Idem praestat eruum, si in pabulis cum ptisana hordei mollitum, et cum aqua tepida vel mulsa in fauces saliuanti ore dimissum.	Porri etiam succum oleo, vel ipsa fibra cum ordeacea farina contrita remedio est [et mox]. Facit idem pari mensura eruum sine valuulis cum torrefacto ordeo molitum, et saluiati more in fauces demissum.	Porri etiam succus expressus cum oleo, et *ipsa fibra* cum hordeacea farina remedium praestant [et mox]. Idem praestat eruum *sine valuulis* cum ptisana hordei *molitum*, et cum aqua tepida, vel mulsa in fauces *saliuati more* demissum.	Porri etiam succus cum oleo etc.

Porrum ipsum quod et alii Auctores faciunt, capite huius libri 65 ad tussim commendat Vegetius, quod vicissim ad febrem commendare non memini. Quo minus dubitandum est, quin iure *ipsi febri*, de qua sermo est supra absolutus, in *ipsa fibra* mutauerimus, non ignari etiam Catonem [de Re Rust. c. 70] ita esse locutum, *porri fibras III.* Quod autem et hic eruum, et paulo ante lens molenda esse dicuntur *sine valuulis*, idcirco hoc fuit addendum, quia etiam cum valuulis molebant, teste Scribonio [compos. med. 168] qui ad *podagram caldam* imperat *fabam molitam cum suis valuulis.* Propterea Vegetius *ptisanam hordei* hic scripsit, id est, hordeum tunsum, et decorticatum; hoc enim proprie significat πτισάνη. Caeterum *saliuati more* rescripsi, non *saluiati,* vt minimum ab hac scriptura recederem, *saliuanti:* quae hic nimirum confirmat quod Victorius [annotat. ad c. 9 Columellae] docuit, in antiquis Columellae exemplaribus scriptum esse *saliuati*, vbi Editiones habent *saluiati*. Et quanquam capite etiam 24 libri huius habent *saluiatum;* relictum est tamen capite 5 *saliuandum* et 37 *saliuandus;* imo Commelinus aliis quoque in locis rescripsit *saliuati*, quod Robertus etiam Stephanus faciendum monuerat.

Quorum vterque cum hoc loco pro *succum oleo* ediderit, *succus oleo*, eo facilius veterem meam ex Vegetio Columellae emendationem confirmaui, *succus cum oleo.*

§. 12.

Veget. 3, 7, 4 sq.	*Colum.* 6, 11, 1.	*Veget.* emend.
Sinus ipse, qui eam [suppurationem] continebat, vrina bubulina calida lauatur, ac linamentis, ac stuppis, siue linteolis pice liquida et oleo infusis curatur. Quod si colligari ea pars, vbi est vlcus, non potest, lana candente sepum caprinum, aut bu- bu-	Sinus ipse, qui eam [suppurationem] continebat, calida bubula vrina eluitur, atque linamentis pice liquida, et oleo imbutis colligatur. Vel si collui ea pars non potest lamina candenti seuum caprinum, aut bubulum instillatur. Quidam cum vitiosam par-	Sinus ipse, qui eam [suppurationem] continebat, vrina bubulina calida lauatur, ac linamentis, ac stuppis, siue linteolis pice liquida, et oleo infusis curatur. Quod si *collui* ea pars, vbi est vlcus, non potest, *lamina* candente sepum caprinum aut bubulinum

bulinum stillatur. (1) Aliquanti cum vitiosam partem inunxerint, tunc vrina veteri humana lauant, atque ita aequis ponderibus pice liquida cum vetere axungia incoquunt et liniunt.

1 *Quidam vero* Samb. in marg. ex Cod.

partem inusserunt, vrina vetere eluunt, atque ita aequis ponderibus incocta pice liquida cum vetere axungia liniunt.

num stillatur. *Quidam vero* cum vitiosam partem *inusserint*, tunc vrina veteri humana lauant, atque ita aequis ponderibus, *picem liquidam* cum veteri axungia incoquunt, et liniunt.

Vt minime dubito, quin, ita sententia postulante, recte Vegetium ex Columella emendauerim, reponens *collui* pro *colligari;* sic contra non liquet, sitne ex Vegetio Columella emendandus, scribendo *curatur* pro *colligatur*. Hinc enim linamenta, id est, penicilli, minime idonea videntur ad colligandum, et Columella ipse huc respiciens in proximo cap. 12, *cum*, inquit, *maturuerit suppuratio rescinditur ferro, eaque emissa, vt supra docuimus, linamentis curatur.* In eodem tamen capite haec etiam sunt: *linamentis pes inuolutus spartea munitur;* nec desunt, qui linamenta interdum quoque pro linteolis, quamuis non complicatis, accipienda esse, opinentur; denique vox *colligari* in Vegetio pariter, quanquam perperam, et certe non suo loco; hic legitur. Itaque etsi suspicabar, addendam fortasse aliam aliquam vocem, vt *applicitis*, *demissis*, *impositis;* ob has tamen causas nihil adhuc mutare ausus sum. Sed in Vegetio, etiam reliqua visa sunt necessario emendanda, praesertim vero *lana*, atque *inunxerint*. Quorum hoc neque sententiae, neque Columellae, neque tandem respondet Vegetio (cap. 3) qui paulo ante, non post inunctiones, sed post ipsas *vsturas* veterem vrinam adhiberi, imperauerat; Illud vero eiusmodi est, vt quanquam capite etiam 55 superioris libri ad eundem modum occurrat, nihilo tamen minus vtrobique omnino sit mutandum in *lamina*, pro qua mox dicet Vegetius, *ferro candenti;* sic videlicet: *axungia veteri*, *et sepo hircino*, *pari pondere ferro candenti stillantibus.* Quod autem *vrina bubulina* et *sepum bubulinum* reliquerim, ea fuit causa, quod pro *bubulum*, solet Vegetius saepius scribere *bubulinum*, vt infra hoc ipso capite, et lib. 1 c. 13. lib. 2 c. 28. lib. 3 c. 8 et 47. lib. 4 c. 27.

§. 13.

Veget.

Sed si sanguis adhuc super vngulas in cruribus est, ad triduum triti salis perfricatione discutitur. Quod si tantum in vngues descenderit, cultello leniter inter duas vngues aperies, et mundabis deintus, et postea stuppam sale atque aceto infusam applicabis ad solum, spartea opere calceatur, maxime quae datur operantibus, et in aquam non mittat pedem, sed vbi siccum est, ambulet.

Colum. 6, 12, 1 et 2.

Sed si sanguis adhuc supra vngulas in cruribus est, fricatione assidua discutitur, vel cum ea nihil profuit, scarificatione demitur. At si iam in vngulis est, inter duos vngues cultello leviter aperies. Postea linamenta sale, atque aceto imbuta applicantur, ac solea spartea pes induitur, maximeque datur opera, ne in aquam pedem mittat, et vt sicce stabuletur.

Veget. emend.

Sed si sanguis adhuc super vngulas in cruribus est, ad triduum triti salis perfricatione discutitur. Quod si *iam* in vngues descenderit, cultello *leniter* inter *duos* vngues aperies, et mundabis deintus, et postea stuppam sale atque aceto, infusam applicabis: *ac solea spartea pes* calceatur, *maximeque* datur *opera*, *bos*, *vt* in aquam *ne* mittat pedem, sed *vt sicce stabuletur.*

Plura quidem hoc loco in Vegetio emendaui, neque tamen pro certo affirmaverim, sic menda omnia sublata esse. Potest enim *ad triduum*, deprauatio esse vocis

assidua Columellae. Possunt et quaedam quae apud hunc sequuntur, verba in Vegetii exemplaribus intercidisse, et vicissim possunt apud Columellam nunc deesse duae illae voculae *triti salis;* solebat enim Columella frictiones ita imperare, vt medicamentum aliquod affricaretur. Sic iubet paulo post [s. 3], *oleo, et sale genua confricari;* sic capite insequenti [s. 1] extenuari scabiem *trito allio defricto*, sic 15, 2 suffragines *vetere axungia defricari*, imperat, sic 31, 2 impetigines *aceto et alumine defricari;* sic praesertim 32, 1 intertriginem *trito sale cum adipe defricari.* Quin etiam ea ipsa, quae in Vegetio emendaui, rectene omnia emendata essent, nonnunquam dubitaui, et potissimum *ad solum*, et *ambulet.* Neque enim ignorabam *solum* posse interdum soleam, alias infimam pedis partem significare, imo sciebam, Vegetium alibi [lib. 1 c. 26. lib. 2 c. 55, 56] *solum vngulae* et *solum calcis* scripsisse; vt hic si *solo sparteo* legere nollem, et *applicabis ad solum*, possem. Neque me fugiebat, vt *ambulet*, improbarem, nimirum sic laeso pede; propius tamen ab hac scriptura abesse *stabulet*, quam *stabuletur*, certe autem Virgilium [Aeneid. l. 6 v. 286] dixisse: *Centauri in foribus stabulant.* Attamen succurrebat, Vegetium saepe [lib. 1 c. 29, 56. l. 2 c. 58. lib. 3 c. 41, 43] *stabuletur* scripsisse; *stabulet*, quod meminissem, vix semel [lib. 1 c. 12] tum vero siue *solo sparteo*, siue *applicabis ad solum*, legissem; alia relinquebantur vel in litterarum vestigiis, vel in sententia, quae minus placerent. Ob has causas Vegetium ad ea, quae descripserat, Columellae verba exigere, hic multo denique tutius est visum.

§. 14.

Veget. 3, 4, 11 sq.	*Colum.* 6, 12, 2 et 3.
Qui sanguis nisi emissus fuerit (1) saniem creabit. Quo suppuratio etiam (2) curabitur. Nam primo ferro circumcisus expurgatur ad viuum. Deinde pannis aceto, et oleo, et sale madefactis impletur, mox axungia veteri et sepo hircino pari pondere ferro candenti stillantibus curatur, et perducitur ad sanitatem. Si sanguis in interiori parte vngulae est, nec aperturam facit, et tantum claudicat animal, extrema ipsius vngulae ad viuum resecantur, et ita remittitur.	Hic idem sanguis nisi emissus fuerit, saniem creabit, qui si suppuraverit, tarde procurabitur: ac primo ferro circumcisus, et expurgatus, deinde pannis aceto, et sale, et oleo madentibus inculcatis, mox axungia vetere, et seuo hircino pari pondere decoctis, ad sanitatem perducitur. Si sanguis in inferiore parte vngulae est, extrema pars ipsius vnguis ad viuum resecatur, et ita emittitur.

(1) *ramicem.* (2) *tarde* Samb. in marg. ex Cod.

Si crederem, hic nihil aliud in Columella esse vitii, nisi forte *procurabitur* pro *percurabitur*, et *inferiore* pro *interiore.* Vegetium corrigere hic quoque conarer. At qui credam? cum de sanguine certe haec dici non possint, *ferro circumcisus — ad sanitatem perducitur*, vt neque illa, *expurgatur ad viuum*, et *pannis aceto, et oleo, et sale madefactis impletur:* quae nimirum tumori potius cuidam, et sinui videntur convenire. Sambuci Codices pro *saniem* habent *ramicem:* qua voce Nonius [de Propr. Serm.] pulmonem significari, docuit in eo quidem Plauti [Mercator. Act. 1 Sc. 1] versu: *Tua causa rupi ramices, iamdudum sputo sanguinem;* vt notiorem ramicis signi-

ſignificatum, et huc minus pertinentem omittam. Quaſi vero, inquies, pulmo huc magis attineret. Fateor. Tu tamen vide Vegetii caput 56 lib. 2 quod eſt de *pulmunculo* ad vngulas *facto*. Haec inuenies: *Vngulam ſubradis, deinde – vbicunque pulmunculus fuerit, radis ad viuum, et adiicies lanamentum* [lege *linamentum*, vt infra quoque et cap. 57] *ex oleo, et aceto, et ſale* etc. Capite etiam eiuſdem libri 61 *pulmunculum natum in dorſo, ſi paruulus fuerit*, docet, *aperire, vt ſanies, quam collegerat, egeratur, vel decuſſatim ferro ſecare et eximere, et oleum, acetum, et ſalem continuo addere in plagam*. Huc adde lib. 4 c. 19 tradere compoſitionem medicamenti traumatici, quod *abſumta putredine, viuam carnem ad ſanitatem reducit, quo*, inquit, *ad cancromatas plagas, ad famicem, et cicatrices reducendas vteris;* quibus ex verbis, vt alia aliter emendanda, ſic *famicem* fortaſſe in *ramicem* eſſe mutandum, ſuſpicaberis, eo magis quod in pulmunculi etiam ad vngulam nati curationem traumaticum medicamentum fuerat a Vegetio laudatum. Legemusne igitur, inquies, pro *ſaniem*, *ramicem* et pro *Quo ſuppuratio*, *Quoius ſuppuratio*, id eſt, cuius ramicis ſuppuratio? Ego vero non vt quidquam affirmarem, ſed vt te ad quaerendum incitarem, haec ſcripſi.

§. 15.

Veget. 3,4,13.	*Colum.* 6,12,3 et 4.
Si claudicat ex dolore neruorum, oleo, et ſale, genua poplitesque, et crura confricanda ſunt, calido aceto, et lini ſemen aut milium detritum infuſumque aqua mulſa imponendum eſt.	Si dolore neruorum claudicat, oleo, et ſale genua, poplitesque, et cura confricanda ſunt, donec ſanetur. Si genua intumuerint, calido aceto fouenda ſunt, et lini ſemen, aut milium detritum, conſperſumque aqua mulſa imponendum.

Excidiſſe apud Vegetium verba, quae his reſpondebant: *Si genua intumuerint – fouenda ſunt.* tam certum videtur, quam quod certiſſimum.

§. 16.

Veget. 3,4,15.	*Colum.* 6,12,5.	*Veget.* emend.
Poteſt etiam radix lilii vel ſquilla cum ſale, vel herba ſanguinalis [quam palaganon graeci appellant] vel marrubium ferro aperta ſanare. Omnis autem corporis dolor, ſi ſine vulnere eſt, recens fomentis (1) mellinis diſcutitur. Vetus autem vritur. Et ſupra vulnus vel butyrum, vel caprina inſtillatur axungia.	Poſſunt etiam [vt Cornelius Celſus praecipit] lilii radix, aut ſcylla cum ſale, vel ſanguinalis herba, quam πολύγονον Graeci appellant, vel marrubium ferro recluſa ſanare. Fere autem omnis dolor corporis, ſi ſine vulnere eſt, recens melius fomentis diſcutitur: vetus vritur, et ſupra vſtum, butyrum, vel caprinus inſtillatur adeps.	Poteſt etiam radix lilii vel ſquilla cum ſale, vel herba ſanguinalis [quam *polygonon* graeci appellant] vel marrubium ferro aperta ſanare. Omnis autem corporis dolor, ſi ſine vulnere eſt, recens fomentis *melius* diſcutitur etc.

(1) *melius* Samb. in marg. ex Cod.

Hic vero quae deſunt, Vegetii ipſius arbitrio potuerunt omitti: quem pariter potuiſſe ſcribere *vulnus* pro *vſtum*, ex iis, quae ſupra ad Columellae caput 7 adnotata ſunt, intelligitur.

§. 17.

Veget. 3, 4, 16.	*Colum.* 6, 13, 1.	*Veget.* emend.
Scabies (1) anatis trita oleo defricata: Eodemque remedio rabiosi canis sanatur morbus vel lupini vulnus illatum. Vetus quoque salsamentum vtramque perhibetur plagam curare. Ad scabiem quoque praesentior medicina ista est: si cumulam † bubulam sulphurque conteritur, admixtaque myrrha cum oleo atque aceto decoquitur, et cum tepescere coeperit, alumen scissum tritum inspergitur (2) quod medicamentum candentis olei illinitum prodest.	Scabies extenuatur trito allio defricto: eodemque remedio curatur rabiosae canis, vel lupi morsus qui tamen et ipse imposito vulneri vetere salsamento, aeque bene sanatur, et ad scabiem praesentior alia medicina est, cunila bubula, et sulphur conteruntur, admistaque amurca cum oleo, aqua, aceto incoquuntur. Deinde tepefactis scissum alumen tritum spargitur. Id medicamentum candente sole illitum maxime prodest.	Scabies *sanatur trito allio* desfricata: eodemque remedio rabiosi canis sanatur *morsus*, vel lupini vulnus illatum. Vetus quoque salsamentum vtramque perhibetur plagam curare. Ad scabiem quoque praesentior medicina ista est: si *cunila bubula*, sulphurque conteritur, admixtaque myrrha cum oleo atque aceto decoquitur, et cum tepescere coeperit, alumen scissum tritum inspergitur, quod medicamentum *candente sole* illinitum prodest.

(1) *Scabiosa trita cum.* Samb. in marg. ex Cod. qui haec ad (2) inter vncos interponit [*quo vngatur ad solem fortiter*].

Si forte videor timidius fecisse, quod *morsus lupini vulnus illatum* non mutauerim; vide an libentius legas *lupi*, aut *lupinum vulnus illatum*, aut etiam *lupi vulnus. Tamen.* Nam quod seruauerim *oleo*, *atque aceto* pro *oleo*, *aqua*, *aceto*, non modo feci, quia Vegetius hic aquam potuit non probare; verum etiam quia librarii in his Columellae ipsius verbis describendis labi facile potuerunt. *Myrrha* quoque pro *amurca* seruata est. nam quamuis amurca iterum a Columella [7, 5, 7] aduersus ouium, a Cornelio autem Celso [lib. 5 c. 28 sect. 16] aduersus et pecorum, et hominum scabiem proponatur; hic tamen etiam myrrham commendat, Dioscorides [lib. 1 c. 67] autem, et Scribonius [Compos. 254] myrrham ex aceto ad impetigines, scabiemque, impositam laudant. Equidem fateor, longe parabilius praesertim ad pecora medicamentum esse amurcam; Vegetius [lib. 4 c. 27] tamen vel synchrismata pro his habet ex myrrha composita. Verum, vt in hisce timidior fuerim; nihil certe in caeteris dubitaui, et praesertim in *candentis olei*, et candente sole mutandis. Non modo enim Columella hoc requirit capite etiam 31 et 32; Sed Vegetius ipse [qui alibi lib. 3 c. 24 aëre candente dixit] vno in capite 71 huius libri, quod de scabie est, saepius diligenter inculcat. Quo in capite mendum est ex hoc loco corrigendum; vbi enim legitur *aluminis spissi*, legendum est *aluminis scissi;* sic enim etiam alibi tum Vegetius [lib. 1 c. 56. lib. 3 c. 7. lib. 4 c. 27] tum Columella [lib. 6 c. 31 s. 2] id alumen vocant, quod Celsus [lib. 5 c. 2. c. 18 sect. 11. c. 19 sect. 6, 15. c. 20 sect. 1, 2, 3, 4. c. 22 sect. 2, 3] *scissile*, Scribonius [Compos. 4 aliisque passim] autem *fissum* appellat. Eodem in capite pro *fasciculus aricusae*, legendum crediderim, *fasciculus anchusae*, herbae videlicet, vt tu egregie nosti, a Dioscoride [de Med. Mat. lib. 4 c. 23] et Plinio [Nat. Hist. lib. 22 c. 20] ad lepras, et vlcera commendatae: itemque *papulis* pro *pabulis* iis in verbis: *Cum spinam, vel lumbos, aut coxas pabulis aestuans contagio peruaserit* etc. denique *cedriae* pro *cedrinae:* quas duas postremas emendationes Columella confirmat in iis ipsis duobus capitibus, quae paulo ante indicauimus.

§. 18.

§. 18.

Veget. 3, 4, 17.
(1) Infesta pestis est bubulum pecori [quam *maginium rustici vocant] cum pellis ita dorso haeret, vt apprehensa manibus deduci non possit a costis: quae res non aliter accidit, quam si bos ex languore aliquo ad maciem deductus est, aut sudans in (2) corpore faciente refriguit, aut si lapsus sub onere vehementer est infusus in pluuia: quae (3) quandoque perniciosa sunt: custodire debemus, vt cum ab opere redierint boues adhuc aestuantes, anhelantesque vino aspergantur, et offula panis vino infusa faucibus eorum inseratur.

Colum. 6, 13, 2.
Est et infesta pestis bubulo pecori, coriaginem rustici appellant, cum pellis ita tergori adhaeret, vt apprehensa manibus deduci a costis non possit. Ea res non aliter accidit, quam si bos aut ex languore aliquo ad maciem productus est, aut sudans in opere faciendo refrixit, aut si sub onere pluuia madefactus est. Quae quoniam perniciosa sunt, custodiendum est, vt cum ab opere boues redierint, adhuc aestuantes, anhelantesque vino aspergantur, et offae adipis faucibus eorum inserantur.

Veget. emend.
Infesta pestis est *bubulo* pecori [quam *coriaginem* rustici vocant] cum pellis ita dorso haeret, vt apprehensa manibus deduci non possit a costis: quae res non aliter accidit, quam si bos ex languore aliquo ad maciem deductus est, aut sudans *in opere faciendo* refriguit, aut si lapsus sub onere vehementer est infusus in pluuia. Quae *quoniam* perniciosa sunt, custodire debemus, vt cum ab opere redierint boues adhuc aestuantes, anhelantesque vino aspergantur, et offula panis vino infusa faucibus eorum *inseratur*.

(1) *pessima*. (2) *opere*. (3) *quoniam* Samb. in marg. ex Cod.

Monstrum illud verbi *maginium*, quod, vt desperatae emendationis, asterisco apposito ediderant, Matthias autem Martinius nihilominus in suum lexicon receperat, Columellae ope emendauimus. Affecta hoc morbo animalia *coriaginosa* alibi [lib. 1 c. 44. lib. 2 c. 6] appellat Vegetius, qui etiam caput huius libri 54, de *Coriagine* conscribit. Secundum ipsum Columellam rescripsimus *quoniam* pro *quandoque*, Sambuci codicibus assentientibus, quod nisi fuisset, rescripturi eramus *quandoquidem*. Quod si iidem Codices consensissent; libenter quoque illam vocem *lapsus* induxissem, aut in *lassus* mutauissem, et pro *offula panis* reposuissem *offula adipis*; nam etsi adiectum est *vino infusa;* sunt tamen etiam capite 70 offae ex butyro et axungia confectae, quae dentur *in posso intinctae.*

§. 19.

Veget. 3, 4, 19.
(1) Aliquanti feces vini et axungiae commiscent.

Colum. 6, 13 extr.
Quidam fraces vino et adipe commiscent.

Veget. emend.
Aliquanti *fraces vino*, et axungia commiscent.

(1) *M. S. non habet.* Ita Samb. in marg.

Non est dubium, quin ignorantes Librarii, quid essent *fraces*, et quam huc conuenirent, vbi oleum, adepsque laudantur, ex *fraces vino* fecerint ipsi *feces vini*. Haec autem verba non esse supposititia, cum princeps Editio ostendit, quae ex *peruetusto codice* est, tum Columella, cuius ductum Vegetius sequitur, aperte confirmat.

§. 20.

Veget. 3, 4, 20.
(1) Et cum grauis pernicies, vt cum pulmones exulcerantur, vnde tussis et macies, ad vltimum vero phthisis inuadit,

Colum. 6, 14, 1.
Est etiam illa grauis pernicies cum pulmones exulcerantur, inde tussis, et macies, et ad vltimum phthisis inuadit.

Veget. emend.
Est *etiam* grauis pernicies cum pulmones exulcerantur, vnde tussis, et macies ad vltimum vero phthisis inuadit.

Colum. emend.
Est etiam illa grauis pernicies, cum pulmones exulcerantur; inde tussis et macies, et ad vltimum phthisis inuadit.

dit, quae mortem afferant, (2) radix consiliginis, succus porri, omnium hemina per mensuram olei misceetur, et bibendi sunt, cum vini sextario per dies plurimos.

dit. Quae ne mortem afferant, radix coryli inusta, ita vt supra docuimus, perforatae auriculae inseritur, tum porri succus instar heminae pari olei mensurae miscetur, et cum vini sextario potandus datur diebus compluribus.

vadit. Quae *ne* mortem afferant, radix consiliginis — — — — — — — — succus porri *instar heminae pari mensurae olei* miscetur, et bibenda sunt cum vini sextario per dies plurimos.

Quae ne mortem afferant, radix *consiliginis* ita vt supra docuimus, perforatae auriculae inseritur etc.

(1) *Est etiam grauis pern.* Samb. in marg. ex Cod. qui ad (2) inter vncos interponit [*Cui*].

Hic quoque cum verba aliquot Vegetii, quorum sententia ex Columella cognoscitur a vetustioribus Librariis oscitanter omissa essent; ab recentioribus *radix consiliginis*, et succus porri coniuncta sunt perinde quasi illa quoque ex oleo bibenda esset. Verum ita etiam lacer truncusque Vegetius nos admonet, grauissimum mendum in omnibus, quas ad hoc tempus vidimus, Columellae Editionibus inhaesisse; siquidem *radix consiliginis*, in *radix coryli inusta* eo turpius mutata est, quod Columella, qui se supra id docuisse testatur, nusquam de coryli radice, sed de radice consiliginis, eaque minime inusta, perforatae auriculae inserenda praecepit huius libri capite 5, f. 3 et 4 idque aduersus pestilentiam. Laudatque rursus, vt hoc in loco, in proximi libri capitibus 5, 14 et 10, 7 et adstipulante quidem Plinio [Nat. Hist. l. 26 c. 7] in pulmonariis etiam ouibus et suibus: quamobrem nonnulli Vegetii temporibus [lib. 3 c. 2] hanc herbam *pulmonariam* [non *pulmonaceam*, vt lib. 1 c. 12] vocabant, quam Columellae lib. 6 c. 5 f. 3 et Plinii loc. cit. et lib. 25 c. 8. aetate, qua inuenta est, *Pastores* et *Veterinarii consiliginem* dicebant. Nostro autem hoc aeuo quod habeat nomen, nisi tu, mi Iuli, constituas, non video inter rei herbariae scriptores, quorum alii aliam fuisse existimant, facile conuenire.

§. 21.

Veget. 3, 4, 21.
Nonnunquam et tumor palati ciborum fastidium facit, crebrumque suspirium. Prodest palatum ferro aperire etc.

Colum. 6, 14, 2.
Interdum et tumore palati cibos respuit, crebrumque suspirium facit, et hanc speciem praebet, vt bos in latus pendere videatur, ferro palatum opus est sauciare etc.

Vereor ne hic Columella minus integer Vegetio sit. Neque id eo potissimum dico, quod Columellae Editiones inter se non consentiant, cum Iensoniana habeat, *tumor palati*, et *bos laetus pendere;* sed quod verba illa: *et hanc speciem praebet, vt bos in latus pendere videatur*, neque intelligitur, de quo dicantur, et videntur aliquanto magis ad ea, quae paulo post consequuntur, pertinere: *Si ceruix mota, et deiecta est, considerabimus quam in partem declinet*, vt fortasse eo reiicienda sint, legendumque: *Si ceruix mota, et deiecta est, et hanc speciem praebet, vt bos in latus pendere videatur, considerabimus quam in partem declinet.* Nam illa etiam subsequuntur: *Quod si ceruix in neutram partem deiecta est.*

§. 22.

§. 22.

Veget. 3, 4, 22.

(1) Si in operibus contuderit collum, praestantissimum remedium est, sanguis ab aure emissus. At si id totum in tempore quae vocatur † amati amati cum sale tantum et imponito.

Colum. 6, 14, 3.

Si in opere collum contusum erit, praestantissimum est remedium sanguis de aure emissus: aut si id factum non erit, herba quae vocatur auia, cum sale trita et imposita.

Veget. emend.

Si *in opere bos* contuderit collum, praestantissimum remedium est sanguis ab aure emissus: *aut*, si id *factum non erit*, *herba* quae vocatur *auia cum* sale *trita* et *imposita*.

(1) *M. S. non habet*, Ita Samb. in marg.

Vegetius in hoc ipso capite, *operis*, *in opere*, et *ab opere* scripsit; non *operum*, et in *operibus*, cum idem, quod hic, vellet significare. Itaque hoc exegi ad Columellam, vt ea quoque *in tempore* quae facta videntur ex plerisque litteris earum vocum quas reposui. Quod si has credideris penitus intercidisse, retinere poteris *in tempore*; potuit enim Vegetius hoc addere, atque ita scribere: *At si id factum in tempore non erit*, vt Celsus [de Medicina l. 7 c. 12 sect. 1]: *Quod si factum statim non est.* Sed haec leuiora, illud grauius, quod pro *amati amati*, verbis in prima Editione obelo confixis, *auia* reposuerim ex Columella, qua tamen de herba nihil memini legisse. Sed de hac etiam infra erit dicendi locus.

§. 23.

Veget. 3, 4, 23 sq.

Si ceruix mota, et deiecta est, considerabimus in quam declinet, et ex diuersa parte sanguinem detrahimus ex ea vena, quae in aure videtur amplissima, quae (1) sarcocata prius verberanda est, et cum intumuerit, ferro aperiatur, effusoque sanguine postero die ex eo loco emittitur cruor, et biduo vacatio operis datur. Tertio vero die leuis iniungitur labor, et paulatim ad operis consuetudinem reuocatur.

(1) *sarmento* Samb. in marg. ex Cod.

Colum. 6, 14, 3 et 4.

Si ceruix mota, et deiecta est, considerabimus, quam in partem declinet, et ex diuersa auricula sanguinem detrahemus. Ea porro vena, quae in aure videtur esse amplissima, sarmento prius verberatur: deinde cum ad ictum intumuit, cultello soluitur, et postero die iterum ex eodem loco sanguis emittitur, ac biduo ab opere datur vacatio. Tertio deinde die leuius iniungitur labor, et paulatim ad iusta perducitur.

Vegetius emend.

Si ceruix mota, et deiecta est, considerabimus, in quam *partem* declinet, et ex diuersa sanguinem *detrahemus* ex ea vena, quae in aure videtur amplissima, quae *sarmento* prius verberanda est etc.

Colum. emend.

... ac biduo ab opere datur vacatio. Tertio deinde die *leuis* iniungitur labor, et paulatim ad iusta perducitur.

Vt in Columella pro *leuius* rescriberem *leuis*, et sententia postulabat, et impellebat Vegetius, cum Iensonii denique permouit Editio, quae *leuis* habet non *leuius*.

§. 24.

Veget. 3, 4, 25.

Tali vitio comperimus aptum esse medicamentum ex pice liquida, et bubula medulla, hircino sepo, et axungia veteri, oleo quoque veteri aequis ponderibus (1) impositum concoqui-

Colum. 6, 14, 5.

Tali vitio comperimus aureum esse medicamentum ex pice liquida, et bubula medulla, et hircino seuo, et veteri oleo aequis ponderibus compositum, atque incoctum. Hac com-

Veget. emend.

Tali vitio comperimus aptum esse medicamentum, *quod* ex pice liquida, et bubula medulla, hircino sepo, et axungia veteri, oleo quoque veteri aequis ponderibus *compositum, incoquitur*:

quitur, quo vtendum est cum bos ab opere disiungitur, et in piscina (2) in quolibet tumore ceruix lauatur, confricaturque diligenter praedicto medicamento, detersaque diluitur.	compositione sic vtendum est, cum disiungitur ab opere, in ea piscina, ex qua bibit, tumor ceruicis aqua madefactus subsiccatur, praedictoque medicamento defricatur et illinitur.	*tur*: quo vtendum est, cum bos ab opere disiungitur; in piscina *in qua bibit*, tumor ceruicis lauatur.

(1) *compositum*, (2) *qua bibit* Samb. in marg. ex Cod.

Postrema Vegetii verba sic fere esse legenda, coniicio. *detersusque confricatur diligenter praedicto medicamento, et illinitur.* Columellam quoque suspicor ad hunc fere modum scripsisse: *hircino seuo, et vetere axungia atque oleo.* In primis etiam ipsius verbis, *aureum*, an *aptum* legendum sit, dubitaui, praesertim cum Iensonii Editio non *aureum* habeat, sed *autem*. *Aureum* tamen hic videtur idem esse, ac optimum, siue vt Celsus [de Med. l. 5 c. 27 sect. 5] dixit, pulcherrimum medicamentum. *Scorpio ipse sibi pulcherrimum medicamentum est.*

§. 25.

Veget. 3, 4, 26.	*Colum.* 6, 14, 6 et 7.	*Veget.* emend.
Celsus quidem (1) iumenti ceruici herbam quae vocatur (2) ama (vt supra dixi) contundi et imponi iubet. Quae (3) ceruicem infestant minor est cura. Nam facile sanantur per ardentem lucernam oleo instillato. Melius tamen est custodire ne nascantur. Etiam colla caluescant, quae non aliter glabra fiunt, nisi cum sudore aut pluuia ceruix madefacta est in opere. Quod si acciderit, puluere lateritio trito priusquam deiungatur, bouis colla conspergi oportet. Et cum exsiccati fuerint, exinde oleo iterum infundi.	Celsus quidem tumenti ceruici herbam, quae vocatur auia, vt supra dixi, contundi, et imponi iubet. Clauorum, qui fere ceruicem infestant, minor molestia est: nam facile operanti lucerna instillatur. Potior tamen ratio est, custodiendi, ne nascantur, neue colla caluescant, quae non aliter glabra fiunt, nisi cum sudore, aut pluuia ceruix in opere madefacta est: itaque cum id accidit, veteri lateri later conteritur, eoque intrito priusquam disiungantur, colla conspergi oportet: deinde cum id siccum erit, subinde oleo imbui.	Celsus quidem *tumenti* ceruici herbam, quae vocatur *auia*, (vt supra dixi) contundi, et imponi iubet. *Clauorum*, qui ceruicem infestant, minor est cura. Nam facile sanantur per ardentem lucernam oleo instillato. Melius tamen est custodire, ne nascantur, *neue* etiam colla caluescant, quae non aliter glabra fiunt, nisi cum sudore, aut pluuia ceruix in opere madefacta est. Quod si acciderit, puluere lateritio trito priusquam *disiungantur boues* colla conspergi oportet. Et cum *siccati* fuerint, *subinde* oleo infundi.

(1) *tumenti*. (2) *auena* Samb. in marg. ex Cod. qui ad (3) hoc adnotat: *M. S. non habet*.

Audacior fortassis hoc in loco tibi videar, nisi in memoriam redeas, communicasse te mecum litteras Humanissimi ac Solertissimi Viri Georgii nostri, in quibus ex vetustissimo Codice Florentino haec Vegetii particula descripta erat. Eas si relegas, continuo agnosces, quod verba alia in meliorem sedem restituerim, alia mutauerim, vnum vero etiam deleuerim, eius codicis autoritate esse factum cum Columella, cum Vegetio, cum re ipsa consentientis. Non diffiteor, habere, vt solent Codices, etiam quae discrepent, velut in extremis verbis, *cum siccati fuerint, vino et oleo infundi.* Et vero, quanquam superius caput cum hoc comparantibus non displicere fortasse possit haec ipsa scriptura; tamen vt vides, nolui huic vni Codici tantum tribuere in eo, in quo a caete-

caeteris, et a Columella dissidebat, vt *vino* in Vegetio scriberem. Sed contra, quod hic Codex *iterum* omittit, voce caret, quae non modo in Columella non est, verum in ipso, aut in Vegetio ne esse quidem potest, neuter enim ante dixerat, bobus sudore, aut pluuia madentibus adhibendum esse oleum, vt hic *iterum* imperare liceat. Atque vtinam ex eo Codice intelligi posset verum eius herbae nomen, quae vt editum est in Vegetio, appellatur *ama*, vt est in Sambuci exemplaribus, *auena*; vt in Commeliniana Editione Columellae, *habia*; vt vulgatior eiusdem Auctoris scriptura fert, *auia*, quam ego, non quod haberem, cur hanc magis probarem, sed ne in re incertissima a plerisque dissentirem, in praesentia secutus sum. Sed tu pro tua in Re Herbaria doctrina atque eruditione id videris. Illud quoque me in Columella dubium facit, quod iis verbis, *nam facile operanti lucerna instillatur*, neque satis respondent illa, quibus est vsus Vegetius, neque satis video quae subsit sententia, nisi forte apponi credam iis quae antecesserunt: *si ex toto propter ceruicis tumorem iugum recuset*, aut ex Vegetio ita rescribi posse, censeam: *nam facile sanantur lucerna instillata.*

§. 26.

Veget. 3, 4, 28 sq.	*Colum.* 6, 15, 1.	*Veget.* emend.
Si talum vel vngulam vomer laeserit, picem duram et axungiam cum sulphure et lana succida inuoluito, et candente ferro supra vulnus imponito (1) et vngito: quod remedium optimum facit, si clauum calcauerit, aut acuta vel testa lapide vngula pertunditur: quae tamen si altius vulnerata est, latius ferro circumciditur, ita inuritur, vt supra praecepi. Deinde ex parte calceata, per triduum aceto suffuso curatur. Quod si (2) vomer intraueit, lactuca marina, quam Graeci (3) cyniolam vocant, admixto sale imponitur.	Si talum et vngulam vomer laeserit, picem duram et axungiam cum sulphure, et lana succida inuolutam candente ferro supra vulnus inurito. Quod idem remedium optime facit exemta stirpe, si forte surculum calcauerit, aut acuta testa, vel lapide vngulam pertuderit, quae tamen, si altius vulnerata est, latius ferro circumciditur, et ita inuritur, vt supra praecepi: deinde spartea calceata per triduum suffuso aceto curatur. Item si vomer crus fauciarit, marina lactuca, quam Graeci τιθύμαλλον vocant, admisto sale imponitur.	Si talum, vel vngulam, vomer laeserit, picem duram, ex axungiam cum sulphure, et lana succida inuoluito, et candente ferro supra vulnus imponito, et *inurito*. Quod remedium *optime* facit, si clauum calcauerit, aut acuta testa vel lapide vngula pertunditur: quae tamen si altius vulnerata est, latius ferro circumciditur, *et* ita inuritur, vt supra praecepi. Deinde *spartea* calceata, per triduum aceto suffuso curatur. Quod si vomer *crus vulnerauerit*, lactuca marina, quam Graeci *tithymallum* vocant, admixto sale imponitur.

(1) *et vre* (2) *crus vulnerauerit* (3) *tithimallum* Samb. in marg. ex Cod.

Hanc vltimam emendationem Celsi [lib. 5 c. 7] etiam locus confirmat: *lac caprifici, vel lactucae marinae*, quae τιθύμαλλος a Graecis nominatur.

§. 27.

Veget. 3, 4, 29.	*Colum.* 6, 15, 2.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Subtriti etiam pedes eluuntur calefacta bubulina vrina. Deinde fauilla sarmentorum feruente calcare compellitur, et pice liquida cum oleo vel axungia (1) cornua eius vnguntur. Minus tamen claudicant, si ab opere disiunctis	Subtriti pedes eluuntur calefacta bubula vrina: deinde fasce sarmentorum incenso, cum iam ignis in fauillam recidit, feruentibus cineribus cogitur insistere, ac pice liquida cum oleo, vel axungia cornua eius linuntur. Minus ta-	Subtriti etiam pedes eluuntur calefacta bubulina vrina. Deinde *fauillam* sarmentorum *feruentem* calcare compellitur etc.	Minus ta-

ctis frigida pedes lauentur.
(1) *superpone* Samb. in marg. ex Cod.

tamen claudicabunt armenta, si opere disiunctis multa frigida lauentur pedes.

tamen claudicabunt armenta, si *ab* opere disiunctis multa frigida lauentur pedes.

Vegetius, an Librarii extremis in verbis, armenta omiserint, dubium est. Columellam vero non *opere disiunctis*, vt omnes, quantum memini, habent Editiones, sed *ab opere disiunctis*, vt aliis in locis, ita in hoc quoque scripsisse, non videtur dubitandum. Illud in vtroque auctore dubitationem affert legentibus; quod subtritis pedibus, esse *cornua* linenda dicuntur. Fuit cum suspicarer, praesertim Sambuci Codicibus hic variantibus, non *cornua* fortasse, sed *coronae* esse legendum, de quibus videlicet continuo a Columella [et totidem fere verbis a Vegetio quoque] mentio fit: *et deinde suffragines, coronae, ac discrimen ipsum, quo diuisa est bouis vngula, vetere axungia defricetur.* Mentio quoque de iisdem est in Columellae capite huius libri 29, vbi equum probat *duris vngulis, et altis, et concauis, rotundisque, quibus coronae mediocres superpositae sunt;* vt mirum sit, in latinis, etiam amplissimis lexicis hanc coronarum significationem prorsus desiderari, nisi quod Martinius sic attigit, quasi in bobus dumtaxat, neque Columella, sed Vegetio Auctore, dicerentur. Et Vegetius quidem multo pluribus in locis [lib. 1 c. 13. 25. 26. 38. 56. lib. 2 c. 55. 58. lib. 3 c. 22]. hoc significatu *coronas*, et *coronam* memorat, et in iis lib. 2 cap. 54 quod in caput semel atque iterum mendum irrepsit persimile eius, quod hic subesse suspicabar. Nam iumentis, quae *contractionem neruorum patiuntur in pedibus*, sic vt *planas vngulas in terram ponere non possint*, cataplasma imponendum dicitur *in omnibus cruribus, ante acopo perunctis ab auriculis vsque ad genua*, eoque non proficiente, malagma *auriculis esse imponendum*, quod, inquit, *impones in alutam per dies plurimos omnibus pedibus.* Nimirum euidens est, Librarios oscitantes a pedibus ad caput transcendisse, et pro *articulis* [quo nomine peculiariter Vegetius lib. 4 c. 1. 2 crurum partes designat, genua inter, et vngulas positas, et ab his vncias 4 distantes] *auriculis* scripsisse. Verum ne hic quoque a *coronis* ad *cornua* eosdem temere transiisse, affirmarem, verba fecerunt Catonis [de re rust. c. 72]; quae tamen quemadmodum accipienda sint, ipse videris: *Boues ne pedes subterant, priusquam in viam quoquam ages, pice liquida cornua infima vngito*; nam cornua, praesertim infima, ipsae fortasse sunt vngulae: quod Palladii, aliorumque locis illustrari posse non ignoras.

§. 28.

Veget. 3, 4, 30.	*Colum.* 6, 16, 1.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Frequenter etiam vel ab asperitate itineris, vel in proscindendo duritiam soli, aut obuiis radicibus, obuolutatus conuellit armos. Quod cum acciderit, ex prioribus cruribus sanguis emittitur, si dextram ex sinistro. Et si vehementius vtramque vitiauerit, etiam in anterioribus cruribus venae soluuntur.	Saepe etiam vel grauitate longioris, vel cum in proscindendo, aut duriori solo, aut obuiae radici obluctatus, conuellit armos. Quod cum accidit, e prioribus cruribus sanguis mittendus est: si dextrum armum laesit, in sinistro: si laeuum, in dextro: si vehementius vtrumque vitiauit, item in posterioribus cruribus venae soluentur.	Frequenter etiam vel ab asperitate itineris, vel in proscindendo, *duritia* soli, aut obuiis radicibus *obluctatus*, conuellit armos. Quod cum acciderit, ex prioribus cruribus sanguis emittitur: si *dextrum armum* . . . ex sinistro: si . . . . Et si vehementius *vtrumque* vitiauerit, etiam in *posterioribus* cruribus venae soluuntur.	Saepe etiam *bos* vel grauitate *longi laboris*, vel in proscindendo, duriori solo, aut obuiae radici obluctatus, conuellit armos etc.

Etsi

Etsi ex Columella praeclare intelligitur quid desit apud Vegetium; tamen quia eadem potuit non iisdem verbis dicere, idcirco lacunas malui consulto relinquere, quam temere supplere, praesertim cum Sambuci Codices nihil adiuuarent. ex quibus ad finem vsque huius Vegetii capitis ne vnum quidem verbum in ora adscriptum est. Attamen pro *anterioribus* cruribus non dubitaui reponere *posterioribus*, cum iam de *prioribus* dictum esset, ex tota autem hac sententia liqueret, in neutro eorum crurum quae laesis armis subiiciuntur, venae sectionem permitti. Cum autem prima haec Columellae verba ita, vt priore loco proposui, in caeteris, quas inspexisse memini, Editionibus deprauata sint, nisi quod in Iensoniana *longiore* est pro *longioris*; vna autem Iuntina emendatior hic esse videatur; hanc potius in emendatione placuit repraesentare, quam coniecturis meis indulgere. Hoc vnum ex caeteris retinui, *obluctatus*, pro quo in Iuntina est *obluctando*, cum apud Vegetium illius, non huius vestigia in *obuolutatus* animaduerterem.

§. 29.

Veget. 3, 4, 31.	*Colum.* 6, 16, 2.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Perfractis vero cornibus, linteola sale, atque aceto et oleo imbuta ponuntur, superligatisque per triduum eadem infunduntur. Quarta die tantum axungia cum pice arida et cortice pini pari pondere imponitur, et ad vltimum cum iam cicatricem producunt, subito infricatur.	Praefractis cornibus linteola sale, atque aceto, et oleo imbuta superponuntur, ligatisque per triduum eadem infunduntur. Quarto demum axungia pari pondere cum pice liquida, et cortice pineo, leuigatoque imponitur. Et ad vltimum cum iam cicatricem ducunt, fuligo infricatur.	et ad vltimum cum iam cicatricem producunt, *fuligo* infricatur.	Praefractis cornibus linteola sale, atque aceto, et oleo imbuta superponuntur, ligatisque per triduum eadem infunduntur. *Quarto* demum *die* axungia pari pondere cum pice liquida et cortice pineo *laevigato* imponitur, et etc.

Quod in Columellae editionibus deerat, ex Vegetio addidimus, *die;* redundans autem *que* induximus, praesertim cum in Iuntina legatur, et *cortici pineo leuigato lita*. Quae scriptura caeteroqui, si quid iudico, ab Auctoris mente aliena est, id quod Vegetius quoque monstrat. Neque enim Columella hoc dicit, axungiam, et picem, exceptas solido pini cortice, esse imponendas, sed axungiam, picem, eamque corticem pari pondere commixta. *Laeuigatum* enim hic non est *politum*, sed, vt supra ostensum est, *diligentius contritum*, *et in tenuissimum puluerem redactum*. Tritum autem corticem pineum et in vsu fuisse, et prodesse ad cicatricem inducendam, auctor est Dioscorides [de med. mat. l. 1 c. 74] et alibi [l. 2 c. 62] quoque confirmat Vegetius. Libenter praeterea mutassem *Praefractis* in *Perfractis* ex Vegetio, et in hoc vicissim ex Columella *pice arida* in *pice liquida;* sed nolui nimis fortasse audere.

§. 30.

Veget. 3, 4, 33.	*Colum.* 6, 17, 1.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Serpentis quoque ictus mortiferus est bobus, sed et minorum animalium noxium virus. Nam vipera et celicia: cum in pascuis bos improuide supercumbit, stimulo morsus imprimunt. Araneus, quo-	Est etiam mortifer iis serpentis ictus, est et magnorum animalium noxium virus: nam et vipera et caecilia cum in pascua bos improuide supercubuit, lacessita onere morsum imprimit. Musque arane-	Serpentis quoque ictus mortiferus est bobus, sed et minorum animalium noxium virus. Nam vipera, et *caecilia*, cum in pascuis bos improuide supercumbit, stimulo morsus imprimunt. *Mus* araneus quoque, quem Grae-	Est etiam *mortiferus* serpentis ictus, est et *minorum* animalium noxium virus: nam et vipera, et caecilia cum in pascua bos improuide supercubuit, lacessita onere morsum imprimit. Musque araneus, quem Grae-

quoque quem Graeci migaltem appellant, parvi quidem corporis non parvam solet inferre perniciem.

raneus, quem Graeci σκυτάλην appellant, quamuis exiguis dentibus, non exiguam pestem molitur.

Graeci *mygalen* appellant, parui quidem corporis non paruam solet inferre perniciem.

Graeci μυγαλῆν appellant, quamuis exiguis dentibus, non exiguam pestem molitur.

De hisce emendationibus satis a me scriptum est ad Cl. Facciolatum, nisi quod nescio quo pacto non addiderim, Rob. Stephano Petrum Victorium, [Annot. ad Colum.] qui ante ipsum, in veteribus Columellae exemplaribus scriptum esse μυγαλῆν, animaduertit, hancque esse veram scripturam, ostendit. Commeliniana quoque editio, quam eo tempore nondum videramus, sic habet. Caeterum in tribus illis, quas postea consuluimus, vetustioribus editionibus pro *mortifer iis* est *mortiferus*, quod et Vegetius retinuit. Sic sane magis placet, neque illud *iis* erat quo referres. His de causis repositum est a nobis *mortiferus*.

§. 31.

Veget. 3, 4, 33 sq.

Verum viperae venenum depellit, supra tumorem, qui inflatur ex ictu, scarificatio ferro facta, ita vt herba quam personariam vocant, imponatur trita cum sale. Creditur radix si contusa conatur, vel siler montanum reperiatur, et trifolium simonianum, quod fragosis locis efficacissimum nascitur, odoris grauis, bitumini similis, propter quod a Graecis asphalton appellatur, nostri autem propter figuram acutum trifolium vocant.

Colum. 6, 17, 1 et 2.

Venena viperae depellit super scarificationem ferro factam herba, quam vocant personatam, trita et cum sale imposita. Plus etiam eiusdem radix contusa prodest: vel symonianum trifolium, quod invenitur confragosis locis, efficacissimum traditur, odoris grauis, neque absimilis bitumini, et idcirco Graeci eam ἀσφάλτιον appellant, nostri autem propter figuram vocant acutum trifolium.

Veget. emend.

Verum viperae venenum depellit supra tumorem, qui inflatur ex ictu, scarificatio ferro facta, ita vt herba, quam *personatam* vocant, imponatur trita cum sale. Creditur radix — — — si contusa *ponatur*, vel siler montanum reperiatur, et trifolium *symonianum*, quod fragosis locis efficacissimum nascitur, odoris grauis, bitumini similis, propter quod a Graecis *asphaltion* appellatur, nostri autem propter figuram acutum trifolium vocant.

In Vegetio malui intelligi quid deesset, quam aliis fortasse ac ipse scripserat, verbis supplere. Non possum tamen animum inducere, vt credam, ita reliqua scripta esse a Vegetio, vt ego, exigens ad Columellam, rescripsi. Nam ne ipsum quidem Columellam integrum hoc in loco esse, existimo. Primum verba, vt nunc quidem distincta sunt, inter se non cohaerent. Sed fac, ita nos distinguere, *prodest. Vel symonianum trifolium, quod*, aut etiam sic, *prodest, vel symonianum trifolium. Quod.* Iam quaero, *symonianum* istud quid sit? nomenne quo id trifolium a Latinis appellabatur? Hi vero, vt mox subiicitur, et Scribonius [Compos. med. 163. 165] suo ipse exemplo confirmat, *acutum* vocabant, Graecos secuti, qui vt docet Dioscorides [de med. mat. l. 3 c. 106] aut certe idem Scribonius, ὀξυτρίφυλλον etiam dicebant. At enim, vt apud Graecos, sic quoque apud Latinos, plura potuit habere nomina, et fortasse [quae coniectura est Rhodii Not. ad Scribon. Compos. 163] a Syme insula, Straboni [de situ orb. l. 14] et Plinio [Nat. Histor. l. 5 c. 31] non ignota, Symonianum est nuncupatum. Quasi vero constaret, in ea insula plurimum prouenisse, aut eius facultates ibi primum esse animaduersas. Quae duo quando penitus igno-

ignorabantur, et eius origo nominis ſic cuiusquemodi ratione quaerebatur: mirum eſt, non fuiſſe pariter repetitam, aut ab inuentore aliquo Simone, aut ab eo Galilaeae vico, quem Simoniada, vt auctor eſt Ioſephus, [in vita ſua] dicebant, praeſertim cum in Commeliniana editione ita ſit ſcriptum, *Simonianum*, aut denique a Simo illo Medico, quem cum ſaepe auctorem libro primo laudat Plinius, tum vero libro 21 cap. 21, de trifolio nominatim quaedam indicat tradidiſſe; niſi forte ibi pro *Simus quoque medicus*, legendum eſt, *Scimus quoque ex Medicis;* certe alios qui, *ex Medicis*, alios qui, *e Medicis* legerent, fuiſſe, video. Quodſi coniecturis eſt indulgendum; vide, quaeſo, an Columella ſcribere ad hunc modum potuerit: *Plus etiam eiuſdem radix contuſa prodeſt, vel ſiler montanum. Trifolium, quod inuenitur confragoſis locis, efficaciſſimum traditur*, etc. Certe hic verborum ordo lectorem non moratur; quod autem *ſimonianum* reſoluatur in *ſiler montanum*, hae ſunt cauſae. Primum ſic eſſe viſum accipio [vid. Martinii Lexic. Philol.] etiam Hadriano Iunio eruditiſſimo viro. Deinde apud Vegetium, hunc ipſum Columellae locum exſcribentem, eſt *ſiler montanum.* Denique *ſiler montanum*, auctore Dioſcoride [l. 3 c. 51] prodeſt *contra ſerpentium ictus*, ſi modo λιγυστικὸν Dioſcoridis idem eſt quod ſiler montanum. Sed quoniam cum plerisque Rei Herbariae Doctoribus hoc potes negare, imo cum Ioanne Ruellio [de nat. ſtirp. P. 2 c. 146. l. 3 c. 42] fortaſſis contendere, hoc nomen ipſum, *ſiler montanum* non ante natum, quam aliqui ſeſeli Maſſilienſe a *molli* Virgilii [Georg. l. 2 v. 12] *ſilere* diſtinguere voluerunt, quod *arboris genus* eſſe, tradidit Seruius [in locum cit.]; idcirco vide, praeſtetne *ſil*, aut *ſile montanum* reſcribere. Silis enim mentionem faciunt inter alias, quas *aromaticas* noſtri vocant, herbas tum Scribonius [comp. med. 126], tum Celſus [de medic. l. 5 c. 25. Sect. 3 c. 23. Sect. 1 et 3], et hic quidem ſemel, atque iterum in Antidotis, quanquam in Antidoto Mithridatis Almelouenius ediderit *Sileris;* vt Plinium [Nat. Hiſt. l. 24 c. 19] reticeam, qui *ſemen ſilis* ſecundum vulgatam quidem lectionem, et Feſtum [de verb. vet. ſignif. l. 17] qui *vinum ſili conditum* memorauit. Sed praetermittere non poſſum Apicium [de arte coquin. l. 4 c. 4. l. 5 c. 5. l. 1 c. 34. l. 3 c. 5], in quo non modo *ſil frictum*, et *ſilis gallici*, ſed et diſerte *ſil montanum*, *ſilphium*, *mentham ſiccam* legunt Humelbergius, atque Liſterus. Huc adde Vegetium noſtrum hoc ipſo libro [c. 27 et 40] *radicem panacis*, *ſil gallicum*, in medicaminibus ponentem, vel pariter *daucii*, *ſilis gallici*, *abrotani*, *ſpicae nardi*, *ſinoantis* [fortaſſe *Schoenianthi*, vt ex cap. 59 lib. 1 vbi *ſcinoanthos*] mentionem facientem, alibi [lib. 4 in fin.] etiam *porri ſectiui*, *porcla*, [leg. ex l. 1 c. 57 *portulacae*] *ſil gallici*, *thus*, *apium;* vt eſt editum; ſcribentem. Illud coniecturae noſtrae huic videtur repugnare, quod in Vegetio ita ſcriptum eſt, *vel ſiler montanum reperiatur, vel trifolium ſimonianum;* vt ſi in Columella *ſil montanum* deeſſe, contendere velimus, aliquid fortaſſe agamus; ſi vero *ſimonianum* in *ſil montanum* eſſe mutandum, hunc laborem fruſtra ſumamus. Equidem librarios ſcio haud raro voces paulo ante ſcriptas perperam iteraſſe, quas deinde alii cum haud fruſtra poſitas crederent, eaſdem tamen eſſe non poſſe, intelligerent, mirandum in modum corruperunt. Id hic quoque accidere potuiſſe, dicerem, vel potius aliquem ex iam depravatis Columellae exemplaribus in ora adſcripſiſſe *ſimonianum*, quod deinde inter ipſa Vegetii verba receptum ſit; hoc, inquam, dicerem, niſi coniecturam nollem alia coniecturis confirmare. Itaque haec omnia in eam partem accipias, qua ad veri ſimilitudinem magis accedere, exiſtimaueris. Vel potius vt ſcientiae herbariae es conſultiſſimus;

mus; edissere mihi quid istud sit trifolium symonianum. Id vbi intellexero, continuo omnes coniecturas quam libenter abiiciam.

§. 32.

Veget. 3, 4, 35.	*Colum.* 6, 17, 3.	*Colum.* emend.
Huius herbae succus cum vino faucibus infundatur, atque ipsa folia cum sale trita imponantur in plagam. Quod si viridem minime reperiunt, semina eius collecta et trita dantur ad potandum cum vino. Radices quoque eius cum succo caulis tritae, addita hordeacea farina et sale, cum aqua mulsa scarificationi superponuntur.	Huius herbae succus vino mistus infunditur faucibus, atque ipsa folio, cum sale trita malagmatis more, scarificationi intenditur: vel si hanc herbam viridem tempus anni negat, semina eius collecta et laeuigata cum viuo dantur potanda, radicesque cum suo caule tritae, et farina, et sale commistae ex aqua mulsa scarificationi superponuntur.	Huius herbae succus vino mistus infunditur faucibus, atque ipsa *folia* cum sale trita malagmatis more scarificationi *intenduntur*: vel si hanc herbam viridem tempus anni negat, semina eius collecta, et laeuigata cum *vino* dantur potanda.

Suspicari licet, rescribendum esse in Vegetio pro *succo caulis* id quod in Columella est, *suo caule*, praesertim si recte apud hunc scriptum est *radicesque*, vt haec videlicet omnia tunc imperari intelligamus, cum *hanc herbam viridem tempus anni negat*.

In Columella quoque an desit *hordeacea*, dubium est. Sane Celsus [de Medic. l. 5 c. 27 sect. 8] in Chersydri et Cerastis ictu, hordeaceam farinam vulneri imponit, eandemque Paulus [de Re Med. l. 5 c. 12] in ipso de quo sermo hic est, viperae ictu, quod et Vegetius noster iterum facit libri huius capite 79, vbi pro *sphalangii* [vt etiam cap. 77] est legendum *phalangii*, quem errorem ex capite quidem 81 Sambuci Codices sustulerunt. Caeterum quae emendauimus in nostris ad Facciolatum literis memorantur. Pleraeque, et in his vetustiores Editiones, ac Commeliniana, *folia* habent; hae quoque, sed cum paucioribus, *vino;* Iensoniana, et vetustiores aliae, *incendunt*, vt vel ipsa literarum vestigia confirment *intenduntur*.

§. 33.

Veget. 3, 4, 36.	*Colum.* 6. 17, 4.	*Veget.* emend.
Est etiam praesens remedium si fraxini cacumina tenera conteras cum sextariis vini quatuor vel olei, expressumque succum faucibus infundas. Itemque cacumina eiusdem arboris cum sale trita laesis naribus superponas. Celiciae enim morsus tumorem, suppuratumque generat. Idemque facit muris aranei.	Est etiam praesens remedium si conteras fraxini tenera cacumina quinque librarum cum totidem vini, et duobus sextariis olei, expressumque succum faucibus infundas. Itemque cacumina eiusdem arboris cum sale trita laesae parti superponas. Caeciliae morsus tumorem suppurationemque molitur. Idem facit etiam muris aranei.	Itemque cacumina eiusdem arboris cum sale trita laesis *partibus* superponas. *Caeciliae* morsus etc.

Et quae mutauimus, et quod deleuimus, verbum, sententia ipsa Vegetii, et Columellae comparatio mutanda, delendumque ostenderunt. Comparatio haec ipsa suspi-

suspicionem iniicit, alia esse in Vegetio partim mutanda, partim addenda. Fieri etiam potest, vt in Columella sit legendum, *cacumina pond. quinque librarum.* Sed de his nihil in praesenti constituimus.

§. 34.

Veget. 3, 4, 36 sq.

Sed celiciae morsus sanatur, si acu aerea locum laesum compungas, et creta cimolea ex aceto oblinis: Muris vero pernicies, si animal ipsum oleo mersum neces, et plagam dentium ex eodem confrices. Quod si non fuerit, contritum ciminum cum picula et axungia, vt similitudinem malagmae habeat, impositum plagae perniciem submovet. Quod si antequam tumor discutiatur suppuratio fuerit generata, optimum est ignea lamina vel cauterio collectionem aperire, quidquid vitiosum est, inurere, atque ita cum liquida pice et oleo inlinere. Quidam viuum murem araneum creta figulari circumdant, et colla boum suspendunt, morsusque ipsius bestiae submouent.

Colum. 6, 17, 4, 5 et 6.

Sed illius sanatur noxa subula aenea, si locum laesum compungas, cretaque cimolia ex aceto linas. Mus perniciem, quam intulit, suo corpore luit: nam animal ipsum oleo mersum necatur, et cum imputruit, conteritur, eoque medicamine morsus muris aranei linitur. Vel si id non adest, humorque ostendit iniuriam dentium, cuminum conteritur, eique adiicitur exiguum picis liquidae, et axungiae, vt lentorem malagmatis habeat. Id impositum perniciem commouet. Vel si antequam tumor discutiatur, in suppurationem conuertitur, optimum est ignea lamina conversionem resecare, et quidquid vitiosi est, inurere, atque ita liquida pice cum oleo linire: solet etiam ipsum animal viuum creta figulari circumdari: quae cum siccata est, collo boum suspenditur: ea res innoxium pecus a morsu muris aranei praebet.

Veget. emend.

Sed *caeciliae* morsus sanatur, si acu aerea locum laesum compungas, et creta *cimolia* ex aceto *oblinas*; Muris vero pernicies, si animal ipsum oleo mersum neces, et plagam dentium ex eodem confrices. Quod si non fuerit, contritum cyminum cum *pice liquida*, et axungia etc.

Saepius malo, timidum me tibi, quam audacem videri, velut hic. Nihil enim adhuc mutare me vides in Columella, etsi ex mea ad Facciolatum epistola intelligis, me illuc ferri vt credam, pro *humorque ostendit*, legendum esse, *tumorque ostendit;* pro *perniciem commouet*, *perniciem submouet;* pro *conuersionem resecare*, *collectionem resecare.* Quid in Vegetio? Num censes, quae non attigi, ea mihi omnia probari? Ipse non sinit Vegetius. Nam capite huius libri 82, cum haec aduersus murem araneum medicamenta sic iterauerit, vt id, atque alia pariter iisdem de rebus eodem in libro capita me interdum subdubitare coëgerint, an haec priora, de quibus agimus, Vegetii sint; cum igitur haec medicamenta iterauerit; primum docet, murem in eo oleo quo mersus est, *in putredinem verti* oportere; vt coniicere procliue sit, neque id hoc in loco omisisse, vbi apertius describebat Columellam. Tum iubet, *cyminum tritum cum pice liquida axungiaque misceri*, et *ad spissitudinem malagmatis coqui*, vt hic quoque suspicari liceat, *similitudinem malagmae* in *spissitudinem malagmatis*, quam Columella vocat *lentorem*, esse mutanda: attamen Vegetius cum aliis libris [l. 2 c. 50. 51. l. 3 c. 20. 21] tum quarto [c. 15. 17. 20. 21. 23. 24. 27] saepe *malagmae*, item [l. 4 c. 27] *malagmam cocticam* scribit, vbi *coctam* videtur legendum; nam supra [l. 4 c. 17. 23] alias proposuerat *crudas*. *Pice* autem *liquida* minus dubitaui re-

scri-

ſcribere pro *picula*, et *cimolia* pro *cimolea*; ſaepius enim alibi [l. 1 c. 13. l. 2 c. 8. 29. 32. l. 3 c. 8] ſic recte ſcribit, vt emendaui; itaque etiam in ſuperiore capite, vbi editum eſt: *Aures vero ſciſſae picula oleoque curantur;* non modo *pice liquida* reponendum arbitror, verum etiam in reſpondentibus verbis Columellae [l. 6 c. 7]: *At ferro reſciſſa melius pice, et oleo curantur*, ſuſpicor, *liquida* eſſe addendum: eademque illa emendatione vtendum in quatuor praeterea aliis Vegetii locis [l. 2 c. 24. 46. l. 3 c. 70. 71] in quibus ſcriptum eſt *picula*. Deinde eodem illo capite 82 ſuppurationem *lamina ferrea candenti aperiendam eſſe*, ſcribit; vt hic videantur *ignea lamina*, *vel cauterio* non eſſe ſine *gloſſemate*. Denique cretam *ſuſpendendam in collum* dicit; vt niſi hic *collo boum* ad Columellae exemplum reſcribere placeat, legi minus vitioſe poſſit *in colla boum*, vbi *colla boum* vitioſiſſime legitur, neque res ſic plane, vt a Columella, traditur, cum ibi contra deſideres nihil.

§. 35.

Veget. 3, 4, 39 ſq.

Oculorum vitia plurima in illis ſanantur. Nam ſiue intumuerunt, aqua mulſa triticea farina conſpergitur et imponitur, ſiue album in oculo eſt, ſalis foſſilis Hiſpani, vel armeniaci, vel cum melle permixti vitium extenuant. Idem praeſtat tritae ſepiae teſta, et per fiſtulam oculo ter in die inſufflata. Prodeſt etiam radix, quam Graeci ſilpion vocant, noſtri autem laſerpitium, huiusmodi quantum volueris ponderis cum decima parte ſalis armeniaci, et cum fiſtula oculo inſufflas. Quae radix tunſa et cum oleo lentiſci mixta vitium expurgat. Si genae humorem profundunt, lacrymisque viſus confunditur [quam epiphoram vocant] polenta ex hordeo mulſae aquae conſperſa ſuper genas ſuperciliaque impoſita reprimit humorem. Paſtinaca quoque agreſtis, quam armoneaceam vocant, cum melle trita oculorum ſedat dolorem.

Colum. 6, 17, 7 et 8.

Oculorum vitia plerumque melle ſanantur: Nam ſiue intumuerunt, aqua mulſa triticeae farinae conſpergitur, et imponitur, ſiue album in oculo eſt, montanus ſal Hiſpanus, vel Ammoniacus, vel etiam Cappadocus minute tritus, et immiſtus melli vitium extenuat: facit idem trita ſepiae teſta, et per fiſtulam ter die oculo inſpirata: facit et radix, quam Graeci σιλφιον vocant, vulgus autem noſtra conſuetudine laſerpitium appellat: huius quantocunque ponderi decem partes ſalis ammoniaci adiiciuntur, eaque pariter trita oculo ſimiliter infunduntur, vel eadem radix contuſa, et cum oleo lentiſci inuncta vitium expurgat: epiphoram ſupprimit polenta conſperſa mulſa aqua, et in ſupercilia, genasque impoſita, paſtinacaeque agreſtis ſemina, et ſuccus armoraceae, cum melle conlinita oculorum ſedat dolorem.

Veget. emend.

Oculorum vitia plurima in illis *melle* ſanantur. Nam ſiue intumuerunt, aqua mulſa triticea farina conſpergitur, et imponitur: ſiue album in oculo eſt, ſalis foſſilis Hiſpani, vel armeniaci, vel *Cappadocis* cum melle *permixti* . . . . vitium extenuant. Idem praeſtat *trita* ſepiae teſta, et per fiſtulam oculo ter in die inſufflata. Prodeſt etiam radix, quam Graeci *Silphion* vocant, noſtri autem laſerpitium: huiusmodi quantum volueris ponderis cum decima parte ſalis armeniaci . . . et . . . cum fiſtula oculo inſufflas. Quae radix tunſa, et cum oleo lentiſci mixta, vitium expurgat. Si genae humorem profundunt, lachrymisque viſus confunditur [quam epiphoram vocant] polenta ex hordeo *mulſa aqua* conſperſa, ſuper genas, ſuperciliaque impoſita, reprimit humorem. Paſtinaca quoque agreſtis, . . . quam *armoraceam* vocant, cum melle trita, oculorum ſedat dolorem.

Hic quoque in Vegetio praeſtare credidi, quae deſiderentur, per lacunas indicare, quam audacter ſupplere. Quod *ſalis armeniaci* pro *ammoniaci* reliqui; conſulto feci, ne *ſalis armoniaci;* ſic enim ſaepius apud Vegetium eſt ſcriptum; reponerem, men-

mendum videlicet pro mendo ſubſtituens. Prima inter verba *melle* addidi, quod flagitabat ſententia, quanquam pertinaciter non negauerim, quod nunc *in illis* ſcriptum eſt, ſcriptum fortaſſe ſic fuiſſe *vi mellis*. In proximis adieci id quod manifeſto deſiderabatur, *Cappadocis*, ſcripturus *Cappadoci*, niſi Vegetius alibi [l. 1 c. 20] ſcripſiſſet *ſalis capadoces*, vel potius *cappadocis*, vt a Sambuco editum eſt. Poſtrema autem inter verba lacunam reliqui propterea quia vt pro ſuo arbitrio Vegetius non omnia quae Columella, tradere ad eundem modum voluerit; certe vſque adeo diſſentire in re manifeſta non potuit, vt paſtinacam agreſtem, quam ille vt ab *armoracea* diuerſam poſuerat, *armoraceam* vocari; diceret; quando ſylueſtrem, non paſtinacam, ſed raphanum, tum Dioſcorides [de Med. Mat. l. 2 c. 106] tum Plinius [Nat. Hiſt. l. 19 c. 5] ipſe, *armoraciam* ab Romanis appellari, teſtantur. Neque minus diſerte Palladius [de re ruſt. l. 11 c. 11 ſ. 4] *armoraceam*, inquit, *transferemus ad culta*, *vt melior fiat*, *nam haec agreſtis eſt raphanus*. Itaque ſi nolimus, Vegetium omnino ad Columellam exigere; at illud tamen coniicere, aequum eſt, ipſum, *Paſtinaca quoque agreſtis*, *vel quam armoraceam vocant*, aut alia huiuſmodi ratione ſcripſiſſe, qua videlicet paſtinacam ab armoracea ſe diſcernere, oſtenderet.

In Columella fortaſſis *plerumque* eſt mutandum in *pleraque*. Fortaſſe et *decem partes ſalis ammoniaci adiiciuntur* in *decima pars ſalis ammoniaci adiicitur*. Certe Aëtius [Tetrab. 2 Serm. 3 c. 38] cum aduerſus albugines plura commemoraſſet, ad extremum, ſal ammoniacum, tanquam *fortiſſimum pharmacum*, poſuit; Vegetius autem vtramque hanc emendationem praemonſtrat.

§. 36.

Veget. 3, 4, 43.	*Colum.* 6, 18, 2.	*Veget.* emend.
Odor quoque cimini ſuper carbones impoſiti vbi ſanguiſugam afflauerit, euellet a vulnere.	Poteſt etiam per fiſtulam deuſti cimicis nidor immitti, qui vbi ſuperponitur igni, fumum emittit, et conceptum nidorem fiſtula vſque ad hirudinem perfert, isque nidor depellit haerentem.	Odor quoque *cimicis* ſuper carbones impoſiti, vbi ſanguiſugam afflauerit, euellet a vulnere.

Vt de cymino nihil iſtiusmodi legiſſe memini, ſic viciſſim Dioſcoridem [l. 2 c. 33], Plinium]l. 29 c. 4], Galenum [de Simpl. med. Facult. l. 11], Auicennam [Canon. l. 2 tr. 2 c. 270. et l. 3. fen. 9 c. 7] ſcio vim cimicum contra deuoratas hirudines memorare, imo Auicennam, et Auctorem libri tertii de medicamentis quae ad manum ſunt, cap. 103. laudare cimicum fumum ad ſanguiſugam haerentem gutturi, vt hic Columella, et Vegetius ponunt, excutiendam.

§. 37.

Veget. 3, 4. 44.	*Colum.* 6, 19.	*Veget.* emend.
Machina quoque deſcribenda eſt fabrica, qua concluſa cuiusuis generis iumenta bouesquae curantur, vt et tutus ad pecudem medendum acceſſus ſit, nec luctando quadrupes aut mem-	Sed et machina fabricanda eſt, qua clauſa iumenta bouesque curentur, vt et propior acceſſus ad pecudem medentibus ſit, nec in ipſa curatione quadrupes reluctando remedia reſpuat:	*Machinae* quoque deſcribenda eſt fabrica, qua concluſa cuiusuis generis iumenta, bouesque curantur, vt et tutus ad pecudem medendum acceſſus ſit, nec luctando quadrupes aut mem-

membra conuxet, ac sic remedia despuet. Roboreas asses constringis, solium, quod in longitudine nouem pedes debet habere, in altitudinem pars posterior duos semipedem: Pars vero quae ad priora animalium pertinet quatuor pedes: texuntur ita vt velum in caudam ductum non possit exire. Sed a parte posteriori paululum latiorem, a priore strictiorem machinam compingi oportet. Cui transuersum trigillum ad modum iugi confirmandum est, ad quod equorum capita vel boum cornua religantur. Nam reliquum corpus ad temones socios vel funibus alligetur, vt iuuamentum praestetur ad medentis arbitrium.

spuat: est autem talis machinae forma, roboreis axibus compingitur solum, quod habet in longitudiném pedes nouem, et in latitudinem pars prior dupondium semissem, pars posterior quatuor pedes: huic solo septenum pedum stipites recti ab vtroque latere quaterni applicantur: ii autem in ipsis quatuor angulis affixi sunt, omnesque transuersis sex temonibus quasi vacerrae inter se ligantur, ita vt a posteriore parte quae latior est, velut in caueam quadrupes possit induci, nec exire alia parte prohibentibus aduersis axiculis: primis autem duobus statuminibus imponitur firmum iugum, ad quod iumenta capistrantur, vel boum cornua religantur, vbi possunt etiam numelli fabricari, vt inserto capite descendentibus per foramina regulis ceruix teneatur: caeterum corpus laqueatum et distentum temonibus obligatur, sicque immotum animal medentis arbitrio est expositum.

membra *conuexet*, *aut* remedia *respuat*. *Roboreis assibus compingis solum*, quod in *longitudinem* nouem pedes debet habere, in *latitudinem* pars *prior* duos, semipedem, pars vero quae ad *posteriora* animalium pertinet, quatuor pedes - texuntur ita, vt *velut* in *caueam* ductum, non possit exire. Sed a parte posteriori paululum *altiorem*, vt a priore strictiorem machinam compingi oportet. Cui transuersum *tigillum* ad modum iugi etc.

Sicubi in emendando Vegetio audax fui, hic certe fui. Quamobrem acrius haec omnia perpendas velim, antequam probes. Et primum quod *compingendum*, vel, si mauis ex alio Columellae loco in capite huius libri tricesimo, *consternendum* aiebat *solum*, *quod in longitudinem nouem pedes debet habere*, *in altitudinem pars posterior duos*, *semipedem*, *pars vero quae ad priora animalium pertinet*, *quatuor pedes*, conferas, quaeso, cum Columella sic definiente: *quod habet in longitudinem pedes nouem, et in latitudinem pars prior dupondium semissem*, *pars posterior quatuor pedes*. Continuo intelliges, quae apud hunc de latitudine, apud illum de altitudine, et quae apud hunc de priore parte, apud illum de posteriore conscribi. Eaedem enim sunt vtrobique mensurae; nam *dupondium* etiamsi cum Iensoniana editione hic mutare nolis in *dipodium*, nosti a Columella pro duobus pedibus vsurpari non modo, libro 4 cap. 1 s. 3 et lib. 3 cap. 13 s. 5 vt a Beroaldo [Enarrat. in Columell.], et Turnebo [Aduers. l. 3 c. 18] adnotatum est, verum etiam alibi, et praesertim haud semel lib. 11 cap. 2. nec mirum, quando libro 5 cap. 1 vtitur passim quibuslibet assis partibus in geometricis dimensionibus. Quae cum ita sint; aut Columella ad Vegetium, aut hic ad illum est exigendus. Sed Columellam, cuius scripta multo integriora quam Vegetii, ad nos peruenere, ad hunc exigere par non est, nisi vbi res ipsa, et apertissima menda flagitent: quod in hoc quidem loco minime accidit. Agitur enim de soli consternendi mensuris, vt post longitudinem, latitudinem definire necesse sit; non altitudinem, quae hic non ad solum, sed ad totam pertinet machinam,

machinam, et paulo poſt a Columella definitur per ſtipites ſeptenum pedum: quae deſcriptionis pars ibi in Vegetio deſideratur, vbi nos lacunam reliquimus, in qua et de iis ſtipitibus, et de temonibus, qui infra commemorantur, opportunus fuit dicendi locus. Praeterea fac, quae Vegetii propoſuimus verba, ea emendationis non egere; quaero, ſatiſne alta machina ſit quae a poſteriore parte ne ad tres quidem pedes extollatur? Certe Columella [7, 9, 10], non iam de bobus, ſed de ſuibus ſermonem habens, *haras conſtruendas eſſe*, docuit *in altitudinem pedum quatuor*, *ne ſus tranſilire ſepta queat*. At enim de latitudine verba infra facit Vegetius. Ea videlicet, quae [niſi vt a nobis, aut alia aliqua eiusmodi ratione emendentur] tolli praeſtet, quam relinqui. Neque enim ſatis menſuram definiunt; niſi forte ſic intelligas, vt machinam *paululum* quatuor pedibus vt a tergo *latiorem*, ſic a fronte *ſtrictiorem* ſignificent: quod num Columellae, atque adeo Vegetii ſententiae ſatisfaciat, tu videris. Caeterum poſtrema verba conſulto non attigi. Nam pro *ſocios vel funibus* reſcribere *loris*, *vel funibus* [vt eſt cap. 18 *lorum*, *vel funes*] non ita neceſſe eſt, vt eſt *ſocios* pro mendo agnoſcere. Fortaſſe etiam pro *iuuamentum* reponendum eſt *iumentum*, vel *immotum*, vel vtrumque.

In Columella crediderim pro *numelli* eſſe legendum *numellae;* nam neque aliter ſe legere hic oſtenderunt Adrianus Turnebus [Aduerſar. l. 23 c. 21], et Georgius Alexandrinus [Enarrat. priſcar. voc. Auctor. R. R.], neque alium praeterea locum proferri video, quo vox *numelli* confirmetur. Non ignoro, in Baſilii Fabri Theſauro caput quoque 8 libri 7 ſ. 6 Columellae ſic indicari, vt videri poſſit in eo pariter ſcriptum eſſe *numelli*. Verum ita ibi ſcriptum eſt: *Nonnulli antequam pecus numellis inducant*, *virides pineas nuces in mulctram demittunt* etc.

Hactenus Vegetii tertium et quartum caput libri tertii cum ſexto, et tredecim inſequentibus libri ſexti Columellae comparauimus. Nunc age, cum parte etiam triceſimi initium quadrageſimi quinti libri ſecundi comparemus.

§. 38.

Veget. 2, 45, 1.	*Colum.* 6, 30, 6.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Si (1) armus laeſus erit, in medio crure (2) vtraeque ſoluentur venae, et puluerem thuris cum eo qui profluit ſanguine copioſiſſime immiſto armi lineantur. Quodſi plus profluet quam neceſſe ſit, ſtercus ipſius iumenti fluentibus imponitur venis et faſciis alligatur.	Si armos laeſerit, aut ſanguinem demiſerit, medio fere in vtroque crure venae ſoluantur, et thuris polline cum eo, qui profluit, ſanguine immiſto armi linantur, et ne plus iuſto exinaniatur, ſtercus ipſius iumenti fluentibus venis ad motum faſciis obligetur.	Si *armos laeſerit*, in medio crure *vtroque ſoluantur* venae, et *puluere* thuris cum eo qui profluit, ſanguine, copioſiſſime immiſto armi *liniantur* etc.	et ne plus iuſto exinaniatur, ſtercus ipſius iumenti fluentibus venis *admotum* faſciis obligetur.

(1) *armos laeſerit* (2) *vtriusque* Samb. in marg. ex Cod.

Secundam Vegetii emendationem illud etiam comprobat quod, ipſum cum 16 capite Columellae conferentes, ſupra vidimus, ſecandas videlicet eſſe venas non in crure, ſed in cruribus, vbi non alter armus, ſed ambo laeſi ſunt; quanquam id ibi in poſterioribus cruribus imperatur.

Columellae autem, alias etiam indicata a nobis, emendatio vſque adeo neceſſaria, atque euidens eſt, vt minime opus ſit eius confirmandae gratia ad Rob. Stephani Editionem trium praeterea antiquarum, et Commelinianae quoque auctoritatem adiungere.

§. 39.

Veget. 2, 45, 2.
Poſtero quoque die quaſi apoſereſis ſit, et ex eisdem locis ſanguis detrahitur (1) atque ſimilis in omnibus cura procedit. Ab hordeo abſtinebitur, foeno ſuſtentabitur exiguo per triduum. Deinde (2) porri tres cyathos olei heminam miſcebis, et per cornu faucibus infundes. Poſt (3) ſextum diem lente ingredi cogatur, et cum ambulauerit, mittatur in piſcinam vel flumen aut mare, vt natet, cum ſparcia et pannis vincto pede.

Colum. 6, 30, 7.
Poſtero quoque die ex iisdem ſanguis detrahatur, eodemque modo curetur, ordeoque abſtineatur exiguo foeno dato. Poſtridie deinde vſque in diem ſextum porri ſuccus inſtar trium cyathorum miſtus cum olei hemina faucibus per cornu infundatur. Poſt ſextum diem lente ingredi cogatur, et cum ambulauerit, in piſcinam demitti eum conueniet, ita vt natet.

Vegetius emend.
Poſtero quoque die quaſi *apophaereſis* ſit, et ex iisdem locis ſanguis detrahitur, atque ſimilis in omnibus cura procedit. Ab hordeo abſtinebitur, foeno ſuſtentabitur exiguo per triduum. Deinde *ſucci* porri tres cyathos, olei heminam miſcebis, et per cornu faucibus infundes. Poſt ſextum diem lente ingredi cogatur, et cum ambulauerit, mittatur in piſcinam, vel flumen, aut mare, vt natet, cum *ſpartea*, et pannis vincto pede.

Vbi (2) ibi habet [*ſucci*] ſic inter vncos Editio Sambuci, qui notat in margine ad (1) et (3) *M. S. non habet.*

Vegetius libro etiam tertio capite 25 ſ. 4 ita vti hoc in loco eſt locutus. Nam vbi hydropico *periconium* [leg. peritonaeum] *ipſum pungere*, et per fiſtulam humoris partem extrahere iuſſit, tum haec ſubiicit: *Alia vel tertia die apoſoreſim* [Samb. Cod. *apophaereſim*] *quaſi facturus, denuo fiſtulam appones, humorem eiicies, donec partes totas exiccet*, vel *per partes totum exiccetur*, vt Sambuci habent Codices. Caeterum dubitari licet, ſitne Vegetius ex Columella, an vero hic ex illo emendandus, vbi Vegetius habet: *foeno ſuſtentabitur exiguo per triduum. Deinde;* Columella autem ſic: *exiguo foeno dato. Poſtridie deinde;* Ienſoniana Editio, et Iuntina ad hunc modum: *dato. Poſt triduum deinde.* Quae Columella in hoc capite adiungit, ea Vegetius non perſequitur. Hoc ſi faceret, haud inutile fortaſſe eſſet haec verba comparare: *Manus vncta inſeritur aluo, et obſeſſi naturales exitus adaperiuntur, exemtoque ſtercore poſita cunila bubula, et herba pedicularis cum ſale trita, et decocta melli miſcentur, atque ita facta collyria ſubiiciuntur.* Hic ego pro *poſita* arbitror *poſtea* eſſe reſcribendum.

Cum autem Vegetius in ſecundo capite libri tertii etſi non omnia, haud pauca tamen ex Columella deſcripſerit; duo huius generis loca, quorum alterum Columella ex Catone [de Re Ruſt. c. 103], alterum ex Celſo aſſumſit, conferamus.

§. 40.

Veget. 3, 2, 11.
Ad interna autem curanda praecipue amurca creditur ſalutaris, ſi tantundem aquae miſceas,

Colum. 6, 4, 4.
Maxime tamen habetur ſalutaris amurca, ſi tantundem aquae miſceas, et ea pecus inſueſcas:

Veget. emend.
Ad interna autem curanda praecipue amurca creditur ſalutaris, ſi tantundem aquae miſceas,

sceas, et animal bibere consuescat. Sed quia licet sitiat, potum fastidiat ignotum, primo cibi asperguntur, deinde aqua exigua potio medicatur, ad vltimum pro mensura miscetur, et vsque ad saturitatem sitientibus datur.	sceas: quae protinus dari non potest: sed primo cibi asperguntur: deinde exigua portione medicatur aqua, mox pari mensura mista datur ad satietatem.	sceas, et animal bibere consuescat. Sed quia licet sitiat, potum *fastidit* ignotum; primo cibi asperguntur, deinde aqua exigua *portione* medicatur, ad vltimum *pari* mensura miscetur, et vsque ad saturitatem sitientibus datur.

§. 41.

Veget. 3, 2, 29.	*Colum.* 6, 5, 5.	*Veget.* emend.
Visci folia cum vino trita defunduntur in nares.	Cornelius Celsus etiam visci folia cum vino trita per nares infundere iubet.	*Visci* folia cum vino trita defunduntur in nares.

§. 42.

Locum pariter quem Columella libro eodem sexto capite 29 s. 4 sq. ex Varrone [de Re Rust. l. 2 c. 7 s. 2 et 3] Varro autem ex Aristotele [de Hist. Animal. l. 6 c. 22], Plinius [Nat. Hist. l. 11 c. 37] deinde fortasse ex his omnibus, Palladius [de Re Rust. l. 4 tit. 13 s. 19] denique ex Columella ita sumsit, vt haud inutile esset hos omnes scriptores inter se comparare; cum Vegetius quoque libro quarto capite 5 ex Columella descripserit; hos saltem duos inter se conferamus.

Veget. lib. 4 cap. 5.	*Colum.* 6, 29, 4.	*Veget.* emend.
Manifestum est autem notas corporis cum aetate mutari. Pullis enim bimis et sex mensium medii dentes superiores cadunt, quos lactantes vocant. Cum autem quartum annum agere coeperint, decidentibus his qui canini appellantur, alios supponent. Deinde intra sextum annum molares cadunt. Sexto anno quos primo mutavit, exaequat. Septimo omnes explentur aequaliter, et ex eo cavatos habere incipiunt dentes, etc.	Annorum notae cum corpore mutantur: nam dum bimus, et sex mensium est, medii dentes superiores, et inferiores cadunt: cum quartum agit annum, iis, qui canini appellantur, deiectis, alios affert: intra sextum deinde annum molares superiores cadunt. Sexto anno quos primo mutauit, exaequat. Septimo omnes explentur aequaliter, et ex eo cauatos gerit etc.	Manifestum est autem, notas *aetatis* cum *corpore* mutari. Pullis enim bimis et sex mensium medii dentes superiores cadunt, quos *lactentes* vocant. Cum autem quartum annum agere coeperint, decidentibus his qui canini appellantur, alios supponent. Deinde intra sextum annum molares cadunt. Sexto anno quos primo *mutauerunt*, *exaequant*. Septimo omnes explentur aequaliter, et ex eo cauatos habere incipiunt dentes, etc.

Etsi minime ignorabam, in Vegetii libro 1 cap. 17 *catulum lactantem* legi; tamen vt ibi *lactentem* esse legendum, non dubito, ita hic quoque *lactentes* reposui pro *lactantes;* nam in ipso etiam Celso [de Medic. l. 2 c. 28, 29] memini *lactentia* pro *lactantia* Viros Doctissimos reposuisse. Quod nihil addiderim, haec causa fuit. Sciebam, Varronem [loc. cit.] Aristotelem secutum, scripsisse: *equus triginta mensium primum dentes medios dicitur amittere, duos superiores, et totidem inferiores.* Sed vicissim non ignorabam, Palladium [loc. cit.] facere cum Vegetio: *Bimo,* inquit,

inquit, *et sex mensium dentes medii superiores cadunt.* Nimirum ita Palladius, et Vegetius Columellam descripsere, vt suo tamen interdum arbitrio vti potuerint, et quidpiam, si id licere videretur, omittere. In eo tamen Palladius Columellam prorsus sequitur quod ait: *infra*, seu mauis, *intra sextum annum molares superiores cadunt;* Vegetius quod ad *superiores* attinet, haud sequitur, iudicio proprio, an Librariorum incuria, illi arbitrari melius poterunt qui haec callebunt; semper autem, quod supra etiam dicebam, respondentes hosce diuersorum Auctorum locos vtile erit comparare. Atque vtinam Magonis extarent octo et viginti illa volumina ex S.C. in latinum sermonem conuersa [vid. Columell. l. 1 c. 1 s. 13], vnde Columella, vt tot alios, sic illum pariter accepit locum quem alias aliam ob causam expendi, aut saltem hunc quoque ex Columella vt Palladius, ita et Vegetius descripsisset; fortasse id subsidii quod conferendo cum Palladio, non possum, possem, conferendo cum Vegetio, nancisci, vt nouam quandam suspicionem meam aut prorsus abiicerem, aut satis firmarem. In Vitulorum castratione haec, de Magonis sententia, sexto hoc libro [c. 26 s. 2] Columella praecepit: *prius, quam ferrum admoveas, duabus angustis ligneis regulis* [*veluti forcipibus*] *apprehendere testium neruos* –, *quibus comprehensis, statim testes ferro resecare, et expressos ita rescindere, vt extrema pars eorum adhaerens praedictis neruis relinquatur.* Haec Palladius [lib. 6 tit. 7 s. 1 et 2] ita describit: *duabus angustis regulis stagneis* [an *fagineis*, an *ligneis*, vt infra] *sicut forcipibus ipsos neruos apprehendunt* –. *His comprehensis, tentos testiculos ferro resecant*, et *ita recidunt, vt aliquid de his, capitibus neruorum suorum dimittatur haerere.* Mihi tamen cum vtriusque Auctoris verborum seriem, tum rem ipsam attendenti suspicio incidit, in Columella pro *resecare* legendum esse *reserare*, in Palladio autem pro *resecant* pariter *reserant*. Sed quoniam me Vegetius noster in hoc, atque aliis Columellae, vt vicissim Columella in pluribus aliis Vegetii locis emendandis destituit, hic ego, nisi tu aliter censes, finem audendi, et scribendi faciam. Vale.

Patauii Pridie Kal. April. MDCCXXIII.

IV. IOAN-

IV.

IOANNES BAPTISTA MORGAGNVS IVLIO PONTEDERAE

S. P. D.

NEgas, mi Iuli, videri aequum, in eos Auctores me finem facere ſcribendi, in quos te horter vt pergas ſcribere, neque dubitas, poſſe me iterum Columellam, et Vegetium in iis quoque locis emendare, in quibus alter alteri lucem non afferat. Ego vero vt alias fortaſſe poſſem, nunc certe vix poſſum, cum ſim, vt noſti, occupatiſſimus. Experiar tamen; ne hoc negare tibi videar; ſed ita experiar, vt in vno, eoque breuiſſimo, Columellae capite, in iis autem quae verbis fere quam pauciſſimis expediri queant, Vegetii locis omnis haec verſetur epiſtola.

Sed ne forte credas, haec me duntaxat polliceri eo conſilio, vt facillima quaeque perſequar, difficiliora declinem, id nimirum Columellae caput expendam, in quo, vt omnes quidem a me inſpectae habent Editiones, quaedam ſunt quae non ego modo, ſed Doctiſſimi etiam Viri intelligere ſe poſſe, negent. Eſt autem libri duodecimi caput 34. quod operae pretium eſt videre an reuera mendoſum ſit, et qua ratione emendari aptius poſſit. Primum autem id caput huc tranſcribamus.

§. I. Col. 12, 34 *De aceto Scyllitico. Qui Scyllitieum acetum facere volunt, decem bambatae in tres amphoras muſti mitis aceti acris congium, aut duplum, ſi non eſt acre, et in ollam, quae fert amphoras tres, decoquis ad palmum, id eſt, ad quartas, aut ſi non dulce muſtum, ad tertias diſpumetur: ſed muſtum deſubmaſſa, et limpidum ſit.*

Cum plura ſunt in his pauciſſimis verbis, quae negotium faceſſunt legentibus, tum duo potiſſimum ſunt intellectu difficillima, *bambatae*, et *deſubmaſſa:* itaque meminiſſe potes, Virum totius latinae linguae ſi quis alius, peritiſſimum Facciolatum noſtrum, cum forte vobiſcum in eum ſermonem veniſſem, vt duas eſſe in Columella obſcuriſſimas, et, niſi fallerer, deprauatiſſimas voces, dicerem, continuo ipſum quibus de loquerer, diuinaſſe, et iſtas ipſas pronunciaſſe. Nos tamen quae de iis ſcripta ſint, videamus. Ph. Beroaldus [Enarrat. in Columell.] *lego*, inquit, *bambatas, vel bammatas, hoc eſt ſcyllas decem liquefactas, redactasque ad intinctum, vel ſalſuram, quod Graeca voce dicitur βάμμα.* Adrianus Turnebus [Aduerſ. l. 17 c. 13] *Bambatarum nomine intelliguntur ſcyllae, quae aliquo intinctu conditae ſunt. Romani autem cum Syracuſanorum ſermone hac in re, vt et in multis aliis, vterentur, potius* bambatas *quam* bammatas *nominant: quod Siculi βάμβα pro βάμμα dicere ſolerent.* In huius ſententiam pedibus iuit Matthias Martinius [Lexic. Philol.], quem ii deſcripſere,

descripsere, a quibus post Passeratium, olim Calepini Lexicon auctum est; Hesychii tantummodo addidit testimonium, quo intelligeretur, βάμζα Syracusis dictum esse, quod alibi ἔμβαμμα dicebatur. Ego vero neque sic locutos esse Syracusanos, negauerim, et libens concesserim, βάμματα idem quoque significare quod ἐμβάμματα, id est, *liquamina multiformia, quibus intingimus buccellas escarum, gulae prorsus irritamenta, vulgo* sapores *appellant, Plinius autem intinctus vocabat*, vt Beroaldus post Georgium Alexandrinum [Enarration. priscar. voc. Auct. de R. R.] adnotauit ad verba illa capitis 55 huius libri Columellae: *Caeterum si velis* [sinapi] *ad vsum conuiuiorum praeparare, cum exaniaueris sinapi, nucleos pineos quam recentissimos, et amygdalum adiicito, diligenterque conterito, infuso aceto.*

Hoc sinapi ad embammata non solum idoneo, sed etiam specioso vteris: nam est candoris eximii, si sit curiose factum. Verum haec omnia vbi concessero; non tamen intelligam, qui *bambatae* latine dici potuerint, et scyllas potius quam res quascunque alias intinctu conditas significare. Huc adde, neque Dioscoridem [de Med. Mat. l. 5 c. 21], neque Plinium [Nat. Hist. l. 20 c. 9], neque Paulum [de Re med. l. 7 c. 11], neque Aëtium [Tetrab. 3 serm. 1 c. 27], neque Actuarium [de Meth. med. l. 5 c. 7], neque Nicolaum Myrepsum [de Compos. Medicam. sect. 37 c. 13, 14, 15] neque Marcellum [de Medicam. c. 20], neque Auctores alterius libri de Dynamidiis [tit. de praecordior. passionib.], et tertii de medicamentis facile parandis [num. 205] neque vero ipsum qui sequi Columellam solet, Palladium [l. 8 tit. 8] ad acetum scylliticum conficiendum scyllas requirere *aliquo intinctu conditas*, nisi quis forte Aëtii, et Nicolai, eo in loco Aëtium describentis, verba illa: *Squillae repurgatae, et dissolutae*, aliud significare putet, atque aliorum: *Scyllae repurgatae et concisae*, siue vt Columella noster paulo ante est locutus, *sectae quam tenuissime.* Has igitur omnes ob causas factum credo, vt Mercurialis [Var. Lect. l. 1 c. 14] negauerit, adstipulari se posse Turnebo, *Bambatae vocem non mutandam leuibus quibusdam rationibus contendenti*; Salmasius [Plinian. Exercit. in Solin. ad huius pag. 39 B.] autem omnino *corrigendam in hac voce Columellam* censuerit. *Lege*, inquit, *qui scylliticum acetum facere volunt ad embammata. In tres amphoras musti mittis aceti acris congium.* Tum haec subiicit: *Scyllino aceto ad embammata vtebantur. Sic loquitur* Columella *infra: vinum myrtiten ad tormina. Vinum scylliten ad coquendum, et corpus reficiendum.* Equidem fateor, sic aliquid incipere me in hoc loco intelligere. Optandum tamen fuisset, vt tria a Viro Doctissimo omissa ne essent. Primum vt doceret, qui haec cohaereant: *Qui scylliticum acetum facere volunt ad embammata. In tres amphoras musti mittis* etc. Alterum, vt qua erat eruditione, demonstraret, vere antiquos *scyllino aceto ad embammata vsos fuisse.* Rhodius [Not. ad Scribon. compos. 76] enim, etsi locum hunc ingeniose correctum a Salmasio affirmat; non obscure tamen indicat, haud satis probari sibi, acetum Scylliticum *inter embammata reponi*, quod medicamenti loco Veteres quoque habere consueuerint; nisi forte eiusmodi embammata iis parata esse, putemus, quibus valetudinis causa aceto scyllite opus esset. Nam vt ego animaduerti, et Paulus [loc. cit.], et Nicolaus [loc. cit.] quandam etiam aceti scyllitici compositionem [ab hac tamen longe discrepantem] proponunt, quo *auxilio* vti *solitos*, Paulus scribit, *et cum cibo ad intinctus;* Nicolaus autem docet, potuisse *vti pro arbitrio vt intincto, aut vt sapa.* Tertium denique illud praestari ab Salmasio oportuisset,

tuisset, vt ostenderet, re ipsa Columellam, facere scyllinum acetum, in hoc capite docere, in quo Scyllas ne memorat quidem, aceti autem exiguam omnino portionem magna cum musti copia admiscet: certe in tot scyllitici aceti compositionibus quot supra me vidisse, indicaui, qui musto vteretur, vidi neminem. Paulus modo ad acetum mel, et sapam addidit in ea compositione de qua nouissime indicatum est, vsui *et cum cibo ad intinctus* fuisse, quam *acetum mulsum scylliticum* appellabat. Haecque eo magis praestare omnia Salmasium decebat, quod ignorare haud poterat, fuisse qui crederent, in hoc capite non aceti scyllitici, sed embammatis conficiendi modum a Columella esse propositum: idque non sine magna, vt opinor, ratione. Nam illud praeterea animaduerto, extremam capitis superioris particulam vel secundum vulgatam lectionem, vel etiam secundum Salmasii emendationem, cum caeteris quae eodem capite traduntur, non congruere. Rationes enim primum traduntur duae vini scyllitis conficiendi [id quod eius capitis inscriptio postulat: *Vinum scylliten*] scylla videlicet aut minore, aut maiore pondere in mustum adiecta: qui ergo conuenit quasi tertiam quandam rationem, eam extremo loco subiicere, quam si sequaris, scylla non in mustum, sed in acetum coniecta, non vinum conficias, sed acetum?

Igitur longe alia opus est emendatione, qua adhibita, omnia congruant, nihilque supersit quod obiicias. Primum omnium, superiori capiti non peculiare, vt nunc est, sed commune hoc argumentum censeo praescribi oportere: quomodo condias *Vinum, et Acetum Scylliten.* Deinde, Latino Latinio, et Hieronymo Mercuriale [loc. cit.] auctoribus, extrema eiusdem capitis verba, prima autem eius de quo agimus, hunc in modum distinguenda esse, atque emendanda: *Alii hoc ipsum scyllae pondus, quod supra dixi, in aceti duas vrnas adiiciunt, et per XL dies inesse patiuntur, qui scylliticum acetum facere volunt.*

De Embammate Cap. XXXIV. *In tres amphoras musti mittis aceti acris congium, aut duplum, si non est acre, et in ollam quae* etc. Vides quam facili emendatione omnia explicata et plana fiant, habitaque multo etiam maiore quam a Salmasio, tum rerum, tum scripturae ipsius ratione, monstrum illud verbi tollatur, quod ab non intellecto a Librariis, et cum verbis a superiore capite distractis confuso huius argumento ortum erat, *decem bambatae.* Illud a Salmasio, quod ipse facile a Turnebo, sumimus, vt pro *mitis* scribamus *mittis*, ne verbum desit sententiae, ac proximae etiam locutioni congruens: et quanquam ea quae sequuntur, *aut si non dulce mustum*, videantur *mitis* postulare; re tamen vera non flagitant. Vnum video posse ex me quaeri: censeamne, satis huius capitis verba naturae embammatis conuenire, multiformis, vt supra dictum est, rei, et ad quam alibi Columella ipse sinapi adiungit. Ego vero vsitatius hic, et a Villica parabilius embamma proponi, credo; non omnia. Certe aceto solitos esse antiquos vti ad embammata, tum ex Nicandri Scholiaste intelligitur tradente, βάμμα, si solum scribatur, significare acetum, tum ex iis Lexicis Graecis in quibus *bammon* esse dicitur vasculum aceti appositum ad intingendum in mensa, tum vero ex Apicio [de Arte Coquin. l. 8 c. 2], qui ius quoddam, cui acetum addit, vocat *embamma*, tum denique ex Vlpiano docente, *embamma fuisse loco aceti*, vt refert Mercurialis [loc. cit.]: quae res, inquit, *valde descriptioni Embammatis Columellae quadrat, cui magna aceti portio admiscetur.* Verum ego, quanquam aceti id quod satis est, admisceri, video; *magnam* tamen eius *portionem* ad-

misceri, non video; nam musti quatuor et viginti partibus adiicitur vna aut altera aceti: *In tres amphoras musti mittis aceti acris congium, aut duplum, si non est acre.*

§. 2. Col. 12, 34. Nunc verba reliqua consideremus: *et in ollam, quae fert amphoras tres, decoquis ad palmum, id est, ad quartas, aut si non dulce mustum, ad tertias dispumetur.* Primum hoc verbum *dispumetur* disiungi oportere ab reliquis, vt recte in Commeliniana Editione factum est, perspicient omnes qui attenderint, illa *ad tertias* esse ad *decoquis* referenda. Cum autem *decoquere ad tertias;* qua locutione aliis quoque in locis vtitur Columella; decoquere interdum ad vnius, alias ad duarum de tribus partibus consumtionem significet, vt ab Rhodio [Lexic. Scribonian.] adnotatum est; hic certe priore modo est accipiendum propterea quia aliter accipere non sinunt quae de dulci, ideoque minus coquendo musto antecedunt, *et in ollam, quae fert amphoras tres, decoquis ad palmum, id est, ad quartas.* Quae ipsa verba cum diligentius attendo, illud praeterea intelligo, satis causae non esse, cur in amphorarum numero mendum aliquod subesse, credamus. Etsi enim *tres amphoras musti, et aceti congium, aut duplum* decoquere in *olla* simul vno tempore non possimus, *quae fert amphoras tres*, non amplius; tamen; vt omittam, neque *non amplius*, neque *simul vno tempore* Columellam addidisse; certe minime necesse est verbis illis hoc dictum intelligi, vt in eiusmodi olla id omne quod dixit, decoquamus, sed illud potius, vt sciamus, satis id esse decoctum, si in olla, exempli causa, quae ferat amphoras tres, humor ad palmum decreuerit. Igitur vt exemplo, et ratione facili tum ad aestimandum, tum ad vasis etiam aliquanto maioribus proportione accommodandum, verbo autem minime ambiguo Villicae ad intelligendum vteretur, scripsisse, credibile est, *in ollam, quae fert amphoras tres decoquis ad palmum.* Hic velim videas, scripseritne *in ollam*, vt hoc ipsum quod ego existimo, manifestius significaret, non ita fortassis absimili ratione ac Cato [de Re Rust. c. 114] *in vinum mustum veratri atri manipulum coniicito in amphoram*, et Plinius [Nat. Hist. l. 14 c. 16], *manipulos binos tundunt in cadum musti*, et [ibid.] *in XL sextarios musti absinthii Pontici libra decocta ad tertias partes;* quanquam haec duo Plinii loca non omnes ad eundem modum legunt. Hoc, inquam, videas velim; an potius id Librariorum incuriae sit tribuendum, qui *in olla* scribere debuissent; nisi forte reapse Auctor scriptum reliquit *in ollam* pro *in olla*, vt Plautus [Amphitr. A. 1 S. 1] *mihi in mentem fuit*, et Cicero [Pro Lege Manil.] vt est apud Gellium [Noct. Attic. l. 1 c. 7], *in praedonum fuisse potestatem* pro *in mente* et *in potestate:* quod contra Ouidius [Metamorph. l. 2], *vtinamque oculos in pectore posses inserere*, et [Fast. lib. 4] *Venerem gradibus multis in gente receptam* pro *in pectus*, et *in gentem;* nisi tamen primo loco legendum *in pectora*, alter vero est aliter exponendus. Quae atque alia eiusmodi cum mecum reputo, et reuoco in memoriam *antiquam* illam *circa communes praepositiones licentiam*, de qua Seruius admonet ad illud Virgilii [Aeneid. l. 1], *rapuitque in fomite flammam;* neque in hoc Columellae loco aliquid pro certo audeo constituere, neque in similibus aliis, quorum aliquot attigi in Epistola ad V. Cl. Facciolatum, vt [l. 6 c. 17] *in pascua supercubuit*, vt [l. 12 c. 46] *in vasis coniicito*, vt [ibid. c. 21] *coniicitur in vrceo fictili*, et si qua sunt alia eiusmodi [qualia quoque sunt apud Scribonium Compos. med. 157, 220, 271] multoque etiam minus vbi semel atque iterum scriptum est [l. 6 c. 12 et l. de Arb. c. 28]: *cythisum in aquam macerari oportet*, fortasse ad imitandum Catonem

Catonem [de Re Rust. c. 156], qui *brassicam*, inquit, *in aquam macerari oportet.* Quibus in verbis vtriusque Autoris excipiendis etsi video quam facile Librarii *m* litteram geminare, et ex *aqua* facere *aquam* potuerint; tamen ob ea quae modo dicebam, ego quidem mutare nihil ausim.

§. 3. Col. 12, 34. Sed ab his leuioribus ad illud denique alterum veniamus quod initio dixi esse in hoc capite difficillimum, Turnebus [Aduers. l. 17 c. 13] autem *monstrum esse in vltimas terras deportandum*, pronuntiauit. *Dispumetur: sed mustum desubmassa, et limpidum fit.* Et ipse quidem legendum credidit: *sed mustum despuma, vt limpidum fit.* Non inconcinne; si id tamen addidisset, quid illo verbo *Dispumetur* faciamus. Nam si retineas; bis idem scriptum fatearis, necesse est. Sin autem inducas; nimium fortasse a Codicum atque Editionum scriptura recedas. Quid ergo est? Nullo, si fieri potest, verbo sublato, videndum est, liceatne aliter illud vnum emendare *desubmassa*, vel, vt quaedam habent Editiones, *de submassa.* Neque enim est, cur putemus, posse vllo modo retineri. Nam verbum *masso*, quod tanquam Lucretii [de Rer. Nat. l. 1 v. 667.] auctoritate in latina Lexica receptum erat, in Lucretio certe ab eruditissimis hominibus non agnoscitur, qui in eo videlicet legunt, *mutareque corpus*, non *massareque corpus.* Quod vero Theodorus Priscianus eodem verbo vsus dicitur; neque sic accepit, vt pertinere huc possit, et nihil is scriptor ad Columellam. *Massas* autem *ferri* candentes, vt in vinum vapidum, quo acetum fieret, demitti, in quinto huius libri capite Columella docuerat; ita fortasse in mustum quoque immissas fuisse, et de eiusmodi musto hic verba fieri, Amico quidem nostro doctissimo in mentem venerat, sic tamen, vt mecum confiteretur, non esse Columellam eius generis Auctorem, vt, quemadmodum P. Vegetius [Art. Veterin. l. 2 c. 19, 45, 53], *de sub oculo, de sub cirro, de sub ipsis dolorum locis* potuisse scribere videatur. Quamobrem etsi capite etiam 38 in vini myrtitis confectione in ipsum *mustum demitti* imperauit *massulas* quasdam ex myrti baccis confectas, quinimo etsi Palladius [de Re Rust. l. 11 tit. 21], vbi de *fermento musteorum seruando* verba fecit, haec sua illa aetate scribere non dubitauit: *ex musto de sub pedibus rapto;* et, quod mirabilius est, Florus [lib. 2 c. 3]: *de sub Alpibus, id est, de sub ipsis Italiae faucibus;* non tamen haec memoro, vt aliud ostendam quam illud, quaesiuisse, et tentasse me omnia, si forte id verbum ab omni prorsus mendae suspicione liberare possem, aut in sententiam aliquam idoneam detorquere, neque tamen inuenisse. Quae cum ita sint, neque is ego sim [quod tu prae caeteris nosti] qui in emendando multum audeam; facerem quod in desperatis aegris Medici solemus, vt quod vitium tollere me posse diffiderem, huic manum ne admouerem; nisi in G. Iosephi Georgii datis ad te litteris aliquid nuper inuenissem, quod si tibi non displiceret, mihi quidem, vt in re eiusmodi, placere posset. Scribit enim Vir ille humanitate, diligentia, ingenioque ornatissimus, cum in duobus Columellae Codicibus Florentinis manu exaratis legatur *de submassa*, tertium tamen esse in *Laurentiana* illa Bibliotheca, eumque membranaceum, ante annos circiter ducentos et septuaginta scriptum, et qui [id quod in Columella minime omittendum est] Poggii fuit, quo in Codice legitur *de summo.* Igitur si huius Codicis auctoritatem secuti, scribamus: *Despumetur: sed mustum de summo, et limpidum fit;* existet, opinor, neque obscura, neque ab re aliena sententia, qua videlicet moneatur quidem Villica, vt in Embammate

decoquendo, *omnem*, vt alibi Auctor loquitur, *spurcitiem* supernatantem subinde expurget; huius tamen ipsius multo minus fore, si mustum ex quo Embamma factura est, et de summa parte hauserit, et postquam faeces ita subsederint, vt limpidum sit.

§. 4. Veg. 1, 10, 4. In vnum Columellae caput, sicut opus fuit, plura scripsimus. Nunc in plurima Vegetii loca, quam paucissima scribamus, de industria praetermittentes non modo quae in singulis superioribus epistolis emendare conati sumus, verum etiam quae Viri eruditissimi Sambucus, et Rhodius iam satis emendauere.

Lib. 1 c. 10 *Radicem quoque laseris tonsam.* Lego *tunsam*, vt alibi recte scriptum est: quod etiam comprobant quae continuo sequuntur: *et per fistulam vento naribus insitam, vt sternutum prouocet.* Ad eundem modum emendanda, cap. 13 [s. 4] *tondes diligenter*, et l. 2 c. 57 [s. 3] *contonde*, et l. 3 c. 3 *contondes*, denique c. 65 [s. 12] *herba paretaria* [leg. *parietaria*] *bene tonsa.*

§. 5. Veg. 1, 16, 5. Cap. 16 *Mirrae trigonitis*, vel ex Sambuci Codicibus *troglitae.* Scribendum, *Myrrhae troglodytis*, vt capite etiam 68. lib. 3 vbi *myrrhae trigloditis.*

Mox, *tensedoni vncias 6.* Si conferas hanc compositionem cum ea quae lib. 4 cap. 11 proponitur; intelliges, eandem esse, et cum de aliis fortasse alterutro in loco mutandis dubitabis, tum praeclare videbis, pro monstro illo vocis *tensedoni* scribendum esse *peucedani:* id quod ea quoque non absimilis potio confirmat quae huius libri c. 13 conscripta est. Me non praeterit, Sambuci Codices hic habere *peucedeni.* Tamen cum hi saepe mendosissimi sint, Vir autem Doctissimus Matthias Martinius nihilominus dubitauerit, nec nisi vt coniecturam id proposuerit; maius addere pondus volui similium collatione locorum ex qua diu ante inspectam Sambuci Editionem et Martinii Lexicon hoc didiceram. Sic in proximo quoque capite 19 non *Origanum, asium*, sed *Origanum, allium* scribi oportere, collato extremo capite secundo libri 3 cognoueram.

§. 6. Veg. 1, 17, 13 Cap. 17. *Yringii radices — (yringion autem herba — cardo syluestri pene similis.)* Legendum esse *eryngii, eryngion, carduo*, manifestius est, quam vt ex eodem 2 capite libri 3 confirmari oporteat, vbi haec eadem, et melius quidem, sunt scripta.

§. 7. Veg. 1, 20. Cap. 20 Compositio habetur *suffimentorum* eadem quae lib. 4 cap. 12, nisi quod sunt quaedam discrimina, quae vtile erit inter se comparare, haec praesertim: Primum, *yreos crudi ana vncias 6.* Lib. 4 *ciceris* [vel vt ex Cod. est in ora, *aeris*] *crudi selibram.* Tum, *lapidis gagatis masculi, lapidis gagatis foeminae ana vncias* 3. Libro 4 *gagatis foeminae vnc.* 3, *lapidis gagatis vnc.* 3, melius ex Cod. Samb. *lapidis gagatis foeminae et maris ana vnc.* 3.

Item, *caballiones marinos numero septem, caudas marinas.* Lib. 4 *caballiones marinos 7, stellas marinas 4, pallas marinas 7, caudas marinas.* Videntur Librarii primo loco a *septem* ad *septem*, interiectis verbis omissis, transcurrisse.

Denique, *medullae ceruinae, cedrei, picis liquidae ana pondera tria.* Libro 4 *medullae tedae pineae pondera* 3, *cedriae pond.* 3, *picis liquidae pondera* 3. Ex his videtur, primo loco *cedri*, vel potius *cedriae* [sic enim a Scribonio compos. Med. 58, 267, Columella l. 6 c. 32, Plinio Nat. Hist. l. 24 c. 5, aliisque Graecos secutis, vocatur

vocatur *resina cedri*] esse legendum. Attamen haec extant apud Vitruuium de Archit. l. 2 c. 9 *quemadmodum ex cupressu, et pinu resina, sic ex cedro oleum quod cedreum dicitur, nascitur;* et Plinius [l. 16 c. 11] *primus*, inquit, taedae in furnis feruentis *sudor aquae modo fluit in canali: hoc in Syria Cedrium vocatur.*

§. 8. Veg. 1, 22, 13. Cap. 22 *Vino quoque, et oleo in sole perungendi sunt diligenter, et confricandi, vt corpora eorum calefacta aut repellant, aut perferant perfricationis iniuriam.* Lego, non vt in Samb. Cod. *perstrictionis*, sed, vt sententia postulat, *perfrictionis iniuriam*, qua nimirum voce [ne de Plinio hic quaeram] certe et ipse Vegetius alibi [l. 1 c. 10, 42, 56 l. 3 c. 15, 28, 33, 63], et Caelius Aurelianus [Acut. Morb. l. 2 c. 13 l. 3 c. 4, 17. Chron. l. 1 c. 1 l. 2 c. 7 l. 5 c. 1], et Scribonius Largus [Compos. 57, 257, 268, 270, 271] nociuam refrigerationem significant. Ad eundem modum necesse est emendare Vegetium cap. 35, 38 atque etiam 40, quo in capite legitur *praestrictione;* nam etsi Sambucus ex suis Codicibus plerumque, etiam vbi *perfrictione* recte legitur, rescribat ad oram *perfocatione*, aut *praefocatione;* repugnat tamen sententia Auctoris, et flagitat *perfrictione.*

§. 9. Veg. 1, 26, 3. Cap. 26 *Sparciam calciare curabis.* Samb. Cod. *Spatio*, lego *Spartio.* Attamen quomodo hunc locum, atque item alterum libr. 2 cap. 57 f. 3, vbi ediderunt *sparciam veterem*, corrigamus, ostendit alibi Vegetius, vt libro 3 cap. 18 f. 2 quo in loco scripsit, *spartea calceabis.*

§. 10. Veg. 1, 27, 3. Cap. 27 *Venas medias sagitta percuties, post decursionem sanguinis cretam impones, sed caute, propter vicinam misturam neruorum.* Rescribo: *venas medias sagitta percuties, sed caute, propter vicinam misturam neruorum: post decursionem sanguinis cretam impones.* Cum ipsa rerum natura hunc ordinem flagitat, tum ipsum mox obseruat Vegetius: *quas*, inquit, venas *medias propter vicinam mixturam neruorum caute transuerso phlebotomo percuties, et post decursionem fasciola ligabis.*

§. 11. Veg. 1, 29, 1. Cap. 29 *Quaecunque passiones plus iumentis periculi inferre consueuerunt, et difficilioribus obscurioribusque indigent curis, has primo amplectimur libro, vt et facilius reperiantur quae in exordiis ipsis occurrent, et legentibus fastidium non possint adferre. De curis quae prima sunt. Febrientibus itaque animalibus quam primum conuenit subuenire.* Sic distinguo: *et legentibus fastidium non possint adferre de curis quae prima sunt. Febrientibus* etc.

Cap. 38 f. 5 *Ideo autem signa passionum causasque diuisimus, ne ingratus error noceret, et facilius euidens doctrina curaret.* Non *ingratus* lego, [quid enim huc *ingratus?*] sed *ignoratus error noceret*, cui respondet, *euidens doctrina curaret.*

§. 12. Veg. 1, 38, ext. In extremo hoc capite: *mollia de siccato stercore vel de paleis strata praebere.* Samb. Cod. *et supponere ei mollia, vt paleam.* Verum capite etiam 56 f. 11 haec sunt: *locum arido stercore, vel paleis mollibus adopertum, in quo ante potum animalia volutentur.* et lib. 2 c. 9 f. 4 *substernes etiam stercora sicca vel paleas, vt prouocet ipsa mollities ad cubandum.* et c. 12 f. 7 *obrui stercore, vt sudent, et dormiant.* Fieri potest, vt fallar; sed tamen libentius legerem *stramine*, et *stramina.* Sic Columella aegris iumentis *vetus foenum, vel molle stramentum substerni, iubet.*

§. 13. Veg. 1, 42, 5. Cap. 42 *Clysteriabis*, vel, vt Samb. Cod., *clysterizabis etiam ex aqua calida, et oleo; quod cum sale, et melle afro, et nitro, quoque miscebis.* De *melle afro* non memini alibi apud Vegetium legisse; sed libro quidem 3 capite altero, 3 et 24 et 48 et lib. 4 cap. 27 vti ipsum memini *afro nitro;* imo proximo cap. 52 pariter vt hic in grauissimo ventris dolore, haec scribere: *clysterizabis cum calida, et afronitro, et sale.* Igitur hic quoque lego: *cum sale, et melle, et aphronitro.*

§. 14. Veg. 1, 54. Cap. 54 *Succum itaque viridis coriandri, vel si defuerit, porri satiui.* Haec verba si in hoc capite seruanda sunt; lego, *porri sectiui.* Sic enim eadem in sequenti sunt scripta; et praeterea libro 3 cap. 4, et libro item extremo quarto *porri sectiui* mentionem inuenio, non satiui.

§. 15. Veg. 2, 15, pr. Libro II, cap. 15 *Quodcunque iumentum in oculis tritiacem patietur, id est, vt pili aliam palpebram vrentes, lachrymas moueant.* Hic vero manifestius est quam vt egeat confirmatione, scribendum esse, non *tritiacem*, neque ex Samb. Cod. *tyriacem*, sed *trichiasim.* Vocat id vitii Scribonius [Compos. Med. 230] *palpebram pilosam*, vel potius sic vocat alterum de duobus quae Celsus [de Medic. l. 7 c. 7 seu 8] proposuit, eius generibus, quorum primi [φαλάγγωσιν Paulus de Re med. l. 6 c. 8, et Aëtius Tetrab. 2 serm. 3 c. 66 appellant] tres curationes tradit Vegetius, duas in hoc capite, tertiam, vt ego animaduerti, in sequenti, quo videlicet temere Librariorum contrusit incuria. Cum enim de tribus in eo agat generibus Suffusionis; nihil ad haec pertinent, quae inter primi, atque alterius tractationem leguntur: *Aduersus infestantes pilos tertia cura est* etc.; quae contra si ad finem capitis 15 adiiciantur, tam ibi conueniunt quam quod maxime.

§. 16. Veg. 2, 22, 9 sq. Cap. 22 *Sandaricae vnciae 2.* An hic, et cap. 67 f. 3 libri 3 vbi scriptum est *Sandarici vncias* 3, scribendum sit *Sandarachae*, videndum est. Sed multo magis videndum est, an quae mox sequitur, Collyrii nardini compositio ex altera sit emendanda quae extat libro 4 cap. 27 f. 4. Prima sic habet: *opopanacis scrupulos 2, violae vncias 2, spicae nardi, cassiae, marrubii ana semiunciam, croci siculi vnciam semis, olei semiunciam, et scrupulos 4, piperis albi vncias* [Samb. Cod. *scrupulos*] *sex, gummi scrupulos 5.* Altera autem sic: *Violae vnc. 1, spicae nardi vncias semis, cassiae, myrrhae vnc. 3, croci vnc. 3, olei cyprini vnc. 6, piperis albi vnc. 2, cymini vnc. 3.* Mihi quidem altera ex altera videtur inuicem corrigenda; vt alia omittam; in *oleo*, in *marrubio*, in *cymino.* *Oleo* Scribonius [Compos. 37] in collyrii compositione quadam vtitur, sed *veteri:* quod ipsum Vegetius alibi [lib. 3 c. 47 f. 10] oleo *cyprino* substituit: *cum oleo*, inquit, *cyprino, vel communi, sed veteri.* Credibile ergo est, in prima etiam compositione scribendum esse *olei cyprini.* De *marrubio* autem, et *cymino* equidem non ignoro, hoc aduersus oculorum epiphoras, illius succum ad ipsorum acuendam aciem laudari cum ab aliis, tum a Ruellio [de Nat. stirp. l. 3 c. 44, 58]. Attamen in collyrio nardino non memini posita, etsi plures huius compositiones perlegerim, quarum alias ex aliis Auctoribus descripsit Aëtius [Tetrab. 2 serm. 4 c. 113]. Contra in his omnibus et myrrha, et gummi ponuntur, quae duo in Collyriis quoque caeteris frequentissima sunt; et *gummi* praesertim cur addi soleat, Cornelius Celsus [de Medic. l. 6 c. 6 sect. 3] ostendit. Quin etiam Scribonius [compos. 36] in eo collyrio quod huic consimillimum habet ex croco, nardi spica, casia, pipere albo, ne-

que *myrrhae* obliuiscitur, neque *commis*; sic enim Graecam scripturam secutus, scribere solet pro *cummis*, vel *gummis*, qua ex scriptura *cummis*, vt in Celso Librarios perperam fecisse *cumini*, arbitratur Rhodius [Lexic. Scribon. ad *Commis*] ita ego in Vegetio idem fere accidisse, suspicor. In huius igitur prima compositione pro *marrubii* scribendum *myrrhae*, in altera pro *cymini* scribendum *gummis* esse, puto; puto tamen, non censeo.

§. 17. Veg. 2, 24, extr. et 2, 25, 2. Cap. 24 aut ego quidem plurimum fallor, aut Librarii idem commisere quod capite 15, vt quae ad eius finem pertinebant, intruderent in caput proximum 25. In hoc enim cum de collectione agatur oris maturanda, scalpelloque aperienda; non video quem locum illa habeant: *Plerique etiam cum ferro exemtae fuerint glandulae, propter sanguinis fluxum loca vri debere, praecipiunt*, etc. quae vicissim vbi cum extremo hoc capite 24 coniungantur, suam in sedem videntur esse restituta. Sic enim hoc caput nunc finitur: *Plerique vrenda* [loca videlicet glandularum, vel potius, vt quae continuo sequuntur, verba flagitant, ipsas glandulas, vt malim legere *vrendas*] *Plerique vrendas dixerunt. Sed si paruae sint prodest, caeterum maiores execandae sunt ferro.*

§. 18. Veg. 2, 26, 3 Cap. 26 *Fistulare autem collyrium hac ratione conficies: anisi vnciam* 1, *ferulae vnciam* 1, *aeruginis aeris vnciam* 1, *batturae calcetis vnciam* 1, *cimini semis vnciam* 1, *teres cum aceto* etc. Hoc in loco et plura subesse vitia, et vnde plerisque medicina quaeri possit, animaduertimus, nimirum ex cap. 16 lib. 4, vbi Collyrium fistulare iterum proponitur ad hunc modum. *Misi libram, ferulae lib. aeruginis lib. calcitis libram, cymini vncias sex, teres cum aceto* etc. Primum igitur pro vegetabili metallicum repono medicamentum, pro *anisi* videlicet *mysi*, vel potius *mysis*, quod in alterum quoque collyrium fistulare recipitur, eodem cap. 16 subiunctum: *Misi, aeruginis, calcitis* etc. Tum pro *ferulae* lego *feculae*, de qua erudite, vt solet, Rhodius loquitur in Lexico Scriboniano. Sequuntur illa: *aeruginis aeris vnciam* 1, *batturae calcetis vnciam* 1. Si verbum *batturae* a Vegetio esset; satis doceret Lexicon Medicum, quid significaret: *Battitura i. e. squama v. g. Battitura aeris.* Tum legerem ad hunc modum: *aeruginis vnciam* 1, *aeris battiturae vnciam* 1, *chalcitis vnciam* 1. Sic neque superuacuo hic scriberemus *aeruginis aeris* [quanquam sic alibi lib. 2 c. 22 etiam apud hunc Auctorem inuenio] et propius tum ad alia duo proposita eiusdem loca, tum ad totidem Celsi [l. 5 c. 28 sect. 12 l. eod. c. 6 et 7] accederemus, in quorum altero, collyrio aduersus fistulas addit *vel squamam aeris, vel aeruginem;* in altero autem *aerugo, chalcitis, misy, squama aeris* inter rodentia, vt mox etiam inter exedentia reponuntur. Denique pro *cimini semis* [vt Sambucus edidit *seminis*] *vnciam* 1, lego, vt ratio ponderum compositionis secundae monstrat, *cymini semiunciam;* si tamen hic magis cuminum retinendum est quam anisum, pro cumino autem quid fortasse posset rescribi, ostendunt ea quae ad caput 22 adnotauimus. Ex hisce omnibus mendis vnum Rhodius [Not. ad Scribon. compos. 82 vel potius in Auctorum Catalogo] animaduerterat, *ferulae*, quocum vt libens hic facio; sic adstipulari nequeo, vbi [Not. ad compos. 142] in extremo superiore capite 23: *fistula si euenerit, vt supra demonstratum est, papyro et collyrio poterit persanari*, legendum coniicit, *collyrio ex papyro*. Nam primum papyrum, deinde exemta papyro, collyrium, quale hic describitur, immitti in fistulas Vegetium iubere, non modo ex hoc, aliisque indicatis ab Rhodio ipso capitibus, verum ex eodem quoque capite 23 satis poterat intelligere, atque adeo ex verbis ipsis quae emen-

emendanda esse, coniiciebat. Haec enim, vt modo proposuimus, ita se habent: *fistula si euenerit, vt supra demonstratum est, papyro et collyrio poterit persanari;* demonstratum autem id fuerat capite 13, vbi papyro prius fistulam dilatandam, deinde papyri loco, collyrium indendum esse *ex fistulari medicamento,* traditum fuerat.

§. 19. Veg. 2, 17, 2 Cap. 27 *Alii enim scalpello* [fistulam] *resecari et aperiri iubent, et stringotomio decarnari.* Nisi ex Sambuci Cod. legendum sit *cum rasorio;* et vox *stringotomio* alicubi inter haec verba seruanda sit, ex ipsis litteris apparet, rescribendum esse *syringotomo;* sic enim cum Galeno [Meth. Med. l. 6. c. 4] Graece vocant cultellum incidendis fistulis accommodatum, συριγγοτόμον.

§. 20. Veg. 28, 5. Cap. 28 *et fusle transuersum, vt apertum os habeat, debet accipere.* Ita manifestum est, legendum esse *fustem*, vt tanquam fortuitum errorem operarum fuissem praeteriturus, nisi in Sambuci Editione ad illum eundem modum legissem, in qua ne hi quidem errores emendati sunt cap. 6 *polygresto*, pro *polychresto*, et libro superiore cap. 59 *glicericae* pro *glycyrrhizae*, passim vero *aristologiae* pro *aristolochiae* etc.

§. 21. Veg. 30. Cap. 30 *Stechatoma est tuber quod in se adipem vel pinguedinem continet. – Aneutrisma est tuber in quo sanguis etc. Atteroma etc.* Quanquam Sambuci Codices habent *Staphiloma*, et *Aneuesma;* nihil tamen est dubii, quin sit reponendum, *Steatoma*, *Aneurysma*, *Atheroma*.

§. 22. Veg. 2, 43, 3. Cap. 43 *quo* [medicamento] *vteris ad consumtionem medelae.* Legendum crediderim, ad *consummationem.* Sic enim videtur dici vt cap. 48 *donec sanetur*, et lib. 3 c. 21 *vsque dum sanetur*, et c. 8 *quousque sanitas subsequatur*, et c. 9 *donec liberetur* etc.

§. 23. Veg. 2, 47, 3. Cap. 47 *Primo fracturam recompones, et fascies, mundis scissilibus infusis ex uino et oleo conligatis.* Videtur legendum, *et fasciis mundis.*

§. 24. Veg. 2, 48, 3. Cap. 48 *Praeterea locum, quem curare volueris, inducto philotro decaluas.* Lego *psilothro.* Mox: *et phlegmon effundi, licineo quoque intorto cum axungia, et aceto, et oleo loca, de quibus muscus eiectus fuerit, satiare.* Vide an pro *muscus* scribamus *mucus;* certe pro *licineo* scribendum *licinio*. sic cap. 22 *aceto et oleo linteolis vel licinio addito, locum ipsum comples.*

Cap. 53. *atramenti sutoricii.* Samb. Cod. *veteris.* Manifestum est, esse rescribendum *sutorii*, vt scriptum est cap. 49.

§. 25. Veg. 3, pr. 4. Lib. III. Prolog. *Quid de diuersorum onerum comparatione referamus.* Videtur legendum *comportatione;* verba enim fiunt de boum vtilitatibus, et in his etiam de ea quam praestant vehiculis trahendis, et grauioribus oneribus ea ratione quocunque volumus, adducendis.

Paulo infra: *Postremo vt ad prouidentissimorum virorum scripta redeamus, quorum firmatur auctoritas, iusticiam iumentorum caede violenta derelictis terris ad syderum remeasse consortem. Quid potest laudabilius reperiri, quam vt nomen aequissimum, boum fugaretur interitu? quod dum homicidia fierent, permanebat in terris.* Num ita emendabimus: *horum firmatur auctoritate, Iustitiam – ad syderum remeasse consortium.* Certe pro *nomen aequissimum* legendum est *numen aequissimum.*

§. 26. Veg. 3, 1, 10. Cap. 1 *Aquam quidem istius generis animal non requirit nitidissimam etc. Sed tamen bubulci diligentius est procurare, vt mundam semper et optimam*

nam bibant. Sambuci Codices pro *diligentius* habent *diligentissime.* Magis tamen mihi placeret *diligentis.*

§. 27. Veg. 3, 2, 4. Cap. 2 *tres semis vncias squillae minutatim concisas, praeterea radices tenerae popinum effossas et diligenter lotas contondes in pila, et tria ex his pondera addito sextario salis in vini septem sextarios mittes.* Haud inutile est conferre haec cum iis quae cap. 75 eiusdem rei gratia proponuntur: *Radix scyllae, radices populi, quae Graece appellatur rhamnos [nam est fuscior et nubellula] et sales communes quantum sufficit mittes in aquam.* Non inficior, esse vtroque in loco alia quae emendationem desiderent, tamen ex secundo intelligitur, recte in primo Sambuci Codices habere *populi* pro *popinum*, qui tamen Codices in secundo sibi non constant. Vicissim ex primo subit, in secundo esse pro *sales communes* legendum *salis communis.* Caeterum *nubellula* facile videtur mutandum in *rubella.*

§. 28. Veg. 3, 2, 12 et c. 85. Eodem capite 2 quaedam sunt cum postremo huius libri capite comparanda; vtroque enim in loco agitur de remediis aduersus sumtum inter pabula, gallinae fimum, et tormina hinc orta. Primo igitur in loco habemus haec: *Apii seminis vncias 3, cimini sextarium semis, et duas libras mellis commisces, et tepidum per os infundes.* In altero autem haec: *apii seminis deteris vncias 2, et cum vini veteris sextario, et hemina mellis temperas, et per os defundis.* Me non praeterit, cuminum ad tormina a Dioscoride [l. 3 c. 59] laudari; ne tamen hic quoque, vt alibi indicauimus, *cimini* scriptum sit mendose, videndum est; *vini* enim *veteris* in altero est loco. Mox primo in loco haec sequuntur: *Gisni quoque cum vino deterere, et per os dare creditur salutare remedium. Lixiuium quoque ex arbore vlmi, vel cuiuscunque generis ligni cinerem, dummodo bene coctum, cum oleo miscebis,* etc. Quibus in altero illa respondent: *Tres pilulas gipsi cum vino veteri deterere, et tepidum per os dare, eadem optime sanare firmatur. Lixiuium quoque de arbore vlmi, vel cuiuscunque generis ligni cinerem, dummodo bene cretum cum oleo miscere.* Equidem *gisni* quid sit, ignoro; sed illud scio, gypsum ingestum vel interficere, vt suo confirmauit exemplo C. Proculeius [Plin. Nat. Hist. l. 36 c. 24], vel dolorem ventris, vt Scribonius [compos. 162] docet, aliaque etiam grauiora mala afferre, itemque Scribonium, et Dioscoridem [l. 6 c. 24] aduersus gypsum, eiusdem generis auxilium laudare, cuius generis post gypsum, quasi idem posset, hic subdit Vegetius, videlicet lixivium e cinere sarmentorum. Itaque *gypsi* non facile quidem legerim, praesertim cum pilulas [vt cupressi post Plinium Nat. Hist. l. 17 c. 10 l. 24 c. 5 solet] non videam qua ratione gypsi dicere Vegetius potuerit. Idem lib. 4 c. 8 ad *iumenta a morbis vindicanda, et custodienda* inter caetera proponit *gisni resoluti pastillum vnum.* Aliquando fuit, cum suspicarer, Librarios pro *gith* scripsisse *githi* vel *githni*, aut ipsum quoque Vegetium scriptum reliquisse *gicti* [nam *vulgo*, vt Sosipater Instit. Gramm. l. 1 auctor est, *hoc gicti dicebant*] et pro huius pilulis melanthii capitula seminibus foeta esse intelligenda. Sed tu melius, cui non modo loca omnia perspecta sunt Celsi, Scribonii, Columellae, Plinii, Palladii, Marcelli, et si qui alii Latinorum de suo Gith, siue Git mentionem fecere, verum etiam alia quae huc fortasse magis pertinent, pro tua Rei botanicae, et pharmaceuticae singulari scientia, sunt longe notissima. Quod autem primo loco *cinerem, dummodo bene coctum,* secundo autem *dummodo bene cretum, cum oleo miscendum* legimus; facile primo etiam loco *bene cretum* legere oportet, praesertim

cum Sambuci Codices vtrobique habeant *bene cribratum*, et cap. 46 haec, consentientibus Codicibus, edita sint: *Lixiuium quoque cineris diligentissime cretum cum oleo optimo temperabis.*

§. 29. Veg. 3, 2, 21. Porro quae infra leguntur: *Panacem supplassariis comparas*, fortasse ita legenda sunt: *Panacem de seplasiariis comparas.* Denique in illis: *Sed et totum* [animal] *suffimentare percommodum est, vt ab eodem morbo pernicies expellatur;* videtur scribendum, *morbi pernicies expellatur.*

§. 30. Veg. 3, 8, 2. Cap. 8 *Alii Authores aqua calida testes cum dolent fovendos esse duxerunt, suffumigandos etiam viridibus foliis, cypressique arboris specialiter mederi testibus creditur. Sed si defuerit testes ardentes nihilominus in aqua calida mitti, et inde suffumigari.* Hic vero, vt caetera nunc omittam; aut *taedas ardentes*, aut *testas candentes* rescribendum esse, arbitror. Sic a Columella [l. 7 c. 5] *vetus hominis vrina testis candentibus inusta* proponitur. Sic ipse Vegetius *testa candenti* scripsit libr. 2 cap. 55; capite autem 28 *candentes lapides*, vt et huius libri capite 49 adhibet haud absimili ratione ad suffumigia; quin ipso capite superiore haec habet: *lotium vetus et putridum in vase supponitur, et lapides molares feruentes mittuntur, animal sagis diligentissime vsque ad vngulas operiatur, vt vapore lotii venae testium sudent.*

§. 31. Veg. 3, 9. Cap. 9 *Potiones dabis, stercus suillum quotidie ex vino, aut in aqua dulci, donec liberetur.* Si extrinsecus adhibendum iuberet stercus suillum; nihil mirarer; sic enim imperat cap. 77. Per os autem dare qui possit, praesertim *quotidie*, cum post Columellam [l. 6 c. 5] adeo perniciosum bobus esse docuerit capite 2, diserteque dixerit [f. 14]: *si porcinum stercus bos deuorauerit, statim pestilentiam contagionis illius mallei sustinere morbi.* Legemusne igitur *stercus ouillum?* Huius certe vel libram ingerit, capite 16.

§. 32. Veg. 3, 10, 1 Cap. 10 *Aphodilli herbae* in *Asphodeli herbae* mutare facile est; at *tascedeas* emendare, difficile. *Super renes*, inquit, *hoc anacollima oportet imponi; bulbos tascedeas viuas contusas, allia quinque, anagallici libram, quae omnia pariter bene trita commiscis.* Sic enim Librarii capite etiam 15 perperam scripserunt: *et commiscis boni vini cotylas quatuor* pro *commisces.* Simile anacollema proponitur cap. 18 quod iuuat inspicere: *Bulbos rufos triginta, cochleas viuas triginta, anagallici libram* 1, *etc.* Non ignoro, hic Codices Sambuci pro *cochleas viuas* habere *cochlearia vini;* vitiose tamen, vt puto. Nam anacollema quoque Absyrti, de quo libr. 4. cap. 22 habet *cochleas contusas X, bulbos XX.* Sed et potio libr. 1 cap. 56 tradita, libro autem 4 cap. 8 repetita, et ad Chironem Auctorem relata, primo quidem loco habet *hyssopi fasces duas* [leg. *duos*] *cochleas germanas XV, bulbos XV;* secundo autem *hyssopi fasces duos, cochleas germanas purgatas quindecim, bulbos quindecim.* Quae cum ita sint; facile adducor vt credam, vbi *tascedeas* legitur, *cochleas* esse rescribendum. Fortasse etiam in tribus prioribus eius verbi litteris numerorum vestigia relicta sunt; vt legendum sit, exempli causa, *bulbos triginta,* 5 *cochleas viuas contusas* etc.

§. 33. Veg. 3, 12, 1. Cap. 12 *Animalibus otiosis et pigris contingit expletura sanguinem mingere.* Rescribendum est, *contingit ex plethora.* Soliti autem sunt Vegetii Librarii scribere *pletura* pro *plethora*, vt lib. 1 c. 25, 26 lib. 2 c. 29 l. 3 c. 44 etc. vt contra *storacis* pro *styracis;* sed hic magis etiam perperam scripserunt *steracis.*

§. 34. Veg. 3, 15, 2 sq. Cap. 15 *Et si difficulter mingit, dysuria appellatur. Sed quando guttas per veretrum mittit cum labore, stranguria dicitur. Quum in totum non potest mingere, dysuria appellatur.* Manifestum est, in postremis verbis mendum esse, et *ischuria* pro *dysuria* reponendum.

Cui hac ratione succurris: de pectore venas pungis, et sanguinem quantum videbitur detrahis, et sic accipitur lauamentum. Praeterea manum tepidam cum oleo in anum mittis, et si qua stercora inueneris intus, quia impedimentum praestant, attrahis. Videtur scribendum *leuamentum*, et *extrahis*. Sic cap. 65 *ex qua compositione recens causa sanabitur, vetus sentiet leuamentum;* et cap. 59 *manum vnctam in anum mittes, et stercus extrahes*, et libr. 1 c. 35 *per anum iniecta manu stercus extrahatur.*

Bestiolae quae appellantur vulpestres, araniae similes, cum deuoratae fuerint, animal praefocant. Cum haec inter ea recenseantur quae sumta vrinam supprimunt; procliue est cum Matthia Martinio [Lexic. Philolog.] intelligere, scribendum esse *buprestes*, praesertim cum Sambuci Codices habeant *bulprestrae*. Melius iidem Codices habent *buprestem* in capitis 78 inscriptione, vbi editum fuerat; quemadmodum initio quoque eiusdem capitis inemendatum extat; *bustrepem*. Quod autem buprestes scribuntur esse *araniae*, seu potius *araneae* similes, rescribendum alicui fortasse videatur *cantharidis*. Sed ego nimirum nolo nimis audere.

§. 35. Veg. 3, 16, 2. Cap. 16 *cerae vncias 2, lardi libram vnam, piperis vnciam semis, piculae semiunciam diligentissime tundes.* Hoc in loco pro *piculae* legere, vt in aliis fecimus, *picis liquidae* vel id videtur prohibere quod diligentissime tundenda dicitur. Quid ergo legemus? Animaduerti ad solutam aluum adstringendam, cuius rei gratia haec imperantur, Vegetium lib. 2 c. 6 semel, atque iterum lenticulam commendare: quod ante fecerat Corn. Celsus [de Medic. l. 4 c. 19]. Itaque haud multum ab eo absum, vt legam *lenticulae.*

§. 36. Veg. 3, 17. Cap. 17 *lino subtili constringuntur ipsae Verrucae, in causticum crudum imponitur et sponte decidunt.* Videtur legendum, *hinc causticum.*

§. 37. Veg. 3, 18, 3 et 5. Cap. 18 *in crisma etiam perunges in sole.* Rescribo, *Synchrisma etiam*, Vid. libr. 4 c. 27 et 18 quod ita inscribitur: *Compositio syncrismae.*

Tunc animal [claudum] *capistro trahunt, et sensim currunt, alius lorum vel funes tenet, lassus sequitur, et subito dum animal currit, recta ad se coxas ipse cum impetu trahit, si fortuerit, scias loco suo redisse.* Coniicio, sic esse emendandum: *alius lorum, vel funes tenens laxos, sequitur.*

§. 38. Veg. 3, 23, 2. Cap. 23 *Malleus* [morbus vocatur] *quod pestilentiae internociuum contagium facit.* Etsi in Sambuci Cod. est *internae causa cibi;* tamen nihilominus videtur legendum *internecinum.*

Potionem componis huiusmodi: Gallici lib. vnam, hyssopi libram 1, abrotani libram semis, aristologiae rotundae lib. semis, mannae succari vncias 3, trixaginis vncias 3. Vix dubitandum videtur quin ante *Gallici* vox aliqua interciderit; quaenam autem ea fuerit, difficile est diuinare. *Silis Gallici*, vt alias ad te scripsimus, alibi inuenitur mentio apud Vegetium. *Nardi* autem *Gallici* [Scribonius Compos. Med. 177 nardum celticam vocat] apud Celsum [l. 5 c. 25 sect. 6], Columellam [l. 12 c. 20], Plinium [Nat. Hist. l. 12 c. 12 l. 21 c. 20], aliosque est mentio. Ad hunc locum tamen vide-

 tur

tur id magis pertinere, quod proximo cap. 24 cum iisdem fere legitur medicaminibus quae hic leguntur: *agallici, castorei, abrotani vncias singulas, trixaginis vncias duas, mannae croci vnciam vnam, succari vnciam, hyssopi vnciam vnam.* Illud perincommode accidit, vt *agallici* scriptura non integra esse videatur. Quid enim, quaeso, *Agallicum* est? Venit aliquando in mentem vt legerem *agarici*, vel potius *agallochi*. Verum; vt alia mittam; cum Sambuci codices in eo quo de quaerimus, loco capitis 23 habeant *Anagallici;* hic quoque procliue est credere scriptum fuisse *anagallici:* quae tamen vox, vt apud Vegetium frequentissima est, ita quid significet, est vsque adeo obscurum, vt credibile sit, ipsam quoque mendo non vacare. Certe loca quaedam sunt in quibus *anagallidis* legere maluissem, nisi in Rhodium [Not. in Scribon. Compos. 83] incidissem, qui docte, vt solet, *ali gallici* legendum ostendit capite quidem 54 et 56 libri primi. Et sane iis in locis conuenit radix symphiti, quam *alum gallicum* a quibusdam vocari, docet Scribonius [Comp. 83]: idque confirmare animaduerto Sambuci Codices qui in primo eorum locorum pro *anagallici* habent *consolidi maioris*, capite autem 11 eiusdem libri *alligalici*. Equidem ad eundem modum emendari oportere, crediderim, libri 2 caput 6 et fortasse etiam 9; item libri 3 capita 10, 18, 65, 69, 70, et facile insuper 68, neque minus libri 4 capita 9, 27 et 8 praesertim cum in hoc, vt etiam in 69 libri 3 Sambuci Exemplaria habeant *symphiti*. In hisce enim omnibus locis *ali gallici* idoneus esse vsus potest, quemadmodum etiam in libri 3 capite 67 in quo Editio princeps habet *argallico*, eodem nempe errore quo apud Caelium Aurelianum [Morb. Chron. l. 5 c. 2 et l. 2 c. 12] legitur *admixta radice argallici, quod Graeci σύμφυτον vocant*, itemque *argallici radicem, atque foliorum eius succum*, videlicet pro *ali gallici*, vt Viri Doctissimi esse emendandum, admonuerunt. * Sed cum haec fatear; illud vicissim a te peto, vt etiam atque etiam videas, num aliis nonnullis Vegetii locis, in quibus pariter *anagallicum* legitur, eadem conueniat emendatio. Atque vt omittam non modo libri 1 cap. 43, verum etiam ipsum caput 49 libri tertii, videas in primis velim loca duo, de quibus hic potissimum agimus, capitis videlicet 23, vbi Sambuci Codices habent, vt dictum est, *anagallici*, et capitis 24, vbi idem videri potest esse legendum. Num hic quoque probabimus *ali gallici* an aliud aliquid eorum quae venerant mihi in mentem, an vero legemus *allii gallici?* Nam, vt Rhodio assentiamur recte arbitranti, in Marcelli [de Medicam.] capite 17 non *allium gallicum* sed *alum gallicum* esse scribendum, nimirum vbi Marcellus Scribonii verba describit; non tamen video necesse esse, vt nusquam *allium gallicum* scribi posse, credamus. Neque hoc tantum dico ob alium locum Marcelli capite 20; verum etiam, idque potissimum, ob Vegetii caput 18 lib. 1, cuius capitis hoc est initium: *Pro physico autem et anniuersario remedio tradidit* [Chiron] *vlpicum beticum vel allium maius, quod quidam gallicum vocant, capitella singula* etc.

§. 39. Veg. 3, 27, 5. Cap. 27 quod est *de tympaniticis: Praeterea hyssopi vncias 4, alei viridis manum plenam.* Videtur legendum *allii viridis;* quemadmodum cap. 43 pro *alei purgati grana viginti et vnum*, rescribendum *allii;* nam Plinius quoque Valerianus [de Re Med. l. 1 c. 8] ita est locutus, *tria grana allii.* An vero capite etiam 50 pro *altei vncias* 2, legere oporteat *allii vncias* 2, diligentius videndum est.

§. 40. Veg. 3, 28, 4. Cap. 28 *medullae ceruinae libram vnam, mannae thuris vncias quatuor, depli vncias tres* etc. Hic *bdellii vncias tres* facile esse rescribendum iis omni-

* Add. quod 3, 23, 4 in Corbeiensi fuit *sal Gallicum.*

omnibus videbitur, qui cum hunc omnem locum inspexerint, tum vero cum libri 4 capitibus 14, 15, 20, 23 atque aliis in quibus bdellium inter eiusdemmodi remedia proponitur, vel perfunctorie comparauerint.

§. 41. Veg. 3, 38. Cap. 38 *Quod si permanserit bulimus, similae heminas cum sextario vini infundes, et per cornu digeres. Quod iter agerit* [Samb. Cod. egerit] *inciderit bulimus, vbi necessaria desunt, terram faucibus infundes* etc. Vel deest similae heminarum numerus, vel, vt Sambucus edidit, est rescribendum heminam. Caetera sic malim rescribere: *Quod si iter agenti inciderit bulimus* etc. *vel si iter egerit, et inciderit bulimus.*

§. 42. Veg. 3, 48, 2. Cap. 48 *camomillam illyricam* [*idem nos trace*] *et herbam artemisiam in aqua decoquis,* etc. Rescriberem, *chamomillam illyricam, item nostratem;* si chamaemelum illyricum a Medicis interdum laudari, meminissem, vt irim illyricam saepissime, memini. Quod si quaeras, cur igitur ita non emendem: *chamomillam, illyricam, iridem et nostratem;* id nimirum obstat quod haec potio lethargico iumento paratur; omnes autem irides somnum accersunt, non auferunt: quod tute scis Dioscoridem [de Med. Mat. l. 1 c. 1], aliosque docuisse. Verum vt alia sunt in hoc capite quae emendationem desiderant; ita mirum non esset, si quod alibi accidisse haud semel, ostendimus, illud hic quoque contigisset, vt Librarii quidpiam ad superiora pertinens capita, in hoc oscitanter contrusissent.

§. 43. Veg. 3, 55, 8. Cap. 55 *cum succo ptisanae in qua* [atro] *decoctum est.* In ora adscriptum est: alias [acyo] Facile sic emendandum crediderim: *in qua acron decoctus est.* Nam lib. 1 cap. 56 [s. 18] cum ptisanae sextario aliisque *acronem salsum porci pinguis, vel longanonem, vel si porcina defuerint, caput haedinum depilatum cum pedibus suis* etc. *decoqui* iubet *in aqua cisternina, donec acron ille, vel certe caput haedi liquescat, et dissoluatur ab ossibus*: quod iterat lib. 4 cap. 8. Libro etiam hoc tertio cap. 66 *pinguis,* inquit, *porcinus acro decoquitur, donec omnis caro soluatur, abiectisque ossibus vniuersis* etc. In Hippiatria, ἄκρων χοίρειος· Apud Celsum [de Medic. l. 2 c. 20 l. 4 c. 7], *trunculique suum, et summa trunculorum.*

§. 44. Veg. 3, 64. Cap. 64 *Post alumen, axungiam, salem in vino conteres, offas facies et ex melle deiicies, ita vt aqua calida* [*fomentetur*] *et si facultas suppetit, cum eius decocto assidue fomentare non desinas.* Ita Sambuci codices. Ego vero malim quomodo primum editum fuerat, *ita vt aqua calida, et si facultas suppetit, cum euisco decocta assidue fomentare non desinas.* Quid enim hic est *eius decoctum?* Euiscum autem [etsi ita frequens herba est, vt mirum sit de hac dici, *si facultas suppetit*] certe aliis quoque locis, vt libr. 4 cap. 14 et 27; memoratur a Vegetio, qui videlicet maluit Galenum [de Simpl. Fac. l. 6] aliosue Graecos imitari scribentes ἐβίσκος, quam cum Latinis scribere *hibiscum:* quanquam non modo Scribonius [Compos. Med. 80, 82] *ebiscum* sed et Plinius Valerianus, et qui Macri nomine circumfertur, Versificator, *euiscum* dixere, vt ab Rhodio [Not. in Scribon. comp. 80] quem miror haec versatissimi ab ipso Auctoris Vegetii loca omisisse, adnotatum est. Non negauerim tamen, lib. 4 cap. 14 extr. pro *euisci vncias* 3, legendum fortasse *visci vncias* 3; cum illo ipso capite *visci italici vncias* 3; et *visci pondera* 2 diserte editum habeamus.

§. 45. Veg. 3, 66, 1. Cap. 66 *radicis tracontiae vnciam* 1, *gentianae vnciam* 1, *centaureae vnciam* 1. Sambuci Codices habent *radicis tragonteae:* Lego, *radicis dracontiae.* Cuius nomine *radicis draconteae, et dracontii* [Samb. Cod. *draguntеae*] pariter

cum gentiana, et centaurea mentionem facit Vegetius lib. 1 c. 59 et 60. Adderem etiam II; nisi ibi Sambuci Codices haberent *draganti* pro *dracontii.*

§. 46. Veg. 3, 84, 3. Cap. 84 *Hac enim ſola ratione nec hydrophobus fiet, et imminens crimen euadet.* Reſcribendum *imminens diſcrimen*, praeſertim cum ea antecedant: *Canis rabioſi morſus et iumentis, et hominibus exitium inferre conſuenit;* et alibi [l. 3 c. 15] ſcriptum ſit: *Veſicae indignatio vrinae difficultatem, immo praeſens diſcrimen importat.*

Samſuci quoque grana, vel ſuccum de foliis, aut de cortice exprimes, et cum vino veteri dabis in potu. Sed tunc efficax eſt haec potio, ſi de eo ſamſuco dederis, quae non in terra, ſed in alia arbore fuerit innata. Sambucos innatas ſalicibus vidiſſe te, ſcio; quo magis credo aſſenſurum mihi ſic emendanti, *Sambuci quoque grana, et de ea Sambuco.* Dioſcorides [l. 4 c. 168] quoque, et Plinius [Nat. Hiſt. l. 24 c. 8] aduerſus canum morſus commendant Sambucum: neque video qui poſſit de ſampſuchi cortice ſuccus exprimi, ſiue parthenium, ſiue marum, ſiue amaracum ſampſuchi nomine intelligamus, aut etiam; vt caetera omittam; qui *in alia* enaſci *arbore*, quaſi ipſae quoque arbuſculae eſſent, humiles iſtiusmodi herbae dicerentur.

§. 47. Veg. 4, 6, 7. Lib. IV, cap. 6 Perſici equi *ſolius ambulaturae quadam gratia diſcernuntur a caeteris, gradus eſt minutus et creber, et qui ſedentem delectet et erigat, nec arte doceatur, ſed naturae veluti iure praeſtetur. Inter colatorios enim, et eos quos totonarios vulgus appellat, ambulatura eorum media eſt, et cum neutri ſint ſimiles, habere aliquid creduntur ab vtrisque.* Certum eſt, legendum hic eſſe, *cum neutris ſint ſimiles;* an autem *colatorios*, et *totonarios* emendare neceſſe ſit, et potiſſimum qua ratione emendare deceat, incertum eſt. Primam tamen harum vocum facile crederem mutandam eſſe in *tolutarios*, modo hi a totonariis ſic ſatis differrent. De hac altera videndum eſt caput 56 libri primi; ſi tamen is locus integer eſt: Parthi *ipſos equos, quos vulgo Trepidiarios, militari verbo Tottonarios vocant, ita edomant ad leuitatem, et quaedam blandimenta vecturae, vt Aſturconibus ſimiles videantur.* Hic Carolus du Freſne [Gloſſar.] *Trepidarios* legit, recte, vt opinor; deinde coniicit legendum eſſe *Trottonarios*, vel *Trotarios*, qua de re amplius videndum eſt.

§. 48. Veg. 4, 9, 6. Cap. 9 *Praeterea foeni graeci ſextarium bene purgatum ferbere facies, primamque aquam inter initia feruores effundes, addesque aquae ſextarios V.* Apparet, ſcribendum omnino eſſe, *inter initia feruoris.* Eadem libro 3 cap. 70 ſic traduntur: *Praeterea foeni graeci ſextarium ſeparatim mittis in cacabum, et cum feruere coeperit, primum aquam fundes, poſt addis aquae ſextar. V.*

§. 49. Veg. 4, 10, 2. Cap. 10 *vini tenetani vel alterius auſteri ſextarios 2.* Vinum eo nomine, quod meminerim, nunquam legi. Haec legi quidem apud Galenum [Meth. Med. l. 7 c. 6] *Nobile* [vinum] *voco, quod auſterum eſt, non Sabinum modo, verum etiam Adrianum, et Albanum, et Arſinium, et Titacazenum, omniaque id genus.* Sed Titacazenum hic reponendum non affirmauerim. Litteris quidem huc tria magis accedunt, quae a Martiale [Epigr. l. 1, 106 l. 10, 48 l. 13, 119 l. 1, 27 l. 7, 52 l. 2, 53 l. 3, 49], aliisque memorantur, Nomentanum, Laletanum, Veientanum; an vero horum aliquod vi etiam, atque natura, in praeſentia non decerno.

§. 50. Veg. 4, 11, 1. Cap. 11 *cathimiae butrotis ſelibram, reſinae vſtae ſelibram.* Videntur haec ad eam quae hic proponitur, *confectionem* non attinere. Certe lib. 1 c. 16 vbi eadem confectio tradita eſt, non reperiuntur. Verum quocunque ea perti-

pertineant; non *cathimiae butrotis*, neque, vt Sambuci Codices habent, *casmiae, butyri*, sed facile *cadmiae botryitidis* legendum est, vt nunc est apud Celsum [l. 6 c. 6 sect. 6], vel *botryodis*, vt olim erat, vel *botryitidos*, vt alicubi apud Scribonium [Comp. Med. 24]. Haec illa est quae iudicio Dioscoridis [l. 5 c. 46], Plinii [Nat. Hist. l. 34 c. 10], Aëtii [Tetrab. 1 Serm. 2 c. 57] optima existimatur.

§. 51. Veg. 4, 13, 3. Cap. 13 *scieni, piperis nigri, piperis longi, mannae croci, betonicae, catiae nigrae*. Cum alia sunt in hoc capite quae emendationem desiderant; tum vero haec sunt, in quibus pro *scieni* lego *schoeni*, quod cum aliis aromatibus quae ad hunc quoque puluerem requiruntur, memoratur a Columella [l. 12 c. 20]. Pro *catiae* autem *nigrae* lego *casiae nigrae*, vel potius *acaciae nigrae* quae videlicet ex maturo conficitur semine, vt Dioscorides [l. 1 c. 115] etiam adnotauit. Vegetius *acaciam nigram* libro quoque 2 memorat cap. 34; et nonnulla alia quae cum acacia satis congruunt, in aliis etiam huius Quadrigarii Pulueris descriptionibus reperiuntur.

§. 52. Veg. 4, 14, 1. Cap. 14 *humectata siccat, laxata constringit, luxata parat, laesa confirmat*. Scribo, *luxata reparat*.

In Caustico Pelagonii, bituminis libram, armonici vncias 6, costi vncias 6. Legendum *armoniaci* [id est ammoniaci] *vncias 6*. Haec enim continuo sequuntur: *Verum caetera decoquis in cacabo fictili nouo, qui cum refrixerit, addis asphaltum, et armoniacum, et costum pro mensura qua scriptum est.* Sic cap. 27, vbi Synchrisma primum describitur, pro *armoniae pond.* 3, lego *armoniaci*, vel *guttae armoniacae*, siue *armeniacae* [rectius *ammoniacae*] pond. 3. Nam *guttae armoniacae* editum est apud Vegetium hoc ipso cap. 14, et *guttae armeniacae* l. 3 c. 68 etc. *Guttam* autem *ammoniacam*, vel *ammoniaci* Scribonius Largus, Plinius Valerianus, Theodorus Priscianus, aliique Medici Scriptores Latini saepenumero vocarunt id quod maior Plinius [l. 12 c. 23 l. 24 c. 6] *Hammoniaci lacrymam*, vulgo autem Ammoniacum, vel Gummi Ammoniacum appellitant.

Mox in Pelagonii eiusdem Malagmate [s. 4] *visci pondera 2, glutis vncias 3*. Rescribendum videtur *glutinis vncias 3*. Nam libro etiam 3 cap. 66 cum esset scriptum: *in cacabum mittis glutis taurini semiunciam, aceti acerrimi hemina dimidia coniungitur, et feruet vt quilon* [fortasse *chylos*] *fiat*; Ioannes Rhodius [Lexic. Scribon. ad *Gluten*] emendauit, *glutinis taurini*, vt est apud Scribonium: quanquam Celsus [lib. 5 c. 2 etc.] [id quod neque Rhodium fugit, et magis huc pertinet] *gluten* simpliciter scripsit. Non sum nescius, Matthiam Martinium, et qui olim in Calepini Lexico augendo Martinium exscripsere, haec ex Sosipatro producere: *Haec glus glutis, alii gluten dixerunt*. Quae si certa sunt, neque Rhodii neque nostra emendatio necessaria est. Omnes tamen a nobis inspectae Sosipatri Editiones, videlicet princeps Neapolitana, Basileensis, et Hanouiensis, *glus glutinis* habent, non *glus glutis*.

§. 53. Veg. 4, 17. Cap. 17 *Calcis viuae libras 2, sinopidis Alexandrini libram, ficus siccae vncias 6, axungiae quantum sufficit*. Lego *sinapis Alexandrini* in hoc malagmate, quemadmodum in alio, quod semel atque iterum est apud Galenum [de Compos. Medic. Local. l. 9 c. 2] inuenio, *sinapis Alexandrini, nasturtii, vtriusque sextantem*. Plinius [l. 19 c. 8 l. 12 c. 7] quoque *sinapis semen optimum Aegyptium* dicit, qui etiam diserte de *Alexandrino sinapi* loquitur. Sed et apud Vegetium nostrum idem memorari video lib. 3 cap. 46 et praesertim hoc libro 4 cap. 27 in Traumatico *ad flegmonas tollendas*, in quo ponit, *sinapis Alexandrini vnc. 6, fici afrae vnc. 3, axungiae veteris vncias 6, aceti scrup. 3*; vt libro 2 cap. 49 ab ipso adhibentur *ficus siccae cum sinapi contusae mixto aceto*, solemni videlicet,

videlicet, atque antiqua Medicorum consuetudine ab Dioscoride [l. 2 c. 48] etiam, Plinioque [l. 20 c. 22] inculcata. Est vicissim vbi pro *sinapis* facile *sinopidis* legendum sit, vt libro 3 cap. 6 s. 2. Quod enim ibi legitur *sinapis pontici*, videtur scriptum esse a Vegetio *sinopidis ponticae*, de qua Plinius [l. 35 c. 5] *sinopis inuenta est primum in Ponto: inde nomen a Sinope vrbe*, et de qua ipse etiam Vegetius lib. 4 cap. 10 vbi *sinopidis pontici pastillos tres* addit potioni contra vermes, quod egregie consentit cum iis quae ab Aëtio [Tetrab. 1 serm. 2 c. 5] traduntur: *Lumbricos etiam pota detrahit* [rubrica] *Primas omnium habet Sinopica appellata.* Praeterea libro quoque 1 cap. 44 duabus potionibus aduersus lumbricos, alteri *sinopidis pontici pastillos* totidem, alteri vnciam Vegetius addiderat, quo in capite vt recte indicauit Rhodius [Not. ad Scribon. Compos. 42] *sinopidis ponticae* esse legendum, ita in capite etiam 10 libri 4 faciendum est.

§. 54. Veg. 4, 22, 2. Cap. 22 *propulei vnc. 3, olei veteris vncias 6, axungiae veteris libram, olei sauirensis lib. Olei sauirensis* mentionem apud alios; quod meminerim; inueni nunquam; *sabini* saepissime. Num Vegetius scripsit *sauinensis?* certe scribere solet *sauinae*, vt lib. 1 c. 17 l. 3 c. 2 l. 4 c. 13 et 27. Caeterum non *propulei* legendum hic esse, sed *propoleos*, indicio etiam sunt Codices Sambuci, in quibus capite 14 non est, vt in Editionibus, *propulei*, sed *propoleos*, quomodo legendum esse etiam capite 27 et semel atque iterum capite 23; quanquam in hoc Sambuci editio habet *populei*; non multum credo dubitaturos qui loca haec omnia inter se comparauerint.

§. 55. Veg. 4, 27, 9 Cap. 27 *Aliud iterum verumque commonentes, vt diligenti cura passionum occurratur exordiis. Nam etiam incurabiles aegritudines, si praesentes fuerint vi, medentis arte vincuntur. Inueteratas caussas etiam faciles, curari saepe non posse legi.* Videtur rescribendum, *si recentes fuerint.* Facile etiam pro *Aliud iterum verumque commonentes*, legendum sit, *Illud iterum iterumque commonentes.* Sic Quintilianus [Instit. Orat. l. 2 c. 13] *id maxime praecipiam, ac repetens iterum iterumque monebo*; imo sic Virgilius [Aeneid. l. 3. v. 435]: *Vnum illud tibi, nate Dea, praeque omnibus vnum Praedicam et repetens iterumque iterumque monebo.*

§. 56. Veg. 4, 28, 19. *Causticum ad neruorum dolores* conficiunt etiam *picis britiae pond. 1 et semis, vini [inei] pond. 1 semis.* Legendum *picis brutiae*, et; nisi plurimum fallor; *vini amminei*. Sambuci Codices cap. 14 s. 1, 15, 23 s. 2, 25. quibus omnibus in locis *picis britiae* editum est, recte habent *picis brutiae* a Scribonio, Columella, Plinio, Dioscoride, Galeno memoratae. Iidem Codices lib. 2 c. 22 vbi editum est, *vini amenii veteris sextarii tres*, habent *vini aminaei*, qua ratione scriptum est apud Celsum lib. 6 c. 6 [sect. 21], aliisque in locis a Rhodio [Not. in Scribon. Compos. 257] adnotatis, in quibus ipse scribendum censet *aminei*, vt pariter in Scribonio, vbi editum erat *aminaei*. Contra Keuchenius [Not. ad Samonici caput de solut. ventris] ex graecis latinisque monumentis plura profert quibus, improbata a Rhodio, scriptura seruetur. Sed cum vtramque probari posse, Turnebus [Aduers. l. 29 c. 26] ostenderit, videlicet *aminaei*, et *amminei*; nos qui huius vestigia in proposito loco inuenimus, eandem hic nobis seruandam existimauimus.

Malagma ad neruos claudos. Sepi hircini libram, mollicidenae selibram, resinae libram, aeruginis selibram. Lego *molibdaenae*, siue *molybdaenae*.

Erant alia plura verborum monstra, nedum leuiora errata, quae in Vegetio emendari possent. Sed haec mihi ob occupationes properanti in praesentia satis; vtinam ne tibi nimium multa. Vale.

Patauii XI. Kal. Maias MDCCXXIII.

I.

IO. CONRADI SCHWARZ,

ELOQVENTIAE ET GRAEC. LINGV. PROF. PVBL. ORD.

SCHEDIASMA

DE ILLVSTRANDO POLIENDOQVE PALLADIO, REI RVSTICAE SCRIPTORE

AD

VIRVM CLARISSIMVM,

DOMINVM

D. GOTHOFREDVM THOMASIVM,

PLVRIMORVM IMPERII PRINCIPVM AC CIVITATIS NORIBERGENSIS MEDICVM CELEBERRIMVM.

Coburgi, apud Io. Nic. Monachum, Typogr. Ducal. 4to plag. 1.

Res literaria, qua patet, veritatis virtutisque studium sibi habet propositum, per quam vtramque animus et dignam diuina origine sua percipit voluptatem, et iustum consequitur decus. Vtraque, si a Deo, cui omnia bona sunt accepta referenda, discesseris, iudicio maxime debetur. Iudicium autem pauci cum habeant subactum ac politum; mirum non est, si res literaria non eam consequitur maturitatem, ad quam perueniret, si in suis quisque rebus iudicii vim declararet eximiam. Nos hic exemplis nouis, nec abs quoquam, quod constet, occupatis demonstrabimus, quid in veteribus monumentis, desiderari queat curae et correctionis. Sumemus Palladium, in quo explanando laborarunt praestantissimi viri, magna cum laude, quis enim negat? sed vt nobis tamen spicilegium relictum sit copiosissimum. Palladii libri tredecim carere putantur epistola, quae lectoribus ostendat, ad quem illi primo sint missi. Praefatio in fronte ponitur, epistola nulla. Ad extremum libri decimi tertii epistola quaedam ad Pasiphilum adiicitur, quae quasi libri XIV commendatrix quaedam sit. Et statim tamen principium libri XIV nouam ostentat allocutionem ad Pasiphilum. Ita vnus liber duplicem habet commendatricem, reliqui omnes ne vnam quidem. Quae tamen ineptiae Palladio ipsi non sunt tribuendae. Primum enim epistola illa libro XIII subiecta tam late patet, vt reliquos etiam libros XIII complectatur: deinde librum, XIV vulgo dictum, tanquam superpondium, venditat, ac vix duobus versibus commemorat, cum reliqua epistolae pars ad fata reliquorum XIII librorum pertineat. Nam librarii opera quam multum temporis absumserit, curiose demonstrat. Quid igitur? suntne ineptiae hae tales, quae concoqui possint a sapientiae studioso?

Ego quidem neutiquam putem. Teneat primum locum, quod primo in loco ipſa ratio poni iubet. Neque enim periculum eſt, ne tantilla commutatio Criticis et doctis viris ſtomachum moueat. Ne maior quidem illa offendit eos commutatio, cum tertius iſte opinatus liber Columellae, qui nunc liber de arboribus appellatur, e reliquorum choro tolleretur, nouum nomen ſortiturus. Mihi quidem, ſi manuſcripti codicis Breslauienſis ſequi ſtatuam exemplum, audere aliquid licet. Is enim epiſtolam illam vna cum libro de inſitione praemiſit, ob eam fortaſſe cauſam, ne ſolertiſſimo ſcriptori ineptiarum notam inureret. Omnino ſi veterum morem dedicandorum librorum (vt nunc loquimur) perpenderis; a Palladio omnem ineptiarum iſtarum abiudicabis culpam. Veteres enim ſi quos libros conſcriptos haberent, amicum quendam circumſpiciebant, aut hortatorem deligebant, cui ſuum amorem, ſuum iudicium prae caeteris declararent. (Fecit id Appius Pulcher, qui libros ſuos de iure augurali ad Ciceronem miſit. Fecit Scribonius Largus, Caii Iulii Calliſti deſiderio ſatisfacturus. Fecit Cicero meus, et caeteri tantum non omnes. Nam exemplum Antonii et paucorum aliorum nihil moramur.) Libro igitur confecto adiungebant epiſtolam, quae cauſam commemoraret, quamobrem liber primum ad eum mitteretur. [1] Eae literae deinde vna cum libro ſolebant deſcribi, propterea quod et autoris animum teſtificarentur, et pleraque libri recondita dicta, ſententias, rationes, conſilium aperirent. Palladii igitur literae cum libro de inſitione adiectae fuiſſent, et paruus ille faſciculus maiori alligatus: a Paſiphilo fortaſſis ita, vt libelli et literae ad ſe miſſa erant, amicis deſcribenda fuerunt data. Senſim deinceps a primis librariis error ille propagatus eſt ad proximos, vt noſtra quoque attigerit tempora. Sic igitur iam inde ab vltima libri origine error in codices irrepſiſſe videtur per omnes deinceps Bartholomaei Bruſchi, Franciſci Mazali, Aldorum, Philippi Iuntae, [2] reliquorumque praeſtantium typographorum libros diductus.

Quid faciemus autem de ipſa Palladii epiſtola, cui iam primum ſuum adſignauimus locum? Nihil in illa extrema eius ſanitatis, eius elegantiae, eius acuminis apparet, quod in prima elucet, quodque Palladii aetate tantopere expetebatur. Quis enim quamuis omnia contorta, hiulca, inepta ferat, concoquere poſſit verba illa: *Verum neſcio, ſi tuum ad has modo minutias inclinetur ingenium. Grande erit, et par deſiderio ſuo, quod ſtudii tui quaerit affectio. Et licet de his nugis fauorabiliter ſentias, ego meas opes aeſtimare non differo.* Reſcindemus (pace tetricorum Criticorum dixerim) vlcera quaedam: tam non erit vana ſpes ſanitatis colorisque ingenui ac natiui. Legemus poſthac, ſi licebit, vel in notula quadam, ita: *Verum neſcio, ſi tuum ad huiusmodi minutias inclinetur ingenium. Grande erit et par deſiderio ſuo, quod ſtudii tui quaerit affectio. Ilicet de his nugis fauorabiliter ſentias*, reliqua. Vel, ſi malis, ita: *Diu tamen apud te pudorem meum diſtuli, ſed hoc quaſi bonus famulus feci. Verum neſcio.* [3] *Si tuum ad has modo minutias inclinetur ingenium; grande erit et par deſiderio ſuo, quod ſtudii tui quaerit affectio. Ilicet* [4] *de his nugis fauorabiliter ſentias,*

1 Varro in libro IV. de lingua latina nullas quidem eius generis cauſas proponit, ſed epiſtola illa videtur eſſe mutila.

2 Editio Iuntae ignotior. Prodiit Florentiae Anno MDXV.

3 Id eſt, quid cuique tempori, loco, perſonae aptum ſit, ignoro, vt vel boni famuli ſolent. Saepe haec veri ſignificatio locum habet.

4 Scriptum fuerat more veterum EILICET, hinc ineptus librarius confinxit ET LICET.

tias, ego meas opes aestimare non differo. [5] *Non est magni loci assibus intuendis oculos duxisse per puluerem, quia nescio quomodo notae sunt quaedam maximarum personarum minuta compendia.*

Agmen claudat Palladii locus infra citandus, quem ex numo quodam illustrabimus. Ornauit is Ducis Arschotani museum, et ab Hemelario publicae luci expositus ac breui annotatione explicatus est. Coniectus fuit a Byaeo in tabulam XXXIV. [6] Repraesentat foeminam adolescentem maxima ex parte nudam, quae capite turrim gerit, vt fere Cybele solet: dextra, lacerto leniter inflexo, tenet caduceum duabus alis instructum, et duas spicas alis vtrinque subiectas. Sinistra manu inclinat ad flexum brachii paulum supra cubiti commissuram instrumentum quoddam, quo velum, quod femora tegit et sensim lacerto sinistro largius superiniectum colligitur, quasi obiter comprimitur, ne dilapsum adolescentis nudet femora. Circumiecta sunt adolescenti verba: SECVLO FECVNDO COS. II. Hemelarius figuram hanc lectoribus explicat istum in modum. *Telluris* [7] *forte imago seu genii terrae praesidis, capite turrito, spicas cum caduceo gerit, et siue anchoram siue tridentem inuersum in formam literae T. Alii exprimunt hic Mercurium et radiatum ei verticem appingunt. Anchora stabilitatem terrae designat, suo pondere fixam ac solidam. Ouidius:* Stat vi terra sua. *Caduceus concordiam et pacem, spicae vbertatem denotare videntur.* Nobis vero adolescens illa vel Gallia esse videtur, vel genius certe Galliae arcibus et oppidis frequentis. [8] Terras enim et earum genios foeminarum habitu exprimi, planum est et apertum omnibus. Si quis autem dubitet, dubium sibi eximere poterit, si vel Hemelarii nostri tabulae XXXV numum IV et tabulae XLII numos I et III, et tabulae LI numos XI et XII, et tabulae XIX numos II, IV, VIII, IX, X, XI perlustrarit. Et terrarum porro et geniorum capitibus turres eminere, exploratum habent ii, qui Hemelarii tabulam XIX numo XII consuluerint. Quid sentiemus autem de ea figura, quam Hemelarius vel in anchorarum vel inuersorum tridentium referre conatur numerum? Nos bidentem esse putabimus, qui in rusticis instrumentis fere sibi principem vindicat locum. Pallad. lib. I. tit. XLIII. *Instrumenta vero haec, quae ruri necessaria sunt, putamus. Bidentes, dolabras, falces etc.* At enim quid ad Imperatorem Clodium Albinum bidens? bidens primum ad foecunditatem terrae multum conducit: deinde Caesar Albinus agricolationis fuit studiosissimus. A Capitolino quidem dicitur *agri colendi peritissimus, ita, vt etiam Georgica conscripserit.* Sed hae meditationes num satis ad veritatem limatae sint, viri docti existiment, et inprimis Noribergense illud ornamentum humanitatis ac doctrinae omnis. Ei si nos probauerimus, *Tunc nos vel rigidi legant Catones.*

5 *Aestimare* est hoc loco *tralatitia aestimatione metiri, per compendiariam quandam contemplationem indicare, nec minutias omnes curiose intueri et examinare.*

6 [In editione Antuerpiae 1654 vulgata T. LII, n. 19 hunc ipsissimum numum ita interpretatur Gevartius, vt rastellum spicis vellendis dicat.]

7 Sed Tellus fere senior effingitur. Quamquam veteres ipsi inter se discrepent.

8 Nuditas adolescentis cum genio Gallorum bene conuenit.

II.

L. IO. CONRADI SCHWARZ,

IN ILLVST. CASIM. COBVRG. P. P.

DE

NOVA EDITIONE

SCRIPTORVM REI RVSTICAE

AD

POLYHISTOREM NORIBERGENSEM

DN. GOTHOFREDVM THOMASIVM,

MVLTORVM IMPERII PRINCIPVM ET CIVITATIS NORIBERGENSIS MEDICVM.

VIR CELEBERRIME,

Fata schediasmatis mei, nuper editi, quod magna quaedam eliciendi iudicii Tui cupiditas elicuerat, necessitatem mihi imposuerunt elucubrandi noui. Cum enim videam, in omnium esse conspectu positum, quod a Te vno, cui totum consilium meum saepius aperuissem, iudicatum volueram: vereor, ne in aliam longe partem accipiatur institutum meum, ac ab aequis aestimatoribus, re omni cognita, accipi queat. Quid enim si paucae illae coniecturae in eam opinionem abducant lectorem, quasi totius instituti rationem explicare debeant; cum, vt initio dixi, longe aliud spectarint. Equidem nihil dum video causae, cur eas condemnem; videntur enim a Palladii mente et oratione neutiquam discrepare: sed, in tanta opinionum et optationum varietate, vereor, ne qui suspicentur, nihil a me praeter coniecturas allatum iri. Quos vt ab ea opinione in aliam transducam, potiora proferam momenta, quibus fore spero, vt editione mea veteres praeponderentur. Quae quidem commemoratio etsi Tibi accidere debeat minus iucunda, propterea quod aures Tuas obtundere videbitur; tamen a Te obseruantissime peto, vt quia, quae vni Tibi dixeram, cum omnibus communicata sunt, iterum Tibi ac tertio dici patiaris, quae cum omnibus communicari facile patiar. Quanquam enim ne hoc quidem tempore satis circumspicere queam omnia, quae laborem meum eruditis Viris, et praesertim Tibi, commendare videantur; tamen satius est aliquid dixisse, quam tacuisse. Ante vero, quam ad rem aggrediar, velim memineris, me etiam de RELIQVIS REI RVSTICAE SCRIPTORIBVS EDENDIS consilium agitare iam diu, non solum de Palladio. Quod autem specimina quaedam Palladii illustrandi, non vniuersorum, miserim, ea causa fuit, quod iam antea varias reliquorum emendationes et explicationes vel disputationibus meis adiunxeram, vel aliis scriptis diuulgaram.

Primvm igitur formam instrumentorum rusticorum, aliarumque rerum, e numis aliisque vetustatis monumentis expromam, vt cum similitudo discrimenue instrumen-

strumentorum veterum, ac recentiorum eluceat, tum Scriptorum sermoni plurimum luminis afferatur.[1] Exemplum praebebit bidens numi, ab Albino cusi, cui nuper ab Hemelarii coniectura vindicias secundum oculorum fidem et historiae testimonium decreui. Sic igitur apparet ratio, quamobrem ibi ab Hemelario dissidere coeperim.

Deinde in locis, quorum aperta est corruptio, coniecturas proponam de prima et antiquissima lectione, si nec Manuscripti, quos consului, nec vetustissimi probatissimique codices quicquam explicarint. Atque hic quidem literarum vestigia ac reliqua Criticorum praecepta libenter sequar. Quid est enim, quod nos, si hermae desint, ab via probabili deterreat, cum coniectura saepius ad veritatem accessum sit proxime? Quocirca quum sententiae distortae aut coniunctione literarum ac vocabulorum, aut detractione, aut interpositione, aut commutatione sanari queant: nos vniuersis illis quidem, sed circumspecte vtemur medicinae generibus. Age videamus, an Catonis caput XXXVII, cuius maxima pars neminem adhuc nacta videtur medicum, nostra ope pristinam recuperare queat sanitatem. Victorius id ita exprimendum curauit. *Si cariosam terram tractes, cicer quod vellitur, et quod salsum est, eo malum est. Hordeum, foenum graecum, eruum, haec omnia segetem exugunt, et omnia quae velluntur! Nucleos in segetem ne indideris. Lupinum, faba, vicia. Stercus vnde facias. Stramenta, lupinum, paleas, fabalia, acus, frondem iligneam, querneam. Exsegeti vellito ebulum, cicutam, et circum salicta herbam altam vluamque, eam substernito ouibus, bubusque frondem putidam. Partem de nucleis succernito et in lacum coniicito. - - - - De vinea et arboribus putatis sarmenta degere, et fiscinam facere, et vitis, et ligna in caminum ficulna, et codicillos domino in aceruum componito.* Quam multa, quasi supercrescentem carnem quandam, rescidit Victorius, vt saltem aliqua sanae carnis species appareret! Sed nec ad viuum sunt adhuc resecta omnia, nec detorta scienter in veterem locum reposita. Quod equidem fieri putem, si ita correxerimus: *Si cariosa terra, ne tractes.*[2] *Cicer, quod vellitur, et quod salsum est, eo malum est. Hordeum, foenum graecum, eruum, haec omnia segetem exugunt, et omnia quae velluntur. Nucleos in segetem ne indideris.*[3] *Stercus, vide,*[4] *facias stramenta, lupinum, paleas, fabalia, acus, frondem iligneam, querneam. E segeti vellito ebulum, cicutam, et circum salicta herbam altam vluamque, eam substernito ouibus, bubusque frondem.*[5] *Putidam partem de nucleis secernito, et in lacum coniicito.*

1 Ita qui aratri veteris ac recentioris discrimen ignorat, non satis intelliget verba Columellae I. c. 9 de aratoris habitu.

2 Hic locus desperatus, nisi ita legatur.

3 *Lupinum, faba, vicia* e margine irrepserunt in Catonis sermonem. Ea enim exempli causa adscripserat aliquis, vt intelligeretur, quaenam essent illa, quae vellerentur. Ipse autem alienissimus locus, in quo reposita sunt, *videlicet* satis indicat. Quodsi mihi credere nolis, at saltem Plinio lib. XVII c. 9 credito, sic scribenti: *nec non et segetes quibusdam ipsis pasci terram dicit* Cato. *Segetem stercorant fruges, lupinum, faba, vicia.* Ergo apparet, haec tria verba *lupinum, faba, vicia* esse referenda ad caput 36 Catonis. Vbi quidem a Catone scriptum fuisse suspicor *segetem stercorant frugis lupinum, faba, vicia.* Aliter quidem scribere non potuit.

4 Huic correctioni nihil obest Plinius XVII. c. 9 *stercus*, inquiens, *vnde fiat, stramenta, lupinum, paleas, — ac frondes iligneas quernasque.* Haec enim Plinii corruptiora sunt, quam illa Catonis ipsius.

5 Neque huic distinctioni nostrae Plinius officit, scribens, *ea substernito ouibus frondemque putridam. Vinea si macruerit etc.* Nam nemo sanus putridam frondem subiicit pecori decubituro, sed flaccidam et siccam. Cato autem erat homo sanus, imo sanissimus. Cur igitur de eo, propter Plinii indiligentiam, per summam iniuriam contemtim sentirem? *Nuclei* sunt hic, vt supra, *nuces*, quae significatio rarior est. *Putida pars nucleorum* sunt putamina et cortices exteriores nucum, quae putrescere solent, nucibus ex arboribus in cumulum coniectis.

coniicito: - - De vinea et arboribus putatis sarmenta digere; et fiscinam face e re vitili; [6] *in caminum ficulna et codicillos domino in aceruum componito.* [7]

Tvm integris doctissimorum hominum notis interponam meas, quas quidem vel ex libris agricolarum Italorum, veteres explanantium, hauriam; vel ex libris veterum, consimiles res diligentius et planius tractantium; vel ex ratione, sensuum testimonio suffulta. Singula singulis generibus subiiciam exempla, vt iudicandi locum demus intelligentibus. Primi generis notam desiderat locus Columellae lib. II c. 9 de siligine, quem diligentissimus ille agricola Neapolitanus exquisitissimis obseruationibus declarauit. Alterius generis animaduersionem postulat Columellae II cap. 9 §. 4. *Atque illa (siligo et far adoreum) vicibus annorum requietum agitatumque alternis et quam laetissimum volunt aruum: hoc* (hordeum) *nullam mediocritatem postulat: nam vel pinguissima vel macerrima humo iaciatur perit.* Etenim ex Catonis cap. 35, Palladii lib. X tit. 4, Plin. XVIII, c. 17 procliue est intellectu, hordeo mediocrem agrum accommodatissimum esse, ne ad experientiam prouocem et vsum agricolarum. Quid? quod ipsa haec Columellae verba sibi consentanea non sint. Nam si perit hordeum pinguissimae vel macerrimae terrae commissum; mediocris ei terra haudquaquam est aliena. Quid igitur addubitamus in locum verbi *nullam* subdere *nudam?* Etenim *Nudum* pro *solo* saepe ponitur. Gratius Cyneget. vers. 2 - *Prius omnis in armis Spes fuit, et nudas virtute mouebant Inconsulti homines.* Sic alii alibi. Sed nos, vt ad rem redeamus, ea loca Scriptorum nostrorum, quae collata inter se multam et mutuam lucem nanciscuntur, ostendemus potius, vt Berneggerus in Tacito fecit, quam vt proponamus. Semper enim fontis aqua melior, quam riuorum. Tertium genus annotationis facile reliquis praeripiet palmam, propterea quod, vt Cicero libr. II de nat. Deor. cap. 2 praeclare monet, *Opinionum commenta delet dies, naturae iudicia confirmat.* Itaque ad Columellae II cap. 9 lectorem iubebimus ἐπέχειν. Neque enim, in omni seminis genere, *iugerum agri pinguis plerumque modios tritici quatuor, mediocris quinque postulat: adorei modios nouem, si est laetum solum; si mediocre, decem.* Nam si pinguis ager tantum quatuor modios tritici alit bene ac commode; mediocris nequaquam potest quinque alere. Seminis igitur pars frustra spargitur, ager onere nimio exsugitur, fruges conualescere nequeunt. [8] Sed est quoddam seminis genus, quod quamuis parce spargatur, tamen per laetum aruum latissime se diffundat, in macro vero nihil tale valeat. [9] Hoc genus cum spectasse Columella videatur, satis quidem commodum suggessit consilium, sed diuersa seminum genera discernere, et ad ea consilium

6 Si quis me audaciorem existimet, qui ex verbis *facere et vitis et ligna* conflem *face e re vitili*, nae is ignorat, quam ex paucis literis saepe multa procuderint vocabula negligentes librarii. Exempla suppeditat hoc ipsum caput. Sic enim editio Iuntae: *cariosam terram* FACIET, *si* IACIES *eicer*, ET *quia vellitur etc.* Viden', ex *tractes* procusa esse *facies* et *iacies*, et illum ipsum locum, qui in manibus est, Iunta sic exscripsit: *De vinea et arboribus putatis sarmenta deterge, fiscinam face, et vites et ligna in caminum congere, ficulna etc.* Sed quid argumentor tanquam in re dubia? num sarmenta *vites* possunt appellari ab agricola diligenti et exercitato? Ego quidem, quantum in me est, nunquam patiar Catoni innocenti stigma foedum inuri; si iniuriae veritas ipsa intercesserit.

7 Recte in caminum praetorii reseruari iubet codicillos. Carebant enim caminis cellae seruorum. imo ne communis quidem familiae cella camino vtebatur, nisi forte raro.

8 Status controuersiae hic recte noscitari debet, quem pro breuitate nostra satis indicauimus.

9 Omne quidem semen laetis in agris magis inualescit, quam in macris: sed est quoddam genus, quod facultatem hanc praecipuam et prorsus admirabilem habet; ita vt reliqua genera prae illo nihil sint.

consilium accommodare debuerat. In posteriore genere particulas fingere more Cartesianorum, quae molliculas facile diffindant terram molliorem, minus facile duriorem; non est beati valde ingenii. Simile iudicium de priori genere ferre, cuiuis licet.

Post ad notas aliorum, si quae aut nobis cum veritate minus consentaneae videantur, aut ab aliis fuerint accusatae, meam adscribam sententiam. Ad Catonis cap. 37 exempli gratia, addidit Victorius, *Vetus haec est lectio, quam probamus. Degere cum plures significationes habeat, valet etiam detrahere, quemadmodum testimonio Nonii cognoscimus, et auctoritate Plauti, qui ab eo adducitur.* Nos adiiciemus, vt significatio haec verbi *degere* certa sit et fortassis vnica, [10] eam tamen ad Catonis orationem non esse accommodatam. Illud enim apertum est, infinitiuo nullum hic esse locum relictum. Primum enim Latini Graecorum dicendi rationem non sequuntur. Deinde arbores *putatae* dici non possunt, de quibus sarmenta nondum detracta sunt. Late enim patet huius verbi vis, nec ad solam sarmentorum resectionem adstringitur. Denique in procliui est intelligere, e verbis *face e re* conflatum esse *facere*, quod mox etiam *digere* conuertit in *degere*, vt alterum cum altero congrueret. [11]

10 Nam *dego* est ex *deigo*, vt ex *coigo* factum *cogo*. *Agere* autem proprie est *fortreiben*, et hanc potestatem in compositis retinet. *Degere* igitur *laborem* est laborem depellere, *degere corium* est detractionem corii agendo et trudendo iuuare, vt a lanionibus quotidie fieri videmus. Haec vnica significatio propria in translatione semper spectatur. Nam *degere vitam* respondet germanico *das Leben hinbringen*, quasi dicas *das Leben fortreiben*; vti dicimus *er treibt sein Wesen fort*. *Degere aetatem* pene eandem potestatem habet, ac *consumere aetatem*.

11 Adde huc Popmae notam, qui *degere* pro *digere* positum esse, prior vidit.

III.

I. A. DE SEGNER

DE

ORNITHONE VARRONIS.

Quae olim, Varronem Gesnerianum perlegenti, de eius Ornithone in mentem venerunt, quaeque deinde ad ea accesserunt, maxime, postquam hortatu ERNESTII, viri multis modis venerabilis, ad eas cogitationes reductus sum: me optime expositurum existimo, si declarationi ipsius constructionis, descriptionem praemisero horologii, atque mensae versatilis, quibus instructum fuit. Subiungam deinde adnotationes aliquas, quibus perpensis, an attigerim sensum scriptoris, prudens lector iudicare possit.

Horologiorum autem, quibus Romani caelo nubilo ac noctu vtebantur, ornatiora, inter quae ea fuere, quae Vitruuius Anaporica vocata esse dicit, motu indicis aequabili nitebantur, quemadmodum et nostra; nisi quod eo motu non duodecim, verum viginti quatuor horis, circulus complebatur. Inaequales autem cum essent Romanorum horae, aequabili hoc indicis motu indicandae: peripheriam circuli, quouis anni die ab eius apice describendi, in partes inaequales diuidebant, quarum ratio petenda fuit a motu solis, atque a latitudine loci, cui horologium prodesse debebat. Erat enim haec diuisio pro partibus terrae, quarum diuersa esset latitudo, non minus diuersimode instituenda, quam solaria illa, quae in superficiebus describi solent solo adfixis, pro diuersa altitudine poli diuersa sunt; neque horologia, in quibus ita mouebatur index, e loco transferri magis poterant, quam potest maxima pars eorum, in quibus horae per vmbram solis indicantur, Vtriusque rei modum ex Vitruuio ita exponam, vt simul ad Varronem respiciam.

Pro motu ergo indicis aequabili parandum fuit castellum A (Tab. I. *Fig. I*), atque curandum, vt id ab aqua adfluente semper ad eundem terminum repleretur, quod obtineri poterat apud eum terminum lumine B facto, per quod superfluum elaberetur. Poterat id lumen tubum terminare idoneae longitudinis BC, cuius extremum alterum C per parietem castelli ita transiret, vt conuerti posset, lumine B in ambitu circuli incedente; quo lumen istud B, altitudini aquae limitem ponens, vtique vel eleuatur vel deprimitur. Describit eius generis verticellum et Vitruuius, sed quantum video, aliis quoque vsibus destinatum, de quibus agendi hic locus non est. Nostrum in id solum comparatum est, vt per motum indicis celeriorem vel tardiorem, tempus, quo hic plane reuoluitur, contrahi vel extendi possit. Quo melius cognoscatur, schemate secundo (Tab. I) aliter sectus exhibetur versatilis iste, parieti castelli adhaerens tubus, iisdem ad eius partes litteris adscriptis.

Sperabat Ctesibius, vel quisquis fuit huius generis horologiorum inuentor, fore vt aqua ex castello ita comparato per foraminulum D (Fig. I) aequabiliter efflueret, dummodo nihil in huius D amplitudine mutaretur, quod quo, tempore labente, minus contingeret, foraminulum illud in auro factum est, vel lapillo aliquo

duriore. Huic spei si responderet euentus, posset sane per aquam ex castello effluentem tempus accurate diuidi, et in partes quantumuis paruas. Est autem experientia compertum, licet summo studio altitudo conseruetur, maiorem tamen aquae calidae copiam eodem tempore per idem minutum foraminulum effluere, quam frigidae: cuius rei ratio non difficulter redditur. Eo solo elusa sunt alioquin sapienter cogitata; neque enim veteribus, quos inaequalitas haec fluxus non latuit, eam penitus tollere concessum fuit. At nobis, qui in describendis Romanorum horologiis versamur, non in perficiendis, omnis hic error praetermittendus est, atque, sub conditionibus dictis, fluxus aquae, qualis primo credebatur, plane aequabilis supponendus.

Aquam a foraminulo D defluentem vas E excepit, tres, quatuor aut plures pedes altum, cui optime conuenit figura cylindri recti, ad perpendiculum statuti. Debuit enim eiusdem vbique amplitudinis esse, quo aquae exceptae superficies aequalibus temporibus aequaliter eleuaretur. Diametrum autem basis maiorem praestitisse minori, deinde videbimus: sufficere tamen potuit pedis dodrans. Idem epistomium habere debuisse apud fundum, quo euacuari posset suo tempore, res ipsa loquitur. Debuit autem et aliud epistomium esse apud summum marginem vasis, per quod idonea aquae copia, quando opus erat, in id celeriter posset immitti.

In vas istud E pondus F dependebat a catenula, quae si non caderet in eius axem, parum tamen ab hoc recederet. Ei ponderi F figura tympani conuenit, diametri, quam est amplitudo vasis E, paullo minoris. Materiem praebere potuit res quaelibet nullam ab aqua mutationem passura, et inter has ipsum marmor, etsi veteres id cauum fecisse videantur. Alteri autem catenulae extremo appendendum sacoma G eius ponderis debuit esse, quod, si catenula directe sursum producta ambiret trochleam I, non pateretur tympanum F in aquam plane immergi, verum efficeret, vt, aliqua sui parte prominens, in hac quasi nataret. Id quod futurum esse, vbi pondus eius aquae, quae succedere potest in locum partis submersae tympani F, aequale est excessui ponderis F supra pondus G, docet hydrostatica: aliter contingere nequit. Eleuata ergo superficie aquae vasis E per affluxum nouae, quem aequabilem esse ponimus, tympanum quoque F eleuabitur, sacoma autem G descendet, idque, nisi quod eo motu pars catenulae ab vna parte trochleae I transit in alteram, et ipsum fiet aequabiliter.

Facile fuit hunc catenulae motum etiam in cylindrum K transferre, circa axem suum volubilem, et in indicem ei adhaerentem; potestque eius rei ratio ex delineatione intelligi. Attamen non inutiliter addetur lamella tenuis, ad modum helicis cylindrum ter ambiens, quae partem catenae ad cylindrum accedentem, ab ea, quae recedit, quantum ad impediendum harum partium contactum satis est, remoueat.

Indices in horologio Varronis duo fuere, diurnus alter, alter nocturnus, puncta scilicet L, H, quae extrema sunt regulae vtrinque cuspidatae LH, atque per rectam connectuntur, longitudinis suo loco definiendae. Haec regula horologio ita nectenda erit, vt recta ea LH transeat per punctum M axis, circa quem conuertitur cylinder K, in hanc partem producti. Debet autem connexio esse ea, quae permittat regulae motum secundum suam longitudinem, quo alterutra partium ML, MH tantundem augetur, quantum altera fit breuior. Quae quidem partes ML, MH, vbi regula conuertitur, semidiametri fiunt circulorum, ab indicibus L, H descripto-

rum, perfecto horologio, atque iam munus suum peragente, promota in hanc vel illam partem regula, nisi quotidie velis, quolibet triduo mutandae, vel certe nouendio. Eius mutationis legem notae dicent numerorum, partibus regulae, apud quas finitur retinaculum N O, ita inscriptae, vt discerni possint ab oculo, iuxta cylindrum K posito.

Regula HL ita secundum longitudinem suam in hanc vel illam partem promota, locum centri grauitatis eorum, quae firmiter cum axe cylindri K connexa sunt, mutari necesse est; quod nisi in hunc axem cadat, ipsum quoque ab aequalitate motus aliquid detrahit. Est autem cum huius inaequalitatis, tum eius, quam vidimus pendere a translatione catenulae, facile remedium, quod adferrem, si esse putarem aliquem, qui huius generis horologia, vilissimis nostrorum inferiora, velit construere. Multum etiam ad imminutionem cum harum a motu aequabili aberrationum, tum reliquarum omnium, quorum caussa est inaequalis resistentia, collaturum esse, si pondus F, cuius figuram fecimus tympanum, latum potius, quam altum sumatur, qui ad hydrostaticam redire voluerit, poterit perspicere. Hoc ad priora addito, omnes a motu aequabili aberrationes, praeter eam, quae ab influxu pendet, adeo imminui posse videntur, vt in sensum cadere vix possint: certe prae illa, cuius caussa est inaequalis ille influxus, contemnendae paruitatis euadant.

Aequabili autem hoc indicis motu, quemadmodum horae Romanae inaequales monstrari potuerint, figura tertia (Tab. I) declarat; tabulam horologii, qualem fuisse puto Varronis, legitime delineatam exhibens pro gradibus XLII, quibus Romae polus eleuatus apparet. Relinqui circa centrum debuit fenestella rotunda, per quam ab ea parte, qua situm est horologium, manus admoueri posset regulae LH, cui adfixi sunt indices; per quam adeo et cylinder cernitur K, quem voluit catenula, et N O, retinaculum indicis. Terminis regulae effigies stellarum L et H affixae sunt, specie vel colore diuersae, quarum centra cadunt in regulae apices; vt iam fictae hae stellae, e longinquo conspicuae, fiant indices, L quidem, quam Varro appellat luciferum, diurnus, H autem, quam hesperum vocat, nocturnus.

Tabulam planam sumsi, quamuis et pars esse possit superficiei sphaerae, et talis fuisse videatur in horologio Varronis, ipse scilicet tholus, qua parte intus videbatur. Est enim ita curuatae tabulae eadem plane ratio, quae planae, neque difficilius illa, quam haec, intelligitur. Tabulae ergo lamina metallica opponatur vel asser, vbi opus est, apud marginem attenuatus, quae eius partem litteris PQRS notatam oculo directe inspicienti contegat, vt praeter notas numerorum, atque curuas ab his versus interiora flexas, nihil videatur. Sit autem lamina tabulae vbique parallela, atque ab hac eo interuallo seiuncta, quod regulae LH indices gerenti liberum circumeundi spatium concedat. Ita fiet, vt angulari hoc regulae motu vna stellarum L oriatur quasi apud marginis partem PQ, dum altera H apud RS occidit: reliquis autem circuitus partibus alterutra tantum appareat, quae si L fuerit, ad diurnas, si vero fuerit H, ad horas nocturnas per easdem lineas indicandas, possit adhiberi. Sequitur id ex natura linearum curuarum *acb*, quae horariarum extremae sunt, atque ad horas duodecimas pertinent, quarum fine, quod idem initium est horarum primarum, sol Romae vel oritur, vel occidit. Cum his enim lineis *acb* margines laminae suo loco positae inter puncta PQ et RS fere videbuntur congruere. Est autem curvarum *acb* delineatio ea, quae sequitur.

Recta

Recta AB, destinata horae sextae, in sex partes aequales diuisa est, ac per quodlibet huius diuisionis punctum, centro M, quod cadit in AB productam, descripta peripheria circuli. Sumto deinde initio apud A, ab extima harum peripheriarum resecta est pars *Aa*, graduum 113, minutorum 3, quot scilicet in latitudine Romae continet arcus semidiurnus diei solstitialis aestiui, quem sol ab horizonte ascendens ad meridianum, vel ab hoc circulo ad horizontem descendens, vrbis habitatoribus describere videtur. Ab intima autem peripheria, initio apud B in eadem AB sumto, vtrinque pars *Bb* demta est graduum 66, minutorum 57, quos continet arcus semidiurnus solstitii hyemalis: qui quidem numerus priori additus gradus 180 conficit, qui insunt in dimidia quauis peripheria; quo fit, vt quodlibet punctum *a*, cum *b* adversae partis, in rectam cadat, per centrum M transeuntem. Erit quoque *Bb* similis arcui seminocturno diei solstitialis aestiui, quem scilicet sol Romae videtur describere ab occasu ad noctis medium, vel ab hoc medio ad ortum; atque *Aa* similis arcui seminocturnio solstitii hyemalis.

Eodem modo in peripheria, quae proxima est extremae, ab eadem AB gradus sumti sunt 109, cum minutis 21, atque in ea, quae proxime adiacet intimae, horum supplementum, gradus scilicet 70, minuta 39, eoque pars illius inter rectam AB et curuam *acb* intercepta similis reddita arcui semidiurno eorum dierum, quibus inter locum solis, atque punctum solstitii aestiui, vnum signum interiacet; pars autem huius iisdem lineis interposita, similis arcui semidiurno eorum dierum, quibus sol tantundem distat a puncto solstitii hiberni. Neque aliter partes peripheriarum reliquarum repertae sunt, quae proxime adiacent mediae, quarum maior gradus habet 100, cum minutis 33, altera autem horum supplementum, gradus scilicet 79, minuta 27; suntque ordine suo similes arcubus semidiurnis eorum dierum, quibus inter locum solis ac punctum solstitii proximum duo eclipticae signa intercipiuntur. Denique a peripheria inter omnes media quadrans *Cc* resecari debuit, vtpote similis arcui diurno eorum anni dierum, quibus sol in ecliptica tribus signis ab vtroque solstitio distat. Hi enim dies aequinoctiales sunt, quibus sol motu diurno aequatorem describere videtur, cuius dimidium supra omnem horizontem cadit, idemque arcui nocturno aequale est. Reperta hoc modo puncta *a*, *b*, *c* cum reliquis, per lineas curuas *acb* connecti potuere, quarum ea natura est, vt reliquorum etiam anni dierum, qui inter assumtos intercedunt, arcus diurnos atque nocturnos, si non plane accurate, attamen proxime terminent, centro M, interuallo quocunque, quod maius sit quam MB, minus autem quam MA, describendos. Datur id interuallum pro quolibet anni die per distantiam solis in ecliptica versantis, ab alterutro punctorum solstitialium vel aequinoctialium; vel per gradum signi, quem sol eo die occupat, eo modo, qui ex dictis facile colligitur.

Interuallum inter indices, vel centra stellarum L, H aequale reddi debet diametro *cc* circuli aequinoctialis, idque perpetuo conseruari: quo fiet vtique, vt altervtro indicum in hanc vel illam curuarum *acb* locato, index alter cadat in alteram, oriaturque adeo lucifer eo temporis articulo, quo occidit hesperus, et vice versa. Regula autem, cui adhaerent indices, aequabiliter circa M conuersa, postquam L descripsit arcum similem diurno alicuius anni dierum, H arcum nocturno eiusdem diei similem percurret. Nam hoc etiam ex constructione curuarum *acb* sequitur, per quam, quod de extremis arcubus *Aa*, *Bb* obseruatum est, si nempe alteruter sit semi-

 diurnus,

diurnus, alterum seminocturno eiusdem nycthemeri similem fore, verum sit et de duobus quibuslibet aliis, qui eodem interuallo ab aequinoctiali *Cc* seiuncti sunt; quod erit, si eorum radii eandem summam confecerint, diametro *cc*, atque interuallo LH, aequalem.

Restat vt lineae horarum reliquarum addantur, quod facile est. Fuerunt enim apud Romanos eiusdem diei vel noctis horae inter se aequales, quamuis aestiuae ab hibernis multum recesserint. Diuidetur ergo arcuum *Aa*, *Cc*, *Bb* ac reliquorum quilibet in sex partes aequales, atque diuisionum puncta per lineas curuas connectentur, quibus horarum numeri adscribendi erunt. Longitudinem autem indicis diurni LM, pro quolibet loco solis in ecliptica, recta AB in sex suas partes diuisa dabit, si earum partium quaelibet diuidatur in alias inter se itidem aequales, X vel XXX. Ita in partes LX diuisa AB si regulae indices fulcienti loco commodo inscripta fuerit, regula vna parte secundum longitudinem suam promouebitur, postquam sol tribus gradibus eclipticae in hoc circulo processit; sin AB in CLXXX partes diuisa in regulam translata sit, postquam processit vno gradu: opus dirigente ephemeride motus solaris, quae vt sit accuratissima, non requiritur. Minuetur autem longitudo indicis diurni a solstitio aestiuo ad hibernum; ab hoc denuo augebitur. Caeterum, si in modum superficiei sphaericae curuata fuit tabula, regulam curuari debuisse iuxta arcum circuli, res ipsa docet. Hactenus de horologio.

Mensa versatilis, ad quam vnus puer pluribus ministrare potuit conuiuis, eo modo constructa fuisse videtur, quem duae (Tab. I) figurae reliquae sic declarant, vt in altera cernatur, quod describi in altera non potuit. Columella fuit, in solo firmiter defixa A, quam figura quarta exhibet totam, quinta superiorem tantum eius partem. Ei columellae, amplitudine duorum circiter pollicum secundum mediam longitudinem excauatae, immissus est axis ferreus, duos minimum pedes longus, infima parte in apicem desinens rotundum, patellae metallinae in fundo caui haerenti insertum. Superior axis pars, reliqua paullo crassior et vere cylindrica, tubo continebatur aeneo B columellae intruso, quo axis, situ ad perpendiculum erecto, conuerti posset, nullo modo vacillans. Quod supra hunc tubum B eminebat caput axis C, sex radios sustinebat, ad paria interualla sub angulis rectis ab axe recedentes, ferreos et ipsos, firmos, duos fere pedes longos, quorum in mensa dimidiata duo tantum apparent integri D, cum duobus dissectis E.

Extrema radiorum sursum flexa erant, quo rectius sustinerent sibi impositum orbem ligneum, semidiametri paullo maioris, quam radiorum longitudo est. Is orbis pro mensa fuit, vna cum radiis, et axe ferreo, circa centrum suum vi parua mobilis. Radii cauo continebantur, in quo circumire absque offensa poterant: terminabatur autem id cauum, infra quidem alio orbe pleno, crasso, columellae firmiter annexo G; in ambitu autem, maiori orbe H, intus ita pertuso, vt latitudo eius, quod relinquebatur parte circa centrum demta, pedem vno tantum vel altero pollice excederet; et annulo ligneo I, vtrique orbi interposito, cuius, praeterquam quod orbem cauum H fulciebat, et alius vsus esse poterat, quem breui indicabimus. Impositus radiis orbis cauum tegebat, vt nulla eius pars appareret, vna cum margine orbis H, radios ambientis. Ita ad mensam illam versatilem, quam orbis radiis impositus, atque vbi opus erat, facile demendus, conficiebat, margo accessit stabilis, super quem orbis ille, praeter id interuallum, quod relinqui debuit ad contactum prohibendum,

tota

tota ſua craſſitie eminebat. Id mihi quidem concinnius eſſe videtur, quam ſuperficiem vtriusque orbis in idem planum ponere velle, quamuis et hoc effici potuerit. Poterat et orbis G, quo fulciebatur cauus H cum eo firmiter connexus, circa columnam A mobilis reddi, dummodo is motus eſſet paullo difficilior, adderenturque ad eum ſufflaminandum repagula. Omnino enim neceſſe fuit exteriorem menſae partem ſtabilem fieri, quo locus eſſet ea apponendi, quibus conuiuarum quilibet priuatim vtebatur; vel quae depromſiſſet ex iis, quae collocata erant in interiore orbe communia omnibus, huius orbis conuerſione ſibi admotis.

Supereſt aqua, quae et calida et frigida conuiuis ſubminiſtranda fuit. Illius vas plenum in medio menſae verſatilis poni potuit, loco alioquin inutili; vtpote ad quem accumbentium manus non pertingebant. Ab eo vaſe, cui et carbonem ardentem ſupponere licuit, ſi fiſtula procederet vsque ad marginem menſae verſatilis, eoque loco epiſtomio clauderetur: huius ſibi admoti conuerſione, quilibet, vt in poculum calida efflueret, potuit efficere. Suffecit vna fiſtula; poterant autem et plures eſſe, quae inter patinas procedentes in ambitu menſae poſitas, tanto minus caloris detrimentum vel patiebantur, vel adferebant. Quo autem et frigida ad conuiuas afflueret, annulus ligneus I, quem inter orbes G et H interpoſui, toto ſuo ambitu eo modo excauabitur, quem figurae apud I fere nigrae indicant. Hoc enim cauo per orbem H tecto, canalis naſcetur, latus potius quam profundus, ipſius menſae cauum, in quo ſunt radii ferrei D et E, cingens; qui canalis, vt aquam contineat, haud difficulter efficietur. Omnibus perfectis, in ea parte menſae immobilis, cui adſtabit miniſter, vas ſtatuetur idoneae capacitatis, cuius fundo annexus ſit tubus breuis, lumini K in canalem patenti ita inſertus, vt nihil aquae, ex vaſe in eum defluentis, poſſit elabi. Ita fiet, vt infuſa in vas aqua, poſtquam pars eius per lumen K canalem hactenus vndique clauſum repleuit, haec pondere eius, quae in vaſe remanſit, preſſa, per quamlibet viam proſilire conetur. Vnde ſi, praeter K, et alia lumina L in canalem aperta ſint, quorum cuiuis inſertus ſit tubulus erectus, ligneus vel metallinus, clauſus epiſtomio ſuo; horum epiſtomiorum aliquo conuerſo, aqua per eius tubulum vtique exprimetur, quae vt defluat in poculum appoſitum, reliqua tubuli forma efficiet. Caeterum tubuli, a ſuperficie menſae ſurgentes, offendiculo vix erant, ſtatuti prope marginem orbis verſatilis; poteratque cuilibet conuiuae ſuus tribui. Vas autem aquam frigidam ſuffundens in canalem, ſi vnum non ſuffecerit, locari potuit et alterum, ad alteram ſerui miniſtrantis manum.

Magnitudinem menſae ſuae Varro non expreſſit. Reliquus autem eius ſermo ad duplicem diametrum deducit, quarum hic maiorem ſumſi, quae eſt ſeptem pedum, quia in ſpatio ita diſtributo vt locus ſit maiori menſae, etiam minorem poni poſſe, dubium nullum eſt: atque conſtructio minoris eius modi menſae multo minus difficultatis habet, quam ineſt in conſtructione maioris. Demtis autem a ſeptem pedibus vno vel altero, menſam rotundam diametri quinque vel ſex pedum coenae frugali ſufficere, atque idoneo conuiuarum numero locum ſat laxum praeſtare, facile videbit, qui rem vel obiter ad numeros reuocare voluerit. Sed haec per adnotationes demum ſub finem ſubiungendas, plane declarabuntur.

Quae fuerit reliquae compoſitionis atque ipſius ſtructurae ratio, iam non admodum difficulter intelligetur. Digrediemur ab eadem menſa, quam figura quarta exhibet cum reliquis, quae apud ſolum poſita, in ornithona ingredienti directe obuerſa

erant, quasi per medium secta essent, id est, per axem mensae. Columella lignea A defixa est in lapidem M, quem aqua stagni sex pedes lati in orbem circumdat tanquam insulam. In stagnum aditus patet per riuos subterraneos, ex piscinis extrinsecus positis: superficies autem eius margine terminatur pedem vnum lato. Reliqua pars soli N plana est, quam in circulum ambit murus O, ea sola parte deficiens, quae pro porta erit, quam iis, quae hic delineata sunt, directe oppositam concipi debere, ex modo dictis planum est. Murus inter O P crassus est supra sex pedes, altus a solo, iuxta P Q, pedes tres cum dodrante pedis, quo circulus terminatur, diametri PP vel QQ, X et VII pedum. In eo muro cauata sunt pro anatibus stabula R, iustae capacitatis. Non autem opus fuit vt totum muri ambitum occuparent, poteratque maxima muri pars vel solida relinqui, vel in alios vsus excauari. Supra hunc murum stabant columnae, tectum ferentes, quae mox describentur. Reliqua eius superficies plana erat, nisi quod lapidi incisae essent paruae quaedam fossae, quibus contineretur aqua huc affluens in vsum auicularum supra id planum conclusarum. Stagnum circumdabat pegma ligneum S T V altum a Q ad S duos pedes, latum ab S ad T pedes quinque, quod sternebatur culcitis, in quibus conuiuae accumberent, modico inter culcitas et murum spatio relicto, quo suum quisque locum adiret.

Interiori parte locus N, ita superne tectus, itidem septus fuit asseribus, ad ambitum exteriorem marginis stagni erectis. Erant autem in eo septo portae, per quas anates prodibant in stagnum, ex stabulis, in hanc partem itidem patentibus. Totum hoc ligneum pegma Q S T V id esse, quod Varro dicit Falere, cum aliis existimo: locum autem N ab eo Naualia dici puto, in quem anates, per marginem decliuem ab aqua stagni ascendentes, tanquam naues in siccum, subducebantur.

Alterius dimidii, illi, quod adhuc vidimus, aduersi, ichnographia exhibetur, figura sexta (Tab. II). Introitus A a principio lato, in angustiorem definit semitam, ad mensam ducentem et locum B, in quo puer ministraturus adstabit. Conuiuae per gradus C ascendent in falere D, et accumbent. E mensae orbis exterior est, iam non mouendus, in quo quilibet apponet quod sibi priuum est; vbi et lumina sunt F, per quae ex vasis super ea statutis, per canalem sub mensa factum, ad quemlibet conuiuam aqua affluet, vna cum iis G, quibus tubuli inserentur epistomiis clausi, quorum conuersione ei aquae via dabitur, qua debeat effluere. In medio H orbis interioris versatilis I crater stabit calida plenus, a quo fistula ad eius orbis marginem protensa, hoc loco et ipsa habebit epistomium, conuertendum ab eo, qui calida vti velit. Apud ambitum orbis I patinae ponentur, et reliqua, cum quolibet discumbentium communicanda.

Pars ichnographiae reliqua superficie muri absoluitur, lapide strati, qui habitaculo auium pro solo est. Apparent hic vestigia columnarum, omissis aquae riuulis, quorum Varro non meminit. Earum columnarum axes in peripherias duorum circulorum cadunt, ad commune centrum descriptos, circa quod et mensa vertitur. In exteriorem harum peripheriarum, cuius diameter continet XXVII pedes, nouem columnas posui, crassas, lapideas; in interiorem stylobatas totidem lignearum collocaui. Necesse enim fuit numerum columnarum cuiusque generis imparem sumere, quo vna lignearum, quae ingredienti directe erat obuersa, seruire posset horologio. Eo factum est, vt in id dimidium, ad quod ichnographia pertinet, octo tantum columnae caderent, quatuor lapideae, cum totidem ligneis, neque columnarum vlla

per

per planum ſecaretur, ſupra diametrum K L ad perpendiculum erectum. Inter duas quasuis columnarum exteriorum, praeter eas, inter quas patere debebat aditus, rete contextum eſt e neruis, quod id ſpatium auibus imperuium reddebat. Eorum nervorum ſi alii craſſiores ſumerentur, ac fortius tenderentur aliis, fieri vtique poterat vt rete, arcubus M N in modum ſuperficiei cylindri recti inſiſtens, ab axe cuiuſuis columnae curuaretur ad proximum, ad muri inſtar inter columnas erecti, qui in opere rotundo planus fieri non debuit. Poterant et nerui hi, vbi opus erat, ferro vel ligno fulciri.

Si et inter eas columnas, quae vtrinque adſtabant ad introitum M et N, rete hoc tenſum fuit ſuperiore parte; parte inferiore, qua deficit murus, ianua exſtrui debuit, atque valuis muniri. Verum cum nihil de ianua ſcribat Varro, totam hanc aedis partem intactam relinquere ſum coactus. Id patet, quodcunque horum fuerit, rete auiarium, exteriori illi adnexum, ab eo protendi debuiſſe ad vtrumque latus introitus, atque hinc porro in ambitum interiorem, apud columnas ligneas. Id ita factum fuiſſe exiſtimo, vt rete hoc, parte infima margini muri O P Q firmiter adhaerens, ſuprema ſua parte cum epiſtylio columnarum lignearum connecteretur. Ita locus auibus deſtinatus ab omni parte ſeptus fuit, praeter ſupremam, columnis ligneis eidem cum auibus ſepto incluſis, intra quod hae, ſi non integrum circulum, maximam tamen eius partem volando abſoluebant, in ſpatio, niſi qua columnis impeditum erat, V pedes lato, quo interuallo rete interius ab exteriori diſtabat. Ad vtrumque latus introitus gradus feci in muro R, quibus aſcenderet ad aues, ſi cui hoc loco aliquid procurandum eſſet, alioquin valuis claudendos.

Quae porro explicanda ſunt, in eo praecipue dimidio, quod ad menſam ingredientibus directe aduerſum fuit, orthographice expreſſa exhibet ſeptima figura (Tab. II), vbi interiora ſepoſita ſunt, quo locus eſſet iis quoque deſignandis, quae per ea in figura quarta tegebantur, inter quae ſunt portae A, per quas anates ex ſtabulis prodeunt. Columnae in hac parte decem ſunt, quarum tria tantum exhibentur paria, inter quae ponendae erunt reliquae aequalibus interuallis, propterea omiſſae, quia ſi adderentur, claritati obfuturae videbantur. Columnae, eadem altitudine omnes, trabeationem fulciunt intus cauatam in modum fornicis B. Ea fornix B, ſupra duos pedes lata, locum praebet auibus, in quem ſe noctu recipient, vel ſaeuiente procella; quam ob rem hic mutuli crebri vtriusque ordinis columnis impoſiti erant, virgas ſuſtinentes, in quibus aues ſederent. Ab epiſtylii interioris ambitu C rete dependebat auiarium, ea tantum parte, qua patebat introitus, ad vtrumque huius latus reflexum, illud, quod parte infima margini muri adhaeſiſſe dictum eſt, vt iam ſpatium, in quo aues caeteroquin libere vagabantur, ab omni parte clauſum eſſet.

Praeter trabeationem, quae maximam partem lignea fuit, columnae exteriores tectum ferebant, interiores tholum D, ipſum quoque ex aſſeribus compactum. Neque enim columnis ligneis concameratio lapidea imponi recte potuit. Quod inter tectum atque tholum intercedit ſpatium E, hominem facile admittit. Neceſſe autem erat huc accedere horologio praefectum, atque tempori conuenientem eius indici longitudinem inducere. Erat enim horologium in hoc ſpatio poſitum, ſupra columnarum lignearum mediam, quo eius index oculis ingredientis occurreret. Aſcenſus parari potuit ſupra introitum, per podium, hac parte ſola valua conſtans, quae facile poſſet

poſſet eleuari. Opus fuit ſcala, ſed non alia, quam quae facile transfertur: niſi forte ea fuit introitus ſtructura, quae ſtabilem ſcalam admitteret.

Lineae horarum in ipſo tholo pictae ſunt, addito ad quamuis ſuo numero, ea altitudine ſupra coronidem trabeationis C, qua nulla curuatae huius tabulae pars, oculo a menſa in eam inſpicienti, per eam coronidem tegeretur. Id vt commode fieri poſſet axe horologii ad libellam poſito, interiorem tholum omnem feci ſuperficiem ſphaerae dimidia maiorem, centro in eadem, ad quam ponendus erat axis, altitudine ſumto, qua re tholi orthographice proiecti centrum F idem euaſit cum centro tabulae horologii. Id quanquam ſit inſolitum, offendere tamen neminem poterit, qui cogitare velit, quam difficulter ſuperficies curuas viſu diſcernamus, quamque magna pars tholi iſtius, oculo apud menſam poſito, penitus tecta fuerit. Tabulae oppoſita eſt lamina G, ipſa quoque ſecundum ſuperficiem globi curuata, quae vnum tantum indicem ſinet apparere.

Catenula, cui alligatum eſt pondus horologii in aqua mergendum, deorſum pendet in canali H I, quo columna perforata eſt, cum omnibus, quae ei vel impoſita ſunt vel ſuppoſita, ad murum vſque; cuius adeo canalis medium ab axe ſemidiametro cylindri diſtabit a catenula conuertendi, cuius axi adhaerent indices. Ea diſtantia ſi nimia videatur, et columnam vitiatura, poteſt catenula ad axem columnae flecti, trochlea apud locum H, quo in canalem ingreditur, oppoſita, quae ſi maiuſcula ſumatur, bonitati horologii nihil omnino detrahet. Eo facto canalem circa ipſum hunc axem excauare licebit, latiorem etiam, quam opus eſt. Is autem cylinder I, qui aquam excipit, in quam pondus immergetur catenulae annexum, in ſpecu ponetur K eam in rem ſub columna in muro facto, qui deinde tabula occludetur lignea vel lapidea. Raro enim neceſſe erit hunc ſpecum aperire, dummodo epiſtomia, in id facta vt imminui poſſit cylindri aqua vel celeriter augeri, ita ponantur, vt extrinſecus poſſint conuerti. Aqua cylindro detracta in ſtagnum fluet, ſub menſa poſitum.

Caſtellum pone ſtylobatam ſtatuetur eiuſdem columnae, intra lapideam; quo loco et fiſtula erit, auibus aquam ſubminiſtrans, in quarum vſum ea quoque cedet, qua caſtellum abundat. Facile erit caſtellum tegere aduerſus quisquilias, atque tubum eius verſatilem bacillo inſtruere, quo attracto vel repulſo is tubus deorſum inclinari poſſit, vel ſurſum erigi, a manu extra reticulum poſita, dummodo caſtellum firmiter ſolo alligatum ſit.

In indice ventorum, quo praeterea ornithon Varronis inſtructus fuit, nulla difficultas eſt. Vexillum metallinum, iis ſimile, quae videmus in tectis noſtris, ita bacillo ferreo, recto atque tereti, adnexum fuit, vt nonniſi cum hoc vna poſſet conuerti. Conuertebatur autem bacillus intra duo foramina rotunda, in laminis metallicis facta, quorum vnum M in faſtigio tecti, alterum N intra tholum ad huius verticem ita fuit poſitum, vt vtriuſque centrum caderet in filum tenue eiuſdem perpendiculi. Poſterior lamella N etiam bacillum ſtatuebat, ne deorſum caderet, quod qua ratione efficiatur, nemini ignotum eſt. Tenuior bacilli pars infra foramen indicem R habuit annexum, quo vna cum vexillo et eius bacillo vi venti conuerſo, huius venti nomen vtique indicabatur; dummodo ventorum plagae in ſummo tholo legitime poſitae eſſent, et index bacillo recte alligatus. Quia ſcilicet venti denominantur ab ea parte, a qua veniunt, non ad quam proficiſcuntur: plaga meridiei et ſeptentrionis,

trionis, vt et ortus ac occasus veri aequinoctialis, cum tot intermediis, quot lubebit addere, per arcus a vertice tholi, circa quem mouetur index, deorsum tendentes, accurate designatis: index hic vexillo directe opponendus erat.

Haec ergo est imago, quam de ornithonis Varroniani ea parte, in qua praecipue difficultas est, apud me formaui. Reliqua enim, quae ante eam aedem rotundam posita fuere, vel quae eam ambiebant, recte a GESNERO delineata esse existimo. Illa quantum ad verum accedet, vt iudicari possit, repetendus iam erit locus scriptoris, paucis quibusdam adnotationibus additis, postquam reliquas ipsis descriptionibus inserui. Quod ergo Varro libri III, capitis V articulo II dicit, ornithona suum, qua parte rotundus erat, pedes XXVII patuisse, de diametro interpretatus sum circuli, in cuius peripheria stabant axes columnarum lapidearum, et rete e neruis textum. Is enim terminus fuit muri, siquis inter columnas exstruendus esset, vltra quem quod excurrebat, ad aedem proprie non pertinuit. Hic XXVII pedum numerus ita distributus est initio apud centrum sumto. Semidiameter orbis interioris maioris illius mensae, quam delineaui, paullo minor erat duobus pedibus et dimidio pedis; stabilis autem orbis latitudo pede tantundem fere maior, vt totius mensae semidiameter pedum trium et dimidii pedis esset. Ab hoc termino falere latum erat quinque pedes, ad cuius ambitum suspensum rete interius ab exteriori totidem pedibus distabat. His enim in summam collectis diameter XXVII vtique elicitur. Reliqua autem Varronis descriptio, ab articulo capitis 13, est huiusmodi.

> Intra tholi columnas exteriores lapideas, et totidem interiores ex abiete tenues, locus est P. V latus [a]). Inter columnas exteriores pro pariete [b]) reticuli e neruis sunt, vt perspici in silua possit, et quae ibi sunt, neque auis eas transire. Intra interiores columnas pro pariete rete auiarium est obiectum [c]). Inter has, et exteriores [d]) gradatim substructum vt θεατρίδιον auium [e]), mutuli crebri omnibus columnis impositi [f]), sedilia auium. Intra retem aues sunt omne genus, maxime cantrices, vt lusciniolae ac merulae, quibus aqua ministratur per canaliculam

a) Haec si ita intelligantur inter columnam interiorem et exteriorem illi adstantem quamuis, interuallum quinque pedum fuisse: diameter aedis XXVII pedibus maior conficitur. Addita enim columnarum crassitie, latitudo mari ab eius margine interiore ad rete exterius, octo pedibus vix minor prodit, quorum duplo ab XXVII pedibus demto, XI tantum pedes relinquuntur pro diametro circuli interioris, in quo nostro quidem more sedere, non autem mensae accumbere, conuiuae poterant. Puto, Varronem id potius indicare voluisse, qui fuerit locus auium, et quam latus fuerit, quam terminos ponere, intra quos ea latitudo comprehendebatur.

b) Atqui paries, si inter has columnas exstrueretur, ad modum superficiei cylindri recti ab axe cuiusuis columnae ad axim proximae, curuari debebat.

c) Rete auiarium, obiectum intra interiores columnas, quod esset pro simplici pariete per columnas non interrupto, aliter quam scripsi, suspensum esse vix poterat.

d) Intelligo quasi scriptum esset: inter vtrumque rete.

e) Hoc paruum quasi theatrum non descripsi, quia non credo reliquis adfixum fuisse, sed ex cuneis constitisse ligneis, mobilibus, quorum quiuis in suo intercolumnio locari poterat, vt ex omnibus in circulum positis species quaedam theatri nasceretur, quod et ipsum suos habuit graduum cuneos in quibus spectatores sedebant. Substructum dicitur fuisse theatrum, id est, in solo positum, a quo remoueri debuit ab ancillis, quae vel munditiae caussa, vel vt colligerent aues forte mortuas, in hunc locum ingrediebantur.

f) Dixi quo loco fuerint mutuli isti, nec alio si fuissent, columnis impositi esse poterant. Quia autem in mutulis latis aues incommode sedissent, virgae imponi debuerunt, quae proprie essent sedilia auium. Eae iuxta vtrumque fornicis latus protensae, partem mediam vacuam relinquebant.

canaliculam g), cibus obiicitur sub retem. Subter columnarum stylobatem est lapis a falere pedem et dodrantem alta, ipsum falere ad duo pedes altum a stagno, latum ad quinque, vt in culcitas et columellas conuiuae pedibus circumire possint h). Infimo intra falere est stagnum, cum margine pedali i), et insula in medio parua. Circum falere et naualia sunt excauata anatium stabula k). In insula est columella, in qua intus axis, qui pro mensa sustinet rotam radiatam, ita vt ad extremum, vbi orbile solet esse acutum, tabula cauata sit, vt tympanum, in latitudinem duo pedes, et semipedem, in altitudinem palmum l). Haec ab vno puero, qui ministrat, ita vertitur, vt omnia vna ponantur et ad bibendum et ad edendum, et admoueantur ad omnes conuiuas. Ex suggestu faleris, vbi solent esse πτεριπετάσματα, prodeunt anates in stagnum, ac nant, e quo riuus

g) Credo fluxum perpetuum fuisse, qui facile efficiebatur in loco ad flumen liquidum et altum posito.

h) Haec clare exhibentur figurarum nostrarum quarta, vt explicatione, praeter eam quam dedimus, opus non sit; et ne probatione quidem, si concedatur significatus vocabuli Falere, hic assumtus. Verum falere quinque pedes latum quidquid fuit, lectulis tamen discubitoriis locum nullum reliquit. Debebant ergo culcitae, in quibus conuiuae accumberent, in ipsum falere deponi, quo circumeundi via nulla relinquebatur, praeter aliquam angustam inter culcitas et columellas. Ita enim si legendum non sit, hanc tamen verborum Varronis sententiam esse existimo.

i) Huius stagni diametrum feci sex pedes, asseribus, qui sepiunt eius marginem, retractis; quos quidem asseres id efficere credo, quod Varro dicit suggestum faleris.

k) Circa falere nihil est, quod cauari potuerit, praeter murum tres pedes cum dodrante altum, cui columnae insistunt. Excauata autem haec anatum stabula, cum et circa naualia fuisse dicantur, hinc quoque ad ea, quae de his naualibus dixi, aliquid probabilitatis accedit.

l) Hunc locum corruptum esse, fatentur omnes; alii aliter emendant. Mihi non tantum vox, acutum, male posita esse videtur, verum etiam omissa pars descriptionis radiorum, cum principio descriptionis caui, in quo ii radii, mensa instructa, latebant. Eius rei fidem facit ipse scriptor, qui paullo post de mensa se dixisse ait, quae in primis radiis erat; quae cum hoc loco poni potuerint optime, tamen nuspiam leguntur. Quidquid horum sit, radios eos feci, quibus si absides adderentur, orbile confecturae, rota plena prodibat: cauum autem, figura tympani vel disci crassi, in quo ii radii conuertebantur, altum quidem sumsi pollices tres, vt praescribit Varro, basi autem eius semidiametrum attribui duorum et dimidii pedis, latitudinis vocabulum, quod semidiametrum aeque denotare posse visum est, ac diametrum, quo maior potius quam minor foret mensa, de semidiametro interpretatus. In quo si erraui, sique latitudo non semidiametrum denotat, verum totam diametrum, mensam tamen vsui, in quem parabatur, aptam, construi nihilominus potuisse, supra ostensum est. Poterat enim radiis, hac semidiametro non multo breuioribus, pro mensa versatili orbis imponi, cuius diameter esset trium pedum, stabilis autem orbis cauum circumdans, cuius partem interior ille tegebat, latus fieri potuit sesquipedem vel duos pedes. Ita mensa oriebatur diametri quinque vel sex pedum, pauciores fortasse exceptura conuiuas, verum laxius et commodius. Debebant enim culcitae, in quibus accubitur erant, anteriori parte eleuatae esse, quo latus molliter fulcirent, cui rei, manente latitudine faleris, minor mensa plus spatii concedebat, quam maior. Quo magis hanc rem expedirem (Tab. II.) figuram octauam addidi, qua mensa, quam per verba scriptoris potest, maxime imminuta exhibetur. Orbem interiorem versatilem tres tantum pedes latum feci; totius autem mensae diametrum feci quinque pedes, quae eadem et diameter stagni est, circumdati a margine pedem lato. Hunc marginem, dimidio pedis solo altiorem, exteriori parte contingit suggestum faleris, vt circuli circa mensam caui diameter nunc quoque septem fieret pedum, neque in reliqua constructione quicquam mutandum esset. Marginem autem circa stagnum, quem pro maiori mensa depresseram, hic propterea supra solum eleuaui, quia necesse fuit aliquid comminisci, quo anates ab egressu ex stagno, ea parte arcerentur, qua erat ad mensam aditus. Id cum in maiori mensa absque vllo incommodo effici potuerit per asseres, hac quoque parte ad extremum marginis statutos; in hac minori per ipsum marginem intus ad perpendiculum eleuatum praestare sum conatus, quem anas in profundo natans, superare non posse videtur; relictis viis, per quas ex stabulis ad aquam descensus pateret. In eodem margine ministro mensae locum destinaui; in quo et, culcitis remotis, circa mensam circumire, et in faleri, tanquam in scamno, assidere, qui volebant poterant. Altitudinem mensae, de qua nihil certi habeo, illi definient, quibus frequentior est cum veteribus conuersatio.

m) Riuus

riuus m) peruenit in duas, quas dixi, piſcinas, ac piſciculi vltro ac citro commeant: cum, et aqua calida et frigida ex orbe ligneo menſaque, quam dixi in primis radiis eſſe, epitoniis verſis, ad vnumquemque, factum ſit, vt fluat in conuiuam n). Intrinſecus ſub tholo ſtella lucifer interdiu, noctu heſperus, ita circumeunt ad infimum haemiſphaerium ac mouentur, vt indicent quot ſint horae o). In eodem hemiſphaerio medio circum cardinem, eſt orbis ventorum octo p), vt Athenis in horologio, quod fecit Cereſtes, ibique eminens radius a cardine ad orbem ita mouetur, vt eum tangat ventum, qui flet, vt intus ſcire poſſis.

m) Riuus videtur ſub terra abditus fuiſſe.

n) Hic locus eſt, quo Varro ſe dixiſſe ait, quae nos nuſpiam reperimus, clare autem orbem ligneum exteriorem illum, qui conuerti non poteſſet, vel difficulter vertebatur, a menſa diſtinguit, quae fuit in primis radiis, fulciebaturque horum partibus ſurſum flexis. Ab vtroque horum conuiuis affluxit aqua, frigida ab orbe, calida a menſa verſatili. Expoſui modum, quem reperire potui, rei maxime conuenientem, quique non tantum electionem aquae permittebat, verum etiam vſum glaciei.

o) Tabulam horologii cum ita poſuerim, vt centrum, circa quod indices conuertuntur, in circulum caderet, hemiſphaerium, quod proprie eſt tholus, infra terminantem; recte dici poſſe exiſtimo ſtellas fictas ſub tholo, ad infimam hemiſphaerii partem, circumiuiſſe. Putaui aliquando fictas has ſtellas, vel alias quasdam luciferi atque heſperi imagines, circumiuiſſe in ipſa trabeationis interioris coronide, linea, quae a vertice tholi directe deorſum cadit, pro axe eius motus ſumta. Sed ingenti ad efficiendum motum, cuius ſpatium toto coronidis ambitu conſtaret, opus fuiſſet machina; quam lubens ſepoſui, poſtquam animaduerti, non ex verbis ſcriptoris hauſtam, ſed in eius librum illatam, ac reliquae deſcriptioni a me quaſi aſſutam eius axis notionem fuiſſe.

p) Hic orbis in ipſo tholo pictus fuit. Reliqua vel ex ſola delineatione poſſunt cognoſci.

IVL. PONTEDERAE EMENDATIONES ET EXPLICATIONES IN CATONEM.

Ep. 3. p. 24.

1, 2. *Solo bono*, *virt. s. v. Solum virtute sua valeat*, ex edd. pr. *solum* abiecto *bonum* per coniecturam, e Plinio, qui sic habet, haud dubie ex h. l.

1, 6. *instrumenti ne magni siet*, *loco bono siet*. Est ab interpolatore e margine. nam illud statim post, hoc ante dictum.

– *scito idem agrum – relinqui*. Praefert lectionem antiquiorem *relinquere*, vt Gesn.

1, 7. *Praedium quod primum siet*, *si me rogabis*, *sic dicam de omnibus agris. Optimo loco eruito iugera agri centum. Vinea est prima*, *si vino multo est*. Sic legi et distingui vult ex edd. pr. sed in fine e Varrone *si vino bono et multo siet* et ante *sic dicem*, quia Quintilianus tradit, Catonem dixisse *dicem*, *faciem*, non *dicam*, *faciam*.

2, 2. *Vbi ea cognouit*, *rationem inire oportet*, *operarum dierum*, *si ei opus non apparet. Dicit villicus.* Sic interpungit ista; vt et exscripsit Crescentius.

– *sedulo se fecisse*) E lectt. ant. *sedolo*, et *dolose fecisse* facit *se dolo cauisse* – *seruos aufugisse* corr. *ferias se fecisse:* quia in sequentibus huic excusationi de seruorum fuga nil respondet: et contra aliquid de feriis respondetur, vt ab iis excusatio petita videatur.

2, 4. *per ferias fossas v. tergeri*, omisso *potuisse*, vt Crescentius habet, edd. vett.

2, 7. *auctionem uti facias*, nunc agnoscit, repertum in Mss. duobus: mox corrigit: *si pretium tunc habeat*, quia in edd. pr. est *s. p. non habeat*.

3, 1. *conserere studere oportet. studere* est idem, quod *studiose*, nempe, accurate diligenterque. tum et *patrem familias* scribi oportet, non patrem familiae.

4, 1. *Bubilia – clatratas* Addendum *vti bene aedificata habeas*, quod in argumentum amputatum est.

5, 1, *Familiae male ne sit*. Edd. pr. addunt *prouideat;* recte. eodem modo Plinius: *inter prima idem* (Cato) *cauet*, *ne familiae malae sint*, quod Pintianus ad Catonis formam redigit, *ne fam. male sit.* – Post *familiam exerceat* spuria sunt, ex superioribus huc tracta, vbi id iam praeceptum est.

5, 4. *operarium*, *mercenarium politorem*, Sic sine interpunctione post *mercenarium*. nam non omnes politores mercenarii.

5, 5. *Si fecerit*, *scribit*, sic e Vict. ed. pro *scibit*, quod est a Meursio.

5, 6. *Boues etc.* haec iam ad filium, non ad villicum pertinent. *Partem* est praecipue.

7, 1. *Fundo suburbano*, vt est in edd. pr. non *fundum suburbanum* vt Aldus dedit, pro *in fundo s.* vt mox *in eodem fundo*. et titulus antiquus: *Quo in loco arb. et virgae serantur.*

Ibid. arbustoque vitem copulari, *Amineum minusculum*, *et maius*, *et Apicium. Haec in ollis: ollae in vinaciis conduntur. Eadem in sapa*, *in musto*, *in lora recte conduntur*. Sic haec distinguenda: et *maius* leg. pro *maiusculum*,

lum, e veſtigiis ed. Ienſ. in qua eſt *malum*. Nec aliter ſunt apud Plinium.

7, 2. Sic a Catone ſcriptum putat: *quae ſuſpendas dunatura, antinea maiora vtilia ad fabrum ferrarium pro paſſo ea recte ſeruantur:* nam Cato vuas ſemper neutro genere dicit.

7, 3. Primo poſt *Poma* colon ſcribendum: eſt genus quod ad poma attinet. In parentheſi ſunt *eo – fiant*, item poſt *haec cond. – erunt.* pro *vti ſtabilia mala fiant* legendum *fabulum malorum*, pro *pabulum* antique, e Mſſ. veterum lectione *fabulim malorum.* in fine ſcribendum, *eae optime conduntur*, vt Varro et Plinius e Catone habent: et ſic corrigebat Victorius.

7, 5. *Sorba — arida facias*, legendum *viridia*, i. e. recentia: nam arida ineptum eſt. (v. not. ad h. l.)

Ep. 4. p. 36.

10, 1. In principio addendum, quod in argumento eſt: *Quomodo oletum agri iugerum CCXL inſtruere oportet.* ita et Varro citat L. I. tum legendum mox *boues VI.* vnde et poſt *ploſtra maiora tria*, et *iuga tria*, et *aratra ſex.*

10, 4. *dolia olearia X.* pro C. vt in edd. pr. nam et *amurcaria dolia* tantum X. habet, et amurcae ſemper plus fluit quam olei. item *dolia quo vinaceos condias — qui nucleos ſecernas:* nam ſunt praecepta ad filium. mox *opercula priua plura*, delendum *plura*, nota non intelligentis *priua* (v. var. Lect.)

11, 1. *Quomodo viniam iugerum C. inſtruere oportet: villicum etc.* ex titulo antiquo, vt cap. ſuper.

– *dolia V. vbi vindemiae eſſe poſſint:* pro V. ſcribendum XX. quia c. 10. ſunt *decem* vinaria, et decem, quibus vinacei condantur: et hic vinaceis viginti deſtinantur, ergo et vino totidem.

11, 4. *Ornamenta bubus.* Videtur numerus II excidiſſe, quot ſc. ſunt boues in pr. Sic aſinis tribuuntur ſtatim III. quia aſini ter ſupra.

Ibid. pro *falces vineaticae VI.* videtur ſcrib. XI. quia in Mſ. Victorius reperit CXI qui numerus conuenit numero operariorum: ſunt enim decem cum vno ſalictario. In *arborariis* falcibus, pariter numerus III. ſuſpectus: quia numerus falcium reſpondet numero operarum, vt c. 10. ergo corrigi debet XI. Porro *vineaticae* ſunt XL nimis multae. *L* factum ex *I. Faculae ruſcariae* ſunt vitioſae, ſcr. *ruſtariae*, vt Victorius dedit. *Vomeres ferreos X* ſtultum eſt, ſcr. *vomeres II.* nam ſunt aratra duo: *ferreos X* vt c. X. Et ſunt alii tales numeri h. l. qui cum c. X. comparati corrigi poſſunt, ſimiliterque in c. ſequente XII. corrigi debent ex hac lege *trochleae* X. pro V. nam c. 3 eſt, in ſingulis medipontis binas eſſe trochleas: et hic ſunt quinque mediponti. porro pro *fibulis* XL. ſunt ſcribendae LX. ex eod. cap. vbi in ſingulis medipontis ſunt XII. fibulae: denique *vectes* XL. pro XXX, quia in medipontis omnibus ſunt vectes VI. Hae igitur correctiones ſunt certae.

13, 1. pro *tertius ſeruus vna cum f. vbi cubet;* quia tot homines vno in lecto eſſe non poſſunt, ſcr. *et III.* ſc. lectos, *ſeruus* etc.

Ibid. fiſtinas nouas veteres, epidromum etc. *Fiſtinae* alienae a rebus ad hominum vſum. An *culcitras nouas priuas*, i. e. pro ſingulis lectis? *veteres* autem adiectum, ne nouae inquinarentur? *epidromum* verbum Graecum non conuenit Catoni.

14, 1. *orbem ahena duo:* videtur legendum *catenas* pro *aheno*: e c. 18. nam ſermo eſt de fabro cui parietes et opera lignaria locantur, ad quem vaſa aenea non pertinent.

14, 3. Haec ſic diſtinguenda: *Hae res materiem – lineam I. (materiem duntaxat ſicabit faciet que conductor.) lapidem.* nam omnia a domino praebenda ſunt.

14, 4. *Villa lapide, calce.* num *Villa ex lapide,*

lapide, calce: vt infra c. 15 *macerias ex calce, caementis, silice*.

17. Titulus capitis verus est: *Materia quid anni tempestiua fiet*. In hoc ipso capite est *quiduis anni*.

17, 2. *ibi dum sunt nuces binae etc.* Discrepant a vulgatis edd. vett. et ab vtrisque libri Vict. s. Politiani et alii: e quibus comparatis sic legendum videtur: *ibidem sunt nuces binae: vnde semen excidet, eae aniculae* siue *anuclae. Hae vbi primum incipiunt hiascere, tum legi oportet*. Sensus est, his arboribus binas nuces adhaerere, alteram anniculam, alteram hornotinam. illam, cum hiascere incipiat, hac viridi manente, intelligi, arborem tempestiuam esse ad caedendum.

18, 2. Pro *stipites p. II. alti cum cardinibus p. X. sucula praeter cardines* legendum *stipites crassos, altos, suculam*. nam Mſ. Caesenas habet et ed. pr. *suculam*: ea verbum *componito* regit, et sequentia sic sunt, *lingulam* etc.

18, 7. *caementis et calce arenato*, et post, *de glarea et calce arenato*: scribe: *calce, arenato*. nam aliud *calx*, aliud *arenatum*. exempla sunt apud Plinium, Vitruuium et alios. in calce iam intelligitur arena, qua subacta est, vt cum scribit: *macerias e calce, caementis, silice*. et Cato calcem feminino genere vsurpat, v. c. c. 16.

18, 8. *vbi structum erit, pauito, fricatoque, vti* etc. In edd. pr. est *fricatoque oleo*. recte. Sic Plinius 36, 24 *quod malthatur, oleo perfricatur ante*.

18, 9. *orbem ex vlmo aut ex corylo facito ped. VI.* Orbis talis e *corylo* fieri non potest. Scribendum *carpino*, aut *corno*, optime *opulo*.

20, 1. *eo plumbum effundere caueat*. Scr. *caueas*, vel ex ed. Ienſ. *caueto*, quod melius: nam et post haec forma frequens est: vnde extrema etiam sunt: *habeas, facias, figas*.

20, 2. *Si autem labent* etc. Scr. *in cupam eo indito, tunicas solidas et latas digitum pollicem, facito labeam bifariam, et* (vel *vti*) *habeas, quas figas clauis duplicibus, ne cadant*. Plautus et Naeuius etiam *labia* vel *labea* feminino genere vſi sunt.

21, 2. *sub cupam tabulam ferream lata cupa media erit*. vitiose. Scribe *t. ferream tam latam, quam cupa media erit*.

21, 2. extr. *foramina vtrinque secus laminas*. Scr. vt Vossius voluit *vtrinquesecus*, coniuncte, vt Lucretius facit. et sic etiam post.

23, 1. *quae opus sunt picentur. cum pluet, quala parentur*. Cato c. 2. iubet *dolia lauari et picari* cum pluuia tempestas sit. Ergo haec iungenda: *quae opus sunt picentur, cum pluit* etc.

23, 2. *bennae emantur*. Sequenda antiqua lectio *menae*, non *bennae*, quam Aldus induxit: et sermo de cibo operarum. *bennae* nusquam apud Catonem in instrumentis vindemiae.

Ibid. vuas miscellas ad vinum praeliganeum, aut *ad*, aut *vuas miscellas* delendum: nam non differt a vino praeliganeo, quod ex vuis miscellis fit. ita sequentia bene conueniunt.

Ibid. Si opus erit etc. Haec sic ordinanda sunt: *Si opus erit, defrutum indito in mustum, de musto lixiuio coctum partem quadragesimam addito defruti, vel salis sesquilibram in culeum. Marmor si indes, in culeum libram indito* Nam haec sic repetit Plinius L. 14. c. 20. *Cato iubet* etc.

25, 1. *vinaceos quotidie recentes succernito etc.* Primum e libro Polit. corrig. *regentes*, tanquam *regerentes*, h. e. in summum *regestos*; sedulus vinitor quotidie de vino secernit, et vimineis vasis iniicit, vt vinum destillet. *Pro lecto retibus subtento*, scrib. *lectos cestibus* (vel *caestibus*) *subtento*. Mſ. Caesen. et ed. Ienſ. *aestibus*. *Cestus* qui fuerit v. apud Varr. 1, 8, 6. *Subtento* est pro *subteneto*, pro quo in Mſ. Caesenate *subtentio*. Post interpunge sic: *indidem si voles*

si voles, lauito paullatim: erit lorea familiae, quod bibat.

26. *deacinata.* Scr. e libro Politiani *deainata*, s. *dehamata*, i. e. scopis purgata ab innatante faece, quibus ea tanquam hamis haeret. v. c. 152.

29. *idque tum maxime opus erit:* Videtur legendum: *idque sicco maxime o. e.* nam pratis siccaneis maxime opus stercore. v. c. 5.

30. *et frondem usque ad pabula matura.* Edd. pr. addunt *dato*, recte.

31, 1. *vimina matura, salix per tempus legatur.* Haec *s. p. t.* glossam sapiunt.

Ibid. aridae ilignae etc. Videtur *taleae* deesse, vnde fibulae fiant.

31, 2. *cauetoque per rorem trahas, aut doles.* Ed. Iens. *cauetoque ne.* Plinius exscripsit *caueto ne:* idque Catonianum est.

32. *Vites propages sulcos, sursum vorsum, quoad eius facere poteris.* Edd. pr. *in sulcos.* Mss. Flor. *quod eius f. p.* vtrumque recte.

Ibid. 2. Vites bene nodentur per omnes ramos. Diligenter caueto, ne vitem praecipites et ne nimium perstringas. Primum interpungendum post *diligenter*, vt in edd. pr. in altero vel *nimium* excidit, vel in *vitem* degenerauit.

33, 3. *In vinea vetere serito ocinum: si macra erit, quod granum capiat ne serito.* Sic et distinguitur apud Plinium. sed ita pugnantia iunguntur. *ocinum*, et quod granum non capit, nil differunt. Itaque sic distinguendum: *in vinea — ocinum, si macra erit, quod granum etc.*

33, 4. *et quae iam in perticam ibit, eius pampinos teneros alligato leuiter, corrigitoque, vti recte spectent.* Plinius hinc habet: *porrigitoque, quae vbi recte steterint.* In cunctis Codd. est *corrigitoque*, in optimo etiam *steterint.* de hoc igitur non est dubium. *Corrigito* autem res postulat. *corrigere* est purgare luxuria pampinorum coërcenda. id faciendum demum est, cum sunt alligati, ne inter corrigendum rumpantur.

Ibid. vuasque expellito. Scr. *expedito* sc. e foliis ad solem, vt facilius coquantur.

35, 1. *lentem in rudecto et rubricoso loco, qui herbosus non sit, serito.* Plinius: *lentem in frutectoso, et rubricoso, qui non sit herbidus.* in edd. tamen antiquis est *fruteto*, quod propius accedit ad *rudecto* vel *rudeto.* mox pro *trimestrem* Plinius *trimestre*, (nempe triticum, quod e Columella semen trimestre vocatur) *vbi sementem maturam facere non possit.* Ergo Catoni *trimestre* reddendum e Plinio, huic e Catone *possis.*

37, 1. *Si cariosam terram tractes, cicer, quod vellitur, et quod salsum est, eo malum est.* v. notam ad h. l.

37, 2. *Lupinum, faba etc.* v. notam. mox: *Ex segete vellito ebulum, cicutam.* Plinius (in edd. ant.) distinguit post *vellito.* post *ita* habet pro *eam*, melius, et *frondemque.* pro *vellito* legendum *euehito* vel *vehito*, nempe in villam. Pro *herbam altam*, Plinius *austam;* vt optimus liber Catonis *mactam*, quod praetulerim.

Ibid. partem de nucleis secernito. puto legendum *fraces.* nam expresso oleo remanent fraces et nuclei. his secretis restant fraces, e quibus lutum fit aptum ad oleas stercorandas.

37, 3. *Per hiemem — facito*, haec immista rei stercorariae, Catonis sunt, an interpolatoris?

Ibid. stercus egerito etc. Haec repetit Plinius (16, 39) sed confusa et interpolata: quae tamen habent vtilitatem ad Catonem, cuius verba sic sunt digerenda: *Stercus egerito nisi intermestri lunaque dimidiata. Tum ne tangas materiam, quam effodies, aut praecides alte terra. Diebus IV proximis, quibus luna plena fuerit, optime eximetur,* ita etiam sensus efficitur conueniens iis, quae periti de lunae temporibus in ea re praecepere, Cato c. 29. 50 et alii.

37, 5. *de vinea et arboribus etc.* haec appendicula capitis commodius inferebatur absolutae putationi.

Ep. 5. p. 51.

38, 1. *Facito fortax etc.* Puto *fortax* idem esse quod *fornix*, a Graeco φόρτος, vnde latini *porto*, *porticus*, *porta* fecere. Φόρταξ quidem Graecis est *baiulus*. Ita *fortax* erit fornix in ima fornace, qui totus lapidibus constipatur.

38. extr. *virgas et sarmenta — serito.* Haec repetit hinc Plinius (L. 18, 25) sed addit: *ibi papauer serito siluestre, quod in miro vsu est melle decoctum ad faucium remedia, visque somnifera etiam satiuo.* Haec nec Catonis nec Plinii sunt, sed interpolatoris. Ceterum in Catone et Plinio *papauerem* scribendum, non *papauer*: nam antiquitas illo modo dicebat, et sic vidi in Mss. Plinii apud Recanatum, patricium Venetum.

39, 1. *viri ficca alligato*] *Viri ficca* nihili est. alii *viti ficca*. Sed quis viti ficca alliget dolia. Immo scribe, *vel ridica*: nam ridicis dolia reuinciri nemo ignorat.

40, 4. *digitos crassos III.* quorsum *crassos* addatur, nemo dicat. pertinere videtur ad *cespitem*, qui a Plinio (17, 14) ad muniendas insitiones memoratur; sed mutandum est in *crassum*, vt est in edd. Iens. Iunt. et in Mss. Florentinis.

41, 4. *medias vitis vinclis in terram defigito.* (Var. lectiones v. in notis) non tam vitio, quam obscuritate laborant. Intelligendae sunt duae vites, altera quae, altera cui inseritur. vtraque media firmanda est, vt capita ad insitum constent, et immobilia sint. Ergo illa *medias vites* optima est. Est tamen et altera ratio, cum flagellum inserendum, propter interualli magnitudinem non contingere potest vitem cui inseratur, eamque ob caussam reciditur: ad quam quis trahere possit lectionem *mediam vitem*. sed *surculi infecti* id non sinunt: qui non sunt recisi.

42, 1. *Ficos et oleas etc.* in principio addendum est *inserito* ex edd. pr. deinde primum *esse voles* non habet sensum, nisi negatio accedat. male etiam locus totus interpungitur. Itaque sic constituatur. *Ficos et oleas altero modo inserito. Quod genus aut ficum aut oleam esse noles, inde librum scalpro eximito, alterum librum cum gemma, de eo fico, quod genus esse voles, eximito.*

43, 1. *Sulcos — sarmentis colligatis* Dissidet Cato a Plinio. In Catone est *infimum latum pedem*, in Plinio *imas* sc. scrobes. In extremo Cato *controuersis collatis*. in libro optimo scribitur *controuersis*. Vltima secuncta erit *semis*, et pro *collatis*, cuius vis est in *controuersis* scribe *P. elatis erit semipedem*. ita inter se consentient et clariores erunt.

44. *qua locus ferax n. erit, id plus concidito, aratoque.* Quorsum *arare* inter putandum. Immo *artatoque*, aut ex ed. Iens. *aratroque* i. e. falce cohibeto, ne rami latius expandantur, sed paucioribus in ramis melius fructus alantur.

45, 1. Locus hic sic interpungendus: *Taleas — laboret, cum dolabis aut ficabis. Quas in seminario* etc. ita consentiet Cato cum Plinio (sed sic iam editum est.)

Ibid. beneque glutus fiet. In libro Polit. est *glittus* et *glictus*: itaque lego *glitus*, pinguis a *glisco*, Gr. γλίσχρος *glutus* est tener, mollis: at id iam dictum. Vult ergo terram esse bene subactam, teneram ac pinguem.

45, 2. *Si ita seueris, vti flet talea etc.* Ita Vict. edidit e libris, qui habebant *vtis* vel *vtus flet talea*. Puto legendum *vti prius flet talea*. nam omnes praecipiunt, in filia situm matris seruandum esse (immo *steterit*, vel *steterat*, vt est ap. Col. 5, 9. ita *prius* inutile fit.)

45. extr. *vel oculos serito.* Corrige *occultos*. nempe alii ita seruntur, supra terram vt paullum emineant, alii vt terra obruantur, vt et Columella tradit.

47, 1. *Arundinem sic serito, ternos pedes oculos disponito* Hoc est loco alieno inter semina-

seminarium olearium et vitium. et est c. 6. de arundine praeceptum itaque id sine dubio est ab interpolatore, non a Catone. Tum mox sic oratio interpungenda: *vbi trima erit, eximito. Si pecus pascetur, vbi vitem serere voles, ter prius resecato, quam ad arborem ponas.*

48, 1. *porcas quinos pedes latas facito.* e c. 151, vbi de eadem re est, corrigendum *quaternos:* e IV. factum V.

48, 2. *crates imponito, quae frigus defendant et solem* — E Plinio, hoc e Catone repetente 17, 10 patet legendum esse *frigus defendant, et solem recipiant.*

49, 2. *ita vti fuerit, ponito in scrobe etc.* apud Plinium in edd. pr. est *fuerint.* recte. (sic et libri quidam Catonis. v. Var. lect.)

50. vide ad c. 131.

51, 1. *vti radicem capiat.* An *capiant?* nam pulli radicem capere debent, non pars. v. c. 133. vbi eadem cultura traditur.

Ibid. Ficum – platanum. haec repetuntur c. 133. inde a Plinio. Sed Plinius addit *prunum,* quae Catonis aetate nondum in Italia erat. sed *platanus* est ab h. l. aliena, quia non est in numero arborum fructus ferentium: nec Catoni nota fuisse videtur.

56, 1. *Familiae cibaria. Qui opus facient per h.* Sic interpungendum. nam in primis duobus verbis est argumentum capitis. sic et initio c. 57. 58. 59. 60. mox *vilico, vilicae* additur *epistatae,* quod e marginis nota in textum venit: est enim idem quod vilicus.

60. *praeterea granatui videto, vt satis viciae seras.* quoniam *ocinum,* de quo ante, e faba et vicia mista constat, ex ea mistura orta est barbara declaratio *granatui,* quae quid esset ocinum, nostro verbo interpretaretur. nam *granata* vulgo dicitur farrago atque ocinum ab immistis et confusis granis. Catonis ergo non est *granatui.*

61, 1. *qui oletum saepissime et altissime miscebit, is tenuissimas radices exarabit.* haec interpolata sunt ab Aldo. Itaque sic e libris antiquis legendum: *qui oletum saepissime, et tenuissimas radices exarabit.* Eadem illa habet Plinius, sed e deprauato Catone Plinius deprauatus est.

Ibid. cum ares bene et tempestiue ares. E Politiani libro repone *tempestiuo* – quale est illud, *verno arare incipito.*

70, 1. *Si morbum metues, sanis dabis.* Suspectum est *sanis.* mox *vlpici spicas III. alii spicas tres.* Salmasius corrigit *sticas* i. e. tunicas. male v. not.

Ibid. vitis albae caules III. fabulos albos III. fabuli sunt *valuulae* vt Colum. 6. in hac ipsa re dicit. sed Columella habet *valuulas erui*: et inde verbum *erui* Catoni reddi debet.

Ep. 6. p. 65.

75. *Casi P. II. bene disterat in mortario; si bene distriuerit.* Quia praecedit *facito,* et sequitur *indito,* male *disteras* et *distriueris.* (Et hac forma semper in seqq. vtitur.)

76, 2. *vngitoque vbi tracta erunt. Focum vbi coquas calfacito bene, et testum.* Haec sic interpungenda: *vngitoque vbi tracta erunt, focum vbi coquas; calfacito bene et textum.* Sic vterque Cod. Flor. nam prius textum calfaciendum, *focus* nequaquam, sed vngine tangitur, vt bene combibat. *Focus* est vas coquinarium, in quo cibi assantur: quod et sequentia et multa alia exempla docent.

76, 4. *ornatoque focum, deinde premito temperatoque:* Certa emendandi ratio, ita corruptis libris, non est: e vestigiis tamen lectionum vitiosarum corrigendum videtur: *ornatoque focum adepe verino temperatoque primo,* vt praecipuo sc. qui citius liquescat, f. butyro, qui inter adipes praestat.

77. *Ita tanquam restim tractes facito. Ita imponito in solo, simplicibus completo bene arcte.* Nullo modo verum est *simplicibus,* vel vt est in ed. Iens. *de simplicibus.* Conicio *restim plexibus,* sc. sic comprime, ne plicae appareant, vt de sphaerita loquitur.

81. *Erneam tanquam placentam.* Adde *fincito:* quod in argumentum subductum est.

82. *Sphaeras pugnum a. f.* Arbitror fuisse *spaera*, vnde mox *spira*.

86. Verba *indat*, *lauet* etc. corrigenda *indas*, *laues* etc. vt principio *facito* consentiant, et consuetudini Catonis. v. ad c. 76. eadem forma restituenda c. seq. et 89.

89. extr. *ne plus aqua sita siet horam vnam*. i. e. vt horae tantum spatio auibus bibendi potestas sit.

90. init. *Palumbum recentem* adde: *sic farcito*. Subductum est in argumentum. firmat ed. Iens.

Ibid. *Postea fabam — coquito bene.* Haec sic ordinanda sunt: *Postea fabam fresam puram, et far purum facito. Et fabae tertia pars vbi inferuescat, tum far insipias. Puriter facito, et coquito bene.* Vbi faba inferuescit, tum far iniicito.

Ibid. *id ubi excoxeris.* Sic Aldus. edd. pr. *excusseris*. Politianus *exluseris l* pro *c* posito. vtrumque melius nisi malimus *exlueris* antique.

Ibid. pro *depsito dum poteris* malim more Catonis, *vsque dum*.

91. v. ad c. 129.

94. *cum ver appetet*, *terram adaggerato bene.* edd. pr. *cum ver apparet*, *terram adaggerato terram.* Aldus dedit *bene.* E Plinio corrige *veterem.*

95, 3. *conuoluulus non nascetur*, in MS. Victorii non *nascebit*, pro quo in magine: *non nocebit.* quod verum puto. nam sic et alibi est de curculione et tineis.

100. *Oleum si in* etc. Edd. pr. *sic.* melius. nam haec Catonis forma. tum apud Crescentium L. V inter *colluito et agitato* interponitur; *oppilato*: quod non contemno.

105, 2. *Biennium in sole finito p. a.*) Scrib. *biduum.* Sic in vini Coi confectione: *ne plus quatriduum in sole fueris*, vbi in libris vett. etiam male *quadriennium.*

106. in principio detractum est, quod in indice est: *Aquae marinae concinnatio*: aquae marinae vsus in confectione, vini multus erat.

106, 2. *Si quis plus volet.* Sic libri scr. at edd. pr. *Si quidem p. v.* an, *si quid p. v.*

112. extr. *dolia lauta et pura et sicca.* Edd. pr. *puta*, vt antiqui maluere; quod non displicet.

114. 115. eadem docent: nec credibile est, vtrumque esse ab eodem. in illo deesse puto *atri* post *veratri*, quod c. 115 additur, et Plinius narrat Catonem tradidisse quo modo ex elleboro nigro fieret vinum elleborites.

117. *mutet. exprimat* etc. Corrige *mutes*, *exprimas* et sic cetera, vt supra. (in hoc genere saepe et post c. 144 sqq. peccatum est, vt quisque attentus sentiet.)

124. Aliena inter vini condimenta est Canum commemoratio. Idque argumentum est, cum aliis, multa esse in hoc libro perturbata.

127. extr. *Dato ieiuno et puero pro aetate triobolum et vini heminam.* Puero hemina vini non conuenit, quae operario in diem datur. Itaque pro *vini* scribam *viro*, vt c. 126. contra tormina et verbum *vini* superuacuum est.

129. Si hoc caput est Catonis, auctore Plinio, c. 91 alienum erit, quod eadem tradit.

131. Eadem traduntur c. 50 extr. et Plinius a c. 50. statim ad hoc transsilit L. XVIII. vnde illa in cap. 52. dubia sunt, nec aliter sentiendum de c. 51. 52. 133. in quibus rursus Plinius hoc secutus est non illa

Auellanas e Polit. scribam *Abellanas* ab Abella, item *biemum* pro *bimum*; nam a *biennis* fit *biemus*, post *bimus*. nisi forte *biennium* legendum, qui in ed. Iens. est *biennium*.

134, 1. *Priusquam — praefato.* In his pro *hasce fruges* scribam *haece*, et *faba* pro *fabam*, vt cum verbo *condantur* cohaereant. Totus locus sic ordinandus: *Priusquam messim facias, porcam praecidaneam h. m. f. oportet. Porca femina (priusquam haece fruges condantur, far, triticum, ordeum, faba,*

semen

ſemen rapicium) *ture, vino, Iano, Ioui, Iunoni praefato.* Eieci *Cereri porca praecidanea.* nam tres libationes fiunt, ergo et tribus diis modo ſacrificatur, non quatuor. e margine in textum venit.

135. pr. ſubtracta hinc ſunt: *Quemadmodum tunicas ceterasque res et vbi emas.* nam alias ſeqq. non intelliguntur, quae hinc pendent. Ex emas pendent cetera vſque ad *treblae:* qui nominatiui pendent ex *optima erunt:* vnde et pro *fiſcinas Romanicas* ſcr. *fiſcinae Romanicae*, vel *fiſcinai Romanicai* antique. denique. *trapetes latos* etc. refer ad *faber* et *faciet*.

Ibid. 2. *vomis indutilis optimus erit.* Dividam *inde vtilis,* a Campania ſcil. nam Calibus et Minturnis optima ferramenta declarat Cato. *optimus erit* eſt gloſſa interpretantis *inde vtilis,* vel poſt corruptionem verbi ſententiam explentis. Sin hoc non placet, coniungatur cum ſeqq. ſic: *Optimus erit trapetus Pompeiis* etc. vid. c. 22. Scribam etiam *vomeris* et *Pompeis* e Mſ. antiquo. illud eſt et in ed. Ienſoni.

Ibid. 3. *hae hamae vtiles ſunt* Sic Aldus dedit e vitioſo exemplo. e veſtigiis librorum veterum ſcribam: *Nolae fiſcinae Campanicae oleariae vtiles ſunt.* Sic c. 153 habet *fiſcinas olearias Campanicas.*

Ibid. 6. *Subiuga in luſtrum lora p. XIX.* Corrige e c. 63. *ſubiuga in ploſtrum lora XIIX.* (ſic iam Schefferus v. not.)

136. In princ. adde: *Politionem quo pacto dari oporteat* (ſic iam fecit Geſnerus, item vt c. ſeq. initium expleuit.)

138. *quod non daturus erat* e Mſ. S. Reparatae, in quo eſt *crait* coniicio legendum, *quod non datur vſurai.* ſc. fenerari nefas diebus feſtis.

140. *cum opus quotidie per partes facito.* Corrige *dum*, pro *dummodo,* e Mſ. Polit. et Caeſenate.

141, 1. *mando tibi Mani*, leg. *Manli* e c. 144. 145.

141, 2. *bene euenire ſinas.* In Mſ. Vict. erat *ſiris*, quae forma eſt et apud alios. Mox eſſe debet: *illoce porco* et *hoce porco.*

Ibid. 4. *Nominare vetat Martem. Martem* eſt ab Aldo. Edd. ſuperiores *matrem:* quod intelligo de parte muliebri, quae porca dicitur. eam in ſacrificiis *porcum feminam* honeſtatis cauſa nominabant. *Vetas* int. illi, cui ſacrificium peragendum mandas. Mox pro *dubitauerit* e Polit. legendum *dubitauit.*

142. *quae dominus praecepit.* Victorii exemplar *quae domino praeceps.* Adde *it.* vt ſit *praecepſit.* (v. Var. Lect.) Senſus erit: quae prouiderit, in rem domini fore.

144. 2. *Legulos — praebeto et ſtrictores. Strictores* ſunt in *legulis.* nam qui ſtringunt oleas, iidem dicuntur legere. In Victorii Cod. fuit *fictores.* Puto legendum *fictores,* pro ſectores, qui ligna caedunt et ad cogendum oleum in torcularium ferunt. Ad eos pertinet, quod ſequitur: *de fundo oleum et ligna ne deportato*, item c. 67 *in torculario ligna ne caedant.*

146, 1. *modio oleario menſum dato — vnguinis pondo X : ponderibus modiisque dato iri primae cotulas duas.* Haec partim obſcura, partim aperte vitiata. Clareſcent ſi ſcribamus: *m. o. m. dato – Vnguinis – dato.* illud ſpectat ad menſuram oliuarum, quas dominus ſibi recipit: hoc ad vaſa torcularia, ne atterantur, reliqua ſunt vitiata. Senſus Catonis eſſe videtur, quid domino pro vaſis et inſtrumento dandum ſit, quibus redemtor vtitur, ne gratis praebeantur. propterea coniicio, aliquid excidiſſe, et e ſcriptura Cod. S. Recanatae *iri pri primae cotulas duas* legendum *i. r. i. preſſurae priuae primae cotulas duas*, ſc. pro trapetis et cetero inſtrumento dato cotulas duas in ſingulas preſſuras primas, quantum dominus ſuo ſumtu oleum exprimens factoribus dat, vt c. 67 indicatur. *primae* non eſt ſuperuacuum, nam ternae minimum preſſurae fiunt v. Columel. XII, 50.

147. *Locus vinis – pendenti.* Haec repetuntur cap. seq. in fine vitio librariorum. in repetitione vitiose est *deportauerit*.

148, 2. *quod admensum erit, pro eo dominus resoluito.* Scr. *domino* vel *dominum.* sed illud melius, quod in libro Politiani fuit. (v. not. ad h. l.)

149, 1. *Qua vendas, finis dicito.* Scr. *qua vendas fini, dicito*, vt c. 154 *qua fini culeum capiet.* mox *pabulum frui occipito*, edd. ant. *fini.* Mſ. Polit. *fieri.* quod interpretor, pratum posse fieri pabulum. pro *permittet* olim conieci *permutet.* nec *permittet* sperno, si intelligas recte, pro *promitti*, vt est in libro Politiani.

150. *porcos ferarios.* dicuntur a *fero*, h. e. quos cum ouibus, etiam vaccis pastores abigunt in montes, feroque et herba pascunt, donec eos vendant.

151, 1. *materiem, vbi hordeum flauescit.* *Materia* ab loco hoc, de semine, aliena. Olim legebatur *maturum.* hordeum mature flauescit, vt saepe extremo vere iam messorem inuitet.

154. *id* (labrum) *in suggestu, inter dolia positum habeto, vt in culeum de eo vinum salire possit.* Pro *de eo* legendum *de dolo.*

156. Argumentum huius capitis: *Brassica quot medicamenta in se habeat*, textus initium fecerim. nam quod editur: *de brassica quod concoquat*, ineptum et e prima brassicae vi ductum, quae a Catone commemoratur.

Ibid. 1. *quasi nihil ederis biberisque, bibesque quantum voles.* A libro Politiani abest *biberisque*, habetque et *ederes.* illud verum est.

Ibid. 4. *postea vbi deorsum versum ibit.* Liber Polit. *p. v. deoritum* h. e. *dehauritum.* quae est sincera lectio. Edd. pr. *decoritum* quod inde ductum est vitiose.

Ibid. 5. *vsque donec ea. ea* in libro Polit. non est. an scripsit Cato *donicum.*

Ep. 7. p. 82.

157. *Brassica Pythagorea – omnia haec habet brassica.* Haec mihi a Pythagoreo de plebe vel Galenico profecta videntur, nempe inde ab *ad salutem temperat.* Nam Cato primum genera deinde vires se dicit traditurum: et hic fit initium ab viribus; idque insulse. Pro *septembona* Mſſ. duo antiqui *septembrina*, quod vernaculum morem redolet et barbari auctoris indicium habet.

Ibid. 2. *altera est crispa, apiacon vocatur.* Polit. *Apia* conuocatur *Apia* et ed. Ienſ. Plinii libri modo *apianam*, modo *apiacam.* Itaque aut *Apia conuocatur*, aut *apiana* scribendum.

Ibid. medicamentosior. Vict. Ienſ. Brusch. *medicamento.* melius.

Ibid. 4. *Si bis die apponitur, dolores auferet et si quid contusum est erumpet.* Edd. pr. scriptura melior: *bis die id apponito: si quid conclusum.* nam haec magis Catoniana, et paullo ante dicta, nec dissimilia tradit e Catone Plinius.

Ibid. 5. *et si voles eam confectam, lautam, siccam, sale, aceto sparsam esse, salubrius nihil erit.* Scribendum *confectam* et *fictam* i. e. *sectam.* nam siccam alienum est, quam non pro cibo sumi vult Cato. mox etiam pro *sectam* scrib. *fictam.*

Ibid. 7. *Si iecur.* hoc est ab Aldo. edd. pr. *iecora*, quod restituendum est – mox edd. pr. *ac si vteris, omnes articularios poteris expellere* melius est *articularios*, quam Aldinum *articulares morbos*, et Victorianum *articulos experiri.* nam *articularius* est qui articulis laborat, etiam apud Plautum. recepto tamen *articularios* malim *experiri*, pro expedire, liberare.

Ibid. 8. *tamen valetudinis causa experirer.* Mſ. Vict. *experirus*, forte contractum pro *experiturus*, et omissum ante *tamen*, *essem:* nisi malis, *et si sumtus, esset tamen v. c. experitus.* nam sic veteres dixere pro *expertus*, vt Festus tradit.

Ibid.

Ibid. 8. *omnis qui insomniosus est.* Vetus lectio est *seniosus*, i. e. qui, vt senes, assiduis vigiliis maceratur: vulgatum fucatum est.

Ibid. 9. *dato edat, si poterit, sine pane: si non, panis parum ibidem madefaciat.* Sic Aldus, alii aliter. optime liber Polit. et Caesenas: *dato edit: si poterit sine pane: si non dato pane, purum ibidem madefaciat. edit* pro *edat*, quod saepe habet Cato in hoc capite. ita enim prisci, vt Nonius tradit: sicque et mox corrigendum *edat*.

Ibid. 11. *et si mulier eo lotio locos fouebit, nunquam ii virosi fient.* Haec vitiosa sunt. Ms. Vict. *nunquamum seri fient.* Ms. Caesenas, *umseri*, *um* vel *un* factum ex *ii* vel prisco *eiei*. ita fit: *nunquam ei seri fient*, i. e. nunquam seri erunt ad ea, quae a partu sequi solent, emittenda. mox ante *sub* edd. pr. addunt *foetae* et post omittunt *operito*. illud non necessarium est, hoc redundare nemo negauerit. nam *circum vestimenta dare* est *operire*.

Ibid. 13. *vbi esse volet, carnem assam dato. Si esse non volet, dato brassicam tritam et panem.* Libri antiqui, vt Victorius tradit, habent *carnem asinam*. quod debebat recipi. nam caro asinina, lenit aluum et facile descendit, vt tradit Hippocrates de diaeta. Id voluisse Catonem locus ipse et res declarat.

Ibid. et si quis vlcus tetrum vel recens habebit. de *tetrum* dubito, quia sequitur, *vel recens*. melius *vetus*, vt mox Cato idem repetens, *vetera vlcera et noua* habet.

Ibid. 16. *deinde petigini parce brassicam opponito.* missis aliorum opinionibus e libris optimis corrigendum, qui habent: *de petiginis porcae brassicam opponito.* Fuit *deipetiginis*, vt prisci scribebant. iam vltimam literam refer ad sequens; fiet *deipetigini sporcae* (pro *spurcae*) *br. opponito*.

160, 1. *Luxum si quod est incipe cantare in alio – In alio* est, opinor, *inuicem*. – Mox: *dissunapiter* nihili est. edd. pr. melius: *dic vna pariter.* Victorii tamen liber pro *pariter* habet *petes* sc. pro *pedes* more prisco, nempe, arundinis scissae extremitates.

161. *de Asparagis.* Plinius ait, Catonem vltimo loco de asparagorum cultu dixisse. itaque hic a sua sede recessere asparagi.

Ibid. 2. *deinde etc.* Haec sic digerenda: *Deinde supra areas stercus spargito bene. Serito secundum aequinoctium vernum. vbi erit natum, herbas crebro purgato.* – Mox pro *substramentis* liber Politiani *sum stramentis*, pro *cum stramentis*, quae est vera lectio.

162. Index huius capitis est vetus: *Salsura pernarum et offellae Puteolanae.* Sed in capite nullae *offellae sunt*: Videri potest haec pars capitis perisse: sed tamen Varro e Catone solas pernas memorat, nihil de offellis.

EMENDATIONES VARRONIS
EX EPP. VIII SEQQ.
IN L. I.

Ep. 8. p. 90.

I, 1, 7. *a quibus scriptoribus reperias.* Victorius in libris antiquis inuenit *reperitas*, sed praeferebat *repetas*, quod et est in ed. Io. Parui. estque bonum: sed ego *reperitas* praeferam, aut *repetitas*. (v. not.)

I, 2, 5. *aestiuo die, si non diffinderem meo insititio somno meridie.* Scribendum puto *diem*. sic L. III. *diffindere aestate diem meridie; aestiuo* dicitur vt alibi *verno*, pro aestate. Praefero etiam *sumnu* pro *somno* e libro Vict. siue Florentino.

Ibid. 10. *contra auream imaginem*, Est ab Aldo. libri antiqui *contra aurum imago.* neutrum intelligo. an legendum *contra aurum in Argo*, vt sermo sit de tabula picta aut signum, referens Argum cum vellere aureo, quae ante tabernas poneretur.

Ibid. 21. *sed error hinc, quod pecus in agro esse potest, et fructus non in agro ferre* Vel *non* delendum cum Politiano, vel secundum *in.* nempe non adiuuant pecora culturam, sed fructus ferunt.

Ibid. 26. Scribe: *scripserit in agricultura?*

I, 3, 1. *de iis rebus dicendum, quae scientia sit* Hoc est Aldinum. Scribe: *quae in scientia sint.*

I, 5, 2. *neque eo dico, quod non habeant e. v. e. c.* Vrsinus malebat *quos* non. ego ex edd. pr. *quin habeant.*

I, 6, 5. *contra aestiua montanis locis commodiora.* Optime liber Politiani: *contra aestiua montana iis locis* (vbi prata et vineae) *commodiora.*

I, 7, 10. *vt ego quoque: a quo antiqui prata parata appellarunt.* non cohaerent haec cum antecedd. nam non inde prata parata dixere, quia iis primatus datur. Legam e Cod. Caesenate: *vt ego: antiqui quoque prata parata appellarunt.*

I, 8, 1. *quarum nomina duo etc.* Hic si quid mutandum sit, legam *quarum nomine*: nam Vrsini correctio non recta est.

Ibid. 3. *Canusini in harundulatione in ficis.* Non placet harundulatio: vellem *in harum iugatione.* Cum directo iugo vtantur Canusini, traduces per ficorum tabulata suspendunt.

Ibid. 6. *alterum genus vineti etc.* In quibus genus vitis describitur, quod sine iugo dat vuas, de quo et Colum. V, vnde apud Varronem legerim: *vbi arbusculae modo remouetur e terra vitis;* et deleuerim punctum post *vuam modo* addam e libro Polit. et Iensonii.

– *vinctu, quod antiqui vocabant cestum* i. e. circulum vimine aut scirpo, textum, in quo vuas per palmam hinc et hinc racemorum tenus amputatam suspendebant. mox *Reatini* in libro Politiani *Vriatini*, ab *Vria* Apuliae oppido.

I, 9, 1. *Terram, inquam, Inquam* a persona loquente interseritur, aliquid ex narratis repetente, vt Varro multis locis facit, quod non animaduertentes decepti sunt.

Ibid. 5. *Itaque in iis, vt in Pupinia etc.* *in iis* refero ad discrimina terrae, quae tria commemorata sunt, vt in Pupinia, ceu in macra, cuius generis est Pupinia. hoc non intelligentes fecere, vt Iens. *in nux* Aldus *in Veiis*, libri Florent. *in nus.*

I, 10, 1. *Iugum vocant.* Haec exscribens Plinius L. XVIII. habet *iugerum* in edd. vulgatis. res est eadem. Sed tamen edd. Plinii antiquiores habent *iugum*, quod Vrsinus reponi volebat.

Ibid. 2. *Is modus acnua latine appellatur.* Nullo modo credo, Varronem dixisse, actum quadratum a Latinis dici *acnuam:* quam vocem Baeticam esse dicit Columella, pro *agnam*, cui succinit Isidorus. Varro solet dicere, *nostri* dicunt etc. Colum. V, 1,5. dicit eosdem Baeticos aliud terrae spatium vocare *porcam.* Vtriusque mensurae nomen sumtum videtur ab ouillo et suillo pecore, more rusticorum et pastorum, qui et astra nominibus rusticis signauere.

Ibid. dicitur scrupulum. Scr. *scriptulum* vel *scripulum* (de quo late disputatur, et sic a Gesnero editum est.)

I, 11, 2. *villam aedificandam.* Puto *aedificandum*, qua forma saepe vtitur Varro. mox et *dandum operam* edd. pr. (sic est in textu G.)

I, 12, 1. *ne aduersum eum ponas.* quae hic dixit Ponted. iam sunt inter notas G.

Ibid. 2. *Aduertendum etiam etc.* item et quae hic dicta, sunt fere in notis G. item vt notata ad I, 13, 1. *in villa facienda* etc. et *fructus vt est vinum* etc.

I, 13, 2. *inprimis culina videnda, vt sit admota.* Hic et alibi si forte occurrit in libris *colina*, non est mutandum in *culina*, quasi nil intersit. *Culina*, auctore Festo, est *locus in quo epulae in funere comburuntur.* Sed *colina* est vbi cibi coquuntur.

Ibid. 4. *quod enim infertur recens, minus bonum; id cum conflacuit, melius.* Verum est,

eſt, quod Victorius in libris reperit, nec tamen edidit. *Confacuit* vel eſt ab eodem vnde *faex*, vel legendum *confracuit*, a *fraceo*, vnde *fraces*, i. e. computruit, ſicut Varro idem dicit *oleam fraceſcere*, quod Nonius ait eſſe, *tanquam friari et putrefieri vetuſtate*. (ſic et Scaliger. v. not.)

Ibid. 6. *cellam vinariam aut oleariam — in Italia*. Ed. Ienſonii addit: *ne vinum proluerent*, quod ſic expono: quo vinum *proluerent* dolia in lacum, dum rumpuntur.

Ibid. extr. *item videre oportet — ponatur villa*. Hoc mihi non a Varrone videtur eſſe? (hoc iam eſt in not. G.)

Ep. 9. p. 105.

I, 14, 1. *aut viuae ſepis*. maneo in ſententia ſcr. eſſe *viuas ſepis* (pro ſepes. v. not.) et e Mſſ. Florent. recipio *ac*.

Ibid. 2. *foſſa ita idonea*. Sententia perfectior erit, ſi ſcribatur: *foſſa ea idonea*, vt ante *ager is bonus*, vel e Ienſ. *ea foſſa ita idonea*. mox ſcr. *ac ita arduus*, aut ex ed. Ienſ. *Sed ita arduus*. nam aut foſſam excludit, de quo genere poſt dicitur.

I, 16, 2. *quae vicinitatis inuectos habet idoneos*. In libris mediae aetatis additur *ſecundum*, *quae* etc. nam et poſt eſt *tertium*; et de iis quae ſequuntur non ſecundo loco dixerat Varro. itaque aut delendum *tertium* et legendum: *item ſi ea*, vel *tertium* mutandum in *ſecundum* et *quartum* in *tertium*. nam quartum, cum vltra progredi non liceret, extra numerum habuit.

I, 17, 2. *iique, quos obaeratos noſtri vocitarunt*. Scriptura vetuſta eſt *obaerarios*, h. e. *qui ob aes* aliena curant, laborant. *obaerarius* eſt *operarius*.

Ibid. 3. *et more incolarum et nouitiis requiſito ad pr. quid factitarent*. Haec male ficta ſunt et imperite. libri antiqui: *et in eorum e nouitiis reliquiſitio ad priorem dominum quid factitarent. relinqu.* puto eſſe pro *relinquiſitio*.

Ibid. 4. *facilius e. hi quamuis minores natu dicto ſ. a.* Hoc eſt ab Aldo Mſſ. Caeſen. et Venet. *ii* vel *hi*, *quam minores natu:* quod verum eſt.

Ibid. 6. *ad iniiciendam voluptatem*. Victorius bene *voluntatem* corrigit: quo recepto, ſic cetera corrigam: *ad inliciendum voluntatem praefectorum*, *honore aliquo habendo, et de operariis, qui praeſtabunt alios, communicandum*.

I, 18, 1. *Dicit e. etc.* Haec ſic ex edd. pr. diſtinguenda: *dicit in eo modo haec mancipia XIII. habenda: vilicum, vilicam;* tum numeros hos ex iisdem ponam *bubulcum* 1. *aſinarium* 1. *ſubulcum* 1. vt et Cato habet, vnde haec ſumta ſunt.

Ibid. 3. Ex edd. ant. et Mſ. Caeſenate vulgatum ſic corrigam: *Quod Cato ſi voluit, (vt debuit) vti proportione, ad maiorem fundum vt minorem adderemus vel demeremus. Praeterea extra familiam dicere debuit vilicum et vilicam.* mox lege: *e quo cum ſexta pars abſit ea XL. quae de CCXL. demuntur.* neque enim XL. eſt ſexta pars numeri CC.

I, 19, 2. *Terram boues etc.* Nil hic deeſt, vt quidam ignari agriculturae putarunt: in fine *relinquunt vomerem aruo* e Varrone laudat Nonius, omiſſo *in*.

Ibid. 3. *aſinum molarium* ad ſuperiora referam, et interpungam: *In vinea iugerum C.* nam illa ad modum olilueti iugerum CCXL. ſpectant, reliqua ad alterum modum. tum optima Varronis exempla habent *molendarium*. In Caeſenate eſt primum *molarium*, deinde *molendinarium*. Varro certe non duplici forma eodem loco vſus eſt: itaque *molendarium* vel *molendinarium* praetulerim.

Ibid. quo facilius mancipia, quae ſolent ſe tueri et aſſidua eſſe poſſunt. Haec ſunt Aldina, eaque vitioſa, a quibus diſſentiunt Mſſ. et edd. vett. etiam Iuntina, corrige: *quo facilius mancipia, quae ſolent ſe tuerier, aſſidua eſſe poſſint*.

I, 20, 2. *nec non ita ſi incidit*. Probo lectionem Victorii *nec contra*, quam et Bruſchius confirmat, et res poſtulat. (ſic et G.)

Ibid.

Ibid. et primum in aequo loco – molliorem terram. Edd. primae habent plus: *et primum eos aequo in loco, et sine aratro, aut eo leui simul gradifacias, et principio per arenam, aut molliorem terram leniter procedant.* Haec consentiunt Virgilianis G. III, 166 – 171. qui multa e Varrone sumsit, vbi v. 169. facile agnoscas *gradifacias*, in verbis *coge gradum conferre iuvencos.*

Ibid. 3. *quos ad vecturas, item instituendum.* Videndum an e Crescentio addendum *paras.* Sic in princ. capitis, *qui arandi causa emuntur.*

Ibid. per vicum aut oppidum. creber crepitus etc. Edd. primae addunt *vbi* ante *creber*, quod non reprobem.

Ibid. 5. *in confragoso enim et difficili haec valentiora parandum.* Pro *haec* debet esse *nec* aut alia negatio. nam ex ceteris praeceptis Varronis de pecore habendo et re ipsa patet, locis montanis et siccis non apta esse maiora pecora; nam nec satis fructus ferunt, et difficilius aluntur.

I, 21. Hoc breue caput e duobus conflatum est. testes tituli antiqui. Non Varronis est: *de indomitis quadrupedibus de pecore instructo et canibus hoc faciendum*, quod Iensonius protulit, nec *de indomitis quadrupedibus et pecore faciendum*, quod Victorius habet: nam vbi est de quadrupedibus ac pecore? nisi si sunt narrationis peractae clausulae, cuiusmodi multae sunt in hoc opere eaeque germanae: – Bene Stephanus e Ms. vet. retulit *de ind. quadr. de pecore instructo ac canibus hoc faciendum quod dixi.*

Ibid. si prata sunt in fundo, nec pecus habet. Ed. Iens. addit *dominus.* recte. nam et alibi in talibus *domini* mentio est apud Varronem, et sine eo vltima vacillant.

I, 23, 3. *Itaque lupinum cum necdum siliculam cepit.* Edd. pr. *cum dominus siliculam cepit.* sic et Mss. Venet. Caesenasque. Conicio *donitum* fuisse. Et Victorius obseruauit, saepe a librariis in eo verbo peccatum esse: apud Catonem mutatum esse in *domino cum.*

Ibid. 4. *propter voluptatem.* Varronem scripsisse puto *praeter voluptatem.* similis sententia est c. 7. nempe non modo voluptatem, sed etiam fructum spectat.

Ibid. 5. *unde vtendo quid facias.* Probo Victorii lectionem *unde viendo quid facias:* edd. pr. habent *aliquid* ex quo reliquum puto fuisse L. quod Victorius ante *quid* in libro suo reperit.

Ibid. 6. *unde nectas bubus paleas, lineas etc.* *Paleas* corrigo *palmas* aut *palmam* e c. 22. vbi narrat, quae fiunt de *cannabi lino, iunco, palma, vt funes, restes etc.* Sed debet etiam eo loco stare, vbi c. 22. nempe ante, post *iuncum* aut *spartum:* ei adiungitur etiam apud Columellam.

Ibid. quaedam loca eadem, alia ad ser. idonea non sunt. Interpunctio tollenda: mox: *in pomariis recentibus desitis seminibus alii hortos conserunt, alii quid aliud.* In his *desitis* vitiosum est, natum e prisca scriptura *dessitis* pro *dissitis*, a *dissero*, de stirpibus per interualla positis. nec dubitem recipere *dessitis.*

Ibid. 7. Haec pertinent ad c. 24. (Vidit et Gesnerus.)

Ep. 10. p. 121.

I, 24, 2. *Sed hoc neque i. o. etc.* Primo interpungendum post *maxime.* *Sine detrimento* etc. mox *plaga* ab Aldo est. Edd. pr. et scr. *parte.*

Ibid. frons. Debet esse *fros* auctore Charisio L. I. qui hinc laudat *fros.*

I, 26. *neque propter eas adserunt vites, quod haec inter se inimica) propter eas referunt ad cupressos:* sed inter vitem et cupressum nulla inimicitia; cum viti illa pro ridica apponatur. Legendum *propter olus,* e quo facta vetus lectio *propter eos vt adf.* nam *olus,* in quo brassica intelligitur viti inimicum est. vid. supra in c. 16. vbi clare haec inimicitia traditur.

I, 27, 2.

I, 27, 2. *Vere stationes quaedam fiunt.* Vrsinus *sationes* e V. C. recte atque recipiendum v. c. 29 (sic et G.)

Ibid. glebis a. s. percalefactis. Hoc vel ad *aptiores, fac. relaxatas* referendum est, vel *segetes* interponendum, quod aut excidit, aut in *simul* mutatum est. Hoc recepto *neque ea* corr. *eas.* In Ms. Polit. fuit *claeuis* pro *glebis.* np. a χλάω verbum natum est.

Ibid. 3. *excoli commodissime: tunc p. a.* Interpungendum est post *excoli.* sic edd. pr.

I, 28, 1. *quae redacta – praecidi arbores.* Interpunge post *qui nunc sunt.* Sic edd. pr. post pro autumnales leg. *autumnalis,* sc. temporis, vt est in ed. Iens. item mox post *temporibus,* et scribe *quidem* pro *quaedam.*

Ibid. 2. *aequinoctium autumnale.* Charisius habet *autumnal,* vt c. 34. 35. recte.

I, 29, 1. *putari inprimis.* neque hoc probandum, neque quod in libris antiquis est *in pratis,* quae falce vineatica non indigent, sed foenaria. an fuit *putari imputata?* vel *putari in pratis* est idem quod infra *prata purgari.*

Ibid. seges dicitur etc. de h. l. dixerat iam in nota, inter Gesn. quae hic rursus fatius explicantur. ad vltimum inclinat sic legere: *seges dicitur, quod aratum satui est:* verba *aruum – satum est.* e margine in textum venisse, quia nil aliud habent, quam *noualis* explicationem.

Ibid. 2. *cum iterum, offringere dicunt.* Recte Vrsinus pro interpolatione delet. (v. not.)

Ibid. 3. *lacunam striam facit.* apud Nonium est *istriam,* quod *instriam* fuisse credo, i. e. striis priuatam, quales esse debent in aruo lacunae s. sulci; Cato *sulcos perpetuos* dicit.

Ep. 11. p. 134.

I, 30. *quod si quae folia – non sunt.* Hoc est a Victorio. Mihi vetera magis placent, in quibus est *mittere* non *amittere:* item *idonea.*

I, 31, 1. *quod ita occidunt.* Legam *occaedunt,* antiqua scriptura.

Ibid. 3. Sic legam atque ordinem: *minorem flagellum; maiorem enim,* (pro *etiam*) *vnde vuae nascuntur, palmam: prior, litera vna mutata, declinata a venti flatu flabellum similiter ac flagellum: posterior etc.* Puto Varronem docere, qua parte flagellum vuas parit, *palmam* a pariendo dici, qua capreolum mittit *capream.* male a Popma et Victorio *caprea* eligitur.

Ibid. 4. *ocinum dictum a Gr. v.* ὠκέως, *quod valet cito.* Nonius haec referens habet *venit cito.* melius, i. e. nascitur, prouenit, vt habet Plinius: *a celeritate proueniendi.* nam ὠκέως quid sit, stultum fuerit dicere.

Ibid. id ex pabuli segete etc. Varie hic locus editur. optime a Bruschio: *id ex pabuli segete viride sectum, antequam genat siliquas:* quod cum codd. scr. consentit, et Popma recepit.

Ibid. 5. *contra ex segete — seri coeptum.* primum *ex segete* e margine in textum venit, quod farrago *ex segete farracea* appellaretur. post *Far* quoque inutile est. nam vbi ordeum, ibi et far intelligitur. In Ms. Caesenate est etiam *ferrago,* a ferro, nam a farre saltem *faracia,* vno *r,* more antiquo. Totum sic erit: *contra, vbi sata admixta ordeum, et vicia, et legumina pabuli causa, viridia quod ferro caesa, ferrago dicta; aut nisi quod primum in faracia segete seri coeptum.*

Ibid. 6. *in poma quae insita erunt, siccitatibus aquam addi quotidie.* Nonius addit *vesperi,* quod et in edd. quibusdam est. recte. (v. et notas.)

I, 32, 1. *Quarto interuallo – arationes absolui.* Cur nulla mentio messis? quam non praetermisit Varro. et eius mentio ex Varrone apud Plinium. Non dubito a Varrone scriptum esse: *cum sit maturum*

nono mense. In edd. priscis quibusdam inter *maturum* et *arationes* interponitur *collige. Inde.* quo voluere explere, quod aberat.

Ibid. Frumentum dicant XV. diebus esse in vaginis, XV. florere XV. exarescere. Plinius 18, 7 Varronem dicere ait *quater nouenis diebus fruges absolui.* Vtrum melius? Decernat Theophrastus a quo multa in Varronem venere, VIII, 3. Hist. Plant. qui dicit *florere post quatuor aut quinque dies, aeque diu florere, diebus septem deflorescere.* quae cum Plinio l. c. consentiunt, sed illa his addita apud Plinium non sunt a Plinio, sed a mala manu addita.

I, 33. *aratro offringi.* Leg. *arata* ex edd. ant.

I, 34, 1. *ad diem XCI.* Scribendum *XXCVIII.* Neque enim plures ab aequinoctio autumnali in brumam dies numerantur.

I, 35, 1. *Serere Lilium etc.* Haec sic sunt scribenda: *serere lilium, crocum, quod iam egit radicem, rosam: ea* (vel *etiam,* aut *et,* vt habent quidam libri) *conciditur* etc.

Ibid. Violaria – macriorem. Edd. pr. demunt *e* ante *terra,* et *ea,* post *ad.* Itaque Victorianis proxima *terra adruenda puluinos fieri.* quae admittere suadet Leucoi natura, quod in summa terra ponitur. puluini autem fiunt, quo melius hibernum solem accipiant et citius florem fundant. *macriorem* minus probo, quam vetustius *minorem.*

Ibid. 2. Ab Fauonio etc. Hoc ad primum interuallum inter Fauonium et vernum aequinoctium spectat. Etiam Columella serpyllum docet circa primum aequinoctium esse plantandum.

I, 37, 1. *quaedam facienda etc.* vltimum *et caeduam siluam. et caedas vt siluam* vel *siluas.* nam eas decrescente luna et sicca caedi debere perennitatis causa, omnes sciunt: at siluam caeduam crescente luna, quo citius resurgat.

Ibid. 3. nunquam rure audisti etc. Primum *Ianam lunam* puto esse plenilunium, cum pulcerrimam speciem luna habet. vel ita dici *Ianam,* vt sol *Ianus:* ideoque *VIII. Ianam lunam* esse diem octauum ante plenilunium, i. e. diem lunae septimum, item *post VIII. Ianam lunam,* diem a plenilunio octauum, i. e. lunae circiter vicesimum primum, quae tempora, vt olim, ita et nunc a plerisque religiose seruantur.

Ep. 12. p. 147.

I, 39, 1. *cum semina quatuor sint generum.* Sed tria tantum memorantur: deest quartum, vt videre iam Popma et Victorius. In ed. pr. Iens. post *in terram* additur *per se a natura, alia ex industria, vt faciunt viuir.* in quo est quarti vestigium, sed alieno loco. Theophrastus in H. Plant. 11, primo loco ponit γένεσιν αὐτόματον et ἀπὸ σπέρματος. haec sunt in illis, *per se a natura,* et *ex industria.* Hoc igitur fuit primum genus Varronis: atque id post *ab eo* latius explicatur. atque eodem modo genera haec tradit Virgilius, siue e Varrone, siue e Theophrasto, in Georg. II, 10. tum legendum e Ms. Caes. et ed. Iens. *viuas radices.*

I, 40, 5. *Quartum genus seminis — obligetur.* Interpunctio *in aliam. Videndum etc.* est vitiosa. Fac sic: *in aliam, videndum qua etc.*

Ibid. non enim pirum recipit quercus etc. Haec sic interpungenda sunt: *N. e. p. r. quercus; neque etiam si malus pirum, hoc sequuntur multi, qui aruspices audiunt multum, a quibus proditum.* Sensus est, etsi malus piro inseri potest, tamen superstitione deterriti, multi non faciunt.

Ibid. 6. Ex arbore, e qua quis — curat. Haec quatuor diuersis modis reperiuntur in libris scr. et edd. Iensoniana lectio est optima. Ea omittit e vulgata: *quod intro est,* ante *falce.* habet post *detectum ad coelum,* quod est vitiosum pro *derectum,* i. e. directum.

I, 41, 1.

I, 41, 1. *sequitur caldorem*. Praetulerim lectionem *calidiorem* sc. mensem, vel locum. nam sequitur, ficeta in locis frigidis fieri non posse.

Ibid. 3. *in aliis transl. videndum, vt quod transferat*. Legendum aut *transferas*, aut ex ed. Iens. *transferatur*.

Ibid. 5. *In crescendo tarda. In hoc enim humidiora quam aridiora.* Credo Varronem dixisse, in crescendo minutiora esse tardiora aridioribus, idque e sequentibus patet. Varro omnia haec sumsit e Theophrasto, qui postea, quae hic habet Varro, dicit, imbecillia esse tardiora. Itaque Varro scripsit: *in hoc etiam imbecilliora quam aridiora.*

I, 42. *id seritur ita, vt semen iactatur.* Vrsinus e V. C. *differtur*, quod commode in *disseritur* vel Varronis more, *desseritur* mutetur. At cur *semen* et *iactatur* retinetur. Credo fuisse *ita vt semel iaciatur* (de *iaciatur* vidit et Gesn.) nempe ita iactandum est semen, vt interserere non sit necesse.

I, 44, 2. *item ex modio nasci centum.* Magnus numerus, sed tamen esse debet CL e Plin. 17, 5.

Ep. 13. p. 160.

I, 45, 3. *Quod tectae terrae tepore propagantur, supra aëre frigidiore tinguntur.* Scr. *tectae terra*, Theophrastus στεγαζόμενα τῇ γῇ. Pro *tinguntur*, quod est a Victorio, cum ante esset *ringuntur*, malim *stringuntur*. Gelu *stringi* dicuntur res, cum coeunt, densantur. Theophr. κωλύεται.

I, 49, 1. *et ille primum. ille* inane est, nec reperitur in edd. pr. adeoque delendum.

I, 54, 2. *Sed eligitur ad edendum.* Nonius interponit *etiam*. mox *lectius* e Mſ. Vrsin. corrigam *lecta*. nam lectior vua ad cibum seponitur. melius tamen e *lectius* feceris *secius*. nempe, quod secius est in vuis et deterius ad vasa torcula defertur.

Ibid. quae in aram vt in carnarium adscendat. Olim credidi *aram* esse oportere *aream*, quod et in editis repereram. nunc aliter censeo. nam puto Varronem loqui de vuis passis, quia recens vua vt seruaretur vel in ollis inter vinacea reconditis, vel in amphoris in piscinas demissis, ante dixerat. Vrsinus e vetere et optimo libro notauit *aera* pro *ara*, ex quo vna litera mutata, fit *aena*, pro *ahena*, quia Varro adspirationem non amabat. Itaque alia vua in *aena* immergitur, *vt in carnarium escedat.* firmat Columella 12, 16.

Ibid. 4. ad notam de verbo *eligitur*, pro quo malebat *laedatur* vel *caedatur*, addit, non contemnendum Morgagni *laudatur*.

Ibid. 7. *cum is humor modicus.* Immo *medicus*. vtebantur enim amurca ad curationes pecudum, olearum.

I, 58. *Faba legumina.* Interponendum est *et*. nam et *faba* legumen est et Crescentius habet e Varrone *faba et cetera legumina.* Sed Plinius tantum et, item ed. Iens.

I, 59, 4. *Punica mala — pependerint.* Primum *obteris circum ramum* puto esse: circa ramum terram esse comprimendam ad includendum spiritum internum, e terra emissum, e quo crescere poma Theophrastus tradit, vnde et ollam sine fundo esse vult Varro, et ex retento humore, quem aër et sol detrahunt, dum in arbore pendent, sed cortice tantum augentur. Deinde *si extrinsecus spiritus adflet*, si Theophrastum sequimur, *intrinsecus:* si Plinium, *ni* pro *si* legendum cum Crescentio. sed Theophrastum malo.

I, 61. *in doliis.* Sic Victorius. in libris aliis est *ollis*, et *oleis*, hoc praetulerim, antique pro *ollis*.

I, 62. *Promunt condita.* omnes libri veteres *primum*. Inde fecerim *promundum*. Post est *vtendum, vendendum*.

I, 65, 1. *Si vetus — prodit.* E libro Vict. pro prodit lego *promito*: *tum quod non sit, anni cum accesserint* et in parenthesi accipio.

I, 66. *Oleas albas, quas condideris novas etc.* distracta haec sunt et languida. Interpunge post *condideris*, et *amaritudinem*.

IN LIB. II. VARRONIS.

Ep. 49. p. 416 f.

II. *praef.* 3. *quarum quoniam societas inter se magna.* Edd. pr. *quarum inter se consocietas magna.* Hinc corrige: *quarum inter se cum societas magna.*

Ibid. 6. *tibi, Niger Turrani.* Addendum *hunc* sc. librum, *tibi* etc. ita omnia clara.

II, 2, 2. *Itaque quae id non habent, maiores nostri apicas app.* Edd. pr. *itaque quo id non habent.* i. e. quoniam id non habent, vt in illo Ciceronis, *non quo quicquam metueret.* Videndum porro, an *apicas* per corruptionem venerit ex ἀτριχας, an scribendum *atricas*.

II, 2, 4. *lana opertis auribus, amplis pectore et scapulis.* Vrsinus corrigit *amplo pectore:* bene. sed e libro Politiani malim *ampli.* quid enim prohibet credere *amplis* et hoc *ample* veteribus in vsu fuisse. Certe maxima est Codicis auctoritas.

II, 2, 6. *quod recte sanum est extra luscam, surdam, minam, id est, ventre glabro.* Oues ventre glabro, supra *apicas* dixit, sed aliam tamen *apicam*, aliam *minam* credo. nempe *apicae* statim in oculos incurrunt: ideo in emtione non excipiuntur. *mina* de qua stipulando cauetur, fortasse est sterilis, eoque inutilis, quam Columella reiiciendam esse dicit. Festus quidem *minam* dicit esse mammam siccam et exilem, quae est sterilitatis signum. Id si est, delendum erit *id est ventre glabro.*

Ibid. 7. *Primum prouidendum.* Crescentius praeponit: *de pastione,* quod non contemno. nam et in ceteris partibus, de quibus se dicturum dixerat, eiusmodi quid praeposuit Varro, vt *quod ad foeturam* etc. atque in aliis sic locis similibus.

Ibid. non enim solum ea vligo lanam corrumpit etc. quo spectat *ea vligo?* E Crescentio puto addendum ante, *ac fieri ab vrina purum.* Varro in sequentibus dicit *stabula esse facienda* lapide strato, *necubi in stabulo vrina consistat,* quod monitum est etiam bis apud Columellam.

Ibid. 8. *Cum aliquot dies steterunt, subiicere oportet virgulta alia. Virgulta alia* indicant, iam ante aliquid fuisse stratum. itaque quidam correxere *virgulta et alia.*, Crescentius propius ad Varronis sententiam accedit: *subiicere oportet alia virgulta et paleas.* Solent autem per singulos menses ter quaterue substernere ouibus paleas, vel stramenta, vel virgulta, non solum ob caussas a Varrone memoratas, sed etiam, vt maior stercoris copia fiat, inprimis verno tempore. In Mf. Politiani est *virculta* vel a *vi* cum *r* finali et *colo*, vel ab *hir*, caua manu, adspiratione in *u* versa: quippe virgulta putantur et flectuntur, vnde manu culta.

Ibid. 9. *Contra illae in saltibus quae pascuntur.* Ex vetere scribendi ratione vitiata et perturbata omnia puto. Scribebatur *illei — quei*, qualia multa adhuc sunt in libris de L. L.

Ibid. 20. *in pellitas binos.* Ed. Iens. *caprae binos.* Liber Politiani: *captae binos*, h. e. *captas binos.* nam oues pellitae, impeditae sunt et captis similes, ideoque diligentiorem curam poscunt.

II, 4, 1. *Sed quis e portu post Italico prodit, ac de suillo pecore expedit?* sc. quis post nos, quos Epiroticos vocatis, e portu Italico prodit (Italia enim porcorum cultura insignis) et de suillo genere narrat? Quibus a capris ad sues sermonem conuertit, vnde cap. 4. initium.

Ibid. 4. *Boni seminis sues animaduertuntur a — et regione coeli.* quid *a regione coeli?* in qua coeli plaga formosae sues nascuntur? cur igitur additur *coeli*. Varro intelligit, *potius*

tius ex iis locis, vbi nascuntur, amplas quam exiles esse parandas.

Ibid. 11. *De magnitudine Gallicarum succidiarum – in plostrum imponit.* Omnia hic ita sunt perturbata et vitiata, vt de emendatione desperandum sit. Cato de Gallicis succidiis scripsit earumque magnitudine, et hic de Italicis traditur et de numero. Mihi non inutilis videtur lectio haec: *In Gallia Insubres terna aut quaterna millia lautia succidia habere. sus vsque adeo.* Nam *vere* ex habere relictum videtur. magnitudinem succidiarum declarat numerus.

Ibid. 13. *Scrofa in sua quaeque hara alat oportet porcos, quo alienos aspernantur.* Scriptura vetus est: *quo alienei spernantur.* hoc ipsum praecipit Columella.

Ibid. 17. *in eorum foetu.* Corrigam *fotu*, vel *fetu* e *petu* in Mf. Polit.

Ep. 50. p. 428.

II, 5, 7. *compressis malis, subsimisue, gibberi spina leniter remissa, opertis naribus, labris subnigris, ceruicibus crassis ac longis.* alieno vtique loco est *spina* inter partes circa os. Ego hoc ordine scripta haec a Varrone puto: *compressis m. s. apertis naribus, labris subnigris, gibberi spina leniter remissa, ceruicibus crassis.*

Ibid. 8. *ne cuius vngulae diuaricent.* Mf. Polit. *diuarent*, quod est a *varo*, vnde *varus.*

Ibid. caudam profusam. Codam libri antiqui. Hac forma vsum Varronem, testis est Nonius.

Ibid. colore potissimum etc. quare *heluum* et *rubeum* colorem nigro anteponat, non apparet. Puto excidisse *ad laborem: vtrique ad labores pluris, quam nigri et albi.* Consentit Plinius: *nigri coloris candidiue*, inquit, *ad laborem damnantur.*

Ibid. 9. *iugatorii Ligustici.* nempe boves omnes ad opus sunt iugatorii. itaque vetus scriptura reuocanda *nugatorii.*

Ibid. 15. *ad aquam appellendum bis.* Receperim lectionem libri Politiani *appellandum*, quia bubulci boues in omnibus voce moderantur.

Ibid. quod egredientes degustare possint. Exemplar antiquum *regredientes.* Primum enim e stabulo egressas ad aquas vocant, dein pascere sinunt circa stabulum, vt redintegrentur.

Ibid. 17. *et reiiculae reiiciundae.* Mf. Flor. vterque *reiculae.* Pol. *reicolae.* pro eo scr. *toricolae* vel *toreicolae*, quod vaccae steriles tauros consectantur. Columella praecipit: tauras, quae locum foecundarum occupant, ablegandas aut aratro domandas.

Ibid. 18. *Numerus de tauris — facit alium.* His profecto aliquid vitii inest. Primum in numero LXX. qui primo loco debet esse LX. nam vtrique tauro XXX assignantur; altero nullus. Itaque ista: *quidam habent aut minorem — matribus suis*, spuria iudico. nam explicant illa: *numerum gregum alius facit alium.*

Ibid. Atticus 120 *habet.* Mf. Vict. *centaurium viginti:* Vrsini *centum vicenum.* an centenarium vicenum.

II, 7, 3. *eum equum habere annos XVI.* E Columella 6, 29. corrigunt X. sed cur non Columella e Varrone corrigitur? nam et Plinius L. XI habet XVI.

Ibid. 5. *cruribus rectis et aequ. genibus rotundis, nec magnis, nec intro spectantibus.* Haec Aldus vitiosa fecit e Columella. In Mf. Caesenate et edd. pr. post *aequalibus* additur *introuersis, potius figurata*, et in fine abest *intro spect.* corrigam: *non introversis, potius figura alta.* genu pertinet ad crus. si crus non intro vergit, nec genu. Tum quia Columella probat *crura alta*, id non omissum videtur a Varrone.

Ibid. extr. *corpore multo.* Videtur esse ab interpretibus aut librariis, cum ante iam dixerit equos legendos esse *amplo corpore* et *formosos.*

Ibid. 6. *in Graecia Thess. equi a terra Appuli, ab Rosea Roseani.* Puto legendum: *a terra Appulia Appuli.*

Ibid. cum flumen transuehendum. An *traviundum* ab antiquo *trauio*, quo bis vsus est Lucretius.

Ibid. emtis equina similis f. ac boum. Mſ. Politiani *simulis* a quo Plautinum *simulter*, et verbum *simulo*.

Ibid. 7. *Horum foeturae initium admissionis facere o. Admissio et foetura* eadem est. titulus fuit Varronianus: *de horum foetura. Initium adm.* vt in loco de canibus: *de foetura. Principium admissionis etc.*

Ibid. 8. *demtis enim testiculis fiunt quietiores, et ideo, quod semine carent canterii appellati.* Haec male interpuncta sunt. Scribe sic: *demtis – quietiores; ideo, quod semine carent. Ii canterii appellati*, siue vt Ienſ. habet, *appellantur.*

II, 8, 2 *vterque eorum ad vsum vtilis, partu fructus neuter.* alii aliter. mallem *partu, fructu neuter.* nam quaedam pecora partu tantum prosunt domino, vt equi, asini, sues, quaedam partu et fructu, vt oues, boues etc. muli atque hinni neutro.

Ibid. quo equa ad ministerium lactis etc. equa inelegantem orationem facit, aptius esset *aequa*, h. e. parem ad lactis ministerium.

Ibid. 3. *de asinis quam amplissimum form. p.* Edd. pr. *de asinis quemque amplissimum, et formosissimum quem possunt, eligunt.* Haec meliora vulgatis, sed pro *quem* scribam *quam.*

Ibid. Quem emimus – in equis. que in emendo ex margine irrepsit, in quo erat: *quae in emendo essent attendenda.* quo sublato omnia clara fiunt.

Ibid. 6. *Hinnus qui appellatur, est ex equo et asina, minor quam mulus corpore.* Delendum est, *est ex equo et asina:* nam id paullo ante iam dictum, temere hic repetitum est.

Ibid. 14. *quidam nucibus Graecis – ea exulcerare.* Eadem Fronto graece e Varrone habet, et Columella. e quibus pro *graecis* scribendum *amaris.*

II, 10, 1. *Qui pascunt, eos cogere oportet in pastione diem totum esse, pascere communiter.* Malim, *qui pascunt, eo cogere etc.* sc. eo loco in saltibus etc. vbi totum diem pascunt.

Ibid. 4. *aut si in iure cessit, cui potuit cedere.* Edd. pr. *aut si in iure cui cessit, potuit cedere.* Mſ. Vict. *aut si in iure cessit, cui potius cedere.* Hinc corrigam: *aut si in iure cessit, cui pote (potis) ius cedere*, vel, *aut si in iure cui cessit, pote ius cedere.*

Ibid. 5. *Cibus eorum debet esse interdiu separatim vniuscuiusque gregis*, in Mſ. Vict. et Ven. *gisue*, vel *gisues gregis.* id interpretor *cis vlsue gregis:* nam saepe interdiu pastores sunt citra et vltra gregem excubantes. Politiani liber habet etiam *interdius*, quod et apud Plautum inuenitur.

Ibid. 8. *de nutricatu – venisses.* In Mſ. Vict. non erat *Tremellius*, sed pro eo, *semel simul adspicit.* perturbata haec sunt, et alterum verbum vitiatum. Lego: *easdem fere et nutrices et matres simul. Tremellius adspicit ad me.*

Ibid. 9. *nec non etiam hoc – et filios habere.* Haec vitiosa puto. nam sententia ita suspensa est, vt, cum ad finem venias, aliquid amplius exspectes. Leui tamen mutatione perficitur oratio: *et incomitatas vt vagari* (vel *vagari vt*) *liberet et filios habere.*

II, 11, 2. *Sed horum sunt discrimina — alibiles.* Duo facit discrimina a pastionibus, primum, cuius natura ignoratur, si *id alibile*, sustuleris, quod in nullo codice reperitur. Sed id primum magis ad alendum pertinet, quam ad purgandum *propterea illud* vel *primum* aut I. potest desiderari.

Ibid. a mulgendo – sumtum. Emunctum est ab Aldo insertum. nam abest ab edd. pr. et eius loco est *enim*, quod tamen inutile est.

Ibid. 4. *a Vergiliis vernis exortis ad aestiuas Vergilias.* Scribi debet *a Vergiliis vernis ad exortas Vergilias aestiuas.* nam

nam verno tempore occidunt Vergiliae: et Caesare auctore, quem sequi solet Varro nonis aprilibus, latentque per dies 34. Boeotiis per dies 40, quos assignat caseo faciendo Varro.

Ibid. 1. *mammae enim rumis siue rumae – a lacte.* Locus obscurus et perturbatus. Ed. Iens. *rumis siue ruminare.* sic Mss. Polit. Vict. at in Mss. Venet. Flor. S. Reparatae pro *rumis*, *rumus.* Puto scribendum: *mammae enim rumeis siue rumina, et vt ante dicebant, a rumi etiam dicuntur subrumi agni lactentes.* De *rumeis* e quo *rumus* in Codd. antiqua scriptura patet. de *rumina* patet e Plinio 15, 18 vbi est: *lupa infantibus praebens rumen, ita vocabant mammam.* itaque *ruminare* ex *et* et *rumina* coaluit. *et* est in Ms. Ven. in Caesenate *ruminatae vt ante.* Denique *lacte* cum Scaligero abiiciendum. nam est inepta agni lactentis interpretatio. Ceterum a *rumen* est Dea *Rumna* non *Rumia.* nam et supra vbi vulgo est *diuae Rumiae sacellum*, Politianus invenit vetustum *Rumina* inuersis literis pro *Rumnai*, quod e *Rumina* contractum est, de quo Nonius e Varrone: *hisce manibus lacte fit, non vino. Cuninae propter cunas, Ruminae propter rumas.*

Ibid. 6. *quin adspergi solent sales, melior fossilis quam marinus.* Codex Politiani, *qua spargi solent sales, meliorem fossilis.* nempe *qua* terrarum parte in casei conditura spargi solent sales. sed *meliore* puto factum e *melior erit.*

Ibid. 11. *e Sicilia venisse dicuntur.* Ms. Polit. ed. Iens. *dicunt.* id ea, quae sequuntur, comprobant, *eosque adduxisse* etc.

Ibid. 12. *illi hoc. Neque ab hoc, quod mutaret Cossinius. illi hoc* est fortasse hoc satis: idcirco conticuit Cossinius.

IN LIBRVM III. VARRONIS.

Ep. 51. p. 446.

III, 1, 3. *quo agri sunt coli coepti.* Polit. liber et ed. Iens. *agricolae*, qui in c. et t. habitabant.

Ibid. 4. *et in bello ab his tuebantur.* Edd. pr. addunt *et alebantur.* vtrumque necessarium puto.

Ibid. 7. *qui postea creuerunt, peculia diviserunt.* Ed. Ien. *quae*, bene refertur ad *peculia.*

III, 2, 1. *malum consilium cons. est pessi-* Edd. pr. habet *esse* pro *est.*

Ibid. 5. *in tuum ornithona, vbi sedes inter aues.* vltima, *vbi s. i. a.* abiicienda. nam vbi ornithon, ibi aues. Ornithon graece scripsit Varro. nam ipse reprehendit morem graeca potius quam patria nomina vsurpandi.

Ibid. 5. *Tua, inquit, haec — et pastoris.* Scribendum est *tam et oblita.* deinde *ornata: an mea – Lisyppu aut Antiphyllu, sed crebra sartoris et pastoris? sartoris* scripsit Varro, auctore Cod. Polit. *satoris* interpretis et operae ignauae. Ad vnum fundum satis est sator vnus aut alter: nec magnus ille Axii: cur villam *satoris* faciunt falso.

Ibid. 18. *ego vero etc.* opinor sic esse interpungendum: *ego vero non recuso vel hodie, atque ex ista pastione crebro.*

Ibid. extr. *ac vim – earum rerum.* aptius haec ita ordinanda puto: *ac vim f. eius expone. Merula non grauate primum, inquit etc.* Non aliter Varro alio loco: *ille non grauatus primum inquit.* Varro Merulae persona ingreditur ad exponendam pastionis villaticae disciplinam, et tria genera constituit, ornithonas, leporaria et piscinas. in altero *non vbi ea etc.* pro *vbi soliti* puto legendum *vbi soli*, vt mox *vbi solum lepores includuntur silua*, nisi *pasci* intelligas.

III, 3, 4. *nutricare saginareque.* Edd. pr. *nutricere saginesque.* at Mss. vett. *nutricare saginisque.* illud melius, si pro *perueniant* e Mss. Flor. legas *peruient* pro *peruiant*, vnde *peruius.* atque similia sunt *deuio, obuio.*

Ibid. 7. *quae palatum suaue domini parauit.* In Ms. Polit. est *donum* non *domini*, quod

quod puto fuisse *domnum* pro *dominorum*, quod sequentia *habeant*, *habebunt* postulant.

III, 5, 2. *ex eis caduca, quae abundat*. Vrsinus delet *quae abundat*, pro glossa verbi *caduca*. mihi *caduca* suspectum est, quo sublato congrua est sententia. at illis sublatis, non perspicuum est, quo *caduca* referatur.

Ibid. 4. *largius dat cibum, quod plus ponit etc. Largius dat cibum* et *plus ponit* idem est. nec habet *plus ponit* Crescentius, vt in eius Codice non fuisse videatur. itaque additamentum videtur.

Ibid. in hoc tecto etc. ad notam a Gesn. editam adde: pro *cauea* scripserim *cauia*, vt alibi *nausia*, *tinia* etc. ex *auiarium* feci *auiarius*, eiecique *curator*, quo Mss. et ed. pr. carent. denique deleui *est aliud minus*, quod abest Mss. Caesen. Ven. Florr.

Ibid. 16. *pisciculi — commeant.* Polit. liber *commetant:* id a veteribus vsurpatum Nonius e Naeuio docet.

III, 6, 1. *supra sexagena millia numum i. a. d. c.* In edd. pr. pro *supra* est *S.* sc. *sestertium.* vnde Aldus H.S. quem alii secuti sunt. id firmat Plinus et ipsa ratio: nempe singuli pauones venibant 50. denariis, i. e. 200 sestertiis numis. itaque e 100 pauonibus redibant 20000 at Lurco e singulis pauonibus ternos pullos exigebat: ergo sestertium sexagena millia. in Cod. Caesen. pro *numum* est *minimum.*

Ibid. 6. *Primus hos Q. Hortensius – laudabant.* Haec obscuriora, ita sunt accipienda: *quod factum tam luxuriosi potius quam seueri boni viri laudabant.* non minor obscuritas in Macrobio: qui habet *quod potius factum tam luxuriose quam seuere boni v. l.*

III, 8, 3. *Ad saginandum – meliores.* In his multum est difficultatis: quod omne tollitur vna particula mutata: *tunc pulli plurimi gignuntur, qui ad farcturam meliores.* Legitur tempus circa messem, quo matres effoetae cito gliscunt, et pulli adulti inueniuntur ad farcturam aptiores.

III, 9, 4. *magnis capitibus, crista erecta, ampla.* Corrigam *amplas* e libro Politiani, et ad gallinarum magnitudinem referam, de qua nil dixerat Varro, vt solet. Columella dixit in hanc sententiam: *rectis rutulisque cristis, albis auribus, et sub hac specie quam amplissimae.*

Ibid. 7. *in pariete exsculpta sint cubilia earum.* Cod. Polit. *exclusa*; nempe loca vacua, non repleta, extra parietis corpus non tamen extra parietem eminentia: quod tamen Columella non probat, qui in hac re habet *excisa.*

Ibid. 8. *quod pulices et c.* Pedum genus gallinas infestat maxime, non pulices. Itaque scr. *pedes*, de quibus iterum est: *ab collo earum crebro eligendi pedes*, i. e. pediculi. idem vitium irrepsit in Columellam.

Ibid. 13. *Obiiciendum pullis — prohibendum.* nunc mihi probatur legere: *et aqua aliquanto ante tactam et vino, ne tum denique.* Igitur *tactam* pertinet ad *polentam*, cuius interpretatio *intrita* deformata est *et vino.* Eodem verbo vtitur Varro de anseribus et de cocleis.

III, 10, 4. *in queis non includant plus vicenos pullos.* Lectio vetus elegantior est *in quae non inducant: quae* intellige cellas aut speluncas, in quibus stabulantur.

III, 11, 3. *Pabulum iis datur triticum, hordeum, vinacei, vuae.* Vltimum puto delendum. nemo enim *vuis* anates nutrit. Vinacea commendantur in pabulo anatum, non vuae, a Columella, Palladio etc. si tamen quis seruari malit, scribat vinacei ex vuis.

Ep. 52. p. 454.

III, 12, 5. *hos quoque nuper institutum vt saginarent pleraque.* Haec excerpsit Macrobius sic, vt habeat *saginarentur* plane absit *pleraque.* recte vtrumque. illud et edd. quaedam Varr. antiquae habent. Paullo ante *intromisit* corr. *intromissis* edd. pr. *intromisis*, quod est idem.

III, 16, 3.

III, 16, 3. *ἱϛορικῶς, quae — soleant, demonstrabit.* est ab Aldo. ante erat *hylifcus*, quod in Vrsini libro erat *ὑλικῶς*. recte. Appius historiam tradidit, Merula artem. eodem ordine traditur aliud L. II. *ego dicam duntaxat quod est ἱϛορικὸν – de tertia parte, vbi est de arte, Scrofa suscipiet.*

Ibid. 12. *vbi non resonent imagines — esse oportet.* MSS. Florr. et Ven. edd. pr. non habent *causa*, saluo sensu. iidem libri scr. habent *procerum* tantum, at Caesenas *praeterea* pro *procerum*. vtrum deligendum, ambiguum est.

Ibid. 13. *ab aequinoctio verno — ad alterum aequinoctium autumni.* aut *alterum* abundat, aut *autumni.*

Ibid. 16. *vitiles fimo bubulo etc.* Ex edd. pr. repono *fictiles.* nam hi, propter asperitatem fimo bubulo oblinuntur intus: at *vitiles* extrinsecus, ad aërem prohibendum: intus nullo modo.

Ibid. 24. *ex iisdem omnibus r. carpere dicuntur.* malo ex edd. pr. *dicunt*, quam vulgatum Aldinum.

Ibid. 26. *aliud discrimen sequantur — aut eas sequatur etc.* Immo *aliud eas sequatur*, aut *sequitur.*

Ibid. 27. *et ea iis aqua liquida — esse oportet.* Scribo *aquam liquidam.* tum *et ea* est pro ideo, sicut etiam *et eo* dicitur.

Ibid. 32. *Eximendorum fauorum signum – ex apibus.* Sic Aldus et Pius. Veteres Codices aliter, sed valde inter se discrepant et vitiosi sunt. *viris* vel *curis* cum Popma lego *furis* vel *fureis*, quippe ex fucis, quos *fures* appellat Varro, maturae mellationis signum capi, et Columella et Palladius docent. Hinc reliqua sic constituimus: *fureis si aluos habeat;* vel *habeatne. nam cum germinarit, ex apibus coniecturam capiunt, si intus faciunt bombum.*

Ibid. Nota: supra in nota Pontederae ad h. l. *remoueis* corrige *remoreis* deinde: *remoreis* pro *remoueris.* deinde in fine notae adde: pro *mellis* vero *membranis* exscripsit Crescentius. non absimili verbo vtitur Columella: *operculis.*

Ibid. 34. *exemtio cum est maior, neque vniuersam, neque palam facere oportet.* Suspicor *maior* plurium esse sc. cum eximendum est. pro *vniuersam* edd. pr. *numerosam*, quod ad partes decem refertur, de quibus dixerat.

Ibid. 36. *et prope apponendum – thymum,* redintegrantur haec e Crescentio: *et prope apponendum aliquid bene olentium herbarum, maxime apiastrum et thymum.*

Ibid. 37. *deinde concutiendum leuiter, vt manu non tangas, et ponendae in sole.* Edd. vett. *leuiter ipso vase*, vt MS. Caesen. Politianus autem ex optimo libro *l. ipso vaso*, ab antiquo *vasum*, ex altero, *ipsum vas*, vt in libro S. Recanatae. Puto Politiani lectionem sequendam, aut *leuiter ipsas vaso.* Crescentius: *concutiendum leuiter vas, et apes manu ne tangas, et ponendum in sole.* Ex his *ponendum* probem, quia sic saepe Varro. Vatic. *ponendo*, forte pro vetere *ponendom.*

III, 17, 2. *et sine fructu.* arbitror, *et sine sumtu*, quoniam maritimae sumtuosae, aedificando, implendo, alendo.

Ibid. 3. *duo millia.* edd. pr. *sex millia*, vt Plinius et Macrobius habent, quod non posthabendum erat.

Ibid. 4. *Nam vt Pausias — piscinas.* Vrsinus recte delet *magnas.* nam non conuenit *arculis.* sed videtur loco motum et ad *loculatas piscinas* pertinere. Tum vide, an pro *arculas* vetus *areolas* vel *areulas* sit restituendum. pictores vtuntur arculis, ad reponendos colores, at areolis, tabellis, ad pingendum.

Ibid. 6. *non pasci piscinis.* an *non pasci piscibus?*

Ibid. 9. *vt architecto permiserit, vt suam p. c.* Vetus lectio, *vel vt suam.* vbi *vel* est pro *etiam*, vt et alii vsi sunt.

EMENDATIONES COLVMELLAE

LIB. I.

Ep. 54. p. 471.

I. *praef. humi naturam — neque prudentis cr. tellurem etc.* Nil differt *humi natura a tellure:* atque adeo idem bis dicitur. Sed *humi naturam* est ab Aldo. Mss. Politiani et Goesii et edd. pr. habent *rerum naturam:* quod restituendum est.

Ibid. intemperantia coeli. Est ab Aldo. Edd. pr. et iidem Mss. *violentia coeli:* quod verum est. *violentia* est *vis maior*, vt Plinius dicit XVIII. vnde et *iniuriam coeli*, et noster ipse infra c. 7. non multo post ante *optime* male omissum *et*. denique pro *tractauerit* e Ms. Goesii legendum *tractauerat.*

Ibid. 3. *placitae disciplinae consectentur magistrum.* hoc otiosum est, et e nota in textum venisse videtur; nec satis cohaeret ceteris.

Ibid. 6. Nam sine ludicris etc. Edd. pr. non habent *nam*, rectius. et ante *olim* addendum *vt*. Ergo sic scr. *florere posset resp. sine ludicris artibus, atque etiam sine causidicis, vt olim satis felices fuere, futuraeque sunt vrbes.*

Ibid. sine agricultoribus. rectius distingues, vt c. 1. *agri cultoribus.*

Ibid. vitaeque vtilitati maxime conueniens, minimam – consummationem haberet. Aldus *minimam* induxit pro vetere *minime.* male. nam Columella clare dicit, nullam esse agriculturae perfectionem.

Ibid. 7. quae nobis nihil sine sanguine et cladibus alienis affert. Ms. Lips. recte delet *alienis.* nam praeda non contingit sine alienis et nostris cladibus.

Ibid. 28. *si quem desideramus agricolam, quemque describimus.* Corr. *describemus.* non enim hic describit, sed c. 2. describere incipiet (v. Var. Lect.)

Ibid. 30. *Nec Brutum aut Coelium Pollionemue cum Messalla et Catulo deterruere ab eloquentia fulmina illa Ciceronis.* Edd. pr. Aldus hic ex vetere *non* fecit *nec*, quod *nium* fuisse credo, deinde *Catulo* ex *Caluo*, quem et Mss. veteres habent. recte. Etiam infra L. XII. est in Catalogo oratorum iunctus Messallae.

I, 1, 6. *Poeni ex Africa scriptores.* Spurium additamentum est *ex Africa.*

I, 2, 5. *viuae aquae salientes demittant. viuae* obest perspicuitati et veritati. In Ms. Goes. Lips. *villaeque* est. quia ad villam vel maxime perducenda est aqua, videtur fuisse, *villasque* a. s. *demittant*, vel potius *emittant* vt habet ed. Iens. clara res est e cap. 5.

I, 3, 10. *veteretum* mihi omnia perpendenti vetus et legitimum verbum visum est et aliud ac *veruactum.* Nempe quod per aliquod tempus aratum non est veteretum est, vt aliis locis Columellae intelligitur, cui opponitur *nouale*, quod aratum et cultum est. *Veruactum* autem est, eodem auctore, quod vere aratum est: id ergo veteretum esse non potest. *Fabam dicit optime seri in vetereto,* at L. XI praecipit: *ante idus Nou. occatam habeas quam pinguissimo et nouo loco.* ita post culturam vocant *nouum locum*, i. e. *nouale.* Varro porro L. I. dicit, multum interesse, vtrum *in rudi terra, an in ea seras, quae quotannis obsita sit, quae vocatur restibilis, an in veruacto, quae interdum requieuit;* hic *rudis terra* nihil aliud est quam *veteretum.*

Ibid. quinquaginta soli iugera. Assentior iis, qui *quingenta* corrigunt: nam per legem Liciniam D. iugera possidere licebat. idem vitium in sequentibus animaduersum est: *criminosum esse senatori supra quinquaginta iugera possedisse.*

Ibid. putauit esse. addendum est *satis* ante est e Ms. Goesii. mox pro *hac* legendum

dum *ac*, ex quo *hac* fecit Manutius: *populari ac plebeia* mensura.

Ibid. 12. *quos ne circuire equis quidem valent.* sententia stulta est. itaque vetus lectio reuocanda, *quos ne circuire quoque valent*, nempe pedibus. Vulgatum est ab Aldo, vt mox *ac populandos*, quod commode abfuerit.

I, 4, 4. *Ventos et varium coeli p. morem.* Vetus lectio est *proprium*, quam veram puto. quod varium et inconstans est, disci non potest et praedici. (sic et Mſ. San Germ.)

Ibid. 5. *quod maxime praestare possit.* refertur ad agri reditum, sed ab hoc proxima dissentiunt: *ea res etiam feracissimos agros vtiliores reddit.* Consentient optime, si ex Mſ. Goesiano scribatur *praestari*, nempe, quod maxime fieri possit.

Ibid. 8. *atque areae idem tantum complectatur etc.* Edd. pr. *aedem*, vnde Aldus *idem.* sed Mſſ. Polit. Goeſ. habent *pedem*, quod libenter amplector. Quid sit in architectura *pes*, et quid *pedem ponere*, cum fundamenta instituimus, docet Varro de L. L. Seneca de animi tranquill. etc.

Ibid. 10. *quem fere medius obtinet collis, quod neque depressus hieme pruinis torpet, aut torret aestate vaporibus.* Mſſ. Flor. Goeſ. edd. pr. habent *qui fere medios — aut torretur aestate vaporibus*, quae mutavit Aldus. *torretur* certe verum est.

I, 5, 4. *ceterum ad aestuum temp. calores.* rectius edd. pr. *aestiuos* et Mſſ. Polit. Goeſ. *aestatum.*

Ibid. 7. *villamque nec in via, nec pestilenti loco, sed procul et editiore situ condere, vt frons —* male egit hic Aldus, et nimis licenter. Mſſ. et edd. pr. habent: *nec in via, sed alio procul editiore situ condere, sic vt:* illud, vt militaris viae incommoda vitet: hoc, vt noxios paludum halitus. recte.

Ibid. 9 *ad superiorem partem applicabuntur.* Iubentur aedificaturi, infra pedem ponere aedificii, vt firmius sit. Ergo debet esse, vt in Mſ. Goeſ. *de superiori parte* ſc. ad inferiorem.

Ibid. nam nouum cum veteri adstruitur, rimosoque recens aedificium quasi surgenti reluctans oneri cedit. Apparet facile, *nouum* redundare, sed id est ab Aldo. *rimosoque* autem est ab ineptissimo scriba. nam quis tam stultus, vt rimoso aedificio nouum applicet? Recte abest Mſ. Lipſ. Ergo: *nam, cum veteri adstruitur recens aedificium, quasi surgenti reluctans oneri cedit.* nil amplius desideres.

I, 6, 4. *domitis armentis duplicia bubilia sint, hiberna atque aestiua: ceteris autem pecoribus etc.* Patet, tam bubus quam ceteris pecoribus duplicia stabula paranda. non quadrat itaque *bubilia.* est autem ab Aldo: edd. pr. habent *bubulo: domitis a. duplicia: bubulo sint hibernacula atque aestiva. hibernacula* e Cod. Goeſ. nam sic appellatur pars domus, vbi hieme habitatur, vt docet Vitruuius.

Ibid. 6. *lata bubilia esse oportebit pedes decem, vel minime nouem.* pro *bubilia* scribendum esse *cubilia*, vel puer videat, et sic Mſ. Lipſ. nam tam parua bubilia nemo faciat.

Ibid. 20. *quae fumi quodam tenore praecocem maturitatem trahunt.* Sic Aldus dedit. Mſſ. et edd. pr. *quae fumo quodam genere praecocem etc. quodam genere* int. quodam modo.

Ibid. 21. *et extructum pauitumque solum habeat.* Sic edd. recentiores: at antiquiores edd. *et extructum pauimentumque solo ne habeat.* Melius Codex Goeſ. *pauimentumque sola habeat:* ex quo si facias *habeant* omnia bene se habent. *pauimentum* dicitur et de materia, ex qua fit, vt ex hoc ipso capite intelligitur, et e Palladio L. I.

Ibid. 22. *periti — superpositis virgeis cratibus tegunt, nec arescere ventis sinunt, aut solis incursu patiuntur inuri.* Haec sunt interpolata, vt e Mſ. Lipſ. et edd. pr. patet: *periti — superpositis virgis tegunt, nec*

 arescere

arescere solis incursu patiuntur. haec simplicia sunt, et Varronianis de hac re simillima.

Ibid. 24. *omnis stercorata colluuies, cohortis, balineorum, et oleis expressa amurcae sanies influere.* Primum pro *oleis* scribamus *ollis*, quia praecipiunt amurcam tam diligenter *ollis* seruari, quam oleum: et Columella habet, *amurcae recrementum – quod in ollis subsedit.*

I, 9, 1. *quam corporis statura roburque.* Libri vett. habent *status*: e quo cur Aldus faceret *statura*, non erat.

Ibid. 2. *bubulco quamuis necessaria.* Mſ. Polit. *bubulco quo quamuis.* Videlicet *bubulcoque quamuis etc.*

Ibid. 6. *ideoque labori multum se subtrahit. ideoque* Aldus fecit ex antiquo *liberque*, quod est, opinor, *libenterque.*

Ibid. aratores a vinitoribus, et vinitores ab aratoribus. alterum superuacuum abestque Mſ. Politiani.

IN LIB. II.

Ep. 55. p. 484.

II, 1, 3. *magno foenore cessationis* Sic Aldus pro vetere *cessatorum*, quod certe non conuenit. Sed excidit *temporum. Cessata tempora* dixit Ouid. Met. (X, 669.)

II, 2, 8. *cuius demonstranda est duplex ratio, culti et inculti.* Mſſ. et edd. vett. *tractatio*, quod male Aldus mutauit. duplex modus soli tractandi traditur.

Ibid. 9. *aliquae fiunt patentes etc.* Lectio edd. vett. est huic Aldinae praeferenda (quae est in Var. Lectt.) item n. 11. *ne praecludatur humoris illapsu atque exitu.*

Ibid. 13. *saepius conuulsa moriuntur.* Immo *moritur*; quod vicina postulant, referturque ad *filix.*

Ibid. 15. *de ceteris ambigo.* E Goeſ. adde *Nil.* Nempe de duobus non dubitat, de colore autem dubitat. Post Mſ. Polit. habet *tum etiam Celsum.* sed id leue est.

Ibid. 18. *non perexigua — et pinguedinem.* Primum pro *ac* edd. pr. *at*, quod mutem in *ea:* deinde *quouis* in Goesianum *quamuis*, vt post *quamuis leuissimo dente etc.* denique Aldinum *ea res* vel Ienſ. *quae res* deleam, quod e nota marginis ortum est.

Ibid. 21. *quare antiquissimi fere omnes etc.* Est Aldinum. Iensonius: *quare antiquissimum est formam huius operis conscribere.* recte. nam antiquissimi isti nuspiam sunt.

Ibid. 22. *boues arcte iunctos habere conuenit.* Hoc non est prouidi bubulci, *arcte* iunctos habere boues, vt Aldus edidit, sed *apte* vel *arte*, vt est in antiquioribus. Deceptus est vitiosa lectione Plinii XVIII, 19 *aratores boues quam arctissime iungi oportere* pro *aptissime.*

Ibid. 23. *minoribus aratris moliuntur qui – plurimum confert.* Goeſ. *quia.* recte. eodem modo L. IV. peccatum est, *quod quidem non fit in traduce, qui a materno sustinetur vbere*, pro *quia.* Tum pro *hoc – confert* legendum *ab hoc confertur* ex edd. pr. vt et latinitas suadet.

Ibid. 26. *aut extremo iugo truncum delibet.* Non credo bene dici *truncum delibare*, sed corrigendum *delibret.* (Fauet ed. Ienſ. *deliberet.*)

Ibid. 28. *vt colla eorum refrigescant.* Edd. pr. *stringantur.* Mſ. Goeſ. *restringantur*, i. e. relaxentur, resoluantur, quo sensu eo verbo et alii veterum vſi sunt, Plautus, Lucretius, Ouidius etc. Eam lectionem veram puto.

II, 4, 4. *Quo tempore – oportebit.* Solstitium ostensum est a nobis esse VI. Kal. Iul. Itaque scribendum hic *circa solstitium, quod est VI. Kal. Iul.* Dies circa solstitium non determinati sunt. Sed liber Goeſ. habet numerum, *viginti.* Ergo legendum: *viginti diebus interpositis circa solstitium.*

Ibid. 6. *at quae siccitatibus aruerunt.* Goeſ. recte *at qui* ſc. agri. nam agri proximi nominantur.

Ibid. non minute diffindit humum. Goeſ. et edd. pr. recte *diffundit*, nempe terra ara-

tro

tro sublata in partem vtramque reiicit: quod est *diffundere*.

Ibid. boues iniquitate operis maxime multantur. Columella L. I. dixit *agrum pessime multari.* et hic liber Goesii habet *pessime.* recte.

Ibid. 7. tum etiam ratio rustici aggrauatur. rustici est ab Aldo. ante eum erat *rustica* recte.

Ibid. 9. 10. excolitur iugerum talis agri. Sed in arando. magis placet lectio libri Goes. *iugerum. Sed tali agro in arando.*

Ibid. 11. expeditior autem labor eiusmodi solo est, eo quod pauciores impenduntur operae. Male sic Aldus. stultus fuerit Columella si hoc dixerit, immo *eoque p. o. i.* vt recte habet Iens. nempe quia exilis et soluta terra facile colitur, propterea pauciores operae impenduntur: non quia pauciores adhibentur, propterea expeditius colitur.

II, 6, 3. *Clusinum candoris nitidi.* Edd. ante Aldum et Ms. Goes. Lips. *candidioris* bene. sed excidit *grani*.

II, 8, 2. *Nos enim non ambigimus.* Mss. Polit. Goes. edd. pr. *non abnuimus.* quod verum est. non ambigimus de certis: at non abnuimus, cum dubitamus.

II, 9, extr. *pultem quauis inopia, maxime cum lacte, non fastidiendam praebet.* Non intelligi potest, quae inopia faciat, vt puls talis non fastidiatur. Immo *quamuis in copia*, sc. frugum, vt habent edd. pr.

II, 10, 3. *simulatque oscilla lupinorum ederunt.* Iens. *ediderunt.* Mss. Goes. S. Germ. *edederunt.* forte *adederunt.* Virg. *saepe fauos ignotus adedit stellio.*

II, 11, 9. *Similis satio auenae.* Malim cum Ms. Goes. *ratio.* nam non est sermo de satione, sed de vsu. Contra, vbi de foeno graeco dicitur n. 10. *sed hac ratione iugerum sex modiis, illa septem occupamus*, corrigendum *satione:* nam haec ad duo diuersa sationum tempora, autumnale et vernum referuntur. et sic habet Ms. Goes. Patet verba *ratione* et *satione* loca permutasse. Denique n. 11. in *potest et autumno seri*, redundat *et*, quod et Ms. Polit. non habet, idque delendum, aut cum edd. pr. *etiam* scribendum.

II, 12, 7. Columella referens sententiam eorum, qui fabam negarent sarriendam, sibi videri ait, *pessimi agricolae committere, vt satis herba proueniat: frugibus enim plurimum detrahitur, si relinquitur runcatio.* Liber Politiani *in* habet ante *satis*, deinde *pessime agricola* (*agricolas* fuisse puto). Pro *proueniat* malim *praeueniat*, excellere supra sata. Denique pro *runcatio* Polit. Goes. habent *runca.* herbam puto esse, quae tollitur runcando.

Ibid. inter ceteras dotes leguminis, vt existimem debere ter sarriri, quia ea, quae Celsus de *leguminis* dotibus dicit ad omne legumen referri possint, cum ad fabam pertineant, scribendum e Mss. Goes. Lips. *inter caeteras dotes eius leguminis, vt existimem debere etiam ter sarriri.*

Ep. 56. p. 495.

II, 13, 1. *In totum summa operarum decem et dimidia.* rectius edd. ante Aldum haec superioribus adnectunt et ad *occupant* referunt: *summam operarum decem et dimidiam.* item sic corrigendum post in loco de hordeo, vbi ab verbo *exigunt* pendent.

Ibid. Sesami modii nouem vel decem etc. Sesami quia est alienum putaram (v. not.) scribendum esse *adorei*, quia de sesamo infra agitur, et far adoreum hac mensura tantum operarum exposcebat secundum capita IX. L. II. et II. L. XI. nunc e Mss. Polit. et Lips. qui habent *fisseminis, fiseminis*, quod in *adorei seminis* expanditur, cum a Catone, Palladio, ipso Columella alibi (v. Gloss.) sic dicatur. Breuius ex Plinio, qui *adoreum semen* simpliciter *semen* dicit, ob praestantiam. Quare: *siliginis, sic seminis modii nouem etc.*

Ibid. 5. summa fit decem operarum. vnam detraxit

detraxit Aldus, ſunt enim vndecim, nec id ſenſere editores. vndecim habent edd. pr. et Mſſ. Polit. Goeſ.

Ibid. 8. *Semina — et conſeritur XL.* Numeri fere ſunt vitioſi. Pro CXV. debet eſſe C. nam in iugero ſeruntur modii quinque et quinque modii poſtulant operas quatuor. Itaque in iugeribus XXV. ſeruntur modii CXXV, operae adeo debent eſſe centum. Deinde pro XL debent eſſe XXV. nam iugerum tertiatur et ſeminatur vna opera.

Ibid. Caetera legumina – et dies X. His dies XV. quos ſuperioribus ſubduximus, addere debemus, vt menſes octo diesque decem habeamus. Brumale quidem interuallum dies XL requirit, quia circa brumam otiari totidem diebus bubulcos, dictum eſt. Superſunt dies quinque, quos diebus pluuialibus et feriatis aſſignabimus, vt cuncti L. notentur. Primum enim ſpatium, quod colendis leguminibus attributum, operas LX i. e. menſes duos occupat, nequit produci. – Ante *legumina* delendum eſt *cetera.* nam legumen neque nomine neque re et cultu cum frumentis conuenit, et a Politiano in Mſſ. non repertum eſt, denique etiam *quibus non aratur* eſt gloſſa pluuialium dierum et feriarum, nec eſt in Mſſ. Polit. Goeſii.

II, 15, 1. *exceptis tamen paluſtribus aut nantibus.* Immo *ac n.* nam ſic Varro e Caſſio. Et illud *aut* peperit aliud vitium. nam cum Iocundus vel Aldus inde crederent, alias eſſe paluſtres alias nantes mutarunt vetus *quod* in *quoque.* Ergo legamus: nam *inde noxium quod eſt.*

Ibid. 6. *licet e vepribus compitisque congeſta colligere.* Nic. Heinſius e libro vetere protulit: *l. e. v. et e viis compitisque* Etiam Goeſ. *et e viis*, pro *compitisque.* Colligere *e viis*, latius patet, quam *e compitis.*

Ibid. namque ea res ſerpentum noxam latere in ſtercore prohibet. Edd. ante Aldum *ſerpentem noxiam.* Politianus non reperit *latere* in Mſ. Flor. eo ſublato, alio verbo opus eſt, quod Varro et Plinius dabunt, qui dicunt, depacta robuſta materia non gigni in ſtercore ſerpentes. Itaque *noxiam* factum videtur e *naſci.* Vulgatum non habet ſenſum commodum. nam quid nocet latens ſerpens. Nempe ſerpentes oua ſua ſolent deponere in fimo, vt eius calore excludantur, cum ipſi incubare non poſſint.

Ibid. 7. *culina et caſeale.* Varie *caſeale* interpretantur, Lectio Mſ. Goeſ. mihi verbum ipſum ſuſpectum fecit, in quo eſt *caerile:* quod factum e *caprile*, idque eſt in Mſ. Lipſ. et Columella L. VII. praecipit, vt caprile quotidie euerratur.

II, 16, 1. *ita vt plani loci — quam erit ſaturus.* Primum, numerus *duodecim* vitioſus eſt, pro eoque ſcribendum *duodeviginti* CCV. vbi iugero, quod rariorem ſtercorationem deſiderat, tot vehes attribuit. Alludit huc Lipſ. *duo et viginti.* Pro *ſaturus* Polit. liber *arcturus*, quod factum eſt ex *araturus:* nam ex eod. capite patet, mox poſt ſtercorationem arandum eſſe.

II, 18, 1. *quoniam demergunt vngulas.* vbi? nempe in *vdo* ſolo. et hoc *quia in vdo* et in libro Polit. et Goeſ. firmat ipſe Columella, repetens, *nam pecudes, vt ante dixi, molli ſolo infigunt vngulas.*

Ibid. 2. *et ſi qua obiacent falcibus obnoxia.* In Goeſ. et Lipſ. eſt *aſperiora*, quod probandum. (alii libri noxia v. not. Videntur eſſe merae gloſſae.)

Ibid. 4. *grumosque – diſſipabimus ita etc.* Edd. pr. ante Aldum *deſpiciemus.* in Mſ. Lipſ. *addeſpiciemus*, in Polit. *aſſicamus.* Credo eſſe debere *diſiiciemus.*

Ibid. 5. *tum foeniſecam meſſorem oportet inducere.* Quorſum in prata *meſſorem.* Politianus hoc verbum in Mſ. non reperit, ſed *foeniſeceas*, modo, pro *foeniſecas.*

II, 19, 1. *neque rurſus viride colligatur.* E Lipſ. reponendum *condatur.*

Ibid.

Ibid. 2. *vt aut in villam foenum portetur, aut in manipulos colligatur, certe quicquid etc.* hic duobus vsitatis seruandi foeni modis tertius additur. et omnino haec non apta sunt. Corrige e Mſ. Goesiano: *vel si non competit, vt in villam foenum portetur, at in manipulos colligatum certe, quicquid ad eum modum, quo debet, exsiccatum erit, in metas exstrui conuenit.*

II, 20, 1. *extergatur.* Olim putabam *exteratur.* (v. not.) Mſſ. Polit. et Goesii: *et rigetur.* edd. pr. *extringetur*, vel *extringatur.* quod erit distringendo resoluatur exteraturque.

II, 21. *repurgari debent — — a curculionibus exeduntur. repurgari* sensu bene. Sed Mſ. Politiani *reperiri* habet. quod in *repoliri* mutatum apte sequentibus concurrat: *quanto grana expolitiora.*

IN LIB. III.

Ep. 57. p. 501.

III, 1, 2. *Vel frutex vt palma campestris. Palma* vitiosa visa Guillandino (v. notas). In libro de arboribus commemorantur in hac re duae arbores, olea et ficus, totidemque frutices, canna et rosa. Itaque hic, vbi vna tantum arbor, olea est, etiam vnus frutex esse debet: poteſtque esse vel canna, vel rosa. hanc tamen praetulerim, vel *rosas campestres* quia in Mſſ. et edd. pr. pluralis est. campestris est, quae in campis nascitur.

III, 2, 9. *non est vineis apta, vix etiam arbusto, nisi praepingui et vuida terra. Vuida terra* non placet. nam alibi docet vitem amplioris acini, qualis est ea, quae germana dicitur, vuido loco non recte mandari. Itaque e Mſ. Goesii legam *viuida.* Similiter c. XI. hoc verbum in *humida* mutatum est in edd. posterioribus, et L. V. rursus in *vuida.* Mutationes sunt ab Aldo.

Ibid. foliorumque et vuarum et acinorum magnitudine etc. et acinorum deleuerim. non est in edd. pr. Tum interpungendum est *rarior. Largis fr. a minore superatur.* Item mox n. 11. punctum scribe post *sustineat. Materiam fructumque (nisi quod duplicem) non absimilem germanae gerit:* hoc pro *egerit* e libro Vrsini.

Ibid. 12. *vini boni, sed leuioris.* Sic Aldus. superiores melius *lenioris.* nam superiores, quas dicit, erant *austerioris vini.*

Ibid. 13. *maiori geminae non diff.* Ante Aldum editum est *germanae*, vt est et in Mſſ. id esse verum, sequentia clare docent.

Ibid. non ita rubet, vt Amineis, a quo colore Rubellianae dicuntur. Si minus Nomentanae rubent, quam Amineae, cur illae potius, quam hae Rubellianae dicuntur. sed vitium est in *Amineis.* Corr. e Goeſ. *vt maioris.* quo alludunt et Polit. Lipſ. *a maioris.* sc. rubella maior magis rubet materia, quam minor, cum vtraque rubeat.

Ibid. 18. de Apiana *vini dulcis, sed capiti, neruis, venisque non apta.* de capite et neruis, certum est: venas autem inflare hoc vinum (muscatum) et laedere, falsum est. Itaque *venisque* non videtur esse a Columella; nec habent Mſſ. Polit. Lipſ.

Ibid. 19. *de Biturica et Basilica.* Pro *Basilica* in Mſſ. et edd. pr. hic et alibi post, est *Balisca*, vel *Valisca.* Vites hae sunt e Gallia. In Aquitania fuere populi *Bituriges* et *Vibisci.* An ergo *Vibisca?*

Ibid. 22. de Visula: *breuem materiam et latum folium exigit.* Goesianus Codex plenius: *durum et latum folium exigit.* Firmat Plinius L. XIV, 2 qui multa e Columella sumsit, et Visulae tribuit *foliorum amplitudinem et duritiem.*

Ibid. 27. *at Spionia etc.* Leg. *vt Spionia,* sequentia docent. Nomen in Mſſ. tribus *Scipionia* scribitur: vel a gente Scipionum, vel ab vuarum longitudine.

III, 7, 1. *ac ne de iis aliqua.* Scr. e Codd. Goeſ. Lipſ. *at ne:* post ex huius vestigiis, pro *quae vulgo non habentur, quae v. nunc habentur.*

III, 9, 4.

III, 9, 4. *Nihil enim dubium est – noram. Vnde.* Velim hunc locum sic esse: *Nihil – voluerit* (*vt etiam pastor ille in Bucolicis ait*) *sic canibus catulos similes, sic matribus haedos. Vnde.* nempe sublato *noram*, quod e Virg. additum, non habent Codd. optimi et edd. pr. *vnde* prius ex altero natum est.

III, 10, 3. *stirpes, quae e duro citantur, duplici ex causa probatae sunt.* Immo non sunt probatae, vt res docet. nam has stirpes vitant: itaque negandi particula necessaria est, quae forte excidit. sed *probatae sunt* mihi insititium videtur, post *vitantur* deprauatum et factum *citantur*. Totus locus sic constituatur: *sed et hae stirpes, quae e duro, vitantur duplici ex causa.*

Ibid. 4. *sed id sarmentum, quod media vite situm non importuna quidem parte deficit.* Pro *non*, Ms. Goes. bene *ne*. Polit. *nec*.

Ibid. 17. *qui futuram foecunditatem iam toto fructu promittunt.* Leg. *dato fructu* e Ms. Goes.

Ibid. videlicet quasi semper sit parentum foecunditati proles responsura. Mss. optimi: *v. quia s. speret par. foecunditati prolem responsuram* cum praecedentibus compara. Patebit rectum esse.

Ibid. 18. *sed in totam agr. r. dictum esse, intelligendum est.* Ms. Goes. *sed de tota agricolatione spatioue d. e. i. e.* vbi *spatium* amplitudinem artis indicat, vt apud alios.

III, 12, 1. *ad quam posita est limitatio terrae vinealis.* Pro *limitatio* Goes. edd. pr. *imitatio.* Nempe in infinitis generibus, ex Graecini formula exemplum et similitudo capienda est. Lips. habet *aestimatio*, vt et liber Politiani.

III, 14, 1. *ab Id. Oct. in Kal. Dec.* Puto Columellam scripsisse: *in a. d. VII. Kal. Dec.* nam eo die Brumalia acta et surculis deponendis finis factus. Ita XL dies conficiuntur, quod hac etiam aetate agricolae sequuntur.

Ibid. 3. de malleolo et viuiradice: *non minus in erit – et facti terra.* pro *saepius* in his *semen* scribendum: ita omnia clara et integra fiunt.

III, 15, 5. *per hiemem – et humidam scrobibus inferre calorem tempestiuum.* Multa hic mutauit Aldus non bene. Libri vett. habent, per *h. f. vt humum scrobibus inferre calorem, tempestate ac per aestatem.* quae sane sunt et ipsa vitiosa. Corr. vel *per h. frigentemque humum* vel *per h. frigente humo.* Tum *tempestate* est tempore tranquillo et temperato, quale est vernum et autumnale. sic *tempestas* et Ciceroni et aliis dicitur.

III, 16, 2. *In eadem linea — distent.* Haec dissipata et distorta sic restituenda e Ms. Goes. et edd. sunt: *In eadem linea*, in qua viuiradix obtinet ordinem suum, praesidii causa quorum ex numero propagare possit (sc. agricola, sator, vel tu, si legas *possis*) in locum demortuae vitis, quinque malleoli pangendi sunt per spatium pedale, isque pes ita a medio interordinio sumitur, vt ab vtraque vite paribus *interuallis distent.*

III, 18, 4. *ita euenit — longiorem.* Edd. pr. habent *salicta* pro *salicto*, quod totam sententiam peruertit, quia de salice serenda demum L. IV. praecipitur, tum quia salix hanc culturae diligentiam non requirit. Legendum puto: *in sagitta non serenda vitaueramus.* Nam sagitta a satione reiicitur. Cur, inquit Columella, contra Graecinum disputans, sagitta a satione repudiatur, si, detorto malleolo, pars ex sagitta nunquam fructuaria sumenda est.

III, 19, 5. Proponitur quaestio de vitium deponendarum generibus: *sed illud etiam – cateruatim.* sed quaestionis caput desideratur. id ex Ms. Goesiano restituendum est: *Dicendum est, vnius ne an plurium generum vites habendae sint:* cuius etiam reliquiae sunt in libro Politiani.

III, 21, 4. *quod in descriptis etiam vitibus contingere potest.* Dixerat delectationem habere,

habere, si vites eiusdem generis separatim ponantur: non negat tamen, eam etiam dari, si permixtim ponantur; nam et varietatem colorum gratam esse. Itaque videtur scripsisse *indiscretis* vel *indescriptis*. nam ante dixerat *discreta semina*.

Ibid. 6. atque adeo necessitas cogit agricolam musti annonam expedire. e Mss. Goes. Lips. et edd. pr. legendum *experiri*, i. e. commune pretium tentare, dum paterfamilias vinum, quia recens est, vili pretio vendere cogitur, *cum plurimum pretio accedat, si venditio vel in annum, vel certe in aestatem differri possit*.

Ibid. 8. Dicit, quasdam vites meridiano axe conualescere, *quia rigore vitiantur*. sic Aldus dedit: at edd. superiores habent, *quia sunt calidiores*, nec dissentiunt Codd. nisi quod in Politiani est *mox* pro sunt, in Lips. *nisi*. Si Aldinum *vitiantur* antiquum esset, scriberem *quia, nisi calidiore, vitiantur*.

IN LIB. IV.

Ep. 58 p. 512.

IV, 1, 1. *Cum permiserint i. a. minore sumtu gemmis diductis duo continua per ordinem vestire pedamenta.* Vitiosum esse *gemmis diductis* credo cum aliis, sed emendantibus *geminis diductis* non accedo. nam ita Columella idem praecepisset, quod alii, nec potuisset reprehendi hoc nomine, vt factum esse dicit. Puto legendum e Goesiano libro, *geminis materiis ductis*, i. e. bina flagella vnius seminis s. viuiradicis, duobus palis alligare.

Ibid. 7. repastinata humus, dum est recens soluta laxaque, velut fermento quodam intumescit. In Cod. Goes. et edd. pr. est *laxataque*. recte.

IV, 3. extr. *Quo quid coniicit?* Non habet commodum sensum: ad vtrum enim refertur, Graecinum an Columellam? Immo lege e Mss. Goes. Lips. *quod quid convincit?* i. e. docet, perspicue demonstrat.

IV, 4, 1. *ab imo vsque recta materia erigatur.* Frigidum est *rectam erigere*. Corr. e Mss. Polit. Goes. *exigatur*.

Ibid. 2. dum exaltare fortius o. a. studet. Fortius abest recte Mss. iisdem. aut ex eo fiat *altius*.

Ibid 3. *malleoli et viuiradices.* Tollendum *malleoli*, qui insunt in *reliquis seminibus* et e Goes. reponendum, *optime*, pro quo edd. pr. *optimi*. Tum mox *si mollis et tenera humus* melius Mss. Goes. et Lips. *si mollis simul ac tenera h.*

IV, 8, 1. *quos in re rustica.* Est ab Aldo. Edd. priores, *quos iure maxime etc.* sic corrigendum.

IV, 15, 3. *id quod a matre abscissum recens erit. recens erit* debetur Aldo. Edd. pr. *recessit*.

IV, 12. *si modo soli bonitas suadebit. At si cum eius vitio consenuit, nullo modo relinquendum est.* Multo elegantius hoc est in edd. pr. et Mss. *suadebit. Cuius cum vitio consenuit, nullo modo.*

IV, 24, 5. *si vero trunci pars secta solis afflatu peraruit etc.* Pro secta in libro Politiani fuit *senecta*: in Lips. est *euecta*. Hinc legendum: *Si vero trunci pars senecta vel solis afflatu peraruit.*

Ibid. 7. *nam citius* (plagae) *conualescunt*. Scribendum est *coalescunt* quod verbum est in hac re proprium et Columellae etiam alibi vsurpatum, et alibi quoque cum *conualescere* confusum.

Ibid. 17. *furunculus, qui quamuis — praecisus*, Furunculus, i. e. gemma non praeciditur. In Ms. Polit. fuit *percisus*: vnde fecerim *percitus* i. e. protrusus. nam saepe Columella *palmitem citari, excitari* dicit, i. e. emitti.

IV, 27, 1. *antequam gemment.* ante Aldum *germinent* edebatur. nempe veteres *gemmare* saepe pro *germinare* dicunt, vnde verba saepe confusa.

Ibid. si palmis incipientibus progemmantibusque etc. non placet *incipientibus*. Mss. Politiani

Politiani *inicientibus*, pro quo *incientibus* legendum.

Ibid. extr. *Nam cacumina flagellorum – est officium.* Primum *oportebit* delendum, quod non est in edd. pr. nec Mss. Polit. Lips. Deinde *vel e dura parte — nisi*, ad pauciora redigenda: *vel dura parte trunci sitos pampinos submouere, nisi.* nam dura pars est truncus et brachia, de quibus sigillatim dicit Columella. nam in edd. pr. non est *e*. deinde in Polit. libro *trunci si post pampinos summouerent:* Lips. *vel dum parte trunci sitos pampinos submouerent, nisi.* Denique in fine *occupant* est ab Aldo. Iensonus habet *optant:* Mss. Polit. Goes. Lips. *opacant*, quod bonum sensum facit. nam inutiles pampini palmitesque detrahuntur, ne opacitate fructus laedatur.

IV, 29, 2. *Etenim si exiguo numero periclitandum sit, in quo maior cura temeritati medetur.* Scr. *minor cura*, quoniam ad exiguum numerum refertur.

Ibid. 4. *cum et gemmas et corticem naturaliter mouent.* Lege et libro Goes. *cum et gemma se et cortex naturaliter mouet.* Etiam edd. pr. *cortex* et *mouet* habent.

Ibid. 9. *aequabiliter ex ea parte, q. r. – aequabiliter* ab omnibus libris ante Aldum abest. Polit. *atque is ex ea parte.* sic et alii scr. Columella dedit: *atque is ab vtraque parte, qua raditur, vt sit leuis.* cui consentiunt, quae de eadem insitione in libro de arboribus traduntur pluribus locis.

Ibid. 11. *submittitur in propagines autumnus.* Putaui legendum *alumnus* (v. not. Gesn.) Quibusdam placuit: *subm. in propagines. Autumnus deinde*, sed qui insitorum naturam ignorabant. non potest autumnus maturis palmitibus falcem admovere, quando insita maturitatem in hiemem differunt, et ver expectare iubent: et c. 23. circa Idus Octobres iubet Columella putationem incipi, si sarmenta iustam maturitatem ceperint.

Ibid. 16. lanugine, *quam excitabat antiqua terebra – necessitas.* Haec vel ex libro de arboribus huc translata sunt, ad explendam lacunam, vel hic eadem de causa sunt conficta. nam barbara sunt et falsa, quae de discrimine vuarum dicuntur: neque quisquam hoc discrimen seruat pro discrimine terrarum. nam in vliginosis locis melius nigrae vuae seruntur, quam albae: in siccis locis vtraeque. Ergo locum his sepositis ex eodem libro restituamus sic: *excitabat antiqua terebra. Itaque cavatum foramen cum purgauimus, vndique adrasos surculos inserimus, atque ita circumlinimus. Talis insitio facillime coalescit, neque est vlla eius propagandi necessitas.*

IV, 31, 2. *vt in longitudinem ramorum potius quam in latitudinem euocetur.* Abundat *ramorum*, quod et liber Politiani non habet. ramus enim est arboris latitudo, quae pampinando prohibetur.

IV, 32, 1. *Arundo minus alte pastinatur, melius tamen bipalio seritur.* Libri veteres et edd. ante Aldum *pastinato* et liber Politiani *minus alto pastinato*, i. e. pastinatione.

IV, 33, 1. *Eius enim in repastinato.* Eius enim est ab Aldo. Mss. et edd. pr. *tum*, i. e. deinde. hoc pertinet ad vtilitatem, prius ad duritiem. Tum non multo post, pro *atque in palum* cum Politiano scribamus, *neque in palum.* nempe si in palum formata defigitur, cito putrescit.

Ibid. 4. *quae radicitus exemta.* nil refert, vtrum *radicitus* an *radicibus* legas: sed tamen edd. ante Aldum et Mss. *radicibus:* idque adeo probandum.

IN LIB. V.

Ep. 59. p. 322.

V, 1, 6. *quae octies multiplicata.* non apparet, quo haec referantur in Ms. Goes. additur *mensura.* Ita clarum est totum.

V, 2, 6. *linea, quae facit angulum rectum.* Temere hoc e proximo repetitum: sed abest Mss. Polit. Lips. edd. pr. Est ab Aldo.

V, 4, 2.

V, 4, 2. *vbi solum putre et per se resolutum, vt ait Virgilius, quod etiam pastinando.* Terra tam arando quam pastinando resolvitur et fit putris. Itaque vel *idem etiam pastinando* ex edd. pr. et Mſ. Lipſ. legendum, aut melius, *id est, etiam pastinando*, e Polit. Goeſ.

V, 5, 15. *vno iugo.* Scr. *vni i.* ex edd. pr. et Mſ. Goeſ.

V, 6. *opulum; ea est arbor corno similis.* Nulla est similitudo opuli et corni: itaque hoc delendum.

Ibid. 3. *fastidium bubus affert.* Rectius Mſ. Goeſ. *afferes.*

Ibid. 6. *in aream componemus.* Immo *areas*, et in sequentibus commemorantur *areae.*

Ibid. 8. *seminaria adspergi potius quam rigari debent.* Edd. pr. *saepius:* vnde Aldus fecit *potius.* non male. sed quia in Mſ. Politiani est *seminus;* pro eo lego *cominus;* sc. germinantia semina e propinquo adspergenda sunt, ne altius delapsa aqua noceat.

Ibid. circumculcari. Infra est *circumcalcare*, et Columellae auctoritate vtrumque latinum dicunt. sed pro *circumculcari* in libro Goesii est *circumcalcare.*

Ibid. 10. *sulci eius altitudinis.* Mſ. Goeſ. addit *et latitudinis.* Vtrumque sc. necessarium et coniungendum.

Ibid. 17. *non solum ante diligenter eadem disponere. Ante* non necessario additum ab Aldo: et pro *eadem* repono *eandem* ex edd. pr. denique e Goeſ. mox *nimia* pro *aemula;* quod languidum est.

Ibid. propter ramum vulnerabitur. propter quem? Goeſ. *posterram;* quod e duobus *post arcam*, coaluisse puto, sed hoc deprauatum. Rem puto me tenere. Rustici solent arbores perforare, qua finis est erosioni, *vt excauetur vsque in medullam, deturque exitus humori.* sic Mſ. Goeſ. melius vulgato: *qua fit exitus humori.*

Ibid. 24. *vt quaeque materiae se deuectae, ita etc.* Aldinum hoc est. Melius nuper prolatum, *vt quaeque materiae se dabit, ita.* Sed optimum est Goesianum: *vt quaeque materia sedebit, ita:* quod in edd. pr. corruptum in *sed euetita. sedere* eleganter de iis, quae inferiori loco nata sunt.

Ibid. 26. *capreolis et nepotibus, qui ex his nati sunt.* haec est glossa τῷ *nepotibus*, et cum *amputati* tollendum. nec hoc est apud Palladium aut Plinium qui reliqua exscripserunt.

Ibid. 29. *Sed ipsorum palmitum — religandae sunt.* In his *creat* redundat, nec est in libris Polit. Goeſ. abundat etiam *in vinea*, siue *in ea* Mſſ. Polit. et Lipſ. In Goesiano non fuit. Proximum *palmitis* debere esse *palmitum* patet e libro Goesiano. fauent et Polit. et Lipſ. *palmitem:* et ipsa sententia id postulat.

Ibid. 32. *quisquis autem pampinus — extolli non oportet.* nemo hoc fecerit. Immo Goesii liber sequendus: *ex toto tolli non oportet.*

Ibid. 36. *Validam ergo vitem – vitem feraciorem facere.* Plura hic Aldus vitiauit: primum *diradiare* pro vetere *durare;* quod rectum sensum habet in vite, vnde et *duramina* et *duramenta* sunt. Deinde e vetere *si minus* fecit *si nimis*, et optimum Columellae monitum deprauauit. Ceterorum vitia antiquiora sunt, *vt ceterosque coles* atque *ea ratione facere.* pro *ceteros*, legendum e Mſſ. Goeſ. Lipſ. *certosque*, et deinde *ea ratio vitem feraciorem faciet*, e Mſſ. Polit. Goeſ. Lipſ. nam hoc non opinabatur Columella, sed ex iis consequebatur, quae facere iusserat.

Ibid. 37. *Quod ne fiat — ex proximo propagare. Vitem* iam olim eieci (vid. not.) sed restant alia. Locum sic constituo: *senio defectam tollere, et in eius locum nouellam restituere, neque eam viuiradice frequentare (ea etsi sit facultas) sed (quod est longe melius ex pr. propagare. et* pro *vt* e Politiano. inde *queat* tollendum, quod e *quaerat* factum,

quod est in Lipſ. ſed hoc e monito in margine natum eſt. Denique *eam* pro *tam* et *ſed* pro *quam* ex edd. pr. ſumſi.

V, 7, 1. 2. *rumpotinum – rumpotinetum.* arbuſtum gallicum, a *rumpis* ductum, hoc autem a Gr. ῥυμφεὶς, i. e. *lora.* quia huiusmodi arbuſta per traduces hinc inde demiſſas connectuntur, vnde Plinius ex graeca origine etiam *funeta* dicit appellari. In verbis: *tum omnes pene – abraduntur*, interpungendum poſt *vmbrent.*

Ibid. 4. extr. *cultus docet.* *Cultus* eſt ab Aldo. In edd. pr. eſt *dictu:* in Lipſ. *ditu*, in Goeſiano *facereditus*, vnde lego *facere, reditus docet:* nam ex reditu impenſae indicantur.

V, 8, 4. *quae potius eſcae quam oleo eſt idonea.* In Goeſ. poſt *Regiae* eſt H. in Lipſ. H H. in edd. pr. *et vtraque.* Hinc lego: *et vtraque potius eſcae quam oleo eſt idonea.* nam vtraque Pauſia et regia eſt conditiua, vt L. XII. oſtenditur, et pauſia eſt cibalis. Sed hae minus fluunt, ideo oleo minus idoneae.

Ibid. *Pauſiae tamen oleum — vetuſtate corrumpitur.* Vltima ſunt ab Aldo e Palladio. Sed ed. Ienſ. *nam rumpitur:* Lipſ. *ima rumpitur*: Goeſ. *in annum rumpitur* i. e. deprauatur: ſic dictum *rumpere*, antiqui ICti teſtantur, vnde *corrumpo.*

V, 9, 1. *id genus terrae — adimito.* Pro *feraciſſimos* Vrſinus recte *feraciſſimis.* Pro *detur, fermentari ſinito. Tum ramos*, quod repudio, in edd. pr. eſt *detur infracturi ramos*, liber Polit. *ater. erecturi ramos:* Goeſ. *pecoria ter inferetur.* Hinc corrigo: *pecori detur, inſeratur. Ramos.* etenim terra bene culta et munita, ſemen expectari poteſt.

Ibid. 3. *totas eas immergiri.* eſt ab Aldo: ante erat *immederi:* et Lipſ. *immediri*: forte *ex humo dari*, i. e. *inhumari*, quo vtitur Plinius L. XVII. *inhumare taleas.*

Ibid. 10. *Truncus a. aptior translationi eſt, qui brachii craſſitudinem habet.* Eſt ab Aldo. Edd. pr. *truncos.* *Gratus autem magis eſt qui.* Mſ. Polit. *Gratus autem maturis qui:* Lipſ. *truncos. Gratus autem maturis qui. Translationi* vnde ſit, neſcio. Potius ex antiquis corrigamus locum v. c. ſic: *Truncus autem magis aptus is eſt.*

Ibid. 13. *atque ea ratione ſtercorabitur – debet iniici.* Pro *ſeruaueris* e Goeſ. legendum *ſeruari.* Locum ſic conſtituo: *at, ſi ipſis tantum arboribus, ſatis ſeruari ſingulis ſtercoris caprini ſex libras, ſt. ſ. modios ſingulos, vel amurcae in ſingulis congium etc.* Eodem modo habet Palladius.

Ibid. 16. *Cuius vtriusque* (vrinae et amurcae) *modus ſeruatur etc.* pro *ni* e Mſ. Goeſii lego *vt* pro dummodo.

V, 10, 1. *ſi ſaepius — manu tractata.* quod in notis dixi de hac lectione corrigenda, firmatur Mſ. Goeſii optimo. Addidit et Aldus *hominis*, nempe explicandi cauſa. ſed id alienum. nam hominis manu tractari nil nocet arboribus.

Ibid. 3. *at ſi eodem anno – voles.* *Voles* e libro de arboribus huc tractum ab Aldo. Polit. Lipſ. habent *prohibes*, Goeſ. *peribis*, nempe properabis, vt in Plinio *pereundo.*

Ibid. 6. *Semina lege craſſa – continentur.* Loquitur primum de radicatis, deinde de iis, quae radices non habent, cum panguntur. De his: *ſi ex veteribus ramos ſumes.* In libro de arboribus de eadem re eſt: *ſemina ſi ex arboribus ſumes.* Mane itaque in correctione priſtina. (v. not.) interpoſitum etiam mox male eſt *quoque.* Quae ſequuntur, ſpectant ad arboris partes, e quibus ſemina ſumenda. Pro *continentur* ſcribo *ponentur*, e Ienſoniano et Goeſiano *conentur*: id verbum eſt in hac re etiam in libro de arboribus.

Ibid. 7. *ſed antequam arbuſculas transferas — in h. agrum transferas.* E veſtigiis Mſſ. Pol. et Lipſ. et edd. pr. lego: *notabis ventos, quibus antea ſteterant, vt iisdem conſtitui poſſint*, vel, *nota, vt ventis, quibus antea ſ. terant, conſtitui poſſint*, quod Lipſienſi magis conſentit. In ſequentibus primum

mum *postea* e *possint* deprauatum puto: tum, pro *manus admoueto*, e Goes. et libro de arboribus: *curam adhibeto:* manibus hic non opus est, sed diligentia.

Ibid. 17. *Pirum autumno – dies XXV. ad brumam supersint.* Plinius (L. XV.) habet XV. neuter verus numerus est. Scr. XX. nam coloni XX diebus ante brumam cessant.

V, 11, 3. de insitione: *cum primum germina tumebunt.* Immo hoc est in vitio. Recte Polit. Goes. Lips. *cum germinatum ibunt:* sic et in libro de arboribus fuisse puto.

Ibid. 9. *cum deinde truncum recideris.* sic et in libro de arbb. Corrige *truncam* pertinet enim ad arborem, et sic est in Goes.

Ibid. 9. *optime itaque inseritur caprifici ramus.* Corr. ex libro de arbb. et Ms. Goesii: *optime ea inseritur tali ratione.*

Ibid. 11. *illam quasi finitionem – quibus inseruntur.* Edd. pr. et Ms. *Et ex illa definitione, qua.* Firmat liber de arbb.

V, 12, 1. *Cytisum esse in agro etc. Apibus* Vrsinus corr. *ouibus.* recte. sic Goes. et lib. de arbb. In seqq. pro *praebet ouibus* scr. *p. ouis* quae est vetus lectio.

Ibid. 4. *Potest etiam ante Septembrem satis commode etc.* Corrige e Goesiano libro: *potest etiam circa sepem agri commode seri.* tum quia facile *comprendit*, tum, quia spinarum, virgultorum herbarumque *iniuriam sustinet.*

IN LIB. VI.

Ep. 60. p. 538.

VI, praef. *mas et femina aratro terminum signauerunt, velut pecus.* Aldinum *pecus* spurium est. sed ita fit lacuna, quae quomodo explenda sit, ambigo. Sententia ex historia et Varrone patet, quem Columella sequitur. Is dicit, *tauro et vacca, qui essent muri, definitum* esse. Itaque coniicio *velut murum et portam*, e vestigiis scr. et edd *petam, potum.*

VI, 1, 2. boues *Vmbria vastos, albos, eosdemque rubros.* quis *rubros* boues vidit? immo *robios* vel rubeos, vt est in libro Goes.

VI, 2, 3. *liberum a tempestatibus et religionibus matutinum.* haec nouitia sunt. Mss. et edd. pr. *bonum tempestatibus et religionibus mat.*

Ibid. Sed iaculi quibus copulantur. Torquent se viri docti in *iaculis:* at edd. pr. et Mss. habent *laquei.* Reliqua e lib. Polit. et Goes. sic corrigentur: *quibus copulantur,* et *ne tenerae frontes.*

Ibid. 7. *ramus illigatur, et temonis v. t.* Immo vett. *ramus illigatus temonis v. t.*

Ibid. 10. *etiam obsequitur.* Goes. *etiam inuitus obsequitur.* bene.

VI, 3, 5. Dicit Columella, si foenum non suppetit, *modius viridis laureae vel iligneae frondis.* Frondes non dantur ad mensuram. Sed id est ab Aldo. Edd. pr. *modo iuris* (Polit. *viris*) *laurea et lignea quae frondes:* quod corrigendum puto, *modo viridis laurea iligneaque frondes.*

Ibid. 7. *nam id quoque, vti iuniperus, respuitur a pecore, propter aculeos.* hic quoque audacior Aldus fuit. e vestigiis ed. Iens. et Mss. corrigam: *nam id quod asperius, a pecore respuitur p. a.*

VI, 4, 1. medicamentum, *quod componitur – et cum aqua nocte vna sub diuo habito.* Ms. Goes. et edd. pr. *habetur.* recte. sc. *componitur et habetur.*

VI, 6, 4. *tres caprifici aridae conteruntur, et cum dodrante aquae calidae dantur.* Vegetius, qui haec in L. III. suum retulit, hic *laurum* pro *caprifico* habet: quia et Ms. Goesii *caprificum* habet, eam a Columella esse puto.

Ibid. extr. atque ita citatus bos agatur. Hoc iam ante dictum. itaque e Goesii libro corrigendum *citatius.*

VI, 7, 4. *Quod si neque ventris – si saepius quam consueuit, lacrimae – profluent.* Primam partem huius loci bene correxit Morgagnus. (v. not.) Alienum est in vltima *consueuit:* nam sani boues non lacrimantur: atque id spurium esse arguunt omissa *si* ante *saepius* et *quam* in

 Ms.

Mſ. Goeſ. et ed. pr. lege: *ſaepius lacrimaque ab oculis et pituita naribus profluent.*

VI, 12, 2. *ſaniem creabit, qui ſi ſuppurauerit etc. Sanies* ab h. l. eſt alieniſſima. Polit. liber habet *famicem:* a quo non valde diſtat *ramicem*, apud Vegetium. *Famix* videtur apud veterinarios fuiſſe nomen ſinus atque abſceſſus, forte a *φῦμα*, vt *calix* a *κύλιξ*.

VI, 14, 2. *interdum et tumore palati — vt in latus pendere videatur.* Goeſii liber, ed. pr. et Vegetius habent *tumor.* tum in fine edd. pr. *vt laetus p. v.* quod ſic intelligo, alias laetus, nunc moeſtus apparet, dum abſtinet a cibo.

Ibid. 3. *ſi in opere collum contuſum erit etc.* Primum legendum *contuderit* e Mſ. Goeſ. edd. pr. et Vegetio. de *Auia* multa dicta (in *not.* ad h. l.) ſed non deſtiti de ea cogitare: videorque nunc verum reperiſſe, ſc. corrigi debere *Lamiam* aut *Lamium.* Plinius L. XVII. ſcribit, *Lamium cum ſalis mica mederi contuſis, incuſſis etc.* et ſic plane Columella. eandem Celſus tumenti ceruici imponi iubet. et fauet vetus ſcriptura, *ama habia*, praeſertim, ſi et *Lamia* dicebatur. Eſt a Graeco *λαιμός*, quia flos ille late in duo folia expanditur.

Ibid. 5. *tumor ceruicis aqua madefactus ſubſiccatur.* non intelligi poteſt, quare veteri lectioni *ſubiicitur* Aldus ſubſtituerit *ſubſiccatur.* nempe e vetere ſcriptura Goeſ. faciendum *ſubigitur.*

Ibid. 6. *Clauorum — minor moleſtia eſt: nam facile operanti lucerna inſtillatur.* ſecundo membro nil ſtultius eſt. Lectio edd. pr. et ipſa vitioſa eſt, ſed multo tamen melior. E veſtigiis Goeſ. legendum: *nam facile, oleo per lucernam ardentem inſtillato, reparatio eſt,* ſc. *moleſtiae.* idem ſenſus eſt Vegetii: *nam facile ſanantur, oleo per lucernam ardentem inſtillato.*

VI, 16, 1. *vel grauitate longioris etc.* Legendum *longi itineris*, vt habet Vegetius.

VI, 17, 2. *vel Simonianum trifolium, quod inuenitur confragoſis locis etc.* Haec ſtultiſſima ſunt. quanto melius Goeſii liber: *vel ſi montanum trifolium inuenitur, quod confragoſis locis efficaciſſimum naſcitur.*

Ibid. 3. *atque ipſa folia cum ſale trita malagmatis more ſcarificationi intenditur.* Morgagnus emendauit recte *intenduntur.* ſed et *more* Aldi abiiciendum, cum in edd. pr. et Mſſ. Polit. Lipſ. ſit *malagmatis incendunt vel:* ex quo patet, fuiſſe *intenduntur.* etiam *ſcarificationi*, quo Lipſ. et edd. pr. carent, ab Aldo fluxit.

Ibid. 3. *et farina ac ſale commiſtae.* recte Morgagnus e Vegetio addit *ordeacea.*

Ibid. 8. *genasque impoſita paſtinacaeque agreſtis ſemina etc.* interpungendum *impoſita. Paſtinacaeque etc.* vt non modo per ſe patet, ſed et Mſ. Goeſ. et Vegetio firmatur. mox pro Aldino *conlinita* legerim *conlaeuata:* nam et in libris vett. eſt *conleuata.*

VI, 20. de tauro: *qui magis rectus et ad feminas ineundas habilis.* quid eſt *bos rectus.* Mſ. Goeſ. *treus*, Lipſ. *reus.* an *ſtrenuus.*

VI, 23. *intra ſtabularii caſtra.* Scrib. *ſtabulorum* e Mſſ. Goeſ. et Lipſ.

VI, 24, 5. *vel tenero olere – ſaliuatur.* olim hic quae corrigenda ſint, quaedam demonſtraui: nunc ſic interpolata male ab Aldo conſtituo: *et tener vitulus, torrido molitoque milio et permiſto cum lacte ſaliuatur.*

VI, 26, 3. *formaque ſeruata maris generandi vim depoſuit.* Sic Aldus. Mſſ. et edd. pr. *formamque ſeruat maris, cum g. v. depoſuit.*

VI, 27, 1. *largam ſatietatem deſiderat equinum pecus. Pecus* eſt ab Aldo; quod deleo, quia ex antecedentibus intelligitur. Pro *equinum* Goeſ. *equitium*, quod non negligendum.

Ibid. 3. *poſt anni meſſem – fetum educent.* Ergo menſes XV. fetum in vtero habebunt,

bunt, si verno tempore conçeperint, et post anni messem ediderint. messem Aldus fecit ex *annum mensem* edd. pr. Hinc puto legendum *annum mensum*, quia fere circumacto anno pariunt, duodecimo mense, vt Palladius tradit, vbi etiam liber Polit. habet XIII.

Ibid. 9. *isque admissarius potest trimus adhiberi etc.* Edd. pr. ante Aldinum *isque admissurae potest vsque in annos XX.* in quo tamen *potest* e duobus *post trimatum* corruptum videtur. recte Mf. Goes. *isque admissurae post trimatum ad annos XX plerumque idoneus est:* quae repetuntur c. 28.

Ibid. 10. *odore perfricatur — rursus si equa etc.* melius longe Mf. Goes. *o. proritatur – rursus si qua marem non patitur etc.*

Ibid. 11. *nec in angusto clausoue.* delenda particula *ve*, quam Aldus addidit. *Clausum* pro loco circumsepto et munito saepe Columella habet.

VI, 29, 2. pulli equorum sunt pulcri, si sint *aequalibus atque altis rectisque cruribus.* aequalia crura non sunt in pulcritudinis parte: nam si ea non sint, integritas abest. at edd. pr. et Goes. habent *mollibus*, quod verum est. *mollia crura* etiam Virgilius (Ge. 3, 76) in pullo pulcro memorat.

Ibid. 3. *ad certamina laborum patientissimi.* hoc *pat.* non est in edd. pr. et Mss. Lips. Goes. itaque ex hoc legendum: *ad certamina laboremque promtissimi.*

VI, 30, 3. post *frigori som.* adhibentur, in Goes. additur, *et calefacto oleo lumbi rigantur* : idque sequentibus consentit.

Ibid. 9. *solent et vermes quasi lumbrici nocere intestinis.* pro *quasi* Mss Goes. Lips. *in qua:* pro quo legam *tineolae*, quas cum vermibus dicit Vegetius L. I. infestare *interanea.*

VI, 34. 1. *cuius duo cyathi etc.* Haec sunt meliora et pleniora in edd pr. et Mss. sic: *cuius duo cyathi triti diluuntur olei c. t. etc.*

VI, 36, 2. *quousque amplissimae atque pulcerrimae formae sit. quo vsque* et *sit* absunt a Goesii libro, bene. mox in eodem libro non est *peracto anno.* si tertio decimo mense vix eduntur, quomodo peracto anno.

Ibid. 3. *multi admissarii specie tenus mirabilissimam sobolem forma vel sexu progenerant.* quid hic dixerit Columella, e seqq. intelligitur, quae postulant legi: *specie tenus mirabilissimi, sobolem forma vel sexu degenerant*, siue, *mirabili, pessimam sobolem forma vel sexu progenerant.*

Ibid. 4. *Huiusmodi mari – imponatur equae.* Haec ab Aldo interpolata sunt. Vera ex edd. pr. et Mss. haec sunt: *huiusmodi mari s. m. subadmota g. e. femina, quoniam — natura. itaque obiecta, cum superiectu eblanditi sunt, velut incensum et occaecatum cupiditate, subtracta quae petierat, s. i. equae.*

VI, 37, 4. *siluestri more strigosum patris praeferat habitum.* aptior sententia sit, si legamus: *strigosumque patris praeferret habitum* e Mss. Lips. Goes. et edd. pr.

Ibid. 6. *ab aspectu – respondet in mula.* Hic color *maculosus* dubius est. nam in admissario tres colores probantur, niger, murinus et rubeus, vt apud Palladium. edd. pr. habent *macilis*, Goes. *mngilis.* Videndum, an sic legendum, aut *magis rubei.* item paullo post, pro *primordii seminis mistu reddatur nepotibus* ex edd. pr. scribendum: *primordiis seminum mistus redd. nepotibus.*

Ibid. 8. *asellum, cum est a partu statim genitus.* Haec sunt clare vitiosa. Pro *partu* Iens. *proti*, Mss. Lips. *protri.* Potuit esse e *protinus*: ita statim pro glossa eius delebitur.

Ibid. *nam obscuro loco – praebet vbera.* Pro *destinanti* e Goes. legam *desideranti*, et pro *praedictus* malim *praelectus.*

Ibid. 9. *desecto viridi pabulo – saliuandus erit.* non video, quare Aldus e vetere *saginandus* fecerit *saliuandus*, nam admissarium

rium sub tempus admissurae saginandum, tradunt Varro et Columella, vt ea sagina pluribus feminis sufficiat.

Ibid. nisi prius ea marem cognouit. cognouit vitiosum est: nam sequentia id respuunt. Ms. Goesii habet *conciuit*, Lips. *concuit*. Placet *conciuit*, i. e. in venerem illexit.

VI, 38, 1. *febrienti mulae cruda brassica datur.* Corrupit Aldus: Columella dedit *equienti*: vt habent Mss. et edd. pr. item corrupit sequentia: *quae recipit — tria vino*: veram lectionem vide in Var. Lect. ex edd. pr. et Mss.

IN LIB. VII.

Ep. 61. p. 551.

VII, 1, 1. *principium tenebit minor Arcadiae etc.* Ms. Polit. *minor minora Arc.* Possis legere *non minor*, cum in Arcadia asinus inter praecipua esset, vel *maius inter minora*, ob initium c. 2. *post maiores quadrupedes ouilli pecoris secunda ratio est.*

Ibid. Paleis vero, quibus omnes paene regiones abundant. Edd. pr. *quae paene omnibus regionibus abundant*, quod sine necessitate Aldus mutauit.

Ibid. imprudentis custodis negligentiam fortissime sustinet. Polit. *negligentiam quae fortissime sustinet.* Videtur fuisse quondam: *imprudentiam custodis negligentiamque.*

Ibid. 2. et non nimio pondere vehicula trahat. melius Goes. *non minima pondera vehiculo trahat.*

Ibid. 3. tanquam maxime necessarium desiderat asellum. Ed. Iens. addit *instrumentum*, quod male ab Aldo omissum est. Varro asinum vocat semiuocale ruris instrumentum.

VII, 3, 10. in versu Virgilii: *tonsis illotus a. sudor.* in Mss. est *illutus* prisca scriptura. mox *minuitur lana*, Goes. melius, lanae *fructus.* item in *molle pecus — reparatur*, est ab Aldo. edd. pr. *consistit*, quod melius est.

Ibid. 13. post foeturam — lanio tradit. Haec valde fucata sunt ab Aldo. Lectio edd. pr. est rectior. v. *Var. Lect.*

Ibid. 13. submitti — quandoque oportebit. vbi est grex, non *quandoque*, sed quotannis delectus faciendus est. itaque praeferendum Goesianum, *quintum quemque* sc. agnum, ad conseruandum gregem esse submittendum.

Ibid. 16. partum educat. male mutauit Aldus antiquam lectionem *partibus educat*, sc. per partes ferro concisum extrahat fetum: quod et Mss. firmant.

Ibid. 20. praebito sale, quod velut ad pabuli condimentum — lambunt. Mss. pro *velut ad* habent, *vel atque ac.* an fuit: *quod vel aeque ac.*

Ibid. 22. hordeum vel fresa — sunt optima. haec ab Aldo interpolata sunt: ex edd. pr. et Mss. legendum: *ho. vel fresa faba, cicerula sumtuosior est.* deinde *salubri pretio* pro *exiguo:* denique, *si eius vilitas*, addito sc. *eius* e Mss. qui habent *cubilitas* vel *iubilitas.*

Ibid. 24. ne pascentium capita sint obuersa soli. Recte in ed. Lips. editum est *ne* pro Aldino *vt:* sed debet et pro *obuersa* legi *aduersa* ex edd. pr. et Mss.

Ibid. 26. idemque duci propior quam domino, et in cogendis recipiendisque etc. Haec nullum sensum idoneum habent. Edd. pr. non habuit *duci.* pro *quam domino*, *quia silent*, vt Codd. in quibus et *quae silent* est. tum in Lips. et *inducendis*, in Polit. *et agendis.* Puto verum esse: *idemque propior, quia silent, et in agendis recipiendisque ouibus etc. silere* est cessare, quiescere, scil. cum decumbunt et a pascuo cessant.

VII, 4, 1. *Tarentinum — nullam domini clades sequitur gregem.* Primum interpunctio non bene habet. Interpunge: *auaritiam. Nec aestus etc.* deinde pro *inertiam* lege ex edd. et scr. *ineptiam*: denique pro *cui si detrahitur*, leg. e Goes. *cum quid detrahitur.* In aliis Codd. et edd. pr. *cum detrahitur.*

VII, 5, 6. *et quidem celeriter, cum et alia pecora etc.* Haec non ad celeritatem medendi sed contagionis pertinent. Itaque melius

melius Cod. Goesii: *si quidem celeriter cum alia pecora tum praecipue oues etc.*

VII, 6, 1. *iligni quernique frutices qui in altitudinem non prosiliunt.* An vero ilex et quercus non in altitudinem crescunt? Immo. edd. pr. et Goes. habent *prosilierunt.* recte. qui adhuc sunt teneri et molles.

Ibid. 5. *foetae quae gelicidio hiemis conceptum fecit.* Longe aliter Cod. Goes. *quia gelicodior* (Lips. *gelicior*) *hiemis conceptum vitiat.* Puto Columellam dedisse, *quia gelidior hiems* siue *hiemis* pro *hiems conceptum vitiat.* non quodlibet frigus hiemis nocet, sed vehementius. mox et *creat* scr. pro *creant* ex edd. pr.

Ibid. 9. *quare eum maxime strenuum — cedunt.* In edd. pr. tantum est: *strenuum pecus est; capellae caprae cedent:* in quibus *prae* ad *cedent* adiungendo, legam *capellae capris praecedent.*

VII, 7, 1. *languore marcescunt: solae caprae, quamuis opimae.* Mss. et edd. pr. *macescunt — optimae.* quae Aldus temere mutauit.

Ibid. 3. *cum vero singulae domo laborabunt.* Pro *domo* puto legendum *dummodo*, vel *modo.*

VII, 8, 1. *si pingui et opimo, longiorem patitur custodiam.* quia *pingui* et *opimo* idem est, pro *opimo* ex edd. pr. legamus *optimo.* tum ex iisdem *patimur*, i. e. sinimus, concedimus.

Ibid. nam requietum vel mistum celeriter acorem concipit. De requieto, verum est: at non de misto. sed hoc est ab Aldo. ante fuit *maximum*, pro maxime, quod verum est. elegantius tamen erit *quam maximum.*

VII, 9, 1. *in suillo pecore probandi sunt totius quidem corporis amplitudine eximii.* imperfecta sententia est. E Goesiano legendum: *quoniam frequentius in suillo pecore mares probandi sunt totius etc.*

Ibid. 6. *pinus.* Edd. pr. et Cod. Lips. *pampinus.* recte. nam id aptum esse suibus pabulum, satis constat.

Ibid. 10. *et matricum et iuniorum m. d.* haec sunt ab Aldo. restituenda vetera *nutricum* et *minorum:* mox ad *curet* apponitur *maxime*, quod ante Aldum nemo edidit.

VII, 10, 1. *Febricitantium — mittamus.* Bene se haec habent: sed tamen e Cod. Goesiano verbo *proclinentur*, item *aduersa* praetulerim *proclinent*, et *diuersa.*

Ibid. 7. *quod si locorum situs repugnat, ne ita fieri possit.* Edd. ante Aldum, *vt ita f. p.* nam ita negatur fieri posse: illo modo fieri posse dicitur.

Ibid. optime sanatur auriculis inserta consiligine. verbum *inserta* etiam in ouium medicina occurrit. sed non vtroque loco a Columella esse, Cod. Goes. ostendit, qui habet *exarcta*, sc. *exacta.* sic Seneca: *eat per artus ensis exactus meos.*

Ibid. nam pecus insatiabile est. est ex Aldi correctione. Edd et scr. habent *inexitiabile est. inexitiabilis est,* qui exitum non habet, aut finem: at qui vltra finem vagatur, insatiabilis est.

VII, 11, 3. *sues ex omnibus pecudibus impatientissimae famis sunt, ita, vt aliquando, si indigeant pabuli etc.* elegantia haec sunt: sed tamen malim vetera, quae et in Cod. Lips. sunt: *s. — impatientissimae famis aliquando sic indigent pabuli, vt non tantum etc.*

VII, 12, 3. *pastor album – canem feriat.* Edd. pr. et Codd. tantum habent in extremo: *crepusculo, ne pro bestia canem feriat.* ea quae in Aldina accesserunt superuacua sunt.

Ibid. 9. *nonnunquam necessitas exigit celeritate bestiam consectandam.* E vestigiis Ms. Polit. legam *exigit celeritate celeritatem bestiae consectandi. Consectandi* quidem est et in edd. pr. et Cod. Lips.

Ibid. 11. *Venus si teneris conceditur, carpit et corpus et vires animosque degenerat.* meliora sunt in Cod. Goes. vnde sic scribendum:

bendum: *carpendo corpus ac vires, animos degenerat.* tantum *ac vires* feci ex *veteres.*

VII, 13, 2. *cytisi et sisami tantundem conterito etc.* Haec sunt Aldi. Edd. pr. et Cod. Goesii *gypsi et sesami t. c.* quorum alterum reprimendi vim habet, alterum detergendi. sed cytisus est ad lactis copiam *sisamum* autem nihili est.

IN LIB. VIII.

Ep. 62. p. 560.

VIII, 1, 3. *Quare de hoc quoque genere.* Mss. Polit. Goes. *Quo de hoc genere.* sic Varro L. II. *Qua de re pecuaria breuiter etc.* *quo* est pro *quare.*

VIII, 2, 3. *nec tamen id patiuntur etc.* Ms. Goes. *nec tantum id patiuntur.* ita noster modus castrandi galli non excluditur.

Ibid. 7. *eae sint rubicundae vel fuscae plumae, nigrisque pennis.* – et infra: *probi coloris.* Hoc edd. pr. non habent. at Goes. pro eo *robii coloris.* ab rubro colore etiam Varro gallinas commendat. Apud Palladium quidem praecipue laudantur *gallinae nigrae, aut flaui coloris:* sed pro *flaui* legendum puto *rubei*, et hoc in eo inuenit interpres Italicus P. Marinus, vt ex eius versione patet.

VIII, 3, 4. *quo commodius habitent, auiariusque subinde debet speculari.* illud *quo* etc. ad auiarium potius pertinet, itaque reuocanda pristina edd. pr. lectio: *quo commodius habitet auiarius, qui s. d. sp.*

VIII, 5, 9. In locis suburbanis, *vbi a matre pulli non exiguis pretiis veneunt, nec plerumque intereunt.* Vltima non credo esse genuina. nam et in Goesii libro non sunt, nec rei conueniunt. nam quae vbique facile educantur, vtique et in suburbanis commode aluntur.

Ibid. 21. *alii spicas.* hae quidem in faucibus pulli locum non habent, ne in galli quidem. Legendum *micas* e Codd Polit. Goes. atque ita tradit et Palladius, qui e Columella didicit.

Ibid. 23. *quae cum farre triticeo minuto cocta obiicitur.* *Far triticeum* nullum est. Edd. pr. hordeo habent, non farre, quod et in Goes. est. Puto verum esse *cum hordeo trito, minute cocta* s. *cum hordeo triticoue minute cocta.*

VIII, 6, 1. *alii muria tepefacta durant.* Var. Lect. Codd. scr. sunt *adueant, coagregant.* Cod. Goes. *adudant.* hoc sententiam perficit, nempe *valde humectant.*

VIII, 8, 2. *condititia cibaria.* Ex h l. *condititius* in Lexica venit. Sed huius loci auctoritas Codice Goes. infirmatur, in quo est *conditiua*, quo locis aliis vtitur Columella.

Ibid. 11. *praebeasque copiosum cibum parientibus.* Cod. Goes. *parentibus* recte. nam columbas parentes communiter alunt pullos, mas et femina.

VIII, 11, 1. *quibus solitudines ruris eblandiantur.* Luculentius Ms. Goesii *quibus solitudini rus eblandiatur* s. *subblandiatur.*

VIII, 17, 4. *et infra duos a summa parte cuniculus riui perducatur.* non est in hac lectione Aldina, quo *duos* referatur, item quod sequitur mox *veniant.* Ex edd. pr. restituendum est: *et intra duos a summa parte cuniculos riui perducantur.*

Ibid. 15. *ficus – obiicitur eximia si sit (vt Baeticae et Numidiae regionum) larga.* Planiora haec erunt, si legas: *ficus – semper obiicitur eximia, si sit (vt Baeticae et Num. regionibus) largitas.* ex edd. pr. est *regionibus.*

IN LIB. IX.

Ep. 63. p. 564.

IX, 1, 3. *genus clathrorum, idque fabricatur ex robore, quercu vel subere.* Columellae *roboris* nomen est genericum, complectens quercum, ilicem, fagum etc. cum Plinius a quercu distinguat. Itaque cum Columella species has ponit, robur omittit. Itaque lectio edd. pr. reuocanda est *robore querceo vel subereo.*

IX, 2, 2. *ne – mutila atque imperfecta conspicerentur.* Edd. pr. *mutilata:* quod praeferendum.

Ibid.

Ibid. 4. *vt Euthronius.* Non *Euthronius* de apibus fabellas tales scripsit, sed, vt opinor, *Euphronius*, quem inter Atticos scriptores, qui rem rusticam illustrarunt, laudant Columella, Varro; Plinius etiam eo se vsum dixit L. IX. de apibus.

IX, 3, 3. *decimo ab internicione anno.* Sic edd. omnes. sed sententia postulat potius *intromissione*, decimo nempe anno, ex quo nouam progeniem in alueum intromisimus.

IX, 7, 6. *eaeque pauciores intereunt.* non satis dignum est Columella: putoque scripsisse *eoque p.*

IX, 8, 11. *Sin – et aut extat ramus – deinde inferior.* Hic valde ab editis dissentiunt libri. (v. *Var. Lect.*) In principio redundat *extat*: nam omnis ramus extat. Eo autem sublato facile reparatur locus: *et, aut ramus, quem obtinent, aut ipsius trunci (si in eo sunt) si mediocritas patitur etc.* Tum recisus truncus, *si quibus rimis hiat, illinitur, et ad locum perfertur*: quae sunt Aldina. meliora antiquiora *si quibus rimis hiat, illitis, ad locum perfertur.*

Ibid. 13. *vt odor et succus vasi inhaereat.* Sic Aldus. sed τῷ *vasi* sequentia non consentiunt, *mandato*, *eaque*, *repleta.* nil certius est, quam legendum esse *vasis*, vt editum erat ante Aldum.

IX, 9. extr. *diductas apes scrutaberis, donec auctorem pugnae, quem elidere debes, reperias.* *quem elidere debes*, redundat. nam ante dictum est, eum interfici debere *nec id* est in *libris* scr. et edd. ante Aldum, similiter, vt c. XI. vbi pariter ab Aldo additum est.

IX, 11, 4. *vbi cognita est clades infrequentis aluei, quos habeat fauos, oportet considerare etc.* nempe cladem vnius aluei ex alio vult suppleri. sed profecto non ex infrequente. E libro Politiani legendum: *vbi cognita est clades, frequentis aluei, quos habet fauos o. c.* Idem hinc tradit Palladius L. VII. *considerabis in aliis abundantibus ceras fauorum etc.*

IX, 13, 2. *nil alioquin citra satietatem tali nocente cibo.* Temere Aldus addidit *nil*, quod ab omnibus libris abest, quod tithymalli natura non patitur. nam et maiorum animalium ventrem soluit, vt vlmus apium.

Ibid. 3. *nam illud quod Hyginus – prodidit, ipse, non expertus, non asseuerare audeo etc.* Edd. ante Aldum *audet*, quod verum puto. ita Hyginus liber fit ab reprehensione, quasi rem tam stultam affirmaverit, et Columella ipse, qui eam experiri tentauerit. et post dicit, ipse quid agat: *nos magis etc.*

IX, 14, 3. *maxime custodiendum est curatori, qui apes nutrit etc. qui apes nutrit*, sine dubie est glossa e margine in textum illata. In sequentibus delenda *sit* post *castus*, et *fere ab* quae non sunt in libris antiquioribus.

Ibid. 4. *progenerantur – amplioris magnitudinis foetus, quam sint ceterarum apium.* Meliora sunt Iensoniana: *amplioris magnitudinis quam sunt ceterae apes.*

Ibid. 5. *quemadmodum tolli debeant, mox deinde, cum — praecipiemus.* Rectius Ms. Lips. *mox dicetur etc.*

Ibid. 10. *idque optimae notae enitescit autumni aequinoctio.* Omnes libri praeter Aldinum habent *emitescit*, quod significat, autumno maturescere mel, atque ideo eximi, vnde et sequentia, *post arcturi exortum etc.* intelligi possunt.

Ibid. 11. *ex floribus tamaricis – reponunt.* Haec sana sunt. sed hinc corrigendus Pallad. XII, 8. et ibi pro *ex tamarisci floribus* legendum *tamaricis*, vbi et Lips. *tamarici* habet. Ceterum quae nunc *tamariscus* vocatur, ad *tamaricem* reuocanda non videtur, quod illa prima aestate, haec autumno floret; illa decidua est, haec perpetuo viret.

Ibid. 12. *iam recondito melle vtuntur examina, eoque vsque ad Arcturi exortum sustinentur.* Vltimum membrum neque Politianus in Codd. reperit, nec est in edd. pr.

 Aldus

Aldus addidit, nescio vnde. Certe id Columella non tradit, sed contra, omne mel repositum diebus 40 post brumam consumi, easque in ortum Arcturi vespertinum ieiunas accubare, quod et Plinius tradit.

Ibid. 18. e Celso; *paucis locis eam felicitatem suppetere, vt apibus alia pabula hiberna, atque alia praebeantur aestiua.* Quia hiberno tempore nullae regiones apibus pabula praebent, puto legendum *pabula verna:* quod etiam proxima requirunt: *quibus locis post veris tempora etc.*

IX, 15, 1. in quo est de mellis confectura. Mellis maturi signum est in fucis, *quod est genus amplioris incrementi simillimum apis, et, vt ait Virg. ignauum fucos pecus, et sine industria fauis assidens.* In edd. pr. ante *sine* est *et immune;* cuius vestigia et in Cod. Politiani fuit. *immune* est quod non laborat, *ignauum* quod aliis conlecta consumit. Tum *sine industria* mihi suspectum est.

Ibid. 2. de iisdem fucis; *itaque ad fouendam et educandam nouam prolem familiarius admittuntur. et educandam* genuinum esse vix credo, cum diserte Columella dicat, *exclusis pullis, extra tectum arceri.*

Ibid. 5. *sed vbi a posteriore parte nullum vestibulum patefactum habuerit alueare, fumum admouebimus etc.* Haec sunt inepta. A posteriore parte an vestibulum esse potest. Tum quomodo fumus immitti potest a posteriori, si nullus aditus est. Rectissime edd. pr. et Codd. scr. *sed vbi a posteriore parte, qua nullum est vestibulum, patefactum fuerit alueare etc.*

Ibid. idque vas ansatum – per quam possit afflari. Pro *ore patulo* in Codd. est *ore paullo latiore* in edd. pr. *patentiore et latiore:* sed illud praefero.

Ibid. 6. *vbi potestas facta est liberius inspiciendi. Facta* temere ab Aldo insertum est.

Ibid. 10. *si qui tandem pullos continent. Tandem* ineptum est, ab Aldo ortum. Libri alii *tamen*, quod est verum. est et in Cod. Lips.

Ibid. fumus etiam in aditu loci faciendus est. Aditu vitiosum est: rectum est *abdito* in libris antiquis.

Ibid. extr. *quae reliqua nobis rusticarum rerum pars superest.* Multo melius hoc Aldino est Iensonianum *subest*, instat, imminet explicanda.

IN LIB. X.

Ep. 64. p. 573.

X, praef. *quod nunc persoluo.* Ante Aldum fuit *quod mature persoluo.*

Ibid. insigniter neglectas. E Mss. et edd. pr. legendum *segnis ac negl.*

Ibid. 3. *posteris post se memorandas relinquere. posteris* et *post se* idem est. alterutrum delendum. ego deleam *posteris*, quod edd. pr. non habent.

Ibid. 4. *possit – nullo modo speciose confici. confici* friget. Codd. Polit. et Lips. *conspici*, quod verum est.

v. 46. *si iam pluuiis defossa madebit. Defossa* alienum est, legendumque e Ms. Polit. *desessa.*

v. 73. *summi frequentia cespite mista.* metrum non constat. in edd. pr. est *et summo*, et in Ms. Lips. *frondenti.* ita versus integer fit, et sententia vera. nam frondentem cespitem indicant antecedentia v. 70, item quae sequuntur.

v. 77. *vbi Riphaeae torpentia frigora brumae. frigora* veteri *frigore* substituit. non videbat *torpentia* vel ad *viscera* vel ad *aequora* referri.

v. 82. *armentiue fimo satures ieiunia terrae.* Libri ante Aldum omnes *saturet*, quod verum esse contextus docet.

v. 91. *tunc quoque trita solo splendentia sarcula sumat.* Sic Columella certe non scripsit. Edd. ante Aldum: *tunc tritura solum splendentia s. s.*

v. 139. *Brutia quae tellus etc.* Ante Aldum erat melius *Brutiaque et tellus.* rectius.

v. 154 *Nec mutata loco siccos exhorreat aestus.* Lectio Ms. Lips. mihi melior videtur *sitiens* pro *siccos.*

v. 157

v. 157. *Alma sinum tellus — cupiens se nubere plantis*. Edd. pr. et Codd. *cupiens denubere*. recte.

v. 204. *Maximus ipse deus — inque sinus matris v. depluit imbre*. non placet *depluit*, reponendumque vetus *defluit*, quod et Codd. seruant.

v. 242. s. *Mox vbi — tempus haris satio*. Vitiosum est hoc, siue *haris* serues, siue *aris*, (ab *arum*) vt placuit nonnullis, legas. nam arum autumno extremo prodit, prima aestate arescit, ante quam malus punica floret. sed nec seritur arum, quod sponte nascitur. Conieci *tempus api satui*. de apii cultu post L. XI. agit, in quo repetuntur, quae versibus dixerat, eiusque satio optima est circa Idus Maias, quando malus punica floret.

v. 258. *Iam Phrygiae loti etc.* Loti Phrygiae ●llae sunt; nec hic stirps aquatica cogitari potest. In edd. ante Aldum est *lotae*. sed nulla est herba apud veteres *lota*, credoque legendum *calthae*, quae et paulo ante cum leucoiis iungebantur. Denique in fine v. 261. pro *praebet* legam ex edd. pr. *praestet*.

v. 373. *iam rhamni sponte virescunt*. rhamni locum hic non habent; nam non sunt in oleribus, quibus vescimur. Ergo e lectione ante Aldum *tami*, legendum *tamni*, cuius caulis tenellus est in cibis rusticorum.

v. 374. *hirsuta sepes nunc horrida rusco Prodit*. *Hirsuta* vitiosum est siue ad *rusco* referas, siue ad *sepes*. nec *hirsuto* legi potest: quia *rusco* non conuenit. Edd. pr. habent *tyrsuto*: quod rei accommodatum videtur. nam thyrsus in nouello rusco, similibusque herbis dicitur id, quod in corruda asparagus, in vite alba flos silens, quae omnia condiri solent et generatim thyrsi dici, vt autor est Plinius L. XIX.

409. *Quin etiam — tempestiua manent*. Non bene vetus lectio *madent* mutata est in *manent*. madent enim poma, cum mitescunt: et apparet Columellam imitatum esse versum Virgilii: *et quamuis igni exiguo properata maderent*.

v. 433. *Hactenus aruorum cultus, Siluine, docebam*. Sed non hic tradita sunt praecepta *aruorum*, aut vt est in edd. pr. *agrorum* colendorum, sed hortorum. Et in principio carminis dixit, *hortorum te cultus, Siluine docebo*. Ergo *hortorum* videtur reponendum. (nempe e Virgilio Georg. II, 1. irrepsit *aruorum*.)

IN LIB. XI.

Ep. 65. p. 579.

XI, 1, 10. *somniculoso plurima effugiunt*. barbarum hoc est. Corr. *somniculosum*. sic edd. pr. Vulgatum est ab Aldo.

Ibid 16. *si operario meretricandi potestas fiat. meretricandi*, quod Aldus edidit, verbum et nouitium, nec huic loco conuenit. referenda sententia est ad mox sequentia, vbi Columella dicit, custodire oportere villicum ne prima luce familia cunctanter procedat. Itaque forte legendum *mane tricandi*. Ienson edidit *metricandi, tricandi* autem fuit in libro Politiani.

XI, 2, 5. *VI. Kal. Febr. Leonis quae est in pectore clara stella occidit: Nonnunquam significatur hiems bipertita*. Ms. Polit. *bipertitur*. Lips. *dipertitur*. Quare vt XI. Kal. Maii *ver bipertitur*, ita VI. Kal. Febr. hiems. Itaque distinguamus: *nonnunquam significatur. Hiems bipertitur*.

Ibid. 7. *itaque dum hae regelatae finuntur*. non esset hoc dubium, nisi edd. pr. aliter haberent: *itaque dum hae religatae siccantur*, ex quo intelligitur, legendum esse, *i. dum hae regelatae siccantur*. nam constat neque gelu rigentes, neque madidas materias ferro esse tangendas.

Ibid. 18. *Vitiaria diligenter facienda — applicare oportet*. Primum pro Aldino: *malleolisque quam recentissimis diligenter pangenda*, sc. vitiaria, vetus reponendum *malleolusque q. recentissimus d. pangendus*. nam *malleolus* non modo in vitiario ponitur, vt fiat viuiradix, sed etiam in vinea

protinus. nec *aut etiam* melius eſt vetere *ante etiam*, nec *radiculas* quam *radices*. ſimiliter cetera hic ad veteres edd. corrigenda (quarum lectiones notatae ſunt in Var. Lect.) et nouitiae Aldi lectiones reiiciendae.

Ibid. 21. *XII et XIII. Kal. Mart. fauonius, vel auſter cum grandine et nimbis.* Edd. pr. *niuibus*. cui quare *nimbis* ſubſtituerit Aldus, neſcio. nam et niues non ſunt inſolitae.

Ibid. 34. *in Nonas April.* vitium operarum eſt.

Ibid. 44. *oues – tondentur, et pecoris nati aut amiſſi ratio accipitur.* Cur *amiſſi?* e quo fructus nullus capitur. Immo reſtitue ex edd. pr. *vt mulſi.*

Ibid. 48. *Vinearum – iteratus eſſe debet. Ante ſolſtitium pabulum etc.* Interpunge: *iteratus eſſe debet ante ſolſtitium. Pabulum*, hoc enim inter Idus Maias et Iunias terminatur. et in fine capitis dicit, Maio menſe pecori pabulum praeberi, Iunio frondem in extremum autumnum.

Ibid. 50. Circa ſolſtitium aluei caſtrandae ſunt: *quas ſubinde nono quoque aut decimo die ad Kal. Maias conſiderare et curare oportet.* Haec primo obtutu vitioſa repeteriuntur, ſed magis, ſi cum L. IX. conferantur, vbi hoc dicitur debere a ſolſtitio ad aequinoctium librae, quod non conuenit Kal. Maiis. (Dicit deinde Pontedera, aequinoctium hoc eſſe extremo Octobri, atque adeo *Kal. Nou.* legendum.)

Ibid. 60. *Si perexilis eſt vel rara ipſa vitis, lupini – ſparguntur et inoccantur.* Rectius Mſ. Polit. et ed. Ienſ. *ſi perexilis eſt terra, vel rara ipſa vitis, lupini – ſpargantur, ita occantur.* nam hoc pabulo terra exilis gliſcit, dummodo rara vitis eſt. ſi denſa eſt ſerere non expedit.

Ibid. 69. Vindemiae tempus cognoſcitur, cum vinacea acinis expreſſa iam fuſca ſunt et prope nigra, *praeſertim cum ita media parte acinorum ſint, vt ea a ſole aeſtiuante et a ventis protegatur. Protegatur* quo referatur, non eſt. recte edd. pr. *protegantur*, item *aeſtuante* pro *aeſtiuante* – item poſt eae recte pro *percoqui* habent *praecipi*. vti et Codd. i. e. praeoccupari a ſole ea, quae humore continentur.

Ibid. 71. *farraginaria quoque — conſeruntur. Farraginaria* eſt monſtrum verbi, quod coaluit, opinor e *farrago ordearia* vel *ordeacea*. vt eſt L. II, 11, 1. et hoc ipſo cap. n. 99. Sed ſi *farrago ordearia* hic recipitur, poſt et *ſiliqua*, et *vicia conſeruntur* eſſe debet.

Ibid. 88. *XVII. Kal. Dec. Aquilo, interdum Auſter cum pluuia.* Haec ſunt e Mſ. Lipſ. et redundant. ipſa, ſiue ea, quae XV. Kal. Dec. dicuntur eadem paullo ante. ſed ex Eudoxo docuimus, XVII. Kal. Dec. oriri mane Fidiculam, et e Pſeudo Ptolemaeo Leoniceno, ſpirare poſtridie aquilonem aut auſtrum cum pluuia.

Ibid. 101. *cum erui ſemodio macerato, vel lupini quod e ſemodio macerato exierit. Exierit* eſt ab Aldo. ante erat *exegerit*, eleganter. nam id de menſuris et ponderibus dicitur. Scil. cum lupini macerando augeantur, non quantum ad macerandum ſumſimus, ſed quantum maceratum ſemodium implet, bubus ſingulis praebendum eſt.

XI, 3, 33. *raro linteolo illiget (ſemen) et ita in areolas diſpoſitum releget.* Non eſt aptum huic loco *releget.* Edd. pr. et Mſ. Polit. habent *religet*, vel *liget.* Ex eo fecerim *rediget.*

Ibid. 42. de chaerephyllo atque atriplice: *poſt Id. Febr. ſemina differenda ſunt, ſuaque de ſede partienda.* Sed hae ſtirpes non ſunt transferendae propter exilitatem radicis. Itaque *de* ab Aldo additum demamus, et e Mſ. Lipſ. legamus *ſuaque ſede patienda*, i. e. relinquenda, vbi ſeuimus.

Ibid. 43. de aſparagi cultura: *easque* (radices) — *in locum apricum et bene madidum – transferre c.* ſed *madidum ſolum* non poſcit aſparagus. itaque ex edd. pr. corrigendum *validum.*

Ibid. 56. *mox — in areas disponi, deletis radicibus omnibus.* res agenda ex Kal. Nou. hiemali autem tempore radices perennes modo deleri possunt. sed vt deleri possint, legi debent et extra hortum portari. Itaque legam: *delectis rad. o.* vestigium huius lectionis est in Ms. Polit. *et lectus.*

Ibid. 60. *id quoque vt vitetur.* quasi alia mala praecedant, quod non est. Itaque e Ms. Polit. legendum: *Idque vt vitetur.*

IN LIB. XII.

Ep. 66. p. 586.

XII. praef. 9. *dignentur – pelliciant.* Haec sunt Aldina. In edd. primis meliora. (v. Var. Lectt.)

Ibid. easdem ruris – in villa morari. Edd. pr. pro *sordidissimum* habent rectius *grauissimum.* nam non est sordidum, paucos dies in villa morari. tum pro *paucorum dierum tempus, paucos dies.*

XII, 1, 6. *ne diuturna cessatione frustrentur opera.* Codices et edd. pr. ad breuius tempus contrahunt cessationem, habentque *diurna.*

XII, 3, 3. *haec ipsa ei qui vti solet, tradidimus.* quia mox est *ponerent,* ex edd. pr. reuocabimus: *haec ipsa* (iis) *qui vti solent.*

Ibid. 4. *loca singulis demonstrauimus, et cuique sua annumerauimus.* quia *singulis* et *cuique* non bene conueniunt, melius est ex edd. pr. legere: *loca omnium demonstrauimus, ei* (s. e libro Politiani *et*) *omnia annumerauimus.*

Ibid. 9. *tonsuris vellerum quoque interesse.* Edd. pr. *tonsuris vero earum vtique interesse.* quod male Aldus deseruit.

XII, 5. extr. *alii nucibus sapineis ardentibus idem faciunt.* nuces *sapineas* nullas noui. *sapinum* noui vocari atram carpinum: sed ea non fert nuces. Codex Lips. pro iis habet *sex pineis nucibus.* Sed in hoc nil aliud est quam in antecedentibus: estque hoc membrum compendium eorum, quod e margine in textum venit.

XII, 10, 4. inter pira occurrunt *decumana,* quae in Aldi horto nata sunt, non Columellae, qui habuit *decimiana,* vt est in edd. pr. et Codd. Plinius etiam *Pseudodecimiana* habet. Tum mox *pruna purpurea* aliena sunt: non de prunis hic sermo est. *pruna* credo e deprauato *myrappia* in *myra prima,* vt est in Ms. Polit. nata. Itaque *myrappia purpurea* legendum, vt in Ms. Lips. est.

XII, 18, 4. *ne furi locus detur praesentem fructum intercipiendi.* an omnem? nullo modo: sed aliquid ex eo. atque id tradunt Mss. et edd. pr. quae habent *partem fructuum.*

Ibid. 5. *cum picem in fundum destillauit.* quis *picem destillat*: immo *pix* destillat: et sic habet Ms. Lips. cum edd pr. *cum pix imum in fundum destillauit:* eademque est, quae haerens in lateribus, radula ducitur.

XII, 19, 3. *mustum, quod defluxerit ante quam prelo pes eximatur etc.* Hoc verum esse non potest. nam non primum sed vltimum mustum sumitur. Sensit F. Vrsinus, qui correxit *antequam prelo pes exprimatur.* Ego comparatione locorum similium facta, sic corrigendum puto: *mustum, quod defluxerit ante, quam prelo pressum sit, eximatur statim de lacu: in vasa defrutaria deferamus.* cf. c. 36. 39. 41.

Ibid. 5. *quod nisi vitatum fuerit, vel vas ipsum, quod aliquando contingit, pertundetur, vel si id factum non erit etc.* Quanto melius edd. ante Aldum. *q. n. v. fuerit, saepe vas ipsum pertundetur, vel s. i. f. n. erit.*

XII, 20, 6. *rasis, quod est genus crudae picis.* Hoc nomen rusticis non euanuit, vel obsoleuit. nam adhuc appellant *rasa,* quicquid de ceraso, amygdala, malo persica, pruno, resinosum emanat, et mox induratur.

XII, 21, 2. *et ita coadiicitur in binas vrnas ligula cumulata, vel mensura semunciae bene plenae salis c. et tr.* Coadiicitur vitiose ab Aldo editum est, pro eoque legendum ex edd. pr. *eo adiicitur:* deinde *vel mensura sem. b. plenae* est glossa inanis *ligulae cumulatae,*

mulatae, delenda: mox *iam* etiam delendum ante *torretur*, quod et libro Polit. abfuit.

XII, 22, 2. *dum ea, quae addideris.* Hoc fecit Aldus ex vetere, *dum quae ea addideris:* immo corrigendum erat *eo*.

XII, 25, 1. *aqua falfa vel muria muftum condiunt.* Pro *muria* Mff. et edd. ante Aldum omnes *marina*, quod reuocandum. nam Columella loquitur primum de aqua fale medicanda, deinde de marina cum ex vtraque fiat muria. ante pro *immo etiam* edd. pr. *immo enim*, quafi hoc effet vitiofum.

XII, 28, 3. *vinum — finito in doliis quiefcere: poftea — quam limpidiffimum etc.* Aldus mutauit *liquefcere* in *quiefcere*, et *liquidiffimum* in *limpidiffimum*, quafi non fit idem, et exquifitius.

XII, 34. extr. *Sed muftum de fub maffa et limpidum fit.* puto fcribendum: *fed muftum defluat maffa, vt limpidum fit*, h. e. e lixiuii genere, quod deftillat antequam vua calcetur. maffa autem eft vua incompofite aceruata.

XII, 41, 1. *iubebis in tabulato reponi — in furnum reponere. In tabulato* fruftra Aldus dedit pro vetere *in tabulatum*: item male vetus *vigefimum* mutauit in *trigefimum*, denique pro *in furnum reponere* Vrfinus corr. *in fumum* e c. 12. firmat Mf. Lipf. cur ergo adhuc in excufis eft? (*putem vitio operarum, fi Lexicon ruft. fineret.*)

Ibid. 2. Mulfi alia compofitio habet titulum in Aldina: *conditura ex Cydoniis fit hoc modo:* qui abeft recte edd. pr. nam confectio non e folis cydoniis fit, fed et aliis, quibus cohibendi vis ineft. Itaque hoc quod fequitur a mulfo feparandum, et aliquid addendum quo moneatur lector, aliam rem agi. Id eft in Mff. Flor. et Lipf. in quibus eft initium noui capitis cum titulo: *compofitio medicamenti ad tormina.*

XII, 43, 1. *Vuas bumaftos etc.* truncatum eft initium. id ex iisdem Codd. fic integratur: *Vuas, vt fint virides vfque ad annum, fic cuftodiemus.* Vuas virides intellige integras et velut recentes.

Ibid. 10. *refolutaque intrita folliculorum in dolio fubfternitur. que* delendum. nam nec eft in Mff. et edd. pr. nec *fubfternitur*, f. vt et in libris antiquioribus, *fternitur*, non habet cui annectatur. Sed et alia hic Aldus mutauit, vt *intercalcare* ex *intercalcare, expletur fec. tabulatum*, pro *explent*.

XII, 45, 3. *ne immatura mala condantur: quoniam cruda fi lecta fint etc.* Mff. et edd. pr. *groffa*. quia *groffi* in ficu fructus immaturi dicuntur, non infieier, etiam de aliarum arborum immaturis fructibus dici poffe.

Ibid. 5. *fed quia videntur in melle dulciora fieri etc.* Male Aldus *quia* fecit ex antiquo *quae*, atque ita omnia mala cydonia a melle remouit. at Columella tantum vnum genus excepit, quod nempe nimis dulce in melle fieret.

XII, 48, 2. *mundaque fpongia falem, ne permaneat, deterges.* Sententia commoda eft, fed quia tamen Mff. Polit. Lipf. et edd. pr. habent *perueniat* fc. ad oliuas, id praeferendum.

Ibid. 3. *eadem portione, qua fupra, faliunt.* Sic Aldus dedit. Edd. fuperiores habent, *eandem portione qua fupra f.* quod rectius eft. item mox omifit *fimiliter fupra*, ante *falis vfque.*

Ibid. 5. *maffulis falis miffis in amphoram condantur.* Sufpectae mihi *maffulae* funt *maffulis falis miffis.* Pro *maffulis* coniicio *offulis*, e proximo. nam fequitur, *ne altera offa fuper alteram perueniat.*

Ibid. concifis deinde pleno vafe oliuis, immitte defrutum vfque ad os. Oliuae non conciduntur ad condituras. Edd. pr. habent: *Conchis deinde, vafe pleno oliuis, immitte defrutum etc.* Conchae funt, vt c. 50. docetur, quibus oleum depletur, funtque adeo aptae et ad defrutum immittendum.

XII, 49, 2. de vltima oliuarum conditura eft, quae recipit *carenum, cyminum etc.*

Carenum

Carenum Aldus fecit e *carpum*, quod edd. pr. habent (*restituitque Gesnerus*). Sed id quoque vitiosum demonstrant Mss. Polit. Lips. qui habent *careum*, quod cum cymino, aniso etc. optime conuenit.

XII, 50, 5. *cauum lapideum esse oportere.* omnes scr. et edd. pr. habent *canalem*, vt et ante est. male *cauum* dedit Aldus.

Ibid. 6. molae quam facillimam patiuntur administrationem, quoniam pro magnitudine baccarum vel attolli vel submitti possunt. Sic molarum vtilitas minuitur. *quoniam* vitiosum est. Edd. ante Aldum bene *tum pro magnitudine:* nempe post facilitatem administrationis, alia opportunitas est, quae ad bonitatem olei pertinet.

Ibid. 7 Sed est optima molarum, tum etiam trapeti. Haec superuacua videntur. sed est vitiosa lectio per Aldum facta. Edd. pr. habent, *sed et optima molarum.* et Ms. Lips. addit bene *opus*. *Sed et optima molarum opus est, tum etiam trapeti.* sc. ne opera et impensae pereant.

Ibid. 10. *resolutis corticulis, emoliri debebunt, adiectis – sampsae exprimi.* edd. pr. *emoli.* Ms. Lips. autem *et moli.* habet et *torculis* pro *corticulis.* rectius itaque erit *resolutis torculis et molis, debebunt, adiectis — sampsae exprimi.*

Ibid. 14. *Sed semel atque iterum eluantur* male *sed* additum est ab Aldo.

Ibid. 18. *Cauendum est itaque, ne ex ea fiat oleum cibarium. ex ea* abest Ms. Lips. et est *vtique* pro *itaque*, vtrumque bene. nempe non cauendum est, ne ex oliua praua fiat oleum cibarium, sed ne oliua deterior fiat, apta tantum oleo cibario.

Ibid. si – bacca commolita et expressa erit, quae sic administrata fuerit v. s. d. Libri scr. Pol. et Lips. pro *erit* habent *cera*, vnde veram lectionem erui posse arbitror, *ceteraque sic administrata fuerint.*

Ibid. 19. *eoque facto videtur plus olei quieta quam recens bacca reddere.* Edd. pr. pro *olei* habent *esse*, pro *quieta et recens bacca, quiete* (Lips. *quietae*) *et recentis baccae.* Inde videtur legendum: *plus esse quietae quam recentis baccae reddere.* sc. videtur esse quietae baccae plus reddere, quam recentis.

Ibid. 20. *Attamen, si id maxime verum esset, nihilominus.* Mss. et edd. pr. *vt – esse.* Puto verbum excidisse v. c. *concedamus.* sed tamen et *esset* seruari potest, modo *vt* scribatur.

Ibid. et sic quidem quicquid – accedit, non profectum sed detrimentum senties. Quapropter. Haec sunt ab Aldo interpolata. Ex Mss. et edd. pr. sic restitue: *et sic quidem quicquam – accedit, si portiones – existimare. Quapropter.* Pro *et* tamen malim *nec sic quidem.*

XII, 51, 1. *et ita cum saxi pondusculo in olei atque musti partem demitti.* Mss. et edd. pr. omittunt *cum saxi pondusculo.* et mox *vt infra subiicimus*, pro *atque i. s.*

Ibid. 3. *oleum depleto, et, quod reliquum est – reponito. Nam id si non exhauseris medicamentum, dabitur potatum imbecillis bubus.* Mss. et edd. pr. *oleo depleto* et *recondito*, et *exhauserit.* sed haec leuia. illud male fecit Aldus, quod lectionem antiquam *exacuerit* et *potandum* mutauit in *exhauseris* et *potatum.* quae sunt restituenda.

XII, 53, 1. *abunde diximus.* Edd. ante Aldum habent *abunde dixisse satis est*: id si displicet, e Mss. repone *dixisse abunde est.*

Ibid. minus vitiosam — salsuram facit. Pro *vitiosam* edd. pr. *incinnosam*, Ms. Lips. *incynosam.* quae quo spectent, nescio. Sed quia caro salita circa ossa vermes gignere soleat, vnde in eas partes, quibus ossa relicta sunt, largum salem infarcire iubet Columella, coniiciam *minus carnem tineosam vel sinuosam*, aut simile quid.

IN LIBRVM DE ARBORIBVS.

Ep. 67. p. 599.

C. I, 3. *quod ex longinquo petitur, parum familiariter solo nostro venit: propter quod difficilius*

difficilius conualescit alienum exterae regionis. Vltimum *exterae regionis* videtur glossa *alieni*, atque adeo delendum.

Ibid. 5. *namque exilis – vtcunque putrescit.* Pro *exilis* cum Vrsino scribendum *ex exili*, et pro *vtcunque* forte *vtique* recte scribatur e lectione edd. pr. *vtrunque* et Lipf. *vtrinque*.

III, 1. *tertia* (femina) *summa in vite lecta etc.* quomodo probari potuit femina, quae quam celerrime senescunt. atque Columella L. III. reprehendit, qui talia semina legunt, item Virgilius vetat, *neue flagello summa pete.* ergo haec sint vitiosa necesse est. Mſ. Polit. habet, *tertia summae viti vita lectae aquae*, Lipſ. item, nisi quod in extremo est *lecteaque.* Inde videtur legendum: *tertia summae viti vita lecta, quae. vita* vel *vitato.*

Ibid. 3. *Plantaria facito ab exoriente et a decima luna et a vigesima.* His repugnat Varro, monens ab exorta luna ad nonam vites pangendas esse, itemque libri veteres. ab edd. abest *et* ante *a decima*: et Mſ. Polit. habet et a *vigesima ad tricesimam.* Crediderim igitur legendum: *Plantaria facito ab exoriente ad decimam lunam, et a vicesima ad tricesimam.*

Ibid. 4. *sed ne gemmam laedas.* Corrige *radas*, vt est in Lipſ. Mſ. Polit. *ridas.* sic et supra in hac re dixit.

Ibid. 6. *aeque vtilis congesta et mota terra.* hoc non concoquent plurimi. quo enim congerenda et vbi mouenda terra? item talis terra optima est, maleque inter tophum et proximum sabulonem argillamque ponitur. Profecto aliquid excidit, vt *glarea* vel *silex.* nimirum *aeque vtilis glarea, congesta et mota terra.* quod consentit iis quae Columella L. III, 11, 7. dicit: *simili quoque de causa etc.*

IV, 1. *deinde tertia, quae est a terra subrecta, more arborum in se consistens.* media *quae – subrecta* ab Aldo sic efficta sunt. Libri edd. et scr. habent *Aponi vsurpata* vel *surpata.* Suspicor Columellam dedisse: *Hispanis vsurpata*, e Varrone, qui hoc genus apud Hispanos vsurpari tradit.

Ibid. 3. *vel si cui cordi est laxius vites ponere.* immo *altius* vt est in Mſ. Polit. et ipsa ratio docet.

V, 2. *Si iugatam erimus facturi, vnam materiam submittito.* Male primum Aldus hic, vt C. 16, 4. *vnam* dedit pro *imam*, quod est in edd. pr. et res postulat. Tum Mſ. Polit. *iugata eris*: ex quo emendari potest, vel *si iugata erit futura*, vt in altero genere est *sin — consistere voles*, vel, *si iugatam eris facturus:* ita magis concurrunt reliqua, *radas, relinquas etc.* (v. *V. L. Sangerm.*

Ibid. 3. *sed ita, ne codicem laedas.* Melius Mſ. Polit. *corticem.* nam exteriora laeduntur. mox pro Aldino *propius* ex antiquis lege *protinus.*

Ibid. 4. *possunt etiam soboles per brumam caedi. per brumam* addidit Aldus. sed vacat, quia tempus iam dictum est, nec id moris est hiberno tempore facere. Contra mox *per brumam* legendum est, ex edd. pr. vbi Aldus dedit *ante brumam*: refertur enim ad sequentia, non ad ablaqueationem, quae ante brumam fit.

VI, 1. *nouella vinea, quae ex refectione enata fuerit, vim inutilem habebit, summa parte terrae natantibus radicibus. Quamobrem neque fructum etc.* Hic plura temere nouauit Aldus: primum e *resecatione* fecit *refectione*, e *prima* autem *summa*, e *renata* porro *enata*, denique *quamobrem* interposuit, sine auctoritate omnia ac necessitate.

Ibid. vinea, si non aridos habet in corpore truncos. corpore factum e pristino *opere.* sed et hoc nihili est. Mſ. Polit. *vineas inoperari habet runcos.* Lipſ. *vineam inoperari habent truncos.* Conieci: *si non peraridos habet truncos.* (v. *V. L. Sangerm.*) quod firmatur etiam sequentibus: *sin autem eo vsque exaruerit etc.*

Ibid.

Ibid. 3. *quas sequenti anno — propagabis.* Edd. pr. et Mſ. Lipſ. *propaginibus.* Quid hoc? nempe *propaginibis*: quod verbum et apud Tertullianum eſt.

Ibid. ac deinde per triennium poſt. Mſſ. et edd. pr. rectius: *a. d. triennio, cum etc.*

VII, 3. *ne in ſummo radices vitis citet.* Antiqua ſunt: *ne ſumma radix vitiſcat.* forte Columella dedit: *ne ſumma radix viti ſcateat.* niſi quis malit lectionem Mſ. Lipſ. *ne in ſummo radix vitis ſit.*

Ibid. 4. *Vitem ita ſupplantato, ne radicem abrumpas; cum eam ſtraueris et videris, quouſque poſſit pertingere.* Edd. vett. *ne radice abrumpas*: deinde abeſt *et videris* — mox n. 5. *neque aliter – quam vt diffluat:* in quo neque ſententiae perfectio eſt, neque terminationis adumbratio. veteres ante Ald. habent *diffiuetur* vel *diffluuietur.* ex quo forte coniiciemus *diffindatur.*

VIII, 2. *luto ſubacto paleato oblinito operitoque plagam et ita alligato.* Edd. pr. omittunt *operitoque*, et *ita*, elegantius. nam iſta redundant.

Ibid. ea res praebet humorem, nec inareſcere ſinit. Conieci olim *prohibet* (v. not. ad h. l.) fauet vetus lectio *marceſcere* pro *inareſcere.*

Ibid. 5. *At ſi quae fructum – ſuccum perferunt.* Hunc quoque locum interpolatum credo: reciſis alienis ſic conſtituo: *At ſi fructum quem oſtendunt, ad maturitatem non perducunt, ſed prius quam miteſcant, vuae inareſcunt, hoc modo emendabuntur: radice tenus vitem praecidito – ſaepe fodito. Materias citat vitis, quae fructum perferunt.* Audacior videri poſſum, ſed aeſtiuo tempore, ferme canicularibus diebus, cum acini amplitudinem habent, vitis, quae radice tenus amputatur, ita affligitur, vt ſaepe intereat. Sed ſi non intereat; tamen non poteſt tam breui tempore germinationis materias exhibere, quae ante hiemem confirmentur. Quare quieſcente ſtirpe hoc opus faciendum puto, non germinante. Itaque incerti auctoris haec exiſtimo: *cum ſcipiones amplitudinem acini habuerint.* nam antiquum, *cum inſitione*, vel *cum inſitione ſi*, quod Aldus in *cum ſcipiones* mutauit, eſt cuiusdam ſtudioſi nota, ſi ſcribitur: *cum inciſione*, h. e. emendatur vitis vitium *inciſione, ſi amplitudinem acini non habuerint.* reliqua e prioribus edd. ſumta ſunt, et ex Lipſ. Cod. expurgata.

IX, 3. *ne gemmas allidas.* non haeſiſſem hic, niſi edd. pr. haberent *alliges*, a quo ſenſu diſcrepat. de cauenda laeſione et alliſione iam abunde praeceptum eſt ante.

XIII, 1. *cum frigus contra temporis conſuetudinem intellexeris.* mallem *inceſſerit;* nam illo ineptum remedium fit ineptius.

XVII, 1. *Magoni placet, ſiccis locis oliuam — ſeri.* Sed de tempore ſermo eſt, non de loco. redundat igitur *autem*, quod et edd. pr. abeſt et Codd. ſcr.

Ibid. 2. *arbuſculam — tueri d. oportet.* Delendum eſt *oportet:* nam *oportet* iam eſt in principio: *oportet autem*: itemque abeſt ab libris antiquis ſcr. et edd. in fine periodi iidem habent *immiſcere*, non *immiſcendo.*

Ibid. 3. *Sunt et regiae (oliuae) et radii, quae neque ſpecie neque oleo ſunt tam gratae etc.* Atqui L. V. dixerat Columella *regiam* eſſe ſpecioſiſſimam, et radius non eſt contemnendus. Itaque legam: *orchis, ſicut et regia et radii, quae non ſine ſpecie, neque eſcae, neque oleo ſunt tam gratae. eſcae* et locus poſcit et edd. pr. innuunt, bis habentes *neque. non* additum ex iisdem et Cod. Lipſ.

Ibid. ſi oleam poſueris eo loco — morietur. hoc ſine dubitatione eſt, idemque L. V. traditum eſt, ſed quod hinc infertur: *ideo, quod vermes quidam ſunt, qui in radice quercus naſcuntur*, id nemo alius tradidit. itaque hoc mihi dubium eſt, et

forte

forte aetate inferiori additum, cum homines pingui stilo philosophabantur. Variant etiam in his libri. (vid. Var. Lect.)

XVIII, 1. *si prius cacumina manu perfracta, aut a pecore praerosa fuerint, quam adolescant*. Mss. Polit. Lips. vt edd. pr. pro *prius* habent *saepius*, et abest *quam adolescant*. recte vtrumque et iis similia, quae sunt de eadem re L.V.

XIX, 2. *Scrobs clibano similis esse debet — os terrae admittant; esse debet* delendum; in edd. pr. contrahitur in *est*, in Ms. Lips. *et*. tum *admittant* nulla auctoritate nititur. Edd. pr. habent *teneant*. Mss. *tentarit*. Ex L. V. repono *penetret*, quod in *tentarit* mutatum est.

XX, 3. *cum semina depones dextra ac sinistra singulis vsque i. i. s.* Edd. pr. *si vis quousque*. inde remoto *vsque* Aldus composuit *singulis*. In Ms. Polit. est *finis quousque*, primis literis e *sinistra* vitio repetitis. quare hoc deleto scribamus *dextra sinistraque vsque*, vt est L.V.

XXI. 1. *Ficorum genera, etiamsi — tamen vno modo, sed dispari differentia agri seruntur*. Diu de horum integritate dubitaui: et nondum mihi in iis satisfacio. Edd. pr. *sed dispari differentia pari loco seruntur*, quae me non magis expediunt, quam quae Ms. Lips. habet. Nil habeo certi. Tenere tamen mihi videor, quid doceat auctor, videlicet: *tamen vno modo, sed pro differentia* (sc. generis) *dispari loco seruntur*.

XXII, 2. *Ternas nuces in trigonum statuito, parsque acutior inferior sit, quia inde radices mittit*. hoc verum esse non potest. nam ex acutiori stilus nascitur, ex obtusa radix. Itaque legendum, *parsque obtusior inferior sit*. sed id vitium antiquissimum est. nam eo deceptus Palladius scribit nucum cacumina esse deprimenda.

Ibid. 3. *Nucem Graecam et Auellanam Tarentinam hoc modo facere poteris*. melius distinguit Ms. Politiani: *N. G. et Auellanam, Tarentinas hoc modo f. p.* ita ars ad vtrumque genus pertinet.

XXV, 2. *et cum creuerint*. prius plantae comprehendere debent, deinde crescere. itaque e Mss. Polit. Lips. reponendum *et cum tenuerint*.

XXVI, 1. *omnis surculus omni arbori inseri potest, si non est ei, cui inseritur, dissimilis cortice*. Haec et L. V, 40. leguntur. qui breuiora et necessaria tantum malit, e Mss. et edd. pr. legat: *omnis surculus inseri potest, si non est arbori, cui inseritur d. c.*

Ibid. 4. *surculos — falce acuta ab vna parte eradito*. Edd. pr. et Mss. *ab ima parte*. recte. idem vitium est apud Palladium L. III.

Ibid. 9. *si sobolem vel superiores ramos habebit. superiores ramos* e L. V. huc transtulit Aldus, cum alii libri veteres habeant *supra ramos*, quod quia certum et proprium est, aliena aliunde aduocare non oportet.

XXVIII, 3. *cum terram bene subegeris, in modum horti areas facito*. Edd. pr. *in modum erui*. similiter Columella ait, *semen violae, sicut olerum, in areis seritur*.

INDEX

INDEX AVCTORVM
IN HIS RVSTICAE REI SCRIPTORIBVS
LAVDATORVM.

Quorum nomina literis maiusculis excudenda curauimus, eos dedita opera argumentum rusticum tractasse indicare volumus.

idemne

AVCTORES ALIQVOT OBITER
ILLVSTRATI VEL TENTATI.

INDEX

INDEX
SIVE
LEXICON RVSTICVM.

Ca. *Catonem notat*, C. *Columellam*, P. *Palladium*, V. *Varronem*, Veg. *Vegetium. Primus numerus librum indicat, alter caput, tertius segmentum; nisi quod in Palladio mensium nomina ponimus; in Columellae autem libro* 10, *et Palladii de insitione carmine alter numerus versum indicat.*

de librarius in obscura voce somniauit aliquid de cotidie *pro* quotidie.

Addere, *h. e. indere, infundere, etiam de prima specie, cum nihil adhuc est in vase* V. 1, 54, 2. *it.* 3, 15, 2 C. 12, 22, 1. 12, 57, 1. *vid. ad* C. 6, 27, 11. *Pliniana plura damus ad Fabri thesaurum.* V. Adiicio.

Addubitare C. 3, 8, 5.

Adduco. Adducere ad vtilitatem V. 1, 20, 3 *de bobus domandis.* adduci ad aratrum V. 1, 20, 4. adducunt te pedes ad mercatum V. 2 pr. 6. adduci *h. e. credere* C. 2, 1, 4.

Adeps. Adipis praesulsi P. Mart. 12, 3. *sed* MS. Sylb. praesulsae, *vt est etiam* C. 6, 2, 7. Ita leoninae *it.* vrsinae Veg. 4, 22, 2. porcinae Veg. 3, 47, 10.

Adepta *pass.* P. inf. 126. *recepta, adoptata.*

Adfero, adflo *vid.* Aff.

Adfrico. adfricare se arbori C. 7, 5, 6.

Adfrio V. 1, 57, 1.

Adhaerescunt Persica amygdalis P. N. 7, 6. *h. e. insita illis comprehendunt. Forte eundem intellectum habet* adhaerentes, ibid. s. 3.

Adhiberi admissurae C. 6, 27, 9.

Adiaceo. adiacere foribus C. 1 pr. 10. adiacens complexibus feminae C. 12, 1, 2.

Adicere, subicere, inicere *pro* adiic. *etc.* perpetuo *fere MS. Mediceus itemque Columella Lipsiensis.*

Adigere fissuram cuneo C. 5, 10, 17 *sed vid. not.* adigi oportet lactentes ad matres V. 2, 5, 16.

Adiicialis coena *an* aditialis V. 3, 6, 6.

Adiicio *de medicamentis vel cibis, vt addere, etiam vbi de prima aut vna adeo specie sermo est,* C. 12, 12, 3. 12, 16, 3 et 4. 12, 21, 1. 12, 43, 3 *bis.* 12, 54, 4. 12, 56, 2. P. N. 22, 5 et 6.

Adindito subscudes Ca. 18, 9.

Adinuicem *Vid.* inuicem.

in Aditu C. 9, 15, 11.

Adiugare vites C. 4, 17, 6. Auctoritates aliae in Fabriano thesauro adlatae.

Adiutores Ca. 21, 5.

Adiutorio calami adnecti debet P. Mart. 1, 3. adiutoria senectutis C. 12 pr. 1.

Adiutrice data C. 12, 1, 4.

Adiuuo. nisi stercus adiuuerit P. F. 9, 4 *add.* 18, 6. *et vid.* Iuuo. adiuuandas salices aquationibus P. F. 17.

Adlatrare locupletissimum quemque C. 1 pr. 9.

Admetiri vinum, *it.* admensum vinum resoluere Ca. 148, 2.

Adminiculo. adminiculari vinea vt debeat C. 4, 26, 1

Adminiculum viti contribuere C. 5, 5, 8. adminicula fissilia C. 4, 33, 4. hominum V. 1, 17, 1.

Administratio tempestiua harum rerum C. 11, 2, 22 *h. e. peractio.*

Administro foenisicium V. 1, 17, 2. insitionem C. 11, 2, 23. sementem C. 2, 22, 4. vindemiam C. 11, 2, 64. *vbi est peragere: sed* administratur mel in secundam mensam V. 3, 16, 5.

Admisces in sextariis singulis P. Mai. 16 et Iul. 7. admisces *an futuri temporis* Veg. 3, 22, 3. 3, 28, 5. 3, 42, 2. *Vid. sub* misceo.

de Admissariis equis C. 6, 27, 9. Mart. 13, 1 sq. admissarius asinus P. Mart. 14.

de Admissione (pecoris) videndum V. 2, 1, 18.

Admissurae idonei boues C. 6, 24, 1. equi C. 6, 27, 9. admissuras facere V. 2, 4, 8.

Admissus *a, um.* admissae canes V. 2, 9, 11.

Admissum faciunt equi Veg. 4, 7, 3. admissu solis territae talpae P. Mar. 9, 4 *it.* Mai. 2, 2.

Admitto. quemadmodum admittant V. 3, 9, 2 *de gallinis.* admisit ouibus arietes C. 7, 2, 4. admittitur equae C. 6, 37, 4. Veneri C. 6, 37, 1. admitti oportet vaccis tauros P. Mar. 11, 6 *sed si vera est V. L. admittuntur* tauris vaccae. admittendi equabus admissarii P. Mar. 13, 1. admittendis anseribus tempus V. 3, 10, 3. *add.* C. 8, 14, 4.

Admixta aliqua re terra V. 1, 9, 3 *bis.*

Admodum nimia vbertas C. 4, 21, 2.

Admonere flagello C. 2, 2, 26.

Admotus V. 1, 13, 2, i. e. *propinquus.* admota naribus spongia C. 6, 27, 10.

Admouent caput vtero C. 6, 30, 9.

Admulcere illecebris ciborum P. Mar. 12, 2.

Adnatae sunt prospere apes V. 3, 16, 29 *h. e. sobolem habuerunt.*

Adnexione aliqua conglutinare P. Mar. 10, 36.

Adnixae *vites* pedaminibus C. 5, 4, 1.

Adnumerare aes V. 2, 2, 6. adnumeratur generosissimis piscibus C. 8, 16, 9.

Adobruere arbores C. 11, 2, 54. sarculo C. 2, 11, 10.

Adoleatur in igne C. 12, 31.

Adolescentulos vigentis sensus C. 11, 1, 6.

Adoperiunt oua sale C. 8, 6, 1.

Adoperta resoluit nexus suos foeta C. 10, 145. adoperta genas virgineas rosa C. 10, 261. *Sed forte vtroque loco legendum* adaperta.

Adoptatis frugibus curuatur arbor C. 10, 39.

Adoptione nouae prolis C. 9, 13, 9.

Adoreum far. C. 11, 2, 74 *haec igitur vox intelligitur, cum simpliciter positum est* adoreum: *quod apparet etiam ex* C. 2, 6, 3 *vbi* quatuor generum *esse dicitur. Videtur autem illud genus esse, quod Dünckel appellat superior Germania. Nam* habet folliculum firmum et durabilem C. 2, 8, 5. *qui tritura ordinaria non decedit, sed peculiari machinatione, molis suspensis elidendus est, et vento excitato abigendus, quod vocant ciues mei Gerben quo vocabulo vtuntur etiam in coriis subigendis. Huc refert etiam Turnebus illud Catonis* 2, 4 expinsi far. *Porro duplex fere adorei modus, quam tritici serendus est* teste C. 2, 9, 1. *quod praeclare conuenit in frumentum tam ampli folliculi, cui etiam modium maiorem ideo adhibent, qui illud colunt, ciues mei.* Adoreum semen vbi seri velit Ca. 34, 2. *add.* C. 2, 6, 1. P. S. 2 *et* Oct. 1.

Adoritur aduenientem canis C. 7, 12, 7.

Adpetit ver Ca. 94 *h. e. aduenit.*

Adrasi surculi C. Arb. 8, 2.

Adrepere ad columbarium V. 3, 7, 3.

Adsellabit (*animal*) corruptum Veg. 3, 45, 1. stercus durum Veg. 3, 57, 1. adsellatus multum stercoris si ediderit Veg. 1, 50, 2. si iumentum adsellatum fuerit (*Credo* ἀπὸ τοῦ κοινοῦ *supplendum*) sanguinem Veg. 3, 10, 1.

Adserere vitem propter ridicam V. 1, 26.

Adsiccare

Aluea-

Aluearium, μελιττὼν V. 3, 16, 12. populi adiectione vt reparetur P. Iun. 7, 8. aluearia quae probentur C. 9, 6. quando et quomodo castrentur P. Iun. 7, 1 et 2.
Alueati sulci Ca. 43, 1 *h. e. aluei formam habentes in summo latiores, lateribus inclinatis, vt fundus sit contractior.*
Alueoli *ad an.* C. 8, 5, 13.
Aluei, *apum habitacula* C. 9, 2, 1. ex fimo, lateribus, C. 9, 6, 2. collocandi vt sint C. 9, 7. alueorum cultores C. 9, 3, 1. ¶ Alueus supellex alia. in alueo indere Ca. 81. salire herbas C. 12, 9, 1. aluei Ca. 11, 5 *quibus in* lintres *portantur collectae vuae* TVRN. 7, 23. *Oblique concauos fuisse* alueos *inde intelligitur, quod* angulis expressis *opponuntur eorum flexus* C. 4, 4, 1. alueus ad hordeum ministrandum equis Veg. 1, 56, 3. in alueo aqua apponitur boui Veg. 3, 31, 2.
Alumen crudum Veg. 2, 63. rotundum Veg. 2, 58, 2. *habet etiam Scribo. comp.* 30 etc. scissum, tritum C. 6, 13, 1.
Alumnum gregem, *de porculis* P. F. 26, 4. alumnos educere C. 4, 27, 4.
Aluns, *monstrum vocabuli, nescio qua irrepsit in Lexicon Reybero-Iunckerianum, adscripta significatione,* vis alens, *et laudato* Ca. 157. *Deportauit illud Cl. Facciolatus. Errori occasionem dedit* Ca. 157, 7 si aluus non ibit.
Aluus superior vt deiiciatur (*vomitu*) Ca. 156, 2. 158, 1. quali vino moueatur Ca. 115, 1. citatur C. 7, 9, 9. cruda Ca. 125. non consistens et cruda quo vino curetur Ca. 126. aluus cruda *simpliciter* aluus *vocatur* C. 6, 7, 2. si aluus non ibit Ca. 157, 7. aluum bonam facere Ca. 156, 1. aluo materno C. 10, 146. *Antiquarium id esse ostendit Barth. ad Guil. Brito.* 6, 560. *sed vid. no.* ¶ Alui apum vnde dictae, et qua materia fiant V. 3, 16, 15. *add.* C. 9, 6. aperiendae sunt C. 9, 14, 7. castratae C. 9, 15, 11. 11, 2, 50.
Ama *herba pro* auia Veg. 3, 4, 26.
Amaracus odoratus C. 10, 296.
Amarantini flores C. 9, 4, 6.
Amarantus C. 9, 4, 3. amaranti immortales C. 10, 175.
Amarescunt amygdala, si rodantur arbores a pecore P. Ian. 15, 9.
Amariton *legunt quidam vetusti* C. 3, 2, 24. *vbi* amethyston *restituit etiam* BEROALDVS.
Amarissimus morbus amaris potionibus soluendus Veg. 1, 11, 8.
Amati quae vocatur herba Veg. 3, 4, 22. *v. Morgag.*
Amat frequenter effodi P. F. 24, 10. putari et circumfodi P. Mar. 10, 19.
Ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ C. 11, 1, 92. *h. e. dilator, qui ἀναβάλλει reiicit ac differt necessaria.*
Ambrosios succos C. 10, 408.
Ambulacra in cella vinaria P. 1, 18, 2.
Ambulatio V. 3, 5, 9 *locus vbi ambulatur, sicut* Gestatio *Cic. Att.* 4, 9 (*al.* 10) *ad Q. Fr.* 3, 1. *Plin. ep.* 5, 6, 17. SCHOETTG. ambulationes villaticae C. 1, 6, 2.
Ambulator ne sit villicus Ca. 5, 2 et 5. C. 1, 8, 7. ambulatrix ne fiet villica Ca. 143, 1.
Ambulaturae gratiam perdit equus Veg. 2, 5, 2. 4, 6, 6 et 7. *vid. Salmas. ad Capitoli. Maximi.* c. 3. *Est nimirum illud incessus genus, quod Galli hodieque vocant* l'Amble.
Ambulat feriata familia V. 1, 16, 4. ambulare composite C. 6, 2, 5. ambulant naues Ca. 1, 3. *Ita naves ire dicuntur. Vid. Heins. ad Ouid. R. A.* 488. *Gellius* 10, 26 *hac auctoritate tuetur Sallustium, quem reprehenderat Pollio, quod* transgressos *dixerat, qui* transfretassent. Nauibus peragrare litora *Iusti.* 12, 10, 1. *Barthius Adu.* 73, 2 p. 1118 *lentitudinem et suauem cursum ita indicari putat.*
Amelli frutices C. 9, 4, 4. radix C. 9, 13, 8 copiose describit Cerda ad Ge. 4, 271.
Amerina mala C. 5, 19, 10. salix C. 4, 30, 4. *laudata etiam Virgilio Ge.* 1, 265. *Add. Salmas. de homony.* c. 73 SCHOETTG. corbulae Ca. 11, 5.
Ames. in amitibus apparetur aucupium noctuae P. S. 12. amites basternarum P. Iun. 2, 3.
Ἀμέθυστος vitis C. 3, 2, 24.
ex Amicitia domini hospes C. 11, 1, 23. *h. e. ex amicis.*
Amicus. Amiciores iugo quam arboribus vites C. 3, 2, 21. amicissimi apibus flores C. 9, 4, 4. venti C. 1, 5, 4.
Amictus gemmantis caudae P. 1, 28, 2 *de pauone.*
Aminneum vinum. Ca. 6, 4 *Ita libri veteres Catonis sine vlla varietate habent. sed amineum efferunt poëtae omnes, et est in veteri inscriptione,* VINEAM VOBIS AVGVSTALES IDCIRCO DARI VOLO, QVAE EST AMINEA. *Eius generis duo Cato memorat, Plinius quinque: quae cum in diuersis Italiae regionibus prouenirent, etiam dispari natura fuerunt. hinc Virgilius Aminea vina praedicat firmissima, Galenus aspera, Florentinus dulcia.* POPMA. *Vix est vt quis in concordiam redigat discrepantes doctorum virorum sententias, vel codicum adeo veterum varietatem. Nobis, postquam legimus, quae ad Georg.* 2, 97 *dixere Pierius et la Cerda, ad Plinium* 14, 2 *s.* 4 *n.* 1 *Harduinus, ad Serenum Sammon. p.* 204 *Ro. Keuchenius,* Heins. et Burm. ad Virg. Ge. 2, 97. *inspectisque ipsis veterum locis, quae illi laudarunt, ac praeterea Geoponicis Graecis, vsu venit vt diceremus,* probe fecistis, multo sum quam ante incertior. *Hoc tamen apparet, non peccare, qui vel* Ammineum *legat cum Pierio,* Sunt etiam Ammineae vites, *cui succenturiatur Ausonius epist.* 18 *ad Vrsulum versu vlt.* Solus qui Chium miscet et ammineum, *vel Sereni auctoritate* Aminaeum, Succus Aminaeae vitis cum pane medetur. *Si quis tamen alterutrum modo verum esse contendat, malim* Aminaeum, *quod et Virgilius quibusdam scripsisse videtur,* Sunt et Aminaeae vites etc. *In Sereno non ita facilis est mutatio. In Geoponicis nunc* ἀμιναῖον *video, nunc* ἀμίνιον. *Ex Galeno* ἀμιναίας σταφυλὰς *laudat Cerda Apud Columellam fere* Amineae *scriptum inueni et reliqui. Haec de scriptione. non multo certiora de etymo. Praeteritis Seruii, vel interpolatoris eius nugis illud maxime placet, quod Hesychius adfert in* ἀμιναῖος· *vbi cum iussisset*

eredo, nullae sunt, quae leguntur Veg. 2, 12, 2 *etiam Sambucus* iugulares.
Anguste putare vel deputare C. 4, 22, 3. 4, 16, 1. angustius aut laxius de re aliqua constituere V. 2, 10, 10. angustissime praecisus C. 4, 24, 17.
Angusto. angustatur foramen egestionis Veg. 3, 15, 6.
Angustus. angusta putatio C. 4, 10, 1. 3, 21, 7.
Anhelitum pestis exhalant spiritus P. Aug. 9, 1. ex anhelitu inflationes Veg. 3, 39.
Aniciana pira C. 5, 10, 18. Ca. 7, 3.
Anima, *h. e. aër* V. 1, 4, 1.
Anima auriga rectrixque membrorum C. 3, 10, 9. sui pro sale V. 2, 4, 10. animam efflare V. 1, 3, 69. animas extorquent naribus P. Aug. 9, 1 *h. e suffocant.*
Animaduertuntur sues a facie V. 2, 4, 4.
Animal si quod in mustum ceciderit C. 12, 31. si in oleum P. N. 20, 3. animalium generandi principium an habuerint? V. 2, 1, 3.
Animatae quotidianis rigationibus arbores P. Mar. 10, 15.
Animo. animare plantam quotidianis rigationibus P. Iul. 3, 2. animans machina C. 3, 10, 10. animantur oua C. 8, 5, 10. semina genitalibus locis iniecta C. 6, 36, 2. animari alimento contra vim caeli torrentis P. Mar. 1, 3.
Animus. animi ingenium variat etiam in bobus C. 6, 1, 1. animi lumen C. 1 pr. 23.
Anisi satio et cultura P. F. 24, 14. Mart. 9, 17. anisum Aegypt. C. 12, 49, 2. 12, 51, 2. *conf.* Misy.
Annalis cursus solis V. 1, 27, 1. annale tempus ibid.
Anniculus malleolus C. 4, 7, 3. surculus P. Mart. 10, 32. annicula aetas C. 7, 9, 2. mula C. 6, 37, 11. P. Mart. 14, 4. planta P. O. 12, 1. vitis C. 4, 15, 1. anniculum defrutum C. 12, 20, 1. vinum V. 1, 65, 1. anniculi pulli V. 2, 7, 11. ramuli C. 5, 11, 3. anniculae nuces Ca. 17, 2.
Anniuersarii vicini V. 1, 16, 4 *videntur annua mercede conducti.*
Annius Capra V. 2, 1, 10.
Annona regionis C. 3, 15, 5 *latissime patet, et pro tota ratione accipitur, qua vtile aliquid aut secus videtur.* lactis C. 8, 17, 13. macelli annonam excandefacere, incendere V. 3, 2, 16. musti annonam expedire C. 3, 21, 6. vini C. 3, 3, 10. annonae sterilitas C. 2, 10, 1.
Annosa mater C. 6, 28.
Annotini vngues custodum C. 4, 24, 8. annotinae plantae *pro* hornotinae *MS. Pol.* C. Arb. 30, 1.
Annoto, quid, et cui, et quando datum C. 12, 3, 4.
Annumerauimus sua cuique C. 12, 3, 4. annumerantur agni duo pro vna oue V. 2, 2, 5. *alias,* procedunt.
Annus quibus partibus constet V. 1, 27, 1. prospiciens V. 1, 23, 3. anni tempora e foliis cognosci possunt V. 1, 46. anni quo tempore quaeque fieri oporteat V. 1, 28, 2. C. 11, 2. *Ita* Palladii *totum fere opus dispositum.* anni Romani princeps mensis Ianuarius C. 11, 2, 3. in annum *intell. futurum* V. 2, 2, 12.
Ansatum vas C. 9, 15, 5.
Anser. de his V. 3, 10. C. 8, 13. P. 1, 30. Capitolii custodes C. 8, 13, 2. vt alantur C. 8, 14. vti farciantur C. 89.
Anserculis excusis C. 8, 14, 7.
Ante annum C. Arb. 4, 3 it. 16, 2 *pro* anno ante. ante diem IX Calend. Nou. C. 2, 8, 2. ante quadragesimum vindemiae diem C. 12, 18, 4. ante quam extrahatur praerumpitur C. 3, 18, 2.
Antelucana lucubratio C. 11, 2, 12. antelucanis temporibus V. 1, 14, 2. C. 11, 2, 55.
Antepagmenta Ca. 14, 2 *et* 4 *Cl. Facciolati, cuius plura sunt in hos scriptores merita, explicationem dedimus ad Fabrum. Neque contemnenda Cl. Schoettgenii coniectura, qui pessulorum vel repagulorum genus autumat. Certe ad ipsam parietis firmitatem referri videntur* s. 4, *et etymologia conuenit planissime.*
Antes sitientes andrachne protegit C. 10, 376. *Ordines primos cuiusque rei ex etymo significare videtur. Sed etiam de his est erudita Cl. Facciolati disputatio in Fabri thesaurum a nobis relata.*
περὶ Ἀντιπαθῶν liber Democriti C. 11, 3, 64. *vid. no. Beroaldi.*
Antiqua vitis P. N. 3. antiquae apes et veteres C. 9, 11, 3. antiqua canneta P. F. 23, 2. rosaria C. 11, 2, 19 P. F. 21, 1. ¶ antiquus *et* Atticus *confunduntur in MSS. vid.* Atticus. ¶ antiquissima fides pastoris C. 8, 4, 6. pars C. 3, 21, 11. antiquissimum sit considerare C. 3, 6, 3. ei esse debet conseruare C. 4, 20, 1. est explorari parentem C. 6, 36, 1. *sic* 2, 9, 9. 4, 29, 10. 8, 7, 5.
Antistites artium *h. e. magistri* C. 11, 1, 10. singulis dare, qui obseruent et praecipiant C. 3, 21, 6. *Plures auctoritates dabit Barth.* 34, 6 p. 1554.
Antisto. antistat brassica oleribus omnibus Ca. 156, 1. *Lucretium et Ausonium ita locutos ostendit Barth.* 34, 6 p. 1554.
Apelles C. 1 pr. 31.
Apennini boues C. 6, 1, 2.
Aper. de apris V. 3, 13. apri sues feri V. 2, 1, 5.
Aperire agros P. Mai. 3, 1. arboreos foetus C. 10, 401. μῦθον de Actaeone V. 2, 9, 9.
Apertio floris P. 1, 6, 4.
Aperturam si fecerit Veg. 2, 48, 3.
Apertus locus Ca. 35, 1. Ca. 46. P. 1, 5, 5 *est soli expositus.*
Apes *V.* Apis.
Aphronitrum *V.* Afron.
Aphroscorodon, allium Punicum, vlpicum C. 11, 3, 20.
Apiacos, *brassicae species* Ca. 157, 2. *Vid. no.*
Apiana vitis C. 3, 2, 17 sq. vua C. 12, 39, 3. Apianum vinum C. 12, 45, 6.
Apiarium, apum grex, examen C. 9, 3, 4.
Apiaria, μελισσῶνες, apum cubilia C. 8, 1, 4. 9, 5, 2. 9, 7, 1 et 4. 9, 12, 4.
Apiastrum, μέλινον, μελίφυλλον, μελισσόφυλλον V. 3, 16, 10. C. 9, 8, 13.
Apicae oues V. 2, 2, 3.
Apiciae vuae Ca. 24, 1. V. 1, 58.
Apicium vinum Ca. 6, 5. 7, 2. 24, 2. V. 1, 25.
Apilae oues *an pro* apicis V. 2, 2, 3 *Vid. no.*
Apis grandior C. 9, 3, 2. euadit C. 9, 12, 1. De apibus

Aquatus

Aquatus humor P. Mar. 1, 1 *h. e. aquosus, dilutus.* aquata nimis mulsa MS. P. Ian. 15, 7. aquati fructus P. 1, 6, 9. *multa dabit Io. Rhodius Lexico Scribo.*

Aquifolii vectes Ca. 31, 1 *legebantur ante Victorium.* Aquifolia ilex *Plinii, si Salmasio fides ad Soli.* c. 23. p. 190. *a, D. est Theophrasti* πρῖνος ὀξύφυλλος: *estque* aquifolia *quasi* acuifolia *ab acuendo. Sed in neutro* aquifolium *Plinio est* ὀξυάκανθος *Theophrasti, in quo quidem errare illum dicit. Itaque p.* 582. b, D. *apud Catonem etiam pro* acrufolium *vel* acrifolium *legendum putat* acuifol. *idque vitium* p. 675. b, B. *ita ait antiquum esse, vt inde etiam Italorum* agrifolio *nomen habeat, quae Gallice* houx *vocetur, voce cognata* ilici, *Ital.* elce. *Ceterum potest fieri, vt* ἀκρόφυλλον *cogitarint, qui* acrufolium *primi fecere.*

Aquila occidit C. 11, 2, 53. eius ortus C. 2, 10, 17. 11, 2, 45 et 53.

Aquilonius piscis C. 11, 2, 24 et 63.

Aquor. aquantur apes frequentes P. Apr. 8, 1.

Aquosus et vliginosus locus quid distent V. 1, 6, 6.

Ar *pro* ad *in compositis Meurs. ad* Cato. 135, 7. *vid.* Arueho.

Ara *pro* hara *MS. Lugd.* P. F. 26, 4.

Arabia pretiosis odoribus illustris C. 3, 8, 4.

Arabus morbus Veg. 3, 23, 1 N. L.

Araneus mus, μυγαλῆ C. 6, 17, 1. araneum si comederit in pabulo iumentum Veg. 3, 80.

Arationis iteratio C. 11, 2, 64.

Arator qualis esse debeat C. 1, 9, 3.

Aratra simplicia et aurita P. 1, 43, 1. minora C. 2, 2, 24. aratris minimis proscindunt C. 2, 11, 10. de aratri partibus locus classicus est Varr. L. L. 4, 31 p. 33.

Arbitratu boni viri Ca. 144, 1. 145, 3. 148, 1. 149, 2.

Arbitrium habebit, *h. e. pro arbitrio poterit* P. Ian. 15, 2.

Arbor citri P. Apr. 5, 1. piri P. F. 25, 4. pruni P. N. 7, 13. arbores alni V. 1, 7, 7. cydonii P. F. 25, 21. fici P. Mar. 10, 28. C. 5, 11, 14. ficorum C. 11, 2, 59. ficulneae C. 11, 2, 56 it. 5, 11, 14. Arbores quam terram ament C. 5, 10, 2. seri vt debeant C. 5, 10, 5. C. Arb. 19, 3. earum cultus rei rusticae pars non minima C. 3, 1, 1. cultura perpetua quae C. 5, 6, 17. species variae C. 3, 1, 2. plantae circumfodiendae etc. P. N. 2. arbores e pomis sponte progenitae P. Ian. 15, 1. maiores quomodo transferantur P. N. 16. fructum non ferentes vt curandae C. 5, 9, 6. P. F. 25, 4 vid. clauus, cuneus etc. feraces vt meliores fiant Ca. 93. frugiferae trium generum C. 3, 1, 2. maritae C. 11, 2, 32. vitiferae P. F. 10 et 13, 2. quando caedendae C. 11, 2, 12.

Arborariae falces Ca. 10, 3. 11, 4.

Arborator bonus C. 11, 1, 12.

Arborei foetus C. 10, 401.

Arborideus *ramus dicitur, qui alitur vt arborescat. h. e. vt arbor fiat, et arborea magnitudine adolescat. Haec* BEROALDVS *laudato Columella* 5, 4 *vbi nihil tale reperio: neque alias vbi sit ea vox, vel eius similis, comminiscor.*

Arbusculae ficorum C. 11, 2, 79. 5, 11, 13. transferendae vt sint C. 5, 10, 7.

Arbustum Ca. 1, 7. 7, 1. *Veteres rei rusticae scriptores ita peculiariter appellant* arbores vitibus maritatas: vnde et *arbustiuum vinum* dictum, quod in arbusto progignitur. Plinianum verbum est *arbustare agros,* quod significat arbustum in agris facere, et arbores idoneas vitibus maritare, quo teste iudicatur nobilia vina in arbustis gigni, et laudatiora in summis, vberiora in imis. Vites enim maxime gaudent arboribus, quia naturaliter in sublime procedunt. Sicut territorium nostrum pene totum arbustis consitum mira pulchritudine, nec minori vuarum largitate spectatur. Hinc *arbustiua vitis,* quae scilicet in arbusto ponitur, arborique copulatur. BEROALD. *cuius declaratio confirmatur* C. 5, 6, 37. 5, 7, 1. vt constituendum arbustum C. Arb. 1, 3. P. F. 10, 1. disponi vt debeat et coli C. Arb. 16, 2. C. 5, 6, 1. arbusti Gallici ratio C. 5, 7, 1. Arbustum quamuis vetus posse transferri, ab Aegialo didicit Seneca ep. 86.

Arbustiuus aut siluestris locus C. 3, 13, 6. arbustiua positio C. 4, 1, 6. arbustiui Aminei vrna C. 12, 41, 2. arbustiuae vites quae C. Arb. 4, 1. vt serantur C. 4, 1, 8. vt colendae C. Arb. 16, 4. P. F. 10, 1. vt putandae P. F. 13, 1.

Arbutum inter primos cibos mortalium V. 2, 1, 4.

Arbutus arbor C. 7, 9, 6. arbuti baccae C. 8, 10, 4.

Arbutus *arbor, graece* κόμαρος, *cuius folia hoedis grata esse docet Virgilius* Ecl. 3, 82 Dulce satis humor, depulsis arbutus hoedis. *Fructus eius dicitur* arbutum, *neutro genere, quamuis etiam foeminino semel vtatur Horatius, alias* vnedo, *quia non plus quam vnum pomum comedere, prodest, Graecis* μιμαίκυλον. *Haec ita distincte proponere voluimus, quia confuse admodum tractat Plinius H. N.* 15, 24. *quo nomine et a Dalechampio, et Salmasio ad Solinum* c. 46 p. 674 *item de homonymis hyles iatricae c.* 5 *refellitur. Confer etiam I. B. Portam Villae* 3, 14. SCHOETTG.

Arca vestiaria Ca. 11, 3. arcam domini exhaurit ea res C. 3, 3, 5. complent columbae pretiis pullorum C. 8, 8, 9.

Arcades solum mutarunt C. 1, 3, 6.

Arcadici asini nobiles V. 2, 1, 14.

Arcanius C. 3, 2, 22.

Arcelaca maior, vitis C. 3, 2, 27. 3, 7, 1.

Arcellae vites C. 3, 21, 3 *sed* Arcelacae *etiam hic malit Pontedera.*

Arcessere boues ex longinquo C. 6, 2, 13. arcessita humus C. 2, 16, 5. *Hac auctoritate etiam alias contra libros scripsi* arcess. *pro* accers. *e. g.* C. 3, 15, 1.

Archetypon inuentoris V. 3, 5, 8.

Architectus piscinam facit V. 3, 17, 9. architecti professio C. 5, 1, 3.

Arctata densius quae protulerit cerasus, putanda P. O. 12, 6.

Arcto. arctare flores canistris C. 10, 277. foramini taleam P. O. 8, 3. transuersos fustes C. 12, 43, 2. transuersis surculis C. 12, 45, 2 *de spissamento. Vid.* Artio.

Arcturus

Harum

Harum sunt Armenia poma *vel* Armeniaca, *quibus* stipantur calathi C 10, 405. Haec *eadem esse* praecoqua, *vulgo* Abricots, *abricosen*, *fere conuenit*.

Armenum pigmentum *in luxu villarum commemoratum* V. 3, 2, 4. *Inter pretiosos colores etiam ponit Vitruu.* 7, 5. *Salmas. l. c.*

Armeniorum mos in equis tondendis Veg. 1, 56, 35.

Armentarius V. 2, 5, 18 *int.* pastor.

Armenticium pecus V. 2, 5, 16. armenticii greges V. 2, 10, 3.

Armentum equinum C. 1 pr. 26. *de vaccis* 6, 27, 3. armenta boum P. Mar. 11, 8. asinorum C. 7, 1, 2. armenta alibi alia statura C. 3, 8, 3. qualia emenda V. 2, 5, 7.

Armillae cuparum Ca. 21, 4.

Armoneacea *v.* armoracea.

Armoniacus sal *plerumque scribitur apud* Vegetium *pro* Ammoniaco.

Armoniacum *etiam positum forte pro* Armeniaco.

Armoracea, raphanus agrestis C. 9, 4, 5. P. O. 11, 4 *it.* Mart. 9, 5. eius succus remedio est contra ictus serpentium C. 6, 17, 8. Veg. 3, 4, 41 *vbi scribunt* armoneacea. Armoraciorum cyma vt condiatur C. 12, 9, 3. *Feminino genere* armoracia *est* Plin. 19, 5 *et* 20, 4. *Neutro genere in glossariis*, Armoracia ῥαφανίδες. e. *vero pro* i *habet et Palladii* MS. *codex* SYLB.

Armos si conuellit bos C. 6, 16, 1.

Aro. arare quando et quomodo conueniat C. 2, 4. P. Ian. 3, 2.

Aromata. C. 12, 20, 4.

in Arpino arundo pro iugis vinearum V. 1, 8, 2.

Arpiosus equus Veg. 1, 25, 2 *an* appiosus?

Arreptus Veg. 3, 52, 1 ἐπίληπτος.

Arsura *vel* assura V. 3, 9, 1.

Artes in Graecia quando repertae V. 3, 1, 4. Tuscae et Dardaniae C. 10, 358. artium magister vsus C. 4, 11, 2.

ad Arteriam exasperatam Veg. 3, 68, 1. arterias et fauces curat mel P. Ian. 15, 19.

Articularis morbus equorum Veg. 1, 6, 1. 1, 13, 1. boum Veg. 3, 2. 17.

Articularius morbus Ca. 157, 7.

in Articulum it seges C. 2, 12, 9. articulos omnes experiri Ca. 157, 8.

Artio. artito surculum Ca. 40, 3. it. 41 *ter.* artiveras Ca. 40, 3. *Est autem* artire *interprete* Turnebo 11, 13 *demittere*, *adigere*, *inserere*, immittere.

Artus foecundos compleat C. 10, 212.

Aruehant ligna Ca. 138, 1. *h. e. aduehant.* aruectum Ca. 135, 7.

Arundinei canales C. 9, 13, 7. cuneoli C. 4, 29, 10.

Arundineti satio et cultura Ca. 6, 3. V. 1, 24, 4. C. 4, 32, 1. iugerum C. 4, 30, 3.

Arundo, iugi genus in vineis V. 1, 8, 1 degener C. 7, 9, 7. castratur, caeditur etc. C. 4, 32, 4. arundinis satio Ca. 47. C. 4, 32. C. Arb. 29, 1. oculi Ca. 6, 3. arundine secantur quaedam C. 12, 7, 4. 12, 14. 12, 47, 3. *vid.* Canna.

Arundulatio in ficis V. 1, 8, 3.

Aruspices notati Ca. 5, 4. C. 1, 8, 6. C. 11, 1, 22. V. 1, 40, 5.

Aruum quod aratum, necdum satum est V. 1, 29, 1.

As *generatim* vnum *notat* C. 5, 3, 2 *it.* 3 *et* 5. as iugeri C. 5, 1, 13. in assem C. 2, 13, 7. 3, 3, 8 *et* 9. totum solum h. e. assem Veg. 2, 36, 1 *et mox* commissura calcis et assis.

Asaron Ponticum Veg. 4, 13, 3 *aiunt esse* nardum rusticam G. cabaret, *Haselwurtz*.

Ascalonii generis cepae C. 11, 3, 57. 12, 10, 1.

Ascella *pro* assula *vel* asserculo Veg. 2, 41, 3. *in marg. Samb.*

Ascia dolare P. 1, 14. asciae rastris similes P. 1, 43, 3. *vid. Phil. a Turre monum. vet. Antii p.* 22.

Ascraeum carmen *Virgilii* C. 10, 436.

Asellus s. vulgaris asinus C. 7, 1. aselli dossuarii V. 2, 6, 5. asellus *pro trabe*, *cui aliquid imponitur*, *vid. an* P. 1, 18, 2.

in Asia Mysiaque terra densa C. pr. 24.

Asianae oues P. Nou. 13, 5.

Asiatica mala pigro foetu C. 10, 412.

Asinae caluaria in hortis P. 1, 35, 16.

Asinarius, agaso Ca. 10, 1. 11, 1. V. 1, 18, 1. asinariae molae Ca. 11, 1 *et* 4.

Asinus XL millibus emtus V. 3, 2, 7. asini caput nudum cute in limite ruris figitur C. 10, 344. de asinis quae tenenda V. 2, 6, 2. asini vulgares C. 7, 1, 1. Arcadici et Reatini V. 2, 1, 14. eorumque pretia V. 2, 6, 1. 2, 8, 3. admissarii quales esse debeant P. Mar. 14, 1. mulino generi seminando quales destinandi C. 6, 37, 5. ab equabus vt admittantur C. 6, 37, 8. plostrarii et molarii Ca. 11, 1. *ad plaustra adhibitos*, *docet etiam* C. 7, 1, 2. *add. Scheffer de re vehic.* 1, 8. feri V. 2, 1, 5. ornati clitellarii Ca. 10, 1.

Asium Veg. 1, 19, 4 *quid sit N. L. Platnerus coniiciebat*, *esse epitheton origani*, *et legendum* asininum: *laudabatque de* origano prasino *s.* onite *Harduinum ad Plin.* 20, 17. *Bodaeum a Stapel ad Theophr.* 6, 2 *p.* 564. *Salmas. ad Soli. p.* 902. *sed nec opus esse videtur disputatione*, *cum* allium, *quod* alium *scribitur plerumque*, *habeat Sambucus marg. et ipse* Veg. *loco parallelo* 3, 2, 30.

Asparagi fiunt e corruda Ca. 6, 3. *nimir.* asparagi corruda simillima filo C. 10, 375. spinosa herba C. 10, 246. asparagi satio et cultus Ca. 161. C. 11, 3, 45. P. F. 23, 1. Mart. 9, 10.

ad Aspectum solis versare lateres P. Mai. 12.

Asper bos mansueto coniungitur P. Mar. 12, 4. aspro velamine P. ins. 67.

Asperati parietes P. 1, 11, 2.

Aspergito sale minuto C. 12, 52, 2. aspergitur pini semen h. e. spargitur P. Mar. 10, 37. N. 1, 3 *et* 7, 10.

Aspergo ne noceat Ca. 128.

Aspero. asperare medicabiliter limum dysentericae passionis P. F. 31, 2. asperantur gradibus C. 8, 3, 6. ac macescunt apes propter laborem V. 3, 16, 20. caloribus apes P. Iun. 7, 2.

Ἀσφάλτιον *trifolii species* C. 6, 17, 2. *Plin.* 21, 9. Minyanthos vocant Graeci, alii asphaltion maiore folio, quo vtuntur coronarii.

Bipedae

Bipedae ferreis ancoris colligatae P. 1, 40, 5 *h. e.* bipedales tegulae, *vt Vitruuius explicat* 7, 1 *extr. Conf.* P. Mai. 11, 2. *add. Fabretii insc.* c. 7 p. 511. in altum constituantur P. 1, 40, 2. bipedarum canales P. Mai. 11, 2. bipedis aream sternis P. 1, 40, 2. stratum solum P. 1, 19, 1.

Bipedanea latitudine C. 11, 2, 28. scrobe C. 4, 1, 2. bipedaneis spatiis C. 4, 30, 5.

Bipedana humus *quaedam edit.* C. 2, 2, 21 *pro* bipedanea.

Bistruticius equus Veg. 1, 25, 2. *qui sit* N. L. *vid. Var. Lect.*

Bitumen Apollonium Veg. 4, 14, *i' est* Pissasphaltum *Dioscor.* 1, 100. Iudaicum Veg. 1, 20, 1. 2, 56, 2. 3, 84, 3. eius puluis 2, 57, 2.

Biturica vitis C. 3, 2, 19. 3, 7, 1. 3, 9, 1. Bituricae fructibus opimae C. 3, 21.

Biuium ad culturam V. 1, 18, 7.

Blachium *pro* brachio *bis* MS. C. 3, 10, 9 *vitio librarii vel dictantis adeo Labdacismo laborantis.*

Blandimenta aestiui caloris P. S. 17. vecturae *h. e. vectura mollis* Veg. 1, 56, 37.

vt Blandiatur igneam saeuitiam C. 7, 5, 16 *legebatur*: *sed reposuimus* ebland. *vbi vid.*

Blandus. blanda pabula C. 7, 3, 20.

Blattae apibus inimicae P. 1, 37, 4. lucifugae C. 9, 7, 5.

Blitus quando feratur, et quomodo colatur P. Mar. 9, 17. *Paullus Festi*, Blitum genus oleris a saporis stupore appellatum esse ex Graeco putatur, quod ab his βλὰξ dicitur stupidus. *Isidorus Orig.* 17, 10. Blitum genus oleris saporis euanidi, quasi vilis beta. *Vid. Taubm. ad Plaut. Truc.* 4, 4, 1. *Bapt. Porta Villae* 10, 61. SCHOETTG.

Bolus. vt ad hunc bolum peruenias V. 3, 2, 16.

Bombum faciunt apes V. 3, 16, 32.

Bonus Euentus inuocatur V. 1, 1, 6.

Bona salute, ἀγαθῇ τύχῃ Ca. 4, 2.

Bonum est, prodest Ca. 157, 7. bonum foecunditatis P. 1, 7, 1.

Βοῶπις V. 2, 5, 4.

Borea nubifugo C. 10, 288.

Bos intelligitur castratus C. 6, 20. cubitor C. 6, 2, 11. indigena C. 6, 2, 12. Boues perferi V. 2, 1, 5. honore caeteras pecudes superant V. 2, 5, 3. C. 6 pr. 7. Veg. 3 pr. 3 sqq. quales emendi V. 2, 1, 14. 2, 5, 7 sqq. C. 6, 1, 3. P. Mar. 11, 1 sq. qui agriculturae idonei V. 1, 20, 1. consepa et stabula qualia desiderent C. 6, 23. Veg. 3, 1, 1 sq. quando et quomodo domandi V. 1, 20. C. 6, 2. P. Mart. 12. vt tractandi et curandi Ca. 54, 5 *et* 60. C. 6, 3, 1. P. Mart. 12. in opere vt iungendi P. Ian. 3 melius collo quam capite iunguntur ibid. in arando vt regendi C. 2, 2, 25. post opus vt tractandi C. 2, 3. boum iugum vnum quid praestare possit C. 11, 2, 98. Boues admissurae quando idonei C. 6, 24, 1. annuo delectu instaurandi C. 6, 22, 1. vti valeant Ca. 103. quo voto vt valeant procuretur Ca. 83. quo medicamine curentur Ca. 70 *et* 73. C. 6, 4, 1. nitidiores vt fiant P. 1, 21, 2. ne pedes subterant Ca. 72. aegri vt curandi Ca. 71. pestilentiam vt contrahant, et eius remedia C. 6, 5. a serpente morsi vt curentur Ca. 102. si scabie, venenato morsu, coriagine laborent C. 6, 13. si oculorum vitio C. 6, 17, 7. hirudinem si hauserint C. 6, 18, 1. ad pulmonis exulcerationes, palatique aut ceruicis tumorem C. 6, 14. ad tussim C. 6, 10. ad dolorem ventris et intestinorum C. 6, 7. ad cruditatem C. 6, 6. febrientes vt curandi C. 6, 9, 1. armo conuulso aut cornu praefracto C. 6, 16. talum aut vngulam si laeserint C. 6, 15. si claudicent C. 6, 12. bubus cibaria Ca. 54 *et* 60. medicamentum Ca. 70 *et* 73.

Boscides, anatis genus, vt alantur C. 8, 15, 1.

Bosphori, Thracius et Cimmerius V. 2, 1, 8.

Botryodes Cadmia *restituta* Veg. 4, 11, 1. botryitis *est apud Scribo. comp.* 4 *et* 24.

Botryones varii vt nascantur P. F. 33. botryonibus illaesis P. N. 12, 1. botryonum tenaces P. S. 17.

Bouile Veg. 3, 1, 3.

Brachiatae vineae C. 5, 5, 9 *et* 12.

Brachiola in equis quae sint, *it.* de brachiolis mittendus est sanguis Veg. 1, 25, 4 *et* 5. *conf. de situ* 4, 1, 1. 4, 2, 2. 3, 28, 7. 3, 71, 2.

Brachiolares musculi Veg. 1, 25, 5.

Brachium. brachia vitis Ca. 95, 3. vt tractanda C. 4, 24, 10. prolata P. Mai. 2, 1. fertilia quae? P. F. 9, 6. *vid.* Manus fraxin.

Branchiae scarorum C. 8, 17, 12. *Ambrosius in hexaëm.* Pisces branchias habent, quas nunc plicant et colligunt, nunc explicant atque aperiunt; in hac ergo collectione et apertione dum suscipitur aqua, et transmittitur ac penetrat, respirationis munus videntur implere. BEROALDVS.

Brassicae genera, natura, laudes Ca. 156 *et* 157 *integris.* genera plura C. 10, 127 *vbi vid. Pompo.* facit ad stranguriam ex vermibus Veg. 3, 15, 12. vitibus inimica P. Aug. 5, 3. Brassicae satio et translatio P. Iun. 4. P. S. 13, 1. C. 11, 3, 23. semen vetustum in rapam mutatur P. F. 24, 7.

Breuis *h. e. paruus.* breues insulae P. 1, 28, 1. breuissimum vasculum P. Apr. 8, 4. breuissimo spatio distantia sarmenta P. F. 10, 1. breuissimae offulae P. 1, 29, 4. Ita Plin. 8, 17 s. 23 *Pantheris breues in candido macularum oculi.*

Breuitas vineae P. Aug. 2.

Brisam subactam prelo subiicere C. 12, 39, 2. *Videtur* brisa *poni pro* vinaceis. *Nam Plinius hoc idem memorans de passo conficiendo sic inquit*: Quidam ex quacunque vua dulci dum percocta illa faciunt siccantes sole, donec paulo amplius dimidium pondus supersit, tusasque leuiter vuas exprimunt, deinde quantum expressere adiiciunt vinaceis aquae puteanae, vt et secundarium passum faciant diligentiores eodem modo siccatis acinos eximunt, ac sine sarmentis madefactos vino excellenti, donec intumescant exprimunt: et hoc genus ante caetera laudant. *Dispice an ex hac* brisa *deduci commode possit* Briseus, *propter illud Persianum*, Est nunc brisei quem venosus liber Acci. *Quo in loco interpretes multi multa comminiscuntur, pauci pauca bene. Nihil decerno vt dogmatistes, sed opinor vt opinator. Scio apud Macrobium cognominari Bacchum* Brisea. *Quidam*

Calor

Can-

Pensile quid fuisse apparet non tantum ex Vet. gl. κρεμάστρα carnalium, *vbi* carnarium *legendum, sed etiam ex Plaut. Capt.* 4, 4, 6. Adueniens deturbauit totum cum carne carnarium. *Id. Pseud.* 1, 2, 64. Nisi carnaria tria grandia tergoribus oneri vberi hodie Mihi erunt, — te stringam ad carnarium. Carnarium grande tergoribus *vix dici potest cella; sed bene potest instrumentum vncis pluribus instructum, qualia hodie videmus vulgo. Apparet etiam ratio ridicularum minarum, q. d. nisi datur mihi affatim porcinae fumo duratae, te pro porcina suspendam. In supellectili, quae moueri potest, refertur a Varrone apud Non.* 15, 16 *p.* 545. *Merc.* Haec aduentoribus accedunt, cellae, claues, claustra, *carnaria* dolia, *vbi tamen aut* sellae *legendum, aut, quod expeditius, incisum tollendum post* cellae. *Reliqua veterum loca in quibus cellam aut penu forte significare possit, ita tamen sunt comparata, vt illam, quam explicauimus interpretationem non excludant. Occurrit autem vox Ca.* 13, 1. 14, 1. *V.* 2, 4, 3. *C.* 12, 53, 3. Periphrasis carnarii est ap. Sidon. Apoll. Epist. 8, 11.

καρύκη *an* καρυκὴ cytisus C. Arb. 28, 1. *an quia* τοῖς κάρνοις, pecudibus, gratissima? SYLB.

Caro. carnes oliuarum P. N. 17, 1. pirorum resolutae P. F. 25, 12. dura in carne et cute pira P. F. 25, 9.

Caroenarium *et* Carenum *vid.* Caren.

Carpathium pelagus C. 8, 16, 10.

Carpenta stercoris P. S. 1, 2. *add. Crescentii locus laudatus ad C.* 2, 5, 1. carpenta sudant adminiculis in vineas aduehendis Veg. 3 pr. 3 *h. e. boues iuncti.*

Carpinea manubria C. 11, 2, 92.

Carpinus arbor C. 5, 7, 1. atra Ca. 32. vtilissima fabricis P. N. 15, 3.

de compositis ex Carpo *vid. quae in* spargo *obseruamus.*

Carptim C. 9, 15, 12.

Carptura de cibo apum V. 3, 16, 26.

Carpum *h. e. carpbos restituimus* C. 12, 49, 2.

Carseolanus ager C. 3, 9, 2.

Carthaginiensis ager V. 1, 57, 2.

Cartilago narium habet indicium epilepsias Veg. 3, 33, 1. si corrupta sit Veg. 2, 34, 1.

Caryotae Syriacae V. 2, 1, 27. Caryota *legendum etiam* Veg. 3, 64, 2. *pro* Cariotta.

Caseale C. 2, 15, 7.

Caseum omne Ca. 76, 4.

Caseus recens et salsus C. 12, 57, 1. Gallicus C. 12, 57, 3. casei quando fieri soleant V. 2, 11, 3. vt differant *ibid.* vt conficiantur et seruentur C. 7, 8, 1. P. Mai. 9, 1. domesticis vt praeparentur C. 12, 13, 1. vt musto condiantur C. 12, 42. casei vitia P. Mai. 9, 2. in caseum lac cogitur, conducitur, glaciatur C. 7, 8, 1 *et* 2. concrescit f. 3. conspissatur, condensatur f. 4. gelatur f. 7. congelatur f. 6.

Casia *vel* Cassia C. 9, 5, 6. frondens pluribus locis Romae C. 3, 8, 4. cum Casia nectens balsama C. 10, 301. Cassia fistula P. O. 14, 13. nidaphantis, *f. potius* daphnitis, marmalitis, *f. potius* mulylitis, nardina, Veg. 4, 13, 4. nigra Veg. 4, 13, 3.

Casinate agro Ca. 136. in Casinati V. 2, 3, 11.

Casinia *MSS. fere habent apud Vegetium, vbi editi* Cathimia *vel* Catimia *pro* Cadmia v. g. 4, 27, 5. *V.* Catimia.

Casinum vel Cassinum C. 8, 16, 3. sub Casino ornithon Varronis V. 3, 4, 2.

Cassiope *sidus* C. 11, 2, 78.

in cassum recidit omnis impensa C. 4, 3, 5.

Castaliis guttis rorantia antra C. 10, 267.

Castaneae natura, satio, cultura C. 4, 33. 5, 10, 14. P. P. 25, 33. N. 7, 17. insitio P. ins. 155. 161. castaneae insita pirus P. ins. 67. malus P. ins. 94. Castaneae ad ponendum vt eligantur P. N. 7, 17. vt seruentur P. N. 7, 22. Castaneae materies ad quae vtilis P. N. 15, 2.

Castaneti iugerum C. 4, 30, 3. castaneta nouella C. 4, 33, 3. P. N. 7, 21.

Castigatores tot saeculorum seri C. 8, 16, 6.

Castimoniale liquamen de piris P. F. 25, 12.

Castitas, h. e. Minerua, praesul oliuae P. 1, 6, 14.

Castoreum admiscetur clysteri Veg. 3, 24, 7. vnguento Veg. 3, 24, 9. pulueri Veg. 3, 24, 12.

Castra ponere noctu V. 3, 2, 15 *h. e. pernoctare.* Castra apium P. 1, 37, 4. stabularii C. 6, 23, 3.

Castrationis vitulorum genera et praecepta C. 6, 26. P. Mar. 13, 9 *et* Mai. 7 *int.* duplex ratio in suibus C. 7, 11, 1. tempus idoneum C. 11, 2, 33. Castratio agnorum V. 2, 2, 18. gallorum V. 3, 9, 3. *Gallinarum castrationem incognitam veteribus, vsitatam hodie in Francia obseruat Menagius Menagian. To.* 2 *p.* 108. Castratio arundineti C. 4, 32, 4.

Castratoria ferramenta P. 1, 43, 3.

Castraturae vulnera P. Mai. 7, 2.

Castro. castrare caudas catulorum C. 7, 12, 14. aluos apum C. 9, 15, 4 *et* 11. aluearia P. Iun. 7, 2. vites Ca. 33, 2.

Castrati ab igne (*vitiose, credo*) Veg. 3, 24, 2.

Castus a rebus Venereis C. 9, 14, 3.

ad Catachlytum longanonis Veg. 1, 42, 1. *an* catochidem? *an* cataclistum? κατοχίδα, κατάκλειστον?

Cataclysmos V, 3, 1, 3.

Cataloticum medicamentum *legebatur* Veg. 4, 28, 4 *sed restitui* catuloticum *vbi vid.*

Cataplasma, *emplastrum* Veg. 2, 14, 2. cataplasmis vtendum Veg. 3, 3 b, 2.

Cataplasmabis equum ex polline hordei Veg. 2, 54, 3.

Catastalticum Veg. 4, 28, 2. *vid.* catastolicum.

Catastematis recursu Veg. 1, 17, 5 *h. e. eiusdem constitutionis caeli ac siderum; eandem puto quam* κατάστασιν Hippocratis interpretatur apud Gorraeum Galenus, τὴν παρὰ φύσιν ἐν τῷ περιέχοντι (*aëra intelligit*) κρᾶσιν.

Catastolicum medicamentum Veg. 2, 22, 2 *Quid sit, docet Dioscor.* 2, 1 τὸ τῶ ἐχίνω ὄστρακον καταστέλλει τὰ ὑπερσαρκοῦντα, *Saracenus vertit,* ea reprimit, quae in vlceribus ipsis excrescunt. *vid.* Apostol.

Catellae, *catenulae* Ca. 135, 1.

Catenae Ca. 18, 9 (*vbi vid. Popma*) *quae* catenae ligneae P. 1, 13, 1. catenis vtilis vlmus et fraxinus P. N. 15, 2.

Cateruatim *et* specialiter *oppon.* C. 3, 19, 3.

Cathena *scribunt* Ca. 18, 9.

cellae villaticae C. 1, 6, 3. quae cellae quas fenestras postulent V. 1, 13, 7. ¶ Cella *et* sella *confunduntur. Vid. not. ad* Ca. 13, 3 *et* 14, 1.
Cellares columbi C. 8, 8, 1.
Cellarius C. 11, 1, 18. 12, 3, 9. de huius diligentia qui scripserit C. 12, 4, 2.
Celones. *vid. Victor. ad* C. 10, 26.
Celo. celantur sidera, *occidunt* C. 11, 2, 34. celat se vespere stella C. 11, 2, 36.
Celsus. celsi agri C. 1, 2, 4. celsissimo Germano procerior Iudaeus C. 3, 8, 2.
Censeo. censeo vitare *h. e.* vitandum C. 1, 5, 7. censemus pampinare C. 4, 6, 3. instituere C. 8, 2, 5. diducere C. 5, 6, 36. praecipere C. 5, 8, 3. pernoscere C. 6. pr. 3. censuerunt resecare C. 4, 10, 2. censeri numerus potest C. 6, 23, 3.
Censores censu admittunt populum V. 3, 2, 4. apud censores causae aguntur V. 1, 8 *extr.*
Censoria lege committere V. 2, 1, 16. censorium opus suscipere C. 12 pr. 10.
Census. censibus pene totis redimi C. 12 pr. 9.
Centaurea Veg. 3, 2, 26. violacea Veg. 1, 55, 2.
Centaurus C. 11, 2, 39.
Centenarii greges V. 2, 4, 22. V. 3, 6, 6.
cum Centesimo redit semen in Sybaritano V. 1, 44, 1.
Centimalis fistula Veg. 1, 43, 4. 3, 25, 4. *ἀπὸ τῦ κεντεῖν nomen habere videtur: ad paracentesin certe adhibetur. Consentit Excell. Platnerus et a κέντημα derivatum nomen putat. Ostendit mihi etiam* acum triquetram *qua acuta est, ceterum teretem, cum cannula qua continetur, quod instrumentum* trois quarts *a Gallis hodie vocari me docuit. Nihil autem ea aptius ad paracentesin, cum impressa acus extrahi, et relinqui in vulnere canna argentea possit. Vid.* centralis.
Centones sarcire Ca. 2, 3 *add. Schoettg.* ad *Iuuencum* 2, 375. Centones pueris Ca. 10, 5. e veteribus vestimentis Ca. 59. equis imponuntur Veg. 2, 59, 2. Centonibus confectis prohibetur frigus C. 1, 8, 9.
Centralis fistula Veg. 3, 25, 4 *eadem quae* centimalis.
Centum ex modio nascuntur in Byzacio V. 1, 44, 2.
Centumpondium incertum Ca. 13, 3. *V. no.*
Centumuirale iudicium cum vocatur, numerus non est ad amussim V. 2, 1, 26.
Centuria rusticis quae V. 1, 10, 1. C. 5, 1, 7.
Centuriae *an* centriae? in equis Veg. 1, 25, 5. *Platnerus suspicatur esse ἀπὸ τῦ κεντεῖν dictas: loca vbi stimulari solent equi calcaribus. Certe κεντρὸς ex Absyrto hippiatr. ita explicatur ab Henrico Stephano.*
Cepa Ascalonia, Marsica, Pompeiana *vt condiantur* C. 12, 10, 1. *de* Ascalonia *etiam* C. 11, 3, 57. Marsicam *simpliciter* vnionem vocant rustici C. 12, 10, 1. Germana Veg. 3, 54, 4. longior P. Mar. 10, 31.
Cephalargicus equus Veg. 1, 25, 2 *pro* cephalalg.
Cephalicum, quod facit ad omnia vulnera claudenda Veg. 4, 28, 1.
Cephalo, palmae planta P. Apr. 5, 2.
Cepheus exoritur C. 11, 2, 51.
Cepinae cultura C. 11, 3, 56.
Cepullae satio et cultura P. F. 24, 2. *et* O. 11, 4.
Cepum *pro* seuum *legitur* Veg. 2, 64.
Cera quando et quomodo fiat C. 9, 16, 1. P. Iun. 7, 4. Cera Punica Veg. 4, 14, 2. 4, 23, 1 *etc.* Cerae discolores pictorum V. 3, 17, 4. propoleos vnc. 2. *MS.* Veg. 4, 14, 1. Cerarum in alueis figura C. 9. 15, 8.
Cerasi satio et cultura P. O. 12, 4. insitio P. Ins. 143. inseruntur brumalibus diebus V. 1, 39, 2. agrestis cerasi satio P. N. 7, 23. insitio P. Ian. 15, 20. Cerasa vt sine osse nascantur P. O. 12, 7. vt seruentur P. O. 12, 9.
Κεράτιον, siliqua Graeca C. 5, 10, 20. C. Arb. 25, 1.
Ceratum liquidum C. 7, 7, 4. tenerum vocat Scribo. comp. 173. liquidum *saepe Celsus obseruante Rhodio Lex. Scribo.*
Ceraturam pati C. 12, 50, 16.
Cerauniae vites C. 3, 2, 1. quod rubeant velut ignis *Isid. Orig.* 17, 5. SCHOETTG.
Cercitis olea C. 5, 8, 3. radius.
Cereale papauer C. 10, 314.
Cerebellare Veg. 2, 11, 3. 3, 12, 6. 3, 33, 2. *pulvillus capiti apponendus.*
Cerebellum *idem.* Cerebello apposito caput munire Veg. 2, 11, 3. cerebellum de lanata pelle Veg. 2, 7, 1.
Cerebrosi boues C. 2, 11, 11.
Cerebrum vbi commouetur Veg. 2, 7, 1. Cerebro indita lana Veg. 1, 10, 5. *h. e. loco externo apposita.* vngitur cerebrum Veg. 2, 12, 3. puscam calidam cum spongia apponere id. 3, 39. rutam supra cerebrum ponito id. 3, 43, 2.
Cerefolium *vid.* Caeref.
Cereolae ficus *an* prunae *an* vtrumque C. 10, 404.
Ceres eadem quae Terra mater V. 3, 1, 5. et Liber inuocati V. 1, 1, 5. in Cereris initiis porci immolantur V. 2, 4, 9. eius minister bos V. 2, 5, 3. C. 6 pr. 7. proles, Proserpina C. 10, 269.
Ceretanum suum laudat C. 3, 3, 3. 3, 9, 6. Ceretani *populi sunt citerioris Hispaniae, qui Iuliani cognominantur. De his intelligendum est apud Epigrammatistam scribentem,* Ceretana mihi fiat, vel massa licebit. *Namque ab his* Ceretanis *mittebantur pernae optimae: quod et Strabo memorat. Apud eosdem nascebantur vina generosa, quae scriptores magna cum laude nominitant. De quibus idem Epigrammatarius intellexit, scribens;* Ceretana nepos ponat, Setina putabis. *Male litterati enarratores* Ceretana vina, et salsamenta *falso existimant referenda esse ad* Ceretes *Etruriae populos. Ego olim puer in Pliniana recognitione annotaui quaedam annotamenta non indigna cognitu super* Ceretanis vinis, et pernis, *quae leguntur in calce Plinianorum codicum, qui impressi Parmae fuerunt. Apud Columellam fit mentio vinorum Ceretanorum: et de Hispaniensibus est intelligendum.* BEROALDVS. *Quam hic annotationem suam commemorat Beroaldus, ea relata est in Facis Gruter. To. I. p.* 307 *sq. De Ceretanis ex Pe. de Marca Cellarius. p.* 123.
Cerialis pompa (*rectius puto* Cerealis) V. 1, 2, 11.

Cicer-

Clamo-

Coculum ahenum Ca. 11, 2.
Cocus, liber Matii C. 12, 44, 1. 12, 4, 2.
Coda *pro* cauda V. 2, 7, 5.
Codex feminis circumcalcandus C. 5, 6, 21. codices et vastiora ligna C. 12, 19, 5.
Codicilli oleaginei Ca. 55 et 130.
Coeliacas fieri apes V. 3, 16, 22. coeliacis vtile vinum Ca. 125.
Coenationes C. 1, 6, 2.
Coenum cloacarum C. 2, 15, 6.
Coeo. coit vulnus ad cicatricem Veg. 2, 27, 2. Coëunt defrutum et medicamentum C. 12, 20, 4. sive coëat lac V. 2, 11, 4.
Coërcere (cohercere *apud Varronem*) verberibus potius quam verbis V. 1, 17, 5. angusta putatione vitem C. 3, 21, 7. femina C. 4, 10, 1. scabra rubigine incrementa virentium C. 3, 1, 9. coërcetur vitis iuxta terram C. 4, 1, 5. examen aeris strepitu C. 9, 8, 10. coërcendi ferri ergo Ca. 139.
Coërcita onere lactuca C. 11, 3, 27.
male Cogitantes Ca. pr. 4.
Cogo fructus, *h. e. colligo* V. 1, 6, 3. C. 11, 2, 70. 12, 3, 9. *vid. Gronou. obss.* 4, 3 *p.* 33 *sq.* oleam Ca. 64, 1. 144, 1. pennis vndam supernatantis olei P. Ian. 19. ¶ Cogit vligo stabuli scabras fieri vngulas ouium V. 2, 2, 7. macrescere boues algor et fames V. 2, 15, 15. se ambulare equus Veg. 1, 43, 2.
Cohors (*vel* chors *sunt etiam qui* cors *scribant*) gallinaria C. 8, 3, 8. quomodo aedificanda P. 1, 22. exterior V. 1, 13, 4. clausa macerie pro ouibus C. 7, 3, 8. cohortis colluuies C. 2, 15, 8. cohortes ouium V. 2, 2, 9. duae in magno fundo V. 1, 13, 3. ex retibus V. 2, 2, 9. in cohorte tecta esse debent plaustris V. 1, 13, 2.
Cohortalis gallina C. 8, 2, 2. officina, *ὀρνιθὼν* C. 8, 3, 1. 8. ratio, *ὀρνιθοτροφία* C. 8, 2, 6. cohortales aues C. 1 pr. 27. 6, 27, 4. 8, 1, 3.
Coicio *Vid.* conicio.
Coinquinati stercore C. 8, 5, 19. 8, 7, 2.
Coinquinat totum gregem morbus C. 7, 5, 6.
Coinquere *inscr. Fr. arual.* p. 130.
Coitus appetentia pecori vt moueatur C. 6, 24, 3. velut coitu vberantur arbores P. O. 8, 3. ad coitus feminarum reuocantur tauri C. 6, 23, 3.
Colasticae vnctiones Veg. 1, 28, 6. *vid.* chalast.
Colatorii equi Veg. 4, 6, 7 *qui sint vid.* in Guttonarii.
Colatum cribro thymum C. 7, 8, 7.
Colerae appellantur biles Veg. 3, 50.
Coliculus betae, brassicae Ca. 158, 1. fabae C. 11, 2, 10. viteus, capreolus V. 1, 31, 4. Coliculum agit arbor C. 5, 9, 12. radix C. 12, 56, 1. faciti brassica C. 11, 3, 24. Coliculi vix enasci possunt e semine fici V. 1, 42, 4. vt condiantur C. 12, 7, 1. *Vid.* Caulic.
Colis tardius enascitur e nucleo oliuae V. 1, 41, 6. Coles rapicii Ca. 35, 2. sarmenti in vite V. 1, 31, 2. vinearii C. 5, 6, 36. agit planta C. Arb. 9, 2. ¶ a colibus et glandulis Veg. 1, 38, 3 *it.* a colibus tussis Veg. 3, 64, 1 *Sed legendum ibi est* tolibus *vel* tollibus, *i. e. tonsillis. v. not.*
Colix. ad Colices compositio Veg. 4, 28, 27 *N. L.*

Collaria canum V. 2, 9, 15.
Collecticii clysteres Veg. 1, 46, 3 *vitiose dicti videntur pro* colleticis, *κολλητικοῖς*.
Collectio Veg. 2, 44, 1 *h. e. suppuratio, vlcus.* sic *aliquoties Coelius. plura etiam habet Rhodius Lex. Scribon.*
Collectus. collectae breuiter mansiones P. 1, 9, 1.
Collegiorum coenae V. 3, 2, 16.
Collibrato Ca. 19, 2.
si Collibuisset C. 11, 1, 2.
Collidit altera alteram C. 12, 43, 9.
Colligatum herbis solum C. 2, 18, 5.
Colligit disputatio C. 3, 10, 13. colligimus terram ad radices P. Ap. 2, 2. colligendi ad stabula equi P. Mar. 13, 1.
Collina aqua C. 1, 5, 3. collinum genus agrorum V. 1, 6, 2. collinae vineae meliores V. 1, 6, 5. iucundius afferunt vinum C. 3, 2, 6. *add. C.* 12, 21, 1. collina vina C. 12, 21, 4.
Colliquescere in pice C. 12, 22, 2.
in Colliquias deriuemus C. 2, 8, 3. Videtur legendum, *in collicias.* Sunt autem *colliciae* siue *colliquiae* sulci maiores amplioresque, et quasi loculamenta, quibus humor agrorum noxius ex minoribus sulcis deriuatur extra segetes. Vitruvius appellat *colluuiaria*, omnis colluuiei, et purgamentorum receptacula. Plinius meminit colliciarum his verbis: *In vsu est, et collicias interponere, si ita locus poscat ampliore sulco, quae in fossas aquam deducant.* In Plinianis codicibus fere omnibus, legitur *collectritas.* Verum siue *colliquias*, siue *collicias*, siue *collectritas* legere libet, haud equidem in magno ponam discrimine, dummodo nouerimus vocabulum hoc ab humore *colligendo*, vel *eliquando* esse deductum. Fiunt autem in agris huiuscemodi colliciae, ad colligendas aquas, atque educendas extra segetes sicuti quoque sunt elices, sulci aquarii, ab elicienda aqua nominati. Cato *cloacale flumen* dixit, pro colluuie cloacarum. M. Varro collicias signare videtur, cum ait: *Sulcant in fossas quo pluuialis aqua dilabatur.* BEROALD.
Collisiones in dorso iumentorum Veg. 2, 59, 3.
Collocare nuptui filiam in dimidia parte agri C. 4, 3, 6.
Collucet autumnus C. 3, 21, 3. collucent foetibus horti C. 10, 293.
Colluco arborem Ca. 139. C. 2, 22, 3. *Tria sunt priscorum verba ab eodem fonte deriuata,* collucare, sublucare, interlucare, *quae hoc discrimine dispariantur.* Collucare, *est arbores siluae officientes lumini succidere, et succisis arboribus locum luce complere.* Sublucare *minus est, quam* collucare, *significat enim ramos arborum supputare, et veluti subtus lucem immittere. Docet M. Cato quemadmodum Romano more* lucum collucare *oporteat.* Interlucare *vero est in arboribus frugiferis per internalla deputare ramos in densitate ramorum, qui sunt supernacui, vnde nata* interlucatio *est, cui in vitibus consimilis est* pampinatio. *Plinius:* Interlucatio arboris prodest, sed omnium annorum trucidatio inutilissima. BEROALD.

Commisti vrna Ca. 93.
Committo. non committunt scamma facere C. 2, 4, 3. Committere lege censoria pecus inscriptum V. 2, 1, 16. labori equum C. 6, 29, 4. Committitur rix C. 9, 15, 4. Committere *pro* submittere *erat* C. 5, 6, 26.
Commixtura Ca. 157, 1. *v. not.*
Commode facere, *apte* C. 11, 1, 4.
Commodat se stirpium natura C. 4, 22, 5. Commodare trapetum, *accommodare* Ca. 35, 7.
ex Commodo ferueat *h. e. commode* C. 12, 19, 3. mandere C. 6, 2, 14.
Commolere grana minutissime C. 12, 28, 1. oliuam C. 12, 50, 18.
Commortalis natura C. 3, 20, 4.
Commouet perniciem C. 6, 17, 5. *legitur, pro* summouet *vel* submouet. commouere fauos sedibus suis C. 9, 13, 12. colla, *idem fere, quod luxare* C. 2, 2, 26.
Commundanda vasa C. 12, 18, 3. *Vid. Heins. ad Petro. c.* 47. *vbi plures huius verbi auctoritates adfert.* SCHOETTG.
Communis vulpibus et hominibus vinea V. 1, 8, 5.
Communiter pisere Ca. 136.
Commutatio ventorum C. 11, 2, 94.
Commuto aere C. 12, 26, 2. antequam se commutent, quaedam vendenda V. 1, 69, 1.
Compacta et torosa ceruice P. Mar. 11, 2. compacti boues Hetrusci C. 6. 1, 2. compactis ac rectis cruribus C. 6, 1, 3. 6, 37, 6.
Comparationes discordantium, *συζυγίαι ἐναντιωτήτων* C. 2, 2, 3. *conf.* 6, 2, 13.
Comparere Ca. 2, 6.
Comparo. Comparare morbum *h. e. nancisci* Veg. 4. pr. 5. comparatur vrbanae vitae villatica, *forte idem quod adiungitur, vna paratur* C. 8, 16, 2.
Compascere pabulum in fundo V. 2 pr. 5. compasci oportet stipulam V. 1, 53.
Compediti serui Ca. 56.
Compellendum agnos in gregem ouium V. 2, 2, 18.
Compendiosum fit in summa, quod per partes damnosum C. 1, 4, 5.
Compendium temporis sequi C. 4, 22, 5. compendia minuta etiam in maximis personis P. Ins. pr. 3.
Compescere vmbras C. 4, 27, 2 *de putatore, aut pampinante.* ramos propius ferro C. 5, 6, 11. compescitur fructu vitis C. 4, 21, 2. compescenda quasi pueritia feminum est.
Competit, *h. e. conuenit, wenn sichs schickt* C. 1, 6, 23. 2, 8, 4. 2, 19, 2. 2, 21, 4. 4, 29, 17. competit maturitas vitium C. 3, 21, 6. si loci situs competit C. 8, 17, 3. 9, 1, 1. 9, 5, 1. competit humor caeli C. 10, 50. vis sideris C. 11, 1, 32. si ita competierit lunae cursus C. 11, 2, 83.
Competunt cacumina in vnum C. 4, 17, 1. cuncta voto C. 4, 19, 3.
Compingitur solum roboreis axibus C. 6, 19, 2.
Compitalibus sacris in compito Ca. 5, 3. 57, 2. *Compitalia feriae erant conceptiuae, de quis plene Macrobius Saturnal. lib.* 1. *cap.* XII. *Concipiebantur autem a praetore his verbis:* DIE. NONI. POPOLO. ROMANO. QVIRITIBVS. COMPITALIA. ERVNT. QVANDO. CONCEPTA. FVERINT. N. *vt docet idem Macrobius libro citato, cap.* IV. *Celebrabantur autem postridie Kalend. Maias. Dicebantur* compita, *loca quasi turres, constituta in quadriuiis, in quibus rustici post agriculturam sacrificabant; atque haec sacrificia innuit Cato. Aut etiam* Compita *erant viae publicae, vbi aediculae per quatuor partes patentes consecratae erant, in quibus agricolae in emeriti operis testimonium fracta iuga collocabant. Persius Sat.* IV.
Hunc ais? hunc diis iratis, genioque sinistro,
Qui quandoque iugum pertusa ad compita figit,
Seriolae veterem metuens deradere limum,
Ingemit: - - *Interpres eius vetus:* Compita sunt loca in quadriuiis, quasi turres, vbi sacrificia finita agricultura rustici celebrabant. Merito pertusae, quia per omnes quatuor partes pateant, vel vetusta, vel compita non solum sunt in vrbe loca, sed etiam viae publicae, ac diuerticula aliquorum confinium, vbi aediculae consecrantur patentes. In his iuga fracta ab agricolis ponuntur, emeriti, et elaborati operis indicium. MEVRS.
Complanare Ca. 151, 3.
Complere ad medium C. Arb. 4, 5. aquam *h. e. haurire* P. O. 14, 2. compleri *h. e. infici* MS. Veg. 1, 17, 3 *no. o.*
si Compluta est vna, remed. P. O. 9 *in lemmate.*
Compluuiata iugatio V. 1, 8, 2. *vbi quadrata in medio spatia relinquuntur.*
Compluuium interius V. 1, 13, 3. compluuia iugorum vineaticorum C. 4, 24, 14. 4, 26, 3. *Vid. Ponted. ad T.* 1 *fig.* 12.
Componere vngulam Veg. 1, 26, 2 et 4 *h. e. curare.*
Componi *et* condiri *idem significant* C. 12, 9, 3. 12, 10, 2. 12, 13, 2. componi ea conditura potest oliua C. 12, 47, 7.
Compos agricolationis C. 1, 1, 17.
Composite ambulare C. 6, 2, 5.
Compositio *h. e. conditura* C. 12, 20, 6. gleucini olei C. 12, 51, 1. Compositiones rerum autumnalium C. 12, 44, 1. Compositiones, de medicamentis Veg. 1, 17, 16.
Compositus. Compositas muria oliuas P. N. 22, 5. compositis hac conditura oliuis C. 12, 47, 2. *sic nostri eingelegt. Composita non mutant vocalem primitiui in MSS. vt* conspargo *etc.* Vict. *ad* V. 1, 57, 1. it. ad V. 2 *pr.* 4.
Compostura Ca. 22, 3.
Comprehendo. Comprehendit stirps in valido solo celerius C. 3, 5, 1. male comprehendit vitis C. 5, 6, 18. omne insitum P. F. 17, 6. planta in rubrica difficilius P. Ian. 13, 5. melius maluae planta P. O. 11, 3. *Graeci etiam κρατεῖν de plantis: terram matrem vel arbusculam cui sunt insitae fictu fibrillarum, instar hirudinum apprehendentibus e. g. Damog. Geop.* 10, 65 *καὶ ἐντιθεμένη κρατεῖ.*
¶ Comprehendere modio nuces. V. 1, 7, 3. ¶ repetitis experimentis *h. e. discere* P. Ian. 13, 8. ¶ ouem hieme C. 7, 3, 15 *h. e. continere stabulo; nostri*

Condu-

Conduplicare cibum V. 2, 4, 15.
Confectio prima olei P. N. 17, 1. ¶ in confectione olei sui quassabimus baccas *h. e. baccas oleo conditas* P. D. 2. de medicamentis Veg. 4, 10, 2 *et* 4. 4, 11, 1.
Confectura mellis C. 9, 14, 5.
Confectus. Confecta bruma C. 8, 5, 1. 11, 3, 5 *et* 51. consumtam *vocat* C. 11, 2, 2. confectum aequinoctium C. 11, 2, 35 *et* 55. 11, 3, 51. *Sic* bruma confecta *Plin.* 36, 10 s. 15. sidus confectum *h. e. solstitium Plin.* 16, 23 s. 36.
Conferciunt se apes V. 3, 16, 35.
Conferre in fiscellam C. 12, 39, 1. pestem C. 1, 5, 4.
Conferueant vrina et amurca P. 1, 35, 13.
Conferuescat vinum C. 12, 23, 2. *Plin.* 18, 30 s. 73. Granum si tegulis subiaceat, conferuescere.
Confessa nec dubia signa C. 2, 2, 14.
Confestim C. 2, 10, 16.
Confibulae ligneae Ca. 12.
Conficere mel C. 9, 15, 1● ligna Ca. 16. C. 11, 2, 7. fundum fructuosum, bene colendo V. 1, 1, 2. confecisse sementem C. 11, 2, 90. conficitur aequinoctium C. 2, 8, 2. bruma *ibid. it.* 9, 14, 12 messis C. 11, 2, 54.
Confictus *pro* confixus Veg. 2, 11, 4. *no. r. Vid.* Fictus.
Configere inter se Ca. 21, 3.
Configurare ad similitudinem C. 4, 20, 1.
Confines fundi V. 1, 16, 1.
Confinium spectandum in fundo V. 1, 16, 6. in confinio boni et mali C. 3, 5, 2.
Confio. stercus quod ex hominibus vel pecudibus confit C. 2, 15, 1. Confiat panis C. 1, 8, 12. v. Heins. ad Virg. Aen. 4, 116.
Confirmauit se vinea C. 4, 3, 4.
Confitentur, *h. e. indicant, de rebus mutis P.* 1, 3. 1, 28, 2. Iun. 7, 6.
Conflagrant colla C. 2, 2, 28.
Confodere minute terram Ca. 129. VIII iugera V. 1, 18, 2. vineta C. 4, 5.
Conformantur in volucrum speciem oua C. 8, 5, 10.
Confracuit V. 1, 13, 4 *vera lectio est. v. not.*
Confragosus ager V. 1, 18, 4. 1, 20, 5. lapidibus locus C. 2, 2, 8. confragosae viae Veg. 2, 53, 1.
Confricato sale Ca. 7, 5. sale confricatae V. 1, 60. *forte vtroque loco magis placeat* confriat.
Confrico. si confricauerit animal oculum, *h. e. perstrinxerit* Veg. 2, 20, 1. confricari sale C. 7, 10, 3. a pluribus facies iumentum Veg. 1, 43, 5.
Confundit multitudo diligentiam monitoris C. 1, 9, 7. confusa membra in pullo equino V. 2, 7, 5.
Congelationes brumales C. 4, 8, 2.
Congelatae radices C. 3, 12, 1.
Congelo. congelare lac C. 7, 8, 6. thymum tritum *h. e. caseo, dum solidatur, adiicere.* P. Mai. 9, 3. ¶ congelatur *h. e. refrigeratur* P. Mar. 15, 1. ¶ congelabitur frigoribus oleum C. 12, 50, 12. *Ita Scribo. comp.* 271. *extr.* vbi se congelauerit adeps.
Congenerati porculi, *h. e. eadem foetura editi* V. 2, 4, 19. congeneratum parentis senium C. 7, 3, 19.
Congerminascere Varroni *restitutum a Salmasio ad* 3, 16, 32.
Congestio stercorum P. 1, 33, 1.
Congesticia humus C. 2, 10, 18. materia C. 2, 16, 5. terra P. S. 7. O. 11, 2.
Conglutina germinantes oculos aliqua annexione P. Mart. 10, 36.
Conglutinosus, *h. e. tenax, viscidus* Veg. 1, 40, 2.
Congruens. nulla parte corporis inter se non congruenti V. 2, 7, 4.
Congruus modus *h. e. quantum satis* est. P. O. 14, 6.
Coniectura videre hoc licet ex aliquot rebus V. 1, 7, 3.
Coniicio *apud Catonem in MS. Mediceo fere semper* coicio, *et ita in compositis reliquis.* Coniicitur mustum in vasa C. 12, 19, 6.
Coniugalem gregem protegunt galli C. 8, 2, 11.
Coniugium maritale a natura vti comparatum C. 12 pr. 1. coniugia admissariis submittenda *h. e. equae* P. Mar. 13, 1.
Coniugulum myrtum Ca. 8, 2 *vid. no. in Addendis.* Ca. 133, 2.
Coniunctio nuptialis V. 2, 4, 9 coniunctionis rimas obducere P. 1, 41, 3.
Coniunctas seruas si habeant serui, coniunctiores fiunt fundo V. 1, 17, 5.
Coniux mox facta tyranni C. 10, 271. vitis vlmus C. 5, 6, 18.
Conleuata cum melle *pro* conlinita *libri quidam* C. 6, 17, 9.
Conliciares tegulae Ca. 14, 4.
Conlinita cum melle C. 6, 17, 9. *vid.* collin.
Conlucare *V.* colluc.
Conniuentes oculos C. 10, 259.
Conopea muliebria V. 2, 10, 8.
Conquadratae perticae C. 8, 3, 7.
Conquassare calicem Ca. 52, 2.
Conquiescere non patiuntur gallinam pulices V. 3, 9, 8.
Conquirunt rapae solum stercoratum P. Iul. 2, 2.
Consanat cicatricem surculus C. 4, 29, 3. consanatur plagae C. 4, 24, 22.
Consanescit celeriter C. 4, 27, 3. consanescunt vlcera C. 8, 2, 3.
Consanguinea sapientiae res rustica C. 1. pr. 4.
Consarrire porcas Ca. 48, 1. Consarriendi sulci omnes C. 11, 3, 46.
Conseminales vineae C. 12, 45, 6 *vbi diuersi generis vites promiscue positae.* Eaedem
Consemineae C. 3, 21, 7. *licet Plinius* 14, 3 s. 4 n. 7 videatur speciem aliquam peculiarem hoc nomine appellare. Conseminea silua C. 11, 2, 83.
Consenescunt columbae inclusae V. 3, 7, 6. *h. e. languidae et moestae atque macrae fiunt. conf.* V. 3, 9, 14. ¶ oua incubata V. 3, 9, 8. consenuit vitis vitio soli C. 4, 22, 8. consenescere veterno C. 7, 5, 3.
Consentes Dei XII V. 1, 1, 4.
Consentinus ager V. 1, 7, 6.
Consentire numeris magistri in choro canentium C. 12, 2, 4.
Conseptum, *de aggere piscinae* C. 8, 17, 3 *ita* sept s. 8. ¶ consepto vniuerso (*villae*) aptetur membrorum numerus C. 1, 6, 1. *add.* V. 1, 13, 2. con-

Conti-

Continentia tria in spica *h. e. connexa, cohaerentia* V. 1, 48, 1.

Continet villicum mulier contubernalis C. 1, 8, 5. continere sub tecto pecudem C. 7, 10, 3. tecto praegnans pecus C. 6, 27, 11. continendi sunt cauea cum matre C. 8, 5, 17.

Contingit palumbos pinguissimos facere C. 7, 8, 1. contingunt nobis gratuita C. 9, 8, 1. quae dono vel aucupio contingunt C. 9, 8, 5. ¶ contingere penora et contrectare C. 12, 4, 3. apum terga festucis rubrica illitis C. 9, 8, 8. *h. e. conspergere*, contingitur sale caseus C. 7, 8, 4.

Continuati clunibus diuersi assistunt tauri V. 2, 9, 3.

Contonde *pro* contunde Veg. 2, 57, 3. 3, 24.

Contra hoc auiarium est aliud minus V. 3, 5, 5. septentrionem pascere P. Iul. 4, 4. ventum pascere C. 7, 3, 12.

Contractu acinorum V. 1, 68.

Contrahere noxam C. 6, 27, 8. cum agricolatione C. 1, 2, 15. contrahentibus rugis crispae oliuae P. N. 22, 4. contrahitur plus nummorum C. 12, 50, 20.

id facere est contrarium *h. e. noxium* C. 8, 17, 5. 9, 11, 2. *coll.* 2, 2, 27.

Contribuere duas alueorum plebes in vnum C. 9, 11, 1. apibus examen nouum C. 9, 13, 9. semina C. 3, 1, 5. vici adminiculum C. 5, 5, 8. contribuerim leguminibus C. 2, 9, 17. contribuitur nunc Piceno agro C. 3, 3, 2. contribuuntur generibus species C. 2, 2, 2. colores campis C. 2, 2, 19.

Contristatae graui seruitio C. 8, 8, 4. iniuria C. 9, 14, 21.

Contristat vina amaritudo P. Ian. 13, 1. contristari aestu, caloribus C. 3, 2, 20. 3, 20, 1. 3, 21, 8.

Controuersae perticae Ca. 43, 1. *vid.* no

Contrudere in dolium V. 1, 54, 2.

Contubernalis, *seruus eandem tabernam colens* C. 12, 3, 7. 12, 1, 1. mulier C. 1, 8, 5.

Contubernium C. 12, 1, 2.

Contueri pecus V. 2, 5, 16.

Contumacia peruicax C. 6, 2, 11.

Contumax ad concubitum C. 8, 2, 8. seruitio C. 6, 37, 4. contumaces boues C. 6, 2, 10.

Contundere colla C. 6, 2, 8. 6, 14, 3. iras C. 6, 2, 4.

Contusae in (*h. e. cum*) lentisco oleae Ca. 7, 4. V. 1, 60. *Re. Victorius* V V. LL. 32, 22 *respondere his ait eas, quas ciues sui vocent* acciaccate; *pro lentisco autem adhiberi sua aetate arborem Medicam.*

Conualescit caulis, *i. e. magnus et validus fit* P. F. 24, 6. conualescunt semina facilius, *h. e. comprehendunt* C. 4, 16, 1. 3, 3, 4. conualuit opinio inueterata C. 3, 7, 2. cum conualuerunt arbores V. 1, 23, 6. quoad conualuerunt agni recens nati V. 2, 2, 15. vbi conualuerint agni C. 7, 3, 19. *conf.* P. Iul. 4, 3.

Conuallis caua V. 1, 12, 3.

Conueniunt se venae Veg. 2, 40, 2. conueniat in columellam Ca. 21, 1. ¶ conueniat semina spargi C. 11, 3, 57.

Conuerrere stabulum C. 7, 6, 6. conuerri et emundari debet locus C. 8, 8, 6. *vid.* conuersus.

Conuersatus equis asinus C. 6, 37, 8.

Conuersio *h. e. pars in suppurationem conuersa* C. 6, 17, 6.

Conuersor. Conuersantur apes cum parentibus C. 9, 11, 1.

Conuersus *a* verro. conuersa et munda villa Ca. 143, 2. conuersum fimum progerere C. 1, 6, 22. *Priscianum* L. 10 p. 408 *laudat Schoettgenius.*

Conuexare animal Veg. 3, 18, 6. ilia Veg. 3, 65, 3. *vid.* Conuxare.

Conuictum cum domestico habere C. 1, 8, 5. externum vitet C. 11, 1, 13 *vbi ad epularum intemperantiam refertur.*

Conuicia ranae C. 10, 12.

Conuiuia laetis pratis virent C. 10, 281.

Conuolues in melle Veg. 3, 66, 8.

Conuoluulus in vinea ne fiet Ca. 95, 1. *Plautus Cistell.* 4, 2, 63. Inuoluolum, quae in pampini folio intorta implicat se. *Gr.* ἴυλος. *Multa Pius annot. post. c.* 34 *et* 170. SCHOETTG.

Conus, coni cupressini C. 6, 7, 2. Conus *dicitur fructus cupressorum, vnde* coniferae *dictae a poëtis*, κωνοειδὴς *Graece nominatur: quoniam rotunditate in acumen attollitur:* κῶνοι *auctore Suida sunt* strobuli: *vbi* strobulos *accipere malo pro nucleis pineis quam pro fructibus cupressi. Nam et Galen. in VII. li. qui* μέγα *inscribuntur, docet* conos *antiquitus appellatos esse ab Atticis* strobulos, *id est, fructus pineos. M. Var.* galbulos *nominat*, pilas istas cupressorum cortinas [*f.* corticias] in quibus inclusa sunt semina primigenia. BEROALD.

Conuxet membra Veg. 3, 4, 44 *pro* colluxet *scriptum puto, vel* conuexet, *vbi vid.*

Conyza herba P. 1, 19, 3. MS. Cnizae, *sed* κόνυζα *etiam Hesychii Lexicon* SYLB. *Restituenda etiam videtur haec vox* Veg. 2, 6, 7. Cunilago *Plinii creditur*, pulicariam *Gaza appellat: officinae ignorant.*

Cooperculis erosis P. Iun. 7, 9.

Cooperit se multa fronde C. 5, 6, 36. nutrix oua P. 1, 29, 2.

Coopertorius inuolutum animal Veg. 3, 77, 5.

Copulare arbusto vitem Ca. 7, 1. caput animalis ad pedem Veg. 3, 49, 2.

Cophinis indita terra stercorata C. 11, 3, 51 *Mistbeeten.*

Coquit locum sol V. 3, 14, 2. coquunt sol ac luna arbores V. 1, 7, 4. coquuntur celerius vuae V. 1, 7, 4. 1, 54, 1. ¶ coquere calcem Ca. 38 *aliquoties.* carbonem Ca. 38, 4.

Cor. Cordi sunt gregibus pabula V. 2, 10, 3.

Coracinus piscis contra formicas *prodest* P. Mar. 10, 29.

Coramble oculis inimica C. 10, 178.

Corbicula P. F. 10, 6.

Corbis. ad corbem venit frumentum ex area V. 1, 52, 2. corbis pabulatoria C. 6, 3, 5. C. 11, 2, 99. ¶ Corbis constricta Veg. 2, 33, 1 *vel glossatoris, capistri genus, ein Maulkorb.* ¶ Per corbem metiri *apud ICtos quid esset, disputatur ad* Ca. 11, 2.

Corbulae aliquot vuarum V. 1, 15. Amerinae Ca. 11, 5. C. 12, 50, 8.

Cor-

pus arboris totum P. N. 4, 2. matris, *vlmi* C. 5, 6, 14. vitis C. 5, 5, 11. in corpus nudatur vlmus C. 5, 6, 16. ¶ Corpus aequum vini et defruti.
Corpuscula habitatorum P. 1, 3.
Correpserunt intra murum patres fam. V. 2 pr. 3. C. 1 pr. 15.
Corrigere perperam facta C. 11, 1, 9. cathenas clavis Ca. 18, 9.
Corripi morte C. 6, 34, 2.
Corroborat se vinea in pedationem C. 4, 12, 2. ¶ corroborauerint, *intransit, varia lectio* C. 5, 5, 6.
Corruda similima filo asparagi C. 10, 375. vbi et quomodo serenda Ca. 6, 3. V. 1, 24, 4. C. 11, 3, 43. Corruda *est siluestris asparagus. Cato praecipit* corrudam seri debere eo in loco in quo fuerint harundines vt ita asparagi fiant. *Nam conuenit* harundinetum *cum* corruda. *Plin.* Siluestres, *inquit*, fecerat natura corrudas, vt quisque demeteret passim, ecce altiles spectantur asparagi. *Item* hortorum indicauimus corrudam, hunc intelligimus siluestrem asparagum, quem Graeci orminon aut myachanton vocant, aliisue nominibus. BEROALD.
Corrugatur oliua C. 12, 50, 19.
Corrumpunt rem dominorum C. 11, 1, 6. corrumpere manibus glandulas, vt velut vanescendo sanentur Veg. 2, 24, 1.
Cortex. Corticem ducunt vlcera Veg. 1, 5, 1. corticibus similes squamae Veg. 1, 9, 2.
Corticata pars sarmenti P. Mar. 1, 2. pix C. 12, 23, 1.
Corticiae pilae V. 1, 40, 1.
Corticulis baccae resolutis C. 12, 47, 10. 12, 50, 10.
Cortina plumbea Ca. 66, 1.
Cortinale (*cella*) vbi fit defrutum C. 1, 6, 19. *Non id est* cortinale *quod glossematici opinantur, neque a mensa parieteque deducitur. Sed* cortinale *dicitur proprie locus in quo sapa et defrutum coquuntur in cortinis. Sunt autem* Cortinae *scriptoribus agricolationis vasa defrutaria, hoc est, defruto sapaeque coquendae accommodata, quae magis plumbea quam aerea esse debent. Plinio* cortinae *sunt* vasa quibus vellera tinguntur sorbentia succum et medicamina infectoris, *a quo* cortina *dicitur* viridis et immatura, *quando nondum lana ebibit ad plenum eximium illum colorem, qui expetitur in vestimentis. Idem ait*, Vela pingi in cortina: et cum sit vnus in cortina color, alium atque alium fieri in veste accipientibus medicaminis qualitate mutatum. *Alio significatu apud ecclesiasticos scriptores, alio apud poëtas* cortina *vsurpatur, qua nil notius est, vulgatiusque.* BEROALD.
ad Cortyniam Cretae V. 1, 7, 6.
Corus *ventus*, *al.* Caurus C. 11, 2, 63 *et* 65. *it.* 93. Coro dies frigidus C. 11, 2, 21.
Corycius C. 9, 4, 4.
Corycon florere croco C. 3, 8, 4.
Corydonis opes C. 10, 298.
Corymbo purpureo glomerata C. 10, 237. corymbos croceos C. 10, 301.
Cossinius *collocutor* V. 2, 1, *&* 2, 10, 1.

ad Cossos medicinae Veg. 1, 53, 5. 1, 45, 4. 4, 10.
Costatus bene bos V. 2, 5, 8.
Costum s. costus C. 12, 20, 5.
Cotonea mala V. 1, 59, 1. Ca. 7, 3. *vid.* Cydon.
Cotulae duae ciceris P. O. 14, 11 *vid.* cotyla.
Coturnices aduenae V. 3, 5, 7.
Cotyla *mensura* Veg. 2, 6, 8 *et saepissime.*
Coum vinum facere Ca. 112, 1.
inter Coxas suas mittit caudam bos strophosus Veg. 3, 57, 2.
Coxendicibus crassis boues V. 1, 20, 1.
Crabrones apibus infestae P. Aug. 7.
Crassamen in imo aquae requietae C. 12, 25, 2 donec crassamen in modum faecis existat C. 12, 41, 3.
Crassamentum in imo simile faeci C. 12, 12, 1.
Crasse illinire mala C. 12, 44, 5.
Crassescunt turtures milio C. 8, 9, 2.
Crassitudo Ca. 39, 2. C. 4, 30, 4. crassitudine conualescunt C. 4, 6, 4. ad crassitudinem oxymellis Veg. 2, 48, 4.
Crater, *sidus* C. 11, 2, 20 *et* 65.
Crate inducta coaequare glebas C. 2, 18, 4 *hic occae vicem praestat.* ¶ in cratae siccantur vuae C. 12, 16, 2. crates ficariae Ca. 48, 2. pastorales C. 12, 15, 1. stercorariae Ca. 10, 2. 11, 4. *add. Scheffer. de re vehic.* 2, 20. ¶ Crates fauorum P. Iun. 7, 1. ¶ alternae baccarum *h. e. strata* P. N. 20, 4. ¶ Cratem facit vitis C. 4, 2, 1 *et* 2. crates prati P. S. 10, 4.
Craticulae lucernae Ca. 13, 1. *h. e.* craticulatae, *si audiamus nescio quem in Fabriano thesauro; sed vid. V. L.*
Craticulatim Veg. 3, 3, b, 6. *ex MS.*
Craticia podia P. 1, 19, 2.
Creciacus vel Creticus, equi vitium Veg. 1, 25, 5 *no. x.* et 6.
Κρεμαστῆρες nerui C. 6, 26, 2. P. Mai. 7, 1.
Cremia ligna C. 12, 19, 3. *Nec dubito, quin verior sit lectio antiqua Plin.* 12, 19 s. 42. *med.* Dein sorte cremia discerni, *prae altera Harduini, quae ex MSS. substituit* gemina.
Cremo. Cremare equum aut stigmare Veg. 1, 26, 4.
Cremor Ca. 86. ptisanae Veg. 1, 26, 4. *Est autem* cremor *lac expressum ex grano aqua macerato.* GEORG. ALEX. *Ita recte vocari* χυλὸν *siue succum ptisanae notauit Marsilius Cagnatus Var. obseru.* 1, 30. *Scaligerana prima p.* 52. 53. Crema est vetustissimum verbum Galliae, quae est Romanis Cisalpina, vnde Galli nomina fecerunt Cremonae propter soli vbertatem. Inde *cremor* est vox Gallica vetustissima, quae significat succum expressum ex aliquo grano aut semine. *etc.* SCHOETTG.
Creo creare, generare, parere P. 1, 29, 1. F. 26, 2. quod creante asino nascetur P. Mar. 14, 2. si creare mares volueris P. Mar. 11, 6. *h. e. facere vt taurus procreet.* si quem creare mulorum genus delectet P. Mar. 14, 1. *Sed* si creari mares volueris P. Iul. 4, 4. ¶ *De vegetabilibus.* Creare materiam C. 5, 5, 31. creat vuas insitio C. Arb. 9, 1, 3. Armentum non creat, quod in agro natum V.

Damnum.

brorum V. 2, 2, 16. ne bos extremo iugo truncum delibet C. 2, 2, 26.
Delibratus cortex C. 12, 56, 1. ramus P. F. 17, 7. delibrata stirps C. 5, 11, 1.
Delibro. delibrare arborem C. 5, 11, 10. radicem C. 5, 6, 9. delibrandus cortex fissus C. 4, 24, 6.
Delibuto tergore medicamina perbiberit C. 7, 4, 8.
Deliciarum oblectamenta C. 8, 8, 10.
Deliculae oues Ca. 2, 7. delicula armenta Ca. 2, 7 *non dubito esse diminut. ex*
Delicus. Delici porci V. 2, 4, 16.
Deligere vuam Ca. 112, 2. oleam Ca. 144, 1. *vt nostri ablesen.* fructum C. 5, 10, 10. Arb. 21, 1.
Deliquescunt cum musto poma C. 12, 41, 3.
Deliquo vinum in alia vasa C. 12, 39, 2.
Delius Paean C. 10, 224.
Delphica laurus Ca. 8, 2. C. 10, 217.
Delphinus exoritur C. 11, 2, 45. Delphini exortu V. 2, 5, 13. occasus C. 11, 2, 57.
Delutare habitationem Ca. 128.
Dematricati nisi fuerint admissarii Veg. 4, 7, 3 *h. e sanguis emissus e* matrice *vbi* vid.
Demereri aliquem amoenitate C. 1, 4, 8.
Demergere, depangere, deponere surculum, *synonyma* C. 3, 18, 2 *et* 5 *et* 6. demergere surculos P. F. 17, 3. vngulas C. 2, 18, 1.
Demersus terrae ramus P. F. 17, 8.
Demessi faui C. 9, 15, 12. 11, 2, 50 *et* 57.
Demetitis flores C. 10, 304.
Demissus sanguis in pedes C. 6, 12, 1.
Demittere taleam Ca. 45, 2. sanguinem C. 6, 30, 6. per cornu C. 7, 10, 3. *add.* C. 6, 9, 1.
Demosthenes orator C. 1 pr. 30.
Demseris odorem Ca. 110.
Demutilare cacumina C. Arb. 11, 2.
Denarii argentei pondus C. 7, 8, 2. pondus vnius denarii Veg. 2, 6, 9. *Est drachma Graeca.*
Denicalibus feriis C. 2, 22, 5. *Festi Pompeii verba haec sunt:* Denicales feriae colebantur, cum hominis mortui causa familia purgabatur. Graeci enim νεκρὸν mortuum dicunt. *Tu dispice an ex hisce doctissimi grammatici verbis scribendum sit* denicralibus *feriis, tanquam ἀπὸ τῦ νεκρῦ formata vocabulo. possumus et* denicales *legere, vt a numero* denario *dictio ducta sit, sicut* nouendiales *dixere a numero IX dierum.* BEROALD.
Denigrat terram amurca V. 1, 55, 7.
Denotet quales sint nati C. 7, 9, 11.
Dens aratri C. 2, 4, 6. dentes aetatis indices in equis V. 2, 7, 2. C. 6, 29, 4. P. Mar. 13, 7. Veg. 4, 5, 2. dentium in animalibus numerus et genera Veg. 4, 1, 1. dentes brocchi, canini, columellares V. 2, 7, 3.
Denticulatae falces C. 2, 21, 3.
Denticuli recurui P. Iun. 2, 4. aperire nituntur gingiuas tumentes P. 1, 28, 6,
Dentitio prima pullorum Veg. 2, 25, 1.
Dentix. dentices pisces C. 8, 16, 8.
Denubere *quidam legunt* C. 10, 158.
Deorsumuersus ibit (*de aluo purganda*) Ca. 156, 4. curuantur palmae C. 4, 20, 3. spectantes ollae C. 12, 43, 10. deorsumuersum pressi lumbi V. 2, 7, 5. deorsum facias *h. e. vertas* P. F. 25, 19. verso acumine P. N. 7, 1.
Deosum *pro* deorsum *vid. Victor. ad* V. 1, 6, 3.
Depangere malleolum C. 3, 16, 1. 11, 3, 26 *et* 30. cacumina ficorum, pirorum C. 3, 21, 11.
Depauerint herbas roscidas C. 7, 5, 21.
Depellere agnos, *a matre remouere* V. 2, 2, 17. depellenda soboles C. 7, 6, 8. *vid.* depulsus.
Dependitur plus in operis auocandis *etc.* C. 11, 1, 20. merces C. 5, 1, 8.
Depereunt in vsu C. 12, 50, 9. deperit repente sanum animal Veg. 1 pr. 14. it. 4 pr. 4.
Depetigo porcae Ca. 157, 16.
Depexa coma C. 10, 188.
si Deplanauerit oculus, *h. e. planitiem et leuitatem amiserit* Veg. 2, 19. *Sed legendum* deplanaueris: *vt* deplanes 2, 22, 2. *et* deplanes 2, 22, 3. *h. e. planum abrasa scabritie facias.*
Deplantare V. 1, 40, 4 *bis it.* V. 1, 43 *significat ab ipsa stirpe vel maiore ramo reuellere, vt surculus ita auulsus latiorem basin habeat: cui opponitur* defringere. *Sed Plin.* 17, 20 *s.* 33 *idem est quod serere, deponere.*
Deplere oleum Ca. 64, 2 et 66, 2. *vid.* Capulator, Capulare. et defundere in labra C. 12, 50. 8 *et* 10. ¶ animal *h. e. venam ei secare* Veg. 1, 13, 4, 1, 22, 1. 1, 24.
Depli Veg. 3, 28, 4 *in* bdellii *mut.*
Deplorant vites P. F. 30. *vid.* Lacrimare.
Depluit Iupiter imbre in sinus matris C. 10, 206. *Al.* defluit. *Vid. quae de verborum istorum cognatione et promiscuo vsu disputamus ad Fabri thesaurum, qui cum maxime prela exercet.*
Deponit florem frumentum P. Mai. 1, 1. ¶ deponere cuneum, *demittere, inserere* P. F. 17, 2. ¶ deponere malleolos, *plantare in terra* C. 3, 3. 2. surculum P. F. 17, 3. stirpem vitis C. 1, 1, 5. vlpicum C. 11, 3, 20.
Deportatio Ca. 144, 3.
Depressius pastinetur solum C. 11, 3, 10.
Deprimere plantas C. 11, 3, 28. deprimente locum palo *in quo ponatur talea* P. F. 18, 1. deprimuntur semina in regesto C. 4, 1, 3.
Depsere manibus Ca. 76, 1. coria Ca. 135, 3. vbi depsueris Ca. 76, 1.
Depsticius panis vti fiat Ca. 74.
Depsta coria Ca. 135, 3. depsto luto oblinere Ca. 40, 4. Ca. 41, 4.
Depulsi a matribus agni V. 2, 2, 17. a mamma porci V. 2, 4, 16. *vid.* Depello.
Depurgatos caules C. 12, 9, 1.
Depurgo. depurgato Ca. 50, 1. 112, 2. depurgare sordes C. 9, 14, 13.
Deputatum, *decisum* C. 3, 10, 19.
Deputo vineam Ca. 49, 1. 50, 1. C. 4, 23, 2. arbores C. 11, 2, 32. deputandi falce palmites. ¶ Deputare steriles vaccas aratro P. Mar. 11, 6. *h. e. destinare. Sic* P. S. 10, 1. Iul. 11.
Derides? *vox fidem negantis*, vous vous moquez V. 3, 2, 15.
Deridiculum est V. 1, 18, 5.
Deriuanda sulcis palus C. 2, 17, 5.
Derogabit aetati arboris P. F. 25, 23. derogare fructibus suis P. 1, 6, 8.

Descen-

Dict

Dice *pro* dic V. 1, 9, 7.
Dictator ab aratro C. 1 pr. 13.
Dicto. modus, quem dictabit humi laetitia C. 4, 24, 4. forma, quam dictauit consuetudo P. 1, 20, 1.
Dicto audiens sit domino suo Ca. 142.
Diducere cuneo C. 5, 11, 7. lanam C. 7, 4, 5. litem C. 3, 13, 12. *Ita enim reposui ex Goes.* Diducuntur laciniae C. 7, 6, 5.
Diem meridie diuidere V. 3, 2, 15. in diem viuere (*abiecta futuri cura*) C. 3, 3, 6. die diutius non habere operarium Ca. 5, 4. diebus nonis modo res vrbanae vsurpatae V. 2 pr. 1. dies brumales horarum IX C. 11, 2, 91. ciuiles V. 1, 28, 1. interpositis diebus, aut singulis mensibus Veg. 2, 58, 5. ¶ Die vendere Ca. 150, 2. Dies annua X mensium *vid. Pop. ad* Ca. 146, 2. in diebus pecuniarum C. 1, 7, 2. diem praegnationis idem bis habere non potest V. 1, 44, 4. ¶ Dies pro sole SCHOETTG. C. 7, 3, 25.
in Dieta Veg. 2, 9, 7 *forte*: in die.
Differre plantam, *differere* V. 1, 43. C. 11, 3, 31 *it.* 38 *et* 42. Distulerunt oculos suos plantae per longa internodia P. Mar. 10, 25.
Difficile nascitur P. Ian. 7.
Difficiliter C. 5, 3, 1. 5, 7, 1.
Diffindere meridiem somno V. 1, 2, 5.
Difformitas *pro* defor. Veg. 3, 17.
Diffundere (*vinum in dolia aut serias in quibus obturatis et picatis seruetur*) C. 12, 28. 3. *add.* 3, 2, 26. ¶ radices V. 1, 37, 5. ¶ Si diffuderit se cupa P. 1, 18, 2. *h. e. vitium fecerit, et vinum effuderit: modo non legendum sit* diffiderit. ¶ Diffundere per narem medicamentum Veg. 1, 45, 4. in fauces Veg. 2, 6, 9. *ita* 3, 15, 14 *pro* defundere: *quod etiam alicubi est in* MS.
Diffusus per multa volumina scriptor C. 1, 1, 10. diffusa materia C. 11, 1, 10.
Digerere semen Ca. 161, 3. mel liquefactum in formas P. Iun. 7, 4. stercus in prata C. 11, 2, 18. vt per ventrem digeratur humor infestus Veg. 1, 14, 5. digerere morbum Veg. 1, 14, 6. *add.* 1, 24. *In his diuisionis et distributionis quaedam notio inest.* ¶ tepefactam (potionem glutinosam) digeras vt inspissetur Veg. 3, 66, 5 *h. e. caloris ope particulas fluidas dissipes.* ¶ *Pro* degerere *scriptum a* Vegetio *an librariis?* 1, 13, 6. 1, 17, 10 et 19. 2, 6, 2. 2, 9, 7. 3, 1, 8. 3, 2, 4 et 10. 3, 3, 1. 3, 4, 1. 3, 23, 5. 3, 66, 6 *et* 7. *In quibusdam locis etiam* MSS. deg.
Digestionis auxilia concitat vinum scillites P. Iul. 6, 2. per digestionem decoctus cibus Veg. 1, 40, 1.
cum Digitalibus legitur olea V. 1, 55, 1.
Digitelli flos C. 12, 7, 1. *Non habent herbarii. Cogitabam de* Digitali, *itemque de* Digito veneris: *sed neuter in condituris est.*
Digiti primores Ca. 21, 2. *Turnebus* 25, 20 *interpretatur tenuiores et graciliores.* ¶ Digiti impares gallinarum laudantur V. 3, 9, 4. digitis quinis gallinae C. 8, 2, 8.
Dignitas amplitudinis et coloris in bobus V. 2, 5, 10. cum dignitate sunt asini V. 2, 6, 3. canes V. 1, 21.

Dignor. non dignantur architecti comprehendere modum aedificiorum etc. C. 5, 1, 3.
Dignoscere suos et alienos non potest C. 8, 5, 7. dignoscitur sapore C. 2, 2, 20.
Diiuncti a matribus equuli V. 2, 7, 12. diiuncta ab agri vtilitate V. 1, 23, 4.
Diiungere, *Disiungere* V. 1, 2, 22. V. 1, 3. asinum ab opere V. 2, 6, 4. diiunguntur agni a matre V. 2, 1, 20. catuli V, 2, 9, 12.
Dilabitur vestis situ C. 12, 3, 5.
Dilapidans grandine labores hominum C. 10, 330.
Dilatio noxia in re rustica Ca. 5, 7. C. 1, 8, 14. 11, 1, 28 sqq.
Dilecta vitis nouella, *h. e. diligenter culta, oppon. neglectae* P. 1, 6, 11.
Diligentiae inimicissima somnus et vinum C. 11, 1, 13.
Diligunt crescere, *amant, solent* P. F. 25, 1.
Diluere Ca. 69, 1. membra pecorum tonsa P. Mai. 8, 2. muria oliuas P. N. 22, 5.
Dimicare aciem C. 9, 9, 7.
Dimidio maturius C. 11, 1, 16. dimidium acetabuli polenta grandis Ca. 108.
Dimissus in nuce cortex P. Ian. 15, 18. sanguis in pedes C. 6, 12, 1. *vid.* Demiss.
Dimitto. Dimittunt ex se oleum baccae P. Ian. 19. Dimittitur sanguis, *vena secta* V, 2, 1, 23. ¶ Dimittere pampinarium *h. e. submittere* C. 5, 6, 31. *Sic* P. F. 12, 3 *et* 6, 13, 2. Mart. 7, 4. Mai. 2, 1. O. 8, 2. ¶ *Generatim relinquere notat.* Dimittunt ternos pedes inter singulas vites P. F. 9, 9. dimittas spiramenta P. N. 22, 6. Dimittitur pars fauorum quinta P. Iun. 7, 2. tenui caule dimisso P. Aug. 5, 2. vt aliquid dimittatur haerere P. Mai. 7, 2.
Dindyma castra Cybelles C. 10, 220.
sub Dio *vid.* Dium.
Dionaeis redimitur floribus C. 10, 286.
Διφθερίαι senes V. 2, 11, 11 *vid. Victor.*
Dipondiarius orbiculus C. 4, 30, 4.
Dipondii semissis C. 11, 2, 17. *duo cum dimidio. add.* C. 11, 2, 28.
Diradiare vitem C. 5, 6, 36. *Vet. editio* disrarare. SYLB. *Nescio quam veterem editionem indicet Sylburgius: nostras quidem non habere, supra notatum est.*
Diribere suffragia in comitiis V. 3, 2, 1. 3, 5, 18. *vid. no.*
Dirigere ad metam V. 1, 4, 1. 1, 18, 1. ad contemplationem suam C. 3, 12, 4. diriguntur ordines C. 3, 15, 1. ne alter ramus sub alterius linea dirigatur P. F. 13, 2. ¶ in dirigendis potionibus Veg. 1, 19, 2. *vid.* digero.
dum Dirimentur suffragia V. 3, 2, 1. 3, 5, 18. *vid. no.*
Discessere a qualitate sua C. 3, 2, 30.
Discindito salicem Graecam Ca. 40, 2.
Disciplina ruris C. 1 pr. 23. 1, 1, 6. villaticae pastionis V. 3, 2, 17. fici P. Iun. 5, 2. seruetur P. Mai. 6. si loci patitur disciplina P. N. 4, 2. disciplinam alienam caueto contemnas Ca. 1, 4. disciplina simili P. N. 17, 2. ¶ Disciplina mores facit, non natura tantum C. 7, 12, 6. Disciplinis liberos excolere C. 4, 3, 2. in disciplinis peccando discitur

frumentaria, vinaria Ca. 10, 4. it. 11, 1. noua imbui vt debeant Ca. 69, 1. vt picari C. 12, 18, 5. picata, defricata, lota, siccata C. 11, 2, 70. odorata vt fiant Ca. 105, 2. vindemiae vt parentur Ca. 39, 1. C. 12, 18. vt oliuitati C. 12, 50, 14. dolia musto spumantia C. 10, 432.

Dolitantes partes Ca. 157, 7.

Dolo. dolantur in quadrum perticae C. 8, 3, 7.

Domesticus labor matronalis fuit C. 12 pr. 7. ¶ domesticum factum e fero C. 8, 14, 3. domesticae pecudes C. 10 pr. 1 aues C. 8, 15, 1.

in Domicilium suum reuolant aues C. 9, 9, 8.

Dominatur vnum in rusticatione C. 1, 8, 14.

Dominicae habitationes C. 9 pr. 1.

Dominus quae obseruare debeat C. 2, 1. C. 1, 7, 1. Domini oculi et vestigia C. 4, 18, 1. 3, 21, 4. praesentia P. 1, 6, 1. *coll.* C. 1, 1, 18. cum Domino, quem villicus docet, male agitur C. 11, 1, 7.

Domitura boum C. 6, 2, 1.

Domo. domare ad aliquid asinum V. 2, 6, 4. domandi expeditior tutiorque ratio C. 6, 2, 9. V. 1, 20. ad domandum proni boues V. 1, 20, 2 *h. e. qui domentur. Talia gerundia passiue accepta habet Cortius ad Sall. Iug.* 62, 8.

Domus. Domo meae Ca. 134, 2. haec vbi domo nascuntur V. 1, 8, 2.

Donicum. donec Ca. 146, 2 *vid. no.* Ca. 149, 2.

Dos. Dotem vineis praeparare *i. e. pedamenta, vimina* C. 3, 3, 5 *et* 8. Dotibus magnis commendantur vuae C. 3, 2, 17.

Dossuarii aselli V. 2, 6, 5. dossuaria iumenta V. 2, 10, 5.

Δάκτυλοι f. δάκτυλοι in canibus, vestigiorum articuli et vngues C. 7, 12, 4.

Draco, palmes emeritus, pluribusque induratus annis Col. 5, 5 *sic Georgius Merula f. Alexandrinus. At Columellae quidem locum non inuenio; sed video verba haec legi apud Plinium* 17, 23 f. 35, n. 24. *vbi* Nuper *inquit* repertum draconem serere iuxta arborem *etc. Si est apud Columellam miror qui diligentiam et meam et aliorum effugerit, etiam Harduini, qui diligentissime cum Plinio Moderatum confert.*

Dracontios vitis C. 3, 2, 28.

Dragantum *ita saepe est apud* Vegetium, *vt ab auctore ipso videatur profectum* v. g. 1, 56, 19. 1, 58. 3, 12, 3. *Est autem* Tragacantha *f. gumi huius arbusculae teste Dodonaeo* p. 751. ¶ cum Dragante *legitur* Veg. 1, 33. ¶ Dragantidis MS. 1, 59 *no.* h. *conf.* 1, 60 *no.* d.

Dragmas VIII P. Iul. 8, 2 *etiam MS. Sylb. pro* drachmas.

Dryadum choros C. 10, 264.

Dubito. eosque nemo dubitat quin optimi sint C. 6, 3, 3.

Duco, Duce *pro* duc V. 3, 2, 18. Ducere sulcum C. 2, 2, 27. in propaginem virgulta P. N. 7, 21. ¶ Ducat in se eosd. sapores P. O. 10, 1. ducitur e caelo ac terra salubritas V. 1, 4, 4. ¶ *pro* inducere. supra ducenda est terra P. F. 25, 31. calcem ducere P. 1, 13, 2. cicatricem C. 4, 22, 4. ¶ educere euellere. fabam C. 11, 2, 50. pilum C. 6, 32, 3. ¶ Ducere peraeque V. 3, 16, 11 *h. e. medio proportionali inuento inaequalia pretia aequare. Nostri eins in das andere rechnen.*

Ductim *et* caesim *opponuntur. Qui* ductim *putat vineam* prius applicat ferrum, *et ita* quae destinauit praecidit, *qui* caesim, hunc ictus frustratur interdum C. 4, 25, 2.

Ductu falcis facta putatio, non ictu C. 4, 25, 3. Ductibus fossarum siccetur ager P. Mai. 3, 1.

Duceni quadrageni pedes C. 5, 3, 2.

Ducentum *indeclin. pro* ducentos C. 5, 3, 7.

Duis bonam salutem Ca. 141, 3.

Dulcedo soli C. 2, 2, 14. fructus C. 3, 1, 3. ¶ *pro prurigine et titillatione* Veg. 3, 15, 4. *Hinc et pro morbo scabiei simili* Veg. 2, 52.

Dum tamen C. 1 pr. 11.

Duntaxat Ca. 49.

Duo villicos V. 1, 18, 3. duo libros V. 3, 1, 9.

Duodecima vna *pars* C. 5, 1, 11.

Duodequinquagesimo die C. 9, 14, 4.

Duodequinquaginta C. 9, 14, 1. 12, 5, 1.

Duplicem relationem eiusdem vocis suspicamur in Vt. *Ita forte duas quasi personas sustinet* praecipiemus C. 9, 14, 5. Amici *in illo Cic. Lael.* 13 *extr.* vt et bonis amici diffundantur. *Videmur idem nobis obseruasse in Herodoto* 1, 27 *vbi optat Croesus* Αἲ γὰρ τοῦτο θεοὶ ποιήσειαν ἐπὶ νόον νησιώτῃσι ΕΛΘΕΙΝ ἐπὶ Λυδῶν παῖδας σὺν ἵπποισι. *Quae ad verbum ita videntur transferenda*, Vtinam Dii faciant in mentem insulanis *venire*, venire contra Lydos etc. *Operae sane pretium videtur, diligentius ad haec talia attendere.* v. Cort. ad Plinii Ep. p. 203 et nos ad 8, 6, 17 etc. ¶ Duplex spina *laudatur in equo* C. 6, 29, 2. ¶ Duplices nouem ficus *h. e.* XVIII Veg. 1, 38, 6. *si audias marginalem Sambuci obseruationem. Sed cum recurrat* 1, 56, 17 *et alias, vbi locum vix habet ea interpretatio, aliunde illud epitheton esse videtur e auctore Schol. Horatii, S.* 2, 2, 122. *est bifida.* ¶ Duplicia quam numerus exigit *h. e. alterum tantum* C. 1, 8, 8.

Duplicat pretio reditum C. 12, 50, 2. duplicantur incrementa, quae speraueras P. N. 7, 12.

Dupondiarius *forte leg. pro* dipond. *vbi vid.*

Dupondium, *duo pedes* C. 3, 15, 2. 4, 1, 3. 4, 32, 2. dupondio et dodrante altus sulcus C. 3, 13, 5. dupondium semissem C. 6, 19, 1. *vid. Dipond.*

Durabilis liquor C. 12, 38, 7. ficus P. Mar. 10, 26. salsura C. 12, 53, 1.

Durabilitas frumenti P. 1, 36, 2.

Duracinae vites C. 3, 2, 1. vuae Ca. 7, 2. Duracina Persica P. F. 25, 32. P. N. 7, 8. *vid. quos laudat Needham. ad Geop.* 10. 13. inpr. Casaub. ad Suet. Aug. 76. Duracinae *primo vites dictae videntur a* duris acinis: *deinde translatum nomen ad ea Persica quorum caro ossibus vehementius haeret: ita certe Plin.* 15, 2. duracina *a reliquis distinguit.*

Duramenta f. duramina in vite C. 4, 21, 1. 4, 22, 1. P. F. 12, 2.

Duratus rusticis operibus C. 1, 8, 2. ¶ Durata salibus aqua C. 7, 4, 8. *vid. no. et mox* dura muria.

Duritia aetatis repugnante P. Mar. 12, 1.

Duriticia potio *vid.* diuretica.

BEROALD. *Quid sibi velit vox terno, non intelligo, inspecto etiam Horatii loco* S. 2, 7, 13.
Bronei canes C. 7, 12, 5.
Eruca salax C. 10, 372. Priapo vicina C. 10, 108. vt colatur C. 11, 3, 29. ¶ Eruca *κάμπη vt profligetur* C. 11, 3, 62. 10, 333. 11, 3, 62. P. 1, 35, 2.
Eructo, qui eructant aues Gangeticas C. 8, 8, 10. ¶ eructant aquam mammillae in fontibus V. 3, 14, 2. ¶ eructat humores ager vliginosus P. Ian. 13, 7. virus C. 1, 5, 6.
Eruderatum solum V. 2, 2, 7.
Erudire est difficile C. 11, 1, 6.
Eruditus omni opere rustico C. 11, 3, 64.
Eruila *an* eruilia? V. 1, 32, 2. C. 2, 14, 1.
Eruendi pedes equorum, *an* eluendi? Veg. 1, 56, 27.
Erumpit tumida *actiue pro* rumpit Ca. 157, 3.
Erunteare herbas C. 2, 11, 5.
Eruptione facta profugere C. 9, 10, 3.
Eruum fresum et aqua maceratum C. 6, 3, 4. mollitum Veg. 3, 48, 4. Eius satio et cultura C. 2, 11, 11. 11, 2, 10. P. Ian. 8.
Eryngii radices C. 6, 5, 2. Veg. 3, 2, 22 *describitur. Officinis Iringus, Germ. Manns-Treu.*
Erythraeo ariete C. 7, 2, 6. Erythraeis arietibus C. 7, 3, 2. quos vocant ἐπιδέρμους C. 7, 2, 4.
Escae optima olea orchis C. Arb. 17, 3. ad escam serere faseolum C. 11, 2, 72. vites C. 3, 2, 1. ab escis remotissima villica, *h. e. quae non liguriat* C. 12, 1, 2. ¶ pro cibo medicato Veg. 3, 4, 1.
Escendere *an egredi, superare? vid. ad* V. 3, 16, 27. *et ad* C. Arb. 14.
Esculentae merces C. 11, 3, 50.
Esitare brassicam Ca. 157, 10.
Esui condere oleas V. 1, 60.
Et etiam Graeci V. 2, 4, 10. *conf.* 1, 40, 1. 1, 59, 4. 2 pr. 5. 2, 4, 10. 2, 7, 2. *Add.* Nec non etiam *s. l.* et item V. 2, 1, 23. etiam item V. 2, 1, 8. et id etiam ignotissimis quoque V. 1, 2, 2. et is non, *neque is* C. 2, 16, 2.
Etesiae Kal. Aug. C. 11, 2, 56. flare desinunt III. Kal. Sept. C. 11, 2, 58.
Etiam nunc V. 3, 1, 6. 3, 2, 3. etiam et C. 6, 3, 7. Neque scirent etiam V. 1, 2, 16 *h. e. nondum scirent.*
ETYMOLOGIAE Varronis (*Vid. de illis Scal. ad* 3, 1, 6.) et verborum disputationes, alliterationesque. Alui apum ab alimonio 3, 16, 15. Appius ab apibus 3, 16, 3. Arista, quod prima arescit 1, 48, 2. Aruum, quod aratum nec dum satum 1, 29, 1. Balare, belare a sono vocis 2, 1, 7. ex βῦς composita 2, 5, 4. Canterii quod semine carent 2, 7, 15. Caprae a carpendo 2, 3, 7. Capreolus a capiendo 1, 31, 4. Chordus ἀπὸ τοῦ χόρου 2, 1, 19. Columbae a columinibus villae 3, 7, 1. Cuniculus quod cuniculos facit 3, 12, 6. Delici porci depulsi a mamma 2, 4, 16. Farrago quod ferro caesa, vel a farracia segete 1, 31, 5. Flagellum qu. flabellum 1, 31, 3. Gluma a glubendo 1, 48, 2. Granum a gerendo 1, 48, 2. Hordeum ab horrendo 1, 5, 6. Italia ἀπὸ τῶν ἰταλῶν a vitulis 2, 5, 3. Legumina, quod leguntur 1, 32, 2. Lepus ab Aeol. λέπορις 3, 12, 6. Lirare quid 1, 29, 2. Lora, quod lota acina 1, 54, 3. Melicae gallinae *pro* Medicae 3, 9, 19. Messis a metendo 1, 50, 1. *Sed p. p.* a medio *s.* 2. Nefrendes quod nondum fabam frendere possunt 2, 4, 17. Noualis quis ager 1, 29. Occare qu. occaecare semen 1, 31, 1. Ocinum ab ὠκέως 1, 31, 4. Offringere quid? 1, 92, 2. Oues, aues 3, 2, 11. Palea quia discedit palam 1, 50, 3. Palma qu. parilema 1, 31, 3. e Pecuaria re appellationes multae 2, 1, 6. etiam hominum 2, 1, 10. Porca quod ea seges frumentum porricit 1, 29, 3. Porcus 2, 4, 17. Proscindere quid? 1, 29, 2. Sacres porci 2, 1, 20. 2, 4, 16. Seges quod aratum satum est 1, 29, 1. Serpullum quod serpit 1, 35, 2. Sicilire a secando 1, 49, 2. Speca rustici pro spica a spe 1, 48, 3. Stolonis cognomen 1, 2, 9. Stramentum a stando vel a stratu 1, 50, 3. Subrumis a ruma 2, 1, 20. 2, 11, 5. Sucida lana a sudore 2, 11, 6. Sulcus quis 1, 29, 3. Terra quotupliciter dicatur 1, 9, 1. Thebarum nomen a teba, gleba 3, 1, 6. Turdi nomine mares, reuera feminae quoque 3, 5, 6. *Grammatici ἐπίκοινα.* Vellera, velumina a vellendo 2, 11, 9. Vicia a vinciendo 1, 31, 5 Villae a vehendo 1, 24. *Huc pertinet quod etiam collocutores in dialogis suis eos finxit Varro, quorum nomina cognationem habent cum rebus, de quibus agitur. Fundanius,* Agrasius, Agrius *de* fundis *et* agris *disputant; de* porcis, *Tremellius* Scrofa; *Licinius* Stolo *de* arboribus: Vaccius *sibi de* bubus *loquendi partes vindicat* 2, 4, 2. *de* Apibus, *Appius:* 3, 16, 3. *Cornelius* Merula, *Fircellius* Pauo, *Minucius* Pica, *M. Petronius* Passer *loquuntur de* auibus.
Euadit apis vestibulum C. 9, 12, 1. euadere limen C. 7, 9, 13.
Euanesco. euanuit pruina V. 2, 4, 6.
Euanidae oleae C. Arb. 17, 3.
Euannere foras V. 1, 52, 2.
Euehere Ca. 5, 8.
Euenit serius h. e. exit *e terra* C. 4, 32, 2. euenit mihi feliciter *insitio* P. O. 12, 5.
Euentus rei C. 11, 1, 1. ¶ Bonus Euentus numen rusticum V. 1, 1, 6.
Euerrere stabula C. 7, 4, 5. euerruntur officinis C. 8, 17, 12.
Euersis omnibus, *de vulnere purgando* Veg. 2, 30, 2.
Euertitur lupinum (*aratro*) P. Aug. 2.
Eugeneum geminum *genus vitium* Ca. 6, 4 V. 1, 25. C. 3, 2, 16. *quasi tu εὐγενὲς dicas s.* generosum, *vt inter nostrates vuas sunt gut edel.* SCHOETTG.
Euincere campas P. 1, 35, 6. morbum C. 6, 5, 2. discrimen Veg. 1, 11, 9. 3, 2, 21.
Euirat sanguis enormiter ablatus Veg. 1, 36, 2. 1, 38, 12. *Similiter Caelius Tard.* 2, 5, 178 Corpore evirato animae quoque substantia turbatur. *Praecessit de vsu Veneris. Credo non a* viro, *deriuari, sed a* viribus.
Euiscus *pro* ibisco *s.* hibisco *videtur poni* Veg. 2, 64, 1. *pro* visco *Veg.* 4, 14, 5. 4, 28, 26.
Euius, *Bacchus* C. 10, 424. Euie Euie Paean C. 10, 224.
Eumaeus subulcus Homericus V. 2, 4, 1.
Eumetria equi Veg. 4, 1, 2. *iusta proportio et magnitudo.*

Eunuchos

h. e. transferri, applicari non possunt. ¶ vti inde (*de praedio*) exiri possit Ca. 1, 2. *V. no. et quae obseruamus ad thes. Fabrianum* v. Exitus *n.* 3.

Exerceo. (cursu et opere C. 6, 27, 11. agrum multis arationibus P. Ian. 13, 2. fiduciam contumacem P. Mar. 11, 1. imperia in tauros C. 6, 23, 3. exercetur labor C. 9, 15, 1. exercentur machinae C. 12, 50, 7. ¶ exercet mares ineundi cupiditas C. 8, 11, 7.

Exerito radicem C. 12, 56, 1 *h. e. euellito: vt* Excolo.

Exesa salibus chalcis C. 8, 17, 12. vermiculis oliua C. 12, 50, 21. vinea P. F. 16, 1. exesae fruges C. 1, 6, 16.

Exgruminantes cochleae V. 3, 14, 3. *explicat Peyer. de rumin.* LICHTENH.

Exhalationes noxiae P. 1, 7, 4.

Exhalata pruina V. 2, 2, 12.

ne Exhalet odor Veg. 3, 69, 3.

Exhaustum animal Veg. 3, 1, 11 *h. e. macilentum.*

Exherbatur planta nouella C. 4, 31, 2. exherbandus erit locus C. 11, 3, 11.

Exhercen Veg. 2, 47, 1 *leg.* exherxin, *ἐξερξιν, ab ἐξείργω.*

Exhibeat domino fidem ac beneuolentiam C. 11, 1, 7. exhibere natis generositatem suam C. 6, 36, 3. exhiberi haec diligentia non potest, nisi per patrem familias C. 3, 20, 5.

Exhilaratur iumentum h. e. recreatur Veg. 3, 39.

Exhorreat aestus siccos C. 10, 154.

Exhortantur semetipsos C. 11, 1, 11.

Exigo. Exigere pastum V. 2, 4, 6. ¶ exigit materiam furunculus C. 4, 24, 17. vitis C. 5, 6, 29. vuas complures vitis C. 3, 6, 2. 3, 2, 10 *et* 23. ¶ exigendum opus C. 3, 13, 11. *sic* exactor operis C. 3, 13, 13.

Exigue prona planities C. 2, 2, 1.

Exiguitas acinorum C. 3, 2, 24. cibi C. 7, 5, 5. culta foecundior, quam magnitudo neglecta P. 1, 6, 8.

Exiguum aceti C. 12, 47, 5. laseris C. 5, 10, 15. laser C. Arb. 23, 1. *vi. no.* Exiguius *Victor.* C. Arb. 28, 4.

Exilis ager C. 1, 4, 2. materia C. 10 pr. 4.

Eximie optimum C. 8, 17, 1. Ita forte eximie larga C. 8, 17, 15.

Eximitur scobes C. 4, 29, 15.

Exinanire marsupium V. 3, 17, 2.

Exinanitae alui apum V. 3, 16, 28.

Exinde vt pabuli facultas est *h. e.* pr[illegible]le *ac* V. 1, 20, 4. *conf.* 11, 24, 2.

Existere *parum ab* esse *differt* V. 2, 7, 7. existunt steriles C. 7, 6, 8.

Exitii genus curculio C. 1, 6, 16.

Exitus naturales C. 6, 30, 8. exitum non habet aluus C. 8, 5, 20.

Exolescit gratia pascui vsu continuo C. 7, 3, 20. exoleuerunt longo situ vineta C. 3, 11, 2. exolescere negligentia C. 2, 18, 3.

Exordiri funem Ca. 135, 4.

Exordium de monte fumant aquae P. Aug. 8, 3. ¶ Exordium sequentis libri C. 4, 2, 3 *vbi forte pro accessu ad ipsum argumentum possis accipere. Ita* 7, 12, 1 *potest vtcunque retinere consuetum significatum: refertur enim ad* 6, 1, 6. *Sed alioquin* ¶ *Columellae* Exordium *non est prooemium libri vel initium, sed totus liber, aut argumentum certe maius et caput dicendorum. Ita verba,* quae priore tradidimus exordio 4, 4, 1 *respiciunt aperte partem parum a fine distantem.* Dicturus exordio sequente, quae de vineis arbustisque 2, 22, 6 *ad totum librum pertinet. Ita* quanquam pars haec exordii pene tota iam exhausta sit 7, 5, 1. Quae superiore exordio percensuimus 7, 5, 4. *Ita* sequenti exordio 8, 17, 16 *de totius libri argumento: et* ne longiore exordio legentes fatigemus *h. e. producamus librum per se satis longum* 5, 12, 13. *et* Arb. 27, 1. *Apertissime:* prioribus subnecteretur exordiis 10 pr. 3 *et* prima parte huius exordii 11, 3 *extr. atque in fine adeo libri.*

Exorica purgabis caput equi Veg. 2, 6, 7. *quid si* conyza?

Exoriente Arcturo C. 2, 10, 21. ¶ ab exoriente C. Arb. 3, 3. ad exorientem versus V. 3, 9, 6.

Exortus aequinoctialis V. 1, 12, 1. exortus hiberni V. 2, 3, 6.

Exossare carnem suis C. 12, 53, 1.

Expandunt in sole C. 12, 15, 3.

Expartae V. 2, 5. 7. *v. not.*

Expausatum iumentum Veg. 1, 38, 9 *ausgerubet.*

Expectare caritatem Ca. 3, 2.

Expedire agrum sationibus faciendis C. 2, 2, 21. annonam musti C. 3, 21, 6. cibaria pastoribus V. 2, 10, 6. far ad cibatum V. 1, 69, 1. ad vsum cibatus V. 1, 63, 2. laqueos ad aues capiendas P. D. 6, 2.

Expedita discentibus C. 11, 1, 9.

Expellito vuas Ca. 33, 4 *h. e. soli exponito.*

Expendere vber soli feracis in degeneres surculos P. 1, 7, 1.

Experientia exercenda V. 1, 18, 7. rerum varia C. 10, 338.

Experimentum muriae maturae C. 12, 6, 2. de experimento medicina est Veg. 3, 3, 3. experimentorum nusquam varietas omittenda C. 1, 4, 5.

Experrectus vigor C. 1 pr. 12. experrectiores sunt apes C. 9, 7, 5.

Expers frumenti natio C. 7, 2, 2.

Experta terris tuis surculorum genera P. 1, 6, 2.

Expinsi far Ca. 2, 4 *vid. no.*

Explantat pampinos vinitor C. 11, 2, 38. arbusculam C. 5, 9, 8. explantatur vento pampinus C. 4, 29, 11. 4, 14, 1. explantare suffraginem C. 4, 24, 4. 4, 27, 6.

Explicata valle P. Aug. 11, 2.

Explorare gustu C. 2, 2, 20. 11, 2, 68. si regula exploraueris aequale P. 1, 9, 4. me explorante, *ita ad experientiam suam prouocat* P. Iul. 3, 1.

Expolita frumenta C. 2, 21, 6.

Exponitur planta semen P. F. 25, 31. *ponitur.*

Expopulatio fructuum C. 3, 2, 18.

Expostulauit vsus C. 12, 2, 3.

Expressi anguli C. 4, 4, 1 *sunt recti, oppositi* curuaturis oblique rotundis, *quales in alueis.*

Exprimit materiam curuatura in vite C. 4, 20, 3. h. e. in loco, vbi curuata est vitis germen facilius exit *vid.* flexura *et add.* 4, 24, 13.

sarrienda sit nec ne? C. 2, 12, 6. bis sarculanda P. Ian. 9, 2. quomodo vellenda P. Iun. 3. Fabae corium Veg. 2, 57, 2. coctae liquor C. 7, 12, 10. collectio C. 2, 10, 11. Fabam *veterum s. κύαμον non esse eam quae hodie faba dicitur, sed legumen fructus rotundi et multo* Bonis *omnibus nostris minoris, copiose ostendit Dodonaeus* 4, 2, 1 p. 514. *Eas autem quas nos vocamus* fabas *s.* Bonas, *maiores quidem, et cauli suo quadrato insistentes,* Phaselum maiorem *appellat: minores ad adminicula repere solitas* Dolichos s. Phaseolos. *Denique cum* fabae *antiquae,* τῦ κυάμυ, *notis, quae a Theophrasto aliisque proditae sunt, conuenire inter hodie nota legumina nullum magis putat* siluestri, *quam ipse vocat,* Bona *s.* nigra, *cuius pictura et descriptio refert legumen, quod ipse me memini Vinariae in hortulo domui adiuncto colere. Vocabant, qui mihi tradiderant,* Spargelwicken, *al.* Spargelerbsen: *et habebat saporem subamarum asparagis non dissimilem. Tanto magis Dodonaei sententia acquiescimus, quod nihil postea monuerunt Nonnius de re cibar.* 1, 5. *Salmasius, qui plane, credo, hic Pythagoraeus est, licet multa de* faba Aegyptia *disputet: Harduinus ad Plin.* 18, 12 s. 30 *vbi,* Quae faba, *inquit,* veterum fuerit, haud ita procliue est statuere *etc.* ¶ *Mensurae nomen est:* ad fabae magnitudinem Veg. 3, 12, 3. quantum fabae patitur magnitudo Veg. 3, 67, 2. *Saepissime ita Scribonius, indicante Rhodio. Add. Salm. ad Solin.* p. 688 sq.

Fabaceus mucus Veg. 2, 36, 2. fabacea messis P. N. 1, 2.

Fabaginum acus Ca. 54, 2.

Fabalia Ca. 37, 2. matura C. 2, 10, 9. pro stercore inarantur V. 1, 23, 3.

Faber piscis maris Atlantici C. 8, 16, 9.

Fabrica agrestis P. 1, 12. fabricae planae P. 1, 9, 2. totus fabricae tractus P. 1, 8, 3. fabricae villaticae sedem parare P. 1, 7, 4. ad fabricam caedenda materies P. Ian. 22. N. 15, 1. *Nimirum* fabrica *generale vocabulum aedificiorum omne genus comprehendit.*

Fabricatis in hunc vsum vasis C. 8, 3, 8.

C. Fabricius C. 1 pr. 14.

Fabrico. iugum C. 6, 2, 10. nauigia C. 4, 3, 1. fabricentur aluei P. 1, 38, 1. canales C. 7, 10, 8.

Fabrilis libella C. 3, 13, 12.

Fabulos albos III Ca. 70, 1.

Facio. Facientes adiuuant Dii V. 1, 1, 4. *Vi. no.* ¶ facito inferuere C. 12, 38, 5. facies deferuere succum P. S. 16. facient te peruenire ad — P. Apr. 8, 3. quae res eos faciet scissuris aperiri P. Mai. 12. ¶ Facito surculos sint longi Ca. 41, 4. partem digitos sex altam facito fiet Ca. 17, 4. reliquas canes facit vt sint in tuto V. 2, 9, 15. vitem quam ponis fac vt ad orientem spectet C. Arb. 4, 4. *Vid. ad* Cato. 8, 2. *add. Cort. ad Sall. Iug.* 14, 11. Ita Gell. 14, 2 Vt et illud, in quo haerebam, et caetera faceret me vt earum rerum essem prudentior. ¶ Librum ad librum vorsum facito Ca. 40, 3 *per ellipsin* vt sit. *Ita* certam diem facito Ca. 149, 1. Facere pinguem gallinam C. 8, 7, 1. faciundum alacriores praemiis V. 1, 17, 5. ¶ Faciet vino quod volet Ca. 147. 148, 2. ¶ Facito porco piaculo Ca. 139. facere catulo C. 2, 22, 4 *vid.* Fio *et ad* V. 2, 5, 10. ¶ *Ex se producere, eiicere, eniti.* Facit asinus sobolem C. 6, 37, 7. faciunt volucres pullos V. 3, 5, 6. 3, 9, 17. 3, 10, 2. stercora homines C. 2, 15, 2. 11, 3, 12. stercus quod facit asinus C. 12, 15, 4. facit vrinam Veg. 1, 51. Facit grana malum C. 7, 5, 12. frutices inula C. 11, 3, 35. faciunt plantas cacumina ficulnea P. Mar. 10, 35. fructum, quae e terra nascuntur V. 2 pr. 5. caulem spicae C. 11, 3, 21. C. 11, 3, 27 *et* 58. vinum vuae C. Arb. 3, 2. spinam facit asparagus C. 11, 3, 46. stercus facit multam herbam V. 1, 38, 3. ¶ *Producere admotis ad se caussis quas secundas vocant.* Qui facere vult bonum gregem asinorum V. 2, 6, 1. vinum C. 12, 40, 1. frumentum V. 1, 7, 2. vitem Ca. 52, 2. oleam Ca. 65, 1. apium lati folii C. 11, 3, 3. violam C. Arb. 30, 1. ¶ *Parare.* faciundam oleam locare Ca. 145, 1. facere caseum C. 2, 22, 3. ¶ *De medicamentorum viribus.* Faciunt in hunc vsum folia C. 4, 13, 2. facit bene Ca. 157, 6. facit optime remedium C. 6, 15, 1. *add.* 8, 17, 13. ¶ Face *pro* Fac Ca. 23, 1, 26.

Facies ne deforment iumentum Veg. 2, 11, 4 *h. e. species. Pluralis est, vt in vulgato,* Quid facies, facies Veneris cum veneris ante *cet.* ¶ Facies terna *h. e. genera tria diuersa* V. 1, 9, 3. *conf.* C. 10, 188. ¶ faciem literae Graecae obtinet stella C. 3, 13, 13.

Facile est, quod habeant V. 2, 10, 6. ex facili, *facile* C. 6, 1, 1. 12, 44, 1.

Facilitas cerasi P. O. 12, 5.

Factores olei Ca. 64, 1. 66, 1. iurant 145, 2. doliorum cuparumque P. 1, 6, 2.

Factorii modus completus P. O. 10, 1 *i. e. vasis quod factum capit.*

Factus *et* factum. in singulos factus olei Ca. 67, 1. Factum dicunt, quod vno tempore conficiunt. quem alii CLX aiunt esse modiorum etc. V. 1, 24, 3 *Plinio* 15, 6 *sunt centeni modii.* Facti vnius mensura C. 12, 50, 19. cum expresserint facta C. 12, 50, 22.

Faculas vineaticas et ruscarias *quidam legunt* Ca. 11, 5. *Rectius* Falculas.

si Facultas sit alendis sarmentis C. 4, 29, 1. ne vagandi facultas detur C. 8, 14, 11. si facultas non est resecis *i. e. copia* C. 4, 24, 17. si facultas eius sit copiosior *i. e. si maior eius copia suppetat* C. 12, 38, 8. ¶ Facultates aliquas acquirere C. 12 pr. 2.

Faecariae sportae Ca. 11, 4. *vi. no.*

Faeciniae vites C. 3, 2, 14.

Faecinum vinum *an* Setinum? C. 12, 45, 6. *vi. no.*

Faecula, *collyrium ingreditur* Veg. 4, 16, 1 *et al. intelligo vstione paratam, de qua Diosc.* 5, 132. *Plura Rhod. Lex. Scribo.*

Faeculentum vinum vt limpidum reddatur P. O. 14, 12. faeculentum mingit animal Veg. 3, 4 b *ex* MS.

Faeles et maeles *scribitur* V. 3, 11, 3. 3, 12, 3. *vid.* Feles.

Faex *vel* Fex, faecem reducere in summum C. 12, 19, 4.

Faginea materia Ca. 21, 4. C. 12, 45, 5.

Fagus ad quae vtilis P. N. 15, 2.

signent tua nomina fastus, Atque tuo felix annus eat titulo. *Adde quae notarunt Andr. Wilkius ad Prudentii Apotheosin v. 662 p. 530 sq. Barthius ad Claudianum p. 968.* SCHOETTG.
Fatetur vetustatem semen sinapi P. O. 11, 2. fatentur maturitatem amygdala P. Ian. 15, 12.
Fatigata vitis dapsili prouentu C. 4, 27, 6. fatigatus libidine aries C. 7, 3, 4.
Fatigat saeuientem contumacia peruicax C. 6, 2, 11. fatigantur semina multo soli pressa pondere C. 4, 1, 6.
Fatiscit segetibus solum C. 2, 14, 3.
Fauentia *et* Fauentinus ager V. 1, 2, 7. C. 3, 3, 2.
Fauilla pro stercore C. 2, 15, 5. *Hinc* fauilla nigra satiare C. 10, 354.
Fauoniana pira C. 5, 10, 18.
Fauonius eximius ad ventilandas fruges C. 2, 21, 5. Fauonii exortus V. 1, 28, 2. cum Fauonii spirare coeperunt C. 8, 11, 7.
Fauorabiliter sentire P. inf. pr. 3.
Faustulus pastor Romuli et Remi nutricius V. 2, 1, 9. *per ludum* Atticus *ita appellatur* V. 2, 3, 1.
Fautores competitorum V. 3, 5, 18.
Fauus apum V. 3, 16, 24. venit in altaria V. 3, 16, 5. faui melliti V. 3, 16, 22. fauorum exemtio V. 3, 16, 34. duo genera, vbi duo examina C. 9, 15, 6.
Fax. facem libidinis auget voluptatis dilatio P. Iul. 4, 5.
Febricitans pecus vt curetur C. 6, 9. 7, 5, 10.
Febricosi equi Veg. 1, 38, 4.
Februarii opera C. 11, 2, 14.
Fecinum vinum *vid.* Faeci.
Fecla Veg. 3, 22, 3 *est* faecula. *Dodonaeus* 3, 3, 36 *ex Aegineta* σφέκλην *dici ait faecem vstam, eandemque officinis* Tartarum vstum et calcinatum *appellari. Vid. Rhodius Lex. Scribo. v.* Fecula, *vbi de* φέκλη *Graecorum et hoc ipso* Vegetii *loco.*
Feles et melis (faelis et maelis V. 3, 11, 3. 3, 12, 3. cum viuerra iungitur C. 8, 15, 2. *conf.* C. 8, 14, 9. Feles *animal est familiare ac domesticum, omnibus notum, vulgo* catus *nominatur (vt opinor) a solertia. Nam* catum *sapientem dicunt, et acutum, Graeci* αἴλουρον *vocant. Plinius tradit* felium oculos in tenebris fulgere. *Idem alibi sic refert,* Feles quidem quo silentio, quam lenibus vestigiis obrepunt auibus, quam occulto speculatu in musculos exiliunt, excrementa sua effossa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem sui esse. *Verum apud Columellam et Varronem* feles *accipi videntur pro* fouino, *sic enim vulgus appellat bestiolam gallinis maxime infestam, noxiamque et saepe gallinaria tota contrucidantem.* BEROALDVS.
Fel taurinum radicibus pirorum infusum contra vermes P. F. 25, 5. 25, 15. Mar. 10, 4. felle bubulo maceranda semina contra mures P. 1, 35, 9. fel lacertae viridis contra putredinem P. F. 25, 15.
Felicula *siue* filicula Ca. 158, 1. Polypodium *est, cuius vim leniter purgantem, si cum aliis iungatur, in dubium vocatam aliunde confirmat Dodonaeus* 3, 5, 3 p. 465 *vsurus, si in mentem venisset, commodissime* Catonis *auctoritate. Add.* Filicula.

Femen. femina gallorum pilosa laudantur V. 3, 9, 5, torosa et numerosa C. 6, 29, 3. femina secari atque interdum inuri solent C. 6, 38.
Fenestellae breuissimae P. 1, 24, 1. *al.* fenestrellae. fenestellis illuminari C. 8, 3, 3.
Fenestrae qua parte faciendae V. 1, 13, 5. Punicanae V. 3, 7, 3.
Feralis mensis C. 10, 191. feralia carmina flere C. 10, 350.
Ferax. feraces seminum C. 6, 36, 3. feraces venti P. N. 5.
Ferctum Ioui Ca. 134, 2 *ter.* fertum *forte rectius* Ca. 141, 4. *vid.* ad Inscr. arual. *p.* 130 *no.* m.
Fereola vitis, *an* ferreola? C. 3, 2, 28.
Feriae publicae aut familiares Ca. 140. bubus et bubulcis Ca. 132, 1. mulis, equis, asinis, nullae Ca. 138. per ferias quae facere liceat Ca. 2, 4. C. 2, 22. 11, 1, 20. feriis boues iungere vti licitum Ca. 138. feriis caret necessitas P. 1, 6, 7.
Ferina caro C. 10 pr. 1.
Ferio. ferire foedus V. 2, 4, 9.
Feritatem ea res mentastro detrahit C. 11, 3, 37.
Fermentata colluuies C. 1, 5, 6. *de loco putri vligine coenoso.* ¶ Fermentatum solum C. 4, 1, 3. 11, 3, 13 *h. e. resolutum, molle ac leue.* ¶ Fermentato ac molli solo (*pedum*) canes V. 2, 9, 4.
Fermento. Fermentantur in amphora ficus C. 12, 17, 1. ¶ Fermentare terram potest stercus columbinum V. 1, 38, 1. C. 2, 15, 1. fermentari sinito, *h. e. solum resolutum custodi, ne conculcetur* C. 5, 9, 1. nihil aliud est colere, quam resoluere et fermentare terram C. 2, 2, 4.
Fermentum terrae fossae P. F. 18, 1. fermento quasi aliquo abundat C. 2, 2, 19. velut fermento quodam humus intumescit C. 4, 1, 7. in fermentum congerere solum C. 3, 11, 3. *In his omnibus aperta est similitudo massarum farinacearum, quae fermenti beneficio ex densis rariores fiunt et resolutiores.*
Ferox, *Canis nomen* C. 7, 12, 13.
Ferrago *v.* Farrago.
Ferramentorum varietas V. 1, 22, 5. quali ferramento facienda insitio C. 4, 29, 15. quali putatio C. 4. 24, 21.
Ferreae Ca. 10, 3. 155, 1. V. 1, 22, 3. Furcas *intelligi vult Turn.* 7, 22. *Est vbi forte commodius* palas.
Ferreola vitis *vid.* Fereola.
Ferrugineis hyacinthis C. 10, 305.
Ferrum. Ferri massae ignitae C. 12, 5, 2.
Fertilitatis signa in vite P. F. 9.
Fertum *vid.* Ferctum.
Ferue bene facito Ca. 157, 9.
Ferueo. vbi diu ferbuerint P. Ian. 19. feruebit in se mustum C. 12, 19, 5. primo ardore P. O. 9. feruente sole Veg. 3, 4, 19.
Ferula fissa comprimuntur testiculi P. Mai. 7, 1. ferulae minaces C. 10, 118. e ferulis alui apum V. 3, 16, 15. ferulis circumdatis colligare C. 7, 5, 18 *add.* Veg. 2, 47, 4.
Ferunta ablata Veg. 2, 42, 4. 2, 48, 9. *vid. legendum* feruta, *aut* feruura *potius,* φλεγμονή, *vt ostendit Dufresnius.*

texendae et plicandae C. 12, 18, 2. iunco factae rariore contextu P. O. 19, 1. ¶ fiscellae boum Ca. 54, 5 *capistra. vid. Scheffer. de re vehic.* p. 166. sq.
Fiscello ligneo inclusas baccas exprimito C. 12, 38, 6.
in Fiscina noua vuas premito C. 12, 39, 3. Fiscinae Campanicae, Romanicae Ca. 135, 3. oleariae Campanicae Ca. 153. sportaeque ex palma et sparto C. 11, 2, 90. Ca. 13, 1. C. 10, 307. in fiscinis nouis includi C. 12, 50, 10.
Fiscus. in fisco nouo premere C. 12, 52, 2. fisco inclusa *olea* prelo supponitur C. 12, 47, 9. per fiscum lineum exprimere C. 12, 38, 7. fiscis nouis premi oleum C. 12, 50, 22.
Fissile adminiculum C. 4, 33, 4.
Fissum rimosumque, *de aedificio* C. 1, 5, 10.
Fissuram cuneo adigere C. 5, 10, 17.
Fistucis vectibusque calcato Ca. 28, 2.
Fistuco. fistucato fundamenta Ca. 18, 7. *Est autem* fistuca *et* fistucatio *duplex. Interdum* fistuca *Philandrum audis a Baldo aduocatum in Lexico Vitruu.* ansatum et capitibus ferratum instrumentum, quo pali sublicaeque in terram panguntur. *Interdum* (*quod e Budaeo additur*) funibus attollitur, et pondere suo remissa alliditur. *Sed est etiam minoris molis* fistuca *et* fistucatio, *cum pauimenta manubriatis assiculis aut trabeculis pulsata coire ad firmitatem coguntur.*
Fistula vrinalis Veg. 3, 15, 7. ¶ per fistulam venit aqua in ornithonem V. 3, 5, 2. fistulae plumbeae in aquaeductibus P. Aug. 11, 2. 12 *int.* per fistulam vento naribus inserere Veg. 1, 10, 4. ¶ fistulam subdito labro vti obturari possit Ca. 154. fistula frigidaria *in balneo* P. 1, 40, 3. *Hic epistomium intelligi apertum est. De* Centimali fistula *vid. h. v.* ¶ fistula perforata Veg. 3, 4, 42. *Ergo sunt fistulae non peruiae. Ita est*: fistulae laxioris, quam sunt reliqua foramina, regia apum C. 9, 11, 4. *Quin* ¶ *in morbis quoque talis est* fistula, *in quam* turundam intrudi *iubet* Ca. 157, 14. *Add.* Veg. 2, 13, 4. 2, 23, 2. 2, 26 *et* 27 *int.* ¶ Fistula farraria *in ferramentis rusticis commemoratur.* Ca. 10, 3. *Vox nondum satis explicata Lexicis, cui ex Plinio aliquantum lucis affundere studebimus. Is enim non tantum* 17, 14 *s.* 24. fistulae *meminit* sutoriae similis, *qua vtuntur* ad inoculationem; *vbi haud dubie scalprum aliquod acutum intelligitur: sed vbi de pistura agit* 15, 10 *s.* 23. Etruria, *inquit*, spicam farris tosti pisente pilo praeferrato, *fistula serrata*, et stella intus denticulata. *Igitur* fistula *haec* farraria *videtur eadem serrata intelligi, in cuius cauum quadratus, arbitror, pistillus inseritur praeferratus, atque huius ope ipsa fistula intra stellam denticulatam, vt cochlea in matrice, quam vulgo vocant, vel in tympano axis, circumagitur, quo facto interiecta inter fistulam serratam et stellam denticulatam grana elidi et comminui necesse est. Familiare hodie id genus pisendi est, vbi piper et similia, faba praesertim Turcica* (Coffea) *tosta, comminuenda est, ita vt paucae iam sint apud nos familiae paulo lautiores, in quibus non sit huius supellectilis videndae copia. Neque tamen hic dissimulandum, quod supra iam indicaui, esse, qui legant* fistulam ferrariam, *quae lectio si teneatur, generalius forte nomen fuerit hic* fistula. *Possit etiam aliquis suspicari, legendum hic esse vt apud Plinium* serratam. *qua ratione superior descriptio confirmaretur. Sed* farrariam *probo, quia nihil commodius est ad* far subtile faciendum *Ca.* 143, 3. *Inspice reliqua loca, quae de* farre factitio *laudamus s. l.* ¶ Fistula *porro* ferrea *cauum aliquid est, intrinsecus in columellam, extrinsecus autem in cupam conueniens, apud Ca.* 21, 1. *in trapeti*; *i. e. preli descriptione, quod et ipsum molae genus est.* ¶ Fistula *pro* fibula *videtur posita* Veg. 1, 22, 6. 2, 22, 6.
Fistulosi lapides P. 1, 10, 3. fistulosus caseus C. 7, 8, 5. cancer Ca. 157, 3.
Flabellum V. 1, 31, 3.
Flaccescat foeniculum C. 12, 7, 4.
Flaccidae aures C. 6, 30, 5. 7, 6, 2.
Flaccus. flaccae aures in canibus laudantur V. 2, 9, 4.
Flacuit fimus V. 1, 13, 4.
Flagellum in vite minus palma V. 1, 31, 3. primi anni C. 3, 6, 3. 4, 10, 2. flagellis prolixis incitare vitem C. 3, 21, 7. ¶ flagello excitandum iumentum lethargicum Veg. 3, 48, 8.
Flammata cupidine Tellus C. 10, 208.
Flammeola caltha C. 10, 307.
Flammeus halitus C. 5, 5, 15.
Flatum aes V. 2, 1, 10.
Flatus aquilonis C. 11, [illegible] 4. aprici C. 1, 5, 8.
Flauebit messis aristis C. 10, 311. flauentes segetes C. 2, 21, 2. flauentia poma C. 3, 21, 3.
Flebotomia vti Veg. 1, 14, 3.
Flebotomo. flebotomare admissarios Veg. 1, 24.
in Flebotomo quae facienda Veg. 1, 19, 1. de obseruatione flebotomi Veg. 2, 40. post flebotomum Veg. 1, 22, 11.
Flegma dissoluit vinum scillites P. Iul. 6, 2. flegmatis multum ex ore profundit equus insaniens Veg. 2, 12, 1. flegma in genibus Veg. 3, 19.
Flexo *frequentat. ex* flecto. flexato Ca. 49, 2.
Flexuosa radicum P. Nou. 9.
Flexura (*in vite*) profundit materias C. 5, 6, 22. *vid.* Curuatura.
Flexo die ardor infringitur P. N. 13, 4.
Flexus pali C. 4, 13, 1.
Flocci substrati pomis V. 1, 59, 3.
Flora et
Floralia V. 1, 1, 6. ¶ floralia *horti pars* V. 1, 23, 4.
Florere sata quando et quomodo soleant P. Mai. 1, 1. ¶ florere vinum incipit C. 12, 30, 1. *vid.* Flos vini.
Flos foeni Veg. 1, 53, 3. florem adferunt surculi C. 11, 2, 11. flore exuitur vitis C. 3, 2, 13. si florem non continet arbor Punica P. Mar. 10, 3. in floribus laborant (*νοσῶσι*) arbores P. F. 25, 5. flores vt condiantur C. 12, 7, 4. ¶ *Quod optimum est in vnaquaque re*, calcis P. 1, 41, 1. Veg. 2, 62, 1. gari Veg. 4, 28, 10. liquaminis Veg. 3, 47, 8. marmoris vel gypsi C. 12, 20, 8. 12, 21, 3. 12, 43, 4. nitri Veg. 4, 21. olei Veg. 4, 12, 2. *sic Plin.* 15, 6 *s.* 6. quod post molam (*intelligo, post primum circumactum molae*) primum est, prima vnda preli. salis Ca. 88, 2. *vid. h. v.* ¶ Flos vini *est eius vitium*

Ca. 11,

vngulis scribentibus Genas *vel. Huc etiam conuenit Tertulliani illud de pallio, qui de chamaeleonte*, follicans, *inquit*, ruminat, *h. e. reciprocante spiritu inflans se et contrahens instar* follis, *qui* follex *etiam est in glossis, quas laudat Salmas. ad l. c.* p. 199. *Neque* follicantes caligae *aliud volunt, quam ita laxas esse et flaccidas, vt inter eundum nunc concipere ventum et inflari possint, nunc expresso spiritu contrahi. Denique ex glossis eidem Salmasio laudatis* Follico διασαλακωνεύω *non tam ad incessum mollem et fluctuantem cum summo viro, quam ad illam narium, pectoris et ventris inflatorum superbam reciprocationem retulerim.*

Fomentabis eum calida Veg. 1, 53, 3. *eod. sensu et forte vitiose* fumentando Veg. 2, 8, 3. *add.* 2, 17, 5. *it.* 2, 46.

Fomenta frigori adhibentur C. 6, 30, 3.

Fons putealis C. 11, 3, 8. fontes arguti C. 10, 284. fontium vires quando explorentur C. 11, 3, 8.

Fonticulorum amoenitas C. 11, 3, 16.

Foramina naturae V. 3, 12, 4.

Forati parietes C. 8, 3, 7. foratis cornibus C. 7, 3, 6. perticis C. 8, 12, 4.

Forcaneus palmes *pro* focaneo *in MS.* C. 5, 6, 35 *forte* furcaneum *voluit aliquis, qui in* furca *nascitur, s. in palmite bifurco.*

Forcipes *an* Forpices Ca. 10, 3 *et* 11, 5.

Forda bos post coitum non admittit taurum C. 6, 24, 3. ne operis et vteri simul grauetur onere C. 6, 24, 4. *Vacca praegnans, dicitur* forda *a foetu. Ouidius*: Forda ferens bos est. *Ab aliis* horda, *appellatur quadam cognatione litterarum*, vt hoedus, foedus. *Inde in fastis dies* hordicalia, *siue* fordicalia *nominantur, quae nonnulli appellant* fordicidia, *quibus* hordae *siue* fordae, *id est, grauidae vaccae immolabantur.* BEROALD.

Forensia vestimenta C. 12, 45, 5.

Forficibus amputant vitiosa C. 12, 43, 4 *et* 10. *De* forficis et forpicis *differentia Rhodius ad Scribo.* c. 53 p. 93 sq.

Fori *in horto* C. 10, 92.

Foria suum morbus V. 2, 4, 5.

Foriculae V. 1, 59, 1. videntur valuulae ad fenestras occludendas.

Forinsecus C. 8, 3, 6.

Forma agri, quam natura dat, et quam sationes imponunt V. 1, 6, 1. formae hominum legendae, *de pastoribus* V. 2, 10, 3. ¶ *pro statura et incremento. Vid. Ponted. ad* V. 2, 3, 2. ¶ formis buxeis exprimitur caseus C. 7, 8, 7. *vid.* Formula. forma lateri similis P. Mai. 12. *vid. Hard. ad Plin.* 35, 14 f. 48. *Tales sunt* formae parietum V. 1, 14, 4. *a quibus* formacei *dicuntur* parietes *vid. quae disputamus ad* C. 9, 7, 4.

Formator agricolae P. 1, 1, 1. praeceptorque virtutis C. 1 pr. 4.

Formatus artibus agrestium C. 11, 1, 13.

Formica rapax populatur semina C. 10, 322. vt abigatur P. 1, 35, 2 *et* 8. P. Mar. 10, 29. P. Oct. 12, 8. ne vitem ascendat C. Arb. 14. vt necetur P. Mar. 10, 21. formicae oua pascendis pullis P. 1, 29, 2.

Formidat attactum P. Mar. 9, 14. si formides animalia P. 1, 28, 1. si formidantur pecora P. F. 18, 5.

Formidolosi ad ingredienda flumina boues C. 6, 2, 14.

Formula caseorum P. Mai. 9, 2 *pro ipsis caseis formatis, vt videtur.* ¶ disponendorum seminum C. 5, 3, 1. conscripta velut formula vinearum C. 3, 12, 1. seruorum et operarum V. 1, 18, 1. instrumenti rustici V. 1, 22, 4. ¶ formula *h. e. verba concepta* locandi villam aedificandam Ca. 14. 15. 16. politionis dandae 136. vineae curandae 137. oleam legendam locandi 144. oleam faciendam locandi 145. oleam pendentem vendendi 146. vinum pendens vendendi 147. vinum in doliis vendendi 148. pabuli hiberni vendendi 149. fructus ouium vendendi 150. luci collucandi 139. agri lustrandi 141. porcae praecidaneae immol. 134. Varronis formulae *istae nobis obseruatae*: ouium emendarum 2, 2, 5 *et* 6. caprarum 2, 3, 5. suum 2, 4, 5. bouis stipulandi 2, 5, 11. serui emendi 2, 10, 5. in lege locationis fundi excipitur, ne colonus capra natum in fundo pascat 2, 3, 7. *vid.* Lex.

Fornax calcaria vti facienda Ca. 38, 1. *forma eius intelligitur etiam ex* C. 5, 10, 4 *et* Arb. 19, 2. ¶ fornax *h. e. praefurnium hypocausti, vbi excitatur ignis* P. 1, 40, 2.

Foro. Forantur spatia modicis cauis C. 8, 3, 9. forari C. 9, 7, 5.

Forpices an forcipes? Ca. 10, 3. 11, 5. *In instrumento rustico cum censeantur, videntur neque sartorum esse neque tonsorum: sed illud quo apprehendi, extrahi, intorqueri, possunt claui ferrei, eine Zange. ad ignem in foco tractandum cum rutabulo refert Turn.* 7, 22. *fuerit itaque eine Feuer-Zange.*

Fortasse an *vid. no. ad* V. 3, 6, 1 *et* 3, 16, 10.

Fortax fornacis Ca. 38, 1. *vid. no. Forte in nostris fornacibus* fortax *fuerit crates fornicata lateritia, satis illa fortis ad sustinendum onus, et ignem tamen transmittens.*

Fors. Fortis fortunae laudes C. 10, 316.

Fortis in operibus administrandis C. 1, 8, 5. fortes ad opera boues C. 6, 1, 2.

Fortiter agitare P. O. 14, 14. commouere mustum. P. O. 14, 3. triti mellis P. Aug. 13. verberantur virgis P. O. 19, 1.

Fortuito facere aut vt libet C. 4, 16, 2.

Fortuitus. fortuita corporis vitia C. 11, 1, 3.

Fortunae laudes dictae post merces exactas C. 10, 316.

Forum in torculari quid esset? *Pop. ad* Ca. 18, 1. *conf.* Plin. 15, 6 f. 6 *et Hardui. no.* 23. *Loca Tertulliani duo habet Turn.* 27, 17. Fora et torcularia diligenter emundata C. 11, 2, 71. 12, 18, 3. *Isidor. Orig.* 15, 6 Forus est locus vbi vua calcatur, vnde et calcatorium dicitur. *Hinc igitur planum est, quid sit* V. 1, 54, 2 forum vinarium. *Nimirum alueus videtur, in quo calcatis vuis mustum defluit. Ita* fori *in nauibus, vbi eunt nautae*; *forus* aleae apud Sueton. in Aug. 71. *ipsum* forum vrbis, *vbi frequenter eunt*, feruntur, *homines etc.* Angusti fori C. 10, 92 *sunt sulci.*

Fruges

Fruges roburneae C. 9, 1, 5. frugibus idonea pars vitis C. 3, 17, 1. fruges pro fructibus *etiam* C. 10, 39.
Frugifero loco natus palmes C. 3, 10, 21.
Frumentarius ager Ca. 6, 1. V. 2, 11, 17. campus Ca. 1, 17. frumentarium solum C. 5, 9, 7.
Frumentorum nomina frustra est praecipere, quae aut loco subinde aut aetate mutantur P. 1, 6, 14. quid frumentum? V. 1, 48, 1. frumenta quale solum expetant C. 2, 9, 2. P. 1, 6, 15. quando serantur C. 11, 2, 74. quae, vbi? Ca. 35. Ca. 3, 8, 4. florere et grandescere quot diebus soleant P. Mai. 1, 1. quot gradibus ad maturitatem veniant V. 1, 32, 1. quomodo terenda, expurganda, condenda C. 2, 21, 4 *et* 6. vt custodiantur P. 1, 19, 2. vbi melius seruentur C. 1, 6, 10. contra curculiones et mures Ca. 92. vt promantur V. 1, 63. ne degenerent C. 2, 9, 21.
Fruor. frui pabulum Ca. 149, 1.
Frustratio, non cultura V. 1, 1, 6. cupiditatis C. 11, 1, 14.
Frustrari impensas C. 1, 1, 2. frustrantur opera diuturna cessatione C. 12, 1, 5.
Frutectosus tractus C. 2, 2, 11.
Frutectis obsessus ager C. 3, 11, 3.
nec Frutex nec arbor est vitis C. Arb. 1, 2. frutices olerum C. 11, 3, 62. fruticibus buxeis aut myrteis C. 8, 15, 5.
Fruticat seges ante hiemem C. 2, 12, 2. 2, 11, 5. e trunco salix C. 4, 31, 3. fruticauit pluribus culmis ex vno semine C. 2, 9, 6. cum fruticauerit lupinum C. 11, 2, 60.
Fuci, *apum genus* V. 3, 16, 19. C. 9, 15, 5. P. Iun. 7, 1.
Fuga temporis C. 11, 1, 29. fugarum signa h. e. *fugitiuorum* C. 10, 125.
Fugientes fontes C. 10, 284.
Fugitiuarius V. 1, 14, 1. *vid.* SCHOETTG.
Fugitiuae fiunt apes V. 3, 16, 21.
Fugat emtores conditus vini sapor C. 12, 20, 7.
Fuligo supra focos tectis inhaerens C. 11, 3, 60. aerei vasis Veg. 2, 62, 2. infriatur cornu praefracto C. 6, 16, 2. Veg. 3, 4, 31. cum fuligine tritus marrubii succus C. 6, 13, 2.
Fullonica pila Ca. 10, 5. 14, 2.
Fulmenta Ca. 14, 1. *intelligo* tigilla quadrata, *qualia pedibus lectorum vulgarium*, (*qui et ipsi* fulmenta *vel* fulmentae *a* fulciendo *dicuntur*) *mensarum item e. i. g. a. adhibentur*.
Fulmina vt prohibuerit Tarchon C. 10, 346. ¶ fulmina Ciceronis C. 1 pr. 30.
Fulta cibis bos, *roborata* C. 6, 24, 4.
Q. Fuluius Lippinus *an* Lupinus? V. 3, 12, 1.
Fumarium C. 1, 6, 19.
Fumentare et
Fumentum Veg. 1, 26, 2. *no.* d. *pro* foment.
Fumigare leniter apes V. 3, 16, 17. aluos C. 9, 14, 3. gallinaria C. 8, 5, 20. fumigantur pulli surculis pulegii C. 8, 5, 16.
Fumosa amurca Ca. 130.
Fumus afflat granaria P. Iun. 3. apibus qui aptus C. 9, 14, 1. gallinis salutaris C. 8, 3, 1. aduersus spiritus nocentes P. 1, 35, 11. fumo vetustescunt vina C. 1, 6, 20. culmi coloratus caseus C. 7, 8, 7. in fumo suspensae pernae Ca. 162, 3.
Fundamenta rustici aedificii P. 1, 8, 2. ¶ fundamentum semitae solum hominis V. 1, 47. omnis pecuniae pecus V. 2, 1, 11.
C. Fundanius Varronis socer V. 1, 2, 1. *nam* Fundania Varronis vxor V. 1, 1, 1.
L. Fundilius V. 1, 2, 11.
Fundo, *as.* fundare radices altius P. F. 10, 3.
Fundo, *is.* fundere pampinum C. 4, 22, 3.
Fundus. Fundi appellatione omne aedificium et omnis ager continetur. Sed in vsu vrbana aedificia, aedes; rustica, villae dicuntur. Locus vero sine aedificio in vrbe area, rure autem ager appellatur: idemque ager cum aedificio fundus dicitur. *Haec* L. 211 ℼ. de V. S. Fundus probari qui soleat C. 1, 2, 1. de fundi solo quae videnda V. 1, 6. fundi oram sterilem quae faciant V. 1, 16, 6. extra fundum quae commoda et incommoda V. 1, 16. fundus suburbanus vt instruendus Ca. 7. fundi locatio frequens res mala C. 1, 7, 3.
Fungentur pro fultura et substructione C. 1, 5, 9.
Fungosae fiunt radices a laetamine P. Aug. 5, 2. *nostri peltzigt.*
Fungos exsiccans remedium Veg. 4, 28, 7.
Funiculus Ca. 63.
Funis effici non potest ex paruitate arenae C. 10 pr. 4. funes qui, quales Ca. 135, 3 *et* 4. lorei Ca. 3, 5. Ca. 12 et 63. mediponti Ca. 12. spartei Ca. 3, 5. subductarii Ca. 12 et 68. torculi C. 63 et 68.
in Funus prodire defuncto V. 1, 69, 2.
Fur dupli condemnatur Ca. pr. 1. ¶ Fur, *fucus* V. 3, 16, 19.
in Furcas destitutas colla boum includere V. 1, 20, 2.
Furcillae bipedales e surculis V. 1, 8, 6. furcillis versare herbam V. 1, 49, 1. contundere fasciculos fabarum C. 2, 10, 13.
Furfures hordeacei C. 12, 43, 3. a farina excreti C. 8, 4, 1.
Furiis libidinis exstimulatur C. 6, 27, 3.
in Furno siccantur ficus P. Mart. 10, 34. furno torrefactae fici C. 12, 15, 4. in furnum reponitur mustum lixiuum C. 12, 41, 1. *sed melius Vrsi.* fumum.
Furtiua ruta melius prouenit P. Mar. 9, 14.
Furunculus verrucae similis in vite C. 4, 24, 5. vt submittendus C. 4, 24, 15. 5, 5, 18. in furunculum germen submittitur C. 4, 22, 4. *add. Plin.* 17, 22 f. 35 n. 13. ¶ *vlcus in equis* Veg. 1, 31. *add.* 3, 45, 2.
Fusci anseres P. 1, 30, 1. fuscus color lanae C. 7, 2, 4. partus ex albo saepe editur *ibid.* 6. fuscum vinum P. XI f. Oct. 14, 9.
Fusilis sal *legebatur* C. 6, 33, 1. *sed restit.* Fossilis.
Fusoria cisternae P. 1, 17, 1. coquinae P. 1, 37, 4. *vid.* Fusura.
Fusticuli allii P. 1, 35, 6. fasciculos *legit Ruellius apud Mizaldum de secretis hortor.* 1, 9 *p.* 15, a.
Fustibus tunduntur spicae C. 2, 21, 4 *vid.* Baculus.
Fusura (f. Fusoria) balnearum P. 1, 42. *add.* P. 1, 17, 1.
Futurus villicus *h. e. qui villicus esse volet* C. 11, 1, 7 *it.* 9 *et* 12.

1, 23. ¶ Genera habent plures species V. 3, 3, 3. ¶ hoc genere *h. e. hoc modo* C. 5, 11, 11. P. 1, 13, 1. P. 1, 35, 10. Ia. 15, 3 *et* 4. Ap. 8, 7. O. 10, 1 *et* 14, 7. *maiores auctoritates dabit Rhodius Lex. Scribo.*
Geometrarum opus C. 5, 1, 4.
Georgicum carmen C. 7, 5, 10. C. 10 pr. 3. Georgicon appellat librum suum Democritus C. 11, 3, 2.
Germania foecunda procero milite C. 3, 8, 2.
Germanae cepae Veg. 3, 54, 4. cochleae Veg. 1, 56, 17. 4, 8, 2. vites C. 3, 2, 8.
Germen. in principio germinis P. Mar. 10, 30.
per Germinationem C. 11, 2, 79 *h. e. cum germinant.*
Germino. germinant noua fronde siluae C. 7, 6, 6. germinans ex singulis gemmis materiis compluribus cum fructu vitis C. 3, 6, 2.
Gerulus, *baculus* C. 10, 310.
Gerundia in dum cum casu verbi constructa: Videndum haec quatuor V. 1, 6, 1. ferendum viciam V. 1, 32, 2. corticem integrum seruandum V. 1, 41, 2. faciendum vmbracula V. 1, 51, 2. faciendum alacriores praemiis V. 1, 17, 5. faciendum septa V. 2, 2, 8. secernendum arietes, et explendum pabulo V. 2, 2, 13. deliniendum agnos pabuli bonitate V. 2, 2, 17. compellendum in gregem V. 2, 2, 18. ad aquam appellendum (boues) V. 2, 5, 15. prodigendum (pullos) in pabulum V. 2, 7, 11. obiiciendum farinam *ibid.* dandum panes ordeaceos V. 2, 9, 11. immittendum columbas V. 3, 7, 8. excusos pullos subducendum V. 3, 9, 13. notandum oua V. 3, 10, 3. animaduertendum tempora, et prouidendum loca V. 3, 16, 21. ¶ *etiam in* DO. V. 3, 9, 12. In supponendo oua *add. Drakenb. ad Sil.* 15, 105.
Gesticulator corporis C. 1 pr. 3.
Gestiunt aues apricitate diei C. 8, 15, 4. gestientes post vernam pinguedinem vaccae P. Iul. 4, 1.
Getae γαλακτοπόται C. 7, 2, 2.
Gibberi spina V. 2, 5, 7 *sed vi. no.* gibberae gallinae V. 3, 9, 18.
Γίγαρτα vuae excrementa P. N. 20, 4.
Gilbus color equi P. Mar. 13, 4.
Gingiuas tumentes aperire nituntur denticuli P. 1, 28, 6. gingiuae loculamenta dentium Veg. 2, 32.
Gingiuula in oculi osse Veg. 2, 22, 1.
Gisni Veg. 3, 2, 14. 4, 8, 6. *quid si* γίζιρ *sit, cassiae species apud Dioscor.* 1, 12. *Platnerus V. E. suspicatur compositionem fuisse pastillorum hodie incognitam. Fatetur sibi aquam haerere Cl. Morgag.* IV, 27.
Git semen C. 6, 34, 1 *vel* Gith P. S. 13, 3. Melanthium, Nigellam *etiam dici, quin piper olim ita vocatum, obseruat Rhodius ad Scribo.* c. 69. p. 128.
Glaber. Glabrum si quem facere velis V. 1, 2, 26. glabrum pecus C. 7, 9, 3. glabra fiunt colla C. 6, 14, 7. Veg. 3, 4, 27.
Glabrentia loca C. 2, 9, 8. Glabrentia loca *dicuntur quasi caluentia, quae et* glabreta *nuncupantur, sine stirpe, sine stipula, sine frondibus, vt hominis caluitium sine capillo est. Graeci consimiliter loca nudata fruticibus* phalacras *vocant, a quibus* φαλακρὸς *dicitur caluus. Vnde* phalacrocoraces *dicti corui aquatici caluitio monstrabiles.* Caluescere *de arboribus quoque vsurpatur. Infra ait Columella:* Saepe nouella castaneta caluescunt. Vinea caluata *dicitur Catoni, Plinioque, in qua rarae sunt vites.* BEROALD.
Glabrescit area C. 2, 20, 2.
Glabreta C. 2, 9, 9.
Glabro. glabrantur sues C. 12, 53, 4.
Glacialis regio C. 3, 1, 3. flatus P. Mar. 11, 8. glaciale caelum C. 3, 1, 10.
Glaciatus caseus, coagulatus C. 7, 8, 2.
Gladiolus, *iris* P. 1, 37, 2. narcissi C. 9, 4, 4.
Gladium conditum latet vagina V. 1, 48, 3. *vid. no.*
Glaeba vberi ager C. 1, 2, 3. glaebae probatio C. 2, 2, 18. *De orthographia hac Victor. ad* V. 1, 27, 2. *quam tanto magis seruamus, cum placeat etiam Manutio.*
Glaebula C. 1, 6, 23.
Glandaria silua Ca. 1, 7. V. 1, 7, 9.
Glandifera robora C. 9, 4, 3.
Glandulis spissa ceruix verris P. F. 26, 1. ¶ glandulae animalibus molestae Veg. 2, 24, 1.
Glandulosa ceruix C. 7, 9, 1.
Glans. Glandes querneae, iligneae, cerreae C. 9, 1, 5. quando colligendae P. N. 14. cisternis in aquam recondendae C. 7, 9, 8. citra satietatem data glans nocet, non item si affatim praebeatur C. 7, 6, 5. ne scabiosos reddat boues C. 6, 3, 5. 11, 2, 83.
Glante ferreo Veg. 3, 18, 2 *pro solea.*
Glarea terreno carens et nuda C. 4, 22, 9.
Glareosa loca C. 2, 10, 23.
Glaucea succo salubri C. 10, 103.
Glaucinum oleum Veg. 3, 28, 4. 4, 22, 2 *est potius* Gleucinum, *de quo statim.*
ad Glaucomata vetera collyria Veg. 4, 27, 6.
Glechonites vinum C. 12, 35 *ex pulegio.*
Gleucinum oleum C. 12, 51. *Ita etiam legendum pro* Glaucino *Vegetii. Ad Fabrum sententiam diximus contra Scriuerium, qui ad Martial.* 9, 26 p. 796 Glaucinum *legi vult etiam apud Plin.* 15, 7 *s.* 7 et 23, 4 *s.* 46.
Glicium Veg. 4, 28, 5 *quid sit N. L. suspicatus tamen sum* Lycium *v. infra in* Lycium.
Glis. de gliribus et glirario V. 3, 15. glirium greges V. 3, 2, 14.
Gliscit stercore quasi pabulo terra C. 2, 5, 1. paleis asinus C 7, 7, 1. difficulter C. 8, 9, 1. *vid. no. in quibus omnibus est* pinguescere. Glires *inde dictas, et* gliscerас mensas, *opimas et lautas, obseruat* BERO.
Globosi corporis C. 10, 383.
Globuli vt fiant Ca. 79.
Globus. globi apium P. Iun. 7, 7.
Glocientes gallinae C. 8, 5, 4.
Glomerata corymbo C. 10, 237.
Glomerosae apes C. 9, 3, 1.
Glubit ramos oleae durities digitalium V. 1, 55, 2. glubere salictum Ca. 33, 5. cum glubet materia, tempestiua est Ca. 31, 2. cum glubebit Ca. 17, 1. salictum glubito Ca. 33, 5.
Gluma, *folliculus grani, it. fici* V. 1, 48, 1 *et* 2.
Glus. glutis taurinae semunc. Veg. 3, 66, 4. 4, 14, 4 *h. e. glutinis. Vid. Auso. Eid.* 12, 8 *p.* 489 *Toll. Vnde apparet, non esse opus emendatione Io. Rhodii,*

restituuntur a Salmasio ad Capitolini Maxim. c. 3 p. 13. *b. Hack. Sunt autem* Trepidarii *vel* Tripediarii, *minuto et celeri gressu quasi* guttatim *procedentes. Confert Gr.* σακκάζειν *et* ὑποσακκίζειν, *et laudat Glossas, vbi* Gutturnium *est* βαθμὸς, προκοπή. *Etiam* colatorii *a* colandis *liquidis dicti illi videntur, qui tardiores et molliores adhuc, et Asturconico gradu ambulant. Denique* κάλπα, *qua Graeci gradum tripedariorum appellant, nomen habet a* κάλπῃ *vase,* gutturnio.

Guttur *pro ingluuie auium, Kropff* C. 8, 5, 17. 8, 7, 3. gutteris exasperatio Veg. 3, 66, 9 *pro* gutturis.

Gymnasia vrbana Graecorum, eorumque partes V. 2 pr. 2. (*in*) Gymnasium dominum sequitur oleum V. 1, 55, 4.

Gypsata lagoena C. 12, 12, 2. gypsatum vas C. 2, 10, 16. 12, 16, 2. 12, 41, 4. P. Mar. 10, 10.

Gypso. gypsare vinum C. 12, 26, 2. 12, 36. opercula C. 12, 39, 2. 12, 10, 4. lagoenam C. 12, 41, 1.

Gypsum. gypso crasso linire opercula C. 12, 43, 6. 12, 16, 4. medicata vina P. O. 14, 11. gypsi flos C. 12, 20, 8. 12, 21, 3. flore sicco vuas obruunt C. 12, 43, 4.

Gyrabit se difficile equus, *conuertet* Veg. 2, 5, 2.

Gyro paruo decurrere C. 10, 226. ¶ gyris altis ablaqueare C. 5, 9, 17. *vi. no.*

H *et* F *permutantur. vid.* F.

H. *b. e.* homo *vel* homines *vid. ad* Ca. 10, 1.

Habeo. cum eum numerum habet exclusum V. 3, 5, 5. vineam nouellam ante brumam ablaqueatam habeto C. Arb. 10, 4. pampinatam habeto C. Arb. 11, 2. ¶ habebis in solo opertam muriam C. 12, 6, 2. 12, 12, 1. habent oues triduo ieiunas V. 2, 11, 9. habeantur tepide C. 8, 5, 19. si minus pure habita est apis C. 9, 5, 2. ¶ habebit vitandum C. 11, 1. 24. custodiendum C. 12, 3, 7. illud praecipiendum habeo C. 12, 50, 13. 2, 15, 9. ¶ habeo dicere C. 5, 8, 7. ¶ habendum canes paucos V. 1, 21. ¶ habere vrbem, *habitare* V. 3, 1, 1. praedia V. 1, 16, 2.

Habia. *vid.* Auia.

Habilis arbori et iugo C. 3, 2, 8.

Habitacula auium P. 1, 23.

Habitatio vt deluetur Ca. 128. habitationis mansiones vt constituendae P. 1, 9, 1.

Habitus totius incrementum aufert educatio C. 7, 12, 1. foedi mulier C. 12, 1, 1.

Habundare *pro* Abundare *perpetuo fere MSS. Leid. et Lips.*

de Haedis V. 2, 3, 8. maximi et pulcherrimi fiunt in media Caprasia V. 2, 3, 4. vt alendi P. N. 13, 8. ¶ caelestes V. 2, 1, 8. 2, 3, 7. oriuntur C. 11, 2, 73.

pro Haematites *est* Ematites Veg. 4, 12, 3.

Haerediolum C. 1 pr. 13.

Haeredium, *rectius* Hered. V. 1, 10, 3.

Halcyonii dies C. 11, 2, 21.

Halec et acetum Ca. 58. halecem *vel* allecem *etiam lego pro* alliccem Veg. 2, 49, 3.

Haleculae tabentes C. 8, 17, 12. hallecula tunsa C. 6, 8, 2. allecula riualis C. 8, 15, 6.

Halesi Sicanii flores C. 10, 268.

Halicastrum far C. 2, 6, 3. 2, 9, 8. *Isidor.* 17, 3. Alicastrum simile est alicae, pondere et bonitate praecipuum. *Quae si vera est, vt videtur, etymologia; legendum potius* Alicastrum: *nisi etiam malis* Halicam. *Vid.* Alicastrum.

Halitus septentrionis eligendus P. Iul. 4, 4. halitu caloris viuido C. 9, 13, 4. malorum corrumpuntur acini C. 12, 43, 8. solis torreri C. 4, 22, 5.

Hallucinantem (*f. melius* alucin.) pastorem decipit fur C. 7, 3, 26. *Somniculosum, stupentem, incuriosum.* Allucinari *est errare,* allucinatio, *erratio. Cloatius docet* lucum *dici tarditatem quandam animi, et stuporem qui allucinantibus plerumque vsu venit. M. Cicero inquit,* Epicurum in rebus naturalibus allucinari. BERO.

Hamae Ca. 135, 2.

Hamulam lymphis habilem C. 10, 387.

Hara suum V. 2, 4, 14. C. 7, 9, 9. anserum V. 3, 10, 3. C. 8, 13, 3. 8, 14, 6 *et* 9. P. 1, 30, 2.

Haris satio C. 10, 244. *vid. no.*

Harundo *cum deriu. saepe est in MSC. pro* Arund.

Haruspex. *vid.* Arusp.

Haud facile dixerim C. 11, 1, 9.

Hauena agrestis Veg. 3, 15, 14. *vid.* Auena.

Hauriunt cibos integros pisces C. 8, 17, 11. haurienda vbera agnis permittere P. N. 13, 2.

Haustus profundi puteus C. 1, 5, 1.

Hebetata humus torpet C. 3, 11, 2.

Hebetes voluptate admissarii C. 6, 36, 3.

Heleoselinon, apii genus P. Apr. 3, 2.

Heliotropiorum natura V. 1, 46. heliotropium vocamus intubum agreste Veg. 3, 42, 2.

Helle. Helles portitor C. 10, 155.

Helleboro nigro necantur mures P. 1, 35, 9.

Helops. *vid.* Ellops.

Heluenaciae vites C. 3, 2, 25. *vid. Hardui. ad Plin.* 14, 1.

Heluenaci generis palmites C. 5, 5, 16.

Helueolum minusculum Ca. 6, 4. V. 1, 25. vinum vt fiat Ca. 24, 2.

Heluolae vites C. 3, 2, 23. Bituricis fructuum opimitate respondent C. 3, 21, 3. *vid.* Heluus.

Heluus. heluo colore boues V. 2, 5, 8. ab hoc vocatae Heluolae vites C. 3, 2, 23.

pro Hemina, Emina *fere est in* Vegetio Corbeiensi.

Hemisphaerium V. 3, 5, 17.

Ἕνη καὶ νέα luna V. 1, 37, 1.

Heracleae emporium V. 2, 9, 6.

Herba satis noxia C. 2, 12, 6. herbarum conditura C. 12, 7, 2. 12, 13, 2. herba rubia Veg. 3, 16, 2. *inter adstringentia vid. no. nostris Röte, Crap.* sanguinalis πολύγονον C. 6, 12, 5.

Herbidi campi V. 2, 1, 16. C. 6, 27, 3. herbidae segetes C. 1, 6, 22.

Herbum, eruum, ὄροβος P. 1, 24, 3. 1, 34, 5. *it.* Ian. & *Ienso. vbi al.* eruum *it.* F. 7. *ita* Veg. 2, 13, 7.

Herculanae ficus Ca. 8, 1.

Hercules aurea mala ex Africa in Graeciam exportauit V. 2, 1, 6.

Hesperia C. 1, 3, 7.

Hesperidum mala V. 2, 1, 6.

Hesperus

Imple-

Implectoricum medicamentum Veg. 4, 28, 9. impletorium *potius esse videtur*, anapleroticum.

Impleo. implent napi et rapa rusticos C. 2, 10, 22. tres modii seminis iugerum C. 2, 10, 19 *vid.* Occupo. se vuae C. 12, 39, 1. implente vtero C. 6, 1, 3 *vi. no.* impletur tota messis *h. e. perficitur* P. Iun. 2, 4. implendis foeminis idoneus C. 7, 6, 3. 6, 27, 9. 8, 5, 25.

Implicare carminis legibus C. 11, 1, 1.

Imponunt, *interponunt* V. 1, 26. imponere alteri formam sui coloris P. O. 14, 10. imponi potest loco gracili forma prati P. S. 10, 1. ¶ imponitur equus C. 6, 27, 10. equae admissarius C. 6, 36, 4.

Imporcare solum C. 2, 10, 6.

Importunius fluere, *celeriter, motu valido* Veg. 1, 56, 9.

Impositi ouibus arietes C. 7, 2, 5. *vid.* Imponere.

Impraesentiarum Ca. 144, 4. *Summam eorum, quae de hoc verbo disputantur, exhibet ad Sanctii Mineruam Perizonius.*

Impressionem facere in castra V. 2, 4, 1.

Impressae solo piscinae P. 1, 31. impressum foramen P. F. 17, 7. O. 8, 3. falce vulnus C. 4, 7, 2. impressis vulneribus C. 7, 11, 1.

Imprimit caecilia morsum C. 6, 17, 1. imprimere puteum P. 1, 34, 2. radici palum de buxo P. Ian. 15, 18. salicis P. N. 7, 5. ne imprimatur iacentibus molibus solum C. 3, 13, 1.

Improbe, *intempestiue, sero* C. 11, 2, 10. 2, 10, 21. non improbe concipit C. 7, 9, 3.

non Improbis genibus, *enormiter magnis* C. 6, 1, 3.

Improspere cessit C. 1, 1, 16.

Imprudens antiquitatis, *imperitus* C. 3, 18, 1. negotii C. 1 pr. 11.

ne Impune abeat, *de persona* V. 1, 16, 5.

Imputant longe plus seminis iacti, quam quod seuerint C. 1, 7, 3.

Imputruit oleo mus C. 6, 17, 5.

Imus *et* vnus *confunduntur a librariis* C. 4, 24, 4. 5, 6, 25. 5, 9, 13. 5, 11, 5. P. F. 12, 6. Mar. 10, 25. N. 7, 12.

In adolescentia V. 3, 16, 1. in decem diebus secundum partum V. 2, 7, 11. in decem annos pariunt boues V. 2, 5, 13. in ortu caniculae C. 4, 8, 1. ¶ In Turanii *sc. aedes* V. 2, 11, 12 *vt Gr.* εἰς διδασκάλου φοιτῶν SYLB. ¶ In pabulo est ocimum, farrago *etc.* V. 1, 23, 1. in quo genere sunt, *h. e. exempli gratia* V. 17, 1. *conf.* 2, 1, 12. Genera sunt vini, in quo Falerna V. 1, 65, 2. ¶ in hoc nunc denique est, vt dici possit, *nun ist es an dem* V. 3, 1, 2. ¶ in hoc, *propterea* V. 3, 1, 9. in quantum C. 3, 13, 19. ¶ in dimidia parte agri collocare filiam nuptui, *doti ei dare partem agri* C. 4, 3, 6. ¶ In *omissum ante* balneas *et* gymnasium V. 1, 55, 4. ¶ In *saepe motum cum ablatiuo, et cum accusatiuo quietem significat.* Coquito in fornacem Ca. 39, 2. in villam *ibid. vid. no.* in arborem relinquito Ca. 52, 1. in hominem V. 2, 1, 21. in parietes stantes V. 3, 14, 3. *Contra* in asserculo alligato Ca. 152. in fundo illata Ca. 146, 2. in quibus solent equas abigere V. 2, 10, 11. in agris redigere ciues V. 3, 1, 4. coniicitur in vrceo C. 12, 21, 2. in naribus infundere C. 6, 4, 2. in naso introit polypus Ca. 157, 15. introitum facit in cancro C. 11, 2, 49. mittuntur in vasculo P. F. 25, 11 *pro quo* mittunt vasculis P. F. 25, 26. mittis in linteo P. F. 31, 1. in vasculo P. Iul. 8, 2. O. 14, 5. in dolio P. O. 14, 10. in metreta demittis P. O. 14, 17. *ita* P. N. 19, 1. in aqua missum Veg. 1, 17, 16. *De hac confusione multa Barth. ad Calpurn. ecl.* 2, 59 *add. Morg. IV,* 2. *Librariis etiam* quaedam hic tribuenda esse, non negarim; cum interdum Lugdunense MS. Palladii alterum casum substituat.

Ina *pro* vena *vid. Scal. ad* V. 3, 9, 11.

Inacto grege, *inducto* V. 1, 52, 2.

Inaedificare parietes C. 6, 37, 10.

Inaequabiles greges V. 2, 4, 22.

Inaequabiliter maturescunt oua V. 3, 9, 8.

Inania plaustra V. 1, 20, 3.

Inarescit arbor ardore solis P. N. 7, 4. vulnus C. 4, 7, 2. inarescere patieris botryones in vite P. O. 22. inaruerunt radices C. 2, 14, 2. inarescentes fici C. 12, 15, 1.

Inaro. inarare fabalia pro stercore V. 1, 23, 3. arbores C. 2, 2, 11.

Inaugurantis regis somnium C. 1 pr. 9.

Incallat carnem Veg. 2, 27, 1.

Incantationes *vid.* Superstitiones.

Incanae barbae C. 8, 2, 9.

Incarnari donec coeperit Veg. 2, 22, 3 *no. f.*

Incassum *legunt quidam pro* in cassum C. 4, 3, 5.

Incanare, *cauum facere, excauare* C. 4, 25, 2.

Incendia aestatis P. 1, 4. 1.

Incendere annonam, excandefacere V. 3, 2, 16. ¶ agros P. 1, 6, 13. P. Aug. 4.

Incentiua tibia V. 1, 2, 15.

Incerniculum Ca. 13, 1.

Incernere terram cribro Ca. 48. C. 5, 6, 6.

Incertus dies C. 11, 2, 93 *et* 96. caeli status C. 11, 2, 97.

Incessit crepusculum C. 11, 1, 18. hominibus sterilitas arenae C. 2, 10, 1. tempestas C. 12, 2, 5. incesserunt frigora C. 12, 50, 12. siccitates C. 5, 9, 11. regionibus noxia animalia C. 11, 3, 62.

ab Inchoato domos exstruunt C. 4, 3, 1 *de nouo.*

Inchoo. inchoamus fodere pastina P. D. 2. inchoante mense P. F. 25, 20 *et* 33. inchoantibus canicularibus diebus P. Iul. 7. inchoatur prima pampinatio C. 11, 2, 38.

Incidunt sentes corpus ouium P. Iul. 4, 3.

Incientes oues *h. e. grauidae* V. 2, 2, 8. *Vid. no. itemque ad* C. 6, 1, 3 *et* 8, 11, 8. *Restituerat hanc vocem Plinio* 11, 37 *f.* 84 *Turnebus Adu.* 20, 23 *et confirmauit ad l. c. Harduinus. Arnobii exempla Faber noster suppeditat.*

Inciles fossae Ca. 155, 1.

Incilia aperire Ca. 155, 1. *vi. no.* excitare C. 5, 9, 13.

Incipiunt *an pro concipiunt?* P. F. 26, 2. incipientes grossos decutere P. Mar. 10, 31.

Incisiones interiorum Veg. 1, 39, 2 *tormina ventris, vt nostri Schneiden im Leibe.* ¶ Incisio *pro* insitione *saepe est in MS. Col. Lips. v. g.* 5, 11, 2. *rel.*

Incisura sarmenti P. Mar. 1, 2. incisurae raporum C. 12, 54, 1.

Inferio vino macte esto Ca. 132, 2. 134, 3.
Inferno potitur regno C. 10, 274.
Inferre rationibus C. 1, 7, 7. tributum C. 1, 1, 11. quae domum inferuntur C. 12, 1, 6. si quod adversarium inferatur V. 1, 12, 3.
Inferuefacere Ca. 123. *it.* 156, 7. C. 12, 17, 2.
Inferuefacta fictili vase C. 9, 13, 5.
Inferuescere Ca. 90.
Infesto. infestat salix saporem vini C. 5, 7, 1. infestant ceruicem bouis claui C. 6, 14, 6. animos superstitione C. 11, 1, 22. infestare rem familiarem C. 1, 5, 7. infestari carie C. 11, 2, 11. procellis C. 1, 5, 8.
Infestus. infesta regio V. 1, 16, 1. infestus seminibus ager C. 2, 14, 3. gelu et nebulis loca P. Ian. 13, 3.
Inficientes V. 3, 16, 8 *nihil facientes.*
Infidibula Ca. 10, 1, 11, 2. Turn. 7, 22 Infidibula *ab* infindendo *nomen sunt adepta, quibus tanquam infinduntur vasa angusti oris, vt vrcei vel dolia per tectorium, vt humor aut vinum infundatur. ea melius censeo* infundibula *vel* infudibula *appellari.*
Infinitiuus pro imperatiuo V. 1, 31 *saepius. it.* 32. V. 3, 9, 8 e[illegible]o. C. 12, 39, 1. ¶ *Infinit. fut. actiui indeclinabilis,* Pensilia ad abiiciendum descensurum se minatur V. 1, 68.
Infirmitas, *infidelitas* C. 3, 10. 7. *Sic*
Infirmissimi C. 3, 10, 6.
Inflationem stomachi facit C. 12, 11, 2.
Inflato in alueos spiritu C. 9, 8, 2. ¶ inflata morbo animalia, *adflata* Veg. 3, 23, 2.
Inflo. inflare aquam in os palumbi Ca. 90. inflauerat medicamenta cupiditas mulomedicorum Veg. 4, 7, 4.
Infoecunditas agri C. 1 pr. 1.
Infoecundior materia C. 2, 4, 7.
Informatur funis C. 2, 2, 10. informandae areae C. 11, 3, 13.
Infossio totius corporis P. F. 16, 1.
Infossi lacus, *depressi* C. 9, 1, 2.
Infractus diligenter tofus P. N. 7, 19. infracto mola sale C. 12, 53, 2 et 4. infractae digitis nuces C. 8, 17, 13.
Infractus cliuosarum viarum *MS.* anfractus Veg. 3, 5, 2.
Infreno cursu volitare C. 10, 215.
Infrequens alueus C. 9, 11, 4. infrequentes paucitate plebis aluos C. 9, 14, 13.
Infrico. infricare *f.* infriare musteos vino C. 12, 30, 2 *add.* C. 6, 32, 3.
Infrigidatio subita sudoris Veg. 1, 29, 4.
Infringere hordeum mola P. Iun. 12. infringitur ardor solis P. N. 13, 4.
Infrio. infriare papauer Ca. 79. 84, 2. 95, 2. in aquam Ca. 156, 4. infriatur vulneribus sal C. 8, 5, 22. 7, 5, 12.
Infructuosa cultura C. 11, 2, 32.
Infudibulum Ca. 10, 1. 11, 2. *vid.* Infidib.
Infundibulum Ca. 13, 3. C. 3, 18, 6. infundibuli angusto ore P. Iun. 7, 2. *Sed vbique fere fluctuat lectio.*

Infundo. Infundere pullis robur copiosi et puri lactis P. Mar. 13, 6. si infuderit vuam nimius imber P. O. 9. in piscinam infundere, *iniicere* P. 1, 31. infundito sinapi et aceto, *perfundito* C. 12, 54, 3 *et* 4. infundi oleo Veg. 3, 4, 27. si pluuiis infusa fuerint foena P. Mai. 1, 2.
Infuscata vinacea C. 11, 2, 69.
Infuscatur naturalis sapor C. 12, 19, 2.
Infusci coloris apes C. 9, 3, 1. C. 9, 10, 1.
Infusio caelestis, *imber* P. F. 25, 22.
Infusus mediocriter ager, infusa leniter terra P. Ian. 3, 2, 3. vehementer infusus in pluuia, *madefactus* Veg. 3, 4, 17. infusa vino offula panis Veg. 3, 4, 18.
Ingaunum *vid.* Albium V. 3, 9, 17.
Ingenerare C. 10, 196.
Ingenium animi pro regionis caelique statu variat C. 6, 1, 1. ingenii bona, *de equa* C. 6, 36, 2. ingenii sui semina ferunt *siluestres arbores* C. 3, 1, 2. ingenia siluestria deponunt pulli C. 8, 15, 7.
Ingerere cibum P. 1, 30, 4. vitibus stercus C. 2, 16, 5. arbori lac P. N. 7, 6.
Ingluuies vacua cibum concoctum esse significat C. 8, 5, 17. *Albertus Magnus doctior quam eloquentior* Pappam *vocat in auibus, quam Columella vocat* ingluuiem. *Itidem Virgilius illo versu,* Improbus ingluuiem ranisque loquacibus implet. *A* Plinio *dicitur* sinus gutturis. *Est autem capacitas gulae patentior qua merguntur recentia cibaria.* BEROALD.
Ingrandescunt sata C. 2, 10, 15. difficulter acini C. 3, 6, 3. ingranduit porrum C. 11, 3, 17.
Ingrate impenditur succus pomis vitiosis *h. e. inutiliter tanquam ingratis* P. Iun. 5, 1.
de Inguibus soluendae venae, *f.* inguinibus Veg. 3, 3 b, 2.
Inhabiles labori C. 6, 1, 1.
Inhibere boues C. 2, 2, 28.
Inibi, *in eo* Ca. 18, 2 *et* 3. Ca. 38, 4.
Iniecti sensus C. 3, 10, 9.
Inigere in arcem V. 1, 2, 20. in stabula V. 2, 2, 15. *conf.* V. 3, 10, 5.
Iniicere voluptatem praefecturae V. 1, 17, 6. aquam C. 12, 22, 2.
Inimicum ad corpus alendum V. 2, 2, 19. inimici sationis dentes caprarum V. 2, 3, 7. inimicissima diligentiae vitia C. 11, 1, 13.
Iniquis exclusus spatiis C. 10, 2. iniquissimus locus C. 3, 3, 12.
Initiante pluuia, *incipiente* P. Iun. 4.
Initia, *Cereris praesertim* V. 3, 1, 5. initiis Cereris porci immolantur V. 2, 4, 9. initiis pacis, foedus cum feritur V. 2, 4, 9.
Initus, *a, um.* inita arbor C. 5, 9, 16.
Iniugare *vid. Vrsi. ad* C. 4, 17, 8.
Iniungitur pondus C. 6, 2, 7. mas feminae C. 6, 37, 2. iniungantur fenestellis scandulae C. 8, 3, 6. ¶ pollinem iniungas *h. e. addas* Veg. 3, 1, 8. ¶ Iniungere, *plantare* P. 1, 6, 5. iniuncta est arbor scrobi P. F. 10, 1. ¶ iniungere farmenta, *seruare, non rescindere* P. 1, 6, 9.

insuefacias C. 6, 4, 4. insuesci debent semina C. 11, 3, 6.
Insufflata Veg. 3, 4, 39.
Insufflare os plenum vini per fistulam Veg. 2, 21.
Insula Cea C. 9, 2, 4. Coa et Chia V. 2 pr. 3. insulae breues P. 1, 28, 1. Ludianorum choreusae V. 3, 17, 4.
Insulsa amurca C. 11, 2, 29 *et* 2, 9, 10. P. F. 8. P. Mar. 8, 1.
Insuo. insuitur linea purpura C. 3, 15. 1.
Insuper arbores Ca. 18, 5. pruna insuper et circum operito Ca. 76, 4. insuper iactato ferrum Ca. 160, 1. cannas ponere, *darauf* C. 12, 39, 1.
Insurgit summitas P. 1, 6, 10.
Intecta specularibus vasa C. 11, 3, 52 *Mistbeeten.*
Integer permanet sapor C. 12, 49, 3. integrum vix XXX diebus vinum C. 12, 20, 7. ex integro, *de nouo* C. 9, 13, 8. de integro refodere C. 4, 32, 4.
Integritatem seruant illibatam C. 8, 11, 9.
Intellego *vt* neglego *semper est in Codice Mediceo. Ita etiam in Terentio edidit Bentleius.*
Intelligitur sapor vini conditus C. 12, 20, 7.
Intemelium V. 3, 9, 17.
Intemperantia caeli C. 1 pr. 3.
Intemperies caeli C. 1 pr. 1. intemperias prohibessis Ca. 141, 2.
Intendere perticas Ca. 48, 2. intenditur scarificationi malagmatis more *superponitur* C. 6, 17, 3. ¶ intendere lumen vel ignem P. 1, 21, 2. *intelligere, vt hodie Itali.*
Intentio neruorum, cruditatis signum in bubus C. 6, 6, 1. ¶ intentione summa, *attentione, studio* P. S. 10, 3.
ne Inter se poma contingant C. 12, 44, 4.
Interamnates et Reatini de finibus contendunt V. 3, 2, 3.
Interaneis exemtis aues C. 9, 14, 14 *h. e. quidquid est viscerum in ventre ima. Linda. Sel. med.* 9, 57. SCHOETTG.
Interceptae ab accipitre columbae V. 3, 7, 7.
Intercidere oliuas acuto calamo P. N. 22, 3. intercidi et disrarari C. 4, 32, 4.
Interclusa quibusdam anima σωρὸν ingressis V. 1, 63, 1.
Interculcantur vinacea C. 12, 43, 10.
Interdius votum facito Ca. 83.
Interfluus humor P. S. 10, 4.
Interfringit ventus surculos Ca. 44.
Interiacet sulcis spatium C. 11, 3, 6.
Interiectus, interiectio *idem fere quod interuallum* C. 3, 21, 6 *add. no. ad* 3, 16, 3.
Interim, *interdum* C. 3, 10, 13.
Interimitur vepres C. 11, 3, 7.
Interior pars *h. e. magis septentrionalis* V. 1, 2, 4. ¶ interiorum incisiones *h. e. interaneorum* Veg. 1, 39, 2.
Interlegenda sunt poma quaeque vitiosa P. F. 25, 16. Iun. 5, 1. Iul. 3, 1.
Interluere manus C. 132, 2.
Intermestri Ca. 37, 3. *Sed*
Intermenstruum V. 1, 37, 1. *Qui tamen de* L. L. 5, 2. p. 45 *extr. Dordr.* A mensibus, *inquit*, intermestris dictus, quod putabant inter prioris mensis senescentis extremos dies, et nouam lunam esse diem, quem diligentius Attici ἕνην καὶ νέαν appellarunt (ab eo, quod ea die potest videri extrema et prima luna.
Intermittere ignem Ca. 38, 2.
Internatae herbae C. 2, 12, 6. internatus palmes C. 4, 24, 5.
ad Internicionem perducere vineta C. 4, 22, 8. interniciones hostium facere C. 1, 3, 11.
Internodium cannae vnum cum suis articulis P. Apr. 8, 3. Mar. 10, 23. internodia vitis C. 3, 2, 9. P. F. 9, 4. longa P. Mar. 10, 25. ¶ articulorum longa in canibus V. 2, 9, 4.
Internus, *a, um.* Interna boum, *viscera* Veg. 3, 2, 15.
Intero, *is, forte restituendum* C. 12, 57, 2.
Interordinium V pedum C. 3, 13, 3. interordinia laxiora C. 5, 5, 3. interordiniorum spatia C. 3, 15, 1. 4, 14, 2.
Interpretari maturitatem C. 11, 2, 67.
Interputare ficos Ca. 50, 2. oleam V. 1, 30. rosas C. Arb. 30, 2.
Interquiescere Ca. 158, 2.
Interradere C. Arb. 19, 3. *Hard. ad Plin.* 15, 1 f. 2 *recte explicat ramos intermedios succidere vbi densitas officit vid.* Interuello.
post Interrogationem obliquam indicatiuus, vbi aucupare V. 1, 23, 5 *sic*, quod praecipuum est, non facile dictu C. 3, 1, 4.
Interrupit nos medici aduentus V. 2, 1, 1. interrumpere ordinem C. 11, 2, 25.
Interseri trunco arboris P. 1, 43, 2. malleolis C. 3, 9, 7. interserit se vallis P. Aug. 11, 2.
Intersitis fruticibus C. 8, 15, 5.
Interspirare Ca. 112, 1.
Intersum. Interest vtile V. 2, 2, 12 *sed vi. no. Ponted.* quod interest nimium explere Ca. 22, 1. clatros interesse oportet pede *h. e. regulas eorum inter se distare pede* Ca. 4, 1.
Intertrigini remedium Ca. 159. C. 6, 32, 1. 7, 5, 11. Intertrigo *corporis vitium est, fit autem id malum, quando femina, id est, coxae interiores equitatu aliaue de causa atteruntur. Graeci dicunt* paratrimma. *Docet M. Varro* intertriginem, et intertrimentum *ab eodem verbo deriuari, cuius verba sunt haec:* Intertrimentum ab eo, quod duo, quae inter se trita, et diminuta, a quo etiam intertrigo dicta. BEROALD.
Interuacantibus spatiis C. 4, 32, 2.
sine Interuallo, *continuo* V. 2, 1, 22. interuallum faciunt a bruma ad aequinoctium V. 2, 7, 9. *Crescentius* interuallant.
Interuello. interuulseris C. 5, 10, 5. interuelli C. 4, 33, 3. interuelluntur rapa P. Iul. 2, 2. *vid.* Interrado.
Interuenia et rimae in puteis P. Aug. 8, 3.
Interueniente lanugine C. 4, 29, 16. interuenientibus spatiis C. 9, 1, 3.
Interuentu domini C. 9, 5, 2. 4, 29, 16.
Interuolando allectant C. 8, 10, 1.
Intestinum opus V. 3, 1, 10.
Intinguere in acetum Ca. 156, 1.
Intolerabiliter horrere frigoribus C. 1, 4, 9.

Intomata

Iterati agri C. 2, 4, 4 *et* 8. iteratus esse debet cultus vinearum C. 11, 2, 48.
Iteratur sarritura frumentorum C. 11, 2, 27. iterandus fossione locus C. 11, 3, 12.
Ithyphallus in hortis C. 10, 32. *τὸ ἐντεταμένον αἰδοῖον, q. d. φαλλὸς ἰθύς, h. e. εὐθύς.*
Itus ac reditus paucos P. Iun. 2, 4.
Iuba equorum qualis esse debeat V. 2, 7, 5. ¶ iubae gallorum C. 8, 2, 10.
Iubare exorto C. 10, 294.
Iudaea pretiosis odoribus illustris C. 3, 8, 4. in Iudaea caryotae V. 2, 1, 27.
Iudaeus Germano procerior C. 3, 8, 2.
Iudaicum bitumen Veg. 1, 20, 1. 2, 56, 2. 2, 57, 2. 3, 84, 3.
Iugamenta *v.* Iugumenta.
Iugarius, bubulcus C. 1, 6, 6. *vid. Scheffer. de re vehic.* 1, 17 *extr.*
Iugationis species duae V. 1, 8, 2.
Iugatorii boues V. 2, 5, 9.
Iugata vinea C. Arb. 4, 1. V. 1, 18, 1 *et* 2.
Iugeralis tabula P. F. 9, 9.
Iugeratim C. 3, 3, 3.
Iugerum quid V. 1, 10, 1. C. 5, 1, 5 *et* 9. iugeri modus non semper quadrat C. 5, 1, 13. forma quaeque vt dimetienda C. 5, 2. iugerum quot modios cuiusque grani recipiat C. 11, 2, 75 sq. iugera forensia V. 1, 2, 9. Liciniana C. 1, 3, 10. quingentis plura possidere non licebat ciui Ro. V. 1, 2, 9.
Iuglandis satio et cultura C. 5, 10, 4. iuglandes magnae et crebrae viciniam faciunt sterilem V. 1, 16, 6.
Iugo. iugare furcas perticis C. 12, 39, 1. palos C. 12, 15, 1. iugari vinea vt debeat C. 4, 26, 1.
Iugum asinarium, plostrarium, vinarium Ca. 11, 2. cornibus an ceruicibus inserendum C. 2, 2, 22. quo tres iungantur boues C. 6, 2, 10. ¶ agri iugum quid? V. 1, 10, 1. ¶ Iuga vineae quatuor generum V. 1, 18, 1 *et* 2 vineaticum *describ.* C. 4, 17 *et* 4, 19. sub iugum mittitur vinea C. 4, 22, 1. *Paxamus Geop.* 5, 19 *ζυγὸς δὲ καλεῖται ἡ τῆς ἀμπέλου πρὸς τὴν χάρακα συζυγία* vitis ad perticam coniugatio. SCHOETTG. ¶ *A iugo igitur* vineatico *nomen habere videtur* militare *illud, de quo Auso. Id.* 12 Hostilis quae forma iugi est, hanc efficiet Π.
Iugumenta *s.* iugamenta Ca. 14, 1 *et* 4. Iugumenta *etiam probantur viris doctis ad* Vitr. 2, 1 *vbi est* iugumentantes, *intelliguntque trabes transuersim impositas arrectariis, vt superliminaria in ianuis rel.*
Iugus, *a, um.* iuga vasa olearia instructa Ca. 10, 1. V. 1, 22, 3. sex iugis vasis opus erit Ca. 145, 1. *vid. no. ad* Ca. 10, 1.
Iulii mensis descriptio et opera C. 11, 2, 49.
Iumenta *vnde dicta* C. 6 pr. 3. *pro* bubus C. 6, 3, 3. *vbi tamen a iumentis distingui videntur.* iumentis curandis machina C. 6, 19. *vid.* Iuuamentum.
Iuncetum V. 1, 8, 3.
Iunceus. iuncea sporta C. 12, 6, 1.
Iunctura boum C. 2, 2, 22.
Iunctus *et* vinctus *confunduntur a librariis* C. 6, 37, 1.

Iuncus. iunci contorti stamina C. 10, 306.
e Iunipero ridicae V, 1, 8, 4. *Maiuscula igitur arbor.*
Iunii mensis descriptio et opera C. 11, 2, 46.
Iunonis lucus Sami V. 3, 6, 2.
Iupiter pater V. 1, 1, 5. Olympius C. 1 pr. 31. dapalis Ca. 132, 1.
Iurisdictione assidua C. 12, 3, 11.
Iurant factores olei Ca. 145, 2. iurare ad dominum Ca. 144, 2.
Ius ex ossibus V. 2, 9, 10. in ius vocat pisces cocus V. 3, 17, 5. iure submersa salgama C. 12, 4, 5. ¶ de iure ciuili quemadmodum emi quamque pecudem oporteat V. 2, 1, 15. ius summum summa crux C. 1, 7, 2.
Iusculum frigidum Ca. 156, 7.
Iusiurandum dare, verum fecisse Ca. 148, 2.
Iusquiami succus *h. e.* hyoscyami P. 1, 35, 5. Veg. 2, 12, 5.
Iussitur Ca. 14, 1. *vid. no.*
Iussus, *a, um.* iussi veniunt riui C. 10, 48.
Iustitia Dea, *Δίκη, Astraea* Veg. 3 pr. 6.
Iustus, *a, um.* iusta hoc mense lardi confectio P. Ian. 16. iustam maturitatem ceperint C. 4, 23, 1. iusti roboris vites C. 4, 21, 1. ¶ Iusta fiunt C. 2, 4, 7. lanificio persequi atque exigere C. 12, 3, 6. reddere C. 1, 8, 11. 11, 1, 26. iusta percepit omnia C. 4, 3, 5 *et* 1, 8, 18. quorum iusta certa esse non possunt C. 11, 2, 16. ad iusta paullatim perducitur labor C. 6, 14, 4. 6, 30, 5. ¶ Iustis legibus iuventae operata femina *h. e. menstruata* C. 10, 359. *Plin. Valer.* 4, 1 *de amygdalis*, feminarum iusta praecipitantur. *Sammo.* Menstruus iniusto si profluit impete sanguis. LICHTENH.
Iuti humoribus *h. e.* adiuti P. Mar. 10, 36. *vid. ad* P. 1, 34, 3. 1, 35, 8. *v.* Adiuuo.
Iuuamentum Veg. 3, 4, 46. *forte scholasticus aliquis scripsit pro* iumento.
Iuuatoria Veg. 3, 65, 12 *in margine Sambuci* scribitur *pro* viatoria. *recte vt videtur.* neque enim facile in promtu esse possunt, quae ibi praecipiuntur.
Iuuencus et iuuenca V. 2, 5, 6. iuuenci vt domentur C. 6 2, 1.
Iuuo. iuuarit *pro* iuuerit *MS.* P. D. 6, 1.
Iuxta fundum olla terebrata C. 12, 8, 1. iuxta ac mares habere feminas equas V. 2, 7, 1. iuxta satae fruges C. 8, 13, 3.

K. *i. e.* Kalendae primae Octobris Ca. 147. 148, 2. *vi. no.*

L. *nota* laudabilis loci *vid. Scal. ad* V. 1, 59, 2. *Vrsin. ad* V. 1, 11, 1. 1, 18, 2. 1, 55, 1. *Mire se torquet Victor.* ad V. 1, 23, 5. 1, 31, 6. 1, 44, 4. 1, 61. *Tanto magis mirum est non incidisse virum doctissimum in hanc interpretationem, cum ipse Var. Lect.* 34, 3 *obseruarit*, laudari *a Latinis scriptoribus dici ea, quae Graeci vocent ἐπαινούμενα. Sed vidit ille alia et maiora.*
L *pro* D V. 3, 9, 19.
pro L *positum* I *Victor. ad* V. 2, 4, 18.
Labea trapeti, *labia* Ca. 20, 2 *obscurum quae fuerint.*
Labefacit contagione caeteros C. 6, 5, 1.

Laeto. laetantur beneficio incendii loca sterilia P. 1, 6, 13. laetandis arboribus, *stercorandis* P. 1, 6, 18 *vid.* Laetamen. ¶ Laetor. laetatur vitis tepore C. 3, 9, 8.

Laetus ager Ca. 6, 1. *Ager* laetus *est bene stercoratus et pinguis. Stercus enim quod agris ingerebant rustici* Laetamen *appellabant. Seruius Georg.* 1. Fimus, qui per agros iacitur vulgo Laetamen appellatur, *Isidorus lib.* 17 *cap.* 11. Fimus est, qui per agros iacitur, et dictus fimus quod fiat imus: id est stercus, quod vulgo Laetamen appellatur. *Fulgentius Mytholog. lib.* 11. Quod detrimenta eius et augmenta non solum terra, sed et lapides, vel cerebra animantium, et (quod magis incredibile fit) etiam laetamina sentiant, quae in lunae crementis eiecta vermiculos parturiunt. MEVRS. *vid.* Laetamen. ¶ Laeta sarmenta *videntur* latis *substituenda aliquoties vid. no. ad* P.F. 12, 2.

Laeuigare, laeuis, laeuare, *scribi vult Morg.* I, 75.

Laeua manu legenda radix C. 6, 5, 3.

Lagoena patentissimi oris C. 12, 45, 2. lagoenam Baccho habilem C. 10, 387. in lagoenam diffundere C. 12, 12, 2. in lagoenam indito Ca. 122. lagoenae gypsatae C. 12, 12, 2. C. 12, 41, 1. picatae C. 12, 11, 1. *MS. Palat. passim* Laguna, *vt Gr.* λάγυνος, *obseruante Sylburgio, quod indicium est, non male scribi* Lagoenam, *cum* oe *et* u *sexcenties permutentur. Et nota est Graecorum contractio* τῶν οι *in* υ *itemque Belgarum pronunciatio literarum* oe. Lagona *etiam multi MSS. teste Victorio ad* Ca. 122. Laguena *MS. Lugd. Palladii saepe*, v. g. O. 14, 17 s. *Idem indicat diminutiuum.*

Lagunculae picatae C. 12, 38, 7 *et* 8.

Λαγοτροφεῖα, pecudum siluestrium viuaria C. 8, 1, 4 *vt* Leporaria.

Lamina C. 6, 17, 6. Veg. 3, 4, 38. *Hinc etiam restituta pro* lana Veg. 2, 55, 7. 3, 4, 8.

Lampada tibi trado V. 3, 16, 9. lampades ferreae ardentes C. 12, 18, 5.

Lanae quae laudatiores C. 7, 2, 4. Atticae et Tarentinae V. 2, 2, 18. ¶ lana madida ad vulnera *passim laudatur* Vegetio *v.g.* 2, 48, 8. 2, 49, 1. succida 2, 41, 3. 2, 46. 2, 54, 3. 3, 4, 28. lanarum munimenta *de ead. re* Veg. 2, 47, 3.

Lanamentum ex oleo et aceto et sale Veg. 2, 56, 1.

Lanare pecus V. 2, 9, 1.

Lanaria radix C. 11, 2, 35 *vi. no.*

Lanatae pelles C. 6, 2, 4. *hinc restitut.* Veg. 2, 7, 1 *conf.* 3, 43, 2. ¶ Lanata vitis C. 3, 2, 12. 3, 2, 17.

Languida arbor P.F. 25, 4. N. 7, 14.

Languorem simulantes in valetudinarium deducuntur C. 12, 3, 7. languoris remedium C. 6, 38, 3.

Laniarium macellum V. 2, 4, 3.

ab Laniario succidia V. 2, 4, 3.

Lanificii cura C. 12 pr. 9.

Lanigerae pecudes C. 7, 6, 5.

Lanistae rixosarum auium C. 8, 2, 5. *vi. no.*

Lanitium si curae sit C. 7, 3, 9.

ad Lanium peruenit verres V. 2, 4, 8. a laniis canes non emendi pastoribus V. 2, 9, 5.

Lanugo inest pomis cydoniis C. 12, 45, 2. in surculis cerasi P. O. 12, 5. lanugine canescit vitis C. 3, 2, 12. ¶ lanuginem excitat terebra, *scobem* C. 4, 29, 16.

Lapathos lubrica C. 10, 373.

Lapicidinae V. 1, 2, 23.

Lapideus suggestus C. 9, 7, 1.

Lapidosa macies aurosi pulueris P. 1, 5, 1. ¶ lapidosi generis pira P. F. 25, 2. *remedium eius rei* P. F. 25, 6. lapidosa pruni poma C. 10, 15.

Lapis. lapides calci coquendae qui apti P. 1, 10, 3. iuxta vitium radices ponuntur. C. Arb. 4, 4. lapis fissae radici iniectus medicinae causa P. F. 25, 15. C. 5, 10, 20. *vid.* Cuneus. ¶ lapides molares Veg. 2, 28, 5 *non nimis magnos fuisse oportet.* ¶ de lapide noxium comparare C. 3, 3, 8. *Serui dicuntur* de lapide emti, *propterea quod venales serui astabant* in lapide, *foro Romano, vbi praeco venales proclamabat. Hinc illud Plautinum*: In eo astas lapide, vbi venales praeco praedicat. *M. Tullius, in oratione contra Pisonem, non minus scienter, quam eleganter* tribunos duos dixit esse de lapide emtos. *quia mercede redemti fuerant, vt fauerent Clodio. Sicut serui de lapide pecunia comparantur. Labitur Merula errore manifestario, qui enarrans hunc locum Columellae existimauit id totum referendum esse ad eos, qui de Capitolino lapide deiiciebantur, quod quam ridiculum sit interpretamentum, penitusque ab intellectu scriptoris dissentiens, quiuis vel mediocriter eruditus intelligit.* BEROALD. *Merula quem tangit, est Ge. Alexandrinus in Indice, cuius paucissima talia sunt, quae huc deriuare licuerit.* ¶ ad quartum et vicesimum lapidem via salaria a Roma V. 3, 2, 14.

Lapsana V. 3, 16, 25. lapsanae vulgares C. 9, 4, 5. lapsanae flos C. 12, 7, 1. *add. Plin.* 19, 8 s. 41. *Eadem videtur, quae aliis* Lampsana, *siluestris oleris genus.*

Lapsu pigro repit aqua C. 1, 5, 3.

Laqueatum corpus C. 6, 19, 3. *laqueis constrictum.*

Laquei setis pendentibus ponuntur talpis P. Mar. 9, 4. laqueos expedire ad aues capiendas P. D. 6, 2.

Lar familiaris Ca. 2, 1. 143, 2. circa larem epulari C. 11, 1, 19.

Lardum quando fiat P. Dec. 6, 2.

Largae ponendae sunt arbores P. F. 25, 21 *spatiis interiectis.*

Large bibendi potestas C. 8, 14, 11. vagandi licentia P. 1, 30, 3.

Largiemur aliquantum stercoris circa viticularum vestigia P. O. 5, 2.

Largitatem indulgere radicibus P. N. 7, 11.

Largitionibus prosequi C. 11, 1, 19.

Larix vtilis fabricae P. N. 15, 1.

Laruas abigit suffimentum Veg. 4, 12, 4.

Lasciuiae lususque causa emittuntur catuli C. 7, 12, 12.

Laser, σίλφιον C. 12, 7, 4. 12, 57, 4. Exiguum laseris C. 5, 10, 15. modicum arbori Punicae infunditur P. Mar. 10, 3. Cyrenaicum C. Arb. 23, 1. *vbi laudatus Spanhemius. a quo felicius petentur omnia tum quae Beroaldus hic docuit, tum quae nos possemus.* Veg. 3, 60. *restit. etiam* 3, 65, 12. lasare *per* a *in Syllaba media*

Leuigat

Leuigat sentes insitio P. inf. 81 *h. e. facit vt spinas et aculeos amittant.* leuigare parietes tectorio V. 3, 11, 3. leuigari opere tectorio C. 9, 7, 1. ¶ *terendo minuere.* leuigare offulas oleo adsperso P. 1, 29, 4. diligenter contrita leuigantur C. 12, 41, 3. *Ita Gr. λεαίνειν saepe apud Aëtium de terendis medicamentis: ita συλλεάνεσαι Geop.* 17, 6. *et λεῖος significat* tritum, *ut de radicibus graminis, s. agrostis Diosc.* 4, 30. *ἡ ῥίζα κατακλαττομένη λεία* (leuigata) *τραύματα κολλᾷ.* *Sic* Plin. 33, 7 f. 42 qui minium poliunt in officinis, faciem laxis vesicis illigant, ne in respirando pernicialem puluerem trahant, et tamen vt per illas spectent.

Leuis brassica Ca. 157, 1. plagae leues fiunt C. Arb. 20, 1. leue per pluuias frequentes mustum, *dilutum* P. O. 14, 4. ¶ leuiora loca *oppon.* gravioribus V. 1, 4, 4. *conf.* 1, 6, 3.

Leuisticum *vox ex Ligustico corrupta, cui substituunt officinae. et* Veg. 3, 52, 2. *vid.* Libysticum.

Leuiter Ca. 112, 2.

Leuo, *as pr. corr.* leuat se apis sublimius C. 9, 12, 1. leuandae matres *h. e. pastu reficiendae* V. 2, 5, 16. ¶ *aufero.* leuare corticem scalpro P. Iun. 5, 3. terram ab extremis radicibus P. F. 25, 6. mustum ex lacu P. O. 17, 1. *vid. no. ad* C. 3, 21, 5.

Leuo. *pr. prod. leuigo.* leuare plagam ferro C. Arb. 8, 2. 26, 4. leuentur falce plagae C. 5, 9, 3. 5, 11, 7. Arb. 26, 6.

Lex, *formula contractus* Ca. 14, 5. 145, 1. 146, 1. 147. 149, 1. 150. *vi. no. ad* V. 2, 1, 16 *et* 2, 2, 5. ¶ legem foecunditatis dicere eam C. 3, 8, 1. lege quadam diuina et aeterna C. 4, 10, 3. ¶ legibus iustis iuventae operata mulier, menstruata C. 10, 360.

Lexipyretas *legendum pro* Leptiperisis Veg. 2, 36, 2.

Lexiuum *vid.* Lixiuium.

Libella fabrilis C. 3, 13, 12. ad libellam aequus locus V. 1, 6, 6.

Liber et Ceres, Dii rusticis V. 1, 1, 5. Libero patri cur immolentur hirci V. 1, 2, 19. Libero fauente C. 3, 21, 3. Libero Liberaeque sacrificia in vindemia C. 12, 18, 4.

Liber, *a, um.* liberi pedes C. 8, 3, 3 *im Lichten.* liberae putaminibus nuces P. Ian. 15, 19. ¶ Liberi disciplinis excolendi C. 4, 3, 2.

Liber, *cortex*, sese vertit Ca. 45, 3. arundines aliquot libris colligatae V. 1, 8, 4. librum remittit arbor C. 11, 2, 37 *et* 41. demittit vlmus C. 5, 6, 12. ¶ librum vxori feci de agricultura V. 2 pr. 6. liber falso nomine proditus C. 7, 5, 17.

Liberat haec res impensam terreni C. 3, 3, 11.

Libo. libandum praebere apibus C. 9, 13, 6. ¶ libabimus de pluribus pauca Veg. 1, 62, 1.

Libidinosae dapes C. 10 pr. 2.

Libido. libidinem concitant cibi C. 8, 11, 6. libidinis rixosae mas C. 8, 2, 14. ¶ Si libido veniat nauseae Ca. 156, 4. *Imitatus est Plin. Valer.* 2, 30. *vbi* libido intestini *est tenesmus. Hoc et plura Rhod. Lex. Scribon. h. v.*

Libra pondo C. 12, 20, 5. ¶ Libra pari est cum aequore maris C. 8, 17, 4. infra libram maris *ibid. vid.* Libella. *it.* Libro.

Librales offae C. 6, 2, 7. P. Mar. 12, 3.

Libramentum aquae P. Aug. 9, 2. ventorum C. 1, 5, 8.

Librarium foramen ferreum Ca. 21, 4 *vi. no.* in libraria frusta conciditur Ca. 12, 53, 4. ¶ Librarius scriba libertus V. 3, 2, 14. librarii manus segnior P. inf. pr. 1.

Libratum pari momento temperamentum C. 3, 12, 4.

Libro. librare pauimentum Ca. 18, 7 *aequare planiciem. Vi. Keuchen. ad Fronti. de aequaeductibus p.* 375. SCHOETTG. cum sol paribus libraverit orbem horis C. 10, 42.

Libum vti fiat Ca. 75. liba absoluta, et res diuina parata V. 2, 8, 1.

in Liburnia mulieres robustae ac durae V. 2, 10, 8.

Liburnico simile vt fiat oleum P. N. 18.

Libya frumenti ferax C. 3, 8, 4. in Libya Hesperides V. 2, 1, 6.

Libycis ramis, *Punicis* P. inf. 71. Libycae vites C. 3, 2, 1. fici C. 5, 10, 11. *eaedem videntur*

Libyscae *s.* Libyssae C. 10, 418.

Libysticum Veg. 3, 52, 2 *quod al.* Ligusticum. *Sed λιβυστικὸν etiam Galeno herba quae* panaces *alias vocatur*, Siler montanum *Dodonaeo*, *a* Leuistico *vulgari*, *Gall.* Liveche, *Liebstöckel, quod illi substituunt officinae, diuersum.*

Licet videre V. 2, 10, 1. videri V. 1, 6, 2. liceto Ca. 83.

Liciniana olea Ca. 6, 2. C. 5, 8, 3. Arb. 17, 3. iugera C. 1, 3, 10.

Licinia olea C. 5, 8, 4. 12, 49, 3. 12, 52, 1. P. F. 18, 4.

Licinium Veg. 2, 22, 2. 2, 48, 6. Factum licinium ex decem filis *adfert Rhodius de Acia Celsi p.* 141. *ex Albuensis Chirurg.* P. 2. c. 64.

C. Licinius Stolo collocutor, *et alius* Trib. pl. V. 1, 2, 9. hic sua lege damnatus C. 1, 3, 11. ¶ Licinius Murena vnde dictus C. 8, 16, 5. ¶ Nerua V. 2, 4, 1.

Lienes turgent Ca. 157, 7.

Lienosi boues Veg. 3, 28.

Ligamine papyri inhibetur C. 6, 6, 4. ligamina vitium C. 11, 2, 92 herbarum et fasciculi C. 12, 8, 1.

Ligatura in vitibus locum mutare debet P. 1, 6, 11.

Ligatae et palatae vineae C. 11, 2, 11. ¶ Ligati sunt armi bouis, *duri*, *rigidi* Veg. 3, 44, 1.

Ligna domino Ca. 55. ne fumosa sint, et bene ardeant Ca. 130. picata C. 11, 2, 71. lignorum repositio P. 1, 32.

Ligula cumulata salis C. 12, 21, 2. *ita* Cochlear. ¶ ligula purgandus fructus musteus, *de melle* C. 9, 15, 13. *vid.* Lingula.

Liguriae armenta C. 3, 8, 3. in Liguria conficitur pix Nemeturica C. 12, 24, 1.

Liguriunt muscae V. 3, 16, 6 *vi. no.*

Ligucus *pro* Ligustico *Vict. et Scal. ad* V. 1, 18, 6. *it. MS.* V. 2, 5, 9 *et* 3, 9, 17.

Ligustici vncia C. 12, 57, 5 *vid.* Libysticum. Leuisticum. Ligusticus ager montanus V. 1, 18, 6.

Ligustro nigro C. 10, 300.

Lilieta noua formare P. F. 21, 3.

Liliorum satio P. F. 21, 3.

Limax implicitus conchae C. 10, 324. ne hortos infestet P. 1, 35, 2. limacis os Veg. 1, 62, 2. *vi. no.*

Limbus XII signorum, *Zodiacus* V. 2, 3, 7.

Loricare solum granarii opere tectorio V. 1, 57, 1.
Lorum, lora Ca. 135, 5.
Lotium eius qui brassicam esitarit quas vires accipiat Ca. 157, 10. facere Ca. 127, 1. 156, 1. difficilius si transeat, quo vino ciendum Ca. 122. si aegre eat, et substillum sit Ca. 156, 7. suillum Ca. 7, 3. per anum emittit Veg. 1, 46, 2. lotii vapor salutaris Veg. 2, 28, 5. 3, 7, 2.
Lotos C. 7, 9, 6. loti Phrygiae C. 10, 258. *vi. no.*
Lucanum vinum Ca. 6, 5. V. 1, 25.
Lucernae craticulae Ca. 13, 1 *in quibus ligna ardentia coniiciuntur, quales etiam hodienum ad aedes videmus pensiles.* SCHOETTG. *Mihi videbatur iterum locum inspicienti, legendum* lacernas.
Q. Lucienus *collocutor* V. 2, 5, 1 *et* 18. 2, 7, 1.
Lucifer eoo remeat ortu C. 10, 291. interdiu, noctu Hesperus in ornithone Varronis 3, 5, 17.
Lucifugae blattae C. 9, 7, 5.
Luciliano charactere libelli V. 3, 2, 17.
C. Lucilii Hipri mentio V. 2, 1, 2.
Lucrifecerunt hoc nomen V. 3, 4, 1.
sine Luctamine alterius generis vina melius seruant sapores P. P. 9, 13.
Lucubratione per hiemem quae facienda Ca. 37, 3. C. 11, 2, 12. 11, 2, 90 *it.* 91 *et* 92. *Rustici duas habent lucubrationes, easque maxime noctibus hybernis: alteram* vespertinam, *alteram* matutinam, *quam antelucanam vocant: quia ante lucem euigilant. Literatis quoque consimiles sunt lucubrationes, magna tamen dissimilitudine disparatae. Siquidem rustici lucubrantes rusticana opera efficiunt, et vilia, literati vero diuina, et immortalia: illi corpus, hi ingenium exercent, illi manus mouent in canabe, et ligno, et materia, hi inter chartas, et calamos scriptorios sunt occupati, qua occupatione nihil honestius, nihil potest esse praestantius.* BERO.
Luculli Varro tutor C. 8, 16, 5. villa V. 1, 2, 10. pessimo publico aedificata V. 1, 13, 7. C. 1, 4, 6. auiarium V. 3, 3, 18. 3, 4, 3. piscinae V. 3, 3, 10. 3, 2, 17. M. Luculli V. 3, 17, 8. L. Luculli V. 3, 17, 9.
Lucus vt conlucetur Ca. 139.
Ludianorum insulae V. 3, 17, 4.
Ludo. ne ludat vena, *forte* ne eludat Veg. 2, 40, 1.
Lumbrici medicina suibus C. 7, 9, 7. ¶ vino quo pellantur Ca. 126. pecus si vexent C. 6, 25. 6, 30, 9. *add.* Veg. 1, 44 *it.* 45 *et* 52.
Lumbus. a lumbis in vite habentur optima semina C. Arb. 3, 1. *Membra hominis, et partes ad alias quoque res decenti translatione transferuntur. Nam* montibus *poëtae persaepe dant* caput, humeros, pedes. *Nec Columella in* vitibus lumbos, *et* humeros, *indecenter appellat eas partes, quae si vitem metiaris, vt hominem, obtinent vicem lumborum, et humerorum. Cum similiter Plinius dat* vitibus digitos, pollices, caput, crines, *alia quoque humani corporis membra. Idem tradit ab humeris arborum surculos petendos esse ad insitionem.* BERO.
Lumen *h. e. pupilla s. potius humor crystallinus* Veg. 2, 16, 5. ¶ lumen animi C. 1 pr. 23. flauentia lumina calthae C. 10, 97. loti gemmantia C. 10, 258.
Luna silenti Ca. 29, 50, 1. C. 2, 10, 11. dimidiata Ca. 37, 3. extrema et prima ἕνη καὶ νέα V. 1, 37, 1. procedit, *crescit* P. Iun. 3. minuente P. Iun. 3. P. F. 24, 4. ab luna exorta ad nouam V. 3, 17, 9. quadripartita V. 1, 37, 2. quarta decima, adhuc crescente lumine C. 2, 10, 10. quinta decima C. 2, 10, 10. XXV C. 2, 11, 7. trigesima, quae est fere noua C, 8, 11, 12. ¶ *Lunae obseruatio maximam partem superstitiosa certe inanis: deriuata forte a diuinitate eius credita, de qua* V. 1, 1, 5. *qui etiam generatim, eam obseruari docet* 1, 37. *it.* 1, 7, 2 *et* 4. *add. Plin.* 18, 32 s. 75. *Gell.* 20, 7. *speciatim* ¶ in stercorandis agris luna decrescente C. 2, 5, 1. 2, 16, 1. P. S. 1, 2. *item* hortis P. S. 13, 1. *et* oleis P. F. 20, 2. pratis autem, crescente C. 2, 15, 9. 2, 18, 2. *add.* P. F. 2. *et* P. S. 9, 2. ¶ in agris exstirpandis C. 11, 2, 52. P. Iul. 1, 1. ¶ in serendo P. 1, 8, 12. 1, 34, 8. lente C. 2, 10, 15. P. F. 4. vicia C. 2, 11, 7. P. Ian. 6. faba C. 2, 10, 10. P. N. 1, 3. allio et vlpico C. 11, 3, 22. P. N. 6, 2. in cepis P. F. 24, 4. in carduis P. Mar. 9, 2. ¶ in inserendis arboribus C. Arb. 26, 2. C. 5, 11, 2, P. F. 17, 4. seminibus vitium pangendis C. Arb. 3, 3. ¶ in faba vellenda et condenda C. 2, 10, 12. legendis vuis ollaribus C. 12, 43, 2 *et* 9. malis citreis P. Mar. 10, 18. cydoniis C. 12, 45, 2. piris condendis P. F. 25, 8. sapa coquenda C. 12, 19, 3. in lignis ad aedificia succidendis C. 11, 2, 11. *s.* caedenda materia ad fabricam P. Ian. 22. P. N. 15, 1. *conf.* Plin. 16, 39 s. 74. ¶ in remedio vitium contra sorices C. Arb. 15, 1. ne remedium (*arboris*) luna deprehendat P. O. 12, 8. ¶ In ouis supponendis C. 8, 5, 9. 8, 11, 11. gallinis saginandis C. 8, 7, 4 *et* 5. castrandis vitulis C. 6, 26, 2. P. Mai. 7, 1. salsura carnis C. 12, 53, 3. ¶ Luna plena turgescunt maria P. D. 6, 1. decrescente luna capillum tondens caluus fieri metuit V. 1, 37, 2.
Lunares dies vt diuisi V. 1, 37, 1. lunari ratione corruunt animalia, *tanquam essent lunatica* Veg. 3, 33, 1.
Lunaticus oculus quis? Veg. 2, 18, 1.
Lunatum ferramentum C. 12, 54, 1. lunatis cornibus P. Mar. 11, 2.
Lupa, *nomen canis* C. 7, 12, 13.
Lupercus C. 10, 191.
Lupinarium labrum Ca. 10, 4. 11, 4.
Lupini laus ad agros C. 2, 10, 1 sq. satio Ca. 34, 2. P. S. 5 *et* 9. stercoris vicem supplet C. 2, 16, 5. 11, 2, 44. P. Mai. 4, 2. agros vt foecundos et steriles reddat P. 1, 6, 14. Lupinum herbas perimit C. 2, 12, 5. *add.* P. Ian. 9, 2. quando colligatur et quomodo seruetur P. Iun. 3. lupini amari aqua adu. locustas P. 1, 35, 12. ¶ Lupino madido sociata radix C. 10, 115. *h. e.* lupulo, *vt vult Baccius de vinis L.* 7 *indice Rittershusio.*
Lupinus, *a, um.* lupini morsus vulnus Veg. 3, 4, 16.
Lupus. lupi morsus C. 6, 13, 1. ¶ lupus piscis rapax varius et sine macula C. 9, 17, 8. fluuialis fastiditus V. 3, 3, 9. C. 8, 16, 4. ¶ Lupi, *serrae manubriatae* P. 1, 43, 2.
Lurco Aufidius V. 3, 6, 1.
Lurida rana V. 1, 2, 26. brassica C. 10, 325.

prope

Matronalis

Matronalis labor C. 12 pr. 7. sedulitas C. 12 pr. 8.
Maturitas naturalis quae? C. 11, 2, 69. si legatur maturitas cum acerbitate, *maturae vuae cum acerbis* P. F. 9, 12. maturitatis serae fructus C. 3, 6, 3. maturitates seras expectare P. F. 9, 12. maturitatem capere C. 4, 23, 1. suam habet muria C. 12, 6, 2.
Maturo *Intransit.* ea quae sero maturant, praecoquis *oppon.* P. Mar. 10, 27. tardius maturat P. N. 7, 22. oliuas maturare muria P. N. 22, 2. *Sed vid. no.*
Maturus. matura ouis C. 7, 3, 11. *foetae an serae? oppos.* matura animalia Veg. 1, 22, 2. matura animalia *sunt equi adulti.* maturi agni C. 11, 2, 14 *sub finem Ianuarii signantur.* matura faba serotinae *opponitur* C. 2, 10, 9: *et* maturum foenum C. 7, 3, 21 cordo: *it.* matura satio C. 2, 10, 15 seriori. maturissimas ficus C. 12, 17, 2. maturissima semina C. 11, 3, 5.
Matutinus dies C. 9, 15, 4. matutinum eligito a tempestatibus liberum C. 6, 2, 3.
Maxillae equo si dolent C. 6, 30, 6.
Maxime pessima est C. 9, 3, 3. *vid. no.*
Mazonomum V. 3, 4, 3.
Me *pro* mihi V. 3, 16, 2.
Meatus minctionis Veg. 3, 15, 10.
Mechanicum vocab. C. 3, 10, 2.
in Media boues perferi V. 2, 1, 5.
Medianus digitus Veg. 2, 40, 3.
Mediastinus C. 1, 9, 3. *Significat seruum ministerio rustico priuatim attributum, quod sane erat laboriosum. Sed quod in agricolatione sit id officium mediastini non satis liquet, nisi accipias pro eo qui balnea curat et domum.* Quidam etymon mediastini *deducunt* a medio. *astu, id est, ciuitate, quasi in media ciuitate versetur, et mediae vrbis incola sit, quae significatio plane conuenit cum illo Horatiano carmine:* Tu Mediastinus tacita prece rura petebas. *Quidam* mediastinum *a* medio stando *vocari memorant, non pauci mediastinos tradunt dici vilissima quaeque mancipia, qui abiectissima quaeque officia tam in agro, quam in vrbe inter seruos peragunt, vt omnibus pareant, nullius imperium detrectantes, quasi in medio, ac propatulo ad omnium domesticorum iussa praesto sint. De mediastinis Nonius, Porphyrio, Priscianus. Ego re solerter, curioseque perpensa, video apud Columellam mediastinos* proprie *intelligi eos* operarios, *qui in studio agricolationis versantur: quales sunt occatores, sarritores, runcatores, messores: hoc signat ipse Columella scribens in secundo,* posse ducentorum agrum iugerum subigi duobus iugis boum, totidemque bubulcis, et sex mediastinis. *Nam praeter bubulcos mediastini sex, qui alii intelligi possunt, quam hi qui reliqua opera praeter arationem in agricolatione conficiunt, vt est sarrire, runcare, occare, metere, et caetera hoc genus? sunt autem quasi hi in medio aratorum, et vinitorum consistentes.* BEROALDVS.
Medica, herba. eius satio V. 1, 42. P. F. 6. laus C. 2, 11, 2. P. Apr. 1. *vid. Victor. ad* V. 3, 9, 6. *Add. Salmas. ad Solin.* c. 21 p. 172. Bochart. Hieroz. 1, 2, 31. SCHOETTG.

Medicabilis ligni succus C. 7, 10, 8. medicabile ita fieri mel P. Ian. 15, 19.
Medicabiliter asperat P. F. 31, 2.
Medicamen C. 6, 5, 2. de coagulo casei C. 7, 8, 2. theriacae P. F. 28, 2. medicaminis sapor vitiatur C. 12, 20, 1.
Medicamentosior brassica Ca. 157, 2.
Medicamentum in dolium indere Ca. 39, 1. *Ita* C. 12, 20, 3 medicamen *et* medicamentum *de iis rebus dicuntur, quae adiiciuntur defruto vt aetatem ferat.*
Medicatus cibus C. 9, 13, 3. medicatis seminibus nihil nocet eruca C. 11, 3, 64.
Medicina pecoris scientiam requirit C. 11, 1, 8. medicinae pecudum ab Epicharmo conscriptae C. 7, 3, 6. medicinae partes tres V. 2, 1, 21.
Medico. medicare aquam thymo pinsito C. 11, 3, 40. semina sedi succo C. 11, 3, 61. medicemus oues tonsas hoc vnguine P. Mai. 8, 1. *sed vid.* V. L. medicatur aqua exigua amurcae portione, C. 6, 4, 4. vt medicentur galbani odore apes C. 9, 13, 7.
Medicus. Medici galli V. 3, 9, 6. *vi. no.* Medici generis galli C. 8, 2, 12. Medicae gallinae V. 3, 9, 19. C. 8, 2, 4 *et* 12.
Medietas, *dimidia pars* P. 1, 12. ad medietatem decoquere P. Mar. 10, 10 *et* 30. vsque ad medietatem P. Mai. 3, 1. Iun. 10.
Medio, *as*, Mediante Iunio P. Mar. 10, 32.
Mediocres coronae C. 6, 29, 3.
Mediolanensium mos in vitibus et arboribus V. 1, 8, 2.
Mediponti Ca. 3, 5 *it.* 12 *et* Meliponti, *vt* gallinae Melicae *et* Medicae. *Erant in instrumento funario, et* Medi *h. e. Xerxis* pontem *imitabantur, quo Hellespontum ille coniunxerat. Crassissimi funes ad vehementissime premendum.* TVRN. 8, 6. *Libri veteres. quod probo magis, quam* Medipontos. *Sunt enim* Meliponti funes lorei crassissimi, qui prelum vehementissime deprimunt. vnde illis nomen: contra Subductarii, qui per trochleas traiecti, adhibita succula, praelum subducunt et tollunt. A. POPMA. *Dispungo,* medipontos priuos. *Quod autem doctissimus vir Aus. Popma malle ait se* melipontos *ex libris veteribus, non probo. Primum nunquam vidi illos libros veteres, et mei Basil. et Colon. habent* medipontos. *Deinde* Melipontus et Medipontus idem valent; *Nam* veteres L. et D. saepe inter se commutabant, vt in Impelimenta, Impedimenta. Fidius, Filius. Odor, Olor. Delicare, Dedicare. Quin etiam R. et D. commutabant. Meridies, Medidies. vnde Melidialis hostia, quae meridie immolabatur. *Festus*: Medialem appellabant hostiam atram, quam meridie immolabant. *Lego,* Medidialem a. *Sic* Feretrius, Fedetrius. *In lege Numae:* IOVEI. FEDETRIO. BOVEM. CAIDITO. Sic Lingua, Dingua. Lacrymae, Dacrymae. Nouensiles, Nouensides, *et similia.* MEVRSIVS.
Medius cibus, *dimidius* V. 3, 7, 9. Medius occidit, *p. p.* totus apparet C. 11, 2, 39 *et* 51. *vid. Barth.* 54, 10. *Sic* medium croci scrupulum P. Ian. 18, 1.

Mercurialis herba Ca. 158, 1.
Mercurius in membris equi Veg. 4, 2, 1. N. L.
Merda bubula Veg. 2, 8, 4.
Meretricandi potestas C. 11, 1, 16. *sed vi. no.*

Merga. mergis spicam legere C. 2, 21, 3. Furculam *interpretatur Festus*, qua acerui frugum fiunt. *Adhibet etiam in messis mentione Plautus Poen.* 5, 2, 58 *et* Rud. 3, 4, 58. Mergites *vocare videtur Plin.* 18, 30 *f.* 72. i. e. fasces culmorum merga collectorum.

Mergo. mergere sarmenta pastinis P. 1, 43.

Mergus in vite qui sit, et quomodo tractandus C. 4, 15, 2 sq. Vide Palladium 3, 16, 1. Hebraei vocant ארכובה, quae vox occurrit in Massechet Kilaim fol. 30. 1, vbi R. Obadias de Bartenora: ארכובה של גפן *notat vitem tortam et inflexam supra terram, quae postea se in altum erigit in modum arcus.* Vide quae ibidem adfert Maimonides. SCHOETTG. mergus, propaginis curuatura P. F. 16, 1. N. 2. in prouincialibus vineis C 5, 5, 16. mergum attrahere C. 4, 15, 1. amputare C. 4, 15, 4. mergis propagare veteres vineas C. 4, 2, 2. propagata vinea C. 4, 22, 2. mergis propagare salices C. 4, 30, 7. *Ab hoc genere* mergi Agrarius mergus *dictus est, de sententia Rigaltii ad Agrim.* p. 226 *extr. Pertinax Imperator apud Capitoli.* c. 9. *Sed in alia omnia eunt Casaubonus et Salmasius.*

Merica vitis C. 3, 2, 27.

Meridianus aequinoctialis C. 1, 6, 2. meridiano tempore V. 1, 51, 2. meridianis obiecta partibus P. 1, 20, 1. meridiana orbis pars minus salubrior quam septentrionalis V. 1, 2, 4.

Meritum admissarii, *virtus, praestantia* P. Mar. 13, 2 *et* 4. pro agri merito P. 1, 8, 1 pro aetatis merito P. Mar. 13, 7. secundi meriti ager P. 1, 5, 6. sequentis, arena P. 1, 10, 1. et P. Mar. 13, 4. secundi ac tertii meriti mella P. 1, 37, 3. *vid. Barth. hic* et ad P. inf. 158.

Merulae albae rarae aues V. 3, 9, 17. ¶ merulae pisces C. 8, 17, 8. 8, 16, 8. *inter saxatiles etiam laudat Plin.* 32, 11. ¶ L. Cornelius Merula *collocutor* V. 3, 2, 8 *et* 12.

Merus vere gustus non mistus C. 3, 21, 10. mero Bacchi spargere C. 10, 302. mera esculenta C. 11, 3, 50. ¶ merae agnae, *nondum aetatem agnorum egressae* V. 2, 2, 2. *nostri, ein pures Kind, in re simili.*

Merx esculenta C. 11, 3, 50. mercibus exactis C. 10, 317.

Mespili satio et cura P. Mar. 10, 19. insitio P. F. 25, 32. P. inf. 69 et 105. vt seruentur mespila P. Mar. 10, 22.

Messala orator C. 1 pr. 30.

Messionis frum. tria genera V. 1, 50, 1.

Messis vnde dicta, et quot modis fiat V. 1, 50. *int.* messi praemittuntur sacra Ca. 134. quando et quomodo facienda C. 2, 21. P. Iun. 2, 2. messim videt granarium V. 3, 2, 6. messibus exactis C. 12, 10, 1. messes sex singulis annis Medicae P. Ap. 1, 3.

Messorem foenisecam inducere C. 2, 18, 5.

Messoria opera C. 2, 13, 2. messoriae falces P. 1, 43, 2.

Messus. messae spicae V. 1, 50, 3.

Metas facere Ca. 55. in metas exstructum foenum C. 2, 19, 2. meta inuersa C. 9, 15, 12. ¶ ad metas dirigere V. 1, 4, 1. *Vid. quae de* meta *congessit P. Angelius Bargaeus de obelisco ap. Graeu. Thes. to.* IV p. 1903. SCHOETTG.

Metalla in agro V, 1, 2, 22.

Metampini saltus *vid.* Metapini.

METAPHORAE Varronis exstantiores. vinea ministrat acratophoro vinum 1, 8, 5. dominus furcillas e vinea reducit hibernatum in tecta 1, 8, 6. vinum in partu *et* alimonio non vt in calice quaerit aquam, sed solem: itaque ideo e vinea in arbores ascendit 1, 8, 7. cohors fit ministra fundo 1, 13, 4 *sic* quod horum inopiae subsidio misit arundinetum 1, 8, 4. *vid.* quaero. colit vlmus aliquot corbulas vuarum 1, 15. instrumentum rusticum diuiditur (*ex Grammatica*) in vocale, semiuocale et mutum 1, 17, 1. quae res quotidie videntur, minus metuunt furem 1, 22, 6. annus prospiciens 1, 23, 3. fructus videt in villa dolium ac modium, et prodit ad vsum 1, 37, 4. *add.* Pall. 1, 6, 11. semina adulta concipiunt, praegnantia cum sunt pariunt 1, 44, 4. aere frigidiore ringuntur radices 1, 45, 3. *vi. no.* herbae rixantur ac celerius rumpuntur, quam sequuntur 1, 47. ostia aperire muribus ac formicis 1, 51, 1. frumentum purum veniat ad corbem 1, 52, 2. vua descendit de vite 1, 54, 1. descendit in piscinam, in amphoram picatam 1, 54, 2. olea per idem biuium redit in villam 1, 55, 4. prodit vinum 1, 65, 1. ad abiiciendum descensurum se minitantur pensilia 1, 68. Epirotici pecuarii athletae 2, 1, 2. verres it retro, *h. e. deterior fit ad foeturam*, quoad perueniat ad lanium 2, 4, 8. vt omnia sequantur instrumenta *h. e. vna adferantur* 2, 10, 5. villa videt foenisicia in tabulato, vindemiam in cella, in granario messem 3, 2, 6. membra villae, vasa torcula *vel.* 3, 2, 9. parentes eorum *de columbis* 3, 7, 10. racemari licebit 3, 9, 1. emittunt apes progeniem in coloniam 3, 16, 29. ancoras tollere *sermonem definere* 3, 17, 1. in ius vocat pisces cocus 3, 17, 5.

Metapini, Metampini *an* Metapontini? saltus *vid. no.* V. 2, 9, 6.

Metelli villa pessimo publico aedificata V. 1, 13, 7. Metellus Caecilius C. 10, 182. Metellus anserum greges aluit V. 3, 10, 1.

Metior. metiri rura alii aliis modis solent V. 1, 10, 1. metiendorum agrorum ratio C. 5, 1. ad metendum idoneae crates fauorum P. Ian. 7, 1.

Metreta noua ne oleum bibat, et firmior vt fiat Ca. 100. picis liquidae C. 12, 22, 1. metretae oleariae C. 12, 47, 11. 12, 51. 2.

Μέτρον ἄριστον C. 1, 3, 8. metris, *versibus* C. 3, 10, 19.

Metuo metuunt res furem V. 1, 22, 6.

Metus plurimum confert ad diligentiam custodiendi C. 12 pr. 5.

Meuaniae armenta C. 3, 8, 3.

Mica salis quasi eruum Ca. 156, 3.

Mico. micuit ac prosiliit sagitta C. 3, 17, 2 *sed. lege* emicuit. micantes et vagi oculi Veg. 3, 73.

Migalte

Modeste. modestius completa cochlearia P. O. 14, 15. *add.* P. N. 7, 15 *sic*
Modestae rigationes, *modicae.* P. F. 25, 14.
Modium salis vnicuique in anno satis est Ca. 58.
Q. Modius Equiculus V. 2, 7, 1.
Modius, tertia pars iugeri P. Mai. 4, 1 *no. add.* P. Iun. 2, 1.
Modo nominatis prouinciis C. 11, 2, 61. ¶ modo vt *pro* dummodo C. 5, 6, 31. ¶ omnis materia, quae modo potest praecipitari C. 4, 26, 4. vlla regio, in qua modo frumenta gignantur C. 6 pr. 3.
Modulator cantus C. 1 pr. 3.
Modus et mensura rebus adhibenda C. 1, 3, 8. modus in assumenda cultura tenendus P. 1, 6, 12. modus altitudinis et latitudinis bipedaneus C. 11, 3, 4. modus fundi, *iusta magnitudo* V. 1, 11, 1. modi quibus metimur rura V. 1, 10, 1. modus amplus C. 11, 3, 3. in eundem modum musti tantundem C. 12, 23, 3. modum iugeri continens cliuus C. Arb. 1, 6. ad modum sextarii i. e. circiter sextarium P. Iul. 9. modis aequalibus P. O. 14, 7 *h. e. mensuris.* ¶ bono modo Ca. 5, 1. *vi. no.*
Moestitia frigorum C. 7, 3, 11.
Moestitudinem nouae captiuitatis consolari P. 1, 26, 2.
Molae asinariae, trusatiles, Hispanienses Ca. 10, 4. 11, 4. oleariae e duro et aspero lapide V. 1, 55, 5. aquariae P. 1, 42 *vi. no.* et submitti et eleuari possunt C. 12, 50, 6. mola suspensa infractus ial C. 12, 52, 2. 2, 11, 12. mola primo oleo leuiter esse debet suspensa P. N. 17, 1.
Molaris lapis Veg. 3, 49, 2 *it.* Veg. 2, 28, 5 *vbi, modicos admodum fuisse, apparet.* ¶ molares dentes C. 6, 29, 4.
Molarius asinus Ca. 11, 1. V. 1, 19, 3. *sed* Molendarius *etiam, vel* Molendinarius *legitur vid. Victor.*
Moles. molibus ferarum India mirabilis C. 3, 8, 3.
Molestiora loca, *ventosa, procellosa,* placidis *oppos.* P. 1, 6, 10.
Molile rusticum Ca. 10, 4. 11, 2. *scapus vel manubrium, quo mouetur mola, vt a* libra libriles *vel potius a* moliendo. *Itaque* tria *hic* molilia *sunt, vt et* molae. TVRN. 7, 22.
Molior. moliri terram C. 1 pr. 17. 11, 2, 19 *idem quod* terram ferro commouere C. 11, 2, 95. moliri opera C. 11, 2, 2. aliquid sub diuo C. 1, 8, 9. ¶ molitur morsus tumorem C. 6, 17, 4.
Molitio agrorum solique C. 1 pr. 32. molitionem terrenam differre C. 11, 2, 98.
Molitum eruum C. 11, 3, 5.
Mollicidena *scrib.* Veg. 4, 28, 28 *pro* molybdaena.
Mollificatus panis *Cresc. ex* V. 3, 7, 9.
Mollis tempestas V. 3, 9, 15. mollioris generis bos C. 6, 2, 11. mollissimus annus C. 10, 282.
Molliter assurgens collis C. 2, 2, 1. mollissime deuexus ager C. 1, 2, 4.
Molybdaena. *vid.* Mollicidena.
Monitio cuiusque officii C. 11, 1, 6 *et* 30.
Mons Sacer in Hispania C. 6, 27, 7. montes qui probentur *ad agric.* C. 2, 2, 1.
Monstra noxia quo fumo prohibeantur P. 1, 35, 11. *vid.* portentum.
Montani agri V. 1, 6, 2.
Monumenta scriptorum a me prius edita C. 10 pr. 5.
Mos non denegauit, vt V. 2, 10, 9. non exoleuit tantum, sed occidit C. 12 pr. 10. mores occalluere C. 8, 16, 6. caeli et anni C. 1 pr. 23. saliuati more C. 6, 9, 1. *saepe ita Scribon.* hoc more *pro hoc modo* P. Iun. 2, 1. morem praefationis recidere P. 1, 1, 1.
Moratae bene ciuitates C. 12, 3, 10.
Morbosus seruus Ca. 2, 7. morbosum pecus V. 2, 1, 21.
Morbus. morbi visi inuisique Ca. 141, 2. morborum caussae, signa, curatio V. 2, 1, 22 *et* 23.
Mordacitas ex melle germen nucum exstinguit P. Ian. 15, 7.
Mordicus interfecit perorigam equus V. 2, 7, 9.
(Moretum) oxyporum C. 12, 57, 5. v. lemma antiquum C. 12, 57, 1. et conuenit Virgilii vel cuiuscunque *moreti* descriptio, v. Scal. ad finem illius poematis.
Moritur hordeum si in lutoso spargatur P. 1, 6, 16.
Mors. mortibus et poenis afficere C. 9, 11, 2.
Morsui venenato remedia C. 6, 17. 6, 13, 1. ab angulo vnde coeperit morsus Veg. 4, 5, 4. morsum claudere Veg. 2, 33, 1.
Mortarium ad farinam subigendam Ca. 74. *fuisse hoc genus supellectilis planum, fundum certe planum ac latum habuisse, apparet ex* C. 12, 55, 1. *Hinc confirmatur obseruatio Io. Rhodii ad Scribo.* c. 111 p. 183, res in pilo tusas, tritas in mortario: *quod Scribonii et aliorum auctoritate ait confici. Idem apparet ex locis, vbi ad alia ea vox transfertur, v.g. ad orbem cauum instar phialae circa arborem* P. Mar. 8, 1. *vbi vid. no. Ita* mortarium *est ille alueus, in quo calx cum arena vel marmore minuto subigitur apud* Plin. 36, 23 s. 55 *et Vitr.* 7, 3. Mortarium in trapeto Ca. 22, 1. *et ipsum mediocriter excauatum videtur.*
Morticinae oues V. 2, 9, 10. volucres V. 3, 2, 18.
Mortifer ictus C. 6, 17, 1. spiritus P. Aug. 9, 1. mortifera quadrupedi scabies C. 6, 32, 1. ¶ mortiferus Veg. 3, 4, 33.
Mortua satio C. 2, 6, 2. *MS. Lips.*
Morus. mori sanguineo cruore C. 10, 402. mori satio et cultura C. 5, 10, 19. insitio P. ins. 127. dia morum P. S. 16.
Mouent se gemmae C. 11, 2, 26. mouere gemmas et corticem C. 4, 29, 3 *et* 4 aluum Ca. 114, 2.
Mox proposueram C. 3, 20, 4 *de tempore proxime superiore.*
si Muceat vinum Ca. 148, 1.
Mucorem situ contrahunt penora C. 12, 4, 4.
Mucosa proluuies C. 6, 7, 1.
Mucro falcis C. 4, 25, 1.
Mucus. muci Veg. 1, 3. 1, 10, 1. mucorum qualitates conuenit nosse Veg. 2, 36, 1. mucos per nares emittere desperate tympanitici bouis signum Veg. 3, 27, 4. ¶ mucus *an etiam pro pure? vid. ad.* Veg. 2, 46, 6 *no.* q.
Mugil iners C. 8, 17, 8.
Mula rhedaria V. 3, 17, 7. peperit V. 2, 1, 27. 6, 37, 3.

V. 2, 11, 12. mutetur tegula Ca. 155, 2. mutentur aere, vendantur C. 7, 9, 4. 8, 5, 4. 9, 1, 7. pretio P. Iul. 4, 4.
Mutuli Ca. 158, 1. per parietem defixi C. 8, 9, 3. columnis impositi V. 3, 5, 13. *vid. Philandr. ad Vitruu.* 3, 2. SCHOETTG.
Mutum instrumentum agri V. 1, 17, 1.
Μυγαλῆ, mus araneus C. 6, 17, 1. migalte *vitiose* Veg. 3, 4, 33.
Myrappia pira C. 12, 10, 4.
Myrrha Achaica C. 10, 173 *s.* Smyrnion, *quod Dodonaeo est* hipposelinon, *officinis* Petroselinum Macedonicum; *sed Fuchsio* Ligusticum, *vulgo* Leuisticum, *in quo illi contradicitur a Dodonaeo.*
Myrrha florentes horti Romani C. 3, 8, 4. Troglodytis Veg. 2, 22, 5 etc. *restituta etiam* 3, 70, 5. secundaria Veg. 4, 14, 2.
Myrta *pro* Myrtus *vid. V. L.* P. Ian. 17 et F. 27.
Myrteolo crine virens C. 10, 238.
Myrtinum oleum P. Ian. 17.
Myrtites vinum C. 12, 38. myrtite P. Ian. 18. F. 27 et 31. D. 2.
Myrtus coniugulus albus, et niger Ca. 8, 2. eius species tres Ca. 133, 2. genera duo C. 12, 38, 1. seminaria P. F. 23, 2. in baccis legendis quid obseru. C. 12, 38, 5 et 6.
Mysia frugifera C. 3, 8, 4. terra in ea densa C. 1 pr. 25.
Μῦθος de Actaeone V. 2, 9, 9.
Myxa seri et inseri quando soleat P. F. 25, 32. *Prunorum autem genus est in Syriae Damasco monte nata, familiare Italiae tempore Plinii, quem vide* 13, 5. *Ad lumbricos commendat ad Scribo. Rhodius* p. 214. *Add. Porta villae* 5, 22. SCHOETTG.

N. *antiquorum in* R. *mutatum Scal. ad* V. 2, 3, 1.
N. numero *significat in inscript. vid.* p. 135 *no.* p. *Add.* Veg. 3, 31, 2 *no.* k.
Naeuia olea C. 5, 8, 3. 12, 48, 1.
Naeuiana pira C. 5, 10, 18. 12, 10, 4.
Naeuius Pollio pede longior, quam quisquam longissimus C. 3, 8, 2.
Nais formosa C. 10, 299.
Nantes *vid.* No.
Napaeae nymphae C. 10, 264.
Napinae C. 11, 2, 7.
Napi satio et cultus C. 2, 10, 23. 11, 3, 59. P. Iul. 2, 1. Aug. 5. napus vt condiatur C. 12, 54. in rapum vertitur, *et vice versa* C. 2, 10, 23. P. Iul. 2, 2.
Narcissi comae C. 10, 297. gladiolus 9, 4, 4.
Nardinum oleum P. Mar. 9, 3.
Nardum Gallicum C. 12, 20, 5. nardi Celtici tantundem P. O. 14, 8. folium C. 12, 20, 5.
Nares. per eas medicina infunditur C. 6, 5, 3. Veg. 1, 17, 7 *it.* 10 *et* 19. ¶ velut nares foramina in puteo P. Aug. 9, 2.
Naryciae picis C. 10, 386.
Nascor. nascens annus C. 11, 3, 9. nasciturì regis signum P. Iun. 7, 8.

Nasiterna, Nassiterna Ca. 10, 2 et 11, 3. V. 1, 22, 3. *Turnebo* 7, 22 *vas aquarium, inde nomen inuenit, quod* tres nasos *habeat: alii a* nassa *deducere malunt. Sed haud paullo melius Iac. Perizonius* nassiternam *comparat cum* Nassica, *quem in veteri numo obseruauit; cui adiicimus* Nasson in *libris Liuii pro* Naso, Insula, *Syracusarum parte. Porro docet Perizonius, a* nasitus *vel* nasutus nasiternam *formari, vt a* cista cisternam, *ac simpliciter* nasatum *vas siue ansatum significari. Locus est Animaduers. histor.* c. 9, p. 373. *Bene reliqua: sed* nasum *non de* ansa *intellexerim in hac re, verum de* canali *vel* tubulo *adeo adfixto, cuius ope effundi commodius liquor, vel transfundi potius, queat.*
Nasturtii semen pullis datur V. 3, 9, 13. satio et cultus P. Ian. 14, 3 et 5. nasturtia dira C. 10, 231.
Nasus. in naso introit polypus Ca. 157, 15.
Natalis et ingenita sterilitas C. 3, 7, 2.
Natalitia *legebatur* V. 3, 5, 14 *pro* naualia.
Natio *quod* nascitur V. 2, 6, 4.
Nato. natant radices summa parte terrae C. Arb. 6, 1. natantes pisces C. 10, 203.
Natura diuina, Deus V. 3, 1, 3. suas dotes dedit regionibus C. 3, 8, 1. 3, 9, 1. naturam nouam ab arte fieri P. ins. 26. natura haec viuax *h. e. animal* V. 3, 14, 5. naturae orgia C. 10, 219. ¶ natura qua feminae sunt V. 2, 4, 10. naturae foramina habet lepus alio alius plura V. 3, 12, 4. ¶ natura submissa erit, *penis flaccidus* Veg. 2, 53, 2. si natura iumento excedit Veg. 3, 9. natura, qua mingunt Veg. 1, 61, 2. 3, 15, 21.
Naturali saxo C. 7, 6, 6. naturalium rerum latebras scrutantes, *Physici* C. 9, 2, 5. naturalia desideria C. 6, 24, 2. 6, 27, 7. naturales exitus C. 6, 30, 8. ¶ naturalia, *naturales exitus*, praecludere C. 8, 5, 19. loca naturalia *eadem* C. 8, 7, 2. ¶ naturalia equae C. 6, 27, 10. caprae C. 7, 7, 4.
Natus alius ager male alius bene V. 1, 6, 1. male nata sarmenta C. 4, 24, 7. P. F. 25, 14. nati *de agnis* P. Iul. 4, 3. ne capra natum pascat V. 1, 2, 17. natorum amore, noxam trahit equa C. 6, 27, 13.
Naualia auium V. 3, 5, 14.
Nauigabile flumen C. 1, 2, 3.
Nausea vt discutiatur C. 6, 34, 1. nauseae libido veniet Ca. 156, 4.
Nauseantibus suibus remedium C. 7, 10, 4.
Ne. vtique ne minores *pro* non V. 2, 4, 21. ¶ quod ne C. 5, 11, 13. ¶ ne *separatum et praepositum interrogat:* ne quid praeteriisset V. 2, 9, 16. tentandi, ne quid hesterni habeant in gutture C. 8, 5, 17. ne omne ianuas suas egrediatur examen P. 1, 39, 2. inspicias ne aliquam fracturam habeat Veg. 2, 55, 5. ne complurium generum? *MS. Lips.* C. 3, 19, 3. *Haec addenda iis, quae iam allata sunt ad* Ca. 1, 5 *et ad* C. 3, 7, 1 *et porro adiiciendum illud Cic. Tusc.* 5, 15. Videamus, ne vt aceruus ex sui generis granis, sic beata vita ex sui similibus partibus effici debeat? *itemque pro domo sua ad Pontiff.* c. 53 *ex SCto*, ne id sacrum esset? Horat. Sat. 1, 2, 102, 103. Quintil. 6, 7, 13 etc.

Nobi-

Operae

Ordin-

Pabu-

infestantur. perferunt ventrem vaccae C. 6, 24, 2. succum, *an* fructum? vuae C. Arb. 8, 5.
Perferuefit V. 1, 9, 2.
Perferuidus caeli status C. 5, 8, 5 *al.* praef. perferuida aestas C. 5, 5, 1. *al.* praef.
Perferus. perferi boues V. 2, 1, 5.
Perfici sexagena millia possunt *h. e. redigi* V. 3, 6, 6.
Perflabilis locus P. 1, 36, 3.
Perforare solum paxillo C. 4, 16, 3.
Perfriato baccas myrti C. 12, 38, 5.
Perfrictionis iniuria Veg. 1, 22, 12. 1, 29, 4. *ita enim legendum pro* perfricat. *it.* 1, 35, 1 *pro* perstrict. et 1, 40, 2 *pro* praestr. *Sed diserte* perfrictio *est in eadem materia* 1, 42, 1. 1, 56, 32. 2, 36, 1. 3, 15, 8. 3, 24, 2. 3, 34. 3, 63. *vid. Morgag.* IV, 8.
Perfrixerit Veg. 1, 56, 32.
Perfunctae a febri sues V. 2, 4, 5.
Perfundere boues V. 1, 13, 3.
Pergamidis pastores V. 2, 2, 1.
Perglifcit auis saginari coepta C. 8, 7, 4. *vid.* Glifcit.
Pergulae figuram obtinens vinea C. 4, 21, 2. vitium generosarum C. 11, 2, 32.
Pergulana vitis C. 3, 2, 28.
Perhennis aqua, *perennis* Veg. 1, 56, 9.
Perhiemare C. 11, 3, 4.
Periclitari exiguo numero C. 4, 29, 2.
Periconium *vid.* Peritonaeum.
Perimbecillum collum anserum V. 3, 10, 5.
Perimit herba Medicam C. 2, 11, 4. herbas lupinum C. 2, 12, 5.
Perinde ac si C. 2, 8, 4.
Perinungunt oleo V. 2, 11, 7.
per Periodos singulas Veg. 3, 55, 8.
Περιπετάσματα V. 3, 5, 16.
Peripleumonici Veg. 1, 38, 3.
Peristereae *vel* Peristeriae herbae succus Veg. 4, 13, 2. *videtur* περιστερεὼν, *quae alias* Verbena, ferraria, *Eisenkraut.*
Περιστερεὼν villae V. 2 pr. 2. V. 3, 7, 2 *et* 3. C. 8, 1, 3. περιστερεῶνες V. 3, 7, 8.
Περιστεροτροφεῖον V. 3, 7, 1 *et* 2.
Περίστυλον villae V. 2 pr. 2 V. 3, 5, 1. ex hedera V. 3, 5, 8.
Peritissimus de agricultura V. 1, 2, 10.
Peritonaeum, membrana quae omnia intestina continet Veg. 1, 43, 3. *ita enim leg. pro* pericon. *hic et* 3, 25, 4.
Periurium C. 8, 16, 4 *est vana cum exsecratione adseveratio.*
Perlibrata planities C. 2, 2, 1. perlibratum opus C. 3, 13, 13.
Perlucidae vuae C. 11, 2, 67.
Perluere aqua marina C. 12, 20, 3. pura C. 12, 50, 15. perluitur os vino C. 6, 8, 1. perlui aqua dulci C. 12, 53, 3.
Perluti faui C. 9, 16, 1.
Perlustrant oua sulphure C. 8, 5, 11.
Permaduit imbribus C. 5, 6, 9. *it.* 2, 4, 4. cum permaduerit cytisus C. Arb. 28, 2 *h. e. maceratus fuerit.*
cum Permaturuerit C. 2, 10, 18.
Permaturae baccae C. 12, 48, 1.
Permaxime *editt. vett.* Ca. 38, 4.
Permensum opus C. 3, 13, 13.
Permeo. permeant extra lucum C. 8, 15, 5. permeabit sine concessationibus C. 11, 1, 16.
Permistio, *massa mixtorum* P. O. 20, 2.
Permitia sorba C. 12, 41, 2.
Permittunt fenestellae columbas ad introitum exitumque P. 1, 24, 1. permittere trans maria C. 7, 8, 6. permittendae foeminae maribus C. 6, 24, 1.
Permodice studio C. 5, 11, 7.
Permouere P. O. 14, 3 *diligenter mouere.* terram C. 2, 12, 2.
Permulcet cera picem lenitate P. S. 11, 2.
Pernae saliri vt soleant Ca. 162. quando condiantur P. Ian. 16. D. 6, 2. Tomacinae et Taniacae V. 2, 4, 10.
Pernicies pituitae C. 8, 5, 20. perniciem eluere C. 1, 5, 3.
Pernix canis C. 7, 12, 8.
Pernoctet cum salibus oliua P. O. 10, 1.
Pernoscere C. 1 pr. 11. mores auium C. 8, 5, 6.
Peroriga qui V. 2, 7, 8. 2, 8, 4. prurigam *legi vult apud Varronem Turn.* 24, 19. *vid. not.*
Perosa est apis immundae segnitiae C. 9, 5, 2.
Perparum Veg. 3, 3, 9.
Perpaucissimi C. 3, 20, 5.
ad Perpendiculum fabricata Ca. 20, 1. C. 3, 13, 12. dirigere C. 4, 4, 1.
Perperam administrare C. 1, 1, 16. fecisse V. 1, 69, 2. facta corrigere C. 11, 1, 9. emendare C. 11, 1, 28.
Perpetuus canaliculus C. 8, 15, 6. fossa C. 3, 13, 9.
Perpluat Ca. 155, 2. *vide, si tanti est, quae ad Lex. Fabri in* Perfluo, *aduersus R. Bentleii sententiam disputauimus.* nisi perpluatur *pro* perluatur *MS. Leid.* P. N. 15, 1.
Perpluuia *h. e.* pluuiae perfluentes *vid. no. ad* P. 1, 11, 1.
Perpurgare corpus V. 2, 11, 2.
Perquadrata materies, *ita leg. vid.* C. 11, 2, 13.
Perrepere ad praesepia C. 6, 5, 1.
Perruptae rastris radices herbarum C. 2, 1, 6.
Persea Aegyptia, *Plinio* Persea *absolute dicta, ad* C. 10, 405.
Persecuto gramine *pass.* P. F. 26, 5.
Persequi pecus, agere C. 7, 5, 3.
Perserunt resticulas per ficos V. 1, 41, 5.
Perseuerantissimum studium C. 1 pr. 19.
Perseueranter C. 1 pr. 29.
Persica poma C. 10, 405. Persici arbores C. 9, 4, 3. eius genera C. 10, 410. P. N. 7, 4. sine ossibus vt nascantur P. F. 17, 8. satio et cultura C. 5, 10, 20. P. N. 7, 3. P. Ian. 15, 20. Apr. 5, 1. Mai. 6. inf. 89 et 95.
Persis regio barbara C. 10, 405. equos praestat Veg. 4, 6, 4.
Persoluere debitum, *plane soluere* C. 10 pr. 1.
Personam cui praecepturus sis aestimare prudentiae est P. 1, 1, 1.
Personata herba C. 6, 17, 1. personatia *scrib.* Veg. 3, 4. 34. *scribitur etiam* Persolata Gr. ἄρκιον. *vid.* Plin. 25, 9. SCHOETTG.

Pignus

Pignus aleae totum patrimonium victor gallinaceus pyctes abstulit C. 8, 2, 5. pigneri sunto Ca. 149, 2. ¶ pignora *pro filiis, et hi pro ramis adoptiuis* P. inf. 110.

Pigro humore defluere C. 7, 8, 4. pigra remedia C. 2, 18, 3.

Pila, vbi triticum pinsant Ca. 14, 2. fullonica *ibid.* lignea Ca. 10, 5. *plures, qui* pilae ligneae *mentionem fecere, laudat Rhodius ad Scribo.* c. 75 p. 138. pilis subigere corium Ca. 18, 7. pilae ex lapide angulari C. 14, 1.

Pila *h. e. terra quae cum radicibus arbusculae eximitur* C. 5, 9, 8 *et* 9. ¶ marina Veg. 4, 12, 3.

Pilosus venter ouis V. 2, 2, 3.

Pilulae cupressi P. O. 14, 11. Veg. 2, 62, 2. 3, 3, b, 3. ¶ squibala equi minuta Veg. 1, 47, 2. ¶ Collyria ad oui magnitudinem Veg. 1, 62, 2. ad similitudinem pilularum maiores glandulae Veg. 2, 24, 1.

Pilum fabarium, farrearium, seminarium Ca. 10, 5. pilo tundere P. 1, 41, 2. contundere *ibid.* 3. *Ab inuentore* Pilumno *dictum vult Seru. Aen.* 1, 183. *et* 9, 3 *it. Isid.* 15, 6.

Pilus caprarum V. 2, 11, 11. pili color variat pro regionis caelique statu C. 6, 1, 1. pilum ducit vulnus C. 6, 32, 3. si pili tardius crescunt Veg. 2, 63. contra pilum fricare Veg. 1, 10, 7. 1, 11, 3. 3, 4, 18. 3, 25, 2. 3, 85, 3.

Pinacothecae V. 1, 2, 10.

Pinea vertice pungit C. 10, 239. pineae satio et cultura C. 5, 10, 14. pineae nuces vt serendae Ca. 48, 3. quando legantur, et vt seruentur P. N. 7, 12.

Pineti satio P. F. 25, 33.

Pineus. pinei nuclei virides P. Mai. 9, 2.

Pinguedo soli C. 4, 24, 19. ¶ ad pinguedinem sapae resolutus ἕως κηροῦ. P. F. 29, 3. excoquere ad pinguedinem mellis P. O. 20, 2. Sic

Pinguescat feruendo succus Veg. 1, 56, 18. *h. e. crassescat.*

Pinguis. pinguem facere gallinam C. 8, 7, 1. pingues fici V. 3, 16, 28. ¶ Pingui Minerua C. 1 pr. 33. C. 11, 1, 32. pinguiorum rusticorum literis *h. e. crassiori disciplinae* C. 9, 14, 12.

Pinguitudo olei C. 12, 50, 17. palmitis P. F. 12, 2. terrae C. 2, 2, 18. suum V. 2, 4, 6. mira V. 2, 4, 11. pinguitudine crescere V. 2, 4, 11. *Male igitur damnat hoc verbum Seru. ad Georg.* 3, 123. SCHOETTG.

Pinnae frequentes gallorum laudantur V. 3, 9, 5. pinnae prominentes in cauda C. 8, 2, 10. pinnis aquilae emundare C. 9, 14, 7 *nostri mit einem Flederwisch.* ¶ pinna *an diaphragma nasi? vi. ad* V. 2, 5, 7.

Pinnicillus pro penicillo P. Mar. 1, 3.

Q. Pinnio inscriptus Varronis liber tertius V. 3, 1, 1.

Pinnula per nares traiecta C. 8, 5, 5.

Pinsita iris C. 12, 27. lens C. 6, 31, 1. allium C. 6, 6, 5. 6, 8, 2. hordeum C. 8, 4, 1. panicum C. 2, 9, 19.

Pinso. pinserunt ficum V. 3, 16, 28.

Pinus ad fines tuendos seritur V. 1, 15. eius satio Ca. 28, 1. P. Mar. 10, 37. pini oleum non damnauerim Veg. 3, 24, 17. *al.* irinum. eius satio et cultura P. N. 7, 9. ad quae vtilis P. N. 15, 3. pinus semper virens C. 9, 4, 2. casiae atque pini C. 9, 5, 6. v. N.

Piperis albi, si sit; si minus, nigri vnciae tres C. 12, 57, 4. semuncia Veg. 3, 24, 12. nigrum Veg. 4, 13, 3 longum *ibid.*

Piperatum acetum C. 12, 47, 5. 12, 57, 1.

Pipiunt pulli C. 8, 5, 14. *vid. Barth.* 46, 10. p. 2145 *de sono pullorum intra oua delitescentium vsurpari ostendit.*

Piratico bello classibus Graeciae praeest Varro 2 pr. 7.

Pirus (*ita semper etiam* Pall. Lugd.) C. 5, 10, 17. Arb. 24. P. F. 25, 1. Eius insitio V. 1, 40, 5. P. Mar. 10, 37. P. inf. 55. piri siluestres C. 3, 11, 5. achrades C. 7, 9, 6. pirorum semen vt serendum Ca. 48, 3. piro florente, *veris indicium ad* Ca. 149, 1. V. 1, 37, 5.

Pira vt condantur V. 1, 59, 3. vt seruentur Ca. 7, 3 *et* 4. P. F. 25, 9. in sole vt siccentur C. 12, 14. vt condiantur C. 2, 10, 2 *et* 4. P. F. 25, 8. *Species generosiores* Aniciana, Crustumina, Cucurbitina, Decumana, Dolabelliana, Fauoniana, Hordeacea, Lateriana Lateritana, Laurea, Mulsa, Myrappia, Naeuiana, Praecocia, Regia, Sementiua, Superba, Syria, Tarentina, Turraniana, Veneria, Volema *quae vide suis locis. conf. Plin.* 15, 14 f. 15. Macrob. 2, 15.

ex Pisa Afra lomentum P. O. 14, 9.

Piscatorium forum C. 8, 17, 15.

Piscinae V. 3, 17. quae piscinae? V. 3, 3, 2. villaticae duae C. 1, 6, 21. P. 1, 31. eius positio C. 8, 17. piscinae dulces V. 3, 3, 5. nobiles ad mare prolatae V. 3, 3, 10. piscinarum rimae vt sarciantur P. 1, 17, 3. ¶ piscinae pecorum C. 1, 5, 2.

Piscinales cellae in balneis P. 1, 40, 4.

Piscis planus C. 8, 16, 7. peream ni piscem esse putaui V. 3, 3, 9. C. 8, 16, 3. pisces escam alii aliam desiderant C. 8, 17, 14. marini dulcibus aquis clausi C. 8, 16, 1. sacri in Lydia V. 3, 17, 4. prostrati et erecti C. 8, 17, 9. iacentes et saxatiles C. 8, 17, 11. ¶ Piscis austrinus C. 11, 2, 24 et 63.

Piso, *as.* pisare far V. 1, 63, 2.

Piso, *is.* si communiter pisunt Ca. 136.

Piso Pupius V. 3, 13, 1. ¶ Piso Italiam a vitulis dictam tradit V. 2, 1, 9. M. Pisonis pauones V. 3, 6, 2.

Pistaciae satio P. F. 25, 33.

Pistaciorum satio, cultura, sexus P. O. 12, 3. insitio P. Mar. 10, 37. inf. 157.

Pistillis contrito C. 12, 55, 1.

Pisto. pistabis in pila lignea Veg. 1, 32.

de Pistoris diligentia liber C. 12, 4, 2. Pistores *ab initio dicti* molitores, *qui piserent vel pinserent frumentum. Vid. Cuiac. obs.* 16, 5. *Wower. ad Min. Fel. p.* 18 *sq. F. Vrsinus ad Ciaccon. de triclin.* p. 317 sq. *Postea vero* Pistores *Gl.* ἀρτοκόποι καὶ σιτοποιοί.

Pistrinale pecus C. 7, 9, 3. *Ita etiam Beroaldus legit. nam et Plautus, inquit, pistores vocat* scrophipascos.

Pistrinum, *mola aquaria* P. 1, 42. in pistrino pisatur ac torretur far V. 1, 63, 2. torretur V. 1, 69, 1. *Sed postea* pistrinum *in Gl. Hadr. Iun.* ἀρτοκοπεῖον *V. Parei Electa Plauti. p.* 500. *Gatak. de stilo N. T.*

Poenica lingua V. 1, 1, 10.
Poenicum plostellum V. 1, 52, 1. dictum C. 1, 3, 9. *vid.* Punic.
Poenus auctor Mago C. 3, 15, 5. Poeni gens acutissima C. 1, 1, 9. ex Africa scriptores C. 1, 1, 6.
Poëtae primarii C. 1 pr. 30. veteres V. 2, 1, 6.
Ποιμένα λαῶν, Varronem V. 2, 5, 1.
Polenta grandis Ca. 108. ex hordeo mulsa aqua conspersa C. 6, 17, 18. Veg. 3, 4, 40.
Polio. poliuntur cellae tectorio C. 8, 8, 3.
Politionem dare Ca. 136.
Politor Ca. 5, 4 *vid. no. Meurs. et copiose ad* Ca. 136. *add.* Expolitus. Repolio.
Politus omnibus virtutibus V. 1, 2, 10. polita regie aedificia V. 1, 2, 10. opere tectorio villa V. 3, 2, 9. *ita Gell.* 2, 20 *ex oratione Scipionis*, villa expolitissima. ¶ politus cultura fundus V. 3, 2, 5. *Ita* impolitiae crimen, *de quo Cato apud Gell.* 4, 12 *etiam ad agrum incultum referri videtur. vid. ad* Ca. 136.
Pollen polentae Ca. 156, 5. 157, 9. pollinis hordeacei cyathus P. O. 14, 5. pollen turis C. 6, 30, 6 *et* Veg. *saepe est*, *quae alias* manna turis, tus minutum, λιβανωτὸς λεπτός. *Salm. in Soli.* p. 360, b, F.
Pollentiae vellera C. 7, 2, 4. *Hinc illud Silii* fuscique ferax Pollentia villi. *Epigrammatista quoque celebrat* lanas Pollentinas BERO.
Pollex. digitum pollicem laxamenti facere Ca. 19, 2. pollice demetitis florem C. 10, 303. ¶ *in vite.* in pollicem tondere palmam C. 4, 21, 3. resecare C. 4, 24, 13. add. s. 14 et 4, 11, 4. 4, 22, 4. 5, 5, 11. *Nimirum* pollex, custos, resex, praesidiarius, *vel* subsidiarius palmes, *eiusdem rei nomina sunt, quod aperte indicat* C. 4, 21, 3. Pollex *dicitur, vt* crus, caput, brachium. *Ita* ex pollice citata materies formatur in brachium C. 4, 24, 14.
Pollicentur vino aetatem adferre P. O. 14, 3.
Polliciti nostri memores C. 11, 3, 1.
Pollucere dapem C. 132, 2. culignam Ioui dapali Ca. 132, 1.
Pollutionis omni labe aliena P. Aug. 10, 2.
Polulum labellum Ca. 10, 2. polulae laminae Ca. 21, 3.
Πολύαρνις et πολυβούτης V. 2, 1, 6. *posterius Homeri est* Ιλ. 1, 153. SCHOETTG.
Polychreston antidoton Veg. 2, 6, 11. *vbi vitiose* Polygr.
Polycletea arte C. 10, 30.
Polycletus C. 1 pr. 31.
Polygonon, sanguinalis herba C. 6, 12, 5. palagonon scribitur Veg. 3, 4, 15.
Polygreston *vid.* Polychr.
Πολύμηλοι V. 2, 1, 6. *est apud Hesio. Oper.* 306.
Polypus in naso vt sanetur Ca. 157, 15. Veg. 2, 38 excidit Ca. 157, 15.
Πολύπυρον Ἄργος V. 1, 2, 6.
Pomarium tota Italia V. 1, 2, 6. pomarium constitui vt debeat C. Arb. 8. C. 5, 10. seminarium vt fiat Ca. 48. pomaria, horti V. 1, 23, 4. protecta C. 9 pr. 2.
Pometa P. 1, 36, 3.
Pomiferae arbores P. F. 19, 1.

Pomoerio minore finire V. 1, 2, 13.
Pomosi Tiburis arua C. 10, 138 *vid. Broukh. ad Prop.* 4, 7, 81.
Pompeiana vitis C. 3, 2, 27. cepa C. 12, 10, 1.
Pompeia palus C. 10, 135.
Pompeii Ca. 22, 3.
T. Pompeius V. 3, 12, 2.
T. Pomponius Atticus V. 2, 2, 2.
Pomponii vituli V. 2, 1, 10 *vi. no.*
Pomum. Poma, mala Ca. 7, 3. Poma *arborei fructus omnes edules*, *quin tubera etiam*; *quamquam ficus interdum*, *itemque baccae excipiuntur.* (*Sed* baccae *conuersim nomen nonnunquam latius etiam quam* pomum *patet*) *vid. Salmas. ad Soli.* p. 421, b. *add. Bodaeus a Stapel ad Theophr. hist. plant.* 4, 6 *p.* 383. *Senftleb. de nuc. Saturnal. c.* 2. *Blancard. ad Arria. Ind. p.* 581 *sq. Cren. anim. part.* 10 *p.* 46 *sq.* SCHOETTG. poma vnde dicta V. 1, 31, 6. interlegi quando soleant P. Iun. 5, 1. Iul. 3, 1. F. 25, 16. vt seruentur in arbore P. N. 12, 2. vt condantur V. 1, 59. vt seruentur innoxia C. 12, 45. P. F. 25, 17. vt condiantur C. 12, 44 et 45. ¶ poma cum feres *de arbore* Ca. 28. pomorum propagatio Ca. 51, 133.
Pondero. quantum vtraeque ponderantur Veg. 3, 3, 7. *h. e. pendunt.*
Ponderosum frumentum V. 1, 52, 2.
Pondo libra, pondo quadrans C. 12, 12, 2. 12, 20, 5. 12, 22, 3. pondo medicaminis vncia C. 12, 28, 1. ¶ *sed* cordi foeni septena pondo C. 7, 4, 2. *Gronou. de Pec. vet.* 1, 7. p. 32 *ita explicat*, *vt intelligat* pondera librarum.
Pondus. ponderibus aequis P. 1, 41, 1. ¶ pondera duo Veg. 3, 52, 2. tria Veg. 1, 20, 3. 4, 13, 2. quatuor Veg. 3, 3, 2. quinque Veg. 3, 49, 2.
Ponduscul o saxi C. 12, 51, 1.
Ponere castaneas, *serere* P. N. 7, 17 *et* 18. plantas pirorum P. N. 7, 23. vineam C. *Arb.* 4, 2. *vid. no.* ponitur lactuca C. 11, 3, 25. posuerunt pauca oua C. 8, 2, 12. ¶ Ponito Ca. 79 *et* 81 *i. e. apponito in mensa conuiuis. vid. Schoettg. ad Iuuen.* 3, 80. ¶ posuerunt Ca. pr. 1. posueris Ca. 4, 1. ¶ *pro reponere*, *recondere*, P. Ian. 15. sorba lecta et posita.
Pons. pontibus roboreis consternantur equi Veg. 2, 58, 1.
Pontianus Aufidii cognomen V. 2, 9, 6.
Pontifices negant *etc.* C. 2, 22, 2 *it.* 4 *et* 5.
Pontilis stratus Veg. 1, 56, 2. in pontili strato Veg. 1, 56, 22.
Pontius. Pontiae insulae V. 3, 5, 7.
Popinales deliciae C. 8, 16, 5.
Popinum radices tenerae Veg. 3, 2, 4. *S. m. populi.*
Populei lib. 1. Veg. 3, 55, 5 *S. m. vi. no.*
Popularis notae pulli C. 9, 11, 4. sal Ca. 88, 1.
Populationes praetereuntium viatorum C. 1, 5, 6. volucrum C. 3, 21, 5. murium et formicarum C. 2, 20, 1.
Populneam frondem caedere Ca. 5, 8. *add.* C. 6, 3, 7. scobis C. 12, 43, 4.
Populus *arbor substituitur in antiquis editionibus nonnunquam* opulo *vbi vid. e. g.* C. 5, 6, 4 *vi. no.*

ex

Pythagoras

Quini.

Quini: quina pariunt oua C. 8, 14, 5. quinum pedum C. 4, 30, 5.
Quinquagenarius grex V. 2, 10, 11. vrna Ca. 10, 2. dolium Ca. 69, 2. 112, 3. *h. e.* L. *congiorum s.* quadrantalium.
Quinquatrus *festus Mineruae dies mense Martio* C. 11, 2, 27. 11, 3, 53.
Quinque et quinquaginta C. 12, 23, 2.
Quinquelibrale pondus C. 3, 15, 3.
Quinquemestres pulli V. 2, 7, 11.
Quinquennis aries C. 7, 3, 6. caper C. 7, 6, 3. vinea C. 4, 21, 1.
Quinquies quinque numerare Ca. 156, 2. quinquies et vicies duceni C. 5, 3, 2.
Quintius Cincinnatus C. 1 pr. 13.
Quinto decimo Kal. Dec. C. 11, 2, 88. quinto et XXX die C. 8, 11, 15. quinta decima luna C. 8, 5, 9.
Quis *relat. pro* qui Ca. 145, 1. *conter*, quem qui esset animaduertere non potuisse V. 1, 69, 2. quid aliud, ἄλλο τι V. 3, 13, 1. quid *pro* quod *vel* aliquod V. 3, 7, 3. quid ita C. 1 pr. 3. quod fieri oportere C. 2, 12, 2. quod genus *i. e. cuius generis* Ca. 42, 1. fiscellis, aut alia re, quod alligant V. 2, 2, 14. Quod tamen si *pro* quod si C. 6, 27, 11. *add.* V. 1, 18, 3. quod vbi V. 1, 15. quod ne C. 5, 11, 13. *Huc enim referimus, quia est vere relatiuum, q. d. qua in re si* etc. *vnde neque ab initio orationis vel argumenti ponitur.* Quoius rei ergo Ca. 141, 2. quo *Datiuo casu* V. 2, 1, 21. de quo *pro* de illo Ca. 154 *Vict.* qua sub latent herba V. 1, 48, 3. quo (*om.* magis) temperandum iis V. 3, 10, 5. quo minus C. 3, 8, 5. *pro* de quo C. Arb. 5, 4. amicum quiddam et dulce C. 12, 2, 4. ¶ suum quidquid genus Ca. 48, 1. ¶ quidquid putridi aut arentis inuentum fuerit P. F. 18, 1. ¶ tertio quoque aut quarto die C. 12, 48, 4. cuiusque disciplinae C. 3, 21, 2. sexta quaque oliuitate C. 12, 50, 15. ¶ quiduis anni *pro quouis anni tempore* Ca. 17, 1 *et* 2. quod genus vis Ca. 52, 2.
Quo *pro* quod V. 1, 31, 3. ¶ *pro* in quae Ca. 10, 4. *Sic* fossas, quo aqua delabatur V. 1, 29, 2. ¶ quoquouersus septem pedum C. 8, 3, 2. 11, 2, 28. *sic etiam* C. Arb. 4, 3 *et* 27, 2. *in quibus omnibus locis exclusa videtur altitudo.* quoquouorsum P. X. Ca. 15, 1.
Quoad eius poteris Ca. 32, 1. quoad eliciatur sanguis C. 6, 31, 2.
Quod enim ἅτε δὴ *Scal. ad* V. 1, 13, 4 *et* 1, 55, 2. *vid.* vt enim. ¶ mihi videtur, quod nulla prouincia est P. F. 10, 4. *Sed vid. no.* opinantes quod tangatur P. F. 24, 5. affirmat quod pariat P. Apr. 3, 5.
Quoium *pro* cuium Ca. 139.
Quom *pro* cum *vel correptum adeo ex* quoniam C. 5, 6, 25. *vi. no. et Schoettg. ad* C. 1, 4, 6.
Quoniam *pro* quamquam *librarii culpa videtur positum* C. 5, 4, 3.
Quoque etiam P. O. 11, 5.
Quoquere *pro* coquere *in composs. aliquoties Pall. Leidensis, e. g.* Sept. 16.
Quoquouersus *vid. sub* Quo.
Quot mensibus *pro singulis mensibus Po. ad* Ca. 43. 2. quotquot mensibus V. 3, 7, 5.
Quotiesque *pro* quotiescunque *libri optimi* C. 6, 17, 8.

Rabies ex inani amore C. 6, 35, 1.
Rabiosus equus Veg. 2, 5.
Racemarii pampini C. 3, 18, 4. *V. Gl.* ἐπιφυλλίς, pampinus racemarius.
Racemari licebit *metaph.* V. 3, 9, 1.
Radiata rota V. 3, 5, 15.
Radicata planta P. F. 10, 1 *et* 18, 1. *it.* 19, 2. vitis P. F. 10, 3. sarmentum P. F. 10, 7.
Radicitus conciditur rosa serenda V. 1, 35, 1. eximere C. 4, 33, 4. interire C. 6, 3, 1. *v. Heins. ad Virg. Aen.* 5, 449.
Radicor. radicantur facile C. 4, 2, 2. ¶ de bubus radicandis *lemma MS. Corb.* Veg. 3, 2, 27 *h. e. radice consiliginis curandis.*
Radiculae aestiuae C. 11, 2, 19. 4, 8, 1.
Radiolus vt condiatur C. 12, 47, 2. *eadem oliua quae* Cercitis. *Ipsa et*
Radius, *olea* C. Arb. 17, 3. 5, 8, 4. maior Ca. 6, 1. *A forma oblonga dictam censet Seruius ad* Ge. 2, 85. SCHOETTG.
Radix Syriaca C. 11, 3, 16 *et* 59. *Huc ne faciunt, quae de* Radicula ῥίζιον, στρουθίον ἄνθος *dicta, quae etiam* φῦκος, χεῦμα *item, a Graecis vocetur, disputat Salmas. ad Soli.* p. 817, b. F? *Non puto, agit enim de esculentis Columella. Succurrat igitur Plinius, qui* 19, 5 s. 26 n. 3 raphani generibus *ponit* alterum, rapi figura, quod vocant Syriacum, suauissimum fere ac tenerrimum: *et ne miremur, tam raram esse illius mentionem, subiicit,* e Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud auctores non reperitur: id autem tota hieme durat. *Nimirum* radix κατ' ἐξοχὴν *nostris est* raphanus, *vt* C. 11, 3, 18. P. 1, 35, 5. Ian. 14, 3. Mai. 5. Iul. 2, 1. Aug. 5, 1. Veget. 1, 44, 3 *et* 5. 3, 25, 3. ¶ *Generali intellectu,* radices aliter ab aliis diffunduntur V. 1, 37, 5. in arboribus vti capiant (*surculi*) Ca. 133, 3. ne implicentur in vitibus C. 3, 15, 3. ¶ e radicibus trinis sunt, *quae scribit* V. 1, 1, 11.
Rado. radatur area C. 2, 20, 1. terra P. Iun. 1 *de auferendis ex futura area, quae nata sunt.*
Radula ferrea curuata C. 12, 18, 5. *Hinc* radulanam picem *apud Plinium dici, non* rabulanam, *vult* BERO.
Rafanus *pro* raph. Veg. 1, 45, 2.
Ragadio simile vulnus Veg. 2, 51. rhagadia *apud Celsum* 7, 18 *ani vitium est, vbi pluribus locis cutis exciditur. Cognatae* rhagades, *fissurae a* ῥήγνυμαι.
Ragulae *an* regulae in armis equorum Veg. 4, 1, 1 *it.* 4, 2, 2. *Platnerus V. C. confert locum Rufi Ephesii, apud quem* ῥάγες *sint* κορυφαὶ δακτύλων. *Addit Pollucem* 2, 146. *Videntur igitur* ragulae *esse capita ossium humeri.*
Ramenta a scobe diuersa C. 4, 29, 16. C. Arb. 8, 4. *vid.* Scobis.
Ramex, *ramus, pertica transuersa* C. 9, 1, 3. ¶ tumor ex sanguine Veg. 3, 4, 10 *no.* o.
Ramulae et soleae equorum Veg. 1, 56, 31. 2, 58, 4. V. N.
Ramus. ramos omnium generum in hortis disponere C. 5, 10, 21. C. Arb. 25, 2. rami cum foliis vt seruentur Ca. 101.

Redintegrauit iucunditas V. 2, 2, 11. redintegrantes V. 2, 2, 10. vt redintegrentur columbae fastidientes V. 3, 7, 6.
Reducit hibernatum furcillas V. 1, 8, 6. reducere in summum faecem C. 12, 19, 4.
Redulceratur cutis C. 7, 5, 8.
Refectionem desiderant ferramenta C. 12, 3, 9.
Refert quaestum vberem C. 8, 8, 9. ¶ generibus coloribus C. 7, 2, 3. refert, vt C. 3, 9, 7. *add.* V. 1, 7, 5. 1, 8, 1. ¶ referre ad fructum, *rationem eius habere* V. 1, 40, 6.
Reficere impensam V. 1, 2, 8.
Reformidat biennio planta deposita C. 4, 33, 4. 4, 9, 1. 4, 24, 15. *nostri stocken, cum plantae translatae vel vulneratae aliquo tempore non coalescunt, neque incrementa capiunt. conf.* C. 4, 11, 1.
Refossae radices C. 3, 11, 4.
Refouere velut pabulo (*stercoris*) absumtas vires C. 2, 14, 3. refoueatur stercoratione terra C. 2, 1, 7. paruo humore P. Mar. 10, 19.
Refractus tofus C. 4, 33, 1.
Refrigeratio aurae C. 11, 1, 16. ¶ et requies Veg. 3, 57, 1 *de interuallo morbi. vid.* Refrigero.
Refrigerato aëre vespertino V. 2, 2, 11.
Refrigero. refrigerare frumenta post trituram P. 1, 36, 2. ¶ refrigerauerunt vuae *intransf.* C. 12, 43, 3. ¶ refrigeratur vitis, *recreatur* P. F. 13, 2. C. 5, 6, 27. *vid.* Refrigeratio.
Refrigescit ager C. 2, 16, 2. ¶ Refriguit Veg. 3, 4, 17 *pro* refrixit.
Refringitur glaeba in vineis C. 11, 2, 60.
Refulserit aestas P. Mar. 10, 14.
Refundere vinum lagoenis, *diffundere* P. O. 14, 18.
Refusius egesta humus C. 4, 1, 3. *fodiendo resoluta et fermentata.*
Regelare subtus a solo ventus potest granaria V. 1, 57, 3. regelari ortu solis C. 1, 5, 8. *Laudabat hic Cl. Schoettg. Sen. ep.* 67 Iam aetas mea contenta est suo frigore. vix media regelatur aestate; *et* Crenium *part.* 10 *p.* 54. ¶ regelare sinuntur vites C. 11, 2, 7.
Regerere radices in summum C. 3, 11, 4. ¶ quoad regerunt duas partes V. 1, 64, 2 *V. No.*
Regesta humus C. 11, 3, 5. regestum C. 3, 11, 7 et 10.
Regestus *subst.* C. 3, 13, 8.
Regionum sua sunt propia munera C. 2, 12, 3. qualitas mutatur C. 1, 1, 5. regionibus Ciliciae Syriaeque C. 2, 10, 18.
Regius morbus Veg. 3, 49, 1. regia olea C. 3, 8, 3. 12, 47, 2 et 7. *Plin.* Praesertim cum magnitudine copiam olei non constare, indicio sint, quae regiae vocantur, ab aliis maiorinae, et ab aliis phauliae, grandissimae alioquin, minimo succo. BERO. pira C. 5, 10, 18. 12, 10, 4.
Regnator aquarum C. 10, 200.
Regni nulla societas C. 9, 9, 1.
Rego *pen. longa, ad formam* dego *vult Scal. ad* V. 2, 2, 18 *esse hic et* V. 1, 64, 2.
Regula mechanica C. 3, 13, 11. regula exploraueris aequale P. 1, 9, 2. regulae ligneae in castratione vituli adhibitae C. 6, 26, 2. *conf.* P. Mai. 7, 1 *et* 4. *ex hoc genere etiam sunt* Veg. 2, 41, 3. 2, 47, 3. in prelo oleario C. 12, 50, 10.

M. Attilius Regulus C. 1, 4, 2.
Reiectiones sanguinis inhibere P. F. 31, 2.
Reiiculae pecudes V. 2, 1, 24. 2, 5, 17.
Relaxatae glebae V. 1, 27, 2.
Relaxant amygdala corium P. Ian. 15, 12. relaxatur tofus gelu et solibus P. Ian. 13, 3.
Relaxus. relaxa humus C. 11, 3, 46.
Relegere librum C. 4, 1, 1. pecuniam *an* Ca. 150, 2? *V. N.*
Relictus pauper V. 3, 16, 1.
Religiones Pontificum C. 2, 22, 4. a religionibus liber dies C. 6, 2, 3.
Religiose administrare C. 3, 10, 7. 8, 5, 11. qui religiosius rem rusticam colunt C. 11, 2, 95.
Religiosiores agricolae C. 11, 2, 98. 11, 3, 62.
Religare defectam herbam C. 2, 18, 5.
Relinqui oportet agrum alternis annis V. 1, 44, 3.
Reliquum *et* exactum *oppon.* Ca. 2, 5.
Remedium ne idem faciat quod venenum P. N. 7, 15.
Remeant trans mare V. 3, 5, 7. remeans et commeans examen P. 1, 39, 1.
Remissarii vectes Ca. 19, 2. *remissioris et minoris longitudinis, quibus in minore et remissiori pressione opus est: ita mauult Turn.* 7, 25. *quam* remissarios *dicere quibus* remittatur *prelum, non intendatur.*
Remisse imperare C. 1, 8, 10.
Remissio operis V. 1, 17, 7. ea deterior fit asinus V. 2, 6, 4. remissionem petere C. 1, 7, 1.
Remissus adeps Veg. 1, 11, 4. remissum Ammoniacum P. 1, 41, 2.
Remittunt aeruginem aenea vasa C. 12, 20, 1. librum arbores C. 11, 2, 37. vasa ceram C. 12, 50, 14. remittiit caseus minimum seri C. 12, 13, 1. humorem noctibus humus C. 12, 15, 1. 12, 17, 1. idem *de salsis consudantibus* C. 12, 7, 2. muriam *de iisdem* C. 12, 9, 1. *add. Horat. Sat.* 2, 8, 53. ¶ Remittere in fructuarium *pro submitt.* C. 4, 24, 17.
Remoliri terra debet aequaliter *pass.* C. 2, 12, 9.
Remotissima a viris debet esse villica, *h. e. minime virosa* C. 12, 1, 3.
Remuneremini nos V. 2, 1, 2.
Renouanda vitis C. 4, 27, 6.
Renouellatur vitis C. Arb. 6, 1.
Renunciati aediles V. 3, 17, 1.
Repangere semen ferulae C. 5, 10, 14.
Repastinatio C. 2, 2, 13.
Repastinatum quid veteribus et quid recentt. C. 3, 18, 1.
Repercussa nux radicem respergit P. Ian. 15, 15.
Repertor vitis V. 1, 2, 19.
Repetit soliditatem tumor pastini P. Ian. 13, 8. ¶ repetere *est neglectum adhuc et intermissum paullo serius facere* C. 11, 2, 6. *nachholen.* C. Arb. 10, 2. *vt* reuocare *Plin.* 18, 6 *s.* 8.
Repletis feminis P. Mar. 13, 1.
Replicare ad vitis caput Ca. 41, 4.
Repo. repere in altitudinem C. Arb. 16, 4.
Repolire frumenta C. 2, 21, 16.
Reponere suo quidque loco C. 12, 3, 4. ¶ vineam agro repastinato C. Arb. 4, 2. *sed melius forte Pol.* ponere.

corpus omnia mista P. 1, 17, 3. ¶ Reuocari desiderat vitis *i. e. superiori parte recisa ex nouo palmite reparari* P. F. 12, 4.
Rex. Regis somnium inaugurare C. 1 pr. 9. ¶ rex apum C. 9, 10 *et* 11. P. Iun. 7, 7.
Rhaetica vitis C. 3, 2, 27.
Rhagadia, Rhagulae *vid.* Rag.
Rhamni sponte virescunt C. 10, 373.
Rhedariae mulae V. 3, 17, 7.
Rheni accolae V. 1, 7, 8.
Rhinto V. 3, 3, 9. C. 8, 16, 4.
Rhodii galli C. 8, 2, 12. Rhodiae gallinae C. 8, 2, 4 *et* 13. 8, 11, 11. fici C. 5, 10, 11. vites C. 3, 2, 1.
Rhododaphnes folia muribus letifera P. 1, 35, 9. *add.* Veg. 2, 48, 5. 3, 71, 7 *vbi* rhododaphne *restituenda.*
Rhodomeli vt fiat P. Mai. 16.
Rhombus piscis C. 8, 16, 7. 8, 17, 9. *situ tantum corporis a passere differre obseruat Plin.* 9, 20. SCHOETTG.
Rhus *vid.* Ros.
Ricini ne oues infestent Ca. 96, 9. boum C. 6, 2, 6. vt decidant a canibus C. 7, 13, 1. *De his Plin.* 22, 18. *multa etiam Vlit. ad Nemesia. Cyneg.* 209. SCHOETTG. ¶ ricini more dependens cucumis *legebatur* C. 10, 378.
Ridica Ca. 17, 1. quid esset V. 1, 8, 4. C. 11, 2, 12. *breuiter* ridica *fissa et angulosa*, palus *rotundus.* quo vineae loco figenda V. 1, 26.
Rigationem ministrare C. 11, 3, 48.
Rigeo. si semper riget stagnum C. 8, 17, 2.
Rigoris quam recentissimi aqua C. 9, 14, 7. ¶ rigorem vt habeant perticae C. 4, 16, 4. habens pinna C. 9, 14, 7.
Rimas praebere C. 3, 12, 2. ne rimis possit aperiri P. Mai. 11, 3.
Rimari stagna et paludes C. 7, 9, 7. 8, 15, 1.
Ringuntur radices aëre frigidiore V. 1, 45, 3. *vi. no.*
Ripa *et* litus *Synonyma* C. 1, 5, 5.
Riphaea bruma C. 10, 77.
Riualis allecula C. 8, 15, 6. ¶ *subst.* riualem ferre nequit aries C. 7, 3, 4.
Rixa fucorum et apium C. 9, 15, 4.
Rixantur herbae V. 1, 47.
Rixosae aues C. 8, 2, 5.
Robigus et robigalia V. 1, 1, 6. *vid. Ouid. Fast.* 4, 907 *sqq.*
Robius bos *MS. Goes.* C. 6, 1, 2. robii coloris *id.* C. 8, 2, 8. *vid.* Rubeus.
Roborea materies C. 11, 2, 13. roborei axes C. 6, 19, 1. C. 6, 30, 2. plancae P. 1, 21, 2.
Roboro. roborare largo cibo C. 6, 27, 8.
Roborosa passio Veg. 3, 24, 1 *est tetanus. Vid.* Robur.
Robur s. Robus arbor Ca. 17, 1. ¶ *tritici genus a robore dictum* C. 2, 6, 1. ¶ robur puri et copiosi lactis P. Mar. 13, 6. robora pallentia betae C. 10, 326. ¶ in robur (*forte ex arboris intellectu*) obdurescunt nerui, vnde morbus roborosus Veg. 3, 24, 3. robur incurrunt *ibid. add. s.* 17.
Robustus, *ex* robore *arbore* Ca. 18, 4 et 8. V. 1, 38, 3. C. 2, 15, 6. ¶ robustius grano frumentum P. 1, 6, 12. robustissima terra C. 2, 2, 17. robustissimum solum C. 1 pr. 24.
Rogatio tribunicia C. 1, 3, 11.
Roma Parilibus condita V. 2, 1, 9. muri et portae vt definitae V. 2, 1, 10.
Romanica aratra et iuga Ca. 135, 2. fiscinae Ca. 135, 3.
Romaniensis salis Ca. 162, 1.
Romanus populus a pastoribus ortum duxit V. 2, 1, 9. Romanus sedendo vincit V. 1, 2, 2.
Ῥώμη, *nomen canis* C. 7, 12, 13.
Romulus et Remus a pastore educati V. 2, 1, 9. Romuli proles C. 1 pr. 17. et Numae rustica progenies C. 8, 16, 2.
Ronchos ducit Veg. 3, 46, 1.
Rorat (*caelum*) C. 11, 2, 45 *et* 76. rorantia guttis antra C. 10, 267.
Rorulentae stirpes C. 5, 6, 19. baccae C. 12, 38, 6.
Rosmarinus *et* marinus ros C. 9, 4, 2 *et* 6. rosmarini sesquilibra C. 12, 36. in remediis apum P. Mar. 15, 1.
Ros Syriacus C. 9, 13, 5. 12, 41, 4. P. Mar. 15, 1. roris Syriaci tres heminae C. 12, 41, 4. Rhus Syriacus *est frutex quaedam in Syria crescens, qui fructum habet lenti similem, vuae colore rubro, vt testatur Plinius H. N.* 13, 6 *ex Theophrasti hist. plant.* 3, 18. *Folia eius adhibuere coriarii, vt candidas facerent pelles, vnde vocatur etiam* galla coriaria. *Vide Reinesium Var. Lect.* 3, 12 *p.* 355. *Graecis est* ῥόος, ῥοῦς, *vnde et latinis ita scribendum. Nam quod in Columellae et Palladii codicibus semper legitur* roris *et* rore, *hoc adprobare nondum potui, et sic etiam emendari vult Harduinus ad Plinium l. c. Quin et ita legit Coelius Aurelianus Acut.* 2, 201. Possunt etiam rhois Syriaci sextarii quatuor decoqui. *Nollem excidisse hoc Hadr. Iunio in Nomenclatore p.* 14, 15 *vt distingueret inter* rhoëm Syriacum *et* rorem Syriacum. *Locum indicasse sufficiat, quia prolixa confutatione non eget. Olim masculino genere adhibitum est, medici hodierni libentius foeminino genere vtuntur. Salmasius de homonymis hyles iatricae c.* 58. *Bodaeus a Stapel ad Theophrasti hist. plant.* 3, 18 *p.* 272. 273, *qui etiam imaginem exhibet. Arabes vocant* Sumach, *officinae* Schmack. *Hebraeis est* ארג, *quod occurrit in Peah fol.* 2, 2. *et Maaseroth fol.* 60, 2 *vbi Maimonides ait, Arabibus vocari* סמאק, *R. Obadias Barbare s. Italice* קורניאולי, cornioli, *quod non intelligo. Vide vtrobique reliquos interpretes.* SCHOETTG. *Addimus* locum Dioscoridis 1, 47 qui fere solus omnia continet, Ῥοῦς ὁ ἐπὶ τὰ ὄψα, ὃν ἔνιοι ἐρυθρὸν καλοῦσι, καρπός ἐστι τῆς καλουμένης βυρσοδεψικῆς ῥοός. Quod est de emendatione *roris in rhois* etc. vereor, ne non tam librariorum errorem, quam deprauationem in vulgari voce mox a saeculo Columellae factam, quin ipsi forte iam admissam, emendemus. Plinius tamen qui saepe commemorat, *rhun* quod obseruauerim semper vocat.
Rosa seri quando et quomodo soleat V. 1, 35, 1. rosarum quae semina P. F. 21, 1. rosae vt seruentur

 viridea

lactis, statim a partu emulgendum P. N. 13, 1. C. 3, 3, 17. *Coriaginem* rustici appellant, cum pellis tergori adhaeret C. 6, 13, 2. Quam *corrudam* rustici vocant C. 11, 3, 43. Tenuibus lignis quae *cremia* rustici appellant C. 12, 19, 3. *Cuspides* V. 1, 8, 4. Hanc rustici *custodem* vocant C. A. 5, 1. Quam vocant agricolae *emplastrationem* C. A. 26, 2. *Excodicare* P. Ia. 1. *Focaneus* palmes C. 4, 24, 10. Siliqua quam rustici *foenum Graecum* vocant C. 2, 11, 10 et 11, 2, 71. *Glocientes* vocant rustici aues, (gallinas) eas quae volunt incubare C. 8, 5, 4. *Hexastichum* v. *cantherinum*. *Humerosi* loci in vite C. 3, 10, 5. *Liras* rustici vocant *etc.* C. 2, 4, 8. *Machinam* vocant rustici C. 6, 38, 10. *Mergi* v. *candosoccos*. Puluerationem quam vocant rustici *occationem* C. 11, 2, 60. Mentigo quam pastores *ostiginem* vocant C. 7, 5, 21. *Palmare* id est materiam (vitis) alligare C. 11, 2, 96. Pampini quos rustici vocant *racemarios* C. 3, 18, 4. Rumpi V, 1, 8, 4. Crudum solum et immotum in aruo, quod agricolae *scamnum* vocant C. 2, 3, 25. Herba quam rustici *sedum* appellant C. 2, 9, 10. Bipalio vertere quod vocant rustici *sestertium* C. A. 1, 5. Spadones surculi C. 3, 10, 15. Speca *pro* spica V. 1, 48, 3. *Spongias* satiui asparagi olitores appellant C. 11, 3, 43. Soboles radicibus adhaeret, quam rustici *suffraginem* vocant C. 4, 24, 4. Tabulata vlmorum C. 5, 6, 11. Trimestrem sationem vocant agricolae C. 2, 9, 7. Varia. *v.* cariosa. *Credo ratione pronuntiationis tantum rusticas* veam *et* vellam *pro* via *et* villa V. 1, 2, 14. *Vid. Cic. de Orat.* 3, 12 n. 46. *Sed vellaturam* facere, *i. e. vecturis viuere*, *totum rusticum.* ibid. Cepa Marsica simplex, quam vocant *vnionem* rustici C. 12, 10, 1. Veratrum C. 3, 36, 3.

Rutae satio et cultura *it.* noxa nudis manibus illata C. 11, 3, 38. superstitiones circa eam P. Mar. 9, 13.

Rutabulum Ca. 10, 3. 11, 5. *ad ignem in foco tractandum vna cum forcipe refert* TVRN. 7, 22. rutabulo ligneo agitare C. 12, 20, 4. permiscere C. 12, 23, 2.

Rutili, ἐρυθροί C. 7, 2, 4. rutilis cristis C. 8, 2, 8.

Rutrum calci subigendae P. 1, 15. rutro concidere Ca. 128. rutra Ca. 10, 3. 37, 2.

Sabaeum miscet odorem C. 10, 262.

Sabanum mundum P. Iun. 7, 3. sabanis validioribus abstergitur iuuencus Veg. 3, 47, 11.

Sabatinus lacus C. 8, 16, 2. *De varia scriptione Bynckersh. obss.* 6, 20. *qui etiam monet post Cluuerium, vocari hodie* Lago di Bracciano: *et eo inclinat*, *vt* angularium *potius quam* anguillarium *dici putes* l. 69. *π. de contrah. emt. vendit.*

Sabelli duri C. 10, 137. Samnites *teste Plin.* 3, 12. *nomen a* Sabinis, *a quibus orti.* SCHOETTG.

Sabinus ager V. 1, 14, 4. in eo via salaria V. 3, 1, 6. Sabini veteres Quirites C. 1 pr. 19. in Sabinos e Graecia venere Pelasgi V. 3, 1, 6. Sabini colonias crebro emisere V. 3, 16, 29. in Sabinos montes aestiuatum mittuntur oues ex Apulia V. 3, 17, 9. Sabina regio C. 5, 8, 5. Sabinae matres familiae C. 12 pr. 10. Sabina ficus V. 1, 67. Salix C. 4, 30, 4. Sabinum oleum P. Mar. 9, 8. ¶ Sabina herba Ca. 70, 1. Gr. βράθυ, *cupresso similis*, cupressus Cretica *quibusdam dicta: nota hortis nostris arbuscula* ciendis mensibus nota, et procurandis abortibus infamis *Sevenbaum* vel *Sadebaum*. *Nisi tamen incongruum videatur* herbam *vocari a Catone, quae arbor est mediocris. Viderint Botanici.*

Sabulo albus, subalbus, rubicundus V. 1, 9, 5. macer P. 1, 5, 1. masculus, solutus P. Aug. 8, 2. niger et rutilus C. 3, 11, 9.

Sabulosa arua C. 2, 10, 23. loca C. 2, 16, 4.

Saccellationem ex furfuribus imponis Veg. 3, 24, 9. saccellationes Veg. 2, 11, 3.

Saccelli ex furfure pleni Veg. 1, 52, 4. ex furfure calid. Veg. 3, 28, 3. cum furfure calentes Veg. 1, 42, 5. 3, 28, 4.

Saccus contextus tenui vimine rarius C. 9, 15, 12. sacci spartei C. 12, 17, 2. saccis cooperiunt, vt sudet Veg. 3, 58, 2.

Sacer mons in Hispania C. 6, 27, 7. sacer ignis s. pusula in ouibus C. 7, 5, 16. sacris diebus accubantes coenant operarii C. 11, 1, 19. ¶ sacris iam rite solutis Tardipedi C. 10, 419. ¶ sacres porci V. 2, 1, 20. 2, 4, 16.

Sacrificari *actiue* V. 2, 8, 1. 2, 11, 5.

Sacrificiis publicis aptati fasti C. 9, 14, 12. sacrificia in vindemia C. 12, 18, 4.

Saeculorum curas agere P. O. 12, 1.

Saeuissime candere C. 1, 4, 9.

Saeuitia hiemis C. 8, 17, 11. saeuitiam amoris labore temperare C. 6, 37, 1. igneam blandiri (eblandiri) C. 7, 5, 16.

Saga. sagae fallaces C. 1, 8, 6. C. 11, 1, 22.

Sagacissimus rerum naturae C. 1 pr. 22.

Sagapini vnc. 3 Veg. 1, 16, 5. 1, 18. 1, 59. 4, 11, 1. sagapenum *Scribo. de hac planta diuersas sententias habet Saracenus ad Dioscor.* 3, 95.

Sagati cuculli C. 11, 1, 21. *vi. no.*

Sagina anserum V. 3, 10, 1. C. 8, 14, 11. sagina hilaris admissarius C. 6, 27, 9. temporis pleni boues P. Mar. 11, 1. roris aut fluminis dulcior herba P. Mai. 7, 3. sagina viua, *pisciculi maioribus obiecti* V. 3, 17, 7. ad saginam pristinam reuocare *h. e. cibum ordinarium* Veg. 2, 45, 3. ad saginam idonea C. 8, 9, 4.

Saginarium, *vbi saginantur anseres* V. 3, 10, 7.

Saginati boues ad sacrificia V. 2, 1, 20. saginata frondibus ac herbis terra C. 2, 1, 5.

Sagino pullos columbinos V. 3, 7, 9. saginantur aues offis C. 8, 7, 3. saginandus hordeo et eruo C. 6, 27, 8.

Sagitta in vite C. 3, 10, 22. 3, 17, 2. *Plin.* 17, 22 s. 35 n. 3 sagittae vocantur surculi, cum intorti panguntur: iidem cum incisi nec retorti, trigemmes, sagittam e foecundo malleolo decisam C. 3, 10, 21. ¶ sagitta ad venam pullandam Veg. 1, 22, 4. 1, 25, 5. 1, 27, 2. ad peritonaeum aperiendum Veg. 1, 43, 3. *add.* 2, 30, 2. 2, 34, 2. ¶ *sidus* incipit oriri C. 11, 2, 21.

sub

Scope-

Scopulae doliis (*purgandis*) Ca. 26. *Nimirum* scopae *minuta ramenta cuiuslibet fruticis aut arboris Plin. Valer.* 2, 10 Superspergas scopas cypressi in testa oui calcefactas. *It.* 1, 64 Marrubii scopas cum pane decoque,s easque bibes. *Haec Barth.* 6, 17. scopula picatur dolium C. 12, 18, 5. scopulis aridae myrti C. 12, 38, 4.

Scopus. Scopi vuarum V. 1, 54, 2. 2, 4, 16. in scopis incendamus radices asparagi P. F. 24, 8. *add.* P. Mar. 9, 12. *vid.* Scopulae.

Scoria ferri P. 1, 41, 3.

Scorpiones asparagi C. 11, 3, 46. *Sed leg.* scopiones *vbi vid.*

Scriba librarius V. 3, 2, 14. *Sic Horat. A. P.* 354 scriptor librarius.

Scriblita vti fiat Ca. 78.

Scripta vti nascantur amygdala P. Ian. 15, 13. scriptae Persici P. N. 7, 3.

Scripulum (*ex* scriptulo *vid. no. ad* C. 5, 1, 8. *et add. Gorraeus defin. medic. in* γράμμα *quod idem significat*) quarta et vicesima pars vnciae C. 5, 1, 8 sqq. *vbi ad* iugerum *transfertur, vt et* V. 1, 10, 2. sex scripula picis C. 12, 23, 3. scripula gypsi octo C. 12, 28, 1.

Scrobiculo facto C. 4, 15, 3. scrobiculos non maximos C. 5, 6, 8. scrobiculis pedalibus C. Arb. 30, 1.

Scrobs totus C. 5, 5, 4. tripedaneus C. 5, 5, 2. alueo similis C. 4, 4, 1. clibano C. 5, 10, 4. Arb. 19, 2. ¶ scrobis latus pedum duorum C. 5, 6, 18. scrobis *etiam saepe casu recto MS. Lips. Columellae, e. g.* 5, 5, 4. ¶ scrobem in imum C. 5, 10, 8. scrobe breuissimo P. D. 4, 1. eodem constituere C. 5, 10, 7. scrobes profundi C. 4, 1, 1. bipedanei C. 4, 1, 5. ternarii, quaternarii C. 11, 2, 28. Arb. 4, 3. scrobibus vineta vt ponantur C. 3, 13, 2. ¶ scrobe effossa P. 1, 5, 3. bipedanea C. 4, 1, 1 *et* 5. P. Ian. 15, 4. scrobi factae C. 12, 44, 4.

Scrofa Tremellius V. 2, 4, 2. *vid. Ind. Auctor.* ¶ Scrofae quae probentur V. 2, 4, 4. C. 7, 9, 7. P. F. 26, 1. cur foetus suos interdum mandant C. 7, 11, 3.

Scrofulae Veg. 2, 23, 1.

Scrupulosissime C. 1 pr. 3.

Scrupulositas C. 11, 1, 32. pingui Mineruae opponitur.

sine Scrupulo, *dubio*, C. 5, 11, 1.

Scrupulum *ponderis nomen vid.* Scrip.

Sculponeae Ca. 135, 1. alternis annis datae Ca. 59. *a* sculpendo *nomen deducit calceamenti lignei Turn.* 6, 23. κρουπέζια, *calceos ligneos etiam interpretatur Gatakerus adu.* 2, 19 p. 374. G.

Scutra, scutella Ca. 157, 11.

Scutriscum Ca. 10, 2. 11, 3.

Scutulae in pauimentis P. 1, 9, 5.

Scutulatus color equi P. Mar. 13, 4.

Scyatici *vid.* Sciat. *vel potius* Ischiatici.

Σκύλαξ *nomen canis* C. 7, 12, 13.

Scyllites vinum *vid.* Scill.

Scynoanthis *pro* Schoenuant. *MS. Corb.* Veg. 4, 13, 2 *no.* m.

Scyrus C. 9, 14, 19.

Scythica stagna C. 8, 8, 10.

Sebetide roscida lympha Parthenope C. 10, 134.

Sebo. Sebare candelas C. 2, 22, 3.

Sebum *vid.* Seuum.

Secale *an* hordeum hexastichum? *Ponted. ad* C. 2, 9, 14.

Secaturus es C. 5, 9, 2.

Seclusorium V. 3, 5, 5.

Seclusus. seclusa stabula V. 2, 2, 15. in secluso, *clam* V. 3, 5, 6.

Secretus ab aliis V. 2, 2, 8. secretos a feminis mares habere V. 2, 1, 18. secreta corbula, *separata, peculiaris* V. 1, 54, 2. ¶ Secretius, *distinctius* C. 11, 2, 25.

Sectilis porrus *et* sectiuus P. F. 24, 11.

Sectio V. 2, 10, 4.

Sectiuum porrum C. 12, 8, 2.

Sector. qui vellet se a cane sectari *pass.* V. 2, 9, 6.

Seculorum curas agere P. O. 12, 1.

Secundarium mel C. 12, 11, 1. oleum C. 12, 52, 1. secundarium passum C. 12, 39, 2.

Secundum flumen aedificare V. 1, 12, 1. vias et amnes V. 1, 14, 3. auriculas foratis cornibus C. 7, 3, 6 terram praecidere arbores V. 1, 27, 3. ¶ Secundum panicum *h. e. post* Ca. 54, 4 vindemiam Ca. 114, 1.

Secundus. secundum florem agere C. 2, 16, 6. in secunda labra *i. e. secundi ordinis* C. 12, 50, 11. ¶ secundae non respondent foetae *h. e. non sequuntur* C. 7, 7, 4.

Secures Ca. 10, 3. cruentae minaciter leuantur contra grandinosam nubem P. 1, 35, 1. simplices vel dolabratae P. 1, 43, 3. securis falcis C. 4, 25, 2 *et* 3.

Secus. vtrinque secus Ca. 21, 2 *et* 3. vtrumque secus *ibid.* s. 4.

Sed *pro* immo C. 12, 44, 3. sed et, sed nec *sine* non tantum C. 1, 6, 13. 1, 7, 2 *et* 6.

Sedentaria eius opera est C. 12, 3, 8.

Sedeo. Sedet omni parte surculus, *conuenit, vt vestis* C. 4, 29, 16. in oppido sedere, *ad desidiam* V. 2 pr. 1. sedendo vincit Romanus V. 1, 2, 2. sedentur equi, *equitantur* Veg. 1, 56, 12.

Sedes custodiae C. 11, 1, 22. sedem quaerunt gallinae pariturae C. 8, 14, 5.

Sedilia auium V. 3, 5, 13.

Sedule circumire auiaria C. 9, 9, 1.

Sedulitatem summam desiderat equinum pecus C. 6, 27, 1.

Sedulus olitor C. 10, 148. sedula cura C. 8, 1, 3.

Sedum. Sedi succo medicata semina C. 2, 9, 10. 10, 356. 11, 3, 61 *et* 64. P. S. 3, 2.

Seges *ager serendus* Ca. 36 *et* 37 *aliquoties. vid. quae disputantur ad* V. 1, 29, 1. segetes seminari debent C. 2, 14, 2. in segete relinquunt stramen succisum V. 1, 50, 1. stramenta stantia V. 1, 50, 2. ¶ *fruges stantes.* demessis segetibus C. 2, 9, 10. antequam seges in articulum eat C. 2, 12, 9. de fabis, vligo segetem enecat C. 2, 9, 9. adultae segetes C. 2, 9, 10. quae seges grandissima atque optima fuerit V. 1, 52, 1. segetes nouae ne a diris animalibus carpantur C. 10, 351. fatiscit segetibus solum C. 2, 14, 3. *add.* C. 2, 16, 2. segetes laetas excitaret C. 2, 16, 4. ager adfert C. 2, 18, 3. segetes herbidae, graminibus mixtae C. 1, 6, 22. segetum arborumque foetus C. 2, 2, 23. ¶ *Semen.*

C. 8, 5, 19. vt aluus exitum non habeat 8, 5, 20. loca naturalia (*podex*) C. 8, 7, 2.
Semodialis placenta Ca. 76, 5.
Semodius fabae *qu.* semimodius C. 6, 3, 5.
Semperuiuae succus P. 1, 35, 3. *appellatur a Graecis* aizoon, *id est, semper viua. Alii* buphthalmon *vocant, quasi oculum bouis. Alii* zoophthalmon. *Sunt qui* ambrosiam. *Latini* sedum *appellant, aut* oculum, *aut* digitellum: *nascitur in tegulis, seriturque in vasculis fictilibus.* BERO.
Senescere vltra quadrimatum C. 9, 1, 7. senescentis succi vim iterare P. F. 28, 2. ¶ senescunt agni desiderio matrum V. 2, 2, 17. perpetuo custodiae seruitio contristatae senescant C. 8, 8, 4.
Senex. senem seruum vendat paterfamilias Ca. 2, 7. seniorum imperia, iuuenum officia P. 1, 6, 3.
Seni. sena et terna oua C. 8, 11, 13.
Sensus vigentis adolescentulus C. 11, 1, 6. ¶ cum magno sensu atque cautela Veg. 3, 15, 5.
Seorsum in noua labra transferre C. 12, 52, 2.
Separatim scripta V. 3, 2, 13.
Separatus. separata generibus vineta, *diuisa* C. 3, 21, 5.
Sepelire mortuum publicis feriis non licitum C. 2, 22, 4.
Seperari *MS. Lips.* C. 2, 15, 7 *et alias.*
Sepes horrida rusco C. 10, 374. sepem virgeam interponere C. 11, 3, 7. sepes quot generum V. 1, 14, 1. hortorum quando et quomodo fiant P. F. 24, 1. viua structili melior, quomodo fiat C. 11, 3, 3. P. 1, 34, 6.
Sepiae testa trita C. 6, 17, 7. ossa Veg. 4, 27, 6 *et* 7 *et saepe.*
Sepimentum naturale V. 1, 14, 1. fabrile et militare V. 1, 14, 2.
Seplasiarii *lego pro* supplassariis Veg. 3, 2, 21.
de Septem vnus C. 1, 1, 9.
Septembris descriptio et opera C. 11, 2, 61.
a Septentrionum regione V. 1, 57, 1.
Septentrionales venti C. 11, 2, 21. septentrionalis terrae pars salubrior quam meridiana V. 1, 2, 4.
Septena iugera Liciniana C. 1, 3, 10. septenum amphorarum C. 12, 28, 1.
Septimontialis satio C. 2, 10, 8.
Septimontium P. D. 1. *vi. no.*
Septingenarii greges V. 2, 10, 11.
Septuagies septuageni C. 5, 2, 7.
Septum venationis, *viuarium* V. 3, 12, 2. Septa fundi tutandi causa quatuor generum V. 1, 14, 1. villae V. 1, 11, 2. e maceriis V. 3, 12, 3. septa repetit pecus C. 6, 23, 3. ¶ de piscina C. 8, 17, 8. *ita* Consepta.
Septuncialis *vid.* Septimont.
Septunx iugeri C. 5, 1, 11.
Sepum vrsinum P. 1, 35, 1 *vid.* Seuum. *passim ita est in Vegetio.*
Sequestratum animal, *separatum* Veg. 1, 29, 5.
Sequor. sequitur gregem clades C. 7, 4, 2. sequuntur instrumenta *h. e. vna adferuntur* V. 2, 10, 4. sequens vsus, *posterior* P. Mai. 7, 4. sequente anno C. 5, 6, 28. sequens numerus C. 8, 1, 1. cura C. 2, 12, 1 *i. e. proxima.* sequenti biduo C. 11, 2, 76.
sequendum in seminio legendo Tanagricos; *h. e. quaerendum* V. 3, 9, 6. sequendum nobis triplici regula V. 1, 19, 2. *Ita fere* P. Mart. 12, 2. *add. Wasse ad Sall. Catil.* c. 61. SCHOETTG.
Serae transuersae, *vectes transmissi per vacerras* C. 9, 1, 4. *Ita etiam Gl. vet.* sera, μοχλός. *Ouid. A. A.* 2, 244 Opposita ianua fulta sera. *Ita enim melius, quam* apposita, *quod ex vno MS. reponit Heinsius.*
in Sereno nocte Ca. 156, 3. sereno *int. die* P. 1, 30, 3.
Sergiana olea *vel* Sergia Ca. 6, 1. C. 5, 8, 4.
Sergius Orata V. 3, 3, 10. C. 8, 16, 5.
Seriae Ca. 12. oleariae V. 3, 2, 8. vt praeparandae C. 12, 50, 14. vindemiis vt parentur C. 12, 18, 4. amphorarum septenum C. 12, 28, 1.
Seriola P. Mart. 10, 9.
Seris, σέρις, intubi species V. 3, 10, 4. C. 8, 14, 2.
Sero. serere oculos Ca. 45, 3. 46, 2. quando incipiendum V. 1, 34, 1. ne dubites C. 11, 1, 29. quo quidque loco expediat V. 1, 23. seri diligentius quae voles Ca. 133, 3. quantus cuiusque seminis modus sufficiat agro V. 1, 44, 1. ante brumam quae possint P. D. 1. serendum viciam *vel.* V. 1, 32, 2. seri plantis C. 11, 3, 39.
Sero facere Ca. 5, 7.
Serotina ficus P. Mar. 10, 31. pulli C. 8, 5, 24.
Serpens ne nascatur in sterquilinio V. 1, 39, 3. serpentes vt abigantur C. 7, 4, 6. C. 8, 5, 18. P. 1, 35, 11. P. N. 13, 6. serpentis ictui remedium Ca. 102. C. 6, 17, 1. pellis medic. C. 6, 4, 3.
Serpo. serpit oculus harundinis C. 11, 3, 35. serpentia gramina C. 10, 119.
Serpullum *vel* Serpyllum Ca. 73 vnde dictum V. 1, 35, 2. eius satio et cultura C. 11, 3, 39. P. Mart. 9, 17. in serpyllum mutatur ocimum P. Apr. 3, 5.
Serram ducere *an* sertam? V. 3, 6, 1 *vi. no.*
Serrula desecare C. Arb. 6, 4. serrulae manubriatae P. 1, 43, 2.
post Serraturam P. F. 17, 2.
Serta Ca. 113. Campanica Ca. 107, 1. C. 12, 20, 5 *est herba quae alio nomine* Melilotum. ¶ grossi lino velut serta pertusi P. Mar. 10, 28. serta *plur. de lineis radicum scillae* P. Iul. 6, 2. ¶ sertam ducere *vid.* Serra.
Seruio. brassica, quae cauli seruiet P. Apr. 3, 1. seruit truncus viti C. 4, 29, 14. Seruire alicui operi consueuerunt vaccae P. Iul. 4, 1. seruire insito C. 5, 11, 11.
Seruitium perpetuae custodiae C. 8, 8, 4. seruitio liberatae C. 8, 11, 2. ¶ seruitia, *serui* C. 11, 1, 3.
in Seruitute non foetant siluestres gallinae C. 8, 12. 8, 15, 7.
Seruo. seruare ferias Ca. 5, 1. in vetustatem Ca. 114, 2. seruat, ne C. 8, 5, 13. seruandum est, *obseruandum* P. N. 7, 12.
Serus. seram facere ficum C. 5, 10, 10.
Seruus. qui serui cuique officio praeficiendi, et vt tractandi C. 1, 8. soluti, vincti C. 1, 6, 3. seruorum cellae *ibid.* seruae vt tractandae C. 1, 8, 19.
Sesami satio C. 2, 10, 18. P. S. 7. P. O. 1, 3 sesama seruntur C. 2, 10, 18. 11, 2, 51 *et* 56. torrefacta C. 12,

Siligo

in

Viderat ibi, quod mihi vehementer sit probabile, adnotata Salmasio. Hic enim, aliud forte et ipse agens, festinans certe, per primam lectionem, adscripserat, περιχηλώσας legendum, idque se alio loco ostensurum, vt multa alia, promiserat. Voluit autem sine dubio significari hoc verbo nusquam praeterea, quod sciam, lecto, vngulas, τὰς χηλὰς (quae non nisi improprie de equis dici possunt, cum bifidum quid notent) circumposito ferro munire. Arripuit id Isaacus, nimium credens Salmasio, cui alias non nimium vt vult videri tribuit; sed parum vt vidimus feliciter. Vocat in partes χαλκόποδας Homeri equos, non negat de pedum robore accipi posse "Sed vero, inquit, longe potior prior mihi videtur expositio, (de soleis e ferro suppactis) quam ipse confirmat Homerus, cum ἐριγδούπους πόδας ἵππων et alibi ὑψηχέας vocat, διὰ τὸ ἠχητικὸν τοῦ χαλκοῦ, vt recte exponit Eustathius." Cum primum ista legerem, cogitabam fieri posse, vt Eustathio prodente, iam mos ille ferrandi equos obtinuerit, isque suorum temporum rationes ad Homeri formulas temere applicuerit. Sed nihil tale Eustathius. Quin ita loquitur, vt ne obiter quidem dicat, vnde intelligere possimus, ipsius aetate ferratos esse equos. En verba. Ad ΙΛ. Ν, 23. p. 918, 19. ἰστέον δὲ ὅτι χαλκόποδες ἵπποι οὐ μόνον οἱ στερεόποδες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἠχόποδες. λέγει δέ που καὶ ἐριγδούπους πόδας ἵππων, καὶ ὑψηχέας ἵππους (Ιλ. Σ, 767. vbi interpretatur, ὧν, ὁ κρότος ὑψοῦ ἠχεῖ) ὧν ὑψοῦ ὁ ἦχος ἥκει τῶν ποδῶν. ὅτι δὲ ἠχητικὸς ὁ χαλκὸς, ἐξ οὗ καὶ οἱ ἵπποι, ὡς ἐῤῥέθη χαλκόποδες οἱ ἠχόποδες, δηλοῖ μὲν καὶ τὸ ἤνοπα λέγεσθαι τὸν χαλκὸν, ὅ ἐστιν ἔμφωνον. Qui Graece intelligunt, illi sentiunt profecto, nihil aliud de Eustathii sententia χαλκοπόδων nomine intellexisse poëtam, quam sonipedes quorum vngula, vt Xenophon volebat, ὥσπερ κύμβαλον ψοφεῖ πρὸς τῷ δαπέδῳ. Venimus ad Plinium, qui 33, 11 s. 49. Poppaeam Neronis narrat delicatioribus iumentis soleas ex auro induere solitam. Mulas recte intelligunt interpretes, praesertim Schefferus de re vehiculari 1, 8. p. 91. Maritum igitur superare studuit luxuria, quem soleis mularum argenteis vsum narrat Sueto. c. 30. Sed ista quidem aperta dices, lector. Aperta, vt intelligamus munitos esse aliqua re pedes mularum. Sed quid fuerit e Graecis iam ostendit ad hunc ipsum locum Casaubonus. ὑποδήματα vocat Arrianus Disp. in Arria. 3 cap. vlt. ὑποδήματα ἵππου ὑποδεδέσθαι dictum ab Artemidoro iam obseruatum Scaligero ad Catull. l. c. qui Arrianum etiam et Xiphilinum laudauerat. Xiphilinus de eadem re agens, ἡ Σαβίνη, inquit, αὕτη οὕτως ὑπερετρύφησεν, ὥστε τὰς ἡμιόνους τὰς ἀγούσας αὐτὴν ἐπιχρύσεα σπαρτία ὑποδεῖσθαι. Quid essent Sparteae ad Columellam Vegetiumque satis docetur: aureae et argenteae soleae ex filo pretiosi metalli textae sunt, et alligatae pedibus, quoties viae aut luxuriae adeo ratio posceret. Docet hoc eiusdem Suetonii locus Vespas. c. 23. Mulionem in itinere quodam suspicatus ad calceandas mulas desiliisse, vt adeunti litigatori spatium moramque praeberet; interrogauit, Quanti calceasset? pactusque est lucri partem. Scruposam viam aut puluerulentam causatus fuit absque dubio mulio, cur delicatiorum iumentorum vngulis parcendum esset. Si quid casu factum esset, vt potest accidere, ne quid dicam aliud, non mulas profecto, sed mulam curasset mulio. Denique ipse Catullus ad quem ista disputauerat Vossius, mentionem ille quidem facit, ferreae soleae in tenaci voragine relictae, neque, quid intelligendum sit, habeat disputationem, si quis hodie poëta ita loquatur. Sed multo facilius tamen derelinquuntur soleae deligatae, quam adfixae clauis. Itaque pro sua cum bonis libris familiaritate prudenter monuit Scaliger, Soleae equis inducebantur, non, vt nunc, clauis suppingebantur, propterea Graecis illud, vt in homine est ὑποδεδέσθαι etc. Quae sane non refutauit Vossius. Est etiam illud animaduertendum. Nondum productum est exemplum, vnde constare posset, ordinarie et perpetuo calceari solitum esse iumentum. Equi extra morbum calceati, nescio an alia extet memoria, praeter illud Artemidori 4, 32 p. 220. ἔδοξέ τις ἵππου ὑποδήματα ὑποδεδέσθαι, ἐστρατεύσατο καὶ ἐγένετο ἱππεύς. Οὐδὲν γὰρ διέφερεν ἢ αὐτὸν, ἢ τὸν βαστάζοντα ἵππον ὑποδεδέσθαι τὰ ὑποδήματα. Ac potest sane fieri, vt ad bellicam, aut longam alioquin expeditionem sparteas, vel simile solearum genus, in promtu habuerint equites. De Camelis Aristoteles Anim. hist. 2, 6. τὰς ΕΙΣ ΠΟΛΕΜΟΝ ΙΟΥΣΑΣ ὑποδέουσι καρβατίναις ὅταν ἀλγήσωσιν. Nam Plinio teste 11, 45 s. 106 in longiori itinere sine calceatu illorum pedes fatiscunt. Simili igitur de caussa corio crudo (haec sunt καρβάτιναι) sparteisue potuerunt etiam calceare equos. Potuerunt etiam, quod suadent, si sana sunt, verba Catulli, soleae mularum esse ferreae, aut filo ferreo plexae, aut lamina ferrea munitae. Illud quidem manet, clauis adfixas soleas Vegetii aetate nondum fuisse. Quid imaginis in vetusto hippiatricorum Graecorum exemplari viderit Vossius, non disputamus. vult autem vidisse clauorum quibus traiiciantur vngulae signa et vestigia. Genuinae quidem antiquitatis monumento, neque picto, neque sculpto, neque literato denique reuinci eam, quam proposui sententiam posse satis nobis videtur exploratum. Quandoquidem Catulli carmen in manibus est, non desinamus absque corollario. Versus penultimus vt est in Vossiana et aliis quae ad manum sunt editionibus, in legem metri peccat, seruatam diligenter a poëta et explicatam a Mureto.

[illegible]

Et supinum animum in graui delinquere
coeno.

Quartus pes vna syllaba longa constat hoc est pes non est, sed semipes. Scribendum sine dubio derelinquere. Et iam tradenda typographis ista erant, cum video derelinquere esse in Henricpetrina Bas. 1592. 8. His plane consentiunt ea, quae Fabrettus ad Col. Trai. p. 224 s. de statuis equestribus, totamque hanc disputationem probat Wesselingius ad Diod. S. p. 233. ¶ Soleae oleo conficiendo C. 12, 50. ¶ piscis C. 8, 16, 7. Griendelion,

Spatium

Spatium. spatia inter articulos palmitum C. 4, 24, 20. spatia sunt passus, actus, climata, iugera C. 5, 1, 4.

Spatulae remum Veg. 4, 1, 1 *et* 4, 2, 2 *vel spondyli sunt, vel earum partes eminentes ac latae.*

Speca, spica *rust.* V. 1, 48, 2.

Specialiter, *secundum species, vt confusioni opponatur* C. 3, 19, 3. ¶ τῷ generatim *oppon.* C. 3, 9, 9. 12, 2, 3.

Species ternae ternas in se habent alias V. 1, 9, 4. Genera singula in binas species diuiduntur. in prima partes V. 3, 3, 3. senae singulis contribuuntur generibus C. 1, 2, 11. ¶ a specie simplicia genera agrorum V. 1, 6, 2. ¶ *de vino condito* P. O. 14, 3. *sed ibid. §.* 15 *eae quae hodie ita dicuntur a Pharmacopoeis.*

Spectaculum formosum V. 3, 13, 3.

Specto. si ad fructum spectes — ad delectationem V. 3, 6, 1. ¶ quo spectent villae porticibus, ostiis, fenestris V. 1, 4, 4.

Specularibus intecta vasa C. 11, 3, 52 *Mistbeeten.* per specularia lumen admitti P. 1, 20, 1.

Speculatae deformitatem suam equae C. 6, 35, 2.

Speculatur accipiter facillime albas columbas C. 8, 8, 9. speculari parientes gallinas C. 8, 5, 3. foetus auium C. 8, 3, 4. quae turba sit apum aquantium C. 9, 8, 7. an se profundant apes C. 9, 8, 4. si iam effoetae sint C. 9, 1, 7.

Speculo obiecto accipere imaginem nubis P. 1, 35, 15.

Specus perducere V. 3, 17, 9.

Speluncas librare ad caput aquae P. Aug. 11, 2.

non Spernendus auctor C. 1, 1, 4 *vt Liuius de Polybio.*

Sphaerita *vel* sphaerites *vid.* spaerita.

Sphalangium, phalang. Veg. 3, 77, 1. 3, 79, 1.

Sphalangius Veg. 3, 81.

Sphondyli *pisces* C. 8, 16, 7. spondylos *alii scribunt. sunt autem in ostreorum genere. vid. Salmas. ad Soli. p.* 792. *Nonn. de re cibar.* 3, 37.

Spicae partes V. 1, 48, 1. in spicis conditur far V. 1, 63, 2. spica vana et minuta C. 2, 9, 5. caduca saturantur oues V. 2, 2, 12. spicae in frumentis emissio C. 2, 12, 10. spicae messis vt exterantur et expurgentur C. 2, 21, 4. ¶ Spicae allii et vlpici Ca. 70, 1. C. 8, 5, 21. C. 11, 3, 20 *et* 21. *it.* 10, 111. P. N. 6, 1. Veg. 3, 2, 8. *Ita Scribo. comp.* 231. *et Rhod. in Lex. qui aliunde etiam vindicat* spicam allio, *quod facit contra Salmasium Pontedera ad* Ca. 70. ¶ Celtica Veg. 4, 13, 2. Indica Veg. 4, 13, 3. nardi Veg. 4, 13, 2. Syriaca Veg. 4, 13, 3. *herbarum nomina, nescio an satis explicata.*

Spicilegium post messem V. 1, 53.

Spinae solstitiales C. 2, 18, 1. spinarum genera C. 3, 11, 5. spina alba C. 7, 9, 6. *Hoc nomine hodie vocamus fruticem spinosum paene instar arboris grandem, qui baccas fert puniceas, gratissimum suibus pabulum.* Senellas *vulgo nuncupamus. Salm. ad Soli.* p. 370 *sq.* SCHOETTG. ¶ Spina duplex equi laudatur V. 2, 7, 5. C. 6, 29, 2. ¶ *an diaphragma nasi* spina *vocetur? ad* V. 2, 5, 7.

Spiniferas prunos P. inf. 81.

Spino inseritur pirus P. F. 25, 6. spini steriles P. inf. 63. *Seruius ad illud Ge.* 4, 145 Spinos iam pruna ferentes, Prunorum, *inquit*, arbor vocatur *spinus* genere masculino: nam sentes *has spinas* dicimus. *Itaque mirabar a Dodonaeo plane omitti hanc arborem; a Mentzelio autem ex Valloti horto regio* oxyacantham vulgarem *vocari.*

Spionia vitis C. 3, 2, 27. 3, 7, 1. 3, 21, 3. spionicus gustus C. 3, 21, 10.

Spira vti fiat Ca. 77.

Spiracula in alueis apum P. Iun. 7, 8. claudere P. O. 14, 16.

Spiramenta talparum P. 1, 35, 10. vasi relinquuntur P. N. 22, 6.

Spiritales partes pulmonis *lego pro* spirituales Veg. 3, 76, 1.

Spiritus quo non peruenit V. 1, 57, 2. introire potest C. 12, 45, 6. 12, 16, 5. silentis vel placidi dies C. 3, 19, 3. naturalis C. 3, 10, 2. mortifer P. Aug. 9, 1. nocentes P. 1, 35, 11. caeli noxius P. 1, 3. orbis seu mundi C. 10, 197. ¶ longior et cum quodam impedimento tractus C. 6, 9, 2. spiritum an auribus ducant caprae V. 2, 3, 5. spiritu resumto C. 9, 13, 4. inflato C. 9, 8, 2.

Spissamentum *est corpus rarum salgamorum vasis inferciendum, vt quae condita sunt infra muriam retineantur. Aliam periphrasin vid.* C. 12, 45, 2. *aliam* C. 12, 48 *extr.* spissamento facto de arundinum foliis oliuam premito C. 12, 47, 4. foeniculi spissamento deprimunt baccam C. 12, 47, 6. *add.* C. 12, 7, 3. 12, 9, 2. 12, 16, 5.

Splenis dolor si porcos infestet C. 7, 10, 8.

Spleneticis (*al.* splenicis) prodest scillite vinum P. Iul. 6, 2.

Spolium serpentis appensum arbori P. N. 7, 4.

Spondet celeriter nimis vitis, *florem ostendit* C. 3, 2, 4. spondere stipulanti C. 10 pr. 1.

Spondyli s. sphondyli, *vertebrae quae spinam dorsi constituunt* Veg 4, 1, 1.

Spongia effingere fiscinas Ca. 67, 2. vulneribus imponitur Veg. *saepe e. g.* 2, 48, 8. combusta adstringit Veg. 3, 16, 3. Afra Veg. 2, 34, 1. 3, 16, 3. spongiae maiores et minores *in apparatu preli olearii* C. 12, 50, 8. ¶ lapidis genus P. 1, 10, 3. ¶ spongiae asparagorum C. 11, 3, 43. P. F. 24, 8. vt fiant P. Mar. 9, 11.

Spongiolae in asparagis C. 11, 3, 44.

Spontis suae cytisus satiuae *oppon.* C. 9, 4, 2. aqua C. 11, 3, 10. *alia* manu illata.

Sporta faecaria Ca. 11, 4. iuncea vel spartea C. 12, 6, 1. sportis inclusae aues C. 8, 7, 1.

Σκυδὴ *nomen canis* C. 7, 12, 13.

Spuma argenti C. 6, 14, 6.

Spumeus color equi P. Mar. 13, 4.

Spumo. Spumantes vuae C. 10, 44.

Spurce versantur in pabulationem sues C. 7, 9, 14.

Spurcitiam eximere omnem C. 12, 17, 2. quidquid rubiginis aut spurcitiae resedit C. 1, 5, 8. a spurcitiis purgare aluum apium V. 3, 16, 17.

Spurcus ager pro squalido C. 1 pr. 25.

Squallentes arenae P. 1, 5, 1.

Squalos pisces V. 3, 3, 9. *vi. no.*

It. 2, 101 *p.* 96, b, molle laetamen substernere *nos iubet*, *vt* somno possit indulgere. *Add.* 2, 102 p. 99. a.

Sterile senium hominis C. 2, 1, 3. steriliores ad partus galli V. 3, 9, 6.

Sterilitatis arborum remedia P. Ian. 15, 3 *et* 9. C. 5, 10, 20. sterilitas annonae C. 2, 10, 1. sterilitate affici C. 3, 10, 15.

Sternitur si flecti potest vitis C. Arb. 6, 1. ¶ Sternendus est equus Veg. 3, 78 *h. e. sella vel ephippium imponendum.*

Sterquilinium fieri Ca. 2, 3. eius situs et cura V. 1, 38, 3. P. 1, 33. duo sterquilinia V. 1, 13, 4. C. 1, 6, 21. *vid.* Stercus.

Stertet bos pulmonibus laborans Veg. 3, 45, 1.

Sticas allii spicis *substituere conatur Salmasius. Sed vid. Ponted. ad* Ca. 70, 1.

Sticula vitis C. 3, 2, 27.

Stigmare equum aut cremare Veg. 1, 26, 4.

Stillatim *an* stillatus de cauterio, *vid.* Veg. 3, 7, 3.

Stillicidia ex hibernis imbribus P. Aug. 8, 2. stillicidium alterius arboris tangit alteram P. F. 25, 21.

Stillo. stillat veretrum equi calculosi, stillauerint semina C. 4, 33, 3. *sed videtur legendum*, a

Stilo, stilauerint. *vi. no.*

Stillosa s. orthocola iumenta Veg. 2, 54, 1. *sicuti* guttam *de fluxionibus omnis generis*, *ipsaque podagra dicebat media aetas.*

Stilus asparagi C. 11, 3, 46. stilorum rigor in cepinis vt conseruetur C. 11, 3, 58. ad stilum vnum rediguntur semina C. 5, 10, 21. Arb. 25, 2. arbusculae in seminariis C. 11, 2, 79. ¶ stilo aeneo purgare P. Mar. 10, 20.

Stimulatus ictu suo aries C. 7, 3, 5.

Stimulo lacessere iuuencum C. 2, 2, 26. stimulo morsus imprimunt Veg. 3, 4, 33 *h. e. stimulatae*, *propter stimulationem.*

Stipantur calathi prunis C. 10, 405. stipare ceras liquoribus C. 9, 13, 14. *vid. Salm. ad Tertull. de pall. c.* 3 *p.* 192 *sq.*

Stipendia militaria C. 12 pr. 4. ¶ stipendiis plurimis annorum emeritis fides constitit surculo C. 3, 6, 4. stipendia studio nostro contulerunt, *suppetias* C. 1, 1, 10. *pro* impendio C. 2, 2, 24 impendium *etiam legit MS. Lips.*

Stipite ponitur ziziphus, *talea*, P. Ap. 4, 1.

Stips. stipem conferunt colono non minimam pastiones villaticae C. 8, 1, 2.

Stipticum *vid.* Stypt.

Stipula rastellis eraditur de pratis V. 1, 49, 1.

Stipulatio in emtione V. 2, 1, 15. stipulationis formula V. 2, 2, 6. 2, 3, 5. 2, 5, 11.

Stirps dodrantalis C. 5, 6, 12 *it.* 13 *et* 14 *pro* stipite. stirpis probatissimum genus deponendum C. 3, 5, 4. stirpem praecisum Ca. 40, 2. ex imo stirpe C. 5, 9, 13. ¶ stirpe exemta *de surculo calcato* C. 6, 15, 1.

Sto. stat ei veretrum prae dolore Veg. 3, 81. stantes rectae vineae C. 5, 5, 18.

Stolo quis, et Licinius Stolo *vnde cognominatus* V. 1, 2, 9. Stolonis lex V. 1, 2, 9.

Storacis rubeae Veg. 3, 68, 3. guttae Veg. 4, 14, 1.

Stracta Veg. 2, 45, 4 massa farinacea inducenda equorum armis. *forte eadem quae* Tracta, *vbi vid.* Rhod. ad Scribon. 34 coniicit *stacta quod* ibi *est apud Scribonium.*

Stramenta V. 1, 50, 3. *est enim*, *quidquid pecori substernitur. Barth. adu.* 1, 6 *p.* 58. *proprie tamen ad frugum culmos pertinet*, *vid.* Ca. 5, 7. stabulationi boum vt praeparentur C. 6, 3, 1. *eorum vicem quae suppleant* Ca. 5, 7.

Stramentariae falces Ca. 10, 3.

Strangulatur nimio sanguine pecus C. 6, 38, 4.

Stranguria quid? Veg. 3, 15, 2 vt leuetur Ca. 127. ¶ tanquam a stranguria praefocantur, *in morbis colli* Veg. 2, 23, 1. *conf.* 3, 15, 2.

Stratura areae in balneo P. 1, 40, 2. altero ordine facta P. N. 7, 11. tabulata *nostris* (*vid. Ind. h. v.*) *et Scribonio c.* 60. *vbi vid. Rhodius. Medici vulgo*, stratum supra stratum.

Stratus s. stratura V. 1, 50, 3. pontilis Veg. 1, 56, 2.

Stratus, *a*, *um*. stratae vites C. 5, 4, 2.

Strenua toxica C. 10, 18. strenuissimi milites Ca. pr. 4.

Stria. Lacunam striam aratrum facit vomere V. 1, 29, 3. *vid.* Lacuna.

Stricte in foramen coniicies P. Mar. 8, 2.

Strictim iuncta crates P. 1, 13, 2.

Strictores oleae Ca. 144, 3.

in Strictura C. 12, 48, 5. *vi. no.* ab strictura pedum lethargus Veg. 3, 48, 3.

Strictus venter solui quomodo debeat Veg. 3, 18, 1. stricta pelle, *intenta* P. Mai. 7, 3. vngulis cum terra fuerit P. Iun. 1.

Stridet pectus Veg. 1, 3. de pectore Veg. 2, 43, 1.

Strigile raditur pecus C. 6, 31, 2. strigili ferrea subradi P. Apr. 4, 3.

Strigmentum P. 1, 27, 3.

Strignum Veg. 3, 4, 1 *Samb. marg. Latentne hic nostrorum Kraut-Strünge*, *siue Strüncke*, coliculi, *quos habet contextum.*

Strigosus canis, *macer et propter hoc velox* C. 7, 12, 8. *vid. Non.* 2, 765 *ex Masurio Sabino.*

Stringere oleam Ca. 65, 1. manu vel digitalibus V. 1, 55, 1. stringit baccam durities digitalium V. 1, 55, 2.

Stringotomium *vid.* Syringot.

Structile gemellar C. 12, 50, 10. structili sepe munire C. 11, 3, 3. forma aqua ducitur P. Aug. 11, 1.

Structionis spatia, *de stratis oliuarum* P. N. 22, 5.

de Structura balnei cogitare P. 1, 40, 1. structura testacea P. 1, 11, 1.

Struem facere cultro Ca. 141, 4. commouere Ca. 134, 2. in struem coartare foenum C. 2, 19, 2.

Strumae Veg. 2, 23, 1.

Strumenta Veg. 4, 28, 5 N. L.

Strumosis suibus medela C. 7, 10, 3. *Quod suibus familiaris hic morbus*, *inde* χοιράδας *vocari* strumas, *obseruat* BEROALD.

Struthia mala Ca. 7, 3. C. 5, 10, 19 *inter* cydonii *species refert*, *vt et Plin.* 15, 11.

Strutium Veg. 4, 13, 2. *forte* Struthion *s.* radicula *fullonum vsu notum*, *de quo Diosc.* 2, 193.

Studeo. si quis maiori studet diligentiae P. 1, 20, 2. si studemus calidae prouinciae *h. e. colimus calidam* P. F. 23, 1.

Subre-

Subrectae a terra vites C. Arb. 4, 1.
Subrenalis morbus Veg. 1, 8. 1, 15, 1. 1, 27, 1. 3, 2, 18.
Subrubere incipiunt grossi P. Mar. 10, 31.
Subrumare foetus ouium C. 12, 3, 9. subrumantur agni C. 7, 4, 3.
Subrumus. subrumi foetus qui? V. 2, 1, 20. 2, 11, 5.
Subscribit fortuna voto C. 1, 2, 3.
Subscudes iligneae Ca. 18, 9.
Subsecare herbam V. 1, 49, 1.
Subsectis radicibus C. 2, 9, 10.
Subsellia in templo V. 1, 2, 2.
Subserere vineam C. 4, 15, 1. nouis seminibus explere lacunas.
Subsiccatur madefactus C. 6, 14, 5.
in Subsiciuum est vncia agri V. 1, 10, 2. *Auctor antiquus de limitibus p.* 293 *Goes.* Subsiciuum est, quod in metiendo modum iugeri excedit. *De alia notione Rigalt. in glossis agrimens. et Goes. in antiquitt. agrim.* c. 12. SCHOETTG.
Subsidiarius s. custos palmes C. 4, 24, 13 *et* 16.
Subsidit aliqua pars apum, *manet in aluis* V. 3, 16, 36. subsidentes lumbi C. 6, 29, 2. subsedit ad tertias coctura C. 12, 20, 4. ¶ subsiderunt in colo C. 12, 41, 3. *vid.* Sido.
Substantiam vt possit habere, *h. e. carnem et corpus retinere* Veg. 1, 36, 2. partim ad substantiam membrorum conuertit in sanguinem 1, 40, 1. accipiet in substantiam Veg. 2, 12, 3. 2, 13, 9. *add.* 3 pr. 4. 3, 15, 15 *no. x.* 3, 24, 7. 3, 45, 3. 3, 55, 9. ¶ Substantiam vitae praestant pulmones integri Veg. 3, 45, 1.
Substentare cibis Veg. 1, 22, 3. *forte ita dixerunt respectu* substantiae, *vt a Vegetio accipi, modo ostensum est. Sed vid. mox* Substinere.
Substernere pecori Ca. 5, 6. solum paleis V. 1, 57, 2.
Substillum lotium Ca. 156, 7.
Substineri potest ceruus C. 9, 1, 8. *vt modo* substentare.
Substituendi lapides P. Mar. 10, 23 *h. e. subter statuendi.* ¶ substituunt se acerba maturis P. Mar. 10, 16. substituere demortuis et deficientibus alia C. 4, 17, 3. P. F. 13, 3. in locum demortuarum C. 9, 3, 3. *add.* C. 11, 1, 5.
Substramen e palea V. 3, 10, 4. ad substramen pullorum stercus pauonum vtile V. 3, 6, 5. *conf.* 3, 9, 8.
Substramentis operire Ca. 161, 2 *alii diuisim.*
Substrictus venter laudatur in tauro C. 6, 20. P. Mar. 11, 4. in equo C. 6, 29, 2.
Substringere boues C. 2, 3, 1. ¶ Substringuntur testiculi in morbo equi Veg. 1, 4. ¶ substringitur difficile sanguis Veg. 1, 54 *h. e. reprimitur.*
Subtenti retibus lecti Ca. 23. loris Ca. 10, 5.
Subtenues setae V. 2, 7, 5.
Subtercutaneus morbus equorum Veg. 1, 5, 1. 1, 12, 1. boum Veg. 3, 2, 18.
Subteriaciantur ordei grana P. F. 18, 1.
Subtero Ca. 72. C. 2, 11, 12. 12, 5, 1. subterito cepam C. 12, 56, 2.
Subterpendentia mala P. Mar. 10, 8.
Subterranea animalia P. S. 3, 2.
Subterstillatis cauteriis, *an* substerstillatim? Veg. 3, 7, 3.
Subtexere, subiungere C. 11, 1, 2.
non Subtrahant rationem scientiae desideranti C. 11, 1, 12. subtrahitur ebrioso cura officii C. 11, 1, 13.
Subtriti pedes C. 6, 15, 2. Veg. 2, 55, 7.
Subtus ambulare Ca. 48, 2.
Subtussiet Veg. 3, 25, 2.
Subuertere aratro C. 11, 2, 44.
Subula C. 6, 5, 4.
Subulci officium V. 2, 4, 20. professio C. 1 pr. 26.
Suburbana regione Italiae C. 11, 2, 61.
Succari manna Veg. 3, 23, 4 *et* 12. 3, 28, 4. semiuncia Veg. 3, 45, 5. 3, 55, 7.
Succedit diligentiae meae vicarius C. 11, 1, 5. ¶ non succedunt oua, *non excluduntur* V. 3, 9, 16.
Succendere igne lapides Veg. 2, 28, 5.
Succensa fornace P. 1, 20, 2.
Succentiua tibia V. 1, 2, 15.
Succernere nucleos Ca. 10, 5 *est etiam Plin.* 18, 11 *s.* 29. vinaceos Ca. 25. partim de nucleis Ca. 37, 2.
Succidia V. 2, 4, 3 *it.* 10 *et* 11.
Succido: arborem in aedificia C. 11, 2, 11.
Succidum vinum Veg. 3, 67, 4. *conf.* 3, 66, 3.
Succinit pastorali vitae agricultura V. 1, 2, 16. cui ego vt succinerem *h. e. orationi eius subseruirem, eamque confirmarem* V. 2, 1, 27. *Est igitur proprie quod* accompagniren *vocant musici nostri.*
Succollant regem fessum apes V. 3, 16, 8.
Succosum solum C. 2, 17, 3. succosioris libri stirpes C. 4, 29, 1.
Succreta cribro calx Ca. 18, 7.
Succumbunt quibus volunt virgines Illyricae V. 2, 10, 9.
Succurrere sibi velocitate fugae P. Aug. 9, 1. succursurus deficienti C. 11, 1, 17.
Succus. succum vuae perferunt C. Arb. 8, 5. succo villarum subdita loca P. F. 23, 1. ¶ Sucus Ca. 157, 16. exsugitur V. 1, 13, 4. *et ita fere in Colum. Lips. Pallad. Leid. et Veg. Corbei. MSS.*
Sucida lana: vnde dicta V. 2, 11, 6.
Sucta frequentiore numero scrofa P. F. 26, 5.
Suculae Ca. 12. Tur. 8, 6 *et* 7, 25. *Popma de instr. fundi c.* 11. *Breuiter*, sucula *est cylindrus duobus axibus vtrinque in cardines insertis mobilis: in hoc, qui clauus funem circumuoluendum* suculae *retinet*, porculus *continuata metaphora vocatur.* ¶ Suculae, *sidus*, exoriuntur C. 11, 2, 4. celantur, se celant C. 11, 2, 34 et 36. occidunt totae C. 11, 2, 89.
Sucus *vid.* Succus.
Sudant sale conspersa C. 12, 7, 2.
Suessa Ca. 135, 1 *et* 3.
Suessanum Ca. 22, 3.
Sufferre labores C. 1 pr. 12. vecturis V. 2, 8, 5. ventos et imbres C. 3, 2, 15. ¶ lac *pro* sufficere V. 2, 4, 19 *nisi ita quoque legendum.*
Sufficienter P. 1, 35, 10.
dum Suffecis C. 9, 8, 9.

Suffi-

Super-

Supernatat mustum C. 12, 42. humor fructibus conditis C. 12, 46, 1.

Supero, *superfumo* superantibus alimentis P. Aug. 8, 7.

Superponit, *h. e. insuper habet, MSS.* C. 3, 10, 7. *pr.* superpono, suppono *scribebatur* C. 3, 13, 12. P. Ian. 13, 3.

Superposita iugo C. 4, 24, 8. 5, 5, 15.

Supersiliens volucris C 8, 3, 7 *et* 9.

Superstaruminabis rudus P. 1, 9, 4.

SVPERSTITIONES *vel vanae certe et fundamento destitutae opiniones.* A superstitione remotum vult esse villicum C. 11, 1, 22 *coll.* Ca. 5, 4. *et* villicam 12, 1, 3. aruspices sagasque admitti vetat C. 1, 8, 6. *Add.* Veg. 1, 39, 2. 3, 2, 20. 3, 44, 2. ¶ *Tamen laudant varias superstitiones circa sationem.* ne diuersa genera eidem arbori inserantur V. 1, 40, 5. P. F. 25, 30. Hyaenae pellis inducenda modio quo seritur, ad fertilitatem P. S. 3, 1. Ruta cum maledictis, et furtiua serenda P. Mar. 9, 14 *vbi et alia circa hanc herbam superstitiosa.* De ocimo *similia obseruata iam in Fabriano thesauro.* Cum rapa serunt, precantur, vt et sibi et vicinis nascantur C. 11, 3, 62. raphanus et brassica viti inimica P. Aug. 5, 3. *vid. no.* Graecorum nugae de inscriptis amygdalis P. Ian. 15, 13. de Persicis P. N. 7, 3. ¶ *circa generationem animalium.* Equas vento concipere V. 2, 1, 19 *vi. no.* C. 6, 27, 4. vt mas vel foemina generetur C. 6, 28. 7, 3, 12. significat bos descensu dextro marem, sinistro foeminam conceptam V. 2, 5, 13. C. 6, 24, 3. quomodo mutili nascantur capri, vel cornuti C. 7, 6, 4. oua diuersa marium et foeminarum C. 8, 5, 11. *add. s.* 12 *et* 13. anser negatur excludere aliena oua, nisi adiecta sua quoque habuerit C. 8, 14, 6. ¶ *circa menstrua, pubertatem, res Venereas.* Menstruatae mulieris noxa C. 11, 3, 38 *it.* 50 *et* 64. vis ad erucas C. 10, 358 sqq. *vid. no.* immundae mulieris attactum formidat ruta P. Mar. 9, 14. ne contrectentur pocula et cibi nisi ab impube aut abstinentissimo rebus venereis C. 12, 4, 3. inuestes pueri agitant hydromeli P. Iul. 7 *et* vina alia P. O. 14, 16. a mundis pueris atque virginibus operandum, cum olea plantatur et legitur P. 1, 6, 14. curator apium pridie castus sit ab rebus venereis C. 9, 14, 3. P. 1, 37, 4. Mar. 15, 4. ¶ *In remediis plantarum.* poma Cydonia ad radices aegrae arboris ponenda P. F. 25, 23. ne arbor fructus velut aegra proiiciat P. Mar. 10, 30. ne poma findantur, tres lapilli in radice pon. P. Mar. 10, 2 *et* 4. vt florem contineat arbor Punica P. Mar. 10, 3. *add.* Nou. 7, 4. Graminis exstirpandi ratio P. Iul. 5. Aduersus locustas praesidium si homines tectis se contineant P. 1, 35, 12. adu. volucras C. Arb. [illegible]5. varia aduersus tempestates et alias agrorum noxas C. 10, 340 sqq. *conf.* P. 1, 35, 1 sq. *in pr. s.* 14 *et* 15. Daemonas et grandines, (*horum igitur effectores illi*) fugans suffimentum Veg. 1, 20, 3. 4, 12, 1 *et* 4 *Huc referamus etiam illud Plin.* 18, 29 *s.* 70 Varro auctor est, (*non puto in libris hisce*) si fidiculae occasu, quod est initium auctumni, vua picta consecretur inter vites, minus nocere tempestates. *Huc etiam pertinet illa frugum benedictio in sacro D. Marci peragenda, quam habet Augustinus Gallus Agric. Giornata* 9 p. 183 sq. *Medicinae.* ad pedum dolores V. 1, 2, 27. intertrigini remedium Ca. 159. luxum si quod est Ca. 160. eryngion sinistra manu euellendum C. 6, 5, 3. Veg. 3, 2, 27. animal quod morsu nocuit suspendendum a collo icti C. 6, 17, 6. visu nantium leuantur dolores ventris C. 6, 7, 1. ad fascinum suffimenta Veg. 3, 72 *et* 74. *vid.* Physicum remed. Praecantationes. ¶ Numerus impar in ouis supponendis C. 8, 5, 8. P. 1, 27, 1. impari numero et imparibus diebus Veg. 3, 65, 11. *add.* 3, 67, 5. 3, 70, 7. *add. Rhod. ad Scribo. comp.* 71 p. 132. ¶ *Religio feriarum et sacrificiorum.* Feriis quid liceat Ca. 1, 138. C. 2, 22. Qui religiosius rem rusticam colunt, negant his diebus (ab Id. Dec. ad Kal. Ian.) debere terram ferro commoueri C. 11, 2, 95. *conf.* 98. *vbi etiam de* auspicando. *An hinc superstitio* XII *noctium, quas nunc a natali Dominico deriuant.* Dapem pro bubus Ca. 131. 132. luci collucandi ratio Ca. 139. si fodere velis Ca. 140. agri lustrandi ratio Ca. 141. ¶ *Varia.* Aegyptii vt explorent prouentum futuri anni P. Iun. 9. qui vellet se a cane sectari V. 2, 9, 6. de columbis seruandis C. 8, 8, 7. P. 1, 24, 2. non esse prodigium, si scrofa mandat foetus suos C. 7, 11, 3.

Supertegere frondium congestu C. 9, 14, 14.

Superuacuae frondes C. 5, 5, 19. superuacuus cultus C. 2, 12, 5.

Superuagatur vinea C. 4, 21, 1.

Superuagata duramenti pars C. 4, 22, 4.

Superuenit iuuencam bos C. 6, 24, 3. matrem stir[illegible] pro caper C. 7, 6, 3. humor planitiem C. 2, 17, 5. superueniunt iugum vineae C. 4, 22, 1. ita vt superueniat *mustum caseum* C. 12, 42. ius C. 12, 7, 4. superueniat tempus lunam XXV, *transscendat, excedat* C. 8, 7, 5.

Superuoluto cylindro C. 11, 3, 34.

Suppendet vimine palma C. 4, 26, 4. Suspend. *alii.*

Supplantare vitem C. Arb. 7, 4 *est prosternere, et plantis pedum subiectam inculcare in fossam.*

Supplassarii *leg.* Seplasiarii.

Supplementis iuuentutis frequentatae apes C. 9, 13, 13. in supplementum gregis reseruantur C. 7, 6, 7.

Supplet quod defuit C. 12, 50, 19. suppletur vas C. 12, 10, 2.

ad Supplicia Deorum seruare boues V. 2, 5, 10.

Supplicare pro copia Ca. 143, 2.

Supponere oua V. 3, 9, 9. vitulum foetae V. 2, 5, 17. falcem maturis C. 10, 328. supponunt dentes alios cadentibus equi Veg. 4, 5, 2. supponitur prelo oliua C. 12, 47, 9. suppones aquam ori equi per fistulam Veg. 1, 11, 13.

Suppositicia mater, quae alienum alit V. 2, 8, 2.

Supprimit epiphoram oculi polenta C. 6, 17, 8.

Suppurationis remedia C. 6, 11. 6, 34, 1. Veg. 3, 4, 7. in suppurationem conuerti C. 6, 17, 6.

Suppuratum generat morsus Veg. 3, 4, 36.

Syncopati et suffusi equi distantia Veg. 1, 53, 1.
Syncope, defectio Veg. 1, 53, 2.
Syncopo. Si iumentum syncopauerit Veg. 1, 53, 1.
Συγκεκαύτω V. 2, 5, 1.
SYNESIS (*alio respectu Enallage*) *exempla.* ne capra natum pascat, quas astrologia in caelum recepit V. 1, 2, 17. De his generibus singulae (*partes*) diuiduntur V. 1, 5, 4. *Add.* 1, 9, 5. 1, 49, 1. 2, 1, 11 *et* 12. 2, 1, 21 *vi. no. it.* 2, 9, 16. 3, 2, 16. 3, 5, 1. 3, 9, 10 *et* 11. 3, 12, 5 *et* 6. 3, 16, 13 *it.* 15 *et* 22 *ex Buchneri sententia.* Pedali mensura, qui (*pes*) digitorum est XVI C. 5, 1, 4. *add.* 12, 16, 3. *Vid. Perizo. ad Sanctii Mineruam* 4, 10. *Voss. ad Catull. p.* 296. *Jens. lect. Lucia.* 2, 4. *Gron. ad Sen. de benef.* 4, 32. *et quos laudat Longol. ad Plin. Ep.* 10, 99, 1.
Syntexin, *σύντηξιν restituimus Veg.* 3, 55, 1 *consumtionem, tabem.*
Syrenicum *pro* Cyrenaico Veg. 3, 65, 12.
in Syria breuibus caudis commendantur oues V. 2, 2, 3. feruntur sesama mense Iunio C. 2, 10, 18.
Syriaca mala C. 5, 10, 19. Syrica, a colore nomen habere ait *Plin.* 15, 14 *f.* 15. ¶ radix C. 11, 3, 16 *et* 59. *vid.* Radix. *eadem* Assyria C. 10, 114. ¶ Syriacus ros C. 9, 13, 5. P. Mar. 15, 1. *vid.* Ros.
Syrius. Syria pira C. 5, 10, 18. *de his Bodaeus a Stapel ad Theophr.* 4, 4 p. 329. SCHOETTG.
Syringis tentare curationem Veg. 1, 28, 7 *h. e. iniectionibus per siphunculos.*
Syringotomium *restit.* Veg. 2, 27, 2.
Syrmaticum animal Veg. 3, 22, 1.
Συζυγίαι ἐναντιοτήτων, comparationes discordantium C. 2, 2, 3.

Tabani boues concitant V. 2, 5, 14.
Tabefaciat *an* labefaciat contagione C. 6, 5, 1.
Tabella *dimin. ex* taberna *ad* V. 3, 2, 1.
Tabernae diuersoriae V. 1, 2, 23.
Tabes. tabem afferre pecori C. 6, 5, 2. in tabem resoluuntur cantharides P. 1, 35, 4.
Tabescit sal Ca. 88, 1. tabescunt ficus in iure C. 12, 17, 2.
Tabula literaria V. 3, 5, 10. ¶ tabula comitiorum V. 3, 5, 18. 3, 17, 1. *add. locus Asconii laudatus ab Vrsino ad* V. 3, 17, 4. ¶ tabulae quibus ouilia consternuntur C. 7, 4, 5. tabulae, *asseres etiam* P. 1, 40, 4 *et* 5. ¶ tabula agri modus P. Ian. 10, 2. iugeralis P. F. 9, 9. vinearum P. Ian. 11. *Hic, et* P. F. 10, 1 *significat aream non definitae magnitudinis.*
Tabulare palati Veg. 2, 11, 4. *Sic dici putat Platnerus V. C. os palati, quod praesertim in posterioribus partibus laminae in modum se habet.*
Tabulatim disponere genera vitium P. F. 9, 11.
Tabulatum simile granario C. 12, 50, 3. in eo olea Ca. 3, 4. *it.* Ca. 55. Ca. 64, 1. suffumigatur C. 12, 12, 3. in tabulatum componere foenum C. 2, 22, 3. *hinc* femina de tabulato C. 2, 18, 2. tabulatis congerere res siccas C. 1, 6, 10. fumo recondenda glans C. 7, 9, 8. tabulata gallinarii C. 8, 3, 3. ¶ in vlmis quomodo instituantur C. 5, 6, 11. *it.* 23 *et* 24. *Tabulata in arboribus sunt ordines ramorum; de quibus ait poeta: Assuescant summasque sequi tabulata per vlmos: quem locum enarrans Seruius, ait: Tabulata sunt rami effusiores, et in plana tendentes, non ad altiora crescentes. Sunt in arboribus ima, et summa tabulata ramorum. Plinius docet, tabulata vlmorum ab octauo pede altitudinis dilatari in collibus, siccisque agris, a duodecimo in campestribus, et humidis.* BERO. ¶ *pro eo quod vulgo* stratum, *nostris etiam* stratura. tabulata tria, *in vuae passae insolatione* C. 12, 39, 3. *ita* 12, 43, 2 *it.* 3 *et* 11. in oliuarum conditura C. 12, 48, 3.
Tacta tectorio V. 3, 5, 3. 3, 9, 3. *vid.* Tang.
Taedians animal *h. e. nauseans, fastidiens* Veg. 1, 17, 12. 3, 2, 4. 3, 68, 2.
Taeniolis algae inuoluta C. 11, 3, 23.
Tages Tyrrhenus vates C. 10, 345.
Tagro monte Hispa. V. 2, 1, 19.
Talea quid a clauo differat P. Mar. 10, 11. Varr. 1, 40, 4 *add.* Non. 4, 486. *Bodae. a Stapel ad Theophr.* 2, 1. SCHOETTG. taleae propius stirpem recisae C. 4, 33, 4. taleis conseritur salix C. 4, 31, 2. morus P. F. 25, 28. oleaginae vt adoruandae et serendae C. 5, 9, 2 *et* 3. taleae tripedaneae Ca. 45, 1. oleares C. 11, 2, 42.
Taleolae vitis C. 3, 17, 1. taleolas scillae sectas C. 12, 33, 1. inulae C. 12, 46, 2.
Talioli in membris equi (al. calculi) Veg. 4, 2, 1.
Talibus numeris, *his versibus* C. 7, 3, 1.
Talpae ne hortum infestent P. 1, 35, 10. P. Mar. 9, 1. vt capiantur P. Mar. 9, 4. *vbi relatiuum eorum his refertur ad talpas, culpane librarii, an quod etiam masculinum est, vt* damae?
Talus. talo laeso remedia C. 6, 15. venae de talis Veg. 4, 4. ¶ Talus *vitiose pro* extalis Veg. 3, 6, 1.
Tamarisci ex floribus mella conficiunt apes P. N. 8, 1.
Tamarix. tamarices C. 7, 9, 6. tamaricum fruteta C. 8, 15, 4.
Tamdiu — quamdiu C. 12, 21, 2.
Tamen *et* tantum *videntur confusa* C. 12, 4, 4.
Tamquam, *exempli causa* C. 3, 11, 5. 5, 2, 1.
Tanagrici galli V. 3, 9, 6. gallinae C. 8, 2, 4 *et* 13.
Tandem *idem fere quod* certe *vel* minimum. colligendae tandem aquae pluuiali C. 1, 5, 2.
Tangenda planta fimo bubulo P. Ian. 15, 16. *add.* F. 25, 15. Apr. 8, 2. *add.* Tacta.
Taniacae pernae V. 2, 4, 10.
Tanquam. *vid.* Tamq.
in Tantum deprimere, donec C. 3, 13, 9. cumini tantum quod oleat Ca. 156, 3. cum in tantum refrixerit, quantum ne contactu corpus vrat C. 12, 24, 1. tantum, quantum vt C. 2, 11, 4. ¶ tantidem emitur Ca. 22, 4. ¶ tantundem *an ablatiuo casu* C. 6, 5, 3. *conf. ad* 12, 25, 3.
Tarchon vates C. 10, 346.
Tardipedi sacris iam rite solutis C. 10, 419. *h. e. post Vulcanalia de quibus* C. 11, 3, 18.
Tarda ad crescendum V. 1, 41, 4. in crescendo V. 1, 41, 5.
Tarentinus ager V. 1, 14, 4 Tarentina cupressus Ca. 151, 1. oues *i. e. Graecae* C. 7, 2, 3 *et* 5. 7, 4, 1 11, 2, 35. P. N. 13, 5. lanae V. 2, 2, 18. pira C. 5, 10, 18.

Tensura corporis laxati Veg. 1, 21, 3. *add.* 1, 34, 3. S. m. cuius passionis tanta tensura est Veg. 2, 25, 1.
Tentato gutture C. 8, 7, 3.
Tento. tentare obsequium *de mare foeminam eblandiente* C. 6, 27, 10. tentauerunt explorare C. 11, 2, 68. tentari aëris aut soli varietate P. Mar. 11, 3. tentanda digitis loca foeminarum C. 8, 11, 8. tentandi, ne quid hesterni habeant in gutture C. 8, 5, 17.
Tenuis surculus C. 4, 29, 9. tenuioris velleris arietes C. 7, 2, 5.
Tenus. corpore tenus delibrandus C. 4, 24, 6. capite tenus alligetur vitis C. 11, 2, 95. Sicilia tenus C. 8, 16, 9. specie tenus C. 6, 36, 3.
Tepide habentur pulli C. 8, 5, 19.
Ter quinquageni, CL. V. 2, 4, 22.
Terbentina resina *pro* terebinth. Veg. 2, 54, 4. 3, 28, 4 *et saepe.*
Terebra pertundere Ca. 41, 3. antiqua et Gallica C. 4, 29, 16. Arb. 8, 4. P. F. 17, 7. Mar. 8, 1. Oct. 8, 3.
per Terebrationem facta insitio C. 4, 29, 13.
Tergeri fossas veteres Ca. 2, 4. C. 2, 22, 3.
Tergiuersans intra tectum C. 12, 3, 7.
Tergum. terga gerit ager resoluta C. 10, 7 *et* 71. terga soli C. 4, 14, 1.
Tergus. tergoris adscensus, *tergi* C. 6, 37, 10.
Termanticum *vid.* Therm.
Terminatum suis finibus opus C. 10 pr. 4.
Termini praediorum signandi *vid.* Finis.
Ternarii scrobes C. 11, 2, 28.
Ternas partes V. 2, 1, 12. terna pa[illegible]t oua C. 8, 14, 5.
Terra mater V. 1, 1, 5. *eadem quae* Ceres V. 3, 1, 5. *vid.* Tellus. tribus modis dicitur V. 1, 9, 1. Italia V. 1, 9, 1. Saturnia C. 1 pr. 20. species plures habet V. 1, 9, 2. C. 2, 2 *int.* genera multa P.[illegible] 6. alia alibi melior C. 1 pr. 24. qualis culturae apta P. 1, 5. exilis vt stercoranda C. 2, 5. densa et glutinosa C. 1 pr. 25. senescatne et longo vsu effoeta fiat C. 2, 1. terrae sapor vt exploretur C. Arb. 3, 6. P. 1, 5, 3. eam ferro commoueri quando religiosiores vetent C. 11, 2, 95. ¶ quali terra solum sit fundi V. 1, 7, 5. *et contra* a terra vsque ad cameram *i. e. a solo* V. 3, 7, 4. 3, 8, 2. ¶ terra formicarum, talparum Veg. 3, 79, 1.
Terrenus. terrenum pabulum consectari C. 7, 9, 7. ¶ *subst.* Terrenum modicum C. 3, 11, 8. terreni iugerum C. 11, 2, 17. genera tria C. 2, 2, 1. species infinitae C. 3, 12, 1. ne quid terreni habeat radix, defricatur C. 12, 56, 1. terrenum sabuloni oppon. P. 1, 5, 1. terreno carens ac nuda glarea C. 4, 22, 9.
Terreus agger V. 1, 14, 2. *non* terrenus, *quod alii velint iubet Oudendorp. ad Frontin. strateg.* 4, 1, 31. p. 428.
Territorio Neapolitano P. Mar. 10, 16.
Tertiae duae C. 5, 1, 11. ad tertias decoctum C. 12, 20, 2. Ad tertias decoquere *interdum est ita coquere, vt duabus tertiis consumtis vna supersit, aliquando, vt tertia consumta duae restent. Rhod. Lex. Scribo. quem laudat etiam Burm. ad Samon.* 416. cum ad tertias subsederit coctura C. 12, 20, 4. infra tertiam partem consedit C. 12, 20, 2.
Tertiarium bituminis sumito Ca. 95, 1.
Tertiatio, tertia pressura C. 12, 50, 11.
Tertiati agri C. 2, 4, 4 *et* 8.
Tertio. tertiari, et tertia vice arari P. S. 1, 1.
Tertio obducere parietes P. 1, 11, 2.
Tertium florem agere C. 2, 16, 6. tertiodecimo mense C. 6, 36, 2.
Tessera quae secatur in cucurbita P. Mar. 10, 33. in pauimentis P. 1, 9, 5.
Tesserulae in suffragiis V. 3, 5, 18.
Testa soleam si pertudit Ca. 110. de testa arida pauimentum struere Ca. 18, 7. testa substerni oportet caprile V. 2, 3, 6.
Testabilem *legebatur* V. 3, 6, 4.
Testaceum pauimentem P. 1, 9, 2. 1, 17, 1. C. 1, 6, 13. ¶ *subst.* testaceum superfundere P. Mai. 11, 3.
Testiculis exemtis tauro concipiunt vaccae V. 2, 5, 14. exigui et pares in equis laudantur P. Mar. 13, 8. dextri quis consensus cum iecore? Veg. 3, 58, 2. ¶ velut testiculi ossei pistaciis masculis P. O. 12, 3.
Testificari C. 1, 4, 2.
Testudineatum tectum C. 12, 15, 1.
Testudo palustris superstitiose adhibita P. 1, 35, 14. in testudinis corio siccare semina P. 1, 35, 5. ¶ testudo magna in ornithone V. 3, 5, 1. *add.* 3, 6, 4.
sub Testu coquere Ca. 74. *vi. no.*
Tetanici *vid. leg.* Veg. 3, 24, 2.
Tetartaeum genus C. 3, 20, 3.
Tethys aequorea C. 10, 201.
Tetrapharmacum Veg. 2, 15, 2. 2, 48, 8. 4, 28, 4. tetrapharmaci malagma Veg. 3, 21. *Sunt etiam alia* tetrapharmaca *Celsi, Plinii Valeriani, Scribonii, quae in Lexico Scribo. laudat Rhodius.*
Tetrica, mons V. 2, 1, 5.
Tetricus, *rusticus* C. 8, 11, 1.
Textorium opus *pro vitili* C. 9, 6, 1.
Textum *idem quod* testus. texto operire catinum Ca. 84, 2. *add.* Ca. 76, 4.
Thalli ceparum ne a ventis prosternantur C. 11, 3, 58. *conf.* P. F. 24, 4. *vid. Salm. ad Soli. c.* 53 p. 823. SCHOETTG. *iidem sunt* Fusticuli allii.
Thamni s. rhamni flos C. 12, 7, 1.
Thapsia herba apibus inimica P. 1, 37, 5.
Thasiae vites C. 3, 2, 24 *a patria.*
Thaumantias C. 10, 292.
θεατρίδιον auium V. 3, 5, 13.
Thebae Boeotiae antiquissimum oppidum V. 3, 1, 2 *et* 6. C. 1, 4, 9. cliuus in agro Sabino ita vocatur V. 3, 1, 6.
Theca grani V. 1, 48, 1.
Thelis *pro* Thetis V. 3, 9, 19.
Theriaca vitis vt fiat. Theriaca *antidotos* P. F. 28, 1.
θηριοτροφεῖον Hortensii V. 3, 13, 2.
Thermanticum acopon Veg. 1, 43, 5. collyrium 2, 18, 2. vnguentum Veg. 3, 33, 2. potiones Veg. 2, 36, 1. 3, 33.
Thessalici equi laudantur V. 2, 7, 6.

vocat P. 1, 6, 11. toti funiculorum C. 11, 3, 6. musculorum C. 6, 29, 2. Torus *igitur rotundam flexuram notat, nulla materiae habita ratione. Patet hoc etiam ex architectorum vsu; et frustra videtur esse Meursius, qui exercitat. crit.* 1, 2 tortum *legi vult apud Columellam.* Toros *funiculos ex pluribus filis tortos interpretatur Yuo Villiom. adu. Ro. Titium* 2, 26. *vid.* Torosus. toros tres habeat tunis Ca. 135, 4.
Totiens, quotiens *fere MS. Lugdun. Palladii v. g.* Oct. 14, 16 *no.* 1.
Totonarii equi Veg. 1, 56, 37 *vi. no.*
Totus, pen. breui, pro quotus C. 5, 3, 5. quotcunque pedum spatia — totam partem longitudinis.
Totus. Toti partibus suis consummantur pulli C. 8, 5, 12. quoniam totum in eo sit, ne contrectentur pocula C. 12, 4, 3. in totum summa operarum X C. 2, 13, 1. in totum praecipere, *in vniuersum, in genere, vt vulgo* C. 3, 2, 31. 11, 2, 80. in totum domi morari C. 12, 1, 5. exterminare C. 9, 15, 3. ex toto indurescere C. 2, 21, 2. repudianda est C. 5, 8, 6.
Toxica strenua C. 10, 18.
Trabeculae *et* trabes Ca. 8, 5.
Tracantum *vel* Tragantum *pro* Tragacantha *passim Vegetius, v. g.* 3, 65, 6. 3, 65, 8.
Tracontia radix *pro* Dracontea Veg. 3, 66, 1.
Tracta facere Ca. 76, 1.
Tracta *suspicor legendum, pro* stracta Veg. 2, 45, 4 *Certe hoc pro illo scriptum.*
Tractus, *plaga caeli* C. Arb. 17, 4.
Tradit memoria C. 1, 3, 7.
Traduces vitium, *rami non in terram demersi, sed in vicinam arborem traducti* V. 1, 8, 3. tradux inhaerens matri C. 4, 29, 13. traducibus dispergere vitem C. 5, 6, 36. traduces in proximam quamque arborem mittendae C. 5, 6, 30. noui traduces inter se ex arboribus proximis connectantur C. 5, 7, 3. *In arbustis fiunt* traduces: *hoc autem vocabulo vtimur in vitibus, quae ex arboribus in arbores traducuntur.* Traduces *quidam* rumpos *appellant, a* traducendo *nominatos, quales eleganter, vtiliterque formatos in territorio nostro conspicimus. Traducem bimum antiqui praecidere solebant, vt ita transilem facerent. Nouariensis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, impositis etiamnum patibulis palmites circumuoluit. Hieronymus, Augustinus, Ruffinus, caeterique ecclesiastici scriptores, curiose disputando disquirunt, atque vestigant, numquid anima ex traduce propagata sit, tanquam semen ex semine. Tertullianus oppido quam decenter scripsit* famam serpere in traduces aurium, atque linguarum. *Mendosi sunt Tertulliani codices impressi, in quibus dictiones perperam distinctae leguntur. Nam cum* in traduces linguarum *fuerit scribendum, sicut nos legimus: vitiose impresserunt* intra duces, *corrupto vocabulo elegantissimo et sensu.* BERO.
Τραγικῶς fieri V. 3, 13, 2.
Tragmanticum *fere Vegetius MS. quem laudat in margine Sambucus, vbi debebat* Traumaticum *vel* Thermanticum.
Tragoedorum pallia trahuntur. Veg. 3, 22, 1.
Traha tritoria C. 2, 21, 4.
Trahunt maturitatem vina C. 1, 6, 20. trahere noxam C. 6, 27, 13. succum C. 11, 3, 60. saporem C. 12, 50, 21. sanguinem *h. e. mittere* Veg. 3, 43, 1.
TRAIECTIONIS *particularum* cum, vt, quod *exempla vid. ad* V. 2, 2, 14.
Traiectus. traiectae perticae in caueis V. 3, 9, 7.
Traiicere, *de terrestri itinere et plaustro* V. 2, 4, 11. ¶ traiicies lemniscos Veg. 3, 18, 3.
Transcendere aetatem primae iuuentae C. 1, 8, 3.
Transcurrit humor C. 3, 10, 1. luna solis radios C. 2, 10, 10.
Transeunt difficillime casei bubuli *h. e. maximi sunt cibi, halten wider* V. 2, 11, 3. *oppos.* facillime deiici.
in Transferendis seminibus et plantis quae spectanda C. 3, 9, 7. Arb. 1, 5. 20, 2. 17, 4. transfertur brassica C. 11, 3, 23.
Transglutiat sanguinem Veg. 3, 78.
Transigendum est, *vendendum* P. N. 13, 8. vbi faculas est transigendi P. F. 26, 2.
Transitum sol facit in pisces C. 11, 2, 20. in taurum C. 11, 2, 36.
Translatio *plantae* in meliorem locum fieri debet, non contra C. 3, 5, 2. P. 1, 6, 4. P. F. 9, 5. translatione an mitescat fructus pineus P. N. 7, 11.
Transluceat cortex C. 4, 29, 9.
Transmarina cunila C. 11, 3, 39 *vid. no.*
Transmigrant morbi contagione Veg. 1 pr. 14.
Transmisso humore C. 12, 43, 12.
ne Transmittant baccam cannae C. 12, 50, 4. humorem C. 1, 6, 22.
Transponere brassicam P. S. 13, 1.
Transserere per qualum Ca. 133, 3.
Transsuitur subula C. 6, 5, 4. *Ita Celsus* 7, 7, 8 Acu filum ducente transsuitur. *Vtrumque h. l. laudat N. Heinsius ad illud Ouid. Fast.* 2, 363 Verubus transsuta salignis Exta. *Sen. Theb.* 254 Transsuit ferro pedes.
Transuaricat pedibus prioribus Veg. 3, 60.
Transuersa spatia C. 5, 5, 3. capita ferunt obstipae sues C. 7, 10, 1.
Transuoluit se animal Veg. 1, 1, 1 *h. e. volutat. add.* 1, 56, 11.
Trapetus emtus est Ca. 22, 3. trapetos V Ca. 12. trapetos latos Ca. 135, 6. trapetos veteres Ca. 22, 4. trapetibus Ca. 18, 2. trapeti facito (*oleam*) Ca. 145, 1 *vi. no.* Trapetum *gen. neutro* C. 12, 50, 6. ad trapeta, in quae V. 1, 55, 5. *Vid. Popma de Instrum. fundi c.* 12 *et Turnebi nostramque de ea re in fine libelli disputatiunculam.*
Trauehere flumen V. 2, 7, 6.
M. Trebellius C. 5, 1, 2.
Trebla seu Triblae Ca. 135, 1. *forte rustica vox ex* tribula *contracta. At vrbem intelligit Schoettgenius.* Trebula Sabinorum *Liu.* 23, 29. Tribula *Aldhelmo de laudibus virginit. c.* 52. *conferri iubet Gronouium obs. in Script. Eccles. c.* 20 *p.* 222.
Tremebundior vbere porcae C. 10, 396.
Trepidiarii Veg. 1, 56, 37 *sunt quasi tripediarii. Origo verbi* tripedare, τριποδίζειν, ter pede *terram pulsare, saltare. Vid. copiosissime ista disputantem Salmasium ad Capitolini Maximinos c.* 3 *p.* 9 *sqq.*

Tre-

Tu-

qui est locus de hac re classicus. percutere Veg. 1, 22, 5. percussa si claudi non possit Veg. 3, 14. pungere Veg. 3, 15, 3. tangere Veg. 3, 78. rescindere C. 6, 30, 5. *vid.* Sanguis. ¶ venae tenues aquae P. Aug. 8, 2.
Venaculo et sale perfricabis Veg. 3, 63. N. L.
Venafrum Ca. 135, 1. 136.
Venalium greges, *seruorum* V. 1, 2, 21.
Venaticus canis V. 2, 9, 2.
Venationis septum V. 3, 12, 2. C. 9 pr. 1.
Venatoris boni est feras quam plurimas capere C. 5, 1, 2.
Vendacem esse non emacem Ca. 2, 7.
Vendibilior ager V. 1, 4, 2.
Vendo. vendas quot assibus potes *V.* 1, 12, 2.
Veneno quaedam pecudes sunt culturae V. 1, 2, 18. venenum radicibus gelum *V.* 1, 45, 2. venenum triste de erucis C. 10, 335.
Veneo. venibit, *vendetur* Ca. 146, 1.
Venerei amores animum ab officio auocant C. 11, 1, 14. venereis operati perenni aqua se abluunt, antequam penora contingant C. 12, 4, 3. ¶ Venerea s. Veneria pira C. 5, 10, 18. 12, 10, 4.
Veneti equi *Vict. ad* V. 2, 4, 12.
Venio. cum visere venissemus ad V. 2, 1, 1. venit frumentum ad corbem V. 1, 52, 2. spicilegium, messe facta *V.* 1, 53. ¶ veniunt, efficiuntur in summa colligenda, *kommt heraus* C. 5, 1, 6. ¶ cito veniunt ficus praecoquae P. Mar. 10, 27. veniunt tenues et vacuae fructu *vites* C. 3, 2, 21.
Vennuculus *vid.* Venuc.
Venter. ventris dolor vt sedetur in bubulo pecore C. 6, 7, 1. ¶ si ventrem non facit *h. e. aluum deiicit* Veg 3, 57, 2. ¶ ventrem perferunt vaccae C. 6, 24, 2 equae C. 6, 27, 7. fert XII menses equa V. 2, 1, 19. in ventre est hinnus menses XII V. 2, 8, 6. ¶ Venter *pro ipso animali praegnante* V. 2, 6, 4. *vt in illo ICtorum*, Fructus ventrem sequitur.
Ventilabra et ventilatores granorum C. 2, 10, 14.
Ventilare oleam iactando V. 1, 55, 6. vinum C. 12, 30, 1.
Ventositas Veg. 1, 39, 2.
Ventosi pedes Veg. 2, 50.
Ventus. ventorum orbis V. 3, 5, 17. libramentum C. 1, 5, 8. iisdem ventis constituere plantam *h. e. ad easdem plagas* C. Arb. 20, 2. ventos sedare furentes C. 10, 340. venti feraces clementer agitant oleas P. N. 5. vento separentur paleae a frumento C. 2, 21, 5. e vento concipientes equae V. 2, 1, 19. C. 6, 27, 4. ¶ ventos emittit venter C. 6, 30, 8. donec ventum reddat equus Veg. 1, 52, 4. ¶ ventum in armum mittito, *inflato* Veg. 2, 45, 4.
Venuculum far *s.* vennuculum *nisi potius* vermiculum C. 2, 6, 3. *add.* 11, 2, 9 *et vi. no.* ¶ vites C. 3, 2, 2. 3, 2, 27. 12, 43, 9. *in Fabriano thesauro sub* Venusia *collocantur*, *a* ve *augendi et* nucleis *deriuat Schol. Horat. Sat.* 2, 4, 71. *quo loco vsus est primum Beroaldus ad* venuculam vitem *constabiliendam. Plinio est* Venicula vitis 14, 2 *s.* 4 *n.* 6. *eandem quae* scirpula *et quae* sticula, *putat Linda. Sel. Med.* 10, 99. *vbi adscripsit Lichtenbanius*, *hodie eam* Muscatellam *nominari vid.* Vermic.
Venus. eius procuratio hortorum V. 1, 1, 6. ¶ Dum satiata Venus foecundos compleat artus C. 10, 212. nec Venus pastoralis longius quid quaerit V. 2, 10, 6. permittenda C. 7, 12, 11. Veneris lasciuiam amant vaccae P. Iul. 4, 1. in Venerem excitantur admissarii C. 6, 27, 10.
Venustas disposita pomorum T. 1, 59, 2.
Vepres consitis spinis vt efficiantur C. 11, 3, 3. veprem hunc interimi non posse C. 11, 3, 7.
Ver, genitale mundi tempus C. 10, 196 quod initium, quot dies habeat V. 1, 28, 1. veris principium rustico vt obseruandum C. 11, 2, 2. vere nouo C. 11, 2, 1. vere quae facienda Ca. 40. 50, 1. *V.* 1, 27, 2. 1, 28, 1.
Veratrum C. 6, 38, 3.
Verb. *vel* verbec. *inscr. arual. sub Catone* p. 134. *pro* veruec. *vid. statim sub* verbenacea.
Verbena Veg. 3, 1, 8. 3, 17, 2. *eadem* verbenaca. *Hinc*
Verbenacea calida, *aqua in qua* verbena *cocta est*, Veg. 3, 18, 3 *et* 6 *coll. s.* 2 *et* 3, 22, 3. *Est* ἱερὰ βοτάνη, *Eisenkraut.* ¶ *pro* veruecina *legitur* Veg. 3, 67, 4. *add.* P. 1, 35, 13 *ex MS. Leid.*
Verberare pauiculis Ca. 91 verberari tempestatibus C. Arb. 16, 3.
vno Verbo, omnia sana faciet Ca. 157, 7 *vt Gr.* ἐνὶ λόγῳ. SYLB.
Verendae partes equi Veg. 1, 7, 1.
Verentes plagarum boues C. 6, 2, 14.
Veretrum iumenti Veg. 3, 15, 2 *et* 6. stat prae dolore Veg. 3, 81.
Vergiliarum exortus V. 1, 28, 2. C. 9, 14, 1 *et* 4. 11, 2, 36. occasus V. 1, 28, 2. C. 2, 8, 2. a Vergiliis vernis vsque ad aestiuas V. 2, 11, 4. Vergiliae [illegible]antur C. 11, 2, 34.
Vergo. vergere aequabiliter in vnam partem V. 1, 6, 6.
Vericulatae falces C. 2, 21, 3. *restit. pro* Verriculatis.
ex Vermiculo apes C. 9, 11, 5.
Vermiculum far an Vennuculum? C. 2, 6, 3 *vi. no.*
Vernaculus huius soli fructus C. 3, 8, 5. vernaculum s. nostras genus vlmorum C. 5, 6, 2. cicer C. 9, 1, 8. pecus peregrino vtilius C. 7, 3, 13. vernaculae aues V. 3, 5, 7. gallinae C. 8, 2, 5. vernacula examina C. 9, 9, 1. 9, 12, 1. semina peregrinis meliora C. 3, 4, 1.
Vernant apes C. 9, 9, 1.
Vernantia lilia C. 10, 270.
per Vernum P. S. 13, 1. verni principio *MS. Lips.* C. 4, 33, 5. verno Ca. 50, 2. P. F. 26, 3 *et al.* P. Apr. 8, 6. Mai. 7, 1. *vid. Ponted. ad* C. 6, 26, 2. C. 9, 9, 1. *ita* hiberno; *ita contra* auctumnus *interdum adiectiue ponitur. ita* Vespertinis.
Verres V. 2, 4, 4. P. F. 26, 1. verrium castratio C. 2, 4, 21. *vid.* Sus. Porcus.
Verriculatae falces C. 2, 21, 3. *potius* vericulatae *videntur. vid. tamen* verriculatas *vtcunque explicantem Popmam de instr. fundi* c. 9.
Verruculae binae sub maxillis capri C. 7, 6, 2. P. N. 13, 7.
Versicoloribus pomis C. 3, 21, 3. anni foetibus C. 10, 256.

Vestimenta familiae Ca. 59. *forensia* C. 14, 45, 5. ne a tineis infestentur Ca. 98.
Vestio. vestire oues pellibus C. 2, 22, 4. vineis agrum C. 3, 4, 1. pedamenta C. 4, 1, 1. 4, 15, 1. statumina propaginibus C. 4, 22, 6. vestit vlmum vitis C. 5, 6, 19. vestierint se vites frondibus et vuis C. 4, 27, 1.
Vestitissimum pecus oues C. 7, 3, 8.
Vesuia rura C. 10, 133.
Vesuuii loca quod leuiora, salubriora V. 1, 6, 3. colles C. 3, 2, 10.
Veterani boues V. 1, 20, 2. veteranae gallinae C. 8, 5, 6. vineae C. 3, 21, 1. 4, 22. 11, 2, 44. vites C. 3, 15, 3.
Veterensis Paridius C. 4, 3, 6.
Vetereta *reuerentia Victorii reliquimus* C. 1, 3, 10. 2, 13, 2. 2, 10, 5. *Sed vid.* Veruacta.
Veterinarii *sc. medici* C. 6, 8, 1. 7, 5, 14. 11, 1, 12. veterinaria medicina ad oues quoque pertinet C. 7, 3, 16. Veterinariorum *pro* veterinorum *leg.* Veg. 1, 39, 2.
Veterinas. veterinae pecudes V. 1, 38, 3.
Veterno pressum pecus C. 7, 10, 4. consenescere C. 7, 5, 3. *Torpore, segnitia, somno, ignauia.* Veternus *proprie est ille morbus, quem* lethargum *Graeci nominant, in quo marcor et inexpugnabilis pene dormiendi necessitas: vulgo medici* subetiam *appellant. Inde* veternosus *pro ignauo, atque torpente, et somniculoso ponitur.* BERQ.
Vetulae columbae V. 3, 7, 8. vetulo vino C. 10, 428.
Vetus aetas turturum minus idonea ad saginandum quam nouella C. 8, 9, 4. ex vetere arbusto C. 12, 38, 2. materia C. 7, 3, 15. veteri rancore P. 1, 20, 2 *etiam MS.* SYLB. Veteres Romani C. 6 pr. 3.
Vetustatem vinum patitur C. 3, 2, 19. in vetustatem reponere C. 12, 11, 1. C. 12, 44, 7. seruare Ca. 114, 2. C. 12, 28, 4. vetustate corruptis apibus C. 9, 13, 9.
Vetustescere C. 1, 6, 20.
Vetustior pix melior C. 12, 20, 6. 12, 23, 1. ne vetustiora sint quam decem dierum oua C. 8, 5, 4. vetustiores faui deteriores C. 9, 15, 11. ex vetustissimis vineis C. 12, 38, 2.
Via militaris C. 1, 5, 6. sacra V. 1, 2, 10. 3, 16, 23. *de hac laudat Schoettgenius Minutolum antiquit. Ro. diss. 3 s. 3 p. 143. et Hier. Mercurial.* V. L. 1, 4 *add. Burm. ad Ouid. Art.* 2, 266. *Ab hac* via sacra ceram sacram *dictam arbitratur Rhodius ad Scribo. c. 82 p. 143.* salaria via V. 1, 14, 3. 3, 1, 6. 3, 2, 14. viae malitia P. 1, 6, 8.
Viatores C. 1 pr. 19.
Viatorium medicamentum et semper paratum Veg. 1, 61, 1. *it.* 3, 65, 12.
Vicarius meae diligentiae succedit C. 11, 1, 5.
Vicenaria fistula P. Aug. 12.
Vicia vnde dicta V. 1, 31, 5. vbi serenda Ca. 35, 1. C. 2, 11, 6. P. Ian. 6. satio prima P. S. 8, 1. pabularis viciae natura C. 2, 14, 1. P. 1, 6, 14. satiua C. 7, 3, 22.
Viciarium cribrum C. 8, 5, 16.
Vicies et semel ducentos C. 5, 3, 3.
Vicinitatis cura quae nobis esse debeat Ca. 4, 2. C. 1, 3, 3 et 5. vicinitas domini suspecta, *metuitur dominus in proximo agens* P. 1, 36, 1. vicinitatis praedia V. 1, 18, 7.
Vicinus. Vicini anniuersarii V. 1, 16, 4. ex vicino Africae Gaditanum municipium C. 7, 2, 4.
Vicis. in vicem viuiradicis conseritur malleolus C. 3, 14, 3. in vicem nouellam sobolem substituat C. 5, 6, 1. eorum in vicem reponenda C. 14, 26, 2. ad eius vicem P. F. 28, 1. ad vicem solis P. Mar. 10, 35. vicem stramenti obtinet foenum C. 2, 19, 1. vice defruti C. 12, 19, 1. temonis vice trahitur C. 6, 2, 7. ¶ vice annua, *singulis annis* C. 3, 21, 3. vicibus annorum requietum, et alternis agitatum aruum C. 2, 9, 4. vice alterna annorum C. 3, 2, 19. cacuminum C. 4, 17, 2. mutua C. 4, 16, 3. vice pari C. 4, 22, 9. vicibus inter se mistae qualitates C. 2, 2, 2. ¶ omnes vices ministeriorum C. 3, 10, 9. ¶ prima vice agros proscindemus P. S. 7. tertia vice arabitur P. S. 1, 1. tribus vicibus per annum foetus edunt P. 1, 28, 3. tribus per diem vicibus P. 1, 30, 4.
Vicissitudinem cepis reddunt nuces P. Ian. 15, 19.
Victoriatus numus *Victor. ad* Ca. 15 *et* 145, 3.
Victum tolerare C. 10 pr. 1.
Videllam *pro* bdellio *MS. Corb. Vegetii aliquoties.*
Videt fructus dolium ac modium V. 1, 37, 4. vos videritis, qui Aristotelem legitis V. 2, 5, 13. videndum haec quatuor V. 1, 6, 1.
Viduata corpore materia C. 10 pr. 4. pristino alimento vitis C. Arb. 1, 4.
Viduertatem prohibessis Ca. 141, 2.
Viduo. viduantur duo statumina C. 4, 2, 1. *vid. no.*
Viduus pecudibus ager C. 2, 15, 6. mortalibus orbis C. 10, 65. viduum arboribus solum C. 2, 2, 5. ramum maritare C. 5, 6, 31. vidua fructibus membra C. 3, 10, 12. statumina C. 4, 22, 6. spinis noualia C. 7, 3, 9. viduae pecudibus pabulationes C. 9, 4, 1.
Vieo. vimina vnde viendo quid facias V. 1, 23, 5.
Vieta poma V. 1, 59, 1. ficus C. 12, 15, 1. *Cic. de Sen.* 2. necesse fuit aliquid esse extremum, et tanquam in arborum baccis terraeque frugibus maturitate tempestiua quasi vietum et caducum.
Vigena et quina iugera C. 4, 30, 3.
Vigent pretia C. 8, 17, 8. vigentis sensus adolescentulus C. 11, 1, 6.
Vigilaces in custodia canes C. 7, 12, 5. galli C. 8, 2, 11.
Vigintiuir *s.* XX vir ad agros diuidendos V. 1, 2, 10.
Viginti vna pars C. 5, 3, 5.
Vigor experrectus C. 1 pr. 12. cum vigore et alacritate C. 11, 1, 17.
Vilicus *pro* villico *in veteribus libris v. g.* Ca. 2, 1. *Victor. ad Cic. fam.* 16, 21.
Vilis gustus C. 3, 2, 5. ¶ vile et vtile *confunduntur* P. F. 24, 8. vilitas et vtilitas *ibid.* 16. *add.* Veg. 3, 66, 8 no. e. *et alias.*
Vilissime constat C. 9, 1, 6.
Vilitatem prouentus facit C. 6, 3, 5.

Vinea-

Vitigi-

Viuira-

Consi-

Considerandum etiam, an ꝗ quam *eodem modo posita sit* Cic. fin. 3, 9. Quid autem apertius, QVAM, si selectio nulla sit ab iis rebus, quae contra naturam sint, earum rerum, quae sint secundum naturam, tollatur omnis ea quae quaeratur laudeturque prudentia? *vnam* quam *postulat nomen comparatiuum* apertius, *alteram verbum* tollatur.

Vtensilia, quibus aut alitur hominum genus aut excolitur C. 1, 3, 3. 2, 13, 19. 12, 1, 3. *ita* vtensile far, vinum *rel.* V. 1, 2, 6. vtensilibus collectis reuolant apes C. 9, 5, 1.

Vterque. ea res vtraque C. 1, 9, 1. quod vtrumque vsurpatur C. 3, 14, 2. vtraeque summae C. 5, 1, 6. quae vtraque genera C. 5, 11, 1. *sic* C. 1, 7, 5. 1, 8, 6. 4, 1, 1.

Vterum corrumpit in ouibus aqua varia tempore admissurae V. 2, 2, 14. in vtero dolii C. 12, 4, 5.

Vtilis sapor pomorum P. Mar. 10, 25. magis vtilior nepotibus quam filiis C. 6, 37, 4. ¶ vtillimus *MS.* P. Iul. 1, 1. S. 4, 1. N. 15, 1. ¶ vtile et vile *confundunt librarii*, *vbi* vid.

ad Vtilitatem adducere *de boue domando* V. 1, 20, 3.

Vtique *in concedendi significatione* V. 2, 4, 4 et 21. 3, 7, 6. C. 1, 4, 8. 4, 7, 3.

Vtor. vti factoribus Ca. 13, 1. erit qui vtatur Ca. 7, 1. vtenda rogat Ca. 5, 3. vtito *pro* vtitor Ca. 96, 2. 107, 2. 123. 126. quam vti voles Ca. 118. vilicam vti Ca. 142. vicinas Ca. 143, 1. *vid.* Adusus. Quam rem vtuntur Medici V. 3, 16, 23. ex altero loco, *cisterna*, vt homines, ex altero, *lacu*, vt pecus vti possit V. 1, 11, 2.

Vtrinque secus Ca. 21, 2.

Vtroque, *ad maiores pariter atque ad minores* V. 2, 10, 1.

Vtrum editis *sine interrogat.* V. 3, 2, 18.

Vtrumne consuerit C. 11, 1, 5.

Vuae bis mille in vna vite C. 3, 3, 3. vt varii generis et coloris acinos ferant C. Arb. 9. sine granis vt nascantur P. F. 29. *quod idem est*, sine vinaceis C. Arb. 9, 3. si nimio imbre complutae sint, vt cognoscatur C. 11, 2, 67. vt seruentur (ollares) C. 12, 43. P. S. 17. in vite ad veris initia P. N. 12. vt siccentur C. 12, 15, 4. coctae vti seruentur Ca. 25. passae Ca. 7, 2. vt fiant C. 12, 39, 3. passae Graecae vt fiant P. O. 22. ¶ siluestres P. Iun. 11. Labruscam *alias vocant.* ¶ vuae marinae Veg. 1, 20, 2. 4, 12, 3. *inter suffimenta: piscis est Plin.* 9, 1. *vbi vid. Hardui.*

Vulcanalia C. 11, 3, 18 et 47. *Dies feriatus Vulcano dicatus, dicitur* Vulcanalia. M. *Varro,* Vulcanalia a Vulcano, quod ei tum feriae, et quod eo die populus pro se in ignem animalia mittit. *Plinius:* A Vulcanalibus lucubrare incipiebat studendi causa. BERO.

Vulgares equi C. 6, 27, 2.

Vulgo iacentes testae, *passim, temere abiectae* C. 9, 12, 2.

Vulneribus medentia C. 6, 32, 3.

Vulpestres *pro* Bupreste Veg. 3, 15, 10.

Vulpibus communis vinea V. 1, 8, 5.

Vulsiniensis lacus C. 8, 16, 2.

Vulsant iumenta, cum aliquid ruperunt Veg. 3, 42, 1.

Vulsura pecorum tonsura antiquior V. 2, 11, 9.

Vulsus *est peius et cum periculo tussiens quod colligas ex* Veg. 1, 53, 4. 3, 65, 4. 3, 66. 3, 68, 1.

Vulturnus, *Eurus* C. 5, 5, 15. 11, 2, 65.

Vultus. vultu eodem venit aestas aut hiems C. 1 pr. 23.

X decussis C. 3, 13, 12. ¶ X *pro* ſſ. P. Mar. 12 *extr. in V. L. ad* h. l. *et saepe codex Columellae Lips. Etiam saepe apud Vegetium v. g.* de laxis *h. e.* lassis 1, 38, 10 et 12. *ita* trissago, trixago *cet.*

Xylobalsamum C. 12, 5, 2.

Yricus Veg. 1, 38, 4. *forte* colore iridis.

Yringion *in Vegetio saepe pro* Eryngio *v. g.* 1, 17, 14.

Yris illyricae Veg. 1, 34, 1. et yreos crudi *forte* floris iridis Veg. 1, 20, 1.

Z *pro S in MSS. Vict. ad* Ca. 102.

Z *in* di *vid.* Glycyrrhiza.

Zeus piscis C. 8, 16, 9.

Zinziberis triti P. O. 20, 2.

Ziziphus arbor apibus grata P. 1, 37, 2. rutila et alba C. 9, 4, 3. satio et cultura P. Apr. 4, 1.

Zizipha vt seruentur P. Apr. 4, 3. MS. Pal. melius, *zizyphum*, et ita quoque Vindanion Geopon. 10, 43. Caeterum fructus zizyphi noti sunt apud nostros. Videantur Bapt. Pius annot. post. c. 37. Salmasius ad Solinum c. 52. p. 730. Bodaeus a Stapel ad Theophrasti hist. plant. 4, 4. p. 328. s. *Schoettg. Officinae appellant* iuiubas.

Zmurna *pro* Smyrna *Victor. ad* Ca. 102.

Zungitis Veg. 4, 16, 2 N. L.

Zythi Pelusiaci pocula C. 10, 116.

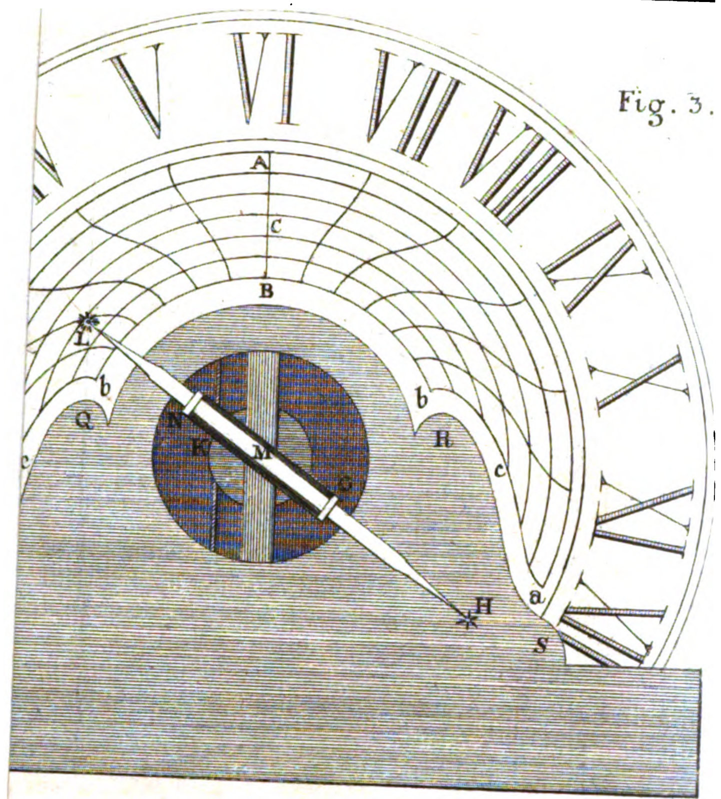
Inserenda suo loco:

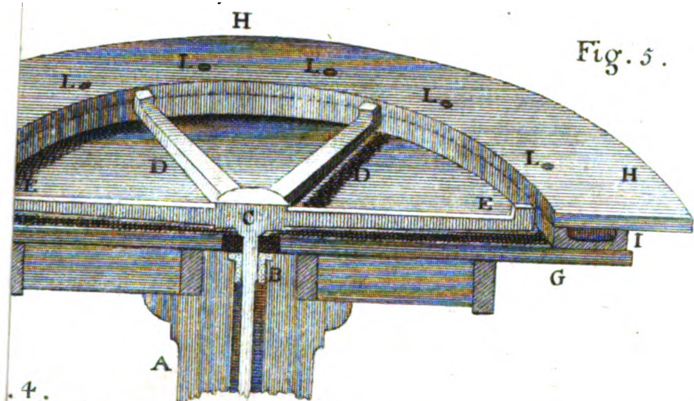
Acinus. acini varii in vna vua coloris C. Arb. 9, 1.

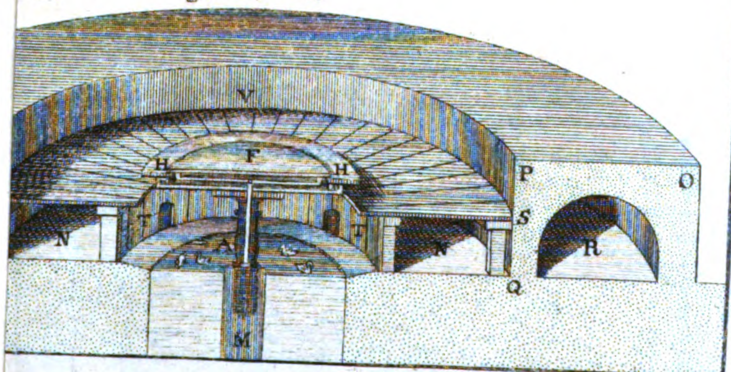
Antiphili opus V. 3, 2, 5.

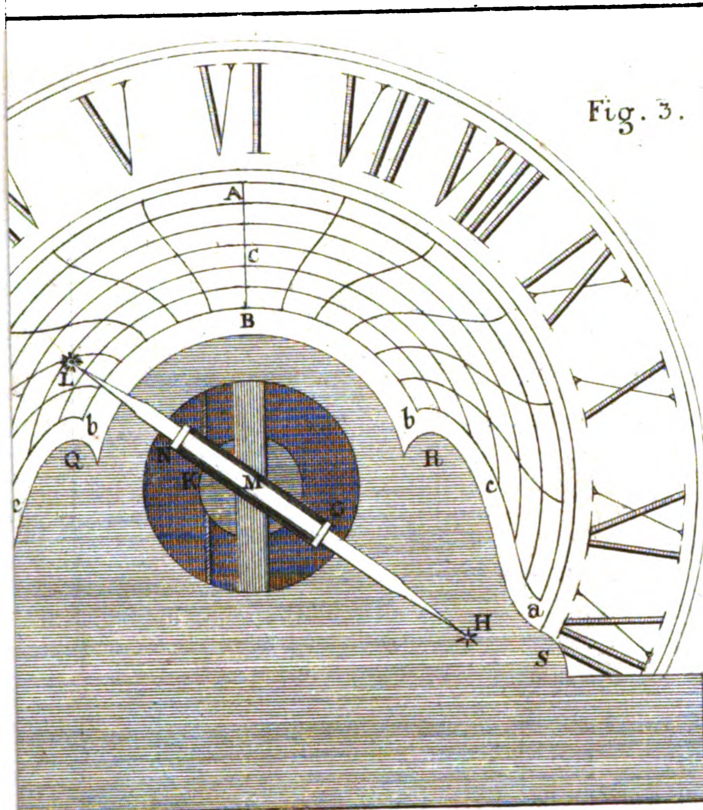
Caricae (*ficus*) P. 1, 26, 2. 1, 30, 4.

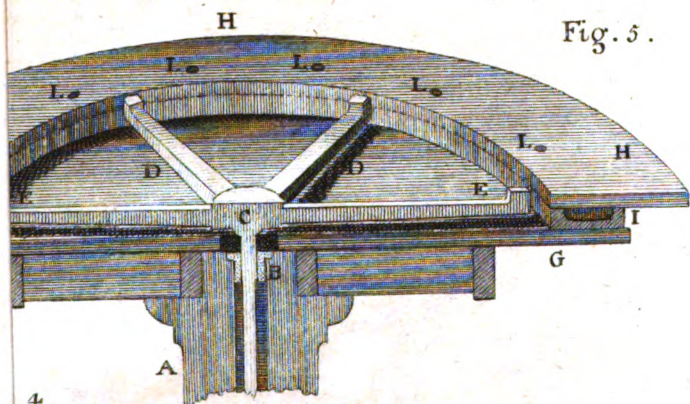
FINIS.

Fig. 3.
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI
A
c
B
L
b
Q
N
K
M
G
b
R
c
a
H
S

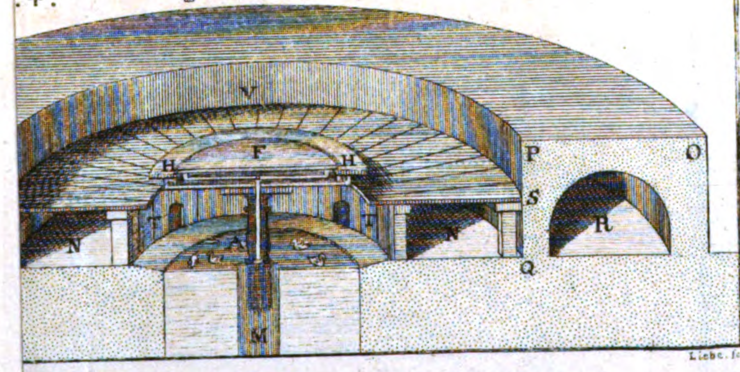

H
Fig. 5.
L
L
L
L
L
D
D
E
E
C
H
I
B
G
A

.4.
V
F
H
H
P
O
S
N
N
R
Q
M
Liebe. fc.

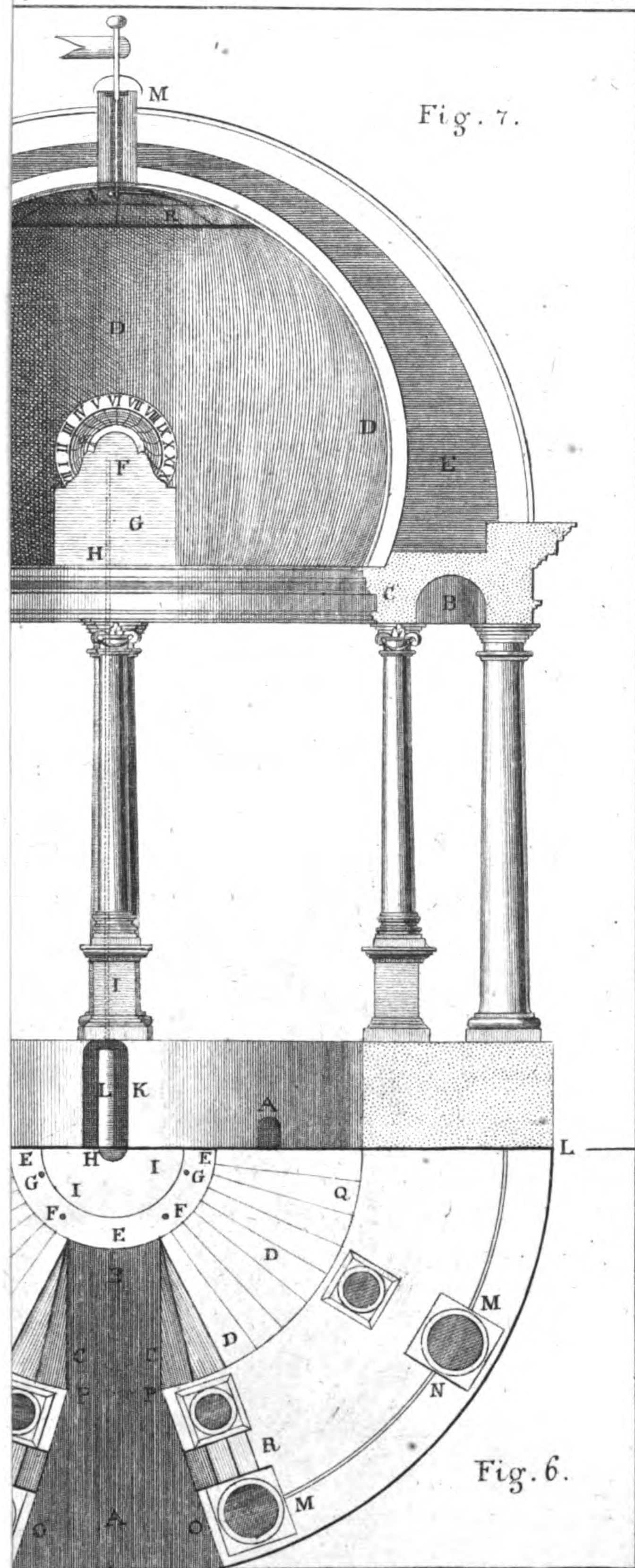

Fig. 3.
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI
XII
A
C
B
L
b
b
Q
R
N
K
M
G
c
c
a
H
S

Fig. 5.
H
L
L
L
L
L
H
D
D
E
E
C
I
B
G
A

.4.

V
F
H
H
P
O
S
N
N
R
Q
M

Liebe. fc.

M
Fig. 7.
A
B
D
D
E
F
G
H
C
B
I
L
K
A
L
E
H
I
E
G
G
I
Q
F
F
E
D
D
M
N
R
M
A
Fig. 6.
Liebe sc. Lipsiae

